Druk nr 1465

Warszawa, 31 marca 2017 r.

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VIII kadencja
Rzecznik Praw Dziecka
GAB.422.4.2017.MH

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku,

zgodnie z dyspozycją art. 12 ust. 1 Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2015 r., poz. 2086), w załączeniu przedkładam

- Informację o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2016

wraz z Uwagami o stanie przestrzegania praw dziecka.

Z wyrazami szacunku

(-) Marek Michalak

INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI

RZECZNIKA PRAW DZIECKA

ZA ROK 2016

ORAZ UWAGI O STANIE PRZESTRZEGANIA PRAW DZIECKA

Warszawa 2017

Obok obrońcy, który zna paragrafy praw pisanych, domagam się miejsca dla wychowawcy, który zna tajemnice praw niepisanych…

Janusz Korczak

SPIS TREŚCI

I. RZECZNIK PRAW DZIECKA 8

II. OCHRONA PRAW DZIECKA 13

1. PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA 13

1.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do życia i ochrony zdrowia 14

1.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do życia i ochrony zdrowia 32

2. PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE 56

2.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do wychowania w rodzinie 57

2.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie 86

2.3. Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie i warunkami pobytu w placówkach 102

3. PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH 118

3.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych 118

3.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do godziwych warunków socjalnych 138

4. PRAWO DO NAUKI 168

4.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do nauki 169

4.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do nauki 206

5. PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM 229

5.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do ochrony przed przemocą okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem 229

5.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem 269

6. OCHRONA PRAW DZIECKA W ASPEKCIE MIĘDZYNARODOWYM 292

6.1. Wystąpienia generalne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym ... 292
6.2. Sprawy indywidualne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym ... 305
6.3. Współpraca międzynarodowa ... 340
III. SPRAWY SĄDOWE I ADMINISTRACYJNE Z UDZIAŁEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA ... 355
IV. DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA ... 401
V. WSPÓŁPRACA Z ORGANAMI WŁADZY ORAZ INSTYTUCJAMI PAŃSTWOWYMI ... 409
VI. UPOWSZECHNIANIE PRAW DZIECKA ... 423
UWAGI O STANIE PRZESTRZEGANIA PRAW DZIECKA ... 440
ZAŁĄCZNIKI ... 485
Załącznik nr 1 Wykaz wystąpień generalnych ... 486
Załącznik nr 2 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2007–2016 ... 495
Załącznik nr 3 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2008–2016 z podziałem na kategorie ... 496
Załącznik nr 4 Wykaz kategorii spraw zgłoszonych w 2016 roku ... 497
Załącznik nr 5 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych ... 498
Załącznik nr 6 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych w latach 2009–2016 ... 517
Załącznik nr 7 Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka ... 518
Załącznik nr 8 Wybrane konferencje, seminaria i spotkania ... 530
Załącznik nr 9 Wybrane spotkania w ramach promocji praw dziecka ... 535
Załącznik nr 10 Skład osobowy Społecznej Rady Doradczej Rzecznika Praw Dziecka ... 540
Załącznik nr 11 Wyciąg z Raportu z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci ... 542
Załącznik nr 12 Wyniki badania akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości, dotyczących umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców ... 566

Załącznik nr 13 Informacja Rzecznika Praw Dziecka z badania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0-10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej 572
Załącznik nr 14 Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych 582
Załącznik nr 15 Zalecenia rzecznika praw dziecka w zakresie skutecznego usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach oraz opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży 606
Załącznik nr 16 Zagrożenie prawa do bezpieczeństwa i praw podstawowych dzieci w drodze 610

Art. 12.1 Rzecznik przedstawia Sejmowi i Senatowi, corocznie, nie później niż do dnia 31 marca, informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka[1].

I. RZECZNIK PRAW DZIECKA

7 lipca 1991 r. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję o prawach dziecka, co dla organizacji pozarządowych i środowisk działających na rzecz praw dzieci było impulsem do postulowania o utworzenie w Polsce instytucji Rzecznika Praw Dziecka. Rezultatem tych działań było wprowadzenie do Konstytucji RP z 1997 r. przepisu dającego podstawy prawne dla powołania Rzecznika. W art. 72 ust. 4 Konstytucja stanowi, że „Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka". Tym samym ustanowiono Rzecznika Praw Dziecka jako kolejny konstytucyjny organ kontroli państwa.

Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka została przyjęta przez Sejm RP 6 stycznia 2000 r. Zgodnie z nią Rzecznik stoi na straży praw dziecka, określonych w Konstytucji RP, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców.

W rozumieniu ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2 ust. 1). Rzecznik działa na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności:

1) prawa do życia i ochrony zdrowia,
2) prawa do wychowania w rodzinie,
3) prawa do godziwych warunków socjalnych,
4) prawa do nauki,
5) prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Wszystkie podejmowane przez Rzecznika działania mają na celu zapewnienie pełnego i harmonijnego rozwoju dziecka oraz powinny być prowadzone z poszanowaniem jego godności i podmiotowości. Szczególną troską Rzecznik otacza dzieci z niepełnosprawnością.

Ustawa nadała Rzecznikowi uprawnienia o charakterze ostrzegawczym, sygnalizacyjnym oraz inicjatywnym. Przyznała kompetencje przedstawiania właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom ocen i wniosków, zmierzających do skutecznej ochrony praw i dobra dziecka oraz usprawniania trybu załatwiania spraw w tym

[1] Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2015 r. poz..2086, z późn. zm.)

zakresie. Rzecznik może również występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych.

Ustanowienie Rzecznika Praw Dziecka wraz z przysługującymi mu kompetencjami znacząco wzbogaciło wcześniejsze instrumentarium ochrony praw najmłodszych obywateli. Działalność Rzecznika umożliwia stałą i systemową analizę problemów dotyczących dziecka i rodziny.

Przyjęta 24 października 2008 r. nowelizacja ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka wzmocniła jego kompetencje, wyposażając w uprawnienia do:

- wszczynania postępowań w sprawach cywilnych i administracyjnych oraz udziału w nich na prawach przysługujących prokuratorowi;
- występowania do właściwych organów o wszczęcie postępowania przygotowawczego oraz z wnioskiem o ukaranie w sprawach o wykroczenia;
- zaskarżenia decyzji administracyjnej;
- zbadania każdej sprawy na miejscu, nawet bez uprzedzenia;
- żądania od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji, a także udostępnienia akt i dokumentów.

Według znowelizowanej ustawy organy, instytucje i organizacje, do których zwróci się Rzecznik, w ramach prowadzonych przez siebie spraw są zobowiązane do udzielenia informacji w terminie najpóźniej 30 dni[2].

Następnym krokiem w zakresie kształtowania kompetencji Rzecznika było uchwalenie 24 września 2010 r. ustawy o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw[3]. Rozszerzyła ona kompetencje Rzecznika poprzez przyznanie kolejnych uprawnień procesowych, do których należą:

- zgłaszanie udziału w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym, wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka oraz brania udziału w tych postępowaniach;
- występowanie do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka;
- wnoszenie kasacji albo skargi kasacyjnej od prawomocnego orzeczenia;

[2] Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, (Dz. U. Nr 214, poz. 1345)

[3] Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1307)

– branie udziału w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich – na prawach przysługujących prokuratorowi.

Przywołana ustawa doprecyzowała zadania Rzecznika polegające na promowaniu i upowszechnianiu praw dziecka oraz metod ich ochrony, w tym szczególnej troski i pomocy – tak by korespondowały one ze standardami ochrony praw dziecka, wyrażonymi m.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w art. 13 Konwencji o prawach dziecka.

Wykonując wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 października 2010 r., w celu zapewnienia Rzecznikowi pełnej niezależności, nowelizacją z dnia 15 lipca 2011 r. wprowadzono do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka przepisy stanowiące, że Rzecznik samodzielnie nadaje w drodze zarządzenia Statut, który określa organizację pracy Biura oraz powołuje i odwołuje swojego zastępcę.

Kolejną nowelizacją[4] ustawodawca doprecyzował przepisy ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, wprowadzając mechanizmy pozwalające na szybką i skuteczną możliwość podejmowania przez Rzecznika interwencji. W celu ochrony praw i dobra małoletnich zostały również prawnie zabezpieczone przetwarzanie i dostęp do gromadzonych informacji, pozyskanych w toku badania konkretnej sprawy.

Rzecznik Praw Dziecka wykonuje zadania przy pomocy Biura, które składa się z następujących jednostek organizacyjnych[5]:

– Zespół Dziecięcego Telefonu Zaufania i Przyjęć Interesantów, do zadań którego należą: udzielanie informacji i wsparcia oraz prowadzenie doraźnych interwencji;
– Zespół ds. Edukacji i Wychowania, do zadań którego należą: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z respektowaniem prawa do nauki, opieką nad rodziną i dzieckiem, dostępem do dóbr kultury, rozrywki i wypoczynku, w tym także w sprawach związanych z działalnością sportową, artystyczną, rozwojem uzdolnień i zainteresowań;
– Zespół Spraw Międzynarodowych i Konstytucyjnych, do zadań którego należą: badanie prawa polskiego pod kątem jego zgodności ze zobowiązaniami międzynarodowymi, w szczególności z Konwencją o prawach dziecka oraz konwencjami i rekomendacjami uchwalonymi w ramach Rady Europy, sporządzanie opinii o projektach aktów prawnych w zakresie ich zgodności z wymienionymi dokumentami prawa międzynarodowego, analizowanie nowych

[4] Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2015 r. poz. 1192)
[5] Zarządzenie nr 30A Rzecznika Praw Dziecka z dnia 30 października 2011 r.

instrumentów prawa międzynarodowego, analizowanie rządowych sprawozdań dla międzynarodowych organów kontroli, sporządzanie opinii i wniosków w zakresie zgodności ustaw z Konstytucją RP i umowami międzynarodowymi, udzielanie pomocy polskim dzieciom przebywającym za granicą;

- Zespół Spraw Rodzinnych i Nieletnich, do zadań którego należą: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z wykonywaniem i przestrzeganiem prawa do wychowania w rodzinie, pobytem w rodzinie zastępczej lub całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz ochroną dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem i innym złym traktowaniem;
- Zespół Spraw Społecznych i Prawa Administracyjnego, do zadań którego należą: monitorowanie stanu przestrzegania praw dziecka i podejmowanie interwencji w sprawach związanych z przestrzeganiem prawa do godziwych warunków socjalnych i prawa do życia oraz ochrony zdrowia;
- Gabinet Rzecznika Praw Dziecka, do zadań którego należy merytoryczne i organizacyjne wspieranie zadań realizowanych przez Rzecznika Praw Dziecka;
- Zespół Administracyjny, do zadań którego należy obsługa organizacyjno-administracyjna i finansowa Biura Rzecznika Praw Dziecka.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka powołał:

- Zarządzeniem nr 23 z dnia 31 lipca 2012 r. Zespół ds. bezpieczeństwa dzieci w cyberprzestrzeni;
- Zarządzeniem nr 23 z dnia 10 października 2013 r. Społeczną Radę Doradczą Rzecznika Praw Dziecka;
- Zarządzeniem nr 24 z dnia 10 października 2013 r. Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego przy Rzeczniku Praw Dziecka;
- Zarządzeniem nr 26 z dnia 1 sierpnia 2016 r. Zespół do spraw usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych;
- Zarządzeniem nr 29 z 7 października 2016 r. Zespół do spraw opracowania standardów mediacji szkolnej i rówieśniczej;
- Zarządzeniem nr 30 z dnia 5 listopada 2014 r. Zespół do spraw standaryzacji pobytu dzieci w pieczy zastępczej w zakresie opieki i wychowania;

- Zarządzeniem nr 32 z dnia 5 listopada 2014 r. Zespół do spraw standaryzacji pobytu dzieci w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii w zakresie edukacji, opieki i wychowania;
- Zarządzeniem nr 30 z 7 października 2016 r. Zespół ds. opracowania procedur adopcyjnych.

Urząd Rzecznika Praw Dziecka od 2000 roku pełnili kolejno:

- I kadencja – Marek Piechowiak (28 czerwca 2000 roku – 12 października 2000 roku),
- II kadencja – Paweł Jaros (16 lutego 2001 roku – 7 kwietnia 2006 roku),
- III kadencja – Ewa Sowińska (7 kwietnia 2006 roku – 30 czerwca 2008 roku),
- IV kadencja – Marek Michalak (25 lipca 2008 roku – 27 sierpnia 2013 roku),
- V kadencja – Marek Michalak (od 27 sierpnia 2013 roku).

Rzecznik Praw Dziecka przedstawia Sejmowi RP i Senatowi RP, corocznie, nie później niż do dnia 31 marca, informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka. Obie izby przeprowadzają debatę i przyjmują Informację do wiadomości, nie poddając jej głosowaniu.

II. OCHRONA PRAW DZIECKA

1. PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

(art. 6 Konwencji o prawach dziecka)

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

(art. 24 Konwencji o prawach dziecka)

Zgodnie z art. 24 Konwencji o prawach dziecka państwo zobowiązane jest do zapewnienia każdemu dziecku najwyższego poziomu ochrony zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

W 2016 roku zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **5 389** spraw związanych z prawem do życia i ochrony zdrowia.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- dostępności do lekarzy specjalistów,
- stanu zdrowia jamy ustnej dzieci i młodzieży,
- organizacji opieki zdrowotnej nad populacją wieku rozwojowego,
- dostępności do nowoczesnego leczenia,
- ochrony dzieci przed zakażeniem wirusem HIV,
- opieki medycznej podczas porodu,
- szczepień ochronnych,
- kosztów leczenia,
- standardów pediatrycznych,
- depresji poporodowej,
- ochrony życia i zdrowia dzieci nienarodzonych,
- korzystania przez dzieci z solariów,
- zażywania substancji psychoaktywnych, tzw. dopalaczy,
- braku biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności,
- bezpieczeństwa procedur medycznych.

1.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do życia i ochrony zdrowia

■ Zły stan zdrowia jamy ustnej u dzieci – wystąpienie z 7 stycznia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[6] do Ministra Zdrowia zwrócił uwagę na konieczność podjęcia działań zmierzających do poprawy stanu zdrowia jamy ustnej u dzieci. Rzecznik podkreślił, że wyniki Ogólnopolskiego Monitoringu Zdrowia Jamy Ustnej, prowadzonego w latach 2008–2012, wskazują, że w Polsce można mówić o epidemii próchnicy – 85% 6-latków i 95% 18-latków zmaga się z tą chorobą. Zdaniem Rzecznika poprawa stanu zdrowia jamy ustnej następuje zbyt wolno, dlatego istnieje konieczność pogłębionej analizy dotychczas podejmowanych działań pod kątem oceny ich skuteczności oraz dokonanie niezbędnych modyfikacji. W ocenie Rzecznika konieczne jest pilne stworzenie Strategii Walki z Próchnicą wśród Dzieci, która powinna obejmować takie zagadnienia, jak: promocja profilaktyki zdrowia jamy ustnej (higiena, fluoryzacja itp.), edukacja dzieci (dieta, zdrowie jamy ustnej w okresie ciąży, leczenie zębów mlecznych itp.), wyższa wycena procedur znajdujących się w koszyku świadczeń stomatologicznych dla dzieci, wprowadzenie tzw. współczynnika korygującego dla stomatologów leczących dzieci, jako mechanizmu motywującego do podejmowania pracy z dzieckiem, edukacja lekarzy dentystów w zakresie kształcenia umiejętności ułatwiających pracę z małym pacjentem, zabezpieczenie zdrowia jamy ustnej dzieci w placówkach edukacyjnych, leczenie rozpoznanej próchnicy u dzieci i młodzieży.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał również, że kolejną bardzo istotną kwestią dla ograniczenia występowania próchnicy u dzieci jest wyodrębnienie i finansowanie działań edukacyjnych poświęconych profilaktyce próchnicy, skierowanych do rodziców. Działania te powinny obejmować zagadnienia nie tylko dotyczące zdrowego trybu życia dziecka, ale także ukazywać próchnicę jako przyczynę poważnych ogólnoustrojowych zaburzeń zdrowotnych.

W odpowiedzi[7] Minister Zdrowia poinformował, że zostały podjęte działania mające na celu wprowadzenie zmian w koszyku stomatologicznych świadczeń gwarantowanych dla dzieci, w tym jego rozszerzenie. Zmiana w wykazie tych świadczeń jest obecnie procedowana w Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji.

Minister podzielił pogląd Rzecznika, że ważną rolę w systemie opieki stomatologicznej nad dziećmi i młodzieżą mają do spełnienia lekarze specjaliści z zakresu stomatologii dziecięcej, dlatego Ministerstwo Zdrowia będzie podejmowało działania mające

[6] ZSS.422.2.2016.EK
[7] MD-L.073.1.2016

na celu zachęcenie lekarzy do wybierania tej specjalizacji poprzez ustalenie wyższego wynagrodzenia dla lekarzy rezydentów. Minister poinformował również, że opracowano wykaz stomatologicznych świadczeń profilaktycznych dla dzieci i młodzieży. Korzystanie z tych świadczeń zależne jest od woli opiekunów dziecka. Profilaktyka zdrowotna mająca na celu zapobieganie próchnicy będzie skierowana w szczególności do kobiet ciężarnych i matek małych dzieci oraz dzieci w wieku przedszkolnym, ich rodziców i wychowawców. Odnosząc się do podjętego przez Rzecznika zagadnienia roli gabinetów stomatologicznych w szkołach, Minister poinformował, że aktualnie gromadzone są dane, których analiza będzie podstawą wypracowania optymalnej organizacji opieki stomatologicznej dla dzieci i młodzieży. Minister nie odniósł się do propozycji Rzecznika Praw Dziecka stworzenia Strategii Walki z Próchnicą wśród Dzieci.

23 marca 2016 roku z udziałem przedstawicieli Rzecznika Praw Dziecka w Ministerstwie Zdrowia rozpoczęła prace grupa robocza ds. opieki stomatologicznej nad dziećmi i młodzieżą. Celem było opracowanie propozycji zmian w koszyku świadczeń zdrowotnych oraz innych działań, które mogą wpłynąć na poprawę stanu zdrowia jamy ustnej dzieci i młodzieży.

Efektem prac grupy było wprowadzenie Zarządzenia Prezesa NFZ z 27 czerwca 2016 roku nr 51/2016 zmieniającego zarządzenie w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju leczenia stomatologicznego, współczynnika korygującego wycenę procedur dla dzieci i młodzieży – 1,2 – umożliwiającego zwiększenie odsetka leczonych dzieci i młodzieży oraz zmniejszanie zadłużania ośrodków ukierunkowanych na wyłączne leczenie dzieci i młodzieży.

■ Korzystanie z solariów przez osoby małoletnie – wystąpienia z 7 stycznia i 4 sierpnia 2016 roku

Dostrzegając potrzebę wprowadzenia rozwiązań prawnych w zakresie korzystania przez małoletnich z solariów[8], Rzecznik po raz kolejny wystąpił do Ministra Zdrowia, zwracając się o analizę przedstawionego problemu[9].

W obliczu danych przedstawionych przez Światową Organizację Zdrowia, potwierdzających wzrost ryzyka zachorowania na nowotwór skóry w związku z nadmiernym korzystaniem ze sztucznego promieniowania UV, które wytwarzają łóżka opalające, Rzecznik dostrzegł potrzebę pilnego podjęcia działań legislacyjnych w celu ochrony zdrowia i życia

[8] ZEW/500/26-1/2014/ESn; ZSS.422.13.2015.MW
[9] ZSS.422.1.2016. MW

najmłodszych. Rzecznik wskazał na fakt, że kraje, takie jak: Australia, Francja, Niemcy, Austria czy Wielka Brytania wprowadziły zakaz korzystania z solariów przez dzieci.

W odpowiedzi[10] Minister wskazał, że zadanie pn. „prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych, dotyczących uświadamiania ryzyka związanego z nadmiernym narażaniem na promieniowanie ultrafioletowe" wpisano do wykazu zadań do realizacji w ramach celu operacyjnego „Ograniczenie narażenia na środowiskowe i zawodowe czynniki ryzyka dla zdrowia" do Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020, stanowiącego załącznik do projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020.

Konstytuując starania o pełniejsze zabezpieczenie realizacji prawa dziecka do zdrowia, Rzecznik Praw Dziecka skierował również wystąpienie[11] do Przewodniczącego Parlamentarnego Zespołu ds. Onkologii Sejmu RP – w związku z podjętymi na nowo pracami dotyczącymi wprowadzenia zakazu korzystania z solariów przez osoby małoletnie. Podkreślił, że statystyka zachorowań na raka skóry, w tym badania epidemiologiczne, wskazują związek między korzystaniem z lamp opalających a częstotliwością występowania zachorowań na czerniaka. Korzystanie z solariów częściej niż raz w miesiącu podnosi ryzyko zachorowania na czerniaka o 55%, a u osób poniżej 30. roku życia – o 75%[12]. Niepokojący jest również szybki wzrost zachorowań u ludzi młodych, szczególnie u kobiet. Rzecznik wskazał, że brak kontroli urządzeń wykorzystywanych w solariach może stwarzać zagrożenie dla zdrowia osób korzystających z łóżek opalających. Odrębny, ale również poważny problem, stanowi uzależnienie od korzystania z solariów. Rzecznik zauważył, że chociaż cenne są wszelkie inicjatywy o charakterze edukacyjnym, to nie doprowadzą one do całkowitego wyeliminowania problemu. W związku z tym Rzecznik zwrócił się o uwzględnienie przedstawionego stanowiska w trakcie prac legislacyjnych nad projektem ustawy.

- **Opieka zdrowotna w ginekologii i położnictwie – wystąpienie z 7 stycznia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując zainicjowane w 2014 roku[13] działania sygnalizacyjno-interwencyjne dotyczące braku odpowiedniej opieki medycznej podczas

[10] ZP-Z.073.29.2015.
[11] ZSS.422.40.23016.MW
[12] http://akademiaczerniaka.pl/artykuly/pokaz-artykul,tydzień-swiadomosci-czerniaka-17-23-2016-r – dostęp z 26 lipca 2016 r.
[13] ZSS/500/25/2014/EK

porodu, w wyniku czego dochodziło do zgonu dziecka, w wystąpieniu[14] do Ministra Zdrowia zwrócił się o przedstawienie ustaleń powołanego w resorcie *Zespołu do spraw oceny funkcjonowania opieki zdrowotnej w pionie ginekologiczno-położniczym i neonatologicznym* oraz podjętych w resorcie działań mających na celu poprawę jakości świadczeń w pionie położniczo-ginekologicznym i neonatologicznym. Jak wcześniej informował Minister Zdrowia, powołany Zespół miał dokonać analizy problemu oraz sporządzić wystąpienia pokontrolne wraz ze stosownymi wnioskami i zaleceniami.

W odpowiedzi[15] Minister Zdrowia poinformował, że dotychczas przeprowadzono kontrolę oddziałów ginekologiczno-położniczych i neonatologicznych w 15 województwach. Po zakończeniu całej procedury kontrolnej i wysłaniu wystąpień pokontrolnych odbędzie się zebranie Zespołu, podczas którego zostanie dokonana analiza materiałów uzyskanych w trakcie kontroli i zostaną podjęte dalsze niezbędne kroki. Działania na rzecz poprawy sytuacji w dalszym ciągu będą monitorowane przez Rzecznika Praw Dziecka.

■ **Ochrona życia i zdrowia dzieci – wystąpienia z 14 marca i 1 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka bezpośrednio po powzięciu wiadomości o zgonie dziecka, które w trakcie zabiegu terminacji ciąży urodziło się żywe, wystąpił[16] do Ministra Zdrowia, żądając podjęcia czynności w sprawie oraz wyraził pogląd, że zarówno ten przypadek, jak i inne wymagają przeprowadzenia wnikliwego postępowania sprawdzającego w celu wyjaśnienia wszystkich okoliczności zdarzenia.

W odpowiedzi[17] Minister Zdrowia poinformował, że konsultanci krajowi w dziedzinie położnictwa i ginekologii oraz neonatologii przedstawili opinie na temat podjętego w tym przypadku postępowania medycznego, w tym terapeutycznego. Na podstawie przedłożonych opinii Minister Zdrowia zarządził w szpitalu kontrolę dokumentacji medycznej matki i dziecka.

Mając na uwadze ochronę prawa dziecka do życia i zdrowia, zagwarantowanego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz Konwencji o prawach dziecka, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[18] także do Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego o objęcie sprawy zgonu dziecka, które urodziło się żywe w trakcie wykonywania zabiegu przerywania ciąży, zwierzchnim nadzorem służbowym. Rzecznik podkreślił, że przypadek ten wymaga

[14] ZSS.422.4.2016.EK
[15] MD-L.073.2.2016 (BK)
[16] ZSS.422.17.2016.EK
[17] MDP.073.6.2016 (AB)IK:522103
[18] ZSS.422.14.2016.KT

przeprowadzenia wnikliwego postępowania przygotowawczego, mającego na celu wyjaśnienie wszystkich okoliczności sprawy.

W odpowiedzi[19] Rzecznik został poinformowany, że śledztwo zostało objęte wewnętrznym nadzorem służbowym. Jednocześnie, z uwagi na charakter sprawy, będzie ona pozostawać w zainteresowaniu Departamentu Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej.

1 kwietnia 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[20] także do Rzecznika Praw Pacjenta o przedstawienie wyników postępowania wyjaśniającego w sprawie.

W odpowiedzi[21] Rzecznik Praw Pacjenta poinformował o podjętych działaniach wyjaśniających i zgromadzonych materiałach dowodowych. Rzecznik Praw Pacjenta ocenił, że postępowanie personelu szpitala nie dało podstaw do podejmowania kolejnych działań wobec braku przesłanek uprawdopodabniających naruszenie praw pacjenta.

- **Sprzedaż małoletnim hormonalnych środków antykoncepcyjnych – wystąpienie z 24 marca 2016 roku**

W wystąpieniu[22] do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka podtrzymał swoje stanowisko[23] wyrażone w opinii z 12 marca 2015 r., przesłanej Ministrowi Zdrowia w ramach publicznych konsultacji nad projektem zmieniającym rozporządzenie Ministra Zdrowia z 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych[24].

Rzecznik Praw Dziecka ponownie podkreślił, że nabycie i zastosowanie produktu leczniczego to podjęcie samodzielnej decyzji terapeutycznej, a pozostawienie dziecku całkowitej swobody w nabywaniu produktów leczniczych jest nieuprawnione, ponieważ przerzuca się na małoletniego odpowiedzialność za skutki ich zażycia. Rzecznik wskazał, że odpowiedzialność za taką decyzję może w pełni wziąć na siebie jedynie osoba dorosła, zdająca sobie sprawę z możliwych negatywnych skutków. Zastosowanie środka hormonalnego – w opinii Rzecznika – powinno odbywać się wyłącznie wobec wskazania lekarskiego. Rzecznik podkreślił, że nieskrępowana możliwość nabycia przez małoletnich środków hormonalnych pozostaje również w sprzeczności z odpowiedzialnością rodziców za stan zdrowia dziecka i obowiązkiem dbałości o nie, przez co ogranicza władzę rodzicielską.

[19] PK-II-Ko 179.2016
[20] ZSS.422.17.2016.EK.
[21] RzPP –WPR.420.31.2016.ANS
[22] ZSS.422.16.2016.GR
[23] ZSS.422.14.2015.JZ
[24] Dz. U. poz. 1531

W odpowiedzi[25] Minister Zdrowia, podzielając pogląd Rzecznika, poinformował, że w resorcie prowadzone są prace legislacyjne mające na celu uregulowanie dostępności do hormonalnych środków antykoncepcyjnych do stosowania wewnętrznego.

- **Dostępność i jakość świadczeń z zakresu pediatrii – wystąpienie z 31 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny wystąpił[26] do Ministra Zdrowia w sprawie dostępności i jakości świadczeń z zakresu pediatrii. Rzecznik podkreślił, że szereg zgłaszanych przez niego postulatów dotyczących organizacji opieki pediatrycznej zostało zrealizowanych, jednakże nadal istnieją problemy wymagające podjęcia pilnych działań zaradczych. Wskazał, że wciąż pozostaje nierozwiązana kwestia finansowania na odpowiednim poziomie dużych szpitali pediatrycznych, które świadczą wysokospecjalistyczne usługi medyczne dla dzieci i przez to są wysoce kosztochłonne. W związku z tym konieczne jest przeprowadzenie weryfikacji wyceny świadczeń pediatrycznych i ich urealnienie.

Kolejnym wskazanym w wystąpieniu nierozwiązanym problemem była niewystarczająca dostępność do lekarza pediatry w dniu zgłoszenia się dziecka do placówki medycznej. Rzecznik podkreślił, że dzieci często nie mogą uzyskać pomocy od specjalisty, przez co ich rodzice zmuszeni są do korzystania z prywatnych, odpłatnych gabinetów pediatrycznych bądź oczekują udzielenia pomocy dziecku w Szpitalnych Oddziałach Ratunkowych. Rzecznik zwrócił również uwagę na zbyt małą liczbę lekarzy pediatrów pracujących w systemie dyżurowym. Wskutek wspomnianych niedoborów personalnych do Rzecznika wpływają informacje o zagrożeniu okresowego wyłączenia z funkcjonowania kolejnych oddziałów pediatrycznych. Innym problemem, w dalszym ciągu wymagającym rozwiązania, był okresowo wysoki stopień wykorzystania łóżek pediatrycznych jedynie w okresie jesienno-zimowym i ich częściowe wykorzystanie w okresie letnim. Rzecznik podniósł również problem niedoboru personelu pielęgniarskiego na oddziałach pediatrycznych, co skutkuje niemożliwością objęcia chorego dziecka kompleksową opieką pielęgnacyjną oraz brakiem możliwości prowadzenia edukacji zdrowotnej, skierowanej do opiekunów dzieci.

Rzecznik zwrócił też uwagę na trudne warunki i braki sprzętowe na wielu oddziałach pediatrycznych oraz że wieloosobowe sale chorych utrudniają przestrzeganie prawa dziecka

[25] ZSS.400.3.2015.JZ
[26] ZSS.422.12.2015.EK

do intymności i nieskrępowanego kontaktu z rodzicem lub opiekunem. Ponadto Rzecznik zauważył, że w salach umieszczane są dzieci z odmiennymi jednostkami chorobowymi, co może komplikować proces leczenia i sprzyjać rozwojowi infekcji wewnątrzoddziałowych.

W odpowiedzi[27] Minister Zdrowia, podzielając stanowisko Rzecznika, poinformował, że dostrzega pilną potrzebę dokonania analizy systemu opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą w szerokim zakresie jego funkcjonowania. Zapewnił, że w Ministerstwie Zdrowia analizowane są zgłaszane przez Rzecznika problemy i są podejmowane działania mające na celu wypracowanie zmian poprawiających sytuację w zakresie opieki medycznej nad najmłodszymi pacjentami. Minister poinformował także o powołaniu szeregu roboczych zespołów eksperckich opracowujących propozycje rozwiązań systemowych polepszających opiekę zdrowotną nad populacją wieku rozwojowego. Między innymi powołany został Zespól do opracowania projektu ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej. Poinformował również o modułowym systemie szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie pediatrii, co w ocenie Ministra przyczyni się do lepszej dostępności do lekarza pediatry w podstawowej opiece zdrowotnej. Minister nie odniósł się do pozostałych problemów wskazanych w wystąpieniu Rzecznika Praw Dziecka, jednakże wyraził gotowość współpracy w działaniach na rzecz zdrowia dzieci i młodzieży.

Wielokrotnie zgłaszane przez Rzecznika Praw Dziecka postulaty dotyczące konieczności dokonania zmian w sposobie i poziomie finansowania opieki nad najmłodszymi pacjentami, w tym np. propozycja wydzielenia odrębnego katalogu świadczeń dedykowanych dzieciom, przyczyniły się do podjęcia decyzji o włączeniu przez AOTMiT do Planu Taryfikacji na 2017 r. obszaru świadczeń w lecznictwie szpitalnym, dotyczącym leczenia chorób dzieci. Wybrany obszar świadczeń, obejmujący 28 grup z sekcji chorób dzieci oraz 32 grupy w obrębie innych sekcji, dedykowanych pacjentom poniżej 18. roku życia, skupia łącznie ponad 2% wydatków ponoszonych przez Narodowy Fundusz Zdrowia na realizację świadczeń w rodzaju leczenie szpitalne.

- **Dostępność do nowoczesnego leczenia dla dzieci – wystąpienia z 26 kwietnia i 28 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[28] do Ministra Zdrowia wskazał na trudności w dostępie do nowoczesnego leczenia dla dzieci chorujących na chorobę Leśniowskiego–Crohna. Wystąpienie było następstwem apelów rodziców chorych dzieci oraz opinii

[27] MDP.073.10.2016
[28] ZSS.422.23.2016.EK

specjalistów zajmujących się leczeniem tej choroby. Rzecznik podkreślił, że zdaniem specjalistów w przypadku braku efektów leczenia standardowego choroby, dzieci te powinny mieć szybki dostęp do leczenia biologicznego, gdyż nowoczesna terapia w przeważającej liczbie przypadków jest skuteczna i zapewniająca remisję choroby. Pozwala dzieciom na powrót do normalnych warunków życia, umożliwia regularne uczęszczanie do szkoły, zapobiega bądź przesuwa w czasie konieczność poddania się leczeniu operacyjnemu. Rzecznik zaznaczył również, że obecne kryteria kwalifikujące dzieci do programu lekowego są bardzo rygorystyczne, w związku z czym podjęcie leczenia biologicznego możliwe jest wówczas, gdy stan zdrowia dziecka uległ znacznemu pogorszeniu. Ponadto wskazał, że pomimo iż lekarz prowadzący terapię dostrzega potrzebę jej przedłużenia, leczenie w programie może trwać jedynie przez rok.

Kolejnym podniesionym przez Rzecznika bardzo ważnym problemem był brak programu lekowego dla chorych dzieci, wymagających stosowania leku Adalimumab. Dziecko w celu podania tego leku musi zostać przyjęte do szpitala, a w celu ułatwienia szpitalowi korzystnego rozliczenia się z płatnikiem świadczeń musi w nim przebywać przez trzy dni. Ponieważ lek podawany jest co dwa tygodnie, dziecko ponosi ogromne koszty psychiczne, wynikające z wielokrotnych, zbędnych pobytów w szpitalu. Rzecznik zwrócił uwagę, że to małoletni pacjenci ponoszą konsekwencje braku porozumienia się dorosłych i zaapelował do Ministra Zdrowia o rozważenie wprowadzenia rozwiązań przyjaznych dzieciom.

W odpowiedzi[29] Minister Zdrowia przedstawił wykaz leków refundowanych możliwych do stosowania u pacjentów z nieswoistym zapaleniem jelit oraz przedstawił programy lekowe w tych schorzeniach. Poinformował ponadto o działaniach podjętych w celu objęcia refundacją leku Adalimumab w leczeniu choroby Leśniowskiego–Crohna. Jednocześnie Minister zapewnił, że podejmuje wszelkie możliwe działania mające na celu zwiększenie dostępu pacjentów do skutecznej i bezpiecznej farmakoterapii w ramach dostępnych środków publicznych.

Rzecznik Praw Dziecka, po dokonaniu analizy odpowiedzi na wystąpienie dotyczące leczenia u dzieci choroby Leśniowskiego–Crohna, ponownie wystąpił[30] do Ministra Zdrowia, wskazując, że odpowiedź Ministra jest niepełna i nie odnosi się do wszystkich zgłoszonych przez Rzecznika problemów. Rzecznik podtrzymał pogląd, że prawo do nowoczesnego leczenia dzieci cierpiących na chorobę Leśniowskiego–Crohna jest ograniczone. Podkreślił,

[29] PLA.4600.363.2016.PB
[30] ZSS.422.23.2016.EK

że chore dzieci, pozbawione leczenia biologicznego, narażone są na okaleczające je leczenie operacyjne. Rzecznik odniósł się również do petycji rodziców chorych dzieci skierowanej do Ministra Zdrowia i ponownie zaapelował o analizę zgłoszonego problemu oraz wprowadzenie rozwiązań umożliwiających skuteczne leczenie dzieci z chorobą Leśniowskiego–Crohna.

W odpowiedzi[31] Minister zapewnił, że resort zdrowia przykłada dużą wagę do problemu leczenia dzieci na nieswoiste zapalenia jelit, a istotne zmiany w przedmiotowym zakresie planowane są na styczeń 2017 roku. Jednocześnie poinformował, że wszystkie podnoszone w wystąpieniu problemy dotyczące leczenia choroby Leśniowskiego–Crohna są Ministrowi Zdrowia znane, a szczegółowe kwestie możliwych rozwiązań są analizowane w Departamencie Polityki Lekowej i Farmacji. Rzecznik został poinformowany, że odbyło się spotkanie z autorką petycji do Ministra Zdrowia, dotyczącej leczenia nieswoistych zapaleń jelit.

W kolejnym piśmie[32] Minister Zdrowia poinformował, że od 1 stycznia 2017 r. wprowadzone zostaną zmiany w zakresie programów lekowych dedykowanych gastroenterologii. Program leczenia biologicznego został wydłużony z 12 do 24 miesięcy, co powinno wpłynąć na znaczne podniesienie efektywności terapii. W ramach programu lekowego dzieciom został udostępniony kolejny lek.

- **Brak biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności – wystąpienie z 27 kwietnia 2016 roku**

W wystąpieniu[33] do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem braku biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.

W postępowaniach dotyczących orzekania o niepełnosprawności okoliczności dotyczące stanu zdrowia małoletnich wymagają wiadomości specjalnych w rozumieniu art. 278 § 1 k.p.c. Opinia biegłych w postępowaniu przed sądem pracy i ubezpieczeń społecznych jest tzw. dowodem koronnym. Z uwagi na powyższe sąd nie może zastępować tego dowodu innym, np. dowodem z zeznań świadków czy zaświadczeń lekarskich. Analiza zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka spraw związanych z postępowaniami sądowymi wykazała brak dostatecznej liczby biegłych z zakresu specjalizacji pediatrycznych, długie terminy oczekiwania na badanie u biegłych sądowych oraz brak konkretnych specjalistów na

[31] PLA.4600.574.2016.PB
[32] PLA.4600.562.2016.PB
[33] ZSS.422.22.2016.KK

listach prezesów sądów okręgowych. Rzecznik wskazał, że taka sytuacja może powodować naruszenie konstytucyjnego prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Rzecznik odniósł się również do zamieszczonego na stronie Rządowego Centrum Legislacji projektu ustawy o biegłych sądowych z dnia 29 października 2014 r., znajdującego się na etapie opiniowania. Rzecznik wskazał, że celowe byłoby uzupełnienie przedmiotowego projektu o wprowadzenie jednolitego w skali kraju wzoru listy biegłych sądowych oraz stworzenie ogólnodostępnego rejestru zawierającego informacje pochodzące ze wszystkich list prowadzonych przez prezesów sądów okręgowych. W związku z koniecznością pilnego wprowadzenia do porządku prawnego kompleksowej ustawy regulującej zagadnienie funkcjonowania biegłych sądowych, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o podjęcie działań mających na celu rozwiązanie opisanego problemu.

W odpowiedzi[34] Minister Sprawiedliwości poinformował, że podziela pogląd Rzecznika dotyczący potrzeby usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, także w obszarze korzystania z opinii biegłych sądowych. Minister przekazał również informację, że podjęta została decyzja w przedmiocie przystąpienia do prac legislacyjnych nad projektem nowej regulacji prawnej, zmierzającej do kompleksowego uregulowania zagadnień prawnych dotyczących biegłych sądowych w jednym akcie normatywnym rangi ustawy, niezależnie od projektu przygotowanego w 2014 r. przez Rządowe Centrum Legislacji.

■ Zatrucia tzw. dopalaczami – wystąpienie z 4 maja 2016 roku

W związku z informacjami[35] przekazanymi Rzecznikowi Praw Dziecka przez konsultanta krajowego w dziedzinie toksykologii klinicznej, dotyczącymi liczby zgłoszonych interwencji medycznych mogących mieć związek z zażyciem środków zastępczych, tj. nowych substancji psychoaktywnych, nowych narkotyków, tzw. dopalaczy, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[36] do Ministra Zdrowia o podjęcie systemowych działań, które skutecznie wyeliminują z rynku szkodliwe substancje psychoaktywne zagrażające życiu i zdrowiu dzieci.

Z danych z Ośrodka Kontroli i Zatruć – Warszawa wynikało, że w 2015 r. łączna liczba tych interwencji wyniosła 7 359, z czego 2 109 zgłoszeń dotyczyło populacji w wieku do 18. roku życia (tj. 28,6%). W wystąpieniu Rzecznik zwrócił uwagę na potrzebę stworzenia i wprowadzenia rozwiązań prawnych pozwalających na skuteczne wyeliminowanie problemu

[34] DL-VI-072-4/16
[35] Odpowiedź udzielona Rzecznikowi Praw Dziecka przez Ośrodek Kontroli Zatruć – Warszawa, 18 marca 2016 r. OKZ-In/22-03/2-16
[36] ZSS.422.9.2016.JW

dostępności do szkodliwych substancji psychoaktywnych. Zdaniem Rzecznika dopisywanie kolejnych środków do listy substancji zakazanych nie jest skutecznym rozwiązaniem. Regularnie na rynku pojawiają się nowe środki o zmienionym składzie chemicznym, co pozwala omijać wykaz substancji prawnie kontrolowanych.

W odpowiedzi[37] Minister Zdrowia podzielił stanowisko Rzecznika Praw Dziecka, że aktualnie obowiązujące przepisy mające na celu ograniczenie dostępności „dopalaczy" nie pozwalają na ich pełną eliminację z rynku. Minister poinformował również o wprowadzonych rozwiązaniach prawnych i działaniach na rzecz eliminacji problemu. Przekazał także informację, że w Ministerstwie Zdrowia podejmowane są wstępne prace mające na celu opracowywanie możliwych do podjęcia działań i rozwiązań oraz dokonanie ich szczegółowej analizy, która pozwoli na wdrożenie wybranych strategii zmierzających do osiągnięcia celu, jakim jest skutecznie ograniczenie dostępności „dopalaczy".

Rzecznik będzie monitorował podejmowane działania.

■ **Sytuacja w Instytucie „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka" – wystąpienie z 25 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, bezpośrednio po powzięciu informacji o „odejściu od łóżek pacjenta" części personelu medycznego w Instytucie „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka", podjął decyzję o bezzwłocznym przeprowadzeniu kontroli i zbadaniu sprawy na miejscu.

Szerzej na ten temat w rozdziale Działalność Kontrolna.

Mając na uwadze ustalenia dokonane w trakcie kontroli, Rzecznik zwrócił się[38] do Ministra Zdrowia o podjęcie pilnych działań mających na celu pełne zabezpieczenie prawa dziecka do ochrony życia i zdrowia. Ponadto z uwagi na powzięcie informacji, że działania personelu medycznego mogą narażać dzieci na utratę życia bądź zdrowia, Rzecznik przekazał wystąpienie do Ministra Zdrowia do wiadomości Prokuratora Generalnego.

W odpowiedzi[39] Rzecznik został poinformowany, że Minister Zdrowia na bieżąco monitoruje sytuację w Instytucie i pozostaje w stałym kontakcie z Dyrekcją CZD. Zapewnił o zabezpieczeniu świadczeń zdrowotnych dzieci w szpitalu o równoważnym poziomie referencyjności. Jednocześnie przekazał, że biorąc pod uwagę postulat płacowy zgłaszany przez pielęgniarki protestujące w CZD, Minister Zdrowia wydał rozporządzenie z dnia 8 września 2015 r. *w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki*

[37] ZPP.073.24.2014
[38] ZSS.422.28.2016.KT
[39] PP-WPS.073.4.2016/DZ

zdrowotnej[40], zapewniające dodatkowe środki finansowe na świadczenia udzielane przez pielęgniarki i położne.

Prokuratura, na skutek przekazania do jej wiadomości wystąpienia kierowanego do Ministra Zdrowia, podjęła czynności sprawdzające.

Podejmując działania na rzecz pełnego zabezpieczenia prawa do życia i zdrowia najmłodszych pacjentów Centrum Zdrowia Dziecka, Rzecznik przedstawił również swoje stanowisko podczas prac Sejmu RP w punkcie obejmującym Informację Prezesa Rady Ministrów na temat sytuacji w Instytucie.

W trakcie wystąpienia Rzecznik podkreślił, że Centrum Zdrowia Dziecka, zamiast pozostać symbolem najlepszej opieki medycznej, chlubą polskiej dbałości o zdrowie dzieci, może stać się pomnikiem nieodpowiedzialności dorosłych i cierpienia niczemu winnych dzieci oraz ich rodziców. Zaapelował o jak najszybsze rozwiązanie konfliktu.

Rzecznik zwrócił uwagę, że wydarzenia te pokazały, jak kruchy jest system, który powinien zabezpieczać prawo dziecka do ochrony życia i zdrowia. Podkreślił, że nie ma zgody Rzecznika Praw Dziecka na to, by dzieci były narażane na utratę zdrowia poprzez działania lub zaniechania osób dorosłych oraz żeby konflikty i „ekonomiczne ściany" przesłaniały najwyższe dobro, jakim jest dobro dziecka.

Rzecznik zaapelował do wszystkich środowisk i osób odpowiedzialnych za zdrowie i bezpieczeństwo dzieci-pacjentów o podjęcie pilnych działań zapewniających im dostępność i ciągłość leczenia. Przypomniał także postulaty, które w kwestii systemu ochrony zdrowia dzieci formułował w ostatnich latach m.in. konieczność przeszacowania procedur medycznych dla dzieci, skrócenie czasu oczekiwania do lekarza czy potrzebę zapewnienia odpowiedniej liczby personelu pielęgniarskiego.

■ Ochrona dzieci nienarodzonych przed zakażeniem wirusem HIV – wystąpienia z 1 lipca i 13 września 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[41] do Ministra Zdrowia przedstawił postulaty w zakresie ochrony dzieci przed odmatczynym zakażeniem wirusem HIV. Rzecznik zwrócił uwagę, że pomimo iż istnieje możliwość wykrycia zakażenia wirusem HIV u kobiet w ciąży i zastosowanie skutecznej ochrony dziecka, wciąż występują przypadki zakażenia dzieci. Podkreślił, że obowiązujące przepisy zapewniają kobietom w ciąży możliwość dwukrotnego wykonania badania krwi w kierunku HIV, jednakże jedynie 30% lekarzy położników zleca

[40] Dz. U. poz. 1400 i 1628
[41] ZSS.422.35.2016.EK

kobietom takie badanie. Zdaniem Rzecznika potrzebne jest poznanie przyczyn tak niskiego wskaźnika zlecania tych badań kobietom i podjęcie działań na rzecz skuteczniejszego stosowania przysługującego prawa.

W odpowiedzi[42] Minister Zdrowia poinformował, że niski poziom wykonywania badań krwi w kierunku HIV u kobiet w ciąży może wynikać zarówno z niechęci lekarzy do jego zlecania, jak też z niskiej świadomości kobiet o wartości tego badania. W związku z tym Ministerstwo Zdrowia wspiera działania edukacyjno-informacyjne inicjowane przez Krajowe Centrum ds. AIDS, skierowane do personelu medycznego.

Po analizie odpowiedzi, Rzecznik Praw Dziecka 13 września 2016 r. ponownie zwrócił[43] się do Ministra Zdrowia w sprawie ochrony dzieci przed wertykalnym zakażeniem wirusem HIV, uznając, że odpowiedź Ministra Zdrowia nie wyjaśnia przyczyn niechęci lekarzy do zlecania kobietom w ciąży badań w kierunku HIV. Wskazał, że niedocenianie tego badania może wskazywać na brak należytej troski lekarzy o zdrowie matki i mającego się urodzić dziecka. Podniósł również, że kolejnym istotnym zagadnieniem, które nie zostało wyjaśnione w odpowiedzi, jest efektywność nadzoru specjalistycznego nad rzetelnością postępowania lekarzy prowadzących opiekę nad kobietami w ciąży. W związku z tym Rzecznik ponownie zwrócił się o informacje w sprawie.

W odpowiedzi[44] Minister Zdrowia podzielił pogląd Rzecznika, że lekarze mogą nie doceniać znaczenia tego badania. Poinformował, że badanie w kierunku HIV u kobiet w ciąży powinno być zlecane, gdyż znajduje się w standardach opieki okołoporodowej, dlatego Ministerstwo Zdrowia przygotowało komunikat, który będzie przypominał o roli lekarza i położnych w upowszechnianiu ww. badania. Zapewnił, że komunikat zostanie rozpowszechniony również wśród konsultantów krajowych w dziedzinie położnictwa i ginekologii, perinatologii, neonatologii, pielęgniarstwa ginekologicznego i położniczego.

■ **Depresja poporodowa – wystąpienie z 10 października 2016 roku**

W wystąpieniu[45] do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka wskazał na problem doznawania przez dzieci następstw depresji poporodowej występującej u kobiet. Zdaniem Rzecznika społeczne znaczenie choroby i jej potencjalnie groźne konsekwencje uzasadniają potrzebę analizy problemu. Kobiety z objawami depresji poporodowej nie są skłonne do ujawniania przeżywanych uczuć, a otoczenie nie jest świadome potrzeby udzielenia matkom

[42] MDP.073.23.2016.JK
[43] ZSS.422.35.2016.EK
[44] MDP.073.23.2016.JK
[45] ZSS.422.44.2016.EK

wsparcia. Szczególnie zagrożone depresją poporodową są kobiety z niepowodzeniami w ciąży bądź nieprzygotowane do macierzyństwa. Rzecznik zwrócił się o informacje w sprawie, w szczególności o skalę rozpoznania depresji poporodowej, możliwości uzyskania przez chorą kobietę pomocy psychologicznej i psychiatrycznej oraz podejmowanych i finansowanych ze środków publicznych działaniach profilaktycznych zapobiegających depresji poporodowej.

W odpowiedzi[46] Minister Zdrowia poinformował, że występowanie zaburzeń depresyjnych w okresie poporodowym dotyczy około 13% kobiet. W Polsce w 2014 r. został przyjęty *Program psychiatrycznej opieki zdrowotnej – Program zapobiegania depresji w Polsce na lata 2016–2020.* Kobiety po porodzie zostały w tym programie zakwalifikowane do grupy o podwyższonym ryzyku wystąpienia depresji. Minister poinformował, że zarówno lekarze odbywający szkolenie specjalizacyjne z położnictwa i ginekologii, jak i osoby przygotowujące się do zawodu położnej otrzymują wiedzę dotyczącą zaburzeń psychosomatycznych w położnictwie. Zdaniem Ministra zakres tej wiedzy umożliwia ocenę stanu psychoemocjonalnego pacjentki po porodzie oraz zasadność udzielenia jej specjalistycznej (psychologicznej lub psychiatrycznej) pomocy. Obecne rozwiązania umożliwiają objęcie szczególnym wsparciem kobiet w ciąży od 21. tygodnia, u której rozpoznano wady rozwojowe płodu.

■ Szczepienia ochronne dzieci – wystąpienie z 23 listopada 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony coraz większą liczbą nieprawdziwych informacji na temat szczepień ochronnych dzieci, pojawiających się w przestrzeni publicznej, w tym w mediach, wystąpił[47] do Ministra Zdrowia o podjęcie zdecydowanych działań zapobiegających rozpowszechnianiu treści mogących szkodzić zdrowiu dzieci.

Rzecznik podkreślił, że szczepienia ochronne mają istotną rolę w zapobieganiu chorobom zakaźnym. Wskazał również na potrzebę podjęcia działań umożliwiających rodzicom uzyskanie rzetelnej wiedzy od specjalistów na temat szczepień ochronnych, w tym poprzez zainicjowanie ogólnopolskiej kampanii społecznej na ten temat. Zaproponował także utworzenie konsultacyjnych poradni szczepień, do których kierowane byłyby dzieci wymagające specjalistycznej oceny zdrowia przed podjęciem decyzji o ich szczepieniu. Zdaniem Rzecznika przekaz na temat szczepień ochronnych powinien być jednorodny, a autorytet ekspertów w tej dziedzinie wykorzystywany.

[46] MDP.073.34.2016.JK
[47] ZSS.422.47.2016.EK

W odpowiedzi[48] Minister Zdrowia zapewnił, że dostrzega aktywność ruchów antyszczepionkowych i podejmuje działania mające na celu przekazywanie wiedzy merytorycznej, ukazującej korzyści zdrowotne wynikające ze szczepień. Poinformował, że w jego ocenie przepisy prawa regulujące sprawę szczepień ochronnych są spójne i niebudzące wątpliwości. Minister nie odniósł się do argumentów zgłaszanych przez stowarzyszenia antyszczepionkowe dotyczące konfliktu wartości (wolność – bezpieczeństwo) i jednocześnie wskazał na konstytucyjne źródła możliwości ograniczenia niektórych praw i wolności obywateli.

Rzecznik Praw Dziecka w dalszym ciągu będzie monitorował zagadnienie.

- **Rozpowszechnianie niebezpiecznych informacji na temat szczepień ochronnych – wystąpienie z 23 listopada 2016 roku**

Polskie Radio S.A. oraz Telewizja Polska S.A. w odstępie kilku dni wyemitowały materiały prezentujące jednostronne, kontrowersyjne poglądy na temat szczepień ochronnych. Zaprezentowane przez nadawców publicznych treści mogły wzbudzić u odbiorcy poczucie strachu i zagrożenia. Równocześnie w odbiorcach, którzy poddają swoje dzieci szczepieniom ochronnym, mogły wywołać poczucie krzywdzenia dziecka. W programach zabrakło ekspertów z zakresu wakcynologii, epidemiologii czy pediatrii, którzy mogliby przekazać rzetelną wiedzę z dziedziny szczepień ochronnych.

Ponieważ niezbędnym warunkiem pełnego skorzystania z potencjału profilaktycznych szczepień ochronnych jest akceptacja społeczna tej metody zapobiegania chorobom zakaźnym, Rzecznik zwrócił się[49] do Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji o zajęcie stanowiska w przedstawionej sprawie oraz o informację, czy Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji podjęła bądź podejmie działania zmierzające do zapobieżenia tendencji rozpowszechniania treści mogących szkodzić zdrowiu dzieci oraz utrwalać jednostronne i kontrowersyjne poglądy na temat szczepień ochronnych.

W odpowiedzi[50] Rzecznik został poinformowany, że Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przeprowadziła postępowanie wyjaśniające, zwracając się o wyjaśnienia do nadawców. W stanowiskach przekazanych do KRRiT nadawcy odnieśli się do zarzutów zawartych w wystąpieniu Rzecznika. Nadawcy zapewnili, że nie było ich intencją prowadzenie akcji „antyszczepionkowej".

[48] MDP.073.46.2016
[49] ZSS.422.46.2016.KT
[50] DPz-WSW.051.1074.7.2016

■ **Brak standardów pediatrycznych – wystąpienie z 28 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[51] do Ministra Zdrowia o podjęcie prac nad wprowadzeniem jednolitych standardów opieki profilaktycznej sprawowanej nad dziećmi i młodzieżą. O opracowanie i wdrożenie standardów profilaktycznej opieki pediatrycznej nad dzieckiem do ukończenia pełnoletności Rzecznik Praw Dziecka zabiega od 2008 r. We wrześniu 2015 r. do konsultacji społecznych został przekazany projekt rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki profilaktycznej nad dziećmi i młodzieżą. Prace nad projektem zostały zakończone wraz z upływem VII kadencji Sejmu.

Rzecznik wskazał, że ustalenie i wprowadzenie jednolitej organizacji i zakresu profilaktycznej opieki zdrowotnej sprawowanej nad dziećmi i młodzieżą przez publiczne oraz niepubliczne podmioty lecznicze jest trzecim elementem uszczelniającym monitorowanie losów dziecka w systemie ochrony zdrowia – obok Książeczki Zdrowia Dziecka i standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych w dziedzinie położnictwa i ginekologii z zakresu okołoporodowej opieki położniczo-ginekologicznej, sprawowanej nad kobietą w okresie ciąży, porodu, połogu, w przypadkach występowania określonych powikłań oraz opieki nad kobietą w sytuacji niepowodzeń położniczych. Opracowanie standardów pozwoliłoby na prowadzenie skutecznej profilaktyki zdrowotnej oraz wczesne wykrywanie problemów zdrowotnych u dzieci.

W odpowiedzi[52] Minister Zdrowia poinformował, że w toku prac nad zmianą rozporządzenia w zakresie standardów profilaktycznej opieki pediatrycznej podjęto decyzję o rezygnacji z dalszego procedowania projektu w opracowanym kształcie. Dodatkowo za decyzją o wstrzymaniu prac nad projektem przemawiał określony przez Kierownictwo Ministerstwa Zdrowia priorytet „Wzmocnienie pozycji lekarza rodzinnego" oraz decyzja o powołaniu Zespołu do przygotowania założeń ustawy o podstawowej opiece zdrowotnej. Przyjęto, że przepisy ustawy powinny określić między innymi zakres oraz organizację profilaktycznej opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą i będą one stanowiły podstawę do prac nad nowymi rozwiązaniami w tym zakresie.

[51] ZSS.422.48.2016.JW
[52] MDP.073.49.2016.WS

■ **Standardy postępowania medycznego oraz monitorowanie losów dziecka – wystąpienie z 21 grudnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony, że konsekwencją utraty mocy przepisów standaryzujących opiekę okołoporodową będzie pozostawienie kwestii monitorowania losów dziecka od momentu urodzenia poza regulacją prawa, zwrócił się[53] do Ministra Zdrowia o dokonanie analizy zgłoszonego problemu oraz podjęcie niezbędnych dla ochrony praw dziecka działań legislacyjnych – poprzez skorzystanie z udzielonego Ministrowi Zdrowia upoważnienia ustawowego i ponowne wprowadzenie tożsamych przepisów zapewniających bezpieczeństwo zdrowotne dzieci.

Rzecznik wskazał, że sytuacja dotyczy rozporządzeń Ministra Zdrowia:

- z dnia 20 września 2012 r. w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem (Dz. U. z 2016 r. poz. 1132);
- z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie standardów postępowania medycznego w dziedzinie anestezjologii i intensywnej terapii dla podmiotów wykonujących działalność leczniczą (Dz. U. z 2013 r. poz. 15);
- z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie standardów postępowania medycznego w łagodzeniu bólu porodowego (Dz. U. z 2015 r. poz. 1997);
- z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych w dziedzinie położnictwa i ginekologii z zakresu okołoporodowej opieki położniczo-ginekologicznej, sprawowanej nad kobietą w okresie ciąży, porodu, połogu, w przypadkach występowania określonych powikłań oraz opieki nad kobietą w sytuacji niepowodzeń położniczych (Dz. U. z 2015 r. poz. 2007).

W wystąpieniu do Ministra Zdrowia Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że stosowanie standardów o charakterze prawnym w postępowaniu medycznym jest nieocenione, gdyż gwarantuje pacjentom z takim samym rozpoznaniem i o takiej samej charakterystyce leczenie w ten sam sposób i na tym samym poziomie, niezależnie od ośrodka, w którym podjęli leczenie – co wyraża konstytucyjna zasada równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Standaryzacja oznacza, że nie od subiektywnej oceny lekarza i jego dobrej woli zależy, czy np. pacjentka z silnymi bólami porodowymi skorzysta

[53] ZSS.422.50.2016.KT

z metod łagodzenia bólu. Określenie przez Ministra Zdrowia standardów w formie rozporządzenia stanowi niewątpliwie „krok naprzód" w budowaniu bezpieczeństwa zdrowotnego dzieci i ich matek, w poszanowaniu ich podstawowych praw jako człowieka, obywatela i pacjenta. Umocowanie standardów w randze rozporządzenia stanowi gwarancję ich przestrzegania. Nawet najlepsze opisy procedur medycznych (dobre praktyki), opracowane przez zespoły ekspertów w poszczególnych dziedzinach medycyny, będą stanowić jedynie wskazówki, a nie bezwzględnie obowiązujące reguły postępowania.

Z perspektywy Rzecznika Praw Dziecka, dbającego o najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, niepokój budziło pozostawienie kwestii monitorowania losów dziecka od momentu urodzenia poza regulacją prawa. O wprowadzenie przepisów umożliwiających uszczelnienie systemu monitorowania losów dziecka Rzecznik zabiegał przez wiele lat, wielokrotnie zwracając się w tej sprawie do Ministra Zdrowia[54]. Zgłaszane propozycje miały na celu zapobieżenie „zagubieniu" najmłodszych w sytuacji niezgłoszenia dziecka do placówki medycznej i objęcia go opieką. Konieczność uregulowania tej materii podyktowana była występowaniem drastycznych przypadków zaniedbywania małych dzieci.

Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 16 września 2015 r., zmieniającym rozporządzenie w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej, sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem[55], dodano do treści zmienianego rozporządzenia ust. 19–23. Nałożono na podmiot leczniczy sprawujący opiekę nad noworodkiem prawny obowiązek przekazania położnej podstawowej opieki zdrowotnej zgłoszenia o porodzie. Położna podstawowej opieki zdrowotnej powinna podjąć opiekę nad noworodkiem nie później niż w ciągu 48 godzin od otrzymania zgłoszenia. W celu udokumentowania skuteczności przekazania zgłoszenia o porodzie konieczne jest uzyskanie potwierdzenia odbioru tego zgłoszenia, które jest dołączane do wewnętrznej dokumentacji noworodka prowadzonej przez podmiot leczniczy dokonujący jego wypisu. Ponadto podmiot leczniczy sprawujący opiekę nad noworodkiem jest zobligowany w dniu wypisu do poinformowania powiatowego centrum pomocy rodzinie w miejscu pobytu matki i noworodka o przypadku podejrzenia wystąpienia dysfunkcji opiekuńczo-wychowawczych w rodzinie noworodka i braku współpracy matki lub opiekunów prawnych noworodka w ustaleniu położnej podstawowej opieki zdrowotnej lub podmiotu wykonującego działalność

[54] ZSS/500/12/2012/EK, ZSS/500/11/2014/EK.
[55] Dz. U. z 2015 r. poz. 1514

leczniczą w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej, przejmujących opiekę nad noworodkiem.

Niewątpliwie przepisy są niezbędne dla uszczelnienia systemu obiegu informacji o dziecku, a w konsekwencji – uniknięcia przypadków zaniedbań w opiece nad noworodkiem.

W odpowiedzi[56] Minister Zdrowia poinformował, że w dalszym ciągu opieka zdrowotna nad kobietą w okresie ciąży, porodu, połogu i opieki nad noworodkiem będzie regulowana przepisami prawa. W czasie obowiązywania utrzymanych w mocy aktualnych standardów postępowania medycznego zostaną podjęte prace nad nowym rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie standardów organizacyjnych. Ponadto Minister Zdrowia będzie mógł ogłaszać w drodze obwieszczenia zalecenia postępowania dotyczące diagnostyki i leczenia w zakresie świadczeń finansowanych ze środków publicznych. Zostaną podjęte prace nad określeniem w drodze obwieszczenia Ministra Zdrowia schematów postępowania medycznego dotyczącego między innymi opieki okołoporodowej.

Odnosząc się do poruszonej przez Rzecznika kwestii zapewnienia opieki nad urodzonym dzieckiem, Minister poinformował, że trwają wstępne prace nad nowelizacją rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania[57]. Opracowany został wzór „karty przebiegu ciąży", która będzie przewidywała powiadomienie położnej podstawowej opieki zdrowotnej o pacjentce w ciąży w celu zapewnienia objęcia opieką urodzonego dziecka niezwłocznie po opuszczeniu szpitala.

1.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do życia i ochrony zdrowia

■ Prawo do gwarantowanych świadczeń zdrowotnych

Zgłaszane do Rzecznika Praw Dziecka sprawy dotyczyły szczegółowych zagadnień wynikających z realizacji prawa dziecka do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych m.in. prawa do świadczeń w sytuacji, gdy rodzice dziecka mieli status osób nieubezpieczonych[58] lub gdy dziecko przebywało okresowo poza Polską[59].

W sprawach budzących wątpliwości Rzecznik Praw Dziecka występował o wyjaśnienia do poszczególnych placówek medycznych bądź udzielał zgłaszającym

[56] OZO.073.2.2017/EW
[57] Dz. U. poz. 2069
[58] ZSS.441.1067.2016.EK; ZSS.441.448.2016.EK; ZSS.441.304.2016.EK
[59] ZSS.441.215.2016.EK

szczegółowych informacji o zakresie unormowań prawnych i możliwych sposobach rozwiązania problemu. Rzecznik informował rodziców o treści przepisów prawa, wskazujących, że każde dziecko posiadające obywatelstwo polskie ma prawo do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*[60]. Podawał także praktyczne wskazówki postępowania w sytuacji braku ubezpieczenia rodziców (np. zgłoszenie w placówce medycznej faktu niepodlegania ubezpieczeniu na początku wizyty). Rzecznik w takich sytuacjach wyjaśniał rodzicom czy opiekunom, że placówka medyczna jest zobowiązana do zarejestrowania dziecka jako pacjenta, a następnie umieszczenia go w wyodrębnionym wykazie pacjentów, dla których koszty wykonania świadczenia zostaną pokryte z budżetu państwa.

Kolejną kategorię stanowiły sprawy dotyczące realizacji prawa dziecka do obecności rodzica podczas jego pobytu w uzdrowisku. Przykładem może być sprawa[61] chłopca, który z powodu przewlekłej choroby posiadał wskazania do leczenia sanatoryjnego. Matka otrzymała od organizatora turnusu informację, że jej pobyt z dzieckiem jest możliwy jedynie w ramach urlopu wypoczynkowego. W jej opinii takie rozwiązanie było krzywdzące zarówno dla dziecka – rodzic nie zawsze może uzyskać urlop w terminie pobytu dziecka w sanatorium – jak i dla rodzica, wiąże się bowiem z koniecznością wykorzystywania urlopu wypoczynkowego.

Rzecznik wniósł o wyjaśnienia do Departamentu Zasiłków w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z przekazanymi wyjaśnieniami Rzecznik poinformował matkę, że na podstawie zaświadczenia lekarskiego wydanego po badaniu dziecka istnieje możliwość uzyskania przez nią prawa do zasiłku opiekuńczego za czas pobytu z dzieckiem w sanatorium. Oznacza to, że w celu sprawowania opieki nad dzieckiem przebywającym na leczeniu uzdrowiskowym matka nie musi korzystać z urlopu wypoczynkowego.

■ Dostępność do specjalistycznych usług opiekuńczych

Do Rzecznika zwracali się rodzice zgłaszający problemy w opiece nad chorymi dziećmi[62], u których rozpoznano zaburzenia zachowania lub całościowe zaburzenia rozwoju ze spektrum autyzmu. Powyższe zaburzenia mają wpływ na funkcjonowanie całej rodziny, często wywołują u rodziców poczucie bezsilności wobec problemów zdrowotnych dziecka. W pismach kierowanych do Rzecznika rodzice informowali o braku skuteczności działań

[60] Dz. U. z 2015 r. poz. 581, z późn. zm.
[61] ZSS.441.80.2016.EK
[62] ZSS.441.987.2016.EK; ZSS.441.146.2016.KZ; ZSS.441.198.2016.KZ; ZSS.441.1207.2016.KT

podejmowanych wobec dziecka, trudnościach z akceptacją diagnozy jego stanu zdrowia oraz towarzyszących rodzicom bezsilności i zniechęceniu. Szansę na rozwiązanie lub złagodzenie problemów opieki nad chorym dzieckiem w domu rodzice dostrzegali w przyznaniu specjalistycznych usług opiekuńczych.

Analizując tego rodzaju sprawy, Rzecznik – oprócz udzielania informacji dotyczącej prawnego aspektu uzyskania świadczenia wykonywanego w domu – podejmował również działania zmierzające do wzmocnienia kondycji rodziców oraz zachęcenia ich do wypracowania jednolitych, systematycznych zasad pracy z dzieckiem. Podkreślał, jak ważna jest konsekwencja i współpraca obojga rodziców w wychowaniu dziecka oraz uświadamiał, jak nakładające się na siebie inne problemy rodzinne i zdrowotne mogą być przyczyną nasilania się objawów zaburzeń u dziecka.

Zgłaszane sprawy dotyczące dostępności do specjalistycznych usług opiekuńczych obejmowały ich różnorodne aspekty m.in. problem zbyt małej liczby godzin świadczonych usług, brak specjalistów mogących wykonywać usługi adekwatnie do rozpoznanych potrzeb dziecka, brak współpracy osób świadczących specjalistyczne usługi opiekuńcze z opiekunami dziecka.

Rodzicom występującym o specjalistyczne usługi opiekuńcze trudno jest zaakceptować fakt, że świadczenie to ma charakter świadczeń pomocniczych. Dlatego przy decyzji o ich przyznawaniu uwzględniane są inne świadczenia pomocowe, jakie uzyskuje dziecko, także w ramach np. zajęć wspomagających w przedszkolu lub w szkole. U dzieci, dla których rodzice występują o specjalistyczne usługi opiekuńcze, często rozpoznawane są liczne schorzenia, na podstawie których orzekana jest ich niepełnosprawność. W tym miejscu należy zaznaczyć, że jednym z poważnych problemów jakości orzekania o ich stanie zdrowia są przedłużające się postępowania. Wynikają one m.in. z braku biegłych lekarzy w zakresie poszczególnych dziedzin medycyny. Rzecznik Praw Dziecka, dostrzegając wagę problemu, zwrócił się w tej sprawie do Ministra Sprawiedliwości[63].

Przykładem z tej kategorii może być zgłoszona do Rzecznika sprawa[64] chłopca, w stosunku do którego swoją decyzją wójt gminy orzekł o przyznaniu specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w miejscu zamieszkania na okres od dnia 1 listopada 2016 r. do dnia 31 grudnia 2016 r. Jednocześnie na mocy tej decyzji orzeczono zakres specjalistycznych usług opiekuńczych oraz że specjalistyczne usługi

[63] ZSS.422.22.2016.KK
[64] ZSS.441.1207.2016.KT

opiekuńcze będą świadczone w miejscu zamieszkania przez podmiot wyłoniony na podstawie stosownej procedury, a rodzice dziecka nie ponoszą za nie odpłatności.

Matka złożyła odwołanie od decyzji wójta, o czym powiadomiła Rzecznika Praw Dziecka. W odwołaniu do Samorządowego Kolegium Odwoławczego podniosła, że wójt gminy bezpodstawnie pozbawił jej syna 45 godzin miesięcznie wsparcia w ramach specjalistycznych usług. Zaznaczyła, że zmniejszenie wymiaru godzin z 90, o które wnioskowała, na 45 jest dowolne, sprzeczne z przedłożonym przez nią zaświadczeniem lekarskim oraz wnioskiem i stanowi zagrożenie dla prawidłowego rozwoju jej dziecka.

Rzecznik w zgłoszonej sprawie monitorował przebieg postępowania odwoławczego i dokonał analizy zapadłego w nim rozstrzygnięcia. Zaskarżona przez matkę decyzja – zgodnie z obowiązującym prawem – wydana została na zasadzie uznania administracyjnego, a organ może, ale nie musi przyznać świadczenia we wnioskowanym zakresie. Z użycia przez ustawodawcę w przepisie zwrotu „może", w oparciu o który przyznaje się specjalistyczne usługi opiekuńcze, wynika uznaniowy charakter decyzji, co oznacza, że sam fakt spełnienia kryteriów ustawowych nie oznacza obowiązku organu do automatycznego przyznania osobie zainteresowanej tego świadczenia w zakresie zgodnym z wyrażonym we wniosku oczekiwaniem.

Organ administracji, działając w ramach uznania administracyjnego, ma prawo wyboru rozstrzygnięcia sprawy, co nie oznacza, że rozstrzygnięcie takie może nosić cechy dowolności. Dokonana przez Rzecznika analiza sprawy doprowadziła do wniosku, że organ wydający decyzję odniósł się do wszystkich istotnych okoliczności i ustaleń faktycznych w sprawie oraz nie przekroczył granic uznania administracyjnego. Oczywiście specjalistyczne usługi opiekuńcze w przyznanym wymiarze nie pokrywały wszystkich potrzeb dziecka, tym niemniej okoliczność ta nie może być przyczyną uznania decyzji za sprzecznej z prawem, co dawałoby podstawy do wniesienia skargi.

■ Dostępność do świadczeń zdrowotnych

Rodzice w kierowanych do Rzecznika sprawach[65] dotyczących niedostatecznej dostępności do świadczeń zdrowotnych wskazywali m.in. na trudności w uzyskaniu świadczeń rehabilitacyjnych czy kompleksowej pomocy dla dziecka po urazie, np. stomatologicznym oraz oczekiwali szczegółowych wyjaśnień w zakresie funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. Rzecznik podejmował działania wyjaśniające w sprawach, a osobom zainteresowanym udzielał odpowiedzi.

[65] ZSS.441.428.2016.EK; ZSS.441.416.2016.EK; ZSS.441.76.2016.EK

Przykładem z tej kategorii może być sprawa dotycząca terminów i częstotliwości odbywania wizyt patronażowych położnej środowiskowej po urodzeniu się dziecka. Do Rzecznika zwróciła się matka, informując, że w ramach wizyt patronażowych położna środowiskowa tylko raz pojawiła się w miejscu zamieszkania dziecka. Matka poprosiła Rzecznika o informacje, czy takie postępowanie jest właściwe. Zainteresowanej wskazano przepisy regulujące zagadnienie[66] oraz poinformowano o możliwości podjęcia działań wyjaśniających w miejscu zamieszkania.

Innym przykładem może być sprawa[67] dostępności do leczenia i rehabilitacji dla dziewczynki ze zdiagnozowanymi zaburzeniami neurologicznymi i opóźnieniem rozwoju psychoruchowego. Matka zawiadomiła Rzecznika, że w placówce medycznej otrzymała informację, iż uczestnictwo dziecka w zajęciach rehabilitacyjnych w jednym ośrodku wyklucza je ze świadczeń zdrowotnych wykonywanych w innej specjalistycznej placówce. Rzecznik podjął interwencję, występując o wyjaśnienia do kierownictwa obu placówek medycznych, wskazując jednocześnie obowiązujące przepisy prawa w tym zakresie.

W efekcie podjętych przez Rzecznika działań dziecko zostało przyjęte na leczenie i rehabilitację w nowej placówce oraz kontynuowało je w poprzedniej. Ponadto Rzecznik przekazał matce informacje w zakresie możliwości korzystania ze sposobów wspierania rozwoju dziecka w ramach świadczeń finansowanych ze środków publicznych. Zwrócił się także do pediatry sprawującego opiekę medyczną nad dziewczynką o wspieranie wysiłków matki, w tym udzielanie jej pomocy w ocenie zasadności podejmowanych przez nią działań w odniesieniu do aktualnego stanu zdrowia córki.

■ Długie oczekiwanie na uzyskanie świadczenia zdrowotnego oraz jakość tego świadczenia

Do Rzecznika Praw Dziecka, podobnie jak w latach poprzednich, kierowano sprawy dotyczące długiego czasu oczekiwania na przyjęcie dziecka przez lekarzy specjalistów[68] (np. okulisty, kardiologa, chirurga), długiego oczekiwania na wykonanie zabiegu operacyjnego[69], ograniczonego dostępu do zabiegów rehabilitacyjnych czy do sprzętu rehabilitacyjnego[70] oraz zgłaszano zastrzeżenia w zakresie jakości udzielanych świadczeń

[66] Dz. U. z 2012 r. poz. 1100, z późn. zm.
[67] ZSS.441.871.2016.EK
[68] ZSS.441.628.2016.EK; ZSS.441.306.2016.EK; ZSS.441.171.2016.EK
[69] ZSS.441.1502.2015.EK
[70] ZSS.441.1343.2015.EK

medycznych[71] Odrębną kategorię spraw stanowiły problemy związane z oczekiwaniem na uzyskanie pomocy medycznej w dniu zachorowania dziecka oraz pomocą udzielaną w godzinach popołudniowych bądź w nocy[72].

Przykładem może być sprawa[73] małoletniego, u którego po urodzeniu rozpoznano zmiany o charakterze malformacji. Matka została poinformowana przez lekarzy o konieczności wykonania u dziecka zabiegu operacyjnego. Placówka medyczna, w której zaplanowano przeprowadzenie operacji, bez podania przyczyny odstąpiła od wcześniej wyrażonej zgody na jej przeprowadzenie. Rzecznik wystąpił do kierownika placówki medycznej o wyjaśnienie przyczyny odmowy wykonania zabiegu. Uzyskał informację, że zabieg operacyjny u chłopca jest skomplikowanym przedsięwzięciem, wymagającym działań koordynacyjnych w zakresie uzyskania odpowiedniej aparatury medycznej i kadry medycznej z kilku placówek medycznych. Przedłużający się okres oczekiwania na wykonanie operacji był spowodowany koniecznością rozwiązania tych problemów, a nie odmową wykonania zabiegu.

Rzecznik udzielił matce wskazówek dotyczących możliwości dalszego postępowania, w tym konieczności przeprowadzenia konsultacji stanu dziecka w Instytucie – „Pomnik Centrum Zdrowia Dziecka" i monitorował dalsze działania matki chłopca. W efekcie uzyskał informację, że dziecko zostało skonsultowane w Centrum, w tym został określony wstępny termin wykonania zabiegu operacyjnego, będącego początkiem leczenia. Na skutek otrzymania od matki informacji o pogorszeniu się stanu zdrowia dziecka (powtarzające się krwawienia w nocy), wskazującego na możliwość zagrożenia jego zdrowia lub nawet życia, Rzecznik w celu uzyskania doraźnej pomocy medycznej interweniował w placówce medycznej, w której przebywał chłopiec. Ponadto nawiązał kontakt z placówką, do której dziecko miało być przyjęte. Pracownik Biura Rzecznika Praw Dziecka pozostawał z matką w stałym kontakcie telefonicznym i udzielał jej wyjaśnień. Rozmowy te miały na celu poszerzenie wiedzy matki na temat praw dziecka do właściwego leczenia oraz prawa do wszechstronnej informacji dotyczącej planowanego leczenia chłopca. W efekcie wyznaczony termin operacji dziecka został przyspieszony, a pierwszy zabieg z powodzeniem został wykonany w trybie pilnym. Małoletni pozostaje pod opieką Centrum Zdrowia Dziecka, w którym podjęte zostaną kolejne, niezbędne etapy jego leczenia.

[71] ZSS.441.1468.2015.EK; ZSS.441.438.2016.EK; ZSS.441.552.2016.EK
[72] ZSS.441.599.2016.EK; ZSS.441.565.2016.EK; ZSS.441.1468.2016.EK
[73] ZSS.441.405.2016.EK

Kolejnym przykładem może być sprawa[74] dziewczynki będącej wcześniakiem z rozpoznanymi licznymi problemami zdrowotnymi, leczenie których wymagało wykonania pogłębionej diagnostyki. Matka otrzymywała skierowania do wielu specjalistów, jednak po uzyskaniu informacji o odległych terminach badań rezygnowała z wykonania części z nich. Niektóre badania matka wykonywała odpłatnie, nie podejmując jednocześnie dalszych działań mających na celu pełne zdiagnozowanie stanu zdrowia dziecka. W efekcie skupiała się na rejestrowaniu objawów świadczących o problemach zdrowotnych córki, w tym objawów dla niej bardzo uciążliwych podczas codziennej opieki (np. brak snu dziecka lub sen niespokojny, wielokrotnie przerywany) oraz wyrażała opinię, że dziecko nie otrzymuje należnej pomocy.

Rzecznik nawiązał kontakt z matką i zasugerował podjęcie aktywnej współpracy z pediatrą podstawowej opieki zdrowotnej, w tym ustalenie priorytetów dotyczących diagnozy i leczenia dziewczynki. Poinformował także o zasadności wykonywania specjalistycznych badań konsultacyjnych w jednej klinice, ponieważ jedynie takie postępowanie umożliwia ocenę skuteczności podejmowanego leczenia. W trakcie rozmów okazało się, że matka ma problemy rodzinne m.in. brak wsparcia ze strony ojca dziecka oraz bardzo silną potrzebę wykonywania pracy zawodowej.

Kilkakrotnie kontaktując się z pracownikiem Biura Rzecznika, matka uzyskała wsparcie i odpowiedzi na szczegółowe pytania, w tym dotyczące spraw organizacyjnych w ochronie zdrowia. Efektem podjętych działań było rozpoczęcie planowego leczenia dziecka oraz zastosowanie przez matkę skutecznych rozwiązań zapewniających dziecku codzienną, efektywną opiekę w domu.

Innym przykładem sprawy może być złożona[75] przez matkę skarga, podważająca zasadność konieczności zarejestrowania się do poradni chirurgicznej w celu zdjęcia dziecku gipsu. Matka postrzegała obowiązek rejestracji i wyznaczenie terminu przyjęcia jako stratę czasu, gdyż w jej opinii zdjęcie gipsu jest czynnością mechaniczną i nie wymaga kwalifikacji medycznych. Rzecznik Praw Dziecka wyjaśnił zgłaszającej, że oprócz czynności zdjęcia gipsu, konieczne jest także dokonanie oceny stanu ręki po złamaniu, dlatego niezbędne jest zarejestrowanie się do lekarza.

Wskazane wyżej przykłady pokazują, że oprócz konieczności podejmowania interwencji w przypadkach niewywiązywania się przez organy zobowiązane do podejmowania określonych działań, bardzo istotną częścią działalności Rzecznika Praw

[74] ZSS.441.628.2016.EK
[75] ZSS.441.306.2016.EK

Dziecka jest udzielanie wsparcia oraz podnoszenie świadomości w zakresie zapewnienia dziecku odpowiedniej opieki zdrowotnej.

■ Koszty leczenia

Do Rzecznika, tak jak w latach ubiegłych, kierowano prośby[76] o udzielenie pomocy finansowej dla dzieci w związku z koniecznością zaspokojenia ich potrzeb zdrowotnych. Dotyczyły one pozyskania dodatkowych funduszy m.in. na rehabilitację bądź pokrycie kosztów turnusu rehabilitacyjnego, sprzętu rehabilitacyjnego czy specjalnych odżywek[77].

W takich sytuacjach przekazywano informacje o ustawowym braku możliwości wsparcia finansowego przez Rzecznika Praw Dziecka, a zainteresowanym wskazywano instytucje i organizacje, do których można zwrócić się o pomoc finansową bądź występowano o nią w imieniu osoby potrzebującej pomocy[78].

Do Rzecznika zwróciła się[79] o pomoc matka chłopca chorego na mózgowe porażenie dziecięce spastyczne czterokończynowe i postępującą degenerację układu kostno-szkieletowego. Sprawa dotyczyła pokrycia kosztów specjalistycznego transportu sanitarnego dziecka na badania diagnostyczne poza granicami kraju.

Z poczynionych przez Rzecznika ustaleń wynikało, że Prezes NFZ w decyzji o wyrażeniu zgody na badania diagnostyczne nie rozstrzygał o kwestii pokrycia tych kosztów z powodu negatywnej opinii lekarza kierującego.

Rzecznik, podzielając opinię matki, że stanowisko lekarza co do braku podstaw o wnioskowanie o pokrycie kosztów transportu do miejsca udzielania świadczenia poza granicami kraju jest dla dziecka krzywdzące, podjął działania interwencyjne w NFZ, Ministerstwie Zdrowia i miejskim ośrodku pomocy społecznej. Decyzją Prezesa NFZ wyrażono zgodę na sfinansowanie kosztów specjalistycznego transportu sanitarnego. Równocześnie w wyniku podjętych przez Rzecznika działań rodzinie został przyznany zasiłek celowy na częściowe pokrycie kosztów transportu małoletniego. Chłopiec dotarł na badania diagnostyczne w wyznaczonym przez zagraniczną klinikę terminie.

Innym przykładem może być sprawa[80] niepełnosprawnego ruchowo chłopca. Firma zajmująca się sprzedażą sprzętu rehabilitacyjnego dostarczyła dziecku wózek niezgodny z parametrami określonymi w zamówieniu, przez co chłopiec nie mógł korzystać ze sprzętu.

[76] ZSS.441.995.2016.EK; ZSS.441.1064.2016.EK
[77] ZSS.441.1238.2015.EK; ZSS.441.626.2016.EK; ZSS.441.56.2016.EK; ZSS.441.1392.2016.KT; ZSS.441.1392.2016.EK; ZSS.441.1161.2016.EK
[78] ZSS.441.1161.2016.EK
[79] ZSS.441.680.2016.KT
[80] ZSS.441.56.2016.EK

Firma ta nie chciała dokonać wymiany wózka, proponując „dopasowanie" go do rozmiarów dziecka, bez gwarancji zapewnienia faktycznych potrzeb zdrowotnych, w tym komfortu korzystania z wózka przez dziecko.

Rzecznik podjął działania interwencyjne. Zwrócił się do miejsko-gminnego ośrodka Pomocy Rodzinie o udzielenie rodzicom chłopca wsparcia w miejscu ich zamieszkania. Ponadto wystąpił do instytucji odpowiedzialnej za dystrybucję wózków rehabilitacyjnych o przyspieszenie zwrotu pobranych na sprzęt rehabilitacyjny pieniędzy do PCPR. Zwrot pieniędzy był warunkiem możliwości wymiany wózka.

Dodatkowo Rzecznik wystąpił do Oddziału NFZ o zlecenie kontroli doraźnej dotyczącej oceny prawidłowości trybu rozwiązywania przez firmę problemów wymiany sprzętu – kontrola taka została zlecona przez NFZ. Rzecznik monitorował sprawę do momentu uzyskania informacji, że wydano decyzję o zakupie innego wózka, odpowiedniego dla chłopca.

■ Organizacja i funkcjonowanie podmiotów leczniczych

Zgłaszane do Rzecznika sprawy z tej kategorii dotyczyły w szczególności nieprawidłowości w organizacji pracy placówek medycznych, w tym doraźnych zmian organizacyjnych[81] oraz niedostatecznej współpracy poszczególnych komórek organizacyjnych placówki[82]. Zgłaszane problemy wynikały często z braku zrozumiałej i dostępnej informacji dla rodziców małych pacjentów, co powodowało generowanie konfliktów i opóźnienia w uzyskaniu pomocy medycznej dla dziecka.

Zgłaszający występowali[83] również o podjęcie interwencji w przypadku planowanej likwidacji lub reorganizacji placówki medycznej bądź zgłaszali[84] potrzebę utworzenia określonej placówki na terenie przez nich zamieszkałym.

W takich sprawach Rzecznik Praw Dziecka podejmował działania interwencyjne i wyjaśniające – występował m.in. do organów samorządowych odpowiedzialnych za zabezpieczenie potrzeb zdrowotnych o analizę stanu zabezpieczenia potrzeb dzieci, zwracał się o wyjaśnienia bądź podjęcie działań do wojewódzkich oddziałów Narodowego Funduszu Zdrowia, konsultantów krajowych i wojewódzkich z poszczególnych dziedzin medycyny, prosząc o dokonanie oceny stopnia zaspokojenia potrzeb zdrowotnych małoletnich pacjentów.

[81] ZSS.441.918.2016.EK; ZSS.441.562.2016.EK
[82] ZSS.441.1468.2015.EK
[83] ZSS.41.17.2016.EK; ZSS.441.292.2016.EK
[84] ZSS.441.1454.2015.EK

Obrazującą tę kategorię sprawą[85] może być zgłoszona Rzecznikowi zapowiedź likwidacji ośrodka rehabilitacji dla dzieci i połączenie go z placówką dla osób dorosłych. Rodzice dzieci byli bardzo zadowoleni z usług świadczonych dzieciom w placówce tylko dla nich przeznaczonej. Szczególnie wysoko oceniali wypracowany model kompleksowej rehabilitacji dziecka oraz wysokie kompetencje personelu.

Podjęte przez Rzecznika działania wyjaśniające zmierzały do uzyskania szczegółowych informacji w zakresie zasadności podejmowania takiej decyzji w kontekście zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych dzieci. W następstwie interwencji Rzecznika, Kierownik ośrodka oraz Burmistrz poinformowali, że planowane zmiany wynikają z potrzeby racjonalnego wykorzystania bazy budynków. Burmistrz zapewnił, że warunki rehabilitacji, jakie zostaną zaproponowane dzieciom w nowej placówce, będą bardzo dobre zarówno w zakresie oferty rehabilitacji, jak też bazy i wyposażenia. Zapewnił także, że rodzice dzieci korzystających z rehabilitacji w ośrodku są na bieżąco informowani o działaniach podejmowanych przez władze samorządowe.

Ponieważ dokonanie oceny proponowanych rozwiązań będzie możliwe po ich wprowadzeniu, Rzecznik poinformował zgłaszającego rodzica, że z uwagi na to, że sprawa znajduje się na etapie planowania, ewentualne potwierdzenie zgłaszanych obaw będzie możliwe dopiero po zrealizowaniu projektu. Rzecznik monitoruje sprawę.

Kolejnym przykładem może być sprawa[86] planowanej likwidacji oddziału chirurgii dziecięcej. Rzecznik został poinformowany, że konsekwencją likwidacji będzie konieczność przeprowadzania zabiegów operacyjnych w placówkach odległych o kilkadziesiąt kilometrów. Rzecznik wystąpił o wyjaśnienia do dyrekcji szpitala oraz konsultanta krajowego i wojewódzkiego w dziedzinie chirurgii dziecięcej. Ponadto Rzecznik spotkał się w powyższej sprawie z władzami samorządowymi miasta. W trakcie rozmów przedstawił argumenty za pozostawieniem w szpitalu chirurgii przeznaczonej dla dzieci. W efekcie podjętych działań chirurgia dziecięca nie została zlikwidowana, natomiast został wyodrębniony specjalny pododdział w ramach oddziału chirurgicznego. Rozwiązania lokalizacji pododdziału dla dzieci zostały zaprojektowane i zorganizowane w taki sposób, że uniemożliwiły dzieciom kontakt z pacjentami dorosłymi, nie narażały je na czynniki zwiększające ryzyko zakażeń wewnątrzszpitalnych.

[85] ZSS.441.583.2016.EK
[86] ZSS.441.1353.2016.EK

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili[87] się pracownicy oddziału dziennego rehabilitacyjnego psychiatrii dla dzieci, informując o zagrożeniu możliwości dalszego jego funkcjonowania z powodu wysokich kosztów utrzymania. W oddziale tym leczyły i uczyły się dzieci zagrożone zaburzeniami psychicznymi, które z powodu zdiagnozowanych zaburzeń nie mogą funkcjonować w powszechnym systemie edukacji.

Rzecznik podjął działania wyjaśniające i interwencyjne. Zwrócił się do dyrektora placówki o przedstawienie aktualnej sytuacji oddziału oraz dalszych planów dotyczących jego funkcjonowania. Ponadto wystąpił do konsultanta wojewódzkiego w dziedzinie psychiatrii dzieci i młodzieży o wydanie opinii na temat zasadności i efektywności funkcjonowania tego typu placówek oraz do kuratora oświaty o ocenę efektów działań zorganizowanej w ośrodku szkoły podstawowej. Ponieważ jedną z przyczyn zagrożeń w dalszym działaniu oddziału był brak funduszy i zbyt wysokie koszty utrzymania, Rzecznik zwrócił się do organu prowadzącego o pomoc, w tym rozważenie partycypowania w kosztach placówki przez te samorządy, które najczęściej kierują tam pacjentów.

Oddział kontynuuje swoją działalność, a sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

Kolejnym przykładem interwencji Rzecznika może być sprawa[88] utrzymania oddziału chirurgii dziecięcej w szpitalu. Plany jego likwidacji były przedstawiane przez dyrektora placówki jako racjonalizacja wykorzystania łóżek w szpitalu i konieczność zapewnienia wyższych standardów osobom dorosłym. Odmienna była opinia konsultanta wojewódzkiego w dziedzinie chirurgii dziecięcej i lekarzy zatrudnionych w oddziale. W planowanej zmianie nie uwzględniono, że będzie łączyła się z koniecznością przewożenia dzieci wymagających pilnej pomocy do placówek oddalonych o kilkanaście kilometrów, co wydłuży czas oczekiwania na udzielenie świadczenia. Oddział ten obsługiwał znaczną część terenu północnego miasta i przylegających do niego miejscowości.

Rzecznik w ramach podjętych działań interwencyjnych zażądał od dyrekcji szpitala oraz władz samorządowych wyjaśnień. Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka aktywnie uczestniczył w posiedzeniach Rady Społecznej Szpitala oraz posiedzeniu Rady Miasta, na których omawiano sprawę planowanej likwidacji oddziału. W efekcie podjętych działań, w tym argumentów zaprezentowanych przez Rzecznika, odstąpiono od planów likwidacji oddziału. Jednocześnie w piśmie przekazanym Rzecznikowi podtrzymano opinię władz samorządowych miasta, że konieczna będzie restrukturyzacja szpitala.

[87] ZSS.441.633.2016.EK
[88] ZSS.441.1353.2016.EK

Ważnym zdarzeniem, istotnie wiążącym się z organizacją i funkcjonowaniem placówki ochrony zdrowia, było okresowe ograniczenie świadczeń zdrowotnych dla dzieci z powodu strajku pielęgniarek w Instytucie „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka".

Rzecznik Praw Dziecka po powzięciu informacji o odejściu od łóżek części personelu pielęgniarskiego podjął natychmiastową decyzję o przeprowadzeniu czynności kontrolnych i zbadaniu sprawy na miejscu. Upoważniony do działań kontrolnych zespół w trakcie wykonywania czynności wyjaśniających powziął informację, że sytuacja w Instytucie bezpośrednio naraża dzieci na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i życia.

Z poczynionych ustaleń wynikało, że 24 maja 2016 r. w CZD zostały odwołane wszystkie planowe zabiegi, a dzieci z ciężkimi schorzeniami sukcesywnie przewożone były do innych placówek medycznych, co mogło narazić je na utratę zdrowia i życia. Opiekę nad dziećmi, które nie mogły być transportowane, bądź z innych przyczyn pozostały w oddziałach, sprawowały jedynie pielęgniarka oddziałowa i jedna pielęgniarka odcinkowa oraz lekarze.

Oprócz działań kontrolnych, Rzecznik podjął również interwencję u Ministra Zdrowia, wnosząc[89] o podjęcie pilnych działań mających na celu pełne zabezpieczenie praw dziecka do ochrony życia i zdrowia. Jednocześnie spotkał się z Ministrem Zdrowia w celu omówienia sytuacji w CZD. Z uwagi na uzyskane od dyrekcji szpitala informacje o możliwym zagrożeniu zdrowia i życia dzieci, wystąpienie do Ministra Rzecznik przesłał do wiadomości Prokuratora Generalnego. W kolejnych dniach Rzecznik na bieżąco monitorował przebieg wydarzeń w Instytucie.

Ponadto w trakcie przedstawiania w Sejmie RP Informacji Prezesa Rady Ministrów nt. sytuacji w CZD (8 czerwca 2016 roku), Rzecznik Praw Dziecka przedstawił stanowisko, postulaty oraz zaapelował do wszystkich środowisk i osób odpowiedzialnych za zdrowie i bezpieczeństwo pacjentów o podjęcie pilnych działań zapewniających dzieciom dostępność i ciągłość leczenia.

Sytuacja w Centrum została rozwiązana i personel pielęgniarski wrócił do łóżek najmłodszych pacjentów. Więcej na ten temat w Rozdziale *Działalność Kontrolna.*

Za kolejny przykład może posłużyć sprawa nieprawidłowości podczas realizacji świadczeń medycznych w szpitalu miejskim. Ze zgłoszenia wynikało, że lekarz w szpitalu odmówił pomocy[90] choremu dziecku.

[89] ZSS.422.28.2016.KT
[90] ZSS.441.1416.2015.KT

W toku podjętych przez Rzecznika czynności wyjaśniających ustalono, że lekarz obecny na Izbie Przyjęć Oddziału Pediatrycznego Szpitala Miejskiego był gotów do udzielenia dziecku świadczenia zdrowotnego, ale po wypełnieniu przez matkę formalności związanych z rejestracją dziecka, której miała dopełnić w odrębnym budynku wchodzącym w skład kompleksu szpitalnego. Składając Rzecznikowi wyjaśnienia, dyrekcja szpitala przyznała, że stosowany w niektórych przypadkach przez personel medyczny sposób postępowania powodujący konieczność udania się opiekuna dziecka do innego budynku w celu dopełnienia procedur związanych z ewidencjonowaniem pobytu pacjenta w szpitalu mógł powodować niedogodności.

Po interwencji Rzecznika wprowadzono zmiany organizacyjne, w tym zobowiązano personel do realizacji wszelkich działań – zarówno medycznych, jak i administracyjnych – dotyczących leczenia najmłodszych pacjentów w jednym miejscu.

Odrębną grupę stanowiły sprawy[91] dotyczące niedostatecznej jakości warunków socjalnych, w jakich przebywają małoletni pacjenci i ich opiekunowie.

Do Rzecznika wpłynęła skarga[92] na warunki przyjmowania i leczenia dzieci na oddziale pediatrycznym szpitala. Ze zgłoszenia przebywającej z dzieckiem na oddziale matki wynikało, że temperatura we wszystkich pomieszczeniach nie spełniała żadnych norm, a w nocy z 3 stycznia na 4 stycznia 2016 r. temperatura w sali chorych dzieci wynosiła 16 stopni Celsjusza. W kolejnych dniach stan ogrzewania pomieszczeń oddziału nie uległ poprawie. Rzecznik wystąpił z interwencją do dyrekcji szpitala, wnosząc o wyjaśnienie przyczyny niedogrzania pomieszczeń oddziału oraz informację o podjętych działaniach zmierzających do trwałej i skutecznej poprawy sytuacji oddziału.

W odpowiedzi dyrekcja szpitala poinformowała, że przyczyną niedogrzania była awaria instalacji centralnego ogrzewania, której miejsca nie można było zlokalizować. Awaria została usunięta, a pacjentom zapewniono odpowiednie warunki.

■ Ochrona praw małoletnich pacjentów

W szerokiej kategorii ochrona praw małoletnich pacjentów, podobnie jak w latach ubiegłych, Rzecznik podejmował działania w sprawach dotyczących m.in.: przebywania rodziców (opiekunów) z dzieckiem w szpitalu lub uzdrowisku[93], obecności rodziców

[91] ZSS.441.1381.2016.EK
[92] ZSS.441.14.2016.EK
[93] ZSS.441.1265.2015.EK; ZSS.441.80.2016.EK; ZSS.441.52.2016.EK; ZSS.421.4.2016.EK ZSS.441.1421.2016.EK

(opiekunów) podczas wykonywania u dziecka zabiegów medycznych[94], zgody rodziców na wykonanie świadczeń bez ich obecności[95], nieodpowiedniego traktowania dziecka w placówkach medycznych[96], w tym np. lekceważenia jego potrzeb w zakresie prawa do zachowania intymności[97] bądź rutynowego wykonywania zabiegów medycznych[98].

Za przykład może posłużyć sprawa[99] zgłoszona przez ojca chłopca, u którego zaplanowano drobny zabieg chirurgiczny w szpitalu. Ojciec został poinformowany, że żadne z rodziców nie może być obecne przy dziecku w trakcie zabiegu, jak również przez dobę po jego wykonaniu. Ojciec był przekonany, że dziecko, niezależnie od okoliczności, miało prawo przebywać cały czas w obecności rodzica.

Rzecznik Praw Dziecka wyjaśnił rodzicowi, że zgłoszoną kwestię reguluje ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta[100], zgodnie z którą pacjent w zakładzie opieki zdrowotnej przeznaczonym dla osób wymagających całodobowych lub całodziennych świadczeń zdrowotnych ma prawo do kontaktu osobistego, telefonicznego lub korespondencyjnego z innymi osobami, jednakże możliwe jest ograniczenie tego prawa w sytuacji, gdy przemawiają za tym względy epidemiologiczne lub wynikające z bezpieczeństwa zdrowotnego pacjenta. Podkreślono, że każda ze spraw dotycząca obecności opiekuna przy dziecku powinna być rozpatrywana przede wszystkim od strony bezpieczeństwa zdrowotnego dziecka, a rodzic ma prawo do uzyskania wyczerpujących wyjaśnień.

Rzecznikowi zgłaszano również sprawy[101] dotyczące zasadności pobierania opłat za pobyt rodziców przy dziecku w szpitalu oraz ich wysokości. Rzecznik w tych sprawach występował o wyjaśnienia do dyrektorów zakładów leczniczych oraz kierował wnioski do Rzecznika Praw Pacjenta.

Przykładem[102] może być zgłoszenie dotyczące wysokiej i – zdaniem zgłaszających – bezzasadnej opłaty dla rodziców przebywających z dzieckiem w szpitalu. Podjęte przez Rzecznika czynności wyjaśniające pozwoliły ustalić, że pobierana opłata umożliwia opiekunowi całodobowe korzystanie z urządzeń sanitarnych, kuchennych oraz łóżka w hotelu.

[94] ZSS..441.1455.2015.EK; ZSS.441.643.2016.EK
[95] ZSS.441.13.2016.EK
[96] ZSS.441.244.2016.EK; ZSS.441.410.2016.EK
[97] ZSS.441.1049.2015.EK
[98] ZSS.441.1422.2016.EK
[99] ZSS.441.259.2016.EK
[100] Dz. U. z 2016 r. poz. 186
[101] ZSS.441.1433.2015.EK
[102] ZSS.441.373.2016.EK

Rzecznik poinformował rodziców o możliwości uzyskania ulg w zapłacie, rozłożenia jej na raty lub odroczenia terminu uiszczenia opłaty. Przekazał również, że w przypadku trudnej sytuacji finansowej rodziny istnieje możliwości skorzystania ze wsparcia subsydiarnego ośrodków pomocy społecznej.

Wszystkim zgłaszającym sprawy odpłatności Rzecznik udzielał szczegółowych wyjaśnień, wskazując możliwości postępowania w konkretnej sprawie, w tym informował o przepisach ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Jednocześnie objaśniał, że pobieranie opłat od opiekunów przebywających w szpitalu z dzieckiem jest dopuszczalne i zgodne z obowiązującym prawem. Rzecznik podkreślał, że zasady i tryb ich pobierania muszą być jawne, a osoby, które nie mogą ich uiścić, powinny być zwolnione z opłat.

Kolejnym przykładem sprawy[103] dotyczącej pobierania opłat przez placówkę medyczną może być zgłoszenie matki, która wystąpiła do Rzecznika z pytaniem, czy nie narusza się praw dziecka, gdy podmiot leczniczy żąda opłaty za udostępnienie dokumentacji medycznej niezbędnej w postępowaniu o ustalenie niepełnosprawności.

Rzecznik poinformował zgłaszającą, że za udostępnienie dokumentacji medycznej poprzez sporządzenie jej wyciągów, odpisów, kopii lub wydruków, albo na informatycznym nośniku danych, zgodnie z przepisami ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, podmiot leczniczy może żądać opłaty. Wskazał też, że nie ma podstaw do pobierania opłat za udostępnianie dokumentacji do wglądu ani za wydanie jej oryginału. Zatem w określonych przypadkach warto jest żądać wydania oryginałów dokumentacji. Jednocześnie matka została poinformowana, że zawsze można zwrócić się do kierownika podmiotu leczniczego o zwolnienie od ponoszenia tej opłaty lub do jednostki pomocy społecznej o pomoc materialną na jej pokrycie.

Jeszcze innym przykładem może być sprawa, w której Rzecznik otrzymał informację o zaniedbaniach i nieprzestrzeganiu praw dziecka – pacjenta w zakładzie opiekuńczo-leczniczym[104]. Rzecznik podjął działania wyjaśniające, w ramach których zwrócił się do właściwego miejscowo OW NFZ, ponieważ placówka ta miała zawarty kontrakt na świadczenia z zakresu opieki długoterminowej dla dzieci. Na wniosek Rzecznika OW NFZ przeprowadził kontrolę dotyczącą jakości wykonywanych świadczeń w tej placówce. Zarzuty dotyczące zaniedbań w pielęgnacji dzieci zostały potwierdzone. Dzieci zostały przeniesione do dwóch innych placówek – domu pomocy społecznej i hospicjum – które miały wieloletnie doświadczenie w opiece nad małoletnimi.

[103] ZSS.441.458.2016.KT
[104] ZSS.441.774.2016 .EK

Odrębną podkategorią były sprawy związane z pobytem na oddziałach psychiatrycznych lub leczenia nerwic[105]. Zostały one przedstawione w oddzielnym podrozdziale.

- **Dostępność do nowoczesnych procedur medycznych, leków i preparatów żywieniowych**

Do Rzecznika Praw Dziecka zwracano się w sprawach dotyczących dostępu do nowoczesnych procedur medycznych i leków bądź produktów żywieniowych[106]. Ograniczenia w dostępie do nowoczesnych świadczeń zdrowotnych często wynikają z konieczności przestrzegania procedur wymagających spełnienia warunków, np. pobytu dziecka w szpitalu.

Jako przykład można wskazać sprawę dotyczącą leczenia choroby Leśniowskiego–Crohna. Rzecznik, mając na uwadze trudną sytuację dzieci chorych na ww. chorobę, interweniował u Ministra Zdrowia[107], wspierając w tym zakresie działania organizacji pacjentów i lekarzy specjalistów. W efekcie doprowadzono do korzystnych dla małoletnich pacjentów zmian w leczeniu, tj. przedłużony został okres terapii biologicznej dziecka z roku do lat dwóch oraz dopuszczono do terapii lek dotychczas stosowany wyłącznie u osób dorosłych.

Innym przykładem z tej kategorii może być sprawa, w której do Rzecznika zwrócili się rodzice dzieci chorych na cukrzycę typu 1, prosząc o pomoc w przyspieszeniu decyzji o refundacji systemu ciągłego monitorowania glikemii (CGM)[108]. Choroba występuje u małych dzieci (niemowląt), u których bardzo trudno jest zdiagnozować wahania poziomu cukru. Dzieci są za małe, by komunikować ważne objawy dyskomfortu zdrowotnego. Refundacja urządzenia pozwoliłaby na poprawę bezpieczeństwa zdrowotnego dzieci chorych na cukrzycę typu 1. Rzecznik wystąpił w tej sprawie do Departamentu Polityki Lekowej i Farmacji w Ministerstwie Zdrowia. Z przekazanych Rzecznikowi informacji wynikało, że został przygotowany wstępny projekt rozporządzenia w sprawie zakwalifikowania urządzenia CGM do świadczeń gwarantowanych z zakresu ambulatoryjnej opieki specjalistycznej. Populacja dzieci, które powinny korzystać z urządzenia, wynosi ponad 10 tysięcy osób,

[105] ZSS.441.132.2016.EK
[106] ZSS.441.11.2016.EK; ZSS.442.30.2016.KT; ZSS.441.1406.2016.EK; ZSS.441.288.2016.EK; ZSS.441.1312.2016.EK; ZSS.441.962.2016.EK
[107] ZSS.422.23.2016.EK
[108] ZSS.441.1210.2016.EK

a korzystanie z urządzenia ułatwia zapobieganie powikłaniom choroby. Sprawa jest monitorowana przez Rzecznika.

■ Bezpieczeństwo procedur medycznych

Do Rzecznika wpływały sprawy dotyczące błędów medycznych, w tym niestaranności w wykonywaniu zabiegów medycznych, co skutkowało możliwością powstania powikłań, przedłużeniem leczenia dziecka lub trwałym uszczerbkiem na zdrowiu[109]. Zgłoszenia dotyczyły również udzielania niewystarczających informacji o stanie zdrowia dziecka, utrudnionego dostępu do dokumentacji medycznej, niedoceniania znaczenia przeżyć emocjonalnych pacjenta, bagatelizowania uwag zgłaszanych przez rodziców podczas terapii[110]. W sprawach tych, oprócz podejmowania działań interwencyjnych, po dokonaniu analizy indywidualnej sprawy Rzecznik informował rodziców o organach i instytucjach, w których mogą dochodzić roszczeń oraz wskazywał prawny tryb postępowania.

Za przykład może posłużyć sprawa[111] chłopca, który przebywał na oddziale pediatrii w wojewódzkim szpitalu specjalistycznym. Matka poinformowała Rzecznika, że w czasie przyjęcia dziecka oraz jego pobytu na oddziale dochodziło do nieprawidłowości, w tym zaniechania działań diagnostycznych i leczniczych oraz nieprzestrzegania praw pacjenta. Z wyjaśnień dyrekcji szpitala złożonych na wniosek Rzecznika wynikało, że chłopiec został objęty opieką medyczną gwarantującą poprawę stanu zdrowia. Wykonano szereg badań diagnostycznych i włączono leczenie, w wyniku którego stan dziecka uległ poprawie. Dla Rzecznika zrozumiała jest troska rodziców o stan zdrowia dziecka, która może powodować u nich stan napięcia, a wówczas nawet drobny incydent staje się przyczyną nieporozumień. Opiekunowie nie dysponują jednak specjalistyczną wiedzą medyczną, w związku z czym zaobserwowane pojedyncze objawy u dziecka lub słowa wypowiedziane przez personel mogą być przyczyną ich dużego niepokoju. Jednakże istotą sprawy było to, że dziecko uzyskało wymaganą pomoc medyczną i jego stan zdrowia uległ poprawie. Po zapoznaniu się z treścią odpowiedzi dyrekcji szpitala Rzecznik uznał, że prawa dziecka są zabezpieczone.

Innym przykładem może być sprawa[112] zgłoszona przez matkę noworodka – wcześniaka, która mając negatywne doświadczenia z pobytu na oddziale neonatologicznym oraz dysponując podobnymi opiniami innych matek, zwróciła się do Rzecznika z prośbą o interwencję. Wskazała na szereg zaniedbań w pracy personelu pielęgniarskiego i położnych

[109] ZSS.441.108.2015.EK; ZSS.441.197.2015.EK
[110] ZSS.441.467.2015.EK; ZSS.441.791.2015.EK
[111] ZSS.441.1468.2015.EK
[112] ZSS.441.136.2016.EK

na oddziałach, na których przebywają tzw. skrajne wcześniaki, czyli noworodki urodzone między 26. a 33. tygodniem ciąży. Do najczęstszych nieprawidłowości matka zaliczyła: dokarmianie dzieci mlekiem modyfikowanym bądź mieszanką mlekozastępczą zamiast karmienia mlekiem kobiecym, niestaranną analizę danych z urządzeń monitorujących parametry życiowe dzieci, skutkującą opóźnieniem podjęcia działań korygujących ich leczenie, częstotliwość zabiegów, jakim poddawane są noworodki. Oprócz przykładów mających charakter ewidentnego zaniedbywania obowiązków personelu, opisywane były zachowania charakteryzujące się lekceważącym stosunkiem personelu medycznego do matek, w tym nieuwzględnianiem ich spostrzeżeń lub obaw.

Rzecznik poinformował matkę o prawnych możliwościach działania w sytuacji dostrzeżenia nieprawidłowości w sprawowanej opiece. Mając na względzie dobro dzieci, podjął interwencję i wystąpił do konsultantów krajowych w dziedzinie pielęgniarstwa ginekologicznego i położniczego oraz pielęgniarstwa pediatrycznego o podjęcie działań, w tym edukacyjnych, skierowanych do personelu oddziałów neonatologicznych, mających na celu poprawę jakości opieki nad wcześniakami.

Rzecznik został poinformowany, że treść jego pisma została przedstawiona i przeanalizowana na II posiedzeniu Zespołu konsultantów w dziedzinie pielęgniarstwa ginekologicznego i położniczego. Konsultanci zobowiązali się do zorganizowania we współpracy z Okręgowymi Izbami Pielęgniarek i Położnych szkoleń dotyczących komunikacji interpersonalnych i wsparcia dla matek dzieci przedwcześnie urodzonych.

Dużą grupę stanowiły sprawy dotyczące szczepień ochronnych. Wśród zgłoszeń można wyróżnić dwie kategorie podnoszonych problemów. Pierwsza – wynikająca ze stanowiska rodziców, w tym ich obaw o bezpieczeństwo stosowania tego typu profilaktyki[113]. Druga – wynikająca z chęci uzyskania wiedzy m.in. w zakresie: techniki wykonywania szczepień, odpłatności za szczepienia, przechowywania preparatów szczepionkowych, organizacji pracy punktów szczepień[114].

Rzecznik każdorazowo informował rodziców o znaczeniu szczepień ochronnych zarówno w kontekście zdrowia publicznego, jak i jednostkowej ochrony przed chorobami. Ponadto wskazywał źródła wiedzy na temat szczepień, oparte na poprawnie metodologicznie wykonanych badaniach, zachęcał opiekunów dzieci do bezpośredniego kontaktu z lekarzami w celu uzyskania fachowej porady i wyjaśnień w zakresie zgłaszanych wątpliwości.

[113] ZSS.441.1191.2016.EK; ZSS.441.1177.2016.EK; ZSS.441.1351.2016.EK
[114] ZSS.441.722.2016.EK; ZSS.441.410.2016.EK

Do Rzecznika zwrócił się rodzic[115], informując o nałożeniu na niego przez wojewodę grzywny w celu przymuszenia do wykonania obowiązku szczepienia ochronnego u dziecka. W skierowanej do Rzecznika prośbie o interwencję rodzic podniósł, że działania wojewody były bezprawne oraz że nie zaszczepił on dziecka wyłącznie z troski o jego życie i zdrowie.

W odpowiedzi Rzecznik podkreślił, że jedną z metod zapobiegania chorobom zakaźnym jest stosowanie szczepień ochronnych. Przyjęte w tym zakresie rozwiązania prawne, zapewniające bezpieczeństwo epidemiologiczne, muszą uwzględniać powszechne interesy obywateli. Muszą również być podejmowane na podstawie ugruntowanej wiedzy specjalistów. Wyjaśnił, że wprowadzenie rozwiązań pozwalających na dobrowolne podejmowanie decyzji o poddawaniu się szczepieniom ochronnym nie byłoby dobrym rozwiązaniem. W stosunku do osób małoletnich odpowiedzialność za wykonanie tych szczepień spoczywa na rodzicach (opiekunach dziecka). Ustawowy obowiązek poddawania się szczepieniom ochronnym nie oznacza przymusowego wykonania szczepienia z zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego. Lekarz nie wykona szczepienia, jeżeli spotka się ze sprzeciwem ze strony opiekunów dziecka.

Rzecznik wskazał, że brak realizacji wykonania obowiązku szczepienia może powodować powstanie nie tylko zagrożenia zdrowotnego, ale również określonych konsekwencji prawnych wobec osoby uchylającej się od tego obowiązku, np. wymierzenie grzywny przez organy zabezpieczające obowiązek wykonywania szczepień ochronnych. Rodzic został poinformowany również, że istnieją przepisy normujące kwestię występowania niepożądanych odczynów poszczepiennych[116]. Umożliwiają one lekarzom zgłaszanie tzw. powikłań poszczepiennych instytucjom zobowiązanych do ich gromadzenia i analizowania.

Oddzielną kategorią spraw były te, w których na skutek nieprawidłowości, zaniedbań lub zaniechań w postępowaniu personelu medycznego doszło do zgonu dziecka[117]. W każdej z tych spraw Rzecznik podejmował działania wyjaśniające lub sprawdzające. Analizował przekazaną przez zgłaszających dokumentację, występował o informacje do organów ścigania prowadzących postępowania przygotowawcze bądź monitorował działania podejmowane przez te instytucje. Rzecznik występował także do organów założycielskich placówek o informacje w sprawie zmiany procedur w taki sposób, by wyeliminować możliwość popełnienia błędów lub zaniechań w przyszłości oraz udzielał odpowiedzi na pytania rodziców.

[115] ZSS.441.1285.2016.EK

[116] rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2010 r. w sprawie niepożądanych odczynów poszczepiennych i kryteriów ich rozpoznawania (Dz. U. poz.1711).

[117] ZSS.442.6.2016.EK; ZSS.442.7.2015.EK; ZSS.441.394.2016.EK

Przykładem może być sprawa dziecka zmarłego kilka dni przed urodzeniem[118]. Ojciec był zrozpaczony stratą dziecka, nie miał jednak wiedzy, w jaki sposób może dochodzić przyczyn tragedii. Ponadto zgłaszał wątpliwości o celowości podejmowania działań wyjaśniających. Po uzyskaniu odpowiedzi na szczegółowe pytania zdecydował się na zgłoszenie sprawy do prokuratury. Rzecznik monitorował sprawę. Postępowanie zakończyło się skierowaniem przez Prokuraturę aktu oskarżenia przeciwko lekarzowi sprawującemu opiekę nad matką w ciąży o zaniedbanie i niedopełnienie obowiązków oraz nieumyślnie narażenie dziecka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, tj. o czyn z art.160 §3 w zw. z § 2 k.k.

■ Opieka psychiatryczna

Uznając, że zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, a ochrona praw małoletnich z zaburzeniami psychicznymi należy do priorytetów Rzecznika Praw Dziecka, podejmował on szereg działań mających na celu pomoc tej grupie dzieci[119].

Przykładem może być sprawa nastoletniej dziewczynki przebywającej na oddziale psychiatrycznym dla dzieci. Małoletnia została skierowana do szpitala psychiatrycznego w związku ze stanami depresyjnymi, które manifestowały się przez samookaleczanie. W przedmiotowej sprawie Rzecznik Praw Dziecka podjął działania w związku z niepokojącymi informacjami nt. stanu zdrowia małoletniej przekazanymi przez jej dalszą rodzinę, a następnie Rzecznika Praw Pacjenta.

Z informacji przekazanych Rzecznikowi wynikało również, że sąd rejonowy podjął działania w celu zbadania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletniej oraz dwójki jej rodzeństwa. W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do sądu o udostępnienie akt toczącej się sprawy opiekuńczej, a także do szpitala, w którym przebywała małoletnia. Analiza akt sądowych oraz informacja przekazana przez ordynatora oddziału psychiatrycznego wykazała, że prokuratur prowadzi postępowanie przygotowawcze w kierunku czynu zabronionego stypizowanego w art. 200 k.k. na szkodę małoletniej. Postępowanie zostało zainicjowane informacjami przekazanymi przez szpital psychiatryczny, z których wynikało, że podczas konsultacji psychiatrycznej małoletnia przekazała lekarzowi prowadzącemu, że jest ofiarą przemocy ze strony rodziców, w tym molestowania seksualnego ze strony ojca.

[118] ZSS.441.153.2014.EK
[119] ZSS.441.588.2016.AT

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu przed sądem o wgląd w wykonywanie władzy rodzicielskiej przez rodziców małoletniej. Postanowieniem z dnia 29 marca 2016 roku sąd dopuścił dowód z opinii biegłych opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, którzy 4 lipca 2016 roku wydali opinię na okoliczność sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletniej oraz jej rodzeństwa.

W ww. opinii biegli kategorycznie stwierdzili, że wyniki badań wskazują, iż sytuacja opiekuńczo-wychowawcza małoletnich, ze względu na wieloletnie nadużywanie przez rodziców alkoholu, stosowanie – głównie przez ojca – przemocy (zarówno psychicznej, jak i fizycznej) oraz niewywiązywanie się przez rodziców z podstawowych obowiązków rodzicielskich, zagraża ich zdrowiu i życiu.

Sąd postanowieniem wydanym w trybie zarządzenia tymczasowego postanowił umieścić małoletnią, po zakończeniu leczenia szpitalnego, w niezawodowej rodzinie zastępczej. Jednocześnie zobowiązał rodzinę zastępczą do zapewnienia małoletniej opieki psychologicznej po opuszczeniu przez nią szpitala.

Rzecznik Praw Dziecka wniósł o umieszczenie w tej samej rodzinie zastępczej pozostałej dwójki małoletnich oraz zezwolenie jej na podejmowanie decyzji w kwestiach leczenia małoletnich oraz ograniczenie władzy rodzicielskiej w tym zakresie rodzicom.

Sąd, uwzględniając częściowo wnioski Rzecznika, wyraził zgodę na uzyskiwanie przez rodzinę zastępczą informacji dotyczących stanu zdrowia małoletniej. Zobowiązał rodziców dziecka do przekazania rodzinie zastępczej kopii posiadanej przez nich dokumentacji medycznej.

Sąd nie umieścił pozostałej dwójki dzieci w rodzinie zastępczej, jednak zakazał ojcu styczności z małoletnimi oraz zobowiązał kuratora sądowego do wizyt w środowisku rodzinnym co najmniej co dwa dni. Dziewczynka, ze względu na swój stan zdrowia, nadal przebywa na oddziale psychiatrycznym. Postępowanie pozostaje w toku.

Kolejny przykład może stanowić sprawa dwunastoletniej dziewczynki regularnie hospitalizowanej na oddziale psychiatrycznym dla dzieci i młodzieży[120]. Sprawa została zgłoszona do Rzecznika Praw Dziecka przez Rzecznika Praw Pacjenta w związku z niewyrażeniem zgody przez sąd opiekuńczy na spotkania dziecka z matką. Rzecznik Praw Pacjenta podkreślił, że jednym z powodów złego stanu zdrowotnego małoletniej są toczące się postępowania sądowe przed sądem okręgowym wydziale karnym oraz wydziale rodzinnym i nieletnich sądu rejonowego.

[120] ZSS.441.834.2015.AT

Analiza dokumentacji zgromadzonej przez Rzecznika wykazała, że małoletnia wraz z dziesięcioletnim przyrodnim bratem postanowieniem sądu z 2012 roku została umieszczona w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Decyzja sądu była podyktowana niewywiązywaniem się rodziców dzieci z zadań i obowiązków rodzicielskich. Dodatkowo ojciec małoletniej został oskarżony o czyn z art. 200 § 1 k.k. w związku z czym prokurator zakazał mu osobistej styczności z małoletnimi. Matka dzieci zajęła stanowisko obronne wobec ojca, próbując jednocześnie wywrzeć wpływ na treść zeznań małoletnich.

Z informacji przekazanych Rzecznikowi przez placówkę opiekuńczo-wychowawczą wynikało, że pomimo dużej pracy wykonanej przez wychowawców i psychologów na rzecz zapewnienia małoletnim dobrych warunków opiekuńczo-wychowawczych, nadrobienia opóźnień w rozwoju oraz przede wszystkim zapewnienia poczucia bezpieczeństwa, stan psychiczny dzieci jest niestabilny. Szczególny niepokój budziły zachowania małoletniej, której sytuacje wzmożonego napięcia emocjonalnego – najczęściej po wizytach matki – zagrażały zdrowiu jej oraz zdrowiu otoczenia (kopanie, gryzienie, wyrywanie włosów). Takie sytuacje wymagały interwencji służb medycznych oraz przewiezienia dziewczynki do szpitala psychiatrycznego.

W sprawie karnej zapadł wyrok sądu okręgowego jako sądu pierwszej instancji, którym oskarżony został uznany winnym popełnienia czynu z art. 200 § 1 k.k. Orzeczono wobec niego karę łączną 4 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Wyrok został uchylony wyrokiem sądu apelacyjnego, który wskazał na uchybienie, które popełnił sąd okręgowy przy rozpoznaniu sprawy, tj. w toku postępowania przesłuchał małoletnich bez pouczenia o prawie do odmowy zeznań. Powyższe uchybienie skutkowało rozstrzygnięciem kasatoryjnym sądu apelacyjnego i koniecznością ponownego rozpoznania sprawy przez sąd okręgowy, co wiązało się z koniecznością ponownego przesłuchania małoletnich.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa sądu okręgowego o objęcie nadzorem administracyjnym postępowania karnego.

Rzecznik podkreślił, że w polskim systemie prawa karnego procesowego obowiązuje zasada jednokrotnego przesłuchania małoletniego poniżej lat 15, dlatego przed przystąpieniem do przesłuchania powinno się zabezpieczyć możliwie obszerny materiał dowodowy, pozwalający na ustalenie okoliczności sprawy na tyle szeroko, aby nie było niebezpieczeństwa, że ujawnią się nowe nieznane okoliczności. Rzecznik wskazał, że należy unikać błędów proceduralnych, które mają daleko idące negatywne konsekwencje dla sytuacji pokrzywdzonych małoletnich.

Rzecznik podkreślił, że małoletni są zaangażowani w wieloletni proces karny, w którym oskarżonym jest osoba dla nich najbliższa. Prezes sądu okręgowego poinformował Rzecznika, że sprawa została objęta nadzorem administracyjnym.

Kontakty matki z dziećmi zostały objęte nadzorem pracowników placówki. Jednocześnie sąd opiekuńczy zawiesił władzę rodzicielską ojcu małoletniej.

Odrębną kategorią były sprawy związane z pobytem małoletnich na oddziałach psychiatrycznych lub w placówkach terapii nerwic. W tym miejscu należy zauważyć, że opiekunowie małoletnich pacjentów oddziałów psychiatrycznych nie przyjmują do wiadomości wyjaśnień lekarzy i terapeutów dotyczących charakteru i przyczyn zaburzeń u ich dzieci, nie uwzględniają też, że warunkiem powodzenia terapii jest podporządkowanie się regułom obowiązującym w placówce. Takie postrzeganie powoduje, że podjęcie efektywnej współpracy z dorosłymi jest trudne i ze szkodą dla dzieci. W sprawach dotyczących nieprawidłowości w postępowaniu z małoletnimi pacjentami przebywającymi na oddziałach psychiatrycznych, Rzecznik podejmował interwencje u dyrektorów tych placówek, wnosząc o szczegółowe informacje i podjęcie działań.

Przykładem może być sprawa[121], w której anonimowo poinformowano Rzecznika, że wobec dzieci przebywających w Ośrodku Terapii Nerwic stosowane są środki przymusu bezpośredniego i izolowanie pacjentów. Rzecznik podjął działania wyjaśniające i wystąpił do OW NFZ o podjęcie działań sprawdzających oraz przekazanie informacji o liczbie i charakterze skarg złożonych do OW NFZ na działalność placówki w latach 2014–2015. O wyjaśnienia wystąpił również do dyrektora placówki.

Na skutek interwencji Rzecznika OW NFZ podjęło działania sprawdzające. Z przekazanych Rzecznikowi wyjaśnień wynikało, że w latach 2014 i 2015 do OW NFZ nie wpływały skargi na działalność placówki. Zarówno z wyjaśnień OW NFZ, jak i dyrektora placówki wynikało, że w ośrodku nie jest stosowane odosobnienie pacjentów, gdyż cały czas przebywają oni pod opieką personelu. Jeżeli pacjent nie potrafi lub nie chce podporządkować się ustalonym regułom, opuszcza placówkę, gdyż dalszy w niej pobyt jest niecelowy.

Inne sprawy z tej kategorii dotyczyły odmowy przyjęcia pacjenta do szpitala psychiatrycznego ze względu na brak wskazań medycznych[122]. Najczęściej z małoletnimi zgłaszali się pracownicy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych z uwagi na zgłaszany przez małoletnich zamiar zamachu samobójczego. Szpital podczas badania najczęściej ujawniał, że zachowania dzieci były następstwem

[121] ZSS.441.132.2016.EK;
[122] ZSS.441.1347.2015.EK; ZSS.441.1461.2015.EK

konfliktu z dorosłymi lub rówieśniczego, a nie objawem zaburzeń psychicznych. Pacjenci ci najczęściej nie byli przyjmowani do szpitala psychiatrycznego bądź byli szybko z niego wypisywani.

Rzecznik w każdej ze spraw podejmował czynności wyjaśniające, analizował działania podejmowane przez organy bądź instytucje zobowiązane do ochrony praw dziecka, przeprowadzał rozmowy z dziećmi, ich rodzicami i opiekunami. W sytuacji stwierdzenia nieprawidłowości podejmowane były działania mające na celu zabezpieczenie najlepiej pojętego interesu dziecka.

2. PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE

(...) Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

(art. 18 Konwencji o prawach dziecka)

W 2016 roku zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **23 596** spraw związanych z prawem dziecka do wychowania w rodzinie.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- realizacji prawa dziecka do obojga rodziców,
- realizacji kontaktów dziecka z rodzicami,
- realizacji orzeczeń sądowych,
- małych dzieci w systemie pieczy zastępczej,
- procedury wysłuchania małoletnich,
- reprezentacji dziecka w procesie,
- prawa dziecka do poznania tożsamości,
- postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką,
- małoletnich matek w placówkach,
- wsparcia rodziny biologicznej przeżywającej trudności w wypełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
- odbierania dzieci z powodu ubóstwa rodziców,
- określenia procedur w postępowaniu wykonawczym,
- przestrzegania praw dzieci umieszczonych w systemie pieczy zastępczej,
- ochrony prawa dziecka do prywatności,
- ochrony praw dziecka w procedurze adopcyjnej,
- funkcjonowania placówek wsparcia dziennego.

2.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do wychowania w rodzinie

■ Rola kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych – wystąpienie z 18 lutego 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[123] do Ministra Sprawiedliwości wniósł o podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do prawnego uregulowania postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, w szczególności statusu kuratora wykonującego orzeczenia sądu jako organu postępowania wykonawczego.

Zgodnie z art. 113^2 § 1 i § 2 pkt 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego[124], jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy może ograniczyć utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem, a w szczególności – może zezwolić na spotykanie się z dzieckiem w obecności kuratora sądowego.

Stosownie do § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych[125] kurator rodzinny, któremu zlecono obecność przy kontaktach rodziców z dziećmi, ustalonych przez sąd opiekuńczy, stawia się w określonym w postanowieniu sądu terminie i miejscu i jest obecny przez cały czas trwania kontaktu, zapewniając, by kontakt ten nie trwał dłużej niż postanowił sąd. Nadto z każdej obecności przy kontaktach kurator rodzinny niezwłocznie składa sądowi pisemną notatkę (§ 10 ust. 2 ww. rozporządzenia).

Powołując się na powyższe przepisy, Rzecznik zwrócił uwagę, że w obecnym stanie prawnym kurator ma obowiązek obecności przy kontaktach dziecka z rodzicem, a narzucona przepisem ww. rozporządzenia treść notatki z odbytego kontaktu i brak ustawowych przepisów postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych powodują, że rola i zadania kuratora ograniczają się tylko do roli biernego obserwatora w zakresie, czy kontakt dziecka z rodzicem rozpoczął się i zakończył w czasie określonym orzeczeniem sądu oraz czy kontakt odbył się w miejscu wskazanym przez sąd. Do takiego też zakresu tematycznego sprowadza się treść notatki sporządzonej przez kuratora po zakończeniu kontaktu dziecka z rodzicem.

Niedostateczna zdaniem Rzecznika regulacja prawna na poziomie aktu wykonawczego nie wskazuje *expressis verbis*, co jest zadaniem kuratora – czy tylko bierna obecność przy kontakcie dziecka z rodzicem, czy też rola kuratora powinna być aktywna i jaki powinien mieć on wpływ na przebieg kontaktów. Jak zauważył, z powołanych

[123] ZSR.422.9.2016.MK
[124] Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.
[125] Dz. U. z 2014 r. poz. 989

przepisów nie wynika przy wystąpieniu jakiej sytuacji kurator może uznać, że ze względu na dobro dziecka zachodzi potrzeba przerwania kontaktu.

Rzecznik zaznaczył, że kurator rodzinny nie ma żadnych narzędzi oddziaływania, co powoduje, że uczestnicząc w kontaktach dziecka z rodzicem, ma ograniczone możliwości podjęcia działań mających na celu prawidłowy ich przebieg, ochronę dobra i interesu dziecka, w tym prawa do wychowywania przez oboje rodziców. Zauważył również, że brak regulacji uprawnień i obowiązków kuratora w praktyce rodzi wiele nieporozumień, nierzadko wręcz utrudnia wykonanie orzeczeń i jest źródłem szerokich oczekiwań ze strony rodziców wobec kuratora, przy – jak wskazano wyżej – równoczesnym braku środków prawnych do wykonania orzeczenia.

Analiza zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka spraw dotyczących realizacji orzeczeń sądowych ustalających kontakty w obecności kuratora wskazywała, że dla skutecznego wykonywania orzeczeń sądowych koniecznym będzie podjęcie działań legislacyjnych i unormowanie w ustawie postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz ustanowienia kuratora rodzinnego organem wykonawczym sądu, ze szczególnym uwzględnieniem powierzonych mu zadań, a także określeniem jego praw i obowiązków niezbędnych do wykonania tych zadań.

Rzecznik zwrócił również uwagę, że wobec braku przepisów postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych dochodzi do różnic interpretacyjnych i zróżnicowania praktyk odnośnie udziału i postępowania kuratorów podczas realizacji orzeczenia sądu (w tym uczestnictwa kuratora w kontaktach dziecka z rodzicami, nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej). Podniósł, że istnieje konieczność rozważenia takiego usytuowania kuratora w postępowaniu wykonawczym, aby pełnił on rolę pomocową przy odbudowie lub uzdrowieniu relacji rodzic–dziecko.

W odpowiedzi[126] Minister Sprawiedliwości poinformował, że postulat Rzecznika Praw Dziecka dotyczący uregulowania postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, w tym statusu kuratora wykonującego orzeczenia sądu, zasługuje na uwagę. Zdaniem Ministra wprowadzenie odrębnych przepisów wykonawczych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych powinno być szersze i odnosić się również do kwestii sądowej kontroli działań podejmowanych przez kuratora.

Minister Sprawiedliwości uznał, że proponowane przyznanie kuratorom sądowym w sprawach rodzinnych funkcji władczych, dość głęboko wkraczających w sferę praw i wolności obywateli, np. poprzez przyznanie możliwości przerywania kontaktów, nie

[126] DL-I-072-3/16/5, 160330-00162

zasługuje na aprobatę. Oznaczałoby to bowiem zmianę dotychczasowej roli kuratorów w sprawach rodzinnych i opiekuńczych z pomocniczej na interwencyjną.

Minister przyznał, że aktualne regulacje w zakresie wykonywania orzeczenia ustalającego kontakty z małoletnim w obecności kuratora sądowego są lakoniczne.

Minister zapewnił, że poruszona w wystąpieniu Rzecznika problematyka zostanie wzięta pod uwagę w toku badania zagadnień dotyczących wykonywania orzeczeń w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, prowadzonego pod kątem oceny potrzeby podjęcia prac legislacyjnych w tym zakresie.

■ **Prawo rodziców do uczestniczenia w procesie edukacji dziecka – wystąpienia z 19 lutego i 20 czerwca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[127] do Ministra Sprawiedliwości zwrócił się o zajęcie stanowiska w przedmiocie dostępu rodzica, który nie sprawuje bezpośredniej pieczy nad dzieckiem lub któremu orzeczeniem sądu rodzinnego ograniczono władzę rodzicielską, do decydowania w istotnych sprawach dziecka, w tym w zakresie wyboru szkoły, do informacji o dziecku, o jego postępach w nauce i zachowaniu, udziału w wywiadówkach, zajęciach organizowanych z udziałem rodziców oraz uczestnictwa w uroczystościach okolicznościowych, wycieczkach czy występach przygotowywanych przez uczniów.

Rzecznik podkreślił, że zgłaszane były do niego liczne skargi, w których rodzice wskazywali na odmowę udzielania przez placówki oświatowe informacji o dziecku, o jego postępach w nauce i zachowaniu, udziału w życiu szkoły/przedszkola, w przypadku, gdy rodzic nie sprawował bezpośredniej pieczy nad dzieckiem. Najczęściej było to skutkiem złożenia przez rodzica pierwszoplanowego wniosku o nieudzielanie informacji drugiemu z rodziców.

W ocenie Rzecznika działania te godziły przede wszystkim w prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, a także podważały zaufanie rodziców do szkół i przedszkoli.

Zgodnie z art. 97 § 1 k.r.o.[128] jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania.

Rzecznik wskazał, że wykonywanie władzy rodzicielskiej oznacza, że rodzic osobiście zajmuje się sprawami dziecka. Chodzi o wykonywanie wszystkich obowiązków, dzięki którym dziecko będzie wychowane w sposób zapewniający jego prawidłowy rozwój. Jednym

[127] ZSR.422.4.2016.MK
[128] Dz. U. z 2015 r. poz. 2082

z obowiązków rodziców jest uczestniczenie w procesie edukacji dziecka. Szkoła powinna ściśle współpracować z rodzicami. Współpraca ta powinna przybierać różne formy, wśród których można wyróżnić: wywiadówki, spotkania indywidualne, lekcje otwarte, uczestnictwo i współorganizowanie wycieczek oraz imprez okolicznościowych.

Rzecznik podkreślił, że rozstrzygnięcie o miejscu pobytu dziecka przy jednym z rodziców nie pozbawia drugiego rodzica władzy rodzicielskiej ani jej nie ogranicza. Stanowisko to zostało ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego[129].

Zdaniem Rzecznika w przypadku ograniczenia władzy rodzicielskiej możliwość sprawowania przez rodziców opieki nad dzieckiem powinna każdorazowo wynikać z treści orzeczenia sądu opiekuńczego, ustalającego sposób podziału obowiązków i uprawnień wynikających z władzy rodzicielskiej. Przy tym treść orzeczenia ograniczającego władzę rodzicielską jednego z rodziców nie może być interpretowana rozszerzająco. Jeżeli zatem nie zostało wydane stosowne orzeczenie sądu pozbawiające rodzica prawa do uczestniczenia w procesie edukacji dziecka, to rodzic ten ma prawo na równi z drugim rodzicem do utrzymywania kontaktu z placówkami oświatowymi, do których dziecko uczęszcza, w tym uczestniczenia w życiu szkoły/przedszkola swojego dziecka.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka stosowana przez placówki oświatowe praktyka odmowy udzielania informacji o dziecku i jego postępach w nauce oraz różna interpretacja orzeczenia sądu w przypadku ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców do istotnych spraw dziecka jest niewłaściwa i skutkuje trudnościami w wykonywaniu orzeczeń sądów, a w niektórych przypadkach – nierespektowaniem prawa rodzica do uczestnictwa w życiu dziecka.

W odpowiedzi[130] Minister Sprawiedliwości podzielił zawartą w wystąpieniu krytykę praktyki placówek oświatowych odmawiających jednemu z rodziców udziału w procesie edukacji dziecka. Zdaniem Ministra ani sama placówka, ani jeden z rodziców nie ma uprawnienia do reglamentowania udziału drugiego rodzica we współpracy ze szkołą/przedszkolem. Zasady takiej współpracy powinny być określone w porozumieniu rodziców. W odpowiedzi Minister przywołał również regulacje prawne dotyczące sposobów postępowania w przypadku braku porozumienia rodziców oraz odniósł się do poprzednich stanów prawnych, które nie w pełni gwarantowały realizację prawa dziecka do obojga rodziców. W ocenie Ministra w konsekwencji zmian w prawie z czerwca 2015 roku liczba

[129] Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 20/11; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 21/12
[130] DL-I-072-4/16/2

orzeczeń, w których jednemu z rodziców ograniczono władzę rodzicielską do ściśle określonych uprawnień, powinna zdecydowanie zmaleć, gdyż zasadą ustawową stało się pozostawienie pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, a za jej ograniczeniem jednemu z rodziców musi przemawiać dobro dziecka.

Podkreślił, że w praktyce orzeczniczej sędziowie powinni zwracać uwagę na precyzyjny sposób formułowania orzeczeń, a placówki przy ich stosowaniu winny uwzględniać dobro dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka, kontynuując kwestię realizacji prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców, przesłał Prezesom Sądów Apelacyjnych kopię wystąpienia do Ministra Sprawiedliwości oraz udzieloną przez Ministra odpowiedź[131], wnosząc o zapoznanie z ich treścią sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Dokumenty te przekazał również Kuratorom Oświaty[132], wnosząc o rozpowszechnienie treści wśród dyrektorów szkół, przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego.

- **Monitoring wizyjny wewnątrz budynków placówek opiekuńczo-wychowawczych – wystąpienie z 22 lutego 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[133] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podjęcie problemu dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w aspekcie instalowania monitoringu wizyjnego wewnątrz budynków placówek. Zdaniem Rzecznika praktyka ta budzi poważne wątpliwości w zakresie budowania bezpiecznych i przyjaznych warunków, adekwatnych do potrzeb dzieci w miejscu ich stałego zamieszkania, w szczególności, że znany jest Rzecznikowi przypadek, gdy ekrany do odczytu obrazu z monitoringu zostały zainstalowane w mieszkaniu dyrektora placówki i prezesa stowarzyszenia prowadzącego tę placówkę. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę, że zadaniem placówki jest kształtowanie właściwych warunków do swobodnego i nieskrępowanego rozwoju dzieci i młodzieży w atmosferze wzajemnego zaufania oraz poszanowania prawa do prywatności. Instalowanie kamer jest zaprzeczeniem tej idei. Podkreślił również, że praktyka instalowania monitoringu wizyjnego w placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie jest uregulowana w przepisach polskiego prawa. Brak jest więc podstawy do ograniczenia konstytucyjnego prawa do prywatności dzieciom przebywającym w monitorowanych placówkach. Wobec powyższego wniósł o analizę tego problemu.

[131] ZSR.422.4.2016.MK
[132] ZSR.422.4.2016.MK
[133] ZEW.422.6.2016.AS

W odpowiedzi[134] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że nie posiada informacji dotyczących niewłaściwego wykorzystania monitoringu wizyjnego wewnątrz budynków placówek opiekuńczo-wychowawczych. Nie otrzymywał w tej sprawie zgłoszeń od służb wojewodów przeprowadzających bieżące kontrole w zakresie przestrzegania praw dziecka w placówkach pieczy zastępczej.

■ **Małoletnie matki w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – wystąpienia z 24 lutego 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka[135] po raz kolejny zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej i do Ministra Sprawiedliwości o analizę problemu małoletnich matek przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych, które ze względu na obowiązujące przepisy nie mogą przebywać w tych placówkach razem ze swoimi dziećmi oraz podjęcie pilnych działań mających na celu jego rozwiązanie. Rzecznik wyraził pogląd, że władze publiczne powinny pomagać małoletnim matkom w budowaniu więzi rodzinnej z dzieckiem, wspierać je w ich funkcji rodzicielskiej i dawać szansę na godne życie. Niezbędne są więc m.in. właściwe regulacje prawne w tym zakresie.

Rzecznik podkreślił, że wprawdzie rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada 2015 r. *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach*[136] zmodyfikowano przepis dotyczący możliwości sprawowania opieki nad dzieckiem przez małoletnią matkę przebywającą w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, wskazując, że młodzieżowy ośrodek wychowawczy wspiera nieletnią matkę w uczestniczeniu w bieżącej pieczy nad dzieckiem i w jego wychowaniu, chyba że sąd opiekuńczy postanowi inaczej, jednak nadal nie ma szczegółowych uregulowań określających, jak ma przebiegać bieżąca piecza w praktyce. Nie wprowadzono także zmian w ustawie o systemie oświaty w zakresie możliwości przebywania dzieci poniżej 3. roku życia w placówkach oświatowych.

W odpowiedzi[137] Minister Sprawiedliwości poinformował, że trwają intensywne prace analityczne dotyczące ww. problemu. Opracowywany jest również projekt ustawy zmieniającej ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich w celu umożliwienia nieletnim

[134] DSR.I.8302.60.2016.AKU
[135] ZEW.422.7.2016.AR, ZEW.422.8.2016.ZA
[136] Dz. U. poz. 1872
[137] DWOiP-III-070-21/16

matkom przebywającym w placówkach resocjalizacyjnych pobyt wraz z ich małoletnimi dziećmi.

Minister Edukacji Narodowej poinformował[138], że zarówno specyfika stosowanych rozwiązań, jak i skala problemu nie wydaje się uzasadniać potrzeby skonstruowania nowego rozwiązania umożliwiającego zaspokajanie potrzeb resocjalizacyjnych i rodzinnych wychowanek MOW będących matkami, w tym zapewnienia możliwości budowania więzi nieletnich matek z dziećmi. Jednocześnie zapewnił, że podejmie wszelkie działania, aby zarówno nieletnim matkom, jak i będącym w ciąży wychowankom MOW zapewnić optymalny przebieg procesu resocjalizacji i kształcenia, odpowiednich do ich potrzeb warunków pobytu w ośrodku oraz umożliwić, w miarę możliwości, udział w sprawowaniu opieki nad dzieckiem.

- **Wykonywanie orzeczeń sądowych zobowiązujących osoby uzależnione od alkoholu do poddania się leczeniu w stacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego – wystąpienia z 23 marca i 17 października 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[139] do Ministra Zdrowia zwrócił się o analizę problemu i podjęcie działań zmierzających do wprowadzenia rozwiązań mających na celu przyspieszenie realizacji postanowień sądów zobowiązujących osoby uzależnione od alkoholu do poddania się leczeniu w stacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego.

Stosownie do art. 26 w zw. z art. 24 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi[140] osoby, które w związku z nadużywaniem alkoholu powodują rozkład życia rodzinnego, demoralizację małoletnich, uchylają się od pracy albo systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny, jeżeli uzależnione są od alkoholu, zobowiązać można do poddania się leczeniu w stacjonarnym lub niestacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego. O zastosowaniu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego orzeka sąd.

Leczenie odwykowe osób uzależnionych od alkoholu prowadzą podmioty lecznicze wykonujące działalność leczniczą w rodzaju świadczenia stacjonarne i całodobowe oraz ambulatoryjne w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej[141]. Zgodnie z art. 32^1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, podmioty te przyjmują na leczenie poza kolejnością osoby zobowiązane orzeczeniem sądu do leczenia

[138] DWKI-WSPE.5015.1.2016.KT
[139] ZSR.422.11.2016.MK
[140] Dz. U. z 2015 r. poz. 1286, z późn. zm.
[141] Dz. U. 2015 r. poz. 618

odwykowego. Limit miejsc dla osób zobowiązanych do leczenia stanowi 20% ogółu miejsc przeznaczonych do leczenia odwykowego w podmiocie leczniczym. Wykonalność postanowienia o obowiązku poddania się leczeniu jest ograniczona czasowo (2 lata od chwili uprawomocnienia się postanowienia sądu).

Analiza spraw napływających do Rzecznika Praw Dziecka wskazywała na niską efektywność obecnego sytemu w zakresie zapewnienia odpowiedniej ilości miejsc w zakładach leczniczych dla osób skierowanych na leczenie orzeczeniem sądu. Zdarzało się, że okres oczekiwania na miejsce przekraczał okres 2 lat od uprawomocnienia się postanowienia sądu o przymusowym leczeniu.

Wynikające z powyższej analizy wnioski Rzecznika były zbieżne z informacjami podanymi w składanych corocznie Sejmowi RP przez Radę Ministrów sprawozdaniach z wykonania ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi[142].

W ocenie Rzecznika przedstawione w sprawozdaniach informacje świadczyły o małej efektywności obecnego systemu i budziły uzasadnione obawy, że wykonalność zobowiązań (i tak bardzo niska) nie będzie rosła w tempie wystarczającym do likwidacji wielomiesięcznej kolejki osób oczekujących na leczenie.

Rzecznik zwrócił także uwagę na ścisłą korelację występowania w rodzinie problemu z alkoholem ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Na tę zależność wskazuje również Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 roku[143].

---

[142] W sprawozdaniu za okres od 1 stycznia 2014 roku do 31 grudnia 2014 roku wskazano, że w 2014 roku wpłynęły 34 083 wnioski o zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu, w tym uwzględniono 24 020 wniosków. Z kolei z danych statystycznych przedstawionych w sprawozdaniu za okres od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku wynika, że w 2013 roku liczba wniosków, które wpłynęły do sądów rodzinnych o zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu, wyniosła 39 394, natomiast liczba osób zobowiązanych oczekujących na leczenie w zakładzie stacjonarnym wyniosła 14 524. Zarówno w sprawozdaniu za rok 2013, jak i 2014 wskazano, że czas oczekiwania na przyjęcie do całodobowych oddziałów terapii dla osób sądownie zobowiązanych do leczenia wynosi nawet kilka miesięcy.

[143] W ramach przeprowadzonych badań spośród wszystkich odpowiedzi ofiar przemocy najwięcej (28,8%) wskazywało na występowanie w rodzinie problemu z alkoholem jako główną okoliczność wystąpienia w rodzinie przemocy psychicznej (wśród odpowiedzi sprawców przemocy – 17,8%). Średnio 30% uczniów doświadczających przemocy w rodzinie oceniła, że przynajmniej jedno z rodziców/opiekunów prawnych nadużywa alkoholu. Badanie ujawniło związek między stosowaniem poszczególnych rodzajów przemocy a tendencją rodziców do nadużywania alkoholu. Dzieci, które deklarowały, że ich rodzice/opiekunowie prawni nadużywają alkoholu, częściej doświadczały każdego z rodzajów przemocy niż dzieci, w których opinii rodzice nie nadużywają alkoholu. Przemocy fizycznej częściej doświadczały dzieci i młodzież, których rodzice nadużywali alkoholu (47%) niż dzieci i młodzież, których rodzice/opiekunowie prawni nie nadużywali alkoholu (29%). Znacznie częściej zaniedbywane były dzieci i młodzież, których rodzice/opiekunowie prawni nadużywali alkoholu (30%) niż dzieci i młodzież, których rodzice/opiekunowie prawni nie nadużywali alkoholu (18%). Przemocy psychicznej częściej doświadczały dzieci i młodzież, których rodzice nadużywali alkoholu (28%) niż dzieci i młodzież, których rodzice/opiekunowie prawni nie nadużywali alkoholu (9%).
W 2014 roku liczba osób będących pod wpływem alkoholu, wobec których istniało podejrzenie, że stosują

Wynikający z ustawy antyalkoholowej obowiązek leczenia odwykowego stanowi prawną formę ochrony społecznej przed kwalifikowaną grupą osób uzależnionych od alkoholu, których postępowanie godzi głównie w interesy rodziny i stanowi zagrożenie dla dobra dzieci. Rzecznik zaznaczył, że analiza zgłaszanych do jego Biura spraw oraz sprawozdań i danych statystycznych z ostatnich kilku lat nasuwa niepokojące wnioski, że państwo nie potrafi bądź nie widzi potrzeby wprowadzenia rozwiązań mających na celu poprawę efektywności wykonywania orzeczeń sądowych zobowiązujących do przymusowego leczenia odwykowego.

W odpowiedzi[144] Minister Zdrowia podzielił stanowisko Rzecznika Praw Dziecka, że udzielanie pomocy rodzinom z problemem alkoholowym oraz ochrona dobra jej członków są kwestiami niezwykle istotnymi. Podkreślił, że przedstawione przez Rzecznika uwagi z zakresu zapobiegania i rozwiązywania problemów alkoholowych wpisują się w realizację idei wspólnej odpowiedzialności za zdrowie publiczne. Podziękował jednocześnie za zaangażowanie Rzecznika w działania mające na celu ochronę trzeźwości narodu oraz promocję zachowań prozdrowotnych.

Minister poinformował również, że z danych będących w dyspozycji Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wynika, że zarządy województw nie zgłaszały uwag dotyczących braku miejsc i potrzeby podniesienia limitu powyżej 20% dla realizacji orzeczeń sądów zobowiązujących do leczenia odwykowego. Uwagi na ten temat zgłaszane były natomiast przez kierowników Wojewódzkich Ośrodków Terapii Uzależnień od Alkoholu i Współuzależnienia na etapie ustalania limitu.

Minister Zdrowia zobowiązał się do przeanalizowania danych dotyczących liczby osób zobowiązanych przez sąd do leczenia odwykowego, liczby miejsc przeznaczonych do leczenia odwykowego oraz średniego czasu oczekiwania na przyjęcie do podmiotu leczniczego na leczenie odwykowe w województwach, a wyniki tych analiz przekaże Rzecznikowi Praw Dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka, mając na względzie udzieloną przez Ministra Zdrowia odpowiedź, ponownie zwrócił się[145] o przekazanie informacji o efektach podjętych działań i poczynionych ustaleniach, a także realizowanych i planowanych działaniach mających na celu rozwiązanie sygnalizowanego problemu.

---

przemoc w rodzinie, wynosiła łącznie 50 073 (co oznacza, że 63,80% osób, wobec których istniało podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, znajdowała się pod wpływem alkoholu), co w porównaniu z 2013 rokiem oznacza wzrost o 33,00% (2013 rok – 37 650).

[144] ZP-P.073.9.2016

[145] ZSR.422.11.2016.MK

W odpowiedzi[146] Minister poinformował, że wystąpił do zarządów województw o przekazanie danych sprawozdawczych dotyczących liczby osób zobowiązanych przez sąd do leczenia odwykowego oraz liczby miejsc przeznaczonych do leczenia odwykowego i średniego czasu oczekiwania na przyjęcie do podmiotu leczniczego na leczenie odwykowe. Zapewnił, że po uzyskaniu stosownych danych przekaże informacje o poczynionych ustaleniach i ewentualnych planowanych działaniach w zakresie sytuacji osób skierowanych orzeczeniem sądu na leczenie odwykowe.

- **System identyfikacji rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych – wystąpienie z 31 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[147] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił się o usprawnienie systemu identyfikacji rodzin wymagających wsparcia opartego na współpracy wielu podmiotów i instytucji, gwarantującego szybką identyfikację rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz wykorzystania w pracy ośrodków pomocy społecznej wszystkich przewidzianych prawem instrumentów pomocy.

Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że naturalnym środowiskiem rozwoju dziecka jest rodzina. Z tego względu powinna być ona otoczona niezbędną ochroną i wsparciem, by nie dochodziło do odebrania z niej dziecka. Stosowanie środków interwencji państwa we władzę rodzicielską, prowadzących do odebrania dziecka rodzicom, powinno mieć miejsce w ostateczności, dopiero po zastosowaniu i wykorzystaniu innych, mniej dotkliwych dla dziecka i rodziny środków lub jedynie wtedy, gdy dobro dziecka wymaga podjęcia zdecydowanych i niezwłocznych działań.

Zdaniem Rzecznika pomoc udzielana przez państwo powinna być ukierunkowana szczególnie na dzieci i młodzież z rodzin niewydolnych wychowawczo, uzależnionych od alkoholu i narkotyków, rozbitych, wielodzietnych, ubogich czy dotkniętych bezrobociem. Właściwą pomocą udzielaną dziecku przez instytucje opiekuńcze powinno być skoncentrowanie działań na usprawnieniu tej sfery funkcjonowania rodziny, która nie pozwala na prawidłowe wypełnianie obowiązków opiekuńczych wobec dzieci. Pomoc ta nie powinna ograniczać się do likwidacji skutków negatywnych sytuacji w rodzinie, ale przede wszystkim zapobiegać negatywnym zjawiskom.

[146] ZP-P.073.9.2016(2)
[147] ZSR.422.1.2016.MK

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie zwracał uwagę na ten problem m.in. w ”Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka”, które są integralną częścią składanej co roku Parlamentowi „Informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka”, a także w Rekomendacjach kierowanych do Komitetu Praw Dziecka ONZ zawartych w „Raporcie Rzecznika Praw Dziecka z realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka z dnia 4 października 2002 r.”, złożonym do Komitetu Praw Dziecka w lipcu 2015 roku.

Jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej w zakresie wspierania rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych powinny zagwarantować niezbędne wsparcie podczas rozwiązywania problemów rodzinnych. Rzecznik wskazał także na rolę ośrodków pomocy społecznej w sytuacji zagrożenia dobra dziecka. W jego ocenie monitorowanie przez ośrodki efektów udzielanej rodzinom dysfunkcyjnym pomocy pozytywnie wpłynie na długotrwałe rozwiązywanie problemów tych rodzin. Ważne jest jak najszybsze i pełne identyfikowanie rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz właściwa współpraca wszystkich instytucji zaangażowanych w proces udzielania wsparcia tym rodzinom.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[148] rodziny dysfunkcyjne powinny otrzymać niezbędną pomoc w trudnych dla nich sytuacjach, w szczególności pomoc asystenta rodziny, rodzin wspierających oraz placówek wsparcia dziennego.

Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że kontrola przeprowadzona przez Najwyższą Izbę Kontroli[149] potwierdziła, że instytucja asystenta rodziny jest przydatnym i skutecznym instrumentem w rozwiązywaniu problemów rodzin dysfunkcyjnych. Pokazała także możliwe zagrożenia dla funkcjonowania instytucji asystenta rodziny.

Również przeprowadzona przez NIK kontrola działania organów administracji publicznej[150] potwierdziła małą skuteczność systemu pomocy rodzinom dysfunkcyjnym. Podejmowane przez OPS działania nie zawsze były skorelowane z możliwością wsparcia przez inne instytucje systemu wspierania rodziny (środowisko lokalne, sądy i ich inne organy pomocnicze, Policja, instytucje oświatowe, podmioty lecznicze, a także kościoły i związki wyznaniowe oraz organizacje społeczne). Żaden OPS nie posiadał pisemnych porozumień

[148] Dz. U. z 2016 r. poz. 575

[149] „Funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej” (Nr ewid. 35/2015/P/14/048/KPS)

[150] „Działania organów administracji publicznej w sytuacji zagrożenia odebrania dzieci rodzicom” (Nr ewid. 45/2015/P/15/075/LKI)

określających zasady takiej współpracy. Działania wykonywane były nie tylko przez asystentów rodziny, ale również przez pracowników socjalnych OPS, którzy zazwyczaj jednocześnie sprawowali opiekę nad kilkudziesięcioma innymi rodzinami z różnego rodzaju problemami. Powodowało to istotne ograniczenie w zakresie udzielanej pomocy. Ponadto pracownicy socjalni udzielali pomocy rodzinom dysfunkcyjnym jedynie w godzinach pracy ośrodka. W niewystarczający sposób wykorzystywano instytucję asystenta rodziny. Nie korzystano także z instytucji rodzin wspierających i zbyt rzadko sięgano po pomoc placówek wsparcia dziennego. Ośrodki nie stosowały kontraktu socjalnego lub przy zawieraniu kontraktu występowały nieprawidłowości z wykorzystaniem tego instrumentu. Zawodziły także mechanizmy i procedury wykrywania oraz diagnozowania niepokojących zjawisk w rodzinie. Jak wynika z informacji NIK, w niektórych gminach baza wiedzy o rodzinach z problemami opiekuńczo-wychowawczymi nie była kompletna, a część rodzin pozostawała poza systemem wsparcia. Zdarzało się, że dzieci zabierane były z rodzin, które nie zostały wcześniej zidentyfikowane jako potrzebujące pomocy. Często o potrzebie wsparcia rodziny właściwe podmioty dowiadywały się dopiero po ujawnieniu dramatycznych zdarzeń przez media. Udzielana rodzinom pomoc często okazywała się nieskuteczna, co powodowało odebranie dzieci z rodzin biologicznych i umieszczenie ich w pieczy zastępczej.

W odpowiedzi[151] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że obowiązujące w Polsce prawo nakłada na samorządy obowiązek wspierania rodzin w trudnej sytuacji życiowej, a działania te winny mieć charakter interdyscyplinarny. Zapewnił, że państwo, dostrzegając różnorodne problemy rodzin wychowujących dzieci, podejmuje cały wachlarz działań mających na celu poprawę ich sytuacji, począwszy od sfery powszechnych świadczeń rodzinnych, obszaru oddziaływań pomocy społecznej, usług na rzecz rodzin, aktywizacji na rynku pracy, aż po szerokie spektrum działań służb kuratorskich.

Zdaniem Ministra ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej proponuje szereg nowych narzędzi wsparcia rodziny, które dają możliwość – uzależnionej od potrzeb – dywersyfikacji proponowanych rodzinie przez samorząd gminy form wsparcia. Przyznał doniosłą rolę asystenta rodziny oraz możliwość pomocy ze strony rodzin wspierających i placówek wsparcia dziennego.

Minister poinformował, że resort podziela stanowisko o potrzebie dalszego zachęcania samorządów do tworzenia narzędzi wspierających rodziny wychowujące dzieci oraz podejmowania działań zmierzających do wczesnego wykrywania i diagnozowania rodzin, które potrzebują takiego wsparcia. Podkreślił, że stworzenie efektywnego systemu

[151] DSR.I.071.1.2016.AKU

współpracy służb działających na rzecz dziecka i rodziny, w tym m.in. instytucji pomocy społecznej, oświaty, sądu, policji oraz służby zdrowia, opartego na wypracowanych procedurach, może przyczynić się do jak najszybszego diagnozowania problemów występujących w rodzinach i dostosowania odpowiednich narzędzi wsparcia.

- **Postępowanie zabezpieczające w sprawach dotyczących dziecka – wystąpienie z 31 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[152] do Ministra Sprawiedliwości wniósł o zmianę przepisów dotyczących postępowania zabezpieczającego w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem.

Zgodnie z art. 756^1 k.p.c. w sprawach dotyczących pieczy nad małoletnimi i kontaktów z dzieckiem sąd orzeka w przedmiocie zabezpieczenia po przeprowadzeniu rozprawy, chyba że chodzi o wypadek niecierpiący zwłoki. Powyższy przepis stanowi wyjątek od ogólnej zasady wyrażonej w art. 735 § 1 k.p.c., zgodnie z którą wniosek o udzielenie zabezpieczenia sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym.

Wprowadzenie konieczności przeprowadzenia rozprawy w przedmiocie rozpoznania wniosku o udzielenie zabezpieczenia w sprawach dotyczących pieczy nad małoletnimi i kontaktów z dzieckiem wynika ze skomplikowanych stosunków prawnorodzinnych oraz konieczności zachowania szczególnej ostrożności w rozpoznawaniu wniosków o udzielenie zabezpieczenia w tego typu sprawach. Ustawodawca wprowadził wymóg, aby przed podjęciem decyzji co do udzielenia zabezpieczenia sąd wysłuchał oboje rodziców, tak aby nie ograniczać się wyłącznie do relacji jednego z nich, nierzadko skonfliktowanego z drugim.

Zgodnie art. 737 k.p.c. jeżeli ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku na rozprawie, należy ją wyznaczyć tak, aby rozprawa mogła odbyć się w terminie miesięcznym od dnia wpływu wniosku.

W wystąpieniu Rzecznik zwrócił uwagę, że określony w art. 737 k.p.c. termin ma jedynie charakter instrukcyjny i nie jest przestrzegany w praktyce orzeczniczej sądów. W wielu sprawach dotyczących pieczy nad małoletnimi i kontaktów z dzieckiem dochodzi do wielomiesięcznego oczekiwania na wydanie postanowienia zabezpieczającego, co narusza dobro małoletniego i jego prawo do wychowania przez oboje rodziców.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka zachodzi konieczność poszukiwania rozwiązań, które pozwoliłyby możliwie szybko na wydanie postanowienia w przedmiocie

[152] ZSR.422.2.2016.MK

zabezpieczenia, z jednoczesnym zagwarantowaniem dobra dziecka i prawa rodziców do bycia wysłuchanym.

Rzecznik zaproponował, aby jednym z takich rozwiązań było wprowadzenie do postępowania zabezpieczającego instytucji z art. 207 § 4 k.p.c., tj. wysłuchania stron na posiedzeniu niejawnym. Umożliwiałoby to wydanie orzeczenia zabezpieczającego bez konieczności wyznaczenia rozprawy, z jednoczesnym zagwarantowaniem rodzicom ich prawa do wysłuchania. Innym rozwiązaniem byłaby rezygnacja z obowiązku przeprowadzenia rozprawy przed wydaniem postanowienia zabezpieczającego w sprawach dotyczących pieczy nad dzieckiem i kontaktów z dzieckiem i orzekanie w tym przedmiocie na posiedzeniu niejawnym – co do zasady – z możliwością uznania przez sąd konieczności przeprowadzenia rozprawy.

Minister Sprawiedliwości nie podzielił[153] stanowiska Rzecznika i wyraził pogląd, że obowiązujące przepisy są wystarczające, wskazując jednocześnie na zasadność rozpoznawania wniosków o zabezpieczenie – co do zasady – na rozprawie.

W ocenie Ministra decyzja sądu w przedmiocie władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem powinna być podjęta po zebraniu podstawowego materiału dowodowego, a regulacje art. 569 § 2 oraz art. 737 k.p.c. są wystarczającym zabezpieczeniem dobra dziecka.

■ Sytuacja prawna dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej – wystąpienie z 12 kwietnia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka, z uwagi na konieczność kompleksowej diagnozy problemów występujących w systemie rodzinnej pieczy zastępczej, zwrócił się[154] do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli o rozważenie możliwości rozszerzenia przedmiotu kontroli w zakresie wykonywania przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej zadań wynikających z art. 47 ust. 7 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Zgodnie z tym przepisem w przypadku nieprzekazania do sądu w terminie 18 miesięcy od dnia umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej informacji o możliwości powrotu dziecka do jego rodziny, w sytuacji stwierdzenia ustania przyczyny umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka, organizator rodzinnej pieczy zastępczej składa do właściwego sądu wniosek wraz z uzasadnieniem o wszczęcie z urzędu postępowania o wydanie zarządzeń wobec dziecka celem uregulowania jego sytuacji prawnej. Do wniosku

[153] DL-I-072-6/16/2
[154] ZSR.422.14.2016.MK

organizator rodzinnej pieczy zastępczej dołącza w szczególności opinię gminy lub podmiotu prowadzącego pracę z rodziną i opinię koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Przepis ma na celu przyspieszenie podejmowania rozstrzygnięć w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, które przebywa w rodzinnej pieczy zastępczej.

W odpowiedzi[155] Prezes Najwyższej Izby Kontroli poinformował, że wszystkie zagadnienia zaproponowane przez Rzecznika Praw Dziecka zostały ujęte w programie kontroli koordynowanej pn. „Dobór osób do pełnienia funkcji rodziny zastępczej". Po zakończeniu czynności związanych z procesem kontrolnym Rzecznik Praw Dziecka zostanie poinformowany o jej wynikach.

■ Ochrona interesów dziecka w procesie sądowym – wystąpienie z 27 czerwca 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka oraz Rzecznik Praw Obywatelskich we wspólnym wystąpieniu zwrócili się[156] do Ministra Sprawiedliwości o prawidłowe zabezpieczenie reprezentacji dziecka w procesie sądowym. Zaznaczyli, że w sprawach sądowych, w których rozstrzygane są kwestie rodzinne, w szczególności sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, miejsce zamieszkania dziecka lub kontakty dziecka z rodzicem, często występuje głęboki konflikt pomiędzy rodzicami. Zajmują oni skrajnie stanowiska procesowe i prezentują wykluczające się propozycje uregulowania sytuacji dziecka. W ocenie Rzeczników sprawia to, że w postępowaniach sądowych interes dziecka nie jest właściwie reprezentowany.

W świetle art. 98 k.r.o. rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka. W sytuacji, w której dziecko nie może być reprezentowane przez rodzica zgodnie z art. 99 k.r.o. dziecko reprezentuje kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (tzw. kurator kolizyjny).

Regulacje te obowiązują także w postępowaniu karnym. W postępowaniu tym, co do zasady, prawa małoletniego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczą pozostaje pokrzywdzony małoletni (art. 51 § 2 k.p.k.). Kurator kolizyjny dla dziecka

[155] BOE-BOS.0511.0736.2016.IP.2
[156] ZSR.422.23.2016.MD; IV.7021.72.2016.BB

pokrzywdzonego przestępstwem ustanawiany jest w przypadku, jeżeli oskarżonym jest jeden z rodziców[157].

Analogicznie przedstawia się pozycja prawna dziecka w postępowaniu cywilnym (art. 98 § 3 k.r.o., art. 66 k.p.c.). Rzecznicy zaznaczyli, że to odpowiednie stosowanie art. 98 § 2 k.r.o. zaowocowało wyłączeniem reprezentacji dziecka przez rodziców w szerokim zakresie. W świetle orzecznictwa sądów cywilnych zarówno w sprawach procesowych, jak również nieprocesowych żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka, jeśli w sprawie, w której występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, może dojść między nimi do sprzeczności interesów. Wtedy naczelny interes dziecka wyklucza dopuszczalność reprezentowania go przez któregokolwiek z rodziców. W każdej sprawie, w której jako strony lub uczestnicy występują rodzice i dzieci, sąd ma obowiązek badać, czy nie zachodzi hipotetyczna możliwość kolizji interesów między nimi. W razie takiej możliwości żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przed sądem[158]. Sąd Najwyższy wielokrotnie podkreślał, że wystarczającym jest, aby kolizja interesów była tylko potencjalna, teoretyczna, hipotetyczna i nie musi „materializować się" w niezgodnym z interesem dziecka stanowisku procesowym prezentowanym przez rodzica[159].

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego w każdej z takich sytuacji dziecko musi być reprezentowane przez kuratora[160].

Rzecznicy podkreślili, że szeroki zakres uczestnictwa kuratora w postępowaniu sądowym znajduje oparcie w Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom. Zgodnie z uwagą 42 w przypadku sprzecznych interesów rodziców i dziecka właściwy organ powinien wyznaczyć kuratora procesowego *(guardian ad litem)* lub innego, niezależnego przedstawiciela w celu reprezentowania poglądów i interesów dziecka. Kurator powinien wspomagać sąd w określeniu tego, co jest najlepsze dla dobra dziecka[161].

Rzecznicy wskazali także, że w pewnej kategorii spraw interes dziecka w zasadzie nie ma reprezentacji procesowej. Dotyczy to spraw z zakresu władzy rodzicielskiej. Są to sprawy

[157] Uchwała Sądu Najwyższego z 30 września 2010 r., sygn. I KZP 10/10, publ. OSNKW 2010, nr 10, poz. 84

[158] Orzeczenia Sądu Najwyższego z 5 czerwca 2014 r., sygn. IV CZ 32/14, LEX nr 1493926, z 3 czerwca 2011 r., III CSK 259/10, LEX nr 1129120

[159] Orzeczenie Sądu Najwyższego z 9 września 1997 r., sygn. I CKU 13/97, uchwała z 13 marca 2008 r., III CZP 1/08

[160] Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 października 1966 r., sygn. II CZ 117/66); wyrok Sądu Najwyższego z 20 stycznia 1970 r., II CR 530/69, OSPiKA 1970, z. 12, poz. 251; wyrok Sądu Najwyższego z 17 września 1982 r., II CR 340/82, OSNCP 1983, nr 7, poz. 89; orzeczenie Sądu Najwyższego z 19 maja 2005 r., sygn. V CK 669/04; orzeczenie Sądu Najwyższego z 25 lutego 2015 r., sygn. IV CSK 304/14

[161] uwaga 105 uzasadnienia Wytycznych

o bardzo dużym znaczeniu dla ukształtowania sytuacji życiowej małoletniego, a dziecko nie jest uczestnikiem tych postępowań w rozumieniu art. 510 k.p.c. Oczywistym zatem jest, że nie uczestniczy w nich również kurator, który reprezentowałby interes małoletniego. Kurator zastępuje wyłącznie stronę (w procesie) lub uczestnika (w postępowaniu nieprocesowym), a nie te podmioty, które legitymacji procesowej nie posiadają.

W ocenie Rzeczników uzasadnione było twierdzenie, że w zasadzie w żadnym postępowaniu rodzinnym dotyczącym relacji pomiędzy rodzicami a dziećmi interes dziecka nie jest reprezentowany – ani przez rodzica, ani przez kuratora sądowego. Wprawdzie sąd rodzinny lub opiekuńczy ma obowiązek dbałości o dobro dziecka z urzędu, jednakże powinność ta nie jest rozwiązaniem wystarczającym dla zagwarantowania reprezentacji dziecka w procesie sądowym.

Rzecznicy podkreślili również, że jedynie reprezentacja procesowa interesów wszystkich uczestników postępowania zapewnia bezstronne i obiektywne zbadanie sprawy przez sąd. Zatem sam nakaz dbania przez sąd opiekuńczy – z urzędu – o dobro dziecka nie może zastąpić potrzeby właściwej reprezentacji małoletniego.

Analiza spraw zgłaszanych zarówno Rzecznikowi Praw Dziecka, jak i Rzecznikowi Praw Obywatelskich uprawniała do stwierdzenia, że skonfliktowani rodzice często nie byli w stanie wybrać najlepszego dla dziecka sposobu sprawowania opieki, nie potrafili także oddzielić własnych potrzeb od potrzeb dziecka, zapominając, że to właśnie potrzeby dziecka muszą być priorytetem.

Rzecznicy zwrócili uwagę, że od ponad 15 lat Rzeczpospolita Polska jest stroną Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci[162], która w ramach postępowań w sprawach rodzinnych gwarantuje dzieciom szereg praw procesowych, np. w art. 4 i 9 przewiduje prawo dziecka do ustanowienia przez sąd specjalnego przedstawiciela reprezentującego jego interesy w sytuacji, gdy rodzice nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów pomiędzy nimi a dzieckiem.

W ocenie Rzeczników właściwą realizację uprawnień procesowych dziecka stanowiłoby przyznanie mu statusu uczestnika postępowania w rozumieniu art. 510 k.p.c., gdyż jest to podstawowa forma reprezentacji interesu prawnego – co nie wyklucza ograniczenia poszczególnych uprawnień dziecka (dla jego dobra), przewidzianych w art. 573 § 2 k.p.c.

Zdaniem Rzeczników warto rozważyć wprowadzenie w postępowaniach opiekuńczych, w których rozstrzyga się o opiece rodzicielskiej i relacjach pomiędzy

[162] Dz. U. z 2000 r. poz. 1128 ze zm.

rodzicami a dziećmi, instytucji kuratora, który reprezentowałby interes dziecka w postępowaniu sądowym. Kurator reprezentuje w postępowaniu interes tej osoby, której interes ochrony wymaga – a tak bez wątpienia jest w przypadku interesu dziecka. Istotne jest, aby kurator gwarantował dziecku profesjonalną reprezentację. Należy zatem określić warunki, jakie musi spełnić taka osoba m.in. w zakresie merytorycznych kompetencji, odpowiednich dla reprezentacji oraz ochrony dobra i interesu małoletniego. Taką profesjonalną postać kuratora „kolizyjnego" przewidywała inicjatywa ustawodawcza Senatu VII Kadencji, nowelizująca art. 99 k.r.o. Inicjatywa była wypełnieniem zalecenia Trybunału Konstytucyjnego, zawartego w postanowieniu sygnalizacyjnym z 11 lutego 2014 r.[163]

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie zwracał się do Ministra Sprawiedliwości z wnioskiem o właściwe uregulowanie kurateli procesowej dla dziecka. Już w wystąpieniu[164] z 2012 r. wskazywał na niewłaściwe wywiązywanie się przez kuratorów „kolizyjnych" z ich obowiązków. Problem ten podniesiony był także w wystąpieniu Rzecznika z 2015 r.[165]

W odpowiedzi[166] Minister Sprawiedliwości zapewnił, że problematyka kuratora kolizyjnego leży w obszarze jego zainteresowania, a postulaty Rzecznika będą wzięte pod uwagę przy najbliżej nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznicy w wystąpieniu z 27 czerwca 2016 roku zwrócili się dodatkowo z prośbą o przekazanie informacji, czy w Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzone są prace nad regulacją instytucji kuratora procesowego dla dziecka.

Rzecznicy zwrócili również uwagę, że przy pracach związanych ze wzmocnieniem pozycji dziecka w postępowaniu sądowym przydatne może być rozwiązanie rekomendowane przez Komitet Ministrów Rady Europy w Wytycznych w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom. W ich myśl dzieci powinny mieć prawo do doradztwa prawnego i do reprezentacji prawnej w postępowaniach, w których istnieje lub może istnieć konflikt między interesem dziecka a interesem rodziców lub innych zaangażowanych stron. Dotyczy to w szczególności poradnictwa prawnego dla dziecka i jego profesjonalnej reprezentacji procesowej.

Rzecznicy wskazali, że zgodnie z wytycznymi rola prawnika jest inna niż rola kuratora procesowego, ponieważ kurator procesowy zostaje wyznaczony przez sąd, a nie przez samego klienta i powinien wspomagać sąd w określeniu tego, co jest najlepsze dla dobra dziecka. Tymczasem prawnik reprezentujący dziecko jest związany jego wskazaniami.

[163] sygn. S 2/14
[164] ZSR/500/9/2012/AT
[165] ZSR.422.17.2015.MS
[166] DL-I-072-9/15/4

Konkludując, podkreślili, że w sprawach sądowych, w których rozstrzyga się o najbardziej żywotnych interesach dziecka, nie istnieje żaden mechanizm reprezentacji jego interesów. Dziecko nie jest reprezentowane przez kuratora, który w innego rodzaju postępowaniach wspomaga sąd w określeniu tego, co jest najlepsze dla dobra dziecka. Wykluczona jest także procesowa reprezentacja dziecka przez profesjonalnego pełnomocnika, który działałby zgodnie ze wskazaniami i życzeniami dziecka. Rzecznicy wnieśli o:

1) rozszerzenie katalogu spraw, w których działa kurator „kolizyjny" na sprawy dotyczące pozbawienia, ograniczenia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej, a także sprawy dotyczące kontaktów (przynajmniej do spraw, w których zdaniem sądu zaistniało realne zagrożenie dobra dziecka przez działania rodzica – zwłaszcza procesowe);
2) zapewnienie właściwych kwalifikacji kuratora „kolizyjnego", zgodnie ze wskazaniem zawartym w sygnalizacji Trybunału Konstytucyjnego[167];
3) zapewnienie, aby dziecko w postępowaniu opiekuńczym mogło korzystać z pomocy profesjonalnego pełnomocnika, który działałby zgodnie ze wskazaniami i życzeniami dziecka.

Takie instrumenty procesowe pozwoliłyby w ocenie Rzeczników na podwyższenie ochrony prawnej dzieci w ramach postępowania sądowego, co byłoby zgodne z zasadami gwarantowanymi Konstytucją RP, Konwencją o prawach dziecka i innymi aktami prawa międzynarodowego oraz zaleceniami organów Rady Europy.

W odpowiedzi[168] Minister Sprawiedliwości poinformował, że kwestia reprezentacji dziecka, a także nałożenia wymogu profesjonalizmu kuratora nie wymagają zmian ustawowych. Postulaty Rzeczników w zakresie należytej dbałości o interes dziecka, wobec braku reprezentowania go przed sądem, w szczególności w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej czy ustalania kontaktów, nie były w ocenie Ministra uzasadnione. Uznał on, że obecnie obowiązujące przepisy przewidują dostateczną ochronę interesów małoletnich w sprawach związanych z ustaleniem sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej oraz w sprawach o ustalenie kontaktów z dzieckiem. Brak jest również dostatecznego uzasadnienia do podjęcia prac legislacyjnych w kierunku rozszerzenia katalogu spraw, w których dziecko miałoby być reprezentowane przez kuratora, oraz zapewnienia dziecku pomocy profesjonalnego pełnomocnika w sprawach opiekuńczych. W istocie bowiem cele, jakie

[167] sygn. S 2/14
[168] DL–I–072–11/16

miałyby zostać osiągnięte poprzez postulowane rozwiązania, nie wymagają zmiany przepisów, a jedynie zmiany wykładni, w szczególności art. 573 k.p.c. w zw. z art. 510 k.p.c.

W odniesieniu natomiast do propozycji określenia kwalifikacji kuratora „kolizyjnego" Minister Sprawiedliwości poinformował, że aktualność zachowuje odpowiedź[169] udzielona Rzecznikowi Praw Dziecka w piśmie z dnia 18 grudnia 2015 r. i resort dostrzega potrzebę wprowadzenia tego rodzaju regulacji. Zapewnił, że na obecnym etapie trwają prace analityczne, których celem jest określenie zakresu proponowanych zmian zmierzających do wykonania sygnalizacji Trybunału Konstytucyjnego w sprawie sygn. akt S 2/14.

- **Odbieranie dzieci z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców – wystąpienie z 6 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka poinformował[170] Ministra Sprawiedliwości, że z niepokojem przyjął publikację pt. „Uniemożliwienie odbierania dzieci z powodu biedy – projekt przyjęty przez Radę Ministrów", która 22 grudnia 2015 roku ukazała się na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Publikacja zawierała informację o 61 przypadkach odebrania decyzją sądu dzieci z ich środowiska rodziny biologicznej i umieszczenia w pieczy zastępczej. Podano, że w tych sytuacjach „złe warunki ekonomiczne i bytowe rodziny były jedyną przyczyną orzeczeń o umieszczeniu małoletniego poza rodziną biologiczną".

Z przekazanej przez Ministra Sprawiedliwości 18 stycznia 2016 roku informacji[171] wynikało, że w okresie od 1 stycznia 2015 roku do 30 czerwca 2015 roku w 15 sądach rejonowych wydano łącznie 61 orzeczeń o umieszczeniu małoletniego poza rodziną biologiczną wyłącznie z powodu złych warunków ekonomicznych i bytowych rodziny.

Mając na uwadze nie tylko liczbę przedmiotowych orzeczeń, ale przede wszystkim wskazanie biedy jako jedynej przyczyny odebrania przez sąd dziecka z rodziny biologicznej, Rzecznik podjął decyzję o zbadaniu akt wszystkich spraw, w których zapadło takie orzeczenie.

Wskazane przez resort sądy przekazały Rzecznikowi Praw Dziecka akta 43 spraw, w których orzeczono o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. W 18 sprawach sądy poinformowały, że sprawy te zostały wskazane błędnie, a powodem było niewłaściwe wypełnienie przez pracowników sądów formularzy statystycznych albo błąd wynikający z nieprawidłowego działania systemu elektronicznego.

[169] DL–I–072–9/15
[170] ZSR.422.28.2015.MK
[171] nr DSO-I-070-2/16

Przeprowadzona przez Rzecznika Praw Dziecka analiza akt pozostałych 43 spraw w żadnym z badanych przypadków nie potwierdziła, by wyłączną przyczyną umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej były warunki materialne i socjalne rodziny. Jedynie w 8 sprawach sygnalizowano problem trudności finansowych rodziny, ale przesłanka ta występowała łącznie z innymi przyczynami umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, w szczególności z rażącymi zaniedbaniami opiekuńczo-wychowawczymi rodziców.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka w żadnej z badanych spraw nie doszło do naruszenia praw lub dobra dziecka poprzez umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców. Ustalenia Rzecznika potwierdzają również badania przeprowadzone przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości[172].

Załącznik nr 12 do niniejszej Informacji przedstawia „Wyniki badania akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości, dotyczących umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców", przeprowadzonego przez Rzecznika Praw Dziecka.

- **Finansowanie ośrodków adopcyjnych – wystąpienia z 20 lipca i 27 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, mając na uwadze dobro dzieci oczekujących na adopcję, wystąpił[173] do Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej o zapewnienie ciągłości procedur adopcyjnych w związku z niepokojącymi sygnałami dotyczącymi sposobu finansowania ośrodków adopcyjnych.

Rzecznik zaznaczył, że zgodnie z art. 184 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej organizowanie oraz prowadzenie ośrodków adopcyjnych należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej.

Źródłem finansowania tego zadania, zgodnie z art. 127 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych[174], a także art. 49 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego[175], są dotacje celowe z budżetu państwa, których wysokość zapewnia realizację zadań. Dotacje te powinny być przekazywane przez wojewodów w sposób umożliwiający pełne i terminowe wykonanie zleconych zadań, a ich kwoty ustala się zgodnie z zasadami przyjętymi w budżecie państwa do określania wydatków

[172] „Wybrane zagadnienia orzekania o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej", dr Maciej Domański, Warszawa 2016
[173] ZSR.422.28.2016.MS
[174] Dz. U. z 2016 r. poz. 1870
[175] Dz. U. 2016 r. poz. 198

podobnego rodzaju. Zgodnie z art. 49 ust. 6 ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego jednostce samorządu terytorialnego wykonującej zadania zlecone z zakresu administracji rządowej oraz inne zadania zlecone ustawami przysługuje prawo dochodzenia należnego świadczenia w przypadku niedotrzymania przez administrację rządową obowiązku przekazania dotacji celowej w wysokości zapewniającej realizację zadań zleconych w sposób pełny i terminowy, wraz z odsetkami w wysokości ustalonej jak dla zaległości podatkowych w postępowaniu sądowym.

W odniesieniu do terminu przekazania dotacji chodzi o zapewnienie systematycznego w ciągu roku i budżetowego wypłacania dotacji celowych. Ponieważ najpoważniejszą częścią wydatków bieżących są wydatki na wynagrodzenia i uposażenia realizowane w okresach miesięcznych, dotacje celowe powinny być wypłacane w okresach miesięcznych. Dostosowanie terminów przekazywania dotacji do charakteru zadań z zakresu administracji rządowej, umożliwiając jednostkom samorządu pełną i terminową realizację zadań, nie wymaga od administracji rządowej wcześniejszego uruchamiania środków niż w sytuacji wykonywania zadań przez organy administracji rządowej[176].

Tymczasem z informacji posiadanych przez Rzecznika Praw Dziecka wynikało, że ww. dotacje celowe uruchamia się w kilku transzach, każdorazowo po dokonaniu analizy zapotrzebowania na środki, zgłaszanego przez urzędy wojewódzkie w uzgodnieniu z jednostkami samorządu terytorialnego. Sytuację tę dodatkowo utrudniał brak informacji o kwotach i konkretnych, stałych terminach przekazywania kolejnych transz dotacji.

Taki sposób finansowania – w ocenie Rzecznika – poważnie utrudniał zaplanowanie pracy ośrodków adopcyjnych oraz realizację poszczególnych zadań określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w tym prowadzenie polityki kadrowej.

Rzecznik ponadto zwrócił uwagę, że rodzi to niepewność co do możliwości zagwarantowania ośrodkom adopcyjnym ich dalszego prawidłowego funkcjonowania. Podkreślił istotną rolę, jaką spełniają ośrodki adopcyjne w funkcjonowaniu systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej. Ośrodki adopcyjne powinny być wysoko doceniane i należycie zabezpieczone, w tym także finansowo, w taki sposób, aby wykonywane przez ośrodki zadania umożliwiły pełną realizację praw dzieci oczekujących na nowy dom.

Rzecznik podkreślił, że niedopuszczalna jest sytuacja, w której z powodu braku środków finansowych lub nieterminowego ich przekazywania marszałkowie województw byliby zmuszeni do likwidacji tak niezwykle ważnej dla dzieci instytucji. Zwrócił również

[176] A. Niezgoda, Podział zasobów publicznych między administracją rządową i samorządową, LEX 2012 – Monografia.

uwagę, że obecnie liczba ośrodków adopcyjnych jest mniejsza w stosunku do liczby ośrodków funkcjonujących przed wejściem w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Wprowadzając powyższą regulację zapewniano, że nowe przepisy zagwarantują wysoką jakość pracy ośrodków adopcyjnych, a ich liczba będzie odpowiednia do potrzeb i zapewni realizację ustawowych zadań, gwarantując dzieciom prawo do wychowania w rodzinie.

W związku z brakiem odpowiedzi Rzecznik zwrócił się[177] o pilne odniesienie się przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej do przedstawionego problemu oraz przekazanie informacji o dokonanych ustaleniach i podjętych czynnościach w ww. zakresie. Ponadto poinformował, że do Rzecznika Praw Dziecka nadal napływają niepokojące informacje o braku zabezpieczenia finansowego działalności ośrodków adopcyjnych. Przykładowo wskazał sytuację ośrodków na terenie województwa wielkopolskiego, która wymagała podjęcia natychmiastowej interwencji – na koniec września 2016 roku wykonanie planu wydatków na realizację zleconego zadania będzie wynosiło 95% przyznanej dotacji. Powyższe skutkować mogło brakiem funduszy na kwalifikowanie dzieci, szkolenia rodziców oraz działalność samych ośrodków.

W odpowiedzi[178] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zapewnił Rzecznika, że na realizację zadań zleconych z zakresu administracji rządowej dotyczących organizowania i prowadzenia ośrodków adopcyjnych wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w ustawie budżetowej na 2016 r. w budżetach wojewodów zaplanowano ogółem kwotę 26 086 tys. zł. Ponadto poinformował, że w budżecie państwa została zaplanowana rezerwa celowa w kwocie 86 300 tys. zł. Część z tych środków finansowych w wysokości 5 027 tys. zł, po przeprowadzeniu analizy przez resort, została przekazana do budżetów wojewodów na uzupełnienie niedoborów na wykonanie ww. zadania.

Minister zapewnił także, że po uruchomieniu ww. rezerwy celowej środki finansowe na realizację przez samorządy województw zadań zleconych z zakresu administracji rządowej, dotyczących organizowania i prowadzenia ośrodków adopcyjnych, w budżetach wojewodów wynoszą łącznie 31 113 tys. zł, co zabezpieczy prawidłową realizację zadań ośrodków.

[177] ZSR.422.28.2016.MS
[178] DSR.III.811.15.2.2016.AJ

■ **Małe dzieci przybywające w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew obowiązującym przepisom – wystąpienie z 15 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka od lat monitoruje sytuację małych dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w pieczy instytucjonalnej nie mogą być umieszczane dzieci do 10. roku życia, chyba że zajdą przewidziane ustawą wyjątki. Rzecznik Praw Dziecka w ramach prowadzonych działań wystąpił[179] do wszystkich wojewodów o przekazanie danych o liczbie dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej, a także liczbie rodzin zastępczych w poszczególnych województwach.

Zebrane od wojewodów dane posłużyły Rzecznikowi do opracowania Informacji Rzecznika Praw Dziecka z badania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Szerzej na ten temat w rozdziale Działalność Kontrolna.

■ **Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym – wystąpienie z 28 października 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny wystąpił[180] do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych w celu wzmocnienia ochrony praw dziecka w cywilnych postępowaniach sądowych.

Rzecznik zaznaczył, że Konstytucja RP, Konwencja o prawach dziecka, jak również przepisy Kodeksu postępowania cywilnego i ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej gwarantują małoletniemu prawo do wysłuchania w sprawach, które go dotyczą.

Czynności w zakresie wysłuchania dziecka powinny być prowadzone z poszanowaniem jego praw, tj. w warunkach zapewniających małoletniemu bezpieczeństwo oraz swobodę wypowiedzi.

Rzecznik zaznaczył, że 1 stycznia 2016 roku wszedł w życie § 154 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych[181], zgodnie z którym wysłuchanie małoletniego dziecka przeprowadza się, o ile jest to możliwe, w przeznaczonym i przystosowanym do tego celu pomieszczeniu. Jeśli nie ma takiego pomieszczenia w siedzibie sądu, można przeprowadzić wysłuchanie także w spełniającym warunki pomieszczeniu znajdującym się poza budynkiem sądu,

[179] ZEW.422.33.2016.AS
[180] ZSR.422.19.2015.MK
[181] Dz. U. z 2015 r. poz. 2316

w szczególności współpracując w tym zakresie z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną praw dzieci.

Zdaniem Rzecznika określenie warunków wysłuchania na poziomie aktu wykonawczego było niewystarczające, a ogólnikowość regulacji nie stanowiła dostatecznej gwarancji ochrony praw dziecka w postępowaniu. Podkreślił, że brakuje regulacji, które określałyby sposób, formę i warunki prowadzenia wysłuchania dziecka. Małoletni wysłuchiwany w postępowaniu cywilnym, w przeciwieństwie do dziecka zeznającego w charakterze świadka w postępowaniu karnym, nie ma jasno określonych praw i obowiązków.

Minister Sprawiedliwości poinformował[182], że w resorcie toczą się prace analityczne zmierzające do przygotowania koncepcji zmiany Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie dotyczącym przepisów regulujących wysłuchanie dziecka. W przypadku podjęcia prac legislacyjnych, projekt zostanie przedstawiony do zaopiniowania również Rzecznikowi.

■ **Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych – wystąpienie z 2 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[183] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o szczegółowe zapoznanie się z opracowanym przez Rzecznika dokumentem „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" oraz jego rozpowszechnienie celem wdrożenia do codziennej praktyki organizacji pracy w ośrodkach adopcyjnych. Jednocześnie zwrócił się o rozważenie wprowadzenia zmian do:

- rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 sierpnia 2015 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru karty dziecka, w tym metryki prowadzenia sprawy[184];
- rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 lutego 2016 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej[185];
- rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej[186];
- i przekazał projekt zmian przepisów.

[182] DL-I-072-10/5
[183] ZSR.422.31.2016.MS
[184] Dz. U. z 2015 r. poz. 1303
[185] Dz. U. z 2016 r. poz. 213
[186] Dz. U. poz. 1620

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że docierały do niego sygnały o problemach w funkcjonowaniu ośrodków adopcyjnych oraz wypełnianiu przez nie w sposób niewłaściwy zadań nałożonych ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Doceniając wagę problemu, Rzecznik Praw Dziecka podjął inicjatywę opracowania propozycji „Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych". Głównym założeniem tego projektu było umiejscowienie dziecka w centrum procesu adopcyjnego, co wzmacniać miało jego podmiotowość oraz wypracowanie jednolitych zasad – wzorca funkcjonowania ośrodków adopcyjnych – w celu zapewnienia prawidłowości i jakości powierzonych im zadań.

Standardy mają charakter wytycznych i wskazówek dla ośrodków adopcyjnych. Służą jako pomoc w prowadzeniu postępowania adopcyjnego.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka wdrożenie jednolitych standardów pracy ośrodków będzie pomocne dziecku przebywającemu w pieczy zastępczej, zgłoszonemu do ośrodka adopcyjnego, w znalezieniu dla niego rodziny, zapewnieniu dziecku warunków życia w prawidłowo funkcjonującej rodzinie adopcyjnej, zaspokajającej jego potrzeby psychiczne, fizyczne, społeczne, moralne i duchowe, kształtującej osobowość dziecka i gwarantującej jego prawidłowy rozwój poprzez odpowiedni dobór rodziców adopcyjnych. Standardy te stanowią także pomoc kandydatom na rodziców adopcyjnych w świadomym podjęciu decyzji o adopcji, a także w profesjonalnym wsparciu rodziny w okresie postadopcyjnym. Zwiększają one społeczne zaufanie do adopcji jako jednej z form ochrony praw i dobra dziecka.

W celu opracowania „Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" przy Rzeczniku Praw Dziecka został powołany Zespół ds. opracowania procedur adopcyjnych, składający się w szczególności z osób zawodowo zajmujących się problematyką adopcji. Wiedza i doświadczenie członków Zespołu pozwoliły na wnikliwą analizę obowiązujących przepisów, także w zakresie aktów wykonawczych dotyczących działalności ośrodków adopcyjnych. Analiza ta doprowadziła do wypracowania propozycji zmian w ww. rozporządzeniach.

W odpowiedzi[187] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podziękował Rzecznikowi Praw Dziecka za przesłane uwagi i propozycje rozwiązań zawarte w „Standardach realizacji zadań ośrodków adopcyjnych". Jednocześnie zapewnił, że zostaną one poddane analizie podczas prac nad kolejną nowelizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

[187] DSR.I.071.7.2016.AK

W zakresie działalności ośrodków adopcyjnych Rzecznik opracował także propozycje zmian do ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, które zostały szczegółowo omówione w dalszej części Informacji.

„Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" zawiera Załącznik nr 14 do niniejszej Informacji.

■ **Ocena projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – wystąpienie z 5 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka dokonał analizy przepisów projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD 104). Projektowana regulacja dotyczyła przeprowadzania przez kuratora sądowego wywiadów środowiskowych, w szczególności w postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka projekt ustawy był zasadny, stanowić będzie dla kuratora sądowego ważne narzędzie dla zagwarantowania w postępowaniu wykonawczym praw i interesu dziecka. Z tych względów Rzecznik poparł propozycje zmian w prawie[188].

■ **Brak regulacji zawodu psychologa – wystąpienie z 24 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[189] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił się o udzielenie szczegółowych informacji dotyczących aktualnie prowadzonych przez Ministerstwo prac, zmierzających do kompleksowej regulacji kwestii związanych z wykonywaniem zawodu psychologa.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę, że ze względu na brak samorządu psychologów i nieprecyzyjne przepisy obowiązującej ustawy, nie jest obecnie możliwe nabycie uprawnień do wykonywania zawodu psychologa. Sytuacja taka istnieje pomimo, że szereg aktów prawnych wprowadza wymóg posiadania prawa wykonywania zawodu psychologa.

Ponadto Rzecznik wskazał, że obecny stan prawny powoduje, że brak jest możliwości wyciągnięcia ewentualnej odpowiedzialności zawodowej od osób świadczących usługi o charakterze psychologicznym. Podkreślił, że osobom wykonującym zawód psychologa powinno zapewnić się jasne zasady wykonywania zawodu, natomiast pacjentom zagwarantować, że udzielana pomoc będzie fachowa, a w przypadku podjęcia przez psychologa działań sprzecznych z zasadami sztuki czy etyki zawodowej, możliwe będzie dochodzenie swoich praw.

[188] ZSR.422.34.2016.MK
[189] DTZ.422.1.2016.RR

W odpowiedzi[190] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zapewnił, że prace nad regulacją zawodu psychologa podjęte zostaną przez resort po przedstawieniu przez Komisję Europejską ustaleń końcowych w sprawie przeglądu zawodów regulowanych, zgodnie z przepisami dyrektywy 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych[191] .

- **Propozycja zmiany przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – wystąpienie z 25 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka przedstawił[192] Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej propozycję zmian przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, z prośbą o rozważenie podjęcia przez Prezydenta inicjatywy ustawodawczej w proponowanym przez Rzecznika Praw Dziecka kierunku.

Propozycje zmian w aktach wykonawczych do ww. ustawy oraz „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" opracowane przez Rzecznika Praw Dziecka zostały wcześniej przedstawione Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Powodem podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka prac nad standaryzacją pracy ośrodków adopcyjnych oraz projektem nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej były sygnały o występujących nieprawidłowościach w działalności ośrodków adopcyjnych, które mogły rzutować na sprawność przebiegu procesów adopcyjnych oraz zagrażać dobru dziecka.

Do 31 grudnia 2011 roku prowadzenie procedur adopcyjnych należało do wyłącznych kompetencji ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, prowadzonych przez powiaty. Ośrodki te były samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, posiadającymi odrębność organizacyjną i finansową. Od 1 stycznia 2012 r. zadania te zostały przejęte przez samorząd województwa. W tym celu marszałek województwa zobowiązany został do utworzenia ośrodków adopcyjnych w miejsce dotychczas funkcjonujących ośrodków adopcyjno-opiekuńczych.

Po niespełna 5 latach od wejścia w życie przepisów ustawy oraz funkcjonowania ośrodków adopcyjnych w nowej formule organizacyjnej w ocenie Rzecznika Praw Dziecka przyjęte w niektórych województwach rozwiązania dotyczące usytuowania ośrodków adopcyjnych nie sprawdziły się, wpływając negatywnie na funkcjonowanie ośrodków oraz

[190] DDP.I.4351.57.2016.KB
[191] Dz. Urz. UE L 255 z późn.zm.
[192] ZSR.422.31.2016.MS

prawidłowość wykonywanych zadań. Dotyczyło to rozwiązań, w których ośrodki adopcyjne umieszczono w strukturze organizacyjnej regionalnych ośrodków polityki społecznej (ROPS).

Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że zaproponowane przez niego zmiany uczynią pracę ośrodków adopcyjnych skuteczniejszą w ochronie dobra adoptowanego dziecka oraz zapewnią prawidłowość procedury adopcyjnej.

Sekretarz Stanu w Kancelarii Prezydenta RP podczas spotkania z Rzecznikiem Praw Dziecka poinformował, że trwa analiza zgłoszonych przez Rzecznika propozycji zmian legislacyjnych.

■ Przewlekłość postępowań adopcyjnych – wystąpienie z 6 grudnia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[193] do Prezesów Sądów Apelacyjnych zwrócił się o podjęcie działań w celu wyeliminowania występującego w sądach zjawiska przewlekłości postępowania adopcyjnego, a także o uwrażliwienie wszystkich sędziów orzekających w sprawach rodzinnych na problem dzieci oczekujących na nowe środowisko rodzinne.

Rzecznik zaznaczył, że przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewidują, że każde dziecko, które kwalifikuje się do adopcji, powinno być zgłoszone do ośrodka adopcyjnego w celu poszukiwania dla niego rodziny adopcyjnej.

Zgodnie z art. 578 § 2 k.p.c. postanowienie o pozbawieniu władzy rodzicielskiej sąd ma obowiązek przesyłać do właściwego ośrodka adopcyjnego prowadzącego wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na adopcję w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się postanowienia.

Wprawdzie określony w powyższym przepisie termin ma charakter instrukcyjny, jednakże w ocenie Rzecznika postanowienie o pozbawieniu władzy rodzicielskiej powinno być wysłane możliwie szybko, aby zapewnić skuteczną ochronę praw i dobra dziecka, w tym prawa do wychowania w rodzinie. Rzecznik Praw Dziecka wskazał, że docierały do niego sygnały, że sądy nie stosują przepisu art. 578 § 2 k.p.c.

Rzecznik odnotował sprawy, w których prawomocne postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej nie zostały wysyłane do ośrodka adopcyjnego przez wiele tygodni, a nawet miesięcy. Opóźniło to znacząco wszczęcie procedury adopcyjnej.

Rzecznik podkreślił, że jest to poważne uchybienie, które skutkuje wydłużeniem procedury adopcyjnej, co w konsekwencji prowadzi do opóźnień w zabezpieczeniu dziecku prawidłowo funkcjonującego środowiska rodzinnego.

[193] ZSR.422.35.2016.MK

2.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie

■ Władza rodzicielska i opieka nad dzieckiem

Władza rodzicielska obejmuje prawa i obowiązki, jakie wobec dzieci mają rodzice. Przysługuje ona obojgu rodzicom. Powstaje z chwilą narodzin dziecka i trwa do jego pełnoletności. Rodzice zobowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je do dorosłego życia. Władza rodzicielska obejmuje całokształt spraw dziecka: opiekę nad nim, zarząd jego majątkiem, reprezentowanie. Rodzice przed podjęciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, wysłuchać oraz uwzględniać w miarę możliwości rozsądne życzenia dziecka.

Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest zobowiązane i uprawnione do jej wykonywania. O istotnych sprawach dziecka rodzice powinni rozstrzygać wspólnie. Jeśli nie dojdą do porozumienia, niezbędne staje się rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływały liczne sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej w kontekście toczących się postępowań przed sądami. Rodzice małoletnich zwracali się do Rzecznika z prośbą o podjęcie działań określonych w ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka. Rzecznik z urzędu podejmował również liczne sprawy dotyczące władzy rodzicielskiej nad małoletnimi.

Za przykład posłużyć może sprawa[194], którą Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu w sprawie sześciorga dzieci, które – postanowieniem sądu, wydanym w trybie zabezpieczenia – miały zostać umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Z udostępnionych Rzecznikowi Praw Dziecka informacji wynikało, że miejski ośrodek pomocy społecznej zainicjował postępowanie w przedmiocie wydania zarządzeń opiekuńczych. W rodzinie dochodziło do nadużywania alkoholu i wszczynania licznych awantur. Z uwagi na to wdrożono procedurę „Niebieskie Karty". Matka małoletnich w czerwcu 2016 roku wyprowadziła się z domu, pozostawiając dzieci pod opieką ojca i babki macierzystej. Rodzinie został przydzielony asystent rodziny, który wspierał ojca małoletnich w działaniach opiekuńczych oraz pomagał w załatwianiu formalności urzędowych.

Rzecznik Praw Dziecka, analizując sprawę, ustalił, że ojciec małoletnich podjął działania mające na celu poprawę sytuacji rodzinnej, tj. zgłosił się na terapię uzależnień, współpracował z asystentem, interesował się postępami dzieci w nauce, podjął działania na

[194] ZSR.442.167.2016.SU

rzecz zapewnienia lepszej sytuacji socjalno-bytowej. Uwzględniając powyższe, Rzecznik niezwłocznie zgłosił swój udział w toczącym się przed sądem rejonowym postępowaniu i wniósł o zmianę postanowienia sądu wydanego w trybie zabezpieczenia na czas toczącego się postępowania poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez uczestników postępowania wraz ze zobowiązaniem kuratora do składania pisemnych sprawozdań raz na dwa tygodnie.

Sąd podzielił stanowisko Rzecznika i zgodnie z jego wnioskiem zmienił orzeczenie wydane w trybie zabezpieczenia.

Również w postanowieniu końcowym sąd opiekuńczy przychylił się do wniosków Rzecznika przedstawionych na rozprawie i ograniczył ojcu władzę rodzicielską nad piątką biologicznych dzieci poprzez nadzór kuratora, matce natomiast ograniczył władzę rodzicielską do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dzieci. Postępowanie co do szóstego dziecka pozostaje w toku – prowadzone jest postępowanie dowodowe. Po zapoznaniu się z opinię biegłych Rzecznik zajmie stanowisko w sprawie.

Kolejnym przykładem może być sprawa[195] półtorarocznej dziewczynki, która została pozostawiona przez matkę w tzw. oknie życia. Wraz z dzieckiem matka pozostawiła pismo, w którym oświadczyła, że zrzeka się praw rodzicielskich nad córką.

Z udostępnionych Rzecznikowi informacji wynikało, że zarówno matka, jak i ojciec nie posiadali właściwych predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych, aby sprawować opiekę nad córką. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu sądowym. Po zapoznaniu się z materiałem dowodowym zgromadzonym w aktach sprawy złożył do sądu pismo procesowe, w którym wniósł o uregulowanie sytuacji prawnej dziewczynki, poprzez pozbawienie rodziców małoletniej władzy rodzicielskiej.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika.

Innym przykładem może być podjęta z urzędu sprawa[196] chłopca, którego matka urodziła, będąc pod wpływem alkoholu. Z ustaleń wynikało, że matka przez cały okres ciąży nadużywała alkoholu. Małoletni urodził się z licznymi wadami wrodzonymi, miał też zdiagnozowany zespół FAS. W toku postępowania Rzecznik Praw Dziecka ustalił, że oboje rodzice chłopca nie posiadają właściwych predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych, są silnie uzależnieni od alkoholu i nie mają stałego miejsca pobytu – mieszkają w noclegowni.

[195] ZSR.442.4.32016.SU
[196] ZSR.442.593.2016.SU

Mając na uwadze sytuację opiekuńczo-wychowawczą i zdrowotną dziecka, Rzecznik zgłosił udział we wszczętym z urzędu postępowaniu sądowym o wydanie zarządzeń opiekuńczych i wniósł o uregulowanie sytuacji prawnej małoletniego.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika i pozbawił rodziców władzy rodzicielskiej nad chłopcem. Dziecko zostało umieszczone w zawodowej rodzinie zastępczej, która na mocy postanowienia sądu otrzymała również zezwolenie do podejmowania decyzji w zakresie zdrowia chłopca.

Rzecznik Praw Dziecka podjął także z urzędu sprawę[197] małoletniego rodzeństwa, którego matka, będąc w ciąży z kolejnym dzieckiem, nadużywała alkoholu. Również w trakcie porodu była ona pod wpływem alkoholu. Dziecko urodziło się, mając we krwi około 3 promili alkoholu.

Sąd rejonowy wszczął z urzędu postępowanie o zmianę postanowienia w zakresie władzy rodzicielskiej oraz o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec najmłodszego syna. Wcześniej w stosunku do starszego rodzeństwa zapadło postanowienie o ograniczeniu rodzicom władzy rodzicielskiej poprzez nadzór kuratora.

W ramach prowadzonego postępowania sąd jedynie wydał zarządzenie, w którym zadecydował o poinformowaniu dyrektora szpitala o możliwości wypisania dziecka pod opiekę rodziców. Sąd nie podjął natomiast żadnych innych czynności mających na celu zabezpieczenie dobra dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka niezwłocznie zgłosił udział w postępowaniu oraz wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność ustalenia więzi emocjonalnych łączących małoletnie dzieci z uczestnikami postępowania, ich wzajemnych relacji, predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych uczestników postępowania, prawidłowości ich osobowości i postaw rodzicielskich oraz wskazania, czy postawa rodzicielska daje gwarancję prawidłowego sprawowania pieczy nad dziećmi, jaka forma zabezpieczenia sytuacji opiekuńczo-wychowawczej dzieci jest zasadna oraz jakie formy wsparcia rodziny należy wdrożyć w celu poprawy sytuacji małoletnich.

Ponadto Rzecznik wystąpił do prezesa sądu o objęcie sprawy wewnętrznym nadzorem administracyjnym.

Prezes Sądu objął sprawę nadzorem. Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika i dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na wnioskowane okoliczności. Sąd wydał także postanowienie zabezpieczające i poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnim nadzorowi kuratora sądowego. Zobowiązał również

[197] ZSR.442.159.2016.MA

uczestniczkę postępowania do kontynuowania terapii odwykowej w poradni leczenia uzależnień i systematycznego leczenia psychiatrycznego, jak również zobowiązał uczestników postępowania do kontynuowania wspólnej terapii psychologicznej.

Z udostępnionych informacji wynikało, że uczestniczka postępowania jedynie początkowo realizowała nałożone na nią obowiązki. W niedługim czasie ponownie opiekowała się małoletnimi, będąc pod znacznym wpływem alkoholu (2,72 promila w wydychanym powietrzu).

Sąd uznał, że pomimo nadzoru kuratora, opiekunowie nadal nie dawali gwarancji należytego sprawowania opieki nad dziećmi i w trybie zabezpieczenia umieścił małoletnich w pieczy zastępczej. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje sytuację dzieci, a po zapoznaniu się z opinią biegłych zajmie stanowisko procesowe. Sprawa pozostaje w toku.

Innym przykładem może być sprawa podjęta na skutek powiadomienia ojca małoletniej[198], który zwrócił się do Rzecznika o pomoc w przejęciu opieki nad dzieckiem. Wskazał, że dziewczynka została zabrana z domu rodzinnego, a matka izoluje małoletnią i uniemożliwia jej kontakty z bliskimi. Z informacji przekazanych przez ojca wynikało, że dziecku przed kontaktem z ojcem podawane są leki powodujące stan otępienny. W opinii ojca leki były aplikowane pomimo, że u dziecka nie stwierdzono żadnych objawów choroby, na którą były przepisywane.

Z uwagi na zagrożenie zdrowia małoletniej i niewłaściwą sytuację opiekuńczo-wychowawczą Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem rejonowym w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wystąpił z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie na czas trwania postępowania miejsca zamieszkania małoletniej przy ojcu.

Sąd rejonowy uwzględnił wniosek Rzecznika i ustalił miejsce zamieszkania małoletniej w każdorazowym miejscu zamieszkania ojca. Postanowieniem kończącym postępowanie sąd powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnią ojcu, ograniczając matce władzę rodzicielską do prawa do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka. Wykonywanie władzy rodzicielskiej przez ojca poddał natomiast nadzorowi kuratora.

Sprawę małoletniego rodzeństwa[199] Rzecznik Praw Dziecka podjął na wniosek ich matki, która zwróciła się z prośbą o pomoc w toczącym się przed sądem rejonowym postępowaniu opiekuńczym w przedmiocie powierzenia opieki nad dziećmi i ustalenia ich miejsca zamieszkania. Matka wskazywała, że ojciec całkowicie uniemożliwia jej kontakty

[198] ZSR.441.607.2015.MG
[199] ZSR.441.2469.2015.LJ

z dziećmi. Sytuacja była skomplikowana, gdyż rodzina zamieszkiwała na terenie jednej nieruchomości. Ojciec wraz z dziećmi i dziadkami ojczystymi zajmował parter domu, matka natomiast zamieszkiwała na piętrze. Zgłaszająca podkreślała, że dzieci poddawane są ciągłej manipulacji ze strony zarówno ojca, jak i dziadków ojczystych, a działania te zmierzają do całkowitego zdeprecjonowania jej osoby w oczach dzieci. Każda próba zbliżenia się matki do dzieci kończyła się słowną agresją ze strony opiekunów faktycznych. Matka, nie chcąc narażać dzieci na dodatkowe sytuacje stresowe, wycofywała się z kontaktu z nimi.

Rzecznik dokonał analizy dokumentacji zgromadzonej przez sąd opiekuńczy prowadzący postępowanie wobec małoletnich. Ponadto zwrócił się do właściwego ośrodka pomocy społecznej o sprawdzenie sytuacji opiekuńczo-wychowawczej, zdrowotnej i bytowej dzieci. Rzecznik zbadał także sytuację szkolną małoletnich, występując o informacje do placówek, do których uczęszczały dzieci. W piśmie wniósł także o przekazanie danych w zakresie funkcjonowania małoletnich i relacji rówieśniczych oraz oceny współpracy z ojcem rodzeństwa.

Dokonana analiza sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletnich potwierdziła zarzuty matki stawiane wobec ich ojca. Ponadto okazało się, że jedna z dziewczynek jest dzieckiem z niepełnosprawnością i wymaga specjalistycznego wsparcia w codziennej egzystencji. Rzecznik ustalił także, że mimo ograniczonych kontaktów z dziećmi, matka jest dobrze zorientowana w ich sytuacji. W trakcie trwania postępowania starała się zapewnić córce specjalistyczne wsparcie – zorganizowała m.in. rehabilitację w warunkach domowych, syna zaś na bieżąco odwiedzała w szkole, uzyskując informacje o jego funkcjonowaniu i postępach w nauce.

Sąd rejonowy w toku prowadzonego postępowania wydał postanowienie zabezpieczające, na mocy którego ustalił miejsce zamieszkania dzieci przy ojcu. Innych decyzji merytorycznych sąd nie wydał, gdyż ojciec złożył w trakcie trwania postępowania pozew rozwodowy, co spowodowało zawieszenie postępowania opiekuńczego.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w procesie rozwodowym i wniósł o wydanie postanowienia zabezpieczającego w przedmiocie zobowiązania powoda i pozwanej do uczestniczenia w warsztatach umiejętności wychowawczych dla rodziców oraz podjęcia terapii psychologicznej w terminie 14 dni od dnia wydania postanowienia, ze zobowiązaniem do składania pisemnych sprawozdań do sądu raz na dwa tygodnie. Rzecznik poparł także w całości wniosek matki (pozwanej) wystosowany w odpowiedzi na pozew w zakresie zabezpieczenia kontaktów z dziećmi.

W uzasadnieniu Rzecznik podniósł, że działania pozwanego uniemożliwiające matce kontakty z dziećmi stanowią w istocie naruszenie prawa dzieci do wychowania przez oboje rodziców i konieczne jest natychmiastowe zapewnienie im kontaktów z matką, co pozwoli zabezpieczyć interesy rodzeństwa. Rzecznik podkreślił również, że dziecko posiada niezbywalne prawo do kontaktów z obojgiem rodziców, a ograniczenie tych kontaktów w żadnym wypadku nie może być jednostronną decyzją jednego z rodziców. Rzecznik wskazał jednocześnie na potrzebę uświadomienia rodzicom rzeczywistych potrzeb dzieci, a co za tym idzie – potrzeby skierowania stron na specjalistyczną terapię.

Sąd w całości przychylił się do wniosków Rzecznika. Matka ma kontakt z dziećmi i razem z ojcem uczestniczy w terapii.

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd okręgowy wydał wyrok, w którym powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi ojcu i przy nim ustalił miejsce zamieszkania małoletnich oraz ustalił terminy kontaktów matki z synem i córką. Matce natomiast władzę rodzicielską ograniczył do współdecydowania o istotnych sprawach dzieci, utrzymując przy tym nadzór kuratora. Sąd uregulował w wyroku także kwestię związaną z zabezpieczeniem sytuacji bytowej dzieci, tj. nałożył na matkę obowiązek alimentacyjny.

Rzecznik, uznając, że wyrok powyższy nie jest zgodny z najlepiej pojętym interesem rodzeństwa i nie zabezpiecza prawa dzieci do wychowania przez oboje rodziców, wniósł apelację, w której zawnioskował o opiekę naprzemienną. Sprawa znajduje się na etapie rozpoznawania przez sąd apelacyjny.

Inną sprawą z tej kategorii może być zgłoszenie[200] dotyczące sytuacji małoletniej, której ojciec nastawiał ją przeciwko matce, uniemożliwiał kontakty i wikłał w konflikt dorosłych. Matka poinformowała również, że sąd nie uwzględnia składanych przez nią wniosków w toczącej się sprawie rozwodowej.

Po dokonaniu analizy akt sprawy, w szczególności po zapoznaniu się z opinią opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, z której wynikało, że niechęć małoletniej do spotkań z matką wynika z zachowania obojga rodziców i braku jakiejkolwiek współpracy między nimi, Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu przed sądem okręgowym i przedłożył stosowne wnioski procesowe. Wniósł o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez zobowiązanie rodziców oraz małoletniej do podjęcia rodzinnej terapii systemowej w placówce zajmującej się pomocą rodzinom znajdującym się w konflikcie okołorozwodowym, zobowiązanie rodziców do

[200] ZSR.441.1986.2015.PP

podjęcia i uczestnictwa w terapii indywidualnej w celu uporania się z emocjami związanymi z problemami małżeńskimi, które negatywnie wpływają na ich funkcjonowanie w roli rodzica oraz skierowanie małoletniej i jej matki na terapię ukierunkowaną na odbudowę relacji córka – matka, zobowiązując ojca dziecka do każdorazowego przywiezienia dziecka na wyznaczone spotkanie z terapeutą.

Wnioski Rzecznika zostały uwzględnione.

Kolejna sprawa[201] podjęta została na skutek zgłoszenia matki małoletniego, która zarzucała ojcu fizyczne i psychiczne znęcanie się nad rodziną, oskarżyła go również o molestowane seksualne dziecka. Rodzice małoletniego rozwiedli się, pozostawali w silnym konflikcie, wzajemnie oskarżali się o indukowanie dziecku strachu i negatywnej postawy wobec siebie.

Prokurator umorzył postępowanie przygotowawcze przeciwko ojcu małoletniego. Nieprawomocnym wyrokiem sąd okręgowy orzekł rozwód rodziców dziecka z winy obu stron, powierzył ojcu wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnim, ustalając, że miejscem zamieszkania dziecka będzie każdorazowo miejsce zamieszkania ojca. Sąd ograniczył matce wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnim do prawa współdecydowania o istotnych sprawach dziecka dotyczących edukacji oraz leczenia. Sąd nie ustalił kontaktów dziecka z matką. Na skutek apelacji złożonej przez matkę małoletniego prowadzone jest postępowanie w sądzie apelacyjnym.

W związku z toczącym się postępowaniem apelacyjnym, sąd okręgowy, na wniosek ojca, postanowieniem wydanym w trybie zabezpieczenia powierzył ojcu na czas trwania postępowania bezpośrednią pieczę nad synem. Oddalił też wniosek matki o zmianę postanowienia w przedmiocie ustalenia miejsca zamieszkania dziecka oraz wniosek ojca o zmianę postanowienia w przedmiocie kontaktów syna z matką.

Mając na uwadze trudną sytuację rodzinną dziecka, Rzecznik przystąpił do postępowania apelacyjnego. Pismem procesowym wniósł o wysłuchanie małoletniego na podstawie art. 576 § 2 k.p.c. w obecności biegłego psychologa na okoliczność relacji i więzi łączących małoletniego z rodzicami, a także zapoznania się ze stanowiskiem małoletniego co do jego woli w kwestii unormowania jego sytuacji opiekuńczo-wychowawczej. Sprawa w toku.

Kolejną grupę stanowiły sprawy, w których Rzecznik Praw Dziecka zaobserwował nieprawidłowości w procedowaniu sądu, związane z regulowaniem sytuacji prawnej dziecka.

[201] ZSR.441.1304.2015.LP

Przykładem może być sprawa małoletnich[202], w której Rzecznik Praw Dziecka, analizując akta sprawy, stwierdził niedopełnienie przez sąd obowiązku wynikającego z art. 578 § 2 k.p.c., tj. przesłania w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o pozbawieniu rodziców małoletnich władzy rodzicielskiej do ośrodka adopcyjnego, prowadzącego wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na adopcję, tego postanowienia.

Wobec stwierdzonego poważnego uchybienia procesowego, którego skutkiem było wydłużenie czasu oczekiwania małoletnich na adopcję, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa sądu o zbadanie sprawy w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego oraz podjęcie działań, które w przyszłości zapobiegną wystąpieniu tego rodzaju nieprawidłowości. Ponadto Rzecznik wniósł o uwrażliwienie sędziów orzekających w sprawach rodzinnych na problem dzieci oczekujących na adopcję oraz skuteczny nadzór nad wykonywaniem obowiązku sądu wynikającego z art. 578 § 2 k.p.c.

W odpowiedzi Prezes poinformował, że zobowiązał sędziów do wydawania w prowadzonych postępowaniach indywidualnych zarządzeń mających na celu realizację obowiązku wymienionego w art. 578 § 2 k.p.c., zaś pracowników sekretariatu do terminowego wykonywania tychże zarządzeń.

Kolejnym przykładem może być sprawa[203] 14-letniego chłopca, który, zgodnie z postanowieniem sądu rejonowego, został umieszczony na oddziale psychiatrii sądowej w szpitalu psychiatrycznym o wzmożonym stopniu zabezpieczenia.

W uzasadnieniu postanowienia sąd wskazał, że pobyt chłopca w szpitalu psychiatrycznym o wzmożonym stopniu zabezpieczenia jest konieczny i uzasadniony – z uwagi na niestabilny stan psychiczny małoletniego związany z jego obniżonym potencjałem intelektualnym. Dla chłopca został ustanowiony opiekun prawny w osobie pracownika domu dziecka, w którym wcześniej przebywał małoletni.

Z udostępnionych Rzecznikowi Praw Dziecka informacji wynikało, że pomiędzy małoletnim a opiekunem prawnym nie nawiązała się więź emocjonalna. Opiekun prawny nie interesował się losem chłopca, nie odwiedzał go w szpitalu, jak również nie kontaktował się z personelem medycznym w celu uzyskania informacji o jego stanie zdrowia.

Rzecznik Praw Dziecka poinformował sąd o całkowitym braku zainteresowania opiekuna prawnego losem małoletniego oraz wystąpił o rozważenie zasadności zobowiązania opiekuna prawnego do składania cyklicznych sprawozdań z wykonywanej opieki.

[202] ZSR.441.51.2016.MS
[203] ZSR.441.820.2016.MA

Na skutek wniosku Rzecznika sąd podjął czynności w przedmiocie zmiany dotychczasowego opiekuna prawnego i zlecił sporządzenie wywiadu na okoliczność ustalenia, czy siostry chłopca byłyby w stanie pełnić funkcję opiekuna prawnego. Sprawa w toku.

■ Kontakt dziecka z rodzicami

Sprawy związane z realizacją prawa dziecka do kontaktu i wychowania przez oboje rodziców nadal stanowiły jedną z najliczniejszych kategorii spraw zgłaszanych Rzecznikowi Praw Dziecka. W sytuacji, gdy rodzice nie mogli dojść do porozumienia, konieczne było uregulowanie kwestii kontaktów przez sąd. Brak porozumienia pomiędzy rodzicami często doprowadzał do izolowania dziecka od jednego rodzica, osłabienia więzi pomiędzy małoletnim a rodzicem oraz był przyczyną destabilizacji i zaburzenia poczucia bezpieczeństwa dziecka.

Przykładem sprawy[204], w której sąd skorzystał z najbardziej dotkliwego środka prawnego, jakim jest pozbawienie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem z powodu jej rażącego nadużywania, była sprawa zgłoszona przez ojca małoletniego.

Postępowanie toczyło się w sądzie rejonowym, początkowo z wniosku ojca o ustalenie miejsca zamieszkania dziecka, następnie połączone do wspólnego rozpoznania ze sprawą z wniosku matki o pozbawienie ojca władzy rodzicielskiej.

Ojciec we wniosku podnosił, że obawia się, że dziecko wyjedzie z matką na stałe poza granice kraju. W toku postępowania okazało się co prawda, że matka wyjeżdżała z synem za granicę, ale czyniła to w ramach odwiedzin swojego męża, który pracował poza krajem. Po jednym z tego typu wyjazdów matka zawiozła syna do ojca i miała go odebrać tego samego dnia wieczorem, została jednak poinformowana, że dziecko nie zostanie jej wydane. Trudna sytuacja dziecka związana z brakiem kontaktu z matką, która sprawowała dotychczas rolę pierwszoplanowego opiekuna, trwała ponad rok. Sąd rejonowy wydał postanowienie zabezpieczające, w którym ustalił miejsce zamieszkania dziecka przy matce. Zarówno to postanowienie, jak i postanowienie o natychmiastowym wydaniu dziecka, mimo zaangażowania kuratorów i Policji, nie zostało wykonane przez okres ponad roku. Dziecko zostało całkowicie odseparowane od matki, co w rażący sposób naruszało jego fundamentalne prawo do kontaktu z obojgiem rodziców, do zachowania tożsamości i prawidłowego rozwoju psychiczno-emocjonalnego.

[204] ZSR.441.138.2014.LJ

Sąd, oceniając działania ojca, podkreślił, że ojciec nie tylko rażąco nadużył swojej władzy rodzicielskiej, ale także w sposób znaczący przeciwstawił się zasadom praworządności poprzez nierealizowanie prawomocnych postanowień sądu opiekuńczego.

Sąd pozbawił ojca władzy rodzicielskiej nad synem. W tej sprawie Rzecznik na bieżąco podejmował czynności związanie z monitorowaniem działań podejmowanych przez sąd i inne służby. Rzecznik wielokrotnie sprawdzał sytuację opiekuńczo-wychowawczą, zdrowotną i bytową dziecka. W toku czynności za każdym razem okazywało się, że sposób sprawowania przez matkę władzy rodzicielskiej nie wzbudzał zastrzeżeń.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również sprawę[205] zgłoszoną przez małoletnią, która poinformowała w liście, że sąd prowadzący postępowanie rozwodowe jej rodziców nakazał jej kontaktowanie się z matką, mimo że ma ona z nią złe relacje, nie rozumie jej potrzeb i rani emocjonalnie dziewczynkę.

Z analizy akt sprawy rozwodowej wynikało, że matka dziewczynki kilka lat temu wyprowadziła się z domu rodzinnego i od tego czasu małoletnia mieszka sama z ojcem. Od tego czasu jej relacje z matką zaczęły się pogarszać.

W ramach badań w rodzinnym ośrodku diagnostyczno-konsultacyjnym, prowadzonych na potrzeby postępowania rozwodowego, matka z córką ustaliły sposób wzajemnych kontaktów. Na podstawie wniosków opiniujących sąd wydał postanowienie zabezpieczające kontakty córki z matką, jednakże odbiegało ono od powyższych ustaleń. Dodatkowo sąd rozwodowy ustanowił nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez ojca, uzasadniając to koniecznością monitorowania dalszego kształtowania się relacji w rodzinie i udzielenia pomocy pedagogicznej ojcu.

Rodzina czyniła starania celem poprawienia relacji matki z córką, np. podjęto próbę objęcia terapią rodzinną, która zakończyła się niepowodzeniem. Ze sprawozdań kuratora wynikało, że ustalone kontakty nie przebiegały zgodnie z wydanym postanowieniem. Spotkania często były krótkie i nieefektywne. Małoletnia tłumaczyła, że wciąż uznaje matkę za nieszczerą, a jej zachowanie ocenia jako sztuczne. Tylko nieliczne spotkania dziewczynka uznawała za miłe i satysfakcjonujące.

Po analizie zgromadzonego w sprawie rozwodowej materiału dowodowego Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu, wnosząc m.in. o wysłuchanie małoletniej na okoliczność ustalenia więzi łączących ją z rodzicami, sposobu spędzania z nimi wolnego czasu, zaangażowania rodziców w jej sprawy szkolne i pojawiające się problemy, możliwości szczerego porozmawiania z rodzicami i uwzględniania przez nich jej zdania,

[205] ZSR.441.2935.2015.KT

dotychczasowego przebiegu kontaktów z matką, a także woli dziecka w kwestii unormowania jej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej, w tym sposobu kontaktowania się z matką i jej oczekiwań w zakresie utrzymywania z nią relacji.

Wniosek Rzecznika został uwzględniony i małoletnia została wysłuchana. Sprawa w toku.

Kolejna sprawa dotyczyła małoletniego rodzeństwa[206]. Ojciec dzieci został prawomocnie skazany za znęcanie się nad nimi i ich matką. Wskutek stosowanej przemocy najstarszy syn doznał ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Mimo niechęci dzieci do spotkań z ojcem, wnioski załączonej do sprawy opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego wskazywały na konieczność ustalenia osobistych kontaktów dzieci z ojcem. W kontekście tak sformułowanych wniosków opinii Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu rozwodowym, wnosząc o dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego, która wskazywałaby na sposób przygotowania rodziny do tych spotkań. We wnioskach opinii wskazano, że na tradycyjne kontakty jest zbyt wcześnie, natomiast wskazane są kontakty pełniące funkcje terapeutyczne, np. pod kontrolą specjalistów na terenie poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Rzecznik Praw Dziecka złożył wniosek o przesłuchanie opiniujących – co uczynił sąd. Podkreślili oni, że najstarszy syn winien sam zadecydować o swoich kontaktach z ojcem, natomiast młodsza trójka dzieci powinna w warunkach terapeutycznych spotykać się z ojcem.

Dodatkowo Rzecznik Praw Dziecka zlecił sporządzenie opinii psychologicznej przez specjalistę do spraw przemocy wobec dzieci. Opinia ta polemizowała z dotychczas postawionymi wnioskami co do kontaktów dzieci z ojcem oraz zaprezentowała kompleksowy sposób odbudowywania relacji dzieci z ojcem. Wskazywała, że ewentualne spotkania z ojcem powinny być poprzedzone m.in. uzyskaniem od terapeutów prowadzących dzieci, matkę i ojca pozytywnych opinii dotyczących gotowości emocjonalnej każdej z osób do spotkania oraz wdrożeniem współpracy i komunikacji pomiędzy terapeutami.

Sąd, wydając wyrok rozwodowy, ustalił m.in. telefoniczne oraz osobiste kontakty wszystkich dzieci z ojcem dwa razy w miesiącu na terenie powiatowej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Ponadto, na wniosek ojca, sąd pierwszej instancji wydał postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez ustalenie kontaktów w takim samym zakresie, w jakim zostały one ustalone w wyroku rozwodowym.

[206] ZSR.441.2935.2015.KT

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka złożył zażalenie na powyższe postanowienie zabezpieczające oraz apelację od wyroku rozwodowego, zarzucając naruszenie przez sąd pierwszej instancji przepisów postępowania oraz przepisów prawa materialnego oraz wniósł o ograniczenie kontaktów ojca z małoletnimi dziećmi do określonych sposobów porozumiewania się na odległość i wstrzymanie kontaktów osobistych do czasu uzyskania od poszczególnych terapeutów prowadzących dzieci, matkę oraz ojca pozytywnych opinii dotyczących gotowości emocjonalnej każdej z osób do spotkania bezpiecznego i konstruktywnego dla dzieci.

Jednocześnie Rzecznik Praw Dziecka wniósł o zobowiązanie matki do kontynuowania terapii dla ofiar przemocy oraz do przedkładania raz w miesiącu informacji, czy dzieci kontynuują podjętą terapię wraz z informacją terapeuty o gotowości emocjonalnej małoletnich do spotkań z ojcem, a także o zobowiązanie ojca do kontynuowania terapii dla sprawców przemocy.

W związku z tym, że sąd drugiej instancji nie zmienił postanowienia zabezpieczającego, matka dzieci była zobowiązana do dowożenia dzieci na kontakty z ojcem. Jednakże wobec utrzymującej się niechęci dzieci do spotkań z ojcem, dzieci konsekwentnie odmawiały nawiązania z nim relacji.

Na etapie postępowania apelacyjnego sąd dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, którzy w swych wnioskach stwierdzili, że nie zostały spełnione warunki do realizowania kontaktów z małoletnimi, zarówno z uwagi na brak zgody dzieci, jak i wobec postawy ojca, który nie osiągnął pełnej gotowości emocjonalnej do kontaktów i nie przyjął na siebie pełnej odpowiedzialności za stosowaną wcześniej przemoc.

Na tej podstawie sąd apelacyjny w prawomocnym wyroku rozwodowym zmienił wyrok sądu pierwszej instancji w części dotyczącej ustalenia kontaktów i orzekł jedynie o utrzymywaniu kontaktów telefonicznych lub za pośrednictwem komunikatora internetowego między ojcem a dziećmi, co pozostawało w zgodzie z wnioskami Rzecznika Praw Dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka podejmował również interwencje mające na celu zapewnienie kontaktów dzieci z osobami przebywającymi w izolacji penitencjarnej, jeżeli kontakt taki nie zagrażał bezpieczeństwu dziecka. W październiku 2016 roku do Rzecznika zwrócił się osadzony w zakładzie karnym. Z informacji przekazanych przez zgłaszającego wynikało, że przed umieszczeniem w zakładzie karnym utrzymywał on bardzo dobre relacje z 3-letnią

córką[207]. Po jego osadzeniu była partnerka odmówiła małoletniej jakichkolwiek kontaktów z ojcem. W zaistniałej sytuacji osadzony zwrócił się do sądu rejonowego o ustalenie kontaktów, niestety pomimo upływu kilku miesięcy, nie otrzymał żadnych informacji o działaniach sądu w tej sprawie.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa sądu o udzielenie wyjaśnień odnośnie sposobu rozpoznania wniosku ojca dziewczynki. Prezes sądu przyznał, że doszło do opóźnienia w rozpoznaniu wniosku osadzonego i zlecił niezwłoczne podjęcie działań w sprawie.

■ Prawa nieletnich w postępowaniach sądowych

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się matka małoletniego[208], przeciwko któremu przed sądem toczyło się postępowanie o zmianę środka wychowawczego oraz czyny karalne. Na mocy postanowienia nieletni został umieszczony w szpitalu dla nerwowo i psychicznie chorych na oddziale psychiatrii sądowej o wzmożonym stopniu zabezpieczenia. Matka nieletniego nie zgadzała się z takim rozstrzygnięciem i złożyła na powyższe orzeczenie zażalenie. Sąd okręgowy uchylił postanowienie sądu rejonowego i skierował sprawę do ponownego rozpatrzenia. W sprawie tej dopuszczono dowód z opinii biegłego psychiatry na okoliczność stanu zdrowia psychicznego nieletniego. Stosownie do treści art. 25 a § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w razie potrzeby uzyskania takiej opinii sąd rodzinny zarządza badanie nieletniego przez co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów.

Wymóg ten jednak nie został zachowany, dlatego Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Prezesa sądu okręgowego o zbadanie przedmiotowej sprawy w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego oraz skierowanie sprawy do sędziego wizytatora ds. rodzinnych i Nieletnich celem sprawdzenia prawidłowości zastosowania przez sąd rejonowy przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W związku z powyższym Prezes sądu okręgowego zlecił Prezesowi sądu rejonowego zwrócenie sędziemu sprawozdawcy uwagi na konieczność bezwzględnego przestrzegania treści przepisu art. 25 a § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Rzecznik Praw Dziecka podjął także sprawę[209] zgłoszoną przez lekarza z kliniki psychiatrii dzieci i młodzieży. Zgłaszający zwrócił się z prośbą o wgląd w sytuację nieletniej. Wskazał, że dziecko jest hospitalizowane w klinice z powodu zaburzeń depresyjnych. Ma obniżony nastrój z powodu niestabilnej sytuacji życiowej. Poinformował, że nieletnia od

[207] DTZ.441.284.2016.RR
[208] ZSR.441.2607.2015.AO
[209] ZSR.441.900.2016.SU

trzech lat mieszka w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, gdzie trafiła na wniosek matki, która zgłosiła, że córka stosowała wobec niej przemoc fizyczną.

Z relacji pracowników ośrodka wynikało, że dziewczynka nigdy nie przejawiała zachowań agresywnych wobec nich lub innych mieszkańców placówki, nie sprawiała też problemów wychowawczych. Nieletnia realizowała w placówce obowiązek szkolny z bardzo dobrymi wynikami, a III klasę gimnazjum ukończyła z wyróżnieniem. Niestety w ww. ośrodku nie utworzono liceum ogólnokształcącego, a jedynie szkołę zawodową, co nie odpowiadało aspiracjom dziecka.

Dokonana przez Rzecznika Praw Dziecka analiza materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wskazywała na szereg uchybień procesowych. W aktach znajdowały się m.in. nierozpoznane przez sąd wnioski o zmianę środka wychowawczego, złożone przez matkę. Rzecznik zwrócił również uwagę, że jeden z wniosków dyrektora placówki został rozpoznany w niewłaściwej formie. Sąd wydał zarządzenie zamiast postanowienia, na które przysługuje środek zaskarżenia.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa Sądu Okręgowego o pilne zbadanie przedmiotowej sprawy w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego oraz rozpoznanie złożonych do sprawy wniosków.

Prezes Sądu podzielił zdanie Rzecznika, że wydana przez sąd decyzja nie odpowiadała wymaganej formie orzeczenia w postaci postanowienia, zaś czas na jej wydanie był wydłużony. Ponadto potwierdził, że wnioski złożone przez matkę nieletniej nie zostały rozpoznane, wobec czego podjął stosowne czynności.

Sąd rozpoznał złożone wnioski i zmienił środek wychowawczy w postaci umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym na środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora. Dziewczynka wróciła pod opiekę matki.

Kolejna sprawa[210] z tej kategorii podjęta została po zawiadomieniu matki małoletniego, która poinformowała Rzecznika o nieprawidłowościach w prowadzonym postępowaniu karnym. Analizując sprawę, Rzecznik dostrzegł, że dziecko nie jest należycie reprezentowane w postępowaniu. Zgodnie z brzmieniem art. 99 k.r.o. w zw. z art. 52 § 2 kpk pokrzywdzony małoletni musi być reprezentowany przez kuratora procesowego (kolizyjnego).

Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do toczącego się przed sądem rejonowym postępowania o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Rzecznik wniósł o wyznaczenie kuratora z listy z okręgowej rady

[210] ZSR.441.70.2016.AMIK

adwokackiej lub z listy radców prawnych. Wnioski Rzecznika zostały uwzględnione przez sąd. Małoletniemu wyznaczono profesjonalnego kuratora procesowego – adwokata.

Do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc zwróciła się nieletnia[211], która wskazała, że przed sądem rejonowym toczy się postępowanie wszczęte z wniosku kuratora o demoralizację. Poinformowała, że sąd w trybie zarządzenia tymczasowego niesłusznie umieścił ją w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, gdyż nie jest osobą zdemoralizowaną.

Analiza akt sądowych oraz informacji udostępnionych Rzecznikowi przez miejski ośrodek pomocy społecznej i szkołę doprowadziła do wniosku, że nieletnia nie jest zdemoralizowana i nie popełniła czynu karalnego. Podstawą umieszczenia nieletniej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym było opuszczanie zajęć lekcyjnych bez usprawiedliwienia. Sytuacja opiekuńczo-wychowawcza dziecka była skomplikowana. Matka nieletniej była osobą silnie uzależnioną od alkoholu i nie sprawowała faktycznej władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Nieletnia zamieszkała z babką macierzystą.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu i wniósł o zmianę wydanego orzeczenia poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego jak również zobowiązanie nieletniej do systematycznego realizowania obowiązku szkolnego.

Sąd podzielił zdanie Rzecznika i zmienił powyżej wskazane orzeczenie, zmieniając środek wychowawczy na nadzór kuratora.

■ Rodzinna piecza zastępcza

Rzecznik Praw Dziecka został powiadomiony[212] przez małoletnią (w stosunku do której prowadzono również postępowanie w sprawach nieletnich – patrz powyżej), że jej matka jest osobą uzależnioną od alkoholu i nie sprawuje nad nią opieki. Dziewczynka wskazała, że mieszka razem z babką macierzystą, która się nią zajmuje. Rzecznik Praw Dziecka skontaktował się z babką dziecka, która została poinformowana o możliwości złożenia wniosku o ustanowienie jej rodziną zastępczą dla małoletniej, co niniejszym uczyniła.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec małoletniej oraz na rozprawie poparł wniosek babki o ustanowienie jej rodziną zastępczą. Na wniosek Rzecznika sąd rejonowy na czas trwania postępowania powierzył babce pieczę nad małoletnią.

[211] ZSR.441.2156.2015.SU
[212] ZSR.441.2156.2015.SU

Rzecznik Praw Dziecka podjął również sprawę[213], która została zgłoszona przez matkę małoletniej. Zgłaszająca poinformowała, że córka została umieszczona w spokrewnionej rodzinie zastępczej u dziadków ojczystych z powodu problemu matki z alkoholem. Ponadto poinformowała, że od dwóch lat toczy się postępowanie w sądzie dotyczące przywrócenia jej władzy rodzicielskiej nad córką. Podkreśliła, że systematycznie uczestniczy w terapii przeciwalkoholowej.

Rzecznik Praw Dziecka, po zapoznaniu się z aktami sprawy opiekuńczej, zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu.

Analiza materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wskazywała, że małoletnia chciałaby mieszkać z matką i łączy je silna więź emocjonalna. Rzecznik Praw Dziecka na rozprawie wniósł o zmianę formy ograniczenia władzy rodzicielskiej poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej matki nad małoletnią oraz zobowiązanie uczestniczki postępowania do współpracy z asystentem rodziny.

Sąd w całości uwzględnił wniosek Rzecznika Praw Dziecka. Dziewczynka zamieszkała z matką. Orzeczenie nie jest prawomocne, gdyż rodzina zastępcza zaskarżyła orzeczenie sądu I instancji. Postępowanie przed sądem II instancji pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Przykładem kolejnej sprawy[214] może być zgłoszenie rodziny zastępczej, która poinformowała Rzecznika, że pomimo prawidłowego wypełniania obowiązków nad wymagającymi wzmożonych wysiłków opiekuńczych i wychowawczych dziećmi, dotychczas nie została ustanowiona zawodową rodziną zastępczą.

Celem zweryfikowania treści zgłoszenia Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o wyjaśnienia do właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny organizatora pieczy zastępczej. Zażądał m.in. informacji w zakresie zaopiniowania kandydatury zgłaszających jako zawodowej rodziny zastępczej oraz o poinformowanie o ewentualnych przyczynach braku ich akceptacji. Jednocześnie Rzecznik wniósł o poinformowanie, czy rodzina spełnia wymagania do zawarcia umowy o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej.

W następstwie działań Rzecznika przeprowadzono analizę całokształtu sytuacji rodziny i skompletowano niezbędne opinie o rodzinie oraz zaproponowano udział w szkoleniu dla kandydatów na zawodową rodzinę zastępczą. Z rodziną zawarto umowę o pełnienie funkcji zawodowej rodziny zastępczej.

[213] ZSR.441.419.2016.SU
[214] ZSR.441.1443.2016.MS

2.3. Sprawy indywidualne związane z prawem do wychowania w rodzinie i warunkami pobytu w placówkach

■ Małoletnie matki w placówkach

W dalszym ciągu do Rzecznika Praw Dziecka napływały sprawy dotyczące rozdzielania małoletnich matek z ich dziećmi.

Przykładem może być sprawa[215] zgłoszona przez wychowankę placówki opiekuńczo-wychowawczej. Dziewczyna poprosiła Rzecznika o wsparcie, bo obawiała się, że zostanie jej odebrane dziecko. Jej niepokój wzbudzało zachowanie opiekunów w placówce – bezpodstawnie zarzucali jej zażywanie dopalaczy i złą opiekę nad synem. Wychowanka skarżyła się też na nieuzasadnione obniżenie kieszonkowego, wyposażanie ją w używaną odzież, długi czas oczekiwania na środki czystości i ograniczenie możliwości spacerowania z dzieckiem po terenie placówki do pół godzinny dziennie. Jak podała, wprowadzono wobec niej zakaz rozmowy z innymi rodzicami przebywającymi na terenie placówki oraz umieszczono ją wraz z dzieckiem w niewygodnym pokoju przechodnim.

Mając na względzie zgłoszone nieprawidłowości, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił z interwencją do właściwego urzędu wojewódzkiego, wnosząc o przeprowadzenie kontroli. Czynności kontrolne potwierdziły większość zarzutów stawianych przez małoletnią matkę. Dyrektorowi zostały wydane zalecenia.

Problem nie został jednak całkowicie rozwiązany, gdyż dziewczyna została skreślona z listy wychowanków po uzyskaniu pełnoletniości, a dziecko pozostawiono w placówce. Rzecznik podjął kolejne czynności w sprawie. Na skutek interwencji placówka zaczęła udzielać wsparcia dziewczynie m.in. w dopełnieniu formalności związanych z ubieganiem się o mieszkanie socjalne. Młoda matka kontynuuje naukę zawodu i systematycznie zabiera syna na przepustki.

W kolejnej sprawie o udzielenie pomocy małoletniej matce do Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się Rzecznik Praw Obywatelskich[216]. Poinformował o trudnej sytuacji wychowanki placówki opiekuńczo-wychowawczej, przebywającej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym.

Dziewczyna początkowo wychowywała się w rodzinie zastępczej, lecz gdy zaszła w ciążę, rodzina ta zrzekła się opieki nad nią. Po urodzeniu dziecka trafiła wraz z synem do placówki opiekuńczo-wychowawczej. Z rozpoczęciem nowego roku szkolnego sąd

[215] ZEW.441.1155.2015.ZA
[216] ZEW.441.541.2016.ZA

postanowił o zakończeniu jej urlopowania do placówki i powrocie do ośrodka wychowawczego. Dziecko pozostało w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Ośrodek – w opinii wychowanki – wspierał ją w podtrzymywaniu kontaktu z dzieckiem. Natomiast personel placówki opiekuńczo-wychowawczej zniechęcał ją do opieki nad dzieckiem, stale ją krytykując i nie udzielając wskazówek, jak należy właściwie zajmować się dzieckiem.

Dziewczyna była zdeterminowana, aby po opuszczeniu ośrodka podjąć starania o odzyskanie dziecka. Pod koniec roku szkolnego 2015/2016 r. placówka opiekuńczo-wychowawcza wystąpiła do sądu rodzinnego z wnioskiem o odebranie jej praw rodzicielskich. W uzasadnieniu podnoszono, że dziewczyna jest *złą matką*.

Rzecznik Praw Dziecka natychmiast podjął interwencję w tej sprawie. Pracownicy placówki opiekuńczo-wychowawczej zmienili stosunek do małoletniej matki, zaczęli udzielać jej należytego wsparcia oraz zadeklarowali, że podczas rozprawy w sądzie nie podtrzymają złożonego wcześniej wniosku o pozbawienie jej władzy rodzicielskiej.

Po wysłuchaniu stron i świadków sąd postanowił umieścić małoletnią i jej syna w trybie zabezpieczenia pod opieką biologicznej matki dziewczyny. Jeszcze tego samego dnia powróciła wraz z dzieckiem do domu rodzinnego.

■ Realizacja prawa dziecka do kontaktu z osobami bliskimi

W dalszym ciągu znacząca liczba zgłaszanych Rzecznikowi spraw dotyczyła utrudniania dzieciom przebywającym w różnego rodzaju placówkach kontaktów z rodzicami oraz innymi ważnymi dla nich osobami. Placówka opiekuńczo-wychowawcza zastępuje dziecku dom rodzinny, jeżeli więc jej wychowanek przebywa czasowo w innego typu placówce (np. młodzieżowym ośrodku wychowawczym), obowiązkiem placówki opiekuńczo-wychowawczej jest podtrzymywanie z nim kontaktu, zaspokajanie jego potrzeb emocjonalnych i bytowych, a także wspieranie go w trudnych sytuacjach. Odmowa urlopowania wychowanka do placówki jest przejawem łamania prawa dziecka do wychowania w rodzinie.

Przykładem sprawy[217] z tej kategorii może być interwencja Rzecznika Praw Dziecka z powodu niewyrażenia zgody na urlopowanie podczas wakacji wychowanka młodzieżowego ośrodka wychowawczego do jego miejsca zamieszkania – placówki opiekuńczo-wychowawczej. O umożliwienie chłopcu pobytu w jego stałym środowisku wychowawczym wnioskował pedagog z młodzieżowego ośrodka wychowawczego.

[217] ZEW.441.529.2016.AS

Po interwencji Rzecznika Praw Dziecka dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej wyraził zgodę na pobyt dziecka podczas wakacji w placówce, a także zadeklarował udzielanie mu w tym czasie właściwego wsparcia oraz podjęcie współpracy z młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym.

O trudnej sytuacji dwóch nieletnich przebywających w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, będących jednocześnie wychowankami placówki opiekuńczo-wychowawczej, Rzecznika Praw Dziecka powiadomił[218] Rzecznik Praw Obywatelskich. Placówki macierzyste odmówiły przyjęcia wychowanek na czas wakacji. Dodatkowo placówka opiekuńczo-wychowawcza nie dbała o wyposażenie podopiecznych w niezbędne ubrania i środki higieny osobistej. Odmowę urlopowania jednej z wychowanek argumentowano jej wielokrotnym samookaleczaniem się. Swoje zachowania dziewczyna tłumaczyła stresem spowodowanym odmową urlopowania do placówki opiekuńczo-wychowawczej.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka nieletnia otrzymała odpowiednie ubrania i jest na bieżąco zaopatrywana w środki czystości. Placówka wyraziła zgodę na urlopowanie jej na okres wakacji. Druga wychowanka, po interwencji Rzecznika, również została urlopowana do placówki opiekuńczo-wychowawczej na czas wakacji.

Rzecznik Praw Dziecka prowadził również sprawę[219] związaną z nieprawidłowościami w sprawowaniu opieki nad dziećmi w rodzinnym domu dziecka. Wśród zgłoszonych nieprawidłowości wskazywano między innymi na sugerowanie rodzicom biologicznym zerwania kontaktu z dzieckiem, a także nieodpowiednie warunki bytowe dzieci.

Podejmując działania w tej sprawie, Rzecznik wystąpił z interwencją do powiatowego centrum pomocy rodzinie o przeprowadzenie kontroli w placówce. Centrum powiadomiło Rzecznika, że czynności kontrolne nie wykazały nieprawidłowości.

Celem zweryfikowania tej informacji Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o diagnozę sytuacji dzieci w zakresie wskazanych w skardze nieprawidłowości, a także zbadanie jakości realizacji zadań z zakresu pieczy zastępczej wykonywanej przez właściwe jednostki na tym terenie.

Urząd wojewódzki, dokonując kontroli, stwierdził, że protokół z czynności kontrolnych przeprowadzonych przez pracowników PCPR w rodzinnym domu dziecka nie w pełni odzwierciedla stan faktyczny warunków bytowych, w jakich przebywają dzieci oraz podejmowanych działań wychowawczych. Wobec stwierdzonych nieprawidłowości

[218] ZEW.441.539.2016.ZA, ZEW.441.564.2016.ZA
[219] ZEW.441.852.2015.JK

dyrektorowi jednostki wydano zalecenia pokontrolne. Jednym z nich było powtórne przeprowadzenie czynności kontrolnych w rodzinnym domu dziecka. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje funkcjonowanie rodzinnego domu dziecka oraz realizację zaleceń pokontrolnych.

■ **Pobyt w placówkach oddalonych od miejsca zamieszkania rodziny biologicznej**

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[220] matka dziewczynki umieszczonej w placówce opiekuńczo-wychowawczej z prośbą o pomoc w przeniesieniu dziecka bliżej domu rodzinnego. Placówka opiekuńczo-wychowawcza była oddalona o ponad 300 km od miejsca jej zamieszkania, co nie sprzyjało podtrzymywaniu więzi rodzinnych i pracy z rodziną na rzecz powrotu dziecka pod opiekę rodziców.

Podjęte przez Rzecznika działania interwencyjne doprowadziły do rozwiązania problemu. Dziewczynka zamieszkała w placówce opiekuńczo-wychowawczej położonej w tej samej miejscowości, w której znajdowało się miejsce zamieszkania jej rodziny biologicznej.

■ **Nieumieszczanie w pieczy zastępczej bądź skreślanie z list podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych dzieci przebywających w placówkach resocjalizacyjnych**

Do Rzecznika Praw Dziecka nadal napływały sprawy dotyczące naruszenia prawa dziecka do wychowania w rodzinie wobec dzieci czasowo przebywających w placówkach wychowawczych i resocjalizacyjnych. Na wniosek Rzecznika Praw Dziecka Minister Sprawiedliwości już w 2013 roku wskazywał prezesom sądów okręgowych, że *zmiana postanowień w przedmiocie władzy rodzicielskiej tylko z powodu zastosowania wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub socjoterapii, bez zaistnienia przesłanek z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jest sprzeczna z prawem i dobrem małoletniego*. Nie mniej jednak w dalszym ciągu dochodziło do nieprawidłowości w tym zakresie. Przykładowo w jednej ze spraw prezes sądu rejonowego powiadomił Rzecznika, że: *Nie wszyscy sędziowie tut. Sądu podzielają stanowisko Ministerstwa (...). Kwestia ta dotyczy sfery orzeczniczej, w której sędzia jest niezawisły, w związku z tym jakakolwiek ingerencja w tym zakresie wydaje się niedopuszczalna*. Wobec powyższego w opinii Rzecznika istnieje konieczność podejmowania przez kierownictwo resortu sprawiedliwości dalszych działań, aby prawo dziecka do wychowania w rodzinie było respektowane wobec wszystkich małoletnich.

[220] ZEW.441.1779.2015.ZA

Przykładem interwencji Rzecznika może być sprawa[221] chłopca przebywającego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, którego matkę pozbawiono władzy rodzicielskiej. Sąd, podejmując taką decyzję, wydał orzeczenie o ustanowieniu pieczy zastępczej tylko dla brata chłopca. W tym czasie dziecko przebywało w młodzieżowym ośrodku wychowawczym położonym w innym województwie niż miejscowość jego stałego zamieszkania. Ze względu na potrzebę ustanowienia wychowawcy z tego ośrodka opiekunem prawnym chłopca, akta sprawy przesłano do sądu, który na wniosek ośrodka orzekł o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Żaden z powiatów (miejsca zameldowania i rzeczywistego zamieszkania chłopca) nie chciał jednak wydać skierowania do placówki opiekuńczo-wychowawczej, uzasadniając to brakiem kompetencji w tym zakresie.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka problem został rozwiązany – chłopca umieszczono w placówce opiekuńczo-wychowawczej, do której został urlopowany w pierwszy weekend po umieszczeniu go na liście jej wychowanków.

Kolejnym przykładem sprawy[222] z tej kategorii było skreślenie z listy wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej wychowanka zakładu poprawczego.

O pozbawieniu chłopca stałego środowiska wychowawczego Rzecznik Praw Dziecka został poinformowany przez pedagoga zakładu poprawczego. Sąd rejonowy uchylił postanowienie o umieszczeniu małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Taką decyzję sędziego prezes sądu uzasadniał faktem, że *małoletni był „zaopiekowany" w całorocznej i całodobowej placówce, jaką jest zakład poprawczy*. Powyższe doprowadziło do sytuacji, w której chłopiec – pozbawiony opieki ze strony rodziców (ojciec chłopca miał zawieszoną władzę rodzicielską, matka zaś była pozbawiona władzy rodzicielskiej) – pozostawał poza systemem pieczy zastępczej, której zadaniem jest także praca z rodziną małoletniego ukierunkowana na powrót dziecka do rodziny (tego celu nie realizuje zakład poprawczy).

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję u prezesa sądu wskazując, że w jego ocenie proces resocjalizacyjny będzie skuteczny wówczas, gdy będzie się odbywał we współpracy ze stałym środowiskiem wychowawczym nieletniego. Takim środowiskiem jest placówka opiekuńczo-wychowawcza. Podkreślił, że jednym z warunków skuteczności podejmowanych oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych jest świadomość możliwości powrotu do stałego środowiska wychowawczego. Skreślenie nieletniego z listy podopiecznych placówki opiekuńczo-wychowawczej wiąże się także z odebraniem

[221] ZEW.441.745.2016.ZA
[222] ZEW.441.1227.2016.JK

wychowankowi możliwości pobytu w placówce, zwłaszcza podczas świąt czy wakacji, jest dowodem braku wiary opiekunów i specjalistów placówki resocjalizacyjnej w skuteczność oddziaływań oraz możliwość poprawy zachowania wychowanka, co może stanowić element demotywujący go do dalszej pracy nad sobą.

Rzecznik zwrócił się także do prezesa sądu o zwrócenie uwagi sędziom – w ramach prowadzonych szkoleń – na konieczność uwzględnienia realizacji potrzeb życiowych nieletnich przebywających w zakładach poprawczych, będących jednocześnie wychowankami placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Wskazana interwencja stała się asumptem do podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka decyzji o konieczności zbadania sytuacji prawnej wszystkich nieletnich przebywających w zakładach poprawczych w Polsce. Sprawa w toku.

■ Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego

W 2016 roku do Rzecznika Praw Dziecka wciąż wpływały sprawy dotyczące likwidacji placówek wsparcia dziennego[223]. W ocenie Rzecznika ich funkcjonowanie stanowi ważny czynnik umożliwiający pozostawienie dziecka w rodzinie biologicznej zmagającej się z różnego rodzaju dysfunkcjami. W takiej placówce dziecko otrzymuje profesjonalne wsparcie, ma możliwość odrobienia lekcji oraz spożycia gorącego posiłku.

Sprawę[224] z tej kategorii, podjętą przez Rzecznika Praw Dziecka, zainicjowało pytanie wychowawcy z placówki wsparcia dziennego o możliwości odwołania się od decyzji prezydenta o likwidacji tej placówki.

Rzecznik Praw Dziecka udzielił odpowiedzi wychowawcy oraz natychmiast podjął interwencję w tej sprawie u Prezydenta. W efekcie działań Rzecznika władze samorządowe podjęły decyzję o nielikwidowaniu placówki.

■ Niewłaściwa organizacja pieczy zastępczej przez powiaty

Interwencje podejmowane przez Rzecznika Praw Dziecka w 2016 roku dotyczyły również jakości wykonywania zadań przez powiaty w zakresie organizacji pieczy zastępczej.

Z prośbą o pomoc do Rzecznika zwróciła się babka macierzysta (opiekun prawny) małoletniego, który sprawiał kłopoty wychowawcze, a ona, będąc osobą w podeszłym wieku, nie dawała sobie rady z opieką nad wnukiem[225]. Rodzice chłopca zmarli. Kobieta złożyła wniosek do sądu o rozwiązanie rodziny zastępczej. Od tego momentu miejski ośrodek

[223] ZEW.441.1749.2015.ZA, ZEW.441.199.2016.ZA, ZEW.441.903.2016.ZA
[224] ZEW.441.140.2016.ZA
[225] ZEW.441.901.2016.ZA

pomocy społecznej cofnął jej środki na utrzymanie wnuka, tym samym pozbawiając możliwości dokonania m.in. zakupu przyborów szkolnych (chłopiec miał zostać umieszczony w młodzieżowym ośrodku wychowawczym).

W wyniku interwencji Rzecznika chłopiec niezwłocznie został umieszczony w rodzinnym domu dziecka, a kobieta otrzymała wyrównanie środków finansowych za okres pobytu chłopca w tworzonej przez nią rodzinie zastępczej. Ponadto sąd dał chłopcu szansę na poprawę zachowania i wstrzymał wykonanie środka wychowawczego. Babcia utrzymuje stały kontakt z wnukiem.

■ Warunki pobytu dzieci w placówkach pieczy zastępczej

Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał również skargi na nieprawidłowości w funkcjonowaniu rodzinnych domów dziecka, pogotowi opiekuńczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Rzecznik Praw Dziecka powziął m.in. informację o nieprzestrzeganiu praw dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W toku badania sprawy[226] Rzecznik zlecił właściwemu urzędowi wojewódzkiemu przeprowadzenie kontroli wyjaśniającej zgłaszane problemy. Jej wyniki potwierdziły liczne poważne nieprawidłowości w pracy placówki m.in.: nieprzestrzeganie prawa dziecka do ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem, brak organizacji regularnych zajęć pozalekcyjnych i rekreacyjno-sportowych dla wychowanków. Nie wszyscy podopieczni placówki realizowali obowiązek szkolny w roku szkolnym 2015/2016, placówka nie współpracowała na bieżąco ze szkołami, do których zapisani byli wychowankowie, a niewłaściwa organizacja wydawania posiłków w godzinach popołudniowych powodowała, że nie wszyscy wychowankowie mieli do nich dostęp. W powyższym zakresie wydano zalecenia pokontrolne. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje ich realizację.

Kolejna sprawa została podjęta na skutek przekazania informacji przez Policję o samodzielnej podróży wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej do domu rodzinnego[227]. Rzecznik niezwłocznie podjął decyzję o zbadaniu sprawy na miejscu i przeprowadził kontrolę.

Na podstawie sformułowanych przez Rzecznika Praw Dziecka uwag i wniosków oraz zaleceń pokontrolnych powiatowe centrum pomocy rodzinie opracowało program naprawczy (wdrażany od lipca 2016 do marca 2017 roku). Obejmuje on następujące obszary:

[226] ZEW.441.429.2016.AS
[227] ZEW.43.4.2016.ZA

zapewnienie całodobowej opieki i wychowania (w tym opiekę zdrowotną wychowanków, opiekę terapeutyczną, wsparcie w procesie edukacji, stosowanie pożądanych metod wychowawczych, pracę z rodziną biologiczną, organizację czasu wolnego/rozwój zainteresowań dzieci), dostosowanie dokumentacji placówki do obowiązujących przepisów oraz prowadzenie dokumentacji dzieci zgodnie z wymogami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Rzecznik Praw Dziecka nadal monitoruje funkcjonowanie placówki oraz działania powiatowego centrum pomocy rodzinie w zakresie wdrażania programu naprawczego.

W innej sprawie Rzecznik został poinformowany o nieprzestrzeganiu praw dziecka w pogotowiu opiekuńczym[228]. Wśród nieprawidłowości wskazywano m.in. na stosowanie niewłaściwych kar, ograniczanie kontaktu z rodzeństwem, a także brak zapewnienia należytej pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o zbadanie stanu przestrzegania praw dziecka w placówce oraz stosowanych tam metod wychowawczych. W wyniku kontroli służby wojewody wydały dyrektorowi placówki 15 zaleceń, w tym dotyczących przestrzegania zasad odwiedzin wychowanków oraz zapewnienia wychowankom możliwości spotkań rodzinnych w miejscu, w którym będą mieli poczucie prywatności, przestrzegania zasad równego, podmiotowego, indywidualnego traktowania wszystkich wychowanków, niestosowania odpowiedzialności zbiorowej, przestrzegania przepisów prawa w zakresie wyposażania dzieci w kwotę pieniężną do własnego dysponowania, a także zapewnienia im odzieży stosownie do potrzeb. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje realizację zaleceń pokontrolnych.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[229] matka dziewczynki przebywającej w domu dziecka. W swojej skardze wskazywała na brak poszanowania prywatności i swobody wypowiedzi wychowanków oraz karanie dzieci niewyrażaniem zgody na urlopowanie do domu, co było równoznaczne z utrudnianiem kontaktów z rodziną biologiczną.

W toku badania sprawy Rzecznik zlecił właściwemu urzędowi wojewódzkiemu przeprowadzenie kontroli w zakresie zgłaszanych zarzutów. Wyniki kontroli potwierdziły nieprawidłowości, w tym stosowanie kar naruszających prawa dziecka, a także brak realizacji zaleceń wynikających z opinii psychologiczno-pedagogicznych i diagnoz psychofizycznych. Ze względu na wagę stwierdzonych nieprawidłowości, Rzecznik ponownie wniósł do urzędu

[228] ZEW.442.3.2016.JK
[229] ZEW.441.1643.2015.JK

wojewódzkiego o zbadanie jakości realizacji zaleceń pokontrolnych. W odpowiedzi został poinformowany, że zespół kontrolny nie wniósł zastrzeżeń do realizacji zaleceń pokontrolnych.

■ Funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych

Podejmowane przez Rzecznika Praw Dziecka w minionych latach interwencje w zakresie niewłaściwej pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych i przeprowadzane badania spraw na miejscu jednoznacznie wskazywały, że niektóre z tych placówek wymagają wprowadzenia zmian w funkcjonowaniu, by można było uznać, że prawa przebywających tam dzieci są respektowane. W trosce o jakość pracy tych placówek Rzecznik powołał Zespół do spraw Standaryzacji Pobytu Dzieci w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych oraz Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapii w Zakresie Edukacji, Opieki i Wychowania, złożony z przedstawicieli świata nauki, resortu edukacji i praktyków – dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Efektem prac Zespołu było wypracowanie dokumentu pn. „Standardy pobytu dzieci i młodzieży w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii w zakresie edukacji, wychowania i opieki", który został przekazany Ministrowi Edukacji Narodowej. Dokument ten stał się podstawą do wydania rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada 2015 roku *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach*, które weszło w życie z dniem 1 września 2016 roku, z wyjątkiem przepisu § 15, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2017 roku[230].

Osoby kierujące skargi do Rzecznika Praw Dziecka powoływały się na brak realizacji prawa we wskazanym zakresie. Mając ten fakt na uwadze, Rzecznik podjął współpracę z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w zakresie szkoleń dla wizytatorów na temat przestrzegania praw dziecka w placówkach oświatowych. Dwa z nich odbyły się w listopadzie 2016 roku, kolejne zaplanowano na styczeń 2017 roku.

Przykładem sprawy[231] z tej kategorii może być anonimowe zgłoszenie z prośbą o pomoc wychowankom młodzieżowego ośrodka wychowawczego, które wskazywało, że ośrodek nie spełniał standardów określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada 2015 r. *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek*

[230] Dz. U. z 2015 r. poz.1872
[231] ZEW.43.1.2016.ZA

publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach.

Z uwagi na wagę zarzutów Rzecznik zadecydował o zbadaniu stanu przestrzegania praw dziecka w ośrodku na miejscu. Kontrola w szczególności dotyczyła metod i jakości oddziaływań wychowawczych stosowanych wobec podopiecznych.

W młodzieżowym ośrodku wychowawczym dochodziło m.in. do przemocy rówieśniczej, ograniczania rozmów telefonicznych (do 10 minut dziennie) oraz czasu przeznaczonego na kąpiel (do 5 minut). Nie było także właściwych warunków do intymnego korzystania z kąpieli w pomieszczeniu prysznicowym. Zasady panujące w ośrodku nie sprzyjały kształtowaniu prawidłowego systemu wartości, który decyduje o pozytywnym rozwoju wychowanków i zmian ich osobowości ułatwiających im akceptację i realizację norm oraz wartości będących podstawą relacji międzyludzkich i życia w otwartym społeczeństwie.

W efekcie przeprowadzonej kontroli sformułowano liczne uwagi i wnioski. Dyrektor ośrodka poinformował Rzecznika o realizacji większości z nich, w tym o szkoleniach kadry pedagogicznej ośrodka, a także warsztatach dla wychowanków na temat agresji i sposobów radzenia sobie z takimi zachowaniami. W ośrodku zadbano o estetykę pomieszczeń sypialnianych, doposażono pokoje w niezbędne meble. Ponadto dyrektor poinformował, że z końcem grudnia 2016 r. zmieni się lokalizacja placówki. Rzecznik nadal monitoruje wdrażanie uwag i wniosków, a także sytuację wychowanków w ośrodku.

Innym przykładem z tej kategorii może być sprawa[232] nieletniego, przebywającego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Matka chłopca w skardze do Rzecznika podniosła problem niezapewnienia dzieciom bezpiecznego pobytu w ośrodku oraz niezbędnych warunków do nauki, resocjalizacji i terapii.

Rzecznik Praw Dziecka podjął czynności wyjaśniające i wystąpił do właściwego kuratora oświaty o zbadanie problemu w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego. W wyniku przeprowadzonej kontroli dyrektorowi ośrodka zostały wydane zalecenia dotyczące organizowania wychowankom pomocy psychologiczno-pedagogicznej zgodnie z przepisami prawa, a także rozwijania i pogłębiania specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, skierowanej do konkretnego wychowanka. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje postępy w realizacji zaleceń.

[232] ZEW.441.1139.2016.JK

■ **Stosowanie niewłaściwych kar wobec dzieci**

Inną kategorię problemów podejmowanych przez Rzecznika Praw Dziecka stanowiły sprawy dotyczące stosowania kar naruszających godność dziecka i jego prawa.

Przykładem sprawy[233] z tej kategorii może być interwencja Rzecznika dotycząca stosowania przemocy psychicznej przez wychowawców wobec podopiecznych placówki opiekuńczo-wychowawczej. W toku badania sprawy Rzecznik zlecił właściwemu urzędowi wojewódzkiemu przeprowadzenie kontroli w zakresie zgłaszanych problemów. Kontrola potwierdziła nieprawidłowości wskazane w skardze m.in. stosowanie następujących kar: wielogodzinny zakaz opuszczania przez wychowanków pokoju, zmuszanie do uciążliwych prac porządkowych, a także pozbawianie wychowanków rzeczy osobistych. Wydano 24 zalecenia pokontrolne oraz zobowiązano dyrektora do wyciągnięcia konsekwencji służbowych wobec wychowawców, którzy byli agresywni, wulgarni, grozili wychowankom, zastraszali ich, a w przypadku wychowawcy, który dopuścił się przemocy fizycznej w stosunku do wychowanka – odsunięcie go od wykonywania obowiązków. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje realizację ww. zaleceń.

Rzecznik Praw Dziecka powziął także informację o stosowaniu niewłaściwych kar wobec dzieci przebywających w placówce opiekuńczo-wychowawczej[234]. Rzecznik podjął działania interwencyjne i zlecił urzędowi wojewódzkiemu szczegółowe zbadanie sprawy. Wyniki kontroli potwierdziły m.in., że wychowankowie są zmuszani do uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej pod groźbą zakazu wyjścia tego dnia poza teren placówki. Tego typu praktyki są niezgodne z obowiązującym prawem, tj.: Konwencją o prawach dziecka (art. 14 ust. 1), nakazującą respektowanie prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania oraz art. 53 ust. 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w myśl którego nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych. W powyższym zakresie wydano zalecenia pokontrolne, które zostały zrealizowane.

Asumptem do zbadania na miejscu sytuacji dziewcząt przebywających w placówce opiekuńczo-wychowawczej było prowadzone przez Rzecznika Praw Dziecka postępowanie wyjaśniające w sprawie dotyczącej przenoszenia wychowanek placówek (na czas nauki w gimnazjum) do innej palcówki[235]. Kontrola wykazała, że wobec wychowanek stosowano środki dyscyplinujące naruszające prawa dziecka. Za niewłaściwe zachowanie wychowanki nie były urlopowane do domów rodzinnych, miały także ograniczany kontakt telefoniczny

[233] ZEW.442.17.2016.AS
[234] ZEW. 441.795.2016.AS
[235] ZEW.43.9.2016.ZA

z rodziną (telefon był tylko w pokoju wychowawców).

W wyniku działań Rzecznika Praw Dziecka dyrektor dokonał wielu zmian w zasadach obowiązujących w placówce. Z regulaminu usunięto kary mogące naruszać prawa dziecka, wychowankom udostępniono dodatkowy numer telefonu, zabezpieczono odpowiednią pomoc psychologiczno-pedagogiczną, odstąpiono od nakładania środka dyscyplinującego za dokonywanie samookaleczeń przez wychowanki, wprowadzono warsztaty dla rodziców/opiekunów oraz inne formy pomocy.

■ Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

Z podejmowanych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw wynikało, że nadal niektóre placówki opiekuńczo-wychowawcze zbyt małą wagę przywiązywały do jakości pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej wychowankom oraz szeroko pojętej pracy wychowawczej. Efektem tych zaniedbań, podobnie jak w latach ubiegłych, były wnioski kierowane do sądu o umieszczenie dzieci w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii lub młodzieżowych ośrodkach wychowawczych czy w szpitalach psychiatrycznych.

Jedna z prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw dotyczyła złożenia wniosku przez dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego o umieszczenie małoletniej wychowanki w szpitalu psychiatrycznym[236]. Sąd rodzinny, po uzyskaniu informacji od Rzecznika oraz po zapoznaniu się z opinią opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, oddalił wniosek dyrektora placówki, a małoletnia – zgodnie z jej życzeniem – została przeniesiona do innej placówki. W ocenie dziewczynki ww. wniosek miał być karą za powiadomienie właściwych instytucji nadzorczych o nieprawidłowościach w tej placówce. Rzecznik Praw Dziecka nadal monitoruje sytuację dziewczynki.

Innym przykładem sprawy z tej kategorii było zgłoszenie wychowanków domu dziecka, którzy zwrócili się do Rzecznika Praw Dziecka ze skargą na niezapewnianie im odpowiedniej opieki w placówce[237]. Kontrola zlecona przez Rzecznika właściwemu urzędowi wojewódzkiemu wykazała, że placówka nieprawidłowo realizowała zadania w zakresie pracy pedagogicznej. Wskazano także na konieczność zwiększenia wymiaru zatrudnienia psychologa i zapewnienia wszystkim wychowankom wymagającym wsparcia odpowiedniej opieki psychologicznej. Zwrócono także uwagę na potrzebę przestrzegania właściwego sposobu wypełniania arkusza badań i obserwacji psychologicznych dla każdego wychowanka

[236] ZEW.441.1161.2016.ZA
[237] ZEW.441.1661.2015.JK

oraz ich systematycznego uzupełniania. Rzecznik oczekuje na przeprowadzenie przez służby wojewody kontroli sprawdzającej realizację zaleceń.

Rzecznik Praw Dziecka powziął informacje o niezapewnianiu dzieciom w placówce opiekuńczo-wychowawczej właściwej opieki całodobowej, niezaspokajaniu niezbędnych potrzeb, w szczególności bytowych, społecznych, rozwojowych oraz emocjonalnych, a także o nieudzielaniu im odpowiedniej pomocy przedmedycznej i psychologicznej[238]. Rzecznik podjął interwencję, zlecając właściwemu urzędowi wojewódzkiemu szczegółowe zbadanie sprawy. Wyniki kontroli potwierdziły liczne nieprawidłowości. Wśród zaleceń wojewoda wskazał na konieczność dokonywania wnikliwej analizy sytuacji dziecka w stosunku do tych wychowanków, na temat których placówka posiadała wiedzę o możliwości doświadczenia przez nich przemocy oraz rozpoznawania potrzeb wychowanków poprzez analizowanie ich sytuacji i sporządzenie diagnoz psychofizycznych. Zlecił również dokonanie zmian w strukturze zespołu wychowawców oraz sporządzanie wnikliwej oceny kandydatów na stanowisko wychowawcy, a także dostosowanie dokumentacji wewnętrznej do obowiązujących przepisów prawa, w tym w zakresie przestrzegania praw dziecka. Dyrektor powiadomił o realizacji zaleceń. Jakość wdrożonych zmian wizytatorzy urzędu wojewódzkiego zobowiązali się zbadać w pierwszym kwartale 2017 roku.

Kolejna sprawa została podjęta przez Rzecznika Praw Dziecka na skutek anonimowej skargi, w której wskazano na brak wsparcia dla wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej w poprawie ich zachowania oraz nieudzielanie im właściwej pomocy psychologicznej[239]. Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o szczegółowe zbadanie sprawy. Kontrola potwierdziła zarzuty w obszarze pomocy specjalistycznej udzielanej dzieciom. Stwierdzono również niedobory kadrowe, co dodatkowo utrudniało sprawowanie właściwej opieki i stosowanie odpowiednich metod wychowawczych, a to z kolei wpływało na pogłębiającą się demoralizację niektórych wychowanków. Dyrektor placówki otrzymał zalecenia, które zostały zrealizowane. Dodatkowo w efekcie działań Rzecznika Praw Dziecka placówka zatrudniła pedagoga na pełen etat i psychologa na 4/5 etatu. Sytuacja wychowanków znacznie się poprawiła.

■ Proces usamodzielniania wychowanków

Liczne skargi wpływające do Rzecznika Praw Dziecka na niewłaściwie zorganizowany proces usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu

[238] ZEW.441.1483.2015.JK
[239] ZEW.441.606.2015.AS

w pieczy zastępczej oraz innego rodzaju placówkach stały się asumptem do powołania Zespołu do spraw usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich, zakładów poprawczych. Efektem jego prac było sformułowanie „Zaleceń Rzecznika Praw Dziecka w zakresie skutecznego usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach oraz opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży", które zostały skierowane do powiatów – jako jednostek realizujących zadania w zakresie usamodzielniania – oraz placówek bezpośrednio realizujących proces usamodzielnienia. Rzecznik zwrócił się także w tej sprawie do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o korektę obowiązujących przepisów dotyczących usamodzielniania się dzieci, w tym ujednolicenie uregulowań zawartych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej[240]. W odpowiedzi Minister zapewnił Rzecznika o podjęciu analizy problemu i uwzględnieniu uwag Rzecznika w pracach nad nowelizacją przepisów w tym zakresie.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła m.in. skarga na dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej, który nie zapewnił wychowankowi opiekuna usamodzielnienia[241]. Chłopiec przebywał w szpitalu psychiatrycznym, a jego opiekun prawny (wychowawca ww. placówki) złożył wniosek do sądu o rezygnację z tej funkcji przed uzyskaniem przez dziecko pełnoletności. Nowo ustanowiony opiekun prawny zgłosił Rzecznikowi, że na miesiąc przed osiągnięciem pełnoletniości chłopiec nie miał jeszcze opiekuna usamodzielnienia. W wyniku działań podjętych przez Rzecznika błąd został naprawiony, a chłopiec po uzyskaniu pełnoletności zamieszkał w mieszkaniu chronionym.

W toku badania sprawy Rzecznik wystąpił również do właściwego urzędu wojewódzkiego o podjęcie działań z zakresu nadzoru nad placówką. Kontrola wykazała nieprawidłowości, a dyrektor placówki otrzymał zalecenia. Funkcjonowanie placówki jest nadal monitorowane zarówno przez urząd wojewódzki oraz przez Rzecznika Praw Dziecka.

Z prośbą o pomoc do Rzecznika zwróciła się też babka chłopca (opiekun prawny, pełniący funkcję rodziny zastępczej), przebywającego od kilku lat w szpitalu psychiatrycznym[242]. Kobieta nie radziła sobie z wychowaniem wnuka podczas jego przepustek ze szpitala (dziecko z Zespołem Aspergera). Wnioskowała, aby podczas jego pobytu w domu wspierał ją pracownik miejskiego ośrodka pomocy społecznej. W efekcie

[240] Dz. U. z 2016 r. poz. 930
[241] ZEW.441.15.2016.ZA
[242] ZEW.441.145.2015.ZA

służby socjalne skierowały wniosek do sądu o rozwiązanie rodziny zastępczej. Sytuacja miała miejsce na krótko przed osiągnięciem przez chłopca pełnoletności. Niezbędne było podjęcie pilnych działań zmierzających do usamodzielnienia chłopca.

Interwencja Rzecznika spowodowała, że chłopiec został niezwłocznie skierowany do placówki opiekuńczo-wychowawczej (początkowo na okres miesięcznej próby), ale miał tam trafić dopiero po ukończeniu 18. roku życia. Chłopiec opuścił szpital w dniu swoich 18. urodzin. Placówka dołożyła wszelkich starań, aby młody człowiek czuł się przyjęty do ich grona z życzliwością. Do jego obecności (i możliwych specyficznych zachowań) została też przygotowana cała społeczność – dzieci i dorośli. W ocenie specjalistów chłopiec był zdolny, ale zaburzenia spowodowane chorobą nie zawsze pozwalały mu na prawidłowe funkcjonowanie.

Po zamieszkaniu w placówce chłopiec podjął naukę w liceum ogólnokształcącym. Dobrze funkcjonuje, systematycznie nabywając coraz więcej umiejętności umożliwiających mu samodzielne życie. Po okresie miesięcznej próby jego pobyt w placówce został przedłużony do czasu, gdy będzie mógł zamieszkać w mieszkaniu chronionym. Chłopiec kontaktuje się z babcią.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła również sprawa[243] zgłoszona przez opiekuna prawnego chłopca przebywającego w rodzinie zastępczej. Chłopiec po osiągnięciu pełnoletności chciał się usamodzielnić i zamieszkać w wynajętym mieszkaniu (dobrze się uczył, miał zagwarantowaną pracę u pracodawcy, u którego odbywał praktyki). W tym celu złożył podanie do powiatowego centrum pomocy rodzinie z prośbą o dofinansowanie wynajęcia mieszkania do czasu ukończenia szkoły.

Rzecznik Praw Dziecka podjął działania wspierające czynności małoletniego na rzecz uzyskania dofinansowania. Wniosek został uwzględniony i po uzyskaniu pełnoletności chłopak przeprowadził się do wynajętego mieszkania.

■ Prawo do prywatności dziecka pozostającego w pieczy zastępczej

Przeprowadzone przez Rzecznika Praw Dziecka rozmowy z dziećmi wskazują, jak ważne jest dla nich przestrzeganie przez dorosłych ich prawa do prywatności i wyrażania własnego zdania.

Problem naruszania tego prawa był szczególnie widoczny w przypadku dzieci wychowujących się poza rodziną biologiczną. Kontrole przeprowadzone przez Rzecznika Praw Dziecka w placówkach opiekuńczo-wychowawczych pokazały, że prawo do

[243] ZEW.441.535.2016.ZA

prywatności było często naruszane, a dzieci boleśnie odczuwały tego skutki. Podkreślić należy, że ich opiekunowie w wielu przypadkach nie mieli świadomości, że naruszają prawo. Wręcz przeciwnie – sądzili, że ich postępowanie sprzyja dobru dziecka.

Przykładem takiej sprawy może być zgłoszony Rzecznikowi Praw Dziecka problem dotyczący dziecka przebywającego w placówce opiekuńczo-wychowawczej[244]. Jego wizerunek został upubliczniony na portalu społecznościowym. Opiekunowie w ten sposób chcieli zwiększyć szanse dziewczynki na znalezienie rodziny zastępczej. Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego z wnioskiem o zbadanie, czy rozpowszechnianie wizerunku dziecka odbywa się za jego oraz jego przedstawicieli ustawowych zgodą. W wyniku kontroli ustalono, że placówka naruszyła prawo do prywatności wychowanki poprzez wykorzystanie jej wizerunku. Dyrektor otrzymał zalecenie – zostało ono zrealizowane.

[244] ZEW.441.256.2016.JK

3. PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych (...).

(art. 26 Konwencji o prawach dziecka)

W 2016 roku zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **3 831** spraw związanych z prawem do godziwych warunków socjalnych.

Rzecznik zwracał się do innych organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- bezdomności dzieci,
- świadczenia wychowawczego,
- świadczenia rodzicielskiego,
- egzekucji świadczeń alimentacyjnych,
- odbywania kary pozbawienia wolności przez skazanych z art. 209 k.k. w Systemie Dozoru Elektronicznego,
- ochrony danych osobowych dzieci przysposobionych,
- procedury przyznawania świadczeń rodzinnych,
- orzekania o niepełnosprawności,
- niewystarczającej liczby lokali socjalnych,
- konfliktów sąsiedzkich,
- ochrony wizerunku małoletnich,
- bezpieczeństwa na placach zabaw,
- ulg przejazdowych w komunikacji zbiorowej dla dzieci i młodzieży.

3.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych

■ **Bezdomność dzieci – wystąpienie z 8 stycznia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[245] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej zwrócił się o podjęcie działań mających na celu ograniczenie bezdomności wśród dzieci. Rzecznik podkreślił, że chociaż w Polsce nie występuje problem tzw. dzieci ulicy, to jednak bezdomność dotyka je z uwagi na bezdomność ich rodziców.

[245] ZSS.422.3.2016.KT

Z danych resortu[246] wynikało, że dzieci stanowią ok. 5% wszystkich bezdomnych. Liczba bezdomnych dzieci wynosi 1 892 i wzrosła o 354 przypadki w porównaniu z rokiem 2013. W ocenie Rzecznika należy ograniczyć kierowanie rodziców z dziećmi do schronisk dla bezdomnych w ramach pomocy społecznej, a w przypadku, gdy jest to konieczne – skracać okres tego pobytu do niezbędnego minimum. Problem stanowi nie tylko liczba dzieci przebywających w schroniskach i domach dla bezdomnych, lecz także panujące tam warunki bytowe. W skrajnych przypadkach, znanych Rzecznikowi, a ujawnionych w toku badania sprawy, pobyt w schronisku dla bezdomnych rodzica z dziećmi trwał nieprzerwanie 3 lata. Z analizy treści skarg jednoznacznie wynikało, że schroniska dla bezdomnych nie są miejscami, w których powinny przebywać dzieci.

Do problematyki bezdomności wśród dzieci w Polsce odniósł się również Komitet Praw Dziecka ONZ w Uwagach końcowych do połączonego trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski. Komitet wyraził niepokój w związku z faktem wzrostu liczby bezdomnych dzieci w Polsce. Zalecił w związku z tym m.in. dokonanie przeglądu prawa i polityki programów mieszkaniowych w celu zapobiegania i eliminowania bezdomności, z uwzględnieniem specjalnych potrzeb dzieci.

W odpowiedzi[247] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że Ministerstwo pracuje nad projektem rozporządzenia w sprawie standardów placówek noclegowych, a sugestie Rzecznika dotyczące ochrony praw dziecka zostaną uwzględnione.

Prace nad projektem rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej *w sprawie standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych i ogrzewalni* są w toku.

■ Świadczenie wychowawcze – wystąpienia z 13 stycznia, 9 lutego i 12 lutego 2016 roku

W związku z pracami legislacyjnymi nad projektem ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci tzw. 500+ Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[248] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, z propozycjami zmian do projektu ustawy.

W ocenie Rzecznika świadczenie wychowawcze powinno przysługiwać także na pierwsze dziecko w rodzinie, niezależnie od progu dochodowego. Przyjęcie takiego rozwiązania stanowić będzie urealnienie celu, jakim jest częściowe pokrycie wydatków

[246] *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych* przeprowadzone na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z 21 na 22 stycznia 2015 r.
[247] DPS-IV.071.1.2016.AM
[248] ZSS.422.5.2016.JW

związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych.

Rzecznik Praw Dziecka zasygnalizował – w razie nieuwzględniania przyznania świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko – potrzebę wprowadzenia zmiany definicji niepełnosprawnego dziecka, poprzez objęcie tym pojęciem również dziecka legitymującego się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności. Powyższa zmiana stwarzałaby możliwość nabycia prawa do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko osobom uprawnionym wychowującym dzieci z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności, w sytuacji, gdy dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1 200,00 zł, a nie, jak zakładał projekt ustawy – gdy dochód na osobę nie przekracza kwoty 800,00 zł.

W wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka zwrócił również uwagę na celowość rozszerzenia zakresu podmiotowego ustawy na pełnoletnie, uczące się dzieci, co korespondowałoby z rozwiązaniami przyjętymi w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych[249] oraz ustawie z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów[250].

O uwzględnienie powyższych zmian w projekcie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się również do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej[251] oraz do Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej[252]. Na posiedzeniu Sejmu RP i Senatu RP przedstawiał swoje stanowisko do projektu ustawy.

Uchwalona 11 lutego 2016 r. ustawa o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci[253] nie uwzględnia postulatów Rzecznika Praw Dziecka.

■ Świadczenia opiekuńcze – wystąpienie z 23 lutego 2016 roku

W senackim projekcie ustawy o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (druk senacki nr 46) wprowadzono regulację zakładającą uchylenie w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych przepisów, które stanowiły przeszkodę dla przyznania świadczeń opiekuńczych w sytuacji, gdy jeden z członków danej rodziny pobiera już świadczenie rodzinne w związku z opieką nad inną osobą. Rzecznik Praw Dziecka, dostrzegając konieczność interwencji w tej

[249] Dz. U. z 2016 r. poz. 1518
[250] Dz. U. z 2016 r. poz. 169
[251] ZSS.422.7.2016.JW
[252] ZSS.422.8.2016.JW
[253] Dz. U. z 2016 r. poz. 195

materii, w pełni poparł[254] inicjatywę Senatu Rzeczypospolitej Polskiej wyrażoną w projekcie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów.

Ustawa została podpisana przez Prezydenta RP 27 czerwca 2016 r.

■ **Ulgi przejazdowe dla dzieci – wystąpienia z 26 lutego i 26 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka interweniuje w tej sprawie od 2013 r., wskazując odpowiedzialnym ministrom na potrzebę zapewnienia dzieciom i młodzieży posiadającym polskie obywatelstwo, a uczącym się poza granicami kraju lub w szkołach przy przedstawicielstwie dyplomatycznym obcego państwa w Polsce, ulg przejazdowych w komunikacji zbiorowej. W wystąpieniu[255] do Ministra Infrastruktury i Budownictwa Rzecznik ponownie wskazał na nierówność w dostępie do komunikacji zbiorowej. Rzecznik, informując Ministra o swoich wcześniejszych działaniach w tej sprawie, wniósł o przygotowanie rozwiązań będących odpowiedzią na zgłoszony problem.

26 września 2016 r. Rzecznik ponownie zwrócił się do Ministra Infrastruktury i Budownictwa o udzielenie informacji o podjętych działaniach.

W odpowiedzi[256] Minister Infrastruktury i Budownictwa poinformował, że 2 maja 2016 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej skierował pod obrady Sejmu RP projekt ustawy *o zmianie ustawy o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego oraz niektórych innych ustaw* (druk sejmowy nr 492). Minister poinformował, że projekt przewiduje m.in. wprowadzenie zmian zmierzających do przyznania uczniom szkół społecznych prowadzonych przez polonijne organizacje oświatowe, stowarzyszenia rodziców, polskie parafie i sekcje polskie funkcjonujące w szkołach działających w systemach oświaty innych państw, z których część jest rejestrowana w bazie Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za granicą, uprawnień do ulg w opłatach na przejazdy środkami komunikacji publicznej oraz wejścia do muzeów i na teren parków narodowych w Polsce.

15 grudnia 2016 r. Sejm RP uchwalił ustawę o zmianie ustawy o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego oraz niektórych innych ustaw. Przepisy przewidują przyznanie dzieciom i młodzieży, nie dłużej niż do 18. roku życia, w okresie pobierania nauki języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej lub innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach prowadzonych przez organizacje

[254] ZSS.422.10.2016.KT
[255] ZSS.422.11.2016.GR
[256] DBI.3.050.26.2016.RS.2

społeczne za granicą oraz szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (…) ulg w komunikacji zbiorowej oraz ulg do muzeów i parków przyrody.

Podnieść należy, że proponowane zmiany tylko częściowo rozwiązują wskazany przez Rzecznika problem.

■ **Bezdomność dzieci – wystąpienie z 7 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[257] do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli o przeprowadzenie ogólnopolskiej kontroli doraźnej w przedmiocie realizacji przez gminy zadań zmierzających do zapobiegania zjawisku bezdomności. Z *Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych* przeprowadzonego w nocy z 21 na 22 stycznia 2015 r. wynika, że 5,2% osób bezdomnych stanowiły dzieci. Co więcej, w porównaniu z 2013 r. liczba bezdomnych dzieci wzrosła o 354 przypadki. Miejscami, w których przebywały bezdomne dzieci, były głównie schroniska, hostele, domy dla osób bezdomnych, ogrzewalnie oraz noclegownie. Z danych prezentowanych w badaniu wynika, że w Polsce funkcjonuje zbyt mało miejsc mogących udzielić schronienia osobom bezdomnym. Rzecznik podkreślił, że to do zadań gminy należy udzielenie pomocy osobom potrzebującym schronienia. Często zdarzało się jednak, że gminy nie prowadzą własnych placówek przystosowanych do pomocy osobom bezdomnym. Odrębnym problemem był brak kontroli nad placówkami udzielającymi schronienia. O problemach w ich funkcjonowaniu niejednokrotnie informowali Rzecznika ich mieszkańcy.

W odpowiedzi[258] Prezes Najwyższej Izby Kontroli poinformował, że kontrola gmin w zakresie wykonywania wyżej wymienionych zadań została przeprowadzona. Prezes NiK podkreślił, że analiza danych z przeprowadzonej kontroli wskazuje, iż zjawisko bezdomności dzieci jest ściśle powiązane z bezdomnością rodziców. W związku z tym problemy te rozpatrywane muszą być łącznie, a w działania skierowane na walkę z bezdomnością dzieci zaangażowane muszą być nie tylko samorządy, ale również inne organy państwa i instytucje odpowiedzialne za kształtowanie i realizację polityki rodzinnej, mieszkaniowej oraz migracyjnej.

[257] ZSS.422.18.2016.AJ
[258] KPS.0511.002.2016

■ **System Dozoru Elektronicznego (SDE) dla skazanych z art. 209 k.k. – wystąpienia z 7 kwietnia i z 10 sierpnia 2016 roku**

We wspólnym wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka[259] i Rzecznik Praw Obywatelskich[260] zwrócili się do Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego o rozważenie możliwości odbywania przez skazanego z art. 209 k.k. (za przestępstwo niealimentacji) całej kary pozbawienia wolności w SDE w sytuacji nałożenia na niego przez sąd obowiązku łożenia na utrzymanie osoby uprawnionej.

Przestępstwo niealimentacji zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat 2, podczas gdy w systemie dozoru elektronicznego można odbywać karę pozbawienia wolności orzeczoną do jednego roku. Umożliwienie odbywania przez skazanych kary pozbawienia wolności w SDE wymagałoby jedynie wprowadzenia stosownego wyłączenia ograniczenia wskazanego w kodeksie karnym wykonawczym, a spełniałoby postulat uczynienia z SDE znacznie efektywniejszego narzędzia kształtowania polityki karnej. Jednocześnie stanowiłoby istotny element realizacji polityki państwa w zakresie zabezpieczenia potrzeb osób uprawnionych do alimentów.

Minister Sprawiedliwości negatywnie odniósł się do postulatu Rzeczników[261]. W odpowiedzi wskazał, że ewentualna zmiana wydaje się niezasadna z punktu widzenia spójności systemu prawa karnego materialnego. Przede wszystkim brak jest uzasadnionych przesłanek do umożliwienia tej grupie skazanych, tj. skazanym z art. 209 k.k., skorzystania z możliwości odbywania w SDE, niezależnie od przyjętej granicy, wymiaru kary do jednego roku. Wątpliwe wydaje się, by odbywanie kary w tym systemie zagwarantowało automatycznie poprawę skuteczności w realizowaniu przez skazanych obowiązku łożenia na utrzymanie innych osób. Zdaniem Ministra nieuzasadniona była również nowelizacja art. 209 k.k. w kierunku obniżenia zagrożenia wymiaru kary pozbawienia wolności do jednego roku, aby umożliwić skazanym z tego przepisu odbywanie kary pozbawienia wolności w SDE.

Ponawiając wystąpienie, Rzecznik Praw Dziecka[262] oraz Rzecznik Praw Obywatelskich[263] wskazali Ministrowi Sprawiedliwości, że ich intencją nie było obniżenie zagrożenia wymiaru kary pozbawienia wolności określonej w art. 209 k.k. Uznali natomiast, że zasadnym byłoby stworzenie możliwości prawnych do odbywania w SDE kary

[259] ZSS.422.20.2016.KT
[260] IX.517.1048.2016.PM/ED
[261] UNP 160512-01497
[262] ZSS.422.20.2016.KT
[263] IX.517.1048.2016.PM/ED

pozbawienia wolności za niealimentację, także gdy przekracza ona jeden rok, a spełnione są łącznie pozostałe warunki do udzielenia zgody na odbywanie kary w SDE.

Rzecznicy podkreślili, że niewielka zmiana obecnie obowiązujących uregulowań prawnych nie wpłynie negatywnie na spójność systemu prawa karnego materialnego, a pozwoli na realną możliwość przeprowadzenia egzekucji alimentów przez komorników, gdyż osoba odbywająca karę w SDE może faktycznie wykonywać pracę odpłatną, a system pozwala monitorować, czy skazany jest w pracy. Dodatkowo będzie to sprzyjać zmniejszeniu liczby osób osadzanych w jednostkach penitencjarnych, do czego powinno się dążyć poprzez różnego rodzaju rozwiązania prawne i ich praktyczne zastosowanie. Umieszczenie w jednostce penitencjarnej osoby skazanej wyłącznie za niepłacenie alimentów nie sprzyja spłacaniu zobowiązań na rzecz własnych dzieci, a dodatkowo obciąża Skarb Państwa kosztami utrzymania więźnia. Miesięczne odbywanie kary w SDE jest nieporównywalnie tańsze niż pobyt skazanego w zakładzie karnym.

W odpowiedzi[264] Minister Sprawiedliwości poinformował o pracach legislacyjnych ukierunkowanych na zmianę definicji przestępstwa niealimentacji[265]. Nowelizacja polega na rezygnacji w podstawowym typie przestępstwa niealimentacji ze znamienia „uporczywości" oraz ze znamienia „narażenia uprawnionego na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych" na rzecz bardziej zobiektywizowanego ustalenia w postaci zaległości alimentacyjnych, których łączna wysokość stanowi równowartość co najmniej 3 świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia, innego niż okresowe, wynosi co najmniej 3 miesiące. Za opisane przestępstwo w typie podstawowym przewidziano karę grzywny, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Oznacza to, że osoba skazana będzie mogła odbyć karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

■ Ochrona danych osobowych dzieci przysposobionych – wystąpienie z 18 kwietnia 2016 roku

Do Rzecznika Praw Dziecka został zgłoszony przypadek rodzica, który chcąc zabezpieczyć dobro przysposobionego dziecka, w toku postępowania o przyznanie jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka przedłożył na żądanie organu postanowienie sądu o przysposobieniu, „zaczerniając" poprzednie dane osobowe dziecka. W efekcie tego działania organ pozostawił wniosek bez rozpoznania, uznając, że

[264] DL-III-072-6/16
[265] Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny (Druk 1193)

wnioskodawca nie spełnił wymogu przedłożenia postanowienia orzekającego o przysposobieniu.

Rzecznik Praw Dziecka, dostrzegając wagę problemu ochrony danych osobowych dzieci przysposobionych w kontekście ubiegania się przez ich rodziców adopcyjnych o jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia dziecka, przewidzianą w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych[266], skierował wystąpienie[267] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Rzecznik zwrócił uwagę, że konieczność ujawnienia przed organem administracji publicznej postanowienia sądu o przysposobieniu, które ujawnia poprzednie dane osobowe dziecka, w tym jego rodziców biologicznych, jest krzywdzące zarówno dla dziecka, jak i dla przysposabiających. Zdaniem Rzecznika w sytuacji ubiegania się przez rodziców adopcyjnych o przyznanie jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka nie jest adekwatne formułowanie wymogu przedstawienia orzeczenia sądu rodzinnego stwierdzającego przysposobienie, zawierającego poprzednie dane osobowe dziecka w sytuacji, gdy można poprzestać na złożeniu aktu urodzenia dziecka.

W odpowiedzi[268] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że na potwierdzenie faktu adopcji dziecka wystarczające jest przedstawienie przez rodzica adopcyjnego zaświadczenia sądu rodzinnego lub ośrodka adopcyjnego o prowadzonym postępowaniu sądowym w sprawie o przysposobienie dziecka (nawet, jeśli to postępowanie zostało już finalnie zakończone adopcją). Takie zaświadczenie, wraz z aktem urodzenia dziecka, zawierającym już dane rodziców adopcyjnych (lub samodzielnym potwierdzeniem przez organ danych rodziców dziecka po dokonanej adopcji poprzez dostęp do rejestru PESEL), potwierdza niewątpliwie fakt adopcji dziecka.

- **Ukrywanie przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji – wystąpienie z 27 kwietnia 2016 roku**

We wspólnym wystąpieniu do Głównego Inspektora Pracy Rzecznik Praw Dziecka[269] i Rzecznik Praw Obywatelskich[270] podzielili się spostrzeżeniami i uwagami zgłaszanymi podczas prac Zespołu do Spraw Alimentów powołanego przez Rzeczników w celu

[266] Dz. U. 2015 r. poz. 114
[267] ZSS.422.21.2016.JW
[268] DSR-IV.073.22.2016.GJ
[269] ZSS.422.25.2016.KT
[270] V.7100.5.2016.JF

wypracowania mechanizmów systemowych pozwalających na poprawę sytuacji w zakresie alimentacji dzieci.

Członkowie Zespołu do Spraw Alimentów, w oparciu o swoje dotychczasowe doświadczenia, potwierdzili, że jednym z problemów w zakresie zjawiska niealimentacji dzieci może być przede wszystkim ukrywanie przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji, które przejawia się tym, że w umowie o pracę wpisywane jest wynagrodzenie minimalne, a pozostała jego cześć wypłacana jest bezpośrednio do ręki („pod stołem"). Zdaniem członków Zespołu niekiedy dochodzi do zatrudniania pracowników z pominięciem przepisów prawa („na czarno"). Pozwala to zobowiązanym do alimentacji rodzicom unikać egzekucji tych należności. Pomimo konsekwencji prawnych, w tym kar pieniężnych zarówno dla pracodawców, jak i pracowników, zjawisko to nie ma charakteru sporadycznego.

W związku z powyższym Rzecznicy zwrócili się do Głównego Inspektora Pracy o zajęcie stanowiska w tej sprawie, a w szczególności o przekazanie informacji, czy w trakcie kontroli przeprowadzanych przez Państwową Inspekcję Pracy zostały dostrzeżone tego typu przypadki oraz przedstawienie danych statystycznych.

W odpowiedzi[271] Główny Inspektor Pracy poinformował, że w toku działań kontrolno-nadzorczych Państwowej Inspekcji Pracy dochodzi niekiedy do ujawnienia przypadków, gdy kwota wynagrodzenia faktycznie wypłacana osobom zatrudnionym w ramach stosunku pracy lub wykonującym tzw. inną pracę zarobkową (na podstawie umów cywilnoprawnych, np. umów zlecenia, umów o dzieło, itp.) jest wyższa niż wysokość wynagrodzenia wykazana w oficjalnych dokumentach, a także sytuacji, w której pracobiorcy świadczą pracę za wynagrodzeniem bez zawarcia umowy i zgłoszenia do ubezpieczeń.

Zjawisko zaniżania wynagrodzeń za pracę i wypłacania ich w kwocie faktycznie wyższej niż deklarowana stanowi także jeden z wymiarów tzw. szarej strefy gospodarki, której eliminowaniu czy też ograniczaniu winna sprzyjać działalność kontrolnych organów publicznych, w tym także Państwowej Inspekcji Pracy. Przyczyny nielegalnego zatrudnienia i powierzania innej pracy zarobkowej, a wśród nich także procederu wypłacania wynagrodzeń „pod stołem", z pominięciem obowiązku ich opodatkowania i odprowadzania należnych składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na które najczęściej powołują się podmioty powierzające innym osobom pracę wbrew obowiązującym przepisom, są od lat takie same, tj. wysokie koszty pracy (obciążenia podatkowe w zakresie odprowadzenia składek ZUS) oraz rygorystyczne i skomplikowane przepisy prawa pracy, które zniechęcają do powierzania

[271] GNP-249-0799-9/16

pracy w sposób legalny. Stosowanie nieuczciwych praktyk jest często tolerowane przez samych pracowników. Pracobiorcy decydujący się na zatrudnienie w „szarej strefie" wskazują na brak możliwości znalezienia pracy w legalnej formie. Relatywnie niższe płace oferowane przez pracodawców za pracę rejestrowaną oraz niskie zasiłki lub ich brak skutkują zgodą na nielegalne zatrudnienie.

Jeżeli chodzi o dane statystyczne gromadzone w zasobach Państwowej Inspekcji Pracy, dotyczące różnych form zjawiska zaniżania wynagrodzeń i dokonywania „wypłat pod stołem", Główny Inspektor Pracy poinformował, że obejmują jedynie wybrane przypadki ujawnione w toku działalności organów Państwowej Inspekcji Pracy i nie oddają pełnego obrazu tego rodzaju nieuczciwych praktyk stosowanych przez podmioty powierzające pracę innym osobom.

- **Mobilizowanie dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec dzieci – wystąpienia z 11 maja, 30 sierpnia, 12 września i 23 grudnia 2016 roku**

We wspólnym wystąpieniu do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik Praw Dziecka[272] i Rzecznik Praw Obywatelskich[273] wskazali, że na podstawie spraw indywidualnych, które wpływają do podległych im Biur, można określić bariery w realizacji uprawnienia dzieci do alimentów. Są to: powszechne przekonanie o społecznym przyzwoleniu na niepłacenie alimentów oraz niski poziom odpowiedzialności osób zobowiązanych do alimentacji.

W ocenie Rzeczników wpływ na zmianę tych szkodliwych przekonań i negatywnych postaw można uzyskać nie tylko wprowadzając odpowiednie uregulowania prawne, ale przede wszystkim poprzez działania edukacyjne w postaci ogólnopolskiej kampanii społecznej, nakierowanej na uświadomienie problemu niealimentacji i zmobilizowanie dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec własnych dzieci. Osiągnięcie celu kampanii poprzez uzyskanie pożądanych zachowań u dłużników przyniosłoby korzyść przede wszystkim dla dzieci, ale również dla państwa – jako gwaranta realizacji obowiązku alimentacyjnego.

W odpowiedzi[274] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej pozytywnie odniósł się do propozycji Rzeczników. Poinformował, że Ministerstwo planuje przeprowadzenie kampanii społecznej, której celem będzie nagłośnienie problemów związanych ze zjawiskiem niealimentacji i zachęcenie do płacenia alimentów. W ramach kampanii planowane jest

[272] ZSS.422.24.2016.KT
[273] IX.7064.1.2016.ED
[274] DSR-IV.071.7.2016.GJ

przygotowanie m.in. cyklu materiałów informacyjnych oraz animowanego filmu dot. alimentów, który skupi się na pokazaniu korzyści z ich płacenia. Planowane jest wykorzystanie różnych kanałów komunikacji. Materiały będą rozpowszechniane w mediach, a także zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa oraz w mediach społecznościowych. Przekaz kampanii będzie skupiać się na pokazaniu, że za dziecko odpowiedzialni są obydwoje rodzice, a pieniądze z alimentów pozwalają na sfinansowanie opieki zdrowotnej, edukacji oraz rozwijanie pasji dziecka.

W wystąpieniu[275] z 30 sierpnia 2016 r. Rzecznicy przekazali Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej informacje, że w wystąpieniu z 13 czerwca 2016 r. zwrócili się również do Prezydenta Konfederacji Lewiatan, Prezydenta Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej oraz Prezesa Związku Przedsiębiorców i Pracodawców[276] o podjęcie bezpośrednio wśród pracodawców kampanii społecznej uświadamiającej konieczność legalnego zatrudniania pracowników. Konfederacja Lewiatan odpowiedziała, że zamierza podjąć się przeprowadzenia takiej kampanii wśród przedsiębiorców. Informacja o planowanej kampanii, z uwagi na potrzebę zapewnienia spójności obu kampanii, została przekazana do resortu pracy.

19 września 2016 r. Rzecznicy wystąpili[277] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z prośbą o przedstawienie informacji na temat zaawansowania prac nad przygotowaniem kampanii społecznej oraz środków przekazu, którymi będzie rozpowszechniana.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nie odpowiedział na wystąpienie.

23 grudnia 2016 r. Rzecznicy ponownie zwrócili się[278] o przedstawienie szczegółowych informacji dotyczących prowadzonej kampanii społecznej, w tym o przyjętej treści i formie przekazu, harmonogramie działań oraz kanałach komunikacji, które mają być wykorzystywane.

Z poczynionych ustaleń wynikało, że kampania ruszyła 28 października 2016 r. Rzecznicy oczekują na odpowiedź w powyższej kwestii.

[275] ZSS.422.24.2016.KT
[276] ZSS.422.29.2016.KT
[277] ZSS.422.24.2016.KT
[278] ZSS.422.24.2016.KT

■ **Zwolnienie od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przysługującego pracownikowi wychowującemu dzieci w wieku do lat 14 – wystąpienie z 13 maja 2016 roku**

W wystąpieniu[279] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznik Praw Dziecka, uzasadniając, że liczba posiadanych dzieci wpływa na ilość spraw wymagających obecności rodziców w czasie pracy urzędów, placówek oświatowych, placówek służby zdrowia i innych instytucji, pokrywającym się z godzinami ich pracy zawodowej, wniósł o rozważenie możliwości podjęcia przez resort prac legislacyjnych zmierzających do zróżnicowania określonego w art. 188 Kodeksu pracy[280] wymiaru zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przysługującego pracownikowi wychowującemu dzieci w wieku do lat 14.

W odpowiedzi[281] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że z uwagi na szeroki obecnie katalog uprawnień pracowniczych związanych z wychowywaniem dzieci w najbliższym czasie resort nie planuje zmian legislacyjnych mających na celu dalsze jego poszerzenie (np. z uwagi na liczbę dzieci). Zaznaczył przy tym, że ewentualna zmiana przepisów w tym zakresie może nastąpić dopiero po pewnym okresie obowiązywania wprowadzonych w ostatnim czasie modyfikacji możliwości korzystania z tego uprawnienia i dokonaniu analizy sposobu oraz zakresu ich wykorzystania przez rodziców.

■ **Aktywizacja zawodowa dłużników alimentacyjnych – wystąpienie z 23 maja 2016 roku**

W wystąpieniu[282] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznik Praw Dziecka[283] i Rzecznik Praw Obywatelskich, powołując się na wyniki badania „Nastawienie Polaków do dłużników alimentacyjnych", przeprowadzonego przez Instytut ARC Rynek i Opinia na zlecenie BIG InfoMonitor, wnieśli o podjęcie działań na rzecz poprawy systemu w zakresie aktywizacji dłużników alimentacyjnych. Wyniki badania wskazywały, że ok. 30% z miliona niealimentowanych dzieci nie dostaje finansowego wsparcia od jednego z rodziców dlatego, że zobowiązanego do alimentacji rodzica nie stać na to z powodu braku pracy. Wydaje się więc, że jedną ze skuteczniejszych metod dochodzenia spłaty zobowiązań przez dłużników alimentacyjnych powinna być ich aktywizacja zawodowa. Aktywizacja

[279] ZSS.422.26.2016.GR
[280] Dz. U. z 2016 r. poz. 1666
[281] DPR.I.4102.65.2016.KJ
[282] II.7064.121.2016.AN
[283] ZSS.422.27.2016.KT

bezrobotnych polega przede wszystkim na udzielaniu pomocy bezrobotnym w dotarciu do zatrudnienia i jego utrzymaniu, jak również przeciwdziała zbytniemu oddaleniu się bezrobotnych od rynku pracy. Ustawodawca zakłada, że zwiększone zagrożenie bezrobociem niektórych grup społecznych wymaga wzmożonej i bardziej ukierunkowanej interwencji ze strony państwa w celu poprawy ich szans na znalezienie trwałego zatrudnienia, a także zapobieżenia wykluczeniu tych grup z rynku pracy.

W związku z powyższym Rzecznicy zwrócili się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o zajęcie stanowiska i rozważenie możliwości podjęcia inicjatywy legislacyjnej, a także działań w zakresie promowania programów specjalnych, regionalnych i działań aktywizacyjnych, realizowanych w ramach aktywnej polityki rynku pracy i adresowanych do dłużników alimentacyjnych.

W odpowiedzi[284] Minister poinformował, że mając na uwadze bardzo trudną sytuację dzieci, na które nie są płacone alimenty, resort pracy rozważy wprowadzenie grupy dłużników alimentacyjnych do art. 49 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy[285], w którym zostały określone grupy bezrobotnych, którym przysługuje pierwszeństwo w dostępie do programów specjalnych.

- **Eliminowanie barier utrudniających skuteczną alimentację dzieci – wystąpienie z 13 czerwca 2016 roku**

We wspólnym wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka[286] wraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich[287] przekazali Prezydentowi Konfederacji Lewiatan, Prezydentowi Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesowi Związku Przedsiębiorców i Pracodawców spostrzeżenia i uwagi zgłoszone podczas prac Zespołu do Spraw Alimentów, powołanego przez Rzeczników w celu wypracowania mechanizmów systemowych pozwalających na poprawę sytuacji w zakresie alimentacji dzieci.

Rzecznicy zwrócili uwagę na problem ukrywania przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji lub zatrudniania ich z pominięciem przepisów prawa, co skutkuje uniknięciem egzekucji należności alimentacyjnych.

Rzecznicy wystąpili do organizacji przedsiębiorców o zajęcie stanowiska w tej sprawie, a w szczególności o przekazanie informacji, czy problem ten został dostrzeżony w działalności organizacji. Zaapelowali o podjęcie, we współpracy z innymi organizacjami

[284] DSR-IV.071.7.2016.GJ
[285] Dz. U. 2016 r. poz. 645
[286] ZSS.422.29.2016.KT
[287] V.7100.6.2016.JF

zrzeszającymi przedsiębiorców, kampanii społecznej uświadamiającej przedsiębiorców o konieczności legalnego zatrudniania pracowników, co w konsekwencji pozwoliłoby osobom przez nich zatrudnionym na realizację obowiązku alimentacyjnego.

Prezydent Konfederacji Lewiatan pozytywnie odpowiedział[288] na wystosowany apel o przeprowadzenie kampanii społecznej uświadamiającej przedsiębiorcom konieczność eliminowania zachowań sprzyjających unikaniu płacenia alimentów.

Pozytywna odpowiedź napłynęła również od Prezesa Związku Przedsiębiorców i Pracodawców[289]. Wynikało z niej, że problem uchylania się od obowiązku alimentacyjnego jest bardzo istotny, więc instytucje państwa wraz z partnerami społecznymi powinny podejmować wszelkie kroki niezbędne do jego rozwiązania. Stąd też, jeżeli będą prowadzone działania w tym zakresie, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców chętnie je wesprze.

■ **Bezpieczeństwo na placach zabaw – wystąpienie z 22 czerwca 2016 roku**

W związku z licznymi – napływającymi niezmiennie od wielu lat – skargami dotyczącymi złego stanu technicznego oraz likwidacji placów zabaw Rzecznik Praw Dziecka, mając na względzie rozpoczynający się okres wakacji, zwrócił się[290] do prezydentów i burmistrzów miast oraz wójtów o inicjowanie działań zapewniających sprawne funkcjonowanie istniejących placów zabaw oraz ich modernizację. Rzecznik podkreślił, że zaniedbania stanu technicznego mogą stwarzać realne zagrożenie dla zdrowia lub życia najmłodszych, stąd też tak ważne są bieżące przeglądy techniczne i podejmowanie działań modernizujących. Zobowiązanie do podejmowania takich inicjatyw zawarte zostało m.in. w Konwencji o prawach dziecka, w której uznano prawo najmłodszych do bezpiecznego wypoczynku i rekreacji.

■ **Egzekucja za granicą świadczeń alimentacyjnych zasądzanych orzeczeniami polskich sądów – wystąpienie z 22 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[291] do włoskiego Rzecznika Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem trudności w egzekwowaniu świadczeń alimentacyjnych zasądzonych wyrokami polskich sądów a egzekwowanych na mocy Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzonej w Nowym Jorku dnia

[288] KL/319/1432/GB/2016
[289] Pismo bez znaku z 30 czerwca 2016 r.
[290] ZSS.422.34.2016.MW
[291] ZSS.422.39.2016/AT

20 czerwca 1956 r.[292] oraz rozporządzenia Rady WE Nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych[293].

Rzecznik wskazał, że z informacji przekazywanych mu przez polskich wierzycieli, jak również przez polskie organy centralne wynika, że włoski organ centralny nagminnie i konsekwentnie nie wykonuje wniosków wierzycieli w tych sprawach, ignorując monity organu polskiego oraz interwencje podejmowane przez polskie służby konsularne.

Jednocześnie Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się z do Rzecznika Praw Dziecka we Włoszech z prośbą o podjęcie działań w sprawach o uznanie i wykonanie orzeczeń dot. dwójki małoletnich, których rodzice zgłosili się do niego o pomoc.

W odpowiedzi[294] Rzecznik Praw Dziecka Republiki Włoskiej poinformował, że zwrócił się do Ministerstwa Sprawiedliwości, Departamentu Sądownictwa Nieletnich i Wspólnot o przekazanie bieżących informacji na temat postępowań dot. dzieci.

12 grudnia 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka Republiki Włoskiej poinformował, że Izba Adwokacka w Salerno dopuściła do bezpłatnej obrony matkę małoletniej, wyznaczając ją prawnym przedstawicielem w postępowaniu toczącym się w lokalnym sądzie apelacyjnym w celu wdrożenia zagranicznego wyroku. Postępowanie pozostaje w toku.

- **Odpracowywanie przez dłużników alimentacyjnych długu z funduszu alimentacyjnego – wystąpienie z 3 sierpnia 2016 roku**

W wystąpieniu do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznik Praw Dziecka[295] wraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich[296] zwrócili się o rozważenie zastosowania wobec dłużników alimentacyjnych instrumentu w postaci prac społecznie użytecznych w celu podniesienia stopy zwrotu świadczeń wypłaconych przez fundusz alimentacyjny. Rzecznicy wskazali, iż urealnieniu postulowanego w ustawie systemu samofinansowania się funduszu alimentacyjnego powinno towarzyszyć nie tylko wprowadzenie rozwiązań, które zwiększą skuteczność egzekucji należności, aktywizacji bezrobotnych dłużników alimentacyjnych, ale również podjęcie innych działań systemowych, zmierzających do niwelowania zadłużenia dłużników alimentacyjnych wobec funduszu. Jak

[292] Dz. U. z 1961 r. poz. 87

[293] Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz. U. UE. L. z 2009 r. str. 1 z późn. zm.).

[294] Nr 2193/2016

[295] ZSS.422.36.2016.JW

[296] III.7064.121.2016 AN

wskazali, w tym zakresie godna rozważenia jest możliwość odpracowania długu alimentacyjnego wobec funduszu poprzez obligatoryjne kierowanie dłużników do wykonywania prac społecznie użytecznych.

W odpowiedzi[297] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że mając na uwadze trudną sytuację dzieci, na które nie są płacone alimenty, w ramach swojej właściwości, analizuje możliwe do wprowadzenia propozycje zmian legislacyjnych, zmierzających do poprawy sytuacji wierzycieli alimentacyjnych. Wśród analizowanych rozwiązań znajdują się również propozycje dotyczące wykorzystania istniejących instrumentów runku pracy, które skutecznie przeciwdziałałyby bierności zawodowej dłużników alimentacyjnych.

- **Egzekucja świadczeń alimentacyjnych za granicą – wystąpienia z 3 sierpnia i 5 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka[298] wraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich[299] wystąpili do Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego o ponowne zbadanie i ocenę jakości współpracy z organami Republiki Włoskiej, a także poinformowanie o podjętych działaniach w tym zakresie. Rzecznik Praw Dziecka dostrzegał problem związany z egzekucją alimentów z terenu Włoch już w poprzednich wystąpieniach[300].

W nawiązaniu do pisma[301] z 11 maja 2015 r., będącego odpowiedzią na wystąpienie[302] Rzecznika Praw Dziecka z 11 lutego 2015 r., dostrzeżono aktualność zagadnienia związanego z egzekucją świadczeń alimentacyjnych zasądzonych orzeczeniami polskich sądów. Rzecznicy zwrócili się o informacje związane z prowadzoną korespondencją na temat ogólnych problemów występujących we współpracy z włoskim organem przyjmującym wnioski oraz efekty podjętych na wniosek sądów interwencji w poszczególnych sprawach. Wnieśli także o informacje, czy – zgodnie z uprzednimi zapewnieniami – został podjęty dialog z Ministero della Giustizia i jakie przyniósł efekty.

Z uwagi na brak odpowiedzi na zgłaszane postulaty 5 listopada 2016 r. ponowiono wystąpienie. Na dzień przedłożenia niniejszej Informacji odpowiedź nie została udzielona.

297 DSR-IV.071.10.2016.GJ
298 ZSS.422.30.2016.SK
299 IV.7022.31.2016.MK
300 ZSS.500.19.2012.JZ, ZSS.422.2015.AT
301 DWMPC-VII-072-1/15/2
302 ZSS.422.2015.AT

■ **Świadczenia wychowawcze dla dzieci legitymujących się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności – wystąpienie z 17 sierpnia 2016 roku**

W związku z apelami rodziców dzieci z niepełnosprawnością, którzy pomimo trudnej sytuacji życiowej nie spełniają ustawowych kryteriów dla uzyskania świadczenia wychowawczego, albowiem przekraczają progi dochodowe i w związku z tym zostają pozbawieni dodatkowego wsparcia na częściowe pokrycie wydatków związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych i wychowywaniem dzieci, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił[303] się do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o analizę problemu i podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do zapewnienia jednakowych warunków nabywania prawa do świadczenia wychowawczego dla rodzin wychowujących dzieci legitymujące się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

Zgodnie z ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, rodzinie wychowującej dziecko w wieku 16–18 lat, legitymujące się lekkim stopniem niepełnosprawności, świadczenie wychowawcze na pierwsze dziecko przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza 800 zł. W przypadku rodzin wychowujących dzieci z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym kwota ta wynosi natomiast 1 200 zł. W opinii Rzecznika Praw Dziecka w ramach wyznaczonej grupy dzieci z niepełnosprawnością (podmiotów podobnych) niedopuszczalne jest odmienne traktowanie dzieci legitymujących się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności. Wystąpienie podobieństwa w postaci niepełnosprawności powinno stanowić przesłankę zastosowania zasady równości.

W odpowiedzi[304] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował o przyjętym kryterium wsparcia rodzin z dziećmi w ramach programu w odniesieniu do innych funkcjonujących systemów wsparcia i nie podzielił stanowiska Rzecznika Praw Dziecka.

■ **Utworzenie centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych – wystąpienie z 30 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka[305] wraz z Rzecznikiem Praw Obywatelskich[306] w wystąpieniu do Wiceprezesa Rady Ministrów – Ministra Rozwoju przedstawili propozycję

[303] ZSS.422.41.2016.JW
[304] DSR-IV.071.11.2016.AW
[305] ZSS.422.38.2016.KT
[306] IV.7022.35.2016.MK

mającą na celu zwiększenie efektywności egzekucji świadczeń alimentacyjnych dla dzieci, polegającą na utworzeniu centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych.

Według tej koncepcji do rejestru trafiałyby informacje obejmujące dane dotyczące wyłącznie osób, na których ciąży – na podstawie tytułu wykonawczego pochodzącego lub zatwierdzonego przez sąd – obowiązek alimentacyjny. Dane dłużnika mogłyby być umieszczone w rejestrze jedynie w przypadku bezskuteczności egzekucji. Rejestr mógłby być zasilany, np. danymi pochodzącymi z rejestru dłużników niewypłacalnych, informacjami ujawnionymi w biurach informacji gospodarczej, ale też informacjami od wszystkich komorników sądowych, przekazywanych do rejestru automatycznie z aplikacji Komornik SQL-VAT lub Kancelaria Komornika-VAT albo poprzez portal internetowy. Jednocześnie rejestr zapewniałby stały dostęp do danych o dłużnikach alimentacyjnych dla wszystkich kancelarii komorniczych oraz dla innych podmiotów uprawnionych.

W odpowiedzi[307] Minister Rozwoju i Finansów poinformował, że trwają zaawansowane prace nad kompleksową nowelizacją ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności. Minister uznał jednak, że realizacja propozycji Rzeczników nie należy do kompetencji resortu. Poinformował również, że dane dłużników alimentacyjnych są obecnie dostępne w ramach systemu funkcjonującego na zasadach określonych w ustawie o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych. Organy alimentacyjne są zobowiązane do przekazywania wszystkim biurom informacji gospodarczej informacji o zaległościach osób zobowiązanych do świadczeń alimentacyjnych. Właściwe organy przekazują te dane biurom bez konieczności zawierania umów o udostępnianie informacji gospodarczej. W rezultacie każde biuro informacji gospodarczej posiada i udostępnia informacje o wszystkich dłużnikach alimentacyjnych. W ocenie Ministra kilkunastoletnie doświadczenia funkcjonowania ustawy potwierdzają skuteczność takiego rozwiązania.

■ **Progi dochodowe uprawniające do świadczeń z funduszu alimentacyjnego – wystąpienie z 31 października 2016 roku**

We wspólnym wystąpieniu do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rzecznik Praw Dziecka[308] oraz Rzecznik Praw Obywatelskich[309] wskazali, że na podstawie spraw indywidualnych, które wpływają do podległych im Biur, należy stwierdzić, że grupa osób

[307] DDR-II-0112.4.2016
[308] ZSS.422.42.2016.MW
[309] III.7064.175.2015.AN

uprawnionych do pobierania świadczeń z funduszu alimentacyjnego jest bardzo nieliczna w stosunku do faktycznych potrzeb, a z roku na rok będzie jeszcze mniejsza.

Kwota uprawniająca do otrzymania świadczeń z funduszu alimentacyjnego wynosi 725 zł i pozostaje niezmienna od wejścia w życie ustawy, tj. od 1 października 2008 r. Zdaniem Rzeczników niezbędne jest, żeby przy ustaleniu kryterium uprawniającego do świadczeń z funduszu uwzględniono takie czynniki, jak: wzrost kosztów utrzymania, spadek wartości pieniądza czy wzrost minimalnego wynagrodzenia. Warto zauważyć, że gdy procedowano nad ustawą, minimalne wynagrodzenie wynosiło 936 zł, natomiast od 1 stycznia 2017 r. jest ono na poziomie 2 000 zł.

O świadczenia z funduszu alimentacyjnego występują samotni rodzice, na których spoczywa całkowity ciężar utrzymania dziecka. Jeżeli taka osoba podejmuje pracę zawodową, bardzo często się zdarza, że nie otrzymuje żadnych świadczeń – ani tych z funduszu, ani świadczenia wychowawczego czy świadczeń rodzinnych z powodu przekroczenia kryterium dochodowego. Takie rodziny, mimo podjęcia starań samodzielnego utrzymania dzieci, nie mogą liczyć na żadną pomoc ze strony państwa.

Także wprowadzenie na grunt ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów systemu „złotówka za złotówkę", stosowanego obecnie przy ustalaniu prawa do świadczeń rodzinnych, przyczyniłoby się do rozwiązania problemu. Jednocześnie wskazano na zasadność rozważenia możliwości całkowitego zniesienia progu dochodowego.

W związku z powyższym Rzecznicy zwrócili się o poddanie analizie przedstawionego problemu oraz poinformowanie o zajętym stanowisku.

Minister poinformował[310], że aktualnie w resorcie nie są prowadzone prace nad podwyższeniem lub zniesieniem kryterium dochodowego uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego ani wprowadzeniem szczególnego trybu przyznawania tych świadczeń pomimo przekroczenia kryterium dochodowego.

■ Prawa lokatorów – wystąpienie z 8 grudnia 2016 roku

W wystąpieniu[311] do Ministra Infrastruktury i Budownictwa Rzecznik Praw Dziecka przedstawił uwagi i propozycje do projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych. Obawy Rzecznika wzbudza

[310] DSR-IV.071.17.2016.GJ
[311] ZSS.422.19.2016.KK

propozycja zawarta w art. 1 ust. 8 projektu, dotycząca uchylenia art. 14 ust. 4 i 7 obowiązującej ustawy. Projekt zakłada rezygnację z katalogu osób, wobec których sąd obligatoryjnie orzeka o uprawnieniu do lokalu socjalnego. W katalogu tym umieszczone były: kobiety w ciąży, małoletni, niepełnosprawni lub ubezwłasnowolnieni (…), chyba że osoby te mogą zamieszkiwać w innym lokalu niż dotychczas używany.

W ocenie Rzecznika rezygnacja ze wskazanego katalogu osób doprowadzić mogła do wykluczenia społecznego osób, którym Państwo powinno zapewnić szczególną ochronę, oraz stoi w sprzeczności z założeniami samego projektu, mającego pozytywnie wpłynąć na sytuację osób realnie najuboższych.

Rzecznik pozytywnie ocenił natomiast zmianę w art. 17 ustawy nowelizującej związaną ze zmianą umiejscowienia regulacji zawartej w art. 24 ustawy nowelizowanej. Umiejscowienie przepisu w rozdziale zatytułowanym „Lokale socjalne" zamiast – jak dotychczas – w rozdziale zatytułowanym „Mieszkaniowy zasób gminy" spowoduje możliwość orzekania w przedmiotowej sprawie przez sąd. Na gruncie nowelizowanej ustawy sądy, powołując się na wykładnię systemową art. 24 ustawy, wskazywały, iż przepis jest skierowany jedynie do gminy i nie dotyczy sądu orzekającego.

Z zadowoleniem Rzecznik przyjął również proponowaną zmianę w postaci dodania pkt 6a w art. 21 ust. 3 ustawy obligującego gminę do uregulowania w uchwałach w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy warunków, jakie musi spełniać lokal wskazywany dla osób z niepełnosprawnością, z uwzględnieniem potrzeb tych osób. Obecnie ustawa nie przewiduje żadnych dodatkowych wymogów uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnością.

W odpowiedzi[312] Minister Infrastruktury i Budownictwa poinformował, że w ramach uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych projektu zgłoszone zostały uwagi wskazujące na konieczność odpowiedniego dostosowania i skorelowania treści projektu z projektem *ustawy o zmianie ustawy o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych oraz niektórych innych ustaw* z uwagi na fakt, że zmiany wprowadzone w obu ustawach dotyczą niejednokrotnie tych samych przepisów.

W ramach analizy uwag zgłoszonych do projektu nowelizacji ustawy, rozważona zostanie zmiana art. 14 ust. 4 ustawy, polegająca na ustanowieniu podstawy materialnoprawnej dla sądów do orzekania o braku prawa do lokalu socjalnego nie tylko w sytuacji, gdy osoby wymienione w art. 14 ust. 4 ustawy mogą zamieszkać w innym lokalu

[312] DM4.054.57.2016.EŁ.1

niż dotychczas używany, ale także wtedy, gdy ich sytuacja materialna pozwala na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych we własnym zakresie.

Projekt został wycofany z dalszych prac. W nowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o finansowym wsparciu lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych oraz niektórych innych ustaw (UD 99) zostały uwzględnione uwagi Rzecznika.

3.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do godziwych warunków socjalnych

■ Niealimentacja dzieci

Podobnie jak w latach ubiegłych, wiele spraw zgłaszanych do Rzecznika dotyczyło problemów związanych z egzekucją alimentów na rzecz dzieci[313].

Przykładem może być sprawa, w której Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję wskutek zawiadomienia matki trójki dzieci, która od 2014 r. bezskutecznie starała się wyegzekwować alimenty na rzecz małoletnich od ojca zamieszkałego za granicą[314].

W toku postępowania toczącego się przed sądem okręgowym konieczne było ustalenie, czy dłużnik alimentacyjny żyje, albowiem matka miała informacje od członków rodziny, że ojciec dzieci zmarł. Mając na uwadze, iż ojciec małoletnich był obywatelem Wietnamu i tam też prawdopodobnie przebywał, ustalenie powyższego trwało blisko rok. Z przesłanych przez właściwą instytucję wietnamską informacji wynikało, że nie odnotowano w tym kraju zgonu dłużnika alimentacyjnego.

Powyższe dane pozwoliły na ustalenie, że dłużnik alimentacyjny żyje. Sąd okręgowy wystąpił do właściwej instytucji wietnamskiej o udzielenie informacji o miejscu zamieszkania ojca.

Rzecznik Praw Dziecka, mając na uwadze długi okres oczekiwania na informacje ze strony wietnamskiej, wystąpił do Konsula Rzeczypospolitej Polskiej w Hanoi o ustalenie danych niezbędnych do dalszego procedowania w możliwie najkrótszym terminie.

---

[313] ZSS.441.860.2016.KK, ZSS.441.878.2016.KK, ZSS.441.620.2016.KK, ZSS.441.490.2016.KK, ZSS.441.907.2015.KK, ZSS.441.243.2016.KK, ZSS.441.106.2016.KZ, ZSS.441.439.2016.JW, ZSS.441.1240.2016.JW, ZSS.441.998.2016.AG, ZSS.441.629.2016.JW, ZSS.441.193.2016.KT, ZSS.441.233.2016.KT, ZSS.441.330.2016.KT, ZSS.441.384.2016.KT, ZSS.441.457.2016.KT, ZSS.441.526.2016.KT, ZSS.441.541.2016.KT, ZSS.441.925.2016.KT, ZSS.441.1012.2016.KT, ZSS.441.1118.2016.KT, ZSS.441.1135.2016.KT, ZSS.441.809.2016.SK, ZSS.441.842.2016.SK, ZSS.441.1069.2016.SK, ZSS.441.1269.2016.SK, ZSS.441.363.2016.AT, ZSS.441.548.2016.AT, ZSS.441.574.2016.AT, ZSS.441.808.2016.AT, ZSS.441.1265.2016.AT, ZSS.441.1314.2016.AT, ZSS.441.523.2016.KK

[314] ZSS.441.1410.2015.JW

Po dwóch miesiącach od interwencji Rzecznika, Konsul RP w Hanoi potwierdził, że strona wietnamska nawiązała kontakt ze stroną polską i udzieliła informacji dotyczących tożsamości i miejsca zamieszkania poszukiwanej osoby.

Aktualnie toczy się postępowanie w celu ustalenia majątku dłużnika, z którego możliwe będzie przeprowadzenie egzekucji.

Innym przykładem może być sprawa, w której do Rzecznika zgłosiła się[315] matka małoletniej, w związku z uchylaniem się ojca od realizacji ciążącego na nim obowiązku alimentacyjnego.

Rzecznik Praw Dziecka ustalił, że wobec ojca małoletniej toczyło się postępowanie karne przed sądem rejonowym w związku z uporczywym uchylaniem się od płacenia rat alimentacyjnych i narażenia córki na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych.

Rzecznik Praw Dziecka monitorował ww. postępowanie. Wyrokiem sąd uznał ojca za winnego zarzucanego mu czynu i orzekł wobec niego karę 8 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie zawiesił na dwuletni okres próby. Jednocześnie zobowiązał ojca do wykonywania ciążącego na nim obowiązku alimentacyjnego.

Pomimo wyznaczenia przez sąd ojcu dziecka okresu próby połączonego z nałożeniem na niego obowiązku w postaci zapłaty rat alimentacyjnych na rzecz córki, nadal uchylał się on od płacenia alimentów.

Rzecznik Praw Dziecka dokonał analizy akt dozoru prowadzonego przez kuratora sądowego w sprawach karnych, dochodząc do konkluzji, że pomimo rażącego niewywiązywania się przez ojca dziecka z nałożonego na niego obowiązku, sąd nie zarządził wykonania kary pozbawienia wolności.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do sądu o informacje w kwestii zarządzenia wykonania kary wobec dłużnika.

W następstwie interwencji Rzecznika sąd zarządził wykonanie kary pozbawienia wolności wobec skazanego.

■ Ochrona majątku dziecka

Do Rzecznika Praw Dziecka wielokrotnie zwracali się opiekunowie i rodzice dzieci w sprawach dotyczących zabezpieczenia sytuacji materialnej małoletnich. Sprawy z tego zakresu dotyczyły głównie postępowań o stwierdzenie nabycia spadku, przekroczenia terminu przez przedstawicieli ustawowych na odrzucenie spadku, uzyskania zezwolenia na dokonanie

[315] ZSS.441.361.2015.AT

czynności przekraczających zwykły zarząd majątkiem dziecka oraz nieprawidłowości w postępowaniach dotyczących spisu inwentarza[316].

Przykładem może być sprawa, w której Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu prowadzonym przed sądem rejonowym z wniosku prokuratora rejonowego o uzyskanie zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniej[317].

W tej sprawie w ocenie Rzecznika dotychczasowe działania matki, będącej przedstawicielką ustawową małoletniej, poddawały pod wątpliwość zgodność działań z interesami córki.

Małoletnia przebywała wówczas w zawodowej rodzinie zastępczej. W toku pozostawała również sprawa o pozbawienie matki władzy rodzicielskiej. Rzecznik, po zapoznaniu się z dokumentacją, doszedł do przekonania, że matka małoletniej złożyła oświadczenie o przyjęciu spadku w imieniu dziecka przy pełnej świadomości znacznego jego obciążenia długami. Doprowadziło to do egzekucji należności z renty rodzinnej przyznanej małoletniej po zmarłym ojcu. Działania matki, w tym dalsze generowanie zadłużenia poprzez brak regulowania opłat czynszowych, a obciążających małoletnią, w ocenie Rzecznika budziły wątpliwości.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka wniósł o ustanowienie dla małoletniej kuratora celem reprezentowania jej w przedmiotowym postępowaniu.

W reakcji na pismo Rzecznika sąd podjął czynności i zezwolił na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem małoletniej, polegającej na złożeniu w imieniu dziecka oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza i odrzuceniu spadku po ojcu. Postanowienie jest prawomocne.

W innej sprawie dotyczącej tożsamej problematyki do Rzecznika Praw Dziecka zgłosiła się[318] siostra małoletniej dziewczynki, która odziedziczyła spadek po zmarłym ojcu.

Małoletnia nie kontaktowała się z ojcem przez okres około 10 lat i pobierała świadczenia z funduszu alimentacyjnego. Po jego śmierci krewni ojca złożyli przed notariuszem oświadczenia o odrzuceniu spadku, niestety opiekun prawny małoletniej nie złożył stosownego oświadczenia w terminie.

W związku z odziedziczeniem spadku z dobrodziejstwem inwentarza sąd wystąpił do właściwego komornika o dokonanie spisu inwentarza po zmarłym.

[316] ZSS.441.96.2016.AT, ZSS.441.167.2016.AT, ZSS.441.466.2016.AT, ZSS.441.1297.2016.AT, ZSS.441.1334.2016.AT, ZSS.441.1341.2016.AT, ZSS.441.1306.2015.KK, ZSS.441.188.2016.KK, ZSS.441.699.2016.KK
[317] ZSS.441.752.2016.KK
[318] ZSS.441.323.2016.AT

Z uwagi na przedłużające się postępowanie dotyczące spisu inwentarza, Rzecznik Praw Dziecka występował do komornika przy sądzie rejonowym o wyjaśnienia w sprawie, w tym o udostępnienie akt sprawy egzekucyjnej w celu zapoznania się z faktyczną sytuacją małoletniej.

Z informacji przekazanych Rzecznikowi wynikało, że trudności w sporządzeniu spisu inwentarza były związane z przeszkodami w ustaleniu pełnego majątku po zmarłym. W kolejnym piśmie komornik poinformował Rzecznika, że ustalił, iż w skład masy spadkowej wchodzi nieruchomość położona w okręgu innego sądu.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do sądu spadku o udzielenie informacji, jakie działania podjął w celu dokonania czynności poza jego właściwością miejscową.

Sprawa pozostaje w toku.

■ Renta rodzinna

Podobnie jak w latach ubiegłych, część spraw zgłaszanych do Rzecznika dotyczyła odmowy przyznania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych renty rodzinnej. Każda ze zgłoszonych spraw była wyjaśniana i analizowana pod kątem legalności wydanej decyzji administracyjnej[319].

Za przykład może służyć sprawa matki samotnie wychowującej małoletnią córkę, która od 2012 r. ubiegała się o ustalenie prawa do renty rodzinnej dla dziecka po ojcu, który pracował i zmarł za granicą[320].

Do ustalenia prawa do renty rodzinnej konieczne było wykazanie okresów ubezpieczenia przebytych przez ojca dziecka na terenie Grecji. Grecka instytucja ubezpieczeniowa, pomimo pism i ponagleń kierowanych przez właściwy oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, nie przesyłała dokumentacji ubezpieczeniowej zmarłego.

Rzecznik skierował w tej sprawie wystąpienie do Rzecznika Praw Dziecka w Grecji o podjęcie działań w zakresie ochrony praw dziecka, leżących w granicach jego kompetencji. Po interwencji Rzecznika wymagane dokumenty zostały przesłane przez grecką instytucję ubezpieczeniową do właściwego oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Polsce.

Powyższe dane pozwoliły na wydanie decyzji w sprawie uprawnienia do renty rodzinnej dla małoletniej po zmarłym ojcu.

[319] ZSS.441.1184.2016.JW, ZSS.441.891.2016.JW, ZSS.441.527.2016.KK
[320] ZSS.441.310.2015.JW

■ Renta rodzinna w drodze wyjątku

Sprawy zgłaszane Rzecznikowi dotyczyły także odmowy przyznania przez Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego renty rodzinnej w drodze wyjątku. Każda ze zgłoszonych spraw była analizowana pod kątem konieczności zgłoszenia udziału w postępowaniach[321].

Za przykład może służyć sprawa zgłoszona przez matkę dwójki dzieci[322], którym Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego odmówił przyznania prawa do renty rodzinnej w drodze wyjątku po ich zmarłym ojcu.

Od powyższej decyzji matka małoletnich wniosła odwołanie do sądu administracyjnego, żądając jej uchylenia i wykazując, iż zaistniały szczególne okoliczności uzasadniające przyznanie renty rodzinnej w drodze wyjątku. Sąd administracyjny wyrokiem uchylił zaskarżoną decyzję administracyjną i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do KRUS z pytaniem, czy podjęto czynności wyjaśniające i na jakim etapie znajduje się sprawa przyznania małoletnim dzieciom renty rodzinnej po ich zmarłym ojcu. Następnie, po uzyskaniu stosownych informacji, wystąpił do Centrali KRUS o zajęcie stanowiska w przedmiotowej sprawie oraz przesłanie informacji o podjętych czynnościach zmierzających do ponownego wydania decyzji.

Z uwagi na odległy termin, jaki upłynął od wydania wyroku wojewódzkiego sądu administracyjnego, uchylającego decyzję o odmowie przyznania renty w drodze wyjątku dla wskazanych powyżej małoletnich i przekazaniu sprawy do jej ponownego rozpoznania, Rzecznik wystąpił o pilne podjęcie czynności ze względu na dobro dzieci.

W wyniku działań podjętych przez Rzecznika Prezes KRUS wydał decyzję przyznającą wskazane świadczenie.

■ Procedura przyznawania świadczeń

Do Rzecznika Praw Dziecka wielokrotnie zwracali się rodzice i opiekunowie małoletnich w sprawach dotyczących prawa do świadczeń rodzinnych oraz świadczeń z funduszu alimentacyjnego.

W głównej mierze zgłoszenia dotyczyły: wątpliwości co do zasad ich przyznawania; rodzaju i wysokości świadczeń, o które można się ubiegać; uchylenia decyzji przyznającej prawo do świadczeń w razie stwierdzenia, że zostały pobrane nienależnie; braku terminowego wypłacania świadczeń już przyznanych. Rzecznik Praw Dziecka każde zgłoszenie

[321] ZSS.441.441.489.2016.KZ, ZSS.441.877.2016.JW, ZSS.441.815.2016.JW, ZSS.441.1295.2016.AG, ZSS.441.911.2016.JW, ZSS.441.376.2016.KZ, ZSS.441.481.2016.KZ
[322] ZSS.441.1132.2016.AG

rozpatrywał indywidualnie, udzielając wyjaśnień w oparciu o aktualnie obowiązujące przepisy prawa[323].

Za przykład posłużyć może zgłoszenie[324] matki małoletniego chłopca, której odmówiono prawa do dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka.

Powodem odmowy świadczenia było ustalenie przez organ, że matka chłopca wyszła ponownie za mąż i dziecko wychowuje się w rodzinie zrekonstruowanej. W związku z powyższym uznano, że matka nie jest już rodzicem samotnie wychowującym dziecko w rozumieniu przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu przed samorządowym kolegium odwoławczym, które utrzymało w mocy zaskarżoną decyzję.

W związku z powyższym Rzecznik wniósł skargę na decyzję organu drugiej instancji do wojewódzkiego sądu administracyjnego. Sąd, uwzględniając skargę Rzecznika, uchylił decyzję organów drugiej i pierwszej instancji.

Aktualnie toczy się przed Naczelnym Sądem Administracyjnym postępowanie ze skargi kasacyjnej samorządowego kolegium odwoławczego.

Kolejny przykład dotyczy sprawy, w której powiatowe centrum pomocy rodzinie odmówiło przyznania rodzinie zastępczej niezawodowej świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka od daty wydania wyroku przez sąd okręgowy, który orzekł o umieszczeniu małoletniego w rodzinie zastępczej, wskazanej przez właściwy sąd rejonowy[325]. Organ administracji nie uwzględnił okresu od daty wydania wyroku sądu okręgowego jako wyroku w pierwszej kolejności umieszczającego dziecko w pieczy zastępczej do wydania postanowienia następczego sądu rejonowego. Od powyższej decyzji odwołanie do samorządowego kolegium odwoławczego złożyła rodzina zastępcza.

Po rozpoznaniu odwołania samorządowe kolegium odwoławcze uchyliło decyzję w części dotyczącej początkowego terminu przyznania świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w rodzinie zastępczej, jednak w sposób nieprawidłowy ustaliło datę początkową. Kolegium przyznało świadczenie od daty wydania postanowienia sądu

[323] ZSS.441.160.2016.KZ, ZSS.441.190.2016.KZ, ZSS.441.399.2016.KZ, ZSS.441.518.2016.KZ, ZSS.441.528.2016.KZ, ZSS.441.613.2016.KZ, ZSS.441.690.2016.KZ, ZSS.441.320.2016.KT, ZSS.441.344.2016.KT, ZSS.441.817.KT, ZSS.441.957.2016.KT, ZSS.441.682.2016.JW, ZSS.441.535.2016.JW, ZSS.441.991.2016.JW, ZSS.441.1054.2016.JW, ZSS.441.1072.2016.JW, ZSS.441.1199.2016.JW, ZSS.441.1376.2016.AG, ZSS.441.1415.2016.AG, ZSS.441.1396.2016.AG, ZSS.441.1397.2016.AG, ZSS.441.839.2016.AG, ZSS.441.1308.2016.AG, ZSS.441.1037.2016.AG, ZSS.441.279.2016.AT, ZSS.441.854.2016.AT

[324] ZSS.441.1161.2015.JW

[325] ZSS.441.1100.2016.AT

rejonowego, nie zaś od daty uprawomocnienia się wyroku sądu okręgowego, który jako pierwszy umieścił małoletniego w pieczy zastępczej, nie wskazując jednak konkretnej rodziny.

Rzecznik Praw Dziecka nie zgodził się ze stanowiskiem organu administracji I oraz II instancji i wniósł skargę na decyzję samorządowego kolegium odwoławczego, wskazując, że zarówno powiatowe centrum pomocy rodzinie, jak i samorządowe kolegium odwoławcze dokonały błędnej wykładni przepisów prawa materialnego. Zdaniem Rzecznika małoletni został umieszczony w rodzinie zastępczej z dniem uprawomocnienia się postanowienia sądu okręgowego. Po rozpoznaniu skargi Rzecznika Praw Dziecka samorządowe kolegium odwoławcze uwzględniło skargę w całości. Rodzinie zastępczej zostało przekazane wyrównanie świadczenia.

Rzecznik podniósł, że art. 35 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu. Rzecznik podkreślił, że powyższy przepis odgrywa w omawianej ustawie istotną rolę, ponieważ normuje kwestie związane z umieszczaniem dziecka w pieczy zastępczej. Występujące w tym przepisie pojęcie „umieszczenia" ma dwa znaczenia. Pierwsze z nich to odwołanie się do rozstrzygnięcia odpowiedniego organu władzy publicznej, na mocy którego dziecko zostanie przyjęte do pieczy zastępczej, i związane jest z wydaniem określonego orzeczenia przez uprawniony do tego organ władzy publicznej. Drugie ujęcie związane jest z faktycznym objęciem dziecka pieczą zastępczą. W analizowanym przepisie wymienia się dwa tryby umieszczania dziecka w pieczy zastępczej, a mianowicie w drodze orzeczenia sądu oraz na podstawie umowy zawartej przez rodziców zastępczych lub prowadzącego rodzinny dom dziecka ze starostą. Rzecznik podkreślił, że działania podejmowane przez sąd mają charakter obligatoryjny. Zgodnie z omawianym przepisem należy uznać, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej za pośrednictwem sądu opiekuńczego należy do zasad pieczy zastępczej i oznacza wydanie przez ten sąd stosownego orzeczenia.

Samorządowe kolegium odwoławcze uwzględniło skargę Rzecznika Praw Dziecka.

Z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie odmowy przyznania świadczeń rodzinnych zwróciła się[326] również wychowująca czworo dzieci obywatelka Czeczenii.

Zgłaszająca przekazała, że zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w związku z uzyskaniem ochrony uzupełniającej. Powodem, dla którego opuściła ojczyznę, było stosowanie przemocy przez męża. Burmistrz odmówił zgłaszającej prawa do świadczeń

[326] ZSS.441.217.2016.JW

rodzinnych na dzieci wraz z dodatkami wskazując, że jest mężatką, a jej mąż nie zamieszkuje wraz z nią i dziećmi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W związku z powyższym nie została spełniona przesłanka zawarta w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. c ustawy o świadczeniach rodzinnych, warunkująca przyznanie świadczeń rodzinnych cudzoziemcom przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w związku z uzyskaniem ochrony uzupełniającej od zamieszkiwania na jej terytorium wraz z członkami rodziny. Samorządowe kolegium odwoławcze utrzymało decyzję organu pierwszej instancji.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję, zgłaszając udział w postępowaniu przed wojewódzkim sądem administracyjnym oraz wnosząc o uchylenie decyzji organu drugiej i pierwszej instancji.

Sąd uwzględnił wnioski Rzecznika Praw Dziecka.

Aktualnie toczy się postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjny ze skargi kasacyjnej samorządowego kolegium odwoławczego.

■ Procedura przyznawania świadczeń w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego

Podobnie jak w latach ubiegłych, jednym ze zgłaszanych Rzecznikowi Praw Dziecka problemów była przewlekłość postępowań dotyczących przyznawania świadczeń w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego[327].

Trzeba zauważyć, że postępowania te trwają długo z uwagi na konieczność dokonania odpowiednich ustaleń warunkujących możliwość weryfikacji prawa do świadczeń. Wielokrotnie organy właściwe do załatwienia sprawy działają w sposób prawidłowy, wykorzystując dostępne środki, niemniej jednak z uwagi na skomplikowany charakter tego typu spraw czas oczekiwania na zakończenie sprawy nie jest satysfakcjonujący dla zgłaszających.

Za przykład posłużyć może zgłoszenie[328] matki małoletnich, która zwróciła się do Rzecznika z prośbą o interwencję w sprawie przyznania prawa do świadczeń rodzinnych (zasiłku rodzinnego wraz z dodatkami do zasiłku rodzinnego oraz zasiłku pielęgnacyjnego w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego). Zdaniem zgłaszającej postępowanie prowadzone było przewlekle, pomimo że dopełnione zostały wszelkie formalności.

[327] ZSS.441.70.2016.KZ, ZSS.441.199.2016.KZ, ZSS.441.401.2016.KZ, ZSS.441.1030.2016.AG ZSS.441.731.2016.AG ZSS.441.1275.2016.AT, ZSS.441.789.2016.AT, ZSS.441.1240.2016.JW, ZSS.441.1296.2016.JW, ZSS.441.1185.2016.JW, ZSS.441.1075.2016.JW, ZSS.441.629.2016.JW, ZSS.441.93.2016.JW, ZSS.441.996.2016.JW, ZSS.441.328.2016.JW

[328] ZSS.441.265.2016.KZ

Rzecznik podjął interwencję, występując do regionalnego ośrodka polityki społecznej o wyjaśnienia dotyczące przebiegu przedmiotowego postępowania, a po ich uzyskaniu monitorował dalszy jego przebieg.

W efekcie Rzecznik został poinformowany o przyznaniu na rzecz małoletnich prawa do zasiłku rodzinnego wraz z dodatkami do zasiłku rodzinnego oraz prawa do zasiłku pielęgnacyjnego.

■ Świadczenie rodzicielskie

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęło wiele spraw dotyczących odmowy przyznania świadczenia rodzicielskiego, wprowadzonego od 1 stycznia 2016 r. uchwaloną przez Sejm RP w dniu 24 lipca 2015 r. ustawą o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw[329].

W każdym ze zgłoszonych przypadków powodem odmowy ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego było pobieranie przez wnioskodawcę świadczenia pielęgnacyjnego na starsze dziecko. Powyższe wynikało z rozbieżności w interpretacji przepisu art. 27 ust. 5 ustawy o świadczeniach rodzinnych, zgodnie z którym w przypadku zbiegu uprawnień do następujących świadczeń: świadczenia rodzicielskiego, świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego lub dodatku do zasiłku rodzinnego, o którym mowa w art. 10, lub zasiłku dla opiekuna, o którym mowa w ustawie z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów przysługuje jedno z tych świadczeń wybrane przez osobę uprawnioną.

Zdaniem Rzecznika wskazany w art. 27 ust. 5 u.ś.r. zbieg uprawnień do określonych w nim świadczeń ma zastosowanie tylko w sytuacji, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem uprawnień w sensie podmiotowym zarówno co do osoby sprawującej opiekę lub wychowanie, jak i do osoby wymagającej opieki.

Pierwsze zgłoszenie w przedmiocie odmowy ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego trafiło do Rzecznika Praw Dziecka w kwietniu 2016 r.[330]

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu przed samorządowym kolegium odwoławczym.

Samorządowe kolegium odwoławcze, uwzględniając wnioski zawarte w piśmie Rzecznika, uchyliło zaskarżoną decyzję oraz przyznało odwołującej świadczenie rodzicielskie na małoletniego syna.

---

[329] Dz. U. poz. 1217 z późn. zm.

[330] ZSS.441.496.2016.AJ, ZSS.441.1138.2016.KK, ZSS.441.851.2016.JW, ZSS.441.712.2016.JW, ZSS.441.382.2016.JW

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział również w czterech innych postępowaniach toczących się przed samorządowymi kolegiami odwoławczymi. We wszystkich tych sprawach organy II instancji uchyliły decyzje organów I instancji i przyznały świadczenie rodzicielskie.

Nie wszystkie sprawy z udziałem Rzecznika Praw Dziecka zakończyły się przyznaniem świadczenia już na etapie postępowania odwoławczego.

W sprawie z odwołania wnoszącej od decyzji burmistrza odmawiającej prawa do świadczenia rodzicielskiego na małoletnią córkę samorządowe kolegium odwoławcze, podzielając stanowisko Rzecznika Praw Dziecka, uchyliło zaskarżoną decyzję i przekazało sprawę do ponownego rozpatrzenia organowi pierwszej instancji[331].W wyniku ponownego rozpatrzenia sprawy burmistrz odmówił przyznania matce małoletniej świadczenia rodzicielskiego.

Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny zgłosił udział w postępowaniu przed samorządowym kolegium odwoławczym, wnosząc o wydanie decyzji merytoryczno-reformacyjnej, tj. uchylającej zaskarżoną decyzję i przyznanie wnioskowanego świadczenia.

Sprawa w toku.

Kolejna interwencja Rzecznika Praw Dziecka została podjęta w sprawie o świadczenie rodzicielskie na córkę[332]. Matka małoletniej uchybiła terminowi do zaskarżenia do sądu administracyjnego decyzji samorządowego kolegium odwoławczego, utrzymującej decyzję organu pierwszej instancji w przedmiocie odmowy ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego.

Rzecznik złożył skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego, wnosząc o uchylenie decyzji samorządowego kolegium odwoławczego oraz decyzji organu pierwszej instancji. Sprawa w toku.

■ Świadczenie wychowawcze

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęło wiele próśb o interwencję w związku z projektem ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, który w ocenie zgłaszających prowadzi do nierównego traktowania pierwszego dziecka w rodzinie w zakresie nabywania przez jego rodziców, opiekunów prawnych albo opiekunów faktycznych prawa do świadczenia wychowawczego[333].

[331] ZSS.441.1001.2016.JW
[332] ZSS.441.640.2016.JW
[333] ZSS.441.25.2016.JW, ZSS.441.26.2016.JW, ZSS.441.37.2016.JW, ZSS.441.51.2016.JW, ZSS.441.55.2016.JW, ZSS.441.59.2016.JW, ZSS.441.60.2016.JW, ZSS.441.62.2016.JW, ZSS.441.72.2016.JW,

Przyłączając się do zgłaszanych uwag oraz mając na względzie konieczność ochrony prawa każdego dziecka do godziwych warunków socjalnych, Rzecznik Praw Dziecka skierował wystąpienie[334] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, przekazując stanowisko do ww. projektu ustawy. Uwagi do projektu ustawy Rzecznik Praw Dziecka zgłosił również w opinii skierowanej do Marszałka Sejmu RP oraz Marszałka Senatu RP.

Stanowisko Rzecznika nie zostało uwzględnione.

Zgłoszenia do Rzecznika w sprawie zakresu podmiotowego ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci wpływały również po uchwaleniu ustawy.

Jedno ze zgłoszeń dotyczyło objęcia świadczeniem wychowawczym dzieci obywateli polskich mieszkających wraz z rodzicami lub opiekunami za granicą[335].

W następstwie zgłoszeń Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o zajęcie stanowiska w przedmiocie dostępności do świadczenia wychowawczego polskich rodzin przebywających czasowo w krajach poza UE, z którymi nie łączą Polskę umowy dwustronne w zakresie zabezpieczenia społecznego

W odpowiedzi[336] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, jako organ odpowiedzialny za realizację świadczenia wychowawczego, poinformował, że nie są obecnie prowadzone prace nad rozszerzeniem prawa do świadczenia wychowawczego na osoby, które nie zamieszkują w Polsce. Zapewnił jednocześnie, że planuje nie później niż w ciągu 12 miesięcy od uruchomienia Programu „Rodzina 500+" dokonać jego przeglądu, który obejmie między innymi ocenę realizacji założeń ww. Programu oraz wpływu świadczenia wychowawczego na polskie rodziny. Analizowane będą również, uwzględniając możliwości budżetowe, ewentualne propozycje rozszerzenia liczby osób uprawnionych do świadczenia wychowawczego.

Inne zgłoszenia dotyczyły próśb o zbadanie konstytucyjności ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci w zakresie, w jakim uzależnia przyznanie świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko od spełnienia kryterium dochodowego[337]. Należy wskazać, że wśród podmiotów uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego w sprawach dotyczących zgodności ustaw i umów międzynarodowych

ZSS.441.74.2016.JW, ZSS.441.75.2016.JW, ZSS.441.77.2016.JW, ZSS.441.78.2016.JW, ZSS.441.82.2016.JW, ZSS.441.83.2016.JW, ZSS.441.84.2016.JW, ZSS.441.85.2016.JW, ZSS.441.86.2016.JW, ZSS.441.87.2016.JW, ZSS.441.88.2016.JW, ZSS.441.89.2016.JW

[334] ZSS.422.5.2016.JW

[335] ZSS.441.545.2016.JW

[336] DSR-IV.073.31.2016.MF

[337] ZSS.441.274.2016.JW, ZSS.441.713.2016.JW

z Konstytucją, określonych w art. 191 Konstytucji RP, nie wymieniono Rzecznika Praw Dziecka.

Sprawy zgłaszane do Rzecznika dotyczyły również świadczenia wychowawczego dla dzieci legitymujących się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności[338]. Zgodnie z ustawą o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci rodzinie wychowującej dziecko w wieku 16–18 lat, legitymujące się lekkim stopniem niepełnosprawności, świadczenie wychowawcze na pierwsze dziecko przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza 800 zł. W przypadku rodzin wychowujących dzieci z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym kwota ta wynosi natomiast 1 200 zł.

W opinii Rzecznika w ramach wyznaczonej grupy dzieci z niepełnosprawnością (podmiotów podobnych), niedopuszczalne jest odmienne traktowanie dzieci legitymujących się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności. W związku z tym Rzecznik wystąpił do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej[339] o analizę przedstawionego problemu i podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do zapewnienia jednakowych warunków nabywania prawa do świadczenia wychowawczego dla rodzin wychowujących dzieci z niepełnosprawnością[340]. Szerzej na ten temat w Rozdziale prawo do godziwych warunków socjalnych. Wystąpienia generalne.

■ Ochrona praw dziecka z niepełnosprawnością

Liczną grupę zgłoszeń z prośbą o interwencję Rzecznika Praw Dziecka stanowiły sprawy dotyczące orzeczeń powiatowych oraz wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności[341].

Większość z nich dotyczyła problemów z uzyskaniem orzeczenia uprawniającego do przyznania świadczenia pielęgnacyjnego. W każdym przypadku Rzecznik informował rodziców o prawnych możliwościach postępowania oraz przysługującej drodze odwoławczej.

W przypadkach wymagających bezpośredniej interwencji Rzecznik Praw Dziecka zgłaszał udział w postępowaniu przed sądem[342].

[338] ZSS.441.560.2016.JW
[339] ZSS.422.41.2016.JW
[340] ZSS.422.41.2016.JW
[341] ZSS.441.182.2016.EK, ZSS.441.970.2016.EK, ZSS.441.1163.2016.EK, ZSS.441.1390.2015.EK, ZSS.441.1247.2016.KK, ZSS.441.1032.2015.KK, ZSS.441.887.2016.KK, ZSS.441.1401.2016.KK,ZSS.441.890.2016.KK, ZSS.441.1040.2015.KK, ZSS.441.146.2016.KZ, ZSS.441.198.2016.KZ, ZSS.441.487.2016.KZ, ZSS.441.655.2016.SK, ZSS.441.1078.2016.SK, ZSS.441.1105.2016.SK, ZSS.441.1378.2016.SK, ZSS.441.876.2016.SK ZSS.441267.2016.KT, ZSS.441.295.2016.KT, ZSS.441.513.2016.KT, ZSS.441.538.2016.KT, ZSS.441.1197.2016.KT, ZSS.441.185.2016.KK

Przykładem może być sprawa, w której matka małoletniego zwróciła się o interwencję i pomoc w sprawie orzeczenia o niepełnosprawności dziecka[343].

W przedmiotowej sprawie wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności wniósł apelację od wyroku sądu rejonowego orzekającego, że małoletni wymaga konieczności sprawowania nad nim całkowitej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz wymaga korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji i zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne ułatwiające funkcjonowanie.

Wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności wniósł o zmianę wyroku oraz oddalenie odwołania w całości, względnie o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu chorób genetycznych dla oceny, czy stwierdzone u małoletniego schorzenie czyni go niezdolnym do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych.

Rzecznik, po analizie akt sądowych oraz opinii biegłych wydanych w sprawie, przystąpił do postępowania toczącego się przed sądem okręgowym oraz wniósł o oddalenie apelacji jako bezzasadnej.

W piśmie procesowym Rzecznik podkreślił, że sąd rejonowy dokonał ustaleń na podstawie opinii sądowo-medycznej oraz opinii uzupełniającej biegłego pediatry. W ocenie Rzecznika wniosek organu ubezpieczeniowego o powołanie kolejnego biegłego nie wynikał z okoliczności sprawy, a z samego niezadowolenia strony z dotychczas złożonej opinii. Powołując się na wyrok[344] Sądu Najwyższego, Rzecznik wskazał, że *żądanie ponowienia lub uzupełnienia dowodu z opinii biegłych jest bezpodstawne, jeżeli sądy uzyskały od biegłych wiadomości specjalne niezbędne do merytorycznego i prawidłowego orzekania*. Postawione przez stronę apelującą zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego sprowadzały się w istocie do kwestii przekroczenia przez sąd zasady swobodnej oceny dowodów i dokonania przez sąd rejonowy ustaleń faktycznych, sprzecznych z treścią zebranego w sprawie materiału. Wbrew odmiennej argumentacji organu ubezpieczeniowego zdaniem Rzecznika ocena dowodów dokonana przez sąd pierwszej instancji w przedmiotowej sprawie nie naruszała ani reguł logicznego myślenia, ani zasad doświadczenia życiowego czy właściwego

[342] ZSS.441.788.2015.KT, ZSS.441.380.2016.KK, ZSS.441.38.2016.JW, ZSS.441.277.2016.KK, ZSS.441.104.2016.KK, ZSS.441.663.2015.AT, ZSS.441.1438.2016.KK, ZSS.441.1100.2016.AT, ZSS.441.872.2015.JW, ZSS.441.1305.2016.KK
[343] ZSS.441.380.2016.KK
[344] II UKN 96/99, OSNAPUS 2000, nr 23, poz. 869

kojarzenia faktów. Sąd rejonowy starannie zebrał i ocenił dowody oraz zbadał je w sposób nienaruszający swobodnej oceny dowodów, uwzględniając w ramach tejże oceny zasady logiki wskazania doświadczenia życiowego.

Sąd okręgowy, uwzględniając wniosek Rzecznika Praw Dziecka, wyrokiem oddalił apelację wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Z prośbą[345] o interwencję Rzecznika w sprawie związanej z orzeczeniem o niepełnosprawności małoletniej dziewczynki chorej na cukrzycę typu 1 zwróciła się również Ogólnopolska Federacja Organizacji Pomocy Dzieciom i Młodzieży Chorym na Cukrzycę.

Wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności utrzymał w mocy orzeczenie powiatowego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności w przedmiocie niepełnosprawności małoletniej.

Małoletnia, reprezentowana przez przedstawiciela ustawowego – matkę – wniosła do sądu rejonowego odwołanie, domagając się zmiany punktu 7 ww. orzeczenia, tj. poprzez uznanie konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do przedmiotowego postępowania toczącego się przed sądem rejonowym.

Rzecznik wskazał, że w toku postępowania przeprowadzono dowód z opinii biegłego sądowego diabetologa oraz psychologa. Rzecznik zwrócił uwagę, że biegły diabetolog w swojej opinii uwzględnił, iż dla pełnej oceny stanu zdrowia chorej, zwłaszcza dotyczącej samodzielnego funkcjonowania, konieczna jest specjalistyczna opinia psychologiczna. W opinii psychologicznej podkreślono zaś konieczność stałej kontroli oraz stałej opieki innej osoby, umożliwiającej zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych. Zdaniem Rzecznika niezdolność do samodzielnej egzystencji występuje nawet wtedy, gdy osoba może wypełniać niektóre z elementarnych czynności życiowych we własnym zakresie, np. komunikowania się, o ile w pozostałym zakresie jest pozbawiona praktycznej możliwości egzystowania w humanitarnych warunkach bez koniecznej stałej lub długotrwałej pomocy ze strony osoby drugiej.

Sąd rejonowy, uwzględniając stanowisko Rzecznika, zmienił zaskarżone orzeczenie w ten sposób, że uznał konieczność stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji małoletniej oraz

[345] ZSS.441.277.2016.KK

konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

Koleją sprawą z tego zakresu była sprawa dziewczynki chorej na fenyloketonurię[346].

Sąd rejonowy w sprawie o ustalenie niepełnosprawności, toczącej się na skutek odwołania przedstawicielki ustawowej małoletniej od orzeczenia wojewódzkiego zespołu ds. orzekania o niepełnosprawności, zmienił zaskarżone orzeczenie, ustalając, że orzeczenie o zaliczeniu małoletniej do osób niepełnosprawnych wydaje się do dnia 18 sierpnia 2030 r., jednak oddalił odwołanie w pozostałym zakresie.

Apelację od powyższego wyroku wniosła przedstawicielka ustawowa małoletniej, zaskarżając wyrok w zakresie, w którym sąd wskazał, że małoletnia nie wymaga konieczności stałej i długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Rzecznik przystąpił do postępowania toczącego się przed sądem okręgowym oraz wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu pediatrii metabolicznej oraz psychologa dziecięcego celem ustalenia, czy małoletnia, która została zaliczona do osób niepełnosprawnych, wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Rzecznik podkreślił, że w przypadku małoletniej zaspokojenie jednej z podstawowych potrzeb warunkujących jej normalne życie jest konieczność zabezpieczenia odpowiedniego odżywiania, co prowadzi do jej całkowitej zależności od otoczenia. Wynika to z faktu, że jakiekolwiek odstępstwa w tym zakresie, z powodu możliwych do uniknięcia zaniechań, skutkują zmianami prowadzącymi do głębokiego upośledzenia umysłowego, a więc życia niskiej jakości. Ponadto dziecko, pomimo że jest w stanie wyodrębnić z rzeczywistości produkty nadające się do spożycia, nie potrafi wybrać produktów żywieniowych, które są dla niego niewłaściwe. Trudno wskazać inne schorzenie, w którym następstwa niewłaściwej diety są tak istotne dla całego przyszłego życia. Wymaga to, by rodzic był obecny przez cały czas przy dziecku i w zastępstwie dziecka pilnował jego reżimu żywieniowego. Rzecznik podkreślił, że fenyloketonuria jest rzadką genetyczną chorobą metaboliczną o charakterze przewlekłym i nieuleczalnym. Diagnozuje się ją poprzez wykonanie badanie przesiewowego z kropli krwi noworodka po jego urodzeniu. Identyfikacja choroby u dziecka w okresie noworodkowym daje bowiem możliwość rozpoczęcia wczesnego leczenia, co zapobiega ciężkim powikłaniom, poprawia jakość i komfort życia dziecka.

[346] ZSS.441.104.2016.KK

Sąd okręgowy, uwzględniając wnioski Rzecznika, dopuścił dowód z opinii biegłego sądowego. Sprawa w toku.

Kolejną sprawą z tego zakresu było zgłoszenie[347] matki dziewczynki, która zwróciła się do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o interwencję i pomoc w sprawie orzeczenia o niepełnosprawności małoletniej.

Z treści zgłoszenia wynikało, że orzekając o niepełnosprawności, powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności stwierdził, że małoletnia nie wymaga konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Orzeczenie to utrzymał wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Rzecznik podjął interwencję, zgłaszając udział w postępowaniu przed sądem rejonowym, wnosząc o zmianę orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Wobec rozbieżnych opinii biegłych – psychologa i psychiatry oraz pediatry – powołanych do oceny, czy małoletnia wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną zdolnością samodzielnej egzystencji, Rzecznik zwrócił uwagę sądu na okoliczność, że małoletnia, pomimo swojego wieku (6,5 roku), z uwagi na stopień upośledzenia nie jest w stanie samodzielnie wykonywać czynności w zakresie utrzymania higieny osobistej czy odżywiania. Małoletnia nie zgłasza potrzeb fizjologicznych, w związku z czym korzysta ze środków higienicznych (pieluch).

Sąd zmienił orzeczenie wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności i ustalił, że małoletnia wymaga konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Wyrok jest prawomocny i stanowił podstawę do przyznania świadczenia pielęgnacyjnego dla małoletniej.

W tożsamej przedmiotowo sprawie Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu przed sądem rejonowym[348]. Ojciec małoletniego chłopca z niepełnosprawnością poinformował[349] Rzecznika o problemie wynikającym z nieuznania przez powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji jego syna.

[347] ZSS.441.38.2016.JW
[348] ZSS.441.872.2015.JW
[349] ZSS.441.788.2015.KT

W imieniu małoletniego ojciec odwołał się od tego orzeczenia do organu II instancji. W ocenie wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności zakres naruszonej sprawności organizmu u małoletniego, spowodowany wrodzonym niedorozwojem kończyny dolnej i chorobą współistniejącą, powodował jedynie częściową zależność małoletniego od otoczenia. Stwierdził konieczność częściowej lub czasowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, właściwych dla osoby w danym wieku, w zakresie samoobsługi oraz współdziałania w procesie leczenia i rehabilitacji. W celu poprawy funkcjonowania zalecił odpowiednie zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz korzystanie z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji. Nie stwierdził u chłopca utraty zdolności do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych w stopniu uzasadniającym konieczność stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy, kwalifikując małoletniego do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności. Ojciec odwołał się do sądu. Do postępowania sądowego zgłosił swój udział Rzecznik Praw Dziecka.

Rzecznik podkreślił, że w opinii sądowo-lekarskiej biegły w zakresie chirurgii urazowej i ortopedii, na podstawie obszernej dokumentacji medycznej dotyczącej dotychczasowego leczenia małoletniego oraz jego badania dokonanego bezpośrednio przed wydaniem opinii, wskazał, że stanowisko wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności nie jest prawidłowe. Jednocześnie podkreślił, że zespół, pod rygorem pominięcia na dalszym etapie postępowania, nie wniósł zarzutów do opinii biegłego. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka wszystko łącznie uzasadniało zakwalifikowanie małoletniego do znacznego stopnia niepełnosprawności.

Sąd uwzględnił stanowisko Rzecznika, zmieniając orzeczenie o stopniu niepełnosprawności małoletniego.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[350] również matka chłopca cierpiącego na autyzm dziecięcy. Powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności wydał decyzję odmawiającą przyznania małoletniemu uprawnień wynikających z art. 6b ust 3 pkt. 7 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych[351] w postaci świadczenia pielęgnacyjnego. Wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności utrzymał decyzję w mocy.

Od decyzji wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności do sądu rejonowego wniosła odwołanie matka małoletniego. Odwołująca nie zgodziła się z decyzją wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, wnosząc

[350] ZSS.441.663.2015.AT
[351] Dz. U. z 2011 r. poz. 721, z późn. zm.

o jej zmianę. Wskazała, że bez codziennego nadzoru i opieki z jej strony małoletni nie może egzystować. Odwołująca podkreśliła jednocześnie, że w komisjach lekarskich powołanych przez organy pierwszej i drugiej instancji orzekali ci sami biegli, co mogło mieć wpływ na decyzję o podtrzymaniu orzeczenia powiatowego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Matka małoletniego wskazała również, że badanie miało nieprofesjonalny przebieg, a ze strony biegłych padały pytania godzące w godność małoletniego.

Sąd Rejonowy dopuścił dowód z opinii biegłego psychiatry.

Biegły specjalista psychiatra dzieci i młodzieży wydał opinię, wskazując, że małoletni nie wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do postępowania przed sądem.

Rzecznik wskazał na istotne braki oraz niewyjaśnienie istotnych okoliczności dotyczących stanu zdrowia małoletniego i związanych z nim potrzeb w zakresie opieki, w związku z czym wniósł o dopuszczenie dowodu z łącznej opinii biegłego psychiatry dziecięcego, psychologa oraz pedagoga.

Sąd przychylił się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka, dopuszczając dowód z łącznej opinii biegłych. Sprawa w toku.

W kolejnej sprawie do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[352] matka małoletniego, która zaskarżyła decyzję wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, odmawiającą przyznania małoletniemu uprawnień wynikających z art. 6b ust 3 pkt. 7 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych[353].

W toku postępowania sąd dopuścił dowód z opinii biegłego pediatry.

Biegły pediatra w opinii wnioskował o powołanie biegłego z zakresu laryngologii – ze względu na brak wiedzy specjalistycznej w zakresie wrodzonej wady rozwojowej rozszczepu wargi i podniebienia. Sąd dopuścił dowód z opinii biegłego audio-laryngologa, który w opinii stwierdził u małoletniego lewostronny rozszczep wargi i podniebienia, stan po I etapie operacji, przerost migdałka gardłowego, obustronne wysiękowe zapalenie ucha środkowego, jednakże biegły uznał, że małoletni nie spełnia wymagania stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

[352] ZSS.441.862.2015.AT
[353] Dz. U. z 2016 r. poz. 2046, z późn. zm.

Sąd dopuścił dowód z opinii biegłego specjalisty chirurgii dziecięcej.

Biegły stwierdził u małoletniego nieprawidłowości strukturalno-czynnościowe twarzoczaszki, typowe dla wady rozszczepowej. Asymetrie twarzy, zniekształcenia nosa z upośledzoną drożnością, nieprawidłowy zgryz, związany z rozszczepem wyrostka zębowego, skrócenie podniebienia miękkiego. W związku z powyższym biegły stwierdził, że niepełnosprawność pacjenta istnieje od chwili urodzenia aż do momentu zakończenia wszystkich potencjalnych etapów leczenia, wymaga on stałej i długotrwałej pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością do samodzielnej egzystencji.

W opinii Rzecznika Praw Dziecka biegły też słusznie wskazał, że ze względu na złożoność wady u małoletniego w proces leczenia zaangażowani są różni specjaliści, a stygmat rozszczepu wargi i nosa pozostaje na całe życie, nawet po najlepiej wykonanym leczeniu chirurgicznym. Zaburzenia zgryzu mogą rzutować na sposób odżywiania, ale także powodować zaburzenia artykulacji, dlatego ważną rolę odgrywa ortodonta. Kolejni specjaliści związani z leczeniem wady to laryngolog foniatra i logopeda.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do postępowania przed sądem.

Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że stwierdzona u małoletniego wada genetyczna wymaga stałego nadzoru ze strony wielu specjalistów oraz częstych pobytów w szpitalu, jak również poważnych i bolesnych zabiegów operacyjnych. Rozszczep wargi i podniebienia to wrodzona wada rozwojowa, która może doprowadzić do wielu zaburzeń, w tym niedosłuchu, zaburzeń układu kostnego części twarzowej czaszki oraz zaburzeń mowy.

Rzecznik wniósł o powołanie biegłych z zakresu otorynolaryngologii, psychologii i logopedii.

Sąd zmienił decyzję wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności w ten sposób, że stwierdził, że małoletni wymaga stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

■ Eksmisje

Wielokrotnie do Rzecznika Praw Dziecka zgłaszane były sprawy związane z eksmisją rodzin z dotychczas zajmowanych mieszkań[354].

[354] ZSS.442.12.2016.GR, ZSS.442.23.2016.GR, ZSS.441.403.2016.GR, ZSS.441.597.2016.GR, ZSS.441.332.2016.GR, ZSS.441.1387.2016.KK, ZSS.441.803.2016.SK, ZSS.441.892.2016.SK, ZSS.441.1399.2016.SK, ZSS.441.417.2016.KT, ZSS.441.549.2016.KT, ZSS.441.598.2016.KT, ZSS.441.425.2016.JW, ZSS.441.1235.2015.KK, ZSS.441.693.2016.KK, ZSS.441.766.2016.KK

Z takim problemem zgłosiła się[355] matka samotnie wychowująca troje małoletnich, w stosunku do której sąd rejonowy orzekł nakaz eksmisji bez prawa do lokalu socjalnego, a sąd okręgowy podtrzymał wyrok.

Regułą jest, iż osobie zajmującej lokal samowolnie, wobec której orzeczono eksmisję, prawo do lokalu socjalnego nie przysługuje; wyjątek stanowi jednak sytuacja, gdy przyznanie prawa do lokalu socjalnego byłoby szczególnie usprawiedliwione w świetle zasad współżycia społecznego (art. 24 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego).

Uwzględniając trudną sytuację życiową oraz materialną rodziny, Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu przed sądem rejonowym o ustalenie uprawnienia do zawarcia najmu lokalu socjalnego przez rodzinę oraz wniósł o wstrzymanie wykonania opróżnienia lokalu do czasu przedstawienia przez pozwaną gminę oferty zawarcia umowy najmu lokalu socjalnego.

Rzecznik podkreślił, że w niniejszej sprawie zgłaszająca nie posiada tytułu prawnego do zajmowanego lokalu, niemniej jednak należy mieć na uwadze, że samotnie wychowuje troje dzieci, a zajęcie lokalu nastąpiło w celu zapewnienia schronienia rodzinie.

Sąd rejonowy oddalił powództwo. Od przedmiotowego orzeczenia zgłaszająca wniosła apelację. Sprawa w toku.

Kolejnym przykładem jest sprawa matki 8-letniego chłopca, która poinformowała[356] Rzecznika Praw Dziecka, że w wyniku postępowania egzekucyjnego została wraz z synem pozbawiona mieszkania. Nabywcy lokalu podjęli działania zmierzające do opróżnienia lokalu zakupionego w drodze licytacji komorniczej. Zgłaszająca wskazała również, że komornik sądowy prowadzi postępowanie egzekucyjne w sposób niezgodny z przepisami postępowania cywilnego.

Po zapoznaniu się ze sprawą Rzecznik zwrócił się do prezesa sądu rejonowego o objęcie przez sąd w trybie art. 759 § 2 k.p.c. nadzorem judykacyjnym postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez komornika sądowego przy sądzie rejonowym.

W reakcji na pismo Rzecznika sąd polecił komornikowi zawiadomienie małoletniego o wszczęciu egzekucji z podaniem treści tytułu wykonawczego wraz ze sporządzonym jego odpisem oraz w trybie art. 791 § 3 k.p.c. nakazał komornikowi pouczyć o możliwości wytoczenia powództwa o ograniczenie wykonalności tytułu wykonawczego i ustalenie prawa do lokalu socjalnego. Jednocześnie polecił komornikowi sądowemu wstrzymanie czynności

[355] ZSS.441.1126.2015.KK
[356] ZSS.441.788.2016.KT

egzekucyjnych w trybie art. 791 § 3 i 4 k.p.c., a także zweryfikowanie stanu technicznego pomieszczenia tymczasowego zaproponowanego przez wierzyciela.

Z prośbą o interwencję w sprawie lokalu socjalnego wskazanego wielodzietnej rodzinie przez władze samorządowe jednego z miast zwrócił się ojciec małoletnich[357], który poinformował, że na mocy wyroku o eksmisję z mieszkania 7-osobowej rodziny, zaproponowano im bardzo mały lokal socjalny o powierzchni 33 m^2. Zapadły wyrok nie obejmował najmłodszego dziecka, które narodziło się po jego wydaniu, i u którego zdiagnozowano niepełnosprawność.

W reakcji na podjętą przez Rzecznika interwencję prezydent miasta poinformował o odstąpieniu przez gminę od egzekucji wyroku i zawarciu ze zgłaszającym porozumienia o ratalnej spłacie zadłużenia za zajmowany lokal.

Wszczęcie przez wierzyciela postępowania egzekucyjnego było również przyczyną zwrócenia się o pomoc[358] do Rzecznika Praw Dziecka przez niepełnosprawną matkę trójki dzieci (z których dwoje posiadało orzeczenia o niepełnosprawności). Rodzina zgłaszającej była zagrożona licytacją komorniczą zajmowanego mieszkania z powodu zaległości czynszowych.

Podejmując działania interwencyjne, Rzecznik zwrócił się do zarządu spółdzielni mieszkaniowej, w której zasobie lokalowym zamieszkiwała rodzina, wnosząc o wstrzymanie działań egzekucyjnych z przysługującego dłużnikom spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu i zawarcie z nimi porozumienia o ratalnej spłacie zadłużenia.

Zarząd spółdzielni przychylił się do wniosku Rzecznika, informując, że wystąpił do komornika o wstrzymanie prowadzonego postępowania, zapowiadając jednocześnie podpisanie z rodzicami małoletnich porozumienia o ratalnej spłacie zadłużenia po przedstawieniu przez nich stosownego harmonogramu.

■ Trudne sytuacje mieszkaniowe

Liczną grupę spraw o charakterze socjalnym kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka stanowiły prośby o interwencję w sprawach lokalowych. Sprawy te głównie dotyczyły składanych przez zainteresowane osoby wniosków o przydział mieszkań, jak również o ich zamianę z uwagi na zły stan techniczny dotychczas zajmowanego lokalu. Osoby zwracające

[357] ZSS.441.747.2016.GR
[358] ZSS.441.468.2016.GR

się do Rzecznika najczęściej prosiły o interwencję zmierzającą do przyspieszenia realizacji składanych wniosków lokalowych[359].

Z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie trudnej sytuacji mieszkaniowej zwróciła się matka czterech dziewczynek[360]. Zgłaszająca przekazała, że rodzina wynajmuje dwupokojowe mieszkanie o powierzchni mieszkalnej 32,28 m², wydatki związane z wynajmem lokalu na wolnym rynku obciążają jednak znacznie budżet domowy, co skutkuje faktem, że od 2013 r. rodzina objęta jest pomocą społeczną. Od 2013 r. zgłaszająca ubiegała się również o przyznanie lokalu od gminy, jednakże, z uwagi na przekroczenie kryterium metrażowego, otrzymywała odpowiedź odmowną.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do burmistrza o podjęcie działań i udzielenie pomocy mieszkaniowej małoletnim i ich matce.

W wyniku interwencji Rzecznika rodzina została zakwalifikowana do wynajęcia lokalu na czas nieoznaczony oraz umieszczona została na liście osób oczekujących na najem lokalu.

Z podobnym problemem do Rzecznika Praw Dziecka zgłosiła się[361] matka samotnie wychowująca małoletnią dziewczynkę, w stosunku do której przed sądem rejonowym zapadł wyrok nakazujący zgłaszającej oraz dziecku opuszczenie i opróżnienie lokalu mieszkalnego oraz wydanie go Agencji Mienia Wojskowego. Jednocześnie, na mocy tego wyroku, przyznano uprawnienie do otrzymania lokalu socjalnego i nakazano wstrzymanie opróżnienia lokalu do czasu złożenia zgłaszającej przez gminę oferty najmu lokalu socjalnego.

W treści zgłoszenia matka małoletniej wskazała, że zaproponowany przez zakład gospodarki mieszkaniowej lokal socjalny nie jest odpowiedni dla dziecka. Jest to mieszkanie jednopokojowe o łącznej powierzchni użytkowej 11,43 m^2, zaś kuchnia, łazienka oraz toaleta znajdują się na korytarzu i przeznaczone są do wspólnego użytku lokatorów mieszkających na piętrze. Rzecznik wystąpił wobec powyższego do prezydenta miasta o udzielenie pomocy rodzinie.

W wyniku interwencji Rzecznika zakład gospodarki mieszkaniowej zaoferował rodzinie inny lokal socjalny o większej powierzchni pokoju (17,30 m^2). Lokal ten został przyjęty przez zgłaszającą, która wprowadziła się do niego wraz z dzieckiem. Jednocześnie

[359] ZSS.441.210.2016.GR, ZSS.441.57.2016.GR, ZSS.441.514.2016.GR, ZSS.441.1329.2015.KK, ZSS.441.164.2016.KZ, ZSS.441.285.2016.KZ, ZSS.441.335.2016.KZ, ZSS.441.430.2016.KZ, ZSS.441.517.2016.KZ, ZSS.441.1452.2015.KK, ZSS.441.1323.2015.KK, ZSS.441.1361.2016.KK
[360] ZSS.441.1329.2015.KK
[361] ZSS.441.402.2016.KK

wskazano, że zamieszkując w lokalu socjalnym, zgłaszająca może starać się o najem lokalu mieszkalnego na czas nieoznaczony.

Z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie zamiany lokalu socjalnego zwróciła się również matka wychowująca samotnie małoletnią córkę[362]. Zgłaszająca przekazała, że podejmowała działania zmierzające do uzyskania dla siebie i dziecka lokalu socjalnego wyposażonego w łazienkę, jednak działania te nie przyniosły oczekiwanego przez nią rezultatu.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do burmistrza o podjęcie działań i udzielenie pomocy mieszkaniowej małoletniej i jej matce. W wyniku podjętej interwencji zaoferowano zgłaszającej lokal mieszkalny wyposażony w łazienkę.

Inną sprawą z tego zakresu był przypadek matki samotnie wychowującej trójkę dzieci, przebywającej w ośrodku interwencji kryzysowej[363]. Dzieci wraz matką musiały opuścić ośrodek, albowiem oferował on podopiecznym możliwość pobytu przez okres sześciu miesięcy, który w tym przypadku właśnie dobiegał końca. Zgłaszająca nie miała domu, do którego mogłaby wrócić po opuszczeniu ośrodka oraz oczekiwała na przydział lokalu socjalnego z zasobów lokalowych miasta.

Rzecznik Praw Dziecka interweniował u burmistrza, wskazując na potrzebę pilnego przedstawienia rodzinie propozycji lokalu socjalnego.

W związku z podjętą interwencją zgłaszającej zaoferowano lokal socjalny, do którego przeprowadziła się bezpośrednio po opuszczeniu ośrodka interwencji kryzysowej.

Z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie trudnej sytuacji mieszkaniowej zwróciła się także samotna matka dwojga małoletnich[364]. Zgłaszająca przekazała, że od wielu lat podejmuje działania zmierzające do poprawy sytuacji mieszkaniowej rodziny, w tym kilkukrotnie ubiegała się o przydział lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy. Działania te były bezskuteczne.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do burmistrza o podjęcie działań i udzielenie pomocy mieszkaniowej małoletnim i ich matce.

W wyniku interwencji Rzecznik został poinformowany, że wniosek zgłaszającej o przydział lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy został rozpatrzony pozytywnie. Zgłaszająca została zakwalifikowana do zawarcia umowy lokalu socjalnego na pozycji pierwszej.

[362] ZSS.441.23.2016.JW
[363] ZSS.441.1395.2015.JW
[364] ZSS.441.529.2016.KZ

Kolejną sprawą z tego zakresu był przypadek małoletniego samotnie wychowywanego przez matkę[365]. Budynek, w którym znajdowało się mieszkanie rodziny, był w bardzo złym stanie technicznym (brakowało drzwi wejściowych, okien i drzwi do mieszkań na parterze oraz furtki i bramy). Budynek został przeznaczony do rozbiórki. Zgłaszająca wielokrotnie wzywała policję oraz straż miejską z powodu przebywania w budynku osób tam niemieszkających. Ponadto do jej mieszkania dwukrotnie się włamano i w wyniku dokonanych zniszczeń nie było możliwe dalsze przebywanie w nim. Starania zgłaszającej o uzyskanie lokalu z mieszkaniowego zasobu gminy były bezskuteczne.

Rzecznik podjął interwencję u burmistrza.

W odpowiedzi Rzecznik uzyskał informację, że zgłaszająca złożyła niekompletny wniosek o przydział lokalu. Niemniej jednak, mając na względzie dobro małoletniego dziecka, komisja mieszkaniowa rady miejskiej zawnioskowała o warunkowe umieszczenie zgłaszającej na liście mieszkaniowej.

Mały metraż mieszkania oraz choroba psychiczna jednego ze współmieszkańców była powodem prośby młodego małżeństwa, które zwróciło się do Rzecznika Praw Dziecka o interwencję w sprawie przyspieszenia terminu otrzymania przez gminę wskazanego im w ramach rozkwaterowania mieszkania[366]. Wskazując na opisane w liście okoliczności sprawy, Rzecznik zwrócił się do administratora zasobów mieszkaniowych gminy, wnosząc o rozważenie możliwości wcześniejszego od zadeklarowanego przez gminę terminu rozpoczęcia remontu mieszkania zaoferowanego rodzinie.

W odpowiedzi Rzecznik został poinformowany, że przychylając się do prośby, remont wskazanego zainteresowanym lokalu rozpocznie w I kwartale 2017 r., poza ustaloną kolejnością.

Niepełnosprawność dziecka była przyczyną zwrócenia się z prośbą o interwencję do Rzecznika przez matkę, która wraz z synem zamieszkiwała na V kondygnacji prywatnego budynku wielorodzinnego[367].

Usytuowanie mieszkania stanowiło duży problem dla matki niepełnosprawnego ruchowo syna. Koszty najmu prywatnego mieszkania bez wygód znacząco wpływały na poziom zaspokojenia potrzeb rodziny i możliwości rehabilitacji nastolatka, który uczęszczał do szkoły specjalnej. Zgłaszająca od kilku lat czyniła bezowocne starania o uzyskanie od gminy pomocy mieszkaniowej.

[365] ZSS.441.566.2016.KZ
[366] ZSS.441.943.2016.GR
[367] ZSS.441.281.2016.GR

W sprawie tej Rzecznik dwukrotnie zwracał się do władz samorządowych miasta, wnosząc o pozytywne rozpatrzenie wniosku mieszkaniowego.

W odpowiedzi Rzecznik został poinformowany, że zgłaszająca przyjęła ofertę najmu zaproponowanego jej lokalu socjalnego usytuowanego na parterze, składającego się z kuchni i dwóch pokoi, posiadającego łazienkę i toaletę, wyposażonego w centralne ogrzewanie, instalację elektryczną, gazową i wodno-kanalizacyjną.

Rzecznik prowadził również sprawę dotyczącą rodziny, w której wychowuje się dziecko z niepełnosprawnością, a która zamieszkiwała na terenie rodzinnych ogródków działkowych[368]. Największym problemem rodziny był fakt, że co roku w okresie jesienno-zimowym na terenie ogrodu odcinano prąd oraz wodę. Rodzina ubiegała się o przydział lokalu z zasobów miasta. Zarząd ogródków działkowych zamykał również bramę wjazdową, z której korzystali rodzice dziecka. Ostatecznie wypowiedziano rodzinie umowę dzierżawy działki. Sąd rejonowy oddalił powództwo o uznanie wypowiedzenia dzierżawy za bezskuteczne. Sąd drugiej instancji utrzymał wyrok w mocy.

Rzecznik wielokrotnie występował w tej sprawie do zarządu ogródków działkowych oraz prezydenta miasta o przydział lokalu socjalnego.

W wyniku interwencji Rzecznika zarząd ogródków działkowych wstrzymał się od wyłączania mediów na okres zimowy. Pierwsza propozycja zawarcia umowy najmu lokalu mieszkalnego została odrzucona, gdyż mieszkanie nie było przystosowane do potrzeb dziecka z niepełnosprawnością. Po kolejnych interwencjach rodzina otrzymała jednak odpowiedni do jej potrzeb, wyremontowany lokal socjalny.

■ Modernizacja infrastruktury

Do Rzecznika zwracano się w sprawach dotyczących infrastruktury drogowej w pobliżu szkół, przedszkoli i innych obiektów użyteczności publicznej oraz potrzeby ich modernizacji. Najczęściej skargi dotyczyły likwidacji lub potrzeby wyznaczenia przejść dla pieszych w pobliżu budynków, z których korzystają najmłodsi oraz braku udogodnień dla wózków dziecięcych, jak również przyznania lub stworzenia odrębnego miejsca parkingowego dla dziecka z niepełnosprawnością[369].

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócono się między innymi w sprawie infrastruktury drogowej w pobliżu szkoły podstawowej i potrzeby jej modernizacji[370]. Zgłaszający wskazał na potrzebę zmiany w usytułowanych wzdłuż chodnika miejsc postojowych, które

[368] ZSS.441.561.2016.MW
[369] ZSS.441.1259.2016.GR, ZSS.441.1153.2016.GR
[370] ZSS.441.1090.2016.AG

ograniczały widoczność dzieciom przechodzącym przez przejście dla pieszych, tym samym narażając je na niebezpieczeństwo.

Rzecznik zwrócił się do starosty o udzielenie informacji o podjętych czynnościach w celu opracowania koncepcji poprawy bezpieczeństwa przejścia w pobliżu szkoły podstawowej.

Rzecznik został poinformowany, że Komisja Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, analizując problem bezpieczeństwa na przejściu dla pieszych na ulicy, przy której znajduje się szkoła, zawnioskowała do zarządcy drogi o wycinkę dwóch drzew rosnących przed przejściem dla pieszych oraz wprowadzenie słupków blokujących U-12c, ograniczających parkowanie samochodów przed przejściem.

Prace zostały wykonane, co znacząco wpłynęło na poprawę widoczności na przejściu, a tym samym na bezpieczeństwo pieszych.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócono się[371] również w sprawie problemu dowozu dzieci do szkół oraz braku bezpiecznego przejścia z osiedla na przystanek komunikacji miejskiej i potrzeby modernizacji infrastruktury drogowej.

Zgłaszająca dostrzegła potrzebę zmiany w sytuacji mieszkańców, w szczególności rodzin z dziećmi, zamieszkałych na jednej z ulic, a tym samym zwiększenia ich bezpieczeństwa związanego z przemieszczaniem się z miejsca zamieszkania do szkół, zakładów pracy czy też innych punktów usługowo-handlowych.

Rzecznik zwrócił się do prezydenta miasta o podjęcie działań na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przemieszczania się mieszkańców wskazanej ulicy na przystanek komunikacji miejskiej.

Rzecznik został poinformowany, że prezydent miasta wystąpił do zarządcy linii kolejowej nr 25 z wnioskiem o zgodę na zaprojektowanie i wykonanie w miejscu zlokalizowanego przejazdu kolejowego w ciągu ulicy przejścia kolejowego kategorii E, wyposażonego w labirynty. Po uzyskaniu rzeczonej zgody zostanie zlecone zaprojektowanie i wykonanie przejścia kolejowego, jak również wykonanie odcinka chodnika łączącego istniejący chodnik zlokalizowany obok budynków z istniejącym odcinkiem drogi o nawierzchni żwirowej przebiegającej pod wiaduktem, wzdłuż torów kolejowych i łączącej się z ulicą.

Ponadto z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka prezydent miasta złożył w Urzędzie Marszałkowskim wniosek o dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej dla realizacji projektu „Poprawa jakości funkcjonowania transportu publicznego dla MOF M.”. Uzyskane

[371] ZSS.441.845.2016.AG

środki zostaną wykorzystane na wykonanie m.in. przedłużenia ulicy oraz nastąpi na tej trasie uruchomienie nowego połączenia autobusowego. Czynności te bez wątpienia znacząco wpłyną na poprawę bezpieczeństwa i komfortu w przemieszczaniu się pieszych.

Za przykład posłużyć może również zgłoszenie[372] mieszkańców miejscowości z prośbą o interwencję Rzecznika w sprawie braku chodnika umożliwiającego bezpieczne poruszanie się wzdłuż pasa ruchu drogowego na trasie krajowej.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o wyjaśnienia do właściwego oddziału Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

Rzecznik został poinformowany, że wszystkie działania inwestycyjne z zakresu poprawy bezpieczeństwa ruchu realizowane są przez Generalną Dyrekcję Dróg Krajowych i Autostrad na podstawie zatwierdzonego przez Radę Ministrów w dniu 8 września 2015 r. Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014–2033, w ramach którego wyodrębniony został Program Likwidacji Miejsc Niebezpiecznych (PLMN). Jednym z zadań umieszczonych do realizacji w ww. programie, także znajdujących się na liście inwestycji skierowanych przez Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa do realizacji w 2016 r., jest zadanie budowy chodnika drogi krajowej w miejscowości.

Jednocześnie Rzecznik został poinformowany, że z uwagi na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego i ochronę wszystkich jego uczestników, w tym również pieszych, przy najbliższej aktualizacji Programu Likwidacji Miejsc Niebezpiecznych właściwy oddział Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad dokona zgłoszenia nowego zadania do realizacji, polegającego na wykonaniu kolejnego odcinka chodnika – od istniejących zatok autobusowych do przygotowywanego ciągu pieszego w miejscowości.

Ponadto Rzecznik otrzymał zapewnienie, że oddział Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad podejmuje wszelkie działania mające na celu rozwiązanie problemów bezpieczeństwa decydującego o zdrowiu i życiu uczestników ruchu drogowego w ramach posiadanych na ten cel środków finansowych.

■ Ochrona dzieci przed nieodpowiednimi dla nich treściami

Zagadnienie wykorzystywania dziecka w przestrzeni medialnej pozostaje w obszarze szczególnego zainteresowania Rzecznika Praw Dziecka, a udział dziecka w komercyjnym przedsięwzięciu, jakim jest reklama, stanowi jedynie wycinek przywołanej problematyki. Polskie prawodawstwo w wielu sytuacjach nie nadąża za realnymi potrzebami zabezpieczenia interesu dziecka i nie w pełni chroni dobro dzieci. Istnieje zatem potrzeba szerokiej analizy

[372] ZSS.441.449.2016.KZ

problemu i dostosowania instrumentarium prawnego w sposób, który będzie skutecznie chronić najmłodszych.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła prośba o interwencję[373] w sprawie reklamy gier elektronicznych zachwalanych przez znaną sieć elektromarketów jako prezent dla dzieci pierwszokomunijnych, zamieszczoną na łamach elektronicznego wydania ogólnopolskiego dziennika.

W ocenie zgłaszającej przedmiotowe gry, których tytuły wskazywały na ich przesycenie treściami nieodpowiednimi dla małoletnich, były uzupełnieniem oferty sprzedaży konsoli do gier.

Rzecznik skierował przedmiotową sprawę do Komisji Etyki Reklamy celem zbadania oraz zajęcia stanowiska.

W wyniku interwencji Rzecznika po zbadaniu przedmiotowej sprawy Komisja uznała wskazaną przez zgłaszającą reklamę jako naruszającą normy art. 2 ust. 1, art. 8 i art. 10 ust. 1a Kodeksu Etyki Reklamy.

■ Konflikty sąsiedzkie

Rzecznik badał i analizował również szereg zgłaszanych spraw dotyczących konfliktów sąsiedzkich, których mimowolnymi uczestnikami bądź świadkami były dzieci. Najczęściej zalecanym rozwiązaniem tego typu spraw było samodzielne podjęcie przez strony mediacji lub kierowanie do ośrodków pomocy społecznej wniosków o ich zainicjowanie[374].

Do Rzecznika zgłosiła się mieszkanka bloku, która poinformowała, że w budynku zamieszkuje małżeństwo regularnie nękające dzieci bawiące się przed blokiem[375]. Sąsiad nagrywał dzieci telefonem komórkowym, natomiast jego żona wyzywała dzieci przebywające na podwórku.

Rzecznik zwrócił się w tej sprawie do miejskiego ośrodka pomocy społecznej o zorganizowanie mediacji pomiędzy skonfliktowanymi sąsiadami, przeprowadzonej przez interdyscyplinarny zespół specjalistów dysponujących wiedzą o mediacyjnym rozwiązywaniu sporów, sytuacjach kryzysowych i sposobach niesienia pomocy rodzinie.

Ośrodek poinformował Rzecznika, że nawiązano kontakt ze skonfliktowanymi rodzinami w ich miejscu zamieszkania, jak również poinformowano o możliwości skorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej i psychologicznej. Udzielono także wsparcia

[373] ZSS.441.622.2016.GR
[374] ZSS.441.653.2016.KK, ZSS.441.775.2016.KK, ZSS.441.1007.2016.AG, ZSS.441.12.2017.AG
[375] ZSS.441.855.2016.MW

mającego na celu wzmocnienie psychiczne rodzin. Strony wyraziły zgodę na udział w mediacji przeprowadzonej przez ośrodek interwencji kryzysowej.

Do Rzecznika zgłosiła się[376] również mieszkanka bloku, która zgłosiła, że jeden z mieszkańców nękał dzieci bawiące się na osiedlu w taki sposób, że puszczał bardzo dokuczliwy dla ludzkiego ucha, w szczególności dla dzieci, sygnał dźwiękowy o wysokiej częstotliwości oraz poinformowała o naruszeniu nietykalności cielesnej dziecka.

Rzecznik zwrócił się do komendy miejskiej policji o przesłanie informacji o podjętych działaniach w sprawie.

W odpowiedzi wskazano, że czynności sprawdzające potwierdziły konflikt sąsiedzki występujący między stronami od kilkunastu lat. Strony konfliktu zostały poinformowane o przysługujących im prawach, w tym o prawie do złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa lub wykroczenia. Ponadto dzielnicowy objął nadzorem lokalne środowisko w celu zapewnienia bezpieczeństwa małoletnim.

■ Zmiana aktów prawa miejscowego

Na podstawie wpływających spraw indywidualnych Rzecznik niejednokrotnie dostrzegał potrzebę zwrócenia się o modyfikację prawa miejscowego i dostosowanie go do treści np. orzecznictwa sądowego[377].

Jedna z takich spraw dotyczyła zgłoszenia matki małoletnich, która zwróciła się[378] do Rzecznika w sprawie trudnej sytuacji mieszkaniowej. Poinformowała ona, że wystąpiła w sprawie przydziału lokalu socjalnego do burmistrza.

Rzecznik zwrócił się do burmistrza o zajęcie stanowiska oraz przesłanie informacji o posiadanych przez gminę możliwościach rozwiązania problemu mieszkaniowego rodziny. W odpowiedzi burmistrz poinformował, że o mieszkanie w zasobach gminy, zgodnie z podjętą uchwałą rady miejskiej, mogą starać się osoby nieposiadające tytułu prawnego do żadnego mieszkania oraz zamieszkujące na terenie gminy, co jest potwierdzone zameldowaniem stałym lub czasowym. W związku z tym, że zgłaszająca nie spełniała warunku uchwały, jej wniosek został załatwiony odmownie.

Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się do rady miejskiej o podjęcie działań i modyfikację wskazanej powyżej uchwały, wskazując, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sądów administracyjnych uzyskanie mieszkania z zasobów gminy nie można uzależniać od wymogu domicylu.

[376] ZSS.441.1119.2016.SK
[377] ZSS.441.1070.2016.SK
[378] ZSS.441.1070.2016.SK

Rada miejska poinformowała, że w związku z przedstawioną opinią podjęła działania zmieniające przepisy kwestionowanej przez Rzecznika uchwały.

W innej sprawie mieszkaniec zagłosił problem funkcjonowania na terenie miasta sklepu z alkoholem w bezpośrednim sąsiedztwie przedszkola. Rzecznik Praw Dziecka poddał analizie[379] obowiązującą w tym mieście uchwałę rady miasta, ustalającą zasady usytuowania na terenie gminy miejsc sprzedaży i podawania napojów alkoholowych.

Zgodnie z uchwałą, miejsca sprzedaży i podawania napojów alkoholowych na terenie miasta mogły być usytuowane w odległości nie mniejszej niż 30 m od następujących obiektów: placówek dla osób bezdomnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych i placówek leczenia uzależnień. Z powyższego wynikało, że warunek zachowania wskazanej odległości nie musiał być spełniony w przypadku obiektów przedszkoli, szkół i innych placówek oświatowych.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do rady miasta o podjęcie działań mających na celu dostosowanie wskazanej powyżej uchwały do powszechnie obowiązujących przepisów prawa.

W odpowiedzi rada miasta poinformowała, że planuje powołanie zespołu, który ma się zająć opracowaniem zmian zasad usytuowania miejsc sprzedaży i podawania alkoholu zawartych w uchwale. Rzecznik monitoruje podejmowane działania.

[379] ZSS.441.1279.2016.JW

4. PRAWO DO NAUKI

Konwencja o prawach dziecka (art. 28 i 29) zapewnia każdemu dziecku prawo do nauki. Nauka powinna być ukierunkowana przede wszystkim na rozwijanie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka, rozwijanie szacunku dla praw człowieka oraz szacunku dla rodziców. Powinna przygotowywać do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie oraz rozwijać w dziecku poszanowanie dla środowiska naturalnego.

W 2016 roku zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **6 980** spraw związanych z prawem do nauki.

Rzecznik zwracał się do innych organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- przyjmowania i pobytu dzieci w żłobku,
- rekrutacji do przedszkoli i szkół,
- oceniania uczniów,
- wydawania uczniom nieodpowiednich arkuszy podczas egzaminu gimnazjalnego,
- konkursów przedmiotowych,
- wsparcia dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolach i szkołach,
- pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- dostępu do podręczników dla dzieci z dysfunkcją wzroku,
- nierównego traktowania i dyskryminacji,
- zdrowia psychicznego, cyberprzemocy i samobójstw uczniów,
- przestrzegania praw dziecka i ucznia w szkole,
- wpływu konfliktu okołorozwodowego na sytuację szkolną dziecka,
- bezpieczeństwa i higieny w przedszkolu i szkole,
- ubezpieczenia ucznia w szkole,
- działalności rady rodziców,
- pobytu w placówce dziecka przewlekle chorego,
- odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli,
- dowożenia dzieci do szkół i przedszkoli, w tym dzieci z niepełnosprawnościami,
- finansowania jednostek systemu oświaty,

- bezpieczeństwa dzieci podczas zajęć pozaszkolnych organizowanych przez podmioty prywatne,
- funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych,
- funkcjonowania placówek wsparcia dziennego,
- organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży,
- organizacji szkolnych zawodów sportowych,
- funkcjonowania polskich szkół na Litwie,
- funkcjonowania na terenie Rzeczpospolitej Polskiej placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży z innych państw.

4.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do nauki

■ **Nierówne traktowanie uczniów szkół artystycznych realizujących kształcenie ogólne – wystąpienia z 18 stycznia 2016 roku**

W wystąpieniu[380] do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka przedstawił problem nierównego traktowania uczniów szkół artystycznych w aspekcie przepisów dotyczących promowania do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem lub ukończenia szkoły z wyróżnieniem.

Rzecznik wskazał, że zgodnie z § 19 ust. 1 i § 20 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 24 sierpnia 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w publicznych szkołach artystycznych[381], uczeń szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, który w wyniku klasyfikacji rocznej uzyskał:

- z obowiązkowych zajęć edukacyjnych średnią ocen co najmniej 4,75
- co najmniej bardzo dobrą ocenę z przedmiotu głównego (przedmiotów głównych) lub specjalności lub specjalizacji oraz co najmniej bardzo dobrą ocenę zachowania

otrzymuje promocję do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem.

Uczeń szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, który w wyniku klasyfikacji końcowej uzyskał:

- z obowiązkowych zajęć edukacyjnych średnią ocen co najmniej 4,75
- co najmniej bardzo dobrą ocenę z przedmiotu głównego (przedmiotów głównych) lub specjalności lub specjalizacji oraz co najmniej bardzo dobrą ocenę zachowania

[380] ZEW.422.1.2016.ES
[381] Dz. U. z 2015 r. poz. 1258

kończy szkołę artystyczną z wyróżnieniem.

Analogiczne sytuacje kształtowały przepisy § 20 i 21 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych[382].

W wystąpieniu Rzecznik zauważył problem warunkowania otrzymania wyróżnienia uzyskaniem co najmniej bardzo dobrej oceny z przedmiotu głównego (przedmiotów głównych) lub specjalności albo specjalizacji. Wymóg uzyskania dodatkowo bardzo dobrej oceny z przedmiotu głównego w ocenie Rzecznika Praw Dziecka oraz rodziców zgłaszających sprawy[383] powoduje, że w sytuacji zmiany profilu szkoły z artystycznej ogólnokształcącej na ogólnodostępną dzieci nie mają równych szans w procesie rekrutacji.

W odpowiedzi[384] Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zapewnił, że w przypadku szkół artystycznych, realizujących kształcenie ogólne, brak oceny bardzo dobrej nie uniemożliwia uzyskania promocji z wyróżnieniem w zakresie ogólnokształcącym. Szkoły mają obowiązek wydania z urzędu druku poświadczenia dla uczniów szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, którzy spełniają w zakresie obowiązkowych zajęć ogólnokształcących oraz zachowania wymagania określone przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w zakresie uzyskania promocji z wyróżnieniem lub ukończenia szkoły z wyróżnieniem. Zdaniem Ministra zasady klasyfikowania i promowania uczniów publicznych szkół artystycznych nie są dyskryminujące, a uczeń decydujący się na podjęcie nauki w szkole artystycznej musi liczyć się z dopuszczonymi przez ustawodawcę odrębnymi od szkolnictwa ogólnego zasadami oceniania, klasyfikowania i promowania.

Minister Edukacji Narodowej poinformował[385], że różnice w przepisach dotyczących uczniów szkół artystycznych i ogólnodostępnych wynikają ze specyfiki szkolnictwa artystycznego w Polsce. W celu zachowania spójności systemu oświaty część regulacji funkcjonowania szkolnictwa artystycznego minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania. Przedmiotowa kwestia również podlegała takiej procedurze. W związku z tym uczeń lub absolwent szkoły realizującej kształcenie ogólne, który uzyskał z obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących średnią ocen co najmniej 4,675 oraz co najmniej

[382] Dz. U. z 2015 r. poz.843
[383] ZEW.441.1416.2015.ES, ZEW.441.1488.2015.ES, ZEW.441.1605.2015.ES, ZEW.441.1606.2015.ES, ZEW.441.288.2016.ES , ZEW.441.464.2016.ES
[384] DEK/607/16 oraz DEK.050.6.2016.JP/4
[385] DKO-WEK.4019.12.2016.AK

bardzo dobrą ocenę zachowania, otrzymuje – na swój pisemny wniosek lub pisemny wniosek rodzica (prawnego opiekuna) – poświadczenie spełniania, w zakresie obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących oraz zachowania, wymagań określonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w zakresie uzyskania promocji z wyróżnieniem lub ukończenia szkoły z wyróżnieniem. W ocenie Ministra przepisy zapewniają takie same prawa wszystkim uczniom.

■ **Dostęp dzieci do przedszkola – wystąpienie z 22 stycznia 2016 roku**

W wystąpieniu[386] do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka przedstawił problem niezadowalającego dostępu trzyletnich dzieci do przedszkola oraz występowania dysproporcji w tym zakresie w zależności od miejsca zamieszkania dziecka. Rzecznik podkreślił, że wiek przedszkolny jest szczególnie ważnym okresem w rozwoju dziecka i powinien być nieodłącznie związany z edukacją przedszkolną – jako czynnikiem harmonijnego rozwoju dziecka w obszarze fizycznym, poznawczym, społecznym i emocjonalnym. Z danych za rok szkolny 2014/2015 wynikało, że w mieście ok. 75,4% trzylatków było objętych wychowaniem przedszkolnym, a na wsi tylko 48%. Ponadto Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na potencjalne skutki zmiany polegającej na przywróceniu obowiązku szkolnego od 7. roku życia, tj. pogłębienie nierówności w dostępie do edukacji przedszkolnej dzieci w wieku 3 lat.

W odpowiedzi[387] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty w zakresie edukacji publicznej należy do zadań własnych gminy. W ocenie Ministra liczba miejsc w publicznych placówkach wychowania przedszkolnego i w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych pozwala na stwierdzenie, że możliwości objęcia edukacją przedszkolną dzieci w wieku od 3 do 6 lat są znaczne. Poinformował również o zasadach i wysokości dofinansowania z budżetu państwa zadań z zakresu wychowania przedszkolnego oraz zapewnił, że edukacja przedszkolna jest traktowana w polityce państwa jak prawo przysługujące każdemu dziecku.

■ **Ocena funkcjonowania przepisów dotyczących zdrowego żywienia – wystąpienia z 27 stycznia i 26 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[388] do Głównego Inspektora Sanitarnego wniósł o ocenę działalności oświatowo-zdrowotnej prowadzonej przez przedszkola, szkoły

386 ZEW.422.3.2016.MP
387 DJE-WEPiSN.4023.14.2015.MŁ
388 ZEW.422.4.2016.EB

i placówki sytemu oświaty, a także o przedstawienie wniosków z przeprowadzanych przez Państwową Inspekcję Sanitarną kontroli w zakresie realizacji rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 sierpnia 2015 r. *w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach*[389]. Rzecznik w szczególności wniósł o przekazanie informacji na temat liczby kontroli przeprowadzonych w szkołach i placówkach systemu oświaty, stwierdzonych nieprawidłowości (z wyszczególnieniem problemów odnoszących się do żywienia dzieci w stołówkach szkolnych i w formie cateringu), funkcjonowania sklepików szkolnych i dostępnego w nich asortymentu, działań podjętych przez dyrektorów jednostek systemu oświaty w celu właściwego wdrożenia zmian w sposobie żywienia dzieci i młodzieży (także w odniesieniu do zmian świadomości w tym zakresie wśród dzieci, rodziców i nauczycieli), zgłaszanych problemów przez dyrektorów ww. miejsc w zakresie organizacji zdrowego żywienia, angażowania się rodziców w przygotowywanie list produktów wykorzystywanych do przyrządzania posiłków. Rzecznik zwrócił się również do Głównego Inspektora Sanitarnego z zapytaniem o ewentualne wnioski w zakresie zmiany obowiązujących przepisów, aby lepiej służyły one upowszechnianiu nawyków zdrowego żywienia i kształtowania prozdrowotnego stylu życia wśród młodych ludzi. W ocenie Rzecznika właściwe odżywianie dzieci i młodzieży ma kluczowe znaczenie dla ich zdrowia teraz i w przyszłości. Dlatego z takim zaangażowaniem zabiegał o likwidację „śmieciowego" żywienia w jednostkach systemu oświaty i wprowadzenie powszechnie obowiązujących norm żywieniowych wypracowanych przez Instytut Żywności i Żywienia w Warszawie.

W odpowiedzi[390] Główny Inspektor Sanitarny poinformował o działaniach podejmowanych na rzecz upowszechniania zasad zdrowego żywienia wśród dzieci i młodzieży. W ramach działalności oświatowo-zdrowotnej zarówno na szczeblu wojewódzkim, jak i powiatowym przeprowadzono szereg działań zmierzających do wdrożenia w szkołach i placówkach oświatowych zaleceń i norm żywienia. Celem działań było zwiększenie świadomości dzieci i ich rodziców, pracowników szkół i przedszkoli oraz ajentów sklepików szkolnych oraz właścicieli firm cateringowych. Główny Inspektorat Sanitarny podejmował również czynności edukacyjne i kontrolne w zakresie przeciwdziałania nadwadze i otyłości.

[389] Dz. U. poz. 1256
[390] GIS-PZ-PZ-073-06/BS/16 SK 31013/2016

Mając na uwadze, że odpowiedź nie odnosiła się wprost do zagadnień poruszonych w wystąpieniu, Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił się[391] do Głównego Inspektora Sanitarnego o uzupełnienie wyjaśnień.

W odpowiedzi[392] otrzymał informację o przeprowadzonych kontrolach i stwierdzonych nieprawidłowościach, a także o zgłaszanych problemach związanych z funkcjonowaniem ww. rozporządzenia. Z przekazanych danych wynikało, że najczęstszymi nieprawidłowościami stwierdzanymi podczas kontroli były m.in.: niedostateczna ilość lub niewłaściwa proporcja warzyw i owoców, brak ryb (wymóg – co najmniej raz w tygodniu), zbyt częste serwowanie smażonych potraw, dosładzanie napojów, a także – w przypadku sklepików szkolnych – dostępność wafelków, słodkich bułeczek, ciastek, napojów słodzonych i lizaków oraz jogurtów ze zbyt dużą zawartością cukru. Główny Inspektor Sanitarny wyraził również opinię, że nowe rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grupy środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach[393] pozwoliło na racjonalizację dotychczasowych przepisów i rozszerzenie oferty żywieniowej sklepików szkolnych. Jako przykład wskazał m.in. dopuszczenie do sprzedaży pieczywa z mąką o różnym stopniu oczyszczenia, pieczywa półcukierniczego i cukierniczego, z wyłączeniem pieczywa produkowanego z ciasta głęboko mrożonego, o zmniejszonej zawartości cukru, tłuszczu i soli, a także bezcukrowych gum do żucia, gorzkiej czekolady o zawartości min. 70% miazgi kakaowej.

■ Specjalistyczne miejsca opieki – wystąpienie z 28 stycznia 2016 roku

W wystąpieniu[394] skierowanym do marszałków województw Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o analizę trudnej sytuacji dzieci wymagających specjalistycznego wsparcia z powodu braku miejsc w placówkach specjalistycznych i podjęcie pilnych działań zmierzających do tworzenia regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, które zapewnią im opiekę, a w przyszłości – pomoc dla ich opiekunów. Zdaniem Rzecznika brak dostatecznej liczby specjalistycznych miejsc opieki skutkuje wieloma tragediami dzieci zmuszonych do przebywania w oddziałach psychiatrycznych bez wskazań medycznych.

[391] ZEW.422.4.2016.AS
[392] GIS-PZ-PZ-073-10/BS/16 SK 39043/2016
[393] Dz. U. poz. 1154
[394] ZEW.422.5.2016.ZA

O rozwiązanie tego problemu Rzecznik[395] zwracał się już w 2015 roku do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Otrzymał wówczas deklarację[396], że problem zapewnienia pieczy zastępczej dzieciom o indywidualnych potrzebach zostanie poddany dogłębnej analizie podczas prac nad najbliższą nowelizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz że resort pracy i polityki społecznej w ramach nowej perspektywy finansowej 2014–2020 i w ramach regionalnych programów operacyjnych pozytywnie zaopiniował środki z przeznaczeniem na deinstytucjonalizację pieczy zastępczej. Zdaniem Ministra takie działanie przyczynić się może do wzrostu liczby rodzin zastępczych zawodowych, które podejmą się opieki nad dziećmi chorymi, w tym nad dziećmi z zaburzeniami zachowania.

W ocenie Rzecznika pomimo podjętych działań nadal brakuje specjalistycznych rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-terapeutycznych.

Marszałkowie poinformowali Rzecznika Praw Dziecka o rozwiązaniach przyjętych na terenie podległych im województw, planowanych działaniach na rzecz rozwiązania problemu oraz wskazywali na trudności z realizacją przedsięwzięć w tym zakresie.

■ Placówki resocjalizacyjne dla młodzieży z innych państw – wystąpienia z 26 lutego, 1 października i 28 grudnia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka[397] – kontynuując działania rozpoczęte w 2014 roku[398] – ponownie wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej, wskazując na problem realizacji na terenie naszego kraju programów resocjalizacyjnych organizowanych przez niemieckie urzędy dla swoich nieletnich obywateli. Rzecznik przedstawił pozyskane od wojewodów informacje, z których wynika, że w latach 2012–2015 realizowano dziewięć programów resocjalizacyjnych na terenie województwa pomorskiego i województwa warmińsko-mazurskiego. W odpowiedzi[399] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że podjął działania na rzecz rozpoznania przedstawionej przez Rzecznika Praw Dziecka sytuacji. Wobec powyższego Rzecznik ponownie wystąpił[400] do Ministra Edukacji Narodowej o informację w zakresie podjętych działań. Minister poinformował[401], że z uwagi na fakt, że sprawa ma charakter międzyresortowy, zasadne jest pozyskanie od strony niemieckiej

[395] ZSS.422.34.2015.AT
[396] DSR.I.073.21.1.2015.DI
[397] ZEW.422.2.2014.AS
[398] ZEW.422.2.2014.JK
[399] DSWM-SSC.086.12.2016.BS
[400] ZEW.422.2.2014.JR
[401] DSWM-SSC.086.12.2016.BS

bliższych informacji na temat realizowanych w Polsce programów resocjalizacyjnych. W związku z powyższym Minister Edukacji Narodowej zwrócił się do Ministra Spraw Zagranicznych z prośbą o uzyskanie informacji od strony niemieckiej. Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[402] do Ministra Spraw Zagranicznych o przekazanie otrzymanych od strony niemieckiej informacji w tym zakresie.

W odpowiedzi[403] Minister Spraw Zagranicznych poinformował, że zgodnie z niemieckim Kodeksem Socjalnym realizacja zadań w zakresie opieki i wychowania należy do kompetencji urzędów ds. młodzieży (Jugendamt) oraz podmiotów o uznanym statusie podmiotów użyteczności publicznej, jak np. Caritas czy Niemiecki Czerwony Krzyż, wykonujących te zadania w ramach zadań zleconych, a także podmiotów dopuszczonych do realizacji tych zadań na podstawie zezwolenia. Zarówno wydanie zezwolenia, jak i zlecenie zadań podmiotom użyteczności publicznej oraz nadzór nad ich realizacją należy do urzędów ds. młodzieży najniższego stopnia (miejskie, dzielnicowe). Podmioty te realizują również indywidualne programy resocjalizacyjne. W przypadku zaistnienia konieczności ustalany jest indywidualny plan wychowawczy przy udziale właściwego miejscowo urzędu ds. młodzieży, samego młodocianego, jego przedstawicieli ustawowych oraz podmiotów użyteczności publicznej realizujących zadania zlecone w zakresie opieki. Jeśli zgodnie z ustaleniami planu wychowawczego ma zostać zastosowany środek w postaci umieszczenia młodocianego w placówce wychowawczej lub rodzinie zastępczej poza granicami RFN w innym państwie członkowskim, sprawa zostaje skierowana do właściwego miejscowo sądu rodzinnego i wszczęta procedura konsultacyjna z art. 56 Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (tzw. Bruksela II bis). Organ centralny wyznaczony do realizacji rozporządzenia, w przypadku RFN jest to Federalny Urząd ds. Sprawiedliwości w Bonn, zawraca się do organu centralnego państwa, na terytorium którego ma zostać umieszczony młodociany, o wyrażenie zgody. Wydanie orzeczenia w sprawie przez sąd rodzinny jest możliwe dopiero po uzyskaniu tej zgody.

Zgodnie z informacją, jaką uzyskała Ambasada RP w Berlinie w Federalnym Urzędzie ds. Sprawiedliwości, w przypadku umieszczania obywateli RFN w placówkach na terytorium RP, polski organ centralny zrezygnował z konieczności powiadamiania strony polskiej o tych przypadkach w ogóle (podobnie Bułgaria). Oznacza to, że realizujący plan wychowawczy

[402] ZEW.422.2.2014.JK
[403] DPE.0121.18.2017/4

urząd ds. młodzieży lub podmiot użyteczności publicznej konsultuje umieszczenie młodocianego bezpośrednio z podmiotem w Polsce, który będzie realizował projekt, z pominięciem organu centralnego. Stąd też Federalny Urząd ds. Sprawiedliwości nie prowadzi statystyk w stosunku do młodocianych umieszczanych na terytorium RP. Ustalanie zagadnień związanych z obowiązkiem szkolnym jest częścią planu wychowawczego i jest wykonywane w formie ustalonej w planie. Zgodnie z niemieckimi przepisami możliwe jest czasowe zwolnienie z wykonywania obowiązku szkolnego lub jego realizacja w formie kształcenia na odległość lub też w formie uczęszczania do niemieckiej szkoły poza granicami RFN. Bieżąca opieka nad młodocianym sprawowana przez ośrodek lub rodzinę zastępczą realizującą w Polsce projekt odbywa się na podstawie pełnomocnictwa udzielonego przez przedstawiciela ustawowego młodocianego. Zgodnie z podziałem kompetencji pomiędzy zadaniami realizowanymi przez organy federalne (Bund) oraz organy na szczeblu poszczególnych krajów związkowych (Land) zadania wykonywane przez urzędy ds. młodzieży leżą w gestii krajów związkowych. W Niemczech działa 17 urzędów ds. młodzieży na szczeblu kraju związkowego (w Nadrenii-Westfalii działają dwa krajowe urzędy ds. młodzieży), które nadzorują działalność urzędów ds. młodzieży niższego szczebla. Jak dotąd na zapytanie Ambasady RP w RFN odpowiedziały trzy z nich: urzędy krajowe Berlina, Meklemburgii Pomorza Przedniego i Schleswig-Holstein, które nie odnotowały przypadków realizacji projektów resocjalizacyjnych w Polsce w latach 2012–2015.

■ **Podręczniki dla dzieci z dysfunkcją wzroku – wystąpienie z 3 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, w oparciu o liczne sygnały[404] od rodziców o nieprawidłowościach występujących w obszarze dostępności podręczników dla dzieci z dysfunkcją wzroku, podjął działania w celu zbadania problemu w szkołach, do których uczęszczają ci uczniowie. Rzecznik zwrócił się do dyrektorów placówek o wskazanie utrudnień związanych z dostępem do podręczników i pomocy edukacyjnych. Z odpowiedzi[405] wynikało, że dzieci z dysfunkcją wzroku nie otrzymują podręczników w terminie umożliwiającym korzystanie z nich od 1 września danego roku szkolnego, mimo iż dyrektorzy składają zapotrzebowanie na adaptacje podręczników i materiałów edukacyjnych do Ośrodka Rozwoju Edukacji, zgodnie z ustalonymi zasadami. Dyrektorzy wskazali też na inne problemy związane z organizacją nauki dla dzieci z dysfunkcją wzroku (organizacja zajęć rewalidacyjnych i edukacja uczniów w szkołach ogólnodostępnych, potrzeba

[404] ZEW.441.1314.2015.ES

[405] ZEW.441.1314.2015.ES (Specjalne Ośrodki Szkolno-Wychowawcze: Radom, Warszawa, Lublin, Bydgoszcz, Kraków, Wrocław, Łódź, Dąbrowa Górnicza, Laski)

rozszerzenia listy zaadaptowanych tytułów, brak aktualizacji wykazu podręczników na stronach Ośrodka Rozwoju Edukacji, brak możliwości utworzenia oddziału sportowego w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym dla dzieci niewidomych i słabowidzących, brak zeszytów dla uczniów niewidomych, utrudniony dostęp do pomocy edukacyjnych, nieobjęcie tych dzieci Rządowym programem pomocy uczniom *Wyprawka szkolna).*

Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się[406] do Ministra Edukacji Narodowej o podjęcie działań, które wprowadzą racjonalne usprawnienia, dostosowane do indywidualnych potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku i zapewniające im niezbędne wsparcie w ramach powszechnego systemu edukacji, który powinien funkcjonować zgodnie z zasadą równych szans dla każdego dziecka.

W odpowiedzi[407] Minister Edukacji Narodowej szczegółowo opisał sposób realizacji zadań przez resort, wynikających z art. 22ad i art. 71d ustawy o systemie oświaty oraz kompetencjach innych organów w tym zakresie. Minister odniósł się również do pozostałych poruszonych w wystąpieniu problemów. Poinformował o trwających pracach nad opracowaniem rozwiązań systemowych w zakresie kształcenia dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym również w zakresie zapewnienia podręczników, materiałów edukacyjnych i ćwiczeniowych oraz książek pomocniczych, dostosowanych do potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych uczniów z niepełnosprawnością. Poinformował również o rozpoczęciu ogólnopolskiej debaty o systemie oświaty, w ramach której zaplanowano także dyskusję z udziałem ekspertów. Zapewnił, że powyższe działania skutkować będą wprowadzeniem konkretnych rozwiązań w przepisach prawa.

■ **Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli – wystąpienie z 8 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[408] do Przewodniczącego Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP wnioskował o wprowadzenie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz o zmianie niektórych innych ustaw uprawnienia dla Rzecznika Praw Dziecka do udziału w postępowaniu dyscyplinarnym, z możliwością zaskarżenia decyzji komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji do odwoławczej komisji dyscyplinarnej w sprawach dotyczących naruszenia praw dziecka oraz zaskarżenia prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej do sądu powszechnego.

[406] ZEW.422.9.2016.ES
[407] DWKI-WSPE.4083.1.2016.AP
[408] ZEW.422.11.2016.JF

Rzecznik zwrócił także uwagę na konieczność wskazywania miejsca przesłuchania małoletniego, które gwarantowałoby mu wykonywanie tej czynności w bezpiecznych dla niego warunkach. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka takim miejscem powinny być tzw. Niebieskie pokoje.

Rzecznik wnioskował też o poszerzenie informacji zawartych w rejestrze orzeczeń dyscyplinarnych o wskazywanie danych nauczycieli prawomocnie ukaranych karami dyscyplinarnymi, o których mowa w art. 76 ust. 1 pkt 1 i 2 (nagana z ostrzeżeniem, zwolnienie z pracy) oraz uzupełnienie kręgu osób wyłączonych z możliwości wykonywania funkcji rzecznika dyscyplinarnego czy członka składu orzekającego od udziału w rozpoznawaniu sprawy, także o osobę pozostającą we wspólnym z nim pożyciu. Przewidziana projektem możliwość wyłączenia z uwagi na wątpliwość co do jego bezstronności w ocenie Rzecznika Praw Dziecka była niewystarczająca.

■ **Przygotowanie szkół na wypadek wystąpienia ataku terrorystycznego – wystąpienie z 10 marca 2016 roku**

Zaniepokojony zdarzeniami o charakterze działań terrorystycznych, które na przestrzeni ostatnich lat ulegają intensyfikacji, mając na uwadze bezpieczeństwo dzieci i młodzieży we wszystkich typach szkół polskiego systemu oświaty, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[409] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o informację na temat obecnego stanu przygotowania służb, personelu zatrudnionego w placówkach i samych uczniów na wystąpienie nadzwyczajnych zdarzeń. Rzecznik odniósł się również do kwestii dostosowania materiałów edukacyjnych skierowanych do dzieci (z uwzględnieniem stopnia ich wrażliwości i jednocześnie spełniających rolę szkoleniową), a także na konieczność praktycznego przeszkolenia w tym zakresie dyrektorów, nauczycieli oraz wszystkich pracowników szkół i placówek.

W odpowiedzi[410] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował o działaniach podjętych w związku z utworzeniem *Narodowego Programu Antyterrorystycznego na lata 2015–2019*, w tym: podnoszeniu świadomości społecznej, opracowaniu programów edukacyjnych, organizowaniu szkoleń skierowanych do dyrektorów oraz pracowników placówek oświatowych, organizowaniu spotkań profilaktycznych przez specjalistów ds. profilaktyki społecznej jednostek organizacyjnych Policji.

[409] ZEW.422.12.2016.JBR
[410] BMP-0791-1-2/2016/PS/MJ

■ **Konkursy przedmiotowe – wystąpienia z 17 marca i 23 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[411] do Ministra Edukacji Narodowej wyraził pogląd, że obecny sposób organizacji konkursów przedmiotowych przeprowadzanych w gimnazjach nie spełnia swojej funkcji, ponieważ zamiast motywować do dalszej pracy i rozwijać zainteresowania, często wywołuje poczucie niesprawiedliwości, a w konsekwencji – demotywuje do twórczego wysiłku. Powodem takiej sytuacji jest brak jasnych reguł w procedurze konkursowej w różnych województwach, co uczniowie odbierają jako nierówne traktowanie. Rzecznik po raz kolejny zwrócił też uwagę na konieczność dostosowania organizacji konkursów do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością.

W odpowiedzi[412] Minister poinformował o przeniesieniu do ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty[413] uregulowań w zakresie uprawnień w systemie egzaminacyjnym i rekrutacji do szkół laureatów konkursów przedmiotowych o zasięgu wojewódzkim i ponadwojewódzkim oraz finalistów i laureatów ogólnopolskich olimpiad przedmiotowych. Poinformował o działaniach resortu zwiększających zainteresowanie uczniów udziałem w olimpiadach przedmiotowych jako alternatywie dla wywołujących kontrowersje konkursów przedmiotowych. Zapowiedział także organizację systematycznych spotkań roboczych pracowników resortu edukacji z przedstawicielami kuratoriów oświaty w celu wypracowania propozycji rozwiązania problemów w organizacji konkursów przedmiotowych.

W ocenie Rzecznika wskazane działania wzmacniają system preferencji edukacyjnych dla uczniów zdolnych, nie zmienia to jednak faktu, że liczba uczestników olimpiad stanowi zaledwie 9 proc. liczby uczniów biorących udział w konkursach wojewódzkich (na etapie szkolnym). Konkursy przedmiotowe organizowane przez kuratorów oświaty nadal cieszą się największą popularnością wśród uzdolnionej młodzieży. Oznacza to, że wszelkie pojawiające się tam nieprawidłowości budzą ogromne emocje wśród dużej grupy dzieci i młodzieży. Rzecznik w kolejnym wystąpieniu zwrócił się[414] do Ministra Edukacji Narodowej o przedstawienie szczegółów ustaleń w zakresie prac nad zmianami w organizacji konkursów. Wniósł też o ponowną analizę przedstawionego problemu i podjęcie kompleksowych działań zmierzających do zapewnienia równych szans edukacyjnych wszystkim uczniom, bez względu na ich miejsce zamieszkania i występujące dysfunkcje.

[411] ZEW.422.13.2016.JBR
[412] DWKI-WWPB.4056.13.2016.AMO
[413] Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.
[414] ZEW.422.13.2016.JBR

W odpowiedzi[415] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że w świetle obowiązujących przepisów nie jest możliwa standaryzacja regulaminów konkursów obowiązujących w poszczególnych województwach w zakresie zarówno organizacyjnym, jak i merytorycznym. Kwestia organizacji konkursów przedmiotowych odnośnie dostosowania warunków organizacyjnych konkursów do udziału uczniów z niepełnosprawnością pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

- **Funkcjonowanie młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii – wystąpienie z 17 marca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[416] do Ministra Edukacji Narodowej zwrócił się o wprowadzenie zmian w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach.* Rzecznik zauważył, że w dokumencie tym uwzględniono większość jego postulatów zawartych w przekazanych 2 marca 2015 roku Ministrowi Edukacji Narodowej *Standardach pobytu dzieci i młodzieży w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii w zakresie edukacji, wychowania i opieki*. Pominięto jednak – jak podkreślił Rzecznik Praw Dziecka – niektóre ważne kwestie dotyczące jakości pracy tych placówek, takie jak: określenie maksymalnej liczba wychowanków (72 osoby), zatrudnienie terapeutów oraz wprowadzenie superwizji pracy edukacyjnej, wychowawczej i specjalistycznej przynajmniej raz w roku oraz zapewnienie opieki medycznej.

Rzecznik wskazał też na potrzebę przyspieszenia wprowadzenia w życie definicji wychowanka od 1 września 2016 r., a nie, jak zapisano w rozporządzeniu, od 1 stycznia 2017 r. W ocenie Rzecznika ma to szczególne znaczenie przy naliczaniu części ogólnej subwencji oświatowej dla jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonej na funkcjonowanie tych placówek, a tym samym na jakość pomocy udzielanej dzieciom.

W odpowiedzi[417] Minister Edukacji Narodowej poinformował o realizacji postulatów Rzecznika Praw Dziecka oraz odniósł się do pozostałych, nieuwzględnionych propozycji zmian legislacyjnych. Poinformował również o planach resortu w zakresie zwiększenia dostępności specjalistycznej opieki psychiatrycznej dla wychowanków młodzieżowych

[415] DWKI-WWPB.4056.13.2016.AMO
[416] ZEW.422.15.2016.JF
[417] DWKI-WSPE.5015.5.2016.KT

ośrodków wychowawczych i socjoterapii oraz podniesienia kwalifikacji nauczycieli zatrudnionych w ww. ośrodkach.

- **Dysproporcja w podziale środków na edukację polskich dzieci za granicą – wystąpienia z 23 marca i 10 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka badał[418] problem dysproporcji w podziale środków przeznaczonych na edukację polskich dzieci w szkolnych punktach konsultacyjnych oraz w szkołach społecznych. W kierowanych do Rzecznika skargach zgłaszający podnosili, że skutkiem funkcjonujących rozwiązań jest zamknięcie wielu nowych polskich szkół w Irlandii. Spotkania, podczas których przedstawiciele strony polskiej i zagranicznej dyskutowali o potrzebie zmian, nie zakończyły się porozumieniem.

Z uzyskanych przez Rzecznika informacji[419] wynikało również , że podobny problem zgłaszają Polacy przebywający w Japonii. W związku z powyższym Rzecznik wystąpił[420] do Ministra Spraw Zagranicznych (wskazanego przez Ministra Edukacji Narodowej jako pełniącego główną rolę w kreowaniu polityki Rządu RP wobec Polonii i Polaków[421]) o zbadanie problemu i zajęcie stanowiska w sprawie.

Minister Spraw Zagranicznych poinformował[422] o przyjętych rozwiązaniach podziału środków w minionych latach oraz zmianach w tym zakresie. Wskazał, że ma dokładne rozeznanie potrzeb publicznych i społecznych szkół za granicą. Nadmienił, że w wypracowanym przez resort spraw zagranicznych (przy współpracy z innymi resortami oraz po konsultacji ze środowiskami polonijnymi) *Rządowym Programie Współpracy z Polonią i Polakami za Granicą na lata 2015–2020* edukacja polonijna została określona jako jeden z najważniejszych, strategicznych celów polityki Rządu RP. Minister zapewnił, że kierowany przez niego resort reaguje na zjawiska i procesy zachodzące w środowiskach Polonii i Polaków za granicą i realizuje konkretne potrzeby w ramach dostępnych funduszy. Resort jest jednocześnie świadomy faktu, że utrzymywanie w niezmienionym stanie modelu szkolnych punktów konsultacyjnych, obliczonych na niewielką część uczących się za granicą Polaków, stwarza krzywdzącą dysproporcję dla pozostałych. Kwestia wyrównania finansowania szkolnych punktów konsultacyjnych i szkół społecznych pojawiła się po raz pierwszy w strategii oświaty polonijnej Ministerstwa Edukacji Narodowej w 2009 roku.

[418] ZEW.441.1558.2015.ES
[419] ZEW.441.1679.2015.ES
[420] ZEW.422.14.2016.ES
[421] DSWM-WOPG.086.59.2015.BT
[422] DWPPG.0121.18.2016/3/IN

Liczne kontrowersje i ówczesne dyskusje spowodowały jednak zahamowanie zmian, a resort edukacji wycofał się z kontynuowania działań.

Mając na uwadze powyższe wyjaśnienia, Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny wystąpił[423] do Ministra Edukacji Narodowej o podjęcie działań gwarantujących wszystkim dzieciom przebywającym poza granicami Polski równy dostęp do oferty edukacyjnej.

W odpowiedzi[424] Minister Edukacji Narodowej poinformował o zadaniach określonych w ustawie o systemie oświaty oraz przepisach wykonawczych i przedstawił dane dotyczące liczby jednostek realizujących ramowy lub uzupełniający plan nauczania (tzn. zespoły szkół i szkolne punkty konsultacyjne), liczby dzieci uczestniczących w obu formach nauczania, kosztów utrzymania tych jednostek oraz kosztów utrzymania oddelegowanych nauczycieli. Minister podkreślił, że w 2016 roku kontynuuje realizację zadań wynikających z prowadzenia zespołów szkół i szkolnych punktów konsultacyjnych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej. Poinformował również, że we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych wypracowuje standardy wsparcia oświaty polonijnej oraz dąży do zapewnienia jak najszerszego dostępu do nauki języka polskiego dzieci i młodzieży polskiej za granicą. Minister Edukacji Narodowej nie zajął stanowiska w odniesieniu do kwestii wskazanej przez Ministra Spraw Zagranicznych, tj. utrzymywania w niezmienionym stanie modelu szkolnych punktów konsultacyjnych, obliczonych na niewielką część uczących się za granicą Polaków oraz stwarzanie tym samym krzywdzącej dysproporcji. Nie odniósł się również do kwestii wyrównania finansowania szkolnych punktów konsultacyjnych i szkół społecznych. Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

■ Postępowanie dyscyplinarne dla nauczycieli – wystąpienie z 29 marca 2016 roku

W związku z pracami nad ustawą z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw[425] Rzecznik Praw Dziecka przedstawił[426] swoje stanowisko Marszałkowi Senatu RP. Podkreślił w nim, że ustawa uwzględnia wiele uwag zgłaszanych przez Rzecznika Praw Dziecka, wprowadzając nową jakość w postępowaniu dyscyplinarnym nauczycieli. W jego ocenie, aby zapewnić pełną ochronę praw dziecka, uwzględnienia wymagają jednak kolejne propozycje. Wątpliwości budził przede wszystkim

[423] ZEW.422.31.2016.ES
[424] DSWM-WOPG.086.131.2016.BP
[425] Dz. U. poz. 668
[426] ZEW.422.17.2016.JBR

brak uregulowań prawnych, dających Rzecznikowi uprawnienia do uczestnictwa w postępowaniu przed komisją dyscyplinarną pierwszej i drugiej instancji na prawach strony.

Minister Edukacji Narodowej poinformował[427], że przedstawione propozycje zmian zostaną rozważone po sformułowaniu wniosków wynikających z monitorowania funkcjonowania nowych przepisów.

- **Definicja „dziecka" oraz „rodziny" na gruncie ustawy o systemie oświaty – wystąpienie z 30 marca 2016 roku**

W wystąpieniu[428] skierowanym do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka ponownie[429] zwrócił uwagę na brak definicji „dziecka" oraz „rodziny" w ustawie o systemie oświaty. Podkreślił przy tym, że dość zróżnicowane określanie tych pojęć na gruncie innych ustaw powoduje problemy interpretacyjne dla organów dokonujących rekrutacji do przedszkoli. Rzecznik zaproponował uzupełnienie projektu poprzez dodanie do art. 1 pkt 13a, w którym w art. 20b po pkt 2 dodaje się pkt 3 i pkt 4, określające definicje legalne pojęć: „rodzina" i „dziecko".

Minister Edukacji Narodowej nie podzielił[430] stanowiska Rzecznika. Poinformował, że dbałość o dobro dziecka oraz zaspokojenie potrzeb rodziny są uwzględniane w kryteriach postępowania rekrutacyjnego, a gmina powinna odwoływać się do tej definicji „rodziny", która najbardziej adekwatnie wspiera rodziny zamieszkałe na jej terenie.

- **Zasady organizacji szkolnych zawodów w ramach programu „Sport Wszystkich Dzieci" – wystąpienie z 20 kwietnia 2016 roku**

W wystąpieniu[431] do Ministra Sportu i Turystyki Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na problem wynikający z zapisów w regulaminach miejskich szkolnych związków sportowych. Stanowi on, że uczniowie posiadający licencję zawodniczą w danej dyscyplinie sportowej (np. piłce nożnej) nie mogą brać udziału w zawodach na różnych szczeblach szkolnego współzawodnictwa sportowego. Zdaniem Rzecznika zasady organizacji szkolnych zawodów organizowanych w ramach programu „Sport Wszystkich Dzieci" wykluczają niektórych uczniów z rywalizacji. Rzecznik zaapelował do Ministra o analizę zagadnienia, zajęcie stanowiska w tej kwestii oraz podjęcie działań zmierzających do usunięcia nieprawidłowości.

[427] DWST-WPZN.6026.11.2016.KK
[428] ZEW.422.16.2016.JBR
[429] ZEW.422.7.2015.MP
[430] DKO-WOK.400.1.2016.MŁ
[431] ZEW.422.18.2016.JR

Minister Sportu i Turystyki podzielił[432] stanowisko Rzecznika Praw Dziecka, podkreślając, że zakaz reprezentowania własnej szkoły przez uczniów – zawodników w dyscyplinie sportowej, którą trenują – jest zjawiskiem niedopuszczalnym. Interpretacja jasno określonych celów programu pn. „Wspieranie Wszystkich Dzieci", przyjęta przez Szkolny Związek Sportowy Zarząd Główny oraz jego oddziały terenowe, jest nieuzasadniona. Ponadto Minister dostrzegł konieczność poruszenia kwestii uczestnictwa uczniów-zawodników w systemie sportu szkolnego w innych sportach niż „macierzysty" (uprawiany zawodniczo w klubie sportowym), w kontekście uregulowania systemowego.

■ **Raport z badań *Monitoring praw uczniowskich w szkołach obszaru nadwiślańskiego* – wystąpienie z 13 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zapoznał się z raportem z badań *Monitoring praw uczniowskich w szkołach obszaru nadwiślańskiego*[433]. Jego wyniki wskazały m.in., że: polscy uczniowie odczuwają brak swobody w wyrażaniu własnych poglądów i emocji oraz czują się niedostrzegani przez dorosłych w szkole, która koncentruje swoje działania na osiąganiu jak najlepszych wyników edukacyjnych. Płynące z raportu konkluzje były zbieżne z wnioskami, które można sformułować na podstawie interwencji podejmowanych przez Rzecznika Praw Dziecka z zakresu prawa do nauki (w 2015 roku było ich ponad 8,3 tys.). Rzecznik, dostrzegając potrzebę szerokiej dyskusji społecznej o obrazie polskiej szkoły i jej zadaniach w kontekście zagwarantowanego Konwencją o prawach dziecka prawa każdego młodego człowieka do harmonijnego rozwoju, skierował wystąpienie[434] do Ministra Edukacji Narodowej. Przedstawił wnioski płynące z analizy *Raportu* i zwrócił się o jego szczegółową analizę, a następnie podjęcie przez resort edukacji działań, których celem będzie wprowadzenie takich zmian w funkcjonowaniu jednostek systemu oświaty, aby dziecko i jego nieskrępowany rozwój były podmiotem każdej aktywności oświatowej, a znajomość i przestrzeganie jego praw gwarancją, że dobro dziecka będzie chronione w najwyższym stopniu.

W odpowiedzi[435] Minister Edukacji Narodowej podzielił pogląd zasadności dokonania zmian przepisów dotyczących statutów publicznych szkół i placówek, jednakże z uwagi na planowane zmiany w systemie oświaty, termin wprowadzenia nowych regulacji

[432] DS/4303/3/2016/MB1/25
[433] raport z badań *„Monitoring praw uczniowskich w szkołach obszaru nadwiślańskiego"*, opracowany przez Fundację Pokolenia oraz Fundację Ośrodka Badań i Analiz Społecznych
[434] ZEW.422.20.2016.JBR
[435] DWKI-WPB.4017.5.2016.KK

został przeniesiony na rok szkolny 2019/2020. Poinformował również o przekazaniu *Raportu* do służbowego wykorzystania Pomorskiemu Kuratorowi Oświaty.

■ **Rekrutacja do klas pierwszych pozaobwodowych gimnazjów – wystąpienie z 13 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[436] do Prezydenta m.st. Warszawy wniósł o analizę kwestii ustalania kryteriów w procesie rekrutacji do pozaobwodowych gimnazjów oraz podjęcie działań, które zagwarantują dzieciom równe traktowanie w procesie rekrutacyjnym. Zgłoszone wątpliwości dotyczyły uwzględniania w procesie rekrutacji m.in. oceny z religii i oceny zachowania (która nie jest ustalana np. uczniowi spełniającemu obowiązek szkolny poza szkołą).

Prezydent m.st. Warszawy poinformował[437], że w przypadku nieuczestniczenia ucznia w zajęciach, np. religii czy wychowania fizycznego, średnia arytmetyczna jest liczona adekwatnie – tzn. z mniejszej liczby przedmiotów. W przypadku kandydatów realizujących obowiązek szkolny w formie edukacji poza szkołą sposób liczenia średniej jest taki, jak wyżej, tzn. jeśli nie ustalono oceny zachowania, nie jest ona wliczana do średniej. Nie został jednak wyjaśniony problem dodatkowych punktów w procesie rekrutacji, które dzieci otrzymują za ocenę zachowania, a których to punktów pozbawione są dzieci spełniające obowiązek szkolny poza szkołą. Wskazany problem dotyczy w szczególności dzieci ubiegających się o przyjęcie do gimnazjum pozaobwodowego. Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

■ **Samobójstwa i próby samobójcze uczniów – wystąpienie z 30 maja 2016 roku**

Wnioski sformułowane przez Rzecznika Praw Dziecka po analizie spraw dotyczących samobójczej śmierci uczniów gimnazjów[438] sugerują, że szkoły nie zawsze właściwie wywiązują się ze swoich obowiązków. Badane przez Rzecznika sprawy ujawniły problem dręczenia szkolnego − specyficznego rodzaju przemocy, polegającej na systematycznym i długotrwałym prześladowaniu ofiary przez dręczyciela lub grupę dręczycieli. Jego ofiarami byli tragicznie zmarli uczniowie (co nie znaczy, że była to jedyna przyczyna targnięcia się na życie). Wśród wymienianych przyczyn przemocy, której doświadczył ze strony rówieśników jeden z chłopców, był jego wygląd – szczególna dbałość o ubiór i fryzurę.

[436] ZEW.422.21.2016.ES
[437] BE-WPSN.4450.70.2016.MKC
[438] ZEW.441.437.2015.JF, ZEW.441.817.2016.JF

Mając na względzie postępujące zjawisko przemocy, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[439] do kuratorów oświaty z wnioskiem o podjęcie działań i szczególne zainteresowanie tym problemem w ramach prowadzonego nadzoru pedagogicznego.

W wystąpieniu Rzecznik zwrócił też uwagę, że w ostatnich latach coraz poważniejszym problemem staje się przemoc rówieśnicza z użyciem środków komunikacji elektronicznej. Może ona przybierać różne formy: wysyłanie wulgarnych e-maili, wiadomości SMS i MMS, wulgarne zaczepki za pomocą komunikatora i na czatach, publikowanie i rozsyłanie ośmieszających informacji, zdjęć, filmów, dopisywanie obraźliwych komentarzy do wpisów na blogu, forum dyskusyjnym, podszywanie się pod kogoś w celu ośmieszenia.

Wyniki badań[440] pokazują, że ponad połowa dzieci w Polsce doświadcza przemocy w sieci. Specyfika internetu i telefonów komórkowych powoduje, że nawet pozornie błahe akty cyberprzemocy stanowią dla ich ofiar poważny problem, z którym często nie potrafią sobie poradzić. Problem cyberprzemocy w oczywisty sposób dotyczy szkół. W klasie, szatni czy na boisku szkolnym dochodzi do aktów przemocy z użyciem telefonów komórkowych lub internetu. Pedagodzy rzadko dowiadują się o takich sytuacjach – wiedzą zaledwie o 6% takich zdarzeń.

Przeciwdziałanie zjawisku cyberprzemocy w szkole – zdaniem Rzecznika Praw Dziecka − wymaga z jednej strony przygotowania wychowawców i nauczycieli do wnikliwej obserwacji dzieci, inicjowania działań profilaktycznych i właściwego reagowania na pojawiające się problemy, a z drugiej − do takiej współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi, aby skutecznie eliminować jego wszelkie przejawy.

W opinii Rzecznika Praw Dziecka szkoła powinna być miejscem, w którym w sposób świadomy dba się o samopoczucie dzieci i jakość ich funkcjonowania. Rzecznik dostrzegł potrzebę wyposażenia nauczycieli i wychowawców w konkretną wiedzę, aby mogli świadomie wybierać odpowiednie programy dla danej społeczności szkolnej. Istotne jest m.in. uświadomienie potrzeby pilnej obserwacji każdego dziecka i skutecznej diagnozy przyczyn jego ewentualnych niewłaściwych zachowań. W porę uchwycone problemy dziecka dają szansę na udzielenie mu skutecznej pomocy.

W wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka wniósł o uwzględnienie wskazanych kwestii w planach nadzoru pedagogicznego w roku szkolnym 2016/2017 oraz przedstawienie informacji o wynikach podjętych działań i sformułowanych wnioskach w tym zakresie.

[439] ZEW.422.26.2016.JF

[440] Wojtasik Ł. (red.), Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół. Wydanie II. Biblioteka programu „Dziecko w Sieci" Fundacji Dzieci Niczyje.

Żądane informacje zostaną przekazane po zakończeniu roku szkolnego 2016/2017.

■ **Naliczanie subwencji przeznaczonej na realizację przez dzieci edukacji poza przedszkolem/szkołą – wystąpienie z 30 maja 2016 roku**

Zmiany w naliczaniu subwencji wywołały reakcję rodziców dzieci realizujących edukację poza przedszkolem/szkołą. W związku z powyższym w styczniu 2016 roku w Ministerstwie Edukacji Narodowej odbyło się spotkanie z udziałem rodziców. Sformułowano wówczas wiele wniosków. Podjęte przez resort edukacji działania nie rozwiały jednak wątpliwości rodziców, dlatego Rzecznik Praw Dziecka skierował wystąpienie[441] do Ministra Edukacji Narodowej, w którym wskazał na kwestie będące przedmiotem rozmów i zwrócił się o informację na temat aktualnych ustaleń odnośnie funkcjonowania tzw. edukacji domowej oraz dalszych planów po sformułowaniu wniosków z przeprowadzonych dotychczas konsultacji.

W odpowiedzi[442] Minister Edukacji Narodowej przedstawił m.in.: przepisy regulujące realizację obowiązku przedszkolnego, obowiązku szkolnego oraz obowiązku nauki poza jednostkami systemu oświaty oraz przeprowadzanie egzaminu klasyfikacyjnego. Ponadto poinformował, że obowiązujące przepisy nie przewidują ani standaryzacji egzaminów klasyfikacyjnych, ani możliwości przeprowadzania ich on-line. Zagadnienie braku oceny zachowania w kontekście jej wpływu na proces rekrutacji do szkoły o wyższym stopniu organizacyjnym nie zostało uznane za nierówne traktowanie.

Rzecznik nie podzielił tego stanowiska. Obowiązujące przepisy stanowią, że uczniowi spełniającemu obowiązek szkolny lub obowiązek nauki poza szkołą nie ustala się oceny zachowania. W procesie rekrutacji do szkół innych niż obwodowe fakt ten miał dotychczas ogromne znaczenie, gdyż nie pozwalał na uzyskanie dodatkowej punktacji z tego tytułu.

Ostatecznie Minister Edukacji uwzględnił argumentację Rzecznika Praw Dziecka, że ocena zachowania – jako taka – nie ma wpływu na wyniki edukacyjne ucznia, a przyjęte przepisy mogły prowadzić do nierównego traktowania dzieci w procesie rekrutacji do szkół. W obecnie obowiązującej ustawie Prawo oświatowe przepisy nie dają możliwości ustalania dodatkowych punktów w procesie rekrutacji za ocenę zachowania.

■ **Warunki sanitarne w placówkach – wystąpienie z 3 czerwca 2016 roku**

Analizując skargi kierowane do Rzecznika Praw Dziecka oraz mając na uwadze raport „Stan sanitarny kraju w roku 2014", który zawiera informacje nt. niezadowalających

[441] ZEW.422.24.2016.ES
[442] DKO-WOK.4031.45.2016.AAS

warunków zapewnianych dzieciom w żłobkach, przedszkolach, szkołach, domach dziecka, bursach, internatach i ośrodkach specjalnych, Rzecznik wystąpił[443] do Głównego Inspektora Sanitarnego o ocenę stanu sanitarnego placówek dla dzieci i młodzieży w 2015 roku. Wniósł o informację nt. egzekwowania prawnych nakazów dotyczących zapewnienia odpowiednich standardów bezpieczeństwa i higieny przez organy prowadzące placówki oraz wskazanie, czy organy prowadzące, które zaplanowały likwidację ustępów zewnętrznych na lata 2010–2015, zrealizowały zamierzenia, a jeśli nie – o przekazanie danych placówek, w których nadal ten problem występuje.

W odpowiedzi[444] Główny Inspektor Sanitarny przekazał raport z oceny stanu sanitarnego placówek oraz poinformował, że w roku 2015, 6 szkół nadal posiadało ustępy zewnętrzne (przekazał dane tych placówek). Poinformował także, że w kwietniu i w maju 2016 r. oceniono realizację przepisów w zakresie zapewnienia dzieciom i młodzieży pozostawiania w szkole podręczników i przyborów szkolnych (96% skontrolowanych szkół – spośród 338 szkół podstawowych i 340 gimnazjów – wywiązało się z tego obowiązku). Powyższe wyniki wskazały na poprawę. Jednocześnie Główny Inspektor Sanitarny zapewnił, że dane uzyskane w trakcie ostatniego badania są poddawane analizie i uzyskane wyniki posłużą do opracowania kampanii edukacyjnej w zakresie prawidłowej wagi tornistrów – adresowanej do szkół, rodziców i uczniów.

■ Placówki wsparcia dziennego – wystąpienie z 6 czerwca 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[445] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wniósł o przedstawienie wniosków z badania sytuacji dzieci wymagających wsparcia. Zaostrzone przepisy lokalowo-sanitarne dla placówek wsparcia dziennego wprowadzone w ostatnich latach sprawiły, że wiele z nich musiało zostać zlikwidowanych. W uprzednim wystąpieniu Rzecznik wniósł o oszacowanie skali i analizę problemu.

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniach w sprawie funkcjonowania placówek wsparcia dziennego wielokrotnie wskazywał, że podejmowane przez niego sprawy wyraźnie pokazują, w jak trudnej sytuacji są zaniedbane wychowawczo dzieci, wychowujące się w rodzinach dysfunkcyjnych, oraz jak ważną formą wsparcia dla tej grupy dzieci są placówki wsparcia dziennego.

[443] ZEW.422.25.2016.ES
[444] GIS-PZ-HD-073-00003/WO/16
[445] ZEW.422.25.2016.ZA

W odpowiedzi[446] Minister poinformował, że w 2015 r. nastąpił wzrost liczby placówek wsparcia dziennego o 31 w stosunku do roku 2014 r. oraz spadek o 2,3% liczby uczęszczających do nich dzieci. Odnosząc się do zabezpieczenia finansowego, podkreślił, że od 2014 roku rozpoczęła się realizacja Regionalnych Programów Operacyjnych. Tworzenie nowych i wsparcie działalności już istniejących placówek wsparcia dziennego stało się jednym z priorytetowych zadań w zakresie usług społecznych. Podkreślił, że prowadzenie placówek wsparcia dziennego jest zadaniem własnym gminy i powiatu, zatem ich powoływanie lub likwidacja leży bezpośrednio w gestii władz samorządowych. Jednakże w wyniku monitorowania realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w odniesieniu do placówek wsparcia dziennego resort poczynił szereg działań zarówno prawnych, jak i zabezpieczających możliwości pozyskania środków finansowych, aby wspierać tworzenie nowych miejsc wsparcia oraz rozwijać już istniejące.

- **Nieprawidłowości w procesie rekrutacji do przedszkola oraz dostępność dzieci do przedszkola – wystąpienie z 7 czerwca 2016 roku**

W wystąpieniu[447] do Ministra Edukacji Narodowej, Rzecznik Praw Dziecka, nawiązując do wystąpienia w sprawie dostępności do przedszkola trzylatków, przytoczył wyniki kontroli, którą NIK przeprowadził od 15 czerwca do 30 września 2015 r. w przedszkolach i podobnych placówkach na Podlasiu. W ocenie Najwyższej Izby Kontroli w co najmniej 80% skontrolowanych gmin baza oświatowa pozwalała na zaspokojenie od 1 września 2017 r. jedynie od 69% do 92,1% potrzeb na miejsca w przedszkolach publicznych zameldowanych na ich terenie dzieci w wieku od 3 do 5 lat. Zdaniem NIK zagrożenie to zwiększa przywrócenie obowiązku szkolnego od 7. roku życia. NIK zwrócił także uwagę na nieprawidłowości w procesie rekrutacji do przedszkoli, polegające na naruszeniu przepisów ustawowych oraz procedur wewnętrznych m.in.: ustaleniu przez organy do tego nieuprawnione (komisje rekrutacyjne) dodatkowych kryteriów rekrutacji (kryteria te nie były podawane do publicznej wiadomości), nieprawidłowym ocenianiu i kwalifikowaniu wniosków o przyjęcie dzieci do przedszkola czy niezachowaniu przepisów dotyczących postępowania odwoławczego.

W odpowiedzi[448] Minister Edukacji Narodowej przedstawił przepisy prawa oświatowego regulujące organizację wychowania przedszkolnego oraz dane statystyczne dotyczące wskaźnika upowszechnienia wychowania przedszkolnego i liczby placówek

[446] DSR.I.8300.55.2016.AKU
[447] ZEW.422.27.2016.MP
[448] DKO-WOK.400.63.2016.AT

przedszkolnych. Odnosząc się do zgłoszonych przez Rzecznika Praw Dziecka nieprawidłowości w postępowaniu rekrutacyjnym, Minister poinformował, że w celu bieżącego rozwiązywania problemów podczas trwającej rekrutacji do przedszkoli w resorcie została uruchomiona infolinia, do której wpływały wnioski zarówno telefoniczne, jak i przesyłane pocztą elektroniczną.

Z ogłoszonych przez Ministra Edukacji Narodowej kierunków realizacji zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego w obszarze kontroli w publicznych przedszkolach, innych formach wychowania przedszkolnego i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych wynika, że będzie badana *Zgodność z przepisami prawa przeprowadzania postępowania rekrutacyjnego do przedszkoli na rok szkolny 2017/2018*[449].

- **Projekt ustawy o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw – wystąpienie z 15 lipca 2016 roku**

W wystąpieniu[450] do przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny Rzecznik Praw Dziecka przekazał uwagi i propozycje do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że ze względu na rodzinny charakter placówki opiekuńczo-wychowawczej, która ma stwarzać dzieciom warunki najbardziej zbliżone do środowiska rodzinnego, uzasadnione wydaje się wprowadzenie niektórych ograniczeń w lokalizacji placówek opiekuńczo-wychowawczych. Nie powinno łączyć się ich z podmiotami leczniczymi czy izbami wytrzeźwień. Podkreślił, że uwaga ta dotyczy również placówek wsparcia dziennego. Rzecznik zauważył jednak, że nie powinno to wykluczać lokalizacji w tym samym otoczeniu jednostek systemu oświaty czy pomocy społecznej – oczywiście, jeśli nie zagraża to bezpieczeństwu dzieci. Zdaniem Rzecznika placówki te powinny być ogólnie dostępne dla dzieci, a wszelkie ograniczenia wprowadzane ustawą, dotyczące ich lokalizacji, wnikliwie przeanalizowane. Arbitralne wyłączenie możliwości lokalizacji placówki wsparcia dziennego w jednym budynku z inną jednostką organizacyjną

[449] DKO-WNP.4092.58.2016.DB
[450] ZEW.422.30.2016.ZA

sprzyjać będzie zamykaniu już funkcjonujących placówek wsparcia dziennego lub budować bariery dla powstawania nowych, co jest sprzeczne z szeroko rozumianym dobrem dziecka.

Uwaga Rzecznika została uwzględniona w toku prac parlamentarnych.

- **Wysokość tzw. kieszonkowego dla wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych – wystąpienie z 19 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[451] skierowanym do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ponownie wniósł o rozważenie możliwości podjęcia działań legislacyjnych mających na celu urealnienie wysokości tzw. kieszonkowego dla dzieci mieszkających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, aby zaspokajało ich potrzeby, realizowało określony cel wychowawczy, a także nie pełniło roli czynnika negatywnie wpływającego na kształtowanie poczucia wartości młodego człowieka, pozbawionego codziennego wsparcia rodziców biologicznych.

Problem rażąco niskich kwot tzw. kieszonkowego, wypłacanego wychowankom placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, Rzecznik Praw Dziecka sygnalizował już w 2015 roku Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, wydając opinię do *projektu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej zmieniającego rozporządzenie w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej*. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka minimalna kwota miesięcznego kieszonkowego, którą otrzymuje dziecko przebywające w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej (wynosząca 10 zł), jest nie tylko niewystarczająca do zaspokojenia podstawowych potrzeb, ale wręcz uwłaczająca godności dziecka.

W odpowiedzi[452] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podzielił stanowisko Rzecznika, że kwota 10 zł kieszonkowego jest bardzo niska. Poinformował przy tym, że prace nad stosownymi zmianami w tym zakresie prowadzone w 2015 r. nie zostały zakończone przed upływem kadencji poprzedniego rządu. Wskazał również, że wymieniona kwota stanowi dolną granicę, natomiast do decyzji dyrektora placówki ustawodawca pozostawił ustalenie jej ostatecznej wysokości. Ponadto poinformował, że aktualnie w resorcie dokonywany jest przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz aktów wykonawczych pod kątem dokonania ewentualnych zmian legislacyjnych.

[451] ZEW.422.29.2016.ZA
[452] DSR.I.8302.150.2016.AKU

■ **Konsekwencje wydawania uczniom nieodpowiednich arkuszy podczas egzaminów gimnazjalnych – wystąpienie z 4 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[453] do Ministra Edukacji Narodowej wniósł o analizę zagadnienia związanego z wydawaniem uczniom nieodpowiednich arkuszy podczas egzaminów gimnazjalnych oraz o podjęcie działań, których celem będzie wprowadzenie takich zmian, aby dobro dziecka w takich sytuacjach było chronione. Powodem wystąpienia były skargi kierowane do Rzecznika, wskazujące na pomyłki w wydawaniu arkuszy egzaminacyjnych podczas egzaminów gimnazjalnych, wskutek czego wyniki testów były unieważniane, a dzieci musiały ponownie pisać egzamin. Rzecznik podkreślił, że konsekwencje błędów dorosłych ponoszą wyłącznie dzieci, bo przepisy nie przewidują innych rozwiązań. W ocenie Rzecznika przewidziane prawem konsekwencje dla osób powodujących takie pomyłki powinny być na tyle dotkliwe, aby wymuszały staranność w realizacji egzaminu.

W odpowiedzi[454] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że ze względu na konieczność zapewnienia uczniom możliwie najbardziej komfortowych warunków przebiegu egzaminu, nie jest właściwe zamieszczanie na pierwszej stronie arkusza egzaminacyjnego słownego opisu, który decyduje o formie dostosowania. Arkusze egzaminacyjne oznaczone są na stronach tytułowych za pomocą symboli, które pozwalają na identyfikację właściwego arkusza. Symbole te zawierają informacje o rodzaju egzaminu, jego zakresie oraz dostosowaniu.

Minister zapewnił, że nauczyciele i dyrektorzy uczestniczą w szkoleniach organizowanych przez Okręgowe Komisje Egzaminacyjne, a procedury w tym zakresie zostały wdrożone. Jednocześnie Minister poinformował, że mając na względzie niezwykłą wagę negatywnych w skutkach zdarzeń, dyrektorzy Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych zostali zobowiązani do zwrócenia dyrektorom szkół szczególnej uwagi na ten problem.

■ **Równe traktowanie dzieci w zakresie przyznawania stypendium za bardzo dobre wyniki w nauce – wystąpienie z 13 września 2016 roku**

Zgodnie z regulaminem przyznawania i przekazywania stypendiów, opracowanym na podstawie wytycznych Ministra Infrastruktury i Rozwoju z 2 czerwca 2015 r. w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze edukacji na lata 2014–2020, wsparcie mogą otrzymywać uczniowie jedynie ze

[453] ZEW.422.23.2016.JBR
[454] DKO-WEK.4043.5.2016.MR

szkół osiągających najsłabsze wyniki edukacyjne, co według Rzecznika Praw Dziecka jest naruszeniem prawa dziecka do równego traktowania.

Rzecznik wystąpił[455] do Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Rozwoju o analizę problemu nierównego traktowania przy udzielaniu pomocy materialnej współfinansowanej przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, jak również o podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie praktyki nierównego traktowania dzieci oraz zrekompensowanie utraconych korzyści uczniom szkół nieobjętych ww. programem stypendialnym.

W odpowiedzi[456] Minister Rozwoju i Finansów poinformował, że zostały zmienione wytyczne do przyznawania uczniom stypendium, w związku z tym nie będzie już konieczne stosowanie warunku dotyczącego kierowania pomocy stypendialnej do uczniów ze szkół osiągających najsłabsze wyniki edukacyjne. Jednocześnie Instytucje Zarządzające Regionalnym Programem Operacyjnym zostały poinformowane o możliwości zastosowania znowelizowanych postanowień do konkursów i naborów wniosków ogłoszonych przed tą datą, o ile nie będzie to stanowiło naruszenia przepisów ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 w zakresie zapewnienia równego traktowania wnioskodawców.

- **Nierówność w dostępie do edukacji dzieci z obszarów wiejskich – wystąpienie z 27 września 2016 roku**

W wystąpieniu[457] do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik Praw Dziecka wskazał na problem występowania społecznych nierówności w dostępie do edukacji dzieci z obszarów wiejskich. Rzecznik wyraził zaniepokojenie, czy zmiany w systemie oświaty, polegające na zniesieniu obowiązku szkolnego dla sześciolatków, nie odbiją się niekorzystnie na szansach edukacyjnych dzieci z małych miast oraz wsi. Rzecznik wskazał, że dotychczasowy system upowszechniania wychowania przedszkolnego i wczesnego rozpoczynania nauki w szkole podstawowej sprzyjał wyrównaniu szans edukacyjnych dzieci z różnych grup społecznych.

W opinii Rzecznika ważnym wstępnym warunkiem wyrównywania szans edukacyjnych jest upowszechnienie wychowania przedszkolnego. Zajęcia przedszkolne stymulują rozwój dziecka i przygotowują je do nauki szkolnej, kształtują umiejętność obcowania z rówieśnikami, a dzieciom z rodzin o niskim kapitale kulturowym dostarczają

[455] ZEW.422.34.2016.JF
[456] DZF.VII.054.12.2016.BP.1
[457] ZEW.422.35.2016.KD

bodźców do rozwoju intelektualnego. Dzięki temu dzieci, które uczęszczały do przedszkola, lepiej sobie radzą w przyszłości niż te, które do przedszkola nie uczęszczały. Potwierdzają to liczne badania.

Rzecznik zauważył również, że w ostatnich latach nastąpił znaczny wzrost upowszechnienia wychowania przedszkolnego na obszarach wiejskich, co można wiązać m.in. z wprowadzeniem obowiązku wychowania przedszkolnego dla 5-letnich dzieci od 2011 r. oraz ze stopniowym wzrostem liczby placówek. Nadal jednak istnieje znaczna dysproporcja pomiędzy dostępem do przedszkoli w miastach i na terenach wiejskich. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Główny Urząd Statystyczny w roku szkolnym 2014/2015 79,4% dzieci w wieku od 3 do 5 lat uczęszczało do placówek wychowania przedszkolnego, przy czym w odniesieniu do dzieci zamieszkujących w miastach odsetek ten wynosił 92,9%, a na obszarach wiejskich – zaledwie 60,8%.

W odpowiedzi[458] Minister Edukacji Narodowej, odnosząc się do kwestii przeciwdziałania społecznym nierównościom w dostępie do edukacji, poinformował, że jest to problem złożony – związany ze zróżnicowaniem materialnym rodzin, zróżnicowaniem infrastrukturalnym w różnych środowiskach, a także z rozwiązaniami systemowymi i strukturalnymi w oświacie. Minister przedstawił informacje o planowanych zmianach systemowych w oświacie, które mają posłużyć wyrównaniu szans edukacyjnych dzieci z terenów wiejskich. W szczególności korzystnym w tym zakresie rozwiązaniem ma być likwidacja gimnazjów. Minister poinformował, że obecnie znaczna liczba gimnazjów w dużych miastach prowadzi selektywny nabór, co skutkuje istotnym zróżnicowaniem wyników egzaminu gimnazjalnego pomiędzy szkołami, a selekcja taka nie służy wyrównaniu szans. Odniósł się także do funkcjonujących mechanizmów pomocowych i wspomagających, których celem ma być równoważenie różnorodnych czynników, w tym ekonomicznych lub społecznych, mogących zagrażać nierównościami w dostępie do edukacji dzieci i młodzieży.

■ Funkcjonowanie polskich szkół na Litwie – wystąpienia z 30 września i 22 grudnia 2016 roku

Jeszcze w 2015 r. Rzecznik Praw Dziecka występował[459] między innymi do Marszałka Senatu RP w sprawie zmian w litewskim systemie oświaty, zmierzających do lituanizacji Polaków i depolonizacji Litwy. W odpowiedzi[460] Marszałek Senatu RP szczegółowo poinformował Rzecznika Praw Dziecka o działaniach podejmowanych

[458] DWKI-SPR.053.3.2016.CZ
[459] ZEW.422.35.2015.JR, ZEW.422.35.2015.JK
[460] GMS/042-2/16

w ramach monitorowania przez Prezydium Senatu bieżących problemów oświaty polskojęzycznej na Litwie i planach w tym zakresie na najbliższe lata.

Kontynuując działania na rzecz poprawy trudnej sytuacji polskich środowisk na Litwie, Rzecznik ponownie zwrócił się[461] do Marszałka Senatu RP o przekazanie dalszych informacji w powyższym zakresie, w szczególności o wskazanie, czy zostały wypracowane – zgodnie z wcześniejszą deklaracją – wspólnie ze stroną litewską rozwiązania, które pozwolą na skuteczną ochronę polskich dzieci w związku ze zmianami organizacyjnymi warunków kształcenia na Litwie.

W odpowiedzi[462] Przewodniczący Senackiej Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą poinformował, że zaniepokojony polityką władz Litwy wobec polskich placówek oświatowych i akcją protestacyjną szkół polskich, zwrócił się w marcu 2016 r. do Ministra Edukacji Narodowej o podjęcie pilnych działań w celu utrzymania szkół polskich w Wilnie. Ponadto w czerwcu 2016 r. Komisja Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą odbyła posiedzenie poświęcone sytuacji oświaty polskiej na Wschodzie z udziałem między innymi przedstawicieli społeczności polskiej na Litwie.

Rzecznik został również poinformowany, że Międzyresortowy Zespół ds. Polonii i Polaków za Granicą pracuje nad rządową strategią rozwoju nauczania języka polskiego za granicą. Wobec powyższego Rzecznik wystąpił[463] do Przewodniczącego ww. Zespołu o przekazanie opracowanego dokumentu. Rzecznik oczekuje na odpowiedź.

■ Stanowisko Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) w sprawie edukacji dzieci – wystąpienie z 3 października 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka przekazał[464] Prezesowi Rady Ministrów stanowisko Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) z 22 września 2016 roku, dotyczące nierówności w edukacji dzieci z biednych środowisk, a także należących do mniejszości etnicznych czy dzieci z niepełnosprawnościami. Problem nierówności w edukacji był przedmiotem analizy i debaty podczas zjazdu ENOC w Wilnie. Rzecznicy Praw Dziecka z Europy, mając na względzie konieczność pełnej realizacji praw dziecka, podjęli uchwałę w sprawie „Równych szans w edukacji dla wszystkich dzieci" w edukacji dla wszystkich dzieci. Rzecznicy podkreślili w niej, że zjawisko to znacząco rzutuje na realizację praw

[461] ZEW.422.35.2015.JR
[462] BPS/KSEP/042-15/2016
[463] ZEW.422.35.2015.JK
[464] ZEW.422.36.2016.KD

dziecka określonych w Konwencji o prawach dziecka oraz powoduje niezgodne z prawem nierówne traktowanie najmłodszych, godząc tym samym w konstytucyjne wartości państwa.

Dokument wskazywał priorytetowe zadania instytucji państwowych w obszarze edukacji. Należą do nich: zapewnienie i utrzymanie odpowiedniego poziomu wydatków przeznaczonych na edukację; zagwarantowanie wszystkim dzieciom, niezależnie od ich pochodzenia społecznego, etnicznego i kulturowego, płci lub narodowości, takiej samej jakości edukacji; zwiększenie możliwości dostępu do wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem (ang. Early Childhood Education and Care – ECEC) dla dzieci w najtrudniejszej sytuacji; zwiększanie możliwości kształcenia po zakończeniu realizacji obowiązku szkolnego; zapewnienie dostępu do wysokiej jakości edukacji włączającej lub specjalnej, uwzględniającej potrzeby dzieci; opracowanie środków mających na celu włączanie małoletnich cudzoziemców i dzieci wywodzących się z mniejszości etnicznych, kulturowych lub religijnych do krajowych systemów edukacji oraz zapewnienie im pełnego i równego dostępu do ich praw; umożliwienie dzieciom mieszkającym tymczasowo w obozach lub schroniskach równego dostępu do zajęć edukacyjnych na wysokim poziomie, dostosowanych do ich potrzeb; zapewnienie dzieciom możliwości rzeczywistej partycypacji w systemie edukacyjnym; zapewnienie równego dostępu do kreatywnego i ekspresywnego nauczania, a także doskonalenie zawodowe nauczycieli ukierunkowane na realizację zasady równości szans edukacyjnych.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów o analizę tego dokumentu i wskazanie, jakie działania w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych wśród polskich dzieci podejmuje rząd.

W odpowiedzi[465] udzielonej w imieniu Prezesa Rady Ministrów, Minister Edukacji Narodowej poinformował o realizacji działań na rzecz równości szans edukacyjnych wynikających z obowiązujących przepisów, tj. ustawy o systemie oświaty oraz przepisów wykonawczych, w tym m.in. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*[466], rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach*[467], a także rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie*

[465] DWKI-SPR.053.4.2016.CZ
[466] Dz. U. poz. 532
[467] Dz. U. poz. 1872

orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych[468]. Minister Edukacji Narodowej poinformował również o działaniach na rzecz upowszechnienia wychowania przedszkolnego i sposobach jego finansowania. Rzecznik otrzymał też informację o pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej uczniom, a także o rozwiązaniach prawnych umożliwiających uczniom z niepełnosprawnością i ich rodzicom swobodny wybór sposobu kształcenia. W odpowiedzi przedstawiono także działania na rzecz edukacji dzieci cudzoziemskich.

- **Zmiana przepisów oświatowych – wystąpienia z 5 października, 28 listopada i 22 grudnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[469] do Ministra Edukacji Narodowej przedstawił stanowisko w sprawie proponowanych zmian w przepisach oświatowych, będące jednocześnie opinią do przesłanego projektu ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe i ustawy – Prawo oświatowe. W przedstawionej opinii Rzecznik podkreślił, że wszelkie zmiany dotyczące ustroju szkolnego powinny być przeprowadzane z niezwykłą rozwagą oraz w tempie umożliwiającym dokonanie pogłębionej analizy skutków proponowanych rozwiązań. Działania resortu w tym zakresie – zdaniem Rzecznika − nie pozwalają na rzetelną ocenę następstw proponowanych rozwiązań systemowych.

Rzecznik zwrócił też uwagę, że zagrożeniem związanym z przebudową ustroju szkolnego w takim tempie może być zaburzenie poczucie bezpieczeństwa uczniów, związane z niepewnością wywołaną tak ogromnymi i nie do końca jasnymi zmianami.

W opinii skierowanej do Ministra Edukacji Narodowej Rzecznik wskazał ponadto, że w wyniku zmian w systemie edukacji uczniowie, którzy jesienią 2017 roku rozpoczną naukę w I i VII klasie szkoły powszechnej, będą pierwszymi rocznikami, które rozpoczną ją według nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego. Jednocześnie uczniowie pozostałych roczników będą kontynuować rozpoczęty cykl nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjach. Oznacza to, że w roku szkolnym 2019/2020 do liceów, techników i szkół branżowych trafi podwójny rocznik uczniów − po VIII klasie szkoły powszechnej i III gimnazjum (a biorąc pod uwagę daty urodzenia dzieci, są to trzy roczniki: 2003, 2004 i 2005). W tej sytuacji, nawet przy najlepszej organizacji pracy szkół, klasy będą musiały być bardzo liczne, a dostęp do wymarzonych szkół utrudniony.

[468] Dz. U. z 2008 r. poz. 1072
[469] ZEW.422.37.2016.JF

W tym kontekście proponowane w przepisach wprowadzających ustawę Prawo oświatowe rozwiązania mogą być uznane za niekonstytucyjne, naruszające art. 32 i 70 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, gwarantujące wszystkim obywatelom równe traktowanie i równy dostęp do wykształcenia. Rzecznik poinformował, że szczegółowe uwagi i propozycje do projektu ustawy będzie zgłaszał w trakcie dalszych prac. W jego opinii dokonanie całościowej oceny nie było możliwe z uwagi na brak szczegółowych propozycji rozwiązań (m.in. projektów aktów wykonawczych do ustawy).

Minister Edukacji Narodowej nie podzielił[470] stanowiska Rzecznika Praw Dziecka i poinformował o planowanych rozwiązaniach, które w jego ocenie będą sprzyjać poprawie systemu edukacji i zwiększenia bezpieczeństwa uczniów. Poinformował także, że ustawy przewidują stopniowe i ewolucyjne wygaszanie gimnazjów.

W kolejnym wystąpieniu[471] Rzecznik Praw Dziecka podtrzymał uprzednio wyrażone stanowisko, przedstawił postulaty i zagrożenia wynikające z proponowanych rozwiązań zmiany systemu edukacji. Podkreślił, że pomimo braku wielopłaszczyznowych badań i ekspertyz, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie obszarów ryzyka i skutecznie zabezpieczenie dobra dzieci przed następstwami proponowanych rozwiązań oraz wielu pytań i wątpliwości wyrażanych przez środowisko oświatowe, rodziców i uczniów, działania resortu zmierzają do zbyt szybkiego wprowadzenia zaplanowanych zmian. Zaapelował o głęboką analizę skutków proponowanych rozwiązań i rozwagę przy wprowadzaniu zmian.

W odpowiedzi[472] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że prace nad reformą systemu oświaty poprzedzone były licznymi debatami i konsultacjami, w których poza związkami zawodowymi zrzeszającymi nauczycieli oraz jednostkami samorządu terytorialnego uczestniczyli, m.in. rodzice uczniów, uczniowie, nauczyciele, dyrektorzy szkół. Następnie na etapie prac legislacyjnych ustawy były konsultowane z wieloma partnerami reprezentującymi środowiska zainteresowane sprawami oświaty. Minister uznał, że proponowane w ustawach zmiany obejmują szereg rozwiązań mających na celu wzmocnienie wychowawczej funkcji szkoły, w tym połączenie szkolnego programu wychowawczego i programu profilaktyki. Doświadczenie i umiejętności nauczycieli zatrudnionych w gimnazjach będą w pełni wykorzystane w pracy z uczniami starszych klas szkoły podstawowej, którzy po wejściu w życie zmian w systemie oświaty staną się uczniami klas VII i VIII. Nauczyciele zatrudnieni obecnie w gimnazjach posiadają bowiem kwalifikacje do

[470] DPPI-WPPiP.400.12.2016.JS
[471] ZEW.422.40.2016.JBR
[472] DPPI-WPPiP.400.42.2016.JS

nauczania również w szkołach podstawowych, a większość z nich ma kwalifikacje także do nauczania w liceach. Pozytywny klimat szkoły jest efektem współpracy wszystkich podmiotów danej społeczności szkolnej – dyrektora, nauczycieli, pracowników, rodziców i uczniów.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła[473] się grupa członków Rady Dzieci i Młodzieży Rzeczypospolitej Polskiej przy Ministrze Edukacji Narodowej z prośbą o poparcie skierowanego przez nich do Prezydenta Rzeczypospolitej Listu Otwartego o zawetowanie przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe.

W odpowiedzi na postulat młodzieży Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[474] do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawiając stanowisko w zakresie możliwych negatywnych skutków reformy – tożsame z wcześniej przedstawionym Ministrowi Edukacji Narodowej. Rzecznik zaznaczył, że podstawą myślenia o edukacji zawsze musi być dziecko. W związku z tym powinna być ona traktowana raczej jako proces, w takcie którego doskonali się program kształcenia, buduje relacje z uczniem (bardzo ważny element kształtowania jego kompetencji społecznych), wzmacnia potencjały i stawia na szkolną samorządność – jako podstawę społeczeństwa obywatelskiego.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił w szczególności uwagę na konieczność realizacji niezwykle ważnego prawa dziecka, które zostało wyrażone w art. 72 ust. 3 Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej oraz art. 12 Konwencji o prawach dziecka. W tym kontekście podkreślił, że nie ulega wątpliwości, iż proponowana reforma dotyczy bezpośrednio dzieci, dlatego prawo dziecka do wysłuchania i swobodnego wyrażania własnej opinii powinno zostać w pełni zrealizowane, w szczególności dotyczy to młodzieży gimnazjalnej, dlatego poprosił Prezydenta RP o wsłuchanie się w głos dzieci.

- **Rady rodziców w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych – wystąpienie z 31 października 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka został powiadomiony o problemach w interpretacji przepisów regulujących pracę publicznych młodzieżowych ośrodków wychowawczych i publicznych młodzieżowych ośrodków socjoterapii. Wątpliwości budziły rozbieżności w przepisach dotyczących funkcjonowania rad rodziców w ww. ośrodkach. Rozporządzenie Ministra

[473] ZEW.441.1581.2016.JF
[474] ZEW.422..37.2016.JF

Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie ramowych statutów placówek publicznych[475] jednoznacznie wskazuje, że w publicznych młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i w publicznych młodzieżowych ośrodkach socjoterapii działają rady rodziców, które przekazują swoją opinię na temat między innymi funkcjonowania placówki. Tymczasem Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców[476], wskazuje w § 1 pkt 9 młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii. Zatem uregulowania zawarte w ww. rozporządzeniach pozostają ze sobą w sprzeczności.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[477] do Ministra Edukacji Narodowej o analizę przedstawionego problemu oraz podjęcie działań mających na celu ujednolicenie przepisów aktów wykonawczych.

W odpowiedzi[478] Minister Edukacji Narodowej poinformował, że zgłoszone przez Rzecznika uwagi zostaną wykorzystane podczas prac nad opracowaniem aktów wykonawczych do procedowanej ustawy Prawo oświatowe. Jednocześnie poinformował o zawarciu w projektowanej ustawie stosownych delegacji do wydania rozporządzeń normujących te kwestie, tj. w art. 83 ust. 6 projektu ustawy Prawo oświatowe wskazano, że minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określą, w drodze rozporządzenia, rodzaje szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców, uwzględniając organizację szkoły czy placówki lub brak możliwości bezpośredniego uczestniczenia w ich działalności reprezentacji rodziców. Natomiast w art. 112 ust. 2 ww. projektu wskazano, że minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, ramowe statuty placówek publicznych, w tym młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, uwzględniając w szczególności ogólne zasady organizacji placówki, a także zakresy spraw, które powinny być ustalone w statucie placówki.

[475] Dz. U. poz. 466
[476] Dz. U. poz. 1101
[477] ZEW.422.38.2016.WR
[478] DWKI-WSPE-5015.70.2016.KT

■ **Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli innych form wychowania przedszkolnego – wystąpienie z 22 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę[479] Ministra Edukacji Narodowej na brak uregulowań skutkujących objęciem nauczycieli innych form wychowania przedszkolnego odpowiedzialnością dyscyplinarną oraz innymi istotnymi dla realizacji praw dziecka obowiązkami wynikającymi z ustawy – Karta Nauczyciela.

W odpowiedzi[480] Minister Edukacji Narodowej zapewnił, że przedstawiony przez Rzecznika Praw Dziecka problem będzie przedmiotem prac powołanego Zespołu do spraw statusu zawodowego pracowników oświaty. Zadaniem Zespołu jest wypracowanie rozwiązań systemowych w dziedzinie edukacji narodowej w zakresie praw i obowiązków pracowników oświaty, w tym statusu zawodowego nauczycieli zatrudnionych w innych formach wychowania przedszkolnego. Poinformował, że zakończenie prac Zespołu pozwoli na zaprojektowanie kierunków zmian przepisów prawa w zakresie statusu zawodowego tych nauczycieli.

■ **Bezpieczne warunki pobytu oraz właściwa opieka nad dziećmi z chorobą przewlekłą w przedszkolach – wystąpienie z 24 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[481] do Ministra Edukacji Narodowej zwrócił uwagę na brak obowiązujących i systemowych regulacji w zakresie opieki nad dziećmi z chorobą przewlekłą z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb zdrowotnych, psychofizycznych i edukacyjnych oraz związanej z tym organizacji przedszkola. W szczególności zwrócił uwagę, że w przepisach prawa oświatowego nie ma regulacji w zakresie opieki nad dziećmi chorymi np. na cukrzycę, padaczkę lub alergię pokarmową. Zauważył, że w praktyce sytuacja tych dzieci jest uzależniona od przyjętej przez placówkę „wewnętrznej procedury postępowania" czy postawy pracowników przedszkola wobec choroby dziecka. Z informacji uzyskanych przez Rzecznika wynikało, że istnieją placówki, w których nauczyciele chętnie – po przeszkoleniu – interweniowaliby w sytuacjach związanych z chorobą dziecka i wykonywaliby czynności wynikające z zaleceń lekarskich. Są też jednak takie, w których nauczyciele deklarują tylko wykonywanie funkcji opiekuńczej względem dziecka z chorobą przewlekłą, tj. pełnienie roli wspierającej i zobowiązują się do udzielenia pierwszej pomocy przedmedycznej. Zdarza się wtedy, że pobyt dziecka

[479] ZEW.422.39.2016.MP
[480] DWST.WPZN.6026.55.2016.KK
[481] ZEW.422.45.2016.JF

w przedszkolu, a więc realizacja prawa do edukacji, zostaje uzależniony od stałej obecności rodzica na terenie tej placówki.

W wystąpieniu Rzecznik zaapelował o analizę zgłoszonych problemów i podjęcie w porozumieniu z Ministrem Zdrowia działań, które zabezpieczą potrzeby dzieci z chorobą przewlekłą w przedszkolu oraz w innych jednostkach systemu oświaty. Jednocześnie wyraził zainteresowanie udziałem w tych pracach. Wniósł również o objęcie dzieci w wychowaniu przedszkolnym opieką zdrowotną, sprawowaną przez pielęgniarkę.

Minister Edukacji Narodowej podzielił[482] stanowisko Rzecznika Praw Dziecka co do konieczności zagwarantowania dzieciom w wychowaniu przedszkolnym opieki pielęgniarskiej i poinformował, że Ministerstwo Edukacji Narodowej aktywnie uczestniczy w międzyresortowych uzgodnieniach projektów aktów prawnych Ministra Zdrowia z obszaru opieki zdrowotnej, uwzględniając zarazem napływające do resortu edukacji uwagi i wnioski w tym zakresie. Zgłaszane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej propozycje i sugestie wskazują, m.in. na konieczność podjęcia przez Ministerstwo Zdrowia działań w zakresie pozyskiwania nowej kadry do pracy w środowisku nauczania i wychowania, np. dzięki możliwości skorzystania z kompetencji opiekuna medycznego. System kształcenia i szkolenia zawodowego kadr medycznych powinien zapewniać przygotowanie wystarczającej liczby odpowiednio wykształconych specjalistów, stosownie do zmieniających się potrzeb zdrowotnych społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci przewlekle chorych i niepełnosprawnych.

Minister poinformował także, że w ramach prac międzyinstytucjonalnego zespołu Ministerstwo Edukacji Narodowej zgłosiło w trybie roboczym do Ministerstwa Zdrowia uwagę dotyczącą potrzeby systemowego uregulowania sytuacji dzieci z chorobą przewlekłą w przedszkolach i szkołach, proponując rozważenie możliwości objęcia profilaktyczną opieką zdrowotną dzieci realizujących edukację przedszkolną (opieka byłaby sprawowana przez pielęgniarkę na terenie przedszkola). Stworzenie możliwości współpracy pielęgniarki z nauczycielami w przedszkolu i rodzicami dziecka byłoby bardzo korzystne dla prawidłowego rozwoju dziecka.

Minister Zdrowia w odpowiedzi[483] na przekazany postulat poinformował, że zmiany w tym zakresie nie są wdrażane, gdyż wymaga to podjęcia wiążących decyzji skutkujących zmianą systemu organizacji i finansowania ochrony zdrowia.

[482] DWKI-WWR.513.30.2016.AZ
[483] DWKl-WWR.513.30.2016.AZ

■ **Finansowanie jednostek systemu oświaty – wystąpienie z 24 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[484] do Ministra Edukacji Narodowej wskazał na dwa problemy związane z finansowaniem jednostek systemu oświaty. Pierwszy z nich dotyczył subwencji przeznaczonej na finansowanie działalności młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Rzecznik zwrócił uwagę, że określona w projekcie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2017* wysokość wagi subwencji dla wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych – skierowanych, lecz niedoprowadzonych do ośrodka – wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, określona na poziomie 3,000 (P_{46}), jest zbyt niska. Rzecznik Praw Dziecka podkreślał, że gotowość do przyjęcia skierowanego wychowanka rodzi określone skutki finansowe, ponieważ oznacza konieczność zapewnienia mu miejsca w grupie wychowawczej i klasie szkolnej, a więc zatrudnienia odpowiedniej liczby pracowników, w tym specjalistów. Wobec powyższego Rzecznik zaapelował o podniesienie wartości wagi subwencji przeznaczonej dla wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych – skierowanych, lecz niedoprowadzonych do ośrodka.

Drugi z przedstawionych Ministrowi Edukacji Narodowej problemów dotyczył dotowania jednostek samorządu terytorialnego niepublicznych przedszkoli integracyjnych. Z otrzymywanych przez Rzecznika informacji wynikało, że zmiany dokonane ustawą z dnia 23 czerwca 2016 r. o *zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*[485] uniemożliwiły gminom obliczanie wysokości dotacji na dzieci pełnosprawne w przedszkolach integracyjnych na podstawie wydatków ustalonych tylko dla tych przedszkoli, a zobligowały do ustalenia ww. wysokości na podstawie wydatków we wszystkich prowadzonych przedszkolach (ogólnodostępnych, specjalnych i integracyjnych). Spowodowało to zrównanie wysokości dotacji dla niepublicznych przedszkoli integracyjnych z niepublicznymi przedszkolami ogólnodostępnymi. W następstwie zmian od 1 stycznia 2017 r. (data wejścia w życie ww. przepisów) organy prowadzące niepubliczne przedszkola integracyjne otrzymają niższą dotację. Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o analizę problemu oraz przedstawienie stanowiska w zakresie możliwych sposobów określania dotacji udzielanej z budżetu jednostek samorządu terytorialnego na pełnosprawnych wychowanków niepublicznych przedszkoli integracyjnych przed 1 stycznia 2017 r. i później.

[484] ZEW.422.41.2016.JK
[485] Dz. U. poz. 1010

W odpowiedzi[486] Minister Edukacji Narodowej wskazał, że waga P_{46} dla wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych skierowanych, lecz niedoprowadzonych zostanie zwiększona z wartości 3 do 5. Odnosząc się zaś do problemu dotowania uczniów z niepełnosprawnością w oddziałach integracyjnych w przedszkolach oraz oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, poinformował, że zostanie on rozpatrzony przy okazji prac nad ustawą o finansowaniu zadań oświatowych. Ponadto poinformował, że resort planuje zmiany w sposobie dotowania przedszkoli z oddziałami integracyjnymi w taki sposób, aby umożliwić jednostkom samorządu terytorialnego dotowanie tych przedszkoli w wyższej wysokości.

- **Usamodzielnianie dzieci przebywających w pieczy zastępczej – wystąpienie z 28 listopada 2016 roku**

Analiza prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw[487] wskazywała na ogromną skalę i różnorodność problemów związanych z usamodzielnianiem dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach oraz opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży (o ile bezpośrednio przed przyjęciem do takiego domu przebywały w pieczy zastępczej lub w innej ww. placówce).

Wnioski w tym zakresie, sformułowane w toku prac powołanego przez Rzecznika Zespołu do spraw usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich, zakładów poprawczych, jednoznacznie wskazują na potrzebę zmian w procesie przygotowywania tej grupy młodzieży do właściwego funkcjonowania w dorosłym życiu w trzech obszarach:

1) korekta obowiązujących przepisów, w tym ujednolicenie uregulowań zawartych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i ustawie o pomocy społecznej;
2) ustalenie standardów wykonywania zadań w tym zakresie przez powiaty (wynikających z wyżej przywołanych ustaw, tj. ustawy o pomocy społecznej i ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej);
3) ustalenie standardów pracy placówek w ww. zakresie jako podmiotów realizujących zadania procesu usamodzielniania wychowanków (wynikające

[486] DSWM-WA.350.57.2016.PF
[487] ZEW.421.10.2015.ZA, ZEW.401.1.2016.ZA, ZEW.420.3.2016.ZA, ZEW.422.46.2016.ZA, ZEW.422.47.2016.ZA

z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) bezpośrednio z dziećmi.

Kierując wystąpienie[488] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w kwestii dokonania korekty obowiązujących przepisów (pkt 1), Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o wprowadzenie zmian w obowiązującym prawie, w tym ujednolicenia uregulowań w zakresie usamodzielniania wychowanków ww. placówek, z uwzględnieniem postulatu wskazanego przez Rzecznika.

W ocenie Rzecznika obecne regulacje prawne w tym zakresie są niespójne i nieskuteczne, a tym samym nie stanowią wystarczającego zabezpieczenia dla usamodzielnianej młodzieży, co w wielu przypadkach prowadzi do poważnego naruszenia praw dziecka i bywa przejawem nierównego traktowania. Podkreślił, że rozważenia wymaga też stworzenie nowej ustawy (wraz z aktami wykonawczymi) regulującej wszelkie kwestie związane z usamodzielnianiem dzieci znajdujących się w różnych sytuacjach życiowych.

W pozostałych dwóch obszarach Rzecznik Praw Dziecka dostrzegł potrzebę podjęcia współpracy ze Starostami – jako organami kompetentnymi do wprowadzenia zmian w tym zakresie. W wystąpieniu[489] do Starostów Rzecznik zwrócił się o szczegółową analizę wskazanego problemu i wdrożenie w życie *Zaleceń Rzecznika Praw Dziecka w zakresie skutecznego usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach, a także opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży*, wypracowanych przez ww. *Zespół.*

Powyższe wytyczne, chociaż adresowane przede wszystkim do instytucji wspierających dzieci, mogą także znaleźć zastosowanie przy ustalaniu zasad usamodzielniania dzieci wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poparł[490] inicjatywę Rzecznika dotyczącą działań na rzecz wsparcia małoletnich wychowanków pieczy zastępczej w przygotowaniu ich do dorosłego życia. Podzielił opinię o niespójności przepisów regulujących proces usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej. Minister poparł także postulat stworzenia tej samej siatki pojęciowej i ujednolicenia zasad przyznawania pomocy dla wszystkich grup osób usamodzielnianych, bez względu na to, na podstawie jakiej ustawy następuje ich usamodzielnienie. Jednocześnie poinformował, że w resorcie trwa

[488] ZEW.422.47.2016.ZA
[489] ZEW.422.46.2016.ZA
[490] DSR-I.8303.51.2016.MT

przegląd ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej pod kątem wprowadzenia do niej zmian, w tym dotyczących również pomocy dla osób usamodzielnianych.

■ **Przekształcenia szkół muzycznych – wystąpienie z 8 grudnia 2016 roku**

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili się[491] rodzice uczniów szkół muzycznych, zaniepokojeni planowanymi zmianami w ramach reformy systemu oświaty przygotowywanej przez Ministra Edukacji Narodowej. Projektowane zmiany – w odniesieniu do szkół muzycznych, w których uczniowie jednocześnie realizują obowiązek szkolny lub obowiązek nauki – nie uwzględniały ich przekształcenia w analogiczny sposób, jak będzie się to odbywać w przypadku szkół prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. Przy pozostawieniu dotychczasowej (6-letniej) struktury szkół, sytuacja dużej grupy dzieci (uczniów ogólnokształcących szkół muzycznych, które nie funkcjonują w zespołach szkół) w perspektywie miała ulec pogorszeniu. Nauka w siódmej i ósmej klasie szkoły podstawowej musiałaby odbywać się w szkole rejonowej, a kształcenie muzyczne poza systemem ogólnokształcącym – w tzw. szkołach popołudniowych, zajmujących się wyłącznie kształceniem artystycznym. Rzecznik wniósł[492] do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o zajęcie stanowiska w tej sprawie.

4.2. Sprawy indywidualne związane z prawem dziecka do nauki

■ **Przyjmowanie i pobyt dzieci w żłobku**

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka podejmował interwencje w sprawie pobytu dzieci w żłobkach i klubach malucha. Należy jednak wskazać, że w porównaniu do 2015 roku było ich zdecydowanie mniej.

Przykładem z tej kategorii może być sprawa[493] podjęta wskutek skargi skierowanej do Rzecznika Praw Dziecka na niewłaściwe wypowiedzenie umowy o uczęszczaniu dziecka do żłobka. Rodzice nie zgadzali się z taką decyzją i wnosili o odwołanie wypowiedzenia w trybie natychmiastowym.

Rzecznik Praw Dziecka, po dokonaniu analizy sprawy, zainterweniował u prezydenta miasta, wnosząc o podjęcie działań mających na celu umożliwienie dziecku kontynuowanie

[491] ZEW.441.1377.2016.ES, ZEW.441.1451.2016.ES, ZEW.441.1428.2016.ES, ZEW.441.1511.2016.ES, ZEW.441.1475.2016.ES, ZEW.441.1510.2016.ES
[492] ZEW.422.49.2016.ES
[493] ZEW.441.417.2016.AS

opieki żłobkowej w dotychczasowym miejscu. Na skutek działań Rzecznika dziecko zostało ponownie przyjęte do żłobka[494].

■ Wsparcie dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka nadal otrzymywał skargi na niewłaściwie zorganizowane kształcenie dla dzieci wymagających stosowania specjalnych form i metod pracy.

Do Rzecznika zgłosił się[495] rodzic czteroletniego chłopca, u którego zdiagnozowano cukrzycę typu 1. Chłopiec uczęszczał do przedszkola samorządowego. Przedszkole nie zapewniało jednak dziecku pełnej opieki. Jeden z rodziców musiał przebywać z nim na terenie placówki i wykonywać niezbędne czynności związane z podawaniem leków. Jednocześnie rodzice podejmowali próby przekonania kierownictwa przedszkola do objęcia opieką ich syna. Oferowali przeszkolenie kadry i pełną dyspozycyjność w przypadku potrzeby konsultacji lub konieczności przyjazdu do przedszkola. Niestety nie osiągnięto porozumienia.

Po interwencji Rzecznika Praw Dziecka chłopiec, zgodnie z wolą rodziców, został przyjęty do innego przedszkola. Przed przyjęciem do placówki jej dyrektor zorganizował szkolenia kadry przeprowadzone przez wyspecjalizowaną jednostkę i wprowadził procedurę związaną z organizacją przedszkola, uwzględniającą pomoc dziecku z przewlekłą chorobą oraz ustalił formy współpracy z rodzicami.

W kolejnej sprawie Rzecznik Praw Dziecka powziął informację[496], że dyrektor szkoły podstawowej powiadomił rodziców ucznia z orzeczeniem o niepełnosprawności i potrzebie kształcenia specjalnego, że od początku roku szkolnego 2016/2017 nie będzie mógł wjeżdżać on elektrycznym wózkiem inwalidzkim do szkoły. Swoją decyzję dyrektor szkoły argumentował tym, że duży i ciężki wózek z elektrycznym napędem może stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa innych dzieci.

Chłopiec od kwietnia 2016 r. przyjeżdżał do szkoły wózkiem elektrycznym, a dyrektor szkoły nie wnosił żadnych uwag. W dokumentacji szkoły z tego okresu nie było żadnej wzmianki o problemach związanych z używaniem wózka elektrycznego na terenie szkoły lub informacji, aby zmiana wózka miała wpływ na organizację pracy szkoły.

[494] ZD.8120.32.4.2016
[495] ZEW.441.268.2016.MP
[496] ZEW.441.936.2016.JBR

Dyrektor szkoły nie rozmawiał z rodzicami na temat funkcjonowania syna w szkole, w tym poruszania się na nowym wózku elektrycznym, z którego korzystał w okresie kwiecień–czerwiec 2016 r.

Rodzice starali się wyjaśnić sprawę i odwoływali się od decyzji dyrektora, która zakazywała chłopcu poruszania się na wózku elektrycznym, jednak dyrektor nie podjął dialogu i nie starał się rozwiązać tej trudnej dla dziecka sytuacji. Wprowadził zakaz, nie podając podstawy prawnej swojej decyzji. Należy przy tym podkreślić, że budynek szkoły jest przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Decyzja dyrektora o zakazie poruszania się chłopca wózkiem elektrycznym po terenie szkoły, mimo wskazań lekarza i rehabilitanta, nie była poparta żadnymi zastrzeżeniami osób pracujących z chłopcem, obserwacjami własnymi czy uwagami rodziców innych uczniów lub nauczycieli. Podjęta decyzja świadczyła o naruszeniu art. 23 Konwencji o prawach dziecka oraz o braku realizacji przepisów prawa oświatowego przez dyrektora szkoły, którego opiece są powierzone dzieci, również te, które potrzebują wsparcia i pomocy.

W trakcie kontroli (patrz rozdział: Działalność Kontrolna) przeprowadzonej z upoważnienia Rzecznika Praw Dziecka dyrektor zmienił swoją decyzję i dopuścił korzystanie przez ucznia z wózka elektrycznego na terenie szkoły, co potwierdził zapisem w protokole czynności.

Rzecznik dyscyplinarny dla nauczycieli wszczął postępowanie wyjaśniające wobec dyrektora szkoły. Sprawa jest w toku.

W trakcie roku szkolnego 2015/2016 do Rzecznika Praw Dziecka zgłosili się[497] rodzice 6-letniej dziewczynki uczęszczającej do przedszkola. Dziecko, z uwagi na autyzm, posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Przedmiotem skargi rodziców był brak realizacji zaleceń wynikających z ww. orzeczenia. W związku z powyższym Rzecznik wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w przedszkolu.

Z otrzymanych od kuratora informacji wynikło, że skarga rodziców została uznana za zasadną. W toku czynności kontrolnych stwierdzono wiele nieprawidłowości w przedszkolu. Wydane dziecku zalecenia dotyczyły: prowadzenia z dziewczynką wskazanych w orzeczeniu zajęć specjalistycznych, zapewnienia obecności dodatkowego nauczyciela oraz uwzględnienia w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym dziecka wszystkich zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej.

W związku z tak poważnymi uchybieniami Rzecznik Praw Dziecka podjął dalsze działania w celu monitorowania sposobu realizacji zaleceń przez dyrektora przedszkola.

[497] ZEW.441.279.2016.MP

W wyniku tych działań kurator oświaty przeprowadził drugą kontrolę sprawdzającą podjęte przez dyrektora działania. Niestety, kontrola nie potwierdziła realizacji zaleceń, o których mowa powyżej. Skutkowało to wydaniem kolejnych zaleceń. Dopiero czynności wyjaśniające kuratora oświaty, podjęte na początku roku szkolnego 2016/2017, potwierdziły, że dyrektor przedszkola zapewnia realizację zaleceń z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Jednocześnie kurator zadeklarował dalsze monitorowanie działalności tego przedszkola.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[498] matka chorego na padaczkę 7-letniego chłopca z Zespołem Aspergera. Chłopiec miał orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego i był uczniem prywatnej integracyjnej szkoły podstawowej. Po zaledwie dwóch tygodniach nauki, ze względu na agresywne zachowanie, chłopiec został oddzielony od grupy. Po trzydziestu dniach nauki matka chłopca otrzymała wypowiedzenie umowy ze szkołą i decyzję dyrektora o skreśleniu chłopca z listy uczniów. Podczas uczęszczania chłopca do szkoły miał miejsce incydent, w którym szkoła, w reakcji na trudne zachowanie dziecka (miał ugryźć nauczycielkę), nie udzieliła chłopcu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, lecz wezwała policję.

Rzecznik zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o zbadanie sprawy w ramach nadzoru pedagogicznego. W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka kurator przeprowadził kontrolę doraźną, w trakcie której stwierdzono nieprawidłowości w zakresie realizowania przez szkołę pomocy psychologiczno-pedagogicznej, m.in.: brak działań wychowawczych w związku z trudnymi zachowaniami chłopca i bezpodstawne stosowanie odseparowania chłopca od klasy. Kontrola wykazała również, że w szkole zatrudniane były osoby bez kwalifikacji wymaganych do pracy z dziećmi. Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia w zakresie przestrzegania zasad organizacji kształcenia specjalnego wobec uczniów posiadających orzeczenie o niepełnosprawności oraz zatrudnienia nauczycieli posiadających odpowiednie kwalifikacje. Rzecznik monitoruje wykonywanie zaleceń. W zainteresowaniu Rzecznika pozostaje również badanie okoliczności wezwania przez pracowników szkoły policji do chorego dziecka.

Rzecznikowi Praw Dziecka zgłoszona[499] została również kwestia organizacji zajęć wychowania fizycznego w szkole podstawowej. Sprawa dotyczyła drugiego etapu edukacyjnego. Skarżąca poinformowała Rzecznika, że jej dwoje dzieci, u których stwierdzono koślawość kolan i pięt (powodującą konieczność noszenia butów ortopedycznych), ma ograniczony dostęp do zajęć wychowania fizycznego. Podała, że zimą

[498] ZEW.441.1158.2016.KD
[499] ZEW.441.1411.2016.ES

szkoła organizuje zajęcia z tego przedmiotu na lodowisku, jednak jej dzieci nie mogą w nich uczestniczyć i powinny mieć zapewnione zajęcia innego rodzaju.

Rzecznik podjął interwencję. Przedstawił dyrektorowi szkoły przepisy wskazujące na obowiązek dostosowania wymagań edukacyjnych do *indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia posiadającego opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego – na podstawie tej opinii.* Jednocześnie podkreślił, *że* zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego*[500] Dyrektor szkoły przygotowuje propozycje zajęć do wyboru przez uczniów – uwzględniając m.in. ich potrzeby zdrowotne.

W udzielonej odpowiedzi dyrektor wyjaśnił, że w 2008 roku w miejscowości otwarte zostało całoroczne, kryte lodowisko i szkoły podstawowe zostały zobligowane przez organ prowadzący do organizacji zajęć na lodowisku w okresie od połowy października do końca marca w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Dzieciom z niepełnosprawnością nie zaproponowano innych zajęć. Dyrektor szkoły przyznał, że zgadza się z opinią matki dzieci, że obligatoryjne uczestnictwo w zajęciach na lodowisku jest niezgodne z przepisami.

Należy podkreślić, że matka tych uczniów, korzystając z informacji zawartych w udzielonej jej przez Rzecznika Prawa Dziecka odpowiedzi, wystąpiła do dyrektora szkoły oraz do burmistrza, przedstawiając na piśmie problem z przywołaniem wskazanej podstawy prawnej.

Sprawa zakończyła się przeprowadzeniem ankiet przez dyrektora szkoły w celu rozpoznania zainteresowania uczniów zajęciami organizowanymi w ramach tzw. dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego. Dla grupy uczniów, w tym dzieci z niepełnosprawnością, zorganizowano zajęcia w hali gimnastycznej szkoły.

Do Rzecznika zwrócili się[501] także rodzice ze skargą na organizację kształcenia specjalnego w oddziale ogólnodostępnym w szkole podstawowej dla ich syna z Zespołem Aspergera. Skarżyli się przede wszystkim na brak zatrudnienia dla ich dziecka nauczyciela wspomagającego. Takie wsparcie, zgodnie z przepisami dotyczącymi organizacji kształcenia dzieci z niepełnosprawnością i niedostosowaniem społecznym, szkoła obligatoryjnie musi zapewnić. W wyniku interwencji Rzecznika dla chłopca został zatrudniony nauczyciel

[500] Dz. U. poz. 1042
[501] ZEW.441.247.2016.JF

wspomagający, a inni nauczyciele w swoich wymaganiach uwzględnili możliwości psychofizyczne i potrzeby edukacyjne dziecka.

■ Kryteria oceniania i obowiązki nauczycieli w tym zakresie

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka nadal otrzymywał skargi na niewłaściwe ocenianie postępów edukacyjnych uczniów przez nauczycieli.

Do Rzecznika zgłosiła się[502] uczennica liceum ogólnokształcącego, skarżąc się na trudności w komunikacji z nauczycielką matematyki w kwestii uzasadniania ocen z przedmiotu. Dziewczynka wskazała, że nauczycielka nie chciała udostępnić jej do wglądu wyników sprawdzianu. Wymieniła też kilka ocen niedostatecznych, które otrzymała, bez wskazania kryteriów tych ocen w odniesieniu do konkretnych zadań. Interwencja Rzecznika pozwoliła na wyjaśnienie problemu, a także na przeprowadzenie szeregu działań mających na celu podniesienie kwalifikacji nauczycieli matematyki w zakresie komunikacji z uczniami oraz w kwestii realizacji obowiązków informacyjnych związanych z ocenianiem uczniów. Nauczyciele zostali też uwrażliwieni na konieczność podjęcia szybkiej reakcji w sytuacji pogarszania się ocen otrzymywanych przez uczniów i udzielenia im adekwatnej pomocy.

Rzecznik Praw Dziecka otrzymał również skargę[503] rodziców uczniów na utrudnianie dostępu do prac uczniowskich w kilku szkołach znajdujących się na terenie jednego z województw, co stanowi naruszenie art. 44e ust. 4, 5 i 7 ustawy o systemie oświaty.

Na wniosek Rzecznika kurator oświaty przeprowadził kontrolę w jednej ze wskazanych szkół, natomiast z dyrektorami pozostałych szkół przeprowadzono rozmowy i zobowiązano ich do analizy przepisów statutów szkolnych i dostosowania ich do obowiązującego prawa, a następnie wyegzekwowanie od nauczycieli przestrzegania tych uregulowań. Zaplanowano kolejne kontrole w zakresie realizacji obowiązku udostępniania prac uczniom.

Obecnie problem nie jest już zgłaszany.

Do Rzecznika wpłynęła również anonimowa skarga[504] rodziców na celowe pozostawienie mniej zdolnych uczniów na drugi rok w klasie trzeciej gimnazjum. Celem takiego działania miało być zwiększenie liczby klas w kolejnym roku szkolnym. Na wniosek Rzecznika Praw Dziecka w szkole została przeprowadzona kontrola przez kuratora oświaty. W jej następstwie zobowiązano dyrektora do podjęcia określonych działań, m.in.: kontroli bieżącego oceniania oraz jego rytmiczności, stosowania kryteriów oceniania, udzielania

[502] ZEW.441.1284.2016.KD
[503] ZEW.441.559.2016.JBR
[504] ZEW.441.498.2016.JF

pomocy psychologiczno-pedagogicznej i wsparcia uczniom z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji. Realizacja zaleceń, na wniosek Rzecznika, podlegała kontroli w trybie nadzoru pedagogicznego.

■ Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Kolejną kategorią spraw zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka w 2016 roku były zastrzeżenia rodziców do realizacji zaleceń zawartych w opiniach i orzeczeniach poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[505] matka 8-letniego chłopca w sprawie odmowy przez szkołę podstawową realizowania zaleceń zawartych w opinii psychologiczno-pedagogicznej. Chłopiec był nowym uczniem w szkole, zaś pod opieką poradni psychologiczno-pedagogicznej pozostawał z uwagi na wcześniejsze epizody przemocy rówieśniczej, której był ofiarą.

Poradnia zawarła w opinii zalecenia do pracy z dzieckiem, zawierające, m.in. wskazanie do udziału w zajęciach socjoterapeutycznych, mających ułatwić chłopcu funkcjonowanie w grupie rówieśniczej.

Z informacji uzyskanej od matki chłopca wynikało, że szkoła odmówiła realizacji zaleceń. Dyrektor szkoły, a także wychowawczyni ocenili, że opinia poradni jest nieadekwatna do problemów chłopca, który – ich zdaniem – wymaga diagnozy psychiatrycznej.

Na matkę wywierano naciski, aby udała się z synem do lekarza psychiatry. Matka przesłała Rzecznikowi wydruki otrzymywanych od nauczycielki chłopca wiadomości tekstowych, w których domagała się ona przyspieszenia wizyty dziecka u lekarza psychiatry. Jednocześnie z informacji matki, potwierdzonych częściowo przez psychologa konsultującego chłopca wynikało, że wychowawczyni dziecka nie udzielała mu adekwatnej pomocy, a także była do niego niechętnie nastawiona i prezentowała zachowania krzywdzące dziecko.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję u dyrektora szkoły oraz dyrektora poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz zwrócił się do właściwego terytorialnie kuratora oświaty o zbadanie sposobu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej przez szkołę podstawową oraz legalności działań dyrektora i wychowawcy chłopca dotyczących nakłaniania matki chłopca do konsultacji psychiatrycznej dziecka.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka, kurator oświaty przeprowadził kontrolę doraźną, w trakcie której stwierdził nieprawidłowości w zakresie realizowania przez

[505] ZEW.441.1282.2016.KD

szkołę zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej, a także przymuszania rodzica do konsultacji lekarskiej dziecka ze specjalistą. Dyrektorowi zostały wydane zalecenia. Podczas kontroli nie potwierdzono natomiast zarzutów o niewłaściwym traktowaniu chłopca przez wychowawczynię, a także o nękaniu matki wiadomościami tekstowymi.

W związku z powyższym matka zgłosiła sprawę policji. Rzecznik monitoruje prowadzone postępowanie. Jednocześnie, ze względu na brak komunikacji pomiędzy dyrektorem szkoły a skarżącą, podjęła ona decyzję o zmianie szkoły dla syna. Po interwencji Rzecznika dyrektor jednej z okolicznych szkół podstawowych przyjął chłopca. Dziecko właściwie funkcjonuje w nowym środowisku.

Rzecznikowi Praw Dziecka została również przedstawiona sprawa[506] odmowy wydania orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. Rzecznik zwrócił się o zbadanie problemu do kuratora oświaty.

Po powtórnej analizie dokumentacji w procesie odwoławczym dobro dziecka zostało zabezpieczone (na czas prowadzenia pogłębionej diagnostyki medycznej) poprzez zapewnienie mu spełniania obowiązku szkolnego w trybie indywidualnego nauczania. Rzecznik w dalszym ciągu monitoruje sytuację dziecka.

Rodzice zgłosili[507] też do Rzecznika Praw Dziecka problem nieprawidłowych zachowań jednego z uczniów szkoły podstawowej, do której uczęszczał ich syn . Fakt skierowania do Rzecznika skargi stał się przyczyną zaostrzenia konfliktu w grupie rówieśniczej, a w konsekwencji – także między rodzicami uczniów. Rzecznik podjął działania z udziałem właściwego kuratora oświaty, organu prowadzącego szkołę i dyrektora tej szkoły. W efekcie dziecko sprawiające kłopoty wychowawcze otrzymało właściwą pomoc psychologiczno-pedagogiczną, ukierunkowaną na terapię w zakresie budowania relacji społecznych. Rodzicom dziecka umożliwiono udział w treningu umiejętności wychowawczych w ramach *Szkoły dla Rodziców*, prowadzonej w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Sytuacja w szkole normuje się. Kurator oświaty nadal monitoruje pracę szkoły.

Kolejnym przykładem sprawy z tej kategorii jest skierowana przez jednego z rodziców do Rzecznika Praw Dziecka skarga[508] na niewłaściwą pracę szkoły podstawowej, do której uczęszczał ich syn. Uczeń klasy IV doświadczał przemocy rówieśniczej (wytrącanie z rąk kanapki, krzyczenie do ucha, szturchanie, wprowadzanie w błąd poprzez wskazywanie

[506] ZEW.441.1401.2016.ES
[507] ZEW.441.44.2015.EM
[508] ZEW.441.1309.2016.ES

dziecku błędnego numeru sali, wrzucanie do plecaka kanapek nienależących do chłopca, gniecenie i łamanie przyborów do pisania, dokuczanie przejawiające się w chodzeniu za chłopcem i śpiewaniem mu do ucha wierszyków zawierających niecenzuralne słowa obrażające dziecko, jego rodzeństwo i rodziców, bicie i kopanie podczas pobytu na basenie). Ojciec poinformował, że z powodu trudnej sytuacji w szkole syn uciekł z zajęć matematyki i przestał uczestniczyć w zajęciach na basenie.

Rzecznik interweniował u dyrektora szkoły. Polecił zbadanie problemu oraz podjęcie działań zapobiegających stosowaniu przemocy rówieśniczej, ukierunkowanych na poprawę relacji uczniów. Wniósł o wzmocnienie nadzoru pedagogicznego w celu poprawy skuteczności działań wychowawczych, w tym profilaktycznych. Zasugerował współpracę z poradnią psychologiczno-pedagogiczną w celu otrzymania wsparcia w postaci warsztatów, konsultacji, itp. Zwrócił się również do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w szkole.

W wyniku podjętych działań ustalono, że niektóre wdrożone indywidualne formy i metody pomocy psychologiczno-pedagogicznej stosowane wobec dziecka nie uwzględniały części rozpoznanych jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i możliwości psychofizycznych oraz w niewystarczającym stopniu wspierały jego rodziców. Stosowane wobec chłopca zachowania przemocowe początkowo spowodowały jego wycofanie z życia klasy, a następnie przekształciły się w mechanizmy obronne – również w postaci zachowań przemocowych. Dyrektor szkoły otrzymał zalecenia. W wyniku interwencji Rzecznika i właściwej diagnozy problemu chłopcu udzielono pomocy dostosowanej do jego potrzeb.

W kolejnej sprawie Rzecznik Praw Dziecka powziął informację[509] na temat trudnej sytuacji ucznia jednej ze szkół podstawowych. Zgodnie z przekazanymi informacjami przez zgłaszającego, chłopiec miał poważny wypadek drogowy, skutkujący problemami z nauką i koncentracją. Był pod opieką poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Rzecznik zwrócił się o wyjaśnienia do dyrektora szkoły i został poinformowany, że chłopiec ma problemy emocjonalne i kłopoty z nauką z powodu zbyt małego zainteresowania rodziców. Matka chłopca była pracownikiem szkoły. O powyższym dyrektor szkoły powiadomił sąd rodzinny. Sąd przeprowadził postępowanie dowodowe, w wyniku którego ustalono, że dobro dziecka w rodzinie nie jest zagrożone, wobec czego nie ma podstaw, żeby ingerować we władzę rodzicielską. W postanowieniu stwierdzono, że zarzut szkoły był wynikiem konfliktu pomiędzy rodzicami małoletniego a szkołą.

[509] ZEW.441.334.2016.JBR

Rzecznik zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, w jaki sposób szkoła udziela chłopcu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także jak jest zorganizowana współpraca szkoły z rodzicami ucznia oraz jak ze swojej roli wywiązuje się wychowawca i pedagog szkolny. Wniósł też o zbadanie, czy istnieją przesłanki do stwierdzenia, że działania dyrektora szkoły są szkodliwe dla chłopca, a prawa i dobro dziecka są naruszane z powodu konfliktu między pracodawcą a pracownikiem.

W wyniku kontroli kuratora oświaty nie stwierdzono nieprawidłowości i nie wydano zaleceń, mimo że z załączonego protokołu wynikało, że szkoła nieskutecznie informowała rodziców o trudnościach chłopca (brak pisemnej informacji o kontaktach ze szkołą i wyjaśnieniu powodów niekorzystania z dziennika elektronicznego). Nie udzielała też uczniowi wsparcia, jedynie oczekiwała działań ze strony jego rodziców. Pomocy psychologiczno-pedagogicznej dziecko nie otrzymało nawet wtedy, gdy szkoła została powiadomiona o jego autoagresywnych zachowaniach.

Rzecznik zwrócił też uwagę na raport z przeprowadzonej w szkole ewaluacji całościowej. Rodzice nie partycypowali w ustalaniu istotnych z punktu widzenia procesu wychowawczego ich dzieci zasad postępowania w szkole, co skutkowało tym, że nie czuli się równorzędnymi partnerami placówki, a analiza zawartych w raporcie ankiet przeprowadzonych wśród uczniów nie potwierdzała stwierdzenia, że szkoła jest miejscem bezpiecznym.

Na skutek ponownej interwencji Rzecznika, kurator oświaty kolejny raz przeprowadził kontrolę. W jej wyniku wydano dyrektorowi zalecenia, a także wszczęto wobec niego postępowanie wyjaśniające, a następnie skierowano sprawę do komisji dyscyplinarnej dla nauczycieli. Sprawa jest w toku.

■ Nierówne traktowanie i dyskryminacja dzieci

W 2016 roku wpływały do Rzecznika Praw Dziecka kolejne skargi na nierówne traktowanie dzieci i różne formy ich dyskryminacji.

Do Rzecznika zwrócił się[510] uczeń technikum z prośbą o pomoc w przywróceniu go na listę uczestników praktyki zagranicznej. Chłopiec został z niej skreślony za karę za spożywanie alkoholu na terenie internatu. Jak wynikało z przekazanych informacji, za to przewinienie uczeń został już ukarany poprzez pozbawienie możliwości mieszkania w internacie. Według ucznia takie działanie szkoły było niesprawiedliwe, ponieważ za to samo przewinienie został podwójnie ukarany. Rzecznik uznał, że małoletni nie powinien być

[510] ZEW.441.1130.2016.JF

dwukrotnie karany za to samo przewinienie i wystąpił z interwencją, w wyniku której chłopiec pojechał na zagraniczną praktykę.

Kolejna sprawa z tej kategorii dotyczyła kwestii krzywdzących kryteriów kwalifikowania kandydatów do przyznawanego przez wójta stypendium z uwagi na miejsce zamieszkania[511].

W wyniku podjętych przez Rzecznika działań, rada gminy podjęła uchwałę zmieniającą uchwałę w sprawie zasad udzielania stypendiów dla uczniów i studentów. Wprowadzona zmiana − jak poinformował przewodniczący rady gminy − umożliwia udzielanie stypendiów uczniom szkół podstawowych i gimnazjów, którzy nie mieszkają na terenie gminy. Tym samym przyczyna nierównego traktowania dzieci została wyeliminowana.

Rzecznik Praw Dziecka otrzymał również skargę[512] od rodziców ucznia publicznej szkoły podstawowej, który przyjechał do Polski z jednego z krajów Unii Europejskiej. Brak zrozumienia dla odmienności kulturowej stał się powodem wykluczenia chłopca z grupy rówieśniczej. Dzieci nie chciały się z nim bawić, a także zniszczyły flagę kraju, z którego pochodził. Ponadto chłopiec, mimo że uczęszczał na lekcje etyki, nie otrzymał na świadectwie szkolnym oceny z tego przedmiotu.

W wyniku podjętych przez Rzecznika działań, szkoła wdrożyła *Program antydyskryminacyjny* i rozszerzyła wsparcie psychologiczno-pedagogiczne. Sytuacja szkolna i rówieśnicza chłopca uległa znacznej poprawie.

■ Odmowa rodzicowi dostępu do informacji o uczniu

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się[513] ojciec ucznia szkoły podstawowej z prośbą o interwencję i pomoc w uzyskaniu przez niego dostępu do informacji o postępach syna w nauce (poprzez dostęp, m.in. do extranetu, kopii świadectwa szkolnego, informacji o jego zachowaniu). Szkoła odmówiła skarżącemu informacji na prośbę matki ucznia. Rodzice byli po rozwodzie. Skarżący na podstawie wyroku rozwodowego miał jednak prawo do pozyskiwania informacji o postępach i trudnościach dziecka w szkole.

W wyniku podjętej przez Rzecznika Praw Dziecka interwencji rodzic otrzymał informacje o dziecku.

[511] ZEW.441.662.2016.JF.
[512] ZEW.441.1061.2016.JBR
[513] ZEW.441.28.2016.JF

Rzecznik Praw Dziecka otrzymał też skargę[514] na nieuprawnione skreślenie dziecka z listy uczniów szkoły podstawowej. Dyrektor argumentował swoją decyzję informacją pozyskaną od matki ucznia o zapisaniu go – dwa tygodnie po rozpoczęciu roku szkolnego – do innej szkoły, oddalonej o 150 km od tej miejscowości. Rzecznik podjął interwencję. W toku swoich działań podjął współpracę z kuratorami oświaty, sądem oraz dyrektorami obu szkół.

Ustalono, że istotą problemu był konflikt okołorozwodowy rodziców. Sąd, rozwiązując małżeństwo, powierzył wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom, ze wskazaniem miejsca pobytu przy matce.

Ojciec nie uznał postanowienia sądu i zatrzymał córkę w swoim domu. Dziecko nie mogło realizować obowiązku szkolnego. Sąd nakazał ojcu oddanie dziecka matce, ale ten nie zastosował się do tej decyzji. Ostatecznie sprawa zakończyła się odebraniem dziecka ze szkoły przez upoważnionego przez sąd kuratora sądowego oraz przekazaniem go matce do jej aktualnego miejsca zamieszkania. Dziecko rozpoczęło naukę w nowej szkole. Zostało tam objęte pomocą psychologiczno-pedagogiczną dostosowaną do jego potrzeb. Wspólnie z matką uczestniczy też w terapii w poradni psychologiczno-pedagogicznej.

■ Wpływ konfliktu okołorozwodowego na sytuację szkolną dziecka

Powtarzającym się od lat ważnym problemem było niezapewnienie dostatecznego bezpieczeństwa dzieciom w przedszkolach i szkołach.

Rzecznik Praw Dziecka prowadził m.in. sprawę niewłaściwej opieki nad dziećmi w jednej ze szkół podstawowych[515]. Do Rzecznika zwróciła się matka ucznia, informując, że syn, po zakończeniu zajęć, nie był wpuszczany do świetlicy (lub był z niej wypraszany) przez nauczycielkę, ponieważ nie jadał obiadów szkolnych. W trakcie spożywania posiłku niewpuszczone lub wyproszone ze świetlicy dzieci miały pozostawać bez opieki.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do właściwego miejscowo kuratora oświaty o zbadanie sprawy. W wyniku interwencji Rzecznika kurator oświaty przeprowadził kontrolę w szkole. W jej wyniku stwierdzono nieprawidłowości w organizacji zajęć w świetlicy – brak podziału na grupy wychowawcze, a także niewłaściwe prowadzenie dokumentacji. Dostosowania do przepisów obowiązującego prawa wymagał również statut szkoły. Dyrektorowi zostały wydane stosowne zalecenia. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje ich realizację przez szkołę.

[514] ZEW.441.1043.2016.EM
[515] ZEW.441.1038.2016.KD

Do Rzecznika Praw Dziecka zwróciła się[516] również matka 6-letniej dziewczynki, zgłaszając problem braku właściwej opieki w szkole. Córka wraz z kolegą opuściła teren szkoły i udała się do domu innego dziecka, pomimo że miała w tym czasie przebywać w szkolnej świetlicy. Z informacji matki wynikało, że gdy przyszła po dziecko do szkoły, okazało się, że nikt nie zauważył jego zniknięcia.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka kurator oświaty przeprowadził kontrolę doraźną, w trakcie której stwierdzono nieprawidłowości. Dyrektorowi szkoły zostały wydane zalecenia dostosowania aktualnych regulaminów i procedur w szkole w zakresie bezpieczeństwa i opieki do organizacji pracy szkoły, potrzeb uczniów i oczekiwań rodziców oraz wzmocnienia nadzoru pedagogicznego nad nauczycielami w zakresie wykonywania przez nich obowiązków (w szczególności związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa dzieciom w szkole, z uwzględnieniem opieki po zajęciach szkolnych), a także dostosowania statutu placówki do aktualnych potrzeb uczniów, mając na uwadze zadania opiekuńczo-wychowawcze szkoły i aktualizację prawa oświatowego.

Rzecznik Praw Dziecka monitoruje wykonywanie tych zaleceń.

Kolejną sprawę[517] Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu na skutek powzięcia informacji o pobiciu ucznia w gimnazjum. Chłopiec został poturbowany tak mocno, że wymagał hospitalizacji, przeszedł kilka poważnych operacji, a jego stan określany był przez lekarzy jako krytyczny. Według informacji dyrektor szkoły nie wezwał do ucznia karetki pogotowia.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie w szkole kontroli. W jej wyniku stwierdzono wiele nieprawidłowości w zapewnianiu uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w placówce. Potwierdzono też informację o niezapewnieniu przez dyrektora fachowej pomocy medycznej poszkodowanemu dziecku w momencie powzięcia informacji o wypadku.

W związku z tak poważnymi uchybieniami, zagrażającymi bezpośrednio bezpieczeństwu dzieci przebywających w szkole, Rzecznik Praw Dziecka podjął decyzję o monitorowaniu sposobu realizacji zaleceń przez dyrektora szkoły.

Kolejną sprawa z tej kategorii dotycząca wypadku[518] ucznia gimnazjum podczas lekcji wychowania fizycznego. Po zderzeniu z kolegą chłopcu pękła trzustka. Nie wezwano

[516] ZEW.441.1450.2016.KD
[517] ZEW.441.1242.2016.AP
[518] ZEW.441.161.2016.JBR

pogotowia. Dziecko z silnym bólem przebywało w gabinecie pielęgniarki przez półtorej godziny. Rodzice zawieźli syna do szpitala, gdzie przeszedł dwie operacje ratujące jego życie.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli w szkole. Z przekazanego protokołu bezspornie wynikało, że działania szkoły były niezgodne z przepisami prawa – uczeń nie otrzymał właściwej pomocy, miała też miejsce próba zmiany zapisów w protokole powypadkowym. Dyrektorowi szkoły wydano zalecenia.

Rzecznik Praw Dziecka monitoruje realizację zaleceń przez dyrektora szkoły.

Do Rzecznika Praw Dziecka został zgłoszony problem modernizacji budynków zespołu szkół w tracie roku szkolnego[519]. Skarżący się rodzice wskazywali też na niewłaściwą organizację zajęć edukacyjnych. Rzecznik podjął działania z udziałem właściwego kuratora oświaty, inspektora sanitarnego, inspektora nadzoru budowlanego i komendanta straży pożarnej, a także organu prowadzącego i dyrektora szkoły. W ich efekcie prace budowlane zostały zaplanowane w taki sposób, aby nie kolidowały z funkcjonowaniem szkoły. Tygodniowy rozkład zajęć dydaktyczno-wychowawczych, obowiązujący od 1 września 2016 roku w obu szkołach wchodzących w skład zespołu, uwzględnia potrzebę równomiernego obciążenia uczniów zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia, potrzebę różnicowania zajęć w każdym dniu oraz zasadę niełączenia w kilkugodzinne bloki zajęć z tego samego przedmiotu. Obowiązkowe zajęcia lekcyjne w gimnazjum i w klasach IV–VI szkoły podstawowej odbywają się od godziny 8:00 do 14:10, a w klasach I–III – od 8:00 do 12:30. Podjęte przez dyrektora działania przyczyniły się do poprawy warunków nauki w placówce.

■ Organizacja pracy szkoły

Rzecznikowi zgłaszano zdarzenia, w których nieodpowiednia organizacja pracy szkoły miała istotne znaczenie dla sytuacji uczniów.

Przykładem sprawy z tej kategorii był problem zmiany nauczyciela w trakcie trwającego cyklu edukacji wczesnoszkolnej. Rodzice poprosili[520] Rzecznika o pomoc w przywróceniu nauczyciela uczącego ich dzieci w poprzedniej klasie. Rzecznik podjął interwencję u właściwego kuratora oświaty, organu prowadzącego i dyrektora szkoły.

Na skutek wielopłaszczyznowych działań Rzecznika nauczyciel wrócił do klasy.

[519] ZEW.441.1550.2015.EM
[520] ZEW.441.850.2016.EM

W kolejnej sprawie rodzice, nauczyciele i dyrektor szkoły zwrócili się[521] do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc w związku z reorganizacją oddziałów w gimnazjum. Środowisko szkolne zasygnalizowało, że organ prowadzący sugeruje dyrektorowi, aby z czterech oddziałów klasy I utworzył trzy oddziały klasy II. Rzecznik podjął interwencję u właściwego kuratora oświaty, organu prowadzącego szkołę i właściwego inspektora sanitarnego. W efekcie podjętych czynności dzieci w dalszym ciągu uczą się w tych samych oddziałach, w których rozpoczęły naukę na tym etapie edukacji.

■ Ubezpieczenia w szkole

W 2016 roku do Rzecznika Praw Dziecka wpływały zapytania dotyczące wprowadzanego przez szkoły obowiązku ubezpieczenia uczniów od następstw nieszczęśliwych wypadków[522].

W jednej z takich spraw Rzecznik został powiadomiony[523], że w jednej ze szkół podstawowych dzieci nieobjęte polisą ubezpieczeniową od następstw nieszczęśliwych wypadków mogą nie być dopuszczone do udziału w imprezach, których organizator będzie wymagał takiej polisy. Rzecznik wystąpił do dyrektora szkoły, wskazując, że takie działanie jest nieuprawnione. W odpowiedzi dyrektor powołał się na przepis w statucie szkoły, z którego wynika, że dąży ona do objęcia wszystkich uczniów ochroną ubezpieczeniową przed skutkami zdarzeń losowych lub nieszczęśliwych wypadków, a w przypadku wyjść poza szkołę nauczyciele mają prawo pozostawienia na terenie szkoły ucznia, który nie ma zawartego ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków.

Rzecznik podkreślił, że powyższe przepisy stanowią naruszenie zasady swobody wyboru rodziców w zakresie decydowania o objęciu ich dzieci ubezpieczeniem NNW. Zgodnie z prawem oświatowym to dyrektor zapewnia bezpieczne i higieniczne warunki pobytu w szkole lub placówce, a także bezpieczne oraz higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek. Ubezpieczenie dziecka nie jest tożsame z zapewnieniem mu bezpieczeństwa przez szkołę.

W wyniku interwencji Rzecznika Praw Dziecka przepis w statucie szkoły został zmieniony. W nowym uregulowaniu podkreślono dobrowolny charakter ubezpieczenia.

[521] ZEW.441.814.2016.EM
[522] ZEW.441.1334.2015.JR
[523] ZEW.441.1479.2015.JR

■ Działalność rady rodziców

W 2016 roku do Rzecznika Praw Dziecka w dalszym ciągu wpływały sprawy dotyczące przekraczania uprawnień przez rady rodziców.

W jednej z takich spraw do Rzecznika zwrócił się[524] uczeń, wskazując na corocznie powtarzający się problem wypełniania przez uczniów tzw. obiegówki, na której zbierane są podpisy potwierdzające wykonanie określonych czynności (np. zwrot książek do biblioteki, itp.). Jednym z elementów obiegówki była część dotycząca wpłat na fundusz rady rodziców. Wpłaty, w opinii zgłaszającego, są postrzegane jako obowiązkowe, a bez ich uiszczenia uczniom odmawia się podpisu na obiegówce. Uczniowie byli też straszeni niewydaniem świadectw ukończenia szkoły oraz innych dokumentów znajdujących się w szkole, jeśli wpłaty na fundusz rady rodziców nie zostaną uiszczone.

Rada rodziców – w celu wspierania działalności statutowej szkoły lub placówki – może gromadzić fundusze ze składek oraz innych źródeł, lecz składki muszą mieć charakter dobrowolny. Rada rodziców może podejmować uchwały w ramach posiadanych kompetencji, ale ich zakres nie może wykraczać poza obowiązujące prawo. W przypadku stwierdzenia, że działalność rady rodziców narusza przepisy ustawy o systemie oświaty, dyrektor powinien podjąć skuteczne działania informujące radę rodziców o obowiązującym stanie prawnym. Rzecznik podjął interwencję w tej sprawie. Dyrektor szkoły poinformował Rzecznika, że po omówieniu kwestii z radą rodziców z karty obiegowej został usunięty element dotyczący wpłat na fundusz rady rodziców, by zapobiec postrzeganiu ich jako opłat obowiązkowych.

Kolejnym przykładem ilustrującym nieprawidłowości w ww. zakresie była sprawa warunkowania uczestnictwa uczniów w balu karnawałowym uiszczeniem przez ich rodziców celowej wpłaty na fundusz rady rodziców w wysokości 10 zł od każdego dziecka[525]. Rada rodziców podjęła w tej sprawie uchwałę (kopię udostępniono Rzecznikowi). W uzasadnieniu sformułowano zapis: *są klasy, których wpłaty przekroczyły już próg 70% i nie mają one zamiaru finansować balu (i innych rzeczy tj. książek do biblioteki, wyposażenia gabinetu pielęgniarskiego, ochrony szkoły czy książek na koniec roku szkolnego) pozostałym klasom*. Rzecznik zwrócił się do dyrektora szkoły oraz do przewodniczącej rady rodziców, przypominając obowiązujące przepisy oraz wnioskując o podjęcie działań zgodnych z prawem. Z udzielonych informacji wynikało, że podjęto działania naprawcze w kwestii funkcjonowania rady rodziców. W balu wzięły udział wszystkie dzieci.

[524] ZEW.441.430.2016.ES
[525] ZEW.441.56.2016.ES

■ Dowóz dzieci do placówek oświatowych

Nadal wpływały do Rzecznika Praw Dziecka skargi w związku z niewłaściwie zorganizowanym dowozem dzieci do szkół i placówek oświatowych.

Do Rzecznika zostały zgłoszone nieprawidłowości występujące w dowozie dzieci do szkół (w tym m.in.: wulgarne zachowania kierowcy wobec dzieci, niezabieranie dzieci z przystanków, przewożenie razem z dziećmi materiałów niebezpiecznych)[526]. Rodzice podkreślili, że o problemie (ustnie i pisemnie) informowali szkołę i gminę od 5 lat, co nie przyniosło efektów, dlatego o pomoc poprosili Rzecznika.

Rzecznik podjął interwencję u właściwego kuratora oświaty i właściwego komendanta policji, a także w gminie. Kierowca autobusu został ukarany. Nastąpiła zmiana przewoźnika. Organizacja dowozu została ustalona w korelacji z zajęciami dzieci w szkole. Obecnie spełnia ona wymogi opisane prawem w zakresie zorganizowanego przewozu dzieci (właściwe samochody, oznaczenia pojazdów, kwalifikacje kierujących, opieka, liczba przewożonych dzieci i opiekuna zbieżna z liczbą miejsc siedzących w autobusie).

Inną sprawą związaną z organizacją dowozu zgłoszoną do Rzecznika Praw Dziecka był problem transportu dziecka z niepełnosprawnością ruchową do oraz ze szkoły podstawowej[527].

Rzecznik podjął interwencję u dyrektora szkoły, kuratora oświaty, organu prowadzącego, w poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz w zespole orzecznictwa o niepełnosprawności i ośrodku pomocy społecznej. W efekcie tych działań dziecku zostało wydane orzeczenie o niepełnosprawności, opinia o dostosowaniu wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, a organizacja dowożenia została dostosowana do jego potrzeb.

Również sprawę związaną z dowozem zgłosiła[528] do Rzecznika Praw Dziecka matka 15-letniego chłopca z autyzmem. Gmina odmówiła zapewniania mu opieki podczas transportu, gdy stan jego zdrowia znacznie się pogorszył. Następnie przewoźnik zrezygnował z dowożenia dziecka. Chłopiec przyjmował leki, które mogły być podawane tylko w obecności lekarza w placówce, do której uczęszczał. Brak dowozu uniemożliwiał mu jednocześnie systematyczne przyjmowanie leków.

[526] ZEW.441.1433.2015.EM
[527] ZEW.441.169.2016.EM
[528] ZEW.441.249.2016.JBR

Po interwencji Rzecznika Praw Dziecka organ prowadzący zorganizował dowóz dziecka z zapewnieniem odpowiedniej opieki. Chłopiec realizuje prawo do nauki i spełnia obowiązek szkolny.

Z kolejną sprawą zwróciła się[529] do Rzecznika Praw Dziecka matka 14-letniej dziewczynki z niepełnosprawnością. Gmina zapewniła dziecku transport do szkoły, natomiast jego odbiór z placówki pozostawiła w gestii opiekunów, refundując koszty biletów. Ze względu na rozkład jazdy autobusów matka i córka oczekiwały na powrót do domu kilka godzin. Rodzice przez 6 lat podejmowali działania na rzecz zorganizowania dowozu córki ze szkoły do domu. Wójt nie wyrażał zgody na organizację transportu w obie strony, argumentując swoją decyzję, m.in. brakiem środków finansowych oraz faktem, że rodzice są bezrobotni. Na skutek interwencji Rzecznika wójt podjął decyzję, że od 1 lutego 2017 roku dziewczynka będzie odwożona ze szkoły do domu samochodem gminy.

Kolejna sprawa z tej kategorii dotyczyła ustalenia godzin dowozu dziecka z niepełnosprawnością do szkoły[530]. Rzecznik podjął działania z udziałem właściwego kuratora oświaty i organu prowadzącego szkołę. Nastąpiła zmiana przewoźnika. Obecnie dziecko jest dowożone przez gminę indywidualnie, zgodnie z jego potrzebami i we współpracy z rodzicami oraz szkołą (w korelacji z planem zajęć edukacyjnych ucznia).

Rzecznikowi Praw Dziecka zgłoszono[531] również sprawę dotyczącą organizacji dowożenia dzieci do jednego z zespołów szkół. Rodzic wskazywał, że pierwsze kursy gimbusów rozpoczynają się bardzo wcześnie – jest to związane ze znaczną liczbą uczniów, którym gmina zapewnia transport do szkoły. W efekcie takiej organizacji najmłodsze dzieci już od godziny 7:00 oczekiwały w świetlicy szkolnej na rozpoczęcie zajęć edukacyjnych o godzinie 8:10. Rzecznik interweniował u dyrektora szkoły oraz organu prowadzącego. Zwrócił uwagę na możliwości percepcyjne wynikające z wieku dzieci i ich dobowego rytmu aktywności, co przekłada się na aktywny udział uczniów w zajęciach edukacyjnych. Wnioskował o rozważenie innych rozwiązań, które nie wymuszałyby tak wczesnego wstawania dzieci (np. zwiększenie liczby busów). W wyniku działań Rzecznika organ prowadzący zadeklarował zmianę organizacji dowożenia dzieci w drugim semestrze roku szkolnego. Wójt ogłosił przetarg w celu wyłonienia przewoźnika na rok 2017. Zaplanowano zwiększenie liczby autobusów dowożących dzieci do szkoły, co skróci długie oczekiwanie dzieci na zajęcia edukacyjne.

[529] ZEW.441.1171.2016.AP
[530] ZEW.441.565.2016.EM
[531] ZEW.441.1114.2016.ES

Rzecznik Praw Dziecka z urzędu badał sprawę dowozu małoletniego chłopca z niepełnosprawnością intelektualną (upośledzonego umysłowo w stopniu głębokim) do ośrodka rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczego[532].

Matka chłopca wystąpiła do burmistrza z prośbą o zapewnienie dowozu do ośrodka rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczego dla swojego małoletniego syna. Podała, że chłopiec dotychczas uczęszczał do szkoły, lecz od września dostał się do ośrodka. Ponadto wskazała, że ośrodek zapewnia dzieciom ośmiogodzinną, a nie czterogodzinną (jak w przypadku wcześniejszego ośrodka) codzienną i różnorodną rehabilitację ruchową, hipoterapię, zajęcia z integracji sensorycznej oraz komunikację alternatywną. Ośrodek zapewnia także korzystanie z groty solnej, co w przypadku małoletniego ma duże znaczenie – zważywszy na występowanie u niego przewlekłego zapalenia dolnych dróg oddechowych. Małoletni został zapisany do ośrodka, jednakże ze względu na odmowę dowozu nie mógł korzystać z zajęć.

Powodem odmowy dowozu dziecka było wskazanie przez burmistrza, że ośrodek nie jest placówką znajdującą się najbliżej miejsca zamieszkania dziecka, a co za tym idzie – „gmina nie ma obowiązku zapewnienia niepełnosprawnemu uczniowi dowozu do placówki położonej w znacznej odległości od miejsca zamieszkania czy też poza obwodem lub obszarem gminy".

Rzecznik Praw Dziecka wniósł skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego, zaskarżając w całości czynność burmistrza i wniósł o stwierdzenie bezskuteczności zaskarżonej czynności burmistrza oraz zobowiązanie tego organu, aby w terminie dwóch tygodni od uprawomocnienia się wyroku sądu rozpoczął dowożenie małoletniego do ośrodka rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczego.

Rzecznik wskazał, że po pierwsze – organ, stosując błędną podstawę prawną, uniemożliwił małoletniemu uzyskanie dowozu do ośrodka wybranego przez rodzica, po drugie zaś – odległość dzieląca miejsce zamieszkania małoletniego od pierwszego środka to 12,1 km, natomiast z miejsca zamieszkania do drugiego ośrodka ten dystans wynosi 14 km. Jest to różnica zaledwie 1,9 km. Zatem nie może być mowy o znacznej odległości dzielącej miejsce zamieszkania małoletniego od ośrodka.

Burmistrz uwzględnił skargę Rzecznika Praw Dziecka w całości i zagwarantował dziecku dojazd zorganizowany przez gminę do wybranego ośrodka rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczego.

[532] ZSS.442.25.2016.SK

Do Rzecznika wpłynęła również skarga rodzica, którego dziecko musiało pokonać 3 kilometry do przystanku autobusowego, z którego dojeżdżało do szkoły[533].

Rzecznik zwrócił się w tej sprawie do Zarządu Transportu Miejskiego o zorganizowanie dodatkowego przystanku, tak aby uczniowie zamieszkali w okolicy mogli dojeżdżać do szkoły komunikacją miejską. Wskutek interwencji Rzecznika ZTM zorganizował dodatkowy przystanek.

Rzecznik podjął również działania w sprawie zgłoszonej[534] przez matkę dzieci zamieszkujących na osiedlu oddalonym 10 km od centrum miasta. Osiedle usytuowane było w pobliżu torów kolejowych, które dzieci musiały przejść, aby dotrzeć do przystanku autobusowego. Ponadto godziny kursowania autobusów miejskich uniemożliwiały dotarcie dzieciom do szkoły na czas.

Rzecznik wystąpił w tej sprawie do prezydenta miasta, który w odpowiedzi na interwencję poinformował. że godziny kursowania autobusów zostały dostosowane do godzin zajęć szkolnych. Dodatkowo poinformował, że miasto wystąpi do zarządcy linii o wybudowanie przejścia kolejowego. Ponadto gmina podejmie działania zmierzające do modernizacji infrastruktury drogowej, tak aby możliwe było uruchomienie dodatkowej linii autobusowej. Powyższe działania bez wątpienia znacząco wpłyną na poprawę bezpieczeństwa i komfortu w przemieszczaniu się pieszych.

■ Organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży

Kolejną kategorią spraw zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka były skargi dotyczące wypoczynku dzieci i młodzieży.

W 2016 roku – podobnie jak w latach ubiegłych – Rzecznik Praw Dziecka przeprowadzał kontrole stanu przestrzegania praw dziecka w miejscach wypoczynku najmłodszych. Podczas jednego z badań stwierdzono brak kart kwalifikacyjnych wszystkich uczestników wypoczynku, co oznaczało, że wychowawcy, którzy nie zapoznali się z ww. kartami, nie posiadali informacji na temat dzieci biorących udział w wypoczynku[535]. Nie opracowano również programu wypoczynku, regulaminów oraz planów pracy wychowawczej grup. Wobec powyższego skierowano sprawę do właściwego kuratora oświaty z wnioskiem o kontrolę.

[533] ZSS.441.883.2016.MW
[534] ZSS.441.845.2016.MW
[535] ZEW.441.785.2016.JK

Kurator oświaty potwierdził nieprawidłowości w prowadzeniu dokumentacji. Organizator został pouczony o konieczności przestrzegania przepisów i prowadzenia pełnej dokumentacji.

Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu sprawę dotyczącą możliwości stosowania przemocy przez wychowawcę wobec uczestników wypoczynku letniego[536]. Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do kuratora oświaty, sprawującego nadzór nad wypoczynkiem, a także właściwego komendanta powiatowego policji.

Kurator oświaty przeprowadził kontrolę wypoczynku. Uczestnicy zgłaszali wizytatorom niewłaściwe, naruszające ich godność zachowania jednego z wychowawców. Organizator wypoczynku został zobowiązany do dokonania zmiany wychowawcy, co niezwłocznie uczynił. Z informacji otrzymanych od komendanta powiatowego policji wynikało, że prowadzone jest postępowanie przygotowawcze w sprawie psychicznego i fizycznego znęcania się nad małoletnimi uczestnikami kolonii.

Z uwagi na toczące się postępowanie karne sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu również sprawę uczestników kolonii, którzy trafili do szpitala z objawami sugerującymi zatrucie pokarmowe[537]. Rzecznik wystąpił do właściwego kuratora oświaty, inspektora sanitarnego, a także komendanta miejskiego policji.

Ze zgromadzonych przez Rzecznika informacji wynikało, że kontrola sanitarna wykazała nieprawidłowości, za które kierownik wypoczynku został ukarany mandatem. Konsultacja lekarska wykazała, że objawy chorobowe u dzieci spowodowane były długotrwałym przebywaniem na słońcu, co skutkowało odwodnieniem organizmu i omdleniami.

Obecnie prowadzone jest postępowanie przygotowawcze w sprawie narażenia uczestników wypoczynku na bezpośrednie niebezpieczeństwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Rzecznik Praw Dziecka nadal monitoruje sprawę.

W kolejnej sprawie Rzecznik Praw Dziecka badał warunki pobytu dzieci podczas wypoczynku letniego[538]. Z informacji otrzymanych przez Rzecznika wynikało, że panują tam nieodpowiednie warunki higieniczno-sanitarne. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do właściwego kuratora oświaty oraz inspektora sanitarnego. Wypoczynek został kilkakrotnie skontrolowany zarówno przez kuratora oświaty, jak i inspekcję sanitarną. Wśród

[536] ZEW.441.834.2016.JK
[537] ZEW.441.900.2016.JK
[538] ZEW.442.13.2016.JK

stwierdzonych nieprawidłowości wskazywano na niewłaściwy stan czystości i porządku w całym obiekcie oraz jego pomieszczeniach mieszkalnych, a także niewłaściwy stan sanitarno-higieniczny i techniczny pomieszczeń jadalni, kuchni i jej wyposażenia.

Rzecznik monitorował realizację zaleceń. Zostały one w całości zrealizowane.

Innym przykładem może być sprawa zgłoszona[539] przez matkę 11-letniego chłopca – uczestnika wypoczynku. W swojej skardze wskazywała na niezapewnienie uczestnikom wypoczynku właściwej opieki. Rzecznik Praw Dziecka przeprowadził kontrolę sprawy na miejscu. W jej wyniku kierownik wypoczynku oraz organizator zostali zobowiązani na piśmie do przestrzegania przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży[540].

Rzecznik Praw Dziecka powziął również informację[541] od rodzica na temat wypoczynku zorganizowanego z naruszeniem przepisów prawa (niezgłoszenie kuratorowi oświaty i nieumieszczenie w bazie wypoczynku). Rodzic przekazał, że organ nadzoru pedagogicznego nie podjął w tej sprawie stosownych działań poza pouczeniem organizatora. Rzecznik zwrócił się do kuratora oświaty o wyjaśnienia w tej sprawie. Z udzielonej odpowiedzi wynikało, że dopiero po interwencji Rzecznika kurator oświaty podjął działania zgodne z art. 96a ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, tj. zgłosił sprawę policji w celu umożliwienia organom ścigania przeprowadzenia postępowania w trybie przepisów ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia[542].

■ Bezpieczeństwo dzieci podczas zajęć pozaszkolnych organizowanych przez podmioty prywatne

Niewątpliwie istotnym problemem jest brak prawnego rozstrzygnięcia w kwestii odpowiedzialności za dziecko przebywające pod faktyczną opieką osób działających na podstawie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej[543].

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili się[544] rodzice 11-letniej dziewczynki, tragicznie zmarłej podczas zajęć w prywatnej szkole językowej. Miała ona pozostawać pod opieką lektorki ze szkoły językowej, ale ta zarządziła przerwę, w czasie której niepilnowane dzieci opuściły budynek i przeszły na drugą stronę ruchliwej ulicy.

[539] ZEW.441.799.2016.J.K.
[540] Dz. U. poz. 452
[541] ZEW.441.1358.2016.ES
[542] Dz. U. poz. 395, z późn. zm
[543] Dz. U. z 2015 r., poz 584, z późn. zm.
[544] ZEW.441.1037.2016.KD

W drodze powrotnej w wyniku wypadku komunikacyjnego dziewczynka poniosła tragiczną śmierć. Organizatorzy zajęć przez długi czas nie zareagowali na fakt, że nie pojawiła się ona z powrotem na zajęciach. W tej sprawie, z zawiadomienia matki zmarłego dziecka, było prowadzone postępowanie karne w sprawie o czyn z art. 160 § 2 k.k., tj. narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Dochodzenie to zostało umorzone wobec stwierdzenia braku znamion czynu zabronionego.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się w tej sprawie do prokuratora rejonowego nadzorującego postępowanie o udostępnienie akt sprawy. Akta postępowania zostały przekazane Rzecznikowi wraz z informacją o możliwości podjęcia na nowo dochodzenia w sprawie.

Analiza akt przedmiotowej sprawy wskazała na szereg uchybień i nieprawidłowości w prowadzonym postępowaniu. Rzecznik Praw Dziecka przekazał Ministrowi Sprawiedliwości – Prokuratorowi Generalnemu uwagi na temat dochodzenia, a także zwrócił się o objęcie przedmiotowego postępowania zwierzchnim nadzorem służbowym przez Prokuraturę Krajową.

W ww. piśmie Rzecznik m.in. zwrócił uwagę na to, że w wyniku przeprowadzonych czynności dochodzeniowych niesłusznie zanegowano istnienie po stronie szkoły językowej i lektorki obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa dziecku w trakcie zajęć, łącznie z okresem zarządzonej w ich trakcie przerwy, a także pominięto związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy brakiem opieki nad dzieckiem podczas przerwy w zajęciach a faktem poniesienia przez nie śmierci w wypadku komunikacyjnym. Rzecznik monitoruje postępowanie karne prowadzone w tej sprawie. Ponadto Rzecznik zgłosił swój udział w charakterze obserwatora w sprawie przeciwko kierowcy o spowodowanie wypadku komunikacyjnego.

Problem odpowiedzialności podmiotów prywatnych organizujących zajęcia dla dzieci za ich bezpieczeństwo pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka.

5. PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki (...) dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych (...).

(art. 19 Konwencji o prawach dziecka).

W 2016 roku zgłoszono do Rzecznika Praw Dziecka ogółem **4 972** sprawy związane z ochroną przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Rzecznik zwracał się do organów i instytucji o podjęcie działań lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- zaniedbywania i przemocy w środowisku domowym,
- przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej,
- przemocy rówieśniczej,
- przemocy w szkołach, przedszkolach, żłobkach oraz innych formach opieki,
- przemocy w placówkach o charakterze wychowawczym, socjoterapeutycznym, i resocjalizacyjnym,
- niegodziwego traktowania.

5.1. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do ochrony przed przemocą okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem

■ **Funkcjonowanie telefonów zaufania prowadzonych przez organizacje pozarządowe – wystąpienie z 12 stycznia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[545] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji podkreślił doniosłą rolę telefonów zaufania prowadzonych między innymi przez Fundację Dzieci Niczyje oraz Fundację ITAKA.

Rzecznik wskazał, że w ramach infolinii realizowane są działania poszukiwawcze dotyczące małoletnich, jak również udzielane jest wsparcie psychologiczne opiekunom osób zaginionych. Wskazał, że organizacje pozarządowe ściśle współpracują z orangami ścigania

[545] ZSS.421.2.2016.KK

i wymiarem sprawiedliwości przy czym telefony zaufania współdziałają również z funkcjonującym przy Rzeczniku Praw Dziecka, Dziecięcym Telefonem Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

Działanie telefonów zaufania w ubiegłych latach dofinansowywane było przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w formie wspierania wykonania zadania publicznego. Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się o informację, czy wzorem lat ubiegłych wskazane inicjatywy zostaną dofinansowane przez resort oraz w jakim terminie planowane jest ogłoszenie konkursu.

W odpowiedzi[546] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że warunki tryb oraz wysokość dofinansowania przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji realizacji zadań publicznych w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym zostaną zawarte w ogłoszeniu o otwartym konkursie ofert przygotowywanym przez resort.

W marcu 2016 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji ogłosiło otwarty konkurs ofert na realizację zadania publicznego pn.: „Prowadzenie działań związanych z poszukiwaniem osób zaginionych oraz zapewnienie wsparcia ich rodzinom" z dotacją w wysokości 90 000 zł dla organizacji pozarządowych prowadzących działalność pożytku publicznego w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym.

■ Ochrona małoletnich przed szkodliwymi treściami w kinach – wystąpienie z 21 stycznia 2016 roku

W nawiązaniu do wystąpienia z 14 grudnia 2015 r. Rzecznik Praw Dziecka przekazał Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego projekt *ustawy o zasadach kwalifikacji i oznaczania filmów w celu ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami oraz o zmianie innych ustaw*[547] oraz wniósł o nadanie dalszego biegu legislacyjnego zaproponowanym przepisom.

Dokument ten opracowany został przez powołany przy Rzeczniku Praw Dziecka Zespół roboczy do spraw regulacji nadawania filmom oznaczenia kategorii wiekowej. W skład zespołu weszli przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej, Instytutu Prawa Konkurencji oraz Biura Rzecznika Praw Dziecka.

[546] BMP-0791-1-1/2016/PS/EW
[547] ZSS.422.40.2015.MW

Jednocześnie Rzecznik Praw Dziecka zadeklarował pełne wsparcie przy pracach nad rozwiązaniami chroniącymi prawa dzieci.

W odpowiedzi[548] Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego poparł stanowisko Rzecznika dotyczące konieczności uregulowania tej kwestii na poziomie ustawowym. Jednocześnie uznał, że potrzebne jest kontynuowanie konsultacji ze wszystkimi zainteresowanymi podmiotami, w szczególności z Radą Mediów Narodowych i Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

■ **zaostrzenie kar za przemoc wobec małoletnich – wystąpienie z 4 lutego 2016 roku**

Postępująca brutalizacja zachowań sprawczych, odnoszących się do życia i zdrowia człowieka, ujawniająca niejednokrotnie brak nawet minimalnego stopnia empatii u sprawców, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka wymagała reakcji ustawodawcy poprzez wprowadzenie zmian w odpowiedzialności karnej sprawców. Rzecznik dostrzegł również rażące dysproporcje w zakresie wysokości kar za naruszenie różnych dóbr prawnie chronionych.

W wystąpieniu[549] do Ministra Sprawiedliwości, Rzecznik Praw Dziecka przedstawił propozycję nowelizacji art. 156 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny[550].

Asumptem do podjęcia prac nad opracowaniem projektu była konieczność wzmocnienia ochrony prawnokarnej w przypadku przestępstw godzących w pierwszoplanowe dobra człowieka, jakimi są jego życie i zdrowie.

W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że obowiązujący stan prawny nie odpowiada postulatowi ochronnej funkcji prawa karnego i przez to nie daje wystarczających narzędzi dla ograniczenia przestępczości i ochrony społeczeństwa, w szczególności dzieci i osób nieporadnych ze względu na stan psychiczny lub fizyczny. Nie przewiduje także zaostrzenia odpowiedzialności sprawcy, gdy działa on ze szczególnym okrucieństwem. Również sankcje karne za przestępstwo ciężkiego uszkodzenia ciała pokrzywdzonego, w granicach których decyduje sąd, nie odzwierciedlają w pełni szkodliwości tych czynów karalnych, w efekcie doprowadzając do zbyt łagodnego karania sprawców.

Rzecznik wskazał, że wynikające z obowiązujących przepisów sankcje karne były i są przedmiotem uzasadnionej krytyki środowisk prawniczych, w tym środowiska sędziowskiego i prokuratorskiego, a także społeczeństwa i mediów, które wielokrotnie wypowiadały się w tym przedmiocie, komentując bulwersujące akty przemocy zakończone ciężkim kalectwem

[548] DWIM/950/16
[549] ZSR.422.5.2016.MK
[550] Dz. U. z 1997 r. poz. 553, z późn. zm.

lub śmiercią dziecka, wskazując na naruszanie przez zbyt łagodnego ustawodawcę społecznego poczucia sprawiedliwości.

Zaproponowana przez Rzecznika zmiana art. 156 k.k. przekwalifikowała przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z kategorii występków do kategorii zbrodni, zagrożonej karą pozbawienia wolności od 3 do 15 lat oraz tworzyła typ kwalifikowany tego przestępstwa, zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 5 lat.

Przewidziane przez obowiązujący stan prawny granice ustawowego zagrożenia za tego rodzaju karalne bezprawie, nawet przy uwzględnieniu nieumyślności sprawcy, było w ocenie Rzecznika nieadekwatne do ciężaru tego czynu, wyznaczonego wagą zniweczonego przez sprawcę dobra prawnego.

Propozycja Rzecznika Praw Dziecka zaostrzała odpowiedzialność karną przy popełnieniu przestępstwa w postaci podstawowej, gdy skutkiem przestępstwa była śmierć człowieka oraz w przypadku, gdy przestępstwo zostało popełnione nieumyślnie. Przy nieumyślności Rzecznik zaproponował podniesienie dolnej granicy ustawowego zagrożenia z 1 miesiąca do 6 miesięcy pozbawienia wolności, a górnej z 3 do 5 lat pozbawienia wolności. Także dolna granica zagrożenia sankcją karną w przypadku śmierci człowieka została podniesiona z 2 do 8 lat pozbawienia wolności, a górna do 15 lat pozbawienia wolności.

Projekt Rzecznika Praw Dziecka wprowadzał również typ kwalifikowany przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, wskazując konieczność wystąpienia dla jego bytu alternatywnie warunku małoletności pokrzywdzonego, nieporadności pokrzywdzonego ze względu na jego stan psychiczny lub fizyczny oraz szczególnego okrucieństwa w sposobie działania sprawcy. Sąd w takim wypadku – zgodnie z zaproponowaną zmianą – mógłby orzec karę pozbawienia wolności nie niższą niż 5 lat.

Rzecznik podkreślił, że zaostrzenie odpowiedzialności sprawcy przestępstwa z art. 156 k.k. uczyni potencjalnie karę wymierzoną za to przestępstwo bardziej dolegliwą, poszerzając zakres wypadków, w których będzie ona mogła być traktowana jako adekwatny do realiów konkretnej sprawy środek reakcji karnej, przy jednoczesnym zachowaniu możliwości indywidualizacji jej wymiaru. W ocenie Rzecznika konieczność modyfikacji ustawowego zagrożenia wynikała także z konieczności zachowania wewnętrznej spójności projektowanych zmian, odnoszących się do kodeksowej materii w zakresie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Rzecznik podkreślił, że taka wewnętrzna spójność dotychczas nie występuje.

W odpowiedzi[551] Minister Sprawiedliwości poinformował, że obecnie zaangażowany jest w prace legislacyjne dotyczące nowelizacji ustawy – Kodeks postępowania karnego[552] oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy[553]. Zapewnił, że w dalszej kolejności planowana jest także analiza obowiązujących przepisów Kodeksu karnego, zarówno jego części ogólnej, jak i szczególnej, w tym również w zakresie racjonalizacji odpowiedzialności karnej. Wówczas będą mogły być rozważone i poddane analizie także podniesione przez Rzecznika Praw Dziecka kwestie dotyczące wzmocnienia ochrony prawnokarnej w zakresie przestępstwa z art. 156 k.k.

- **Przeciwdziałanie zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym – wystąpienie z 4 lutego 2016 roku**

W związku z pracami nad rządowym projektem ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Druk nr 189), po przedstawieniu wstępnej opinii podczas 9. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka złożył[554] na ręce Marszałka stanowisko zawierające szczegółowe odniesienie się do przedmiotowego projektu.

Projekt ustawy wprowadzał dodatkowe środki ochrony obywateli, w szczególności dzieci, przed przestępczością na tle seksualnym. Projekt zakładał, m.in. utworzenie rejestru sprawców przestępstw na tle seksualnym z dostępem ograniczonym i rejestru publicznego, do którego dostęp będzie powszechny i bez ograniczeń.

Odnosząc się do projektu ustawy, Rzecznik Praw Dziecka podkreślił, że sprawcy przestępstw seksualnych wobec dzieci często wracają do przestępstwa – mimo wcześniejszego skazania – a orzeczona kara pozbawienia wolności nie odgrywa w istotny sposób roli prewencyjnej. Z tego względu każda zmiana przepisów prawa, pociągająca za sobą wzmocnienie ochrony dzieci przed przestępczością seksualną, zasługuje na przychylność.

Rzecznik wskazał, że projektowane regulacje: gromadzenia danych sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wymienionych w rozdziale XXV Kodeksu karnego, popełnionych na szkodę małoletniego oraz nałożenia na pracodawców i innych organizatorów w zakresie działalności związanej z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi obowiązku uzyskania informacji o osobach

[551] DL-III-072-13/16
[552] Dz. U. poz. 555, z późn. zm.
[553] Dz. U. poz. 557, z późn. zm.
[554] ZSR.422.6.2016.MK

z Rejestru – co do zasady – są zgodne z ratyfikowaną przez Polskę Konwencją Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych[555]. Podkreślił, że prawo dzieci do szczególnej troski i pomocy gwarantują także inne dokumenty międzynarodowe, w tym w szczególności Konwencja o prawach dziecka[556], Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii[557], Zalecenie nr R(91)11 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży, pornografii, prostytucji dziecięcej oraz handlu dziećmi[558], Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci[559], implementowane do naszego porządku prawnego: dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW1[560] i dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW2[561].

Zdaniem Rzecznika obowiązujący w Polsce stan prawny nie przewiduje instrumentów prawnych umożliwiających nadzór nad sprawcami przestępstw seksualnych popełnionych na szkodę małoletniego, przebywającymi na wolności. W odniesieniu zaś do możliwości uzyskania informacji o wcześniejszych skazaniach kandydatów do pracy/wolontariatu, związanych z bezpośrednimi i regularnymi kontaktami z dziećmi, prawo pracodawcy do weryfikacji wymogu niekaralności takich osób zostało wprowadzone jedynie do ustaw branżowych.

Utworzenie odrębnego rejestru sprawców przestępstw na tle seksualnym i nałożenie na pracodawców i innych organizatorów w zakresie działalności związanej z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi obowiązku weryfikowania kryminalnej przeszłości kandydatów ubiegających się o pracę – w ocenie Rzecznika Praw Dziecka – mogłyby stanowić dodatkowe środki ochrony dzieci przed przemocą seksualną. Również obowiązek uzyskania informacji z Rejestru o osobach, z którymi ma być nawiązany

[555] Dz. U. z 2015 r. poz. 608
[556] Dz. U. z 1991 r. poz. 526
[557] Dz. U. z 2007 r. poz. 494
[558] Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 9 września 1991 r. na 461. zebraniu Zastępców Ministrów
[559] Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 listopada 2010 r. na 1098 zebraniu Zastępców Ministrów
[560] Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr L101 z dnia 15 kwietnia 2011 r.
[561] Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr L26/1 z dnia 28 stycznia 2012 r.

stosunek pracy lub przed dopuszczeniem ich do innej działalności związanej z bezpośrednimi i stałymi kontaktami z dziećmi, zaproponowany projektem ustawy, pozwoli na jednolite ukształtowanie wymogów wobec kandydatów do pracy/wolontariatu oraz uszczelnienie systemu opieki i pracy z dziećmi.

Zastrzeżenia i wątpliwości Rzecznika budziły jednak niektóre z zaproponowanych szczegółowych rozwiązań.

W Rejestrze z dostępem ograniczonym projektodawca zaproponował gromadzenie, m.in. danych o osobach prawomocnie skazanych za popełnienie przestępstw, o których mowa w art. 2 projektu, a więc o wszystkich skazanych, niezależnie od orzeczonego wobec nich rodzaju kary. Projekt przewidywał także, że w Rejestrze z dostępem ograniczonym zamieszcza się, m.in. informację, że pokrzywdzonym był małoletni poniżej 15 lat, ale tylko w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. W Rejestrze nie zamieszczano informacji o wieku pokrzywdzonego małoletniego poniżej 15. roku życia w przypadku prawomocnego orzeczenia wobec sprawcy kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, kary ograniczenia wolności lub kary grzywny, co w ocenie Rzecznika Praw Dziecka mogło w praktyce skutkować niedostateczną ochroną dzieci przed przestępczością seksualną. Warunkowe zawieszenie wykonania kary oraz orzeczenie kary nieizolacyjnej nie stanowiły – w ocenie Rzecznika Praw Dziecka – istotnych okoliczności, uzasadniających pominięcie tak ważnej informacji, jak wiek pokrzywdzonego. Za koniecznością uzupełnienia informacji w Rejestrze o wiek pokrzywdzonego przemawiała także – zdaniem Rzecznika – projektowana zmiana dotycząca poszerzenia obowiązku orzeczenia zakazu zajmowania stanowisk, wykonywania zawodu albo działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, niezależnie od tego, jakiego rodzaju kara została orzeczona wobec sprawcy.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, obok przepisów wprowadzających obowiązek uzyskania przez pracodawców i inne podmioty angażujące osoby do działalności związanej z wychowaniem, edukacją, leczeniem lub opieką nad dziećmi informacji o tych osobach z Rejestru przed ich zatrudnieniem lub zaangażowaniem zasadnym byłoby wprowadzenie wprost wymogu niekaralności za przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę dziecka wobec osób wykonujących wszystkie zawody oraz działalność związaną z kontaktami z dziećmi.

Projekt zakładał, że w rejestrze z dostępem ograniczonym gromadzić się będzie dane o osobach nieletnich, wobec których prawomocnie orzeczono środki wychowawcze, poprawcze lub wychowawczo-lecznicze albo którym wymierzono karę na podstawie art. 94 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich[562].

Odnosząc się do powyższej propozycji, Rzecznik podkreślił, że naczelną zasadą postępowania w sprawach nieletnich jest dobro dziecka. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich ma przede wszystkim charakter ochronny i resocjalizacyjny, a nie represyjny. W sprawie nieletniego sąd kieruje się przede wszystkim dobrem nieletniego, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w jego osobowości. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich rezygnuje z karania na rzecz wychowania. Zatem nie represja, mimo wagi popełnionego czynu, ale środki wychowawcze powinny być w takich sprawach stosowane w pierwszej kolejności.

Rzecznik wskazał, że w jego ocenie gromadzenie w rejestrze danych nieletniego, przy zastosowaniu środków wychowawczych, wydaje się nieodpowiednie i naruszające jego dobro. W Rejestrze mogliby przecież znaleźć się małoletni, którzy mając, np. 13 lat, dopuścili się czynu karalnego z art. 200b Kodeksu karnego – propagowanie pedofilii, które to przestępstwo w odniesieniu do młodocianego lub innego dorosłego sprawcy zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat.

W przypadku nieletniego, dane małoletniego – co do zasady – znajdowałyby się w Rejestrze z ograniczonym dostępem do ukończenia przez niego 18. roku życia, a więc przez 5 lat. Dodatkowo projekt przewidywał kolejny, 10-letni okres ujawniania danych w Rejestrze, płynący po osiągnieciu przez nieletniego pełnoletności. Tymczasem za to samo przestępstwo w odniesieniu do młodocianego lub innego dorosłego przestępcy w razie skazania na karę grzywny, ograniczenia wolności, czy pozbawienia wolności, sprawca w Rejestrze figurowałby odpowiednio rok, trzy lata lub maksymalnie lat dziesięć.

Rozwiązanie zaproponowane projektem w odniesieniu do nieletniego sprawcy czynu karalnego – w ocenie Rzecznika Praw Dziecka – było więc skrajnie niekorzystne dla dziecka, gdyż surowiej traktowało je niż młodocianego i dorosłego sprawcę przestępstwa.

Rzecznik wskazał ponadto, że niektóre z propozycji projektu stanowią nieuzasadnioną stygmatyzację zarówno nieletniego, szczególnie wobec którego sąd zastosował środki wychowawcze lub wychowawczo-poprawcze, jak i jego rodziny. Zdaniem Rzecznika, Rejestr mógł stanowić w odniesieniu do nieletnich dodatkowy środek represji, nieułatwiający dzieciom, które popełniły czyn karalny, powrotu do normalnego życia także, terminologia,

[562] Dz. U. z 2014 r. poz. 382, z późn. zm.

jaką posługiwał się projekt ustawy w odniesieniu do nieletniego, nie przystawała do prezentowanych w świecie tendencji traktowania nieletniego sprawcę czynu karalnego ze szczególną troską.

Rzecznik zauważył, że wprawdzie istnienie rejestrów przestępców seksualnych może być istotnym elementem systemu przeciwdziałania przestępczości seksualnej, jednak projektowana ustawa nie chroni należycie ofiar przestępstw seksualnych oraz rodzin sprawców tych przestępstw, w szczególności dzieci. Upublicznienie danych osobowych, miejsca zamieszkania sprawcy oraz daty i miejsca popełnienia czynu zabronionego może prowadzić do identyfikacji osoby pokrzywdzonej w środowisku lokalnym, a tym samym do wtórnej wiktymizacji ofiary. Realna była również możliwość identyfikacji członków rodziny sprawcy i narażenia ich na ostracyzm lokalnej społeczności. Zabezpieczenie takich sytuacji w postaci uznaniowości sądu co do wyłączenia zamieszczenia danych sprawcy w rejestrze w ocenie Rzecznika wydawało się niewystarczające. Rzecznik podkreślił, że w dalszych pracach nad ustawą należy zwrócić uwagę na konieczność ochrony małoletnich ofiar przestępstw seksualnych, jeżeli są one członkami rodziny – dziećmi sprawcy. Już raz bowiem dzieci te zostały skrzywdzone przez sprawcę i nie mogą po raz kolejny być krzywdzone przez społeczeństwo.

Odnosząc się do propozycji zmiany treści art. 41 § 1a k.k., Rzecznik wskazał, że instytucje prowadzące postępowanie karne w związku z podejrzeniem stosowania przemocy zbyt rzadko stosują środki zmierzające do odizolowania sprawcy przemocy od pokrzywdzonej rodziny. W stosunku do skazanych za przestępstwa z użyciem przemocy wobec dzieci wydawane są wyroki skazujące z orzeczeniem kary pozbawienia wolności, często – z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Z praktyki orzeczniczej wynika, że sądy rzadko korzystają ze środków probacyjnych i karnych, które mogłyby zarówno zapewnić bezpieczeństwo ofiarom, w tym ofiarom małoletnim, jak i dać gwarancję trwałych zmian w postawie sprawców.

Z analizy wpływających do Rzecznika Praw Dziecka spraw wynikało, że sądy zbyt rzadko korzystają z możliwości orzekania zakazu zajmowania stanowisk, wykonywania zawodów albo działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi. Powodem takiego stanu rzeczy była fakultatywność orzeczenia zakazu.

Problem ten Rzecznik Praw Dziecka sygnalizował już w 2013 roku w wystąpieniu[563] do Ministra Sprawiedliwości, wskazując na konieczność rozszerzenia tematyki szkoleń dla sędziów orzekających w sprawach karnych, celem uwrażliwienia ich na tematykę

[563] ZSR/500/16/2013/MM

bezpieczeństwa najmłodszych. Rzecznik zwracał uwagę przede wszystkim na to, że przedmiotowy środek karny w sposób pełny, wszechstronny i niezależny od innych czynników chroni najmłodszych przed sprawcami tak okrutnych i ciężkich przestępstw, także poprzez zagwarantowanie pracodawcom możliwości skutecznej weryfikacji osób ubiegających się o pracę z dziećmi. Rzecznik już wtedy zwracał się o rozważenie możliwości dokonania zmian legislacyjnych w dyspozycji art. 41 § 1a k.k. w ten sposób, by środek ten stał się obligatoryjnym przy skazaniu sprawcy czynów o charakterze seksualnym, popełnionych na szkodę dzieci. Uchroniłaby to wiele dzieci przed sprawcami tego rodzaju przestępstw.

Z tych względów Rzecznik przychylnie odniósł się do propozycji poszerzenia obowiązku orzeczenia zakazu zajmowania stanowisk, wykonywania zawodów lub działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi na sytuację skazania sprawcy na każdą karę wymienioną w art. 32 k.k., jak przewidywał projekt.

Część uwag Rzecznika zostało uwzględnionych w trakcie prac parlamentarnych nad ustawą z dnia 13 maja 2016 roku o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym[564].

■ **Prawo nieletnich do obrony – wystąpienie z 8 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[565] do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych zapewniających dzieciom w postępowaniu w sprawach nieletnich pełną realizację prawa do obrony w zakresie wyznaczenia obrońcy z urzędu oraz o podjęcie stosownych działań, by prawo do obrony było realne, tj. we właściwy sposób realizowane w miejscach przymusowej izolacji nieletnich.

Rzecznik podkreślił, że rola obrońcy w postępowaniu w sprawach nieletnich jest szczególnie ważna. Wskazał również, że wprawdzie w 2014 roku wprowadzono w postępowaniu w sprawach nieletnich instytucję obrony z urzędu, jednak uzależniona jest ona od spełnienia dodatkowych przesłanek. Nieletni może złożyć wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu, jednakże dla jego ustanowienia konieczne są: zaistnienie przesłanki niemożności pokrycia kosztów obrony z wyboru oraz zgoda prezesa sądu, uzależniona od uznaniowego kryterium przeświadczenia o potrzebie ustanowienia obrońcy.

W ocenie Rzecznika taka regulacja nie realizowała prawa podmiotowego dziecka.

[564] Dz. U. z 2016 r., poz. 862
[565] ZSR.422.12.2016.ER

Rzecznik zwrócił ponadto uwagę na fakt, że zakres obrony obligatoryjnej jest szerszy w Kodeksie postępowania karnego niż w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich Podkreślił, że prawo do obrony musi być realne, czyli już w pierwszym kontakcie z organami ścigania nieletni powinien mieć zapewniony udział profesjonalnego pełnomocnika. Obecność obrońcy na tym etapie postępowania jest warunkiem realizacji wszystkich gwarancji procesowych przysługujących nieletniemu, w tym prawa do odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na poszczególne pytania. Podkreślił, że wielokrotnie w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu[566] wskazywano, że dostęp osoby zatrzymanej do obrońcy, w tym umożliwienie przygotowania się do obrony, jest niezwykle istotny z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego i powinien być zagwarantowany od początku zatrzymania. Jedynie wyjątkowe okoliczności sprawy uzasadniają odmowę lub ograniczenie dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej. Także Komitet Praw Dziecka ONZ w Zaleceniach dotyczących realizacji przez Polskę postanowień Konwencji o prawach dziecka wyraził zaniepokojenie faktem, że dzieci będące w konflikcie z prawem są przesłuchiwane, muszą wydawać oświadczenia lub podpisywać dokumenty bez obecności prawnika czy innej zaufanej osoby towarzyszącej.

W odpowiedzi[567] Minister Sprawiedliwości nie podzielił uwag Rzecznika i poinformował, że w jego ocenie obowiązujące regulacje, przy uwzględnieniu kształtu postępowania w sprawach nieletnich jako postępowania mającego charakter wychowawczy, w sposób wystarczający gwarantują prawo nieletniego do obrony, w tym do korzystania z pomocy obrońcy. Minister poinformował, że resort nie planuje działań legislacyjnych w powyższym zakresie.

- **Prawnokarna ochrona dziecka przed przemocą domową – wystąpienie z 19 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[568] do Ministra Sprawiedliwości o rozważenie zasadności rozszerzenia tematyki szkoleń dla sędziów orzekających w wydziałach karnych, jak również prokuratorów, poprzez zwrócenie szczególnej uwagi na wartość i zasadność stosowania w postępowaniu karnym środków gwarantujących bezpieczeństwo osób doznających przemocy domowej, co niewątpliwie podniosłoby standard ochrony najmłodszych przed sprawcami przestępstw.

[566] m.in.: Adamkiewcz v. Polska, skarga nr 54729/00, Soykan v. Turcja, skarga nr 47368/99
[567] DL-III-072-28/16
[568] ZSR.422.16.2016.MK

Rzecznik wskazał, że dynamicznie zmieniające się społeczne i prawne uwarunkowania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie nakładają na organy wymiaru sprawiedliwości konieczność ciągłego podnoszenia kompetencji, by móc szybko i skutecznie reagować, zapewniając bezpieczeństwo osobom pokrzywdzonym, w szczególności dzieciom. Podkreślił, że ochrona praw dziecka jest zaliczana do najważniejszych konstytucyjnie chronionych wartości.

Zdaniem Rzecznika nałożony na organy władzy publicznej obowiązek ochrony praw dziecka powinien być realizowany w sposób gwarantujący jak najwyższy poziom dbałości o dobro dziecka, dlatego zwrócił uwagę na praktyczne aspekty realizacji prawnokarnej ochrony dziecka przed przemocą.

Niepokój Rzecznika Praw Dziecka budziły wnioski płynące ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Wskazywały one na zbyt małą ilość wniosków dotyczących przedłużenia na dalsze okresy środka zapobiegawczego określonego w art. 275a § 1 k.p.k. w porównaniu do jego stosowania po raz pierwszy. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka sądy zbyt rzadko stosowały także środek karny z art. 39 pkt 2e k.k. oraz środek probacyjny z art. 72 § 1 pkt 7b k.k., co nie zapewniało pokrzywdzonym małoletnim należytej ochrony przed przemocą dorosłych[569]. Odseparowanie sprawcy przemocy domowej od pokrzywdzonego jest możliwe również na gruncie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W myśl art. 3 ust. 1 pkt 3 ww. ustawy osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania do osoby pokrzywdzonej.

Rzecznik podkreślił, że w sytuacji stwierdzenia przemocy domowej pomoc państwa musi być natychmiastowa. Szybkie usunięcie osoby stosującej przemoc służy ochronie dobra osoby jej doznającej. Nie można aprobować sytuacji, w której osoba doznająca przemocy w obawie o życie lub zdrowie ucieka, często z dziećmi, z domu. Rzecznik przypomniał, że Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 15 września 2009 r. w sprawie E.S.

[569] Jak wynika ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2014–2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r., w 2014 roku zastosowano 2 341 środków zapobiegawczych z art. 275a § 1 k.p.k. Jedynie w 90 sprawach został złożony wniosek o przedłużenie tego środka na dalsze okresy (art. 275a § 1 k.p.k. w zw. z art. art. 275a § 4 k.p.k.), z czego sądy wydały 76 postanowień uwzględniających ten wniosek[569]. Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2 e k.k.) zastosowano w 2014 roku 482 razy[569]. Tytułem środka probacyjnego opuszczenie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 72 § 1 pkt 7b k.k.) zastosowano 522 razy[569]. W 2014 roku ogółem skazano 14 309 osób za czyny stanowiące przemoc domową, które wyczerpywały znamiona przestępstwa

i innymi przeciwko Słowacji wskazał, że doprowadzenie do sytuacji, w której osoby pokrzywdzone w wyniku przemocy zostały zmuszone do opuszczenia domu i szukania bezpiecznego schronienia, oznaczało niedopełnienie przez państwo pozytywnych obowiązków w zakresie zapewnienia ochrony ofiarom przemocy i tym samym stanowiło naruszenie art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, gwarantującego ochronę przed nieludzkim oraz poniżającym traktowaniem lub karaniem[570].

W odpowiedzi[571] Minister Sprawiedliwości poinformował, że kopia wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka zostanie przesłana Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, celem możliwie najpełniejszej realizacji zawartych w nim postulatów. Jednocześnie zapewnił, że poruszona problematyka jest przedmiotem licznych zajęć prowadzonych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury zarówno w ramach szkolenia wstępnego, związanego z przygotowaniem aplikantów do sprawowania w przyszłości urzędów sędziego i prokuratora, jak i szkolenia ustawicznego kadr sądownictwa i prokuratury. Poinformował również, że problematyka prawnokarnej ochrony dziecka przed przemocą, szczególnie zagadnień związanych ze stosowaniem środków zapobiegawczych, środków karnych i środków probacyjnych, realizowana jest w toku aplikacji sędziowskiej. Tematyka ta jest poruszana także podczas innych zajęć szkoleniowych z zakresu szkolenia wstępnego i szkolenia ustawicznego.

Minister zapewnił, że trwają prace nad przygotowaniem Harmonogramu działalności szkoleniowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury na 2017 rok, w którym również przewiduje się uwzględnienie tematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

- **Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą wobec Dzieci – wystąpienie z 29 kwietnia 2016 roku**

W wystąpieniu[572] do Prezesa Rady Ministrów, Rzecznik Praw Dziecka zaapelował o podjęcie działań w celu opracowania Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci, deklarując pełną gotowość do współpracy przy wypracowywaniu najlepszych rozwiązań dla dzieci. Zwrócił uwagę na art. 19 Konwencji o prawach dziecka[573], a także przypomniał, że Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC), wraz z Panią Martą Santos Pais – Specjalnym Przedstawicielem Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy

[570] E.S. i inni przeciwko Słowacji, skarga nr 8227/04, https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32ae
[571] DSO-VII-1512-6/16
[572] ZSR.422.17.2016.MK
[573] Dz. U. z 1991 r. poz. 526, z późn. zm.

Wobec Dzieci, w dniu 24 września 2015 roku wydała wspólne stanowisko, w którym wyrażone zostało głębokie zaniepokojenie występowaniem i ogromną skalą zjawiska przemocy wobec dzieci w Europie. Zaapelowano wtedy o utworzenie solidnej, wszechstronnej agendy narodowej na rzecz zapobiegania i reagowania na wszystkie formy przemocy wobec dzieci.

Podczas konferencji Rady Europy (4–6 kwietnia 2016 roku) w Sofii Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci zaapelował do państw członkowskich ONZ o opracowanie Narodowych Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

W opinii Rzecznika Praw Dziecka Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci jest potrzebna i powinna jasno wskazywać na priorytet państwa w działaniach na rzecz walki z przemocą wobec dzieci. Wskazał, że jej opracowanie leży w gestii rządu.

Rzecznik zajął stanowisko, że rząd przy opracowywaniu Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci powinien być wspierany nie tylko przez podmioty podległe mu strukturalnie, ale również przez Parlament, władze samorządowe, wymiar sprawiedliwości, organizacje pozarządowe oraz inne instytucje zaangażowane w walkę z przemocą wobec dzieci. Ważne byłoby także uzyskanie poparcia społecznego dzięki kampaniom informacyjnym i akcjom mającym na celu uwrażliwienie opinii publicznej na problem przemocy wobec dzieci.

Rzecznik podniósł, że wykrywalność zjawiska przemocy wobec dzieci jest zbyt niska, a poziom społecznej akceptacji dla stosowania kar cielesnych nadal wysoki. Służbom i instytucjom zobowiązanym do walki z przemocą wobec dzieci należy stawiać konkretne zadania, które powinny być na bieżąco realizowane, a ich efektywność monitorowana. Walka z wszelkimi formami przemocy wobec dzieci wymaga wypracowania kompleksowego podejścia, skierowanego na kluczowe kwestie, takie jak: zapobieganie, ochrona, wsparcie dla ofiar, wymiana informacji i doświadczeń oraz ściganie sprawców.

W wystąpieniu Rzecznik przypomniał również, że od 2011 roku prowadzi stały monitoring postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu dzieci. Nadal występuje zbyt wysoki odsetek osób aprobujących stosowanie kar cielesnych. Z badań przeprowadzonych w 2015 roku wynikało, że aprobatę dla takiego wychowywania deklaruje 58% polskiego społeczeństwa, a prawie 26% dorosłych uważa, że bicie jest skuteczną metodą wychowawczą. Badania pokazały także, że zaledwie jedna trzecia Polaków wie o istnieniu w Polsce zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu.

Rzecznik podkreślił, że Polska została wskazana pozytywnie w raporcie ONZ nt. ograniczenia przemocy wobec dzieci (2013), przygotowanym na podstawie ogólnoświatowego badania Sekretarza Generalnego ONZ. Nasz kraj wymieniony był w raporcie – obok Szwecji, Austrii, Niemiec, Finlandii, Holandii – jako przykład dobrej praktyki – za wprowadzenie zakazu bicia dzieci**.**

Rzecznik wskazał, że spośród blisko 50 000 spraw zgłoszonych Rzecznikowi w 2015 roku, 5 172 związanych było z ochroną przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem. Dotyczyły one m.in.: przemocy w środowisku domowym i poza nim, przemocy seksualnej, przemocy wobec dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, placówkach wychowawczych, socjoterapeutycznych, wsparcia dziennego oraz resocjalizacyjnych, przemocy psychicznej i fizycznej wobec dzieci ze strony osób dorosłych w szkołach, przedszkolach i żłobkach oraz innych formach opieki nad dziećmi do lat 3, przemocy rówieśniczej, konfliktów sąsiedzkich, przedmiotowego traktowania dziecka w instytucjach.

Zdaniem Rzecznika interwencje podejmowane w powyższych sprawach przemawiały za koniecznością opracowania i przyjęcia Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci, która w sposób kompleksowy podejmie temat przemocy wobec najmłodszych Polaków.

Wskazał, że aktualnie istnieją programy mające na celu walkę z poszczególnymi formami przemocy, jednak brakuje strategii, która kompleksowo obejmowałaby wszystkie jej formy. Argumentując swoje stanowisko, przypomniał, że uznanie Polski na arenie międzynarodowej i przypisanie jej zaszczytnego miana Ojczyzny Praw Dziecka jest dla naszego kraju szczególnym zobowiązaniem do podejmowania szeroko zakrojonych i nowatorskich działań na rzecz poprawy przestrzegania praw dziecka. Przypomniał również, że to właśnie Polska była inicjatorem uchwalenia Konwencji o prawach dziecka i jest to jedno z najważniejszych międzynarodowych osiągnięć naszego kraju w dziedzinie ochrony praw dziecka.

Prezes Rady Ministrów poinformował[574] Rzecznika Praw Dziecka, że wystąpienie dotyczące opracowania Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci zostało przesłane Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z prośbą o analizę sprawy, udzielenie odpowiedzi Rzecznikowi, ewentualnie w porozumieniu z właściwymi organami, i przesłanie jej kopii do wiadomości Sekretariatu Rady Ministrów.

[574] SPRM.7.3.2016.JP

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował[575], że obowiązujące akty prawne w zakresie przeciwdziałania przemocy skierowane są do wszystkich kategorii osób doznających przemocy, w tym w szczególności do dzieci, a tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie rozpoczęło się już w 2005 roku od uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Poinformował o działaniach prowadzonych w tym obszarze przez państwo.

Zdaniem Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z uwagi na szeroki wachlarz realizowanych działań strategicznych w obowiązujących aktach prawnych w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, nie było potrzeby opracowywania Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci.

- **Prawnokarna ochrona w zakresie przestępstw popełnianych na szkodę małoletniego – wystąpienie z 7 maja 2016 roku**

Kontynuując starania o zapewnienie należytej prawnokarnej ochrony małoletnich oraz mając na uwadze treść odpowiedzi Ministra Sprawiedliwości na zgłaszane postulaty, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[576] do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w zakresie zmiany przepisów dotyczących przestępstw popełnianych na szkodę małoletnich, jak i braku kryminalizacji nagannych zachowań godzących w prawa i dobro dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka uznał, że obowiązujący stan prawny nie daje wystarczających narzędzi dla zwalczania przestępstw spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz ochrony społeczeństwa, w szczególności dzieci i osób nieporadnych przed tego rodzaju przestępczością. Przekazana przez Rzecznika Praw Dziecka Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej propozycja zmian legislacyjnych w Kodeksie karnym i ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich znacząco zwiększała ochronę dzieci przed najcięższymi przestępstwami.

Projekt przekwalifikował przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z kategorii występków do kategorii zbrodni, zagrożonej karą pozbawienia wolności od lat 3 do 15 oraz wprowadzał dwa nowe typy kwalifikowane tego przestępstwa – z uwagi na osobę pokrzywdzonego (dziecko lub osobę nieporadną z uwagi na stan zdrowia psychicznego lub fizycznego) oraz z uwagi na sposób działania sprawcy (działanie ze szczególnym okrucieństwem), zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

[575] DPS.X.5132.64.2016.IM
[576] GAB.422.3.2016.BS

Projekt przewidywał również zaostrzenie odpowiedzialności karnej (dolnej i górnej granicy sankcji) przy popełnieniu przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci podstawowej, gdy skutkiem przestępstwa jest śmierć człowieka, oraz w przypadku, gdy przestępstwo zostało popełnione nieumyślnie.

Propozycja zmian w prawie wprowadzała nowy typ kwalifikowany przestępstwa pozbawienia wolności z art. 189 k.k., gdy pokrzywdzonym jest małoletni poniżej 15. roku życia – przestępstwo to stałoby się zbrodnią. W ocenie Rzecznika z uwagi na wiek ofiary – małoletność – działanie przestępcze sprawcy zasługuje na szczególne potraktowanie. Odebranie wolności małoletniemu czy przetrzymywanie go w zamkniętych pomieszczeniach ma dalece bardziej szkodliwe skutki niż te, które występują w przypadku bezprawnego pozbawienia wolności osób dorosłych.

Projekt wprowadzał także typ kwalifikowany przestępstwa handlu ludźmi, gdy pokrzywdzonym jest małoletni poniżej 15 lat i zagrożenie karą pozbawienia wolności powyżej 5 lat (proj. art. 189a k.k.). W tym zakresie propozycja Rzecznika Praw Dziecka wychodziła naprzeciw zaleceniom Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2 października 2002 r. i 29 października 2015 r., w których wskazano na konieczność wprowadzenia do naszego porządku krajowego szczególnej ochrony dzieci przy przestępstwie handlu ludźmi. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka przyjęcie kwalifikacji dla przestępstwa handlu dziećmi – usiłowania, dokonania i karalnego przygotowania – uzasadnia wyjątkowo naganne zachowanie sprawcy, wyjątkowo wysoki stopień społecznej szkodliwości czynu oraz charakter przestępstwa, które wymagają szczególnego potępienia.

Projekt podnosił zagrożenie sankcją karną za dwa przestępstwa z grupy przestępstw przeciwko rodzinie i opiece: porzucenie małoletniego lub osoby nieporadnej oraz postać kwalifikowaną przestępstwa porzucenia – przez skutek – śmierć człowieka (proj. art. 210 k.k.) i uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego lub osoby nieporadnej (proj. art. 211 k.k.). W ocenie Rzecznika obowiązujące zagrożenie sankcją karną za popełnienie tych przestępstw było nieadekwatne do społecznej szkodliwości czynu i nie czyniło zadość ochronie prawnokarnej dobra, jakim jest nie tylko rodzina i opieka, ale także zdrowie, bezpieczeństwo i życie małoletniego do lat 15 lub osoby nieporadnej z uwagi na jej stan psychiczny lub fizyczny.

Projekt wprowadzał także karalność za niezawiadomienie o najcięższych przestępstwach popełnionych na szkodę małoletniego, w szczególności przestępstwach na tle seksualnym, przestępstwie handlu ludźmi, gwałtu w najcięższej postaci (gwałt na osobie poniżej 15 lat, gwałt na osobie najbliższej, gwałt zbiorowy) oraz przestępstwie ciężkiego

uszczerbku na zdrowiu w postaci podstawowej i wszystkich postaciach kwalifikowanych (szczególne okrucieństwo, na szkodę małoletniego lub osoby nieporadnej i skutek śmiertelny) – proj. art. 240 § 1 k.k.

Wprowadzenie nowego przestępstwa – porwanie rodzicielskie w węższym znaczeniu – kryminalizować miało negatywne zachowania na szkodę małoletniego, tj. utrudnianie kontaktów lub ich uniemożliwianie przez jednego z rodziców wbrew orzeczeniu sądu rodzinnego w sytuacji, gdy rodzic ten posiada pełnię władzy rodzicielskiej. Z uwagi na skutki w obszarze praw i dobra dziecka oraz nagminność występowania takich czynów, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, zachowania takie powinny być objęte ochroną prawnokarną państwa, sankcjonowaną normami Kodeksu karnego. Wąskie ujęcie przedmiotu ochrony karnej gwarantuje, że prawo karne wkroczyłoby do życia rodzinnego i prywatnego obywateli tylko w niezbędnym, koniecznym zakresie, przy okazji stanowiąc ważne działanie ukierunkowane na poprawę sytuacji dziecka w przypadku utrudniania kontaktów z rodzicem.

Opracowane przez Rzecznika Praw Dziecka uregulowania kompleksowo ujmowały zagadnienie zwiększenia ochrony prawnokarnej w zakresie ochrony praw dziecka i jego dobra. Zmiany te były uzasadnione i potrzebne, wychodziły naprzeciw społecznym oczekiwaniom, dając równocześnie organom ścigania oraz organom wymiaru sprawiedliwości instrumentarium do skutecznej walki z aktami bezprawia popełnionymi przeciwko dziecku. Przede wszystkim zwiększały zakres swobody orzeczniczej sądu, który w większym stopniu niż miało to miejsce w obowiązującym stanie prawnym, umożliwiłoby w konkretnej sprawie wymierzenie kary sprawiedliwej i zgodnej z kodeksowymi dyrektywami jej wymiaru, przy uwzględnieniu okoliczności dotyczących konkretnego zdarzenia przestępczego.

Propozycje Rzecznika Praw Dziecka zostały przychylnie przyjęte przez Prezydenta RP i dalsze prace nad nimi toczyły się w Zespole Analiz Systemowych w Kancelarii Prezydenta. Z pakietu propozycji do kolejnych analiz wyłączono propozycję penalizacji tzw. porwań rodzicielskich w węższym znaczeniu (proj. art. 244c k.k.). Rzecznik przedstawił w tym zakresie dodatkową propozycję regulacji negatywnych zachowań wobec dzieci, wskazując na możliwość ich regulacji jako proj. art. 211c k.k. Pozostałe propozycje Rzecznika, po wprowadzeniu pewnych modyfikacji, zostały zgłoszone jako inicjatywa ustawodawcza Prezydenta RP i przesłane do Sejmu RP (Druk nr 846).

■ **Upowszechnienie informacji o formach pomocy i wsparcia ofiarom przemocy domowej – wystąpienie z 17 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[577] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o rozszerzenie tematyki szkoleń dla pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w zakresie przepisów dotyczących zobowiązania do opuszczenia lokalu – 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie[578] oraz podjęcie innych działań zmierzających do upowszechnienia wiedzy o ww. środku ochrony, zapewniającym bezpieczeństwo osobom doznającym przemocy.

Rzecznik wskazał, że w myśl art. 3 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, osobie dotkniętej przemocą domową udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności poradnictwa psychologicznego, prawnego, socjalnego i rodzinnego oraz ochrony przed dalszym krzywdzeniem przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania. Zgodnie z art. 11a ust. 1 ww. ustawy jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie swoim zachowaniem, polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie, czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania. Postanowienie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku oraz staje się ono wykonalne z chwilą ogłoszenia i może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności.

Ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wynikało, że wprawdzie liczba składanych wniosków dotyczących żądania opuszczenia lokalu nieznacznie wzrasta, jednakże osoby doznające przemocy domowej w dalszym ciągu często nie znają swoich praw, a jeśli je znają, nie potrafią ich egzekwować[579].

Z tych względów Rzecznik wniósł do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podjęcie szeroko zakrojonych akcji informacyjnych i kampanii edukacyjnych na temat przemocy, informujących o możliwych formach poszukiwania pomocy i wsparcia oraz

[577] ZSR.422.19.2016.MK

[578] Dz. U. z 2015 r. poz. 1390, z późn. zm.

[579] Jak wynikało ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2014–2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r., w 2014 roku do sądów rejonowych wpłynęło **1 152** spraw w trybie art. 11a ww. ustawy (2013 – 1 114, 2012 – 730, 2011 – 197, 2010 – 353), z czego załatwionych zostało **1 134** spraw (2013 – 879, 2012 – 620, 2011 – 105), przy czym w **487** (2013 – 387, 2012 – 268, 2011 – 49, 2010 – 138) żądanie uwzględniono, a oddalono w 136 przypadkach (2013 – 118, 2012 – 74, 2011 – 10). Stosunek spraw, w których żądanie uwzględniono do spraw załatwionych w 2014 roku, wyniósł o **43%**, czyli był zbliżony do roku poprzedniego (2013 – 44%, 2012 – 43,23%, a w 2011 – 46%).

reagowania na przemoc. Zdaniem Rzecznika osoby doznające przemocy muszą mieć świadomość, że mają prawo żądać, aby sąd zobowiązał osobę stosującą przemoc do opuszczenia mieszkania. Informacje o powyższym powinny być przekazywane w ramach prowadzonych czynności, między innymi w procedurze „Niebieskie Karty", np. podczas spotkania z osobą doznającą przemocy, czy w informacji zawartej w formularzu B „Niebieskie Karty".

W odpowiedzi[580] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował, że w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie realizowane są szkolenia dla pracowników realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy, wskazując na ich liczbę, tematykę i formy przekazu. Poinformował, że szkolenia prowadzone są także na podstawie realizowanego Programu Operacyjnego pn. „Przeciwdziałanie Przemocy w Rodzinie i Przemocy ze względu na płeć" w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Szkolenia te objęły członków zespołów interdyscyplinarnych i dotyczyły prawnych aspektów przeciwdziałania przemocy oraz omówienia zjawiska przemocy, interwencyjnych i pomocowych sposobów odziaływania w sytuacji przemocy, form pracy z osobami doznającymi przemocy i osobami stosującymi przemoc.

Zdaniem Ministra nie było konieczności rozszerzenia tematyki szkoleń w zakresie art. 11 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzime, ponieważ zakres ten już uwzględniono w prowadzonych szkoleniach.

- **Ochrona dzieci przed wykorzystywaniem do żebrania – wystąpienie z 10 czerwca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[581] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zwrócił się o podjęcie działań zmierzających do zapewnienia małoletnim, w tym cudzoziemcom, zwiększonej ochrony przed wykorzystywaniem ich do żebractwa. Rzecznik zaznaczył, że wykorzystywanie małoletnich do żebractwa stanowi szczególną formę przemocy, powodującą degradację osobowości dziecka, niekorzystnie wpływając na jego rozwój. Zjawisko to narusza podstawowe prawa dziecka – w szczególności prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem i każdym innym złym traktowaniem – które są zagwarantowane, m.in. w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Konwencji o prawach dziecka. Rzecznik wniósł o podjęcie wzmożonych działań,

[580] DPS.X.5132672016.IM
[581] ZSM.422.7.2016

których celem będzie zapewnienie małoletnim niezbędnej ochrony, a także o poinformowanie o efektach inicjatyw podjętych w przedmiotowym zakresie w ubiegłym roku.

W odpowiedzi[582] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że w resorcie podejmowane są liczne przedsięwzięcia, których celem jest rozpoznawanie i eliminowanie negatywnego zjawiska wykorzystywania małoletnich do żebractwa, w tym działania o charakterze prewencyjnym i pomocowym. Opierają się one na ścisłej współpracy z instytucjami administracji rządowej, samorządowej oraz organizacjami społecznymi. MSWiA opracowało również dane liczbowe na temat małoletnich narażonych na wykorzystywanie do żebractwa. Minister poinformował również, że w porównaniu do lat ubiegłych skala problemu ujawniona na terenie kraju była niewielka.

- **Umieszczanie nieletnich w szpitalu psychiatrycznym – wystąpienia z 4 lipca i 23 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[583] do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie szeroko pojętych działań mających na celu zorganizowanie cyklu szkoleń dla sędziów w celu prawidłowego stosowania przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz zagwarantowanie dostatecznej liczby biegłych sądowych z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży.

Rzecznik zaznaczył, ze zgodnie z art. 25a § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, w razie potrzeby uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego nieletniego sąd rodzinny zarządza jego badanie przez co najmniej 2 biegłych lekarzy psychiatrów. Na wniosek biegłych lekarzy psychiatrów do udziału w wydaniu opinii sąd powołuje biegłych innych specjalności.

W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności, badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego może być połączone z obserwacją w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub popełnił wskazany ustawą czyn karalny[584].

Zgodnie z art. 25a § 3 u.p.n. o potrzebie obserwacji w podmiocie leczniczym orzeka sąd rodzinny po wysłuchaniu nieletniego, określając miejsce i czas trwania obserwacji.

Wprowadzenie zasady nakazującej wyjaśnienie wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego nieletniego w drodze opinii wydanej przez dwóch biegłych psychiatrów

[582] BMP-0791-4-3/2016/MJ
[583] ZSR.422.21.2016.MK
[584] art. 25a § 2 u.p.n.

stanowi jedną z gwarancji ochrony praw nieletniego. Określenie stanu zdrowia psychicznego nieletniego ma znaczenie przede wszystkim ze względu na potrzebę rozeznania, jakie środki należy wobec niego zastosować.

Analiza zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka spraw wskazywała, że zdarzały się sytuacje, w których sąd w trybie zabezpieczenia na czas toczącego się postępowania umieszczał nieletniego w szpitalu psychiatrycznym bez przeprowadzenia dowodu z opinii dwóch biegłych psychiatrów bądź w oparciu o opinię sporządzoną na zlecenie sądu tylko przez jednego biegłego lekarza psychiatrę, na przykład w oparciu o opinię sporządzoną przez opiniodawczy zespół sądowych specjalistów – na podstawie art. 25 § 1 u.p.n. Taka praktyka sądów była naruszeniem przepisów ustawy.

Rzecznik zwrócił uwagę, że art. 25 § 1 u.p.n. dotyczy wyłącznie diagnozy osobowości nieletniego, natomiast art. 25a § 1 dotyczy diagnozy stanu zdrowia psychicznego nieletniego i nie są to pojęcia tożsame.

Kolejnym istotnym zagadnieniem podniesionym w wystąpieniu było zwrócenie uwagi na fakt braku biegłych sądowych o specjalizacji psychiatria dziecięca, co niewątpliwie przyczynia się do zbędnej zwłoki w postępowaniu sądowym w sytuacji, gdy okoliczności sprawy wymagają niezwłocznego podjęcia czynności w celu ustalenia stanu zdrowia psychicznego nieletniego. Rzecznik wskazał przykładowo, że na liście biegłych sądowych Sądu Okręgowego w Łodzi widnieje tylko jeden czynny zawodowo biegły o specjalności psychiatria dzieci i młodzieży, natomiast na liście biegłych sądowych okręgu Sądu Okręgowego w Poznaniu nie widnieje żaden czynny zawodowo biegły o tej specjalności.

Zdaniem Rzecznika powoduje to, że postępowania w sprawach nieletnich prowadzone są przez długi czas, co godzi w konstytucyjne prawo rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

Wobec braku odpowiedzi na wystąpienie Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił się[585] do Ministra Sprawiedliwości o przekazanie informacji w powyższym zakresie.

Rzecznik Praw Dziecka oczekuje na udzielenie odpowiedzi na wystąpienia.

- **Kwestionariusze do szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania dla pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej – wystąpienia z 5 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[586] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań zmierzających do wspólnego

[585] ZSR.422.21.2016.MK
[586] ZSR.422.26.2016.MK

wypracowania narzędzi w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej dla pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, tj. kwestionariuszy do szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadkach zdiagnozowanej przemocy.

Jak wynikało z badań na temat realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2014–2020, pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej aktywnie działali w zakresie wszczynania procedury „Niebieskie Karty", jednakże instytucją, która najczęściej uruchamia procedurę, jest Policja[587], dla której opracowano narzędzia związane z szacowaniem ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową oraz algorytmy wskazujące na sposób postępowania w przypadku podejrzenia przemocy. Podobne narzędzia oraz algorytmy opracowane zostały dla pracowników szkół, placówek oświaty oraz ochrony zdrowia.

Celem ww. narzędzi oraz algorytmów postępowania było podniesienie skuteczności działań podejmowanych przez policjantów i pracowników ww. jednostek w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową. Wyniki badań statystycznych wskazywały, że pracownicy oświaty i ochrony zdrowia, których udział w wypełnianiu formularzy „Niebieska Karta – A" do czasu opracowania narzędzi i algorytmów był niewielki, coraz lepiej identyfikują i diagnozują to zjawisko.

Rzecznik podkreślił, że przedmiotowe narzędzia, opracowane również dla przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pozwolą zwiększyć liczbę skutecznych interwencji podejmowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w przypadkach przemocy w rodzinie. Ich celem będzie ułatwienie rozpoznania sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dziecka (i osoby dorosłej) w związku z występowaniem przemocy i ustalenie sposobu reagowania na te sytuacje. Wskazał również, że uzasadnienie wprowadzenia dla przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej narzędzi szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą stanowią również europejskie regulacje, które doceniają znaczenie tego rodzaju środków ochrony i podkreślają konieczność ich konstruowania i wdrażania przez wszystkie kraje Unii Europejskiej.

W odpowiedzi[588] Minister Sprawiedliwości poinformował, że w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej powstał Zespół Roboczy przygotowujący rekomendację do zmian w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Pełnomocnik Ministra

[587] Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2014 r., s. 100.
[588] DSRiN-072-4/16/2, UNP:160713-01571

Sprawiedliwości ds. Konstytucyjnych Praw Rodziny, który uczestniczy w pracach zespołu z ramienia Ministerstwa Sprawiedliwości, został zobowiązany do przekazania zespołowi wszelkich uwag podniesionych przez Rzecznika Praw Dziecka.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował[589], że w ramach projektu realizowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego pn. „Monitorowanie Losów Dziecka – standard postępowania pracowników socjalnych – narzędzie służące ochronie dzieci przed przemocą w rodzinie" został wydany poradnik dla pracowników „Pierwszego kontaktu", czyli osób, które pracują w różnych lokalnych instytucjach i mają bezpośredni kontakt z dziećmi oraz ich rodzicami. Poradnik był skierowany do pracowników socjalnych, asystentów rodziny, psychologów, pracowników ochrony zdrowia, nauczycieli, kuratorów, pedagogów i policjantów. W poradniku zostały zawarte informacje mające na celu pomoc służbom we wczesnej diagnozie i identyfikacji sytuacji kryzysowych i przemocowych wobec dziecka. Podniósł, że od momentu wprowadzenia w Policji kwestionariuszy pozwalających oszacować ryzyko zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie odnotowano wzrost liczby zatrzymanych osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie.

Minister poinformował również, że na przestrzeni lat zostały wypracowane materiały pomocnicze, z których mogą korzystać służby i przedstawiciele realizujący zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy, w tym przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.

- **Umieszczanie nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej – wystąpienie z 3 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik zwrócił się[590] do Ministra Sprawiedliwości w związku z trudnościami w wykonywaniu orzeczeń o umieszczeniu nieletniego w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą, wydanych na podstawie art. 12 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Zgodnie z § 6 ust. 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2005 r. *w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej*[591] przed umieszczeniem nieletniego w publicznym zakładzie psychiatrycznym opieki zdrowotnej dysponującym warunkami maksymalnego zabezpieczenia, w publicznym zakładzie psychiatrycznym opieki zdrowotnej

[589] DPS.VII.5132.86.2016.IM
[590] ZSR.422.24.2016.MK
[591] Dz. U. z 2005 r. poz. 692

dysponującym warunkami wzmocnionego zabezpieczenia lub w publicznym zakładzie lecznictwa odwykowego dysponującym warunkami wzmocnionego zabezpieczenia, sąd może zwrócić się do Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie o wskazanie właściwego zakładu. W tym celu przesyła Instytutowi orzeczenie o zastosowaniu środka leczniczego wraz ze zgromadzoną w sprawie dokumentacją lekarską. W myśl § 6 ust. 3 ww. rozporządzenia, Instytut wskazuje sądowi właściwy zakład w terminie 14 dni od otrzymania dokumentów, o których mowa wyżej.

Do 2006 roku sądy rodzinne dysponowały wsparciem merytorycznym ze strony działającej przy Dyrektorze Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie Komisji ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej. Z powodu braku szczegółowych podstaw ustawowych i rozporządzeń dotyczących finansowania działalności Komisji ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej z dniem 10 listopada 2006 roku jej działalność została bezterminowo zawieszona.

Od tego czasu Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie nie realizuje nałożonych na niego zadań, ze szkodą dla jakości kwalifikowania nieletnich do publicznych zakładów opieki zdrowotnej. Kwestia zawieszenia działalności Komisji ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej, a tym samym braku organu wspierającego i pomocniczego dla sądów rodzinnych w orzekaniu, była już przedmiotem wystąpień instytucji rzecznikowskich.

Rzecznik Praw Dziecka wskazał, że Minister Zdrowia w piśmie[592] z 6 kwietnia 2016 roku skierowanym do Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości zwrócił uwagę na konieczność nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, która powinna uwzględniać w szczególności określenie rodzajów podmiotów leczniczych właściwych do wykonywania środka o charakterze leczniczo-wychowawczym oraz zasad kierowania do nich nieletnich, z uwzględnieniem odpowiednich poziomów i warunków zabezpieczenia tych podmiotów oraz powołania komisji wskazującej właściwe miejsce wykonania środka, w tym określenia jej uprawnień, zasad funkcjonowania i finansowania. Jednocześnie Minister Zdrowia uznał za zasadną propozycję Rzecznika Praw Pacjenta dotyczącą powołania przy Ministrze Sprawiedliwości zespołu roboczego do opracowania kompleksowych i jak najlepszych rozwiązań prawnych, w skład którego powinni wejść przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Zdrowia, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika

[592] ZPP.073.11.2016

Praw Pacjenta oraz podmiotów leczniczych, w których jest wykonywany środek o charakterze leczniczo-wychowawczym.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się o przekazanie informacji dotyczących podjętych działań związanych z nowelizacją ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, w celu umożliwienia Instytutowi Psychiatrii i Neurologii w Warszawie wykonywanie zadań określonych w § 6 rozporządzenia, ewentualnie wskazanie innego organu, który wspierałby sądy rodzinne w wyznaczaniu miejsca realizacji środka leczniczego dla nieletnich.

W odpowiedzi[593] Minister Sprawiedliwości poinformował, że 18 sierpnia 2016 roku w Ministerstwie Sprawiedliwości odbyło się spotkanie robocze w sprawie opracowania rozwiązań w zakresie kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w ww. podmiotach leczniczych. W spotkaniu wzięli udział, m.in. przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka. Na spotkaniu zostały omówione propozycje zgłoszone przez Ministerstwo Zdrowia, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta oraz dyrektorów szpitali, do których kierowani są nieletni na podstawie art. 12 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Zgłoszone propozycje są obecnie analizowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości i poddane zostaną konsultacjom oraz uzgodnieniom z Ministerstwem Zdrowia.

■ Nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – wystąpienie z 24 sierpnia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka, nawiązując do wystąpienia do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 7 maja 2016 roku, w którym podniósł problem braku należytej ochrony prawnokarnej w zakresie ochrony praw i dobra dziecka, zwrócił się[594] do Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o rozważenie zasadności wprowadzenia nowej regulacji art. 11 § 3 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Zwrócił uwagę, że obowiązujący art. 240 § 1 k.k. oraz proj. art. 240 § 1 k.k. częściowo znalazły swoje odzwierciedlenie w obowiązującym art. 11 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W związku z zatwierdzeniem przez Zespół Analiz Systemowych powołany w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ostatecznej wersji proj. art. 240 § 1 k.k., uzasadnione stało się wprowadzenie zmiany do art. 11 § 3 u.p.n., poprzez określenie

[593] DSRiN-II-072-3/16
[594] GAB.422.4.2016.BS

czynów karanych, których popełnienie przez nieletniego – przy braku podstaw do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego – może skutkować odwołaniem przez sąd rodzinny warunkowego zawieszenia i zarządzeniem umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, uwzględniające treść proj. art. 240 § 1 k.k.

Dla zobrazowania potrzeby zmiany art. 11 § 3 u.p.n. przedstawione zostały regulacje art. 11 u.p.n. i art. 240 k.k. w brzmieniu obowiązującym oraz proj. art. 240 § 1 i § 2a k.k.

Analiza katalogu czynów karalnych, spójność systemowa regulacji, a przede wszystkim cel, jakiemu przyświecała inicjatywa Rzecznika Praw Dziecka, dotycząca zwiększenia ochrony dziecka w prawie karnym materialnym, wskazywały na potrzebę zmiany również art. 11 § 3 u.p.n.

- **Ochrona dzieci nienarodzonych narażanych na niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia na skutek spożywania przez matki w ciąży alkoholu – wystąpienia z 24 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka, w nawiązaniu do uprzednio podejmowanych działań, zaapelował[595] do Ministra Sprawiedliwości, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Zdrowia o podjęcie zintegrowanych i wielopłaszczyznowych działań mających na celu ochronę dzieci narażonych przez matki na niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia na skutek spożywania przez nie alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych podczas ciąży.

W odpowiedzi[596] Minister Sprawiedliwości poinformował, że w pełni podziela zaprezentowaną przez Rzecznika Praw Dziecka potrzebę podjęcia działań mających na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka zagrożonego utratą zdrowia lub życia na skutek nieodpowiedzialnego zachowania matek spożywających alkohol lub inne substancje psychoaktywne podczas ciąży. Ponadto poinformował, że: „w Ministerstwie Sprawiedliwości podjęte zostały działania analityczne w zakresie oceny takich zachowań w kontekście możliwych reakcji z zastosowaniem obecnie obowiązujących rozwiązań prawnych na gruncie prawa cywilnego oraz prawa karnego. Przedmiotowa problematyka poddana zostanie także ocenie w razie podjęcia decyzji o ewentualnych zmianach legislacyjnych w kontekście szerszej dyskusji nad czynami godzącymi w dobra prawne, jakimi jest życie i zdrowie człowieka”.

[595] ZSR.422.23.2015.MK
[596] DL-III-072-37/15

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej poinformował[597], że planowane jest utworzenie zespołu do spraw polityki demograficznej kraju, który charakteryzować się będzie multidyscyplinarnym podejściem do zagadnienia. Jednym z zadań zespołu będzie opracowanie kompleksowej strategii na rzecz rodzin i dzieci, poprzedzone dogłębną analizą potrzeb w tym zakresie.

Minister Zdrowia poinformował[598], że resort zaplanował szereg działań zmierzających do skuteczniejszego diagnozowania zaburzeń FASD oraz współpracę międzyresortową, której celem będzie zwiększenie świadomości społeczeństwa o wpływie spożywania alkoholu na zdrowie dzieci, a także zapewnienie większej dostępności pomocy dla osób z FASD i ich opiekunów. Poinformował również, że poruszony w uprzednim wystąpieniu Rzecznika (z 17 grudnia 2015 roku) problem pozostaje aktualny. Media regularnie donoszą o ciężarnych, które trafiły na oddziały ginekologiczno-położnicze, będąc pod wpływem alkoholu lub narkotyków. W całej Polsce rodzą się dzieci z pełnoobjawowym alkoholowym zespołem płodowym – FAS albo z innymi zaburzeniami związanymi z alkoholem. Wskazał dalej, że Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych szacuje, że co roku w Polsce rodzi się około 9 tys. dzieci z zaburzeniami rozwojowymi powstałymi w wyniku kontaktu z alkoholem w czasie życia płodowego oraz że należy zrobić wszystko, co możliwe, aby ograniczyć tę statystykę.

Mając na uwadze udzielone odpowiedzi, Rzecznik ponownie[599] wystąpił do Ministra Sprawiedliwości, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Zdrowia, wnosząc o przekazanie informacji, na jakim etapie są prace związane z ochroną dzieci poczętych, narażonych przez matki na niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia na skutek spożywania przez nie alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych podczas ciąży oraz kiedy można spodziewać się przedstawienia ich wyników.

Minister Zdrowia poinformował[600], że zadania dotyczące problematyki FASD oraz upowszechnienia wiedzy na temat szkód wynikających z picia alkoholu przez kobiety w ciąży w ramach ww. programu oraz działań podejmowanych bezpośrednio przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zrealizowane zostały poprzez przeprowadzenie kampanii „Ciąża bez alkoholu", szkoleń dla edukatorów – lekarzy ginekologów i położnych oraz różnych grup odbiorców: psychologów, pedagogów, kuratorów, pracowników socjalnych, jak również młodzieży i rodziców biologicznych,

[597] DSR.I.071.5.2015.AK
[598] MD-P.073.4.2016
[599] ZSR.422.23.2015.MK
[600] MD-P.073.4.2016.JK

adopcyjnych i zastępczych, a także szkoleń dla wychowawców świetlic socjoterapeutycznych i innych placówek opiekuńczo-wychowawczych, przygotowujących do pracy terapeutycznorehabilitacyjnej z dziećmi z FASD. Prowadzono także inne działania, w szczególności w postaci opracowania i upowszechnienia programu profilaktycznego dla młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych pn.: „Biorę odpowiedzialność", współpracy z różnymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi oraz wspierania naukowych projektów badawczych. Minister poinformował także, że prowadzane są działania mające na celu utworzenie Poradni FASD w Warszawie, która oprócz diagnozy i terapii dzieci z FASD, prowadziłaby terapię uzależnień dla kobiet w ciąży, mających problem z zaprzestaniem picia alkoholu, a przy oddziale neurologicznym w Szpitalu Pediatrycznym WUM, powstaje Poradnia diagnozy, terapii i rehabilitacji dzieci z FASD. Przygotowany jest również film instruktażowy adresowany do diagnostów FASD z zakresu pomiaru kluczowych dysmorfii FASD, jak i oceny pobocznych zmian fizycznych charakterystycznych dla FASD oraz nowa odsłona strony www.ciazabezalkoholu.pl, Witryna adresowana będzie zarówno do kobiet w ciąży, jak i ją planujących. Stanowić będzie źródło informacji dotyczących FASD dla rodziców, wychowawców, specjalistów i osób dorosłych z FASD. Dodatkowo Minister poinformował, że w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020, przyjętego w dniu 4 sierpnia 2016, wprowadzony został *Krajowy program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.*

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w piśmie z 4 października 2016 roku poinformował[601], że w dalszym ciągu trwają prace nad powołaniem zespołu do spraw polityki demograficznej kraju.

Minister Sprawiedliwości poinformował[602], że podziela działania podjęte przez Ministra Zdrowia, o których mowa w piśmie z 12 września 2016 roku, oraz przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, o których mowa w piśmie z 4 października 2016 roku.

■ **Kontynuowanie działań na rzecz profilaktyki rówieśniczej w kontekście zażywania przez młodzież środków psychoaktywnych – wystąpienie z 7 października 2016 roku**

W wystąpieniu[603] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik Praw Dziecka wniósł o przekazanie informacji w zakresie działań resortu na rzecz kontynuacji programu profilaktyki rówieśniczej „Profilaktyka a Ty" w kontekście pozostającego na

[601] DSR.I.07I.6.2016.AK
[602] DL-III-072-43/16
[603] GAB.422.5.2016.BS

bardzo wysokim poziomie i zagrażającego życiu i zdrowiu młodych ludzi problemu zażywania substancji psychoaktywnych oraz występującego zjawiska przemocy.

Rzecznik podkreślił, że każda inicjatywa, która może ochronić życie i zdrowie nawet jednego dziecka, jest bezcenna, dlatego z uwagą obserwuje rozwój i bezpośrednio uczestniczy w programie zainicjowanym i prowadzonym przez Komendę Główną Policji. Przypomniał, że ponad 10-letnia działalność ww. programu przynosi doskonałe efekty w profilaktyce rówieśniczej uczniów szkół ponadpodstawowych, poprzez kreowanie mody na życie wolne od przemocy i uzależnień. Zaznaczył jednocześnie, że całoroczna praca tzw. PaTportów i młodzieżowych liderów oraz organizacja regionalnych i centralnych spotkań młodzieży prowadzonych pod nazwą „Przystanek PaT" była możliwa dzięki bezpośredniemu wsparciu w ramach rządowych programów MSWiA „Razem bezpieczniej" oraz MEN „Bezpieczna i przyjazna szkoła".

Rzecznik zadeklarował wszelkie możliwe wsparcie dla tego typu inicjatyw w profilaktyce rówieśniczej, które mogą realnie wpływać na poprawę bezpieczeństwa poprzez kształtowanie odpowiedzialnych postaw dzieci i młodzieży oraz zwrócił się o odpowiedź na pytania młodzieży w zakresie działań nakierowanych na kontynuację i rozbudowę programu PaT.

W odpowiedzi[604] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że jednym z głównych zadań realizowanych przez resort jest przeciwdziałanie przestępczości. W tym kontekście trudno przecenić wagę profilaktyki rówieśniczej wśród młodzieży przy zapobieganiu takim zjawiskom patologicznym jak narkomania i przyjmowanie substancji zastępczych oraz spożywanie alkoholu. Poinformował, że w MSWiA trwają prace nad nowymi programami, które będą angażować młodzież szkół ponadpodstawowych w sposób szerszy niż program „Profilaktyka a Ty". Podzielił opinię, że profilaktyka rówieśnicza jest jedną z ważniejszych metod pozwalających na kształtowanie właściwych postaw wśród najmłodszych obywateli. Poinformował, że w resorcie opracowano „Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017". Polega on na wspieraniu działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, w tym także zadań skierowanych do młodzieży. Ponadto w 2016 roku w MSWiA zostały rozstrzygnięte cztery otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe. Uruchomiony został także program „Dzielnicowy bliżej nas", dzięki któremu zwykli obywatele, także najmłodsi, będą mieli bliższy kontakt z funkcjonariuszami Policji. W działalności profilaktycznej cennym instrumentem okazała się

[604] DKSP-0748-6/2016

uruchomiona na terenie całej Polski „Mapa zagrożeń bezpieczeństwa", a także odtwarzane w ostatnich miesiącach posterunki Policji. Minister z zadowoleniem przyjął także deklarację Rzecznika o gotowości wspierania inicjatyw na rzecz kreatywnej profilaktyki rówieśniczej w pracy wychowawczej z młodzieżą szkolną.

- **Ochrona praw i dobra nieletnich w policyjnych izbach dziecka – wystąpienie z 28 października 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[605] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w związku z licznymi sygnałami o stwierdzonych nieprawidłowościach w policyjnych izbach dziecka, wskazujących na nieprzestrzeganie praw nieletnich, którzy w nich przebywają. Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendzie Głównej Policji, Komendzie Stołecznej Policji, czternastu komendach wojewódzkich oraz we wszystkich funkcjonujących policyjnych izbach dziecka kontrolę, której celem było dokonanie oceny przestrzegania praw nieletnich.

Z informacji o wynikach kontroli[606] „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka" wynikało, że prawa nieletnich przebywających w policyjnych izbach dziecka nie zawszę są przestrzegane. NIK ujawnił szereg nieprawidłowości, w szczególności przypadki ograniczania nieletnim kontaktu z rodzicami, obrońcą lub opiekunem, ograniczania prawa do swobody i tajemnicy komunikowania się, naruszania prawa do intymności oraz swobodnego zgłaszania próśb, skarg i wniosków, jak również przedłużania czasu pobytu nieletniego w placówce ponad ramy czasowe określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli stwierdzone nieprawidłowości były przede wszystkim konsekwencją niedostosowania aktów wykonawczych do przepisów ustaw, w tym Konstytucji RP, braku procedur i jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka oraz wypracowanych praktyk w zakresie sprawowania opieki nad nieletnimi. W niektórych przypadkach nieprawidłowości wynikały z braku odpowiednich nakładów na modernizację i utrzymanie tych placówek.

NIK podkreślił w raporcie , że sprawowany nad funkcjonowaniem policyjnych izb dziecka nadzór nie zapewniał w wystarczającym stopniu przestrzegania praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka oraz sprzyjał dowolności stosowania przez te placówki rozwiązań w zakresie sprawowania opieki nad nieletnimi i przestrzegania ich praw. Nie kontrolowano należycie policyjnych izb dziecka, mimo że od wielu lat organizacje

[605] ZSR.422.32.2016.MK
[606] nr P/16/085

zajmujące się oceną przestrzegania praw nieletnich sygnalizowały nieprawidłowości w funkcjonowaniu tych placówek.

W związku z powyższym NIK skierował do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wniosek o podjęcie działań w celu zmiany przepisów i uregulowania kwestii dotyczących: poszanowania prawa do intymności i prywatności podczas korzystania z pomieszczeń sanitarnych oraz dokonywania kontroli osobistej; kontaktu nieletnich z rodzicem, opiekunem lub obrońcą oraz możliwości wcześniejszego niż po upływie pięciu godzin wydawania posiłków nieletnim umieszczonym w policyjnych izbach dziecka, w przypadkach uzasadnionych długim okresem, który upłynął od chwili zatrzymania do umieszczenia w placówce. Jednocześnie NIK zarekomendował Komendantowi Głównemu Policji opracowanie i wdrożenie jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka oraz sprawowania opieki nad nieletnimi.

Rzecznik Praw Dziecka już w 2012 roku zwracał uwagę[607] na przypadki nieprzestrzegania praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka, w szczególności praktykę bezprawnego wydłużania czasu pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka ponad ramy czasowe określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz brak odpowiednich warunków przebywania nieletnich w policyjnych izbach dziecka.

Z raportu NIK wynika jednak, że mimo wprowadzonych regulacji prawnych oraz zmian organizacyjnych, nadal nie stworzono optymalnych warunków, umożliwiających bezpieczny oraz zgodny z obowiązującymi przepisami prawa pobyt nieletnich w policyjnych izbach dziecka.

Mając na uwadze konieczność zapewnienia nieletnim umieszczonym w policyjnych izbach dziecka pełnego poszanowania ich praw, Rzecznik zwrócił się do Ministra Spraw wewnętrznych i Administracji o zajęcie stanowiska w zakresie podnoszonych problemów, a także przekazanie informacji odnośnie działań i zamierzeń resortu w kwestii wyeliminowania stwierdzonych przez NIK nieprawidłowości.

W odpowiedzi[608] Minister poinformował, że w resorcie zostały podjęte prace legislacyjne nad *projektem rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniającego rozporządzenie w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń*

[607] Wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości w sprawie zbyt długich pobytów nieletnich w policyjnych izbach dziecka z 23 listopada 2012 roku (znak: ZSR/500/31/2012/UZ).
[608] BMP-0791-4-5/2016/MJ

przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb. Poinformował, że przedmiotowy projekt – pozostający obecnie na etapie uzgodnień międzyresortowych – przewiduje zmiany w funkcjonowaniu policyjnych izb dziecka poprzez ułatwienie procedury kontaktu nieletniego z rodzicem, opiekunem albo obrońcą poprzez wyeliminowanie zapisu warunkującego odwiedziny od uzyskania uprzedniej zgody kierownika izby dziecka, policjanta prowadzącego sprawę lub sądu oraz zmianę zasad wydawania posiłków, umożliwiających wcześniejsze wydanie posiłku nieletniemu.

Odnosząc się natomiast do zagadnienia dotyczącego obecności policjantów podczas odwiedzin nieletniego przez obrońcę, rodzica lub opiekuna, wyjaśnił, że co do zasady nieletni przebywa w policyjnej izbie dziecka na etapie prowadzonego postępowania wyjaśniającego, a więc w czasie, gdy wobec nieletniego zarówno Policja, jak i sąd prowadzą określone czynności procesowe. Umożliwienie kontaktu nieletniego z osobami przez niego wskazanymi bez obecności funkcjonariusza Policji w trakcie spotkania w policyjnej izbie dziecka mogłoby skutkować zakłóceniem toku postępowania. Nie można, bowiem wykluczyć np. sytuacji, w której nieletni sprawca czynów karalnych, dążąc do uniknięcia odpowiedzialności za swoje czyny, będzie nakłaniał świadków do składania fałszywych wyjaśnień lub zeznań. Ponadto podczas odwiedzin może dochodzić do przypadków przekazywania nieletnim przedmiotów, których posiadanie w policyjnej izbie dziecka jest zabronione, a które to mogą być wykorzystane np. do zamachu na życie lub zdrowie nieletniego lub innych przebywających w placówce osób. W związku z powyższym w ocenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji występowanie powyższych ryzyk nie przemawia za przyjęciem rozwiązania wykluczającego możliwość obecności funkcjonariusza podczas odwiedzin nieletniego w policyjnej izbie dziecka.

Minister poinformował również, że w 2015 roku Dyrektor Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji wystosował pismo zalecające Komendantom Wojewódzkim (Stołecznemu) Policji zaopatrzenie policyjnych izb dziecka w niezbędne wyposażenie, celem zapewnienia poczucia intymności nieletnim. Zalecenia te są realizowane poprzez sukcesywne doposażanie pokoi sanitarnych w zasłony lub przepierzenia, w miarę posiadanych środków finansowych. Minister stwierdził, że w świetle informacji przedstawionych przez Policję stwierdzenie przez NIK niewłaściwych rozwiązań w 61% policyjnych izb dziecka prawdopodobnie wynika z faktu, że zalecenia KGP nie zostały jeszcze wdrożone we wszystkich policyjnych izbach dziecka, natomiast nie jest wynikiem braku odpowiednich regulacji prawnych. Za przedstawioną oceną przemawia fakt, że w części

policyjnych izb dziecka odnotowano standard oczekiwany przez organ kontroli. Istnieją zatem uzasadnione podstawy do prognozowania, że dla uzyskania efektu postulowanego przez NIK wystarczające może okazać się dokończenie wdrażania ww. zaleceń.

Rzecznik został poinformowany, że Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w piśmie z dnia 8 listopada 2016 roku skierowanym do Wiceprezesa Najwyższej Izby Kontroli zobowiązał się do monitorowania postępów w zakresie realizacji ww. zaleceń Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP. W związku z powyższym ewentualna inicjatywa legislacyjna w omawianym zakresie będzie rozważona w zależności od tempa poprawy wdrażania standardów pobytu w policyjnych izbach dziecka. Minister poinformował także, że nieletniemu umieszczonemu w izbie zapewnia się możliwość składania próśb, skarg i wniosków do kierownika izby lub wyznaczonego przez niego policjanta. Zachowane są tu procedury postępowania administracyjnego. Dodał, że adresatem ewentualnej skargi nieletniego lub jego opiekuna prawnego może być również sąd rodzinny.

Przyznał jednak, że w praktyce mają miejsce incydentalne przypadki przekroczenia określonych przez ustawodawcę terminów pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka. Wynika, to co do zasady, z trudności ze wskazaniem nieletniemu miejsca przez sąd we właściwym ośrodku lub też z uwagi na niezbędne do wykonania przez sąd czynności procesowe. Zapewnił, że wszystkie podniesione przez NIK przypadki przedłużenia pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka były uzgodnione z właściwymi sądami i odbywały się za ich zgodą oraz że nieletni otrzymuje na czas pobytu w izbie nieodpłatnie odzież, bieliznę i obuwie, odpowiednie do pory dnia i roku, o ile własna odzież nieletniego nie nadaje się do użytku lub jeśli jej używanie jest niedopuszczalne ze względów higienicznych. W odniesieniu do stanu technicznego pomieszczeń w policyjnych izbach dziecka wyjaśnił, że pomieszczenia te (w tym miejsca przeznaczone do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu) są systematycznie dostosowywane do wymogów technicznych, w miarę posiadanych przez Policję środków finansowych, zgodnie z opracowanym w 2012 r. harmonogramem.

- **Nowelizacja przepisów dotyczących policyjnych izb dziecka – wystąpienie z 28 października 2016 roku**

W wystąpieniu[609] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik Praw Dziecka przedstawił uwagi do projektu rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniającego rozporządzenie *w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych,*

[609] ZSR.422.33.2016.MK

tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb.

Rzecznik pozytywnie ocenił podjęte działania mające na celu zagwarantowanie ochrony praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka.

Z informacji NIK o wynikach kontroli[610] „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka" wynikało, że prawa nieletnich przebywających w policyjnych izbach dziecka nie zawszę są przestrzegane, co jest konsekwencją przede wszystkim niedostosowania aktów wykonawczych do przepisów ustaw, w tym Konstytucji RP, braku procedur i jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka oraz wypracowanych praktyk w zakresie sprawowania opieki nad nieletnimi.

§ 8 ust. 1 pkt 9 regulaminu pobytu w izbie (dalej: regulamin), stanowiący załącznik nr 12 do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. *w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb* (dalej: rozporządzenie), warunkujący możliwość odwiedzin rodziców, obrońcy lub opiekuna od uzyskania zgody sądu, kierownika izby lub policjanta prowadzącego sprawę, stoi w sprzeczności z art. 32g § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, zgodnie z którym nieletniemu, na jego żądanie, umożliwia się nawiązanie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka kwestia obecności funkcjonariusza w czasie odwiedzin rodziców, obrońcy lub opiekuna wymagała uregulowania. Jak wynikało z informacji NIK o wynikach kontroli nr P/16/085 w większości policyjnych izb dziecka kontakt z rodzicami, obrońcą lub opiekunem odbywa się w obecności funkcjonariusza. Powyższa praktyka stanowi niewątpliwie rodzaj ograniczenia prawa nieletniego do kontaktu z bliskimi oraz obrońcą. Co do zasady odwiedziny powinny odbywać się bez obecności funkcjonariusza, chyba że taka obecność jest konieczna z uwagi na zagrożenie bezpieczeństwa. Trzeba też zauważyć, że regulacje prawne pomijały kwestię kontaktów telefonicznych nieletniego z rodzicem, obrońcą lub opiekunem.

Odnosząc się do zmiany § 8 ust. 1 w pkt 1 regulaminu, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka niewystarczające jest, z punktu widzenia praw nieletniego do otrzymania wyżywienia w odpowiednim czasie, poprzestanie na określeniu, że w uzasadnionych

[610] nr P/16/085

przypadkach nieletniemu można wydać posiłek przed upływem 5 godzin od umieszczenia go w izbie. Prawo nieletniego do otrzymania wyżywienia w odpowiednim czasie powinno być regułą, tymczasem pojęcie „w uzasadnionych przypadkach" oznacza szczególny wyjątek od zasady. Nieletni powinni mieć możliwość zaspokojenia głodu i pragnienia w każdej sytuacji, gdy od zatrzymania/udziału w rozprawie do momentu umieszczenia/powrotu do policyjnej izby dziecka minął dłuższy czas.

Rzecznik Praw Dziecka podzielił postulaty zawarte w Informacji NIK, że pewne kwestie wymagają interwencji legislacyjnej. Wskazał dodatkowo w szczególności: brak formalnych procedur umożliwiających nieletnim skorzystanie z prawa do złożenia skargi lub wniosku; konieczność zapewnienia poszanowania prawa nieletnich do intymności i prywatności podczas korzystania z pomieszczeń sanitarnych oraz dokonywania kontroli osobistej.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazał[611] nową wersję projektu rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, zmieniającego rozporządzenie w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, opracowaną w oparciu o uwagi zgłoszone podczas uzgodnień międzyresortowych i społecznych.

Odnosząc się do sygnalizowanej przez Rzecznika uwagi dotyczącej konieczności doprecyzowania § 8 ust. 1 pkt 9 załącznika nr 12 do rozporządzenia (regulaminu pobytu w izbie) poprzez wskazanie możliwości nawiązania kontaktu przez nieletniego lub z nieletnim, między innymi w formie telefonicznej, w ocenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji proponowane rozwiązanie było niecelowe. Wskazał, że zgodnie z zasadami techniki prawodawczej projektowane rozporządzenie nie może modyfikować przepisów *ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Z art. 32g § 3 u.p.n. wynika jednoznacznie, że nieletniemu umożliwia się nawiązanie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub adwokatem na jego żądanie. Ustawa nie odnosi się w żaden sposób do telefonicznej formy kontaktu ani go do takiej formy nie ogranicza. Z tego względu projektowany § 8 ust. ł pkt 9 regulaminu pobytu w izbie nie wyklucza możliwości nawiązania kontaktu za pośrednictwem technicznych środków łączności, w tym telefonu.

[611] DP-WL-0231-12/2016/WR/JG

Odnosząc się do propozycji dotyczącej zagwarantowania nieletniemu odwiedzin oraz rozmowy telefonicznej w warunkach zapewniających poufność rozmowy, Minister nie podzielił jej zasadności, uzasadniając, że może to skutkować m.in. zakłóceniem toku przedmiotowego postępowania. Minister podkreślił konieczność zapewnienia bezpieczeństwa nieletnim przebywającym w izbie.

Zgłoszony przez Rzecznika Praw Dziecka postulat o podjęciu działań legislacyjnych mających na celu bardziej precyzyjne uregulowanie formalnych procedur umożliwiających nieletnim skorzystanie z prawa do złożenia skargi lub wniosku – w ocenie Ministra – był nieuzasadniony.

■ **Ograniczenie reklam z udziałem małoletnich oraz reklam do nich kierowanych – wystąpienie z 25 listopada 2016 roku**

Zagadnienie wykorzystywania dziecka w przestrzeni medialnej pozostaje w obszarze szczególnego zainteresowania Rzecznika Praw Dziecka. W związku z powyższym Rzecznik pozytywnie ocenił Dezyderat nr 10 Sejmowej Komisji do Spraw Petycji do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie ograniczenia reklam z udziałem małoletnich oraz reklam do nich kierowanych i przedstawił Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego stanowisko[612] w sprawie. Rozpatrywana petycja porusza bardzo istotny problem związany z jednej strony z ochroną wizerunku i dobra dziecka jako aktora w reklamie, z drugiej – kierowania do najmłodszych komunikatów reklamowych o znacznej sile oddziaływania, naruszających delikatną konstrukcję nieukształtowanej jeszcze psychiki młodego człowieka. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka należy wzmocnić ochronę dzieci poprzez wprowadzenie zakazu reklam, które ośmieszają dziecko bądź ukazują je w krępującej sytuacji, a także mogą spowodować podejmowanie przez dzieci zachowań ryzykownych. Rzecznik podkreślił, że przystępując do opracowania rozwiązań prawnych w powyższym zakresie, należy jednak rozważyć wszelkie aspekty wprowadzonych ograniczeń, tak by nie spowodować zakazu emisji materiałów wartościowych i służących dobru dziecka, np. kampanii społecznych.

■ **Ściganie sprawców przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich – wystąpienia z 14 grudnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[613] do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań zmierzających do podwyższenia kwalifikacji osób prowadzących postępowania karne, w których uczestniczą dzieci, a także wypracowanie standardów w zakresie sprawnego

[612] ZSS.422.49.2016.JW
[613] ZSR.422.20.2016.MK

zbierania materiału dowodowego, umożliwiających skuteczne i szybkie przeprowadzenie czynności z udziałem małoletnich. Zwrócił uwagę na istotne zagadnienie, jakim jest ściganie sprawców przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich, w tym w szczególności przestępstw wymienionych w art. 185a k.p.k.

Zdaniem Rzecznika od tego, jak szybko, profesjonalnie i skutecznie zostanie udzielona pomoc dziecku zależy, jak poważne będą następstwa doznanej przez niego krzywdy. Ważne, by jak najszybciej objąć dziecko specjalistyczną pomocą oraz podjąć skuteczne i sprawne działania w ramach prowadzonego postępowania karnego. Konieczna jest szybka interwencja, zwłaszcza, gdy podejrzanym/oskarżonym jest osoba bliska dziecku.

Rzecznik przypomniał o treści art. 23 k.p.k. (w sprawie o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym – prokurator – zawiadamia sąd rodzinny, który w tej sytuacji obowiązany jest zbadać sytuację rodzinną dziecka i podjąć decyzje dotyczące władzy rodzicielskiej i sprawowania opieki nad dzieckiem).

Rzecznik podkreślił, że w przypadku gdy pokrzywdzonym jest dziecko, zachodzi potrzeba bezzwłocznego podejmowania czynności przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, mających na celu zebranie i zabezpieczenie materiału dowodowego, koniecznego do przedstawienia podejrzanemu zarzutów, jak też podjęcie innych czynności zabezpieczających dobro dziecka, np. w postępowaniu opiekuńczym. Szybkie i sprawne zebranie oraz zabezpieczenie dowodów zdaniem Rzecznika Praw Dziecka ma istotne znaczenie dla czynności przesłuchania pokrzywdzonego małoletniego.

W jego ocenie prawna ochrona małoletnich jest obecnie szeroka, jednakże poza dobrym prawem – w celu minimalizowania negatywnych skutków udziału dziecka w przesłuchaniu – potrzebna jest także wola ze strony organów postępowania, empatia, otwartość na wzajemną współpracę oraz wiedza z zakresu psychologii rozwojowej dziecka. Konieczne jest zatem stałe podnoszenie umiejętności i kwalifikacji osób prowadzących tę czynność dowodową.

W odpowiedzi[614] Prokuratura Krajowa poinformowała, że przeprowadzone we wszystkich podległych jednostkach organizacyjnych prokuratury ustalenia w zakresie przyjętej praktyki organizacji i przeprowadzania przesłuchań małoletnich świadków w toku postępowań przygotowawczych oraz gromadzenia istotnego materiału dowodowego w sposób umożliwiający jak najszybsze wykonanie czynności z udziałem małoletnich pozwalają na stwierdzenie, że poruszana problematyka pozostaje w szczególnym zainteresowaniu zarówno prokuratorów referentów poszczególnych spraw, jak też ich przełożonych, podejmujących,

[614] PKIIP 431.2.201

w przypadku zaistnienia takiej konieczności, stosowne działania organizacyjne. Wskazano, że przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych lub małoletnich świadków o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego odbywają się zgodnie z zasadami i trybem określonym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c, z uwzględnieniem wytycznych Prokuratora Generalnego z dnia 22 lutego 2016 r., dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz regulacji zawartych w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Jednocześnie podkreślono, że organizacja tej czynności w zasadzie spoczywa na sądzie, który wyznacza jej czas i miejsce oraz że przestrzega się reguł ustanawiania kuratora kolizyjnego.

Ponadto poinformowano Rzecznika, że mając na względzie doniosłość poruszanej problematyki, w Prokuraturze Okręgowej w Łomży zaplanowano w I kwartale 2017 r. lustrację zawisłych w podległych prokuraturach rejonowych postępowań, prowadzonych z zastosowaniem instytucji przesłuchania w trybie art. 185a oraz 185b Kodeksu postępowania karnego. Wyniki przeprowadzonej lustracji będą asumptem do podjęcia ściślejszej współpracy z właściwymi prezesami sądów rejonowych w zakresie usprawnienia wyznaczania terminów przesłuchań małoletnich pokrzywdzonych, aktywniejszej współpracy z biegłymi psychologami oraz ustalenia potrzeb szkoleniowych oraz ich formy.

Jednocześnie podkreślono, że prokuratorzy uczestniczą w szkoleniach związanych z problematyką, m.in. przemocy w rodzinie czy wykorzystaniem seksualnym dzieci, podczas których przynajmniej w części poruszane są kwestie metodyki przesłuchiwania małoletnich pokrzywdzonych czy świadków.

- **Opracowanie i wdrożenie jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka – wystąpienie z 27 grudnia 2016 roku**

W związku z licznymi nieprawidłowościami stwierdzonymi podczas kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka” i zaleceniami wydanymi przez NIK Komendantowi Głównemu Policji w zakresie opracowania i wdrożenia jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[615] do Komendanta Głównego Policji o przekazanie

[615] ZSR.422.32.2016.MK

informacji, na jakim etapie są powyższe prace oraz kiedy może się spodziewać przedstawienia ich wyników.

W odpowiedzi[616] Komendant Główny Policji poinformował, że Policja dokłada wszelkich starań, by pobyt nieletnich w placówce z jednej strony był w najwyższym stopniu komfortowy, z drugiej natomiast – stanowił gwarancję zachowania optymalnego poziomu bezpieczeństwa. Poinformował, że podjęte zostały działania zmierzające do zmiany przepisów rozporządzenia w obszarze dotyczącym możliwości nawiązania kontaktu nieletniego z rodzicem, opiekunem lub obrońcą za zgodą policjanta. Z inicjatywy Policji podjęto działania legislacyjne, w wyniku których odwiedziny wymagać będą jedynie wcześniejszego uzgodnienia ich terminu z kierownikiem policyjnej izby dziecka. Taki tryb postępowania podyktowany jest z jednej strony koniecznością realizacji uprawnień nieletniego w postaci kontaktu z rodzicem, opiekunem lub adwokatem, z drugiej natomiast – potrzebą zagwarantowania niezakłóconego toku funkcjonowania izby.

Odnosząc się do zarzutu braku formalnych procedur umożliwiających nieletnim skorzystanie z prawa do złożenia skargi lub wniosku w sposób samodzielny i swobodny, bez ich cenzurowania, Komendant nie podzielił poglądu, że marginalna liczba skarg, tj. jedna na przestrzeni ostatnich lat, podyktowana jest złymi procedurami w tym zakresie. W ocenie Policji znikomą liczbę skarg należy rozpatrywać w kontekście profesjonalnego poziomu realizowanych w izbach zadań, a nie poprzez pryzmat utrudniania czy też uniemożliwiania skorzystania z prawa do złożenia prośby, skargi lub wniosku nieletniemu przebywającemu w policyjnej izbie dziecka. Poinformował też, że obowiązujące standardy w zakresie wyposażenia oraz funkcjonowania policyjnych izb dziecka oparte są na powszechnie obowiązujących dla wszystkich jednostek organizacyjnych Policji przepisach, a Policja systematycznie doposaża pokoje, m.in. w przesłony lub przepierzenia, celem zapewnienia nieletnim poczucia intymności. Komendant Główny Policji poinformował, że wychodząc naprzeciw oczekiwaniom instytucji stojących na straży praw człowieka, Policja podjęła działania zmierzające do przeniesienia przepisów dotyczących szczegółowego sprawdzenia nieletniego w trakcie przyjmowania i pobytu w policyjnej izbie dziecka z rozporządzenia do aktu prawnego rangi ustawowej.

Komendant przyznał, że w praktyce miały miejsce przypadki przekroczenia określonych przez ustawodawcę terminów pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka. Wytłumaczył, że taki stan rzeczy wynikał głównie z trudności ze wskazaniem nieletniemu

[616] EK-369/17

miejsca przez sąd we właściwym ośrodku lub też niezbędne do wykonania czynności procesowe.

Odnosząc się do problemów: złego stanu technicznego policyjnych izb dziecka, braku możliwości korzystania przez nieletnich z zajęć na świeżym powietrzu oraz braku wydzielonych miejsc do kontaktu z rodzicami, opiekunem lub obrońcą, poinformował, że zarówno zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa, jak i maksymalnego poziomu komfortu pobytu nieletnich stanowi dla Policji jeden z priorytetów. Dlatego też pomieszczenia funkcjonujących izb (w tym miejsca przeznaczone do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu) są systematycznie dostosowywane – w miarę posiadanych środków finansowych.

5.2. Sprawy indywidualne związane z prawem do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem

■ Przemoc w środowisku domowym

Rzecznik Praw Dziecka, tak jak w latach ubiegłych, podejmował z urzędu sprawy małoletnich, którzy stali się ofiarami przemocy fizycznej ze strony rodziców lub faktycznych opiekunów.

Przykładem może być sprawa[617] dotycząca trzymiesięcznej małoletniej, która, na skutek przemocy stosowanej przez ojca i matkę, doznała licznych obrażeń ciała, w tym pęknięcia kości czołowej. Do ujawnienia faktu bicia dziecka przyczyniła się czujność i wrażliwość pracowników służby zdrowia, którzy zażądali od matki pilnego kontaktu z przychodnią. Matka potrzebowała zaświadczenia lekarskiego o sprawowaniu opieki nad dzieckiem. Lekarka od dawna znała środowisko opiekuńczo-wychowawcze dziewczynki, gdyż pozostawała pod jej opieką również najbliższa rodzina dziecka. Wiedząc, że jest to środowisko dysfunkcyjne, wraz z pielęgniarką wykazała szczególną czujność, wzywając matkę z dzieckiem do przychodni. Odmówiła wystawienia zaświadczenia bez przeprowadzenia badania dziewczynki. Lekarz opiekująca się dzieckiem w ramach podstawowej opieki medycznej, po zbadaniu dziecka i dostrzeżeniu u niego widocznych śladów przemocy, zdecydowała o natychmiastowym powiadomieniu organów ścigania. W prokuraturze prowadzone było śledztwo przeciwko rodzicom małoletniej. Zastosowano wobec nich środki zapobiegawcze w postaci tymczasowego aresztowania.

[617] ZSR.442.186.2016.AP

Równolegle sąd opiekuńczy wszczął z urzędu sprawę w przedmiocie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. W ramach tego postępowania sąd zdecydował o umieszczeniu małoletniej w trybie natychmiastowym w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w tym postępowaniu. Na wniosek Rzecznika złożony na rozprawie sąd pozbawił rodziców małoletniej władzy rodzicielskiej. Orzeczenie jest prawomocne. Dziecko zostało zgłoszone do adopcji.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również czynności w sprawie 11-letniego małoletniego, który na skutek pobicia doznał wielomiejscowych urazów i był hospitalizowany[618]. Prokurator wszczął przeciwko ojcu pokrzywdzonego chłopca postępowanie o czyn z art. 207 k.k. i skierował wniosek o zastosowanie wobec niego izolacyjnego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania. W tym samym czasie sąd rejonowy wszczął z urzędu sprawę o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nad małoletnim i jego braćmi. Na czas trwania postępowania sąd, zabezpieczając dobro dzieci, umieścił je pieczy zastępczej. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w sprawie. Sąd pozbawił ojca małoletnich władzy rodzicielskiej, zaś matce ograniczył władzę rodzicielską i zdecydował o pozostawieniu dzieci w pieczy zastępczej. Rzecznik Praw Dziecka nadal monitoruje sprawę karną, która toczy się przeciwko ojcu chłopców.

Kolejnym przykładem działań Rzecznika w sprawach z zakresu przemocy stosowanej wobec dzieci w rodzinach było postępowanie dotyczące sześciomiesięcznego chłopca, który został pobity i w stanie bardzo ciężkim trafił do szpitala[619]. Lekarze zdiagnozowali u dziecka zaburzenia świadomości, okresowe drgawki oraz brak reakcji na bodźce. W wykonanym badaniu tomograficznym głowy stwierdzono u małoletniego złamanie kości potylicznej. Prokurator wszczął postępowanie karne wobec matki dziecka o czyn z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. Wobec podejrzanej zastosowany został środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Śledztwo w tej sprawie zostało zakończone skierowaniem do sądu aktu oskarżenia przeciwko matce dziecka o to, że kilkakrotnie uderzając głową syna o przewijak, spowodowała u małoletniego obrażenia skutkujące ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu.

Sąd rodzinny wszczął natomiast sprawę o pozbawienie rodziców małoletniego władzy rodzicielskiej i na czas trwania postępowania zarządził natychmiastowe umieszczenie pokrzywdzonego chłopca i jego brata w rodzinie zastępczej (u babki ojczystej). Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w sprawie i wniósł o dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii opiniodawczego zespołu specjalistów sądowych na okoliczność ustalenia więzi

[618] ZSR.442.27.2016.MA
[619] ZSR.442.76.2016.MA

emocjonalnych łączących dzieci z ojcem i babką ojczystą, ich predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych, a także wskazanie, czy ww. po ewentualnym przebyciu warsztatów wychowawczych z pomocą koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej i kuratora sądowego byliby w stanie należycie sprawować opiekę nad małoletnimi oraz czy dzieci powinny pozostać pod pieczą babci ojczystej i należy jej powierzyć obowiązki rodziny zastępczej, czy też małoletni powinien być wychowywany przez ojca.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika Praw Dziecka. Po zapoznaniu się z treścią opinii Rzecznik zajmie stanowisko procesowe. Zarówno sytuacja opiekuńczo-wychowawcza dzieci, jak i przebieg postępowania karnego pozostaje w stałym zainteresowaniu Rzecznika.

Kolejna sprawa, w której Rzecznik Praw Dziecka interweniował z urzędu, została podjęta po powzięciu informacji o śmierci 4-letniej dziewczynki, na ciele której lekarz i ratownicy medyczni stwierdzili liczne ślady pobicia[620].

W sprawie wszczęto śledztwo, a przeprowadzona w jego toku sekcja zwłok dziecka wykazała u zmarłej małoletniej ciężkie obrażenia wielomiejscowe i wielonarządowe. Pod zarzutem popełnienia zbrodni zabójstwa i znęcania się ze szczególnym okrucieństwem nad dzieckiem stanął konkubent matki. Matce zaś prokuratura postawiła zarzut popełnienia czynu polegającego na narażeniu córki na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia oraz spowodowanie uszczerbku na zdrowiu skutkującego śmiercią dziecka. Oboje podejrzani zostali tymczasowo aresztowani przez sąd. Postępowanie karne w tej sprawie trwa i jest na bieżąco monitorowane przez Rzecznika.

Kolejnym przykładem sprawy prowadzonej z urzędu przez Rzecznika, w której doszło do tragicznego skutku w postaci śmierci dziecka, było postępowanie dotyczące małoletniego ciężko pobitego przez konkubenta matki[621]. Czynności kontrolne przeprowadzone przez Rzecznika pozwoliły na ustalenie, że asystent wspierający rodzinę zmarłego chłopca zaniedbał swoje obowiązki i nie powiadomił odpowiednich służb o wcześniej zaobserwowanych licznych zasinieniach na twarzy dziecka. Stwierdzone przez Rzecznika uchybienia w pracy asystenta skutkowały zawiadomieniem prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Śledztwo w tej sprawie zostało pierwotnie umorzone, wobec braku cech przestępstwa. Rzecznik nie zgodził się z taką oceną prokuratora, co znalazło wyraz w złożonym zażaleniu. Sąd uwzględnił w całości zażalenie Rzecznika. W okresie objętym sprawozdaniem sprawa karna przeciwko asystentowi rodziny została zakończona

[620] ZSR.442.185.2016.AP
[621] ZSR.442.512.2016. SU

skierowaniem aktu oskarżenia o przestępstwo z art. 231 k.k. Rzecznik na bieżąco monitoruje postępowanie.

Działania z urzędu Rzecznik podejmował również w sprawie pięciomiesięcznej dziewczynki, która na skutek pobicia w bardzo ciężkim stanie trafiła do szpitala[622]. U małoletniej zaobserwowano zaburzenia świadomości i drgawki spowodowane uszkodzeniem mózgu. Przebyła dwie operacje neurochirurgiczne i utrzymywana była w stanie śpiączki farmakologicznej. Prokurator wszczął przeciwko ojcu dziecka postępowanie o czyny z art. 156 § 1 pkt 2 k.k., art. 207 k.k. i inne. Wobec podejrzanego zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Sąd rodzinny wszczął sprawę w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Rzecznik Praw Dziecka, po analizie akt postępowania i wszelkich okoliczności sprawy, zgłosił udział w toczącym się postępowaniu. Przed zamknięciem przewodu sądowego Rzecznik zajmie ostateczne stanowisko procesowe.

Sprawa karna zakończyła się prawomocnym skazaniem ojca małoletniej na karę sześciu lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności. Ponadto sąd orzekł wobec oskarżonego zakaz kontaktowania się z pokrzywdzoną i zbliżania się do dziecka na okres dziesięciu lat.

Przykładem kolejnej sprawy, w której Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział, było postępowanie dotyczące czteromiesięcznej małoletniej, dotkliwie pobitej w domu rodzinnym[623]. W wyniku użycia przemocy dziecko doznało złamania obu kości ciemieniowych, krwawienia śródczaszkowego, obrzęku mózgu, stłuczenia tkanek okolicy twarzy i wylewu podspojówkowego oka lewego. W chwili przyjęcia do szpitala lekarze określili stan małoletniej jako bardzo ciężki. Prokurator wszczął postępowanie przeciwko ojcu małoletniej, wobec którego zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Sąd opiekuńczy wszczął z urzędu postępowanie o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej i w trybie zabezpieczenia ustanowił na czas trwania postępowania nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez matkę nad małoletnią siostrą pokrzywdzonej dziewczynki. Dyrekcja szpitala została poinformowana, że bez zgody sądu małoletnia nie może zostać wypisana ze szpitala. Sprawa opiekuńcza jest zawieszona z uwagi na toczące się postępowanie o rozwód. Małoletnia, decyzją sądu, w trybie zabezpieczenia umieszczona została w zakładzie opiekuńczo-leczniczym.

Niezbędne działania Rzecznik podjął także po otrzymaniu informacji o śmierci zaledwie trzytygodniowego dziecka, które doznało ciężkich obrażeń na skutek przemocy

[622] ZSR.442.54.2016.MA
[623] ZSR.442.176.2016.MA

fizycznej[624]. W chwili przyjęcia do szpitala na Oddział Intensywnej Terapii dziecko było nieprzytomne, bez reakcji na bodźce zewnętrzne i ból, a także nie oddychało samodzielnie. W wykonanym badaniu tomograficznym stwierdzono obecność dużego krwiaka oraz obrzęk mózgu. Mimo wysiłków lekarzy, stan zdrowia dziecka nie uległ poprawie. Małoletni zmarł w wyniku doznanych obrażeń. Sąd wszczął postępowanie o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec brata zmarłego chłopca i w trybie zabezpieczenia zobowiązał matkę do współpracy z asystentem rodziny. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w toczącym się postępowaniu opiekuńczym. Sąd, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, stwierdził brak podstaw do wydania zarządzeń opiekuńczych. Rzecznik złożył wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia wydanego postanowienia. Po zapoznaniu się z jego treścią podejmie decyzję co do konieczności złożenia środka zaskarżenia. Rzecznik na bieżąco monitoruje również przebieg sprawy karnej.

Rzecznik zgłosił również udział w toczącym się postępowaniu w przedmiocie władzy rodzicielskiej w innej sprawie pobitego dziecka[625]. Z poczynionych przez Rzecznika ustaleń wynikało, że pokrzywdzony chłopiec trafił do szpitala z ciężkimi obrażeniami, których doznał w wyniku znęcania się nad nim przez matkę i jej konkubenta. Skutki stosowania przemocy wobec dziecka okazały się nieodwracalne i małoletni uzyskał orzeczenie o niepełnosprawności. Mając na uwadze okoliczności sprawy, Rzecznik zaskarżył nieprawomocne orzeczenie sądu o ograniczeniu matce władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej i wniósł o jego zmianę poprzez pozbawienie matki władzy rodzicielskiej nad pokrzywdzonym dzieckiem.

Sąd okręgowy uwzględnił apelację Rzecznika Praw Dziecka w całości i zmienił zaskarżone postanowienie. Równocześnie Rzecznik monitorował postępowanie przygotowawcze przeciwko matce dziecka i jej konkubentowi, zakończone skierowaniem do sądu aktu oskarżenia o czyny polegające na znęcaniu się nad dzieckiem ze szczególnym okrucieństwem i spowodowanie u niego ciężkiego uszkodzenia ciała. Rzecznik zapoznał się z wnioskiem prokuratora o skazanie oskarżonych w trybie art. 335 § 1 k.p.k. i uznał, że zaproponowane dla nich kary są niewspółmiernie niskie. Zwrócił się więc do Prokuratora Generalnego o objęcie sprawy zwierzchnim nadzorem służbowym. Ponadto Rzecznik wystąpił do przewodniczącego wydziału karnego o rozważenie zasadności nieuwzględnienia wniosku w trybie art. 335 § 1 k.p.k. Sąd zwrócił przedmiotową sprawę prokuratorowi celem

[624] ZSR.442.172.2016.MA
[625] ZSR.442.25.2016.SU.

uzupełnienia śledztwa w kierunku przestępstwa zabójstwa . Sprawa karna pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

Rzecznik podjął także działania w sprawie czteromiesięcznego chłopca[626], który znalazł się w stanie zagrożenia życia na skutek drastycznych zaniedbań ze strony rodziców. Lekarze opiekujący się dzieckiem w szpitalu zdiagnozowali u małoletniego skrajne niedożywienie i odwodnienie oraz liczne zmiany skórne w postaci odleżyn i odparzeń. W tej sprawie zostało wszczęte postępowanie przygotowawcze o przestępstwo polegające na narażeniu dziecka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia. Równolegle sąd rodzinny z urzędu prowadził czynności o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec pokrzywdzonego chłopca oraz jego starszego brata. W trybie zabezpieczenia sąd ustanowił nadzór kuratora nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej i zobowiązał rodziców do podjęcia natychmiastowej współpracy z przydzielonym rodzinie asystentem. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w sprawie.

Po zakończeniu hospitalizacji małoletni wrócił do domu rodzinnego. W toku nadzoru sprawowanego przez kuratora i asystenta nie ujawniono dalszych nieprawidłowości w opiece nad braćmi. Ostatecznie sąd rejonowy zdecydował o ograniczeniu władzy rodzicielskiej rodzicom poprzez ustanowienie stałego nadzoru kuratora sądowego. Ponadto zobowiązał rodziców do bieżącej współpracy z asystentem oraz do udziału w kursie umiejętności rodzicielskich. Rzecznik monitoruje zarówno sytuację opiekuńczą małoletnich, jak i przebieg postępowania przygotowawczego.

W innej sprawie[627] zgłoszonej Rzecznikowi przez małoletniego ujawnione zostały okoliczności związane ze stosowaniem wobec niego przemocy fizycznej i psychicznej. Siedemnastolatek nawiązał kontakt z Rzecznikiem poprzez linię Dziecięcego Telefonu Zaufania i poinformował o swojej ucieczce z domu w obawie przed ojcem. Wsparcia małoletniemu udzieliła znajoma mu osoba dorosła, która potwierdziła przedstawione przez niego okoliczności.

Rzecznik natychmiast zwrócił się do Policji o podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie sytuacji opiekuńczej dziecka oraz udzielenie małoletniemu wsparcia i pomocy. Małoletni został umieszony w pogotowiu opiekuńczym. Następnie, z uwagi na pogorszenie się stanu zdrowia psychicznego nastolatka, został on hospitalizowany na oddziale psychiatrycznym dla dzieci i młodzieży. Sytuacja opiekuńcza i zdrowotna małoletniego była na bieżąco monitorowana przez Rzecznika. Wobec osiągnięcia przez niego pełnoletniości

[626] ZSR.442.150.2016.MA
[627] DTZ.402.2016.MR

Rzecznik Praw Dziecka przekazał sprawę do dalszego prowadzenia Rzecznikowi Praw Obywatelskich.

Do katalogu spraw z zakresu przemocy stosowanej wobec dzieci zaliczyć należy również postępowania w sprawach dotyczących poważnych zaniedbań ze strony matek spożywających alkohol.

Rzecznik podjął z urzędu czynności w sprawie[628] noworodka, u którego stwierdzono poziom alkoholu na poziomie 1,77 promila. Z informacji przekazanych Rzecznikowi wynikało, że matka dziecka, będąc w ciąży, nadużywała alkoholu i prowadziła nieustabilizowany tryb życia. Kobieta nie posiadała miejsca stałego pobytu i utrzymywała kontakty z osobami ze środowiska patologicznego. W czasie porodu, do którego doszło w lesie, kobieta również znajdowała się w stanie nietrzeźwości. Nowo narodzona dziewczynka trafiła do szpitala w stanie wyziębienia, z widoczną sinicą obwodową.

Rzecznik Praw Dziecka wniósł do sądu o pilne wszczęcie postępowania opiekuńczego wobec małoletniej i wydanie postanowień zabezpieczających sytuację dziecka. Sąd rodzinny wszczął sprawę – pierwotnie o ograniczenie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, a następnie z urzędu o pozbawienie matki władzy rodzicielskiej. Rzecznik zgłosił swój udział w sprawie. Celem zabezpieczenia sytuacji małoletniej sąd zdecydował o natychmiastowym umieszczeniu jej w rodzinie zastępczej. Następnie pozbawił matkę władzy rodzicielskiej.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również sprawę małoletniej[629], której matka, będąc w ciąży, nadużywała alkoholu. W trakcie porodu również była pod wpływem alkoholu. Małoletnia urodziła się, mając około 0,8 promila alkoholu we krwi. Z uzyskanych informacji wynikało, że rodzice dziewczynki nie posiadają właściwych predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych. Sąd rejonowy wszczął postępowanie o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nad dziewczynką i w trybie zabezpieczenia wydał postanowienie o umieszczeniu małoletniej w rodzinnej pieczy zastępczej.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu sądowym, w trakcie którego monitorował czynności podejmowane przez sąd. Sąd rejonowy pozbawił rodziców władzy rodzicielskiej i umieścił dziewczynkę w niezawodowej rodzinie zastępczej. Dziecko zostało zgłoszone do adopcji – prowadzone jest w tej sprawie postępowanie.

W podobnych okolicznościach doszło do narodzin innego dziecka, u którego badania krwi wykazały obecność alkoholu w organizmie[630]. Po podjęciu sprawy z urzędu Rzecznik

[628] ZSR.442.156.2016.MA
[629] ZSR.442.83.2016.MA
[630] ZSR.442.149.2016.MA

ustalił, że matka noworodka spożywała alkohol zarówno w okresie ciąży, jak i bezpośrednio przed porodem, który odbył się w domu. Sąd zdecydował o umieszczeniu noworodka w rodzinie zastępczej pełniącej funkcję pogotowia opiekuńczego. Rzecznik zgłosił swój udział w tej sprawie. Sąd pozbawił uczestników władzy rodzicielskiej nad małoletnią. Wszczęto procedurę kwalifikacyjną do adopcji dziecka.

Rzecznik Praw Dziecka, tak jak w latach ubiegłych, prowadził również indywidualne sprawy dzieci, które stały się ofiarami przemocy seksualnej ze strony swoich bliskich.

Przykładem może być sprawa[631] zgłoszona do Rzecznika przez jedną z organizacji pozarządowych. Z treści przesłanego Rzecznikowi zawiadomienia wynikało wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka z użyciem przemocy o charakterze seksualnym. Ustalenia w tej sprawie wskazywały, że małoletni mógł być w przeszłości brutalnie molestowany przez konkubenta matki. Zawiadamiająca Rzecznika organizacja podniosła ponadto zarzut nieprawidłowości w przebiegu przeprowadzonego w tej sprawie śledztwa, które zostało zakończone decyzją o jego umorzeniu.

Rzecznik ustalił, że postanowienie prokuratora w przedmiocie umorzenia śledztwa zostało utrzymane w mocy przez sąd rozpoznający zażalenie złożone przez dziadków chłopca, którzy sprawowali nad nim bezpośrednią pieczę.

Wobec stwierdzenia licznych deficytów przeprowadzonego postępowania dowodowego Rzecznik wystąpił do właściwej nadrzędnej jednostki prokuratury o ponowne zbadanie przedmiotowej sprawy w ramach zwierzchniego nadzoru służbowego i o zajęcie stanowiska co do zasadności podjęcia sprawy na nowo. Rzecznik wniósł przy tym o powołanie biegłego psychologa, który miałby definitywnie ocenić wiarygodność zeznań małoletniego pokrzywdzonego, zwłaszcza w kontekście dwóch poprzednich sprzecznych ze sobą opinii w tym przedmiocie. Prokurator regionalny podzielił wnioski i uwagi Rzecznika Praw Dziecka i polecił podjęcie umorzonego śledztwa na nowo – celem uzupełnienia materiału dowodowego, między innymi o rozstrzygającą opinię psychologiczną. Postępowanie przygotowawcze jest w toku. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje na bieżąco jego przebieg.

Autorem zgłoszenia w innej sprawie była małoletnia[632]. W liście skierowanym do Rzecznika opisała swoją trudną sytuację, wskazując na przemoc, której doznawała ze strony ojca, w szczególności na tle seksualnym.

[631] ZSR.441.2598.2015.KT
[632] ZSR.441.19.2017.KT

Ponadto małoletnia poinformowała Rzecznika o toczącym się między rodzicami postępowaniu rozwodowym i swoich obawach w związku z przyszłą decyzją sądu w przedmiocie jej kontaktów z ojcem. Małoletnia poprosiła Rzecznika w imieniu swoim oraz siostry o pomoc w zakresie zapewnienia ochrony przysługujących im praw.

Z przeprowadzonej przez Rzecznika analizy akt postępowania rozwodowego wynikało, że biegły psycholog wypowiedział się pozytywnie na temat wiarygodności zeznań małoletniej w zakresie jej wypowiedzi o przemocy doznawanej ze strony ojca. Co więcej, biegły uznał, że zachodzą podstawy do orzeczenia przez sąd zakazu kontaktów ojca z córkami. Na tej podstawie sąd okręgowy ustanowił zakaz styczności bezpośredniej i pośredniej ojca z córkami.

W związku z okolicznościami ujawnionymi już po nadesłaniu przez małoletnią listu Rzecznik Praw Dziecka uznał, że zachodzą przesłanki do niezwłocznego złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Na skutek zawiadomienia Rzecznika wszczęto śledztwo, które następnie umorzono – zarówno w zakresie czynu polegającego na znęcaniu się nad małoletnią, jak i w sprawie dopuszczenia się innych czynności seksualnych względem sióstr.

Rzecznik, wobec powzięcia informacji o braku zamiaru złożenia zażalenia przez kuratora reprezentującego małoletnie w postępowaniu karnym, zaskarżył decyzję o umorzeniu śledztwa, zarzucając obrazę prawa procesowego oraz wnosząc o uchylenie wydanego postanowienia. Ponadto wniósł do sądu rozpoznającego zażalenie wniosek o ustanowienie dla małoletnich – reprezentowanych dotychczas przez kuratora – profesjonalnego pełnomocnika z urzędu. Po rozpoznaniu zażalenia Rzecznika sąd uchylił postanowienie o umorzeniu śledztwa i przekazał sprawę prokuratorowi do dalszego prowadzenia. Postępowanie przygotowawcze jest kontynuowane zgodnie z wytycznymi sądu i nadal pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

W kolejnej sprawie[633] Rzecznik powziął informację o prawomocnym umorzeniu przez prokuratora śledztwa dotyczącego wielokrotnego doprowadzenia małoletniej do obcowania płciowego i poddania jej innym czynnościom seksualnym, tj. o przestępstwo z art. 200 § 1 k.k. w zw. z art.12 k.k. wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa.

Dokonana przez Rzecznika analiza akt sprawy, w szczególności zapoznanie się z zeznaniami małoletniej pokrzywdzonej oraz opinią biegłego sądowego z zakresu ginekologii, wskazywała, że wujek dziewczynki mógł dopuścić się przestępstwa na tle

[633] ZSR.442.23.2016.SU

seksualnym na jej szkodę. Biegły sądowy z zakresu ginekologii nie wykluczył bowiem w swojej opinii możliwości doprowadzenia dziecka do poddania się tzw. innym czynnościom seksualnym.

Wskazać przy tym należy, że u małoletniej pokrzywdzonej stwierdzono upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, a biegły psycholog wskazał w opinii na występujące u osób z takim deficytem ograniczenia w zakresie pamięci logicznej, zarówno świeżej, jak i trwałej. Pomimo to zdaniem biegłego relacja pokrzywdzonej zawierała istotne informacje, które powinny być poddane weryfikacji. Jak ustalono, organy prowadzące postępowanie przygotowawcze w tej sprawie zbagatelizowały treść informacji ujawnionych przez małoletnią. Rzecznik Praw Dziecka po analizie akt sprawy stwierdził, że w śledztwie nie wykonano żadnych czynności procesowych z udziałem wujka małoletniej, który był wskazywany przez nią jako sprawca przemocy.

Wobec powyższego Rzecznik zwrócił się, na podstawie art. 327 § 1 k.p.k., do właściwego prokuratora z wnioskiem o rozważenie możliwości podjęcia prawomocnie umorzonego postępowania i uzupełnienia materiału dowodowego.

Na skutek interwencji Rzecznika, organy ścigania podjęły działania mające na celu ustalenie miejsca aktualnego pobytu wujka małoletniej, celem podjęcia dalszych czynności procesowych w postępowaniu. Postępowanie jest w toku.

Działania o podobnym zakresie Rzecznik podjął również w sprawie śledztwa obejmującego swoim zakresem czyn polegający na doprowadzeniu małoletniej poniżej 15. roku życia do obcowania płciowego przez jej ojca[634].

Wobec ustalenia, że przedmiotowe postępowanie przygotowawcze zostało zakończone decyzją o umorzeniu wobec braku danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu zabronionego i po stwierdzeniu licznych deficytów w zakresie gromadzenia dowodów, Rzecznik zwrócił się do właściwego prokuratora okręgowego o dokonanie analizy akt prawomocnie zakończonego śledztwa i rozważenie decyzji o podjęciu sprawy na nowo. W skierowanym w tej sprawie wniosku Rzecznik podniósł zarzut niekompletności materiału dowodowego, przede wszystkim z uwagi na odstąpienie od przesłuchania małoletniej w trybie art. 185a k.p.k. oraz zarzut nieprawidłowej oceny treści zaświadczenia lekarskiego wydanego po przeprowadzonych badaniach ginekologicznych małoletniej.

Prokurator nadrzędny, podzielając argumentację Rzecznika Praw Dziecka, zdecydował o kontynuowaniu postępowania w sprawie dotyczącej pokrzywdzonej małoletniej. Sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika.

[634] ZSR.441.1296.2015.AP

W kolejnej sprawie[635] podjętej przez Rzecznika sąd procedował w sprawie małoletniego rodzeństwa, wobec którego matka i ojczym stosowali przemoc fizyczną i seksualną. Rzecznik zgłosił swój udział w sprawie przed sądem rodzinnym o wydanie wobec dzieci zarządzeń opiekuńczych. Pierwszą decyzją sąd zdecydował o umieszczeniu małoletnich w pieczy zastępczej i uregulował kontakty dzieci z matką, ojczymem i dziadkami ojczystymi w miejscu pobytu dzieci i według wskazań powiatowego centrum pomocy rodzinie. Następnie sąd powierzył opiekę nad rodzeństwem dziadkom ojczystym najstarszego z dzieci. Powyższa decyzja w trybie zabezpieczenia zapadła pomimo negatywnej opinii o uczestnikach jako kandydatach na opiekunów małoletnich. Z treści opinii wprost wynikało, że dziadkowie nie są w stanie zapewnić dzieciom należytej opieki. Co więcej, uzyskane w sprawie opinie psychologiczne wskazywały na dotychczasowe drastyczne zaniedbania opiekuńcze wobec dzieci, skutkujące deficytami w obszarze więzi przywiązaniowej oraz znacznym opóźnieniem rozwoju psychomotorycznego sześcioletniego chłopca, którego stan wymagał pogłębionej diagnozy specjalistów. Ponadto – w ocenie biegłych – małoletni powinien zostać umieszczony w specjalistycznej zawodowej rodzinie zastępczej i – do czasu zakończenia badań przez biegłych – odizolowany od ojczyma i jego rodziców.

Rzecznik zaskarżył decyzję sądu o powierzeniu pieczy dziadkom. Zażalenie Rzecznika zostało w całości uwzględnione przez sąd okręgowy. Po upływie kilku dni od wydania decyzji przez sąd wyższej instancji, sąd I instancji ponownie zdecydował o powierzeniu opieki nad rodzeństwem dziadkom ojczystym najstarszego z dzieci. Ustalił przy tym nadzór miejskiego ośrodka pomocy społecznej nad pieczą tymczasową. W związku z powyższym Rzecznik skierował do sądu wniosek o sporządzenie pisemnego uzasadnienia tej decyzji i jednocześnie zwrócił się do prezesa sądu o objęcie przedmiotowego postępowania wewnętrznym nadzorem administracyjnym, wskazując, że działania sądu pierwszej instancji nie zabezpieczają w sposób prawidłowy dobra małoletnich. Sprawa pozostaje w toku. Równolegle Rzecznik monitoruje toczące się postępowanie przygotowawcze przeciwko ojczymowi o czyny polegające na znęcaniu się nad dziećmi i stosowaniu przemocy seksualnej wobec pasierba.

Wśród spraw z zakresu przemocy stosowanej wobec najmłodszych wskazać należy również tę, która dotyczyła naruszenia nietykalności cielesnej ośmiomiesięcznego chłopca[636] pozostawionego w domu pod opieką kobiety zatrudnionej przez jego rodziców. Uderzenie i zachowania opiekunki wobec małoletniego zostały utrwalone w formie nagrania na kamerze

[635] ZSR.441.719.2016.MA
[636] ZSR.442.2016.MA

zainstalowanej przez rodziców. Kobieta stanęła przed sądem jako oskarżona o znęcanie się nad dzieckiem. Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył na rozprawie w sprawie karnej w charakterze obserwatora. Opiekunka chłopca została uznana przez sąd za winną popełnienia czynu z art. 207 § 1 k.k. i skazana na karę jednego roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący trzy lata. Ponadto sąd wymierzył skazanej grzywnę i nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego dziecka oraz orzekł dożywotni zakaz zajmowania wszelkich stanowisk i prowadzenia działalności związanych z wychowywaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi.

Tak jak w latach ubiegłych, w trakcie prowadzenia spraw dotyczących stosowania przemocy wobec dzieci, Rzecznik obserwował nieprawidłowości w zakresie zapewnienia pokrzywdzonym małoletnim właściwej reprezentacji w postępowaniach karnych.

Przykładowo należy wskazać sprawę małoletnich[637], dla których – jako pokrzywdzonych przestępstwem z użyciem przemocy ze strony ojca – ustanowiono kuratora „kolizyjnego". W toku czynności podjętych przez Rzecznika ustalono, że Okręgowa Rada Adwokacka wyznaczyła do pełnienia funkcji kuratora adwokata, który był jednocześnie obrońcą z urzędu podejrzanego w sprawie, czyli ojca małoletnich. Z uwagi na powyższe Rzecznik zwrócił się do właściwego sądu rejonowego o wyjaśnienia i podjęcie pilnych działań w celu zabezpieczenia praw pokrzywdzonych dzieci. Rzecznik uznał za niedopuszczalne występowanie jednej osoby w podwójnej roli procesowej – z uwagi na konflikt interesów i realne zagrożenie dla pełnej realizacji praw małoletnich w toczącym się postępowaniu karnym. Sąd podzielił zdanie Rzecznika i ustanowił dla małoletnich nowego kuratora procesowego.

■ Przemoc psychiczna i fizyczna wobec dzieci ze strony osób dorosłych w przedszkolach i szkołach

Podobnie jak w poprzednich latach, rodzicie kierowali do Rzecznika Praw Dziecka skargi na niewłaściwe zachowanie nauczycieli wobec ich dzieci. Miały one miejsce zarówno w przedszkolach, jak i w szkołach.

W jednej z takich spraw Rzecznik powziął informację, że nauczycielka swoim zachowaniem naruszyła dobro i prawa dziecka poprzez poniżanie uczniów, krzyczenie na nich oraz wyzywanie[638]. Dyrektor nie reagował na sytuację w szkole i negatywne zachowanie nauczycielki. W wyniku podjętej przez Rzecznika Praw Dziecka interwencji kurator oświaty

[637] ZSR.441.409.2016.AMIK
[638] ZEW.441.897.2016.JBR

przeprowadził kontrolę. Dyrektorowi szkoły wydano zalecenia w związku z brakiem właściwego nadzoru nad pracą nauczycielki oraz udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Rzecznik dyscyplinarny dla nauczycieli wszczął postępowanie wyjaśniające wobec nauczycielki, ale był zmuszony je umorzyć z uwagi na fakt, że dyrektor szkoły ukarał ją karą porządkową na podstawie art. 108 § 1 ust. 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy[639], co w myśl art. 85 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela[640] uniemożliwiało podejmowanie czynności w trybie postępowania dyscyplinarnego[641]. Pomimo wystąpienia przesłanek wskazujących na naruszenie praw i dobra dziecka przez nauczycielkę, wymierzenie kary porządkowej przez dyrektora zamknęło drogę dla wszczęcia wobec niej postępowania dyscyplinarnego.

Sytuacja w tej szkole nadal monitorowana jest przez Rzecznika Praw Dziecka.

W kolejnej sprawie Rzecznik Praw Dziecka, po otrzymaniu zgłoszenia o przemocy stosowanej przez nauczycielkę w przedszkolu, wystąpił do kuratora oświaty i organu prowadzącego o podjęcie działań w sprawie[642]. Z upoważnienia kuratora oświaty w przedszkolu została przeprowadzona kontrola, która wykazała szereg nieprawidłowości. Stwierdzono naruszenie prawa dziecka do ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy oraz brak zapewnienia przez dyrektora przedszkola właściwych warunków pobytu dziecka w placówce. Na podstawie informacji zebranych podczas tej kontroli został skierowany wniosek do rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego w stosunku do nauczycielki podejrzanej o stosowanie przemocy[643]. Nauczycielka została zawieszona w pełnieniu obowiązków do czasu zakończenia postępowania, a komisja dyscyplinarna dla nauczycieli wymierzyła jej karę zwolnienia z pracy. Sprawa przemocy wobec dziecka została także zgłoszona policji (postępowanie w toku). Od roku szkolnego 2016/2017 nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora przedszkola. Jednocześnie Rada Miasta podjęła uchwałę w sprawie wyrażenia stanowiska dla Rzecznika Praw Dziecka o sytuacji w przedszkolu. W uzasadnieniu do uchwały negatywnie odniesiono się do postawy nauczycielki oraz działań dyrektora przedszkola. Zwrócono uwagę na konieczność zintensyfikowania czynności organu prowadzącego w kwestii monitorowania funkcjonowania jednostek oświatowych gminy.

[639] Dz. U. z 2016 r. poz. 1666, z późn. zm
[640] Dz. U. z 2016 r. poz. 1379, z późn. zm.
[641] ZEW.441.896.2016.JBR
[642] ZEW.441.656.2016.MP
[643] ZEW.441.952.2016.MP

Następnym przykładem stosowania przemocy wobec dziecka ze strony nauczyciela była sprawa skierowana do Rzecznika przez rodziców ucznia szkoły podstawowej[644]. Z przekazanych informacji wynikało, że nauczyciel ciągnął za rękę siedzącego na ławce chłopca, a następnie wsunął mu ręce pod pachy, podniósł do góry i przeszedł z nim kilka kroków. W następstwie tego zdarzenia małoletni doznał urazu w postaci stłuczenia prawego przedramienia. Opisane zachowanie nauczyciela zostało utrwalone na monitoringu wizyjnym. Skarżący zgłosili sprawę prokuratorowi, jak również skierowali wniosek do rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. Postępowania obu organów zakończyły się umorzeniem. Prokurator w treści uzasadnienia do swojego postanowienia wskazał, że czyn, którego dopuścił się nauczyciel, jest przestępstwem ściganym z oskarżenia prywatnego. Rodzice wnieśli do właściwego sądu rejonowego akt oskarżenia przeciwko nauczycielowi.

Korzystając z uprawnienia nadanego po ostatniej nowelizacji przepisów w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli, Rzecznik Praw Dziecka wniósł zażalenie na postanowienie rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. W ocenie Rzecznika przeprowadzone postępowanie wyjaśniające wobec nauczyciela było dotknięte uchybieniami polegającymi na zaniechaniu całościowego zebrania i rozpoznania materiału dowodowego, a także jego dowolnej ocenie oraz dokonaniu błędnych ustaleń faktycznych. Zażalenie Rzecznika Praw Dziecka zostało uwzględnione, wobec czego prowadzone jest postępowanie dyscyplinarne wobec nauczyciela.

Wspomniane nowe uprawnienie Rzecznika Praw Dziecka zobowiązuje rzeczników dyscyplinarnych do przesyłania Rzecznikowi Praw Dziecka zawiadomienia o wszczęciu każdego postępowania wobec nauczyciela, który swoim zachowaniem uchybił godności zawodu w zakresie naruszenia praw dziecka. Powyższe uregulowania stanowią ważny element monitoringu realizacji praw dziecka w szkołach, przedszkolach i placówkach oświatowych, w tym prawa dziecka do ochrony przed przemocą. Od 31 maja 2016 r. (data wejścia w życie ustawy) do 31 grudnia 2016 roku Rzecznik otrzymał 96 takich zawiadomień. Znaczna ich część dotyczyła różnych form przemocy, w tym przemocy psychicznej (m.in. poniżania i wyśmiewania dziecka[645]), a także naruszenia nietykalności cielesnej (m.in. *chwycenie za kark i wypchnięcie z sali lekcyjnej*[646], popychania, szturchania, uderzania wskaźnikiem, ciągnięcia za rękę[647]). Nie wszystkie postępowania rzeczników dyscyplinarnych dla nauczycieli w takich sprawach zakończyły się skierowaniem do komisji

[644] ZEW.441.477.2016.JF
[645] ZEW.441.796.2016.JF
[646] ZEW.441.1300.2016.JF
[647] ZEW.441.756.2016.JF

dyscyplinarnej wniosku o wszczęcie postępowania wobec nauczyciela. W pięciu przypadkach Rzecznik Praw Dziecka zmuszony był złożyć zażalenie na postanowienie rzecznika dyscyplinarnego. Rozstrzygnięciom rzeczników dyscyplinarnych Rzecznik najczęściej zarzucał niezbadanie i nieuwzględnienie wszystkich okoliczności w celu ustalenia, czy miało miejsce zachowanie uchybiające godności zawodu nauczyciela, w szczególności nieprzesłuchanie bezpośrednich świadków zachowania nauczyciela wobec ucznia oraz nieuwzględnienie dowodów w postaci nagrań, a także oparcie rozstrzygnięcia na treści zeznań osób, które nie były bezpośrednimi świadkami zachowań nauczyciela wobec ucznia[648].

Rzecznik Praw Dziecka każdorazowo po otrzymaniu zawiadomienia rzecznika dyscyplinarnego o wszczęciu postępowania wyjaśniającego wobec nauczyciela monitorował także realizację praw dzieci w szkole, w której doszło do naruszenia praw dziecka.

Przykładem była sprawa dotycząca pedagoga szkolnego ze szkoły podstawowej, który − jak wynikało z informacji rzecznika dyscyplinarnego − naruszył nietykalność cielesną uczennicy i zmuszał ją do pozostania w pomieszczeniu[649]. W wyniku interwencji Rzecznika w szkole została przeprowadzona kontrola. W jej następstwie dyrektor został zobowiązany do wyeliminowania nieprawidłowości[650]. Jednocześnie po zakończeniu postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny dla nauczycieli skierował wniosek do komisji dyscyplinarnej dla nauczycieli o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec pedagoga szkolnego, zarzucając mu m.in.: znęcanie psychiczne poprzez zastraszanie, nakazywanie pozostania w pomieszczeniu, mimo trwających w innej sali obowiązkowych zajęć edukacyjnych, naruszenie nietykalności uczennicy poprzez szarpanie, przytrzymywanie oraz pozostawianie dzieci przebywających w świetlicy szkolnej bez opieki. Wniósł o wymierzenie kary zwolnienia z pracy. Postępowanie jest w toku.

■ Przemoc rówieśnicza w szkołach

Rzecznik Praw Dziecka podejmował również interwencje w związku z występowaniem zjawiska przemocy rówieśniczej.

Przykładem z tej kategorii była sprawa[651] zgłoszona przez rodziców, którzy zawiadomili o występowaniu przemocy rówieśniczej wśród uczniów szkoły podstawowej i niewłaściwej reakcji szkoły na zachowania dzieci. Zgłaszający poinformowali, ze syn ich doświadczał przemocy psychicznej i fizycznej, zwłaszcza ze strony jednego z kolegów.

[648] ZEW.441.477.2016.JF, ZEW.441.756.2016.JF
[649] ZEW.441.690.2016.JBR
[650] ZEW.441.721.2016.JBR
[651] ZEW.441.79.2016.ES

Chłopiec był dzieckiem ze zdiagnozowanym ADHD, dlatego nie radził sobie z prowokacyjnymi zachowaniami kolegi. Wskutek wielokrotnego powtarzania się nieprawidłowych sytuacji doszło do omówienia zachowania dzieci podczas zebrania klasowego. Ujawniono wówczas dane wrażliwe małoletniego.

Rzecznik podjął interwencję u dyrektora szkoły, a następnie zwrócił się do właściwego kuratora oświaty o przeprowadzenie kontroli i przedstawienie jej wyników wraz z zaleceniami w zakresie dalszej pracy szkoły. W wyniku interwencji Rzecznika zarówno małoletni, jak i inni uczniowie tej klasy otrzymali właściwe wsparcie psychologiczno-pedagogiczne. Odstąpiono też od stosowania kary, która nie została zapisana w statucie szkoły (dziecko nie mogło czasowo uczestniczyć w zajęciach dodatkowych). Zaplanowano też współpracę ze specjalistami z poradni psychologiczno-pedagogicznej w zakresie: szkoleń dla nauczycieli na temat poprawy współpracy z rodzicami, rozpoznawania zagrożeń, metod pracy z uczniami z ADHD i Zespołem Aspergera. Przeprowadzono również cykl zajęć dla dzieci w oparciu o najnowszą literaturę, a także Trening Zastępowania Agresji ART. Sytuacja w szkole unormowała się.

W kolejnej sprawie o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka, zwrócili się rodzice, przedstawiając sytuację swoich synów – uczniów gimnazjum[652]. Starszy z braci był uczniem trzeciej klasy gimnazjum i od początku nauki w tej szkole doświadczał przemocy werbalnej i fizycznej ze strony kolegów z klasy. Rodzice twierdzili, że wielokrotnie zgłaszali sprawę dyrektorowi szkoły, który w ich ocenie nie podejmował działań w celu zapewnienia uczniowi bezpieczeństwa. Rodzice podkreślali, że przez trzy lata nauki w gimnazjum dyrektor nie podjął kroków wychowawczych wobec sprawców przemocy, którzy w tej sytuacji czuli się bezkarni. W opinii dyrektora szkoły problem leżał po stronie nastolatka i jego braku umiejętności przystosowawczych do grupy rówieśniczej (chłopiec uczęszczał na zajęcia socjoterapeutyczne w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej). Ofiarą przemocy ze strony tych samych uczniów był również młodszy brat, którego nachodzili podczas przerw i zastraszali pobiciem. Problem dostrzegł jeden z nauczycieli, ale nie zareagował. W konsekwencji uczeń został ciężko pobity. Doszło do zmiażdżenia kości zatoki czołowej, złamania i skrzywienia przegrody nosowej, trwałego uszkodzenia nerwu czołowego. Chłopiec przebywał przez dwa tygodnie w szpitalu na oddziale neurologii.

Z informacji przekazanych przez rodziców wynikało, że gimnazjum jest miejscem, gdzie przemoc pomiędzy uczniami jest zjawiskiem powszechnym. Miał tam też

[652] ZEW.441.1140.2016.KD

funkcjonować, za przyzwoleniem dyrektora, system wykluczający społecznie osoby słabsze, domagające się pomocy ze strony nauczycieli lub dyrektora szkoły.

Rzecznik Praw Dziecka podjął interwencję, zlecając właściwemu kuratorowi oświaty przeprowadzenie kontroli weryfikującej poziom bezpieczeństwa uczniów i adekwatność działań podejmowanych przez dyrektora szkoły w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczniom i udzielania im właściwej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Kontrola potwierdziła występowanie w szkole przemocy rówieśniczej oraz brak skutecznych środków zapobiegawczych ze strony szkoły. Dyrektorowi gimnazjum wydano zalecenia w tym zakresie. Rzecznik Praw Dziecka monitoruje realizację zaleceń i sytuację w szkole. W zainteresowaniu Rzecznika znajduje się także postępowanie sądowe w sprawie pobicia chłopca, wszczęte na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Jeszcze innym przykładem może być sprawa uczennicy gimnazjum[653]. Zgłaszająca sprawę matka poinformowała, że dziecko zostało w szkole popchnięte i mocno uderzone w głowę przez agresywnego kolegę z klasy. Uczeń ten posiadał orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, ale szkoła nie potrafiła wywiązać się z obowiązku właściwej opieki nad nim i zapewnienia bezpieczeństwa innym dzieciom. Chłopiec często bywał agresywny w stosunku do rówieśników. Zdarzenie miało miejsce pod nieobecność nauczyciela.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, w jaki sposób dyrektor zapewnia uczniom bezpieczeństwo na terenie szkoły, a także jak w tej szkole są realizowane zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym pomocy udzielanej chłopcu sprawiającemu kłopoty wychowawcze. Rzecznik wniósł także o zbadanie przebiegu zdarzenia, w wyniku którego poszkodowana została dziewczynka, a także działań podjętych przez szkołę po ww. zdarzeniu.

W następstwie przeprowadzonej kontroli stwierdzono, że szkoła podejmuje działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa uczniom, jednakże wykazano pewne nieprawidłowości dotyczące, m.in. organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, realizacji zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej, sprawowania opieki nad uczniami, zdiagnozowania konfliktu w klasie i metod jego niwelowania, współpracy szkoły z instytucjami wspomagającymi jej pracę, w tym z poradnią psychologiczno-pedagogiczną. W związku z powyższym dyrektorowi szkoły wydano zalecenia dotyczące, m.in.: zatrudniania nauczycieli wspomagających posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów z niepełnosprawnością; realizowania wszystkich zaleceń wynikających z orzeczenia o potrzebie kształcenia

[653] ZEW.441.1145.2016.KD

specjalnego; włączania poradni psychologiczno-pedagogicznej do organizowania i udzielenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej; zwrócenia szczególnej uwagi na diagnozowanie sytuacji wychowawczych oraz zapewniania uczniom bezpieczeństwa poprzez bezwzględne niepozostawianie uczniów bez opieki nauczyciela.

Rzecznik Praw Dziecka monitoruje działania organów nadzoru pedagogicznego w sprawie bezpieczeństwa uczniów w gimnazjum.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła także sprawa próby samobójczej podjętej przez uczennicę szkoły podstawowej[654]. Jako przyczynę tego zdarzenia wskazano przemoc rówieśniczą. Dziewczynka została przeniesiona do innej klasy, ale to nie rozwiązało problemu. Rzecznik podjął interwencję u dyrektora szkoły.

Dyrektor poinformował, że o sprawie przemocy został powiadomiony na dwa miesiące przed podjęciem przez dziewczynkę próby samobójczej. Przeprowadzona przez szkołę diagnoza potwierdziła występowanie przypadków sugerujących przemoc psychiczną, wobec czego podjęto działania profilaktyczne. Niestety okazały się one nieskuteczne.

Rzecznik, mając na względzie wyjaśnienia dyrektora, wniósł do kuratora oświaty o przeprowadzenie czynności w trybie nadzoru pedagogicznego. W ich wyniku dyrektorowi zostały wydane zalecenia w zakresie, m.in. nadzoru nad wykonywaniem obowiązków przez wychowawcę, zwiększenia częstotliwości obserwacji zajęć edukacyjnych i specjalistycznych, prawidłowego prowadzenia dokumentacji pracy wychowawczej oraz pracy specjalistów.

Przed powrotem dziecka do szkoły dyrektor i specjaliści omówili z matką jego sytuację i zaproponowali pomoc psychologiczno-pedagogiczną. Po pierwszej rozmowie z psychologiem dziecko odmówiło jednak udziału w spotkaniach. Szkoła oceniła, że powodem takiego zachowania dziewczynki jest niechęć matki do współpracy i skierowała sprawę do sądu rodzinnego. Sąd przeprowadził postępowanie, w wyniku którego stwierdził występowanie mobbingu szkolnego. Potwierdził również, że to właśnie zachowania rówieśników wpłynęły na podjęcie przez dziewczynkę próby samobójczej. Sąd zobowiązał dyrektora do podjęcia w trybie pilnym działał antyprzemocowych na terenie szkoły, poprawy warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły, wzmożenia nadzoru ze strony nauczycieli i pracowników szkoły, podjęcia działań wychowawczych na jej terenie, objęcia uczniów (w szczególności z klasy, do której uczęszczała dziewczynka) pracą wychowawczą pedagoga i psychologa szkolnego, a także otoczenia szczególną opieką wychowawczą dziewczynki. O treści pisma z sądu rodzinnego dyrektor powiadomił rodziców uczniów. Informacja ta spowodowało gwałtowną reakcję grupy oburzonych rodziców. Ich

[654] ZEW.441.1244.2016.ES

pismo otrzymał, m.in. Rzecznik Praw Dziecka. Podejmując interwencję, Rzecznik wskazał na konieczność prowadzenia w szkole takich działań, które nie będą generowały kolejnych problemów i zapewnią stabilną sytuację w relacjach zarówno między dziećmi, jak i dorosłymi. Za niezbędną uznał diagnozę potrzeb nauczycieli i wskazał na instytucje, które są przygotowane do udzielania tej pomocy. Uzasadnił konieczność monitorowania sytuacji dziewczynki oraz relacji rówieśniczych, a także organizacji wspomagania dla nauczycieli oraz wzmożenia nadzoru dyrektora nad rzetelną realizacją zadań przez wychowawcę i specjalistów szkolnych. Dyrektor zrealizował zalecenia i sukcesywnie podejmuje dalsze działania zaradcze.

Badane przez Rzecznika Praw Dziecka sprawy dotyczące prób samobójczych lub samobójczej śmierci uczniów ujawniły problem dręczenia szkolnego − specyficznego rodzaju przemocy, polegającej na systematycznym i długotrwałym prześladowaniu ofiary przez dręczyciela lub grupę dręczycieli.

Za przykład mogą posłużyć sprawy dwójki tragicznie zmarłych uczniów gimnazjum. Wśród wymienianych przyczyn przemocy, której doświadczył ze strony rówieśników jeden z uczniów gimnazjum, był jego wygląd – szczególna dbałość o ubiór i fryzurę[655]. W przypadku drugiego tragicznie zmarłego ustalono, że koledzy wypisywali na jego temat obraźliwe komentarze na ławkach szkolnych, przezywali go, dokuczali mu (np. wyrzucali książki z plecaka, zniszczyli piórnik), potrącali na korytarzu szkolnym i bili go (w toalecie szkolnej oraz w szatni przed zajęciami wychowania fizycznego)[656]. Do tych zdarzeń dochodziło podczas zajęć edukacyjnych, jak również podczas przerw śródlekcyjnych. Zapisy kamer szkolnych potwierdziły, że do zachowań agresywnych dochodziło również pomiędzy innymi uczniami.

Analiza akt sądowych, wyniki kontroli doraźnej, jak również zapisy monitoringu wizyjnego wskazały, że dyrektor gimnazjum wiedział o występowaniu przemocy wśród uczniów, ale nie podjął skutecznych działań zabezpieczających dobro dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem działań mających na celu zabezpieczenie przed dalszą agresją ze strony rówieśników. Wobec tego Rzecznik Praw Dziecka wnioskował o podjęcie postępowania dyscyplinarnego wobec dyrektora szkoły. Nie doszło ono jednak do skutku, ponieważ rzecznik dyscyplinarny dla nauczycieli umorzył postępowanie wyjaśniające wobec tego nauczyciela. W świetle obowiązujących wówczas przepisów Rzecznikowi nie przysługiwało prawo do wniesienia zażalenia.

[655] ZEW.441.437.2015.JF
[656] ZEW.441.817.2016.JF

Rzecznik Praw Dziecka, mając na względzie wagę problemu, zwrócił się do kuratorów oświaty[657] o podjęcie – w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego nad funkcjonowaniem szkół i placówek systemu oświaty oraz zakładów doskonalenia nauczycieli – działań mających na celu podniesienie skuteczności szkolnych programów wychowawczych i profilaktyki, a także szeroko pojętej realizacji praw dziecka, ucznia, człowieka. Rzecznik wnosił ponadto o uwzględnienie powyższej problematyki w planach nadzoru pedagogicznego w roku szkolnym 2016/2017 i przedstawienie informacji o wynikach podjętych działań oraz sformułowanych wnioskach w tym zakresie. Szerzej na ten temat w rozdziale: Prawo dziecka do nauki. Wystąpienia generalne w zakresie prawa do nauki.

■ Przemoc wobec dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej i placówkach wychowawczych

Nadal aktualny pozostaje problem występowania przemocy w pieczy zastępczej oraz placówkach wychowawczych. Z analizy spraw wynika, że zdarzają się przypadki zarówno przemocy ze strony osób dorosłych, jak i przemocy rówieśniczej.

Rzecznik Praw Dziecka podjął z urzędu sprawę małoletnich wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej[658]. Z informacji pozyskanych przez Rzecznika wynikało, że dyrektorowi placówki postawiono zarzuty stosowania wobec wychowanków przemocy seksualnej. Rzecznik niezwłocznie podjął działania wyjaśniające i wystąpił do właściwego miejskiego ośrodka pomocy społecznej o szczegółowe informacje na temat sprawy, w tym informację, jakie działania zostały podjęte w celu zapewnienia wychowankom właściwego wsparcia i pomocy. Konieczne było również zwrócenie się do prokuratury rejonowej o informację na temat prowadzonego postępowania. Rzecznik został zapewniony o udzieleniu pełnego wsparcia małoletnim wychowankom placówki. Z uwagi na wagę problemu sprawa pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Dziecka, który monitoruje sytuację opiekuńczo-wychowawczą podopiecznych placówki, a także prowadzone postępowanie przygotowawcze.

Innym przykładem z tej kategorii była sprawa również podjęta przez Rzecznika Praw Dziecka z urzędu, dotycząca sprawowania opieki nad wychowankami placówki opiekuńczo-wychowawczej przez wychowawców będących w stanie po spożyciu alkoholu[659]. Dwójka wychowanków trafiła na konsultację medyczną z powodu śladów pobicia na twarzy. Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do podmiotu prowadzącego placówkę, właściwego urzędu wojewódzkiego oraz ośrodka pomocy rodzinie o podjęcie czynności mających na celu

[657] ZEW.422.26.2016.JF
[658] ZEW.441.1128.2016.JK
[659] ZEW.442.15.2016.JK

zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym tam dzieciom. Wszyscy wychowankowie zostali odizolowani od sprawców przemocy. Umieszczono ich w innej placówce opiekuńczo-wychowawczej i udzielono specjalistycznej pomocy. Rzecznik monitoruje sytuację opiekuńczo-wychowawczą dzieci oraz postępowanie przygotowawcze.

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła również skarga, której treść wskazywała m.in. na możliwość stosowania przemocy wobec dziecka ze strony wychowawcy z placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego[660]. Niewłaściwe zachowanie pracownika miało polegać na wiązaniu dziecku rąk sznurem oraz przywiązaniu go do drzewa. Rzecznik podjął działania interwencyjne, występując do wojewody o niezwłoczne podjęcie czynności zabezpieczających dobro skrzywdzonego małoletniego oraz pozostałych podopiecznych placówki. Wojewoda podjął stosowne czynności. Rzecznik monitorował również przebieg postępowania karnego, w wyniku którego sąd prawomocnie skazał wychowawcę za przestępstwo z art. 191 Kodeksu karnego.

W kolejnej sprawie Rzecznik pozyskał informację o stosowaniu wobec podopiecznych przemocy fizycznej i psychicznej przez opiekunów rodzinnego domu dziecka[661]. W toku podjętych działań Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego oraz do powiatowego centrum pomocy rodzinie o zbadanie sytuacji przebywających tam dzieci. Rzecznik ustalił, że ze względu na charakter sprawy oraz stwierdzone nieprawidłowości w ww. placówce, dzieci zostały przeniesione do innych miejsc. Przed umieszczeniem ich w rodzinach zastępczych i nowych placówkach dokonano szczegółowej analizy ich sytuacji, także relacji emocjonalnych łączących wychowanków. Ze względu na łączącą je przyjaźń, dwójka dzieci została skierowana do tej samej placówki opiekuńczo-wychowawczej, a kolejna dwójka – do tej samej rodziny zastępczej. Jedno dziecko zamieszkało w placówce, w której przebywało jego rodzeństwo. W związku z traumatycznymi doświadczeniami dzieciom została udzielona odpowiednia pomoc psychologiczna. Rzecznik monitoruje również przebieg postępowania przygotowawczego w przedmiotowej sprawie.

W jeszcze innej sprawie do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęły skargi dotyczące nieprawidłowości w placówce opiekuńczo-wychowawczej, w szczególności stosowania przez wychowawców przemocy psychicznej wobec wychowanków[662]. W toku badania sprawy Rzecznik wystąpił do właściwego urzędu wojewódzkiego o zbadanie sytuacji przebywających tam dzieci. Przeprowadzona kontrola potwierdziła nieprawidłowości. Dyrektor placówki

[660] ZEW.441.80.2015.JK
[661] ZEW.441.69.2016.AS
[662] ZEW.441.429.2016.AS

opiekuńczo-wychowawczej otrzymał zalecenia, które zostały zrealizowane, a sytuacja wychowanków poprawiła się. Dodatkowo Rzecznik Praw Dziecka monitoruje przebieg postępowania prowadzonego w sprawie znęcania się psychicznego i fizycznego nad wychowankami placówki. Sprawa w toku.

Podobna skarga wpłynęła do Rzecznika Praw Dziecka od osoby zaprzyjaźnionej z wychowankami placówki opiekuńczo-wychowawczej, dotycząca występowania przemocy (fizycznej i psychicznej) wobec wychowanków tej placówki[663]. Ze względu na wagę zarzutów, Rzecznik przeprowadził badanie stanu przestrzegania praw dziecka na miejscu. Kontrola w szczególności dotyczyła metod i jakości oddziaływań wychowawczych stosowanych wobec podopiecznych. W efekcie przeprowadzonego badania uzyskano informacje świadczące o tym, że w placówce dochodziło do przemocy ze strony opiekunów – zarówno fizycznej, jak i psychicznej. Zasady panujące w placówce nie sprzyjały kształtowaniu prawidłowego systemu wartości, który decyduje o pozytywnym rozwoju wychowanka. Rzecznik Praw Dziecka złożył w tej sprawie zawiadomienie do prokuratora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Rzecznik uzyskał również informację o stosowaniu przemocy wobec podopiecznych w drugiej placówce prowadzonej przez ten sam podmiot. W związku z tym zlecił właściwemu urzędowi wojewódzkiemu przeprowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania praw dziecka. Jej wyniki potwierdziły wskazane nieprawidłowości w zakresie stosowanych tam metod wychowawczych, naruszających prawa dziecka. Urząd wojewódzki złożył zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa. Na czas toczącego się postępowania wyjaśniającego dzieci z obu opisanych miejsc zostały przeniesione do innych placówek. Sprawa w toku. Rzecznik monitoruje sytuację dzieci w ich nowych miejscach pobytu oraz przebieg postępowania karnego.

W kolejnej ze spraw Rzecznik Praw Dziecka przeprowadził badanie sprawy na miejscu w związku ze zgłoszeniem występowania przemocy w młodzieżowym ośrodku wychowawczym[664]. Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród dzieci wskazywały na stosowanie wobec nich przemocy psychicznej i fizycznej ze strony innych wychowanków, a także przemocy psychicznej ze strony pracowników ośrodka. Wobec powyższego Rzecznik zobowiązał dyrektora ośrodka do zbadania zjawiska przemocy oraz podjęcia stosowanych działań w celu eliminacji takich zachowań. Wyniki kontroli przeprowadzonej przez Rzecznika zostały przekazane do organu nadzoru pedagogicznego

[663] ZEW.43.10.2016.ZA
[664] ZEW.43.2.2016.JK

celem weryfikacji realizacji uwag i wniosków wydanych przez Rzecznika. Ponadto Rzecznik zwrócił się do dyrektora placówki o informacje, jakie działania zostały zaplanowane w związku z wynikami ankiet. Sprawa w toku.

W innej sprawie Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony informacją o możliwości stosowania przemocy przez wychowawców wobec dzieci, przeprowadził badanie sprawy na miejscu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym[665]. Podczas kontroli została przeprowadzona anonimowa ankieta wśród wychowanków. Ich odpowiedzi potwierdziły występowanie zjawiska przemocy. Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka zobowiązał dyrektora ośrodka do natychmiastowego podjęcia działań ukierunkowanych na dokonanie pogłębionej diagnozy występowania przemocy psychicznej i fizycznej wobec wychowanków (zarówno ze strony wychowawców, jak i rówieśników) oraz eliminację niepożądanych zachowań. Jednocześnie wystąpił do właściwego kuratora oświaty o zbadanie, czy dyrektor ośrodka właściwie zrealizował uwagi i wnioski przekazane mu przez Rzecznika Praw Dziecka. Kurator oświaty zobowiązał się do przeprowadzenia kontroli doraźnej w placówce. Rzecznik oczekuje na przedstawienie jej wyników.

Wpływające zgłoszenia dotyczące sytuacji wychowanków kolejnego młodzieżowego ośrodka wychowawczego były asumptem do podjęcia działań interwencyjnych przez Rzecznika. Zgłaszane nieprawidłowości dotyczyły w szczególności występowania przemocy ze strony pracowników placówki oraz przemocy rówieśniczej[666]. Za każdym razem Rzecznik niezwłocznie powiadamiał organ nadzoru pedagogicznego i domagał się szczegółowego zbadania problemu. Również prokuratura podjęła czynności w siedmiu postępowaniach dotyczących występowania przemocy w placówce. Rzecznik monitoruje postępowania przygotowawcze oraz działania organu nadzoru pedagogicznego.

[665] ZEW.43.5.2016.JK

[666] ZEW.441.870.2015.JK, ZEW.441.1240.2016.JK, ZEW.441.1317.2016.JK, ZEW.441.1577.2016.JK

6. OCHRONA PRAW DZIECKA W ASPEKCIE MIĘDZYNARODOWYM

W 2016 Rzecznik Praw Dziecka podejmował działania z urzędu, w tym zwracał się do innych organów i instytucji o podjęcie czynności lub udzielenie informacji w sprawach dotyczących m.in.:

- ochrony praw małoletnich cudzoziemców,
- małoletnich obywateli polskich zamieszkałych za granicą,
- międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich.

Jednocześnie Rzecznik Praw Dziecka podejmował w 2016 roku działania na rzecz ochrony praw dziecka na arenie międzynarodowej w zakresie m.in.:

- współpracy w ramach Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz spotkań promujących instytucję Rzecznika Praw Dziecka na świecie,
- współpracy z przedstawicielami instytucji europejskich i międzynarodowych oraz spotkań w ramach promocji praw dziecka na świecie.

6.1. Wystąpienia generalne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym

■ **Odprawa graniczna rodzin z dziećmi – wystąpienie z 10 lutego 2016 roku**

W wystąpieniu[667] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzecznik Praw Dziecka wniósł o rozważenie możliwości zmiany obecnych uregulowań prawnych dotyczących odprawy granicznej.

Powołując się na naczelną zasadę dobra dziecka, Rzecznik podkreślił, że istnieje konieczność szczególnego traktowania stawiających się do odprawy rodzin podróżujących z dziećmi. W szczególności należy umożliwić takim rodzinom przejście odprawy granicznej poza kolejnością. Zdaniem Rzecznika tego rodzaju zasada powinna zostać wyrażona wprost w przepisach rozporządzenia w sprawie kontroli granicznej[668].

Wnosząc o podjęcie działań na rzecz dzieci, Rzecznik wskazał, że rodzice skarżą się na trudności podczas przekraczania wschodnich i północnych granic kraju. Zwrócił uwagę, że czas oczekiwania na odprawę graniczną lub celną jest długi, a przepisy zabraniają opuszczać podróżującym pojazd przed zakończeniem odprawy. Karmienie, mycie czy przebranie dzieci jest więc dużym problemem, szczególnie w zimie.

[667] ZSM.422.1.2016.AJ
[668] Dz. U. z 2006 r. poz. 1729 ze zm.

W odpowiedzi[669] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że poruszone zagadnienia były przedmiotem wielu analiz. Uznał, że aktualnie obowiązujące przepisy stwarzają możliwość dokonywania odprawy granicznej poza kolejnością w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Minister podkreślił, że sytuacje przekraczania granicy przez rodziców podróżujących z małymi dziećmi często są uznawane przez organy Straży Granicznej za odpowiadające tego rodzaju przypadkom. W ocenie Ministra nie zachodzi potrzeba dokonywania zmiany w przepisach prawa normujących kwestie kontroli granicznej.

■ **Ochrona międzynarodowa małoletnich uchodźców – wystąpienie z 25 lutego 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[670] do Prezesa Rady Ministrów zwrócił uwagę na sytuację małoletnich uchodźców, którzy w związku z niestabilną sytuacją w państwach Bliskiego Wschodu i związanym z tym kryzysem migracyjnym poszukują ochrony międzynarodowej na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej, w tym w Polsce.

Podstawę wystąpienia stanowił raport pt. „Zagrożenia prawa do bezpieczeństwa i praw podstawowych dzieci w drodze", przygotowany przez Europejską Sieć Rzeczników Praw Dziecka ENOC. Przedmiotowy raport jest efektem prac powołanej podczas 19. Zgromadzenia Ogólnego ENOC w Hadze Grupy Roboczej ds. „Dzieci w drodze", w skład której wszedł również polski Rzecznik. Do jej zadań należy monitorowanie przestrzegania praw dzieci podróżujących po Europie oraz prowadzenie badań mających na celu rozpoznanie największych zagrożeń i problemów związanych z dostępem podróżujących dzieci do ich praw. Przekazany przez Rzecznika raport jest sprawozdaniem z przeprowadzonych badań we wspomnianym zakresie. Stanowi on również wezwanie skierowane do rządów wszystkich państw, agencji ONZ i organizacji pozarządowych do podjęcia wszelkich niezbędnych działań, by zażegnać niebezpieczeństwa, które grożą małoletnim cudzoziemcom podczas ich podróży.

Treść raportu zawiera Załącznik nr 16 do niniejszej Informacji.

W odpowiedzi[671] Prezes Rady Ministrów wyraziła wdzięczność za przekazany raport, zapewniając, że zostanie on wykorzystany w bieżących pracach Rządu.

[669] BMP-0791-4-1/2016/MJ
[670] ZSM.422.2.2016.JW
[671] BPRT.ZAP.0411.1.2.2016.RKT

■ **Ratyfikacja Konwencji o statusie bezpaństwowców z 1954 r. oraz Konwencji o ograniczaniu bezpaństwowości z 1961 r. – wystąpienie z 29 kwietnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[672] do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o doprowadzenie do jak najszybszego podpisania, a następnie ratyfikacji Konwencji o statusie bezpaństwowców oraz Konwencji o ograniczeniu bezpaństwowości.

Rzecznik zauważył, że w Polsce żyje grupa małoletnich cudzoziemców o nieustalonym obywatelstwie, która z tego powodu nie może w pełni korzystać z praw zagwarantowanych w Konstytucji RP oraz Konwencji o prawach dziecka. Osoby te znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji, gdyż z jednej strony nie korzystają z ochrony instytucji państwa, z którego pochodzą, a z drugiej – mają trudności w zalegalizowaniu swojego pobytu w Polsce, z uwagi na niemożność potwierdzenia statusu bezpaństwowca oraz przedstawienia ważnego dokumentu potwierdzającego ich tożsamość. Osoby nieposiadające obywatelstwa nie mogą korzystać m.in. ze świadczeń z pomocy społecznej czy świadczeń zdrowotnych.

W ocenie Rzecznika uzyskanie statusu bezpaństwowca (w przypadku ratyfikacji konwencji) legalizowałoby pobyt cudzoziemca w kraju, w którym przebywa. Gwarantowałoby także korzystne traktowanie w zakresie dostępu do edukacji oraz świadczeń pomocy społecznej.

W odpowiedzi[673] Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji poinformował, że Międzyresortowy Zespół ds. Migracji przyjął rekomendację postulującą związanie się przez Polskę postanowieniami Konwencji o ograniczaniu bezpaństwowości. W związku z powyższym w MSWiA trwają prace związane z kompletowaniem niezbędnej do tego dokumentacji, jak również analiza, czy nie zachodzi potrzeba zgłoszenia przez Polskę określonych zastrzeżeń do przepisów ww. Konwencji.

Jeżeli chodzi o Konwencję o statusie bezpaństwowców, Minister poinformował, że w resorcie trwa pogłębiona analiza tej umowy międzynarodowej, co oznacza, że nie ma jeszcze decyzji co do ewentualnych prac nad jej ratyfikacją.

[672] ZSM.422.3.2016.AJ
[673] BMP-0791-4-2/2016/MJ.

■ **Skarga kasacyjna w sprawach rozstrzyganych na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – wystąpienie z 23 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka ponownie zwrócił się[674] do Ministra Sprawiedliwości o rozważenie możliwości podjęcia prac legislacyjnych nad zmianą art. 519 1 § 2 k.p.c. w celu rozszerzenia katalogu spraw, od których przysługuje skarga kasacyjna o sprawy rozstrzygane na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.

Rzecznik zwrócił uwagę, że analiza spraw, które były do niego zgłaszane, prowadzi do wniosku, że sądy niejednokrotnie kierując się zasadą szybkości postępowania, określoną w art. 11 Konwencji, nie dość wnikliwie badały, czy w danej sprawie występowały negatywne przesłanki uniemożliwiające wydanie dziecka do państwa, z którego zostało ono wywiezione.

W konsekwencji dochodziło do sytuacji, w których mimo że powrót dziecka do miejsca zamieszkania mógł narazić je na poważne ryzyko szkody fizycznej lub psychicznej albo w jakikolwiek inny sposób postawić je w sytuacji nie do zniesienia, sąd nakazywał powrót dziecka do miejsca stałego pobytu.

Rzecznik zaznaczył, że wprowadzenie kontroli tego rodzaju orzeczeń przez Sąd Najwyższy jest właściwym rozwiązaniem, które przyczyni się do wyeliminowania z obrotu prawnego wadliwych rozstrzygnięć dotyczących tak istotnych dla dziecka kwestii jak miejsce jego pobytu. Zdaniem Rzecznika zapewniłoby to jednolitość wykładni prawa i praktyki sądowej podczas rozpoznawania spraw o wydanie dziecka.

W odpowiedzi[675] Minister Sprawiedliwości podzielił tym samym stanowisko Rzecznika, informując, że w resorcie prowadzone są prace legislacyjne zmierzające do nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie rozszerzenia katalogu spraw z zakresu prawa rodzinnego, od których przysługuje skarga kasacyjna o sprawy rozstrzygane na podstawie Konwencji haskiej.

[674] ZSM.422.5.2016.JW
[675] DL-I-4190-10/16

■ **Szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – wystąpienie z 22 czerwca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[676] do Ministra Sprawiedliwości wniósł o rozważenie możliwości przeprowadzenia specjalistycznych szkoleń dla sędziów rodzinnych orzekających w sprawach o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.

Rzecznik zauważył, że coraz częściej wpływają do niego zgłoszenia dotyczące postępowań sądowych w zakresie uprowadzenia dziecka za granicę. Zdaniem Rzecznika analiza orzeczeń wydawanych w tych sprawach wskazuje, że polskie sądy niejednokrotnie nie dość wnikliwie i wszechstronnie rozważają okoliczności sprawy, istotne w kontekście określonych w art. 13 lit. b Konwencji przesłanek odmowy zarządzenia powrotu dziecka. W ocenie Rzecznika szczególnie niepokojące są sytuacje, gdy sądy oddalają wnioski dowodowe stron zmierzające do wykazania istnienia tych przesłanek. Rzecznik podkreślił, że stosowanie Konwencji haskiej stanowi dla polskich sądów w dalszym ciągu wyzwanie o czym świadczy liczba spraw dotyczących tej tematyki rozpoznawanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

W odpowiedzi[677] Minister Sprawiedliwości poinformował, że Konwencja haska jest aktem prawa, z którym polskie sądy stykają się stosunkowo rzadko. Zdaniem Ministra sytuacja taka nie sprzyja gruntownej znajomości przepisów Konwencji. Minister zapewnił, że rozważana jest możliwość zmiany niektórych przepisów prawa polskiego, tak aby sprawy objęte Konwencją haską były rozpoznawane przez wyspecjalizowane sądy. Minister podzielił stanowisko Rzecznika, że do prawidłowego stosowania Konwencji haskiej potrzebne jest systematyczne poszerzanie wiedzy na temat jej przepisów. Poinformował również, że temu celowi służą organizowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości cyklicznie szkolenia prowadzone przez osoby zatrudnione w wyznaczonym na potrzeby Konwencji polskim organie centralnym.

[676] ZSM.422.8.2016.AD
[677] DWMPC-VII-072-5/16/6

■ **Ratyfikacja Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi – wystąpienie z 6 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[678] do Ministra Spraw Zagranicznych wniósł o przekazanie informacji w zakresie postępu prac nad ratyfikacją Konwencji Rady Europy z dnia 15 maja 2003 r. w sprawie kontaktów z dziećmi.

Rzecznik wskazał, że pomimo, iż 23 kwietnia 2009 r. Sejm uchwalił ustawę o ratyfikacji Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, zezwalając na związanie Rzeczypospolitej Polskiej przedmiotową umową międzynarodową, dotąd nie nastąpiło złożenie dokumentu ratyfikacyjnego u depozytariusza Konwencji.

W odpowiedzi[679] Minister Sprawiedliwości (pismo Rzecznika zostało mu przekazane przez Ministra Spraw Zagranicznych) poinformował, że strona polska podejmowała wysiłek na rzecz wypracowania kompromisu w Radzie UE w kwestii jednomyślnego przyjęcia decyzji Rady w sprawie związania się przez Unię Europejską postanowieniami Konwencji. Z uwagi na sprzeciw dwóch delegacji nie udało się jednak przyjąć w tej sprawie kompromisu, który jest niezbędny do dopełnienia przez Polskę procedury ratyfikacji ww. umowy. Wobec braku możliwości osiągnięcia w Radzie wymaganej przepisami unijnymi jednomyślności Komisja Europejska wycofała swój projekt w sprawie podpisania przez Unię Europejską wspomnianego aktu prawnego. Minister Sprawiedliwości poinformował, że w związku z powyższym nie ma możliwości prowadzenia w Radzie UE dalszych prac w sprawie podpisania przez Unię Europejską Konwencji.

■ **Ochrona praw dziecka w postępowaniach transgranicznych – wystąpienie z 22 lipca 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka przedstawił[680] Ministrowi Sprawiedliwości uwagi do przygotowanego przez Komisję Europejską projektu aktu prawnego zmieniającego Rozporządzenie Rady (WE) 2201/2003 dotyczące jurysdykcji, uznawania oraz wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Rozporządzenie Bruksela II bis).

Rzecznik Praw Dziecka wskazał, że proponowane zmiany należy ocenić pozytywnie pod kątem realizacji zasady najlepszych interesów dziecka oraz ochrony praw dziecka w porównaniu do obecnie obowiązujących regulacji Rozporządzenia Bruksela II bis. W tym

[678] ZSM.422.4.2016.JW
[679] DWMPC-VII-072-6/16/3
[680] ZSM.422.9.2016.AD

zakresie Rzecznik w szczególności pozytywnie ocenił wprowadzenie wyraźnego wymogu wysłuchania dziecka we wszystkich postępowaniach prowadzonych na gruncie projektowanych przepisów.

Rzecznik nawiązał także do proponowanych regulacji odnoszących się do postępowań w przedmiocie wniosków o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. W tym kontekście Rzecznik zauważył, że przepisy przewidujące skoncentrowanie rozpoznania wniosków w wyspecjalizowanych sądach, nakładające na sądy obowiązek badania, czy strony gotowe są podjąć mediację oraz określające odrębne sześciotygodniowe terminy dla każdej instancji, są zgodne z dotychczasowymi spostrzeżeniami i postulatami Rzecznika Praw Dziecka. Równocześnie Rzecznik podkreślił, że niektóre problemy powstające na gruncie stosowania przepisów Rozporządzenia Bruksela II bis nie zostały rozwiązane w przedstawionym projekcie. Jako sprzeczne z dotychczasowymi spostrzeżeniami i postulatami Rzecznik wskazał przepisy kładące nacisk na możliwość nadania orzeczeniu zarządzającemu powrót dziecka do miejsca poprzedniego pobytu klauzuli wykonalności oraz ograniczenia do jednego odwołania liczbę środków zaskarżenia od powyższych orzeczeń.

■ Dostęp małoletnich cudzoziemców do świadczenia wychowawczego – wystąpienie z 12 sierpnia 2016 roku

Na podstawie analizy przepisów ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz przekazywanych przez cudzoziemców decyzji o odmowie przyznania świadczenia wychowawczego (500+) Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[681] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podjęcie inicjatywy ustawodawczej, która doprowadzi do ujednolicenia katalogu cudzoziemców uprawnionych do uzyskania świadczenia 500+.

W wystąpieniu Rzecznik zwrócił uwagę, że przepisy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci nie są precyzyjne co do tego, czy gwarantują prawo do świadczenia 500+ cudzoziemcom, którzy uzyskali w Polsce status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zgodę na ich pobyt ze względów humanitarnych. Zdaniem Rzecznika ich obecna redakcja powoduje, że organy I instancji (wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast) oraz organy II instancji (samorządowe kolegia odwoławcze) niejednokrotnie bezzasadnie odmawiają przyznania świadczenia wychowawczego ww. cudzoziemcom.

Wskazani cudzoziemcy posiadają bezterminowe prawo pobytu w Polsce oraz mogą korzystać z polskiego rynku pracy na tych samych zasadach, co obywatele polscy, tzn. nie

[681] ZSM.422.10.2016.AJ

potrzebują zezwolenia na pracę. Z różnych względów (nieleżących po stronie cudzoziemców) wydawane im dokumenty nie zawierały wymaganej adnotacji „dostęp do rynku pracy". Zdaniem Rzecznika umieszczenie bądź nieumieszczenie takiej informacji nie może być jednak czynnikiem decydującym o przyznaniu lub nieprzyznaniu świadczenia.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał, że różnicowanie sytuacji prawnej cudzoziemców przez organy administracji jedynie ze względu na techniczną cechę wydawanych cudzoziemcom kart pobytu narusza m.in. wyrażony w art. 32 Konstytucji RP nakaz równego traktowania przez władze publiczne podmiotów podobnych, jak również art. 71 ust. 2 oraz art. 72 ust. 1 Konstytucji RP.

W odpowiedzi[682] Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podzielił stanowisko Rzecznika oraz poinformował, że cudzoziemcy korzystający w Polsce ze statusu uchodźcy, ochrony uzupełniającej i zgody na pobyt ze względów humanitarnych są uprawnieni do uzyskania świadczenia 500+. Minister zapewnił, że rozważy propozycje Rzecznika Praw Dziecka w toku planowanego monitoringu stosowania przepisów ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, który ma się odbyć po okresie około roku od dnia jej wejścia w życie.

- **Ochrona małoletnich cudzoziemców przed wykorzystaniem seksualnym – wystąpienie z 19 sierpnia 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[683] do Ministra Sprawiedliwości przedstawił propozycje działań zwiększających poprawność funkcjonowania oraz skuteczność systemu wykrywania nadużyć seksualnych popełnianych na szkodę małoletnich cudzoziemców oraz systemu pomocy małoletnim cudzoziemcom, którzy padli ofiarą przestępstw seksualnych.

W opinii Rzecznika osiągnięcie sukcesu w tym zakresie zależy w szczególności od współpracy i merytorycznego przygotowania funkcjonariuszy i pracowników instytucji publicznych mających bezpośredni kontakt z małoletnimi cudzoziemcami, tj.: Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Straży Granicznej, Policji, ośrodków pomocy społecznej, centrów pomocy rodzinie oraz placówek oświatowych, do których uczęszczają małoletni.

Zdaniem Rzecznika pracownicy i funkcjonariusze wymienionych instytucji powinni być szczególnie wyczuleni w tej materii, bowiem pewne sygnały o możliwym wykorzystaniu dziecka mogą zostać zaobserwowane już w toku odprawy granicznej, czynności postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej lub w sprawie zobowiązania do powrotu,

[682] DSR-IV.071.12.2016.AW
[683] ZSM.422.11.2016.AC

np. podczas składania wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej lub w toku przesłuchania. Wrażliwość osób pracujących na co dzień z dziećmi na kierowane przez nie sygnały, jak również umiejętność wnikliwej obserwacji przez te osoby sytuacji rodzinnej i rówieśniczej dziecka są konieczne dla zapewnienia skuteczności i prawidłowego działania polskiego systemu wykrywania nadużyć seksualnych popełnianych na szkodę małoletnich cudzoziemców.

Rzecznik, przedstawiając propozycje rozwiązań w powyższym zakresie, wyraził nadzieję, że przekazane sugestie pomogą w opracowaniu stanowiska Rządu dla Komitetu państw stron Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzonej w Lanzarote w dniu 25 października 2007 r. oraz będą stanowiły podstawę do podjęcia prac legislacyjnych zwiększających ochronę praw dziecka.

■ Zabezpieczenie praw małoletnich cudzoziemców – wystąpienie z 26 września 2016 roku

W toku prac nad nowelizacją ustawy o cudzoziemcach[684] Rzecznik Praw Dziecka przedstawił[685] Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji pakiet propozycji legislacyjnych, które mogłyby przyczynić się do skuteczniejszego zabezpieczenia praw oraz pełniejszej realizacji zasady dobra dziecka na gruncie postępowań administracyjnych prowadzonych wobec małoletnich cudzoziemców.

Wśród proponowanych rozwiązań znalazło się m.in. wprowadzenie regulacji, zgodnie z którą małoletnie dziecko cudzoziemca, który uzyskał zezwolenie na pobyt stały albo zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, mogłoby – w każdym przypadku (bez konieczności spełnienia dodatkowych warunków) – uzyskać zezwolenie na pobyt stały na terytorium RP. Zdaniem Rzecznika zawsze w sytuacji, gdy rodzic dziecka uzyskał w naszym kraju bezterminowe prawo pobytu, takie samo prawo powinno przysługiwać jego małoletnim dzieciom. Wprowadzenie tego rodzaju zasady zapewniałoby jednocześnie bezpieczeństwo prawne całej mieszkającej w Polsce rodzinie.

Rzecznik wskazał również na konieczność uregulowania kwestii kuratora reprezentującego małoletniego cudzoziemca przebywającego w Polsce bez opieki w postępowaniach w sprawach dotyczących: udzielenia ochrony międzynarodowej, udzielenia zezwoleń pobytowych oraz zobowiązania do powrotu.

[684] Nr UC - 77
[685] ZSM.422.12.2016.AC

Rzecznik zaproponował m.in. stworzenie listy osób, które mogłyby być wyznaczane przez sąd do pełnienia funkcji kuratora oraz określenie warunków, jakie takie osoby powinny spełniać (np. nieposzlakowana opinia, wykształcenie prawnicze, doświadczenie w pracy z cudzoziemcami). Jednocześnie pod rozwagę projektodawców poddał wprowadzenie wynagrodzenia za pełnienie funkcji kuratora oraz zagwarantowanie mu zwrotu kosztów poniesionych w związku z wykonywaniem tej funkcji.

Ponadto Rzecznik zaproponował, aby do przepisów ustawy o cudzoziemcach oraz ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP wprowadzić zasadę, zgodnie z którą czynności procesowe, wymagające bezpośredniego udziału dziecka, mogłyby być dokonywane jedynie przez pracowników/funkcjonariuszy organów administracji, którzy są odpowiednio przygotowani do pracy z dziećmi (np. posiadających wykształcenie z zakresu psychologii, pedagogiki lub prawa oraz mających doświadczenie w pracy z dziećmi lub prowadzeniu postępowań z udziałem małoletnich). Wskazał również, że takie czynności powinny być dokonywane przy udziale psychologa.

Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny zaapelował, aby zarówno do ustawy o cudzoziemcach, jak i do ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP wprowadzono zakaz umieszczania dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. Zdaniem Rzecznika w przypadku małoletnich bez opieki oraz rodzin z dziećmi istnieją inne środki pozwalające na zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej czy w sprawie zobowiązania do powrotu. Środki takie, jak: obowiązek zgłaszania się do organu w określonych odstępach czasu, obowiązek zamieszkiwania w wyznaczonym miejscu czy zabezpieczenie pieniężne są w sposób oczywisty mniej dolegliwe i w mniejszym stopniu odbijają się na psychice dziecka niż detencja.

Stanowisko projektodawcy względem propozycji Rzecznika Praw Dziecka zostało przedstawione w zestawieniu uwag zgłoszonych w toku uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych oraz podczas konferencji uzgodnieniowej, która odbyła się 9 grudnia 2016 r. w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Przedłożone przez Rzecznika propozycje legislacyjne początkowo nie zostały uwzględnione w toku prac nad projektem ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw. Uzasadnieniem dla takiego stanowiska projektodawcy była okoliczność, że ich wprowadzenie rodziłoby skutki finansowe niezaplanowane w projekcie budżetu państwa na rok 2017. Jak wskazano w dokumencie podsumowującym uzgodnienia

międzyresortowe i konsultacje publiczne, uwzględnienie większości przywołanych powyżej uwag Rzecznika Praw Dziecka może być rozważone w przyszłości.

W toku dalszych prac nad projektem ustawy uwzględniono postulat Rzecznika dotyczący przyznawania zezwolenia na pobyt stały małoletnim cudzoziemcom.

■ **Wsparcie dla małoletnich obywateli polskich w Holandii – wystąpienie z 28 października 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił[686] do swojego odpowiednika – Rzecznika Praw Dziecka Holandii – w związku z niepokojącymi praktykami holenderskich instytucji ds. opieki nad małoletnimi.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał, że zwracają się do niego Polacy mieszkający z dziećmi w Holandii, którzy proszą o pomoc w odzyskaniu dzieci odebranych im przez lokalne instytucje ds. opieki nad małoletnimi. W wystąpieniu Rzecznik podniósł, że w związku z ograniczonymi kompetencjami polskiego Rzecznika w stosunku do instytucji zagranicznych korzysta on zazwyczaj z pomocy placówek konsularnych. Rzecznik wskazał, że polskie konsulaty nie zawsze jednak mają możliwość uzyskania pełnej informacji na temat sytuacji dziecka odseparowanego od rodziców.

Rzecznik podkreślił, że analiza znanych mu spraw dotyczących polskich rodzin przebywających w Holandii wskazuje na przypadki rozdzielania rodzeństwa oraz poważnych ograniczeń w utrzymywaniu kontaktów dzieci z ich rodzicami (m.in. w zakresie porozumiewania się z dziećmi podczas spotkań w języku polskim). Zdaniem Rzecznika nawet wtedy, gdy okoliczności wymagają odebrania dzieci rodzicom, należy zapewnić im możliwość przebywania z rodzeństwem, utrzymywania kontaktów z rodzicami – jeśli nie zostały one zakazane przez sąd – i nieskrępowanego kontaktowania się w ich ojczystym języku.

W odpowiedzi na wystąpienie[687] Rzecznik Praw Dziecka Holandii podziękował za zgłoszenie problemów dotyczących polskich dzieci. Podkreślił, że takie sygnały stanowią ważne źródło informacji o sytuacji w społeczeństwie. Rzecznik Praw Dziecka Holandii poinformował również, że jego urząd jest upoważniony do badania skarg na działanie służb ds. ochrony dzieci dopiero po wyczerpaniu przez skarżącego środków odwoławczych przysługujących od decyzji ww. służb. W odpowiedzi wskazał również, że nie ma uprawnień do interweniowania w sprawach prowadzonych przed sądami, natomiast osoby

[686] ZSM.422.14.2016.MC
[687] 2016/01580

zainteresowane mogą kontaktować się z jego biurem w celu uzyskania informacji o dostępnych im procedurach. Rzecznik przywołał przepisy Konwencji o prawach dziecka oraz wyraził przekonanie, że dzieci należy umieszczać w pieczy zastępczej wyłącznie, gdy jest to konieczne, a także należy dołożyć wszelkich starań, aby nie straciły kontaktu ze swoją rodziną biologiczną, kulturą i językiem.

- **Ratyfikacja III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka – wystąpienie z 15 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[688] do Prezesa Rady Ministrów zwrócił się o podjęcie działań zmierzających do ratyfikacji przez Polskę III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień.

W ocenie Rzecznika związanie się przez Polskę z przedmiotowym Protokołem jest konieczne dla pełnej realizacji praw dziecka gwarantowanych Konwencją o prawach dziecka oraz pozostałymi Protokołami fakultatywnymi do tej Konwencji. W wystąpieniu Rzecznik podkreślił, że III Protokół fakultatywny stwarza instytucjonalną i proceduralną gwarancję dla ochrony praw dziecka, a jego ratyfikacja zapewniłaby dzieciom podlegającym jurysdykcji państwa polskiego możliwość skorzystania z międzynarodowego mechanizmu skargi indywidualnej w razie nieskuteczności stosownych mechanizmów na szczeblu krajowym.

Prezes Rady Ministrów, celem udzielenia odpowiedzi, przekazał pismo Rzecznika Praw Dziecka Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. W odpowiedzi[689] na wystąpienie Minister poinformował, że przedstawione w piśmie z 14 grudnia 2015 r. negatywne stanowisko resortu w przedmiocie ratyfikacji III Protokołu fakultatywnego jest aktualne. Zdaniem Ministra podniesione w tym piśmie rozbieżności między interpretacją Konwencji przez Komitet Praw Dziecka a deklaracjami do Konwencji zgłoszonymi przez Polskę w momencie jej ratyfikowania oraz orzecznictwem polskich sądów i polityką państwa znalazły potwierdzenie w uwagach końcowych skierowanych przez Komitet do Rządu RP po rozpatrzeniu sprawozdania Polski z wykonywania Konwencji we wrześniu 2015 r. W ocenie Ministra decyzja w sprawie ewentualnego związania się ww. Protokołem oznaczałaby oddanie pewnych kompetencji państwa Komitetowi Praw Dziecka, który w ramach procedury skargowej jest jedynym interpretatorem Konwencji.

Równocześnie Minister zapewnił, że brak ratyfikacji protokołu przewidującego procedurę skargową nie oznacza, że Polska może odstąpić od gwarantowania małoletnim

[688] ZSM.422.16.2016.AD
[689] DWM.II.6401.8.2.2016.JM

praw przewidzianych w Konwencji o prawach dziecka. W tym kontekście wskazał na możliwość dochodzenia realizacji postanowień Konwencji przed sądami polskimi w zakresie, w jakim prawa z niej wynikające tworzą uprawnienia indywidualne. Podkreślił także, że Polska jest stroną Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, na której straży stoi Europejski Trybunał Praw Człowieka, rozpatrujący skargi indywidualne, również gdy poszkodowanym jest dziecko. Minister wskazał także, że Rada Ministrów podejmuje szeroko zakrojone działania na rzecz pełnej realizacji praw dziecka.

- **Natychmiastowa wykonalność postanowień wydawanych przez sąd pierwszej instancji na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę – wystąpienie z 24 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się[690] do Ministra Sprawiedliwości o rozważenie możliwości podjęcia prac legislacyjnych nad zmianą obowiązujących przepisów Kodeksu postępowania cywilnego poprzez rozszerzenie katalogu postanowień wykonalnych dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia wydanego na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.

Powodem podjętej przez Rzecznika w tej sprawie interwencji był odnotowany rok wcześniej znaczny wzrost liczby zgłoszonych spraw dotyczących postępowań wszczętych o przymusowe odebrania dziecka z wniosku rodzica, który domagał się powrotu dziecka za granicę w sytuacji, gdy postępowanie w trybie Konwencji haskiej nie zostało jeszcze prawomocnie zakończone. Rodzice sygnalizowali Rzecznikowi, że niejednokrotnie z uwagi na działania kuratora, mające na celu odebranie dziecka i przekazanie go drugiemu rodzicowi, zmuszeni są do ukrywania się wraz z małoletnim, w oczekiwaniu na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy.

Rzecznik zwrócił uwagę, że postanowienia sądu opiekuńczego, wydawane na podstawie Konwencji haskiej, są skuteczne i wykonalne z chwilą ich ogłoszenia bądź wydania. Powodem takiej regulacji jest fakt, że sprawy rozpoznawane przez sądy opiekuńcze są na ogół sprawami pilnymi i opóźnienie wykonalności orzeczeń mogłoby przynieść szkodę małoletnim. Ustawodawca przewidział jednak wyjątki od tej zasady i w odniesieniu do niektórych postanowień zdecydował, że są one wykonalne dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia. Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka postanowienia wydane w trybie Konwencji haskiej powinny być także wykonalne dopiero po uzyskaniu prawomocności. W sytuacji, gdy postępowanie w przedmiocie wydania dziecka nie zostało jeszcze ostatecznie zakończone,

[690] ZSM.422.17.2016.JW

narażenie małoletniego na negatywne przeżycia związane z wszczętą procedurą przymusowego odebrania jest sprzeczne z zasadą dobra dziecka.

W odpowiedzi[691] Minister Sprawiedliwości poinformował, że propozycja Rzecznika została uwzględniona w projekcie ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw. Zgodnie z projektowanymi zmianami orzeczenia wydane w trybie Konwencji haskiej w przedmiocie powrotu dziecka do miejsca poprzedniego pobytu będą wykonalne dopiero po ich uprawomocnieniu się.

6.2. Sprawy indywidualne w zakresie ochrony praw dziecka w aspekcie międzynarodowym

6.2.1 Ochrona praw małoletnich cudzoziemców

■ **Dostęp małoletnich cudzoziemców do świadczenia wychowawczego**

W pismach kierowanych do Rzecznika Praw Dziecka cudzoziemcy podnosili, że organy gmin oraz samorządowe kolegia odwoławcze bezpodstawnie odmawiają im przyznania świadczenia wychowawczego na dzieci. Zainteresowani wskazywali, że organy administracji niewłaściwie stosują przepisy ustawy określające krąg cudzoziemców uprawnionych do świadczenia 500+[692].

Pierwsze sygnały o dokonywaniu przez organy nieprawidłowej wykładni art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci zostały przekazane Rzecznikowi już w maju 2016 roku, tzn. po upływie zaledwie miesiąca od dnia wejścia ustawy w życie. Najczęściej o pomoc Rzecznika Praw Dziecka prosili cudzoziemcy, którym nadano w Polsce status uchodźcy lub którym udzielono w naszym kraju ochrony uzupełniającej. Organy administracji nie przyznawały im świadczenia wychowawczego na małoletnie dzieci z uwagi na fakt, że w kartach pobytu wydawanych tym osobom brak było adnotacji „dostęp do rynku pracy". Posiadanie karty pobytu z tego rodzaju adnotacją jest zaś, zgodnie z literalnym brzmieniem art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, warunkiem przyznania świadczenia 500+. Z drugiej strony

[691] DL-I-072-15/16.

[692] ZSM.441.62.2016.AC, ZSM.441.69.2016.AC, ZSM.441.72.2016.AC, ZSM.441.85.2016.AC, ZSM.441.97.2016.AC, ZSM.441.98.2016.AC, ZSM.441.104.2016.AC, ZSM.441.106.2016.AC, ZSM.441.111.2016.AC, ZSM.441.120.2016.AC, ZSM.441.123.2016.AC, ZSM.441.143.2016.AC, ZSM.441.163.2016.AC, ZSM.441.175.2016.AC, ZSM.441.184.2016.AC, ZSM.441.185.2016.AC, ZSM.441.205.2016.AC, ZSM.441.233.2016.AC.

przedmiotowa adnotacja ma charakter czysto techniczny i jedynie potwierdza wynikający z odrębnych przepisów (art. 87 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy) dostęp cudzoziemca do polskiego rynku pracy.

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony wzrastającą liczbą zgłoszeń dotyczących możliwej dyskryminacji ww. grup cudzoziemców (posiadających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą) w zakresie dostępu do świadczenia 500+ na małoletnie dzieci, dokonał analizy wszystkich przekazanych mu decyzji o odmowie przyznania ww. świadczenia. Wyrażone w nich motywy nieprzyznania cudzoziemcom świadczenia wychowawczego zostały zbadane pod kątem ich zgodności z przepisami Konstytucji RP oraz wiążących Polskę umów międzynarodowych. Na skutek tak przeprowadzonej analizy Rzecznik uznał, że proponowana przez organy administracji wykładnia językowa art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (badanie jedynie, czy w karcie pobytu cudzoziemca umieszczono/nie umieszczono adnotacji „dostęp do rynku pracy") może być niezgodna z Konstytucją RP, Konwencją o prawach dziecka oraz Konwencją genewską dotyczącą statusu uchodźców.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik Praw Dziecka, chcąc doprowadzić do utrwalenia się w orzecznictwie prawidłowej, prokonstytucyjnej wykładni art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, zgłaszał udział w postępowaniach administracyjnych i sądowo-administracyjnych dotyczących prawa cudzoziemców do uzyskania świadczenia wychowawczego na małoletnie dzieci.

Za przykład tego rodzaju interwencji Rzecznika może posłużyć sprawa trojga małoletnich obywateli Białorusi, których matka złożyła do prezydenta miasta wniosek o przyznanie świadczenia wychowawczego[693]. Zainteresowana oraz jej dzieci korzystały z nadanego w Polsce statusu uchodźcy. W wydanej matce małoletnich karcie pobytu potwierdzającej ten status nie umieszczono jednak adnotacji „dostęp do rynku pracy". Brak przedmiotowej adnotacji w karcie pobytu zainteresowanej stanowił bezpośrednią przyczynę wydania przez prezydenta miasta decyzji o odmowie przyznania cudzoziemce świadczenia wychowawczego na małoletnie dzieci. Decyzję tę utrzymało w mocy samorządowe kolegium odwoławcze. Zainteresowana wniosła skargę na tę decyzję do wojewódzkiego sądu administracyjnego, prosząc jednocześnie Rzecznika o udzielenie jej wsparcia w postępowaniu przed sądem. Rzecznik, po zapoznaniu się z całością akt sprawy, zgłosił udział w toczącym się postępowaniu. W stanowisku przedstawionym sądowi Rzecznik podkreślił, że przyjęta przez organy administracji wykładnia art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa

[693] ZSM.441.120.2016.AC

w wychowywaniu dzieci narusza art. 32, art. 71 ust. 1 oraz art. 72 ust. 1 Konstytucji, jak również art. 2, art. 22 ust. 1 oraz art. 26 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka i art. 23 Konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców.

Wojewódzki sąd administracyjny w pełni podzielił stanowisko Rzecznika Praw Dziecka i uchylił decyzje organów obu instancji.

Analogicznie wyglądały działania Rzecznika w sprawie czworga małoletnich obywateli Federacji Rosyjskiej, których matka również zaskarżyła do wojewódzkiego sądu administracyjnego ostateczną decyzję samorządowego kolegium odwoławczego o odmowie przyznania jej świadczenia wychowawczego[694]. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w toczącym się w tej sprawie postępowaniu sądowo-administracyjnym. W stanowisku przedstawionym sądowi Rzecznik podkreślił, że cudzoziemcy korzystający z ochrony uzupełniającej w Polsce (podobnie jak ci, którym nadano status uchodźcy) posiadają pełny dostęp do polskiego rynku pracy, mimo że tego uprawnienia nie ujawnia się obecnie w wydawanych im kartach pobytu w postaci adnotacji „dostęp do rynku pracy". W ocenie Rzecznika, ze względu na wyrażoną w Konstytucji RP oraz w Konwencji o prawach dziecka zasadę równego traktowania, cudzoziemcy ci nie mogą być dyskryminowani w zakresie dostępu do świadczenia na swoje małoletnie dzieci. W tym przypadku wojewódzki sąd administracyjny także przyznał rację Rzecznikowi, uchylając wydane w sprawie dzieci niekorzystne decyzje samorządowego kolegium odwoławczego i prezydenta miasta. Postępowanie w sprawie przyznania świadczenia toczy się ponownie przed organem I instancji, który powinien wydać decyzję o przyznaniu matce małoletnich wnioskowanego świadczenia.

W dwóch innych sprawach dotyczących małoletnich obywateli Federacji Rosyjskiej, którym udzielono w Polsce ochrony uzupełniającej, Rzecznik Praw Dziecka wniósł do wojewódzkich sądów administracyjnych[695] skargi na decyzje właściwych samorządowych kolegiów odwoławczych o odmowie przyznania rodzicom dzieci świadczenia wychowawczego. Sądy podzielając stanowisko Rzecznika uchyliły niekorzystny dla małoletnich decyzje organów obu instancji.

W sprawie czworga małoletnich obywateli Syrii[696] i trojga małoletnich obywateli Ukrainy[697] wystarczająca okazała się interwencja Rzecznika w postępowaniach administracyjnych prowadzonych przez samorządowe kolegium odwoławcze. W obu tych

[694] ZSM.441.205.2016.AC
[695] ZSM.441.72.2016.AC, ZSM.441.184.2016.AC
[696] ZSM.441.85.2016.AC
[697] ZSM.441.143.2016.AC

sprawach, po zapoznaniu się z przedstawioną przez Rzecznika argumentacją o niedopuszczalności pozbawiania prawa do świadczenia 500+ cudzoziemców, którym nadano w Polsce status uchodźcy, organ odwoławczy uchylił decyzję prezydenta miasta i przyznał cudzoziemcom wnioskowane świadczenie wychowawcze na ich małoletnie dzieci.

■ Udzielanie małoletnim cudzoziemcom ochrony międzynarodowej w Polsce

W 2016 roku z prośbą o pomoc i ochronę praw dziecka w postępowaniach w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej zwracali się do Rzecznika Praw Dziecka głównie obywatele Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej[698], obywatele Ukrainy[699] oraz rodziny pochodzące z innych państw[700]. Cudzoziemcy przekazywali Rzecznikowi – nieprawidłowe ich zdaniem – decyzje Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców i Rady do Spraw Uchodźców o odmowie nadania im statusu uchodźcy oraz o odmowie udzielenia im ochrony uzupełniającej w Polsce.

Zainteresowani podnosili, że organy administracji nie dostrzegały, że w kraju pochodzenia grozi im realne niebezpieczeństwo poddania prześladowaniom lub doznania przez nich i ich dzieci poważnej krzywdy. Jednocześnie w pismach do Rzecznika cudzoziemcy wskazywali, że wyjazd z Polski i powrót do kraju pochodzenia spowodowałby zaburzenie rozwoju ich małoletnich dzieci. Uzasadniając takie stanowisko, opisywali integrację ich dzieci ze społeczeństwem polskim i nawiązane przez małoletnich bliskie relacje z polskimi rówieśnikami.

W każdej ze zgłoszonych spraw Rzecznik monitorował postępowanie prowadzone wobec zainteresowanych przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców lub Radę do Spraw Uchodźców i poddawał ocenie zgodność z prawem wydanych w ramach tego postępowania decyzji, celem ewentualnego skorzystania ze środków przysługujących Rzecznikowi na podstawie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka.

Podkreślenia wymaga, że zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP organy administracji prowadzące postępowanie w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej badają jedynie, czy w kraju pochodzenia cudzoziemcy nie byliby narażeni na poddanie prześladowaniom, torturom lub

[698] ZSM.441.9.2016.AC, ZSM.441.56.2016.AC, ZSM.441.64.2016.AC, ZSM.441.70.2016.AC, ZSM.441.80.2016.AC, ZSM.441.88.2016.AC, ZSM.441.189.2016.AC, ZSM.441.206.2016.AC, ZSM.441.214.2016.AC, ZSM.441.221.2016.AC

[699] ZSM.441.1.2016.AC, ZSM.441.82.2016.AC, ZSM.441.83.2016.AC, ZSM.441.126.2016.AC, ZSM.441.129.2016.AC, ZSM.441.130.2016.AC, ZSM.441.136.2016.AC, ZSM.441.162.2016.AC, ZSM.441.198.2016.AC, ZSM.441.204.2016.AC, ZSM.441.229.2016.AC, ZSM.441.230.2016.AC, ZSM.441.232.2016.AC, ZSM.441.235.2016.AC

[700] ZSM.441.2.2016.AC, ZSM.441.3.2016.AC, ZSM.441.40.2016.AC, ZSM.441.236.2016.AC

innym formom nieludzkiego bądź poniżającego traktowania czy karania. W postępowaniu tym – co do zasady – nie dokonuje się obecnie oceny, czy powrót dzieci cudzoziemców do kraju pochodzenia mógłby naruszyć np. prawo dziecka do edukacji, prawo do tożsamości lub prawo do ochrony życia prywatnego. Powyższe okoliczności są natomiast obligatoryjnie brane pod uwagę w toku postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu, prowadzonego na podstawie przepisów ustawy o cudzoziemcach przez właściwych komendantów oddziałów lub placówek Straży Granicznej.

W związku z powyższym w sprawach dotyczących udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej Rzecznik Praw Dziecka badał, czy okoliczności danej sprawy wskazują, że powrót małoletniego do kraju pochodzenia mógłby wiązać się z ryzykiem poddania dziecka nieludzkiemu traktowaniu.

Przykładem tego rodzaju działań Rzecznika jest sprawa dwojga małoletnich obywateli Ukrainy, którzy przyjechali do Polski wraz z rodzicami w 2014 roku[701]. W ramach toczącego się wobec nich postępowania Rzecznik Praw Dziecka zwracał się do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o przekazanie dokładnych informacji o czynnościach dowodowych już przedsięwziętych i planowanych do przeprowadzenia przez ten organ. Analizując przekazywane odpowiedzi, Rzecznik badał, czy zachodzi potrzeba zgłoszenia udziału w postępowaniu dotyczącym małoletnich. Rodzice dzieci złożyli do akt sprawy szereg dokumentów (m.in. opinie psychologiczne i pedagogiczne) wskazujących na to, że powrót małoletnich na Ukrainę mógłby wyrządzić im poważną krzywdę. Taką krzywdą byłoby przerwanie terapii psychologicznej prowadzonej wobec dzieci w Polsce, a koniecznej ze względu na to, jak na ich psychice odbiły się traumatyczne wydarzenia, których były świadkami w Donbasie. Mimo posiadania przez małoletnich formalnego dostępu do tego rodzaju wsparcia na Ukrainie, faktyczna dostępność opieki psychologicznej jest w tym kraju bardzo ograniczona, na co wskazują również opracowania Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Stres związany z powrotem do kraju, będącego dla małoletnich miejscem traumatyzującym, oraz wynikający z zerwania nawiązanych przez nich w Polsce relacji rówieśniczych w zestawieniu z ryzykiem przerwania terapii, koniecznej dla rehabilitacji psychicznej dzieci, odpowiadałby przesłance zagrożenia poważną krzywdą (art. 15 pkt 2 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP). Zidentyfikowanie tego rodzaju przesłanki uzasadnia udzielenie im ochrony uzupełniającej w Polsce.

Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców poinformował Rzecznika, że małoletnim udzielono ochrony uzupełniającej na terytorium RP.

[701] ZSM.441.198.2016.AC

W sprawach, w których nie występowały szczególne uwarunkowania osobiste, np. zdrowotne, uniemożliwiające powrót i zamieszkanie małoletnich w kraju pochodzenia lub narażające dzieci na doznanie tam poważnej krzywdy, Rzecznik badał, jak długo małoletni przebywają w naszym kraju, na ile zintegrowali się ze społeczeństwem polskim i czy nawiązali trwałe relacje z polskimi rówieśnikami. Jeśli takie fakty ujawniały się w toku analizy sprawy, Rzecznik udzielał rodzicom obszernej informacji prawnej o wpływie tego rodzaju okoliczności na możliwość uzyskania zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce. Rzecznik wyjaśniał jednocześnie, że zgoda ta może zostać udzielona przez właściwy organ Straży Granicznej dopiero po wszczęciu wobec cudzoziemców postępowania w sprawie zobowiązania ich do powrotu do kraju pochodzenia.

Tego rodzaju działania Rzecznik podjął m.in. w sprawie trojga małoletnich, których rodzice przyjechali do Polski w połowie 2014 roku ze wschodniej Ukrainy (Donbas), składając w naszym kraju wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej[702]. Cudzoziemcy zwrócili się do Rzecznika z prośbą o pomoc na krótko przed wydaniem przez Radę do Spraw Uchodźców decyzji kończącej postępowanie w sprawie udzielenia im ochrony międzynarodowej.

Po zapoznaniu się z całością akt sprawy Rzecznik nie dostrzegł, aby wydana decyzja naruszała prawa dziecka. Jednocześnie zauważył, że małoletni przebywają w naszym kraju relatywnie długo, z sukcesami uczęszczają do polskich szkół oraz że odnaleźli w Polsce przyjaciół i stabilizację. W związku z powyższym w piśmie do rodziców Rzecznik wskazał, że w przypadku pozostania ich rodziny w Polsce, tego rodzaju okoliczności będą musiały zostać wnikliwie zbadane w ramach prowadzonego przez właściwy organ Straży Granicznej postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemców do powrotu. Rzecznik wyjaśnił zainteresowanym wszelkie kwestie prawne oraz że wydanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy jej wykonanie mogłoby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu. Cała rodzina pozostała w Polsce, ponownie składając do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej. Jednocześnie Komendant Placówki Straży Granicznej. wszczął wobec małoletnich i ich rodziców postępowanie w sprawie zobowiązania do powrotu na Ukrainę. Organ ten bada, czy w sprawie występują okoliczności uzasadniające udzielenie zainteresowanym zgody na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych. Rzecznik monitoruje powyższe postępowanie.

[702] ZSM.441.126.2016.AC

■ **Udzielanie małoletnim zgody na pobyt ze względów humanitarnych**

W 2016 roku pisma z prośbą o wsparcie w postępowaniu w sprawie zobowiązania do powrotu i umożliwienie pozostania w Polsce kierowali do Rzecznika Praw Dziecka głównie obywatele Ukrainy[703], Federacji Rosyjskiej[704] i Gruzji[705]. Cudzoziemcy kwestionowali decyzje o zobowiązaniu do powrotu, wydane wobec nich i ich małoletnich dzieci przez właściwych komendantów oddziałów lub placówek Straży Granicznej.

Postępowanie w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu do kraju pochodzenia, zgodnie z ustawą o cudzoziemcach, może zostać wszczęte m.in. w sytuacji, gdy cudzoziemiec nie opuści dobrowolnie terytorium RP w terminie 30 dni od dnia doręczenia mu ostatecznej decyzji o odmowie udzielenia ochrony międzynarodowej w Polsce. W przypadku cudzoziemców zgłaszających się do Rzecznika niewykonanie powyższego obowiązku było najczęstszym powodem wszczęcia wobec nich i ich małoletnich dzieci postępowania w sprawie zobowiązania do powrotu. Cudzoziemcy decydowali się pozostać w Polsce ze względu na fakt, że pobyt ich małoletnich dzieci w naszym kraju był najczęściej relatywnie długi (1,5-roczny, 2-letni, 2,5-letni, a niejednokrotnie – kilkuletni). Rodzice, widząc postępujący proces integracyjny dzieci ze społeczeństwem polskim oraz poczucie stabilizacji, które małoletni odnaleźli w Polsce, decydowali się na pozostanie w naszym kraju, licząc się z możliwością wszczęcia wobec nich postępowania w sprawie zobowiązania do powrotu.

Zgodnie jednak z art. 303 ust. 1 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach decyzji o zobowiązaniu do powrotu nie wydaje się, gdy zachodzą przesłanki do udzielenia cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych. W myśl art. 348 pkt 3 ww. ustawy taką przesłanką jest ryzyko naruszenia, poprzez nakazanie powrotu do kraju pochodzenia, praw dziecka określonych w Konwencji o prawach dziecka. Zgodnie z dalszą częścią tego przepisu zobowiązanie do powrotu jest jednak niedopuszczalne tylko o tyle, o ile naruszenie danego prawa konwencyjnego mogłoby istotnie zagrozić dalszemu rozwojowi psychofizycznemu małoletniego.

Tym samym najczęściej niewystarczającym dla udzielenia tego rodzaju krajowej formy ochrony przed wydaleniem jest pobieranie przez dzieci nauki w polskich placówkach oświatowych czy opanowanie nawet w bardzo dobrym stopniu języka polskiego. W większości przypadków brak jest bowiem powodów, aby przypuszczać, że dziecko

[703] ZSM.441.82.2016.AC, ZSM.441.126.2016.AC, ZSM.441.136.2016.AC, ZSM.441.198.2016.AC, ZSM.441.230.2016.AC, ZSM.441.235.2016.AC, ZSM.441.229.2016.AC
[704] ZSM.441.56.2016.AC, ZSM.441.64.2016.AC, ZSM.441.70.2016.AC, ZSM.441.80.2016.AC, ZSM.441.88.2016.AC
[705] ZSM.441.2.2016.AC, ZSM.441.3.2016.AC

mogłoby w kraju pochodzenia zostać pozbawione możliwości kontynuowania edukacji. Ważniejsza jest w tego rodzaju sprawach ocena, czy nakazanie dziecku wyjazdu z Polski nie naruszy jego prawa do ochrony życia prywatnego (relacje z polskimi rówieśnikami) lub prawa do tożsamości (odczuwana przez dziecko więź z Polską).

W każdej ze zgłoszonych spraw dotyczących postępowania w sprawie zobowiązania małoletnich do powrotu Rzecznik występował do organów administracji o akta postępowania i poddawał je analizie. W przypadkach, gdy analiza ta wskazywała, że prawa dziecka mogłyby zostać naruszone na skutek wydania, a następnie wykonania decyzji o zobowiązaniu małoletniego do powrotu, Rzecznik zgłaszał udział w toczącym się postępowaniu.

Przykładem tego rodzaju interwencji Rzecznika może być sprawa dwojga małoletnich, których rodzice przyjechali do Polski z Gruzji na początku 2012 roku[706]. Cudzoziemcy wystąpili wówczas o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce, niemniej na początku 2013 roku wydano im ostateczną decyzję o odmowie nadania statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej, odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany oraz wydaleniu z terytorium RP. Rozstrzygnięciem tym objęto starszą córkę zainteresowanych, nie objęło ono natomiast młodszej córki, która urodziła się już po wydaniu tej decyzji. Co jednak szczególnie istotne, starsze dziecko miało zaledwie 3 lata, kiedy przyjechało wraz z rodzicami do Polski, i nieukończone 5 lat, kiedy orzeczono o jego wydaleniu z terytorium RP. Obecnie dziewczynka ma 9 lat. Oznacza to, że ponad połowa jej życia i wszystko, co dziecko obejmuje swoją pamięcią, dotyczy obecności w Polsce. To w naszym kraju małoletnia nawiązała wszystkie relacje rówieśnicze, to także wyłącznie w naszym kraju uczęszczała do szkoły. Dziewczynka biegle posługuje się językiem polskim w mowie i piśmie. Nie zna za to języka gruzińskiego, tj. języka państwa, do którego miałaby powrócić. Biorąc te wszystkie okoliczności pod uwagę, Rzecznik zgłosił udział w toczącym się przed Komendantem Placówki Straży Granicznej postępowaniu w sprawie udzielenia małoletniej i jej rodzicom zgody na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych. Postępowanie to zostało wszczęte na żądanie jednej z organizacji społecznych udzielających cudzoziemcom nieodpłatnej pomocy prawnej. W stanowisku, przekazanym ww. organowi Straży Granicznej, Rzecznik podniósł opisane powyżej okoliczności dotyczące pobytu małoletniej w Polsce i jej więzi z naszym krajem. Rzecznik zaznaczył także, że przed wydaniem decyzji Komendant Placówki Straży Granicznej, zgodnie z art. 12 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji, powinien wysłuchać starszą córkę zainteresowanych. Rzecznik wskazał ponadto, że w sprawie pożądane byłoby zasięgnięcie opinii biegłego psychologa, który powinien

[706] ZSM.441.2.2016.AC

wypowiedzieć się, czy powrót starszej córki cudzoziemców do Gruzji niósłby za sobą ryzyko istotnego zaburzenia jej rozwoju psychofizycznego. Komendant Placówki Straży Granicznej uwzględnił wniosek Rzecznika o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego psychologa. Postępowanie w sprawie małoletniej w toku.

Innym przykładem działań na rzecz ochrony praw dzieci, w związku z toczącym się wobec nich postępowaniem w sprawie zobowiązania do powrotu, może być sprawa małoletnich obywateli Federacji Rosyjskiej, którzy napisali do Rzecznika Praw Dziecka list z prośbą o wsparcie[707]. Dzieci przyjechały do Polski w 2014 roku wraz ze swoimi rodzicami, którzy zwrócili się do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców z wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju. Wniosek ten został rozpatrzony przez ww. organ negatywnie. Rada do Spraw Uchodźców, po rozpatrzeniu odwołania zainteresowanych, utrzymała w mocy decyzję Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o odmowie nadania cudzoziemcom statusu uchodźcy oraz o odmowie udzielenia im ochrony uzupełniającej w Polsce. Mimo to rodzice dzieci zdecydowali się pozostać w Polsce i ponownie wystąpić o udzielenie ochrony międzynarodowej. Zgodnie jednak z przepisami ustawy o cudzoziemcach kolejny tego rodzaju wniosek nie wstrzymywał możliwości wszczęcia wobec całej rodziny postępowania w sprawie zobowiązania do powrotu. W swym liście do Rzecznika małoletni napisali, że bardzo dobrze czują się w Polsce, polubili swoją szkołę, poznanych tam nauczycieli, a także nawiązali w naszym kraju liczne przyjaźnie. Dzieci wskazały, że najbardziej obawiają się nakazania ich rodzinie opuszczenia Polski. Na podstawie listu małoletnich, a następnie przekazanych przez rodziców opinii, świadectw i dyplomów uzyskanych przez dzieci, Rzecznik zwrócił się do Komendanta Placówki Straży Granicznej o staranne rozpatrzenie sprawy małoletnich pod kątem zasadności udzielenia całej rodzinie zgody na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych. Organ ten, uwzględniając uwagi Rzecznika dotyczące szczególnej troski o dzieci w postępowaniu, postanowił o przeprowadzeniu w ich sprawie dowodu z opinii biegłego psychologa na okoliczność tego, w jaki sposób powrót do kraju pochodzenia mógłby wpłynąć na rozwój psychofizyczny małoletnich. Postępowanie w tej sprawie jest w toku.

Oprócz podejmowanych interwencji w sprawach indywidualnych, Rzecznik przedstawiał także właściwym organom władzy publicznej oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony praw i dobra dzieci w ramach postępowania w przedmiocie zobowiązania małoletnich cudzoziemców do powrotu[708].

[707] ZSM.441.88.2016.AC
[708] ZSM.422.12.2016.AC

■ Legalizacja pobytu małoletnich cudzoziemców w Polsce

W 2016 roku do Rzecznika Praw Dziecka wpływały zgłoszenia sygnalizujące potrzebę ochrony praw dziecka w postępowaniach w sprawie udzielenia małoletnim cudzoziemcom zezwolenia na pobyt czasowy lub stały na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej[709].

W większości tego rodzaju spraw Rzecznik, po dokonaniu analizy akt, nie stwierdzał, aby prawa dziecka mogły zostać naruszone czy to w toku postępowania, czy poprzez wydanie decyzji o odmowie udzielenia wnioskowanego zezwolenia. Rodzicom dzieci udzielano wówczas wyczerpującej informacji o ich sytuacji prawnej, wskazując ewentualne inne możliwości legalizacji pobytu w Polsce.

Przykładem interwencji Rzecznika w tego rodzaju postępowaniach była sprawa małoletniej posiadającej obywatelstwo Ukrainy[710]. Zarówno dziadkowi, jak i mamie dziewczynki, w związku z ich polskim pochodzeniem, udzielono zezwolenia na pobyt stały w Polsce. Matka małoletniej wystąpiła następnie do wojewody o udzielenie zezwolenia na pobyt stały w naszym kraju także jej córce, uzasadniając wniosek polskim pochodzeniem dziewczynki. Należy w tym miejscu podkreślić, że prawo osób o potwierdzonym polskim pochodzeniu do osiedlenia się w Polsce na stałe wynika wprost z art. 52 ust. 5 Konstytucji RP. Przepisy ustawy o cudzoziemcach i stosowanej pomocniczo ustawy o repatriacji określają jedynie, w jaki sposób mają być prowadzone tego rodzaju postępowania oraz jak ustalać polskie pochodzenie wnioskodawców. Po rozpatrzeniu sprawy małoletniej organ I instancji odmówił udzielenia dziecku wnioskowanego zezwolenia. W uzasadnieniu decyzji wojewoda wskazał, że jedynym przodkiem małoletniej, który posiadał obywatelstwo polskie, był jej pradziadek. Zdaniem tego organu dziewczynka nie spełnia zatem warunku wskazanego w art. 5 ust. 2 ustawy o repatriacji (potwierdzenie polskiego pochodzenia poprzez posiadanie przynajmniej dwóch pradziadków, którzy byli obywatelami polskimi) i z tego powodu nie można udzielić jej zezwolenia na pobyt stały w Polsce. Matka małoletniej nie zgodziła się z tą decyzją i wniosła od niej odwołanie do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Jednocześnie poinformowała o sprawie Rzecznika Praw Dziecka, zwracając się o wsparcie. Po zapoznaniu się ze sprawą Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu odwoławczym, wskazując, że decyzja wydana przez wojewodę w sprawie małoletniej nie jest prawidłowa. Rzecznik podkreślił, że organ I instancji bezzasadnie pominął przy rozpatrywaniu sprawy dziewczynki art. 5 ust. 3 ustawy o repatriacji. Zgodnie z tym przepisem warunek posiadania przodka narodowości polskiej powinien zostać uznany za

[709] ZSM.441.96.2015.AC, ZSM.441.119.2015.AC, ZSM.441.89.2016.AC, ZSM.441.173.2016.AC
[710] ZSM.441.231.2016.AC

spełniony, jeżeli przynajmniej jedno z rodziców, dziadków lub dwoje pradziadków dziecka potwierdziło swoją przynależność do Narodu Polskiego, np. poprzez pielęgnowanie polskich tradycji i zwyczajów. Na gruncie sprawy małoletniej uczynił to zarówno jej dziadek, jak i jej matka, co też znalazło swoje urzędowe potwierdzenie w wydanych im decyzjach o udzieleniu zezwolenia na pobyt stały. W związku z powyższym Rzecznik wniósł o uchylenie przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców niekorzystnej dla dziecka decyzji organu I instancji i przekazanie mu sprawy do ponownego rozpatrzenia. Postępowanie odwoławcze w przedmiotowej sprawie jest w toku.

■ Nabywanie obywatelstwa polskiego przez małoletnich cudzoziemców

W 2016 roku do Rzecznika Praw Dziecka kierowane były prośby małoletnich cudzoziemców mieszkających w Polsce lub ich opiekunów prawnych o wsparcie starań dzieci o uzyskanie obywatelstwa polskiego[711].

Zgodnie z ustawą o obywatelstwie polskim cudzoziemiec może nabyć obywatelstwo naszego kraju na mocy postanowienia Prezydenta RP o nadaniu obywatelstwa lub na mocy decyzji administracyjnej o uznaniu za obywatela polskiego. Co jednak istotne, wydanie przez właściwego wojewodę decyzji o uznaniu za obywatela polskiego obwarowane jest szeregiem warunków, które szczególnie trudno spełnić małoletnim cudzoziemcom, którzy zostali pozostawieni w Polsce przez swoich biologicznych rodziców lub których biologiczni rodzice nie żyją. W tego rodzaju szczególnych sytuacjach Rzecznik, po zapoznaniu się ze wszystkimi okolicznościami sprawy, kierował do Prezydenta RP pisma wyrażające poparcie dla wniosku o nadanie dziecku obywatelstwa polskiego.

Przykładem tego rodzaju interwencji jest sprawa 17-letniego obywatela Rumunii[712]. Chłopiec urodził się w Polsce. Jego matka, również obywatelka Rumunii, zaraz po porodzie pozostawiła dziecko w szpitalu. Od tego momentu chłopiec przebywał w różnych formach pieczy zastępczej. Z wnioskiem do Prezydenta RP o nadanie mu obywatelstwa polskiego zwrócili się opiekunowie prawni dziecka. Chłopiec wychowywał się w naszym kraju i to Polskę uważał za swój dom – miejsce w którym dorastał, pobierał naukę oraz nawiązywał przyjaźnie. Posiadanie przez niego obywatelstwa Rumunii nie przekładało się w żaden sposób na jego szczególny stosunek emocjonalny do tego państwa. Małoletni nigdy nie był w kraju swojej przynależności państwowej, nie poznał także swoich biologicznych rodziców ani rodzeństwa, którzy byliby w istocie jedynym łącznikiem między nim a Rumunią. Mając

[711] ZSM.441.22.2016.AC, ZSM.441.73.2016.AC, ZSM.441.101.2016.AC, ZSM.441.108.2016.AC
[712] ZSM.441.22.2016.AC

powyższe na uwadze, Rzecznik poparł starania opiekunów prawnych chłopca i w piśmie do Prezydenta RP wskazał, że – w jego ocenie – więź z Polską, którą małoletni odczuwa, a która umacniała się wraz z każdym rokiem jego ponad 17-letniej obecności w naszym kraju, uzasadnia nadanie mu obywatelstwa polskiego. Po upływie około miesiąca od przedstawienia przez Rzecznika powyższej argumentacji Kancelaria Prezydenta RP poinformowała Rzecznika, że Prezydent RP nadał chłopcu obywatelstwo polskie.

Innym przykładem działań Rzecznika Praw Dziecka była sprawa małoletniej posiadającej obywatelstwo Ukrainy[713]. Rzecznik poparł skierowany do Prezydenta RP wniosek opiekunów prawnych dziewczynki o nadanie jej obywatelstwa polskiego. Małoletnia przebywała w naszym kraju od urodzenia, a w momencie złożenia wniosku miała 7 lat. Kiedy dziecko miało zaledwie 3,5 miesiąca, pieczę nad nim powierzono rodzinie, która wystąpiła jednocześnie o przysposobienie małoletniej. Rodzina ta jest jedyną, jaką małoletnia zna i w której czuje się bezpieczna oraz szczęśliwa. Opiekunowie dziecka od 2010 roku starali się o uzyskanie w Ministerstwie Spraw Rodziny, Młodzieży i Sportu Ukrainy zgody na przysposobienie małoletniej, jednak bezskutecznie. Brak tego rodzaju zgody powodował, że przysposobienie małoletniej było, zgodnie z prawem ukraińskim, niemożliwe.

W konsekwencji zaś, tak dziewczynka, jak i jej opiekunowie pozostawali w stanie ciągłej niepewności co do przyszłości stworzonej przez nich kochającej się rodziny. Rzecznik przedstawił wszystkie te okoliczności w piśmie skierowanym do Prezydenta RP, wskazując, że uzyskanie przez małoletnią obywatelstwa polskiego pozwoliłoby na zastosowanie w postępowaniu w sprawie przysposobienia dziewczynki polskich przepisów adopcyjnych. Po upływie około 2 miesięcy od wystosowania powyższego pisma Kancelaria Prezydenta RP poinformowała Rzecznika Praw Dziecka, że Prezydent RP postanowił nadać małoletniej obywatelstwo polskie. Następnie sąd rejonowy orzekł o przysposobieniu dziecka przez jego opiekunów.

■ Pobyt małoletnich w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców

W 2016 roku zaobserwowano spadek liczby spraw dotyczących ochrony praw dzieci umieszczonych wraz z rodzicami w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców[714]. Pisma, które były kierowane do Rzecznika Praw Dziecka przez rodziców dzieci, dotyczyły najczęściej skarg na jakość opieki medycznej zapewnianej małoletnim w strzeżonym ośrodku.

[713] ZSM.420.1.2014.AC
[714] ZSM.441.70.2016.AC, ZSM.441.74.2016.AC, ZSM.441.198.2016.AC

Przykładem tego rodzaju zgłoszenia była sprawa dwojga małoletnich obywateli Federacji Rosyjskiej umieszczonych wraz z rodzicami w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, w związku z toczącym się wobec całej rodziny postępowaniem w sprawie zobowiązania do powrotu do kraju pochodzenia[715]. Matka dziewczynek wskazała w piśmie do Rzecznika, że jej młodsza córka doświadcza w strzeżonym ośrodku bardzo poważnych problemów z układem pokarmowym. Zgodnie z relacją cudzoziemki zwracała się ona wielokrotnie do lekarza dyżurującego w placówce z prośbą o pomoc, niemniej lekarstwa, które ten przepisywał nie przyniosły – zdaniem matki– znaczącej poprawy stanu zdrowia dziewczynki. Matka małoletnich wskazała także, że jej starsza córka cierpi na dysplazję prawego stawu biodrowego. Cudzoziemka podniosła, że od momentu umieszczenia w strzeżonym ośrodku zaobserwowała znaczące pogorszenie stanu zdrowia dziewczynki (małoletnia zaczęła ponownie utykać oraz niewłaściwie ustawiać stopy). W związku z powyższymi informacjami Rzecznik Praw Dziecka niezwłocznie zwrócił się do Komendanta Oddziału Straży Granicznej, któremu podlega ww. strzeżony ośrodek, o możliwie najszybsze zbadanie sytuacji małoletnich. Rzecznik wystąpił jednocześnie o udzielenie informacji o wynikach działań przedsięwziętych w tym zakresie, w szczególności o wskazanie, czy w warunkach strzeżonego ośrodka możliwe jest zapewnienie dzieciom właściwej opieki medycznej.

W odpowiedzi Komendant Oddziału Straży Granicznej poinformował, z jakich metod diagnostycznych i z jakich konsultacji specjalistycznych korzystały dotąd dziewczynki. Jednocześnie przekazał dokładną informację o aktualnym stanie zdrowia małoletnich, zapewniając o możliwości zagwarantowania im właściwej terapii w strzeżonym ośrodku. Po zapoznaniu się z przedstawionymi wyjaśnieniami Rzecznik uznał je za wyczerpujące, niemniej nadal monitorował sprawę małoletnich.

Po upływie około 2 miesięcy od zgłoszenia sprawy Komendant Oddziału Straży Granicznej poinformował Rzecznika, że cała rodzina została zwolniona ze strzeżonego ośrodka dla cudzoziemców w związku z pogorszeniem stanu zdrowia matki małoletnich. Cudzoziemcy zostali wraz z dziećmi skierowani do Ośrodka dla Cudzoziemców, prowadzonego przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. W związku z powyższym, z uwagi na toczące się wobec nich i ich rodziców kolejne postępowanie w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej, dziewczynki mogą obecnie korzystać z podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej zapewnianej przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców.

[715] ZSM.441.74.2016.AC

6.2.2 Małoletni obywatele polscy zamieszkali za granicą

Rzecznik Praw Dziecka rokrocznie otrzymuje od zamieszkałych za granicą obywateli polskich skargi dotyczące działalności zagranicznych instytucji opiekuńczych, które ingerują w sferę prawa i wolności ich dzieci[716]. Zgłaszający kwestionują decyzje obcych służb socjalnych oraz sądów rodzinnych, których skutkiem jest zabieranie dzieci spod ich opieki, zakaz kontaktów z małoletnimi, a także ograniczanie lub pozbawianie władzy rodzicielskiej.

Podejmując działania wyjaśniające w tego typu sprawach, Rzecznik ma ograniczone możliwości działania. Nie jest bowiem uprawniony do żądania wyjaśnień od organów państw obcych ani też do inicjowania postępowania przed zagranicznymi sądami i innymi instytucjami oraz uczestniczenia w tych postępowaniach na prawach strony. Mając jednak na uwadze, że do Rzecznika wpływają skargi, które wskazują na możliwość naruszenia praw małoletnich obywateli polskich w wyniku działań zagranicznych służb, Rzecznik podejmuje wszelkie możliwe działania, aby każdą z nich wyjaśnić i wskazać skarżącym środki prawne, z których mogą skorzystać za granicą w celu ochrony praw swoich dzieci.

W związku z powyższym w takich sprawach Rzecznik korzysta zazwyczaj z pomocy polskich placówek konsularnych oraz zwraca się niekiedy do swoich zagranicznych odpowiedników. Wskazać bowiem należy, że to na służbie konsularnej ciąży główny obowiązek udzielenia pomocy obywatelom polskim podczas ich pobytu za granicą, a ponadto konsulowie mają możliwość pozyskiwania informacji – w dopuszczalnym przez prawo miejscowe zakresie – o stanie spraw dotyczących obywateli polskich, które toczą się przed zagranicznymi organami władzy publicznej. Ponadto zwrócenie się do urzędu konsularnego gwarantuje uzyskanie większej ilości istotnych informacji na temat postępowań toczących się przed obcymi organami niż w przypadku prośby o pomoc skierowanej do europejskich Ombudsmanów, gdyż ci ostatni zazwyczaj nie posiadają uprawnienia do badania spraw indywidualnych.

Sprawy zgłaszane Rzecznikowi przez polskich emigrantów dotyczą najczęściej:

1) sprawowania niewłaściwej opieki nad dziećmi przez rodziców;
2) odbierania dzieci przez zagraniczne służby socjalne;

[716] ZSM.441.13.2016.JW, ZSM.441.27.2016.AJ, ZSM.441.44.2016.JW, ZSM.441.48.2016.AJ, ZSM.441.55.2016.AD, ZSM.441.51.2016.JW, ZSM.441.66.2016.MC, ZSM.441.68.2016.JW, ZSM.441.87.2016.AD, ZSM.441.95.2016.JW, ZSM.441.113.2016.AD, ZSM.441.135.2016.JW, ZSM.441.142.2016.AD, ZSM.441.150.2016.AD, ZSM.441.159.2016.AD, ZSM.441.160.2016. JW, ZSM.441.170.2016.AD, ZSM.441.176.2016.AD, ZSM.441.180.2016.JW, ZSM.441.203.2016.AD, ZSM.441.209.2016.JW

3) postępowań toczących się przed sądami zagranicznymi, dotyczących sytuacji prawnej małoletnich obywateli polskich;
4) pozbawiania lub ograniczania opiekunów władzy rodzicielskiej przez zagraniczne sądy;
5) nieinformowania rodziców o miejscu pobytu dziecka;
6) zakazu utrzymywania kontaktów z dziećmi;
7) zakazu porozumiewania się z małoletnimi w języku ojczystym;
8) uznawania i wykonywania orzeczeń sądów zagranicznych na podstawie Rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (Bruksela II bis);
9) przekazywania dzieci pod opiekę polskim rodzinom.

W celu jak najlepszego zabezpieczenia praw małoletnich obywateli polskich, wobec których służby zagraniczne podjęły interwencje, Rzecznik występował również do swoich zagranicznych odpowiedników z wnioskiem o zainteresowanie się zgłoszoną do jego Biura sprawą oraz udzielenie pomocy w wyjaśnieniu jej okoliczności faktycznych i prawnych. Ponadto Rzecznik formułował wnioski o wsparcie działań podejmowanych przez polskie władze konsularne w celu wyjaśnienia sytuacji małoletnich obywateli polskich.

Do Rzecznika Praw Dziecka od wielu lat docierają sygnały od obywateli polskich przebywających lub zamieszkujących na terenie Niemiec, dotyczące ingerencji miejscowych służb w ich stosunki rodzinne[717]. Kierowane zgłoszenia pochodzą zarówno od osób indywidulanych, rodziców i opiekunów, jak również organizacji działających na terenie Niemiec, reprezentujących interesy polskich rodzin, wobec których miejscowy urząd do spraw dzieci podjął interwencję. Sprawy te poddawane są analizie ze i w każdej z nich podejmowane są działania zgodnie z kompetencjami Rzecznika Praw Dziecka, celem ochrony praw małoletniego obywatela polskiego.

Skargi zgłaszane przez polskich rodziców dotyczyły najczęściej podejmowanych wobec ich dzieci interwencji przez urzędników niemieckiego urzędu do spraw dzieci i młodzieży – Jugendamt. Skutkiem tych decyzji było odbieranie małoletnich spod opieki

[717] ZSM.441.14.2016.AJ, ZSM.441.18.2016.JW, ZSM.441. 34.2016.AJ, ZSM.441.31.2016.JW, ZSM.441.41.2016.JW, ZSM.441.58.2016.JW, ZSM.441.52.2016.AJ, ZSM.441.75.2016.JW, ZSM.441.113.2016.AD, ZSM.441.114.2016.AD, ZSM.441.116.2016.AD, ZSM.441.122. 2016.JW, ZSM.441.124.2016.AD, ZSM.441.134.2016.JW, ZSM.441.140. 2016.JW, ZSM.441.149.2016. JW, ZSM.441.154.2016. JW, ZSM.441.155.2016. JW, ZSM.441.158.2016. JW, ZSM.441.181.2016. MC, ZSM.441.188.2016.MC, ZSM.441.196.2016.AD, ZSM.441.199.2016.JW, ZSM.441.220.2016.MC, ZSM.441.222.2016.JW, ZSM.441.225.2016.JW

rodziców i umieszczanie ich w rodzinach zastępczych. Problemy zgłaszane Rzecznikowi dotyczyły również dyskryminacji rodziców posiadających polskie obywatelstwo w powierzeniu opieki nad dziećmi przez niemieckie sądy, nieinformowania o miejscu pobytu małoletnich, ograniczania kontaktów między dziećmi a rodzicami, nadzorowania ze strony urzędników niemieckich przebiegu takich spotkań, a niekiedy także zakazu porozumiewania się z małoletnimi w języku ojczystym. Z przekazywanych przez opiekunów pism wynikało, że działania niemieckiego urzędu Jugendamt oceniają jako arbitralne, niepoparte rzetelnymi dowodami oraz dokonane bez uprzedniej decyzji właściwych władz sądowych.

Liczną grupę stanowiły ponadto zgłoszenia polskich obywateli, którzy pozostawali w związkach z obywatelami Niemiec. W kierowanej korespondencji podnosili, że w przypadku rozpadu związku ich małoletnie dzieci, na mocy decyzji miejscowych sądów, były przyznawane pod opiekę jednemu z rodziców – z reguły temu, który posiadał obywatelstwo niemieckie. Ograniczano także kontakt dziecka z drugim opiekunem, również w zakresie możliwości porozumienia się w języku polskim, a w niektórych przypadkach widzenia zostawały całkowicie wstrzymane. Tak rygorystyczne rozstrzygnięcia organy niemieckie uzasadniały troską o dobro dziecka i jego ochroną przed ewentualnym uprowadzeniem do Polski.

Kwestia sytuacji małoletnich obywateli polskich, wobec których niemiecki urząd Jugendamt podjął interwencję, była przedmiotem spotkania Rzecznika Praw Dziecka i Konsula Generalnego RP w Kolonii. Było ono okazją do wymiany doświadczeń i praktyk w niestandardowych i złożonych pod względem prawnym sprawach.

Przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka może być sprawa małoletniej córki polskiej obywatelki zamieszkałej na terytorium Niemiec[718]. Rzecznik, na podstawie licznych doniesień medialnych, podjął przedmiotową sprawę z urzędu. Z uzyskanych informacji wynikało, że niemieccy urzędnicy odebrali dziecko spod opieki matki dwa dni po porodzie, gdy przebywało ono jeszcze na terenie szpitala. Matce nie przedstawiono pisemnego uzasadnienia takiego działania oraz nie wskazano miejsca, w którym została umieszczona małoletnia. Ponadto matka nie miała zapewnionego kontaktu z córką. Przyczyną wydania takiej decyzji miała być sytuacja materialna matki, w tym niewłaściwe warunki mieszkaniowe. Z uzyskanych przez Rzecznika Praw Dziecka informacji wynikało ponadto, że małoletniej zostało nadane obywatelstwo niemieckie, pomimo że rodzice – obywatele polscy – nie wnioskowali o to.

[718] ZSM.441.122.2016.JW

Powyższe działania niemieckich organów wzbudziły poważne zaniepokojenie Rzecznika Praw Dziecka co do prawidłowości podjętych środków i ich zgodności z Konwencją o prawach dziecka, w szczególności jej art. 8, gwarantującym poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska i stosunków rodzinnych.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Wydziału Konsularnego na terenie Niemiec, właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, z wnioskiem o zbadanie sytuacji dziewczynki i podjęcie natychmiastowej interwencji w sprawie. Rzecznik wystosował również prośbę o wsparcie działań matki, mających na celu odzyskanie pieczy nad córką, a także o uczestnictwo przedstawiciela Konsulatu w rozprawach sądowych.

Ostatecznie, na skutek interwencji polskich organów, małoletnia powróciła pod opiekę rodziców. Matce została udzielona pomoc społeczno-pedagogiczna, która miała na celu wsparcie i rozwój jej umiejętności rodzicielskich.

Do Rzecznika Praw Dziecka kierowane były również skargi od obywateli polskich zamieszkałych na terytorium Holandii, dotyczące podejmowanych przez miejscowe instytucje interwencji wobec ich małoletnich dzieci[719]. Sygnały te dotyczyły najczęściej decyzji wydawanych przez holenderskie organy, których skutkiem było odbieranie dzieci spod opieki rodziców i umieszczenie ich w rodzinach zastępczych.

Analiza zgłaszanych do Rzecznika Praw Dziecka spraw wykazała, że holenderskie organy podejmują decyzje, w wyniku których rodzeństwo jest rozdzielane i umieszczane w różnych rodzinach zastępczych, zaś ich kontakty z rodzicami podlegają surowym ograniczeniom, także w zakresie porozumiewania się w języku polskim. Kwestią problematyczną jest również umieszczanie przez holenderskie instytucje polskich dzieci w rodzinach zastępczych odmiennych kulturowo, nieposługujących się językiem polskim. Wynikiem takich praktyk jest utrata przez dziecko jego poczucia narodowej tożsamości oraz umiejętności porozumiewania się w języku ojczystym, co w późniejszym okresie może rzutować na możliwość utrzymywania kontaktów z rodzicami.

Powyższe działania organów holenderskich wywoływały u zgłaszających poważne wątpliwości co do zasadności podejmowanych przez urzędników holenderskich decyzji. Również Rzecznik Praw Dziecka kwestionował legalność stosowanych przez instytucje holenderskie praktyk – z punktu widzenia poszanowania praw najmłodszych, określonych w art. 8 Konwencji o prawach dziecka.

[719] ZSM.441.17.2016.JW, ZSM.441.145.2016.AD, ZSM.441.152.2016.MC, ZSM.441.161.2016.AD, ZSM.441.165.2016.JW, ZSM.441.178.2016.MC, ZSM.441.223.2016.JW

W związku z powyższym Rzecznik każdorazowo występował do Konsulatu na terytorium Holandii celem uzyskania informacji o stanie prowadzonych postępowań i przyczynach interwencji podjętych wobec polskich rodzin. Rzecznik zwracał się również z prośbą o udzielenie pomocy konsularnej obywatelom polskim oraz podjęcie niezbędnych działań celem zabezpieczenia praw małoletnich Polaków przebywających w Holandii. Z udzielanych Rzecznikowi odpowiedzi wynikało, że polskie placówki konsularne mają problemy w relacjach z holenderską służbą ochrony praw dziecka, gdyż nie respektują one uprawnień Konsula zagwarantowanych w Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych. Przejawia się to przede wszystkim w problemach z uzyskiwaniem pełnej informacji na temat sytuacji dziecka odseparowanego od rodziców.

Jako przykład może posłużyć sprawa czwórki małoletnich dzieci obywatelki polskiej, od wielu lat mieszkającej na terytorium Holandii[720]. Z przekazanych przez matkę dzieci informacji wynikało, że dzieci posiadały zarówno obywatelstwo polskie, jak i holenderskie. W wyniku interwencji miejscowej instytucji do spraw ochrony praw dzieci małoletni zostali odebrani spod opieki matki, a następnie umieszczeni w czterech różnych rodzinach zastępczych. Kontakty matki z dziećmi zostały ograniczone jedynie do 50-minutowych wizyt raz w tygodniu. Ponadto przed sądem rodzinnym zostało wszczęte postępowanie o dalsze ograniczenie tych kontaktów. Matka dzieci zwróciła się o pomoc do Rzecznika, wyrażając zaniepokojenie sytuacją małoletnich przebywających w różnych rodzinach zastępczych oraz faktem, że jej kontakt z dziećmi został tak restrykcyjnie ograniczony.

W celu wyjaśnienia powyższej sprawy Rzecznik zwrócił się do polskiej placówki konsularnej w Hadze. W odpowiedzi Konsul poinformował, że sąd przedłużył umieszczenie dzieci w rodzinach zastępczych, lecz odmówił udzielenia informacji o podstawach tej decyzji.

W związku z powyższym Rzecznik zwrócił się o pomoc w tej sprawie do swojego odpowiednika na terytorium Holandii. Wskazał, że nawet wtedy, gdy okoliczności danej sprawy wymagają odebrania dzieci rodzicom, należy zapewnić im możliwość przebywania razem z rodzeństwem, utrzymywania kontaktów z rodzicami i nieskrępowanego kontaktowania się z nimi w ich ojczystym języku. W swoim piśmie Rzecznik zawarł prośbę o zainteresowanie się przedstawioną sprawą rodzeństwa przebywającego w różnych rodzinach zastępczych i pomoc w wyjaśnieniu przyczyn rozdzielenia dzieci oraz przedłużenia ich pobytu w pieczy zastępczej. Rzecznik zwrócił się również do swojego odpowiednika w Holandii z prośbą o rozważenie możliwości udzielenia wsparcia polskim Konsulom w wyjaśnianiu tego typu spraw.

[720] ZSM.441.161.AD

Holenderski Rzecznik Praw Dziecka wyraził podziękowania za zasygnalizowanie problemu dotyczącego polskich dzieci pozbawionych opieki rodziców biologicznych wskutek interwencji miejscowych służb. Z nadesłanej odpowiedzi wynikało jednak, że holenderski Ombudsman uprawniony jest do zbadania skargi na działanie służb do spraw ochrony praw dzieci dopiero po wyczerpaniu przez skarżącego wszystkich przewidzianych przez miejscowe prawo środków odwoławczych. Rzecznik poinformował również, że nie ma uprawnień do podejmowania interwencji w sprawach, które w dalszym ciągu pozostają w toku przed miejscowymi sądami, wskazując na konieczność skorzystania z uregulowanych w holenderskiej procedurze środków odwoławczych. W piśmie przekazany został również numer kontaktowy, pod którym polscy rodzice mogą uzyskać pomoc prawną.

Rzecznik holenderski podzielił przedstawione w piśmie stanowisko polskiego Rzecznika w zakresie konieczności podtrzymywania u małoletnich tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej.

Problematyka związana z podejmowaniem przez służby socjalne interwencji w stosunku do małoletnich obywateli polskich była przedmiotem pism kierowanych do Rzecznika przez Polaków przebywających na terytorium Wielkiej Brytanii[721]. Liczba skarg pochodzących od obywateli polskich zamieszkałych na terenie Wysp Brytyjskich była największa w stosunku do wszystkich wpływających do Rzecznika spraw dotyczących relacji rodziców z zagranicznymi instytucjami opiekuńczymi. W swoich pismach obywatele polscy podnosili, że stopień ingerencji miejscowych służb socjalnych jest nieadekwatny do sposobu sprawowania przez nich opieki nad dziećmi.

Analiza zgłoszonych spraw wskazywała, że problemem pozostaje nieznajomość miejscowych uregulowań z zakresu prawa rodzinnego, które niejednokrotnie są bardziej rygorystyczne niż analogiczne regulacje polskie. Ponadto rodzice biologiczni mają ograniczenia w możliwości udziału w postępowaniach sądowych toczących się przed miejscowymi instytucjami z uwagi na niewielką znajomość języka angielskiego. W takich sytuacjach Rzecznik zwracał się do polskich urzędów konsularnych na terenie Wielkiej Brytanii oraz do swoich zagranicznych odpowiedników z prośbą o zbadanie sytuacji

[721] ZSM.441.20.2016.JW, ZSM.441.21.2016.JW, ZSM.441.25.2016.JW, ZSM.441.36.2016.JW, ZSM.441.35.2016.JW, ZSM.441.45.2016.JW, ZSM.441.46.2016.JW, ZSM.441.59.2016.JW, ZSM.441.61.2016.MC, ZSM.441.92.2016.AD, ZSM.441.96.2016.AD, ZSM.441.115.2016.AD, ZSM.441.118.2016.AD, ZSM.441.133.2016.AD, ZSM.441.137.2016.JW, ZSM.441.138.2016.JW, ZSM.441.139.2016.AD, ZSM.441.148.2016.AD, ZSM.441.153.2016.JW, ZSM.441.164.2016.JW, ZSM.441.168.2016.AD, ZSM.441.169.2016.JW, ZSM.441.171.2016.JW, ZSM.441.172.2016.JW, ZSM.441.187.2016.MC, ZSM.441.191.2016.MC, ZSM.441.192.2016.MC, ZSM.441.218.2016.JW, ZSM.441.226.2016.JW, ZSM.441.228.2016.JW, ZSM.441.234.2016.AD, ZSM.441.237.2016.JW

małoletniego obywatela polskiego i podjęcie wszelkich niezbędnych działań celem zabezpieczenia dobra dziecka.

Przykładem interwencji podjętej przez Rzecznika była sprawa małoletniej[722], dla której o pomoc, w związku z podjętą wobec jej córki interwencją brytyjskich służb socjalnych, zwróciła się matka dziecka. Z przekazanych Rzecznikowi informacji wynikało, że małoletnia została odebrana matce przez brytyjski Social Service i umieszczona w rodzinie zastępczej. Matka została pozbawiona prawa do regularnych kontaktów z dzieckiem, a miejsce jego pobytu pozostawało nieznane.

Mając na uwadze restrykcyjne ograniczenie kontaktów matki z małoletnią, Rzecznik zwrócił się w tej sprawie do Rzecznika Praw Dziecka w Wielkiej Brytanii, prosząc o zbadanie sprawy małoletniej i rozważenie możliwości podjęcia działań zmierzających do zabezpieczenia prawa małoletniej do utrzymywania bezpośrednich kontaktów z matką, zagwarantowanego w art. 9 Konwencji o prawach dziecka. W odpowiedzi na powyższe brytyjski Ombudsman wskazał, że podejmuje interwencje w sprawach indywidulanych jedynie w sytuacji, gdy do jego Biura zgłosi się osoba małoletnia i wyrazi życzenie, aby udzielić jej stosownej pomocy i wsparcia. Rzecznik Praw Dziecka Wielkiej Brytanii zaoferował pomoc prawną dla matki oraz pomoc psychologiczną dla dziecka w przypadku, gdy zainteresowana oraz małoletnia bezpośrednio zwrócą się do jego Biura.

Rzecznik Praw Dziecka, dokonując analizy zgłaszanych do jego Biura spraw, dostrzegł również, że linia orzecznicza sądów brytyjskich w sprawach z elementem międzynarodowym jest odmienna niż w innych państwach członkowskich. Rzecznik zauważył bowiem, że w sytuacji, gdy postępowanie dotyczy małoletniego obywatela innego państwa Unii Europejskiej, sądy brytyjskie z urzędu badają swoją właściwość w sprawie. Po stwierdzeniu, że sąd państwa ojczystego dziecka jest lepiej predestynowany do rozpoznania takiej sprawy, korzystają z procedury uregulowanej w art. 15 Bruksela II bis, która przewiduje możliwość przekazania sprawy do sądu kraju pochodzenia małoletniego. W pierwszej kolejności sąd musi jednak ustalić, czy przekazanie sprawy do innego sądu jest zgodne z dobrem dziecka, a także – czy istnieje szczególny związek między małoletnim a krajem, który przejmuje jurysdykcję w sprawie. W tym zakresie ważną rolę odgrywają ograny centralne, których zadaniem jest dostarczenie sędziom informacji o uregulowaniach prawnych w innym kraju Unii Europejskiej.

Ponadto doświadczenia Rzecznika Praw Dziecka pokazują, że w wielu przypadkach, gdy z uwagi na dobro dziecka istnieje konieczność odizolowania małoletniego od rodziców,

[722] ZSM.441.116.2015.JW

sądy brytyjskie podejmują działania w celu ustalenia, czy możliwe jest umieszczanie małoletnich w rodzinach zastępczych na terenie ich kraju ojczystego. Miejscowe sądy współpracują w tym zakresie z Ministerstwem Sprawiedliwości, pełniącym funkcję organu centralnego w sprawach z zakresu międzynarodowego, kierując wnioski o przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania członków rodziny dziecka.

Przykładem podjętej przez Rzecznika Praw Dziecka interwencji w tego rodzaju sprawie może być zgłoszenie dotyczące trójki małoletnich obywateli polskich zamieszkałych wraz z rodzicami na terenie Wielkiej Brytanii[723]. Służby socjalne odebrały rodzeństwo spod opieki rodziców biologicznych. Następnie sąd brytyjski wydał postanowienie w sprawie opieki tymczasowej nad małoletnimi, na mocy którego dzieci umieszczono w rodzinach zastępczych. W toku postępowania miejscowy sąd zwrócił się, za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości, do sądu polskiego o przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania członków rodziny małoletnich pod kątem ewentualnego ustalenia, czy mogliby oni pełnić rolę opiekunów dzieci.

Do Rzecznika Praw Dziecka zwrócili się dziadkowie macierzyści dzieci, zamieszkali na terytorium Polski, prosząc o pomoc w przejęciu opieki nad wnukami. W skierowanym do Rzecznika piśmie zainteresowani wskazali, że są najbliższą rodziną dla małoletnich i wyrażają gotowość zapewnienia im odpowiednich warunków rozwoju w Polsce.

Rzecznik wystąpił do polskiej placówki konsularnej w Wielkiej Brytanii oraz Ministerstwa Sprawiedliwości o podjęcie pilnej interwencji w celu zabezpieczenia sytuacji dzieci, a także udzielenia rodzinie w Polsce pomocy prawnej, w szczególności wsparcie działań dziadków macierzystych zmierzających do ustanowienia ich rodziną zastępczą dla wnuków. W odpowiedzi konsul poinformował, że nawiązał kontakt z zainteresowanymi celem udzielenia im wsparcia, jak również wystąpił w tej sprawie do miejscowych służb socjalnych i sądu, przed którym toczy się postępowanie opiekuńcze.

Przedmiotowe postępowanie jest w toku. Sąd angielski rozważa różne warianty rozstrzygnięcia sprawy, w tym umieszczenie dzieci pod opieką dziadków na terenie Polski. Zdaniem sądu umieszczenie dzieci w polskiej rodzinie zastępczej najpełniej realizowałoby prawo dzieci do wychowywania w kulturze, religii i języku kraju ich pochodzenia. W ocenie sądu należy jednak najpierw uzyskać szczegółowe informacje o sytuacji dziadków macierzystych i w tym celu sąd brytyjski zobligował miejscowe władze do podjęcia działań we współpracy z polskim organem centralnym. Rzecznik Praw Dziecka w dalszym ciągu

[723] ZSM.441.115.2016.AD

monitoruje przedmiotową sprawę za pośrednictwem polskiej placówki konsularnej oraz Ministerstwa Sprawiedliwości.

6.2.3 Międzynarodowe uprowadzenia rodzicielskie

Liczną grupę zgłoszeń, które były kierowane do Rzecznika Praw Dziecka, stanowiły sprawy dotyczące międzynarodowych uprowadzeń rodzicielskich. Wspomniane sprawy związane były zarówno z wywiezieniem dzieci przez jednego z rodziców z Polski do innego państwa, jak również z uprowadzeniem dzieci mieszkających za granicą do Polski.

Podstawowymi instrumentami prawnymi znajdującymi zastosowanie w takich sytuacjach są: Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 roku (Konwencja haska) oraz Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające Rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000 (Rozporządzenie Bruksela II bis).

Celem Konwencji haskiej jest ochrona dziecka przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z bezprawnego zabrania lub zatrzymania dziecka za granicą oraz ustalenie zasad postępowania w celu zagwarantowania niezwłocznego powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu. Zgodnie z postanowieniami Konwencji osoba, której prawo do opieki nad dzieckiem zostało naruszone w związku z zabraniem lub zatrzymaniem dziecka w innym państwie, może złożyć wniosek o zarządzenie powrotu dziecka do kraju, które było jego miejscem zwykłego pobytu przez uprowadzeniem. Wniosek taki rozpoznawany jest przez sądy państwa, do którego uprowadzono dziecko, które zobowiązane są do zapewnienia niezwłocznego powrotu dziecka, chyba że w toku postępowania sądowego zostanie wykazane istnienie jednego z wskazanych w Konwencji haskiej wyjątków.

Wyjątki te zostały określone w art. 13 zd. 1 lit. a) i b), w art. 13 zd. 2, w art. 20 oraz w art. 12 zd. 2 Konwencji haskiej i mają zastosowanie w przypadku wystąpienia następujących przesłanek: 1) od chwili uprowadzenia lub zatrzymania dziecka do chwili złożenia wniosku upłynął okres dłuższy niż rok i dziecko przystosowało się do nowego środowiska; 2) osoba domagająca się powrotu dziecka, która ma prawo do opieki nad dzieckiem, prawa tego nie wykonywała w czasie uprowadzenia albo zgodziła się lub później zaakceptowała wyjazd dziecka za granicę; 3) istnieje poważne ryzyko, że powrót mógłby narazić dziecko na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia; 4) dziecko, które osiągnęło odpowiedni wiek i stopień dojrzałości, sprzeciwia się powrotowi do państwa miejsca stałego pobytu; 5) powrót

dziecka nie byłby dopuszczalny w świetle podstawowych zasad państwa wezwanego, dotyczących ochrony praw człowieka i podstawowych wolności.

Konwencja haska opiera się zatem na założeniu, że bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka o charakterze transgranicznym jest sprzeczne z jego dobrem, a tym samym, że niezwłoczny powrót dziecka do miejsca pobytu sprzed uprowadzenia jest zgodny – co do zasady – z najlepiej pojętym interesem dziecka. Równocześnie jednak zasada dobra dziecka, do której odnosi się także Preambuła Konwencji haskiej, musi być w przedmiotowych postępowaniach rozpatrywana także w świetle wyżej wymienionych wyjątków od ogólnej reguły nakazującej niezwłoczny powrót dziecka. W tym zakresie szczególnie istotne są wyjątki związane z narażeniem dziecka na poważne ryzyko szkody fizycznej lub psychicznej (art. 13 lit. b Konwencji) oraz ze sprzeciwem małoletniego wobec powrotu do miejsca poprzedniego pobytu (art. 13 zd. 2 Konwencji).

Rozporządzenie Bruksela II bis znajduje zastosowanie w sprawach dotyczących stosunków między państwami członkowskimi Unii Europejskiej, tj. w sytuacji, gdy dziecko zostało uprowadzone z państwa członkowskiego Unii na terytorium innego państwa członkowskiego. W takich wypadkach regulacje zawarte w Rozporządzeniu uzupełniają postanowienia Konwencji haskiej określające reguły postępowania w sprawach dotyczących wniosków o zarządzenie powrotu małoletniego. Rozporządzenie Bruksela II bis ma co do zasady ten sam cel co Konwencja haska, czyli zapobieganie transgranicznym uprowadzeniom dzieci oraz – w wypadkach, kiedy do takich uprowadzeń dochodzi – zapewnienie jak najszybszego powrotu dziecka do jego dotychczasowego miejsca pobytu. Zgodnie z Preambułą Rozporządzenie oparte jest na zasadach współpracy sądowej i wzajemnego zaufania obowiązujących w stworzonej przez Unię Europejską przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. W związku z powyższym Rozporządzenie Bruksela II bis ogranicza zakres zastosowania określonego w art. 13 lit. b Konwencji haskiej wyjątku od reguły niezwłocznego powrotu dziecka związanego z poważnym ryzykiem wystąpienia szkody fizycznej lub psychicznej. Stosownie do treści art. 11 ust. 4 Rozporządzenia sąd nie może odmówić powrotu dziecka na tej podstawie, jeżeli ustalono, że zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie do kraju pochodzenia. Z kolei art. 11 ust. 2 Rozporządzenia wzmacnia gwarancje proceduralne udziału dziecka w postępowaniach w przedmiocie zarządzenia powrotu dziecka, jednoznacznie wskazując, że przy stosowaniu Konwencji haskiej sąd ma obowiązek wysłuchania dziecka podczas postępowania sądowego, chyba że uznaje się to za niewłaściwe ze względu na jego wiek lub poziom dojrzałości.

W przypadku postępowań w przedmiocie wniosków o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej toczących się przed sądami polskimi Rzecznik Praw Dziecka, po dokonaniu analizy akt sprawy i stwierdzeniu, że w toku postępowania doszło do naruszenia praw dziecka lub że powrót dziecka do miejsca stałego pobytu mógłby zagrażać jego dobru, podejmował decyzję o zgłoszeniu udziału w postępowaniach sądowych[724]. Gdy w ocenie Rzecznika postanowienie sądu zostało wydane z naruszeniem przepisów prawa procesowego i materialnego, a tym samym godziło w dobro dziecka, korzystał on także z prawa do zaskarżenia orzeczenia w drodze apelacji[725].

Rozpatrując wpływające sprawy dotyczące uprowadzenia małoletnich, Rzecznik badał, czy podczas toczącego się postępowania sąd wziął pod uwagę wszystkie istotne dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności. W sprawach, w których uczestnicy postępowania powoływali się na występowanie negatywnych przesłanek określonych w art. 13 lit. b Konwencji, Rzecznik w szczególności zwracał uwagę, czy sąd dopuścił dowód z opinii biegłych celem ustalenia, czy powrót dziecka do państwa stałego pobytu nie narazi go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób nie postawi go w sytuacji nie do zniesienia. Ustalenie tych okoliczności wymaga zazwyczaj zasięgnięcia specjalistycznej wiedzy. W ocenie Rzecznika odmowa dopuszczenia dowodu z opinii biegłych przez sąd w praktyce uniemożliwia osobie sprzeciwiającej się zarządzeniu powrotu dziecka wykazanie powyższych okoliczności. Rzecznik miał także na uwadze fakt, że ciążący na sądach rozpoznających wnioski o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej proceduralny obowiązek wnikliwego rozważenia wszelkich okoliczności uzasadniających odstąpienie od wydania dziecka przewidzianych w art. 13 lit. b Konwencji haskiej został potwierdzony w ustalonym orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka[726]. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału stosowanie Konwencji haskiej musi się zawsze odbywać z uwzględnieniem wymogów art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności gwarantującego prawo do poszanowania życia rodzinnego i w zgodzie z nimi. Skutkuje to obowiązkiem należytego rozważenia najlepszych interesów dziecka w perspektywie wyjątków, które Konwencja haska przewiduje od zasady bezzwłocznego powrotu. Najlepszy interes dziecka musi być zawsze oceniony indywidualnie, w konkretnych okolicznościach sprawy. W sytuacjach, gdy Rzecznik dostrzegł uchybienia polegające na

[724] ZSM.441.121.2015.AJ, ZSM.441.148.2015.JW, ZSM.441.155.2015.AJ, ZSM.441.158.2015.AD, ZSM.441.15.2016.JW ZSM.441.50.2016.AD, ZSM.441.63.2016.JW, ZSM.441.79.2016.AD, ZSM.441.94.2016.JW, ZSM.441.100.2016.AD, ZSM.441.156.2016.JW
[725] ZSM.441.137.2015.AD, ZSM.441.100.2016.AD
[726] sprawa X przeciwko Łotwie, wyrok Wielkiej Izby z dnia 26 listopada 2013 r. skarga nr 27853/09

pominięciu przez sąd dowodu z opinii biegłych skutkujące nie dość wnikliwym zbadaniem interesu dziecka w perspektywie przewidzianych postanowieniami Konwencji haskimi wyjątków, po zgłoszeniu udziału w toczącym się postępowaniu wnioskował o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych, jako niezbędnego dla prawidłowego ustalenia stanu faktycznego sprawy[727].

Analizując toczące się przed sądami polskimi sprawy dotyczące wniosków o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej, Rzecznik Praw Dziecka badał także, czy w trakcie postępowania małoletniemu zapewniono możliwość wyrażenia swojego stanowiska co do powrotu do państwa stałego pobytu. W związku z tym, że zgodnie z art. 13 zd. 2 Konwencji haskiej jedną z przesłanek umożliwiających odmowę zarządzenia powrotu dziecka jest sprzeciw dziecka, gdy osiągnęło ono wiek i stopień dojrzałości, przy którym właściwe jest uwzględnienie jego opinii, Rzecznik kontrolował, czy sądy rozpoznające sprawy o wydanie dziecka w trybie Konwencji haskiej umożliwiły małoletnim wyrażenie ich stanowiska w tej kwestii. Rzecznik Praw Dziecka miał także na uwadze fakt, że obowiązek wysłuchania dziecka, wynikający z art. 12 Konwencji o prawach dziecka, znajduje konkretyzację nie tylko w art. 576 § 2 k.p.c., ale także w normie art. 11 ust. 2 Rozporządzenia Bruksela II bis, która znajduje zastosowanie w postępowaniach w przedmiocie zarządzenia powrotu dziecka do innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Zgodnie z tym przepisem sąd jest zobowiązany do zapewnienia małoletniemu możliwości bycia wysłuchanym, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. W sytuacjach, gdy Rzecznik Praw Dziecka stwierdzał naruszenie proceduralnych praw małoletnich w postępowaniach na podstawie Konwencji haskiej, po zgłoszeniu udziału w toczącym się postępowaniu składał stosowne wnioski celem uzyskania przez sąd orzekający stanowiska dziecka odnośnie powrotu do państwa stałego pobytu. W ocenie Rzecznika przykładem szczególnie rażących naruszeń proceduralnych praw małoletnich w postępowaniach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej były sprawy, w których sądy przed wydaniem rozstrzygnięcia nie uzyskały żadnego obiektywnego i bezstronnego dowodu dotyczącego dziecka, jego stanowiska co do powrotu oraz aktualnego stanu psychicznego i poprzestawały w tym zakresie jedynie na zeznaniach zaangażowanych w spór rodziców lub sporządzonych na ich zlecenie prywatnych opiniach psychologicznych[728].

[727] ZSM.441.121.2015.AJ, ZSM.441.148.2015.JW, ZSM.441.155.2015.AJ, ZSM.441.158.2015.AD, ZSM.441.15.2016.JW, ZSM.441.50.2016.AD, ZSM.441.63.2016.JW, ZSM.441.94.2016.JW, ZSM.441.100.2016.AD, ZSM.441.156.2016.JW

[728] ZSM.441.158.2015.AD, ZSM.441.100.2016.AD.ZSM.441.156.2016.JW

Ponadto, w szczególności w sprawach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis, Rzecznik Praw Dziecka badał, czy w sytuacjach, gdy w świetle powyższych aktów prawnych uzasadnione było zarządzenie powrotu małoletniego do państwa, które przed uprowadzeniem było miejscem stałego pobytu, polskie sądy dokonały stosownych ustaleń celem ochrony dziecka po jego powrocie do tego państwa. W tym kontekście Rzecznik miał na uwadze treść przepisu art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis, zgodnie z którym sąd nie może odmówić powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b Konwencji haskiej (tj. w związku ze stwierdzeniem poważnego ryzyka wystąpienia szkody fizycznej lub psychicznej u dziecka po powrocie), jeżeli zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie do państwa pochodzenia. W ocenie Rzecznika obowiązujące regulacje zobowiązują w takim wypadku sąd orzekający w sprawie na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis do zwrócenia się do organów państwa pochodzenia dziecka celem poczynienia ustaleń i podjęcia środków w celu ochrony dziecka. W sprawach, w których Rzecznik stwierdzał uchybienie przez orzekający sąd temu obowiązkowi, po zgłoszeniu udziału w toczącym się postępowaniu wskazywał na konieczność podjęcia przez sąd współpracy z organami państwa członkowskiego, do którego dziecko miałoby powrócić, celem zapewnienia dziecku ochrony po jego powrocie[729].

Wyżej wymienione uchybienia, po ich podniesieniu w postępowaniu odwoławczym przez Rzecznika Praw Dziecka, niejednokrotnie były przyczyną uzupełniania zebranego w sprawie materiału dowodowego przez sądy odwoławcze[730]. W niektórych sprawach skutkowały także dokonaniem przez sąd odwoławczy zmiany postanowienia w przedmiocie wydania dziecka na podstawie Konwencji haskiej celem wydania rozstrzygnięcia odpowiadającego najlepiej pojętemu interesowi dziecka[731].

Przykładem interwencji podjętej w oparciu o unormowania zawarte w Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę była sprawa małoletniego chłopca[732], który po rozstaniu rodziców zamieszkiwał wraz z matką na terytorium Niemiec. Ojciec utrzymywał z nim regularne kontakty. W trakcie spotkań ojciec małoletniego dostrzegł niepokojące zmiany w zachowaniu syna, który stał się płaczliwy i nerwowy. Syn przekazał mu także, że matka pozostawiała go samego w domu w trakcie kilkudniowych wyjazdów za granicę. Powodowany troską o dobro i zdrowie dziecka, ojciec

[729] ZSM.441.158.2015.AD, ZSM.441.79.2016.AD
[730] ZSM.441.158.2015.AD, ZSM.441.79.2016.AD, ZSM.441.100.AD., ZSM.441.156.2016.JW
[731] ZSM.441.79.2016.AD, ZSM.441.156.2016.JW
[732] ZSM.441.156.2016.JW

zabrał chłopca do Polski bez uzyskania zgody matki. Matka dziecka wszczęła przed sądem polskim postępowanie o zarządzenie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej, w wyniku którego sąd rejonowy wydał postanowienie nakazujące ojcu wydanie dziecka do Niemiec.

Ojciec chłopca zwrócił się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka w związku ze złożoną od tego postanowienia apelacją. Z akt sprawy wynikało, że sąd I instancji wydał postanowienie po przeprowadzeniu tylko jednej rozprawy i bez uwzględnienia większości wniosków dowodowych zgłoszonych przez ojca dziecka w celu wykazania zagrożeń dla dobra dziecka związanych z powrotem małoletniego do Niemiec pod opiekę matki, w tym wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych. Choć ojciec chłopca przedstawił prywatną opinię psychologiczną, z której wynikało, że u małoletniego stwierdzono trudności emocjonalne będące konsekwencją zmieniającej się sytuacji rodzinnej i zaniedbań wychowawczych ze strony matki, sąd przyjął, że stan dziecka jest spowodowany szokiem związanym z oddzieleniem od matki i nie może być uznany za okoliczność uzasadniającą odmowę zarządzenia powrotu dziecka.

Mając na uwadze dobro małoletniego, Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu apelacyjnym i złożył wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych na okoliczność ustalenia, czy powrót małoletniego do Niemiec może narazić go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób postawi go w sytuacji nie do zniesienia (art. 13 lit. b Konwencji haskiej). Odnosząc się do treści przedstawionej przez ojca małoletniego prywatnej opinii psychologicznej, Rzecznik podkreślił, że celem wykluczenia istnienia przesłanek z art. 13 lit. b Konwencji haskiej niezbędne było uzupełnienie materiału dowodowego i dopuszczenie dowodu z opinii biegłych psychologów.

Sąd okręgowy podzielił stanowisko Rzecznika Praw Dziecka i dopuścił dowód z opinii biegłego. W sporządzonej opinii biegły potwierdził, że w okresie pobytu pod opieką matki dobro dziecka mogło być zagrożone. Biegły rozpoznał u dziecka uraz psychiczny związany z osobą matki i poczucie opuszczenia przez nią. Z opinii wynikało też, że w rozmowie z biegłym małoletni stanowczo dał wyraz swojej niechęci do powrotu do Niemiec pod opiekę matki.

Opierając swoje stanowisko na opinii biegłego oraz zdaniu samego małoletniego, Rzecznik Praw Dziecka wniósł o zmianę postanowienia sądu I instancji poprzez oddalenie wniosku o wydanie dziecka do Niemiec. Zdaniem Rzecznika w sprawie zaistniały przesłanki określone w art. 13 lit. b oraz art. 13 zd. 2 Konwencji haskiej, uniemożliwiające wydanie przez sąd postanowienia w przedmiocie wydania dziecka do miejsca poprzedniego pobytu.

Sąd okręgowy przychylił się do wniosku Rzecznika i mając na uwadze dobro małoletniego, zmienił zaskarżone orzeczenie w ten sposób, że oddalił wniosek matki o wydanie syna do Niemiec.

Innym przykładem interwencji Rzecznika w postępowaniu o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej była sprawa syna obywatela holenderskiego i obywatelki polskiej[733]. Chłopiec od urodzenia zamieszkiwał w Holandii. Matka przyjechała z nim na święta do Polski i zdecydowała się tu pozostać, pomimo braku zgody ojca na przeprowadzkę syna. Wskazywała na trudną sytuację emocjonalną małoletniego, związaną z uwikłaniem w konflikt między rodzicami. Małoletni kilka lat wcześniej został wywieziony przez matkę do Polski bez zgody ojca. Wówczas ojciec chłopca samowolnie odebrał dziecko matce i powrócił z nim do Holandii, z pominięciem stosownych kroków prawnych. Po powrocie małoletniego do Holandii matka przez pewien okres była zupełnie pozbawiona kontaktów z nim, później odbywały się one pod nadzorem kuratorskim, a następnie – w wyniku orzeczeń sądów holenderskich – nastąpił równy podział obowiązków opiekuńczo-wychowawczych między rodzicami.

Ojciec dziecka złożył wniosek o zarządzenie powrotu małoletniego do Holandii na podstawie Konwencji haskiej. W postępowaniu przed sądem matka chłopca złożyła wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego na okoliczność ustalenia, czy powrót małoletniego do Holandii może narazić go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób postawi go w sytuacji nie do zniesienia. Przedstawiała także prywatne opinie psychologiczne wskazujące na trudną sytuację emocjonalną małoletniego. Sąd oddalił ten wniosek jako zmierzający do przedłużenia postępowania. W toku postępowania sąd rejonowy podjął próbę wysłuchania małoletniego, który jednak odmówił wejścia do budynku sądu i uczestnictwa w tej czynności.

Sąd wydał postanowienie zobowiązujące matkę dziecka do wydania małoletniego w terminie 7 dni od wydania orzeczenia. Matka małoletniego wniosła apelację od tego orzeczenia i zwróciła się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka. Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu apelacyjnym. W piśmie procesowym Rzecznik wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych na okoliczność ustalenia, czy powrót małoletniego do Holandii nie narazi go na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób nie postawi w sytuacji nie do zniesienia. Rzecznik podkreślił, że w świetle szczególnych okoliczności przedmiotowej sprawy przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych było konieczne dla wykluczenia istnienia przesłanek z art. 13 lit. b

[733] ZSM.441.158.2015.AD

Konwencji haskiej. W ocenie Rzecznika zgromadzony przez sąd materiał dowodowy był niekompletny, ponieważ w toku postępowania nie uzyskano żadnych dowodów pozwalających ustalić aktualny stan psychiczny małoletniego, który kolejny raz w swoim życiu został postawiony wobec radykalnej zmiany sytuacji życiowej i wychowawczej.

W tym kontekście Rzecznik zauważył także, że małoletni nie został wysłuchany przez sąd I instancji, ponieważ odmówił wejścia do budynku. Rzecznik podkreślił, że w sprawie miał zastosowanie art. 11 ust. 2 Rozporządzenia Bruksela II bis, statuujący obowiązek zapewnienia małoletniemu możliwości bycia wysłuchanym, chyba że wydawałoby się to niewłaściwe ze względu na jego wiek lub stopień dojrzałości. Rzecznik wskazał, że obowiązek ten obejmuje także zapewnienie małoletniemu odpowiednich warunków do bycia wysłuchanym. W ocenie Rzecznika ani powołany przepis prawa unijnego, ani przepis art. 576 § 2 k.p.c., ani tym bardziej art. 12 ust. 2 Konwencji o prawach dziecka nie wykluczają możliwości wysłuchania małoletniego poza budynkiem sądu.

Rzecznik wskazał też, że powołane orzeczenia sądów holenderskich oraz czynności organów holenderskich w następstwie wcześniejszego cyklu „wzajemnych" uprowadzeń rodzicielskich (fakt, że wówczas przez wiele miesięcy małoletni nie miał kontaktu z matką) powinny zostać także ocenione pod kątem ustalenia, czy w państwie, do którego małoletni ma być wydany, zostały podjęte stosowne działania w celu zapewnienia jego ochrony, czego nie uczynił sąd.

W związku z tym, że postanowienie sądu było wykonalne, a matka nie wydała dobrowolnie dziecka ojcu, w przedmiotowej sprawie doszło do przymusowego odebrania małoletniego przed rozpoznaniem apelacji matki przez sąd okręgowy. Chłopiec został przekazany ojcu, wraz z którym powrócił do Holandii, gdzie obecnie przebywa. Sąd holenderski zakazał matce kontaktów z małoletnim do czasu ukończenia przez niego 12. roku życia. Z prywatnej opinii psychologa złożonej do akt przez ojca dziecka wynikało, że chłopiec nie chce mieć kontaktu z matką.

Mając na względzie interes małoletniego, Rzecznik Praw Dziecka kontynuuje działania w toczącym się przed sądem okręgowym postępowaniu na podstawie Konwencji haskiej. Równocześnie, mając na uwadze zagrożenia dla dobra dziecka, wynikające z natychmiastowej wykonalności postanowień wydanych w trybie Konwencji haskiej, które egzemplifikuje m.in. przedmiotowa sprawa, Rzecznik podejmował także działania o charakterze generalnym. W wystąpieniu[734] do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 2016 r. Rzecznik zwrócił się o podjęcie prac legislacyjnych celem wprowadzenia zasady, że

[734] ZSM.422.17.2016.JW

postanowienia wydane na podstawie Konwencji będą wykonalne dopiero po uzyskaniu prawomocności. Powyższy postulat został uwzględniony w przygotowywanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekcie ustawy (zagadnienie to zostało szerzej opisane w części *Wystąpienia generalne*).

Na rozprawie apelacyjnej przed sądem okręgowym Rzecznik Praw Dziecka zmodyfikował wniosek dowodowy i wniósł o przeprowadzenie dowodu z opinii psychologa w drodze pomocy prawnej w Holandii. W kolejnym piśmie procesowym Rzecznik podkreślił także, że w świetle art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis istotne jest ustalenie, jakie działania podejmowane są w sprawie małoletniego przez organy holenderskie oraz czy i na jakich zasadach sprawują one nadzór nad małoletnim po jego powrocie do Holandii.

Sąd okręgowy przychylił się do stanowiska Rzecznika Praw Dziecka i dopuścił dowód z opinii biegłego wyznaczonego przez sąd holenderski celem ustalenia, czy powrót małoletniego do Holandii spowodowałby poważne ryzyko narażenia go na krzywdę fizyczną lub psychiczną albo postawił go w sytuacji niemożliwej do zniesienia, w jaki sposób organy Holandii zabezpieczyły ochronę dziecka po powrocie, jaka jest jego obecna kondycja psychofizyczna, czy małoletni może być wysłuchany w trakcie postępowania wobec jego wcześniejszej odmowy oraz jaki wpływ na małoletniego ma całkowity brak kontaktu z matką i jakie biegły proponuje rozwiązanie w celu nawiązania tego kontaktu ze względu na dobro małoletniego.

Sąd okręgowy oczekuje na sporządzenie opinii.

Przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka opartej na unormowaniach Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis była sprawa[735] małoletnich, które od urodzenia zamieszkiwały we Francji. Po rozstaniu rodziców dziewczynki przebywały pod opieką matki, a ich ojciec założył nową rodzinę i wyprowadził się do innego miasta. Matka dziewczynek wyjechała wraz z dziećmi z Francji do Polski, ze względu na ciężką chorobę swojej matki. Z uwagi na to, że nie uzyskała zgody ojca dzieci na wyjazd, złożył on do sądu wniosek na podstawie Konwencji haskiej o zarządzenie powrotu małoletnich do Francji.

W toku postępowania przed sądem rejonowym przeprowadzono dowód z opinii biegłych na okoliczność ustalenia, czy wydanie małoletnich do Francji naraziłoby je na szkodę fizyczną lub psychiczną. W wydanej opinii biegli stwierdzili, że powrót dziewczynek do Francji pod opiekę ojca byłby dla nich niekorzystny, gdyż rozłąka z matką, która jest dla nich najbardziej znaczącą osobą, naraziłaby je na szkodę i prawdopodobnie postawiłaby je w sytuacji nie do zniesienia. Sąd uwzględnił jednak wniosek ojca i zarządził powrót

[735] ZSM.441.79.2016.AD

małoletnich do Francji. W oparciu o opinię biegłych sąd wskazał, że aby zmniejszyć negatywne konsekwencje powrotu córek do Francji, matka powinna z nimi tam pojechać.

Apelację od orzeczenia wniosła matka małoletnich, która zwróciła się o pomoc do Rzecznika. Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu apelacyjnym. W piśmie procesowym Rzecznik podkreślił, że po wydaniu orzeczenia przez sąd I instancji nastąpiła zmiana okoliczności sprawy – ojciec dziewczynek zainicjował przed sądem francuskim postępowanie o przyznanie mu pieczy nad małoletnimi i sąd francuski ustalił miejsce zamieszkania małoletnich na czas trwania postępowania przy ojcu. Zgodnie z tym orzeczeniem w razie powrotu do Francji dziewczynki nie tylko zostałyby rozdzielone z matką, ale także trafiłyby do nowego środowiska życiowego i do nowej szkoły. W ocenie Rzecznika na tym etapie sprawy zaistniało poważne ryzyko, że powrót małoletnich do Francji naraziłby je na szkodę psychiczną, na którą wskazywali w opinii biegli. Rzecznik Praw Dziecka podniósł także, że zarządzenie powrotu małoletnich do Francji wymagało najpierw ustalenia, czy w państwie tym zostały podjęte odpowiednie działania w celu ochrony dzieci po ich powrocie, zgodnie z art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis. Zbadanie powyższych okoliczności – zdaniem Rzecznika – wymagało współpracy sądów polskich i francuskich celem umożliwienia matce powrotu z małoletnimi do Francji i zagwarantowania, że dzieci pozostaną pod opieką matki do czasu zakończenia postępowania toczącego się we Francji.

W toku postępowania apelacyjnego sąd okręgowy zwrócił się do francuskiego organu centralnego o dokonanie ustaleń, na których potrzebę wskazywał Rzecznik. W odpowiedzi na wezwanie sądu organ centralny podniósł, że matka dzieci dysponuje licznymi możliwościami proceduralnymi pozwalającymi na niezwłoczne uzyskanie ostatecznego orzeczenia w toczącej się przed sądem francuskim sprawie w przedmiocie opieki nad dziećmi. Organ centralny poinformował także, że w przypadku wydania przez sąd polski orzeczenia zakazującego ojcu odebranie małoletnich do czasu wydania przez sąd francuski ostatecznego orzeczenia co do opieki nad dziećmi, orzeczenie to zostanie we Francji wykonane na podstawie art. 20 Rozporządzenia Bruksela II bis oraz na podstawie art. 11 Konwencji haskiej z 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci.

Po uzyskaniu powyższych informacji sąd okręgowy oddalił apelację matki dzieci, ale równocześnie zastosował, na zasadzie art. 11 ust. 4 Rozporządzenia Bruksela II bis, środek zabezpieczający celem zapewnienia dzieciom ochrony po ich powrocie do Francji. Sąd podzielił stanowisko Rzecznika, że w związku z tymczasowym orzeczeniem sądu

francuskiego, ustalającym miejsce zamieszkania dziewczynek u ojca, powstała obawa wystąpienia poważnej szkody psychicznej na skutek ich rozłąki z matką. Aby ochronić dzieci przed ryzykiem wystąpienia tej szkody, sąd okręgowy zastosował środek zabezpieczający w postaci zakazu przymusowego odebrania dzieci przez ich ojca od matki po powrocie do Francji do czasu wydania przez sąd francuski ostatecznego orzeczenia co do pieczy nad małoletnimi.

Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę ma zastosowanie nie tylko w stosunku do dzieci wywiezionych z zagranicy do Polski, ale także w sytuacji, gdy małoletni zostali bezprawnie wywiezieni z Polski do innych Państw-Stron tej Konwencji. W takich sytuacjach wniosek o zarządzenie powrotu dziecka, w związku z jego bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, może zostać złożony za pośrednictwem polskiego organu centralnego, tj. Ministerstwa Sprawiedliwości RP, ale jest rozpoznawany przez organy państwa, na którego terytorium przebywa dziecko.

Z uwagi na brak możliwości działania przed sądami państw obcych Rzecznik Praw Dziecka monitorował toczące się postępowania w przedmiocie wydania dziecka za pośrednictwem polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości[736].

Do tej kategorii spraw należał również przypadek dwóch małoletnich dziewczynek wywiezionych przez matkę bez zgody ojca z Polski do Wielkiej Brytanii[737]. Ojciec dziewczynek nie miał z nimi kontaktu ani nie znał ich miejsca pobytu w Wielkiej Brytanii. Zwrócił się do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc w podjęciu odpowiednich działań, aby dzieci wróciły do Polski. Zainteresowany złożył za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości wniosek na podstawie Konwencji haskiej o zarządzenie powrotu małoletnich z Wielkiej Brytanii do Polski. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do polskiego organu centralnego o przesłanie informacji o stanie sprawy oraz odnośnie czynności podjętych celem ustalenia miejsca przebywania małoletnich, do których podjęcia organy centralne były zobowiązane na podstawie art. 7 zd. 2 lit a) Konwencji haskiej. W odpowiedzi Ministerstwo Sprawiedliwości zapewniło, że wniosek ojca dzieci został przesłany do angielskiego organu centralnego oraz że trwają czynności zmierzające do ustalenia miejsca pobytu dzieci. Sąd angielski niezwłocznie wydał orzeczenie zobowiązujące matkę do powrotu do Polski wraz z małoletnimi. W wyniku tego orzeczenia małoletnie wróciły do kraju, a spór dotyczący prawa do opieki nad dziećmi toczy się obecnie przed właściwymi sądami polskimi.

[736] ZSM.441.71.2016.JW, ZSM.441.109.2016.AD, ZSM.441.144.2016.AD, ZSM.441.146.2016.JW, ZSM.441.170.2016.AD
[737] ZSM.441.144.2016.AD

Do Rzecznika Praw Dziecka zgłaszane były także sprawy, które dotyczyły uprowadzeń dzieci do państw niebędących stronami Konwencji haskiej[738]. W takich wypadkach Rzecznik udzielał zainteresowanym rodzicom wyczerpujących informacji odnośnie innych instrumentów prawnych obowiązujących w stosunkach między państwem pochodzenia dziecka a państwem, do którego dziecko zostało uprowadzone, mogących służyć do zapewnienia powrotu dziecka.

Przykładem takiej sprawy[739] był przypadek małoletniej, której wywiezienie przez matkę z Polski do Wietnamu zgłosił do Rzecznika Praw Dziecka ojciec dziewczynki. Rzecznik wskazał zainteresowanemu, że celem uzyskania powrotu małoletniej do Polski powinien on, w oparciu o unormowania umowy między Rzeczpospolitą Polską a Socjalistyczną Republiką Wietnamu o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 22 marca 1993 r., zwrócić się do sądu wietnamskiego o uznanie i wykonanie orzeczenia sądu polskiego powierzającego mu pieczę nad małoletnią lub ustalającego jej miejsce pobytu przy nim. Ojciec małoletniej wszczął postępowanie w tym zakresie przed sądami polskimi i oczekuje na wydanie ostatecznego orzeczenia.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się także do Konsula RP w Hanoi celem zapewnienia zainteresowanemu wsparcia w działaniach podejmowanych przez niego na terytorium Wietnamu. Z uzyskanych informacji wynika, że zainteresowany takie wsparcie uzyskał, ale zapewnienie powrotu małoletniej do Polski wymagać będzie jeszcze dalszych działań.

Innym przykładem prowadzonej przez Rzecznika Praw Dziecka sprawy[740], w której doszło do uprowadzenia dziecka do państwa niebędącego stroną Konwencji haskiej, był przypadek małoletniego obywatela polskiego, wywiezionego przez ojca bez zgody matki z Holandii do Egiptu. W tej sytuacji matka dziecka, starając się o powrót małoletniego do kraju jego stałego pobytu, nie miała do dyspozycji żadnego instrumentu prawa międzynarodowego.

Po zgłoszeniu sprawy przez matkę małoletniego Rzecznik Praw Dziecka zwracał się do polskich konsulów na terytorium Egiptu i Holandii o zbadanie sytuacji małoletniego i udzielenie zainteresowanej stosownego wsparcia. W wyniku podjętych działań małoletni powrócił wraz z matką do Holandii.

Sprawy wpływały także od obywateli polskich, zamieszkałych wraz z małoletnimi dziećmi na terytorium Szwecji i Norwegii. W swoich pismach rodzice wskazywali na

[738] ZSM.441.10.2016.JW, ZSM.441.57.2016.JW, ZSM.441.132.2016.AD, ZSM.441.167.2016.AD, ZSM.441.224.2016.AD
[739] ZSM.441.224.2016.AD
[740] ZSM.441.132.2016.AD

nieprawidłowości w funkcjonowaniu zagranicznych służb socjalnych, oceniając ich działania jako nadmiernie stanowcze i zbyt daleko ingerujące w sposób wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej nad dziećmi.

Analiza przekazywanych do Rzecznika spraw wskazywała, że miejscowe instytucje socjalne podejmowały interwencje wobec polskich rodzin na podstawie anonimowych, często niepotwierdzonych zgłoszeń, co skutkowało natychmiastowym odebraniem dziecka spod opieki rodziców i umieszczeniem go w pieczy zastępczej. Rodzice podnosili również, że ich wątpliwości wzbudzają działania norweskich i szwedzkich organów polegające na braku dbałości o zachowanie tożsamości narodowej dziecka, umieszczaniu dziecka w obcych rodzinach zastępczych, które nie znają języka polskiego, ograniczaniu kontaktu dziecka z rodzicami, czy też nierespektowaniu ich życzeń dotyczących kultywowania przez dziecko zasad i tradycji religijnych, w których dotychczas było ono wychowywane.

Celem wyjaśnienia zgłoszonych spraw, Rzecznik zwracał się o pomoc do polskich placówek konsularnych na terenie Norwegii i Szwecji. Z odpowiedzi wynikało, że podstawowe problemy prawne na jakie napotykają w relacjach z służbami ochrony praw dziecka, dotyczyły odmowy ze strony tych instytucji udzielania informacji na temat sytuacji dziecka odseparowanego od rodziców oraz braku zgody na spotkania Konsula z dzieckiem przebywającym w pieczy zastępczej.

Przykładem podjętej przez Rzecznika interwencji, może być sprawa małoletniej dziewczynki, córki obywatelki polskiej i obywatela szwedzkiego[741]. Rodzina początkowo wspólnie zamieszkiwała na terenie Polski, a następnie w Szwecji. Po rozstaniu rodziców sąd szwedzki wydał postanowienie, na mocy którego określił naprzemienny sposób wykonywania przez rodziców – zamieszkujących w różnych krajach – opieki nad córką.

W związku z zatrzymaniem dziecka przez matkę w Polsce, ojciec zainicjował postępowanie o wydanie małoletniej do Szwecji na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Na mocy rozstrzygnięcia sądu polskiego, dziecko powróciło do Szwecji pod opiekę ojca.

Ponadto przed sądem w Szwecji toczyło się postępowanie z wniosku ojca w przedmiocie uregulowania władzy rodzicielskiej nad małoletnią. Sąd I instancji pozbawił matkę władzy rodzicielskiej nad córką oraz uregulował kontakty z dzieckiem w wymiarze 30 minut raz w tygodniu za pośrednictwem komunikatora internetowego. Od powyższego rozstrzygnięcia matka wniosła apelację do sądu wyższej instancji.

[741] ZSM.441.72.2015.JW

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Konsula RP w Sztokholmie o zbadanie sytuacji małoletniej, przekazanie informacji o stanie sprawy toczącej się przed sądem, a także o poinformowanie o przyczynach pozbawienia matki władzy rodzicielskiej i osobistych spotkań z córką. Na wniosek Rzecznika, polska placówka konsularna zwróciła się do odpowiednich organów na terytorium Szwecji o przekazanie informacji dotyczących małoletniej.

Z odpowiedzi wynikało, że gmina ostatniego miejsca zamieszkania ojca dziecka odmówiła udzielenia Konsulowi żądanych informacji.

Rzecznik podjął również sprawę małoletniego obywatela polskiego zamieszkałego wraz z rodzicami na terytorium Norwegii[742]. Miejscowe Służby Ochrony Praw Dzieci – Barnevernet odebrały chłopca spod opieki rodziców i umieściły w norweskiej rodzinie zastępczej na skutek zgłoszenia wychowawczyni małoletniego, w związku z podejrzeniem stosowania przemocy wobec dziecka. Rodzice w piśmie skierowanym do Rzecznik wskazali, że nie zgadzają się z formułowanymi pod ich adresem zarzutami, zaś interwencja służb była w ich ocenie przedwczesna i niepoparta żadnymi dowodami. Rodzicom przyznano prawo do kontaktów z synem, które realizowane było jednak przez każdego z nich osobno, w wymiarze raz w tygodniu. Przed organami norweskimi wszczęte zostało postępowanie celem uregulowania władzy rodzicielskiej nad chłopcem.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do polskiej placówki konsularnej w Oslo o zbadanie sytuacji dziecka, poinformowanie o przyczynach odebrania małoletniego rodzicom, a także udzielnie rodzinie pomocy konsularnej.

Z przekazanych przez konsula w Oslo wyjaśnień wynikało, że z uwagi na fakt, że wobec ojca toczyło się przed norweskimi organami ścigania postępowanie karne, chłopiec na mocy postanowienia sądu został umieszczony w norweskiej rodzinie zastępczej. Uregulowano ponadto widzenia rodziców z synem – matce wyznaczono 8 spotkań z dzieckiem rocznie, ojcu zaś 4 spotkania. Powyższa decyzja nie jest prawomocna, rodzice wnieśli od niej odwołanie. Dodatkowo wskazał, że na skutek zgłaszanych przez rodziców chłopca zastrzeżeń co do jego stanu zdrowia, wystąpił do Barnevernet z prośbą o możliwość spotkania z małoletnim w oparciu o art. 36 Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych. Z informacji uzyskanych przez polską placówkę konsularną wynikało, że odmówiono Konsulowi zgody na takie spotkanie wskazując, że dziecko nie jest nim zainteresowane, a rozmowa byłaby dla niego szkodliwa.

Mając na uwadze powyższe informacje, Rzecznik zwrócił się do Rzecznika Praw Dziecka w Norwegii i Rzecznika Praw Dziecka w Szwecji o udzielenie polskim placówkom

[742] ZSM.441.96.2016.JW

konsularnym wsparcia w wyjaśnianiu spraw dotyczących małoletnich obywateli polskich[743]. Z udzielonej odpowiedzi wynikało, że w przeciwieństwie do szerokich uprawnień polskiego Rzecznika Praw Dziecka, nie posiadają oni niestety kompetencji do podejmowania czynności w sprawach indywidulanych, a także uprawnień do kontrolowania działań dokonywanych przez służby socjalne.

6.3. Współpraca międzynarodowa

6.3.1 Współpraca w ramach Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) oraz spotkania promujące instytucję Rzecznika Praw Dziecka na świecie.

- **Raport pt. „Zagrożenia prawa do bezpieczeństwa i praw podstawowych dzieci w drodze", styczeń 2016 roku**

Raport ENOC jest efektem prac powołanej podczas 19. Zgromadzenia Ogólnego ENOC w Hadze Grupy Roboczej ds. „Dzieci w drodze", która działając w imieniu 41 europejskich rzeczników praw dziecka, monitoruje przestrzeganie praw dzieci podróżujących po Europie. Do jej zadań należy prowadzenie badań mających na celu rozpoznawanie największych zagrożeń i problemów związanych z dostępem podróżujących dzieci do ich praw. Wkład polskiego Rzecznika Praw Dziecka zawierał prezentację polskich rozwiązań prawnych związanych z przyjmowaniem małoletnich migrantów oraz uregulowań prawnych dotyczących instytucji kuratora dla małoletniego bez opieki.

Raport został przekazany m.in. Radzie Europy, Komisji Europejskiej, ONZ, a poprzez rzeczników – również rządom poszczególnych krajów. Pod koniec lutego 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka przekazał go Prezesowi Rady Ministrów. W raporcie zwrócono uwagę na niebezpieczeństwa, jakie wiążą się z podróżą dzieci do Europy przez morze – ok. 30 proc. migrantów, którzy utonęli, to dzieci. W zimie dzieci przybywają do poszczególnych krajów przemoczone i wyziębione, wiele z nich cierpi na hipotermię, co prowadzi do chorób, np. zapalenia płuc. Na trasie przez Europę niektóre dzieci zostają oddzielone od rodziców, głównie z powodu chaosu podczas kontroli granicznych, grozi im wykorzystywanie seksualne czy przemoc w ośrodkach dla uchodźców. Ośrodki transferowe i przyjmujące uchodźców na trasie przez Bałkany Zachodnie mają niski standard, brakuje w nich podstawowych środków sanitarnych i nie są dostosowane do warunków zimowych. Dzieci umieszczane w ośrodkach

[743] ZSM.422.6.2015.AJ

zamkniętych niekiedy przebywają w nich przez całe tygodnie, a nawet miesiące, pozbawione możliwości nauki, jakiejkolwiek formy prywatności czy korzystania z zajęć rekreacyjnych.

- **Doroczne Spotkanie Rzeczników Praw Dziecka Krajów Bałtyckich i Polski, Tallinn, 16–17 czerwca 2016 roku**

W Tallinnie odbyło się doroczne spotkanie Rzeczników Praw Dziecka Litwy, Łotwy, Estonii oraz Polski. Spotkanie zorganizowało Biuro Komisarza Sprawiedliwości w Estonii. Ombudsmani podczas obrad skupili się na kwestiach związanych z ochroną zdrowia. Wśród omówionych tematów znalazły się m.in.: szczepienia ochronne, prawo rodziców do informacji i prawo lekarza do odmowy udzielania informacji, zgoda dziecka i samodzielne podejmowanie decyzji przez dziecko. Rzecznicy wymienili również doświadczenia w zakresie opieki psychiatrycznej dla dzieci, a także odwiedzili centrum pomocy psychiatryczno-psychologicznej dla dzieci i młodzieży w Tallinnie.

Podczas spotkania Rzecznik Praw Dziecka przedstawił najważniejsze inicjatywy podjęte w 2015 r., szczególnie w zakresie opieki zdrowotnej dla dzieci (m.in. system monitorowania losów dziecka, Książeczka Zdrowia Dziecka, normy żywieniowe w placówkach oświatowych). Rzecznik zaprezentował także Kartę Praw Dziecka-Pacjenta – inicjatywę edukacyjną zrealizowaną we współpracy z Rzecznikiem Praw Pacjenta, a także wydaną pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka oraz Rzecznika Praw Pacjenta książki autorstwa Grzegorza Kasdepke pt. ”Kuba i Buba w szpitalu, czyli o prawach dziecka-pacjenta niemal wszystko”. Formuła książki dla dzieci pozwala na dotarcie z wiedzą do najmłodszych, a także w przyjazny sposób przybliża tematykę praw najmłodszych pacjentów i ich opiekunów. Karta Praw Dziecka-Pacjenta oraz książka „Kuba i Buba w szpitalu, czyli o prawach dziecka-pacjenta niemal wszystko” zostały przekazane Rzecznikom Krajów Bałtyckich, którzy przetłumaczyli Kartę na języki ojczyste.

- **Konferencja zorganizowana przez Rzecznika Praw Dziecka Francji, Paryż, 28 czerwca 2016 roku**

Przedstawiciele Rzecznika uczestniczyli w konferencji zorganizowanej przez Rzecznika Praw Dziecka we Francji poświęconej sytuacji dzieci w świetle kryzysu migracyjnego. W spotkaniu uczestniczyli także przedstawiciele instytucji europejskich oraz europejskich organizacji pozarządowych. Po zakończonych obradach przyjęto oświadczenie, w którym zobowiązano się do zacieśnienia współpracy w celu ochrony i promowania praw dzieci w drodze w obliczu kryzysu migracyjnego.

Jak wynika z przywołanych podczas konferencji badań Trybunału Praw Człowieka, ponad 60 milionów ludzi na całym świecie to uchodźcy. Połowa z nich to dzieci. Dzieci te stanowią grupę szczególnie narażoną na niebezpieczeństwo przemocy, wykorzystania, niegodziwego traktowania, traumy, a nawet na śmierć. Potrzebują specjalnych środków ochrony, czyli tego, co uzgodniły wszystkie Państwa Europejskie, ratyfikując Konwencję o prawach dziecka.

■ **Doroczny zjazd Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka, Wilno, 20–22 września 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w dorocznym zjeździe Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) w Wilnie. Gospodarzem spotkania była Edita Žiobienė, Rzecznik Praw Dziecka Republiki Litewskiej. Spotkanie ENOC poświęcone zostało kwestii zapewnienia wszystkim dzieciom równych szans w dostępie do edukacji. Uczestnicy spotkania dyskutowali o realizacji prawa do nauki przez dzieci cudzoziemców oraz dzieci należących do mniejszości narodowych. W trakcie obrad poruszono kwestie edukacji włączającej oraz niezbędnych zmian prawnych w poszczególnych państwach członkowskich. Spotkanie było okazją do zaprezentowania dobrych praktyk i doświadczeń rzeczników praw dziecka z poszczególnych krajów.

Zebrani z całej Europy obrońcy praw dziecka zapoznali się z polskimi rozwiązaniami dot. ochrony zdrowia małoletnich oraz monitorowania losów dziecka. Prof. Stanisław Dylak, kierownik zakładu Pedeutologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu wygłosił wykład pt. „Edukacja dla ewolucji". Rzecznicy przyjęli również oświadczenie w sprawie „Równych szans w edukacji dla wszystkich dzieci", które zostało przekazane przez Rzecznika Prezesowi Rady Ministrów.

Uczestnicy brali również udział w warsztatach, podczas których przedstawiali zrealizowane postulaty i aktualne problemy związane z zapobieganiem przemocy, zapewnieniem dzieciom prawa do opieki zdrowotnej czy przestrzeganiem praw dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej. Obok Rzeczników Praw Dziecka swoimi doświadczeniami i obserwacjami dzielili się także przedstawiciele ONZ, UNESCO, Rady Europy, Komisji Europejskiej i OBWE.

■ **Wizyta fińskiego Rzecznika Praw Dziecka w Warszawie, 15–16 grudnia 2016 roku**

Na zaproszenie Rzecznika Praw Dziecka do Warszawy przybył Tuomas Kurttila – Rzecznik Praw Dziecka w Finlandii. Wymiana doświadczeń związanych z systemem opieki nad dziećmi i młodzieżą była głównym celem wizyty fińskiego Ombudsmana w Warszawie.

Obaj Rzecznicy współpracują w ramach Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC), której przewodniczącym od września 2017 r. będzie właśnie Fin. Tuomas Kurttila odwiedził Ośrodek Dokumentacji i Badań Korczakianum, spotkał się z uczniami jednej z warszawskich szkół ogólnokształcących oraz Społecznymi Doradcami Rzecznika Praw Dziecka. Tuomas Kurttila, wygłosił wykład w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie pt. „Dlaczego dzieciom w Finlandii żyje się tak dobrze?".

Fiński Rzecznik zapoznał się z działalnością polskiego Rzecznika Praw Dziecka oraz szczegółowo poznał idee Janusza Korczaka. Rzecznik zainspirował gościa do wydania w ramach swojego urzędu cennej literatury Janusza Korczaka. Na język fiński została już przetłumaczona książka Korczaka „Prawo dziecka do szacunku". Zgodnie z obietnicą, wkrótce do fińskich dzieci oraz rodziców trafi więcej takich pozycji.

Słowo „zaufanie" podczas wizyty pojawiało się przy wielu tematach. Zdaniem Tuomasa Kurttili trudno bez niego stworzyć sprawnie działający i efektywny system edukacji dzieci i młodzieży. Równie mocno podkreślał to podczas spotkania z uczniami, jak i w trakcie wykładu otwartego w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Tuomas Kurttila dużą część swojego wykładu poświęcił systemowi edukacji. Przekonywał, że gdy dzieci są zadowolone z nauczycieli, są też szczęśliwsze.

Rzecznik zwracał uwagę, że fiński system edukacji jest uważany za jeden z najlepszych na świecie, również dlatego, a może przede wszystkim, że dzieci i rodzice mają ogromne zaufanie do nauczycieli.

6.3.2 Współpraca z przedstawicielami instytucji europejskich i międzynarodowych oraz spotkania w ramach promocji praw dziecka na świecie

- **Spotkanie z przedstawicielami duńskiej organizacji Fairstart Global Foundation oraz Koalicją na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, Warszawa, 20 stycznia 2016 roku**

Psycholog Niels Peter Rygaard i Morten Jac oraz członkowie Zarządu działającej na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej Koalicji przedstawili Rzecznikowi Praw Dziecka program wspierania i doskonalenia profesjonalnych umiejętności i kompetencji osób zajmujących się opieką nad dziećmi w pieczy zastępczej. Program „FAIRStart" został stworzony pod kierunkiem Nielsa Petera Rygaarda, międzynarodowego eksperta w zakresie rozwoju opieki nad dziećmi. Obejmuje on 15 sesji szkoleniowych dla osób opiekujących się dziećmi w wieku

0–3 lat. Duńczycy wdrożyli program w kilku krajach UE i chcą, aby działał również w Polsce.

- **Spotkanie z Komisarzem Praw Człowieka Rady Europy Nilsem Muižnieksem, Warszawa, 9 lutego 2016 roku**

Ochrona praw dziecka w Polsce oraz funkcjonowanie instytucji Rzecznika Praw Dziecka była przedmiotem rozmowy Rzecznika z Nilsem Muižnieksem. Podczas spotkania Nils Muižnieks pytał polskiego Rzecznika m.in. o zakres obowiązków i przyczynę najczęstszych interwencji. Rzecznik przedstawił Komisarzowi obraz spraw, do których się przyłącza i podejmuje z urzędu. Wymienił regulacje wprowadzone do polskiego prawa w ostatnim czasie (m.in. prawo dziecka do obojga rodziców, całkowity zakaz bicia dzieci), które w skuteczniejszy sposób zabezpieczają dobro dzieci. Komisarz był także zainteresowany sytuacją dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i policyjnych izbach dziecka, a także działalnością Rzecznika Praw Dziecka w zakresie pomocy dzieciom z innym obywatelstwem niż polskie lub nieposiadającym obywatelstwa.

- **Projekt „Dzieciństwo bez przemocy: odejście od stosowania kar cielesnych w państwach Regionu Morza Bałtyckiego", luty 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do projektu finansowanego przez Komisję Europejską, którego celem jest praca na rzecz eliminacji kar cielesnych wobec dzieci poprzez wieloagencyjne działania oparte na współpracy międzyresortowej i międzyrządowej państw regionu Morza Bałtyckiego. W ramach projektu zostaną stworzone wzorce działania dla państw członkowskich UE i poza UE. W grudniu 2016 roku projekt uzyskał pozytywną odpowiedź Komisji Europejskiej.

- **Konferencja Komisji Europejskiej w ramach Programu Prawa Karnego (Criminal Justice Programme of the European Commission) i Defense for Children (DCI)-Belgium – Prawa dzieci osadzonych: Prawa dzieci pozbawionych wolności. Poprawa mechanizmów kontrolnych („CHILDREN'S RIGHTS BEHIND BARS: Human Rights of Children deprived of liberty. Improving Monitoring Mechanisms"), Bruksela, 15 lutego 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w konferencji pt. „CHILDREN'S RIGHTS BEHIND BARS: Human Rights of Children deprived of liberty. Improving Monitoring Mechanisms", organizowanej przez Komisję Europejską i Defense for Children (DCI) Belgium. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele partnerów z 14 państw europejskich

i eksperci z biorący udział w projekcie, a także reprezentanci międzynarodowych organizacji pozarządowych oraz instytucji państwowych.

Konferencja stanowiła podsumowanie projektu koordynowanego przez Defense for Children (DCI) Belgium, którego celem było poprawienie warunków pobytu dzieci w instytucjach odosobnienia oraz wzmocnienie mechanizmów monitorowania tych instytucji. Projekt miał również podkreślić godność dzieci i poszanowania ich praw. Jego efektem jest wypracowany przewodnik „Practical Guide for monitoring places of deprivation of liberty for children", który ma stanowić narzędzie pomocy dla specjalistów przeprowadzających kontrole w instytucjach odosobnienia. Zawiera on wskazówki, które mają sprawić, że kontrole będą nie tylko skuteczne, ale także przyjazne dziecku. Autorzy przewodnika zwracają uwagę, że tego typu kontrole w zamkniętych instytucjach przeprowadzane są zwykle przez osoby, które nie mają doświadczenia w pracy z dziećmi. Cennym elementem dyskusji była prezentacja dobrych praktyk stosowanych w różnych krajach.

W konferencji „Children's Rights Behind Bars" udział wzięli: przedstawiciele Rady Europy, delegaci państw należących do UE, eksperci krajowych instytucji specjalizujących się w prawach dziecka, rzecznicy praw dziecka, naukowcy, urzędnicy oraz osoby reprezentujące organizacje pozarządowe. W projekt koordynowany przez belgijską organizację „Defence for Children" zaangażowało się kilkanaście międzynarodowych organizacji. Publikacja pt. „Praktyczny przewodnik. Monitorowanie miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności" została przetłumaczona przez Rzecznika Praw Dziecka na język polski.

■ Konferencja Rady Europy w Sofii, 5–6 kwietnia 2016 roku

Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w konferencji organizowanej przez Radę Europy, która odbyła się w Sofii. Konferencja otwierała nową europejską strategię praw dziecka na lata 2016–2021, która jest już trzecią strategią Rady Europy dotyczącą praw dziecka. Konferencja zgromadziła przedstawicieli rządów państw Rady Europy, przedstawicieli Parlamentu Europejskiego, Komisji Europejskiej, Komisarza Rady Europy ds. praw człowieka, Przewodniczącego Komitetu Praw Dziecka ONZ, Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci, Dyrektora Europejskiej Agencji Praw Podstawowych, Dyrektora Generalnego UNICEF Europa oraz przedstawicieli wielu organizacji europejskich działających na rzecz dzieci (w tym Eurochild, CBSS, Save the Children, Who, Lumos). Obrady toczyły się w dziewięciu sesjach tematycznych, w czasie których uczestnicy dyskutowali o aktualnych problemach dotyczących ochrony praw dzieci

w Europie oraz komentowali postęp w dziedzinie ochrony praw dziecka, jaki dokonał się w różnych obszarach i krajach oraz o nowej strategii ochrony praw dzieci, tzw. Strategii sofijskiej (Sophia Strategy). Rzecznik Praw Dziecka brał udział w poszczególnych grupach dyskusyjnych i warsztatach tematycznych. Szczególnie istotny dla Rzecznika był temat budowania narodowych zintegrowanych strategii ochrony dzieci przed przemocą. Podczas wizyty Rzecznikowi towarzyszyła społeczna doradczyni Rzecznika Praw Dziecka prof. Ewa Jarosz, ekspert ds. przemocy wobec dzieci.

- **Spotkanie z Hilal Elver, Specjalną Sprawozdawczynią Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. prawa do wyżywienia, Warszawa, 21 kwietnia 2016 roku**

Podczas spotkania z Rzecznikiem Praw Dziecka, Hilal Elver z zainteresowaniem słuchała o zmianach w zakresie żywienia, jakie wprowadzono w polskim systemie szkolnym. Z polskich szkół zniknęło tzw. śmieciowe jedzenie, a stołówki wprowadziły standardy żywienia zalecane przez Instytut Żywności i Żywienia, o co wnioskował Rzecznik Praw Dziecka. Hilal Lever pytała również o regulacje prawne rynku reklamy – w kontekście reklamy niezdrowych produktów kierowanej do dzieci. Przedmiotem rozmowy były również: żywienie w pieczy zastępczej i rodzinnej, dożywianie w szkołach oraz promocja zdrowej żywności dla małych dzieci. Spostrzeżenia i zalecenia Specjalnej Sprawozdawczyni Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. prawa do wyżywienia zostaną ujęte w sprawozdaniu końcowym, które zostanie przedstawione Radzie Praw Człowieka ONZ w marcu 2017 r.

- **Współpraca z Komitetem Lanzarote w zakresie zapobiegania i zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci, maj 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka – za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości – przekazał Komitetowi Lanzarote monitorującemu wdrażanie Konwencji o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych propozycje zagadnień, które mogłyby stać się przedmiotem oceny na najbliższym posiedzeniu Komitetu.

Mając na uwadze stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem, w tym w szczególności prawa do ochrony przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, Rzecznik poddał pod rozwagę następujące kwestie:

- rozpoznawanie symptomów dziecka krzywdzonego,
- podniesienie umiejętności osób mających kontakt z krzywdzonym dzieckiem,

- edukacja dzieci, rodziców i osób profesjonalnie pracujących z dziećmi w zakresie bezpieczeństwa dziecka i ochrony przed seksualnym wykorzystaniem,
- zapobieganie i leczenie zaburzeń seksualnych,
- działania prewencyjne w stosunku do sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci.

■ **Spotkanie ekspertów poświęcone nowym formom agresji rówieśniczej, jakimi są bullying i cyberbullying, Florencja, 11 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w spotkaniu ekspertów poświęconym przeciwdziałaniu nowym formom agresji rówieśniczej, jakimi są bullying i cyberbullying. Obradom przewodniczyła Marta Santos Pais, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci. Celem spotkania we Florencji była międzynarodowa diagnoza problemu bullyingu i cyberbullyingu, wymiana dobrych praktyk, przeciwdziałanie zjawisku oraz określenie treści rezolucji dla ONZ w tej sprawie. Bullying, czyli mobbing w środowisku uczniowskim, to długotrwałe, negatywne działanie ucznia lub grupy uczniów skierowane na innego ucznia lub grupę uczniów, zmierzające do wykluczenia ofiary z grupy rówieśniczej. Cyberbullying to zjawisko oczerniania, szykanowania, tyranizowania i wyszydzania w sieci.

Marta Santos Pais zaprosiła do zespołu ekspertów przedstawicieli krajów z całego świata w tym: Arabii Saudyjskiej, Holandii, USA, RPA, Włoch, Francji, Australii, Norwegii, Libanu, Finlandii, Meksyku, Wielkiej Brytanii, Grecji, Irlandii, Dominikany, Litwy i Polski. Wśród ekspertów, oprócz naukowców, rzeczników praw dziecka i organizacji pozarządowych, byli także pedagodzy, kryminolodzy oraz prawnicy. Międzynarodowa dyskusja była okazją do wymiany poglądów, a także przypomnienia znaczenia III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka, który wzmacnia status dziecka jako podmiotu praw oraz umożliwia sprawniejsze funkcjonowanie krajowych mechanizmów ochrony praw dziecka.

Marta Santos Pais oraz Kirsten Sandberg, była Przewodnicząca Komitetu Praw Dziecka ONZ wyraziły wsparcie dla inicjatywy opracowania i wdrożenia w Polsce Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci, tym bardziej, że w apelu Rzecznika Praw Dziecka do Prezesa Rady Ministrów zawarto konieczność przeciwdziałania zjawisku bullyingu.

Podczas wizyty we Florencji Rzecznik odwiedził UNICEF Innocenti Reasearch Centre, jeden z najbardziej cenionych na świecie ośrodków badawczych w pełni poświęcony

prawom dziecka. Centrum zostało utworzone w 1988 roku w celu zwiększenia możliwości badawczych Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) oraz wsparcia jego działań na całym świecie.

- **Spotkanie z Nuncjuszem Apostolskim w Polsce Abp. Celestino Migliore, Warszawa, 13 maja 2016 roku**

Podczas spotkania dyskutowano o potrzebie wzmocnienia ochrony praw dziecka. W tym kontekście Rzecznik Praw Dziecka wyraził wdzięczność za działalność Papieża Franciszka, który konsekwentnie domaga się respektowania praw najmłodszych. W dyskusji poruszono również temat przeciwdziałania przemocy wobec dzieci oraz dzieci-uchodźców, którym świat powinien zapewnić opiekę i ochronę przed następstwami działań wojennych.

- **Międzynarodowe Seminarium Korczakowskie, Genewa, 21 maja 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka w towarzystwie społecznych doradców – prof. Ewy Jarosz oraz Anny Lechowskiej – uczestniczył w Genewie w Międzynarodowym Seminarium Korczakowskim organizowanym przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Janusza Korczaka oraz Stałe Przedstawicielstwo Polski przy Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie. Seminarium poświęcone było wyzwaniom, przed jakimi stoi Europa i świat w zakresie ochrony praw dzieci w obliczu masowej migracji do Europy. Rzecznik wspólnie z Ambasadorem Piotrem Stachańczykiem otworzył seminarium, a następnie wygłosił wykład „Odpowiedzialność za dziecko – głos Korczaka", odnoszący się do kwestii zapewnienia wszystkim dzieciom ochrony, bez względu na ich sytuację prawną, a także do kwestii odpowiedzialności państw, w których odbywa się transfer migracyjny oraz państw docelowych. W czasie seminarium uczestnicy dyskutowali o różnych aspektach zagrożeń, jakie powoduje nowa fala migracji do Europy. W czasie Seminarium Rzecznik udekorował Prezydent Międzynarodowego Stowarzyszenia Janusza Korczaka (IKA) Panią Batię Gilad Odznaką Honorową za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka – INFANTIS DIGNITATIS DEFENSORI.

- **Spotkanie z Ambasadorem Państwa Katar J.E. Ahmedem S. Al-Midhadi, Warszawa, 23 maja 2016 roku**

Współpraca polskiego Ombudsmana z Państwem Katar w zakresie ochrony praw dziecka trwa już kilka lat. Przedmiotem tegorocznego spotkania była wymiana dobrych praktyk z zakresu ochrony prawa dziecka do zdrowia i edukacji oraz pomysły na kontynuację współpracy. Uczestnicy spotkania zgodzili się, że prawo dziecka do ochrony zdrowia, życia

i edukacji powinno być szczególnie chronione. Katarczycy od lat z uwagą obserwują polskie działania w zakresie realizacji i upowszechniania praw dziecka. Tym razem w centrum ich zainteresowania była opieka medyczna, szczególnie leczenie chorób nowotworowych wśród dzieci. Rzecznik Praw Dziecka oraz J.E. Ahmed S. Al-Midhadi omówili bieżące problemy i inicjatywy obu krajów w tym zakresie oraz wyrazili zainteresowanie zacieśnienia współpracy.

- **Spotkanie z gośćmi z Japonii, Warszawa, 14 lipca 2016 roku**

Delegację z Japonii stanowili naukowcy, lekarze, pracownicy socjalni oraz badacze i historycy praw dziecka. Była to ich kolejna wizyta w Polsce. W 2016 roku Japończycy podróżowali śladami praw człowieka i praw dziecka. Odwiedzili miejsca upamiętniające losy dzieci podczas II Wojny Światowej, w tym budynek, w którym mieścił się Dom Sierot Janusza Korczaka w Warszawie. Podczas spotkania z Rzecznikiem goście zostali zapoznani z jego kompetencjami. Przybliżone zostały także problemy, z jakimi najczęściej zwracają się do Rzecznika dorośli i dzieci. Delegacja zainteresowana była również historią powstania Urzędu Rzecznika i rozszerzeniem zakresu jego uprawnień w ostatnich latach.

- **Spotkanie z przedstawicielami Międzynarodowego Instytutu Rzeczników Praw Obywatelskich (International Ombudsman Institute – IOI), Warszawa, 20 lipca 2016 roku**

Tematem spotkania była rola Rzecznika Praw Dziecka w aktualnej sytuacji społecznej, politycznej i konstytucyjnej. Ponadto przedstawiono najważniejsze działania Rzecznika oraz trudności w realizacji ustawowych zadań. Rzecznik przedstawił gościom podstawy prawne określające zasady funkcjonowania urzędu, porównał również przysługujące mu kompetencje z tymi, w które wyposażono podobne urzędy w Europie. Delegaci IOI zapoznali się z uwagami Rzecznika na temat przestrzegania praw najmłodszych w kraju na przestrzeni ostatnich lat oraz z najważniejszymi podjętymi inicjatywami. Byli również zainteresowani zakresem interwencji w sprawach indywidualnych, szczególnie w przypadku dzieci przebywających na oddziałach psychiatrycznych oraz w placówkach o różnym stopniu nadzoru.

■ **Międzynarodowa konferencja Children as Actors for Transforming Society (CATS – tłum. „Dzieci – Twórcy Rozwoju Społecznego"), Caux, Szwajcaria, 26 lipca–1 sierpnia 2016 oku**

Rzecznik Praw Dziecka, prof. Ewa Jarosz, Społeczny Doradca Rzecznika oraz nastoletnia Wiktoria, Weronika i Kornel stanowili polską delegację podczas czwartej edycji konferencji. CATS łączy młodych ludzi z całego świata, którym bliska jest idea partycypacji społecznej dzieci. Coroczne spotkania mają na celu zachęcenie przedstawicieli najważniejszych sektorów istotnych dla życia dzieci, czyli zdrowia, edukacji, sprawiedliwości oraz sektora prywatnego, do wspólnych działań na rzecz upowszechnienia partycypacji dzieci. W roku 2016 uczestnicy CATS spotkali się pod hasłem: „Od lokalności do globalności: Jak wpłyniemy na politykę?".

Podczas prelekcji, dyskusji, warsztatów, spotkań w grupach, gier i zabaw dzieci razem z dorosłymi zastanawiały się nad możliwościami i ograniczeniami ich udziału w życiu społecznym oraz nad tym, co jest potrzebne dla realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Development Goals – SDCS), które wyznaczają globalne kierunki działań do 2030 roku.

Rzecznik Praw Dziecka wygłosił również wykład, w którym podkreślił podmiotowość dziecka oraz obowiązek dorosłych i państw uwzględniania głosu dzieci w sprawach, które ich dotyczą.

■ **Spotkanie z Olavem Kjørvenem, Dyrektorem Wydziału ds. Partnerstwa Publicznego UNICEF w Nowym Jorku, Warszawa, 8 września 2016 roku**

Głównym tematem rozmów były możliwości poprawy realizacji praw dziecka poprzez podejmowanie wspólnych inicjatyw na rzecz dzieci. Poruszono zagadnienia dotyczące roli i kompetencji rzeczników praw dziecka w różnych krajach europejskich. Rzecznik przedstawił podstawy prawne nadające instytucji Rzecznika Praw Dziecka szerokie uprawnienia w porównaniu do europejskich ombudsmanów. Rzecznik wyraził także gotowość dalszego wspierania europejskich instytucji ombudsmańskich w ich dążeniu do poszerzania zakresu kompetencji. Omówiono również potrzebę wspólnego promowania inicjatyw tworzenia instytucji ochrony praw dziecka w państwach, w których ich jeszcze nie ma.

Olav Kjørven przedstawił propozycję UNICEF powołania przez kraje Grupy Wyszehradzkiej „Sojuszu na rzecz Dzieci" i wspólnego wspierania działań na rzecz lepszego zabezpieczenia praw dziecka w niektórych krajach europejskich. Rzecznik Praw Dziecka

wyraził pogląd, że każda inicjatywa służąca upowszechnianiu praw dziecka i metod ich ochrony jest cenna i zasługuje na poparcie.

- **Konferencja Międzynarodowego Instytutu Praw Dziecka (IDE) poświęcona alternatywnym formom pieczy, Genewa, 3–5 października 2016 roku**

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka uczestniczył w konferencji pt. ”Międzynarodowa konferencja alternatywnej pieczy” w Genewie, organizowanej przez Międzynarodowy Instytutu Praw Dziecka w partnerstwie z Uniwersytetem Genewskim. W spotkaniu wzięli udział liczni reprezentanci międzynarodowych organizacji rządowych oraz organizacji pozarządowych, badacze, eksperci w zakresie tworzenia alternatywnych form pieczy oraz praktycy specjalizujący się w pracy z dziećmi umieszczonymi w pieczy i usamodzielnianymi.

Konferencja była okazją do wymiany doświadczeń w zakresie realizowania wytycznych Zgromadzenia Generalnego ONZ z 2009 roku w zakresie alternatywnej pieczy dla dzieci (The Guidelines for the Alternative Care of Children). Podczas spotkania podejmowano między innymi zagadnienia w zakresie następującej tematyki: rodzinna piecza zastępcza i placówki typu rodzinnego, proces deinstytucjonalizacji ze szczególnym uwzględnieniem placówek dla dzieci poniżej 3. roku życia, strategie wspierania rodziny, praca z dziećmi z niepełnosprawnościami, usamodzielnienie, działalność organizacji pozarządowych w zakresie pieczy, jakość opieki w pieczy zastępczej.

- **Spotkanie z prof. Markiem Bernheimem, badaczem Janusza Korczaka z USA, Warszawa, 17 października 2016 roku**

Prof. Mark Bernheim jest doktorem literatury porównawczej, absolwentem Rutgers University New York. Profesor związany był przede wszystkim z Miami University w Oxford, Ohio, gdzie wykładał m.in. literaturę światową i dziennikarstwo. Będąc sześciokrotnym stypendystą Fulbrighta, pracował również na uniwersytetach w Aoście, Florencji, Wiedniu, Grenoble i w Grande École de Commerce w Dijon. Jest autorem książki „Father of the Orphans”, biografii Janusza Korczaka skierowanej do młodzieży. Odwiedził on Rzecznika w związku z przygotowaniami do nowego, poprawionego wydania. Pierwsza edycja książki ukazała się w 1989 r., nowa powinna być dostępna w 2017 r. Rzecznik przybliżył profesorowi działalność Biura w oparciu o idee Janusza Korczaka.

■ **Konferencja „Dostęp dziecka do wymiaru sprawiedliwości", Malta, 21–22 października 2016 roku**

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli w konferencji zorganizowanej przez International Institute for Peace and Wellbeing oraz Uniwersytet Maltański. W wydarzeniu uczestniczyła między innymi Marta Santos Pais – Specjalny Przedstawiciel Sekretarza ONZ ds. przemocy wobec dzieci. W swym wystąpieniu podkreślała wagę zerowej tolerancji dla przemocy wobec wszystkich dzieci. Inna prelegentka, Regina Jensdottir, Szefowa Wydziału ds. Praw Dziecka Rady Europy, omówiła kwestie ochrony praw dzieci w pieczy zastępczej. Skupiono się także na wymiarze sprawiedliwości widzianym z perspektywy dziecka oraz sytuacji dzieci migrujących.

■ **Spotkanie z Gail Sadallą, amerykańską ekspertką w dziedzinie mediacji, Warszawa, 17 listopada 2016 roku**

Rzecznik Praw Dziecka od lat wspiera inicjatywy związane z upowszechnianiem mediacyjnego rozwiązywania sporów. Podczas spotkania Rzecznik przedstawił polskie doświadczenia w zakresie wprowadzania mechanizmów mediacji na różnych płaszczyznach, w szczególności w zakresie mediacji rówieśniczej oraz zapoznał się z niezwykle bogatym doświadczeniem w tej dziedzinie zaprezentowanym przez gościa. Gail Saddala jest twórczynią i prekursorką programów mediacji rówieśniczej w Stanach Zjednoczonych, autorką licznych publikacji i programów w tej dziedzinie. Wypracowany przez nią model mediacji jest wdrażany na całym świecie, także w Polsce. Pod koniec lat 80-tych ub. wieku Gail Saddala prowadziła treningi dla pracowników oświaty, a jej podręcznik rozwiązywania konfliktów dla szkół podstawowych został przetłumaczony na język polski i zaadaptowany do naszych warunków.

■ **Spotkanie z przedstawicielami białoruskich organizacji pozarządowych, Warszawa, 24 listopada 2016 roku**

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka spotkał się z prawnikami oraz obrońcami praw człowieka – działaczami Centrum Litygacji Strategicznej, Centrum Praw Człowieka „Wiasna", Białoruskiego Komitetu Helsińskiego oraz Białoruskiego Centrum Dokumentacji. Głównym celem spotkania było zaprezentowanie gościom z Białorusi działań polskich instytucji stojących na straży przestrzegania praw człowieka ze szczególnym uwzględnieniem wdrażania mechanizmów międzynarodowych.

■ Forum Praw Dziecka w Brukseli, 29–30 listopada 2016 roku

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka uczestniczył w 10. Forum Praw Dziecka w Brukseli. Jest to cykliczne wydarzenie organizowane przez Komisję Europejską. Europejscy Rzecznicy Praw Dziecka spotykają się z naukowcami, działaczami organizacji pozarządowych, politykami i wypracowują standardy i praktyki w zakresie ochrony praw dziecka. Tematem przewodnim spotkania była ochrona praw dzieci migrujących, w szczególności w kontekście aktualnego kryzysu migracyjno-azylowego.

Podczas kolejnych sesji zaprezentowano stanowisko Komisji Europejskiej, Rady Europy, UNHCR, państw członkowskich odnośnie wyzwań związanych z zabezpieczeniem najlepszego interesu dziecka w ramach działań państw członkowskich i organizacji międzynarodowych, podejmowanych w obszarze azylu i migracji. Zajęto się w szczególności kwestiami związanymi z identyfikacją dziecka i ochroną przed zagrożeniami, procedurą przyjęcia, opieką zdrowotną, dostępem do procedur azylowych i ochrony, wyznaczeniem kuratora, oceną wieku, pracą nad rozwiązaniami, integracją i powrotem do kraju pochodzenia. Stanowiska przedstawione podczas Forum mogą okazać się przydatne w dalszej pracy Rzecznika dotyczącej praw małoletnich cudzoziemców przybywających do Polski.

■ Wizyta na Tajwanie, 30 listopada–3 grudnia 2016 roku

Na zaproszenie Warszawskiego Biura Handlowego w Tajpej, Rzecznik Praw Dziecka wraz z prof. Barbara Smolińską-Theiss, Społecznym Doradcą RPD oraz Batią Gilad, Przewodniczącą Międzynarodowego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka uczestniczyli w szeregu spotkań dotyczących praw dziecka na Tajwanie.

Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z przedstawicielami tajwańskiego resortu zdrowia i opieki społecznej, a także z przedstawicielami tajwańskiej izby najwyższej kontroli. Podczas wizyty Rzecznika otwarta została wystawa poświęcona prawom dziecka oraz Januszowi Korczakowi (ta sama, którą Rzecznik zainicjował w Roku Janusza Korczaka 2012) oraz miała miejsce premiera książki autorstwa Starego Doktora „Jak kochać dziecko?", wydanej w języku mandaryńskim i opatrzonej wstępem Rzecznika Praw Dziecka. Zwieńczeniem uznania dla spuścizny Janusza Korczaka było seminarium na Uniwersytecie poświęcone prawom dziecka i filozofii Starego Doktora z udziałem wybitnych lokalnych naukowców, prawników, socjologów i pedagogów, gdzie Rzecznik Praw Dziecka wygłosił wykład pt. "Konwencja o prawach dziecka, czyli od Korczaka do dnia dzisiejszego." Zaprezentował m.in. pomysły na wykorzystanie idei Korczaka w kształtowaniu współczesnej rzeczywistości.

Rzecznik uczestniczył także w spotkaniu z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się walką o prawa dzieci.

■ **Konferencja „Promowanie dobrych praktyk w ochronie dzieci bez opieki" zorganizowana w Sztokholmie przez Radę Państw Morza Bałtyckiego, 7–9 grudnia 2016 roku**

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli w Konferencji, która skoncentrowała się na takich kwestiach, jak:

- zarządzanie migracją jako narzędziem wspierania młodzieży w drodze i zapobiegania wykorzystywaniu,
- ochrona bezpieczeństwa i potrzeb dzieci w kraju przyjmującym,
- wyzwania i dobre praktyki państw tranzytowych.

Ponadto poruszono problem handlu dziećmi, gdyż jest on ściśle związany z kryzysem migracyjnym. Część paneli poświęcona była następującym zagadnieniom:

- zapobieganie handlowi dziećmi na poziomie międzynarodowym i Regionu Morza Bałtyckiego,
- dobre praktyki,
- czynniki ryzyka,
- komunikacja z dziećmi: umiejętności, techniki, postawy,
- interdyscyplinarna i międzywydziałowa współpraca.

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka przybliżył uczestnikom konferencji polskie rozwiązania prawne dotyczące małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki.

■ **Projekt PROMISE przewidziany na lata 2015–2017**

W grudniu 2016 r. Rzecznik Praw Dziecka przyłączył się do projektu PROMISE finansowanego przez Unię Europejską w ramach Programu Prawa, Równość i Obywatelstwo. Projekt prowadzony jest przez Radę Państw Morza Bałtyckiego. Celem PROMISE jest promocja przyjaznego dzieciom, interdyscyplinarnego oraz realizowanego międzysektorowo systemu pomocy dzieciom – ofiarom i świadkom przemocy. Projekt PROMISE opiera się na skandynawskim modelu BARNAHUS (Dom Dzieci). Barnahus to interdyscyplinarny ośrodek współpracujący z policją, prokuraturą, sądami, personelem medycznym oraz służbami socjalnymi.

III. SPRAWY SĄDOWE I ADMINISTRACYJNE Z UDZIAŁEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA

■ Postępowanie przed Sądem Najwyższym

Prawo polskie wskazuje Rzecznika Praw Dziecka jako uprawnionego do wniesienia kasacji od każdego prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie, jeżeli przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka. W związku z tą kompetencją do Rzecznika napływały wnioski o wniesienie kasacji od prawomocnych orzeczeń sądów karnych.

Podkreślić należy, że zakres spraw, w których Rzecznik Praw Dziecka może wnieść kasację, nie jest nieograniczony, jak to jest w przypadku uprawnienia Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego oraz Rzecznika Praw Obywatelskich. Kompetencja Rzecznika uwarunkowana jest przesłanką, że przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka. Wymóg ten należy rozumieć ściśle. Rzecznik Praw Dziecka może wnieść kasację w postępowaniu karnym tylko wtedy, gdy sąd, wydając orzeczenie w danej sprawie, postąpił sprzecznie z przepisami kształtującymi prawa dziecka występującego w postępowaniu karnym w charakterze strony. Odrzuca się dopuszczalność wniesienia przez Rzecznika Praw Dziecka kasacji w sprawie, w której wadliwe orzeczenie dotyczące dorosłego pośrednio wpływa negatywnie na sferę praw dziecka (np. niesłuszne skazanie rodzica godzi w prawo dziecka do wychowania w rodzinie). Tak samo wykluczyć należy dopuszczalność wniesienia kasacji w sprawie, w której dziecko występowało w innej roli niż strona procesowa, np. jako świadek, gdyż wówczas wprawdzie w postępowaniu mogło dojść do naruszenia jego praw, jednak nie nastąpiło to wskutek samego wydania orzeczenia[744].

W okresie objętym Informacją Rzecznik wniósł kasację od postanowienia sądu rejonowego, utrzymującego w mocy postanowienie prokuratora prokuratury rejonowej o umorzeniu dochodzenia wobec matki dwójki małoletnich chłopców podejrzanej o to, że naraziła swoje dzieci na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia. Mając je pod swoją opieką, spożywała alkohol i doprowadziła się do stanu upojenia alkoholowego, w wyniku czego usnęła, nie zapewniając dzieciom odpowiedniej opieki, tj. o czyn z art. 160 § 2 k.k.[745]

[744] J. Grajewski, S. Steinborn, *Komentarz aktualizowany do art. 521* Kodeksu *postępowania karnego*, System Informacji Prawnej LEX 2015

[745] ZSR.441.568.2016.MK

Podstawą prawną umorzenia postępowania przygotowawczego było przyjęcie, że nie doszło do popełnienia przez podejrzaną zarzucanego jej czynu.

Na powyższe rozstrzygnięcie procesowe zażalenie wniósł kurator reprezentujący jednego z małoletnich pokrzywdzonych, zarzucając między innymi naruszenie przepisów postępowania poprzez pozbawienie małoletnich właściwej reprezentacji w postępowaniu przygotowawczym (tylko dla jednego małoletniego wyznaczono kuratora), brak pouczenia kuratora o prawach i obowiązkach pokrzywdzonego, a w konsekwencji – pozbawienie małoletnich prawa do udziału w postepowaniu przygotowawczym, w tym m.in. do składania wniosków o dokonanie czynności dochodzenia.

Sąd rejonowy podzielił jednak stanowisko procesowe prokuratora o umorzeniu śledztwa. Sąd w postawie i działaniach osób prowadzących wszystkie czynności w postępowaniu przygotowawczym nie dopatrzył się działań pozwalających na stwierdzenie ich wadliwości bądź negatywnego wpływu na poczynienie ustaleń faktycznych. Uznał, że nie było potrzeby wyznaczenia dla drugiego małoletniego kuratora, gdyż małoletni ma ojca, który nie jest pozbawiony władzy rodzicielskiej i może skutecznie reprezentować interesy dziecka.

W kasacji od postanowienia sądu rejonowego Rzecznik podniósł m.in., że obaj pokrzywdzeni małoletni po winni być w sprawie reprezentowani przez kuratora. W świetle stanowiska Sądu Najwyższego rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców[746]. Powyższe odnosi się również do reprezentacji dziecka w postępowaniu karnym w fazie *in rem*, w którym rodzic nie jest oskarżonym, a jedynie osobą podejrzaną. Rzecznik podkreślił, że celem ustanowienia kuratora w postępowaniu karnym dla pokrzywdzonego małoletniego jest jego właściwa ochrona w całym procesie karnym. Ustanowienie kuratora powinno nastąpić niezwłocznie po powzięciu informacji o podstawie do wyłączenia rodzica z reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego. Wydanie postanowienia o ustanowieniu kuratora uprawnia go do podejmowania działań w imieniu pokrzywdzonego małoletniego, zarówno przy dokonywaniu czynności w postępowaniu przygotowawczym, jak i w postępowaniu sądowym. Małoletni pokrzywdzeni nie zostali poinformowani o przysługujących im uprawnieniach w toku postępowania przygotowawczego, a przez to pozbawieni zostali możliwości udziału w całym postępowaniu w charakterze stron, w tym możliwości składania wniosków dowodowych oraz wypowiadania się w przedmiocie każdego dowodu. Sąd rejonowy nierzetelnie rozpoznał podniesiony w zażaleniu zarzut braku właściwej reprezentacji małoletnich w postępowaniu

[746] Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10

przygotowawczym, a przy tym zaprezentował błędny pogląd, że ojciec pokrzywdzonego małoletniego może reprezentować interesy dziecka.

Kasację w zakresie dotyczącym pokrzywdzonego reprezentowanego przez kuratora Sąd Najwyższy oddalił jako bezzasadną, natomiast w zakresie dotyczącym pokrzywdzonego, dla którego nie wyznaczono kuratora, pozostawił bez rozpoznania[747]. W uzasadnieniu powyższego postanowienia Sąd Najwyższy przyznał rację Rzecznikowi Praw Dziecka, że organy prowadzące postępowanie przygotowawcze oraz sądowe bezzasadnie zaniechały dokonania czynności procesowych prowadzących do właściwej reprezentacji jednego z pokrzywdzonych w toku dochodzenia przez ustanowienie kuratora w celu realizacji jego uprawnień jako strony postępowania. Jednocześnie Sąd Najwyższy wskazał, że powoduje to, że postanowienie prokuratora o umorzeniu dochodzenia w stosunku do tego pokrzywdzonego nie jest prawomocne, mimo że sąd rejonowy utrzymał w mocy postanowienie prokuratora o umorzeniu dochodzenia w stosunku do obu pokrzywdzonych. Pozwala to na konwalidację czynności procesowych poprzez ustanowienie dla małoletniego kuratora procesowego i doręczenie mu odpisu postanowienia o umorzeniu dochodzenia wraz z pouczeniem. Sąd Najwyższy nie wskazał natomiast przyczyn, dla których oddalił kasację w stosunku do drugiego pokrzywdzonego.

■ Postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym

Zgodnie z art. 173 § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi[748] w postępowaniu sądowoadministracyjnym Rzecznikowi Praw Dziecka przysługuje uprawnienie do wniesienia skargi kasacyjnej od wydanego przez wojewódzki sąd administracyjny wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie. W takim przypadku, zgodnie z art. 8 ww. ustawy, Rzecznikowi przysługuje prawo strony. Wyposażenie Rzecznika w legitymację skargową w postępowaniu przed sądami administracyjnymi ma na celu ochronę praworządności oraz praw dziecka. W związku z tym Rzecznik nie musi przy wnoszeniu skargi kasacyjnej wykazywać interesu prawnego. Legitymacja do wniesienia przez Rzecznika skargi kasacyjnej nie jest uzależniona od jego udziału w postępowaniu przed wojewódzkim sądem administracyjnym. Rzecznik może wziąć udział w każdym stadium postępowania sądowoadministracyjnego. Pierwszą czynnością Rzecznika w postępowaniu sądowym może być sporządzenie skargi kasacyjnej, jak również

[747] Sygn. akt II KK 250/16.
[748] Dz. U. z 2016 r. poz. 718

udział w rozprawie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym ze skargi kasacyjnej innego podmiotu.

Jedna ze spraw, w której Rzecznik zdecydował się wnieść skargę kasacyjną, dotyczyła małoletniego, który na podstawie przepisów ustawy o dostępie do informacji publicznej[749] wystąpił do Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej o przesłanie mu informacji publicznej w postaci skanu/fotokopii umowy zawartej w 2011 roku o wydzierżawienie domen internetowych[750].

W odpowiedzi na powyższy wniosek Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa wezwała małoletniego do złożenia oświadczenia o pełnoletniości w terminie 7 dni pod rygorem pozostawienia wniosku bez rozpoznania, wskazując, że zgodnie z art. 11 k.c. pełną zdolność do czynności prawnych posiadają osoby pełnoletnie, czyli te, które ukończyły 18. rok życia. Osoby takie mogą dokonywać czynności prawnych samodzielnie. W postępowaniu administracyjnym stronami mogą być także osoby fizyczne, które nie posiadają zdolności do czynności prawnych, czyli między innymi osoby małoletnie. Zgodnie jednak z art. 30 § 2 k.p.a. osoby fizyczne nieposiadające zdolności do czynności prawnych działają przez swych ustawowych przedstawicieli.

Małoletni odmówił złożenia oświadczenia o pełnoletniości, powołując się między innymi na maksymalnie odformalizowanie postępowania o udostępnienie informacji publicznej oraz brak przepisu zobowiązującego osobę wykonującą prawo do informacji do składania oświadczenia o pełnoletniości. Następnie wysłał do Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej ponaglenie w zakresie rozpatrzenia jego wniosku o udostępnienie informacji publicznej, wskazując, iż w przypadku dalszego braku odpowiedzi skieruje sprawę na drogę sądowoadministracyjną. Tak też się stało.

Rzecznik Praw Dziecka podjął decyzję o zgłoszeniu udziału w postępowaniu toczącym się przed wojewódzkim sądem administracyjnym w sprawie ze skargi małoletniego na bezczynność Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, wnosząc o zobowiązanie Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej do rozpatrzenia wniosku małoletniego.

Rzecznik podkreślił, że z bezczynnością organu w zakresie dostępu do informacji publicznej mamy do czynienia wówczas, gdy organ zobligowany jest udzielić informacji publicznej, a jej nie udziela albo nie wydaje stosownej decyzji o odmowie udostępnienia takiej informacji, co zaistniało w przedmiotowej sprawie.

[749] Dz. U. z 2016 r. poz. 1764
[750] ZSS.441.107.2016.KK

Wojewódzki sąd administracyjny zniósł postępowanie ze skargi małoletniego oraz odrzucił skargę.

Wobec powyższego Rzecznik Praw Dziecka wniósł skargę kasacyjną od postanowienia sądu, zaskarżając je w całości.

Przedmiotowemu orzeczeniu Rzecznik zarzucił naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 58 § 1 pkt 5 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi w zw. z art. 32 ust. 1, art. 61 ust. 3 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, w zw. z art. 13 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej poprzez jego błędne zastosowanie i odrzucenie skargi w sytuacji, gdy w myśl art. 26 § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi małoletni jako osoba fizyczna, ograniczona w zdolności do czynności prawnych, ma zdolność do czynności w postępowaniu w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie.

Rzecznik zwrócił uwagę na art. 61 ust. 1 Konstytucji RP, który stanowi, że prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej przysługuje obywatelom, a ustawa o dostępie do informacji publicznej, będąca uszczegółowieniem tego konstytucyjnego uprawnienia, w art. 2 ust. 1 stanowi, że prawo dostępu do informacji publicznej przysługuje każdemu. W uregulowaniach tych nie wskazano, by z wnioskiem o udostępnienie informacji publicznej mogły występować wyłącznie osoby pełnoletnie. Rzecznik Praw Dziecka wyraził pogląd, że wykładnia art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej musi uwzględniać przysługujące każdemu obywatelowi konstytucyjne prawo do informacji. Zgodnie z art. 13 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka dziecko ma prawo do swobodnej wypowiedzi, a prawo to zawiera swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka kształtowanie zaangażowanej postawy obywatelskiej powinno zacząć się od najwcześniejszych lat życia człowieka, a państwo tę aktywność powinno wspierać i promować, unikając jednocześnie arbitralnych i zbyt rygorystycznych ograniczeń.

Kierując się powyższym, na podstawie art. 185 § 1 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Rzecznik wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu. Sprawa pozostaje w toku.

W innej sprawie małoletni zwrócił się o pomoc do Rzecznika w sprawie odmowy wydania przez kierownika urzędu stanu cywilnego kserokopii lub fotokopii aktu zgonu jego pradziadka. Z uwagi na nieudostępnienie dokumentu małoletni wniósł skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego na bezczynność kierownika urzędu stanu cywilnego[751].

Z uwagi na małoletniość skarżącego, sąd zobowiązał jego rodziców do złożenia oświadczenia, czy podtrzymują skargę wniesioną przez ich syna oraz do uzupełnienia jej braków formalnych poprzez podpisanie skargi przez osobę umocowaną do reprezentowania skarżącego w terminie 7 dni pod rygorem odrzucenia skargi. Żadne z rodziców nie wykonało zarządzenia sądu. Wojewódzki sąd administracyjny odrzucił skargę małoletniego.

Rzecznik Praw Dziecka zaskarżył do Naczelnego Sądu Administracyjnego postanowienie wojewódzkiego sądu administracyjnego, odrzucające skargę na bezczynność kierownika urzędu stanu cywilnego w przedmiocie wydania kserokopii lub fotokopii aktu zgonu.

Przedmiotowemu orzeczeniu Rzecznik zarzucił naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 26 § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, w zw. z art. 17 Kodeksu cywilnego oraz art. 45 i art. 130 ust. 5 Prawa o aktach stanu cywilnego[752], w zw. z art. 58 § 1 pkt 5 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi poprzez błędne przyjęcie, że otrzymanie kserokopii lub fotokopii aktu zgonu nie stanowi czynności, którą osoba mająca ograniczoną zdolność do czynności prawnych może dokonać samodzielnie.

W uzasadnieniu skargi Rzecznik podniósł, że analiza sprawy dotyczącej udostępnienia kserokopii lub fotokopii aktu stanu cywilnego powinna być dokonana w oparciu o przepisy Prawa o aktach stanu cywilnego, czego zaniechał wojewódzki sąd administracyjny. Zgodnie z art. 45 tej ustawy odpis aktu stanu cywilnego i zaświadczenie o zamieszczonych lub niezamieszczonych w rejestrze stanu cywilnego danych dotyczących wskazanej osoby wydaje się osobie, której akt dotyczy, lub jej małżonkowi, wstępnemu, zstępnemu, rodzeństwu, przedstawicielowi ustawowemu, opiekunowi, osobie, która wykaże w tym interes prawny, sądowi, prokuratorowi, organizacjom społecznym, jeżeli jest to zgodne z ich celem statutowym i przemawia za tym interes społeczny, oraz organom administracji publicznej, jeżeli jest to konieczne do realizacji ich ustawowych zadań.

[751] ZSS.441.1171.2016.KK
[752] Dz. U. z 2016 r. poz. 2064

Rzecznik podkreślił, że bez wątpienia małoletni – jako prawnuk osoby, której dotyczy akt zgonu – znajduje się w katalogu osób uprawnionych do otrzymania odpisu aktu. Dlatego też występowanie z wnioskiem o udostępnienie fotokopii aktu zgonu przodka należy uznać za czynność, którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może dokonywać samodzielnie. Czynność ta nie jest czynnością rozporządzającą ani też zobowiązującą. Zarówno dokonanie tej czynności, jak i jej realizacja przez organ w postaci czynności materialnotechnicznej nie wpływa w żadnym zakresie na prawa i zobowiązania wnioskującego, także w odniesieniu do jego sytuacji administracyjnoprawnej, a zatem pozostaje w kompetencji osoby o ograniczonej zdolności do czynności prawnych.

Rzecznik powołał się przy tym na wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 23 czerwca 2016 roku[753], który zapadł w podobnym stanie faktycznym. Wniosek dotyczył uzyskania przez osobę małoletnią fotokopii jej aktu urodzenia. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gorzowie Wielkopolskim uznał, że dokonanie tej czynności mieści się w zakresie kompetencyjnej samodzielności osoby posiadającej ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Skoro zaś stronie przysługiwała samodzielna kompetencja do złożenia do właściwego kierownika urzędu stanu cywilnego wniosku o wydanie odpisu skróconego jej aktu urodzenia, w takim samym zakresie posiadała ona również zdolność procesową w postępowaniu administracyjnym (wniesienie zażalenia) oraz postępowaniu sądowym (wniesienie skargi, pisma procesowego).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 185 § 1 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi Rzecznik wniósł o uchylenie postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu. Sprawa pozostaje w toku.

W kolejnej sprawie wójt gminy powiadomił Rzecznika o skrajnie odmiennych interpretacjach prawa dokonywanych przez regionalne izby obrachunkowe dotyczące możliwości wydatkowania środków z budżetu gminy na dowóz do szkół uczniów spoza obwodu danej szkoły lub też spoza terenu danej gminy[754].

W przedmiotowej sprawie rada gminy postanowiła zaciągnąć zobowiązanie finansowe w kwocie 60 000,00 zł na rok 2016 na realizację zadania pod nazwą „Dowóz uczniów spoza terenu gminy do Zespołu Szkół Publicznych w okresie od 1 września 2015 roku do

[753] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 23 czerwca 2016 r., II SAB/Go 41/16
[754] ZSS.441.1262.2015.KT

24 czerwca 2016 roku przekraczającego kwotę ustaloną w budżecie gminy na 2015 rok", określając, iż spłata zobowiązania zostanie pokryta z dochodów własnych gminy, tj. z dochodów od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej.

Kolegium regionalnej izby obrachunkowej uchwałą z 2 czerwca 2015 roku stwierdziło nieważność uchwały rady gminy z dnia 7 maja 2015 roku w sprawie upoważnienia wójta gminy do zaciągnięcia zobowiązania finansowego na 2016 rok na zadanie pod nazwą „Dowóz uczniów spoza terenu gminy do Zespołu Szkół Publicznych w okresie od 1 września 2015 roku do 24 czerwca 2016 roku przekraczającego kwotę ustaloną w budżecie gminy na 2015 rok". Kolegium regionalnej izby obrachunkowej w uzasadnieniu swojej uchwały stwierdziło, że brak jest podstaw do ponoszenia przez gminę wydatków na dowóz do szkół dzieci zamieszkałych w innej gminie, gdyż przepisy art. 6 ust. 1 i 2, art. 18 ustawy o samorządzie gminnym[755] oraz art. 17 ust. 3 ustawy o systemie oświaty[756] w związku z art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym nie stanowią podstawy do wydatkowania na taki cel środków publicznych w rozumieniu art. 216 ust. 2 ustawy o finansach publicznych[757].

Gmina wniosła skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego na uchwałę kolegium regionalnej izby obrachunkowej, zarzucając rozstrzygnięciu naruszenie art. 6 ust. 1 i 2 oraz art. 18 ustawy o samorządzie gminnym, polegające na przyjęciu, że gmina nie może ponosić ze swego budżetu wydatków związanych z transportem uczniów spoza jej terenu w przypadku, gdy uczniowie zamieszkują poza ustalonym obwodem szkolnym, w sąsiedniej gminie. W uzasadnieniu skargi gmina podniosła, że jeżeli ustawodawca poprzez uregulowania zawarte w art. 20a ust. 2 oraz art. 20c ust. 7 ustawy o systemie oświaty pozostawia gminom możliwość przyjęcia do szkół i przedszkoli dzieci spoza obwodu danej placówki oświatowej oraz spoza gminy i w tym zakresie pozostawia dyrektorom tych szkół i placówek oświatowych oraz gminom, jako organom prowadzącym, swobodę powzięcia decyzji, to trudno jest zakładać, aby jego intencją było jednocześnie ograniczenie możliwości zapewnienia równego traktowania wszystkich uczniów uczęszczających do danej szkoły, w tym poprzez zapewnienie im bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu lub zwrotu kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej. Brak pozytywnego przepisu w ustawie o systemie oświaty regulującego tę kwestię nie może być podstawą do stwierdzenia nieważności uchwały rady gminy, gdyż zgodnie z art. 6 ust. 1 i art. 18 ust. 1 ustawy

[755] .Dz. U. z 2016 r. poz. 446
[756] Dz. U. z 2016 r. poz. 1943
[757] Dz. U. z 2016 r. poz. 1870

o samorządzie gminnym oraz art. 164 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej determinują one działania gminy w zakresie imperium i dominium.

Wojewódzki sąd administracyjny[758] uchylił uchwałę kolegium regionalnej izby obrachunkowej z powodu dokonania wadliwej wykładni art. 17 ust. 3 ustawy o systemie oświaty. Sąd stwierdził, że wykładnia zaprezentowana przez regionalną izbę obrachunkową nie uwzględnia nakazu prowadzenia wykładni w zgodzie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, tj. w zgodzie z zasadą równości wyrażoną w art. 32, jak też konieczności dokonania wykładni celowościowej oraz wykładni systemowej, w tym wewnętrznej (zamieszczone w ustawie o systemie oświaty przepisy gwarantują wolność wyboru szkoły). Wskutek takiego rozstrzygnięcia doszło do naruszenia prawa dzieci do nauki, a konkretnie – prawa do kształcenia w wybranej szkole, bowiem brak zapewnienia bezpłatnego transportu do tej szkoły utrudnia pobieranie w niej nauki.

Skargę kasacyjną od ww. wyroku do Naczelnego Sądu Administracyjnego wniosła regionalna izba obrachunkowa, opierając ją na podstawie naruszenia prawa materialnego przez jego błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że art. 17 ust. 3 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty stanowi podstawę nie tylko do zapewnienia przez gminę bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka do szkoły albo do zwrotu kosztów przejazdu dziecka środkami komunikacji publicznej do szkoły, gdy dziecko mieszka w obwodzie szkoły, ale także w sytuacji, gdy dziecko zamieszkuje poza obwodem danej szkoły, a nawet poza terytorium gminy.

Do postępowania przed Naczelnym Sądem Administracyjnym wywołanym skargą kasacyjną regionalnej izby obrachunkowej zgłosił udział Rzecznik Praw Dziecka, wnosząc o oddalenie skargi.

Rzecznik wskazał, że skarżący oparł skargę na zarzucie naruszenia art. 17 ust. 3 ustawy o systemie oświaty, który to przepis w opinii Rzecznika nie miał kluczowego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. W sprawie kluczowa była decyzja rady gminy, która zakwalifikowała określoną potrzebę społeczną (zapewnienie dzieciom transportu do szkoły, w której obwodzie nie mieszkają) jako sprawę publiczną o znaczeniu lokalnym oraz jako zbiorową sprawę wspólnoty podlegającą zaspokojeniu przez gminę. Zatem podstawę rozstrzygnięcia powinien stanowić art. 18 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 pkt 8 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Przepis ustawy oświatowej może stanowić wyłącznie argument służący wykazaniu podobieństwa pomiędzy obowiązkowym zadaniem gminy a zadaniem, które gmina zdecydowała się realizować dobrowolnie – jako argument na

[758] Sygn. akt I SA/Rz 669/15

poparcie poglądu, że organizacja takiego transportu mieści się w pojęciu zadania własnego z dziedziny edukacji publicznej.

Rzecznik podzielił słuszność poglądów przedstawicieli gminy, które zostały wyrażone w skardze do wojewódzkiego sądu administracyjnego oraz w odpowiedzi na skargę kasacyjną regionalnej izby obrachunkowej, akcentujących istnienie dwóch obszarów działania gminy jako podstawowej jednostki samorządu terytorialnego: obszaru *imperium* oraz obszaru *dominium*. O ile w sferze imperialnej gmina jest podmiotem konkretnych obowiązków nałożonych przez akty prawa powszechnie obowiązującego, może być adresatem roszczeń ze strony podmiotów uprawnionych i nie wolno jej odstępować od sposobu postępowania określonego w ustawach, o tyle w sferze dominialnej działa jak dobry gospodarz, który stara się prawidłowo odczytywać bieżące potrzeby społeczności i zaspokajać je wedle uznania. W zagwarantowaniu gminie pewnej swobody wyboru zadań publicznych o znaczeniu lokalnym zawiera się idea samorządności. Gmina słusznie zakwalifikowała potrzebę zapewnienia uczniom spoza terenu gminy dowozu do Zespołu Szkół Publicznych jako zbiorową potrzebę wspólnoty w dziedzinie edukacji publicznej, czyli zadanie własne. Ponieważ określony w art. 17 ust. 3 ustawy o systemie oświaty obowiązek gminy zapewnienia dziecku transportu do szkoły nie obejmuje dzieci niezamieszkujących w obwodzie szkoły, gmina pozytywnie odczytała art. 166 ust. 1 w zw. z art. 164 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, dostrzegając, że zapewnienie transportu tym dzieciom jest potrzebą wspólnoty samorządowej i stanowi zadanie publiczne, które powinno być wykonywane przez gminę jako zadanie własne.

Rzecznik podkreślił, że decyzja gminy o finansowaniu kosztów transportu dzieci spoza terenu gminy służy także urzeczywistnieniu wolności wyboru szkoły, w której dziecko ma pobierać edukację. Wolność ta została wyrażona w art. 20a ust. 2, 20c ust. 7, 20e ust. 3 oraz 20f ustawy o systemie oświaty. Przywołane przepisy pozwalają na dokonanie wyboru miejsca nauki: w szczególności do szkół podstawowych i gimnazjów mogą zostać przyjęci kandydaci spoza obwodu. Skoro ustawodawca zagwarantował możliwość wyboru szkoły, to wskazane byłoby, aby z bezpłatnego transportu do szkoły mogło skorzystać każde dziecko, bez względu na to, czy uczęszcza do szkoły we właściwym dla siebie obwodzie, czy też do szkoły poza tym obwodem, o ile zainteresowane wspólnoty samorządowe uznają, że taka potrzeba stanowi zbiorową potrzebę wspólnoty. Rzecznik zauważył, że uchwała rady gminy realizuje konstytucyjną zasadę równego dostępu do wykształcenia (art. 70 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), bowiem sprawia, że uczniowie Zespołu Szkół Publicznych będą mogli pobierać edukację w wybranej przez siebie szkole bez utrudnień spowodowanych

odległością od miejsca zamieszkania. W ten sposób uczniowie uzyskują równe szanse w dostępie do wykształcenia w wybranej szkole, co jest zgodne z prawem dziecka do nauki realizowanym na zasadzie równych szans, wyrażonym w art. 28 Konwencji o prawach dziecka. Ponadto działanie to stanowi wyraz najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka w myśl art. 3 ust. 1 przywołanej Konwencji.

Naczelny Sąd Administracyjny, po rozpoznaniu na rozprawie skargi kasacyjnej regionalnej izby obrachunkowej od wyroku wojewódzkiego sądu administracyjnego ze skargi gminy na uchwałę regionalnej izby obrachunkowej w przedmiocie stwierdzenia nieważności uchwały w sprawie zaciągnięcia zobowiązania finansowego, oddalił skargę kasacyjną regionalnej izby obrachunkowej[759].

W innej sprawie Rzecznik wniósł skargę do sądu administracyjnego na czynność Ministra Edukacji Narodowej polegającą na ustaleniu wysokości części oświatowej subwencji ogólnej przypadającej dla miasta i gminy uzdrowiskowej na 2015 rok[760]. Kwota ustalonej subwencji była niższa o ponad 1 mln złotych od subwencji przyznanej w latach ubiegłych, co oddziaływało na finansowanie realizowanych zadań oświatowych na terenie miasta i gminy uzdrowiskowej. Powodem różnicy było przyjęcie przy wyliczeniu subwencji ogólnej na 2015 rok, że według stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku (data określona ustawowo dla wyliczenia subwencji na 2015 rok) miasto i gmina uzdrowiskowa liczyły powyżej 5 000 mieszkańców. Ustalenie kwoty subwencji oświatowej oparte było na danych Głównego Urzędu Statystycznego, podczas gdy dane z ewidencji ludności miasta i gminy uzdrowiskowej wykazywały mniejszą niż dane Głównego Urzędu Statystycznego liczbę mieszkańców.

Zdaniem Rzecznika oparcie wyliczeń subwencji oświatowej na nieodzwierciedlających rzeczywistości danych z Głównego Urzędu Statystycznego prowadziło do zaniżenia wymiaru subwencji i pozbawienia jednostki samorządu terytorialnego części należnych jej środków.

Skarga Rzecznika Praw Dziecka została oddalona.

W uzasadnieniu wyroku sąd wskazał, że czynność Ministra Edukacji Narodowej polegająca na ustaleniu wysokości części oświatowej subwencji ogólnej przypadającej dla miasta i gminy uzdrowiskowej na 2015 rok odpowiada prawu. Wysokość subwencji oświatowej ogólnej uzależniona jest od liczby mieszkańców danej gminy. Sposób rozumienia liczby mieszkańców został zdefiniowany w art. 2 pkt 4 ustawy o dochodach jednostek

[759] II GSK 3305/1
[760] ZSS.420.27.2015.JW

samorządu terytorialnego[761], zgodnie z którym ilekroć w ustawie jest mowa o liczbie mieszkańców, rozumie się przez to liczbę mieszkańców zamieszkałych na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego lub w obszarze kraju według stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedzającego rok bazowy, ustaloną przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego do dnia 31 maja roku bazowego. Sposób ustalenia wysokości subwencji oświatowej ogólnej jest tożsamy dla wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, także dla tych gmin, których ilość mieszkańców waha się na pograniczu 5 000 osób.

W przedmiotowej sprawie toczy się postępowanie ze skargi kasacyjnej przed Naczelnym Sądem Administracyjnym.

Kolejnym przykładem działania Rzecznika Praw Dziecka, skutkującego złożeniem skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego, była sprawa małoletnich obywateli Rosji[762]. Dzieci przyjechały do Polski wraz ze swoimi rodzicami w połowie 2013 r. Ich ojciec złożył wówczas do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium RP. Organ ten, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, wydał wobec małoletnich oraz ich rodziców decyzję o odmowie nadania statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej oraz odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany. Jeśli chodzi o odmowę udzielenia ojcu zgody na pobyt tolerowany, organ I instancji wskazał jedynie, że fakt realizowania przez dzieci obowiązku szkolnego w Polsce nie stanowi przeszkody dla ich wydalenia do kraju pochodzenia, gdyż w Rosji będą one miały zapewniony dostęp do powszechnej i bezpłatnej oświaty. Ojciec małoletnich, nie zgadzając się z taką decyzją, wniósł od niej odwołanie do Rady do Spraw Uchodźców. W odwołaniu zainteresowany zawarł wniosek o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania jego małoletnich dzieci na okoliczność stopnia ich integracji ze społeczeństwem polskim, znajomości języka polskiego i możliwych negatywnych skutków dla ich rozwoju w przypadku powrotu do kraju pochodzenia.

Po rozpatrzeniu wniesionego odwołania Rada do Spraw Uchodźców postanowiła utrzymać w mocy decyzję Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Organ odwoławczy odmówił także przeprowadzenia dowodu z przesłuchania dzieci, wskazując, że są one zbyt małe, aby pamiętać traumatyczne wydarzenia, które miały w kraju pochodzenia spotkać ich ojca. Jednocześnie Rada wskazała, że w jej ocenie w sprawie nie zachodziły żadne podstawy, aby rozważać zaawansowanie procesu czy integracji małoletnich ze społeczeństwem polskim.

[761] Dz. U. z 2016 r. poz. 198
[762] ZSM.441.135.2015.AC

Ojciec wniósł na tę decyzję skargę do wojewódzkiego sądu administracyjnego, którą sąd oddalił, wskazując w uzasadnieniu orzeczenia, że podziela stanowisko organu odwoławczego co do niecelowości dodatkowego przesłuchania dzieci. Zdaniem sądu organy prawidłowo przeanalizowały sytuację małoletnich pod kątem zasadności przyznania im ochrony międzynarodowej, a z akt sprawy nie wynikało, że w przypadku powrotu do kraju pochodzenia mogłyby być naruszone prawa dzieci w stopniu istotnie zagrażającym ich rozwojowi psychofizycznemu.

Po doręczeniu odpisu wyroku wraz z uzasadnieniem ojciec zwrócił się o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka. Rzecznik dokonał analizy akt postępowania administracyjnego oraz akt sądowych, a następnie wniósł od ww. wyroku skargę kasacyjną do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Rzecznik podniósł w niej, że wojewódzki sąd administracyjny wadliwie nie dostrzegł, że rozpatrując sprawę małoletnich, Rada do Spraw Uchodźców naruszyła przepisy postępowania administracyjnego w stopniu mogącym mieć wpływ na wynik sprawy. Rzecznik wskazał w tym zakresie na błędną interpretację wniosku dowodowego strony oraz związaną z tym odmowę przeprowadzenia dowodu z przesłuchania dzieci zainteresowanego. Rzecznik podniósł, że przesłuchanie małoletnich miało dotyczyć stopnia integracji małoletnich z społeczeństwem polskim oraz więzi łączących dzieci z krajem pochodzenia, tzn. okoliczności niezwykle istotnej z punktu widzenia oceny zasadności udzielenia małoletnim zgody na pobyt tolerowany. Zgodnie bowiem z art. 97 ust. 1 pkt 1a ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP tego rodzaju zgody udziela się, gdy wydalenie mogłoby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego dalszemu rozwojowi psychofizycznemu. Tym samym – w ocenie Rzecznika – Rada do Spraw Uchodźców, nie przychylając się do wniosku o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania dzieci, naruszyła art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 12 Konwencji o prawach dziecka. Organ II instancji zaniechał bowiem wysłuchania małoletnich w toku ustalania ich praw. Skutkiem tych uchybień było z kolei – zdaniem Rzecznika – naruszenie zasady obiektywizmu oraz przekroczenie granicy swobodnej oceny dowodów w zakresie wyrażonego przez Radę stanowiska, że małoletni nie zintegrowali się ze społeczeństwem polskim na tyle, aby nakazanie im powrotu do kraju pochodzenia mogło spowodować zagrożenie dla ich dalszego rozwoju psychofizycznego. W konsekwencji Rzecznik wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu.

Sprawa w toku.

Rzecznik Praw Dziecka, działając na prawach przysługujących prokuratorowi, brał udział w 295 postępowaniach sądowych, wśród których – ze względu na charakter spraw – można wyróżnić kilka kategorii:

- **Sprawy z zakresu władzy rodzicielskiej**

W tej kategorii spraw niezbędne były działania Rzecznika mające na celu pomoc w zagwarantowaniu prawa dziecka do wychowania w rodzinie. Podkreślenia wymaga, że prawo do więzi rodzinnej jest prawem osobistym każdego człowieka, a rodzina pozostaje pod konstytucyjną ochroną Państwa.

Do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc zwróciła się[763] matka małoletniego chłopca z niepełnosprawnością, którą sąd rejonowy pozbawił władzy rodzicielskiej, umieszczając dziecko w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego. Sąd opiekuńczy uznał, że matka, pomimo pozytywnych więzi z dzieckiem, ze względu na swoją niepełnosprawność intelektualną nie była w stanie zaspokajać prawidłowo potrzeb syna w żadnej sferze życiowej. Nie posiadała dostatecznej orientacji w potrzebach małoletniego, nie rozumiała tych potrzeb i nieprawidłowo je rozpoznawała. Brakowało jej wiedzy i umiejętności w pokierowaniu procesem wychowawczym dziecka, które z uwagi na stan zdrowia wymagało specjalistycznej pomocy i stymulacji rozwojowej.

Matka małoletniego wystąpiła do sądu rejonowego z wnioskiem o przywrócenie jej władzy rodzicielskiej nad synem, z jednoczesnym ograniczeniem jej wykonywania władzy rodzicielskiej poprzez ustanowienie dla chłopca spokrewnionej rodziny zastępczej, która zadeklarowała pomoc w sprawowaniu opieki nad dzieckiem.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w sprawie i poparł wniosek matki małoletniego o ograniczenie jej władzy rodzicielskiej nad małoletnim poprzez ustanowienie dla niego spokrewnionej rodziny zastępczej. W ocenie Rzecznika pozbawienie matki władzy rodzicielskiej nad synem było nieuzasadnione. Do pozbawienia władzy rodzicielskiej upoważniają sąd tylko takie zaniedbania obowiązków względem dziecka, które mogą być ocenione jako rażące. Muszą to być poważne zaniedbania bądź zaniedbania o mniejszej wadze, które nabierają cech niepoprawności i uporczywości[764]. Rzecznik podkreślił, że więzi rodzinne mogą zostać zerwane jedynie w bardzo wyjątkowych okolicznościach i należy zrobić wszystko, by chronić rodzinę. Zaznaczył, że matka małoletniego wymaga pomocy i ukierunkowania, ma trudności z wywiązywaniem się z ról społecznych i rodzicielskich, ale

[763] ZSR.441.573.2015.MK
[764] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 1997 r., III CKN 122/97

jednocześnie należało wziąć pod uwagę, że między nią a synem istnieje silna więź emocjonalna. Matka na ile potrafiła, zajmowała się dzieckiem i dbała o jego potrzeby. Małoletni nawiązał pozytywne relacje z kandydatami na spokrewnioną rodzinę zastępczą. Z zebranych w sprawie informacji wynikało, że rodzina zastępcza daje gwarancję należytego wywiązywania się z obowiązków rodziny zastępczej, jest w stanie zapewnić dziecku bezpieczne i stabilne środowisko wychowawcze. Małoletni miałby możliwość wzrastania pod opieką członków rodziny i przy codziennej obecności matki.

Sąd rejonowy uwzględnił postulaty Rzecznika Praw Dziecka i zmienił postanowienie w zakresie władzy rodzicielskiej w ten sposób, że w miejsce pozbawienia ograniczył matce władzę rodzicielską nad synem poprzez umieszczenie małoletniego w spokrewnionej rodzinie zastępczej.

Kolejną sprawę dotyczącą umożliwienia dziecku wychowywania się w rodzinie Rzecznik prowadził na skutek zgłoszenia[765] matki małoletniego. Kobieta, będąc w ciąży, podjęła decyzję o oddaniu dziecka do adopcji w związku ze swoją niestabilną sytuacją życiową. Za pośrednictwem internetu skontaktowała się z małżeństwem, które chciało adoptować dziecko. Po urodzeniu chłopca zostało zawarte porozumienie, które miało stanowić podstawę do przejęcia opieki nad małoletnim. Małżonkowie tuż po narodzinach chłopca zabrali dziecko do swojego miejsca zamieszkania. Ojciec dziecka nie wiedział, że urodził mu się syn oraz o zawartym przez matkę małoletniego porozumieniu. Gdy powziął informację o zaistniałej sytuacji, niezwłocznie podjął działania w celu odzyskania dziecka. Początkowo wraz z matką dziecka próbował odebrać chłopca osobiście, a następnie formalnie, poprzez złożenie wniosku do sądu opiekuńczego o odebranie małoletniego.

W tym samym czasie do sądu rejonowego wpłynął wniosek małżonków sprawujących faktyczną opiekę nad małoletnim o pozbawienie rodziców biologicznych władzy rodzicielskiej nad dzieckiem oraz o powierzenie im wykonywania osobistej pieczy nad małoletnim. Małżonkowie wystąpili również z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia poprzez ustalenie miejsca pobytu chłopca przy nich. Sąd opiekuńczy oddalił wniosek o udzielenie zabezpieczenia. Na skutek wniesionego przez małżonków zażalenia sąd okręgowy zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że udzielił opiekunom zabezpieczenia na czas trwania postępowania, ustalając miejsce pobytu chłopca przy nich.

Sąd opiekuńczy właściwy ze względu na ustalone miejsce pobytu chłopca wszczął postępowanie o ograniczenie rodzicom biologicznym władzy rodzicielskiej nad małoletnim, a sprawa o pozbawienie władzy rodzicielskiej została połączona do wspólnego rozpoznania.

[765] ZSR.441.340.2015.LJ

Po zapoznaniu się z materiałem dowodowym zgromadzonym w trwającym niemal dwa lata postępowaniu Rzecznik podjął decyzję o zgłoszeniu udziału do toczącego się postępowania. W piśmie procesowym wniósł o stwierdzenie braku podstaw do pozbawienia rodziców biologicznych władzy rodzicielskiej nad małoletnim synem, nakazanie wydania chłopca rodzicom biologicznym, jednocześnie udzielenie rodzinie pomocy w wychowaniu dziecka poprzez ustanowienie nadzoru kuratora. Mając na względzie istniejące więzi chłopca z małżonkami sprawującymi nad nim faktyczną opiekę, wniosek Rzecznika zmierzał do tego, aby zmiana jego miejsca pobytu poprzedzona była okresem przygotowawczym łagodzącym skutki rozłąki z dotychczasowymi opiekunami.

Na wniosek Rzecznika oraz rodziców biologicznych w toku postępowania sąd ustalił kontakty rodziców biologicznych z synem. Następnie wydał postanowienie kończące postępowanie w sprawie, w którym oddalił wniosek o pozbawienie rodziców biologicznych władzy rodzicielskiej nad synem, ustalił brak przesłanek do ograniczenia im władzy rodzicielskiej, jednocześnie zawieszając ich władzę rodzicielską nad dzieckiem. Sąd w tym samym postanowieniu oddalił wniosek Rzecznika o wydanie małoletniego chłopca rodzicom biologicznym, przy czym przedłużył na postawie art. 757 k.p.c. moc postanowienia zabezpieczającego miejsce pobytu dziecka przy dotychczasowych opiekunach do czasu prawomocnej zmiany bądź uchylenia zawieszenia wykonywania władzy rodzicielskiej rodzicom biologicznym lub do prawomocnego ustanowienia dla małoletniego opiekuna prawnego.

Rzecznik zaskarżył postanowienie sądu opiekuńczego, podnosząc, obok naruszenia prawa procesowego, rażące naruszenia prawa materialnego, między innymi art. 110 k.r.o., a także art. 18 Konstytucji RP oraz art. 8 i 9 Konwencji o prawach dziecka.

Sąd okręgowy dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, a następnie na wniosek Rzecznika dowód z uzupełniającej ustnej opinii biegłych.

Sąd okręgowy stwierdził brak podstaw do zawieszenia władzy rodzicielskiej rodzicom biologicznym nad małoletnim oraz nakazał wydanie im dziecka. Jednocześnie sąd ograniczył władzę rodzicielską rodziców biologicznych poprzez ustanowienie nadzoru kuratora oraz zobowiązał ich do objęcia dziecka opieką psychologiczną po przejęciu nad nim pieczy.

Opiekunowie chłopca ponownie wnieśli do sądu wniosek o ograniczenie rodzicom biologicznym wykonywania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem poprzez umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej w osobach wnioskodawców oraz udzielenie

zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez powierzenie wnioskodawcom pieczy nad chłopcem. Postępowanie jest w toku.

W kolejnej sprawie sąd rejonowy pozbawił matkę władzy rodzicielskiej nad córką, umieszczając dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Posiłkując się opinią biegłego psychologa, sąd opiekuńczy uznał, że władza rodzicielska matki nad dzieckiem nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody, jaką jest choroba psychiczna matki. W ocenie sądu specyfika schorzenia matki oraz jej dotychczasowy przebieg wskazywały, że nie jest możliwe ustalenie końca istnienia stanu uniemożliwiającego sprawowanie przez matkę władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Sąd rejonowy, ustalając stan zdrowia psychicznego matki oraz jego wpływ na predyspozycje rodzicielskie, pominął dowód z opinii biegłego psychiatry, uznając, że aktualny stan zdrowia matki jednoznacznie wynikał z treści dokumentacji medycznej zgromadzonej w aktach sprawy. Matka małoletniej wniosła apelację od postanowienia sądu rejonowego, jednocześnie zwracając się do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o pomoc[766].

Rzecznik uznał za zasadne zgłoszenie udziału w przedmiotowym postępowaniu i poparcie apelacji matki. W ocenie Rzecznika decyzja o umieszczeniu dziecka w środowisku zastępczym została podjęta przedwcześnie. W piśmie procesowym zaznaczył, że pozbawienie władzy rodzicielskiej możliwe jest jedynie w bardzo wyjątkowych okolicznościach, które powinny być należycie wykazane. Natomiast sąd orzekający w sprawie nie dokonał wnikliwej i wszechstronnej diagnozy rodziny. Ustalenie choroby psychicznej albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych oraz ich wpływu na właściwe wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem wymaga wiadomości specjalnych z zakresu medycyny. Lekarz psychiatra, a nie psycholog, dysponuje wiedzą medyczną w zakresie funkcji psychicznych człowieka. Biegły psychiatra powinien ocenić aktualny stan zdrowia psychicznego matki oraz czy ewentualna choroba psychiczna i jej skutki mają charakter trwały oraz w jaki sposób wpływają na predyspozycje rodzicielskie. Okoliczność, że sędzia ma wiadomości z danej dziedziny, nie zwalnia sądu od przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, gdyż sędzia nie może zastępować biegłego. Dowodu z opinii biegłego nie wolno zastępować też innymi dowodami[767].

Rzecznik podniósł ponadto, że ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-

[766] ZSR.442.332.2015.MK
[767] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2016 r., I PK 196/15

wychowawczych. Podkreślił, że sąd nie zbadał, czy przy odpowiednim wsparciu instytucji społecznych możliwe jest przebywanie dziecka pod opieką matki.

Rzecznik zwrócił również uwagę, że w myśl przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego[768] sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zasadne. Zasadą zatem powinno być umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej. Natomiast umieszczenie dziecka w instytucjonalnej formie pieczy winno być działaniem wyjątkowym, przedsięwziętym dopiero po wyczerpaniu możliwości udzielenia dziecku pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia go w rodzinie zastępczej. Orzeczenie sądowe o umieszczeniu dziecka w jednej z form pieczy zastępczej, wydane w związku z ograniczeniem, zawieszeniem albo pozbawieniem rodziców władzy rodzicielskiej, jest najdalej idącą ingerencją w stosunki między rodzicami a dziećmi, a zarazem w prawa dziecka, co przemawia za koniecznością całościowego, a nie wyłącznie blankietowego orzeczenia w tym przedmiocie. Sąd opiekuńczy, orzekając umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, oznacza konkretną rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka, przy czym obowiązkiem sądu jest całościowe, kazuistyczne zbadanie potrzeb dziecka i dopasowanie do nich nie tylko formy pieczy zastępczej, ale także osób, które tę pieczę będą wykonywać[769].

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka brak ustaleń sądu we wskazanych kwestiach powodował konieczność uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd II instancji podzielił stanowisko Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłego psychiatry na okoliczność aktualnego stanu zdrowia psychicznego matki małoletniej, czy ewentualna choroba psychiczna i jej skutki mają charakter trwały, w jaki sposób wpływają na predyspozycje rodzicielskie, czy matka daje gwarancję prawidłowego sprawowania władzy rodzicielskiej nad małoletnią i czy jej stan zdrowia pozwala na samodzielne sprawowanie pieczy nad córką oraz wyznaczył termin rozprawy apelacyjnej.

Rzecznik Praw Dziecka podjął również sprawę małoletniej, której, w związku z trudną sytuacją mieszkaniową rodziny, groziło umieszczenie w pieczy zastępczej[770].

Dziecko wraz z rodzicami zamieszkiwało w mieszkaniu stanowiącym własność byłego męża matki. Właściciel domagał się opuszczenia przez rodzinę bezprawnie

[768] Art. 112^7 § 1 k.r.i.o.
[769] Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2014 roku, III CZP 65/14
[770] ZSS.442.45.2015.KK

zajmowanego lokalu oraz skierował sprawę do komornika sądowego, który w toku postępowania egzekucyjnego wystąpił do sądu rodzinnego o przekazanie dziecka – z powodu braku miejsca do zamieszkania – w opiekę zastępczą. Jednocześnie starania matki małoletniej o uzyskanie lokalu z zasobów miasta nie przynosiły rezultatu.

W związku z trudną sytuacją mieszkaniową rodziny Rzecznik wystąpił do urzędu miasta z wnioskiem o pilne i życzliwe rozpatrzenie wniosku matki małoletniej o przydział lokalu socjalnego. Jednocześnie zwrócił się o pomoc rodzinie do miejskiego ośrodka pomocy społecznej.

Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu wszczętym na wniosek komornika, wnosząc o stwierdzenie braku podstaw do ograniczenia rodzicom władzy rodzicielskiej nad dzieckiem oraz zakreślenie rodzicom dodatkowego terminu na znalezienie nowego mieszkania dla siebie oraz małoletniej. Podkreślił, że zasadą jest, iż rodzinie naturalnej, w której wychowuje się dziecko, należy pomóc tak, aby była ona zdolna do dalszego wychowania dziecka. Dopiero bezskuteczność udzielonej pomocy może prowadzić do umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. W ocenie Rzecznika umieszczenie małoletniej w pieczy zastępczej byłoby sprzeczne z jej dobrem, z uwagi na łączącą ją silną więź emocjonalną z rodzicami. Rzecznik podkreślił, że z informacji uzyskanych od instytucji zajmujących się rodziną nie wynikało, by istniały jakiekolwiek zastrzeżenia do sposobu wykonywania przez rodziców władzy rodzicielskiej nad córką.

Na skutek interwencji rodzina otrzymała pomieszczenie tymczasowe. Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika i stwierdził brak podstaw do ograniczenia rodzicom władzy rodzicielskiej nad córką.

W kolejnej sprawie Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem rejonowym, wszczętym z urzędu o zmianę postanowienia w zakresie władzy rodzicielskiej nad małoletnią[771]. Zgłoszenie udziału nastąpiło na skutek zawiadomienia rodziny zastępczej, w której została umieszczona małoletnia, o braku odpowiedniego zainteresowania wychowaniem dziecka ze strony matki, wynikającym m.in. z jej uzależnienia od alkoholu, a także o jej niekorzystnych rozporządzeniach majątkiem dziecka. W ocenie rodziny zastępczej nie występowały przesłanki świadczące o możliwości powrotu dziecka do środowiska rodzinnego, natomiast wskazano na bezwzględną potrzebę zapewnienia małoletniej poczucia stabilizacji i bezpieczeństwa, która – jak dodatkowo podkreślono – odmawiała spotkań i kontaktów z matką.

[771] ZSR.441.298.2016.MS

Powyższe informacje, które znalazły potwierdzenie w dokonanej analizie akt postępowań opiekuńczych, skutkowały złożeniem przez Rzecznika Praw Dziecka wniosku o pozbawienie matki małoletniej władzy rodzicielskiej nad córką, a także o udzielenie zabezpieczania na czas trwania postępowania poprzez powierzenie zarządu majątkiem małoletniej osobom sprawującym pieczę zastępczą.

Należy podkreślić, że wniosek o udzielenie zabezpieczenia wynikał z dokonanych przez Rzecznika ustaleń o naruszaniu praw małoletniej poprzez rażące nadużywanie przez matkę władzy rodzicielskiej przez niewłaściwy zarząd majątkiem dziecka oraz wynikający z jej bieżącego funkcjonowania brak rękojmi w zakresie prawidłowego reprezentowania dziewczynki w sprawach majątkowych. Podkreślenia wymaga, że przejawem tych nieprawidłowości było między innymi złożenie przez matkę w imieniu córki oświadczenia o poddaniu się egzekucji, skutkiem czego było obciążenie długiem wynikającym z kredytu hipotecznego należnej małoletniej renty rodzinnej, nieregulowanie opłat za mieszkanie, a tym samym zadłużanie lokalu, który w części należał do małoletniej, a także wyprzedawanie jego wyposażenia i dewastowanie go. Rzecznik uznał, że konieczne jest podjęcie natychmiastowych działań – już na etapie toczącego się postępowania – w celu zabezpieczenia majątku małoletniej przed dalszym jego pomniejszaniem oraz umożliwienia korzystnego lokowania środków, jakie przysługują małoletniej, np. z tytułu renty i alimentów, tak aby zabezpieczyć przyszłość dziecka.

Sąd rejonowy oddalił wniosek Rzecznika o udzielenie zabezpieczenia poprzez powierzenie zarządu majątkiem małoletniej osobom sprawującym funkcję rodziny zastępczej. W uzasadnieniu powyższego postanowienia sąd wskazał, że choć matka zaniedbywała swoje obowiązki rodzicielskie wobec córki, w tym również w zakresie wykonywania zarządu nad majątkiem małoletniej, brak jest podstaw do dalszego ograniczania władzy rodzicielskiej matce, która aktualnie nie sprawuje zarządu nad otrzymywanymi przez małoletnią rentą oraz alimentami i nie podejmuje żadnych działań mających na celu pozyskanie środków należnych małoletniej. Sąd uznał, że skoro matka faktycznie nie korzysta z przysługujących jej uprawnień zarządu nad majątkiem małoletniej, wątpliwym jest, aby w przyszłości podejmowała czynności, które mogłyby skutkować negatywnymi konsekwencjami dla majątku małoletniej.

Rzecznik wniósł zażalenie na to postanowienie, podnosząc, że niezależnie od zaniedbań, do których dochodziło ze strony matki w przeszłości w stosunku do majątku dziecka, również obecnie nie zachowuje ona w tym względzie należytej staranności i nie daje rękojmi prawidłowego wypełniania przysługujących jej uprawnień i nałożonych obowiązków,

o czym świadczy jej brak dbałości o majątek dziecka w postaci mieszkania, które w części jest własnością małoletniej.

Sąd okręgowy podzielił argumentację Rzecznika, uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał wniosek Rzecznika o udzielenie zabezpieczenia do ponownego rozpoznania sądowi rejonowemu. Sprawa jest w toku.

■ Sprawy związane z ustaleniem pochodzenia dziecka

Rzecznik podjął sprawę chłopca, zgłoszoną przez mężczyznę, który zawiadomił, że jest biologicznym ojcem małoletniego[772]. Ponieważ małoletni przyszedł na świat w trakcie trwania małżeństwa, zgodnie z art. 62 § 1 k.r.o. istniało domniemanie, że pochodzi on od męża matki. Zgłaszający zwrócił się do Rzecznika z prośbą o wytoczenie powództwa o zaprzeczenie ojcostwa męża matki małoletniego, deklarując pragnienie uznania syna z wszelkimi konsekwencjami związanymi z uznaniem ojcostwa, w tym z koniecznością partycypowania w kosztach utrzymania dziecka. Matka małoletniego przyznała, że w okresie koncepcyjnym współżyła zarówno z mężem, jak i ze zgłaszającym.

W art. 7 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka wskazano, że dziecku przysługuje, jeśli to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką. Powyższy przepis wyraża dążenie do określenia macierzyństwa i ojcostwa biologicznego. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 października 2014 roku[773], warunkiem zapewnienia prawnej ochrony rodzicielstwa jest przede wszystkim ustalenie faktu rodzicielstwa zgodnie z rzeczywistym stanem. Ustawowe prawo do rodzicielstwa może doznawać ograniczenia ze względu na potrzebę ochrony stałości związków rodzinnych i dobra dziecka, jednak z zachowaniem właściwej równowagi między tymi chronionymi dobrami.

Rzecznik uznał, że dobro małoletniego przemawia za uregulowaniem jego sytuacji prawnej zgodnie z pochodzeniem biologicznym i nie stoi temu na przeszkodzie dobro rodziny tworzonej przez matkę małoletniego i jej męża. Pomiędzy dzieckiem a mężem matki nadal może istnieć więź oznaczająca życie rodzinne, oparta na miłości i przywiązaniu. Potrzeba zapewnienia dziecku harmonijnego rozwoju w rodzinie nie uzasadnia pozbawienia go prawa do nawiązania relacji z ojcem biologicznym, bowiem nie są to wartości nawzajem się wykluczające. Kierując się powyższym, Rzecznik wytoczył przed sądem rejonowym powództwo o zaprzeczenie ojcostwa.

[772] ZSR.441.2145.2015.MK

[773] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2014 r., V CSK 281/14, OSNC 2015/9/106

W toku postępowania sąd uwzględnił wniosek Rzecznika o dopuszczenie dowodu z badań genetycznych DNA na okoliczność wykluczenia biologicznego ojcostwa męża matki małoletniego. W tym miejscu należy wskazać, że obecnie nie ma obowiązku poddania się badaniom genetycznym, co często jest wykorzystywane przez stronę pozwaną w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa. W sprawie wytoczonej przez Rzecznika Praw Dziecka badanie genetyczne nie doszło do skutku, gdyż matka nie stawiła się z dzieckiem na wyznaczony termin badania. W przypadku, gdy matka małoletniego ponownie nie wyrazi zgody na pobranie materiału genetycznego od syna i po raz kolejny nie stawi się z nim na badania, istnieje możliwość wystąpienia z wnioskiem o zawieszenie postępowania w sprawie o zaprzeczenie ojcostwa i wszczęcie postępowania o ograniczenie matce władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, przez zobowiązanie jej do poddania syna badaniom DNA[774]. Sprawa w toku.

Rzecznik Praw Dziecka prowadził również sprawę małoletniej dziewczynki, zgłoszoną przez fundację działającą na rzecz dzieci z niepełnosprawnościami oraz zagrożonych niepełnosprawnością[775]. Małoletnia, pomimo urodzenia się w 2014 roku, nie posiadała aktu urodzenia ani numeru PESEL.

Małoletnia przyszła na świat po dokonaniu zmiany płci przez matkę, która przynależąc już w świetle prawa do płci męskiej, nie poddała się operacji na narządach płciowych i zaszła w ciążę. Zgodnie z art. 61^9 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego matką dziecka jest kobieta, która je urodziła. Z powyższego przepisu wynika, że matką dziecka mogła być wyłącznie kobieta. W związku z tym powstał problem, czy do aktu urodzenia dziecka jako jego matka może zostać wpisana osoba o męskiej płci metrykalnej.

Kierownik urzędu stanu cywilnego zwrócił się do sądu rejonowego o ustalenie treści aktu urodzenia dla dziecka. Sąd rejonowy przekazał sprawę sądowi okręgowemu, z uwagi na powstanie zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości – czy do aktu urodzenia dziecka jako jego matka powinna być wpisana osoba o męskiej płci metrykalnej, czy też osoba w poprzedniej roli płciowej, czy też ze względu na wyjątkowe okoliczności sprawy powinno zostać przyjęte inne rozwiązanie.

[774] Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z 5 maja 2000 roku , jeżeli w sprawie o zaprzeczenie pochodzenia dziecka, wszczętej przez prokuratora na podstawie art. 86 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, ten z rodziców, który jest uprawniony do wyrażenia zgody na pobranie krwi od dziecka mającego poniżej 13 lat, zgody tej odmawia, sąd opiekuńczy może na podstawie art. 109 k.r.o. zarządzić pobranie krwi, gdy wymaga tego dobro dziecka.

[775] ZSS.441.69.2016.KK

Sąd okręgowy ustalił treść aktu urodzenia małoletniej, wpisując ojca, który urodził dziecko po dokonaniu zmiany płci prawnej, do aktu urodzenia małoletniej jako jej ojca. Powyższe postanowienie zostało zaskarżone przez prokuratora prokuratury okręgowej.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem apelacyjnym.

Na rozprawie Rzecznik podkreślił, że małoletnia pomimo urodzenia się w 2014 roku, nie posiada aktu urodzenia. W ocenie Rzecznika brak sporządzenia aktu urodzenia małoletniej oraz znaczne opóźnienie w tym przedmiocie bezspornie świadczyło o naruszeniu jej praw oraz gwarantowanych wartości fundamentalnych. Prawo do ustalenia własnej tożsamości i wynikający z tego prawa obowiązek uznania i poszanowania tej tożsamości przez świat zewnętrzny stanowi niepowtarzalny element życia jednostki i w sposób nierozerwalny wiąże się z przyrodzoną i niezbywalną godnością człowieka. Rzecznik podniósł również, że opóźnienie w wydaniu aktu urodzenia małoletniej implikuje dodatkowe negatywne skutki w postaci braku numeru PESEL, braku dokumentu tożsamości potwierdzającego obywatelstwo oraz ograniczenia przysługujących praw, np. dostępu do żłobka, bezpłatnej opieki lekarskiej czy uprawnień związanych z zabezpieczeniem społecznym.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka priorytetem w niniejszej sprawie było jak najszybsze sporządzenie aktu urodzenia małoletniej z poszanowaniem wartości konstytucyjnych, życia prywatnego i rodzinnego.

Sąd apelacyjny ustalił treść aktu urodzenia małoletniej, wpisując do aktu urodzenia jako jej matkę osobę o męskiej płci metrykalnej.

Za kolejny przykład może posłużyć sprawa o ustalenie ojcostwa[776]. Powództwo przeciwko małoletniej dziewczynce wytoczył jej domniemany ojciec, który oprócz żądania ustalenia ojcostwa, wniósł o nadanie dziecku nazwiska ojca oraz przyznanie mu pełnej władzy rodzicielskiej nad córką. Matka małoletniej zmarła w 2015 roku. Od tego czasu małoletnia zamieszkiwała wraz z babcią macierzystą, która została ustanowiona jej opiekunem prawnym i sprawowała nad nią pieczę. W odpowiedzi na pozew opiekun prawny małoletniej wniósł o ustalenie, że ojcem małoletniej jest powód, pozbawienie powoda władzy rodzicielskiej nad córką, pozostawienie małoletniej dotychczasowego nazwiska będącego nazwiskiem matki oraz zasądzenie na rzecz małoletniej alimentów w kwocie 600 zł miesięcznie.

[776] ZSR.441.1356.2016.MK

Rzecznik Praw Dziecka, zgłaszając udział w postępowaniu, wniósł o ustanowienie dla małoletniej kuratora do reprezentowania jej interesów, wskazując, że na treść opieki, podobnie jak władzy rodzicielskiej, składają się trzy podstawowe atrybuty: piecza nad osobą dziecka, zarząd jego majątkiem oraz jego reprezentacja. W zakresie nieuregulowanym przepisami o opiece do sprawowania opieki ustawodawca nakazał odpowiednie stosowanie przepisów o władzy rodzicielskiej.

Z okoliczności przedmiotowej sprawy wynikało, że powód oraz opiekun prawny małoletniej są skonfliktowani. W związku z powyższym istniało niebezpieczeństwo instrumentalnego traktowania interesów dziecka. Babcia małoletniej wniosła o pozbawienie powoda władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, zarzucając mu brak zainteresowania córką. Powód zaprzeczał twierdzeniom opiekuna prawnego małoletniej, podnosząc, że po śmierci matki małoletniej miał utrudniony kontakt z dzieckiem.

We wniosku skierowanym do sądu Rzecznik podkreślił, że celem zakazu reprezentacji jest uchylenie potencjalnych zagrożeń wynikających z konfliktu interesów i powierzenie reprezentacji wyznaczonemu kuratorowi, który będzie reprezentował interesy dziecka, kierując się wyłącznie jego dobrem. Sprawa w toku.

■ Sprawy o ustalenie miejsca pobytu dziecka

W jednej ze spraw z tej kategorii Rzecznik Praw Dziecka, mając na względzie ochronę interesu dziecka, podjął decyzję o zgłoszeniu udziału w postępowaniu sądowym o rozwód[777]. Sąd uznając, że dobro dziecka było zagrożone, udzielił zabezpieczenia, ustalając miejsce pobytu małoletniego przy ojcu i zobowiązał matkę do wydania dziecka. Upoważnił również ojca do zmiany placówki szkolnej dla dziecka oraz ustalił kontakty matki z synem. Małoletni wychowywany był przez matkę w atmosferze wrogości wobec ojca, który pozbawiony został kontaktu z synem. Ponadto małoletni nie uczęszczał do szkoły.

Postanowienie sądu nie zostało wykonane, gdyż podejmowane przez kuratorów sądowych próby odebrania dziecka matce nie powiodły się.

Zgłaszając udział w sprawie, Rzecznik Praw Dziecka wniósł o udzielenie zabezpieczenia poprzez powierzenie na czas trwania postępowania wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim ojcu, z ograniczeniem władzy rodzicielskiej matki do prawa współdecydowania o leczeniu dziecka oraz jego wyjazdach zagranicznych, zobowiązanie matki do natychmiastowego wydania ojcu małoletniego oraz zagrożenie matce nakazaniem zapłaty kwoty 5 000 zł na rzecz ojca w przypadku naruszenia obowiązku wydania dziecka.

[777] ZSR.441.294.2015.MK

Z okoliczności sprawy wynikało, że matka nie daje gwarancji należytego wykonywania władzy rodzicielskiej nad synem. W ocenie Rzecznika z uwagi na zagrożone dobro małoletniego, zachodziła konieczność ingerencji sądu w sferę władzy rodzicielskiej wykonywanej przez matkę dziecka, by zapobiec dalszym ujemnym skutkom niewłaściwego jej sprawowania.

Wniosek Rzecznika nie został rozpoznany. Po kilku miesiącach małoletni został przyjęty do szpitala psychiatrycznego z powodu zaburzeń adaptacyjnych związanych z niestabilną sytuacją rodzinną. Na koniec lipca 2016 r. małoletni miał być wypisany pod opiekę ojca, jednakże odmówił wyjścia, uciekał, mówił, że nie chce mieć nic do czynienia z ojcem, o którym wyrażał się „ojciec biologiczny". Szpital wystąpił do sądu o natychmiastowe umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej. Sąd w trybie zarządzenia tymczasowego umieścił dziecko w pieczy zastępczej, uznając, że prezentowane przez chłopca zachowania świadczące o zaburzonych relacjach z ojcem stanowią przesłankę do rozważenia czasowego umieszczenia małoletniego poza środowiskiem rodzinnym.

W wyroku rozwodowym sąd okręgowy ograniczył rodzicom władzę rodzicielską nad synem poprzez umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej, ustalił kontakty rodziców z dzieckiem w czasie pobytu małoletniego w pieczy zastępczej, ustalił udział rodziców w kosztach jego utrzymania, a sposób sprawowania władzy rodzicielskiej poddał nadzorowi kuratora sądowego oraz zobowiązał rodziców do podjęcia współpracy z asystentem rodziny. Powyższy wyrok został zaskarżony przez obydwoje rodziców.

Rzecznik wniósł o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania międzyinstancyjnego poprzez zobowiązanie matki małoletniego do podjęcia i uczestnictwa w specjalistycznej terapii adresowanej do skonfliktowanych rodziców w sytuacji rozstania, w celu zweryfikowania i poprawy kompetencji rodzicielskich w zakresie potrzeb dziecka, w tym związanych z osobą ojca oraz ustalenie, że do czasu prawomocnego zakończenia sprawy o rozwód matka będzie miała prawo do kontaktów z synem w obecności kuratora sądowego.

Występując z powyższym wnioskiem, Rzecznik podkreślił, że matka, manipulując dzieckiem i jego emocjami, doprowadziła do sytuacji, w której relacje małoletniego z ojcem zostały zaburzone. Postanowienie ustalające miejsce pobytu dziecka przy ojcu przez wiele miesięcy nie było wykonywane, a w momencie powstania możliwości jego wykonania dziecko było już w takim stanie emocjonalnym, że nie mogło zamieszkać z ojcem. Wskazał, że z informacji udzielonych przez placówkę, w której przebywał małoletni, wynikało, że chłopiec przy wsparciu specjalistów odbudowuje relacje z ojcem, jednocześnie na skutek

zachowania matki przeżywa konflikt lojalnościowy w stosunku do rodziców. Zdarzały się sytuacje, że matka reagowała wrogo na informacje, że małoletni spędza czas z ojcem – krzyczała, szantażowała dziecko, deprecjonowała osobę ojca w oczach chłopca. W piśmie procesowym Rzecznik poparł wniosek ojca małoletniego o udzielenie zabezpieczenia do czasu prawomocnego zakończenia postępowania o rozwód poprzez ustalenie miejsca zamieszkania chłopca przy ojcu. W uzasadnieniu swojego stanowiska Rzecznik zwrócił uwagę, że piecza zastępcza jest rozwiązaniem tymczasowym, nie zaś docelowym. Odebranie dziecka rodzicom winno być postrzegane jako środek tymczasowy, który winien zostać zakończony tak szybko, jak pozwalają na to okoliczności. Wszelkie tymczasowe środki opiekuńcze powinny odpowiadać ostatecznemu celowi w postaci połączenia rodziców biologicznych z dzieckiem. W ocenie Rzecznika dobro małoletniego przemawiało za tym, aby powrócił pod opiekę ojca, który podjął starania, aby poprawić swoje relacje z synem, w tym podjął terapię w celu trwałej poprawy komunikacji z dzieckiem. Chłopiec wyraził chęć zamieszkiwania z ojcem.

Sąd wydał postanowienie zabezpieczające, w którym do czasu prawomocnego zakończenia postępowania ustalił miejsce zamieszkania dziecka przy ojcu, poddał nadzorowi kuratora sądowego sposób sprawowania władzy rodzicielskiej, ustalił kontakty małoletniego z matką w siedzibie fundacji w obecności pracownika tej fundacji oraz zobowiązał matkę do rozpoczęcia zajęć z psychologiem i pedagogiem w celu zmiany postawy w stosunku do syna oraz podniesienia kompetencji wychowawczych, a obowiązek ten poddał nadzorowi kuratora. Sprawa w toku.

W innej sprawie do Rzecznika Praw Dziecka zwrócił się[778] ojciec małoletniego. Rodzice dziecka rozstali się w 2013 roku. Matka wraz z synem wyprowadziła się ze wspólnie zajmowanego mieszkania. Od tego czasu istniał pomiędzy rodzicami małoletniego silny konflikt dotyczący sposobu sprawowania opieki nad dzieckiem oraz utrzymywania jego kontaktów z ojcem. Rodzice nie potrafili porozumiewać się w podstawowych sprawach dotyczących dziecka. Kwestie związane z miejscem pobytu małoletniego oraz jego kontaktami z ojcem były regulowane w drodze orzeczeń sądu opiekuńczego.

Po licznych postępowaniach sądowych, gdy rodzice zaczęli porozumiewać się w sprawach małoletniego, matka chłopca, bez wiedzy i zgody ojca, zdecydowała się na zmianę miejsca zamieszkania i wyjechała wraz z dzieckiem poza granice kraju, uniemożliwiając dziecku kontakty z ojcem. W związku z zaistniałą sytuacją przed sądem niemieckim toczyło się postępowanie w trybie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych

[778] DTZ.441.146.2015.RR

aspektów uprowadzenia dziecka za granicę[779]. Na skutek orzeczenia wydanego przez niemiecki sąd matka z synem powróciła do Polski i jednocześnie wystąpiła do sądu opiekuńczego z wnioskiem o zezwolenie na wyjazd małoletniego za granicę.

Mając na uwadze trudną sytuację rodzinną chłopca i zagrożenie dla prawidłowych relacji rodzinnych, Rzecznik Praw Dziecka zdecydował o zgłoszeniu udziału w postępowaniu i złożeniu wniosków dowodowych, zmierzających do wszechstronnego zbadania skutków, jakie może spowodować wyjazd chłopca za granicę dla jego prawidłowego rozwoju, w tym czy nie zostanie ograniczone jego prawo do wychowania przez oboje rodziców. Rzecznik oczekuje na rozpoznanie ww. wniosków. Sprawa w toku.

■ Sprawy o kontakty

Do Rzecznika Praw Dziecka corocznie napływa wiele spraw dotyczących ograniczenia kontaktów dziecka z drugim rodzicem. Każdy taki przypadek rozpatrywany jest przez Rzecznika indywidualnie, ze szczególnym uwzględnieniem prawa dziecka do obojga rodziców. Podkreślić przy tym należy, że spory związane z kontaktami z dzieckiem ze swej istoty są szczególnie trudne, z uwagi na zachowanie jednego lub obojga rodziców, silne emocje, wzajemną niechęć i brak współpracy.

Za przykład może posłużyć sprawa małoletniego, którego rodzice po pięciu latach małżeństwa się rozstali[780]. W wyroku rozwodowym władzę rodzicielską powierzono obojgu rodzicom, przy czym miejsce pobytu dziecka ustalono przy matce. Zostały też ustalone w sposób szczegółowy kontakty małoletniego z ojcem. Rodzice w toku postępowania rozwodowego zawarli porozumienie dotyczące współpracy na rzecz syna w zakresie jego zdrowia i edukacji. Kilka miesięcy po uprawomocnieniu się wyroku rozwodowego matka małoletniego wniosła o zmianę dotychczasowych kontaktów syna z ojcem, podnosząc między innymi, że dziecko się go boi. Ojciec małoletniego wniósł o oddalenie wniosku o zmianę jego kontaktów z dzieckiem, podnosząc, że matka małoletniego obciąża syna niechęcią do ojca i pomija go przy podejmowaniu ważnych decyzji dotyczących dziecka. Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu toczącym się przed sądem, wnosząc o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego psychologa sądowego na okoliczność określenia optymalnej formy kontaktów syna z ojcem oraz ustalenia, czy małoletni może być manipulowany i nastawiany przeciwko ojcu. W toku postępowania sąd, uwzględniając wniosek Rzecznika, dopuścił dowód z opinii dwóch biegłych psychologów na okoliczność

[779] Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. poz. 528)
[780] ZSR.441.165.2015.MK

więzi emocjonalnych łączących małoletniego z rodzicami, w jaki sposób powinny być uregulowane kontakty syna z ojcem, biorąc pod uwagę dobro i bezpieczeństwo dziecka oraz czy ojciec w czasie kontaktów zajmuje się synem w sposób prawidłowy. Matka małoletniego odmówiła udziału w badaniach biegłych i nie stawiła się na wyznaczone terminy badań. Kierowała do Rzecznika Praw Dziecka szereg pism deprecjonujących osobę ojca, oczekując poparcia Rzecznika w jej dążeniu do zaniechania kontaktów małoletniego z ojcem. W odpowiedzi na powyższe pisma Rzecznik informował matkę, że kontakt małoletniego z ojcem służy dobru dziecka. Uniemożliwienie utrzymania właściwego kontaktu osobistego pomiędzy dzieckiem a rodzicem narusza przede wszystkim interes dziecka, które ma prawo do kontaktów z obojgiem rodziców. W związku z tym, że matka odmówiła udziału dziecka w badaniach biegłych psychologów, Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do sądu rejonowego z wnioskiem o wysłuchanie małoletniego na okoliczność ustalenia więzi łączących małoletniego z każdym z rodziców, jego stosunku do ojca i kontaktów z nim, w obecności biegłego psychologa.

W uzasadnieniu powyższego wniosku Rzecznik wskazał, że za wysłuchaniem małoletniego przez sąd przemawia zasada bezpośredniości, pozwalająca w najpełniejszy sposób ocenić wolę dziecka. Podniósł, że małoletni jest w takim wieku, że jest w stanie sprecyzować swoje potrzeby, odczucia oraz życzenia.

Wniosek Rzecznika o wysłuchanie małoletniego został uwzględniony. Sąd wyznaczył termin wysłuchania dziecka w przyjaznym pokoju w obecności biegłego psychologa. Sprawa w toku.

W kolejnej sprawie Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem o rozwód między rodzicami dwójki małoletnich[781]. Dzieci pozostawały pod wyłączną pieczą matki. Między rodzicami od kilku lat istniał poważny konflikt dotyczący kwestii sprawowania opieki nad dziećmi i ich kontaktów z ojcem. Więź emocjonalna i kontakty ojca z dziećmi były poważnie zaburzone.

Rzecznik zgłosił udział do toczącego się postępowania i wystąpił do sądu z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez zobowiązanie obojga rodziców do rozpoczęcia z dziećmi terapii rodzinnej w instytucji świadczącej pomoc rodzinie.

W ocenie Rzecznika niezbędne było skorzystanie przez rodzinę z pomocy terapeutycznej, z uwagi na silny konflikt między rodzicami i zaburzone relacje małoletnich z ojcem. Rzecznik w piśmie procesowym podkreślił, że w braku porozumienia między rodzicami zagrożone pozostaje przede wszystkim dobro dzieci. Z punktu widzenia dobra

[781] ZSR.441.174.2015.MK

małoletnich najistotniejszą kwestią będzie odbudowanie współpracy rodziców oraz ich wzajemnego zaufania. Wskazał, że terapia rodzinna pozwoliłaby na wypracowanie dróg komunikacji pomiędzy skonfliktowanymi stronami – dla dobra dzieci.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika o udzielenie zabezpieczenia. Sprawa w toku.

Rzecznik podjął również sprawę dwójki dzieci pochodzących ze związku małżeńskiego zawartego przez obywateli polskich w Niemczech i tamże rozwiązanego. Sąd niemiecki przyznał matce wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi, w tym prawo do decydowania o wszystkich istotnych sprawach dzieci. W 2013 roku matka wróciła wraz z dziećmi do Polski, a ojciec pozostał w Niemczech. Rodzice w ugodzie zawartej przed sądem ustalili kontakty dzieci z ojcem, jednakże ojciec wystąpił do sądu o zmianę kontaktów z małoletnimi w ten sposób, by kontakty te odbywały się poza miejscem zamiekszania dzieci i bez udziału matki, w szerszym niż dotychczas zakresie.

Matka małoletnich wniosła o oddalenie powyższego wniosku, a następnie wystąpiła z wnioskiem o zmianę kontaktów ojca z dziećmi, ustalonych ugodą w ten sposób, by kontakty te odbywały się w obecności matki oraz kuratora sądowego.

W toku postępowania sąd dopuścił dowód z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów na okoliczność, czy i w jaki sposób winny być zmienione kontakty ojca z dziećmi, czy aktualne relacje małoletnich z ojcem oraz predyspozycje osobowościowe i charakterologiczne ojca uzasadniają uregulowanie spotkań dzieci z ojcem, obejmujących kilka dni bądź tygodni (wakacje, ferie, weekendy) wraz z noclegiem, bez obecności matki, czy dla dobra dzieci kontakty z ojcem powinny być rozszerzone oraz czy dzieci są nastawione negatywnie do ojca.

Z opinii biegłych wynikało, że między rodzicami małoletnich istnieje poważny konflikt, który trwa od kilku lat i przenosi się przede wszystkim na płaszczyznę stosunków rodzicielskich. We wnioskach końcowych opinii biegli podali, że wskazane jest, aby rodzice małoletnich podjęli współpracę ze specjalistyczną placówką oferującą pomoc terapeutyczną, celem między innymi przepracowania swoich postaw rodzicielskich, lepszego zrozumienia zachowania i sytuacji emocjonalnej dzieci, nabycia umiejętności korzystnego wpływania na rozwój relacji dzieci z drugim rodzicem. Ponadto w ocenie biegłych konieczne było podjęcie stosownej terapii wobec młodszego dziecka, które na skutek podejmowanych przez matkę działań miało zaburzony obraz ojca.

Rzecznik Praw Dziecka, po zbadaniu całości okoliczności sprawy, zgłosił udział w postępowaniu o zmianę kontaktów, wnosząc o udzielenie zabezpieczenia poprzez zobowiązanie rodziców do podjęcia i uczestnictwa w terapii adresowanej do

skonfliktowanych rodziców w sytuacji rozstania, w celu zweryfikowania postaw rodzicielskich, uświadomienia rodzicom potrzeb emocjonalnych dzieci i nawiązania współpracy dla ich dobra oraz zobowiązanie matki do podjęcia terapii psychologicznej z małoletnim synem w celu odbudowania poczucia bezpieczeństwa chłopca w jego relacjach z ojcem, wypracowania pozytywnych uczuć w stosunku do ojca i kontaktów z nim.

We wniosku o udzielenie zabezpieczenia Rzecznik podkreślił, że sytuacja opiekuńczo-wychowawcza małoletnich wymaga podjęcia natychmiastowych działań zmierzających do korekty nieprawidłowych zachowań rodziców, zagrażających dobru dzieci.

Sąd przychylił się do wniosku Rzecznika i udzielił zabezpieczenia w ten sposób, że zobowiązał rodziców do podjęcia i uczestnictwa w terapii psychologicznej indywidualnej adresowanej do skonfliktowanych rodziców w celu weryfikacji swoich postaw rodzicielskich oraz lepszego zrozumienia zachowania i sytuacji emocjonalnej dzieci, a także zobowiązał matkę do podjęcia i uczestnictwa w terapii psychologicznej z małoletnim synem w celu odbudowy poczucia bezpieczeństwa dziecka w jego relacjach z ojcem. Ponadto wydał postanowienie kończące, rozszerzając zakres kontaktów ojca z dziećmi bez obecności matki, poza ich miejscem zamieszkania oraz zobowiązując rodziców do podjęcia i uczestnictwa w terapii w identycznym zakresie jak w postanowieniu zabezpieczającym. Z uwagi na złożenie przez ojca apelacji, sprawa pozostaje w toku.

Rzecznik prowadził również sprawę małoletniego chłopca, którego rodzice od rozstania, tj. od 2008 roku, nie porozumiewali się ze sobą, a matka konsekwentnie dążyła do marginalizacji kontaktów syna z ojcem. Ojciec dziecka wystąpił do sądu z wnioskiem o pozbawienie matki wykonywania władzy rodzicielskiej nad synem[782]. Sąd rejonowy uznał brak podstaw do pozbawienia matki władzy rodzicielskiej nad małoletnim, jednocześnie ograniczył obojgu rodzicom władzę rodzicielską nad dzieckiem poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego. Sąd uznał, że kompetencje wychowawcze obojga rodziców wymagają korekty. Matka nie zaspokajała w pełni potrzeb psychicznych syna, w szczególności jego potrzeby relacji z ojcem, nie pozwalała dziecku swobodnie się rozwijać. Ojciec natomiast nie miał sprecyzowanego programu wychowawczego, pozostawiał dziecku nieadekwatną do wieku swobodę działania, nie miał pełnego obrazu problemów rozwojowych syna. W apelacji od ww. postanowienia ojciec małoletniego wniósł m.in. o ustanowienie asystenta rodziny i zobowiązanie rodziców do współpracy z nim.

Rzecznik Praw Dziecka przystąpił do postępowania i poparł apelację ojca małoletniego w części, w jakiej wnosił o zobowiązanie rodziców do współpracy z asystentem

[782] ZSR.441.288.2015.MK

rodziny. Rzecznik podkreślił, że działalność asystenta rodziny odbywa się na podstawie planu pracy sporządzonego z rodziną przy aktywnym jej uczestnictwie. Opracowanie takiego planu uwzględnia indywidualne problemy rodziny oraz wskazuje sposoby ich rozwiązywania. W ocenie Rzecznika nadzór kuratora, bez wypracowania planu współpracy rodziców na płaszczyźnie wychowawczej, nie gwarantował pełnej ochrony dobra małoletniego. Rodzice, z uwagi na silny konflikt i wzajemne nastawienie, bez odpowiedniego wsparcia nie będą w stanie ze sobą współpracować. Ten stan rzeczy uzasadniał przekonanie, że małoletni powinien być wychowywany przez rodziców ze wsparciem instytucji społecznych, pod nadzorem kuratora sądowego.

Sąd okręgowy zmienił postanowienie sądu rejonowego, uwzględniając wniosek Rzecznika w ten sposób, że przyznał asystenta rodziny, zobowiązując rodziców do współpracy z nim.

W innej sprawie, dotyczącej prawa dziecka do kontaktów z obydwojgiem rodziców, między rodzicami małoletniej dziewczynki istniał silny spór na tle wykonywania ustalonych sądownie kontaktów[783]. Matka dziewczynki miała zastrzeżenia co do wydanego prawomocnego rozstrzygnięcia w zakresie ustalonych kontaktów uwzględniających możliwość nocowania dziecka u ojca. Powyższe postanowienie nie było wykonywane przez matkę, która zainicjowała kolejne postępowanie, zmierzające do zmiany postanowienia ustalającego kontakty. W związku z powyższym ojciec dziecka zainicjował postępowanie o zagrożenie nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w związku z niewykonywaniem obowiązków wynikających z orzeczenia o kontaktach. Sąd opiekuńczy zawiesił postępowanie z wniosku ojca z uwagi na toczące się z wniosku matki postępowanie o zmianę kontaktów z dzieckiem.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu o wykonywanie kontaktów, popierając zażalenie ojca na postanowienie o zawieszeniu postępowania i wskazując, że rozstrzygnięcie sprawy o wykonywanie kontaktów nie zależy od wyniku sprawy o zmianę kontaktów. Sąd opiekuńczy uwzględnił zażalenie Rzecznika i uchylił postanowienie o zawieszeniu postępowania. Sąd wydał postanowienie o zagrożeniu matce nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej w związku z niewykonywaniem obowiązków wynikających z orzeczenia o kontaktach.

[783] ZSR.441.2055.2015.JM

■ Sprawy związane z zapewnieniem dziecku pieczy zastępczej

Zgodnie z art. 112^7 § 1 k.r.o. sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zasadne. Z powyższego przepisu wynika, że zasadą jest umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej. Natomiast umieszczenie dziecka w instytucjonalnej formie pieczy powinno być działaniem wyjątkowym, przedsięwziętym dopiero po wyczerpaniu możliwości udzielenia dziecku pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia go w rodzinie zastępczej.

Zgodnie art. 95 ust. 1 i 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie. Umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego jest możliwe w przypadku, gdy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.

Powyższy przepis zawiera istotne ograniczenia w umieszczaniu w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego dzieci, które nie ukończyły 10. roku życia.

Z analizy spraw wpływających do Rzecznika Praw Dziecka wynika, że nadal zdarzają przypadki umieszczania przez sąd małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew przepisom ww. ustawy.

Za przykład z tej kategorii może posłużyć podjęta z urzędu przez Rzecznika Praw Dziecka sprawa chłopca urodzonego w czerwcu 2016 roku[784]. Postanowieniem sądu kilkumiesięczne dziecko zostało umieszczone w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w tym postępowaniu oraz złożył apelację od powyższego postanowienia, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji. W uzasadnieniu apelacji Rzecznik wskazał, że zaskarżone orzeczenie nie było zgodne z szeroko pojętym dobrem małoletniego oraz sprzeczne z przepisami prawa, które nakładają na państwo obowiązek zagwarantowania dziecku opieki, której z różnych przyczyn nie świadczą mu rodzice, w odpowiednio dobranej formie pieczy zastępczej. Podkreślił, że obowiązujące prawo zabrania umieszczania najmłodszych

[784] ZSR.442.116.2016.MD

dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego. Wskazał również, że w każdej sprawie sąd zobowiązany jest zbadać, czy istnieją możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej. W ocenie Rzecznika, mając na względzie wiek chłopca, jego potrzeby oraz przytoczone przepisy, małoletni powinien zostać umieszczony w rodzinnej pieczy zastępczej. Na taką potrzebę wskazywał też biegły psycholog, który stwierdził, że dla możliwie najlepszego rozwoju chłopca jego pobyt w instytucjonalnej pieczy zastępczej powinien trwać jak najkrócej. W tych okolicznościach Rzecznik uznał, że apelacja w sprawie małoletniego jest niezbędna. Sąd II instancji nie uwzględnił stanowiska Rzecznika.

Kolejnym przykładem może być sprawa[785] dotycząca zmiany rodziny zastępczej ustanowionej dla małoletniej dziewczynki. Siostra małoletniej przebywającej w pieczy zastępczej wystąpiła do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie jej rodziną zastępczą dla małoletniej. W toku postępowania sąd oddalił wniosek o udzielenie zabezpieczenia na czas trwania postępowania poprzez umieszczenie małoletniej w rodzinie zastępczej u siostry. Orzeczenie powyższe wydał, nie zapoznając się ze zdaniem małoletniej, która ukończyła 13. rok życia.

Wobec powyższego Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu, składając wniosek o wysłuchanie małoletniej na okoliczność sprawowania opieki przez dotychczasową rodzinę zastępczą, relacji i więzi między dzieckiem z uczestnikami postępowania, a także w celu zapoznania się ze stanowiskiem małoletniej co do jej woli w kwestii unormowania jej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej, w tym co do wskazania osób, które zdaniem dziewczynki zapewnią jej prawidłową opiekę i wychowanie w ramach rodziny zastępczej.

Sąd uwzględnił wniosek Rzecznika o wysłuchanie małoletniej.

Po wysłuchaniu dziecka, uwzględniając jego stanowisko, a także wobec braku przeciwskazań do umieszczenia małoletniej w spokrewnionej rodzinie zastępczej sąd opiekuńczy umieścił małoletnią na czas trwania postępowania w spokrewnionej rodzinie zastępczej. Po ustaleniu, że rodzina ta prawidłowo wypełnia swoje funkcje, sąd w postanowieniu kończącym rozwiązał dotychczasową rodzinę zastępczą i ustalił siostrę rodziną zastępczą dla małoletniej.

[785] ZSR.441.2790.2015.MS

■ Postępowanie w sprawach nieletnich

Do Rzecznika Praw Dziecka zgłaszane były przypadki naruszania praw i godności dziecka w postępowaniach toczących się na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Rzecznik podjął między innymi sprawę[786] nieletniej, którą na podstawie art. 26 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, sąd rejonowy umieścił tymczasowo w szpitalu psychiatrycznym o wzmożonym stopniu zabezpieczenia.

Zgodnie z art. 26 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich wobec nieletniego można tymczasowo zastosować nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej albo zakładu pracy, a także nadzór kuratora lub innej osoby godnej zaufania, a jeżeli byłoby to niewystarczające – umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w rodzinie zastępczej zawodowej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim lub zastosować środki leczniczo-wychowawcze, o których mowa w art. 12. Zgodnie z art. 12 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w razie stwierdzenia u nieletniego upośledzenia umysłowego, choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych bądź nałogowego używania alkoholu albo innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, sąd rodzinny może orzec umieszczenie nieletniego w szpitalu psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym. Jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia nieletniemu jedynie opieki wychowawczej, sąd może orzec umieszczenie go w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, a w przypadku, gdy nieletni jest upośledzony umysłowo w stopniu głębokim i wymaga jedynie opieki – w domu pomocy społecznej.

Podnieść należy, że sąd, stosując środki tymczasowe przewidziane w cytowanych wyżej przepisach, powinien kierować się przede wszystkim dobrem nieletniego. O ich zastosowaniu decydują przede wszystkim potrzeby wychowawcze.

Z zebranych w sprawie dokumentów wynikało, że sąd umieścił nieletnią tymczasowo w szpitalu psychiatrycznym o wzmocnionym zabezpieczeniu, kierując się jedynie zdaniem kuratora zawodowego, który w notatce urzędowej wskazał, że zasadne jest umieszczenie nieletniej na obserwacji psychiatrycznej.

Tymczasem, jak wynika z art. 25a ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, badanie stanu zdrowia psychicznego nieletniego może być połączone z obserwacją tylko wtedy, gdy zebrane w sprawie dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że nieletni wykazuje wysoki stopień demoralizacji lub popełnił czyn karalny, wyczerpujący znamiona

[786] ZSR.441.963.2016.MK

przestępstwa. O potrzebie obserwacji orzeka sąd rodzinny po wysłuchaniu nieletniego, określając miejsce i czas trwania obserwacji. Do udziału w wysłuchaniu należy dopuścić pozostałe strony i obrońcę nieletniego, jeżeli się stawią.

Matka nieletniej wniosła zażalenie na postanowienie sądu, wskazując m.in., że stan zdrowia nieletniej nie uzasadniał umieszczenia jej w szpitalu psychiatrycznym o wzmocnionym zabezpieczeniu. W zaświadczeniu lekarskim wystawionym przez lekarza specjalistę psychiatrii i młodzieży wskazano, że nieletnia nie wymaga hospitalizacji psychiatrycznej, zalecono natomiast dalsze oddziaływania socjoterapeutyczne oraz terapię psychologiczną.

Nieletnia zwróciła się do Rzecznika z prośbą o pomoc, wyrażając obawę, że zanim zostanie rozpoznane zażalenie, zostanie umieszczona w szpitalu psychiatrycznym.

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do prezesa sądu okręgowego o pilne zbadanie w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego sprawy dot. ww. nieletniej. Rzecznik podkreślił, że obserwacja jest formą pozbawienia wolności i dopuszczalna jest pod ściśle określonymi przez ustawę warunkami, gdy jest to absolutnie konieczne. W ocenie Rzecznika wykonanie postanowienia sądu rejonowego zagrażało dobru małoletniej.

W odpowiedzi prezes sądu okręgowego poinformował, że zwrócił się do sędziego referenta o pilne wyznaczenie terminu rozpoznania zażalenia. Następnie sąd okręgowy zmienił postanowienie sądu rejonowego w ten sposób, że uchylił środek tymczasowy w postaci umieszczenia nieletniej w szpitalu psychiatrycznym i zastosował wobec niej środek tymczasowy w postaci nadzoru kuratora, którego zobowiązał do składania sprawozdań w terminie co dwa tygodnie.

W postanowieniu kończącym sąd opiekuńczy uznał, że nieletnia przejawia zachowania świadczące o demoralizacji i zastosował wobec niej środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora sądowego, którego zobowiązał do składnia sprawozdań co sześć miesięcy.

W jeszcze innej sprawie do Rzecznika Praw Dziecka zgłosiła się matka chłopca cierpiącego na Zespół Aspergera, który – jak podano w zgłoszeniu – był wyśmiewany i poniżany przez starszych kolegów podczas treningów piłki wodnej na terenie ośrodka sportowego oraz za pośrednictwem portalu społecznościowego „Facebook". Podczas treningów dochodziło również do użycia przemocy fizycznej wobec chłopca[787].

[787] ZSS.441.147.2016.AT

O udział w nękaniu małoletniego podejrzanych zostało czworo nieletnich. Materiał dowodowy zgromadzony przez Policję został przekazany do właściwych ze względu na miejsce zamieszkania nieletnich sądów.

Rzecznik zapoznał się z aktami wszystkich postępowań toczących się na postawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Niepokój Rzecznika wzbudziło procedowanie jednego z sądów rejonowych. Sąd ten, po zapoznaniu się z materiałem dowodowym zgromadzonym przez policję, wydał postanowienie o wszczęciu postępowania i rozpoznaniu sprawy nieletniego, co do którego zachodziło uzasadnione podejrzenie, że dopuścił się czynu karalnego przez to, że na terenie pływalni, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieletnimi, znęcał się psychicznie nad małoletnim, w ten sposób, że używał wobec niego słów powszechnie używanych za obraźliwe.

W toku postępowania sąd wezwał na termin posiedzenia w charakterze świadka pokrzywdzonego małoletniego w celu jego przesłuchania, odstępując jednocześnie od przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a Kodeksu postępowania karnego. Przepis gwarantuje szczególne, ochronne warunki przesłuchania małoletniego,

Rzecznik Praw Dziecka zgłosił udział w postępowaniu toczącym się przed sądem, wskazując między innymi, że zgodnie z art. 20 § 2 czynności dowodowe z udziałem osób małoletnich innych niż nieletni przeprowadza się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Kodeksu postępowania karnego. Oznacza to, że sąd rodzinny, przesłuchując małoletniego świadka, powinien stosować procedurę karną.

Mając powyższe na uwadze, Rzecznik wniósł o dopuszczenie dowodu z przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w trybie przewidzianym przez art. 185a Kodeksu postępowania karnego oraz o uchylenie postanowienia w przedmiocie dopuszczenia dowodu z przesłuchania pokrzywdzonego na posiedzeniu sądu.

Na skutek interwencji Rzecznika sąd odstąpił od przesłuchania małoletniego na posiedzeniu, jednocześnie skierował sprawę do postępowania mediacyjnego. Sprawa w toku.

■ Sprawy związane z ochroną majątku dziecka

Przykładem spraw z tej kategorii może być zgłoszenie[788] matki dwójki dzieci w związku z oddaleniem przez sąd jej wniosku o wyrażenie zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem małoletnich poprzez odrzucenie w ich imieniu spadku po zmarłym krewnym.

[788] ZSS.441.1215.2015.AT

Matka małoletnich podała, że zmarły był jej wujem. Córki zmarłego oraz matka dzieci złożyły oświadczenia o odrzuceniu spadku. W skład masy spadkowej nie wchodziły żadne przedmioty o wartości majątkowej, natomiast zmarły pozostawił po sobie długi. Matka chciała uchronić swoje dzieci przed odpowiedzialnością za długi spadkowe zmarłego.

Sąd oddalił wniosek matki o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletnich. W uzasadnieniu powyższego postanowienia sąd wskazał, że zmarły posiadał majątek w postaci nieruchomości lokalowej i gruntowej, a wartość tego majątku znacznie przewyższa wysokość pozostawionych przez niego długów. Nieprzyjęcie spadku byłoby w tej sytuacji sprzeczne z dobrem małoletnich.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka postanowienie sądu naruszało słuszny interes małoletnich. Rzecznik zgłosił udział w sprawie i poparł apelację matki od postanowienia sądu I instancji[789].

W uzasadnieniu swojego stanowiska Rzecznik wskazał, że rozpoznanie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletnich dzieci winno być poprzedzone ustaleniem, co wchodzi w skład spadku, jaka jest wartość majątku spadkowego i jakie długi go obciążają. Sąd nie ustalił rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Błędnie przyjął, że w skład spadku po zmarłym wchodzi cały lokal mieszkalny, tymczasem z zebranych w sprawie dokumentów wynikało, że spadkodawca był współwłaścicielem wraz z żoną na prawach wspólności majątkowej małżeńskiej lokalu mieszkalnego. Sąd nie przeprowadził żadnego postępowania dowodowego w celu ustalenia, czy zmarły był jedynym spadkobiercą zmarłej żony. W ocenie Rzecznika sąd nie ustalił rzetelnie, jakie dokładnie długi obciążają spadek. Tylko szczegółowe ustalenie rzeczywistej kwoty obciążeń pozwoliłoby ocenić, czy odrzucenie spadku rzeczywiście byłoby sprzeczne z dobrem małoletnich. Rzecznik zwrócił również uwagę, że przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza ogranicza odpowiedzialność spadkodawcy za długi spadku do wartości czynnej spadku, co jednak nie oznacza, że egzekucja długów spadku może toczyć się tylko z jego składników.

Sąd okręgowy podzielił stanowisko Rzecznika i zmienił postanowienie sądu rejonowego w ten sposób, że zezwolił przedstawicielom ustawowym małoletnich na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu ich majątkiem poprzez odrzucenie w ich imieniu spadku po spadkodawcy.

[789] Sygn. akt III Nsm 148/15

■ Przystąpienia sądowe z zakresu międzynarodowego i europejskiego prawa rodzinnego

W sprawach z zakresu międzynarodowego i europejskiego prawa rodzinnego Rzecznik Praw Dziecka przystępował do postępowań sądowych toczących się na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę oraz Rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003 o jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego Rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000 (dalej: Rozporządzenie Bruksela II bis).

Przykładem interwencji podjętej w oparciu o unormowania zawarte w Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę jest sprawa małoletniego[790]. Matka chłopca wyjechała z nim z Izraela do Polski, ponieważ jej wiza miała wygasnąć w związku z rozstaniem z ojcem dziecka. W postępowaniu przed sądem rejonowym ojciec dziecka domagał się zarządzenia powrotu małoletniego do Izraela. Matka dziecka podniosła natomiast, że w sprawie występuje przesłanka z art. 13 lit. b Konwencji haskiej, umożliwiająca sądowi odmowę zarządzenia powrotu dziecka do miejsca poprzedniego pobytu. W tym zakresie podnosiła, że nie może powrócić wraz z dzieckiem do Izraela, ponieważ utraciła prawo do pobytu w tym kraju i groziłaby jej deportacja. Zdaniem matki małoletniego oznacza to, że gdyby sąd orzekł o powrocie dziecka do miejsca poprzedniego pobytu, małoletni zostałby od niej oddzielony. Celem wykazania grożącego małoletniemu ryzyka szkody psychicznej matka dziecka zgłosiła wniosek o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych, który jednak został przez sąd rejonowy oddalony.

Matka małoletniego ponowiła wniosek o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych, dołączając do akt prywatną opinię psychologiczną potwierdzającą silną więź łączącą z nią małoletniego. Zwróciła się również o pomoc do Rzecznika Praw Dziecka. Po dokonaniu analizy akt sprawy Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu i wniósł o zmianę postanowienia poprzez dopuszczenie dowodu z opinii biegłych. Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka ze względu na wiek dziecka i ryzyko rozdzielenia z matką w razie wydania przez sąd postanowienia w przedmiocie powrotu dziecka do Izraela, uzyskanie opinii biegłych było konieczne dla ustalenia, czy powrót do tego kraju naraziłby małoletniego na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby go w sytuacji nie do zniesienia. Rzecznik podkreślił także wynikający z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka[791] i spoczywający na sądzie proceduralny obowiązek wnikliwego zbadania

[790] ZSM.441.50.2016.AD.

[791] sprawa X przeciwko Łotwie, wyrok Wielkiej Izby z dnia 26 listopada 2013 r., skarga nr 27853/09

i weryfikacji argumentów podnoszonych przez uczestniczkę świadczących o tym, że wydanie dziecka byłoby sprzeczne z jego dobrem.

Sąd rejonowy przychylił się do wniosku Rzecznika i dopuścił dowód z opinii biegłych. Z uzyskanej opinii biegłych wynikało, że dziecko jest silnie związane z matką, a rozłąka z nią na obecnym etapie rozwoju małoletniego spowoduje szkody psychiczne w postaci traumatycznego przeżycia, które może wywołać zaburzenia emocjonalne w jego rozwoju. Sąd uzyskał także – za pośrednictwem organu centralnego – informacje odnośnie statusu prawnego matki małoletniego w Izraelu oraz obowiązujących w tym kraju przepisów imigracyjnych. Wynikało z nich, że matce małoletniego po wjeździe do tego kraju może grozić deportacja. W związku z powyższym, mając na uwadze wykazane przez matkę zagrożenia dla dobra małoletniego związane z jego powrotem do kraju poprzedniego miejsca pobytu, Rzecznik Praw Dziecka w swoim stanowisku końcowym domagał się oddalenia wniosku ojca o zarządzenie powrotu dziecka. Sąd podzielił stanowisko Rzecznika i oddalił wniosek ojca o wydanie dziecka. Postanowienie nie jest prawomocne.

Innym przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka podjętej w związku z toczącym się w sądzie postępowaniem o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej i Rozporządzenia Bruksela II bis była sprawa małoletniej[792]. Córka obywatela francuskiego i obywatelki polskiej urodziła się w Polsce i tutaj zamieszkiwała do 4. roku życia. Następnie rodzina na kolejne dwa lata przeniosła się do Francji. W związku z narastającym i coraz bardziej agresywnym konfliktem z ojcem małoletniej matka zdecydowała się wrócić z małoletnią do Polski, pomimo braku zgody ojca dziecka na przeprowadzkę. Ojciec małoletniej wszczął przed sądem polskim postępowanie o zarządzenie powrotu dziecka na podstawie Konwencji haskiej, w wyniku którego sąd rejonowy wydał postanowienie nakazujące matce wydanie dziecka do Francji w terminie 14 dni od wydania orzeczenia.

Matka dziewczynki zwróciła się o pilną pomoc do Rzecznika Praw Dziecka, wskazując, że sąd I instancji wydał to postanowienie po przeprowadzeniu tylko jednej rozprawy, bez uwzględnienia zgłoszonego przez nią wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych, a także bez wysłuchania małoletniej. Rzecznik niezwłocznie zwrócił się do sądu z prośbą o pilne przesłanie akt sprawy, a następnie – po dokonaniu analizy akt – zgłosił udział w przedmiotowym postępowaniu i złożył wniosek o doręczenie uzasadnienia rozstrzygnięcia. Sąd postanowił następnie, na podstawie art. 521 § 2 k.p.c., wstrzymać wykonanie orzeczenia do czasu jego prawomocności, wskazując, że z uwagi na możliwość zmiany orzeczenia przez

[792] ZSM.441.100.2016.AD

sąd odwoławczy dobro dziecka sprzeciwiało się wykonaniu orzeczenia przed zakończeniem postępowania.

Rzecznik Praw Dziecka wniósł apelację od postanowienia sądu I instancji. W apelacji Rzecznik podniósł, że odstąpienie od wysłuchania małoletniej i zapoznanie się przez sąd z jej stanowiskiem jedynie poprzez pryzmat zeznań matki, informacji sporządzonych przez kuratora sądowego po rozmowie z matką oraz prywatnych opinii psychologicznych sporządzonych na jej zlecenie było sprzeczne z art. 11 ust. 2 Rozporządzenia Bruksela II bis, art. 576 § 2 k.p.c., art. 12 Konwencji o prawach dziecka i art. 72 ust. 3 Konstytucji RP. Zgodnie z tymi przepisami sąd zobowiązany był do zapewnienia małoletniej możliwości bycia wysłuchaną, chyba że wydawałoby się to niewłaściwe ze względu na jej wiek lub stopień dojrzałości. Rzecznik podkreślił, że przywołane wyżej przepisy dotyczące obowiązku zapewnienia dziecku możliwości bycia wysłuchanym służą proceduralnemu zabezpieczeniu centralnej roli dziecka w postępowaniach go dotyczących. W przedmiotowej sprawie sąd odstąpił od wysłuchania małoletniej, równocześnie wskazując, że zapoznał się z jej stanowiskiem przez pryzmat innych dowodów, które jednak w przekonaniu Rzecznika nie mogły być uznane za niezależne i bezstronne źródła informacji o stanowisku dziecka. Było to tym bardziej istotne, że sąd uznał, że wynikający z tych dowodów sprzeciw dziecka co do powrotu do Francji nie może mieć decydującego znaczenia w sprawie ze względu na wpływ matki na zdanie małoletniej.

Rzecznik podniósł także, że dla wydania rozstrzygnięcia odpowiadającego najlepiej pojętemu interesowi dziecka istotne było wykluczenie, że istnieje poważne ryzyko, iż powrót małoletniej do Francji naraziłby ją na szkodę psychiczną lub fizyczną albo w inny sposób postawiłby ją w sytuacji nie do zniesienia. Zdaniem Rzecznika powołane przez sąd dowody nie były w tym zakresie wystarczające. Rzecznik zauważył, że zgodnie z rozstrzygnięciem sądu francuskiego wydanym w trybie zabezpieczenia pieczę nad małoletnią powierzono wnioskodawcy, który także złożył we francuskiej prokuraturze zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez matkę małoletniej w związku z jej samowolnym wyjazdem wraz z małoletnią do Polski. Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka pominięcie powyższych okoliczności wskazujących na istnienie ryzyka długotrwałego oddzielenia małoletniej od matki w razie powrotu do Francji skutkowało błędnym oddaleniem przez sąd wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych. W rezultacie w zgromadzonym przez sąd rejonowy materiale dowodowym brak było niezależnej, bezstronnej relacji dotyczącej nie tylko stanowiska, ale i sytuacji emocjonalnej małoletniej i więzi łączących ją z rodzicami.

Rzecznik podkreślił, że w postępowaniach prowadzonych na podstawie przepisów Rozporządzenia Bruksela II bis, zgodnie z jego art. 11 ust. 4, sąd nie może odmówić powrotu dziecka na podstawie art. 13 lit. b Konwencji haskiej, jeżeli ustalono, że zostały poczynione odpowiednie ustalenia w celu zabezpieczenia ochrony dziecka po jego powrocie. W razie ustalenia poważnego ryzyka narażenia małoletniej przez powrót do Francji na szkody psychiczne, wynikające np. z rozłąki z matką, sąd orzekający byłby więc zobligowany do zwrócenia się do francuskich organów celem poczynienia stosownych ustaleń w celu ochrony małoletniej. Wymagałoby to współpracy organów polskich i francuskich w zakresie umożliwienia matce powrotu z małoletnią do Francji.

Sąd okręgowy podzielił stanowisko Rzecznika Praw Dziecka i dopuścił dowód z opinii biegłego psychologa na okoliczność stanowiska małoletniej co do miejsca pobytu i powrotu do Francji oraz czy istnieje poważne ryzyko, że powrót dziecka do Francji narazi je na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawi je w sytuacji nie do zniesienia. Postępowanie jest w toku.

■ Sprawy związane z ochroną praw małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce

W sprawach związanych z ochroną praw małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce Rzecznik Praw Dziecka przystępował m.in. do postępowań administracyjnych i sądowo-administracyjnych dotyczących prawa do świadczenia wychowawczego (tzw. świadczenie „500+") na podstawie przepisów ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, do postępowań dotyczących udzielania małoletnim cudzoziemcom ochrony międzynarodowej na podstawie przepisów ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej oraz do postępowań dotyczących zobowiązania małoletnich cudzoziemców do powrotu na podstawie ustawy o cudzoziemcach.

Jeśli chodzi o sprawy dotyczące prawa do świadczenia wychowawczego, określonego w przepisach ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, interwencje Rzecznika Praw Dziecka dotyczyły problemów interpretacyjnych związanych z nieprecyzyjnym określeniem kręgu cudzoziemców uprawnionych do tego świadczenia (art. 1 ust. 2 pkt 2 tej ustawy). Przykładem takiej interwencji byłą sprawa małoletnich obywateli Turkmenistanu, którym nadano w Polsce status uchodźcy[793]. Matka małoletnich zwróciła się do prezydenta miasta z wnioskiem o przyznanie jej świadczenia wychowawczego na dzieci. Organ I instancji odmówił przyznania świadczenia wychowawczego na małoletnich, wskazując, że

[793] ZSM.441.69.2016.AC

zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci posiadany status uchodźcy nie pozwala na skuteczne ubieganie się o to świadczenie. Prezydent miasta wskazał, że na wydanej matce karcie pobytu nie umieszczono adnotacji „dostęp do rynku pracy", co w świetle art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ww. ustawy jest warunkiem przyznania świadczenia. Po rozpoznaniu odwołania złożonego przez zainteresowaną od decyzji organu I instancji sądowe kolegium odwoławcze utrzymało w mocy decyzję prezydenta miasta.

Po zapoznaniu się z całością akt sprawy Rzecznik wniósł do wojewódzkiego sądu administracyjnego skargę na decyzję samorządowego kolegium odwoławczego. W skardze podniósł, że organy administracji dokonały błędnej wykładni przepisu art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Interpretacja tego przepisu, przyjęta przez prezydenta miasta i samorządowe kolegium odwoławcze, pomijała bowiem okoliczność, że adnotacja „dostęp do rynku pracy", umieszczana na karcie pobytu cudzoziemca, ma charakter wyłącznie informacyjny. Co za tym idzie, w ocenie Rzecznika nie można było przyjąć, że nieposiadanie przez cudzoziemca karty pobytu z ww. adnotacją uniemożliwia przyznanie mu świadczenia wychowawczego w sytuacji, gdy taki cudzoziemiec (tak jak matka małoletnich) jest faktycznie uprawniony do wykonywania pracy w Polsce. Rzecznik wskazał następnie, że akceptacja dokonanej przez organy administracji interpretacji art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. d ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oznaczałaby konieczność uznania, że przepis ten jest niezgodny z art. 32 Konstytucji RP, wyrażającym zasadę równego traktowania i zakaz dyskryminacji. Co więcej, interpretacja przepisów ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, przyjęta przez prezydenta miasta i samorządowe kolegium odwoławcze, przy rozpatrywaniu sprawy małoletnich prowadziłaby do konieczności uznania, że są one także niezgodne z art. 72 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji RP oraz z art. 26 ust. 1 i art. 2 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, nakazującymi uznanie prawa każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego. Rzecznik podniósł, że decyzje wydane w sprawie małoletnich naruszają również art. 23 Konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców, nakazujący zapewnienie uchodźcom takiego samego traktowania w zakresie pomocy publicznej, z jakiego korzystają obywatele polscy. W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka wniósł o uchylenie decyzji organów obu instancji.

Po rozpoznaniu sprawy wojewódzki sąd administracyjny uchylił decyzję samorządowego kolegium odwoławczego oraz wcześniejszą decyzję prezydenta miasta. Sąd w pełni podzielił argumentację podniesioną przez Rzecznika Praw Dziecka. W orzeczeniu

wskazano, że w sytuacji, gdy przepisy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci są nieprecyzyjne, jeśli chodzi o określenie, którzy cudzoziemcy są uprawnieni do świadczenia wychowawczego, należy przy ich stosowaniu posiłkować się wykładnią „w zgodzie z Konstytucją". Oznacza to, że organy powinny ustalić, czy przepisy Konstytucji i prawa międzynarodowego nie nakazują zapewnienia szczególnego traktowania w zakresie dostępu do wszystkich form wsparcia niektórym grupom cudzoziemców, np. uchodźcom. Sąd zgodził się z Rzecznikiem Praw Dziecka, że to nie techniczna cecha karty pobytu (umieszczenie/nieumieszczenie na niej adnotacji „dostęp do rynku pracy"), ale rzeczywiste posiadanie/nieposiadanie przez cudzoziemca prawa do wykonywania pracy w Polsce bez zezwolenia powinno być decydujące przy określaniu, czy cudzoziemiec jest uprawniony do uzyskania świadczenia wychowawczego. W przedmiotowej sprawie wojewódzki sąd administracyjny uznał, że matka małoletnich, jako cudzoziemka, której nadano status uchodźcy w Polsce, takie prawo posiada.

Rzecznik Praw Dziecka interweniował także w postępowaniach dotyczących zobowiązania cudzoziemców do powrotu, czego przykładem była sprawa małoletniej obywatelki Ukrainy[794]. Dziewczynka przyjechała do Polski w połowie 2014 r. wraz z matką, która złożyła do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców wniosek o udzielenie jej i córce ochrony międzynarodowej. Po negatywnym zakończeniu tego postępowania matka wyjechała wraz z córką do Niemiec, gdzie również zwróciła się o udzielenie ochrony międzynarodowej. Po kilku miesiącach obie wróciły jednak do Polski, ponownie zwracając się do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców o udzielenie takiej ochrony w naszym kraju. Jednocześnie Komendant Oddziału Straży Granicznej, z uwagi na nielegalne przekroczenie przez matkę i małoletnią granicy polsko-niemieckiej, wszczął wobec nich z urzędu postępowanie w sprawie zobowiązania do powrotu do kraju pochodzenia. W toku postępowania matka małoletniej powoływała się na proces edukacyjny i integracyjny dziecka w Polsce, jak również na problemy zdrowotne córki, uniemożliwiające powrót małoletniej na Ukrainę. Matka dołączyła do akt sprawy liczne zaświadczenia, opinie, dokumenty medyczne i psychologiczne dotyczące małoletniej. Organ I instancji ustosunkował się do przekazanych materiałów bardzo wybiórczo, dokonując jedynie ich pobieżnej oceny i wydał decyzję o zobowiązaniu matki oraz małoletniej do powrotu. Po rozpatrzeniu odwołania cudzoziemki Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców utrzymał w mocy decyzję organu I instancji.

Po zapoznaniu się z aktami sprawy Rzecznik Praw Dziecka wniósł do wojewódzkiego sądu administracyjnego skargę na przedmiotową decyzję. Rzecznik zarzucił, że decyzja ta

[794] ZSM.441.136.2016.AC.

została wydana z naruszeniem przepisów postępowania. Mogło to mieć wpływ na wynik sprawy. W ocenie Rzecznika uchybienia procesowe, których dopuścił się organ I instancji i które zostały powielone przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, prowadziły bowiem do wadliwego przyjęcia, że na gruncie sprawy małoletniej brak jest okoliczności uzasadniających udzielenie jej zgody na pobyt ze względów humanitarnych na podstawie art. 348 pkt 2 i 3 ustawy o cudzoziemcach. Zgodnie z tym przepisem tego rodzaju zgody udziela się, gdy zobowiązanie do powrotu mogłoby naruszyć prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi oraz gdy zobowiązanie do powrotu naruszałoby prawo cudzoziemca do ochrony życia prywatnego.

Rzecznik wskazał, że ani organ I instancji, ani organ odwoławczy nie wysłuchały małoletniej, jak o tym stanowi art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 12 Konwencji o prawach dziecka, nie przeprowadziły także w jej sprawie dowodu z opinii biegłego psychologa dziecięcego lub psychiatry. W ocenie Rzecznika przeprowadzenie dowodu z przesłuchania małoletniej pozwoliłoby na określenie stopnia jej integracji ze społeczeństwem polskim oraz jej stosunku do ewentualnego wyjazdu na Ukrainę. Z kolei drugi z ww. środków dowodowych umożliwiłby dokonanie rzetelnej oceny, czy ewentualny powrót dziewczynki do kraju pochodzenia nie zaburzy jej rozwoju psychofizycznego. Zdaniem Rzecznika organy obu instancji bezzasadnie nie ustosunkowały się w uzasadnieniach wydanych decyzji do kwestii, czy powrót małoletniej do kraju pochodzenia nie skutkowałby naruszeniem jej prawa do tożsamości (art. 8 Konwencji o prawach dziecka). Podobnie organy nie odniosły się do tego, czy wydanie i wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu nie prowadziłoby do naruszenia art. 24 ust. 1 oraz art. 39 Konwencji o prawach dziecka w zakresie, w jakim powrót do kraju pochodzenia mógłby oznaczać zaprzepaszczenie rezultatów terapii psychologicznej małoletniej. Mając powyższe na uwadze, Rzecznik wniósł o uchylenie w całości decyzji Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców oraz o rozważenie przez sąd uchylenia także decyzji organu I instancji. Postępowanie jest w toku.

Niezależnie od powyższych działań, Rzecznik zgłosił swój udział w drugim postępowaniu w sprawie udzielenia małoletniej i jej matce ochrony międzynarodowej w Polsce. W stanowisku przedstawionym Szefowi Urzędu do Spraw Cudzoziemców Rzecznik wskazał, że ryzyko naruszenia (w wyniku wyjazdu małoletniej na Ukrainę) jej prawa do ochrony życia prywatnego w Polsce, prawa do tożsamości, prawa do ochrony zdrowia i do najlepszych warunków rehabilitacji psychicznej odpowiada przesłance niebezpieczeństwa doznania przez dziecko poważnej krzywdy w postaci nieludzkiego traktowania, o której mowa w art. 15 pkt 2 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na

terytorium RP. W związku z powyższym Rzecznik Praw Dziecka wniósł o udzielenie małoletniej i jej matce ochrony uzupełniającej na terytorium RP. Po zapoznaniu się ze stanowiskiem Rzecznika Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców wydał decyzję o udzieleniu zainteresowanym tego rodzaju ochrony w Polsce.

Kolejnym przykładem interwencji Rzecznika Praw Dziecka w postępowaniu w sprawie zobowiązania cudzoziemców do powrotu była sprawa małoletnich obywateli Ukrainy oraz ich rodziców[795]. Cała rodzina przyjechała do Polski w 2014 r., składając wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w naszym kraju. Po negatywnym zakończeniu tego postępowania rodzina nie wyjechała dobrowolnie na Ukrainę, w związku z czym Komendant Placówki Straży Granicznej wszczął wobec niej postępowanie w sprawie zobowiązania do powrotu. Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego organ I instancji wydał decyzję o zobowiązaniu małoletnich oraz ich rodziców do powrotu. Rodzice wnieśli od tej decyzji odwołanie do Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, który uchylił decyzję organu I instancji i przekazał mu sprawę do ponownego rozpatrzenia. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia organ odwoławczy stwierdził, że w sprawie należy uwzględnić stopień integracji małoletnich z polskim społeczeństwem oraz ustalić, czy zobowiązanie rodziny do powrotu nie będzie zagrażało rozwojowi psychofizycznemu dzieci.

Po zapoznaniu się ze sprawą Rzecznik Praw Dziecka zgłosił swój udział w postępowaniu toczącym się ponownie przed organem I instancji. Rzecznik wskazał, że analiza materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, a w szczególności dołączonej do akt opinii psychologa dotyczącej dzieci, pozwala na stwierdzenie, że małoletni w znacznym stopniu zintegrowali się ze społeczeństwem polskim i dobrze funkcjonują w polskim systemie edukacji, odnaleźli w naszym kraju poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Tego rodzaju okoliczności mogą zaś stanowić istotną przesłankę do udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych w Polsce. Rzecznik wskazał, że w jego ocenie wydanie decyzji o zobowiązaniu małoletnich do powrotu naruszyłoby ich prawo do tożsamości (art. 8 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka) oraz prawo do ochrony życia prywatnego (art. 8 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności) w stopniu istotnie zagrażającym ich dalszemu rozwojowi psychofizycznemu. W związku z powyższym Rzecznik wniósł o odstąpienie od zobowiązania rodziców i ich dzieci do powrotu oraz o udzielenie im zgody na pobyt ze względów humanitarnych na terytorium RP. Komendant Placówki Straży Granicznej podzielił stanowisko Rzecznika i udzielił całej rodzinie zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

[795] ZSM.441.82.2016.AC

IV. DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA

Rzecznik Praw Dziecka w 2016 roku przeprowadził 217 kontroli.

Badanie spraw na miejscu dotyczyło:

- placówek pieczy zastępczej,
- młodzieżowych ośrodków wychowawczych,
- szkoły podstawowej,
- ośrodka kuratorskiego,
- podmiotu leczniczego,
- wypoczynku dzieci i młodzieży.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka przeprowadził:

- badanie akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości, dotyczących umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców,
- badanie sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

1. KONTROLE W PLACÓWKACH PIECZY ZASTĘPCZEJ

W 2016 roku kontrolą w zakresie przestrzegania praw dziecka zostały objęte następujące placówki:

1) Dom Dziecka w P.,
2) Dom Dziecka w K. W.,
3) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza typu rodzinnego w L.,
4) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza dla dziewcząt w T.,
5) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza typu rodzinnego w S.,
6) Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza typu rodzinnego w L. K.,
7) Zespół Opiekuńczo-Wychowawczy w S.,

Czynności kontrolne ujawniły wiele nieprawidłowości. Wciąż aktualnym i najbardziej niepokojącym problemem pozostała występująca w tych placówkach przemoc fizyczna i psychiczna, co w jednym przypadku było podstawą do złożenia do prokuratury rejonowej zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Śledztwo w tej sprawie nie zostało zakończone.

Innym poważnym problemem występującym w instytucjonalnych formach opieki nad dziećmi było niezapewnienie im właściwej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także niedostosowanie podejmowanych działań do aktualnych potrzeb wychowanków. Zajęcia prowadzone z wychowankami nie odbywały się cyklicznie i nie miały charakteru systemowego. Programy tych zajęć nie były też systematycznie modyfikowane. Dokumentacja prowadzona przez specjalistów oraz wychowawców nie odzwierciedlała toku pracy z dzieckiem oraz kierunków podejmowanych działań, co w konsekwencji uniemożliwiało badanie ich skuteczności. Kolejna niepokojąca kwestia dotyczyła pracy z rodziną biologiczną dziecka. Tu również należy podkreślić, że była ona często prowadzona w sposób niewłaściwy oraz niesystematyczny. Wśród pozostałych nieprawidłowości występujących w placówkach wymienić należy m.in.: stosowanie kar naruszających godność dzieci lub odbierających należne im prawa, niedostosowanie uregulowań wewnętrznych placówek do obowiązujących przepisów prawa oraz niewłaściwe funkcjonowanie samorządu wychowanków.

Po zakończeniu każdej kontroli stanu przestrzegania praw dziecka Rzecznik Praw Dziecka przekazywał dyrektorom placówek oraz właściwym organom informację o jej wynikach wraz z uwagami i wnioskami pokontrolnymi. Proces realizacji zaleceń pokontrolnych podlegał stałemu monitoringowi Rzecznika do czasu ich całkowitego wdrożenia i poprawy sytuacji dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

2. KONTROLE W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH

Celem podjętych czynności było zbadanie stanu przestrzegania praw wychowanków przebywających w tych ośrodkach, w tym ich sytuacji wychowawczo-opiekuńczej oraz warunków pobytu.

Kontrole przeprowadzono w następujących ośrodkach:

1) Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w K.;
2) Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w O.;
3) Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w W.;
4) Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w R.

Kontrole wykazały nieprawidłowości w zakresie indywidualnej pracy z dzieckiem. W dokumentacji prowadzonej przez ośrodki niejednokrotnie brakowało informacji o pracy psychologiczno-terapeutycznej z dzieckiem oraz o rezultatach podjętych działań. Tutaj,

podobnie jak w przypadku placówek pieczy zastępczej, praca wychowawcza nie była prowadzona w sposób właściwy, systematyczny i zaplanowany, na ogół inicjowano doraźne działania, będące reakcją na konkretną trudną sytuację. Wszystko to prowadzi do wniosku, że w ośrodkach zbyt mało uwagi poświęca się pracy wychowawczej z dziećmi.

Podczas kontroli ujawniono również takie nieprawidłowości, jak: stosowanie kar naruszających prawa dziecka; utrudnianie dzieciom kontaktów z rodzicami; niewłaściwe funkcjonowanie samorządu wychowanków; niedostatki w zakresie wyżywienia; przywiązywanie zbyt małej wagi do organizacji czasu wolnego i wzmacniania potencjałów wychowanków.

W każdym przypadku zwracano uwagę na jakość sprawowanego przez dyrektorów nadzoru pedagogicznego i wskazywano na potrzeby zmian w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby wzmocnienia działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa wychowankom.

3. KONTROLA W OŚRODKU KURATORSKIM W Ł.

Celem badania było dokonanie oceny stanu przestrzegania praw dziecka w Ośrodku Kuratorskim w Ł. Powodem czynności podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka były informacje sugerujące niewłaściwe traktowanie dzieci przez wychowawców po zmianie kierownika ośrodka. W wyniku kontroli sformułowano uwagi i wnioski. Obecnie Rzecznik oczekuje na ich realizację przez kierownika Ośrodka.

4. KONTROLA W SZKOLE PODSTAWOWEJ W J.

Wykonane czynności miały na celu zbadanie stanu przestrzegania praw dziecka w Szkole Podstawowej w J., w tym praw dzieci z niepełnosprawnością.

Dyrektor szkoły powiadomił rodziców ucznia z niepełnosprawnością ruchową, że nie może on wjeżdżać elektrycznym wózkiem do szkoły, pomimo, że dziecko od wielu miesięcy bez problemów korzystało ze sprzętu. Swoją decyzję dyrektor szkoły argumentował tym, że wózek ten może stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa innych dzieci.

W następstwie kontroli dyrektor zmienił decyzję. Chłopiec ponownie mógł korzystać z wózka na terenie szkoły. W wyniku kontroli sformułowano uwagi i wnioski. Rzecznik monitoruje ich realizację przez dyrektora szkoły.

5. KONTROLA W INSTYTUCIE „POMNIK – CENTRUM ZDROWIA DZIECKA" W W.

Badanie sprawy na miejscu zostało podjęte przez Rzecznika Praw Dziecka w oparciu o informację dotyczącą sytuacji małoletnich pacjentów przebywających w Instytucie „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka" w związku ze strajkiem pielęgniarek, który rozpoczął się 24 maja 2016 r.

Zespół kontrolny na polecenie Rzecznika Praw Dziecka natychmiast przeprowadził badanie, w trakcie którego dokonał oceny stanu zabezpieczenia zdrowotnego dzieci w CZD m.in. poprzez:

- przeprowadzenie rozmów z Dyrekcją CZD,
- przeprowadzenie wizytacji na oddziałach CZD,
- przeprowadzenie rozmów z pielęgniarkami na wizytowanych oddziałach CZD,
- przeprowadzenie rozmów z kierownikami Klinik,
- przeprowadzenie rozmów z rodzicami i opiekunami dzieci pozostających na oddziałach CZD.

W trakcie badania sprawy na miejscu powzięto informację, że istnieje realne zagrożenie dla zdrowia i życia dzieci leczonych w CZD (trwa ewakuacja szpitala, odwołano przyjęcia i planowane zabiegi).

W następstwie czynności kontrolnych Rzecznik Praw Dziecka sformułował uwagi i wnioski, o których został poinformowany Minister Zdrowia, jak również zostały one przekazane do wiadomości prokuratury.

6. KONTROLA MIEJSC WYPOCZYNKU DZIECI I MŁODZIEŻY

Celem badania było rozpoznanie stopnia zapewnienia dzieciom bezpiecznych i higienicznych warunków podczas wypoczynku letniego oraz ocena stanu przestrzegania ich praw.

Podczas wakacji letnich skontrolowano 201 miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży.

Analiza wyników przeprowadzonych czynności kontrolnych wykazała, że:

- w 201 kontrolowanych miejscach wypoczynku letniego przebywało 11 578 dzieci, w tym 3 003 w wieku do 10 lat;
- jedynie 31 dzieci (0,27%) spośród wszystkich wypoczywających to dzieci z niepełnosprawnością (głównie z niepełnosprawnością intelektualną, Zespołem Aspergera, Zespołem Downa);

- w większości organizatorami wypoczynku letniego były organizacje pozarządowe (25%), biura podróży i biura usług turystycznych (21%), kluby sportowe (14%) oraz różnego rodzaju podmioty, takie jak: szkoły, domy kultury, urzędy miast i gmin (9%), parafie i organizacje kościelne (7%);
- główną formą wypoczynku letniego były kolonie – było ich 109 (54%), różnego rodzaju obozy: rekreacyjne, sportowe, językowe, tematyczne, taneczne, harcerskie, terapeutyczne – 50 (43%), półkolonie – 11 (3%);
- znaczącej poprawie uległa kwestia posiadania informacji z Krajowego Rejestru Karnego lub odpowiedniego oświadczenia. We wszystkich skontrolowanych miejscach wypoczynku kadra posiadała kwalifikacje określone w przepisach prawa[796];
- we wszystkich miejscach wypoczynku zatrudniona była odpowiednia liczba wychowawców, dodatkowo do pracy w trakcie zorganizowanego wypoczynku zaktywizowano wolontariuszy;
- w 4 przypadkach przeprowadzający kontrolę stwierdzili brak zaświadczenia o zgłoszeniu wypoczynku do właściwego kuratora oświaty, co w skali wszystkich kontrolowanych miejsc wypoczynku stanowiło 2%;
- w kontrolowanych miejscach wypoczynku zdarzyło się 20 wypadków z udziałem dzieci. We wszystkich przypadkach udzielono pomocy medycznej i sporządzono dokumentację powypadkową;
- w 42 miejscach wypoczynku (21%) odnotowano przypadki fizycznej i słownej agresji rówieśniczej. Po tych zdarzeniach wychowawcy przeprowadzili z uczestnikami rozmowy, starając się ich zmotywować do właściwego zachowania, zastosowano kontrolę zachowania, obserwację, wygaszanie emocji. W skrajnym przypadku ze względu na niemożność dostosowania się dziecka do warunków funkcjonowania na kolonii zostało ono zabrane przez rodziców do domu (8 dzieci);
- w 19 miejscach kontrolowanego wypoczynku (9%) kierownicy nie ustalili i nie przydzielili szczegółowych zakresów czynności dla wychowawców;

[796] ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r. poz. 2156) i rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dla dzieci i młodzieży (Dz. U. z 2016 r. poz. 452)

- organizator wypoczynku letniego w górach (na terenie parku narodowego) zatrudniał dodatkowo przewodników górskich, którzy towarzyszyli dzieciom podczas wycieczek;
- Dzieci wypoczywające nad morzem bądź korzystające z basenu miały zapewnioną dodatkową opiekę ratownika wodnego. W większości przypadków ww. ratownicy byli zatrudnieni przez ośrodki wypoczynkowe; we wszystkich kontrolowanych miejscach wypoczynku uczestnicy mieli zapewnioną odpowiednią opiekę medyczną. W większości przypadków organizator lub ośrodek zatrudnił pielęgniarkę lub ratownika medycznego, a w niektórych przypadkach – lekarza, którzy codziennie przez kilka godzin przebywali w miejscu wypoczynku, a przez resztę doby pełnili dyżur telefoniczny. W 59 przypadkach (30%) korzystano z opieki medycznej w przychodni. Opiekę pielęgniarską w 80 przypadków (41%) zapewniał ośrodek, w którym zlokalizowana była kolonia lub obóz, a w 57 przypadkach (29%) – organizator. Dzieciom zażywającym lekarstwa, zgodnie z adnotacją w karcie i oświadczeniem rodziców, środki były podawane przez pielęgniarkę lub wychowawcę. W ocenie kontrolujących nie stwierdzono w tym względzie uchybień. Wszelkiego rodzaju wizyty lekarskie wpisywane były w kartę kwalifikacyjną dziecka i dokumentację pielęgniarki;
- wszyscy uczestnicy kontrolowanych miejsc wypoczynku posiadali karty kwalifikacyjne wszystkich uczestników;
- w 6 przypadkach (3%) wychowawcy nie prowadzili dzienników grupy. Kierownik wypoczynku został poinstruowany o jego obowiązkach w tym zakresie.

Informację o wynikach kontroli wypoczynku letniego w 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka przekazał Ministrowi Edukacji Narodowej[797].

7. BADANIE AKT SPRAW WSKAZANYCH PRZEZ MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI, DOTYCZĄCYCH UMIESZCZENIA DZIECKA W PIECZY ZASTĘPCZEJ WYŁĄCZNIE Z POWODU TRUDNEJ SYTUACJI MATERIALNEJ RODZICÓW

Rzecznik Praw Dziecka w następstwie opublikowania przez Ministerstwo Sprawiedliwości informacji pt. „Uniemożliwienie odbierania dzieci z powodu biedy – projekt przyjęty przez Radę Ministrów", wystąpił[798] do Ministra Sprawiedliwości o wskazanie

[797] GAB.43.202.2016.EG
[798] ZSR.422.28.2015.MK

wymienionych w publikacji 61 przypadków odebrania rodzicom dzieci i umieszczenia ich w pieczy zastępczej. Informacja Ministerstwa jednoznacznie wskazywała, że w tych rodzinach złe warunki ekonomiczne i bytowe były jedyną przyczyną orzeczenia sądu o umieszczeniu małoletniego poza rodziną biologiczną.

Analiza przekazanych przez sądy akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości nie potwierdziła, aby wyłączną przyczyną umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej były warunki materialne i socjalne rodziny. Rzecznik Praw Dziecka nie stwierdził na podstawie badanych akt spraw sądowych, aby doszło do naruszenia praw lub dobra dziecka na skutek umieszczenia małoletniego w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców.

Minister Sprawiedliwości otrzymał „Wyniki badania akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości, dotyczących umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców" – patrz Załącznik nr 12 do niniejszej Informacji.

8. BADANIE SYTUACJI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZEJ ORAZ PRAWNEJ DZIECI W WIEKU 0–10 LAT PRZEBYWAJĄCYCH W INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ

Rzecznik Praw Dziecka od 2014 roku konsekwentnie podejmuje działania mające na celu zapobieganie umieszczaniu małych dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do wszystkich wojewodów o przekazanie danych o liczbie dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej, a także liczbie rodzin zastępczych w poszczególnych województwach.

Zgodnie z art. 95 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie. Z kolei w art. 95 ust. 2 ww. ustawy wskazano wyjątki od powyższej zasady, zgodnie z którymi umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego jest możliwe w przypadku, gdy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.

Z informacji przekazanych Rzecznikowi Praw Dziecka przez wojewodów wynikało, że wśród małych dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej była znaczna

grupa małoletnich umieszczonych niezgodnie z art. 95 ust. 2 ustawy. W placówkach na terenie całej Polski niezgodnie z ww. ustawą przebywało 257 dzieci w wieku od 0 do 10 lat, w tym 13 dzieci w wieku 0–1 lat, 40 dzieci w wieku 1–3 lata, 93 dzieci w wieku 3–7 lat oraz 111 dzieci w wieku 7–10 lat.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez wojewodów przyczynami umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej były w szczególności:

- treść postanowień sądów rodzinnych, które wprost orzekają o umieszczeniu dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej bądź wskazują konkretną placówkę opiekuńczo-wychowawczą;
- zbyt mała liczba rodzin zastępczych;
- brak kandydatów do tworzenia rodzin zastępczych;
- zbyt mała liczba rodzin zastępczych mogących zapewnić właściwą opiekę dzieciom wymagającym specjalnej opieki bądź specjalistycznych oddziaływań z uwagi na stan zdrowia;
- pobyt z małoletnią matką lub ojcem;
- pobyt starszego rodzeństwa w placówce opiekuńczo-wychowawczej;
- działania interwencyjne (brak rodzin zastępczych o charakterze pogotowia opiekuńczego);
- brak wystarczającej liczby specjalistów mogących udzielać specjalistycznego poradnictwa i stosownego wsparcia rodzinom zastępczym.

Rzecznik Praw Dziecka weryfikował dane zebrane od wojewodów, sprawdzając sytuację konkretnych dzieci poniżej 10. roku życia umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Uwagi i wnioski z przeprowadzonego badania Rzecznik Praw Dziecka przedstawił Ministrowi Sprawiedliwości oraz Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Kolejne działania (w tym badania aktowe) zostaną przeprowadzone po uzyskaniu odpowiedzi od wszystkich instytucji.

Informację Rzecznika Praw Dziecka z badania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0–10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej zawiera Załącznik nr 13 do niniejszej Informacji.

V. WSPÓŁPRACA Z ORGANAMI WŁADZY ORAZ INSTYTUCJAMI PAŃSTWOWYMI

■ Współpraca z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej

Współpraca z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej realizowana była poprzez działalność powołanego w Kancelarii Prezydenta Zespołu Analiz Systemowych. W czerwcu 2016 roku w Pałacu Prezydenckim wręczono członkom Zespołu akty powołania. W jego skład weszli przedstawiciele Kancelarii Prezydenta RP, Biura Rzecznika Praw Dziecka, Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Biura Rzecznika Finansowego oraz Biura Rzecznika Praw Pacjenta.

Utworzenie Zespołu Analiz Systemowych podyktowane było potrzebą dokonania analizy stanu prawnego pod kątem wprowadzenia w prawie zmian, które będą służyć obywatelom. Dzięki współpracy wszystkich instytucji możliwa jest wzajemna wymiana doświadczeń oraz informacji dotyczących najważniejszych problemów prawnych, wymagających podjęcia działań legislacyjnych.

Podczas pierwszego posiedzenia obradowano nad propozycjami legislacyjnymi zgłoszonymi przez Rzecznika Praw Dziecka. Dotyczyły one wzmocnienia prawnokarnej ochrony małoletnich przed najcięższymi przestępstwami.

■ Współpraca z Najwyższą Izbą Kontroli

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka współpracował z Najwyższą Izbą Kontroli na mocy porozumienia zawartego w 2015 roku, w którym oba organy konstytucyjne zobowiązały się do wymiany informacji pomocnych w przeprowadzaniu kontroli, opracowania programów kontroli oraz konsultacji w zakresie jej metodyki i sposobu prowadzenia.

W ramach współpracy Rzecznik Praw Dziecka zwrócił[799] się do NIK m.in. o przeprowadzenie ogólnopolskiej kontroli doraźnej gmin w zakresie przeciwdziałania bezdomności. Rzecznik zaznaczył, że docierające do niego skargi rodziców przebywających z dziećmi w schroniskach dla bezdomnych, nienależyte zabezpieczenie ich potrzeb, ale także duża liczba dzieci przebywających w tego typu instytucjach uzasadniają przeprowadzenie kompleksowej diagnozy problemu bezdomności wśród najmłodszych.

Innym przykładem współpracy było wystąpienie[800] Rzecznika Praw Dziecka do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w sprawie możliwości rozszerzenia przedmiotu kontroli

[799] ZSS.442.18.2016.AJ
[800] ZSR.442.14.2016.AMIK

w zakresie wykonywania przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej zadań, w szczególności przestrzegania ustawowego terminu 18 miesięcy na uregulowanie sytuacji prawnej małoletniego. Rzecznik zaznaczył, że organizator rodzinnej pieczy zastępczej, który posiada informację, że dziecko nie może wrócić do rodziny biologicznej zgodnie z przepisami prawa ma obowiązek po 1,5 roku od przyjęcia dziecka złożyć do sądu wniosek o uregulowanie sytuacji prawnej małoletniego. Prezes Najwyższej Izby Kontroli poinformował[801], że wszystkie zagadnienia poruszane w wystąpieniu, zostały ujęte w programie koordynowanej przez niego kontroli koordynowanej pn. *Dobór osób do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.*

■ **Współdziałanie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich**

Współpraca ta odbywa się w sposób ciągły i dotyczy w szczególności bieżącego przekazywania – zgodnie z zakresem kompetencji – spraw indywidualnych obywateli oraz wzajemnego informowania się o czynnościach podejmowanych w sprawach prowadzonych przez obie instytucje.

W 2016 roku w ramach współpracy Rzeczników powołano Zespół do Spraw Alimentów[802]. W jego skład weszli przedstawiciele świata nauki, organizacji pracodawców i organizacji pozarządowych oraz środowiska sędziowskiego, penitencjarnego, a także adwokackiego. Zadaniem Zespołu było wypracowanie mechanizmów systemowych pozwalających na poprawę sytuacji w zakresie alimentacji dzieci. Efektem współpracy były wspólne wystąpienia Rzeczników w sprawach dotyczących m.in.: wprowadzenia możliwości odbywania przez skazanego z art. 209 Kodeksu karnego kary pozbawienia wolności w Systemie Dozoru Elektronicznego (SDE); potrzeby stworzenia kampanii społecznej nakierowanej na zmobilizowanie dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec własnych dzieci; problematyki ukrywania przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji; aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych; eliminowania barier utrudniających skuteczną alimentację dzieci oraz utworzenia centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych.

■ **Współdziałanie z Rzecznikiem Praw Pacjenta**

Współpraca z Rzecznikiem Praw Pacjenta była systematyczna i dotyczyła spraw indywidualnych małoletnich pacjentów i ich prawa do zdrowia. W 2016 roku realizowana

[801] KPS.0511.002.2016
[802] ZSS.420.37.2016.KT

była wypracowana już zasada wzajemnego przekazywania informacji między Biurami Rzeczników o zagrożeniach i nieprawidłowościach w placówkach ochrony zdrowia.

Przykładem[803] współdziałania było powołanie wspólnego dla Rzecznika Praw Pacjenta i Rzecznika Praw Dziecka roboczego Zespołu, składającego się z przedstawicieli obu instytucji, którego celem jest wypracowanie stanowiska w sprawie problemu zależności badania małoletniej w ciąży od zgody jej opiekunów ustawowych lub w pewnych okolicznościach – opiekunów faktycznych.

■ Współpraca z Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych

W październiku 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka i Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych podpisali oficjalne porozumienie o współpracy na rzecz poprawy stanu przestrzegania ochrony danych osobowych, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa danych dzieci. Porozumienie zawarto podczas wspólnie organizowanej konferencji szkoleniowej pn. „Przestrzeganie praw dziecka i ucznia w praktyce szkolnej".

Współpraca pomiędzy Rzecznikiem Praw Dziecka a Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych obejmowała m.in. wzajemną wymianę wiedzy i doświadczeń, podnoszenie kwalifikacji pracowników obu instytucji, w tym współpracę przy opracowywaniu programów szkoleń, wymianę wykładowców, prowadzenie wspólnych działań o charakterze edukacyjnym oraz wzajemne przekazywanie informacji i sygnałów o występujących nieprawidłowościach, które mogą stanowić przedmiot zainteresowania obu urzędów.

W ramach współpracy Rzecznik Praw Dziecka wraz z Generalnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych oraz Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zainaugurowali cykl ogólnopolskich konferencji naukowych pn. „Prawa dziecka w obszarach społecznych". Pierwsza z nich skupiła się na problemie praw dziecka w konstelacji rodzinnej i placówkach oświatowych.

Obie instytucje współpracowały również w ramach cyklicznego Programu „Twoje dane – twoja sprawa".

[803] ZSS.420.19.2016.KT

■ **Uczestniczenie w pracach międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi – Rzecznik Praw Dziecka jako instytucja zaproszona do udziału**

Do zadań Zespołu należy ocena realizacji Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi, proponowanie oraz opiniowanie podejmowanych działań zmierzających do skutecznego zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, a także współpraca z organami administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. W skład Zespołu wchodzą m.in. przedstawiciele: ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, ministra sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw zagranicznych, ministra właściwego do spraw zdrowia, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców, Komendanta Głównego Policji, Komendanta Głównego Straży Granicznej, a także zaproszonych instytucji i organizacji: Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich, Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Prokuratora Generalnego, Głównego Inspektoratu Pracy oraz organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką handlu ludźmi (m.in. Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada", Caritas Polska, Fundacji „Dajemy Dzieciom Siłę", Fundacji ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych).

■ **Współpraca w ramach powołanego przez Rzecznika Praw Dziecka Zespołu do spraw usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych**

W pracach Zespołu brali udział m.in. przedstawiciele Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Sprawiedliwości, świata nauki, władz samorządowych, organizacji pozarządowych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych. Zespół wypracował zalecenia Rzecznika Praw Dziecka dla powiatów, które stanowią kontynuację działań Rzecznika podejmowanych w celu ochrony praw dzieci pozbawionych właściwej opieki i wsparcia ze strony najbliższych, przedstawionych w 2015 roku starostom w postaci zaleceń dotyczących pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, podpisanych także przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego.

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie wskazywał, że działania związane z procesem usamodzielniania dzieci wychowujących się w różnych typach placówek powinny być

ukierunkowane na wszechstronne diagnozowanie ich „mocnych stron", czyli potencjałów rozwojowych. Dopiero na tej bazie istnieje możliwość uzyskania praktycznego sukcesu wychowawczego. Tak rozumianemu podłożu dalszej pracy wychowawczej powinny być podporządkowane wszelkie działania pedagogiczne i opiekuńcze. Wymaga to z jednej strony daleko idącego otwarcia się placówek na środowisko pozainstytucjonalne, z drugiej zaś – zmiany formuły pracy metodycznej, której istotą powinno być dążenie do wspierania rozwoju poznawczego i społecznego wychowanków poprzez wdrażanie ich w pozainstytucjonalne kontakty społeczne, dostarczające pozytywnych „sytuacji uczących" w otwartym środowisku.

W efekcie prac Zespołu Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w kwestii dokonania korekty obowiązujących przepisów w tym zakresie. W pozostałych obszarach Rzecznik dostrzegł potrzebę podjęcia współpracy ze starostami – jako organami kompetentnymi do wprowadzenia zmian w zakresie usamodzielniania wychowanków – dlatego skierował do nich osobne wystąpienie[804].

Zalecenia rzecznika praw dziecka w zakresie skutecznego usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach oraz opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży zawiera załącznik Załącznik nr 15 do niniejszej Informacji.

■ Współpraca w ramach powołanego przez Rzecznika Praw Dziecka Zespołu do spraw opracowania standardów adopcyjnych

W pracach Zespołu brali udział zarówno przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, jak i przedstawiciele ośrodków adopcyjnych.

Praca zespołu zakończyła się wypracowaniem unikalnego dokumentu pn. „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych", który może nadać ośrodkom adopcyjnym zupełnie nową jakość pracy ośrodkom adopcyjnym, ale przede wszystkim – który zagwarantuje dziecku przebywającemu w pieczy, zgłoszonemu do adopcji, znalezienie właściwej, kochającej rodziny.

Głównym założeniem tego projektu było wypracowanie jednolitych zasad – wzorca funkcjonowania ośrodków adopcyjnych. Wypracowane „Standardy" mają charakter wytycznych i wskazówek – służą jako pomoc w prowadzeniu postępowania adopcyjnego. Podczas prac nad „Standardami" brano pod uwagę – najważniejszą z perspektywy Rzecznika Praw Dziecka – dziecięcą podmiotowość oraz przepisy Konwencji o prawach dziecka.

[804] ZEW.442.46.2016.ZA, ZEW.442.47.2016.ZA

„Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" zawierają wytyczne dotyczące: zasad procedury adopcyjnej, nadzoru ośrodka adopcyjnego nad przebiegiem osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych, warunków sporządzania wywiadu adopcyjnego, dokumentacji prowadzonej przez ośrodki adopcyjne, kadry, wyposażenia i warunków lokalowych ośrodka adopcyjnego.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka wypracowana przez Zespół propozycja powinna być podstawą do szerokiej dyskusji o procedurze adopcji i zaowocować wdrożeniem przepisów istotnych z perspektywy bezpieczeństwa, interesów i dobra dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu[805] do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przekazał dokument stworzony przez Zespół ds. opracowania procedur adopcyjnych, wnosząc o zapoznanie się i rozpowszechnianie „Standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych" celem wdrożenia ich do codziennej praktyki organizacji pracy w ośrodkach adopcyjnych. Jednocześnie zwrócił się o rozważenie wprowadzenia zmian do rozporządzeń regulujących procedury adopcyjne.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka przedstawił Prezydentowi RP propozycje zmian przepisów ustawy o wspierani rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych zawiera Załącznik nr 14 do niniejszej Informacji.

■ Współpraca z Komendą Główną Policji

Współpraca Rzecznika z Komendą Główną Policji odbywała się w sposób stały i polegała na przekazywaniu przez KGP informacji w sprawach dotyczących niepokojących sytuacji związanych z najmłodszymi obywatelami m.in. nagłych zgonów lub ciężkiego pobicia dzieci przebywających pod władzą rodzicielską czy też wychowywanych w instytucjonalnych i rodzinnych formach pieczy zastępczej.

W związku ze współpracą z Komendą Główną Policji w 2016 roku Rzecznik podjął 11 spraw, które zostały wszczęte właśnie po otrzymaniu informacji o niepokojącym zdarzeniu wymagającym podjęcia działań na rzecz dziecka (informacje przekazywane były bezpośrednio na numer telefonu Rzecznika Praw Dziecka za pomocą wiadomości SMS). Sprawy te dotyczyły zarówno ciężkich zaniedbań opiekuńczych, jak i stosowania przemocy fizycznej, a nawet zgonów małoletnich.

[805] ZSR.442.31.2016.MS

■ **Współpraca w ramach pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem**

Rzecznik Praw Dziecka, jak co roku, włączył się w obchody Tygodnia Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem, który odbył się w dniach 22–27 lutego 2016 roku i był organizowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Przez cały tydzień w Biurze Rzecznika Praw Dziecka dyżurowali prawnik i psycholog, którzy udzielali potrzebującym porad prawnych i wsparcia.

Tydzień Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem organizowany jest przez Ministerstwo Sprawiedliwości od 2000 roku. Idea obchodów ma na celu zwrócenie szczególnej uwagi na potrzeby i prawa osób pokrzywdzonych przestępstwem – zarówno pełnoletnich, jak i najmłodszych obywateli.

W organizację obchodów, oprócz Rzecznika Praw Dziecka, aktywnie włączyli się: Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokuratura Generalna, Komenda Główna Policji, Krajowa Rada Kuratorów, Naczelna Rada Adwokacka, Krajowa Rada Radców Prawnych, Krajowa Rada Notarialna, Komenda Główna Straży Granicznej i Krajowa Rada Komornicza oraz Naczelna Izba Lekarska.

■ **Współpraca Rzecznika z jednostkami samorządu terytorialnego w ramach dyżurów specjalisty z Biura Rzecznika Praw Dziecka**

W 2016 roku bezpłatne porady w zakresie przestrzegania praw dziecka można było uzyskać w czterech miastach – Włocławku, Toruniu, Grudziądzu i Inowrocławiu, gdzie w ramach współpracy Rzecznika Praw Dziecka z władzami samorządowymi województwa kujawsko-pomorskiego, ustalono dyżury specjalistów z Biura Rzecznika.

W trakcie dyżuru zainteresowane osoby otrzymywały szczegółowe informacje dotyczące ochrony praw małoletnich oraz możliwości ich zabezpieczenia przed bezprawną ingerencją. Na spotkania z ekspertami Rzecznika Praw Dziecka w szczególności zapraszane były osoby posiadające informacje o naruszeniu praw dziecka. W trakcie dyżuru można było zgłosić indywidualne sprawy dotyczące np. zaniedbań lub stosowania przemocy wobec małoletnich, zagrożenia ich praw w sytuacjach konfliktów rodzicielskich czy też problemów w zapewnieniu dzieciom optymalnych warunków opiekuńczo-wychowawczych.

■ **Współpraca z Instytutem Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygła i Instytutem Matki i Dziecka oraz Głównym Inspektorem Sanitarnym**

Celem podjętych działań było wypracowanie jak najskuteczniejszych warunków do przeciwdziałania nadwadze i otyłości wśród dzieci i młodzieży oraz kształtowania prozdrowotnego stylu życia. Była to kontynuacja wcześniejszej współpracy w tym zakresie.

Wnioski z eksperckiej dyskusji zostały przekazane już w 2015 roku Przewodniczącemu Parlamentarnego Zespołu ds. Przeciwdziałania i Rozwiązywania Problemów Otyłości. W 2016 roku – wspólnie z tymi organami i instytucjami – Rzecznik monitorował wdrażanie reformy żywienia dzieci i młodzieży w szkołach oraz placówkach systemu oświaty[806].

■ **Współpraca w ramach powołanego przez Rzecznika Praw Dziecka Zespołu do spraw opracowania standardów mediacji szkolnej i rówieśniczej**

Rzecznik Praw Dziecka powołał Zespół ds. opracowania standardów mediacji szkolnej i rówieśniczej. W jego skład weszli wybitni eksperci w dziedzinie mediacji, prawa i psychologii. Zadaniem Zespołu jest opracowanie standardów mediacji szkolnej i rówieśniczej oraz m.in. Kodeksu Etyki Mediatora Rówieśniczego i Kodeksu Etyki Mediatora Szkolnego. Dokumenty te będą stanowić pomoc w upowszechnianiu wzorców konstruktywnej metody rozwiązywania sporów w edukacji, wzmacniając stosowane w szkołach metody wychowawcze oraz pomoc w tworzeniu centrów mediacji szkolnej i rówieśniczej czy uczniowskich klubików mediatorów rówieśniczych w placówkach oświatowych.

Poprzez mediację młody człowiek uczy się granic wolności, sposobu osiągania swojego celu i realizacji swoich potrzeb. Mediacja uczy też brania odpowiedzialności za swoje czyny i decyzje. Dzięki mediacji młodzież uczy się rozwiązywania konfliktów, wzajemnego szacunku, twórczego myślenia i otwartości, również na poglądy innych.

Młodzież ma szansę uznania i zrozumienia sytuacji z perspektywy drugiej strony. Uczniowie będący stronami konfliktu mogą decydować o sposobie naprawienia krzywdy, a inicjatywa rozwiązywania konfliktu i odpowiedzialność za realizację uzgodnionego wspólnie rozwiązania spoczywa w rękach stron.

Zadaniem szkoły, oprócz edukacji, jest przygotowanie młodego człowieka do pełnego uczestnictwa w życiu grupy. Szkoła to miejsce, w którym spotykają się osoby pochodzące z różnych środowisk rodzinnych i społecznych, coraz częściej z różnych kultur narodowych, wychowywanych w odmiennych światopoglądach. Konstruktywne rozwiązywanie konfliktów stymuluje rozwój umiejętności społecznych, przygotowujących ucznia do życia w demokratycznym państwie prawa. Daje także nową jakość pracy szkoły poprzez wzmacnianie podmiotowości i godności jednostki oraz szacunku do drugiego człowieka, wzmacnianie kultury dialogu i współodpowiedzialności za kształtowanie klimatu w szkole.

[806] ZEW.441.488.2016.KD, ZEW.442.4.2016.KD

Mediacja – zarówno rówieśnicza, jak i szkolna – przynosi bezpośrednie, indywidualne korzyści dla jej adresatów oraz korzyści pośrednie – na poziomie zmian w instytucji szkoły, wpływu na kulturę radzenia sobie z konfliktem i pozytywne relacje pomiędzy nauczycielami a innymi pracownikami szkoły, uczniami i rodzicami w sytuacji sporu.

■ **Współpraca z Parlamentem Rzeczypospolitej Polskiej**

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie uczestniczył w posiedzeniach Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, a także w posiedzeniach Komisji – m.in. Edukacji, Nauki i Młodzieży, Spraw Wewnętrznych, Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej, Finansów Publicznych, Polityki Społecznej i Rodziny, Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Zdrowia, Ustawodawczej oraz innych Komisji i Podkomisji parlamentarnych. Współpraca z Parlamentem Rzeczypospolitej Polskiej dotyczyła w szczególności udziału w pracach parlamentarnych nad projektami aktów prawnych. Rzecznik wielokrotnie uczestniczył również w posiedzeniach poszczególnych zespołów parlamentarnych.

■ **W ramach współpracy z organami władzy oraz instytucjami państwowymi Rzecznik Praw Dziecka brał udział w konsultacjach następujących projektów aktów prawnych oraz dokumentów:**

1) projektu ustawy o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela[807],
2) projektu ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe[808],
3) projektu ustawy Prawo oświatowe[809],
4) projektu ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci[810],
5) projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy[811],
6) projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich[812],
7) projektu ustawy o zmianie ustawy o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego oraz niektórych innych ustaw[813],
8) projektu ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw[814],

[807] ZEW.400.1.2016.JF
[808] ZEW.400.37.2016.JF
[809] ZEW.400.37.2016.JF
[810] ZSS.400.5.2016.JW
[811] ZSS.400.8.2016.JW
[812] Opinia RPD została przedstawiona podczas prac parlamentarnych
[813] ZSS.400.24.2016.KT

9) projektu ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (druk nr 189)[815],
10) projektu ustawy o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw[816],
11) projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie Rządowego programu pomocy dzieciom i uczniom w formie zasiłku losowego na cele edukacyjne, pomocy uczniom w formie wyjazdów terapeutyczno-edukacyjnych oraz pomocy dzieciom i uczniom w formie zajęć opiekuńczych i zajęć terapeutyczno-edukacyjnych w 2016 .[817],
12) projektu Sprawozdania Rzeczypospolitej Polskiej z wykonywania Konwencji w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty w latach 2012–2015[818],
13) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie wypoczynku dla dzieci i młodzieży[819],
14) projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia zmieniającego rozporządzenie w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych[820],
15) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego prowadzonego wobec nauczycieli oraz wznawiania postępowania dyscyplinarnego[821],
16) projektu rozporządzenia 2201/2003, dotyczącego jurysdykcji, uznawania wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000[822],
17) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół[823],

---

814 ZSM.422.12.2016.AC
815 ZSR.442.13.2016.MK
816 ZSS.400.2.2016.MW
817 ZEW.400.6.2016.ES
818 ZEW.400.20.2016.JR
819 ZEW.400.2.2016.AS
820 ZSS.400.6.2016.KT
821 ZEW.400.3.2016.JF
822 ZSM.422.9.2016.AD
823 ZEW.400.4.2016.MP

18) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli[824],
19) projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych warunków udzielania pomocy dzieciom i uczniom w formie zasiłku losowego na cele edukacyjne, pomocy uczniom w formie wyjazdów terapeutyczno-edukacyjnych oraz pomocy dzieciom i uczniom w formie zajęć opiekuńczych i zajęć terapeutyczno-edukacyjnych w 2016 r.[825],
20) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych[826],
21) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie organizacji roku szkolnego[827],
22) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli[828],
23) projektu rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych zasad postępowania w celu uznania świadectwa lub innego dokumentu albo potwierdzenia wykształcenia lub uprawnień do kontynuacji nauki uzyskanych w zagranicznym systemie oświaty[829],
24) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie formularza wniosku o udzielenie informacji z centralnego rejestru orzeczeń dyscyplinarnych[830],
25) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie Kolegium Arbitrażu Egzaminacyjnego[831],
26) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu wynagradzania przewodniczących komisji dyscyplinarnych i ich zastępców,

[824] ZEW.400.5.2016.JR
[825] ZEW.400.6.2016.AS
[826] ZEW.400.7.2016.JBR
[827] ZEW.400.8.2016.ES
[828] ZEW.400.9.2016.ES
[829] ZEW.400.10.2016.ES
[830] ZEW.400.11.2016.JF
[831] ZEW.400.12.2016.JF

przewodniczących składów orzekających oraz rzeczników dyscyplinarnych i ich zastępców, a także wysokości wynagrodzenia obrońcy z urzędu[832],

27) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie konkursu na stanowisko dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i stanowisko dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej[833],
28) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na egzaminatorów, sposobu prowadzenia ewidencji egzaminatorów oraz trybu wpisywania i skreślania egzaminatorów z ewidencji[834],
29) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw[835],
30) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie przeprowadzenia postępowania rekrutacyjnego oraz postępowania uzupełniającego do publicznych przedszkoli, szkół i placówek[836],
31) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie warunków wynagradzania egzaminatorów za udział w przeprowadzaniu sprawdzianu i egzaminów oraz nauczycieli akademickich za udział w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego[837],
32) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczyciela, trybu postępowania odwoławczego oraz składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego[838],
33) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie stażu adaptacyjnego oraz testu umiejętności w toku postępowania o uznanie kwalifikacji do wykonywania zawodu nauczyciela[839],

[832] ZEW.400.13.2016.JF
[833] ZEW.400.14.2016.JBR
[834] ZEW.400.15.2016.JBR
[835] ZEW.400.16.2016.ES
[836] ZEW.400.17.2016.ES
[837] ZEW.400.19.2016.JF
[838] ZEW.400.22.2016.JBR
[839] ZEW.400.23.2016.ES

34) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie regulaminu konkursu na stanowisko kuratora oświaty oraz trybu pracy komisji konkursowej[840],
35) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych[841],
36) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie organizacji kuratoriów oświaty oraz zasad tworzenia ich delegatur[842],
37) projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej zmieniającego rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji[843],
38) projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie rodzajów, zakresu i wzorów dokumentacji medycznej oraz sposobu jej przetwarzania[844],
39) projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach[845],
40) projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie sposobu pobierania materiału genetycznego oraz warunków i sposobów jego przechowywania[846],
41) projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich[847],
42) projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego[848],
43) projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości zmieniającego rozporządzenie w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich[849],

[840] ZEW.400.24.2016.ES
[841] ZEW.400.25.2016.ES
[842] ZEW.400.26.2016.JF
[843] ZEW.420.8.2016.MP
[844] ZSS.400.1.2016.KT
[845] ZSS.400.10.2016.KT
[846] ZSS.400.25.2016.KT
[847] ZSR.442.6.2016.MK
[848] ZSS.400.21.2016.KT
[849] ZSR.442.22.2016.MK

44) projektu rozporządzenia Ministra Zdrowia zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej[850],

45) projektu zarządzenia Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia zmieniającego zarządzenie w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju leczenie stomatologiczne[851],

46) projektu Parlamentarnego zespołu na rzecz praw dzieci do obojga rodziców w zakresie zmian prawa rodzinnego i opiekuńczego, kodeksu postępowania cywilnego, kodeksu karnego, ustawy o kuratorach sądowych, ustawy o pomocy osobom uprawionym do alimentów, ustawy kodeks cywilny oraz ustawy o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów[852].

[850] ZSS.400.3.2016.KT
[851] ZSS.400.13.2016.EK
[852] ZSR.442.13.2016.MK

VI. UPOWSZECHNIANIE PRAW DZIECKA

Rzecznik Praw Dziecka, realizując ustawowy obowiązek upowszechniania praw dziecka, inicjował oraz uczestniczył w wydarzeniach służących podnoszeniu świadomości, a także lepszemu poznaniu i zrozumieniu praw najmłodszych obywateli. Działania te prowadzone były zarówno wśród dzieci, jak i osób dorosłych. Istotnym elementem podejmowanych aktywności było współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, a także społecznymi doradcami Rzecznika Praw Dziecka, którzy w jego imieniu spotykali się z dziećmi oraz dorosłymi na terenie całego kraju.

1. DZIAŁALNOŚĆ BIEŻĄCA

1.1. Spotkania

Rzecznik Praw Dziecka spotykał się z dziećmi w szkołach, przedszkolach, szpitalach, świetlicach, domach kultury, miejscach wypoczynku i placówkach opiekuńczo-wychowawczych na terenie całej Polski. Również grupy zorganizowane odwiedzały Rzecznika w jego Biurze. Każde spotkanie było poświęcone propagowaniu wiedzy o prawach dziecka, dyskusji, a także omawianiu konkretnych sytuacji zgłaszanych przez dzieci.

Ogółem w roku 2016 roku w spotkaniach z Rzecznikiem lub jego przedstawicielami udział wzięło około 57 tys. dzieci.

Spotkania w Biurze Rzecznika miały formę warsztatów prowadzanych przez zespół psychologów z Zespołu Dziecięcego Telefonu Zaufania i Przyjęć Interesantów. Warsztaty kończyła otwarta dyskusja, a dzieci zgłaszały nurtujące je problemy oraz uzyskiwały informacje, jak radzić sobie w trudnych sytuacjach. Każdy uczestnik spotkania otrzymał także zestaw materiałów informacyjnych o prawach dziecka i Dziecięcym Telefonie Zaufania Rzecznika Praw Dziecka.

Upowszechniając wiedzę o prawach dziecka, Rzecznik Praw Dziecka spotykał się także ze studentami, którzy planują na co dzień pracować z dziećmi. Odwiedził uczelnie wyższe m.in. w: Chełmie, Gdańsku, Krakowie i Wrocławiu, Legnicy, Warszawie, Szczecinie.

W czasie spotkań ze studentami i pracownikami uczelni wyższych Rzecznik Praw Dziecka kładł szczególny nacisk na konieczność podejmowania działań na rzecz zapobiegania wszelkiego rodzaju przemocy wobec dzieci oraz potrzebę natychmiastowej reakcji na krzywdę najmłodszych – zarówno fizyczną, jak i psychiczną. Każde spotkanie kończyła merytoryczna dyskusja o prawach dziecka w Polsce, dotycząca zarówno aspektów

teoretycznych, jak i praktycznych, pomocnych w przyszłych działaniach zawodowych słuchaczy.

1.2. Listy okolicznościowe

Rzecznik Praw Dziecka wystosował w 2016 roku następujące listy okolicznościowe:

- do Dzieci i Młodzieży z okazji ferii zimowych (13 stycznia),
- do Harcerzy z okazji Dnia Myśli Braterskiej (22 lutego),
- do Uczniów klas VI szkół podstawowych w związku ze sprawdzianem kończącym edukację w szkole podstawowej (23 marca),
- do Uczniów klas III gimnazjum w związku z egzaminem gimnazjalnym (12 kwietnia),
- do Rodziców Zastępczych z okazji Dnia Rodzicielstwa Zastępczego (30 maja),
- do Rodziców, Opiekunów i Wychowawców z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka (31 maja),
- do Uczniów z okazji zakończenia Roku Szkolnego 2015/2016 (21 czerwca),
- do Uczniów z okazji rozpoczęcia Roku Szkolnego 2016/2017 (29 sierpnia),
- z okazji Ogólnopolskiego Dnia Przedszkolaka (8 września),
- z okazji Światowego Dnia Orderu Uśmiechu (17 września),
- do Nauczycieli, Wychowawców i Pracowników Oświaty z okazji Dnia Edukacji Narodowej (7 października),
- do Dyrektorów, Wychowawców i Nauczycieli Szkół i Przedszkoli w związku z Ogólnopolskim Dniem Praw Dziecka (20 października),
- do Dzieci z okazji Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka (15 listopada),
- do Pracowników Socjalnych z okazji Dnia Pracownika Socjalnego (18 listopada),
- do Wolontariuszy z okazji Międzynarodowego Dnia Wolontariusza (5 grudnia),
- do Dorosłych świętujących nadchodzący Nowy Rok (30 grudnia).

1.3. Odznaka Honorowa za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka

Rzecznik Praw Dziecka po raz kolejny uhonorował osoby i instytucje ustanowioną[853] przez Prezydenta RP Odznaką Honorową za Zasługi dla Ochrony Praw Dziecka INFANTIS DIGNITATIS DEFENSORI. W 2016 roku wyróżnionych zostało 66 osób i instytucji.

[853] Dz. U. z 2013 r. poz. 333

1.4. Społeczna Rada Doradcza Rzecznika Praw Dziecka

Podobnie jak w latach ubiegłych, w 2016 roku swoją pracę kontynuowała Społeczna Rada Doradcza Rzecznika Praw Dziecka. W jej skład weszli m.in. przedstawiciele środowisk naukowych, medycznych, prawniczych, artystycznych, organizacji pozarządowych, Policji, a także osoby aktywnie zaangażowane w działania na rzecz poprawy jakości życia dzieci w Polsce.

Zadaniem Członków Rady jest wsparcie Rzecznika Praw Dziecka we wszystkich obszarach jego działalności, zgodnie ze swoimi umiejętnościami i kompetencjami. Społeczna Rada Doradców podejmuje czynności, których głównym celem jest poprawa stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce oraz szeroko rozumiana edukacja w tym zakresie. Członkowie Rady, poprzez spotkania z dziećmi i dorosłymi w całym kraju w 2016 roku, podejmowali aktywność w zakresie upowszechniania praw dziecka. Działając z upoważnienia Rzecznika Praw Dziecka, prowadzili również działania monitorujące i interwencyjne w sprawach indywidualnych.

Skład osobowy Społecznej Rady Doradczej stanowi Załącznik nr 10 do niniejszej Informacji.

2. WYDARZENIA

2.1. Najlepsze gry dotyczące praw dziecka

28 stycznia 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka rozstrzygnął konkurs na grę planszową oraz komputerową dotyczącą praw dziecka. Do konkursu nadesłano kilkadziesiąt zgłoszeń. Autorami zgłoszonych projektów gier były zarówno dzieci, jak i dorośli, którzy wykazali się kreatywnością oraz umiejętnościami graficzno-plastycznymi. Jury oceniało prace, biorąc pod uwagę następujące kryteria: dobór tematyki, wartość merytoryczną, realizację i możliwości produkcyjne, wrażenia ogólne oraz grywalność.

I miejsce w kategorii gier planszowych zajął zespół w składzie: Marta Grabowska, Katarzyna Wolfigiel oraz Antoni Łuchniak; II miejsce: Ewa Jakaczyńska i Piotr Siłka, III miejsce przypadło Adamowi Kwapińskiemu.

Wśród prac, z którymi zapoznał się Rzecznik były także gry komputerowe. Po konsultacji z jury odstąpił on od przyznania nagród. Postanowił wyróżnić jednak pracę Piotra Zatwarnickiego.

Wręczenie nagród laureatom konkursu odbyło się 22 lutego. Spotkanie z twórcami gier było okazją do praktycznego sprawdzenia grywalności projektów.

2.2. Tydzień Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem

Rzecznik Praw Dziecka tradycyjnie włączył się w obchody Tygodnia Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem (22–27 lutego), organizowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Przez cały tydzień w Biurze RPD prowadzono dodatkowe dyżury prawnika i psychologa. Bezpłatne porady specjalistów z Biura Rzecznika Praw Dziecka udzielane były bezpośrednio oraz pod numerem telefonu 800 12 12 12 (Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka).

2.3. Forum „Mądra promocja – prezentacja działań społecznych"

15 marca 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył w Forum „Mądra promocja – prezentacja działań społecznych", zorganizowanym przez Polską Fundację Dzieci i Młodzieży. Podczas wydarzenia przedstawiciele organizacji pozarządowych z całego kraju dyskutowali o różnych aspektach dotyczących promocji działań społecznych adresowanych do dzieci i młodzieży. Tematami warsztatów były m.in. projektowanie identyfikacji wizualnej, planowanie wydarzeń czy współpraca lokalna.

2.4. Pierwsze Urodziny Polskiego Radia Dzieciom

31 marca 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka był gościem specjalnym urodzinowego koncertu z okazji pierwszej rocznicy założenia Polskiego Radia Dzieciom. Wydarzenie w Studiu Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego zgromadziło kilkuset przedszkolaków wraz z opiekunami. Koncert zorganizowało Polskie Radio Dzieciom wraz z Radiową Jedynką.

Rzecznik apelował o utworzenie kanału radiowego dedykowanego dzieciom już kilka lat wcześniej. Polskie Radio Dzieciom rozpoczęło nadawanie programu 1 kwietnia 2015 r. Na antenie pojawiły się programy edukacyjne, rozrywkowe, a także poszerzające wiedzę najmłodszych i zachęcające ich do kreatywności.

2.5. 5 lat Grupy PaT w Górze Kalwarii

2 kwietnia 2016 roku Rzecznik uczestniczył w uroczystości 5-lecia Grupy PaT w Górze Kalwarii. PaT to ważny program profilaktyki rówieśniczej, który skutecznie promuje wśród młodych ludzi modę na życie bez uzależnień i przemocy.

2.6. Moc bez przemocy

8 kwietnia 2016 roku w Biurze Rzecznika Praw Dziecka został rozstrzygnięty konkurs „Moc bez przemocy", zorganizowany przez Fundację Dziecko i Rodzina oraz Fundację po Drugie. Odbył się w ramach kampanii „19 dni przeciwko przemocy i krzywdzeniu", objętej honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka. Konkurs adresowany był do dzieci powyżej 11. roku życia i polegał na przygotowaniu pracy literackiej nt. przemocy rówieśniczej.

2.7. Wykład na Uniwersytecie Dzieci

7 maja 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wygłosił wykład pn. „Prawa dziecka w Polsce i na świecie" dla studentów Uniwersytetu Dzieci we Wrocławiu. Podczas wystąpienia udzielił odpowiedzi na pytania: jakie prawa mają dzieci, dlaczego prawa dziecka nie są przestrzegane w równym stopniu we wszystkich krajach świata, czym jest Konwencja o prawach dziecka oraz na czym polega praca Rzecznika Praw Dziecka.

Słuchaczami wykładu było 300 studentów Fundacji Uniwersytet Dzieci w wieku 10–11 lat. To pierwszy i największy uniwersytet dziecięcy w Polsce działający na zasadach non-profit.

2.8. Rozstrzygnięcie konkursu „Ośmiu Wspaniałych"

19 maja 2016 roku Rzecznik wziął udział w XXIII Stołecznej Gali Samorządowego Konkursu Nastolatków „Ośmiu Wspaniałych". Celem inicjatywy jest promowanie pozytywnych, prospołecznych postaw i działań młodzieży na rzecz najbliższego otoczenia: grupy rówieśniczej, sąsiadów, osiedla, szkoły, klasy oraz upowszechnianie zachowań życzliwości na co dzień, jako antidotum na agresję i brutalizację życia. Konkurs jest adresowany do młodych ludzi, wyróżniających się nienaganną postawą w codziennym życiu, m.in. skutecznością społecznego, wzorcotwórczego działania, wysoką kulturą osobistą, brakiem nałogów, empatią i życzliwością. Jest organizowany w 85 miastach w całej Polsce.

Podczas Gali wyłoniono i nagrodzono laureatów, ale doceniono również uczestników projektu wychowawczego Fundacji „Świat na TAK" – Kluby Ośmiu (Ósemeczki) oraz dyrektorów i wychowawców.

2.9. XXII sesja Sejmu Dzieci i Młodzieży

1 czerwca 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w XXII sesji Sejmu Dzieci i Młodzieży. Jej tematem były tzw. miejsca pamięci. Młodzież z całego kraju większością głosów podjęła uchwałę w sprawie miejsc pamięci – materialnego świadectwa wydarzeń istotnych dla lokalnej i narodowej tożsamości. Posłanki i posłowie zobowiązali się tym samym do działań mających na celu propagowanie wiedzy o takich miejscach, ich promocji oraz wzrostu zainteresowania obiektami o charakterze historycznym wśród lokalnej społeczności.

Podczas wystąpienia Rzecznik zwrócił uwagę na konieczność respektowania prawa dziecka do wyrażania własnego zdania. Dodał, że 1 czerwca to zawsze dobra okazja, aby głos dzieci został usłyszany i zrozumiany.

W sejmowych ławach zasiadło 460 młodych posłów, którzy nad kształtem przyjętej uchwały pracowali w podkomisjach sejmowych. Sejmowe spotkanie młodzieży w Warszawie poprzedzone było wykonaniem zadania rekrutacyjnego.

Sejm Dzieci i Młodzieży zbiera się raz do roku 1 czerwca (w Międzynarodowy Dzień Dziecka). Polska jako pierwszy kraj w Europie zorganizowała tego typu przedsięwzięcie. Młodzi posłowie, wyłonieni w konkursie dla uczniów szkół podstawowych i średnich, zasiedli w sejmowych ławach już w 1994 r. z inicjatywy Kancelarii Sejmu oraz prezes Polskiej Akcji Humanitarnej Janiny Ochojskiej. Obecnie podobne przedsięwzięcia są realizowane m.in. w Portugalii, Francji, Wielkiej Brytanii, Finlandii i Czechach.

2.10.Finał programu „Twoje dane – twoja sprawa”

7 czerwca 2016 roku Rzecznik wziął udział w seminarium podsumowującym VI edycję Programu „Twoje dane – twoja sprawa”. Głównym celem programu, organizowanego od 2011 r. przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, pod honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka, jest promowanie najciekawszych inicjatyw mających na celu upowszechnienie wiedzy o ochronie danych osobowych i prawa do prywatności wśród uczniów oraz nauczycieli.

Podczas wystąpienia Rzecznik podkreślił, że prawo do prywatności jest jednym z podstawowych praw każdego człowieka, w tym także dziecka. Edukacja w zakresie ochrony prywatności i danych osobowych pozwala zapobiec tragediom, które mogą być efektem niewłaściwego lub nieświadomego korzystania z sieci

Zdaniem jury najlepszą inicjatywą edukacyjną podczas 6. edycji Programu okazała się gra planszowo-edukacyjna „Twoje dane – Twoja sprawa", przygotowana przez uczniów Publicznego Gimnazjum nr 18 im. prof. Jana Karskiego w Łodzi. Dla laureatów konkursu Rzecznik Praw Dziecka ufundował nagrody rzeczowe.

2.11.Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej

W dniach 29–30 czerwca 2016 roku w Mostach k. Gdyni odbyła się pierwsza edycja letniej Akademii Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej. Podczas spotkania z dziećmi i młodzieżą Rzecznik Praw Dziecka przekonywał, że mediacje pozwalają rozwiązać konflikty pomiędzy ludźmi lub instytucjami oraz ułatwiają nawiązywanie relacji na równych zasadach, dlatego można je rozumieć również jako swoiste spoiwo praw człowieka.

Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej jest wspólnym przedsięwzięciem Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych i Centrum Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej w Gdańsku. Uczestnikami Akademii są nauczyciele i uczniowie szkół z Gniezna, Ostrowa Wielkopolskiego i Poznania oraz Gdańska. Podmioty podjęły współpracę w 2015 roku, by stworzyć systemowe ramy funkcjonowania w Polsce mediacji szkolnej i rówieśniczej. Popularyzacja mediacji odbywa się poprzez cykliczne działania, jakimi są: letnia i zimowa Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej oraz całoroczne szkolenia w tym zakresie dla nauczycieli i uczniów.

Pierwsza letnia edycja Akademii była okazją do wymiany doświadczeń w spojrzeniu na mediację z perspektywy uczeń – nauczyciel (rozwiązywanie konfliktów w środowisku szkolnym) oraz dzieci – dorośli.

2.12.Światowy Dzień FAS

9 września 2016 roku Rzecznik uczestniczył w obchodach Światowego Dnia FAS w Gdańsku, zorganizowanych przez Fundację na Rzecz Dziecka i Rodziny Fascynacje, Gdańskie Centrum Profilaktyki Uzależnień oraz Zespół Szkół Specjalnych Nr 1 w Gdańsku.

To kolejne już wsparcie tej inicjatywy przez Rzecznika. Tym razem apelował on o odpowiedzialność i zachowanie całkowitej abstynencji przez kobiety będące w ciąży.

Symbolem gdańskich obchodów były latawce, które zostały wypuszczone nad Motławą. Uosabiały one dzieci z Płodowym Zespołem Alkoholowym (FAS), które przy udzieleniu odpowiedniej pomocy „mogą wzbić się w górę". Organizatorzy chcą złamać stereotyp, że dzieci z syndromem FAS rodzą się tylko w rodzinach dotkniętych problemem alkoholowym.

Wśród atrakcji dla uczestników obchodów znalazły się stoiska, na których przyszłe mamy mogły uzyskać odpowiedzi na nurtujące je pytania dotyczące ciąży.

W sprawie ochrony zdrowia i życia dziecka nienarodzonego Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie występował do resortów: Sprawiedliwości, Zdrowia oraz Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka zagrożonego na skutek nieodpowiedzialnego zachowania matek.

2.13.Porozumienie RPD i GIODO

Rzecznik Praw Dziecka i Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych podpisali oficjalne porozumienie o współpracy na rzecz poprawy stanu przestrzegania ochrony danych osobowych, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa danych dzieci. Porozumienie zawarto podczas wspólnej konferencji szkoleniowej pn. „Przestrzeganie praw dziecka i ucznia w praktyce szkolnej", która odbyła się w dniach 12–13 października 2016 roku.

Więcej informacji na temat współpracy w ramach porozumienia RPD i GIODO w rozdziale „Współpraca z organami władzy oraz instytucjami państwowymi".

2.14.Monitoring społecznej akceptacji Polaków dla przemocy w wychowaniu

14 listopada 2016 roku w Biurze Rzecznika Praw Dziecka odbyła się konferencja, podczas której zaprezentowano najnowsze dane prowadzonego przez Rzecznik monitoringu społecznej akceptacji Polaków dla przemocy w wychowaniu. Wyniki raport z 2016 roku wskazują, że 46% Polaków akceptuje klapsy, a co szósty uważa, że tzw. lanie nie szkodzi dziecku. Podczas konferencji Rzecznik przypomniał, że ograniczenie przemocy wobec dzieci jest dla niego priorytetem.

W 2011 roku w wymierzeniu klapsa niczego złego nie widziało 69% respondentów, z czego 18% było ich zagorzałymi zwolennikami. Dziś ich liczba spadła w sposób zdecydowany – odpowiednio do 46% i 12%. Z 36% do 17% zmniejszył się natomiast odsetek rodziców, którzy aprobują tzw. lanie.

Wyciąg z raportu stanowi Załącznik nr 11 do niniejszej Informacji.

2.15.„Prawa dziecka w obszarach społecznych"

15 listopada 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych zainaugurowali cykl ogólnopolskich konferencji naukowych pn. „Prawa dziecka w obszarach

społecznych”. Pierwsze wydarzenie w ramach cyklu skupiło się na problemie praw dziecka w konstelacji rodzinnej i placówkach oświatowych.

Organizatorzy zapowiedzieli, że podczas kolejnych konferencji będą zwracać uwagę na prawa dziecka w różnych obszarach społecznych, dlatego ich uczestnikami mogą być pracownicy wszelkich instytucji, które pracują dla dzieci lub z dziećmi.

2.16.„Dziecko swoje prawa ma” – premiera ważnej książki

25 listopada 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w premierze książki „Dziecko swoje prawa ma” autorstwa Doroty Zawadzkiej, psychologa i Społecznego Doradcy Rzecznika. Na kartach książki spisano rys historyczny praw dziecka, także w przystępny sposób omówiono najważniejsze prawa dziecka. Autorka zaprosiła do dyskusji dzieci oraz ekspertów z zakresu praw dziecka. W publikacji znalazło się miejsce na wspomnienie najważniejszych myśli Janusza Korczaka, spis książek polecanych dla dzieci i rodziców oraz omówienie kampanii społecznych Rzecznika Praw Dziecka. Książka została wydana pod Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka.

2.17.Ogólnopolski Dzień Praw Dziecka 2016

■ Uroczyste obchody w Brzegu

Obchody Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka w 2016 roku dobyły się w Brzegu na Opolszczyźnie. Miasto zwyciężyło w konkursie ogłoszonym przez Rzecznika Praw Dziecka.

Uchwałę w sprawie ustanowienia Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka (20 listopada) – na wniosek Rzecznika Praw Dziecka – podjął 7 listopada 2014 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Posłowie zgodzili się, że w polskim kalendarzu powinien znaleźć się dzień, podczas którego głośniej niż zwykle powinno się mówić, że dzieci mają swoje prawa, przypominać, że są one niezbywalne i należy ich zawsze przestrzegać.

Obchody rozpoczęły się 14 listopada spotkaniem warsztatowym dla rodziców dzieci przedszkolnych poprowadzonym przez Dorotę Zawadzką oraz warsztatami plastycznymi Edwarda Lutczyna dla dzieci szkół podstawowych.

W trakcie kolejnych dni odbyły się: sesja naukowa dla szkół gimnazjalnych, której gośćmi byli Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak oraz sędzia Anna Maria Wesołowska; spotkanie autorskie w Oddziale dla Dzieci Miejskiej Biblioteki Publicznej z Anną Czerwińską-Rydel, a także spotkania warsztatowe dla rodziców dzieci 0–3 i nauczycieli. W brzeskim ratuszu przeprowadzono debatę młodzieży „Moje prawa”. Dodatkowo

15 listopada i 18 listopada w małej sali stropowej brzeskiego Ratusza prowadzona była poradnia prawna z zakresu przestrzegania praw dziecka

W czwartek 17 listopada w Brzeskim Centrum Kultury wystawiono spektakl „Był taki dom" w wykonaniu dzieci, młodzieży i dorosłych z BCK i Zespołu Szkół nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi. Po spektaklu odbyło się otwarte spotkanie z Rzecznikiem Praw Dziecka.

W piątek 18 listopada na Placu Polonii Amerykańskiej została przeprowadzona udana próba pobicia rekordu we wspólnym śpiewaniu piosenki o prawach dziecka. Piosenkę „Dziećmi jesteśmy tylko raz" zaśpiewało wspólnie 2 800 osób.

Ks. prof. Adam Solak, Społeczny Doradca Rzecznika Praw Dziecka, wykładowca Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie podczas niedzielnej homilii podkreślił znaczenie praw dziecka oraz zaapelował o wychowywanie dzieci bez stosowania przemocy. O godzinie 10:00 z Sali Stropowej brzeskiego Ratusza wystartowała Gra Miejska pn. „Ambasadorowie Praw Dziecka". Jej finał odbył się w Parku Wolności, a towarzyszyła mu ceremonia odsłonięcia „Ławeczka Korczakowskiej" pełnej cytatów Starego Doktora.

W południe na Dużej Scenie Brzeskiego Centrum Kultury odbył się koncert Majki Jeżowskiej oraz odsłonięto pamiątkową tablicę umieszczoną na fasadzie budynku. Na pamiątkę Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2016 miasto Brzeg otrzymało miano Miasta Przyjaznego Prawom Dziecka. Po południu odbyła się Uroczysta Gala podsumowująca obchody Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka i premiera spektaklu profilaktycznego „Sekret" w wykonaniu młodzieży z Brzegu.

■ Obchody w całej Polsce

Na ogłoszony przez Rzecznika Praw Dziecka konkurs na lokalne obchody Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka spłynęło kilkaset zgłoszeń, które zawierały szczegółowy opis inicjatyw, fotorelacje oraz np. odnośniki do stron internetowych, na których opisywano przeprowadzone wydarzenia.

Biorące udział w konkursie placówki informowały o zorganizowanych debatach, szkolnych akademiach i konkursach poświęconych prawom dziecka. Najmłodsi wcielali się w rolę dziennikarzy, aktorów, reżyserów, a nawet sędziów. Młodzi ludzie świętując wyszli z przekazem poza mury szkolne. Odbyło się wiele manifestacji, marszy oraz happeningów. Nie zabrakło także refleksji dotyczących spuścizny Janusza Korczaka oraz przemyśleń związanych z Konwencją o prawach dziecka. Podobnie jak w zeszłym roku, nie sposób było

wybrać jednego zwycięzcy. Rzecznik Praw Dziecka postanowił wyróżnić dyplomami 32 placówki, które przysłały najciekawsze sprawozdania.

2.18.15-lecie RPD i 35-lecie KOPD – wspólny jubileusz

Głównym punktem obchodów 15-lecia powołania instytucji Rzecznika Praw Dziecka oraz powstania Komitetu Ochrony Praw Dziecka była konferencja „Prawa dziecka w teorii i praktyce", która odbyła się w Auli im. Janusza Korczaka Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Zgromadziła specjalistów zajmujących się w swojej pracy naukowej zagadnieniami związanymi z ochrona praw dziecka oraz dziedzictwem Janusza Korczaka. W sesji plenarnej wystąpili: Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak, Przewodnicząca Zarządu Krajowego Komitetu Ochrony Praw Dziecka Mirosława Kątna, prof. dr hab. Barbara Smolińska-Theiss oraz prof. Ewa Jarosz. W sesji plenarnej głos zabrali: ks. prof. Adam Solak, prof. dr hab. n. med. Agnieszka Gmitrowicz, Beata Sobocińska – Dyrektor Zespołu Edukacji i Wychowania BRPD, a także z ramienia KOPD Patrycja Kurowska-Kowalczyk seksuolog, psychoterapeutka oraz Karolina Budzik, psycholog, psychoterapeutka, seksuolog.

Uroczysta gala jubileuszowa odbyła się 29 listopada w Teatrze 6. piętro w Warszawie. Rzecznik Praw Dziecka oraz Przewodnicząca Zarządu Krajowego Komitetu Ochrony Praw Dziecka – podsumowali lata działalności na rzecz dzieci w Polsce, przypomnieli najważniejsze osiągnięcia obu instytucji oraz sylwetki najważniejszych dla nich postaci. W Gali udział wzięło wiele osób, dla których dziecko jest najwyższą wartością, w tym gość szczególny – prof. Jadwiga Bińczycka, przedstawiciele organów konstytucyjnych (m.in. NIK, GIODO, GIS), posłowie i senatorowie, samorządowcy, wybitni naukowcy, społeczni doradcy RPD, Kawalerowie Orderu Uśmiechu, Korczakowcy, członkowie oddziałów terenowych KOPD.

2.19.Konkurs Rzecznika Praw Dziecka na pracę dyplomową

W 2016 roku – podobnie jak w latach poprzednich – Rzecznik Praw Dziecka ogłosił konkurs na pracę magisterską i doktorską poruszającą tematykę praw dziecka. Była to VII edycja konkursu.

Nadesłane prace były oceniane przez Komitet Konkursowy w składzie: prof. Barbara Smolińska-Theiss (przewodnicząca), prof. Ewa Jarosz, prof. Marek Konopczyński, prof. Leszek Stadniczeńko, ks. prof. Adam Solak, dr Paweł Jaros, sędzia Agnieszka Rękas.

Komitet, po zapoznaniu się przedstawionymi pracami, nie zarekomendował Rzecznikowi Praw Dziecka przyznania nagród.

3. KAMPANIE SPOŁECZNE

W 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka kontynuował w mediach dwie kampanie społeczne.

W lutym i czerwcu w kinach sieci Cinemacity i Multikino w całej Polsce został wyemitowany spot dotyczący Dziecięcego Telefonu Zaufania. Kampania skierowana była do ogółu społeczeństwa, a jej celem była promocja telefonu zaufania oraz zwrócenie uwagi na to, że nikt nie ma prawa łamać praw dziecka, zagwarantowanych w Konwencji o prawach dziecka oraz uświadomienie najmłodszym, gdzie mogą szukać pomocy w razie pojawienia się problemu. Kampania dotarła do ponad 320 000 widzów.

W grudniu natomiast przypomniane zostały bilbordy i plakaty kampanii „Reaguj. Masz prawo", które pojawiły się w wielu miejscach w Polsce, łącznie w 328 lokalizacjach na nośnikach wielkoformatowych oraz nośnikach w komunikacji publicznej. Zainicjowana przez Rzecznika Praw Dziecka w 2013 roku kampania społeczna „Reaguj. Masz prawo" ma na celu zmianę biernych postaw wobec aktów krzywdzenia dzieci, a także zmniejszenie społecznego przyzwolenia na stosowanie przemocy.

4. WYDARZENIA POD PATRONATEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA

Rzecznik Praw Dziecka w 2016 roku objął honorowym patronatem 275 wydarzeń. Były one realizowane m.in. przez organizacje pozarządowe, placówki naukowe oraz organy administracji państwowej. Przyznając patronat, Rzecznik w szczególny sposób kierował się kryterium upowszechniania praw dziecka i działaniami skutkującymi poprawą stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce.

Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka stanowi Załącznik nr 7 do niniejszej Informacji.

5. WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

5.1. Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy

Rzecznik Praw Dziecka tradycyjnie wsparł akcję Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, przekazując na aukcję sygnowaną kopię karykatury Janusza Korczaka autorstwa Jacka Frankowskiego oraz pióro z grawerem RPD. Podczas 24. Finału w studiu TVP spotkał się z 9-letnim Bartkiem, który w bohaterski sposób uratował swoją mamę, dzwoniąc pod

numer alarmowy 112 i przekazując najważniejsze informacje, tak aby pomoc mogła przybyć jak najszybciej.

Zarówno WOŚP, jak i Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie proponowali rozszerzenie treści zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych o kwestię udzielania pierwszej pomocy, z uwzględnieniem edukacji w klasach I–III. Nauce pierwszej pomocy w szkole podstawowej, gimnazjum oraz w szkole ponadgimnazjalnej powinna zostać nadana ranga zajęć edukacyjnych.

5.2. Z Fundacją Pokolenia oraz Fundacją Ośrodka Badań i Analiz Społecznych o prawach ucznia

6 maja 2016 roku w Biurze Rzecznika Praw Dziecka zaprezentowano raport z badań „Monitoring praw uczniowskich w szkołach obszaru nadwiślańskiego". Raport Fundacji Pokolenia oraz Fundacji Ośrodka Badań i Analiz Społecznych był efektem półrocznych, kompleksowych badań dotyczących praw ucznia w szkołach regionu nadwiślańskiego, przeprowadzonych pod honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka. Autorzy kierowali się potrzebą stworzenia wielowymiarowej diagnozy przestrzegania praw uczniowskich w gimnazjach, liceach i technikach w powiatach województwa pomorskiego: tczewskim, nowodworskim, malborskim, starogardzkim, kwidzyńskim oraz sztumskim. Udział wzięli w nich uczniowie, nauczyciele, pracownicy administracyjni rodzice, a nawet urzędnicy.

Z raportu wynika, że Polscy uczniowie odczuwają tzw. triadę braków: (1) brak swobody w wyrażaniu własnego Ja, własnych emocji i poglądów; (2) brak poczucia bycia dostrzeganym przez dorosłych w szkole (koncentracja na wynikach, nie procesie rozwojowym); (3) brak poczucia wspólnotowości, autentycznych relacji i budowania społeczności.

Raport zwraca również uwagę m.in. na takie kwestie, jak: nieskuteczność szkolnych statutów, kontekstowy charakter edukacji o prawach ucznia czy bariery demokratyzacji stosunków szkolnych.

5.3. Z organizacjami pozarządowymi na Dolnośląskim Kongresie Obywatelskim

16 maja 2016 roku Rzecznik wziął udział w II Dolnośląskim Kongresie Obywatelskim, który odbył się w Krzyżowej k. Świdnicy. Uczestnicy paneli dyskusyjnych zastanawiali się m.in. po co i jak angażować młodych ludzi do działań obywatelskich (panel prowadził Rzecznik Praw Dziecka z młodzieżą z Głogowa i Świdnicy), czy administracja

publiczna rzeczywiście chce współpracować z organizacjami pozarządowymi oraz rozmawiali o rozwoju lokalnym wspieranym przez społeczeństwo.

Rzecznik w wystąpieniu podkreślił, że trzeci sektor wykonuje dziś ogromną pracę, nierzadko wyręczając w zadaniach instytucje państwowe i będąc często kołem zamachowym rozwoju wielu dziedzin życia. Powiedział, że organizacje pozarządowe potrzebują wsparcia i poczucia, że ich zdanie liczy się w publicznej dyskusji. Wyraził także zadowolenie z dużego zaangażowania młodych ludzi w pracę tych organizacji.

Organizatorem Kongresu była Dolnośląska Federacja Organizacji Pozarządowych wraz z 33 stowarzyszeniami, fundacjami i samorządami.

5.4. Z Koalicją na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej o deinstytucjonalizacji opieki nad dziećmi

22 czerwca 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w IV Kongresie Rodzicielstwa Zastępczego „Dziecko jest najważniejsze". Podczas Kongresu mówiono wiele o deinstytucjonalizacji opieki nad dziećmi, budowaniu przywiązania w rodzinach zastępczych, psychicznym wspieraniu dzieci w pieczy czy codziennej pracy. Przedstawiono sędziowską perspektywę umieszczania dzieci w pieczy zastępczej i zadania zlecane organizacjom pozarządowym. Zaprezentowano także lokalne dobre praktyki w tym zakresie.

Organizatorem Kongresu – jak co roku – była Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej.

5.5. Z Caritas przeciwko ubóstwu dzieci

29 sierpnia 2016 roku Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w uroczystym finale podsumowującym ósmą edycję akcji „Tornister Pełen Uśmiechów", której honorowo patronuje, zorganizowanej przez Caritas. Wydarzenie odbyło się na Placu Teatralnym przy Centrum Spotkania Kultur w Lublinie. Animacje, pokazy sztukmistrzów, występ chórów, koncert jedynego rapującego księdza w Polsce Jakuba Bartczaka – to tylko niektóre z atrakcji, które towarzyszyły kulminacyjnemu punktowi harmonogramu – przekazaniu wyprawek. Podobnie jak w ubiegłych latach, przygotował je również Rzecznik Praw Dziecka. Otrzymali je Ania (14 lat), Marysia (12 lat), Kacper (9 lat), Aleksander (7 lat) i Bartek (8 lat). Do tornistrów trafiły najpotrzebniejsze przybory szkolne: zeszyty, bloki, kredki, ołówki, flamastry czy linijki. W plecakach dodatkowo znalazły się materiały edukacyjne poświęcone prawom dziecka, w tym książki: „Moje prawa, ważna sprawa", „Mam prawo i nie zawaham się go użyć" oraz „Dzieciaki z ulicy Tulipanowej".

5.6. Z Fundacją Dajemy Dzieciom Siłę o walce z przemocą wobec dzieci

24 października 2016 roku w Warszawie odbyła się 13. Ogólnopolska Konferencja Pomoc Dzieciom – Ofiarom Przestępstw. W pierwszym dniu spotkań kilkuset profesjonalistów z całego świata, na co dzień stykających się z problematyką przemocy w pracy zawodowej, uczestniczył Rzecznik Praw Dziecka, patron honorowy wydarzenia.

Ogólnopolska Konferencja „Pomoc Dzieciom – Ofiarom Przestępstw" organizowana jest przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę od 2004 r., przy współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości i Urzędem m.st. Warszawy.

Tematem przewodnim spotkań jest pomoc dzieciom, które doświadczyły różnych form przemocy i wykorzystywania, a także ochrona praw dzieci, które uczestniczą w procedurach prawnych.

Rzecznik Praw Dziecka, mówiąc o projekcie zaostrzenia kar za przestępstwa przeciwko najmłodszym, przypomniał wyniki badań określających stosunek Polaków do bicia dzieci oraz zaapelował o ratyfikację III Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień.

Podczas XIII edycji Konferencji krajowi i zagraniczni eksperci przedstawili modelowe rozwiązania zapobiegania przestępstwom wobec dzieci oraz najnowsze ustalenia empiryczne i teoretyczne dotyczące problemu krzywdzenia dzieci. Zaprezentowano także projekty i inicjatywy praktycznej pomocy dzieciom-ofiarom przestępstw i ich rodzinom oraz profesjonalne wydawnictwa dotyczące tej problematyki. W programie znaleziono czas na sesje plenarne, wykłady i warsztaty w mniejszych grupach.

6. PUBLIKACJE

W ramach biblioteki Rzecznika Praw Dziecka w 2016 roku ukazały się następujące publikacje:

- **„Ochrona rozwoju dziecka przed zagrożeniami" Marzena Czaja**

Jest to publikacja pracy nagrodzonej w V edycji konkursu Rzecznika Praw Dziecka na najlepszą pracę magisterską dotyczącą problematyki praw dziecka. Przekrojowo i kompleksowo ujmuje ona stan prawny – zarówno międzynarodowe standardy ochrony praw dziecka, jak i porządek krajowy służące ochronie praw dziecka. Pokazuje też drogę dostosowania polskiego system prawnego do wymogów Unii Europejskiej i ich wpływu na nasz porządek prawny.

- **„Ochrona praw dziecka w sytuacjach nadzwyczajnych" Małgorzata Andrzejczyk-Świątek**

Jest to publikacja pracy nagrodzonej w VI edycji konkursu Rzecznika Praw Dziecka na najlepszą rozprawę doktorską dotyczącą problematyki praw dziecka. Koncentruje się ona bardzo ważnych społecznie i niezwykle trudnych zagadnieniach związanych z „zawieszeniem" praw dziecka w sytuacjach nadzwyczajnych. Poszerza tym samym katalog publikacji dotyczących ochrony praw dziecka o studium przypadku z perspektywy derogacji zobowiązań w dziedzinie praw człowieka. Co istotne, nie ogranicza się wyłącznie do sytuacji konfliktu zbrojnego, ale dotyczy także innych sytuacji wyczerpujących przesłanki pojęcia, którym posługują się traktatowe klauzule derogacyjne: „wojna lub inne niebezpieczeństwo publiczne zagrażające życiu narodu". Autorka przeanalizowała ustawodawstwo światowe i europejskie w tym zakresie oraz dokonała uszczegółowionych analiz sytuacji w perspektywie określonych struktur krajowych i międzynarodowych.

- **„Kocham. Nie biję"? Pomoc wobec dzieci w dyskursie publicznym" Anna Siejak**

Jest to publikacja pracy nagrodzonej nagrodą główną w V edycji konkursu Rzecznika Praw Dziecka na najlepszą pracę magisterską dotyczącą problematyki praw dziecka. W swojej pracy autorka analizuje problem przemocy wobec dzieci i omawia sposoby, za pomocą których kampanie i reklamy społeczne wprowadzają problem do dyskusji społecznej. Analizy Anny Siejak mają dużą wartość prakseologiczną i mogą posłużyć do poprawy działań na rzecz ograniczania problemu przemocy wobec dziecka.

- **„Dziecko jako podmiot sumienia i wyznania" Izabela Lach**

Jest to publikacja pracy nagrodzonej w VI edycji konkursu Rzecznika Praw Dziecka na najlepszą pracę magisterską dotyczącą problematyki praw dziecka. Pozycja przypomina, że tzw. trudne tematy stanowią problem pokoleniowy, rodzinny czy szkolny tam, gdzie brakuje dialogu, wysłuchania, szacunku i zrozumienia. Autorka prowadzi swoje rozważania w oparciu o myśl pedagogiczną Janusza Korczaka.

- **„Wykonywanie władzy rodzicielskiej i kontaktów w warunkach istnienia elementu zagranicznego" Kornelia Hendrych.**

Jest to publikacja pracy nagrodzonej w V edycji konkursu Rzecznika Praw Dziecka na najlepszą pracę magisterską dotyczącą problematyki praw dziecka. Autorka odnosi się w niej do najistotniejszych kwestii w relacjach między rodzicami a dziećmi – władzy rodzicielskiej i kontaktów z obojgiem rodziców. Omówione zostały zagadnienia materialne oraz

proceduralne krajowego i międzynarodowego prawa rodzinnego. Kornelia Hendrych porównuje polskie rozwiązania prawne ze zobowiązaniami międzynarodowymi, ukazując stopień harmonizacji norm krajowym z normami zawartymi w umowach i innych instrumentach międzynarodowych, zwracając uwagę na mankamenty tych rozwiązań oraz sugerując pożądane zmiany.

Ponadto w ramach biblioteki Rzecznika Praw Dziecka ukazały się wznowienia tytułów: „Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka", „Prawo Dziecka do szacunku" i „Jak kochać dziecko" Janusza Korczaka, „Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)" pod redakcją naukową S. L. Stadniczeńki, „Prawa Dziecka. Dokumenty ONZ Zbiór i opracowanie." Paweł J. Jaros, Marek Michalak.

Pod honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka ukazały się następujące pozycje:

1) „Moje prawa – ważna sprawa!" (audiobook)[854]
2) „Kuba i Buba w szpitalu, czyli o prawach dziecka – pacjenta niemal wszystko" (audiobook)[855]
3) „Teraz tu jest nasz dom"[856]
4) „Hebanowe serce"[857]
5) „Ciasteczkowa choinka Żuczka Blo"[858]
6) „Kot Karima i obrazki"[859]
7) „Mam prawo!"[860]
8) „Dziecko swoje prawa ma"[861]

[854] A. Czerwińska-Rydel, R. Piątkowska, *Moje prawa – ważna sprawa!*, Warszawa 2016
[855] G Kasdepke, *Kuba i Buba w szpitalu, czyli o prawach dziecka – pacjenta niemal wszystko*, Warszawa 2016
[856] B. Gawryluk, Teraz tu jest nasz dom, Łódź 2016
[857] R. Piątkowska, *Hebanowe serce*, Łódź 2016
[858] M. Borroughdame, *Ciasteczkowa choinka Żuczka Blo*, 2016
[859] L. Bardijewska, *Kot Karima i obrazki*, Łódź 2016
[860] G. Kasdepke, *Mam prawo*, Łódź 2016
[861] D. Zawadzka, *Dziecko swoje prawa ma – Prawa dziecka dla rodziców*, Warszawa 2016

UWAGI
O STANIE PRZESTRZEGANIA
PRAW DZIECKA

WSTĘP

Dokonując oceny stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce, należy zwrócić uwagę na zrealizowane w 2016 roku postulaty Rzecznika Praw Dziecka w zakresie poprawy ochrony praw najmłodszych obywateli.

Odnosząc się do stanu przestrzegania prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia, Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie wskazywał w wystąpieniach do Ministra Zdrowia i Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka na niedoszacowanie oraz niewystarczającą dostępność świadczeń stomatologicznych dla dzieci. Rzecznik wielokrotnie apelował o stworzenie kompleksowej polityki państwa w zakresie poprawy stanu zdrowia zębów u dzieci, obejmującej skuteczną profilaktykę oraz poprawę dostępności do świadczeń stomatologicznych.

W rezultacie Minister Zdrowia powołał *Zespół do spraw opracowania rozwiązań na rzecz poprawy stanu zdrowia jamy ustnej u dzieci,* który miał opracować rozwiązania zapewniające uzyskanie odpowiednich mechanizmów na wykształcenie właściwych postaw zdrowotnych dotyczących zdrowia jamy ustnej u całych rodzin. W jego pracach uczestniczyli przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka. Opracowany został dokument zawierający diagnozę stanu stomatologicznej opieki zdrowotnej dla dzieci i młodzieży, w którym zwrócono uwagę na: niezadawalający stan zdrowia jamy ustnej najmłodszej populacji, problemy organizacyjne w opiece zdrowotnej i potencjalne przyczyny niewydolności aktualnych rozwiązań, w szczególności na nieprawidłową wycenę procedur stomatologicznych dla dzieci i młodzieży. Wypracowana diagnoza potwierdziła wnioski zgłoszone przez Rzecznika. Zaproponowany model organizacji stomatologicznej opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą zakłada objęcie społeczeństwa powszechną edukacją zdrowotną dotyczącą stanu zdrowia jamy ustnej, w tym promowanie zdrowia jamy ustnej już wśród dzieci przedszkolnych. Jednocześnie zakłada wprowadzenie podziału na podstawową i specjalistyczną opiekę stomatologiczną dla dzieci, aby każde dziecko miało dostęp do wybranego lekarza podstawowej opieki stomatologicznej, który w razie potrzeby skieruje je do specjalisty.

Równocześnie zarządzeniem Prezesa NFZ z 27 czerwca 2016 r. Nr 51/2016 zmieniającym zarządzenie w sprawie określenia warunków zawierania i realizacji umów w rodzaju leczenie stomatologiczne, wprowadzono proponowane od wielu lat przez Rzecznika Praw Dziecka rozwiązanie, tj. współczynnik korygujący nieprawidłową, niską, wycenę procedur stomatologicznych dla dzieci – 1,2. To rozwiązanie umożliwia zwiększenie

odsetka leczonych dzieci przy równoczesnym zmniejszaniu zadłużania ośrodków ukierunkowanych na leczenie wyłącznie dzieci i młodzieży.

Zgłaszane przez Rzecznika Praw Dziecka postulaty dotyczące konieczności dokonania zmian w sposobie i poziomie finansowania opieki nad najmłodszymi pacjentami przyczyniły się do tego, że Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji włączyła do planu taryfikacji na rok 2017 obszar świadczeń w lecznictwie szpitalnym, dotyczących leczenia chorób dzieci. Skupiał on łącznie ponad 2% wydatków ponoszonych przez Narodowy Fundusz Zdrowia na realizację świadczeń w rodzaju leczenie szpitalne. Analizie poddane zostaną rzeczywiste koszty ponoszone przez świadczeniodawców na realizację świadczeń dedykowanych pacjentom do 18. roku życia. Dokonany również zostanie przegląd rozwiązań systemowych w tym zakresie w innych krajach. Agencja ogłosiła także rozpoczęcie postępowania prowadzonego na podstawie art. 31lc ust. 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych[862] w zakresie pozyskania danych finansowo-księgowych za rok 2015 w rodzaju rehabilitacja lecznicza. Powyższe stanowiło odpowiedź na wysunięty przez Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Zdrowia postulat o konieczności ponownej wyceny świadczeń w zakresie rehabilitacji ogólnoustrojowej w warunkach stacjonarnych dla dzieci.

Rzecznik wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność rozszerzenia kalendarza obowiązkowych szczepień ochronnych o szczepienia przeciwko pneumokokom. Na jego wniosek zostały one wprowadzone do kalendarza obowiązkowych szczepień ochronnych. Zasadność wprowadzenia tego szczepienia związana jest z poważnymi powikłaniami po zakażeniu wywołanym przez pneumokoki. Od 1 stycznia 2017 r. szczepieniem przeciwko pneumokokom objęte zostaną wszystkie dzieci urodzone po 31 grudnia 2016 r.

Rzecznik wielokrotnie podkreślał, że dzieci przewlekle chore na chorobę Leśniewskiego–Crohna powinny być otoczone prawidłową opieką zdrowotną. Dotychczas dedykowany im program był zbyt krótki do uzyskania remisji choroby. Od 1 stycznia 2017 r., zgodnie z przedstawionymi przez Rzecznika postulatami, długość programu lekowego dla dzieci cierpiących na chorobę Leśniowskiego–Crohna została wydłużona z 12 do 24 miesięcy. Jednocześnie lek, stosowany wcześniej wyłącznie w leczeniu choroby u dorosłych, został udostępniony również dla dzieci.

Rzecznik Praw Dziecka dostrzegając zagrożenie dla zdrowia dzieci wyrażające się w dostępności dla dzieci produktów leczniczych wydawanych bez konieczności uzyskania na nie recepty, już w 2015 roku apelował do Ministra Zdrowia, przekazując negatywne

[862] Dz.U. z 2016 r., poz. 1793 z późn. zm.)

stanowisko odnośnie projektu rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie Ministra Zdrowia z 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych[863]. Ówcześnie wprowadzone zmiany w prawie dały dziecku swobodę w nabywaniu środków hormonalnych do stosowania wewnętrznego bez przepisu lekarza. Rzecznik, uzasadniając wówczas swoje negatywne stanowisko wskazywał, że dziecko nie powinno być obciążane odpowiedzialnością za stosowanie środka hormonalnego, to odpowiedzialność dorosłego – rodzica i lekarza. Dziecko może nie mieć świadomości działań niepożądanych i skutków ubocznych zastosowania danego leku. Minister Zdrowia nie podzielił wówczas stanowiska Rzecznika.

Na skutek kolejnych apeli Rzecznika odnoszących się do tej kwestii, Minister Zdrowia podjął działania dotyczące ograniczenia bezpośredniej dostępności do hormonalnych produktów leczniczych.

Rzecznik Praw Dziecka w Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka wielokrotnie wskazywał i nadal zwraca uwagę na problem niealimentacji dzieci przez rodziców w aspekcie niskiej skuteczności egzekwowania świadczeń alimentacyjnych.

W celu zagwarantowania dzieciom pełnej realizacji prawa do godziwych warunków socjalnych Rzecznik Praw Dziecka wspólnie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich powołali Zespół ds. Alimentów. Dokonane przez Zespół analizy pozwoliły na sformułowanie szeregu postulatów do właściwych ministrów, instytucji i organizacji w zakresie skuteczniejszej ochrony praw dziecka. Jednym ze zrealizowanych wniosków Rzeczników było przygotowanie i przeprowadzenie przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej kampanii społecznej pt. *„Odpowiedzialny Rodzic Płaci”,* celem której było nagłośnienie problemów związanych ze zjawiskiem niealimentacji i zachęcenie do płacenia alimentów.

W odniesieniu do licznych wystąpień w sprawie podjęcia działań dotyczących aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych oraz możliwości kierowania dłużników do prac społecznie użytecznych i konieczności szerszego wykorzystania systemu dozoru elektronicznego w stosunku do skazanych za przestępstwo nie alimentacji, w Ministerstwie Sprawiedliwości zostały podjęte prace legislacyjne ukierunkowane na zmianę art. 209 k.k. Projekt zakłada m.in. wypełnienie postulatu Rzecznika w zakresie możliwości odbywania kary za ww. przestępstwo w systemie dozoru elektronicznego (SDE).

[863] Dz.U. poz. 1531

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie domagał się zwiększenia ochrony dzieci przed przemocą ze strony dorosłych w jednostkach systemu oświaty. W tym celu od 2011 roku konsekwentnie zabiegał o wprowadzenie zmian w trybie postępowania dyscyplinarnego nauczycieli. W wystąpieniach postulował wprowadzenie możliwości wniesienia przez Rzecznika Praw Dziecka zażalenia na postanowienie rzecznika dyscyplinarnego oraz określenia warunków, w jakich może być w toku postępowania dyscyplinarnego przesłuchiwane dziecko. Wnosił również o rozszerzenie odpowiedzialności dyscyplinarnej o zastosowanie przepisów art. 6 ustawy Karta Nauczyciela do nauczycieli zatrudnionych w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego, a także przedszkolach niepublicznych i szkołach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych, bez względu na wymiar zatrudnienia. Domagał się wprowadzenia ograniczeń w przesłuchaniu małoletniego świadka oraz stworzenia instrumentów jego ochrony, w tym przesłuchania tylko w sytuacji, gdy zeznania małoletniego mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, zasady jednorazowości przesłuchania małoletniego świadka, obecności psychologa podczas przesłuchania, a także możliwości przesłuchania dziecka wyłącznie bez obecności nauczyciela, którego postępowanie dotyczy.

Postulaty Rzecznika zostały uwzględnione. W maju 2016 r. weszły w życie przepisy znowelizowanej ustawy Karta Nauczyciela[864].

Skuteczniejszej ochronie praw dzieci przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych będzie z pewnością służyło podniesienie – na wniosek Rzecznika – wysokości wagi subwencji dla wychowanków tych placówek – skierowanych, lecz niedoprowadzonych do ośrodka. Waga P_{46} została zwiększona z wartości 3 do 5.

Rzecznik Praw Dziecka konsekwentnie zgłaszał uwagi dotyczące funkcjonowania placówek wsparcia dziennego. W 2016 roku zaniepokojenie Rzecznika wywołały proponowane zmiany w przepisach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, dotyczące lokalizacji tych placówek. Rzecznik przedstawił[865] Przewodniczącemu Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny zastrzeżenia dotyczące wprowadzenia zakazu lokalizacji placówki wsparcia dziennego w jednym budynku z jednostką organizacyjną

[864] Dz.U. z 2016 r. poz. 668
[865] ZEW.422.30.2016.BS

systemu oświaty oraz zakazu lokalizacji w jednym budynku dwóch lub więcej placówek wsparcia dziennego. Postulaty Rzecznika Praw Dziecka zostały uwzględnione[866].

Rzecznik Praw Dziecka podejmował liczne działania na rzecz pełniejszego zabezpieczenia ochrony praw małoletnich w postępowaniach sądowych toczących się na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Postulaty Rzecznika dotyczyły przywrócenia możliwości wnoszenia skargi kasacyjnej w sprawach toczących się w trybie Konwencji haskiej oraz odstąpienia od natychmiastowej wykonalności postanowień wydawanych na podstawie Konwencji. W reakcji na zgłaszane postulaty w Ministerstwie Sprawiedliwości zostały podjęte prace legislacyjne ukierunkowane na wprowadzenie wnioskowanych przez Rzecznika zmian[867].

Rzecznik Praw Dziecka podejmował także działania mające na celu zapewnienie jednolitej, prokonstytucyjnej wykładni przepisów ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, wdrażającej rządowy program „Rodzina 500+". Rzecznik dostrzegł niezgodność odmowy przyznania świadczenia na dzieci cudzoziemców posiadających status uchodźcy, ochronę uzupełniającą albo zgodę na pobyt ze względów humanitarnych z konstytucyjną zasadą równego traktowania podmiotów znajdujących się w zbliżonej sytuacji faktycznej i prawnej oraz zasadą zapewniania przez państwo wsparcia rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej.

Działania Rzecznika Praw Dziecka doprowadziły do utrwalenia się linii orzeczniczej i w dalszej konsekwencji zmieniły praktykę organów administracji, które przyznają świadczenie 500+ cudzoziemcom.

Podjęte przez Rząd działania w zakresie wspierania rodzin z dziećmi doprowadziły do zrealizowania wielokrotnie podnoszonego przez Rzecznika Praw Dziecka postulatu w zakresie konieczności wspierania materialnego rodzin wielodzietnych. Zgodnie z badaniami Głównego Urzędu Statystycznego[868] poniżej minimum egzystencji żyła co 11 osoba w gospodarstwach małżeństw z 3 dzieci oraz co szósta w gospodarstwach małżeństw z 4 lub większą liczba dzieci. Sytuacja uległa poprawie.

[866] Dz.U. z 2016 r. poz. 1583

[867] Projekt ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw (wpisany do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod pozycją UD123).

[868] Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r., GUS, Opracowanie sygnalne.

PRAWO DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

(art. 6 Konwencji o prawach dziecka)

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej.

(art. 24 Konwencji o prawach dziecka)

Stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa do życia i ochrony zdrowia wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na:

- **niewystarczającą dostępność do lekarzy specjalistów**

W dalszym ciągu czas oczekiwania na wizytę u lekarza specjalisty jest zbyt długi. Dzieci mają utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów, m.in. w zakresie pediatrii, neonatologii, okulistyki, laryngologii, ortodoncji, psychiatrii, neurologii, rehabilitacji czy chorób metabolicznych.

- **niedoszacowanie procedur pediatrycznych dla dzieci**

Nadal wycena świadczeń medycznych dla dzieci jest zbyt niska w stosunku do ich rzeczywistych kosztów.

- **konieczność corocznego badania każdego dziecka przez lekarza pediatrę**

W dalszym ciągu nie został zrealizowany postulat Rzecznika, aby przynajmniej raz w roku każde dziecko, również zdrowe, zostało przebadane przez lekarza pediatrę. Badanie to ma służyć skutecznej profilaktyce, w tym wczesnemu wykrywaniu nieprawidłowości zdrowotnych i rozwojowych oraz rozpoznawaniu symptomów krzywdzenia dzieci.

- **brak standardów medycznych w profilaktyce zdrowotnej nad dziećmi od 5. do 18. roku życia**

W dalszym ciągu nie przyjęto standardów medycznych w profilaktyce zdrowotnej nad dziećmi od 5. do 18. roku życia. Utrudnia to ocenę efektywności działań podejmowanych przez lekarzy.

- **jakość świadczeń medycznych udzielanych dzieciom**

Kontrakty na świadczenia zdrowotne zawierane przez NFZ opierają się na zasadach rynkowych. Najczęściej kontrakt otrzymuje placówka oferująca najtańsze usługi, co nie zawsze przekłada się na jakość świadczeń udzielanych dzieciom.

- **zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego dzieci**

Nadal poziom realizacji procedur wskazanych w standardach opieki okołoporodowej nie jest zadowalający. Nieprawidłowości w czasie porodu skutkujące uszkodzeniami ciała, a nawet zgonem dziecka, wymagają podjęcia działań naprawczych, wzmacniających jakość realizacji prawnie określonych standardów. Sytuację znacząco pogorszy utrata z końcem 2018 roku mocy rozporządzenia Ministra Zdrowia określającego ww. standardy[869].

- **zagrożenie likwidacji systemu monitorowania losów dziecka**

Utrata mocy obowiązywania z końcem 2018 roku rozporządzenia Ministra Zdrowia dotyczącego opieki okołoporodowej doprowadzi do likwidacji wpisanego w rozporządzenie systemu monitorowania losów dziecka, o którego wprowadzenie Rzecznik Praw Dziecka skutecznie zabiegał przez wiele lat.

- **jakość świadczeń i dostępność do opieki psychiatrycznej**

Niska wycena świadczeń psychiatrycznych dla dzieci, nierównomierne rozmieszczenie placówek oraz zbyt mała liczba specjalistów psychiatrów powoduje brak należytego zabezpieczenia dzieci w specjalistyczną opiekę w tym zakresie. Oferta zajęć z zakresu terapii dla małoletnich pacjentów jest niewystarczająca.

- **niedostateczne działania podejmowane na rzecz poprawy stanu uzębienia dzieci**

Nadal brak jest kompleksowej polityki państwa w zakresie poprawy stanu zdrowia zębów u dzieci, obejmującej leczenie profilaktyczne, leczenie urazów stomatologicznych, wykonywanie zabiegów w znieczuleniu lub sedacji, czy leczenie ortodontyczne. Istnieje potrzeba wpisania określonych procedur i świadczeń do koszyka świadczeń stomatologicznych dla dzieci i młodzieży.

- **niedostateczną opiekę zdrowotną w szkołach**

W dalszym ciągu normy zatrudnienia pielęgniarek w szkołach uzależnione od liczby uczniów powodują, że w małych szkołach opieka ta jest pozorna. Kontrakty z pielęgniarkami

[869] Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem

na pracę w wymiarze kilku godzin w tygodniu nie zabezpieczają potrzeb dzieci, w tym dzieci przewlekle chorych.

- **profilaktykę zdrowotną na wczesnym etapie edukacji**

Konieczne jest wzmocnienie profilaktyki zdrowotnej we wczesnym okresie rozwoju dziecka poprzez zapewnienie opieki pielęgniarskiej w przedszkolu. Ma to szczególne znaczenie w przypadku zabezpieczania potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami oraz chorobami przewlekłymi.

- **objęcie dzieci z chorobami rzadkimi wysokospecjalistyczną opieką zdrowotną**

Dzieci z chorobami rzadkimi i ultrarzadkimi należy objąć szczególną wysokospecjalistyczną opieką zdrowotną. Konieczne są zmiany systemowe w obszarze dostępności do nowoczesnych leków i programów terapeutycznych.

- **niewystarczającą współpracę pomiędzy podmiotami udzielającymi świadczeń zdrowotnych**

Nadal niewystarczająca jest współpraca pomiędzy podmiotami udzielającymi świadczenia zdrowotne, co skutkuje opóźnieniem udzielenia pomocy, bądź jej nieskutecznością.

- **ograniczoną dostępność do terapii prowadzonych w ramach niekomercyjnych badań klinicznych oraz do niektórych nowoczesnych leków**

Terapia prowadzona u dzieci w ramach niekomercyjnych badań klinicznych podejmowana jest bez ustalonych procedur. Może to prowadzić do braku kontroli nad leczeniem, w tym oceny jego skutków ubocznych. Istnieje potrzeba przyjęcia rozwiązań prawnych regulujących bezpieczeństwo terapii. Konieczne jest także uregulowanie kwestii stosowania w pediatrii leków, które nie mają zarejestrowanych wskazań w danej chorobie lub w określonym wieku pacjenta.

- **samouszkodzenia, próby samobójcze, samobójstwa dzieci**

Nadal nie została uregulowana kwestia właściwego zabezpieczenia małoletnich pod względem opieki psychologiczno-psychiatrycznej. Obserwuje się zjawisko podejmowania prób samobójczych i zamierzonych samookaleczeń wśród dzieci dotkniętych zaburzeniami zachowania oraz depresyjno-lękowymi. Istnieje pilna potrzeba wprowadzenia systemu gromadzenia i analizy danych odzwierciedlających rzeczywistą skalę zjawiska. Nadal

aktualna jest potrzeba stworzenia ogólnopolskiego programu terapeutycznego w zakresie profilaktyki depresji i prób samobójczych u młodzieży.

- **problem wspierania młodych rodziców (w tym rodziców małoletnich)**

W Polsce 3,5–5% dzieci rodzonych jest przez małoletnie matki. Ciąże małoletnich nie są planowane. Stwarzają określone niebezpieczeństwa zdrowotne zarówno dla matki, jak i dla dziecka. Nadal system opieki zdrowotnej nie uwzględnia specyficznych potrzeb małoletnich rodziców. Młodzi rodzice nie otrzymują odpowiedniego wsparcia.

- **dostęp do lekarza ginekologa dla osób małoletnich**

Należy prawnie zapewnić możliwość samodzielnego dostępu do lekarza ginekologa osobie małoletniej powyżej 15. roku życia.

- **spożywanie alkoholu przez kobiety w ciąży**

Wciąż bardzo niepokojący jest wysoki odsetek kobiet spożywających alkohol w trakcie ciąży. Może to prowadzić do występowania nieprawidłowości neurobehawioralnych oraz zmian w budowie ciała i organach wewnętrznych u dzieci.

- **ograniczoną dostępność do terapii dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu**

W dalszym ciągu terapia dla dzieci z rozpoznanymi zaburzeniami ze spektrum autyzmu prowadzona jest w placówkach medycznych i niemedycznych. Brak jest standaryzacji, w tym np. przyjęcia minimum terapeutycznego dla dziecka.

- **używanie przez dzieci alkoholu i innych środków psychoaktywnych**

Nadal w Polsce nie są prowadzone kompleksowe badania dotyczące zażywania przez dzieci środków psychoaktywnych. Brak danych nie pozwala na ocenę skali zjawiska i wdrożenie skutecznego programu przeciwdziałania.

- **ograniczoną dostępność do biegłych sądowych w zakresie wielu dziedzin medycyny oraz niezbędnych w orzekaniu o niepełnosprawności**

Wydłuża się okres niezbędny do oceny prawidłowości postępowania medycznego lub orzekania o niepełnosprawności dzieci i młodzieży. W efekcie postępowania trwają wiele lat co w przypadku dzieci z niepełnosprawnością ogranicza im możliwość korzystania z pomocy finansowej.

- **używanie przez młodzież leków w celach niemedycznych**

Nadal w Polsce nie są prowadzone kompleksowe badania dotyczące problemu zażywania przez dzieci leków w celach niemedycznych, w związku z tym nie ma możliwości oceny skali tego zjawiska. Brak danych utrudnia konstruowanie optymalnych programów profilaktycznych.

- **problem szczepień ochronnych u dzieci oraz potrzebę upowszechniania właściwej wiedzy na ten temat**

W dalszym ciągu postępuje obniżenie poziomu wyszczepialności populacji wieku rozwojowego, co zwiększa ryzyko powrotu zachorowań na choroby zakaźne. Niezwykle istotne jest aby przekaz na temat szczepień ochronnych był jednolity i niepozostawiający wątpliwości.

- **zmniejszającą się liczbę dzieci i młodzieży korzystających z leczenia uzdrowiskowego**

Niezmiennie przyczyną tego stanu są „niedojazdy" dzieci do placówek oraz mała liczba skierowań wystawianych przez lekarzy.

- **szkodliwość korzystania przez dzieci z solariów**

Należy bezwarunkowo zakazać umożliwiania korzystania z solariów przez osoby małoletnie, tak jak zrobiono to już m.in. we Francji, Niemczech czy Wielkiej Brytanii.

Raport Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) oraz opinie polskich specjalistów jednoznacznie potwierdzają wzrost zachorowań na nowotwory skóry w związku z nadmiernym korzystaniem ze sztucznego promieniowania UV.

- **problem nadwagi i otyłości wśród dzieci**

Z badań Instytutu Żywności i Żywienia[870] wynika, że ponad 20% uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w Polsce ma nadmierną masę ciała. Nadwaga i otyłość są ważnymi czynnikami ryzyka rozwoju wielu chorób przewlekłych i dolegliwości zdrowotnych. Bez podjęcia zdecydowanych działań zmierzających do powstrzymania problemu otyłości należy spodziewać się znaczącego wzrostu zachorowalności na cukrzycę, choroby krążenia i nowotwory. Ważnym miejscem edukacji w tym zakresie powinny być jednostki systemu oświaty.

[870] http://www.zachowajrownowage.pl/pl/?page_id=760&post_id=2927&cat=32&subcat=32

PRAWO DO WYCHOWANIA W RODZINIE

(...) Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

(art. 18 Konwencji o prawach dziecka)

Stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa do wychowania w rodzinie wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na:

- **wspomaganie rodzin biologicznych**

Nadal obserwuje się problem niewystarczającej współpracy instytucji zobowiązanych do niesienia pomocy rodzinie. Utrudnia to rozeznanie indywidualnych potrzeb każdego dziecka i podjęcie trafnych decyzji co do jego losu. Decyzje o umieszczeniu dziecka poza rodziną biologiczną powinny być poprzedzone wyczerpaniem wszelkich środków pomocowych. W razie podjęcia decyzji o odizolowaniu dziecka od rodziny konieczne jest dalsze monitorowanie rodziny i zaoferowanie jej kompleksowej pomocy w przezwyciężeniu trudności.

- **konieczność podnoszenia kompetencji rodzicielskich**

Kluczowym czynnikiem przeciwdziałającym umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej jest kompleksowe wspieranie rodzin w podnoszeniu ich kompetencji wychowawczych. Odpowiednio udzielane wsparcie m.in. przez asystenta rodziny, pracownika socjalnego, placówkę edukacyjną, placówkę opiekuńczo-wychowawczą, poradnię psychologiczno-pedagogiczną, organizację pozarządową, pomoże rodzicom i opiekunom w prawidłowym sprawowaniu funkcji wychowawczych. Wciąż niedocenianymi narzędziami są warsztaty kompetencji wychowawczych i terapia rodzinna. Sądy zbyt rzadko zobowiązują opiekunów do udziału w tego typu zajęciach. Powinny one stanowić podstawowy środek wspierający rodzinę w pojawiających się trudnościach w wychowaniu dziecka.

- **prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców**

Nadal dużym problemem jest izolowanie dziecka od drugiego rodzica niesprawującego bezpośredniej opieki nad małoletnim. Należy monitorować, czy zmiany prawa dotyczące sposobu uregulowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem przynoszą oczekiwane rezultaty, również w zakresie praktyki orzeczniczej.

- **konieczność uregulowania problemu tzw. porwań rodzicielskich**

Nadal porwania rodzicielskie są sposobem walki o powierzenie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Ograniczeniu tego zjawiska sprzyjałoby spenalizowanie takiego zachowania. Fakt tzw. porwania rodzicielskiego powinien znaleźć odzwierciedlenie w decyzjach sądu orzekającego o przysługującej rodzicowi władzy rodzicielskiej, co obecnie nie zawsze ma miejsce.

- **niską świadomość konsekwencji uprowadzenia dziecka za granicę**

Wobec wzrostu liczby związków osób różnych narodowości, nadal istotnym problemem jest niska świadomość prawna konsekwencji związanych z wywiezieniem dziecka za granicę bez zgody drugiego rodzica.

- **funkcjonowanie sądownictwa rodzinnego**

Brak regularnych interdyscyplinarnych szkoleń dla sędziów oraz duże obciążenie sędziów rodzinnych wpływa na jakość orzekania, a co za tym idzie – zmniejszenie zaufania obywateli do sądów i brak poszanowania dla wydawanych rozstrzygnięć sądowych. Sądy rodzinne powinny być dwuinstancyjne.

- **przewlekłość postępowań sądowych**

Wciąż nierozwiązany pozostaje problem przewlekłości postępowań sądowych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, co uniemożliwia sprawną realizację praw i ochrony interesów małoletnich.

- **stabilność środowiska wychowawczego dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej**

Zbyt często dochodzi do łamania prawa dziecka do stabilnego środowiska wychowawczego wobec dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej. Niewłaściwa organizacja pieczy zastępczej powoduje wielokrotne przenoszenie dzieci pomiędzy instytucjonalnymi i rodzinnymi formami pieczy zastępczej. Taka praktyka jest przejawem niezrozumienia, że każde dziecko potrzebuje do prawidłowego rozwoju poczucia bezpieczeństwa oraz stabilizacji, a czynniki te są szczególnie ważne w odniesieniu do małoletnich wychowujących się poza rodziną biologiczną. Problem ten powinien być przedmiotem szczególnej uwagi ze strony wojewodów zobowiązanych do kontroli organizacji i jakości sprawowania pieczy zastępczej.

■ **małe dzieci umieszczone w instytucjonalnej pieczy zastępczej**

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w instytucjonalnej pieczy nie mogą być umieszczane dzieci poniżej 10. roku życia, chyba, że zajdą przewidziane ustawą wyjątki.

W dalszym ciągu istnieje problem praktyki orzekania sądów, które wbrew przepisom ustawy umieszczają dzieci poniżej 10. roku życia w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Z przeprowadzonego przez Rzecznika Praw Dziecka badania wynika, że wbrew przepisom (na dzień 1 lipca 2016 roku) w placówkach przebywało 257 dzieci w wieku od 0 do 10 lat, w tym 13 dzieci w wieku 0–1, 40 dzieci w wieku 1–3, 93 dzieci w wieku 3–7 oraz 111 dzieci w wieku 7–10 lat.

■ **monitorowanie jakości pracy placówek opiekuńczo–wychowawczych**

Istnieje potrzeba wzmocnienia nadzoru nad pracą placówek opiekuńczo-wychowawczych, w kontekście realizacji Zaleceń dotyczących pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, wydanych jako wspólny dokument Rzecznika Praw Dziecka i Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Organy zobowiązane do podejmowania działań nadzorczych zbyt często realizują je w niedostatecznym stopniu.

■ **funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego**

W dalszym ciągu do Rzecznika Praw Dziecka wpływały sprawy dotyczące likwidacji placówek wsparcia dziennego, których i tak jest zbyt mało wobec potrzeb. Brak tego rodzaju miejsc pozbawia dzieci z rodzin dysfunkcyjnych możliwości uzyskania potrzebnego im wsparcia, a tym samym może powodować, że niektóre z nich nie będą mogły pozostać w rodzinach biologicznych – konieczne będzie ich umieszczenie w pieczy zastępczej lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym, co w każdym przypadku wiązać się będzie z kolejną traumą w ich życiu. Organa i instytucje odpowiedzialne za ich funkcjonowanie powinny skupić się na niwelowaniu barier utrudniających ich powstawanie i bieżącą pracę.

■ **sądowe monitorowanie losów dziecka i jego biologicznej rodziny**

W dalszym ciągu sądy po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej nie sprawują wystarczającej kontroli nad pomocą udzielaną rodzinie i jej efektami. Niewielu sędziów uczestniczy w posiedzeniach zespołów dokonujących okresowej oceny dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej.

- **realizację obowiązku przesyłania postanowienia sądu do ośrodka adopcyjnego**

Pomimo prawnego obowiązku przesłania do ośrodka adopcyjnego w terminie 7 dni postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, sądy zbyt często niedopełniają tej czynności i zwlekają z nią przez wiele tygodni, a nawet miesięcy. To poważne uchybienie proceduralne, które opóźnia rozpoczęcie procedury adopcyjnej. W konsekwencji dzieci dłużej czekają na znalezienie kochającej rodziny.

- **konieczność wprowadzenia jednolitych zasad realizacji zadań przez ośrodki adopcyjne**

Należy niezwłocznie wdrożyć w przepisach prawa jednolite zasady funkcjonowania ośrodków adopcyjnych, które uwzględniać będą dziecięcą podmiotowość oraz przepisy Konwencji o prawach dziecka. Służyć temu mają opracowane przez Rzecznika Praw Dziecka „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych", które mają charakter wytycznych i wskazówek, pomocnych w prowadzeniu postępowania adopcyjnego oraz projekt zmian ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

- **ograniczanie dzieciom przebywającym poza rodziną biologiczną kontaktów z bliskimi**

Aktualny pozostaje problem stosowania kar ograniczających kontakt z rodziną biologiczną dzieciom wychowującym się w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej, w placówkach socjoterapeutycznych oraz resocjalizacyjnych. Taka praktyka narusza prawo dziecka do kontaktów osobistych oraz podtrzymywania więzi z rodziną biologiczną. Problem ten powinien być przedmiotem szczególnej uwagi ze strony instytucji kontrolujących (np. wojewody, starosty lub kuratora oświaty). Podtrzymywanie więzi wychowanka z osobami bliskimi nie tylko zaspokaja podstawowe dla każdego dziecka potrzeby emocjonalne, ale jest czynnikiem niezbędnym do kształtowania jego prawidłowej osobowości oraz sprzyja właściwemu przebiegowi procesu wychowawczego.

- **adopcje dzieci z niepełnosprawnością i dzieci starszych**

Nadal problemem pozostaje mała ilość adopcji dzieci z niepełnosprawnością i dzieci starszych. Konieczne jest wdrożenie programów powodujących zwiększenie liczby osób zainteresowanych adopcją dzieci z niepełnosprawnością i starszych.

- **zagwarantowanie nieletnim matkom możliwości wychowywania dziecka**

Aktualny pozostaje problem dotyczący stworzenia nieletnim matkom przebywającym w placówkach resocjalizacyjnych możliwości wychowywania swoich dzieci. Powinny one

otrzymywać specjalistyczne wsparcie we właściwym wypełnianiu funkcji rodzicielskich, a także możliwość dalszej edukacji i zdobycia zawodu (postulat Rzecznika w zakresie praw małoletnich rodziców przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych został zrealizowany).

- **niedostateczną reprezentację dziecka**

Nadal brak jest należytej reprezentacji dziecka w sprawach sądowych. Rzecznik oczekuje szybkiego uchwalenia przepisów regulujących właściwą, profesjonalną reprezentację dziecka w procesie.

- **nieskuteczność postępowań wykonawczych**

Analiza prowadzonych w sądach postępowań wykonawczych wskazuje, że często dochodzi do sytuacji, w których prowadzi się bardzo długie, nawet kilkuletnie nadzory kuratorskie, przy równoczesnym braku reakcji ze strony sądu rodzinnego. Brak odpowiednich zarządzeń ze strony sądu, mimo długotrwałego nadzoru kuratora, zagraża prawu dzieci do harmonijnego rozwoju w odpowiednim środowisku opiekuńczo-wychowawczym.

- **nieskuteczność postępowań o egzekucję kontaktu dziecka z rodzicem**

Nadal aktualny pozostaje problem egzekwowania ustalonych sądownie kontaktów dziecka z rodzicem. Konieczne jest dokonanie szczegółowej analizy praktyki sądowej w zakresie prowadzenia postępowań o wykonywanie ustalonych kontaktów, celem zdiagnozowania przyczyn nieskuteczności istniejących przepisów w tym zakresie.

- **konieczność wysłuchania dziecka w sprawach jego dotyczących**

Pomimo istniejącego prawnego obowiązku wysłuchania dziecka, nadal zbyt rzadko organy decydujące w sprawach dzieci uwzględniają ich zdanie. Poznanie zdania dziecka, którego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala oraz uwzględnienie jego rozsądnych życzeń powinno być powszechnym standardem we wszystkich sprawach dotyczących małoletnich. Nie zawsze wysłuchanie następuje w warunkach przyjaznych dziecku (np. przed komisjami dyscyplinarnymi dla nauczycieli).

- **brak procedury wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym**

Nadal nie zrealizowano postulatu Rzecznika Praw Dziecka dotyczącego uregulowania kwestii wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym. Brak przepisów w tym zakresie powoduje nienależyte zabezpieczenie praw dziecka w postępowaniu sądowym oraz może

powodować zarzuty procesowe. Ponadto należy zapewnić sędziom szkolenie w zakresie nabycia umiejętności prowadzenia wysłuchania dziecka.

- **upowszechnienie mediacji w sprawach rodzinnych**

W dalszym ciągu sądy zbyt rzadko kierują zwaśnionych rodziców do mediacji lub następuje to zbyt późno. Również sami skonfliktowani niechętnie korzystają z alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Jednym z możliwych rozwiązań propagujących tę instytucję mogłyby być spotkania informacyjne na temat zalet ugodowego i kompleksowego dochodzenia do rozwiązania sporu w wyniku mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych.

- **brak zintegrowanego systemu pozyskiwania informacji przez sądy**

Sędziowie orzekający w sprawach rodzinnych powinni mieć dostęp do aktualizowanej na bieżąco bazy danych o różnego rodzaju instytucjach, placówkach, ośrodkach, w których można zrealizować postanowienia/wyroki sądowe, np. dotyczące kontaktów, terapii, warsztatów umiejętności wychowawczych. Rzecznik zwraca również uwagę na zbyt małą liczbę podmiotów, które są w stanie zapewnić skuteczną realizację orzeczeń sądowych.

- **status kuratora sądowego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych**

Nadal brak jest jednoznacznego uregulowania statusu kuratorów w sprawach związanych z wykonywaniem orzeczeń sądów rodzinnych i sprecyzowania ich uprawnień w ramach podejmowanych czynności, wciąż powoduje ograniczenia w skutecznej realizacji decyzji sądowych i niepełną ochronę praw dzieci w tym zakresie.

- **brak podejmowania działań na rzecz powrotu dzieci do rodzin biologicznych**

Placówki opiekuńczo-wychowawcze, rodzinne domy dziecka oraz rodziny zastępcze często nie realizują jednego z podstawowych celów, jakim jest podejmowanie skutecznych działań na rzecz powrotu dziecka do domu rodzinnego (m.in. w postaci ścisłej współpracy z rodziną, przekazywania rodzicom dziecka wiedzy i umiejętności wychowawczych, podejmowania prób uzdrowienia sytuacji w rodzinie niewydolnej pod względem opiekuńczym i wychowawczym, wzmacniania więzi rodziców z dzieckiem czy współpracy z instytucjami mogącymi działać na rzecz powrotu dzieci do rodzin biologicznych). Powyższy problem ze szczególną uwagą powinien być podejmowany podczas kontroli przeprowadzanych przez właściwego wojewodę i starostę.

- **uregulowanie sytuacji prawnej dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej**

Nadal obserwuje się, że wiele dzieci, które długotrwale przebywają w środowiskach zastępczych, ma nieuregulowaną sytuację prawną. Należy dokonać skrócenia i urealnienia ustawowego terminu 18 miesięcy na zainicjowanie postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej.

- **organizację szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka**

Bezpieczeństwo dzieci przebywających w pieczy zastępczej wymaga rzetelnego i wieloaspektowego przygotowania rodziców zastępczych i prowadzących rodzinny dom dziecka do pełnienia funkcji. Należy zwiększyć liczbę godzin odbywanych w ramach szkolenia, a także uzupełnić program szkolenia o obowiązkowe zajęcia specjalistyczne z zakresu pracy z dzieckiem krzywdzonym. Niezbędne jest ujednolicenie zasad organizacji szkoleń prowadzonych przez różne podmioty.

- **niedostateczną reprezentację małoletnich cudzoziemców bez opieki**

Nadal nie rozwiązano problemu należytej reprezentacji małoletnich cudzoziemców pozostawionych bez opieki. Rzecznik postuluje podjęcie prac legislacyjnych mających na celu zwiększenie uprawnień kuratora wyznaczanego do reprezentowania małoletniego cudzoziemca w postępowaniach administracyjnych. Należy również określić, jakie kryteria powinna spełniać osoba mająca zostać kuratorem.

- **monitorowanie funkcjonowania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej**

Konieczne jest dalsze monitorowanie funkcjonowania systemu wspierania rodzin i organizacji pieczy zastępczej. W tym zakresie szczególnie istotna jest ocena, czy obecnie obowiązujące procedury i wymagania w zakresie kwalifikowania i rekwalifikowania do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zapewniają w sposób dostateczny bezpieczeństwo dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej. Nadal aktualny pozostaje postulat, by opinie organizatorów pieczy zastępczej o kandydatach na rodzinę zastępczą uwzględniały pogłębiony wywiad, weryfikację uzyskanych informacji, a także m.in. opinie od pracodawców czy stowarzyszeń, do których należą kandydaci.

- **możliwość wnoszenia skargi kasacyjnej od orzeczeń w sprawach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę**

Istnieje potrzeba wprowadzenia mechanizmów kontroli przez Sąd Najwyższy orzeczeń wydawanych w trybie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Możliwość wniesienia skargi kasacyjnej w tych sprawach wyeliminowałoby wadliwe orzeczenia dotyczące istotnych dla dziecka kwestii określających miejsce jego pobytu oraz zapewniłoby jednolitość wykładni prawa i praktyki sądowej.

- **ratyfikację III Protokołu do Konwencji o prawach dziecka**

Inicjatywą polskiego Rzecznika Praw Dziecka, zmierzającą do wzmocnienia kontroli przestrzegania praw dziecka, było wyposażenie Komitetu Praw Dziecka ONZ w uprawnienia do przyjmowania i rozpatrywania skarg na naruszenie praw dziecka. Propozycja zgłoszona na forum Rady Praw Człowieka w marcu 2009 roku skutkowała przyjęciem przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka. Dotychczas Protokół Fakultatywny podpisało łącznie 25 państw, a 32 ratyfikowało ten dokument. Podpisanie przez Rzeczpospolitą Polską w 2013 roku III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka nie spowodowało, że stał się on częścią polskiego porządku prawnego. Należy podjąć skuteczne działania mające na celu ratyfikowanie tego ważnego dokumentu międzynarodowego.

- **prawo dziecka do uczestniczenia obojga rodziców w procesie jego edukacji**

Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania. Wykonywanie władzy rodzicielskiej oznacza, że rodzic osobiście uczestniczy w życiu dziecka poprzez wykonywanie wszystkich obowiązków, dzięki którym dziecko wychowuje się w sposób zapewniający mu prawidłowy rozwój. Stosowana przez placówki oświatowe praktyka odmowy udzielania informacji o dziecku i jego postępach w nauce oraz różna interpretacja orzeczeń sądu – w przypadku ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców do istotnych spraw dziecka – jest niewłaściwa i skutkuje, naruszeniem prawa dziecka do obojga rodziców.

- **obowiązek ustanowienia opieki prawnej dla dziecka pozbawionego opieki rodzicielskiej**

Sprawy o ustanowienie opieki prawnej dla dziecka powinny być traktowane priorytetowo z punktu widzenia zasady szybkości postępowania. Postępowania w tym

zakresie często są wszczynane z opóźnieniem lub trwają wiele tygodni, a nawet miesięcy, co narusza prawo dziecka do opieki, zagwarantowane m.in. w art. 72 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

- **badania materiału genetycznego w sprawach o pochodzenie dziecka**

Brak ustawowego obowiązku poddania się badaniom genetycznym jest częstym powodem do utrudniania procedowania sądu w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka. Zachodzi konieczność stworzenia podstawy prawnej do przeprowadzania badań DNA – w uzasadnionych przypadkach – bez wymaganej zgody, jeżeli pozostaje to w najlepszym interesie dziecka.

- **odstąpienie od natychmiastowej wykonalności postanowień wydawanych przez sąd pierwszej instancji na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.**

Należy wprowadzić zmiany w przepisach prawa w zakresie odstąpienia od natychmiastowej wykonalności postanowień wydawanych przez sąd pierwszej instancji w postępowaniach toczących się w trybie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Narażanie małoletnich na negatywne przeżycia związane z wszczętą procedurą przymusowego odebrania dziecka od rodzica przebywającego w Polsce, w sytuacji, gdy postępowanie sądowe nie zostało jeszcze ostatecznie zakończone, jest sprzeczne z zasadą dobra dziecka. Rzecznik oczekuje na pozytywne zakończenie prac legislacyjnych nad przygotowanym przez resort sprawiedliwości projektem zmian ustawowych w tym zakresie.

- **prawo do tożsamości narodowej**

Dziecku odebranemu rodzicom poza granicami kraju i umieszczonemu w pieczy zastępczej należy zagwarantować zachowanie jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej. Realizacji tego celu służy poszukiwanie w pierwszej kolejności rodzin zastępczych wśród bliskich i krewnych w kraju ojczystym, jak również poszukiwanie rodzinny zastępczej wśród jego rodaków mieszkających za granicą. Organy administracji rządowej oraz placówki konsularne powinny każdorazowo podejmować działania zabezpieczające dobro dziecka w tym zakresie. Uwaga dotyczy wszystkich dzieci, zapisana została na podstawie analizy postępowań dotyczących dzieci polskich.

- **realizację przepisów w zakresie udzielania zgody małoletniemu cudzoziemcowi na pobyt ze względów humanitarnych**

Dostrzega się liczne nieprawidłowości w działaniach organów, które dokonują oceny przesłanek udzielenia małoletnim cudzoziemcom i ich rodzinom zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Podejmowane przez te organy czynności są zbyt powierzchowne i nienależycie zabezpieczają dobro dziecka.

- **zwiększenie świadomości prawnej wśród polskich emigrantów.**

Należy podejmować działania na rzecz upowszechniania wiedzy o systemach ochrony praw dziecka w krajach, do których najczęściej emigrują obywatele polscy, a także na rzecz uświadamiania różnic kulturowych i społecznych w zakresie akceptowalnych zachowań wobec dzieci.

PRAWO DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych (…).

(art. 26 Konwencji o prawach dziecka)

Stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na:

- **trudną sytuacja rodzin poza systemem pomocy ze strony Państwa**

W najtrudniejszej sytuacji są rodziny z dziećmi, które nie otrzymują świadczenia wychowawczego oraz świadczenia z funduszu alimentacyjnego z uwagi na niespełnianie kryteriów ustawowych. Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na tę grupę dzieci i udzielenie jej wsparcia.

- **nierówne traktowanie rodzin w zakresie dostępności do świadczenia wychowawczego**

Pomocy w formie świadczenia wychowawczego zostały pozbawione rodziny na pierwsze dziecko, a także wychowujące jedno dziecko, w których dochód w przeliczeniu na osobę przekracza 800 zł. Zróżnicowanie w dostępie do świadczenia wychowawczego na pierwsze dziecko występuje również w rodzinach, które wychowują dziecko legitymujące orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności, w stosunku do rodzin, które wychowują dziecko legitymujące orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. Należy zmienić przepisy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci[871] tak, by nie powodowały nierówności w dostępie do świadczenia.

- **bezdomność wśród dzieci**

Według ostatniego ogólnopolskiego badania liczby bezdomnych w Polsce przeprowadzanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zdiagnozowano 33,41 tys. osób bezdomnych, z czego 1 201 stanowiły dzieci. Najmłodsi stanowią ogółem 3,5% bezdomnych w Polsce. Najwięcej bezdomnych zdiagnozowano w województwach: mazowieckim, śląskim oraz pomorskim, najmniej zaś w województwach: podlaskim, świętokrzyskim oraz lubuskim.

[871] Dz.U. poz. 195, z późn. zm.

- **bardzo niską skuteczność egzekwowania świadczeń alimentacyjnych**

Nadal problemem jest bardzo niska skuteczność egzekucji roszczeń alimentacyjnych i długi czas jej trwania. Należy wprowadzić bardziej efektywne środki dyscyplinujące dłużników alimentacyjnych oraz podjąć działania nakierowane na aktywizację zawodową dłużników i zwiększenie ich możliwości zarobkowych.

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że skuteczność egzekucji w sprawach o egzekucję świadczeń alimentacyjnych wynosi ok. 20%. Skuteczność działań podjętych przez gminy wobec dłużników alimentacyjnych w 2015 r. wyniosła ogółem 6,04%, to jest o 2,27% mniej niż w roku 2014[872].

- **trudności z egzekwowaniem świadczeń alimentacyjnych zasądzonych wyrokami polskich sądów od rodziców przebywających poza granicami kraju**

Występuje brak skuteczności realizacji przepisów aktów prawa międzynarodowego, tj.: Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. oraz rozporządzenia Rady WE Nr 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. Opieszałość organów zagranicznych powoduje znaczne opóźnienia czynności w zakresie wykonania wniosków polskich wierzycieli.

- **ograniczony dostęp do świadczeń z funduszu alimentacyjnego**

W dalszym ciągu niezmienny od 2008 r. pozostaje próg dochodowy (725 zł w przeliczeniu na osobę w rodzinie) uprawniający do otrzymania świadczenia alimentacyjnego.

- **rozbieżności w orzecznictwie organów administracji w ustalaniu prawa do świadczeń rodzinnych i dodatków do świadczeń rodzinnych**

Pomimo utrwalonej wykładni sądowej i doktrynalnej definicji „rodzica samotnie wychowującego dziecko", organy właściwe do rozstrzygnięcia spraw indywidualnych w przedmiocie ustalenia prawa do dodatku do zasiłku rodzinnego w postaci dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka często odmawiają przyznania świadczenia rodzicowi wychowującemu dziecko w rodzinie zrekonstruowanej. Powoduje to konieczność poszukiwania przez beneficjentów tego świadczenia ochrony swoich praw na drodze postępowania sądowo-administracyjnego. Podobnie, przy ustalaniu przez organy

[872] Wynik ten stanowi stosunek ilości ogólnej liczby podjętych działań do liczy działań, które doprowadziły do wzrostu ściągalności należności egzekucyjnych, *Informacja z realizacji ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów w 2015 r.*

administracji prawa do świadczenia rodzicielskiego na dziecko przez rodzica, który ma uprzednio ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego na inne dziecko, organy pomijają jednolite orzecznictwo sądów administracyjnych, w którym rozstrzygnięto kwestię zbiegu tych praw.

■ **system pomocy społecznej dla rodzin z dziećmi**

Świadczona rodzinom pomoc to przede wszystkim oferta zasiłków i świadczeń. Rodzinom w trudnej sytuacji materialno-bytowej w dalszym ciągu nie udziela się wystarczającej pomocy mającej na celu wyjście z kryzysu, a tym samym przejęcie przez rodziców odpowiedzialności za stworzenie odpowiednich warunków do prawidłowego rozwoju ich dzieci oraz usamodzielnienia się i wyjścia z kręgu świadczeniobiorców pomocy społecznej.

Z kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli w latach 2012–2014 w wybranych ośrodkach pomocy społecznej wynika, że niedostatecznie rozpoznają one krąg potrzebujących odbiorców. Wynika to po części z niewielkiej aktywności ośrodków w pozyskiwaniu tych informacji ale również niewystarczającej współpracy z organizacjami społecznymi, pozarządowymi oraz innymi właściwymi podmiotami. Z kontroli wynika również, że ośrodki nie wykorzystują możliwości podejmowania działań „z urzędu”[873].

■ **brak zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych rodzin z dziećmi**

Nadal nierozwiązanym problemem jest niewystarczająca liczba lokali, którymi dysponują gminy dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych rodzin z małoletnimi dziećmi. Zastrzeżenia budzi również stan techniczny i niski standard lokali oferowanych do wynajęcia. Taka sytuacja powoduje, że wydłuża się okres oczekiwania na przydział mieszkania lub jego zamianę. Rzecznik Praw Dziecka wyraża nadzieję, że przyjęty przez Radę Ministrów „Narodowy Program Mieszkaniowy” doprowadzi do poprawy sytuacji rodzin z dziećmi.

■ **brak systemu wsparcia do osób opuszczających pieczę zastępczą**

Młodzi ludzie opuszczający placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz inne formy pieczy zastępczej nie mają zagwarantowanego odpowiedniego systemu wsparcia, by móc się usamodzielnić. Szczególnie dotyczy to zabezpieczenia mieszkaniowego. Wychowanek często zmuszony jest powrócić do środowiska, z którego został zabrany. Należy podjąć działania

873 Najwyższa Izba Kontroli, *Działania ośrodków pomocy społecznej w zakresie rozpoznawania i monitorowania sytuacji społecznej*. Informacja o wynikach kontroli. LRZ-4101-012-00/2014, Nr ewid. 197/2014/P/14/107/LRZ, maj 2015 r., s. 7.

prawno-systemowe, które zagwarantują „dobry start” osobom wymagającym szczególnego wsparcia i troski ze strony państwa.

- **jakość procesu usamodzielniania wychowanków**

System usamodzielniania dzieci wychowujących się poza rodziną biologiczną wymaga podjęcia pilnych działań naprawczych. Oferowana pomoc jest nieadekwatna do rzeczywistych potrzeb. Młodzi ludzie nie są odpowiednio przygotowani do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu (m.in. w zakresie umiejętności planowania i realizacji wytyczonych celów, kompetencji społecznych, kwalifikacji zawodowych), jak również nie mają wystarczającego zabezpieczenia finansowego, szczególnie, gdy kontynuują naukę.

- **brak tymczasowych schronień dla rodzin z dziećmi**

Rodziny z dziećmi zagrożone bezdomnością często nie mają możliwości uzyskania pomocy w formie tymczasowego schronienia przy zachowaniu integralności rodziny.

- **brak dostatecznej informacji o świadczeniach na dzieci**

Często występującym problemem jest nieotrzymywanie w Ośrodkach Pomocy Społecznej kompleksowej informacji o możliwości uzyskania świadczeń, przez co opiekunowie nie składają wniosków o przyznanie pomocy.

- **pomoc dla dzieci z niepełnosprawnościami**

Świadczenia, zasiłki i dodatki dla opiekuna przeznaczane na pomoc dzieciom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom w dalszym ciągu są niewystarczające i nie uwzględniają szczególnego nakładu czasu i środków koniecznych dla zapewnienia potrzeb tych dzieci. Ponadto przydzielane lokale socjalne, ze względu na stan techniczny i niski standard, często nie nadają się do zamieszkania przez dzieci z niepełnosprawnością i przewlekle chore.

- **niejednolitość orzecznictwa powiatowych zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności**

Często powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności odmiennie klasyfikują dane schorzenie i wynikające z niego wskazania w zakresie konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby oraz stałego współudziału opiekuna dziecka w procesie jego rehabilitacji, leczenia i edukacji, co powoduje nierówność w przyznawaniu świadczeń dla dzieci z niepełnosprawnościami.

- **bariery architektoniczne**

Aktualny pozostaje postulat przystosowania budynków użyteczności publicznej oraz środków komunikacji do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami. Na bariery nadal napotykają dzieci poruszające się na wózkach oraz małoletni z innymi niepełnosprawnościami ruchowymi. Problem ten dotyczy również nieprzystosowania budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej do wózków dziecięcych.

- **brak domów dla matek i ojców z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**

Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi. Z kontroli Rzecznika Praw Dziecka wynika, że bardzo często rodzic z dzieckiem trafia jednak do schronisk lub przytulisk niespełniających standardów podstawowych usług świadczonych przez domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

- **zły stan techniczny oraz likwidację placów zabaw**

Aktualny pozostaje problem złego stanu technicznego placów zabaw oraz ich likwidacji. Place, które przez lata ulegały dewastacji, nie powinny być zamykane, a poddawane modernizacji.

PRAWO DO NAUKI

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki (...) na zasadzie równych szans (...).

(art. 28 Konwencji o prawach dziecka)

Stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa do nauki wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na:

- **kształcenie nauczycieli w zakresie praktycznego przygotowania do pracy**

Konieczna jest poprawa jakości przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli do pracy z dziećmi. Niezbędne jest zwiększenie liczby godzin zajęć praktycznych dla adeptów zawodu nauczycielskiego, co umożliwi przyszłym pedagogom rozwijanie umiejętności komunikacyjnych z dziećmi i rodzicami, a także, ewentualną weryfikację wyboru ścieżki zawodowej. Rozwinięcia wymagają umiejętności pedagogiczne przy rozwiązywaniu sytuacji wychowawczych. Wciąż aktualny jest postulat zagwarantowania nauczycielowi odpowiedniego wsparcia w pierwszych latach pracy oraz przeprowadzania okresowej weryfikacji jego predyspozycji i motywacji do wykonywania zawodu. Niezbędne jest zwiększanie kompetencji zawodowych w kontekście specjalnych potrzeb dzieci z opiniami i orzeczeniami z poradni psychologiczno-pedagogicznych. Wciąż problemem jest stosowanie wobec dzieci krzywdzących zachowań, zamiast działań motywujących i stymulujących harmonijny rozwój dziecka.

- **praktykę oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów i informowania ich o kryteriach oceniania**

Pomimo zagwarantowania w przepisach oświatowych konieczności ustalania zasad dotyczących oceniania uczniów, udostępniania im prac, informowania o kryteriach oceniania, a także sporządzania – na wniosek rodzica – uzasadnienia oceny, wciąż występuje problem z praktyczną realizacją tych przepisów przez nauczycieli. Szczególnie problem jest widoczny w odniesieniu do oceniania przedmiotów artystycznych, zajęć wychowania fizycznego i zajęć technicznych, kiedy to podstawowym kryterium przy wystawianiu oceny powinien być wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć. Dość powszechnie występującą nieprawidłowością jest też wystawianie negatywnych ocen z przedmiotu za niewłaściwe zachowanie ucznia. Wskazane kwestie powinny znaleźć się w szczególnym zainteresowaniu kuratorów oświaty, odpowiedzialnych za właściwą realizację prawa oświatowego w jednostkach systemu oświaty.

■ **nadzór dyrektorów placówek oświatowych**

W dalszym ciągu dyrektorzy placówek systemu oświaty nie zawsze właściwie wywiązują się z zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego nad pracą wychowawców, nauczycieli i specjalistów. Ważnym – lecz najczęściej zaniedbywanym – elementem nadzoru dyrektora jest ewaluacja działań podejmowanych przez szkołę przy realizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki. Powoduje to pogorszenie sytuacji uczniów m.in. w sferze bezpieczeństwa i realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także sprzyja naruszaniu zasad etyki przez nauczycieli. Powyższe kwestie powinny zostać poddane wnikliwej analizie przez kuratorów oświaty.

■ **kary naruszające prawa dziecka**

Wciąż aktualny pozostaje problem stosowania w placówkach oświatowych systemu kar, które naruszają prawa dziecka, np. zakaz uczestniczenia w wycieczkach (w trakcie których realizowane są treści podstawy programowej), czy publiczne udzielanie nagany. Takie działania są niedopuszczalne, naruszają bowiem prawa dziecka.

Konieczne jest zwiększenie nadzoru ze strony uprawnionych instytucji nad wewnętrznymi uregulowaniami placówek i ich realizacją oraz uruchomienie takiego systemu doskonalenia kadry pedagogicznej, który spowoduje zmianę świadomości nauczycieli.

■ **dostęp dziecka do opieki żłobkowej**

Chociaż z roku na rok poprawia się dostępność do opieki żłobkowej, to wciąż niezadowalająca pozostaje liczba dostępnych miejsc w placówkach zapewniających opiekę najmłodszym dzieciom. Jedynie w niespełna co trzeciej gminie funkcjonuje forma opieki dla dzieci do lat 3. Z szacunkowych danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że na koniec 2016 roku na terenie całego kraju funkcjonowało 2 272 żłobków i 514 klubów dziecięcych. Opiekę nad dziećmi do lat 3 sprawowało 667 opiekunów dziennych. Łącznie funkcjonowało zatem ok. 3,5 tys. instytucji opieki, które dysponowały 94 tys. miejsc. Instytucje opieki funkcjonowały w 723 gminach (liczba gmin w których funkcjonowała przynajmniej jedna forma opieki), przy czym żłobki funkcjonowały w 607 gminach, kluby dziecięce w 266, a dzienni opiekunowie w 73. Liczba dzieci w instytucjach według stanu na dzień 31 grudnia 2012 roku wynosiła ok. 39,2 tys., pod koniec 2013 roku ok. 43,6 tys., na koniec 2014 roku ok. 80 tys., według stanu na koniec 2015 roku ok. 82,5 tys., zaś w 2016 roku wynosiła 94 tys. Należy zatem odnotować wzrost liczby miejsc we wspomnianych formach opieki o blisko 2,5 krotnie w stosunku do 2012 roku.

- **dostęp dzieci w wieku 3 lat do wychowania przedszkolnego**

W dalszym ciągu niezadowalający jest dostęp dzieci w wieku 3 lat do przedszkola. Z danych przekazanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej wynika, że w roku szkolnym 2016/2017 wychowaniem przedszkolnym objętych jest ogółem 67,24% trzylatków. Niestety nadal obserwuje się dysproporcje w dostępie do przedszkoli w zależności od miejsca zamieszkania dziecka. Na wsi 53,65% dzieci w wieku 3 lat objętych jest edukacją przedszkolną, natomiast w mieście – 77,01%

Jednocześnie stwierdza się zmniejszenie ogólnej liczby dzieci w wieku 3 lat objętych edukacją przedszkolną w porównaniu z rokiem szkolnym 2015/2016, tj. z 70,50% do 67,24%.

- **wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z terenów wiejskich oraz z rodzin o niskim statusie materialnym**

Występujące bariery w dostępie do edukacji uczniów z terenów wiejskich (zwłaszcza w szkołach ponadgimnazjalnych) są powodem nierównego traktowania dzieci w zakresie ich prawa do nauki. To niekorzystne zjawisko pogłębia tendencja do likwidacji szkół w małych miejscowościach. Sytuacja ta wymaga szczególnie wnikliwego monitorowania w kontekście zmian organizacyjnych w systemie oświaty, w tym badania, czy nie pogłębią one nierówności w zakresie szans edukacyjnych młodych mieszkańców wsi.

- **równe szanse do nauki dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**

W dalszym ciągu istnieje konieczność podniesienia skuteczności rozpoznawania i zaspokajania potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Liczne skargi na niewłaściwie zorganizowane kształcenie dzieci wymagających stosowania specjalnych form i metod pracy sugerują poważne niedostatki w tym zakresie. Należy doposażyć poradnie psychologiczno-pedagogiczne w nowoczesne narzędzia do diagnozy i terapii oraz doskonalić warsztat pracowników poradni w zakresie umiejętności diagnostycznych. Konieczne jest także opracowanie i upowszechnienie standardów pracy poradni w celu ich ujednolicenia i zapewnienia dzieciom równych szans. Równie ważne jest podnoszenie kompetencji nauczycieli w zakresie pomocy uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Należy położyć nacisk na współpracę szkół z poradniami zarówno w celu wsparcia nauczycieli, jak i możliwie wczesnej diagnozy zarówno deficytów i problemów dziecka. Również organizacja pracy z uczniem zdolnym powinna stanowić ważne wyzwanie dla szkoły w celu wypracowania indywidualnego tempa i zakresu jego edukacji. Szkoła musi być miejscem, gdzie dzieci mogą rozwijać swoje talenty.

- **organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach**

W dalszym ciągu nie został rozwiązany problem właściwej organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i innych placówkach systemu oświaty. Dotyczy on w szczególności dzieci sprawiających problemy wychowawcze i edukacyjne (dzieci z autyzmem, z zespołem Aspergera, z ADHD i zaburzeniami zachowania). Najczęstszą przyczyną powyższych trudności były niedostateczne umiejętności nauczycieli związane ze sposobem postępowania z uczniami z dysfunkcjami. Duży problem stanowił brak otwartości nauczycieli do poznawania i późniejszego praktycznego stosowania nowych metod pracy z dziećmi wymagającymi szczególnego wsparcia ze strony pedagogów. Konieczne są zmiany w systemie doskonalenia nauczycieli i właściwy wewnątrzszkolny system wsparcia, zorganizowany na podstawie wniosków z nadzoru prowadzonego przez dyrektora szkoły.

- **stosowanie przez nauczycieli i dyrektorów placówek oświatowych niewłaściwych środków oddziaływania**

Zdarzały się przypadki wzywania przez dyrektora szkoły bądź nauczyciela policji czy pogotowia ratunkowego celem rozwiązania trudnej sytuacji wychowawczej. Zastępowano w ten sposób powinność adekwatnego do występujących problemów wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Dziecko nie może ponosić konsekwencji niedostatecznych umiejętności zawodowych dorosłych.

- **monitorowanie jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodków socjoterapii**

Konieczne jest bieżące dokonywanie oceny realizacji przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada 2015 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach. Wnioski z monitoringu powinny być przedstawiane instytucji odpowiedzialnej za ustalenie, która placówka najpełniej odpowiada potrzebom danego dziecka, czyli Ośrodkowi Rozwoju Edukacji.

- **brak spójności działań wychowawczych w szkołach**

Działania szkół i placówek oświatowych powinny być ukierunkowane na zapewnienie każdemu dziecku harmonijnego rozwoju: intelektualnego, emocjonalnego, fizycznego i społecznego.

Szkoły mają trudności w zakresie tworzenia dzieciom bezpiecznych i przyjaznych warunków wychowawczych, adekwatnych do ich potrzeb. Obserwuje się brak współdziałania nauczycieli ze specjalistami zatrudnionymi w szkole oraz rodzicami uczniów. Powyższe wskazuje na braki w umiejętności zespołowej pracy nauczycieli i skutecznym nadzorze nad pracą szkoły ze strony jej dyrektora.

- **opiekę w placówkach oświatowych nad dziećmi z niepełnosprawnościami i przewlekle chorymi**

W dalszym ciągu Rzecznik Praw Dziecka otrzymywał zgłoszenia dotyczące trudności w realizowaniu przez przedszkola oraz szkoły potrzeb dziecka z niepełnosprawnością lub chorobą przewlekłą. Nauczyciele często odmawiają udzielenia dziecku pomocy (podania leków, zmierzenia poziomu glukozy, itp.). Rodzice zmuszani byli do zapewnienia stałej opieki dziecku przebywającemu w tych placówkach.

- **żywienie dzieci w placówkach systemu oświaty**

Nadal ogromnym problemem jest brak skutecznych narzędzi edukacyjnych, wpływających na zmianę niekorzystnych nawyków żywieniowych u dzieci. Rzecznik konsekwentnie wskazuje także na konieczność dostosowania przepisów prawa do norm żywieniowych opracowanych przez specjalistów z Instytutu Żywności i Żywienia.

- **współpraca szkoły z rodzicami i opiekunami dziecka**

Aktualny pozostaje problem nawiązywania niewłaściwych relacji pomiędzy pracownikami szkół a rodzicami uczniów. Zaniedbania w tym obszarze powodowały przesadne skupianie się na relacjach dorosłych (konflikt z nauczycielem, dyrektorem, innym rodzicem) przy jednoczesnym zmniejszaniu rangi problemów dziecka. Brak porozumienia w sprawach dzieci zaburzał proces wychowawczy i edukacyjny. Rodzice nie czują się współgospodarzami placówek. Słaba znajomość prawa przez rodziców powoduje występowanie nieprawidłowości dotyczących funkcjonowania rad rodziców (w zakresie wyboru członków rady rodziców, kompetencji rady oraz stosowania warunku dobrowolności wpłacania składek na fundusz rady rodziców – co prowadzi do nierównego traktowania uczniów). Niezbędne jest dążenie do poprawy współpracy w tym zakresie.

- **dowóz dzieci do szkół i przedszkoli**

W dalszym ciągu występują trudności w organizacji dowozu uczniów do szkół. Istotny problem stanowi interpretacja ustawowego obowiązku organu prowadzącego. Nadal wiele zastrzeżeń budziła też kwestia zapewnienia bezpieczeństwa przewożonym dzieciom oraz wydłużony czas oczekiwania na rozpoczęcie obowiązkowych zajęć edukacyjnych lub na powrót do domu po ich zakończeniu.

Wciąż aktualną pozostaje kwestia zwrotu kosztów dowozu. Rodzice skarżą się na zbyt niskie i nieuwzględniające rzeczywistych wydatków propozycje refundacji poniesionych kosztów. Obowiązujące przepisy nie rozstrzygają też w sposób jednoznaczny kwestii definicji: najbliższa szkoła, która może zrealizować zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Praktyka pokazała, że stosowane interpretacje nie zawsze miały na uwadze dobro dziecka.

- **niski poziom edukacji prawnej**

Pomimo wprowadzenia zagadnień z zakresu edukacji prawnej do podstawy programowej, nadal nie zrealizowano postulatu Rzecznika Praw Dziecka w zakresie powszechnej, praktycznej nauki prawa. Funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie wymaga umiejętności stosowania prawa również w praktyce Pierwszym krokiem w tym zakresie powinno być angażowanie uczniów do współtworzenia prawa wewnątrzszkolnego – statutu i reguł szkolnej samorządności.

- **prawo dzieci z niepełnosprawnością do wypoczynku**

Nadal zbyt mały jest udział dzieci z niepełnosprawnością w różnych formach wypoczynku. Podczas letnich wakacji dzieci te stanowiły zaledwie 0,27% wszystkich uczestników. Rzecznik Praw Dziecka wskazuje na potrzebę zintensyfikowania działań w celu poprawy dostępu dzieci z niepełnosprawnością do wypoczynku organizowanego w gronie rówieśników.

- **bezpieczeństwo dzieci podczas zajęć pozaszkolnych organizowanych przez podmioty prywatne**

Należy bezwzględnie zapewnić bezpieczeństwo dzieciom podczas zajęć pozaszkolnych organizowanych przez podmioty prywatne, działające na podstawie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Brak prawnego rozstrzygnięcia w kwestii odpowiedzialności za dziecko naraża je na niebezpieczeństwo i pozwala podmiotom

organizującym zajęcia na unikanie konsekwencji nawet w przypadku śmierci dziecka faktycznie pozostającego pod ich opieką.

- **nauczanie dwujęzycznego w szkołach podstawowych po reformie systemu oświaty**

Zgodnie z założeniami reformy oświaty, szkoły podstawowe mogą tworzyć oddziały dwujęzyczne. Uczniowie zamieszkali w rejonie szkoły, która nie podejmie tego wyzwania, będą mieli ograniczone szanse na kształcenie dwujęzycznie, gdyż dopiero w przypadku wolnych miejsc do oddziałów dwujęzycznych w publicznych szkołach podstawowych, na trzecim etapie postępowania rekrutacyjnego mogą być przyjęci kandydaci niebędący uczniami tej szkoły, którzy przystąpili do postępowania rekrutacyjnego. Taka sytuacja może powodować nierówny dostęp do edukacji, noszący znamiona dyskryminacji.

- **funkcjonowanie szkół plastycznych po reformie systemu oświaty**

Wraz z likwidacją gimnazjów przestaną funkcjonować na tym etapie edukacyjnym szkoły plastyczne. Reforma edukacji przewiduje wspieranie rozwoju artystycznego dzieci dopiero na poziomie liceum. Proponowane zmiany nie służą rozwijaniu pasji i talentów najmłodszych. Konieczne są zmiany w tym zakresie.

- **rozpowszechnianie danych wrażliwych uczniów i ich rodzin**

Obserwuje się problem niezgodnego z prawem ujawniania przez dyrektorów i nauczycieli danych wrażliwych dotyczący uczniów i ich rodzin. Pedagodzy, którzy posiedli wiedzę o sytuacji rodzinnej, zdrowotnej, materialnej ucznia powinni ją wykorzystywać wyłącznie do wypracowania skutecznych form pomocy dziecku i rodzinie. Niedopuszczalne, krzywdzące i niezgodne z prawem są sytuacje ujawniania tej wiedzy na forum klasy bądź szkoły.

- **zasady używania telefonów komórkowych w szkole**

W wielu szkołach prawny wymóg ustalenia zasad korzystania przez uczniów z telefonów komórkowych traktowany jest równoznacznie z wprowadzeniem zakazu używania lub wręcz posiadania na terenie szkoły telefonu. Jest to niedopuszczalna, naruszająca prawo dziecka do kontaktu z bliskimi osobami interpretacja prawa. Uregulowania w tym zakresie powinny powstać w drodze dyskusji z przedstawicielami całej społeczności szkolnej – uczniami, nauczycielami, rodzicami. Zasady używania telefonów będą respektowane przez uczniów, jeśli wcześniej zostaną przez nich zaakceptowane.

■ **reagowanie na przejawy dyskryminacji**

Manifestowanie przez ubiór poglądów, przynależności do subkultur młodzieżowych nie może być powodem dyskryminacji młodych ludzi w szkole. Nie może być również powodem obniżania ocen z zajęć edukacyjnych i zachowania. Misją pedagogów powinno być kształtowanie wśród młodzieży postaw akceptacji dla odmienności. Wygląd ucznia nadmiernie odbiegający od zasad przyjętych w szkole powinien być przedmiotem rozmów z nim samym i jego rodzicami. Uregulowania w tym zakresie zawarte w statucie szkoły nie mogą być arbitralnie ustalane tylko przez dorosłych.

■ **podmiotowe traktowanie dziecka w szkole**

Podmiotowe traktowanie dziecka powinno być widoczne we wszystkich działaniach podejmowanych przez szkołę. Dzieci mają prawo zabierać głos we wszystkich sprawach ich dotyczących, a do wyrażanych przez nie opinii, poglądów i propozycji dorośli powinni odnosić się z szacunkiem i w miarę możliwości je uwzględniać. Realny udział dzieci i młodzieży w funkcjonowaniu szkoły buduje w nich postawy demokratyczne, uczy odpowiedzialności za swoje otoczenie, a także buduje w nich poczucie własnej wartości i co najważniejsze – nie niszczy przynależnej każdemu dziecku kreatywności.

■ **nierespektowanie przepisów dotyczących szafek dla uczniów na przybory szkolne**

Wciąż aktualny pozostaje problem braku szafek w szkołach, co prowadzi do znacznego przeciążenia uczniowskich tornistrów. Niezbędny będzie szczególny monitoring ze strony służb sanitarnych i kuratorów oświaty w okresie wprowadzania reformy systemu oświaty i wynikającej z niej możliwości przeciążenia bazy szkolnej nadmierną liczbą uczniów.

■ **niezgodność przepisów wewnątrzszkolnych z obowiązującym prawem**

Zbyt często uregulowania statutów szkolnych były niezgodne z obowiązującym prawem, w tym Konwencją o prawach dziecka. Wszelkie nieprawidłowości w tym zakresie powinny być niezwłocznie eliminowane przez organ nadzoru pedagogicznego.

■ **nadmierne obciążanie uczniów pracami domowymi**

Z badań przeprowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych[874] wynika, że ilość zadawanych prac domowych uczniom w wielu szkołach znacznie ogranicza im swobodne

[874] Roman Dolata, Paweł Grygiel, Dorota M. Jankowska, Ewelina Jarnutowska, Aleksandra Jasińska-Maciążek, Maciej Karwowski, Michał Modzelewski, Jolanta Pisarek (2015). Szkolne pytania. Wyniki badań nad efektywnością nauczania w klasach IV-VI. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

dysponowanie czasem po zajęciach w szkole. Uniemożliwia to dzieciom i młodzieży rozwijanie zainteresowań, aktywności fizycznej, wpływa na jakość relacji rodzinnych i towarzyskich. Problem wymaga refleksji ze strony nauczycieli i wnikliwego nadzoru ze strony dyrektora szkoły.

- **dostęp dzieci niewidomych i słabo widzących do podręczników**

Nadal dzieci niewidome i słabo widzące otrzymują podręczniki szkolne ze znacznym opóźnieniem (po rozpoczęciu roku szkolnego), co jest sprzeczne z zasadą wyrównywania szans edukacyjnych i wspierania rozwoju edukacyjnego uczniów z niepełnosprawnościami. Należy podjąć działania, które wyeliminują takie sytuacje.

- **dostęp do nowych technologii edukacyjnych dla dzieci z niepełnosprawnością**

Nadal wiele programów wykorzystujących najnowsze osiągnięcia technologiczne, np. e-podręczniki, realizowanych jest jedynie wobec dzieci zdrowych. Należy podjąć działania w celu projektowania i proponowania najnowszych rozwiązań dostosowanych do potrzeb dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

- **dostęp do dóbr kultury dla dzieci z niepełnosprawnością**

Mimo obserwowanej poprawy, nadal w publicznej sferze medialnej oraz wielu bibliotekach, muzeach i innych instytucjach kultury brak jest oferty dla dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

- **równe traktowanie uczniów startujących w konkursach przedmiotowych organizowanych przez kuratorów oświaty**

Nadal niezbędne jest ujednolicenie regulaminów konkursów przedmiotowych, organizowanych dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów na terenie całego kraju, tak aby ich laureaci i finaliści – bez względu na miejsce uczęszczania do szkoły – nie czuli się dyskryminowani. Ponadto konieczne jest dostosowanie zadań konkursowych (w treści i formie) do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami (m.in. niewidomych, słabo słyszących, niesłyszących).

- **realizację obowiązków dotyczących udogodnień w programach telewizyjnych dla osób z niepełnosprawnościami**

Zgodnie z art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji, nadawcy telewizyjni mają obowiązek dostarczania w określonym wymiarze czasowym usług dla osób

z niepełnosprawnością narządu wzroku i niepełnosprawnością narządu słuchu. Niestety czas emisji i oferta audycji dla dzieci z tymi niepełnosprawnościami nadal nie jest wystarczający.

- **problem wszawicy w szkołach i placówkach**
  Nadal nierozwiązany pozostaje problem wszawicy w szkołach i placówkach.

PRAWO DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki (...) dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych (...).

(art. 19 Konwencji o prawach dziecka)

Stan przestrzegania praw dziecka w zakresie prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem wymaga zwrócenia szczególnej uwagi na:

- **stosowanie kar cielesnych wobec dzieci**

Nadal zbyt wysoki jest odsetek osób aprobujących stosowanie kar cielesnych. Chociaż w stosunku do 2008 roku, kiedy aprobatę dla stosowania kar cielesnych w postaci uderzania dziecka wyrażało 78% naszego społeczeństwa, nastąpił wyraźny spadek, bo aż o 32%, to nadal stan ten nie jest zadowalający. Z ponownie przeprowadzonych badań przez Rzecznika Praw Dziecka w 2016 roku wynika, że aprobatę dla takiego wychowywania deklaruje 46% polskiego społeczeństwa, a prawie 17% dorosłych uważa, że bicie poprzez tzw. lanie dziecka jest skuteczną metodą wychowawczą. Badania pokazują także, że zaledwie 45% Polaków wie o istnieniu w Polsce zakazu stosowania kar cielesnych w wychowaniu. Należy nadal prowadzić efektywne działania uświadamiające negatywne skutki fizycznego karcenia dzieci i zachęcać do wykorzystywania pożądanych metod wychowawczych.

- **konieczność wzmocnienia prawnokarnej ochrony małoletnich**

Należy w przepisach prawa karnego wprowadzić uregulowania, które wzmocnią ochronę prawnokarną dzieci, przed najcięższymi przestępstwami. Rzecznik oczekuje szybkiego wprowadzenia do porządku prawnego propozycji przedstawionych przez Prezydenta RP.

- **konieczność podjęcia działań w zakresie skutecznego przeciwdziałania mowie nienawiści**

Należy podjąć działania edukacyjne i prawne w celu obniżenia poziomu występowania zjawiska mowy nienawiści.

- **konieczność reagowania na przemoc wobec dzieci**

Zauważalna jest zbyt mała gotowość społeczeństwa do reagowania na przemoc wobec dzieci, podczas gdy informowanie organów ścigania oraz sądu o przypadkach krzywdzenia małoletnich jest zagwarantowana prawem i społecznym obowiązkiem każdego obywatela.

- **zapobieganie i zwalczanie przypadków seksualnego wykorzystania dzieci**

Zgodnie z postulatami Rzecznika Praw Dziecka, Polska wprowadziła szereg zmian w przepisach prawa karnego związanych z ratyfikacją przez Polskę Konwencji Rady Europy z Lanzarote o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych. Należy monitorować funkcjonowanie i skuteczność tych zmian w zakresie zwalczania przestępczości seksualnej popełnionej na szkodę małoletnich. Konieczne jest prowadzenie szkoleń w zakresie zwiększania skuteczności rozpoznawania symptomów dziecka krzywdzonego oraz kampanii społecznych podnoszących poziom wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy przez pokrzywdzonych przestępstwem.

- **reprezentację dziecka w postępowaniu karnym**

Konieczne jest pilne podjęcie prac nad zmianami prawnymi realizującymi orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o konieczności wprowadzenia unormowań, które określiłyby kompetencje i wymagania wobec osób mogących pełnić funkcję procesowego kuratora dziecka w sprawach, gdy – ze względu na konflikt interesów między dzieckiem a jego przedstawicielami ustawowymi lub opiekunami prawnymi – nie może być ono przez nich reprezentowane. Obecnie obowiązujące przepisy zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nie gwarantują odpowiedniego poziomu reprezentacji małoletniego w toku postępowania sądowego.

- **powoływanie się na tzw. pozaustawowy kontratyp karcenia dzieci**

Nadal zaobserwować można sytuacje umarzania postępowań karnych z powołaniem się na tzw. pozaustawowy kontratyp karcenia małoletnich. Należy dążyć do wyeliminowania praktyki naruszającej prawo dziecka do wychowywania bez przemocy.

- **orzekanie środków karnych i probacyjnych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie**

Instytucje prowadzące postępowania karne w związku z podejrzeniem stosowania przemocy w rodzinie zbyt rzadko stosują środki zmierzające do odizolowania sprawcy przemocy od pokrzywdzonej rodziny. W wyrokach skazujących rzadko zobowiązywano

do uczestnictwa sprawcy w programach korekcyjno-edukacyjnych, które zmierzałoby do trwałych zmian w postawie i zapewniałoby bezpieczeństwo ofiarom.

- **przemoc wobec dzieci ze strony opiekunów i nauczycieli**

Nadal mają miejsce zdarzenia związane ze stosowaniem wobec dzieci przemocy fizycznej i psychicznej przez opiekunów (np. pracowników placówek pieczy zastępczej, pracowników żłobków) i nauczycieli.

Przemocowe zachowania dorosłych są najczęściej konsekwencją braku właściwego przygotowania pedagogicznego. Nie potrafią oni odpowiednio reagować na trudne zachowania dzieci i młodzieży, w porę diagnozować pojawiających się problemów, pracować z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Nauczyciele i opiekunowie zbyt rzadko uczestniczą w szkoleniach w zakresie doskonalenia zawodowego. Nie zawsze otrzymują właściwe wsparcie ze strony dyrektora placówki. Nadal obserwuje się zbyt dużą tolerancję dla niewłaściwych zachowań dorosłych ze strony organów nadzorczych, rzeczników dyscyplinarnych dla nauczycieli oraz organów ścigania.

- **warunki przesłuchania małoletnich świadków i pokrzywdzonych w sprawach karnych**

Mimo wprowadzenia do porządku prawnego wielu gwarancji procesowych dla małoletnich świadków i pokrzywdzonych, istnieje konieczność dalszej zmiany regulacji prawnych w tym zakresie. Należy wprowadzić obowiązek przeprowadzania szczególnego trybu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego i świadka w przypadku wszystkich rodzajów przestępstw, a także znieść barierę wieku lat 15 dla zastosowania szczególnych warunków przesłuchania dziecka oraz ujednolicić sposób przesłuchania dla wszystkich osób, które nie ukończyły 18 lat.

- **udział służb medycznych w rozpoznawaniu przemocy wśród dzieci**

Konieczne jest zwiększenie zaangażowania służb medycznych w rozpoznawanie przemocy wśród najmłodszych. Pomimo, że dysponują oni wiedzą medyczną pozwalającą zdiagnozować zjawisko przemocy, nadal niewielu lekarzy wszczyna procedurę „Niebieskie Karty". Należy uzupełnić program studiów medycznych o zajęcia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

- **rozszerzenie katalogu przypadków wyłączających instytucję zatarcia skazania**

Obecnie nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej

i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15. Wyłączenie instytucji zatarcia skazania powinno obejmować również wyroki skazujące na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub kary nieizolacyjne. Zaostrzenie warunków zatarcia skazania ma zmierzać do tego, by z dziećmi nie pracowały osoby niedające rękojmi prawidłowego wykonywania swych obowiązków.

- **stosowanie zakazu pracy z dziećmi dla skazanych za przemoc wobec małoletnich**

Sądy zbyt rzadko orzekają czasowy lub dożywotni zakaz zajmowania stanowisk związanych z edukacją lub leczeniem dzieci wobec osób, które popełniły przestępstwa seksualne lub przeciwko zdrowiu i życiu. W efekcie osoby skazane za ciężkie przestępstwa mają możliwość powrotu do pracy z dziećmi. Zastosowanie takiego środka karnego pozwoli na skuteczniejszą weryfikację osób ubiegających się o pracę z dziećmi pod kątem ich predyspozycji oraz negatywnych przesłanek do podjęcia pracy.

- **uprzedmiatawianie dziecka w przestrzeni publicznej**

Coraz częstszym problemem staje się uprzedmiatawianie dzieci w przestrzeni publicznej (konkursy piękności, reality show, reklamy itd.). W polskim porządku prawnym brakuje instrumentów skutecznej prawnej ochrony dziecka przed nieodpowiedzialnym działaniem osób dorosłych.

- **detencję dzieci cudzoziemców w Polsce**

Rzecznik Praw Dziecka w dalszym ciągu stoi na stanowisku, że zakaz umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach powinien dotyczyć wszystkich osób małoletnich.

- **ochronę dzieci przed niestosownymi treściami rozpowszechnianymi w kinach**

Brakuje norm określających procedurę nadawania oznaczenia kategorii wiekowej filmom wyświetlanym w kinach. Oznaczenie nadawane jest przez dystrybutorów filmów według ich swobodnego uznania. Często filmom nadawano oznaczenia zaniżonej kategorii wiekowej, co narażało małoletnich na odbiór treści niedostosowanych do ich psychofizycznego rozwoju. Analogiczne uregulowanie powinno znajdować zastosowanie do filmów rozpowszechnianych na nośnikach (np. DVD) i dostępnych w obrocie handlowym.

- **monitorowanie funkcjonowania ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie**

Nadal zauważalna jest zbyt mała aktywność osób pełniących swoje obowiązki służbowe lub zawodowe mające związek z opieką nad dziećmi i rodziną w przypadku

podejrzenia stosowania przemocy wobec małoletnich. Nie zawsze informują one organy ścigania o możliwym przypadku krzywdzenia dziecka. Ponadto gminy i powiaty w niedostateczny sposób realizują zadania w zakresie profilaktyki w rodzinach zagrożonych przemocą poprzez prowadzenie działań edukacyjnych służących wzmocnieniu opiekuńczych kompetencji rodziców oraz realizacji programów mających na celu promowanie i wdrożenie prawidłowych postaw wychowawczych. Badania wymaga system szybkiego reagowania na przemoc wobec dzieci, w tym w zakresie skoordynowania odpowiednich służb oraz ich dyżurów w godzinach wieczornych i nocnych oraz w święta.

- **wyszczególnienie osoby dziecka i jego płci w statystykach dotyczących ofiar przemocy**

Większość prowadzonych statystyk nie specyfikuje osoby i płci dziecka jako ofiary przemocy.

- **zagwarantowanie praw nieletnich umieszczonych w policyjnych izbach dziecka**

Najwyższa Izba Kontroli wskazała szereg nieprawidłowości w funkcjonowaniu policyjnych izb dziecka. Ujawniła między innymi przypadki ograniczania nieletnim kontaktu z rodzicami, obrońcą lub opiekunem, ograniczania prawa do swobody i tajemnicy komunikowania się, naruszania prawa do intymności oraz swobodnego zgłaszania próśb, skarg i wniosków, jak również przedłużania czasu pobytu nieletniego w placówce ponad ramy czasowe określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Konieczne jest podjęcie prac nad zmianami przepisów prawa, w celu stworzenia optymalnych warunków, umożliwiających bezpieczny oraz zgodny z prawami dziecka pobyt nieletnich w policyjnych izbach dziecka. Niezbędne jest opracowanie i wdrożenie jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka, w tym w zakresie sprawowania opieki nad nieletnimi.

- **brak kwestionariuszy do szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania w przypadkach zdiagnozowanej przemocy**

Dla funkcjonariuszy Policji, pracowników szkół, placówek oświatowych oraz ochrony zdrowia opracowano narzędzia związane z szacowaniem ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą domową oraz algorytmy wskazujące na sposób postępowania w przypadku podejrzenia przemocy. Tożsame narzędzia powinny zostać opracowane również dla jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, co pozwoliłoby zwiększyć liczbę skutecznych interwencji podejmowanych w przypadkach przemocy domowej.

■ **wyznaczanie miejsca realizacji środka leczniczego dla nieletnich**

Komisja ds. Kierowania, Przenoszenia i Pobytu Nieletnich w Publicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej z powodu zawieszenia jej działalności nie realizuje ustawowych zadań. Należy prawnie określić rodzaj podmiotów leczniczych właściwych do wykonywania środka o charakterze leczniczo-wychowawczym oraz zasad kierowania do nich nieletnich.

■ **ochrona praw nieletnich w postępowaniu sądowym**

Zdarzają się sytuacje, w których sądy w trybie zabezpieczenia umieszczają nieletniego w szpitalu psychiatrycznym bez przeprowadzenia dowodu z opinii dwóch biegłych psychiatrów, bądź w oparciu o opinię sporządzoną tylko przez jednego biegłego lekarza psychiatrę lub opiniodawczy zespół sądowych specjalistów. Należy wyeliminować tę praktykę i zagwarantować bezwzględne przestrzeganie przepisów prawa w tym zakresie.

■ **zabezpieczenie dobra małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym**

Szybkie i sprawne zebranie oraz zabezpieczenie dowodów ma istotne znaczenie dla czynności przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego. Należy dążyć do tego, aby przesłuchanie dziecka było przeprowadzone wyłącznie raz, i tylko wtedy, gdy jego zeznania mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie, a więc już po zebraniu innych dowodów. Konieczne jest podjęcie działań zmierzających do podwyższenia kwalifikacji osób prowadzących postępowania karne, w których uczestniczą dzieci, a także wypracowanie standardów w zakresie sprawnego zbierania materiału dowodowego, umożliwiających skuteczne i szybkie przeprowadzenie czynności z udziałem małoletnich.

■ **zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom doznającym przemocy w rodzinie**

Zbyt często osoba doznająca przemocy opusza dom, nie mając świadomości o przysługujących jej prawach do ochrony. Konieczne jest przeprowadzenie szeroko zakrojonych akcji informacyjnych, upowszechniających wiedzę o możliwych prawnych środkach ochrony osób doznających przemocy.

■ **wdrożenie Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci**

Podczas konferencji Rady Europy (4–6 kwietnia 2016 roku) w Sofii, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy Wobec Dzieci, zaapelowała do państw członkowskich ONZ o opracowanie Narodowych Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci. Narodowa Strategia na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci powinna jasno wskazywać na priorytet państwa w działaniach na rzecz walki z przemocą

wobec dzieci. Walka z wszelkimi formami przemocy wobec dzieci wymaga wypracowania kompleksowego podejścia, skierowanego na kluczowe kwestie, takie jak zapobieganie, ochrona, wsparcie dla ofiar, wymiana informacji i doświadczeń oraz ściganie sprawców.

- **zagwarantowanie nieletnim pełnego prawa do obrony**

Należy zapewnić pełną realizację prawa nieletniego do obrony. Obecnie decyzja prezesa sądu w zakresie przyznania pełnomocnika z urzędu ma charakter uznaniowy, co może skutkować brakiem realizacji prawa nieletniego do obrony.

- **zapewnienie odpowiedniej ilości miejsc w zakładach leczniczych dla osób skierowanych orzeczeniem sądu na leczenie odwykowe**

Sygnały napływające do Rzecznika Praw Dziecka wskazują na niską efektywność obecnego sytemu w zakresie zapewnienia odpowiedniej ilości miejsc w zakładach leczniczych dla osób skierowanych orzeczeniem sądu na leczenie. Zdarza się, że okres oczekiwania na miejsce przekracza okres obowiązywania postanowienia o poddaniu się przymusowemu leczeniu.

- **przemoc rówieśnicza w szkołach i placówkach**

Wciąż aktualny jest problem przemocy rówieśniczej w placówkach systemu oświaty. W wielu przypadkach zdarzenia takie mają miejsce za cichym przyzwoleniem dorosłych, tzn. nauczycieli bądź wychowawców. Konieczna jest pilna obserwacja zachowań dzieci i jak najwcześniejsze diagnozowanie występujących problemów. Nauczyciele i wychowawcy powinni w tym względzie otrzymać wsparcie od dyrektora szkoły lub placówki. W żadnym razie nie może być akceptacji dorosłych dla stosowania przemocy w celu wymuszenia posłuszeństwa. Każdy taki przypadek powinien być wnikliwie analizowany, a winni surowo ukarani.

- **cyberprzemoc w szkołach i placówkach**

Przemoc rówieśnicza coraz częściej przybiera formę wysyłania wulgarnych e-maili, smsów, mms-ów, zaczepek za pomocą komunikatorów i na czatach, publikowanie i rozsyłanie ośmieszających informacji itp. Specyfika nowoczesnych środków komunikacji powoduje, że ofiarom przemocy trudno sobie poradzić z takim aktem przemocy. W skrajnych przypadkach może stać się on przyczyną samobójstwa dziecka. Należy podejmować działania edukacyjne skierowane do osób pracujących z dziećmi i młodzieżą oraz zachęcać ich do współpracy z rodzicami lub opiekunami dzieci w tym zakresie.

■ **jednolite wymagania wobec nauczycieli**

Konieczne jest wprowadzenie uregulowań zobowiązujących ubiegającego się o pracę nauczyciela w niepublicznych innych formach wychowania przedszkolnego do przedstawienia informacji z Krajowego Rejestru Karnego stwierdzającej, że nie był on karany za przestępstwo popełnione umyślnie.

■ **urealnienie przepisów normujących postępowanie dyscyplinarne nauczycieli**

Należy wydłużyć trzymiesięczny termin na wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. W tym czasie swoje działania musi przeprowadzić rzecznik dyscyplinarny oraz Rzecznik Praw Dziecka. Praktyka pokazała, że postępowania wyjaśniające niejednokrotnie kończą się zbyt późno, by Rzecznik Praw Dziecka lub komisja dyscyplinarna mogli skorzystać ze swoich uprawnień w celu ochrony praw dziecka.

Istnieje również konieczność zmiany przepisów, tak by ukaranie nauczyciela na podstawie kodeksu pracy nie powodowało automatycznego umorzenia postępowania dyscyplinarnego.

■ **wprowadzenie należytych gwarancji procesowych dla małoletnich cudzoziemców**

Należy wprowadzić do polskiego prawa odpowiednie gwarancje procesowe dla małoletnich cudzoziemców, wobec których toczą się postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej lub zobowiązania do powrotu. Pożądanym byłoby, aby czynności z udziałem małoletniego cudzoziemca dokonywane były wyłącznie przez funkcjonariusza lub pracownika posiadającego odpowiednie wykształcenie i przygotowanie do pracy z dziećmi. W wysłuchaniu lub przesłuchaniu dziecka powinien uczestniczyć psycholog.

■ **żebractwo z wykorzystaniem dzieci**

W dalszym ciągu problemem pozostaje wykorzystywanie małoletnich do żebractwa. Zjawisko to zaobserwować można szczególnie w dużych miastach, a jego nasilenie następuje w miesiącach letnich. Proceder ten należy uznać za szczególną formę przemocy, powodującą degradację osobowości dziecka, niekorzystnie wpływający na jego rozwój. Należy wzmocnić działania wszystkich instytucji odpowiedzianych za realizację praw dziecka w tym zakresie.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 Wykaz wystąpień generalnych

Lp.	Data i numer wystąpienia	Adresat	Przedmiot wystąpienia	Data odpowiedzi
1.	7 stycznia 2016 ZSS.422.2.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie złego stanu zdrowia jamy ustnej u dzieci	21.01.2016
2.	7 stycznia 2016 ZSS.422.1.2016.MW	Minister Zdrowia	W sprawie solariów	29.02.2016
3.	7 stycznia 2016 ZSS.422.4.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie opieki zdrowotnej w ginekologii i położnictwie	18.01.2016
4.	8 stycznia 2016 ZSS.422.3.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie bezdomności dzieci	3.02.2016
5.	12 stycznia 2016 ZSS.421.2.2016.KK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie funkcjonowania telefonów zaufania prowadzonych przez organizacje samorządowe	17.02.2016
6.	13 stycznia 2016 ZSS.422.5.2016.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie świadczenia wychowawczego	
7.	18 stycznia 2016 ZEW.422.1.2016.ES	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Minister Edukacji Narodowej	W sprawie nierównego traktowania uczniów szkół artystycznych realizujących kształcenie ogólne	17.02.2016 4.04.2016
8.	21 stycznia 2016 ZSS.422.40.2015.MW	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami w kinach	
9.	22 stycznia 2016 ZEW.422.3.2016.MP	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie dostępu dzieci do przedszkola	17.02.2016
10.	27 stycznia 2016 ZEW.422.4.2016.EB	Główny Inspektor Sanitarny	W sprawie oceny funkcjonowania przepisów dotyczących zdrowego żywienia	26.08.2016
11.	28 stycznia 2016 ZEW.422.5.2016.ZA	Marszałkowie Województw	W sprawie specjalistycznych miejsc opieki	17.02.2016 12.02.2016 17.02.2016 19.02.2016 29.02.2016 26.02.2016 1.03.2016 1.03.2016 3.03.2016 18.03.2016 30.03.2016
12.	4 lutego 2016 ZSR.422.5.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie zaostrzenia kar za przemoc wobec małoletnich	19.02.2016
13.	4 lutego 2016 ZSR.422.6.2016.MK	Marszałek Sejmu RP	W sprawie rządowego projektu ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym	
14.	9 lutego 2016 ZSS.422.7.2016.JW	Marszałek Sejmu RP	W sprawie świadczenia wychowawczego	
15.	10 lutego 2016 ZSM.422.1.2016.AJ	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie odprawy granicznej rodzin z dziećmi	9.03.2016
16.	12 lutego 2016 ZSS.422.8.2016.JW	Marszałek Senatu RP	W sprawie świadczenia wychowawczego	
17.	18 lutego 2016 ZSR.422.9.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie zwiększenia roli kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych	30.03.2016

18.	19 lutego 2016 ZSR.422.4.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie prawa rodziców do uczestniczenia w procesie edukacji dziecka	30.03.2016
19.	22 lutego 2016 ZEW.422.6.2016.AS	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie monitoringu wizyjnego wewnątrz budynków placówek opiekuńczo-wychowawczych	4.04.2016
20.	23 lutego 2016 ZSS.422.10.2016.KT	Marszałek Senatu RP	W sprawie świadczenia opiekuńczego	
21.	24 lutego 2016 ZEW.422.8.2016.ZA	Minister Sprawiedliwości	W sprawie małoletnich matek w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich	30.03.2016
22.	24 lutego 2016 ZEW.422.7.2016.AR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie możliwości wychowania swoich dzieci przez małoletnie matki przebywające w placówkach resocjalizacyjnych	8.04.2016
23.	25 lutego 2016 ZSM.422.2.2016.JW	Prezes Rady Ministrów	W sprawie ochrony międzynarodowej małoletnich cudzoziemców	11.03.2016
24.	26 lutego 2016 ZSS.422.11.2016.GR	Minister Infrastruktury i Budownictwa	W sprawie ulg przejazdowych dla dzieci	07.11.2016
25.	26 lutego 2016 ZEW.422.2.2014.AS	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży z innych państw	4.04.2016
26.	3 marca 2016 ZEW.422.9.2016.ES	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie podręczników dla dzieci z dysfunkcją wzroku	1.04.2016
27.	8 marca 2016 ZEW.422.11.2016.JF	Przewodniczący Komisji Edukacji Nauki i Młodzieży	W sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli	
28.	10 marca 2016 ZEW.422.12.2016.JBR	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie przygotowania szkół na wypadek wystąpienie ataku terrorystycznego	11.04.2016
29.	14 marca 2016 ZSS.422.14.2016.KT	Minister Sprawiedliwości; Prokurator Generalny	W sprawie ochrony życia i zdrowia dzieci	13.04.2016
30.	14 marca 2016 ZSS.422.15.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie ochrony życia i zdrowia dzieci	19.04.2016
31.	17 marca 2016 ZEW.422.15.2016.JF	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii	13.04.2016
32.	17 marca 2016 ZEW.422.13.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie konkursów przedmiotowych	13.04.2016
33.	23 marca 2016 ZSR.422.11.2016.MK	Minister Zdrowia	W sprawie wykonywania orzeczeń sądowych zobowiązujących osoby uzależnione od alkoholu do poddania się leczeniu w stacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego	26.04.2016
34.	23 marca 2016 ZEW.422.14.2016.ES	Minister Spraw Zagranicznych	W sprawie dysproporcji w podziale środków na edukację polskich dzieci za granicą	23.05.2016
35.	24 marca 2016 ZSS.422.16.2016.GR	Minister Zdrowia	W sprawie sprzedaży małoletnim hormonalnych środków antykoncepcyjnych	10.06.2016
36.	29 marca 2016 ZEW.422.17.2016.JBR	Marszałek Senatu RP; Minister Edukacji Narodowej	W sprawie postępowania dyscyplinarnego dla nauczycieli	1.04.2016
37.	30 marca 2016 ZEW.422.16.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie definicji „dziecka" oraz „rodziny" na gruncie ustawy o systemie oświaty	5.05.2016
38.	31 marca 2016 ZSS.422.12.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie dostępności i jakości świadczeń z zakresu pediatrii	29.04.2016

39.	31 marca 2016 ZSR.422.2.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie postępowania zabezpieczającego w sprawach dziecka	6.06.2016
40.	31 marca 2016 ZSR.422.1.2016.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie systemu identyfikacji rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych	16.06.2016
41.	31 marca 2016 GAB.422.1.2016.MH	Marszałek Senatu RP; Marszałek Sejmu RP	Przekazanie informacji z działalności Rzecznika Praw Dziecka oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka za rok 2015	
42.	1 kwietnia 2016 GAB.422.2.2016.BS	Prezydent RP; Prezes Rady Ministrów; Prezes NIK	Przekazanie informacji z działalności Rzecznika Praw Dziecka oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka za rok 2015	
43.	1 kwietnia 2016 ZSS.422.17.2016.EK	Rzecznik Praw Pacjenta	W sprawie ochrony życia i zdrowia dzieci	11.04.2016 16.06.2016
44.	7 kwietnia 2016 ZSS.422.20.2016.KT	Minister Sprawiedliwości; Prokurator Generalny	W sprawie Systemu Dozoru Elektronicznego dla skazanych z art. 209 k.k.	30.05.2016
45.	8 kwietnia 2016 ZSS.422.18.2016.AJ	Prezes Najwyższej Izby Kontroli	W sprawie bezdomności dzieci	27.04.2016
46.	8 kwietnia 2016 ZSR.422.12.2016.ER	Minister Sprawiedliwości	W sprawie prawa nieletnich do obrony	19.05.2016
47.	12 kwietnia 2016 ZSR.422.14.2016.AMIK	Prezes Najwyższej Izby Kontroli	W sprawie sytuacji prawnej dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej	28.04.2016
48.	18 kwietnia 2016 ZSS.422.21.2016.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie ochrony danych osobowych dzieci przysposobionych	11.05.2016
49.	19 kwietnia 2016 ZSR.422.16.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie prawnokarnej ochrony dziecka przed przemocą domową	9.05.2016
50.	20 kwietnia 2016 ZEW.422.18.2016.JR	Minister Sportu i Turystyki	W sprawie organizacji szkolnych zawodów w ramach programu „Sport Wszystkich Dzieci”	4.05.2016
51.	23 kwietnia 2016 ZEW.422.13.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie konkursów przedmiotowych	25.05.2016
52.	26 kwietnia 2016 ZSS.422.23.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie dostępności do nowoczesnego leczenia dla dzieci	1.07.2016
53.	27 kwietnia 2016 ZSS.422.22.2016.KK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie braku biegłych na etapie postępowań sądowych zainicjonowanych odwołaniem od orzeczeń Wojewódzkich Zespołów do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności	6.06.2016
54.	27 kwietnia 2016 ZSS.422.25.2016.KT	Główny Inspektor Pracy	W sprawie ukrywania przez pracodawców dochodów wypłacanych pracownikom zobowiązanym do alimentacji	29.07.2016
55.	29 kwietnia 2016 ZSM.422.3.2016.AJ	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie ratyfikacji Konwencji o statusie bezpaństwowców z 1954 r. oraz Konwencji o ograniczaniu bezpaństwowości z 1961 r.	30.05.2016
56.	29 kwietnia 2016 ZSR.422.17.2016.MK	Prezes Rady Ministrów	W sprawie opracowania i wdrożenia Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci	9.05.2016 19.05.2016
57.	4 maja 2016 ZSS.422.9.2016.JW	Minister Zdrowia	W sprawie zatrucia tzw. dopalaczami	06.06.2016
58.	7 maja 2016 GAB.422.3.2016.BS	Prezydent RP	W sprawie prawnokarnej ochrony małoletnich	

59.	11 maja 2016 ZSS.422.24.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie mobilizowania dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec dzieci	28.06.2016
60.	13 maja 2016 ZSS.422.26.2016.GR	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przysługującego pracownikowi wychowującemu dzieci w wieku do lat 14	23.06.2016
61.	13 maja 2016 ZEW.422.21.2016.ES	Prezydent m.st. Warszawy; Minister Edukacji Narodowej	W sprawie rekrutacji do klas pierwszych pozaobwodowych gimnazjów	9.06.2016
62.	13 maja 2016 ZEW.422.20.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie raportu z badań *Monitoring praw uczniowskich w szkołach obszaru nadwiślańskiego*	17.06.2016
63.	17 maja 2016 ZSR.422.19.2016.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie upowszechnienia informacji o formach pomocy i wsparcia ofiarom przemocy domowej	25.05.2016
64.	23 maja 2016 ZSM.422.5.2016.JW	Minister Sprawiedliwości	W sprawie skargi kasacyjnej w sprawach rozstrzyganych na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę	23.06.2016 12.10.2016
65.	23 maja 2016 ZSS.422.27.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie aktywizacji zawodowej dłużników alimentacyjnych	28.06.2016
66.	25 maja 2016 ZSS.422.28.2016.KT	Minister Zdrowia	W sprawie sytuacji w Instytucie „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka”	24.05.2016
67.	30 maja 2016 ZEW.422.24.2016.ES	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie naliczania subwencji przeznaczonej na realizację przez dzieci edukacji poza przedszkolem/szkołą	20.06.2016
68.	30 maja 2016 ZEW.422.26.2016.JF	Kuratorzy Oświaty	W sprawie samobójstw i prób samobójczych uczniów	10.06.2016 16.09.2016
69.	3 czerwca 2016 ZEW.422.22.2016.ES	Główny Inspektor Sanitarny	W sprawie warunków sanitarnych w placówkach	1.07.2016
70.	6 czerwca 2016 ZEW.422.25.2016.ZA	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie placówek wsparcia dziennego	28.07.2016
71.	7 czerwca 2016 ZEW.422.27.2016.MP	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie nieprawidłowości w procesie rekrutacji do przedszkola oraz dostępności dzieci do przedszkola	7.07.2016
72.	10 czerwca 2016 ZSM.422.7.2016.JW	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie ochrony dzieci przed wykorzystaniem do żebrania	25.07.2016
73.	13 czerwca 2016 ZSS.422.29.2016.KT	Prezydent Konfederacji „Lewiatan”; Prezydent Pracodawców RP; Prezes Związku Przedsiębiorców i Pracodawców	W sprawie eliminowania barier utrudniających skuteczną alimentację dzieci	28.07.2016 30.06.2016
74.	20 czerwca 2016 ZSR.422.4.2016.MK	Prezesi Sądów Apelacyjnych	Przekazanie kopii wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka i odpowiedzi Ministra Sprawiedliwości dotyczących prawa rodziców do uczestniczenia w procesie edukacji dziecka	
75.	20 czerwca 2016 ZSR.422.4.2016.MK	Kuratorzy Oświaty	Przekazanie kopii wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka i odpowiedzi Ministra Sprawiedliwości dotyczących prawa rodziców do uczestniczenia w procesie edukacji dziecka	

76.	22 czerwca 2016 ZSS.422.34.2016.MW	Prezydenci Miast, Burmistrzowie, Wójtowie	W sprawie bezpieczeństwa na placach zabaw	
77.	22 czerwca 2016 ZSM.422.8.2016.AD	Minister Sprawiedliwości	W sprawie szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę	28.10.2016
78.	27 czerwca 2016 ZSR.422.23.2016.MD	Minister Sprawiedliwości; Prokurator Generalny	W sprawie ochrony interesów dziecka w procesie sądowym	20.09.2016
79.	1 lipca 2016 ZSS.422.35.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie ochrony dzieci nienarodzonych przed zakażeniem wirusem HIV	19.07.2016
80.	4 lipca 2016 ZSR.422.21.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie umieszczania nieletnich w szpitalu psychiatrycznym	
81.	5 lipca 2016 ZSR.422.26.2016.MK	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Minister Sprawiedliwości; Prokurator Generalny	W sprawie opracowania kwestionariuszy do szacowania zagrożenia przemocą i algorytmów postępowania dla pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	13.07.2016 20.07.2016
82.	6 lipca 2016 ZSR.422.28.2015.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie odbierania dzieci z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców	
83.	6 lipca 2016 ZSM.422.4.2016.JW	Minister Spraw Zagranicznych	W sprawie ratyfikacji Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi	30.08.2016
84.	15 lipca 2016 ZEW.422.30.2016.ZA	Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny	W sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw	
85.	19 lipca 2016 ZEW.422.29.2016.ZA	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie wysokości tzw. kieszonkowego dla wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych	23.08.2016
86.	20 lipca 2016 ZSR.422.28.2016.MS	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie finansowania ośrodków adopcyjnych	28.10.2016
87.	22 lipca 2016 ZSS.422.39.2016.AT	Rzecznik Praw Dziecka we Włoszech	W sprawie egzekucji za granicą świadczeń alimentacyjnych zasądzanych orzeczeniami polskich sądów	10.10.2016 12.12.2016
88.	22 lipca 2016 ZSM.422.9.2016.AD	Minister Sprawiedliwości	W sprawie ochrony dziecka w postępowaniu transgranicznym	
89.	3 sierpnia 2016 ZSS.422.30.2016.SK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie egzekucji świadczeń alimentacyjnych za granicą	
90.	3 sierpnia 2016 ZSS.422.36.2016.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie odpracowywania przez dłużników alimentacyjnych długu z funduszu alimentacyjnego	7.09.2016
91.	3 sierpnia ZSR.422.24.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie umieszczenia nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej	20.09.2016
92.	4 sierpnia 2016 ZEW.422.23.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie konsekwencji wydawania uczniom nieodpowiednich arkuszy podczas egzaminów gimnazjalnych	13.09.2016
93.	4 sierpnia 2016 ZSS.422.40.2016.MW	Sejm RP Parlamentarny Zespół ds. Onkologii	W sprawie korzystania z solariów przez osoby małoletnie	

94.	10 sierpnia 2016 ZEW.422.31.2016.ES	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie dysproporcji w podziale środków na edukację polskich dzieci za granicą	9.09.2016
95.	10 sierpnia 2016 ZSS.422.20.2016.KT	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie Systemu Dozoru Elektronicznego dla skazanych z art. 209 k.k.	16.11.2016
96.	12 sierpnia 2016 ZSM.422.10.2016.AJ	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie dostępu małoletnich cudzoziemców do świadczenia wychowawczego (500+)	6.09.2016
97.	17 sierpnia 2016 ZSS.422.41.2016.JW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie świadczenia wychowawczego dla dzieci legitymujących się orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności	5.09.2016
98.	19 sierpnia 2016 ZSM.422.11.2016.AC	Minister Sprawiedliwości	W sprawie ochrony małoletnich cudzoziemców przed wykorzystaniem seksualnym	
99.	24 sierpnia 2016 GAB.422.4.2016.BS	Prezydent RP	W sprawie nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	
100.	24 sierpnia 2016 ZSR.422.23.2015.MK	Minister Sprawiedliwości; Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Minister Zdrowia	W sprawie ochrony dzieci narażonych na niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia na skutek spożywania przez matki alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych podczas ciąży	16.09.2016 4.10.2016 9.12.2016
101.	30 sierpnia 2016 ZSS.422.38.2016.KT	Wiceprezes Rady Ministrów Minister Rozwoju	W sprawie utworzenia centralnego rejestru dłużników alimentacyjnych	19.10.2016
102.	30 sierpnia 2016 ZSS.422.24.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie mobilizowania dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec dzieci	
103.	12 września 2016 ZSS.422.24.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie mobilizowania dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec dzieci	
104.	13 września 2016 ZEW.422.34.2016.JF	Wiceprezes Rady Ministrów, Minister Rozwoju	W sprawie równego traktowania dzieci w zakresie przyznania stypendium za bardzo dobre wyniki w nauce	11.10.2016
105.	13 września 2016 ZSS.422.35.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie ochrony dzieci nienarodzonych przed zakażeniem wirusem HIV	18.10.2016
106.	15 września 2016 ZEW.422.33.2016.AS	Wojewodowie	W sprawie małych dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew obowiązującym przepisom	29.09.2016 29.09.2016 29.09.2016 29.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 30.09.2016 3.10.2016 3.10.2016 4.10.2016 5.10.2016
107.	26 września 2016 ZEW.422.4.2016.AS	Główny Inspektor Sanitarny	W sprawie oceny funkcjonowania przepisów dotyczących zdrowego żywienia	10.11.2016
108.	26 września 2016 ZSM.422.12.2016.AC	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie zabezpieczenia praw małoletnich cudzoziemców	9.12.2016

109.	26 września 2016 ZSS.422.11.2016.GR	Minister Infrastruktury i Budownictwa	W sprawie ulg przejazdowych dla dzieci	07.11.2016
110.	27 września 2016 ZSR.422.28.2016.MS	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie finansowania ośrodków adopcyjnych	28.10.2016
111.	27 września 2016 ZEW.422.35.2016.KD	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie nierówności w dostępie do edukacji dzieci z obszarów wiejskich	8.11.2016
112.	28 września 2016 ZSS.422.23.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie dostępności do nowoczesnego leczenia dla dzieci	9.11.2016 5.01.2017
113.	30 września 2016 ZEW.422.35.2015.JR	Marszałek Senatu RP	W sprawie funkcjonowania polskich szkół na Litwie	16.11.2016
114.	1 października 2016 ZEW.422.2.2014.JR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży z innych państw	3.11.2016
115.	3 października 2016 ZEW.422.36.2016.KD	Prezes Rady Ministrów	W sprawie stanowiska Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) w sprawie edukacji dzieci	4.10.2016 17.11 2016
116.	5 października 2016 ZEW.422.37.2016.JF	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie zamiany przepisów oświatowych	17.11.2016
117.	7 października 2016 GAB.422.5.2016.BS	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie kontynuowania działań na rzecz profilaktyki rówieśniczej w kontekście zażywania przez młodzież środków psychoaktywnych	2.11.2016
118.	10 października 2016 ZSS.422.44.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie depresji poporodowej	9.11.2016
119.	17 października 2016 ZSR.422.11.2016.MK	Minister Zdrowia	W sprawie wykonywania orzeczeń sądowych zobowiązujących osoby uzależnione od alkoholu do poddania się leczeniu w stacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego	14.11.2016
120.	17 października 2016 ZSM.422. 8.2016.AD	Minister Sprawiedliwości	W sprawie szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach o wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę	28.10.2016
121.	28 października 2016 ZSR.422.19.2015.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie wysłuchania dzieci w procesie cywilnym	9.12.2016
122.	28 października 2016 ZSR.422.32.2016.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie ochrony praw i dobra nieletnich w policyjnych izbach dziecka	29.11.2016
123.	28 października 2016 ZSR.422.33.2016.MK	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	W sprawie nowelizacji przepisów dotyczących policyjnych izb dziecka	
124.	28 października 2016 ZSM.422.14.2016.MC	Rzecznik Praw Dziecka w Holandii	W sprawie wsparcia dla małoletnich obywateli polskich w Holandii	21.12.2016
125.	31 października 2016 ZEW.422.38.2016.WR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie rady rodziców w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych	1.12.2016
126.	31 października 2016 ZSS.422.42.2016.MW	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie progów dochodowych uprawniających do świadczeń z funduszu alimentacyjnego	29.11.2016
127.	2 listopada 2016 ZSR.422.31.2016.MS	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie standardów realizacji zadań ośrodków adopcyjnych	19.12.2016
128.	5 listopada 2016 ZSS.422.30.2016.SK	Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny	W sprawie egzekucji świadczeń alimentacyjnych za granicą	

129.	5 listopada 2016 ZSR.422.34.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie oceny projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw	
130.	15 listopada 2016 ZSM.422.16.2016.AD	Prezes Rady Ministrów	W sprawie ratyfikacji III Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka	2.12.2016
131.	22 listopada 2016 ZEW.422.39.2016.MP	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli innych form wychowania przedszkolnego	15.12.2016
132.	23 listopada 2016 ZSR.422.21.2016.MK	Minister Sprawiedliwości	W sprawie umieszczania nieletnich w szpitalu psychiatrycznym	
133.	23 listopada 2016 ZSS.422.46.2016.KT	Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	W sprawie rozpowszechniania niebezpiecznych informacji na temat szczepień ochronnych	5.12.2016
134.	23 listopada 2016 ZSS.422.47.2016.EK	Minister Zdrowia	W sprawie szczepień ochronnych dzieci	19.12.2016
135.	24 listopada 2016 ZEW.422.45.2016.JF	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie bezpiecznych warunków pobytu oraz właściwej opieki nad dziećmi z chorobą przewlekłą w przedszkolach	22.12.2016
136.	24 listopada 2016 ZEW.422.41.2016.JK	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie finansowania jednostek systemu oświaty	14.12.2016
137.	24 listopada 2016 ZSM.422.17.2016.JW	Minister Sprawiedliwości	W sprawie natychmiastowej wykonalności postanowień wydanych przez sąd pierwszej instancji na podstawie Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę	28.12.2016
138.	25 listopada 2016 ZSR.422.31.2016.MS	Prezydent RP	W sprawie propozycji zmian przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej	19.12.2016
139.	24 listopada 2016 DTZ.422.1.2016.RR	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie braku regulacji zawodu psychologa	22.12.2016
140.	25 listopada 2016 ZSS.422.49.2016.JW	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie ograniczenia reklam z udziałem małoletnich oraz reklam do nich kierowanych	
141.	28 listopada 2016 ZSS.422.48.2016.JW	Minister Zdrowia	W sprawie braku standardów pediatrycznych	12.01.2017
142.	28 listopada 2016 ZEW.422.46.2016.ZA	Starostowie	W sprawie usamodzielnienia dzieci przebywających w pieczy zastępczej	
143.	28 listopada 2016 ZEW.422.47.2016.ZA	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie usamodzielnienia dzieci przebywających w pieczy zastępczej	15.12.2016
144.	28 listopada 2016 ZEW.422.40.2016.JBR	Minister Edukacji Narodowej	W sprawie zamiany przepisów oświatowych	
145.	6 grudnia 2016 ZSR.422.35.2016.MK	Prezesi Sądów Apelacyjnych	W sprawie przewlekłości postępowań adopcyjnych.	13.12.2016
146.	8 grudnia 2016 ZSS.422.19.2016.KK	Minister Infrastruktury i Budownictwa	W sprawie prawa lokatorów	12.01.2017
147.	8 grudnia 2016 ZEW.422.49.2016.ES	I Wiceprezes Rady Ministrów; Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	W sprawie przekształcenia szkół muzycznych	

148.	14 grudnia 2016 ZSR.422.20.2016.MK	Minister Sprawiedliwości; Prokurator Generalny	W sprawie ścigania sprawców przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich	8.03.2017
149.	21 grudnia 2016 ZSS.422.50.2016.KT	Minister Zdrowia	W sprawie standardów postępowania medycznego oraz monitorowania losów dziecka	13.01.2017
150.	22 grudnia 2016 ZEW.422.35.2015.JK	Sekretarz Stanu ds. parlamentarnych, Polonii, konsularnych i dyplomacji publicznej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Przewodniczący Międzyresortowego Zespołu do spraw Polonii i Polaków za Granicą	W sprawie funkcjonowania polskich szkół na Litwie	
151.	22 grudnia 2016 ZEW.422.37.2016.JF	Prezydent RP	W sprawie zamiany przepisów oświatowych	
152.	23 grudnia 2016 ZSS.422.24.2016.KT	Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	W sprawie mobilizowania dłużników alimentacyjnych do regulowania zobowiązań wobec dzieci	
153.	27 grudnia 2016 ZSR.422.32.2016.MK	Komendant Główny Policji	W sprawie opracowania i wdrożenia jednolitych standardów funkcjonowania policyjnych izb dziecka	17.01.2017
154.	28 grudnia 2016 ZEW.422.2.2014.JK	Minister Spraw Zagranicznych	W sprawie placówek resocjalizacyjnych dla młodzieży z innych państw	17.01.2017

Załącznik nr 2 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2007–2016

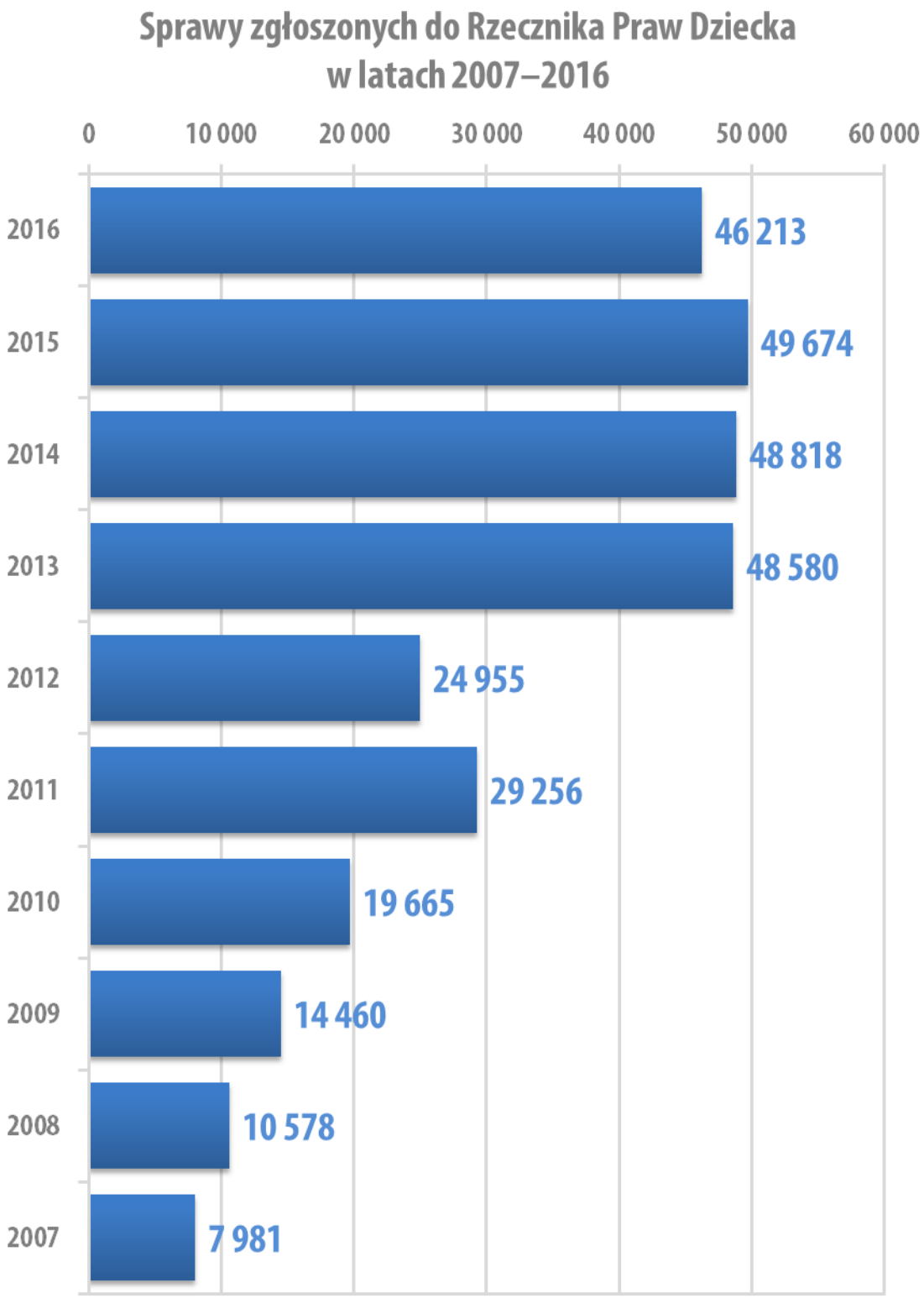

Załącznik nr 3 Wykaz spraw zgłoszonych w latach 2008–2016 z podziałem na kategorie

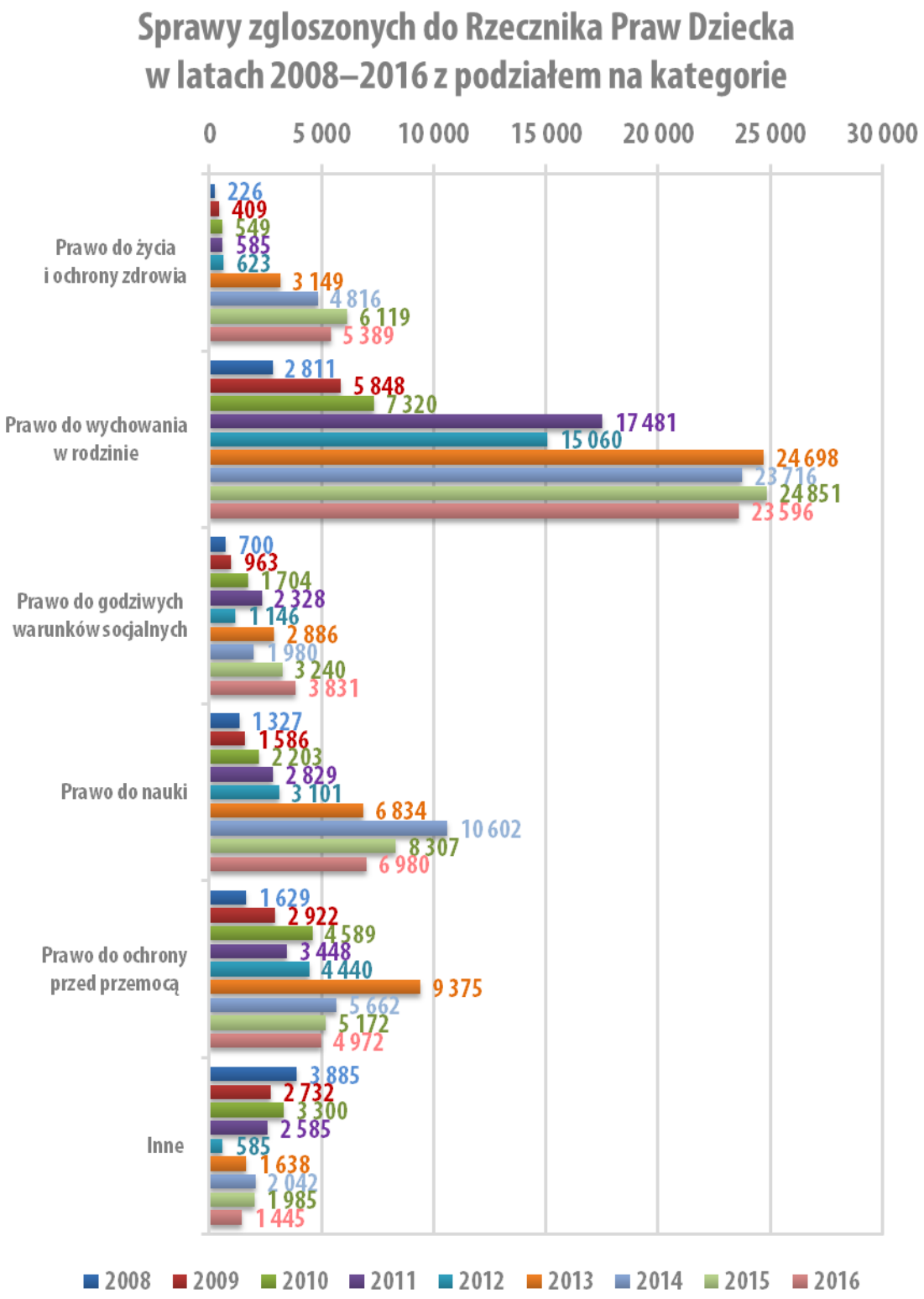

Załącznik nr 4 Wykaz kategorii spraw zgłoszonych w 2016 roku

Rodzaje spraw	Zgłoszenia na piśmie albo z własnej inicjatywy	Sprawy zgłaszane telefonicznie	Sprawy zgłaszane podczas wizyt	Razem
Prawo do życia i ochrony zdrowia	619	4 763	7	5 389
Prawo do wychowania w rodzinie	3 418	19 780	398	23 596
Prawo do godziwych warunków socjalnych	1 226	2 557	48	3 831
Prawo do nauki	1 496	5 447	37	6 980
Prawo do ochrony przed przemocą	977	3 604	391	4 972
Inne	842	603		1 445
Razem	8 578	36 754	881	**46 213**

Załącznik nr 5 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych

Przystąpienia z 2010 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2010-10-26 VIII R Nsm 2168/09 ZSR/410/666/2010/MS ZSR/410/76/2011/MS ZSR/410/16/2012/MS ZSR/410/383/2013/MS ZSR/410/1081/2014/MS ZSR.441.9.2014.MS	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2011 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania / Efekt przystąpienia**
1.	2011-02-28 I C 803/10 ZSR/410/68/2011/TT ZSR/410/617/2013/AZ ZSR/410/738/2014/AZ ZSR.440.5.2015.AZ	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
2.	2011-09-07 VI Nsm 509/11 ZSM/471/8/2011/AJ ZSM/471/2/2012/AJ ZSM/471/23/2013/AJ ZSM.471/3/2014/AJ ZSM.441.15.2015.AJ	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o zmianę postanowienia w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Sprawa w toku.
3.	2011-09-12 III Nsm 134/10 III Nsm 62/14 ZSR/440/52/2011/MN ZSR/410/196/2013/MG ZSR/410/55/2014/MG ZSR.441.592.2015.MG	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD w częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
4.	2011-11-29 I C 405/10, XVIII 7/15 ZSR/410/937/2011/GH ZSR/410/66/2012/GH ZSR/410/66/2012/KW ZSR/410/645/2013/KW ZSR/410/887/2014/KW ZSR.441.1280.2015.KT	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2012 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2012-02-10 I C 491/12 ZSR/410/96/2012/UZ ZSR/410/216/2014/ER ZSR.441.1543.2015.ER	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
2.	2012-05-20 IV C 1104/08 ZSR/410/627/2013/ER ZSR/410/509/2014/ER ZSR.441.762.2015.ER	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.

3.	2012-06-06 IV Nsm 144/12 ZSR/410/331/2012/AT ZSR.441.288.2015.MK	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
4.	2012-06-19 III RNsm 117/11 III RNsm 236/14 DTZ/410/170/2012/RR DTZ/410/64/2013/RR DTZ.441.95.2015.RR	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
5.	2012-07-24 I C 1088/11 ZSR/410/997/2012/AM ZSR/410/315/2013/PP ZSR/410/697/2014/PP ZSR.441.900.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
6.	2012-07-25 I C 501/11 ZSR/410/102/2012/MS ZSR/410/387/2013/MS ZSR/410/1085/2014/MS ZSR.441.832.2015.MS	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
7.	2012-09-17 III Nsm 114/11 ZSR/410/1008/2012/AT ZSR.441.165.2015.MK	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione częściowo. Sprawa w toku.
8.	2012-11-13 X RC 1511/12 ZSR/410/1160/2012/MS ZSR/410/220/2013/MS ZSR/410/515/2014/MS ZSR.441.1613.2015.MS	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
9.	2012-12-12 IV Nsm 449/12 ZSR/410/1065/2012/DF ZSR/410/163/2013/DF ZSR/410/855/2014/KW ZSR.440.11.2015.KT ZSR.440.11.2015.JM	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
10.	2012-12-12 VI RC 609/12 ZSR/410/746/2012/KW ZSR/410/725/2013/KW ZSR/410/863/2014/KW ZSR.440.1.2015.KT ZSR.440.1.2015.JM	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.

Przystąpienia z 2013 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2013-02-05 III RC 484/11 ZSR/342/2013/DF ZSR/627/2014/JP ZSR.441.721.2015.JP	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o zaprzeczenie ojcostwa. Sprawa w toku.
2.	2013-02-05 III Nsm 222/12 ZSR/410/328/2013/DF ZSR/410/530/2014/ER ZSR.441.1573.2015.ER	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
3.	2013-04-08 III Nsm 164/15 ZSR/410/480/2013/AP ZSR/410/683/2014/AMIK ZSR.441.831.2015.MD	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa o kontakty. Sprawa zakończona.

4.	2013-04-23 II C 731/10 ZSR/410/153/2013/MS ZSR/410/1026/2014/MS ZSR.441.1022.2015.MS	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
5.	2013-05-06 I C 23/11 ZSR/410/1070/2013/DF ZSR/410/984/2014/KW ZSR.440.9.2015.KT ZSR.440.9.2015.JM	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
6.	2013-05-13 III Nsm 335/12 ZEW/414/67/2013/MK ZEW/414/24/2014/JR ZSR.441.2565.2015.MS	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o wydanie zarządzeń w istotnych sprawach małoletnich. Sprawa w toku.
7.	2013-05-21 XIII RC 2069/12 ZSR/410/532/2013/DF ZSR/410/677/2014/PP ZSR.441.902.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2013-07-09 I C 2268/12 ZSR.410/580/2013/DF ZSR/419/2014/KCH ZSR.441.811.2015.PP	Sąd Rejonowy w Ż.	Sprawa o rozwód Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
9.	2013-08-29 IC 493/12 ZSR/410/400/2013/MS ZSR/410/1149/2014/AKK ZSR.441.269.2015.AO	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
10.	2013-09-10 XIV C 276/12 ZSR/440/448/2013/MG ZSR/440/14/2014/MG ZSR.441.634.2015.MG	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
11.	2013-10-21 III Nsm 276/15 ZSM/471/45/2013/AJ ZSM/471/12/2014/AJ ZSM.441.4.2015.AJ	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o przymusowe odebranie dziecka. Sprawa w toku.
12.	2013-10-24 III Nsm 1013/12 ZSR/410/1511/2013/DF ZSR/410/808/2014/PP ZSR.441.799.2015.PP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
13.	2013-10-29 III RNsm 91/14; XIII Ca 437/16 ZSR/410/238/2012/UP ZSR/410/1427/2013/UP ZSR/410/242/2014/AA ZSR.441.111.2015.MD	Sąd Rejonowy w W. Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
14.	2013-11-27 III Nsm 336/12; ZSR/410/834/2013/PP ZSR/410/661/2014/PP ZSR.441.895.2015.PP	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa zakończona.

Przystąpienia z 2014 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2014-02-26 VII C 122/14 ZSS.441.94.2014.KS ZSS.441.45.2015.AT	Sąd Rejonowy w K. Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o zapłatę. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.

2.	2014-03-04 III Nsm 1320/12 ZSR/410/62/2014/MG ZSR.441.607.2015.MG	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
3.	2014-03-24 VI Nsm 160/13 ZSR/410/900/2014/AMIK ZSR.441.773.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
4.	2014-04-17 I C 1479/12 ZSR.410/1347/2014/SU ZSR.441.119.2015.SU	Sąd Okręgowy w R.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
5.	2014-05-14 III Nsm 444/10; III Nsm 236/14 DTZ/410/222/2014/RR DTZ.441.240.2015.RR	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
6.	2014-05-27 III C 1228/13 ZSR/410/1292/2014/AMIK ZSR.441.1047.2015.AMIK	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
7.	2014-05-29 V Nsm 70/10 ZSR/410/202/2014/AA ZSR.441.57.2015.MD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka. Sprawa zakończona.
8.	2014-06-27 IV Nsm 578/13 ZSR/410/1519/2014/UP ZSR.441.1526.2015.UP	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
9.	2014-07-17 VIII Nsm 219/13 ZSR/410/432/2014/AZ ZSR.440.2.2015.AZ	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
10.	2014-08-12 IV Nsm 537/10 ZSR/410/889/2014/KW ZSR.41.4.2015.KT ZSR.41.4.2015.JM	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
11.	2014-08-12 I C 1047/13 ZSR/410/1456/2013/AMIK ZSR/410/475/2014/AMIK ZSR.41.2.2014.AMIK	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
12.	2014-08-14 I C 972/13 ZSR/410/165/2014/MG ZSR.441.595.2015.MG	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.
13.	2014-08-19 III Nkd 276/14 ZSR/413/181/2014/UP ZSR.441.565.2015.UP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o czyn karalny. Sprawa zakończona.
14.	2014-08-20 I C 1172/12 ZSR/410/1025/2014/MS ZSR.440.1.2014.MS	Sąd Okręgowy w Ś.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.
15.	2014-09-17 ZSR/410/2044/2014/AKK ZSR.442.30.2015.AO	Sąd Rejowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
16.	2014-09-29 I C 607/12 ZSR/410/1090/2014/PP ZSR.441.266.2015.MA	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
17.	2014-09-29 I C 905/14 ZSR/410/1509/2014/AT ZSR.441.4.2015.MK	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wniosku RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.

18.	2014-10-22 III Nsm 15/14 ZSR/410/941/2014/AT ZSR.441.94.2015.MK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
19.	2014-11-12 III Nsm 865/14 ZSR/410/1833/2014/AMIK ZSR.442.63.2015.AO	Sąd Rejonowy w J.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
20.	2014-11-12 III Nsm 437/14 ZSR/410/1831/2014/AMIK ZSR.442.88.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w J.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w zakończona.
21.	2014-12-15 XXV C 1477/12 DTZ/410/86/2014/RR DTZ.441.2.2014.RR	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o unieważnienie małżeństwa. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
22.	2014-12-18 ZSR/440/21/2014/AT ZSR.441.346.2015.MK	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.

Przystąpienia z 2015 roku kontynuowane w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2015-02-05 III Nsm 315/14 ZSS.441.80.2014.AT	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
2.	2015-02-09 VII U 2211/14 ZSS.441.243.2015.JZ	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa w przedmiocie podlegania ubezpieczeniu społecznemu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
3.	2015-02-17 IV SA/Gl 1020/14 ZSS.441.110.2014.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia nienależnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
4.	2015-02-17 IV Nsm 470/14 ZSR.442.348.2015.MD	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
5.	2015-03-05 IV Nsm 58/13 ZSR.442.437.2015.UP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
6.	2015-03-06 III Nsm 75/15 ZSR.441.961.2015.MS	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa zakończona.
7.	2015-03-27 III Nsm 437/15 ZSR.442.89.2015.MG	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
8.	2015-04-07 IV SA/Gl 1040/14 ZSS.441.110.2014.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia nienależnie pobranych świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
9.	2015-04-10 IV Nsm 1086/14 ZSR.441.1578.2015.UP	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
10.	2015-04-14 IV Nsm 360/15 ZSR.442.182.2015.JP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
11.	2015-04-14 IV Nsm 360/15 ZSR.442.183.2015.JP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
12.	2015-04-14 IV Nsm 395/15 ZSR.442.400.2015.JP	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.

13.	2015-04-14 III Nsm 72/15 ZSM.441.28.2015.AJ ZSM.441.28.2015.AD	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o zmianę postanowienia w przedmiocie wydania dziecka w trybie Konwencji haskiej. Sprawa w toku.
14.	2015-04-22 IV Nsm 337/13 ZSR.441.212.2015.AO	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
15.	2015-04-22 III Nsm 440/14 ZSR.441.837.2015.ER	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
16.	2015-04-28 I C 1280/14 ZSR.441.1779.2015.AMIK ZSR.441.1779.2015.AZ	Sąd Okręgowy w N.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
17.	2015-05-05 VI Nsm 469/15 ZSR.441.120.2014.MG	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
18.	2015-05-07 III Nsm 202/15 ZSR.441.1817.2015.MG	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
19.	2015-05-12 III Nsm 755/14 DTZ.441.14.2015.RR	Sąd Rejonowy w Ch.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
20.	2015-05-14 I C 494/12 ZSR.441.1913.2015.KT ZSR.441.1913.2015.JM	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
21.	2015-05-19 V Nsm 1222/14; IV Ca 992/15; V Nsm 1310/15 ZSR.441.1766.2015.MD	Sąd Rejonowy w W. Sąd Okręgowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
22.	2015-05-28 III Nsm 111/15 ZSS.441.639.2015.AT	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
23.	2015-05-28 III Nsm 125/15 ZSR.441.961.2015.MS	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa zakończona.
24.	2015-06-01 II SA/Op 282/15 ZSS.441.19.2015.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w O.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do zasiłku rodzinnego oraz dodatku do zasiłku z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
25.	2015-06-23 V Ua 20/15 ZSS.441.173.2015.AT	Sąd Okręgowy w B.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
26.	2015-06-25 XCa 1088/15 ZSM.441.52.2015.AJ ZSM.441.52.2015.JW	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Sprawa zakończona.
27.	2015-06-30 III C 1158/14 ZSR.441.1945.2015.UP	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
28.	2015-07-03 III Nsm 31/15 ZSR.441.110.2014.ER	Sąd Rejonowy w J.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
29.	2015-07-28 III Nsm 196/15 ZSR.441.1451.2015.KT ZSR.441.1451.2015.JM	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

30.	2015-07-28 III Nsm 436/13 ZSR.441.790.2015.ER	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
31.	2015-07-28 VIII Nsm 643/15 ZSR.410.1578.2014.JP ZSR.441.1367.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
32.	2015-08-04 VI C 477/11 ZSR.441.873.2015.MG	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
33.	2015-08-17 Skarga nie przekazana /brak sygnatury ZSS.420.27.2015.JZ	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie wymiaru części oświatowej subwencji ogólnej dla gminy. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
34.	2015-08-27 III Nsm 80/15 ZSR.441.1660.2015.MS	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
35.	2015-08-28 V Nsm 1593/15 ZSR.441.2442.2015.MK	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wybór szkoły. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
36.	2015-08-31 VI RC 974/14 ZSR.441.1786.2015.KT ZSR.441.1786.2015.JM	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
37.	2015-08-31 III Nsm 201/15 ZSR.441.2279.2015.SU.	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
38.	2015-08-31 III Nsm 1677/14 ZSR.441.1767.2015.UP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
39.	2015-09-08 III R Nsm 49/15 ZSR.441.520.2015.AZ	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa w przedmiocie ustanowienia rodziny zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
40.	2015-09-25 III Nkd 64/15 ZSR.441.2539.2015.SU.	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o demoralizację. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
41.	2015-09-28 III RC 485/15 ZSR.441.2145.2015.MK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o zaprzeczenie ojcostwa. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
42.	2015-09-29 I C 826/14 ZSR.441.447.2015.MK	Sąd Okręgowy w Z.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
43.	2015-10-01 III Nsm 256/15 ZSS.441.5.2014.AT	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku
44.	2015-10-02 III Nsm 214/15 ZSR.441.2341.2015.MS	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o przysposobienie. Sprawa zakończona.
45.	2015-10-05 III Nsm 156/15 ZSR.441.2244.2015.KT ZSR.441.2244.2015.AMIK.	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
46.	2015-10-16 V Nsm 416/14 ZSR.441.1278.2015.KT ZSR.441.1278.2015.JM	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
47.	2015-10-27 III Nsm 504/15 ZSR.442.618.2015.SU.	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o ograniczenie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.

48.	2015-10-27 VI Ca 709/15 ZSR.441.2398.2015.KT ZSR.441.2398.2015.AP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o ustalenie miejsca pobytu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
49.	2015-10-27 VIIII Nsm 628/14 ZSR.441.1808.2015.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
50.	2015-10-28 I SA/Rz 699/15 ZSS.441.1262.2015.KT	Naczelny Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi Gminy O. na uchwałę Kolegium RIO w Rz. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
51.	2015-11-05 IV U 1316/14/N ZSS.441.699.2015.KK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
52.	2015-11-13 I C 252/14 ZSR.441.1993.2015.JP	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
53.	2015-11-19 IV Nsm 1401/15 ZSS.441.1321.2015.AT	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
54.	2015-11-24 XVIII C 517/15 ZSR.441.2245.2015.UP	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
55.	2015-12-01 VI Nkd 308/15 ZSR.441.2556.2015.SU.	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o demoralizację. Sprawa w toku.
56.	2015-12-01 III Nkd 167/15 ZEW.441.808.2015.ZA	Sąd Rejonowy w Ch.	Sprawa o czyn karalny. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
57.	2015-12-07 III Ca 1229/15 ZSR.441.2532.2015.KT ZSR.441.2532.2015.JM	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
58.	2015-12-07 III Ca 1229/15 ZSR.441.1801.2015.KT ZSR.441.1801.2015.JM	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
59.	2015-12-07 III Nsm 225/15 ZSR.441.573.2015.MK	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o przywrócenie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
60.	2015-12-08 V Nsm 96/15 ZSR.441.2592.2015.MD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
61.	2015-12-15 IV Nsm 757/15 ZSM.441.137.2015.AJ	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
62.	2015-12-17 III Nsm 399/15 ZSR.441.2415.2015.MG	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.

Przystąpienia w 2016 roku			
Lp.	**Data i sygnatura przystąpienia**	**Miejsce**	**Przedmiot rozpoznania/Efekt przystąpienia**
1.	2016-01-18 II Ca 842/16 ZSM.441.121.2015.AJ	Sąd Okręgowy w B.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.

2.	2016-01-21 I C 315/13 ZSR.441.625.2015.SU	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
3.	2016-01-22 II Ca 1007/15 ZSS.441.1215.2015.AT	Sąd Okręgowy w Ś.	Sprawa o zezwolenie na odrzucenie spadku. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
4.	2016-01-29 III Nsm 47/16 ZSR.442.4.2016.SU	Sąd Rejonowy W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
5.	2016-02-01 IC 571/14 ZSR.441.2375.2015.AO	Sad Okręgowy w Ś.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
6.	2016-02-02 VIII Nsm 1343/15 ZSR.441.2064.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa zakończona.
7.	2016-02-03 XI C 1908/13 ZSR.441.2935.2015.KT	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
8.	2016-02-04 VII U 1303/15 ZSS.441.788.2015.KT	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie odwołania od orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. Sprawa zakończona.
9.	2016-02-16 III Nsm 238/15 ZSR.441.2790.2015.MS	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
10.	2016-02-16 III Nsm 672/15 ZSR.441.180.2015.MG	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa o wydanie zarządzeń opiekuńczych. Sprawa w toku.
11.	2016-02-17 I C 1554/15 ZSS.441.1126.2015.KK	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie ustalenia uprawnienia do zawarcia z gminą umowy najmu lokalu. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa w toku.
12.	2016-02-23 VI Ca 135/16 ZSM.441.155.2015.AJ	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
13.	2016-02-29 VI Nsm 741/12 ZSR.441.46.2015.SU	Sąd Rejonowy dla W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
14.	2016-03-02 III SA/Gd 633/16 ZSS.441.1161.2015.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
15.	2016-03-03 V Nsm 2395/15 ZSR.441.84.2016.MS	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
16.	2016-03-07 I ACa 1830/15 ZSS.441.69.2016.KK	Sąd Apelacyjny w W.	Sprawa w przedmiocie ustalenia treści aktu urodzenia. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
17.	2016-03-08 I C 1223/14 ZSR.442.579.2015.MG	Sąd Apelacyjny w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.
18.	2016-03-16 IV Nsm 987/15 ZSR.442.593.2015.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
19.	2016-03-16 VI Nsm 666/15 ZSR.441.2556.2015.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie ustanowienia rodziny zastępczej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

20.	2016-03-17 XIII C 418/13 ZSR.441.504.2015.JP ZSR.441.504.2015.MK	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione częściowo. Sprawa w toku.
21.	2016-03-17 III Nsm 2/15 ZSR.441.2472.2015.AA ZSR.441.2472.2015.LJ	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
22.	2016-03-22 III Nsm 122/16 ZSR.442.25.2016.SU	Sąd Rejonowy w D.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
23.	2016-03-24 II Ca 217/16 ZSM.441.148.2015.JW	Sąd Okręgowy w B.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
24.	2016-03-29 IV Nsm 338/16 ZSR.442.22.2016.SU	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
25.	2016-03-29 II SAB/Wa 155/16 ZSS.441.107.2016.KK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie skargi na bezczynność. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
26.	2016-03-31 VI ACa 1397/15 ZSR.441.1304.2015.JP	Sąd Apelacyjny w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
27.	2016-04-07 IC 847/15 ZSR.441.2265.2015.SU	Sąd Okręgowy w J.	Sprawa o rozwód. Sprawa zakończona.
28.	2016-04-07 III Nsm 109/13 ZSR.441.1363.2015.JP	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o zakazanie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
29.	2016-04-18 KOA/1406/Sr/16 ZSS.441.496.2016.AJ	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w W.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
30.	2016-04-19 III Nsm 175/16 ZSR.442.32.2016.MA	Sąd Rejonowy w M.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
31.	2016-04-21 XI C 342/16 ZSR.441.2469.2015.AA ZSR.441.2469.2015.LJ	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
32.	2016-04-21 V Nkd 15/16 ZSS.441.147.2016.AT	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa o czyn karalny. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
33.	2016-04-26 III Nsm 131/14 ZSR.441.2540.2015.SU	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
34.	2016-05-06 III Nsm 473/15 ZSR.441.419.2016.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
35.	2016-05-06 III Nsm 293/16 ZSR.442.30.2016.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
36.	2016-05-11 VII Ua 24/16 ZSS.441.380.2016.KK	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

37.	2016-05-11 IISA/Lu 492/16 ZSS.441.217.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w L.	Sprawa w przedmiocie świadczeń rodzinnych dla cudzoziemców. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
38.	2016-05-12 sygn. SKO-PS-424/1856/8244/2016/PS ZSS.441.382.2016.JW	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w K.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
39.	2016-05-13 406.210/E-21/III/16 ZSM.441.62.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w B.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
40.	2016-05-13 III Nsm 656/15 ZSR.442.194.2015.MA	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
41.	2016-05-23 III Nsm 292/16 ZSR.442.48.2016.MA	Sąd Rejonowy w N.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
42.	2016-06-05 III Nsm 608/14 ZSR.441.2465.2015.AO	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
43.	2016-06-07 III Nsm 413/16 ZSR.442.54.2016.MA	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
44.	2016-06-09 NW-BY/2/D-ZPH/16 ZSM.441.2.2016.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w B.	Sprawa o udzielenie cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
45.	2016-06-09 III Nsm 822/14 ZSR 441.2745.2015.MD	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
46.	2016-06-14 KOC/3030/Sw/16 ZSM.441.69.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w W.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
47.	2016-06-14 VI C 284/16 ZSR.441.2661.2015.MD	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione Sprawa w toku.
48.	2016-06-16 IV Nsm 544/15 ZSR.442.56.2016.SU	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
49.	2016-06-20 IV SA/Wa 2029/15 ZSM.441.135.2015.AC	Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa ze skargi kasacyjnej RPD od wyroku WSA w W. o utrzymaniu w mocy decyzji o odmowie nadania cudzoziemcowi statusu uchodźcy, odmowie udzielenia ochrony uzupełniającej i odmowie udzielenia zgody na pobyt tolerowany. Sprawa w toku.
50.	2016-06-20 NO-JG/001/D-ZPH/2016 ZSM.441.82.2016.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w J.	Sprawa o zobowiązanie cudzoziemca do powrotu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
51.	2016-06-20 VI Nsm 463/16 ZSM.441.50.2016.AD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
52.	2016-06-20 NO-JG/002/D-ZPH/2016 ZSM.441.82.2016.AC	Komendant Placówki Straży Granicznej w J.	Sprawa o zobowiązanie cudzoziemca do powrotu. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
53.	2016-06-27 ZSR.441.2886.2015.AO III Nsm 332/15	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wniosek RPD uwzględniony. Sprawa zakończona.
54.	2016-06-28 I RC 1319/15 ZSR.441.2404.2015.PP	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

55.	2016-06-28 III Nsm 267/16 ZSR.441.482.2016.MG	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
56.	2016-06-28 SKO-405/R/838/2016 ZSS.441.712.2016.JW	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w T.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
57.	2016-06-30 III Nsm 129/16 ZSR.441.757.2016.MA	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
58.	2016-07-01 I C 534/14 ZSR.441.2043.2015.MG	Sąd Okręgowy w N.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
59.	2016-07-01 V Nsm 904/15 ZSR.441.787.2015.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
60.	2016-07-01 III Nsm 864/15 ZSS.441.588.2016.AT	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
61.	2016-07-06 III Nsm 526/15 ZSR.441.298.2016.MS	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
62.	2016-07-06 XXV C 194/15 ZSR.441.294.2015.MK	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
63.	2016-07-06 V Nsm 338/16 ZSR.441.2879.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
64.	2016-07-06 III Nsm 604/15/S ZSR.441.2055.2015.JM	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o wykonywanie kontaktów. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
65.	2016-07-06 I C 165/15 ZSR.441.603.2016.MA	Sąd Okręgowy w S.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
66.	2016-07-07 IV Nsm 19/16 ZSR.441.2155.2015.MD	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
67.	2016-07-07 III Nkd 8/16 ZEW.441.517.2016.JK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa o demoralizację. Sprawa w toku.
68.	2016-07-11 I C 330/16 ZSR.441.656.2016.SU	Sąd Okręgowy w Ł.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
69.	2016-07-12 III Nsm 223/16 ZSR.442.76.2016.MA	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
70.	2016-07-12 III Nsm 835/15 ZSR.441.719.2016.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
71.	2016-07-13 SKO.ŚR/4111/300/2016 ZSM.441.85.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w K.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
72.	2016-07-13 VI C 30/16 ZSR.441.1990.2015.PP	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

73.	2016-07-13 III Nsm 659/14 ZSR.441.283.2015.MK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
74.	2016-07-14 III Ca 1080/16 ZSM.441.158.2015.AD	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Sprawa w toku.
75.	2016-07-14 III C 2077/14 ZSR.441.2009.2015.AA ZSR.441.2009.2015.LJ	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
76.	2016-07-14 VII U 1265/15 ZSS.441.38.2016.JW	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
77.	2016-07-19 II Ca 747/16 ZSM.441.63.2016.JW	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
78.	2016-07-21 III Nsm 296/15 ZSR.442.69.2016.SU.	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
79.	2016-07-21 V Nsm 328/16 ZSR.441.626.2016.MD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa zakończona.
80.	2016-07-22 I SA/Wa 1197/16 ZSM.441.69.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
81.	2016-07-22 III Nsm 130/16 ZSR.441.70.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
82.	2016-07-26 II C 537/14 ZSR.441.840.2016.MS	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
83.	2016-08-01. VI Nsm 899/15 ZSR.441.70.2015.SU	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
84.	2016-08-03 4000.ŚW/639/16 ZSM.441.98.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w B.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Sprawa w toku.
85.	2016-08-03 SKO.4000.ŚW/658/16 ZSM.441.106.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w B.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Sprawa w toku.
86.	2016-08-03 I C 3267/12 ZSR.441.1996.2015.MG	Sąd Okręgowy w P.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
87.	2016-08-03 III Nsm 1434/15 ZSS.441.752.2016.KK	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie uchylenia się od skutków przyjęcia spadku. Sprawa w toku.
88.	2016-08-04 III Nsm 471/16 ZSR.441.727.2016.UP	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
89.	2016-08-04 III Nsm 112/15 ZSR.441.841.2015.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa o kontakty. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
90.	2016-08-08 III Nsm 68/16 ZSR.442.84.2016.SU	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

91.	2016-08-10 XVIII RCa 161/16 ZSM.441.79.2016.AD	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
92.	2016-08-16 V Nsm 918/15 ZSR.441.873.2016.UP	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
93.	2016-08-16 III Nsm 158/14 ZSR.441.578.2015.MS	Sąd Rejonowy w Ż.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
94.	2016-08-17 III Nsm 200/16 ZSR.442.83.2016.MA	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
95.	2016-08-19 II KK 250/16 ZSR.441.568.2016.MK	Sąd Najwyższy	Kasacja. Sprawa zakończona.
96.	2016-08-24 SKO-82-233/16 II SA/Bd 1191/16 ZSM.441.72.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w B.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Sprawa w toku.
97.	2016-08-24 III Nsm 696/16 ZSR.442.150.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
98.	2016-08-24 III RCo 24/16 III Nsm 478/16 ZSR.442.149.2016.MA	Sąd Rejonowy w O.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
99.	2016-08-24 XVII RC 482/16 ZSR.441.1986.2015.PP	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
100.	2016-08-24 III Nsm 640/16 ZSR.441.1817.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
101.	2016-08-24 I RC 224/15 ZSR.441.1806.2015.UP	Sąd Okręgowy w L.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
102.	2016-08-25 III Nsm 784/16 ZSR.442.153.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ś.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
103.	2016-08-30 III Nsm 420/16 ZSR.442.74.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
104.	2016-08-30 III Nsm 420/16 ZSR.442.74.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
105.	2016-09-05 III Nsm 195/16 ZSR.442.156.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
106.	2016-09-05 VIII Nsm 370/16 ZSR.442.41.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
107.	2016-09-05 IV SA/Gl 898/16 ZSS.441.640.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w G.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Sprawa w toku.
108.	2016-09-07 V Nsm 532/16 ZSR.442.88.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

109.	2016-09-07 II C 2240/15 ZSR.441.2491.2015.AZ	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o rozwód. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
110.	2016-09-09 III Nkd 149/16 ZEW.441.576.2016.JK	Sąd Rejonowy w E.	Sprawa o demoralizację. Sprawa w toku.
111.	2016-09-12 III Nsm 607.16 ZSR.442.159.2016.MA	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
112.	2016-09-12 VI Nsm 966/15 ZSR.442.125.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
113.	2016-09-12 XVIII RC 2158/13 ZSR.441.616.2016.MA	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
114.	2016-09-12 IX Nsm 550/16 ZSR.442.133.2016.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
115.	2016-09-13 VIII Nsm 82/16 ZSR.442.132.2016.UP	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
116.	2016-09-15 VII Nsm 403/16 ZSR.442.116.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
117.	2016-09-15 IX Nsm 307/16 ZSR.442.117.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
118.	2016-09-15 VI Nsm 527/16 ZSR.442.117.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
119.	2016-09-19 IX Nsm 807/15 ZSR.442.96.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
120.	2016-09-19 X C 447/13 ZSR.441.2726.2015.AMIK	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
121.	2016-09-19 III Nsm 3715 ZSR.441.56.2016.UP	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie kontaktów. Sprawa w toku.
122.	2016-09-22 VIII Nsm 120/16 ZSR.442.167.2016.SU	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
123.	2016-09-26 SKO.ŚR/4111/753/2016 ZSM.441.143.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w K.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
124.	2016-09-26 IV Nsm 1105/14 ZSR.442.152.2016.MA	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
125.	2016-09-26 IX Nsm 323/15 ZSR.442.100.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
126.	2016-10-05 II Ca 1007/16 ZSR.441.683.2016.JP	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.

127.	2016-10-05 III Nsm 524/16 ZSR.442.107.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
128.	2016-10-05 Ds. 987/15 ZEW.441.970.215.JK	Prokuratura Rejonowa w M.	Sprawa karna. Poparcie zażalenia. Sprawa w toku.
129.	2016-10-05 WA XIII Ns Rej KRS 32203/16/587 ZEW.441.1699.2015.KD	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o zastosowanie środków nadzoru. Sprawa w toku.
130.	2016-10-07 VI Ua 98/16 ZSS.441.1138.2016.KK	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w K.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
131.	2016-10-11 II Ca 380/16 ZSM.441.15.2016.JW	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o wydanie małoletnich na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
132.	2016-10-11 V Nsm 196/16 ZSR.442.115.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
133.	2016-10-11 VI Nsm 229/16 ZSR.442.111.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
134.	2016-10-17 I ACa 594/16 ZSR.441.1154.2016.UP	Sąd Apelacyjny w S.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
135.	2016-10-20 IV U 109/16 ZSS.441.277.2016.KK	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
136.	2016-10-25 III Nsm 334/16 ZSM.441.100.2016.AD	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa o wydanie małoletniej na podstawie Konwencji haskiej. Sprawa w toku.
137.	2016-10-26 SKO 4103/266/2016 ZSM.441.175.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w W.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
138.	2016-10-28 SKO.KA.431.2910/2016 ZSM.441.184.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w S.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
139.	2016-10-28 SKO.PA/431/2913/2016 ZSM.441.185.2016.AC	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w S.	Sprawa o przyznanie cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
140.	2016-10-28 I SA/Wa 1388/16 ZSM.441.120.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
141.	2016-10-28 III Nsm 906/16 ZSR.442.172.2016.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
142.	2016-10-28 II SAB/Sz 27/16 ZSS.441.1171.2016.KK	Naczelny Sąd Administracyjny	Sprawa w przedmiocie skargi na bezczynność. Sprawa w toku.
143.	2016-10-31 SKO.4111/279/2016 ZSS.441.851.2016.JW	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w R.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.

144.	2016-11-03 V Nsm 1004/16 ZSR.442.176.2016.MA	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
145.	2016-11-05 VIII Nsm 425/16 ZSR.442.119.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
146.	2016-11-14 II Ca 1047/16 ZSM.441.156.2016.JW	Sąd Okręgowy w O.	Sprawa o wydanie małoletniego na podstawie Konwencji haskiej. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
147.	2016-11-15 II Ca 472/16 ZSM.441.94.2016.JW	Sąd Okręgowy w G.	Sprawa o wydanie małoletniej na podstawie Konwencji haskiej Wnioski RPD nieuwzględnione. Sprawa zakończona.
148.	2016-11-15 III Nsm 610/16 ZSR.442.177.2016.SU	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
149.	2016-11-15 V Ua 76/16 ZSS.441.104.2016.KK	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa zakończona.
150.	2016-11-22 III C 1364/12 DTZ.441.242.2015.RR	Sąd Okręgowy w W.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
151.	2016-11-23 I SA/Wa 1492/16 ZSM.441.205.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
152.	2016-11-23 V U 78/16 ZSS.441.663.2015.AT	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
153.	2016-11-23 VI Ua 98/16 ZSS.441.1438.2015.KK	Sąd Okręgowy w B.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
154.	2016-11-23 IV SA/Wr 494/16 ZSS.441.1127.2016.JW	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD oczekują na rozpoznanie. Sprawa w toku.
155.	2016-11-23 SKO.II.41/395/PS/2016 ZSS.441.1100.2016.AT	Wojewódzki Sąd Administracyjny w L.	Sprawa w przedmiocie przyznania świadczenia na pokrycie kosztów utrzymania dziecka. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa zakończona.
156.	2016-11-24 IV Nsm 324/16 ZSR.442.155.2016.MA	Sąd Rejonowy w L.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
157.	2016-11-24 VI Nsm 209/16 ZSR.442.28.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
158.	2016-11-25 IX Nsm 444/16 ZSR.442.126.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
159.	2016-11-25 Ds. 336.2016 ZEW.441.501.2016.KD	Sąd Rejonowy w B.	Sprawa karna. Sprawa w toku.
160.	2016-11-28 VIII Nsm 989/16 ZSR.442.90.2016.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

161.	2016-11-28 III Nsm 895/16 ZSR.441.714.2016.AMIK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
162.	2016-12-05 III Nsm 544/16 ZSR.442.179.2016.MA	Sąd Rejonowy w S.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
163.	2016-12-05 VIII Nsm 742/14 ZSR.442.425.2015.MA	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
164.	2016-12-05 VI RC 355/15 ZSR.441.1356.2016.MK	Sąd Rejonowy w G.	Sprawa o ustalenie ojcostwa. Sprawa w toku.
165.	2016-12-05 III Nsm 207/15 ZSR.442.182.2016.SU	Sąd Rejonowy w K.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
166.	2016-12-06 V U 325/15 ZSS.441.862.2015.AT	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD częściowo uwzględnione. Sprawa w toku.
167.	2016-12-06 IV U 326/15 ZSS.441.872.2015.JW	Sąd Rejonowy w R.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
168.	2016-12-12 III Nsm 958/15 ZSR.442.139.2016.SU	Sąd Rejonowy dla Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
169.	2016-12-12 III Nsm 94/16 DTZ.441.146.2015.RR	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
170.	2016-12-12 III Nsm 5/15 ZSR.441.1216.2015.MA	Sąd Rejonowy w W.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
171.	2016-12-12 IV U 34/16 ZSS.441.1305.2016.KK	Sąd Rejonowy w P.	Sprawa w przedmiocie odwołania od decyzji Wojewódzkiego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
172.	2016-12-13 DL.WIPO.412.555.2016.AB ZSM.441.136.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w W.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu. Sprawa w toku.
173.	2016-12-13 2016-09-26 SKO.4106.593.2016 SKO.4106.839.2016 ZSS.441.1001.2016.JW.	Samorządowe Kolegium Odwoławcze w C.	Sprawa w przedmiocie ustalenia prawa do świadczenia rodzicielskiego. Wnioski RPD uwzględnione. Sprawa w toku.
174.	2016-12-16 DPU-420-133/SU/2016 ZSM.441.136.2016.AC	Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców	Sprawa o udzielenie cudzoziemcowi ochrony międzynarodowej. Sprawa w toku.
175.	2016-12-16 sprawa jeszcze nie zarejestrowana w sądzie ZSS.442.25.2016.SK	Wojewódzki Sąd Administracyjny w K.	Sprawa w przedmiocie skargi na czynność Burmistrza. Wnioski RPD czekają na rozpoznanie. Sprawa w toku.
176.	2016-12-20 III Nsm 321/16 ZSR.441.607.2015.MG	Sąd Rejonowy w T.	Sprawa o kontakty. Sprawa w toku.
177.	2016-12-21 SKO.KA.431.2910/2016 ZSM.441.184.2016.AC	Wojewódzki Sąd Administracyjny w S.	Sprawa ze skargi RPD na decyzję o odmowie przyznania cudzoziemcowi świadczenia wychowawczego. Sprawa w toku.

178.	2016-12-22 III Nsm 318/15 ZSR.442.332.2015.MK	Sąd Rejonowy w Z.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.
179.	2016-12-23 III Nsm 271/15 ZSR.441.1212.2015.UP	Sąd Rejonowy w J.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku
180.	2016-12-29 SOC-SC.6152.1385.2015.WM ZSM.441.231.2016.AC	Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców	Sprawa o udzielenie cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt stały na terytorium RP. Sprawa w toku.
181.	2016-12-29 I C 1072/15 ZSR.441.1270.2016.MD	Sąd Okręgowy w K.	Sprawa o rozwód. Sprawa w toku.
182.	2016-12-29 VIII Nsm 288/16 ZSR.442.118.2016.MD	Sąd Rejonowy w Ł.	Sprawa w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Sprawa w toku.

Załącznik nr 6 Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych w latach 2009–2016

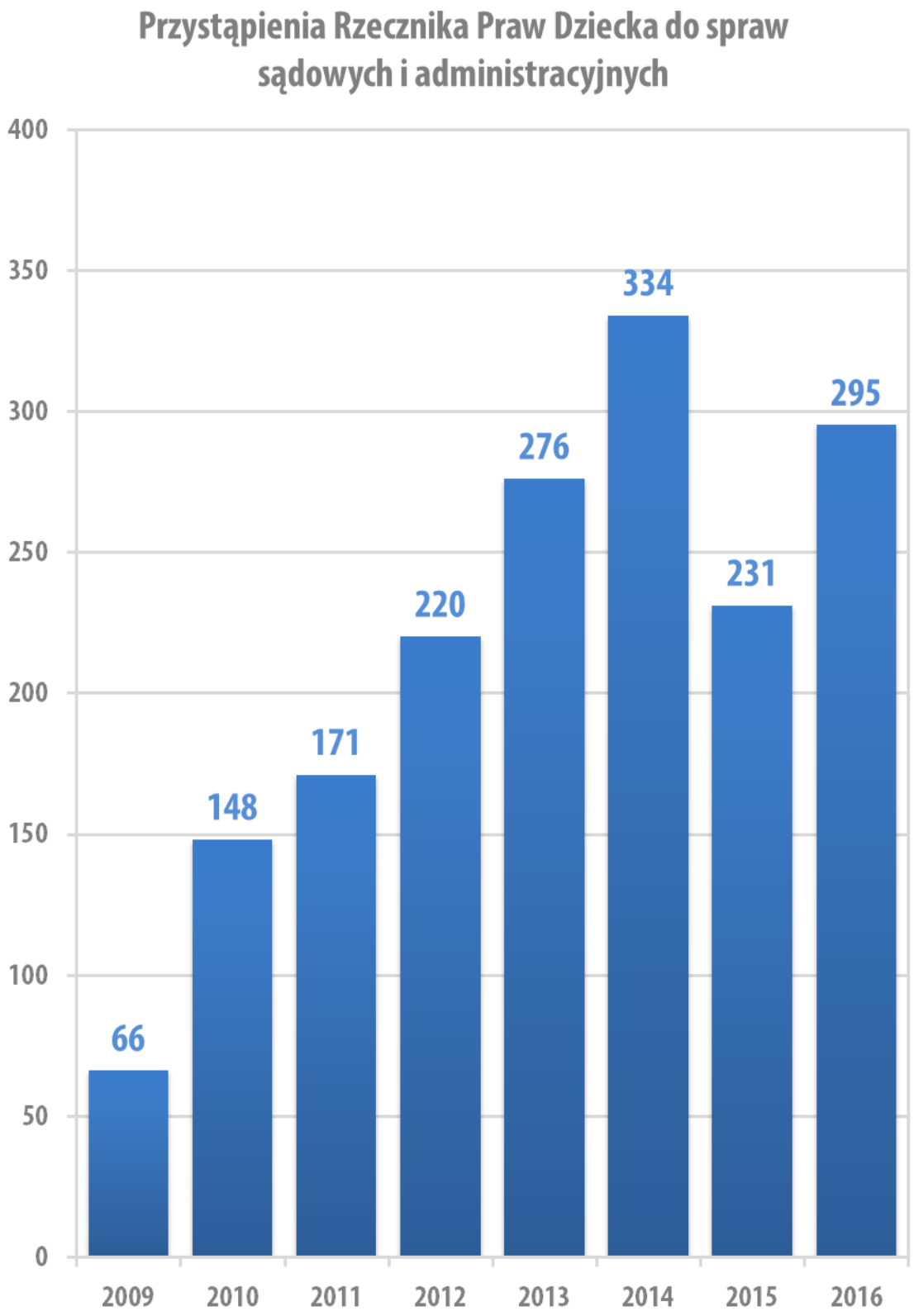

Załącznik nr 7 Wykaz wydarzeń objętych honorowym patronatem Rzecznika Praw Dziecka

Lp.	Data wydarzenia	Miejsce lub zasięg wydarzenia	Nazwa wydarzenia	Organizator wydarzenia
1	01–31.05.2016	Słupsk	V Międzyszkolny Konkurs „Świat na TAK! – Prawa dziecka”	Szkoła Podstawowa nr 2 im. Tadeusza Kościuszki w Słupsku
2	2015	Polska	Program „VitaMenu” na rok 2016	Fundacja „HelpFood” w Szczecinie
3	01.12.2015–31.12.2018	Warszawa	Program „Cybernauci – kompleksowy projekt kształtowania bezpiecznych zachowań w sieci”	Fundacja „Nowoczesna Polska” w Warszawie
4	17.03.2016	Gliwice	Wydarzenie „IV Dziecięca Konferencja Naukowa – Astrid Lindgren Dzieciom”	Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 6 w Gliwicach
5	21.03.2016	Mikołów	Wydarzenie „XX Jubileuszowe Ponadregionalne Mikołowskie Seminarium Trzeźwościowe”	Stowarzyszenie „Powrót” w Mikołowie
6	2016	Warszawa	Program edukacyjny „1000 pierwszych dni dla zdrowia”	Fundacja NUTRICIA w Warszawie
7	16.02.2016	Kraków	Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawo i Wychowanie”	Katedra Nauk o Rodzinie Akademia Ignatianum w Krakowie
8	27.02–10.04.2016	Szczecin	Wydarzenie „Największa w Polsce wystawa budowli z klocków Lego w Szczecinie”	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K. w Bielsku-Białej
9	08.04.2016	Warszawa	IX Ogólnopolska Konferencja „Ostrożnie – dziecko! Profilaktyka krzywdzenia małych dzieci”	Fundacja Dzieci Niczyje w Warszawie
10	25–27.04.2016	Warszawa	XIII edycja Konkursu dla Telewizji Lokalnych „To nas dotyczy”	Polska Izba Komunikacji Elektronicznej w Warszawie
11	09.02.2016	Warszawa	Inicjatywa „Dzień Bezpiecznego Internetu”	Fundacja Dzieci Niczyje w Warszawie oraz Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa w Warszawie
12	05.06–15.06.2016	Polska	Ogólnopolski cykl konferencji „Integracja dla edukacji. Wsparcie nauczyciela w pracy z dzieckiem z dysfunkcjami w placówce ogólnodostępnej”	Moje Bambino Sp. z o.o. w Łodzi
13	07–10.04.2016	Warszawa	Wydarzenie „XXII Targi Wydawców Katolickich”	Stowarzyszenie Wydawców Katolickich w Warszawie
14	17.03.2016	Warszawa	Konferencja „Uchodźcy i migranci w Polsce – wyzwania społeczno-kulturowe, pedagogiczne, etyczne”	Katedra UNESCO im. Janusza Korczaka Interdyscyplinarnych Studiów nad Rozwojem i Dobrostanem Dziecka Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie
15	23.06.2016	Grudziądz	IV Wielka Akcja Poboru Krwi pod hasłem „Twoja Krew – Moje Życie”	Starostwo Powiatu Grudziądzkiego
16	17.09.2016	Warszawa	III Festiwal Zespołów Dziecięcych „Piosenka, uśmiech i my”	Fundacja „Muzyczny Krąg” w Markach
17	18.02–25.08.2016	Warszawa	Konkurs „Piórko 2016. Nagroda Biedronki za książkę dla dzieci”	Jeronimo Martins Polska S.A. w Warszawie
18	01.02–31.06.2016	Poznań	II edycja projektu „Przedszkolaki na Uniwersytecie”	Zakład Edukacji Elementarnej i Terapii Pedagogicznej Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
19	01.02–27.11.2016	Warszawa	VI edycja ogólnopolskiej Akcji „Dzieci-Dzieciom” oraz finał „Bajkowego Festiwalu Teatralnego Dzieci-Dzieciom”	Fundacja „Dzieci-Dzieciom” w Kobyłce
20	23.04.2016	Warszawa	Konferencja naukowa „Oswoić Autyzm – Oswoić Społeczeństwo”	Stowarzyszenie „Razem dla Białołęki” w Warszawie

21	19.05.2016	Tarnów	Konferencja „Relacja uczeń – nauczyciel”	Wydział Nauk Społecznych, Katedra Nauk o Wychowaniu i Naukowe Koło Pedagogiczne „Paidagogos” – Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie
22	10.03.2016	Tarnów	VI Sympozjum Pedagogiczne „Działamy, odkrywamy, aktywizujemy – Wychowanie i edukacja współcześnie”	Wydział Nauk Społecznych, Katedra Nauk o Wychowaniu i Naukowe Koło Pedagogiczne „Paidagogos” – Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie
23	24.03–31.12.2016	Polska	Ogólnopolska akcja edukacyjna „STOP cukrzycy!”	Kwartalnik „Twój Junior” – Wydawnictwo Lekarskie PZWL w Warszawie
24	11.02–31.08.2016	Wrocław	Kampania informacyjno-promocyjna „Lekki Tornister”	Fundacja „ROSA” we Wrocławiu
25	09.02–09.06.2016	Gdańsk	Kampania „Internet pamięta. A Ty?”	Fundacja „Ocaleni” w Warszawie
26	od 01.03.2016	Polska	Kampania społeczna „Bądź kumplem, nie dokuczaj”	Grupa dotPR w Poznaniu
27	11.03.3016	Mysłowice	Uroczystości z okazji 10-lecia przyjęcia przez Szkołę Podstawową nr 3 w Mysłowicach imienia Kawalerów Orderu Uśmiechu	Szkoła Podstawowa nr 3 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Mysłowicach
28	21–22.03.2016	Tarnów	Projekt społeczny „Żłobek Odnowa – nowe kompetencje dla kadry tarnowskich żłobków”	Stowarzyszenie Psychologii, Edukacji i Rozwoju Osobistego „Kropla Słońca” w Tarnowie
29	27.02–30.10.2016	Warszawa	Projekt „Efekt Domina: Mądre bajki z całego świata. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli klas 0–3”	Kulczyk Foundation w Warszawie
30	19–20.03.2016	Warszawa	VI Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Szkoleniowa dla studentów i młodych lekarzy „Pediatria jakiej nie znacie 2016”	Studenckie Koła Naukowe Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego
31	20.03.2016	Zamość	Obchody Światowego Dnia Zdrowia Jamy Ustnej „Zdrowe usta. Zdrowe ciało”	Multimed Zamość Sp. z o.o.
32	12–13.03.2016	Szczecin	Wydarzenie „Ogólnopolski Kongres ADHD”	Koło Pomocy Dzieciom z ADHD Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Szczecinie
33	01.01–30.06.2016	Warszawa	Konkurs „Zróbmy niedźwiedziom przysługę. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w szkołach podstawowych”	Wydawnictwo SIGMA-NOT w Warszawie
34	13.04.2016	Warszawa	Konferencja „Mediacja szkolna – profilaktyka i nauka odpowiedzialności”	Conviventia Akademia Pedagogiczna w Warszawie
35	01.04–18.09.2016	Pacanów	X Ogólnopolski Konkurs Fotograficzny „Wszystkie Dzieci Świata – Pacanów 2016”	Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie
36	01.04–30.09.2016	Warszawa	Program „Szkoła Przyjazna Bezpieczeństwu”	Fundacja Grupy PKP w Warszawie
37	2016	Polska	Kampania „Kolejowe ABC”	Urząd Transportu Kolejowego w Warszawie
38	01.03–31.12.2016	Polska	Kampania społeczno-edukacyjna „Pneumokokom mówimy: Szczepimy!”	Fundacja „Aby żyć” w Krakowie
39	01.03–01.05.2016	Warszawa	Ogólnopolskie badania socjologiczne „Młodzież a wartości 2016”	Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC w Warszawie
40	21.05.2016	Katowice	Koncert charytatywny „Wiosenna Giełda Humoru”	Fundacja „Do startu gotowi!” w Warszawie
41	01.03–01.05.2016	Rybnik	II edycja Ogólnopolskiego konkursu plastycznego „Pozytywka – czyli wszystko, co sprawia, że jestem szczęśliwy”	Stowarzyszenie „Strefa WzW – wolnych z wyboru” w Rybniku
42	20.03–31.12.2016	Gdynia	Program edukacji zdrowego odżywiania „Jestem Ważny – Dbam o Siebie”	Stowarzyszenie Promocji Zdrowego Stylu Życia „Jestem Ważny” w Gdyni

43	15.09–24.09.2016	Warszawa	10. Międzynarodowa Szkoła Letnia „Współczesne problemy dziecka i dzieciństwa w społeczeństwie wielokulturowym – teoria, badania, praktyka”	Katedra UNESCO im. Janusza Korczaka Interdyscyplinarnych Studiów nad Rozwojem i Dobrostanem Dziecka Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie
44	25.04.2016	Warszawa	XI Turniej Tańca „Tańczące Brzdące” pt. „Wyprawa w lata 80-te”	Przedszkole nr 16 „Zaczarowany Zakątek” w Warszawie
45	03–05.06.2016	Pacanów	14. Międzynarodowy Festiwal Kultury Dziecięcej. Pacanów-Chorwacja 2016	Europejskiego Centrum Bajki w Pacanowie
46	11.10.2016	Legnica	I Konferencja Naukowa „Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w kontekście współczesnych wyzwań i praktycznych działań lokalnego systemu”	Oddział Okręgowy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy
47	01.04–30.06.2016	Kraków	Akcja „Czysty Aniołek”	Stowarzyszenie Piękne Anioły w Krakowie
48	25.02–22.05.2016	Łowicz	Konkurs literacko-plastyczny „Bazgroł”	Portal papierowypies.pl
49	01.10.2016–30.04.2017	Warszawa	Projekt „Filmoteka Szkolna. Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej”	Stowarzyszenie „Nowe Horyzonty” w Warszawie
50	24.04–03.07.2016	Rzeszów	Wydarzenie „Największą w Polsce wystawę budowli z klocków Lego w Rzeszowie”	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K. w Bielsku-Białej
51	02.04.2016	Góra Kalwaria	Spotkanie „PaTosfera – 5. rocznica powstania grupy PaT” – uroczysta gala podsumowująca działania na rzecz profilaktyki w gminie Góra Kalwaria	Grupa PaT Góra Kalwaria
52	01.04.2016–30.04.2017	Warszawa	Projekt „Z autyzmem bez strachu”	Punkt Przedszkolny „Wiatr w żagle” w Warszawie
53	04–07.04 i 16–19.06.2016	Gdynia	Wydarzenie „Gdynia Open – Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej 2016”	Laboratorium Innowacji Społecznych w Gdyni
54	05.06.2016	Warszawa	Wydarzenie „XIX Wielki Rodzinny Piknik Radia Kolor”	Radio Kolor w Warszawie
55	27.06–03.07.2016	Gorzów Wielkopolski	Wydarzenie „XXIII Międzynarodowy Festiwal Tańca „FOLK – PRZYSTAŃ” Gorzów 2016”	Młodzieżowy Dom Kultury w Gorzowie Wielkopolskim
56	14.04.2016	Białystok	Inicjatywa „IV Turniej Wiedzy Mlecznej Dzieciaki Mleczaki – Zdrowe Przedszkolaki”	Polska Izba Mleczna w Białymstoku
57	10.05, 17.05, 24.05, 31.05.2016	Kamionki	Warsztaty dla nastoletnich rodziców „MamiJavani”	Fundacja „Javani”
58	10.07–10.09.2016	Warszawa	Projekt „Medycy na Karaibach – Misja Dominikana”	Fundacja „Moja Dominikana” w Warszawie
59	01.06.2016	Warszawa	Konferencje: „Na straży praw dziecka” oraz „Dzieci jako ofiary Zbrodni Katyńskiej”	Muzeum Katyńskie w Warszawie
60	01.04–31.05.2016	Warszawa	Konkurs “Children around the world”	Prywatna Szkoła Podstawowa „Kornelówka” w Warszawie
61	kwiecień	Koszalin	Konferencja „Prawa dziecka”	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Okręgowy w Koszalinie
62	05.04–15.06.2016	Warszawa	4. edycja konkursu „To dla mnie ważne”	Fundacja „AVIVA”
63	01.07–31.08.2016	Łódź	Przedsięwzięcie „Happy bus”	Fundacja „HAPPY KIDS” w Łodzi
64	02.06.2016	Warszawa	II edycja Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Ile dobrego jest w człowieku? Sieroctwo-emanacje dobra czy zła?”	Doktoranckie Koło Naukowe Twórczej Rewalidacji i Animacji „Kontra”; Pedagogium WSNS w Warszawie
65	02–08.09.2016	Katowice	Wydarzenie „Święto Katowickiego Hufca ZHP”	Związek Harcerstwa Polskiego Chorągiew Śląska Hufiec w Katowicach
66	20.09.2016	Łódź	Wydarzenie „Ogólnopolski Dzień Przedszkolaka” – V edycja	Przedszkole Miejskie nr 54 w Łodzi
67	28.05–03.06.2016	Wrocław	Inicjatywa „4. Przegląd Nowego Teatru dla Dzieci”	Wrocławski Teatr Lalek
68	01.03–16.05.2016	Nysa	Program „Przedszkolak ratuje”	Komenda Powiatowa Policji w Nysie

69	04.04–24.10.2016	Polska	Cykl debat „Aktywna Szkoła”	Fundacja Innowacyjna Edukacja w Warszawie
70	od 15.04.2016	Warszawa	I edycja ogólnopolskiej kampanii społecznej dotyczącej wysłuchania dziecka w procedurach cywilnych	Fundacja Dzieci Niczyje w Warszawie
71	28–29.05.2016	Warszawa	Koncert Musicalowy „Musical FM – Więcej niż muzyka”	Warsztatowa Akademia Musicalowa w Warszawie
72	23.03.2016	Gdańsk	Konferencja „Mediacja jako forma rozwiązywania konfliktów w szkole”	Sąd Okręgowy w Gdańsku
73	02.04.2016	Radom	Obchody „Światowego Dnia Wiedzy o Autyzmie” w Radomiu	Stowarzyszenie Karuzela w Radomiu
74	11–12.04.2016	Gdańsk	Międzynarodowa Konferencja „Kompetencje dziecka w chorobie przewlekłej”	Fundacja Edukacyjna ODiTK w Gdańsku
75	25.04.2016	Lublin	I Paraolimpiada Przedszkolaków pod hasłem „Czy Ty, czy ja – każdy w sporcie szansę ma”	Przedszkole Integracyjne nr 39 w Lublinie
76	17–21.05.2016	Warszawa	Projekt CEMS „Chance X” oraz Zjazd Uczestników CEMS Chance	Stowarzyszenie Samorządu Studentów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie
77	16.05.2016	Warszawa	Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Edukacja środowiskowa dla zrównoważonego rozwoju w kształceniu nauczycieli”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
78	13–15.05.2016	Wrocław	Inicjatywa „Polskie Dni Montessori” pt. ”Życie aktywne – życie kontemplacyjne. Vita activa – vita contemplativa. Aktywność i cisza w pedagogice Marii Montessori”	Polskie Stowarzyszenie Montessori w Łodzi
79	20.04.2016	Warszawa	VIII Przegląd Prezentacji Artystycznych „Kwiaty integracji”	Przedszkole Integracyjne nr 137 im. Janusza Korczaka w Warszawie
80	08–10.06.2016	Warszawa	Inicjatywa „III Międzynarodowy Zjazd Szkół Sendlerowskich”	Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 65 w Warszawie
81	05.05.2016	Toruń	Inicjatywa „II Wojewódzki Dzień Godności Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną”	Zespołu Szkół nr 6 w Toruniu
82	01–12.06.2016	Warszawa	Wydarzenie – 4. Festiwal dla Dzieci i Młodzieży „Kino w Trampkach”	Fundacja „Cinemania” w Warszawie
83	05–17.05.2016	Świdnica	Wydarzenie – II Dziecięcy Festiwal Muzyczny „BARKA RADOŚCI”	Szkoła Podstawowa nr 315 im. Jana Pawła II w Świdnicy
84	04.06.2016	Tuchola	Inicjatywy: „Powiatowy Dzień Dziecka” połączony z ”Dniem Rodzicielstwa Zastępczego” oraz „XIV Przeglądem Twórczości Osób Niepełnosprawnych”	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tucholi
85	09.04.2016	Warszawa	I Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Zrozumieć świat dzieci z autyzmem”	Europejskie Stowarzyszenie Promocji Zdrowia „PRO-SALUTEM” w Warszawie
86	11–14.05.2016	Zielona Góra	Inicjatywa „VI Dni Rodzinnej Opieki Zastępczej na Uniwersytecie Zielonogórskim”	Zakład Pedagogiki Opiekuńczej i Rodziny Uniwersytetu Zielonogórskiego
87	06–13.06.2016	Tczew	Wydarzenie „XIV Międzynarodowy Przegląd Teatrów Wspaniałych”	Stowarzyszenia na Rzecz Szkolnictwa Specjalnego w Tczewie
88	31.05–01.06.2016	Lublin	Wydarzenie „Jubileusz 95-lecia Szkoły Podstawowej Specjalnej Nr 26 w Lublinie”	Zespół Szkół Nr 4 im. Janusza Korczaka w Lublinie
89	15.04–31.12.2016	Szczecin	Przedstawienie „Wieża z klocków”	Teatr Współczesny w Szczecinie
90	19–23.06.2016	Kraków	Wydarzenie „Międzynarodowy Festiwal Filmów dla Dzieci i Młodzieży KINOLUB”	Fundacja „IKS” w Krakowie
91	25.04–31.05.2016	Pruszków	Projekt „Lepszy start”	Stowarzyszenie Psychologii, Edukacji i Rozwoju Osobistego „Kropla Słońca” w Pruszkowie
92	15.05–30.09.2016	Łódź	Ogólnopolski Konkurs Fotograficzny „Kolory świata”	Fundacja „Razem”
93	03–09.07.2016	Warszawa	Inicjatywa „Ogólnopolskie Spotkania Filmowe Kameralne Lato”	Stowarzyszenie „FILMFORUM” w Warszawie

94	26–28.05.2016	Suwałki	XVI Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Tańca „Muszelki Wigier" 2016	Suwalski Ośrodek Kultury
95	22.06.2016	Warszawa	Inicjatywa „Kongres Rodzicielstwa Zastępczego"	Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej w Warszawie
96	23–29.05.2016	Gdynia	Kampania „Tydzień bez monitora"	Fundacja PEGAZ.la
97	24.05.2016	Świdnica	Wydarzenie „IV Gala Wolontariatu"	Gimnazjum Nr 4 im. Noblistów Polskich w Świdnicy
98	28.04.2016	Koszalin	Debata „Czy przestrzeganie Praw i Obowiązków Ucznia jest gwarantem Jego bezpieczeństwa?"	Szkoła Podstawowa nr 7 im. I Armii Wojska Polskiego w Koszalinie
99	16.04.2016	Dąbrowa Górnicza	III edycja Dąbrowskich Spotkań Klinicznych „Zdrowie dziecka – interdyscyplinarne wyzwanie lekarzy praktyków"	Komitet Organizacyjny i Naukowy „III Dąbrowskich Spotkań Klinicznych" w Dąbrowie Górniczej
100	22.04.2016	Łódź	Wydanie książki Barbary Gawryluk „Teraz tu jest nasz dom"	Wydawnictwo Literatura w Łodzi
101	17.06.2016	Warszawa	Inicjatywa „III Olimpiada wiedzy dla młodzieży z niepełnosprawnością"	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
102	22.06–31.12.2016	Warszawa	VIII edycja kampanii społecznej „Bądźmy razem bezpieczni"	Tramwaje Warszawskie Sp. z o.o.
103	04.06.2016	Słupsk	Akcja „PODMIOT, nie przedmiot – Dzień Dziecka 2016"	Stowarzyszenie „Horyzont" w Słupsku
104	20.05.2016	Warszawa	Projekt „Efekt Domina: Mądre bajki z całego świata. Książeczka edukacyjna"	Kulczyk Foundation w Warszawie
105	03.06.2016	Warszawa	Konferencja „Sport w szkole"	Wydawnictwo Wolters Kluwer S.A.
106	06–07.06.2016	Płock	III Płocki Festiwal Czytelnictwa pod hasłem „Eksperymentuj z książką"	Niepubliczne Przedszkole „GUCIO" oraz Niepubliczna Szkoła Podstawowa „COGITO" w Płocku
107	01–05.06.2016	Konin	Wydarzenie „37. edycja Międzynarodowego Dziecięcego Festiwalu Piosenki i Tańca w Koninie"	Koniński Dom Kultury
108	01.05–08.06.2016	Starachowice	Konkurs plastyczny „Mały i duży" pt. "Prawa człowieka w świecie dziecka"	Gimnazjum nr 3 im. Henryka Sienkiewicza w Starachowicach
109	01.05–30.06.2016	Warszawa	Konkurs plastyczny "Moja Kolorowanka – Moje Prawa"	Komitet Ochrony Praw Dziecka w Warszawie
110	22.11.2016	Wrocław	V Naukowa Konferencja z cyklu „Współczesne problemy nauk penalnych" pt. „Procesowo-kryminalistyczna problematyka udziału pokrzywdzonego w postępowaniu karnym"	Wyższa Szkoła Prawa im. Heleny Chodkowskiej we Wrocławiu
111	02.06.2016	Warszawa	III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Cyberprzestrzeń i światy wirtualne. Wielkie otwarcie? Otwarta nauka i edukacja"	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
112	18.06–14.07.2016	Wrocław	Projekt „Brave Kids"	Stowarzyszenie Kultury Teatralnej „Pieśń Kozła" we Wrocławiu
113	02.06.2016	Elbląg	Warsztaty dla samodzielnych rodziców „Niealimentacja to przemoc/Poznaj swoje prawa"	Stowarzyszenie „Poprawy Spraw Alimentacyjnych Dla Naszych Dzieci" w Elblągu
114	08–11.06.2016	Warszawa	9. Europejska Konferencja Syndromu Tourette'a i Zaburzeń Tikowych	KARPENO w Warszawie
115	29.04.2016	Warszawa	Forum „Hejt – reaguj!"	Kampania Rady Europy „Bez nienawiści" w Polsce
116	02.06.2016	Sączów	Akcja „Bieg do szczęśliwego dzieciństwa"	Zespół Szkolno-Przedszkolnego w Sączowie
117	01.07.2016–31.12.2017	Warszawa	Konkurs „Świat Przyjazny Dziecku"	Komitet Ochrony Praw Dziecka w Warszawie
118	03.06.2016	Ruda Śląska	Dzielnicowy Festyn Plenerowy „Grunt to rodzinka!"	Miejskie Przedszkole nr 34 w Rudzie Śląskiej
119	18–19.05.2016	Kołobrzeg	Warsztaty artystyczne dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie z województwa zachodniopomorskiego	Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Przyjaciele Okruszka" w Kołobrzegu

120	10–24.07.2016	Kielce	43. Międzynarodowy Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej – Kielce 2016	Komendant ZHP Chorągwi Kieleckiej
121	01.06.2016	Szczecin	Impreza „Bądźmy razem – Brzdąc”	Dom Kultury „SŁOWIANIN” w Szczecinie
122	27–28.05.2016	Laskowa-Dobra	Konferencja „Integracja środowiska szkolnego i rodzinnego w trosce o rozwój dziecka”	Katedra Psychologii Społecznej i Komunikacji Interpersonalnej Akademii Ignatianum w Krakowie
123	16.05.2016	Ostrów Wielkopolski	Projekt „Infoholizm – Narkotyk XXI wieku”	Stowarzyszenie „Ludzie dla ludzi” w Ostrowie Wielkopolskim
124	01.06.2016	Rabka Zdrój	Inicjatywa „Przedsiębiorcy Podhala, Spisza i Orawy Dzieciom”	Andrzej Gut-Mostowy
125	2016	Warszawa	Ogólnopolski Projekt „Szpital Pluszowego Misia”	Międzynarodowe Stowarzyszenie Studentów Medycyny IFMSA-Poland w Warszawie
126	28.06–03.07.2016; 25–29.08.2016	Poznań	Festiwal „Sztuka Szuka Malucha 2016”	Art. Fraction Foundation w Poznaniu
127	02–03.06.2016	Wałbrzych	Konferencja i warsztaty z okazji Dnia Bezpiecznego Internetu pod hasłem „(NIE)BEZPIECZNA CYBERPRZESTRZEŃ”	Zespołu Szkół Politechnicznych „Energetyk” w Wałbrzychu
128	08.06.2016	Kraków	Konferencja „Dziecko wobec przemocy. Kiedy kończy się agresja a zaczyna przemoc?”	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
129	19.10.2016	Piotrków Trybunalski	Konferencja „Zagrożenia od substancji psychoaktywnych i zachowań kompulsywnych wśród dzieci i młodzieży”	Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Abstynenckiej „PAŁACYK” w Piotrkowie Trybunalskim
130	15.06.2016	Lublin	II Wojewódzki Festyn „Bezpieczna Szkoła – Bezpieczna Lubelszczyzna”	Kuratorium Oświaty w Lublinie
131	15.10.2016	Warszawa	I Konferencja CODA Polska. Słyszące Dzieci – Niesłyszący Rodzice „CODA – Podwójny potencjał”	Stowarzyszenia „CODA Polska. Słyszące dzieci – niesłyszący rodzice” w Warszawie
132	01.10.2016	Warszawa	Kampania społeczna „Twarze depresji. Nie oceniam. Akceptuję”	Stowarzyszenie „Aktywnie Przeciwko Depresji” w Warszawie
133	04.06.2016	Opole	Czytanie dzieciom fragmentów książki „Duże sprawy w małych głowach” w ramach ogólnopolskiej akcji „Cała Polska Czyta Dzieciom”	Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu
134	01.07–31.08.2016	Strzelce Opolskie	Inicjatywa „Wakacyjna Akcja Redakcyjna”	Tygodnik Regionalny „Strzelec Opolski”
135	26.06–30.07.2016	Zielona Góra	Obóz młodzieżowy KORCZAKOWO	ZHP Koło Przyjaciół Korczakowa
136	04.07–08.07.2016	Jaworzyna Śląska	Projekt „Przemysłowe Miasto Dzieci”	Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku
137	18–19.06.2016	Słupsk	Projekt „Proces usamodzielniania oczami młodzieży – warsztaty edukacyjno-profilaktyczne dla podopiecznych młodzieżowych ośrodków wychowawczych”	Koło Nauk Społecznych NEMESIS Instytut Pedagogiki i Pracy Socjalnej Akademia Pomorska w Słupsku
138	od 01.08.2016	Warszawa	Program szkoleniowy „FAIRStart”	Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej w Warszawie
139	19–22.07, 25–28.07.2016	Świdnica	Projekt „Świdnica – Miasto Dzieci”	Gmina Miasto Świdnicy
140	19.06.2016	Karwiany–Komorowice	Piknik rodzinny z okazji Dnia Dziecka organizowany pod hasłem: „Bezpieczne dzieci-spokojni rodzice”	Sołectwo wsi Karwiany-Komorowice
141	17,19.06.2016	Warszawa	Przedstawienie „Na ulicy Dobrej Wróżki”	Kulturalnie.waw.pl
142	09.06.2016	Płock	Koncert charytatywny „Płocka Giełda Humoru w rytmie disco”	Fundacja „Do startu gotowi” w Warszawie
143	11.06.2016	Warszawa	Charytatywny turniej „Niezwykły Turniej WOW”	Fundacja Czynów Niezwykłych „Rzeka Życia” w Warszawie
144	od 08.06.2016	Zielona Góra	Inicjatywa „Partnerstwo dla Wolontariatu w Województwie Lubuskim”	Marszałek Województwa Lubuskiego
145	01.09.2016	Łódź	Wydanie książki Renaty Piątkowskiej „Hebanowe serce”	Wydawnictwo Literatura w Łodzi

146	26.06.2017	Piotrków Trybunalski	II Powiatowy Konkurs Wiedzy o Społeczeństwie pod hasłem „Jestem dzieckiem i mam prawa”	Zespół Szkół Nr 8 w Tomaszowie Mazowieckim
147	13–14.08, 20–21.08, 27–28.08.2016	Kielce	II Wakacyjny Festiwal Sztuki dla Dzieci „Hurra! ART!”	Teatr Lalki i Aktora „Kubuś” w Kielcach
148	od 10.09.2016	Warszawa	Kampania o samobójstwach dzieci i młodzieży „Zobacz… ZNIKAM”	Fundacja „Zobacz… JESTEM” w Warszawie
149	22.06.2016	Warszawa	Gala wręczenia nagród „IV Mazowieckiej Olimpiady Poliglotów”	Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie
150	10.09.2016	Kraków	5. Bieg Charytatywny Fundacji Tesco Dzieciom	Fundacja „Tesco Dzieciom” w Krakowie
151	01.08.2016–30.05.2017	Wrocław	Projekt „KIDS DESING SPACE – dzieci projektują przestrzeń”	Fundacja „OPEN MIND” we Wrocławiu
152	07.07–16.10.2016	Kraków, Łódź	Wydarzenie „Największa w Polsce wystawa budowli z klocków Lego”	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K. w Bielsku-Białej
153	26.06.2016	Złotów	Obchody Dnia Rodzicielstwa Zastępczego pod hasłem „Dzień dla rodziny”	Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa oddział w Złotowie
154	27.06–01.07.2016	Poznań	Projekt „Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej” – I letnia edycja	Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych w Warszawie z siedzibą w Poznaniu
155	23–25.11.2016	Lublin	III Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Szkoleniowa „GENOM-CZŁOWIEK-ŚWIAT-ZAGROŻENIA”	Zakład Genetyki Klinicznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie
156	01.09–31.12.2016	Warszawa	Projekt warsztatów edukacyjnych „Finansowy elementarz”	Fundacja „VERBA” w Warszawie
157	19.07–10.08.2016	Kraków	Projekt „Wakacje w cieniu kultury”	Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych „LEGE ARTIS” w Krakowie
158	27.06–31.08.2016	Żarów	Akcja „Wakacje Uśmiechu 2016”	Ośrodek Pomocy Społecznej w Żarowie
159	01–30.08.2016	Warszawa	Akcja „Tornister Pełen Uśmiechu’	Caritas Polska w Warszawie
160	20.08–01.09.2016	Kraków	Akcja „Anioły idą do szkoły”	Stowarzyszenie Piękne Anioły w Krakowie
161	09.09.2016	Lędziny	Ogólnopolska konferencja w ramach XVI obchodów Światowego Dnia FAS w Polsce pod tytułem „FAS w perspektywie interdyscyplinarnej”	Fundacja „Fastryga” w Lędzinach
162	01.09–31.12.2016	Czeladź	Kampania społeczna na terenie Miasta Czeladź przeciwko krzywdzeniu dzieci „A gdyby dzieci mogły wybierać rodziców?”	Stowarzyszenie „Moc Wsparcia” w Czeladzi
163	13.09.2016	Toruń	Konferencja „Kocham – nie upijam!”	Stowarzyszenia „Po-most” w Toruniu
164	01.09.2016–30.06.2017	Łódź	Projekt „Uniwersytet Łódzki dla Dzieci”	Uniwersytet Łódzki
165	29.10.2016	Katowice	Koncert „Hope Festiwal – Katowice 2016”	Polskie Towarzystwo Kulturalne w Katowicach
166	01.10.2016–30.04.2017	Wrocław	Akcja „Przedszkolaki grają w znaki”	Pro Biznes Idea we Wrocławiu
167	20.09.2016	Łódź	I Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Wielowymiarowe ryzyka ponowoczesności”	Akademia Profilaktyki Społecznej Akademii Nauk w Łodzi
168	26–27.11.2016	Sławęcin	II Międzynarodowa Konferencja „Edukacja-Innowacja 2016”	Sławęcińskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych
169	od 03.10.2016	Zamość	Akcja „SOS dla uszkodzonego zęba”	Multimed Zamość Sp. z o.o.
170	09.09.2016	Gdańsk	Obchody Światowego Dnia FAS w Gdańsku	Fundacja „FASCYNACJE” w Gdańsku
171	29.08–31.12.2016	Warszawa	Kampania społeczna promująca działania zespołu Dyżurnet.pl	Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa NASK w Warszawie
172	01–19.11.2016	Warszawa	Kampania „19 dni przeciwko przemocy i krzywdzeniu dzieci i młodzieży”	Fundacja „po DRUGIE” w Warszawie
173	19–22.09.2016	Warszawa	Inicjatywa „Kolorowe Dni Warszawskiego Przedszkolaka. Dzień Przedszkolaka na Pradze Południe”	Przedszkole nr 89 „Niezapominajka” w Warszawie

174	20.09.2016	Warszawa	Międzynarodowa Konferencja „Edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Działania edukacyjne w Europie i krajach skandynawskich”	Polski Komitet Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP w Warszawie
175	16.11.2016	Częstochowa	Inicjatywa „II Forum DLA RODZINY”	Stowarzyszenie na rzecz pomocy dziecku i rodzinie „DLA RODZINY” w Częstochowie
176	01.11.2016–31.01.2017	Warszawa	Przedsięwzięcie „Miasteczko Zmysłów”	Edipresse Polska SA w Warszawie
177	14–15.10.2016	Zduńska Wola	Konferencja „Empatyczna edukacja – empatyczna Polska”	Centrum Kształcenia Ustawicznego w Zduńskiej Woli
178	od 01.09.2016	Poznań	Projekt „Studenci UAM bez Granic. Trzecia edycja”	Sztab projektu „Studenci UAM bez Granic Trzecia edycja” w Poznaniu
179	od 28.09.2016	Warszawa	Projekt „Efekt Domina: Album”	Kulczyk Foundation w Warszawie
180	20–21.09.2016	Warszawa	10. Międzynarodowa Konferencja „Bezpieczeństwo Dzieci i Młodzieży w Internecie”	Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa NASK w Warszawie; Fundacja „Dajemy dzieciom siłę” w Warszawie
181	03–05.11.2016	Łódź	Międzynarodowa Konferencja o Narodach (Conference About Nations)	Centrum Aktywności Międzynarodowej „Impuls” w Łodzi
182	03–13.09.2016	Mikołów	XIII Mikołowska Powiatowa Kampania Społeczna „Łańcuch czystych serc – narkomanii, alkoholizmowi, dopalaczom, przemocy interpersonalnej, HIV/AIDS, nietolerancji – Nie, dobru – Tak”.	Stowarzyszenie „Powrót” w Mikołowie
183	17.10.2016	Gdańsk	Wojewódzka debata „Prawa i obowiązki: dyrektor, nauczyciel, rodzic, uczeń”	Sąd Okręgowy w Gdańsku
184	31.08.2016–15.06.2017	Szczecin	VII edycja Międzynarodowego Konkursu Fotograficznego „Matematyka w obiektywie”	Uniwersytet Szczeciński
185	30.09.2016	Katowice	Spektakl charytatywny „Kochać, jak się kocha sól”	Fundacja „Katowickiej Spółdzielni Mieszkaniowej”
186	24–25.10.2016	Warszawa	13. Ogólnopolska konferencja „Pomoc dzieciom – ofiarom przestępstw”	Fundacja „Dajemy dzieciom siłę” w Warszawie
187	27.09.2016	Opole	Konferencja naukowo-szkoleniowa „Cyberprzemoc, handel ludźmi, dopalacze…– nowe zagrożenia i wyzwania dla wychowania oraz bezpieczeństwa”	Prezes Sądu Okręgowego w Opolu
188	15.11.2016	Rudno	Ogólnopolski Konkurs Literacko-Artystyczny „Magiczny świat zabawek: o środowisko naturalne dbamy, na pomoc Ziemi z Supermisiem wyruszamy”	Szkoła Podstawowa w Rudnie
189	11.09.2016	Lublin	Festynu „Międzynarodowy Dzień Orderu Uśmiechu Czuby Lublin – Edycja VI”	Stowarzyszenia Lubelska Inicjatywa
190	07.09.2016	Wołomin	Konferencja nt. zagrożeń w cyberprzestrzeni organizowaną przez Powiat Wołomiński adresowaną do władz samorządowych oraz osób pracujących z dziećmi i na rzecz bezpieczeństwa najmłodszych	Starostwo Powiatu Wołomińskiego
191	15.09–31.12.2016	Warszawa	Ogólnopolski Konkurs Literacko-Plastyczny dla dzieci i młodzieży „Janusz Korczak – czarodziejem naszej wyobraźni”	Polskie Stowarzyszenie im. Janusza Korczaka w Warszawie
192	01.09.2016–31.01.2017	Katowice	Konkurs „Działanie na równanie”	Pełnomocnik Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach
193	17.09.2016	Pruszków	Kampania społeczna „KOPIUJ-WKLEJ. Pokaż mi ten lepszy świat”	Starostwo Powiatu Pruszkowskiego
194	05.09.2016–23.06.2017	Warszawa	Program „Soki i musy w SMART formie”	Stowarzyszenie „Krajowa Unia Producentów Soków”

195	27–28.10.2016	Warszawa	III Kongres Edukacja i Rozwój	Wolters Kluwer SA w Warszawie
196	20.09.2016	Jasło	Impreza integracyjna z okazji Ogólnopolskiego Dnia Przedszkolaka połączoną z akcją czytelniczą „Cała Polska Czyta Dzieciom" pod hasłem „Bajkowy Dzień Przedszkolaka"	Bajkowe Prywatne Przedszkole w Jaśle
197	27.08.2016	Piecki	Zakończenie Profilaktycznej Akcji Wakacyjnej połączonej z konkursem ,,Wakacyjny Bohater", promującym kampanię społeczną Rzecznika Praw Dziecka ,,Odwaga ratuje życie"	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pieckach
198	01.09.2015–31.08.2017	Warszawa	VI edycja programu edukacyjnego „Śniadanie daje moc"	Koalicja Firm „Partnerstwo dla zdrowia" w Warszawie
199	01.09.2016–31.08.2017	Warszawa	Program „Żółty Talerz"	Kulczyk Foundation w Warszawie
200	29–30.11.2016	Warszawa	VI Ekspercka konferencja Fundacji ITAKA „Wykorzystanie nowych technologii w poszukiwaniu ludzi zaginionych"	Fundacja ITAKA w Warszawie
201	14.10.2016	Świdnica	I Dolnośląski Konwent „Rola mediacji w sprawach nieletnich i w sprawach o kontakty z dziećmi"	Sudeckie Centrum Mediacji w Świdnicy
202	03.10.2016–30.06.2017	Kraków	II edycja społeczno–edukacyjnego Programu „Kompas"	Fundacja „Promień Nadziei" w Krakowie
203	01–12.10.2016	Warszawa	XX Międzynarodowy Festiwal Teatrów Dla Dzieci Młodzieży „KORCZAK 2016"	Polski Ośrodek ASSITEJ w Krakowie
204	15.09.2016	Gdynia	Kampania edukacyjna „Z Tobą mogę więcej"	Wydawnictwo Pedagogiczne „Operon" w Gdyni
205	01.09.2016 – 31.08.2017	Warszawa	VII edycja Ogólnopolskiego Programu Edukacyjnego „Twoje dane – twoja sprawa. Skuteczna ochrona danych osobowych. Inicjatywa edukacyjna skierowana do uczniów i nauczycieli"	Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych w Warszawie
206	24.09.2016	Warszawa	Biegi dziecięce „Mini Maraton"	Fundacja „Maraton Warszawski" w Warszawie
207	01.11–31.12.2016	Łódź	Projekt „Nastolatek jako sprawca i ofiara przemocy – edukacyjna kampania społeczna", realizowany w ramach Programu Osłonowego „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie"	Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
208	01.09.2016–30.06.2017	Warszawa	Program edukacji antytytoniowej dla IV klas szkoły podstawowej „Bieg po zdrowie"	Główny Inspektor Sanitarny w Warszawie
209	14.10.2016	Warszawa	III wydanie książki dla dzieci „Ciasteczkowa choinka Żuczka Blo" autorstwa Margarett Borroughdame	Wydawnictwo MB BOOKS w Warszawie
210	15.09.2016, 01.12.2016	Siedlce	Wydawnictwa płytowe o charakterze edukacyjno-wychowawczym „Piosenki mądrych dzieci" i „List do świętego Mikołaja"	Mała Orkiestra Dni Naszych w Siedlcach
211	08.11.2016	Lublin	Konferencja „Stawić czoło traumie – wsparcie dziecka w pieczy zastępczej"	Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce
212	06.12.2016	Wrocław	Wydarzenie artystyczno-edukacyjne – spektakl musicalowy „Korczak" inaugurujący projekt „Akademia Doktora Korczaka"	Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu
213	05.10.2016–30.06.2017	Kalisz	Program „Porcja Pozytywnej Energii"	CRIPSY NATURAL Sp. z o.o. Sp. k.
214	01.10.2016–28.02.2017	Czeladź	Warsztaty edukacyjne „Bezpieczeństwo dzieci online"	Stowarzyszenie „Twórczych Umysłów"
215	04–18.11.2016	Warszawa	XIII Mazowiecki Konkurs Savoir-vivre „Obycie umila życie"	Dom Kultury „Włochy" w Warszawie
216	11.10.2016	Kraków	Konferencja „Prawo dziecka do rodziny"	Stowarzyszenia Rodzin Adopcyjnych „Pro Familia"

217	14.10.2016	Mrzeżyno	Jubileusz 10-lecia nadania imienia Kawalerów Orderu Uśmiechu Szkole Podstawowej i Publicznemu Gimnazjum w Mrzeżynie	Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi w Mrzeżynie
218	12.10–15.12.2016	Warszawa	Konkurs promujący działania wzmacniające bezpieczne i efektywne funkcjonowanie w szkołach uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi „Szkoła dla każdego" III edycja	Instytut Inicjatyw Pozarządowych w Warszawie
219	25.10.2016	Warszawa	Konferencja „Dobre żywienie dzieci i młodzieży w praktyce"	Fundacja „Szkoła na Widelcu"
220	20.10–20.11.2016	Dąbrowa Górnicza	Projekt „Dzieci i ryby głosu nie mają? Prawa dziecka we współczesnym świecie"	Miejska Biblioteka Publiczna im. Hugona Kołłątaja w Dąbrowie Górniczej
221	14.10.2016	Łódź	Inicjatywa „Pomoc dzieciom po traumie – konferencja dla specjalistów pracujących z rodzinami w kryzysie"	Fundacja „Słonie na Balkonie" w Łodzi
222	05–07.11.2016	Kielce	I Europejskie Forum Nowych Technologii i Innowacji w Edukacji	Europejskie Stowarzyszenie Dialogu Edukacyjnego we Wrocławiu
223	01.10.2016–12.03.2017	Polska	Biegi dziecięce "Grand Prix City Trail Junior"	Stowarzyszenie „Sport dla każdego" w Wągrowcu
224	12.10.2016–30.06.2017	Warszawa	Wydarzenie „Światowy Dzień Godności"	Fundacja „Global Dignity Poland" w Warszawa
225	05.10.2016	Łódź	Książka „Kot Karima i obrazki" autorstwa Liliany Bardijewskiej	Wydawnictwo Literatura w Łodzi
226	27.10.2016	Wrocław	Konferencja „Przemoc w cyberprzestrzeni jako lustro relacji w świecie społecznym"	Fundacja „Dom Pokoju" we Wrocławiu
227	od 01.11.2016	Zamość	Projekt „Szkoła zdrowego uśmiechu Multimed"	Multimed Zamość Sp. z o.o.
228	29–30.10.2016	Busko-Zdrój	Akcja „Nie nowotworom u dzieci w województwie świętokrzyskim"	Fundacja „Słoneczna Przyszłość" w Busko-Zdroju
229	25–26.11.2016	Legnica	XIX Międzynarodowa Konferencja Naukowa poświęconą zdrowiu dzieci w środowisku przemysłowym, miejskim i wiejskim	Fundacja na Rzecz Dzieci Zagłębia Miedziowego w Legnicy
230	17.10.2016	Warszawa	Akcja bicia rekordu w jednoczesnej resuscytacji krążeniowo-oddechowej	Fundacja Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy w Warszawie
231	30.11.2016	Wrocław	Projekt „Urtica Dzieciom"	Urtica Dzieciom we Wrocławiu
232	20.10.2016–08.05.2017	Warszawa	Działania grupy inicjatywnej, która włączyła się w przygotowania do Kongresu Zdrowia Psychicznego	Hostel – Ośrodek Rehabilitacji Socjopsychiatrycznej w Otwocku
233	od 14.11.2016	Warszawa	Konferencja „Wiem. Czuję... Pomagam! Empatia w szkole"	Kulczyk Foundation w Warszawie
234	04.11.2016	Biłgoraj	Konferencja naukowa „Zagrożenia młodzieży w świecie wirtualnym i realnym. Problemy – dylematy – rekomendacje"	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
235	29.11.2016	Wrocław	Konferencja naukowo-szkoleniową „Mutyzm wybiórczy – niech gadają"	Powiatowy Zespół Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych we Wrocławiu
236	03.12.2016	Warszawa	Wydarzenie „Kulturalne Mikołajki z Fundacją Kulturalne Dzieci Waw PL"	Fundacja Kulturalne Dzieci Waw PL w Warszawa
237	25.11.2016	Kolbuszowa	Projekt „Mały Miś w wielkim świecie literatury"	Przedszkole Publiczne nr 1 w Kolbuszowej
238	04–05.11.2016	Legnica	Wydarzenie „III Dolnośląskie Forum Kół Przyjaciół Dzieci"	Oddziału Okręgowego TPD w Legnicy
239	01.11.2016–31.03.2017	Gdańsk	VII edycja Ogólnopolskiej Akcji Edukacyjnej „Planeta Energii"	Energa S. A. w Gdańsku
240	15.11.2016	Łódź	Książka Grzegorza Kasdepke „Mam prawo!"	Wydawnictwa Literatura w Łodzi
241	01.11.2016–27.01.2017	Lublin	III edycja Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego o Twórczości Kornela Makuszyńskiego „Czytanie jest przygodą"	Szkoła Podstawowa nr 34 im. Kornela Makuszyńskiego w Lublinie

242	06–09.12.2016	Warszawa	Projekt CEMS „Chance XI”	Zarząd Samorządu Studentów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie
243	25.11.2016	Kraków	Projekt zbiórki maskotek dla dzieci z oddziałów onkologicznych „Dzień Pluszowego Misia”	Fundacja „Mam Marzenie” w Krakowie
244	14.11–09.12.2016	Łódź	XIII Łódzki Konkurs „Prawa Dziecka – Prawami Człowieka”	Szkoła Podstawowa nr 44 im. prof. Jana Molla w Łodzi
245	15.11.2016–01.04.2017	Ostrołęka	XIX Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy o Prawie	II Społeczne Liceum Ogólnokształcącego im. Toniego Halika w Ostrołęce
246	18.11.2016	Lublin	III Lubiński Marsz Dzieci – Ogólnopolski Dzień Praw Dziecka	Przedszkole Społeczne „Akademia Przedszkolaka” w Lublinie
247	21.11.2016	Będzin	Wydarzenie „Uśmiechnięty Międzynarodowy Dzień Praw Dziecka. III Słoneczne Spotkanie Międzyprzedszkolne”	Przedszkole Miejskie nr 2 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Będzinie
248	02.12.2016–11.02.2017	Poznań	Wydarzenie „Największa w Polsce Wystawa Budowli z Klocków Lego w Poznaniu”	Wystawa Klocków Sp. z o.o. S.K. w Bielsku-Białej
249	09.12.2016	Pszczyna	Inicjatywa „Mały festiwal wielkich rzeczy”	Fundacja „Do startu gotowi!” w Warszawie
250	22.11.2016	Warszawa	II Ogólnopolska Konferencja „Zagrożona młodzież… narkotyki, dopalacze. Profilaktyka, leczenie”	Schronisko dla Nieletnich Warszawa-Okęcie
251	18.11.2016	Wojanów	IX Gminny Konkurs o Prawach Dziecka	Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta w Wojanowie
252	07.11.2016–23.06.2017	Warszawa	7. edycja programu edukacyjnego „Żyj smacznie i zdrowo”	Synertime Sp. z o.o. w Warszawie
253	01.11.2016–15.05.2017	Łowicz	Ogólnopolski konkurs literacko-plastyczny „Bazgroł” organizowany przez portal duzeka.pl	papierowypies.pl popkulturalny portal dla dzieci
254	17.11.2016	Świdnica	Wydarzenie „Świdnica – miejsce, gdzie spełniają się dziecięce marzenia w ramach obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka”	Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi im. Polskich Olimpijczyków w Świdnicy
255	01.11–31.12.2016	Słupsk	Projekt edukacyjno-profilaktyczny „Usamodzielnieni i odpowiedzialni”	Nieformalna grupa „Słupscy Korczakowcy” w Słupsku
256	21.11.2016	Wałbrzych	V Powiatowy Konkurs Plastyczny ,,Radosne dzieciństwo” dla uczniów klas 0–III	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 37 w Wałbrzychu
257	18.11.2016	Warszawa	IX Mazowiecki Konkurs Wiedzy o Prawach Dziecka „Niech się wreszcie każdy dowie...”	Szkoła Podstawowa nr 42 z Oddziałami Integracyjnymi im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Warszawie
258	04.02.2017	Gdańsk	Koncert charytatywny „10 lat Przemek Dzieciom”	Fundacja „Przemek Dzieciom” w Gdańsku
259	21.11.2016	Grala Dąbrowizna	Trzecia Dziecięca Konferencja o Prawach Dziecka „Znamy swoje prawa”	Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Grali-Dąbrowiźnie
260	24.02.2017	Warszawa	Koncert charytatywny „XIV Zimowa Giełda Humoru”	Fundacja „Do startu gotowi!” w Warszawie
261	15.12.2016–10.01.2017	Lublin	Konkurs wiedzy o Rzeczniku Praw Obywatelskich oraz Rzeczniku Praw Dziecka	Studenckie Koło Prawników Wydział Prawa i Administracji UMCS w Lublinie
262	24.11.2016	Warszawa	XXI edycja Ogólnopolskiej Sceny Prezentacji Artystycznych Realizacji „OSPAR”	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
263	21.11.2016	Toruń	IX Międzyszkolny Konkurs Plastyczny „Dzieci w Europie – Prawa dziecka”	Zespół Szkół nr 28 w Toruniu
264	03.12.2016	Warszawa	VII edycja „A my do Betlejem”	Fundacja „AND I AM UP” w Warszawie
265	07–08.12.2016	Tarnów	Konferencja naukowa „Prawa dziecka, a rzeczywistość”	Tarnowska Szkoła Wyższa
266	09–19.12.2016	Słupsk	Akcja „Uśmiech dziecka”	Stowarzyszenie „Muszkieterowie Szpiku” w Słupsku

267	01.01–30.03.2017	Kołobrzeg	Inicjatywa „Mały pacjent – wielkie prawa”	Zespół Szkół Specjalnych przy Szpitalu Uzdrowiskowym „Słoneczko” w Kołobrzegu
268	04–05.03.2017	Warszawa	VII Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Szkoleniowa dla Studentów i Młodych Lekarzy „Pediatria jakiej nie znacie”	Komitet Organizacyjny Konferencji „Pediatria jakiej nie znacie” w Warszawie
269	03.12.2016	Warszawa	Inicjatywa „MOTOMIKOŁAJKI.PL”	Fundacja „Jednym Śladem” w Warszawie
270	01.10.2016–30.11.2017	Warszawa	Projekt „Galaktyka Talentów”	Fundacja „Talent Malucha – Akademia Suzi” w Warszawie
271	15–19.12.2016	Warszawa	IX edycja Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego „Mam prawo...”	Przedszkole nr 124 w Warszawie
272	07.02.2017	Warszawa	Inicjatywa „Dzień Bezpiecznego Internetu”	Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę” w Warszawie oraz Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa w Warszawie
273	07.01–01.04.2017	Łódź	Przedsięwzięcie Grupy Azoty „Przedszkoliada Tour 2017”	„SYSKO” Sport Marketing w Łodzi
274	29.11.2016	Świdnica	VIII Konkurs Kolęd i Pastorałek	Szkoła Podstawowa nr 315 im. Jana Pawła II w Świdnicy
275	od 18.12.2016	Warszawa	Inicjatywa „One day gwiazdka dla dzieci potrzebujących”	Fundacja „One day” w Warszawie

Załącznik nr 8 Wybrane konferencje, seminaria i spotkania

Lp.	Data i miejsce	Organizator	Wydarzenie
1.	15 stycznia Szczyrk	Katedra Gospodarki i Administracji Publicznej Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	udział w panelu dyskusyjnym „Co zagraża dzieciom?" w ramach XLII Sympozjum: Współczesna Gospodarka i Administracja Publiczna
2.	19 stycznia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z przedstawicielami Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej oraz duńskiej organizacji Fairstart Global Foundation, którzy zaprezentowali główne założenia programu szkoleniowego FAIRstart dla rodzin zastępczych i personelu pracującego z dziećmi umieszczonymi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych
3.	20 stycznia Chełm	Rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej	wykład dla słuchaczy studiów pedagogicznych „Prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka" dotyczący kwestii edukacji dzieci oraz różnych aspektów respektowania praw dziecka w Polsce
4.	26 stycznia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w spotkaniu powołanego przez Rzecznika Praw Dziecka Zespołu do spraw usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych
5.	8 lutego Warszawa	Zakon Posługujących Chorym – Ojcowie Kamilianie Instytut Praw Pacjenta i Edukacji Zdrowotnej	udział w uroczystej Gali wręczenia Nagród Św. Kamila – patrona chorych, która odbyła się z okazji Światowego Dnia Chorych
6.	9 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Rzecznik Praw Obywatelskich	udział w spotkaniu powołanego przez obu Rzeczników Zespołu Ekspertów do spraw Alimentów
7.	22 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Stowarzyszenie Interwencji Prawnej	spotkanie z nauczycielami – laureatami I edycji Konkursu „Nauczyciel Mediator" im. Joanny Kubiak
8.	25–27 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka
9.	27 lutego Złotów	Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa Oddział w Złotowie	udział w konferencji dla kuratorów, pracowników socjalnych, nauczycieli i rodziców zastępczych „Dobro dziecka – pomoc, wsparcie, zapobieganie stygmatyzacji dzieci w pieczy zastępczej"
10.	8 marca Warszawa	Fundacja Forum – Szkoła Dialogu	udział w Gali podsumowującej projekt edukacyjny Fundacji – Szkoła Dialogu, realizowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji
11.	10–12 marca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka
12.	15–16 marca Warszawa	Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży	udział w Forum organizacji pozarządowych z całego kraju „Mądra promocja – prezentacja działań społecznych"; dyskusja o różnych aspektach dotyczących promocji działań społecznych adresowanych do dzieci i młodzieży
13.	18 marca Głogów	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z dyrekcją, personelem i władzami powiatu – interwencja związana z planami likwidacji oddziału chirurgii dziecięcej
14.	19 marca Kraków	Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu	spotkanie z podopiecznymi Domu Samotnej Matki z okazji jubileuszu 10-lecia otwarcia pierwszego Okna Życia
15.	30 marca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w drugim spotkaniu Zespołu Ekspertów ds. Alimentów, powołanego wspólnie przez Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich, którego zadaniem jest wypracowanie propozycji działań prowadzących do zmian systemowych w zakresie niealimentacji
16.	31 marca Warszawa	Polskie Radio Dzieciom Program Pierwszy Polskiego Radia	udział w specjalnym urodzinowym koncercie z okazji pierwszej rocznicy założenia Polskiego Radia Dzieciom
17.	31 marca Warszawa	Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej	udział w spotkaniu inicjującym nawiązanie współpracy pomiędzy Biurem Interwencyjnej Pomocy Prawnej Kancelarii Prezydenta RP a instytucjami rzeczników: praw dziecka, praw obywatelskich, praw pacjenta i rzecznika finansowego – powołanie Zespołu Analiz Systemowych zajmującego się analizą problemów społecznych i prawnych zgłaszanych przez obywateli
18.	7 kwietnia Warszawa	Dyrekcja Zespołu Szkół Nr 114	udział w Benefisie z okazji 90. urodzin hm. Danuty Rosner, nauczycielki, założycielki Szczepu „Błękitnych", organizatorki wielu akcji dla dzieci i młodzieży
19.	7–9 kwietnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka

20.	8 kwietnia Warszawa	Konferencja Episkopatu Polski Stowarzyszenie Wydawców Katolickich Zarząd Zamku Królewskiego	udział w inauguracji XXII Targów Wydawców Katolickich – Święta Dobrej Książki
21.	15 kwietnia Poznań	Marszałek Sejmu RP	udział w uroczystym Zgromadzeniu Narodowym z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski i początków Państwa Polskiego
22.	19 kwietnia Warszawa	Centrum Zdrowia Dziecka	udział w uroczystości otwarcia odnowionej i rozbudowanej Kliniki Neonatologii, Patologii i Intensywnej Terapii Noworodka w Instytucie „Pomnik-Centrum Zdrowia Dziecka”
23.	20 kwietnia Warszawa	Trybunał Konstytucyjny	udział w dorocznym Zgromadzeniu Ogólnym Sędziów Trybunału Konstytucyjnego
24.	28 kwietnia Warszawa	Centrala Monitorowania SDE	spotkanie związane z prezentacją najnowocześniejszego nieizolacyjny system wykonywania kary pozbawienia wolności
25.	5 maja Toruń	Dyrekcja Zespołu Szkół Nr 6	udział w festiwalu twórczości osób z niepełnosprawnością intelektualną i obchodach II Wojewódzkiego Dnia Godności Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną; zainaugurowano projekt „Z uśmiechem przez świat – podróż w rytm Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych”
26.	8 maja Warszawa	Wielka Narodowa Kapituła Orderu Świętego Stanisława w Polsce	udział w Inwestyturze – uroczystości wręczenia Orderu Świętego Stanisława
27.	13 maja Warszawa	Akademia Pedagogiki Specjalnej	udział w obchodach święta uczelni Akademii Pedagogiki Specjalnej
28.	13 maja Warszawa	Nuncjatura Apostolska w Polsce	spotkanie z Nuncjuszem Apostolskim w Polsce Abp. Celestino Migliore, dyskutowano o wadze i roli przestrzegania praw dziecka. poruszono również temat przeciwdziałania przemocy wobec dzieci oraz dzieci-uchodźców
29.	16 maja Krzyżowa k. Świdnicy	Dolnośląska Federacja Organizacji Pozarządowych	udział w Dolnośląskim Kongresie Obywatelskim – Po co i jak angażować młodych ludzi do działań obywatelskich? Debata „Czy obywatele potrzebują regulacji prawnych dla swojej aktywności społecznej?
30.	18–22 maja Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka
31.	27 maja Laskowa	Katedra Psychologii Społecznej i Komunikacji Interpersonalnej Akademii Ignatianum w Krakowie	udział w ogólnopolskiej konferencji naukowej „Integracja środowiska szkolnego i rodzinnego w trosce o rozwój dziecka”
32.	31 maja Warszawa	Biuro Światowej Organizacji Zdrowia WHO w Polsce	udział w seminarium dotyczącym aktualnej sytuacji i działań prewencyjnych w zakresie znęcania się nad dziećmi oraz planowanego w Polsce badania studentów na temat negatywnych doświadczeń w dzieciństwie
33.	2 czerwca Warszawa	Zakład Edukacji Medialnej Wydziału Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej	udział w II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Cyberprzestrzeń i światy wirtualne” o dziecku w cyberprzestrzeni – bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w intrenecie i sieciach telefonii komórkowej
34.	5 czerwca Gdańsk	Zakład Pedagogiki Pracy i Doradztwa Zawodowego Koło Naukowe Studentów „Sofia” w Wyższej Szkole Społeczno-Ekonomicznej	debata o Korczaku ze studentami pedagogiki WSSE w Gdańsku; udział w seminarium naukowym „Mądrość Pedagogiczna – Inspiracje Korczakowskie”, spotkanie z kadrą kierowniczą wybranych szkół i placówek opiekuńczych województwa pomorskiego
35.	8 czerwca Warszawa	Sejm Rzeczypospolitej Polskiej	prezentacja stanowiska Rzecznika Praw Dziecka w sprawie sytuacji w Centrum Zdrowia Dziecka
36.	16–18 czerwca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w obradach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego przy Rzeczniku Praw Dziecka
37.	22 czerwca Warszawa	Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej	udział w IV Kongresie Rodzicielstwa Zastępczego „Dziecko jest najważniejsze”
38.	23 czerwca Żywiec	Dyrekcja Szpitala Powiatowego	spotkanie z personelem medycznym w sprawie aktualnych problemów dotyczących praw pacjentów, w tym sprawy dotyczące ochrony zdrowia dzieci i młodzieży
39.	24 czerwca Oświęcim	Fundacja MDSM Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście w Państwowym Muzeum Auschwitz–Birkenau	udział w VII Międzynarodowej Konferencji Auschwitz i Holokaust, której tematem był los dzieci w czasie wojen i konfliktów zbrojnych, wygłoszenie referatu „Ochrona praw dziecka podczas konfliktu zbrojnego”

40.	28 czerwca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Rzecznik Praw Obywatelskich	trzecie posiedzenie Zespołu do spraw Alimentów, którego zadaniem jest wypracowanie mechanizmów systemowych pozwalających na poprawę sytuacji w zakresie alimentacji dzieci
41.	29 czerwca Mosty k. Gdyni	Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych i Centrum Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej w Gdańsku	udział w spotkaniu z uczestnikami Letniej Szkoły Mediatorów Akademii Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej dla nauczycieli i uczniów szkół w Gnieźnie, Ostrowie Wielkopolskim, Poznaniu oraz Gdańsku
42.	30 czerwca Piecki	Urząd Gminy; Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	udział w debacie o kwestiach związanych w realizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a także realizacją programu Rodzina 500+ i problemów związanych ze zjawiskiem niealimentacji; omówienie lokalnego funkcjonowania asystentów rodziny oraz placówek wsparcia dziennego
43.	13 lipca Warszawa	Światowe Centrum Słuchu Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina Instytut Narządu Zmysłów	udział w Koncercie Galowym II Międzynarodowego Festiwalu Dzieci Młodzieży i Dorosłych z Zaburzeniami Słuchu „Ślimakowe Rytmy” z udziałem muzyków, którzy grają i śpiewają dzięki implantom słuchowym
44.	14 lipca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z grupą Japończyków (naukowcy, lekarze, pracownicy socjalni oraz badacze i historycy praw dziecka) na co dzień pracujących z najmłodszymi i zainteresowanymi prawami dziecka
45.	16 lipca Warszawa	Komendant Główny Policji	udział w uroczystych obchodach Święta Policji w rocznicę powołania przez Sejm RP w 1919 roku Policji Państwowej
46.	20 lipca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z Rzecznikami Praw Dziecka – przedstawicielami Międzynarodowego Instytutu Ombudsmana (International Ombudsman Institute – IOI)
47.	22 lipca Warszawa	Żydowski Instytut Historyczny	udział w Marszu Pamięci ulicami Warszawy w 74. rocznicę rozpoczęcia przez Niemców likwidacji getta
48.	24 lipca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta młodzieży z Argentyny, Boliwii, Chile, Peru i Włoch udających się na Światowe Dni Młodzieży i spotkanie z Papieżem Franciszkiem
49.	4 sierpnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w spotkaniu roboczym związanym w akcją Caritas Polska „Tornister pełen uśmiechów”
50.	11 sierpnia Warszawa	Centrum Zdrowia Dziecka	rozmowy z lekarzami Centrum na temat aktualnych problemów opieki pediatrycznej oraz placówki
51.	26 sierpnia Olsztyn	Wojewódzki Specjalistyczny Szpital dla Dzieci	debata z władzami szpitala, przedstawicielem Urzędu Marszałkowskiego, konsultantem wojewódzkim w dziedzinie pediatrii o problemach dzieci chorych na EB i gotowości Szpitala do kompleksowej pomocy dzieciom chorym na pęcherzowe oddzielanie się naskórka, o efekcie wprowadzenia do obiegu książeczki zdrowia dziecka i potrzebie lepszej wyceny procedur dla dzieci oraz standardach opieki pediatrycznej
52.	31 sierpnia Legnica Żarów	Urząd Gminy Żarów	udział w licznych spotkaniach: z rodziną, która uniknęła deportacji na Ukrainę, z władzami gminy, robocze spotkanie z wszystkimi pracownikami Ośrodka Pomocy Społecznej oraz uroczyste otwarcie krytej pływalni
53.	7 września Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w czwartym posiedzeniu Zespołu do spraw alimentów powołanego wspólnie przez Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich
54.	9 września Gdańsk	Fundacja na Rzecz Dziecka i Rodziny Fascynacje Gdańskie Centrum Profilaktyki Uzależnień	udział w obchodach Światowego Dnia FAS
55.	12 września Warszawa	Główny Inspektorat Sanitarny	udział w prezentacji wyników z przeprowadzonego kolejnego badania wagi tornistrów uczniów w ramach inauguracji konferencji poświęconej bezpieczeństwu zdrowotnemu dzieci oraz udział w inauguracji V edycji programu „Lekki Tornister”
56.	20 września Zakopane	Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce	udział w uroczystym otwarciu XVIII Kongresu Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce
57.	28 września Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z rodzicami dzieci poczętych metodą in vitro
58.	1 października Warszawa	Caritas Polska	udział w 15. Gali „Ubi Caritas” związanej z uhonorowaniem instytucji za wrażliwość na potrzeby osób ubogich

59.	3 października Warszawa	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej	udział w inauguracji nowego roku akademickiego w najstarszej uczelni o profilu pedagogicznym w Polsce
60.	4 października Zielona Góra	Uniwersytet Zielonogórski	udział w uroczystościach poświęconych Irenie Sendler „Sprawiedliwej wśród Narodów Świata", spotkanie z władzami miasta oraz Młodzieżową Radą Miasta
61.	7 października Warszawa	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego	udział w uroczystej sesji związanej z inauguracją nowego roku akademickiego
62.	12–13 października Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych	udział w konferencji szkoleniowej „Przestrzeganie praw dziecka i ucznia w praktyce szkolnej" dla przedstawicieli szkół z całego kraju
63.	13 października Warszawa	Polski Ośrodek Międzynarodowego Stowarzyszenia Teatrów Dla Dzieci i Młodzieży ASSITEJ	udział w gali kończącej i podsumowującej kolejny Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci i Młodzieży „KORCZAK" 2016
64.	13 października Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w spotkaniu Zespołu ds. opracowania standardów procesów adopcyjnych, powstałego przy Rzeczniku Praw Dziecka, *dotyczącym wypracowanego dokumentu „Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych"*
65.	13 października Gdańsk	Gdańska Fundacja Innowacji Społecznych	spotkanie z przedstawicielami Fundacji i Prezydentem Gdańska dotyczące wychodzenia z pieczy zastępczej
66.	18 października Częstochowa	Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Dziecku i Rodzinie Prezes Sądu Okręgowego	udział w konferencji „Masz prawo do mediacji" skierowanej do instytucji związanych z opieką nad dzieckiem i rodziną oraz szkół; spotkania z sędziami Sądu Rejonowego i Okręgowego oraz sędziami orzekającymi w w rejonie i okręgu częstochowskim
67.	19 października Brzeg	Rzecznik Praw Dziecka; Burmistrz Brzegu	udział w konferencji prasowej dotyczącej obchodów trzeciego Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka; spotkanie z nauczycielami, dyrektorami szkół, pracownikami socjalnymi i policją w celu omówienia celów oraz szczegółów obchodów ODPD 2016
68.	21 października Głogów	Szkoła Podstawowa Nr 12 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu	udział I Zlocie Nauczycieli i Wychowawców Szkół i Placówek im. Kawalerów Orderu Uśmiechu
69.	21 października Świdnica	Prezydent Miasta Świdnicy	udział w uroczystej Gali Przedsiębiorczości, organizowanej od 2005 roku
70.	24 października Warszawa	Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (Fundacja Dzieci Niczyje)	udział w 13. Ogólnopolskiej Konferencji Pomoc Dzieciom-Ofiarom Przestępstw dla kilkuset profesjonalistów z całego świata, na co dzień stykających się w pracy zawodowej z problematyką przemocy
71.	4 listopada Legnica	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci	udział w III Dolnośląskim Forum Kół Przyjaciół Dzieci, spotkania z władzami i studentami Publicznej Wyższej Szkoły Zawodowej
72.	14 listopada Warszawa	Kulczyk Foundation	udział w spotkaniu inaugurującym forum eksperckie dla nauczycieli i wychowawców „Wiem. Czuję… Pomagam! Empatia w szkole", dyskusja o godności dziecka
73.	15 listopada Warszawa	Kancelaria Prezydenta RP	udział w seminarium „Luki w prawie wobec problemu tzw. porwań rodzicielskich"
74.	15 listopada Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Uniwersytet Kardynała; Stefana Wyszyńskiego; Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych	udział w ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. "Prawa dziecka w obszarach społecznych"; prawa dziecka w konstelacji rodzinnej i w placówkach oświatowych
75.	20 listopada Brzeg	Rzecznik Praw Dziecka; Burmistrz Miasta Brzegu	udział w Uroczystej Gali podsumowującej obchody Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2016 i premierze spektaklu profilaktycznego „Sekret" w wykonaniu młodzieży
76.	27 listopada Warszawa	Caritas Polska	udział w uroczystej, ekumenicznej inauguracji akcji Wigilijnego Dzieła Pomocy Dzieciom
77.	28 listopada Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Komitet Ochrony Praw Dziecka	udział w jubileuszowej konferencji „Prawa dziecka w teorii i praktyce" zorganizowanej z okazji 35-lecia Komitetu Ochrony Praw Dziecka oraz 15-lecia Instytucji Rzecznika Praw Dziecka
78.	7 grudnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	udział w debacie „Ocena regulacji dotyczących prawa nieletnich w Polsce w zakresie ich zgodności z Konwencją o prawach dziecka oraz zaleceniami Komitetu Praw Dziecka ONZ" organizowanej dla sędziów, naukowców, kuratorów sądowych
79.	9 grudnia Żywiec	Stowarzyszenie na rzecz Osób Niepełnosprawnych Ziemi Żywieckiej	udział w spotkaniu ze społecznością stowarzyszenia z okazji jego jubileuszu XX-lecia

80.	16 grudnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka; Akademia Pedagogiki Specjalnej	udział w spotkaniu z fińskim Rzecznikiem Praw Dziecka, który wygłosił wykład „Dlaczego dzieciom w Finlandii żyje się tak dobrze?”
81.	17 grudnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie fińskiego Rzecznika Praw Dziecka ze Społecznymi Doradcami polskiego Rzecznika Praw Dziecka
82.	20 grudnia Łódź	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z personelem Przychodni Zdrowia, pediatrą oraz pielęgniarką, które zareagowały na przemoc stosowaną wobec dziecka w domu przez rodziców

Załącznik nr 9 Wybrane spotkania w ramach promocji praw dziecka

Lp.	Data i miejsce	Organizator	Wydarzenie
1	11 stycznia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z uczniami Szkoły Podstawowej Nr 109 im. Batalionów Chłopskich w Warszawie
2	18 stycznia Wołomin	Burmistrz Wołomina Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 7 z Oddziałami Integracyjnymi im. Królowej Jadwigi	spotkania z samorządowcami, dyrektorami szkół i nauczycielami, przedstawicielami samorządów uczniowskich, dziećmi i rodzicami; spotkanie z małymi pacjentami i personelem w Szpitalu Powiatowym
3	22 stycznia Warszawa	Dyrekcja Gimnazjum Nr 10	spotkanie z uczniami, rozmowa o prawach dziecka oraz instytucji Rzecznika Praw Dziecka. W szkole realizowany jest program wychowawczy oparty na idei korczakowskiej
4	22 stycznia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z dziećmi z Klubu Europejskiego z Zespołu Szkół Publicznych Nr 1 w Kobyłce; dyskutowano o prawach dziecka i o dziecięcych wartościach
5	25–26 stycznia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z młodzieżą oraz dyrektorami ze szkół świdnickich
6	26 stycznia Warszawa	Dyrekcja Domu Dziecka Nr 9 im. Lidii i Adama Ciołkoszów	spotkanie z wychowankami Domu Dziecka
7	18 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z dziećmi z klasy I Szkoły Podstawowej nr 60 w Warszawie
8	19 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z dziećmi z Przedszkola Nr 158 w Warszawie-Rembertowie
9	23 lutego Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z uczniami klasy I Szkoły Podstawowej Nr 23 w Warszawie
10	27 lutego Złotów	Mieczysław Augustyn Senator RP Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa oddział w Złotowie	spotkania z dziećmi, opiekunami i kadrą Ośrodka Rehabilitacyjnego dla Dzieci Zabajka, oddziału dziecięcego Szpitala Powiatowego, Hospicjum Sióstr św. Elżbiety w Złotowie
11	27 lutego Zakrzewo	Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa oddział w Złotowie	spotkanie z dziećmi i ich opiekunami z Rodzinnego Dom Dziecka w Zakrzewie
12	1 marca Warszawa – Stara Miłosna	Dyrekcja Gimnazjum Nr 119	dyskusja z młodzieżą o prawach i problemach dzieci, o licznych sukcesach uczniów oraz szkoły
13	2 marca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z uczniami i opiekunami z Zespołu Państwowych Ogólnokształcących Szkół Muzycznych I i II stopnia Nr 3 im. Grażyny Bacewicz w Warszawie
14	3 marca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta dzieci z klasy II Szkoły Podstawowej Nr 42 w Warszawie
15	7 marca Żabce	Rzecznik Praw Dziecka Fundacja Przyjaciółka	wizyta w Domu Rodzinnym, w świetlicy socjoterapeutycznej Strefa Serca oraz Stowarzyszeniu Rodzicielstwa Zastępczego „Jedno Serce”
16	11 marca Mysłowice	Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 3	udział w uroczystościach obchodów 10-lecia nadania szkole imienia, spotkanie z uczniami, nauczycielami i rodzicami
17	11 marca Katowice	Hospicjum Cordis	wizyta w Hospicjum, które od 24 lat otacza bezpłatną specjalistyczną opieką medyczną dzieci oraz dorosłych w ostatniej fazie choroby nowotworowej
18	18 marca Głogów	Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 12 im. Kawalerów Orderu Uśmiechu	udział w uroczystościach Święta Szkoły; spotkania z podopiecznymi Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA, z dziećmi hospitalizowanymi na Oddziale Chirurgii Dziecięcej w Szpitalu Powiatowym
19	21 marca Bielsko-Biała	Dyrekcja Gimnazjum Nr 11 im. Jerzego Kukuczki	spotkanie z młodzieżą z Gimnazjum i ze Szkoły Muzycznej
20	2 kwietnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów z klasy II Szkoły Podstawowej Nr 318 z Oddziałami Integracyjnymi w Warszawie
21	2 kwietnia Warszawa	Fundacja Ergo Sum	wizyta w Klubokawiarni „Życie jest fajne” Fundacji, zatrudniającej osoby autystyczne i z innymi niepełnosprawnościami
22	2 kwietnia Góra Kalwaria	Dyrekcja Liceum Ogólnokształcącego	spotkanie ze społecznością PaT, młodzieżą, samorządowcami, dyrektorami szkół, udział w jubileuszu 5-lecia działalności lokalnej grupy Pat
23	2 kwietnia Warszawa	Fundacja Jaś i Małgosia	Polska Na Niebiesko – udział w akcji mającej na celu okazanie solidarności z autystycznymi dziećmi

24	8 kwietnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka Fundacja Dziecko i Rodzina Fundacja po DRUGIE	udział w uroczystości wręczenia nagród w konkursie „Moc bez przemocy" adresowanym do dzieci powyżej 11 roku życia, w ramach kampanii „19 dni przeciwko przemocy i krzywdzeniu"
25	25 kwietnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z uczniami oraz ich opiekunami ze Szkoły Podstawowej Nr 330 w Warszawie
26	26 kwietnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów Gimnazjum Nr 2 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kutnie
27	26 kwietnia Piotrków Trybunalski	Dyrekcja Prywatnej Szkoły Podstawowej im. Rafała Orlewskiego; Dyrekcja Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 4	udział w inauguracji Festiwalu Kultury Żydowskiej „Sprawiedliwi 2016" przygotowanego przez uczniów
28	28 kwietnia Dąbrówka	Dyrekcja Szkoły Podstawowej	udział w uroczystości nadania imienia Szkole Podstawowej w Dąbrówce; spotkanie z dziećmi i samorządem
29	7 maja Wrocław	Fundacja Uniwersytet Dzieci; Centrum Naukowo-Dydaktyczne Uniwersytetu Przyrodniczego	wykład o prawach dziecka dla słuchaczy Uniwersytetu Dzieci; spotkanie i rozmowy z dziećmi
30	12 maja Warszawa	Gimnazjum Nr 23 im. Ireny Sendlerowej	udział w dorocznych uroczystościach upamiętniających postać i działania Ireny Sendlerowej „Sprawiedliwej Wśród Narodów Świata"
31	16 maja Krzyżowa k. Świdnicy	Dolnośląska Federacja Organizacji Pozarządowych	debata z młodzieżą w ramach II Dolnośląskiego Kongresu Obywatelskiego
32	19 maja Warszawa	Fundacja „Świat na TAK"	udział w XXIII Stołecznej Gali Samorządowego Konkursu Nastolatków „Ośmiu Wspaniałych"
33	20 maja Osiek	Dyrekcja i Społeczność Szkoły Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu	udział XII Zlot Szkół i Placówek imienia Kawalerów Orderu Uśmiechu
34	24 maja Świdnica	Dyrekcja Gimnazjum Nr 4	spotkania z dziećmi i wychowawcami Niepublicznego Przedszkola i Niepublicznego Żłobka „Bajkowy Domek", ze Szkoły Podstawowej Nr 8 oraz z Centrum Przyjaźni Dziecięcej SPDC „SERCE". Udział w V Jubileuszowej Gali Wolontariatu, której gospodarzem było Gimnazjum Nr 4
35	25 maja Poznań	Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 87	udział w spotkaniu laureatów i przedstawicieli szkół, biorących udział w V edycji Międzyszkolnego Konkursu Plastycznego „Dziecko to człowiek, tylko, że mały – mam prawo do zdrowego odżywiania się"; spotkania z przedstawicielami Urzędu Miasta i pedagogami oraz kameralne spotkanie z uczniami kl. 2 i 3
36	27 maja Limanowa	Katedra Psychologii Społecznej i Komunikacji Interpersonalnej Akademii Ignatianum w Krakowie	wizyta na Oddziale Dziecięcym Powiatowego Szpitala im Miłosierdzia Bożego w Limanowej
37	30 maja Warszawa	Dyrekcja Gimnazjum Nr 117 Zespół Szkół Nr 2 im. Wandy Rutkiewicz	spotkanie ze społecznością szkolną, dyskusja z młodzieżą o prawach dziecka
38	30 maja Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów klas V i VI Szkoły Podstawowej Nr 11 w Porębie wraz z nauczycielami
39	1 czerwca Warszawa	Sejm RP; Instytut Pamięci Narodowej; Ośrodek Rozwoju Edukacji; Ministerstwo Edukacji Narodowej	udział w obradach XXII sesji Sejmu Dzieci i Młodzieży; tematem sesji były „miejsca pamięci" – materialne świadectwa wydarzeń istotnych dla lokalnej i narodowej tożsamości
40	3 czerwca Grala Dąbrowizna	Dyrekcja Szkoły Podstawowej	spotkanie z uczniami i pracownikami szkoły
41	4 czerwca Tuchola	Powiat Tucholski; Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie; Stowarzyszenie Rodziców Dzieci Specjalnej Troski; Polski Związek Niewidomych Okręg Kujawsko-Pomorski; Koło Powiatowe w Tucholi	udział w uroczystościach Powiatowego Dnia Dziecka, Dnia Rodzicielstwa Zastępczego oraz XIV Przeglądu Twórczości Osób Niepełnosprawnych

42	7 czerwca Warszawa	Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych	udział w seminarium podsumowującym VI edycję Programu „Twoje dane – twoja sprawa", promującego najciekawsze inicjatywy upowszechniające wiedzę o ochronie danych osobowych i prawa do prywatności wśród uczniów i nauczycieli
43	7 czerwca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów klas I–IV Szkoły Podstawowej im. ks. Jana Twardowskiego w Siennej
44	9 czerwca Warszawa	Dyrekcja Zespołu Szkół z Oddziałami Integracyjnymi Nr 65 Muzeum Historii Żydów Polskich	spotkanie z dziećmi z ponad 30 szkół z Polski, Niemiec i Meksyku noszących imię Ireny Sendlerowej podczas III Międzynarodowego Zjazdu Szkół Sendlerowskich oraz z laureatami międzynarodowego konkursu literacko-artystycznego „Irena Sendlerowa. Historia – teraźniejszość – przyszłość"
45	13 czerwca Zduńska Wola	Miejska Biblioteka Publiczna	spotkania z dziećmi szkół podstawowych i gimnazjów z terenu miasta, gminy i powiatu zduńskowolskiego
46	14 czerwca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów Szkoły Podstawowej Nr 143 w Warszawie
47	15 czerwca Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z uczniami klas I–VI Szkoły Podstawowej w Rudnie
48	20 czerwca Warszawa	Dyrekcja Zespołu Szkół Nr 65 z Oddziałami Integracyjnymi	spotkanie z uczniami placówek noszących imię Ireny Sendlerowej
49	20 czerwca Warszawa	Dyrekcja Zespół Szkół Specjalnych Nr 85	spotkanie z uczniami i gronem pedagogicznym, dzieci zaprezentowały działalność szkoły i aktywność w zakresie upowszechniania praw dziecka
50	23 czerwca Twardorzeczka	Dyrekcja Gimnazjum	udział w finale Gminnej Kampanii Profilaktycznej „Nie jestem Niewidzialny", spotkanie z uczniami i nauczycielami szkoły
51	24 czerwca Gmina Lipowa	Wójt Gminy Lipowa	wizyty i spotkania z uczniami i kadrą we wszystkich placówkach edukacyjnych w gminie, spotkania z dziećmi oraz nauczycielami ze szkół w Lipowej, Słotwinie, Leśnej i Siennej
52	23 czerwca Żywiec	Dyrekcja Szpitala Powiatowego	wizyta u małych pacjentów, spotkanie z dziećmi z Lipowej k. Żywca, które ucierpiały w wypadku drogowym
53	24 czerwca Leśna	Dyrekcja Szkoły Podstawowej im. Kornela Makuszyńskiego	udział w zakończeniu roku szkolnego, spotkanie z dziećmi, kadrą, rodzicami i przedstawicielami samorządu
54	24 czerwca Sienna	Dyrekcja Szkoły Podstawowej im. ks. Jana Twardowskiego	udział w zakończeniu roku szkolnego oraz spotkania z uczniami, nauczycielami, rodzicami i samorządem oraz z przedszkolakami
55	29 czerwca Mosty k. Gdyni	Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych i Centrum Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej w Gdańsku	spotkanie z nauczycielami i uczniami reprezentującymi szkoły w Gnieźnie, Ostrowie Wielkopolskim, Poznaniu i Gdańsku
56	30 czerwca Mrągowo	Komenda Hufca im. J. Korczaka Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	spotkania z harcerzami, zuchami oraz uczestnikami letniej półkolonii „Skoczek"
57	30 czerwca Piecki	Stowarzyszenie Debra „Kruchy Dotyk"	spotkanie z dziećmi chorymi na Epidermolysis Bullosa (EB, pęcherzowe oddzielanie się naskórka) oraz ich rodzicami
58	30 czerwca Nawiady	Placówka Wsparcia Dziennego Świetlica Opiekuńczo-Wychowawcza „Mrowisko"	spotkanie z dziećmi, wolontariuszami i pracownikami, rozmawiano o prawach dziecka i bezpieczeństwie podczas wypoczynku letniego
59	23 lipca Ośno Lubuskie	Koło Przyjaciół Korczakowa	spotkanie z uczestnikami Korczakowa – obozu dla dzieci i młodzieży
60	23 lipca Kielce	Chorągiew Kielecka ZHP	udział w Koncercie Galowym Laureatów 43. Międzynarodowego Harcerskiego Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej „Wiatraczek"
61	25 lipca Świdnica	Miasto Świdnica	udział w spotkaniu z uczestnikami Miasta Dzieci w Świdnicy – projektu dydaktyczno-wychowawczego non-profit skierowanego do dzieci w wieku 6–12 lat, które nie mają możliwości wyjechania na obozy i kolonie
62	11 sierpnia Warszawa	Centrum Zdrowia Dziecka	spotkanie z małymi pacjentami
63	19 sierpnia Warszawa	Fundacja Spełnionych Marzeń	udział w uroczystości rozpoczęcia szóstej edycji Międzynarodowych Igrzysk Sportowych Onko-Olimpiada – igrzyska mistrzów
64	24 sierpnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta dzieci wraz z opiekunami z Gminnego Ośrodka Kultury w Unisławiu
65	25 sierpnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta dzieci z Żarowa, uczestników akcji „Wakacje Uśmiechu"
66	26 sierpnia Olsztyn	Wojewódzki Specjalistyczny Szpital dla Dzieci	spotkanie z dziećmi – pacjentami szpitala

67	27 sierpnia Bobrówek	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pieckach Wójt Gminy Hufiec ZHP w Mrągowie	udział w pikniku „Pożegnanie lata na harcerską nutę" połączonego z finałem Profilaktycznej Akcji Wakacyjnej (PAW) i konkursu „Wakacyjny Bohater" – jako promocji kampanii „Odwaga ratuje życie"
68	28 sierpnia Lublin	Caritas Polska	udział w finale ósmej edycji ogólnopolskiej akcji Caritas Tornister Pełen Uśmiechów
69	1 września Wysoka	Zespół Szkolno-Przedszkolny	udział w uroczystościach rozpoczęcia roku szkolnego, spotkanie z uczniami, z nauczycielami i rodzicami
70	1 września Świdnica	Centrum Przyjaźni Dziecięcej	udział w inauguracji roku szkolnego w świetlicy
71	9 września Wejherowo	Dyrekcja Zespołu Szkół Specjalnych Nr 1	spotkanie z dziećmi i młodzieżą w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym Nr 2 dla Niesłyszących i Słabosłyszących
72	13 września Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów z Zespołu Szkół i Placówek Oświatowych w Lubiniu
73	14 września Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta dzieci z Przedszkola nr 50 w Warszawie w ramach obchodzonego w przedszkolu Tygodnia Praw Dziecka
74	19 września Warszawa	Fundacja „Muzyczny Krąg"	udział w III Festiwalu Zespołów Dziecięcych „Piosenka, Uśmiech i My"
75	26 września Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta młodych wolontariuszy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci z Legnicy wraz z opiekunami
76	29 września Warszawa	Dyrekcja Niepublicznej Szkoły Podstawowej Nr 81	spotkanie z dziećmi oraz kadrą poświęcone prawom dziecka
77	1 października Warszawa	Fundacja SmartStart	udział w akcji charytatywnego malowania aniołów na licytację, której dochód wspomoże podopiecznych fundacji – dzieci z autyzmem
78	1 października Warszawa	Polski Ośrodek Międzynarodowego Stowarzyszenia Teatrów Dla Dzieci i Młodzieży ASSITEJ	udział w inauguracji Międzynarodowego Festiwalu Teatrów dla Dzieci i Młodzieży „KORCZAK"
79	2 października Sokołów Podlaski	Mazowiecki Komendant Wojewódzki Policji; Starosta sokołowski; Burmistrz Miasta Sokołów Podlaski	udział w Gali Finałowej podsumowującej V Mazowiecki Przystanek Programu PaT – Profilaktyka a Ty
80	4 października Zielona Góra	Uniwersytet Zielonogórski	debata z młodzieżą „Jak obecnie naśladować Irenę Sendlerową?"
81	4 października Przemków	Dyrekcja Zespołu Szkół im. Ireny Sendlerowej	spotkanie z młodzieżą Zespołu Szkół w Przemkowie
82	10 października Łódź	Centrum Dialogu im. Marka Edelmana	udział w pokazie projektu edukacyjnego „Raport 2016: Sprawiedliwi" realizowanego przez uczniów z klas trzecich gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych
83	10 października Łódź	Fundacja Gajusz	spotkanie z małymi pacjentami hospicjum i podopiecznymi nowouruchomionego Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego Tuli Luli oraz pracownikami i członkami zarządu Fundacji
84	12 października Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z grupą dzieci z Polski i Ukrainy, które wspólnie biorą udział w projekcie edukacyjnym poświęconym mediacjom w ramach Szkoły Mediacji Rówieśniczej
85	13 października Warszawa	Polski Ośrodek Międzynarodowego Stowarzyszenia Teatrów Dla Dzieci i Młodzieży ASSITEJ	spotkania z dziećmi i młodzieżą, uczestnikami Międzynarodowego Festiwalu Teatrów dla Dzieci i Młodzieży „KORCZAK" – edycja 2016
86	13 października Gdańsk	Gdańska Fundacja Innowacji Społecznych	spotkanie z podopiecznymi Domu dla Dzieci Fundacji
87	14 października Gdańsk	Dyrekcja Zespołu Szkolno-Przedszkolnego Nr 1	debata z uczniami pod hasłem „Prawa Człowieka zaczynają się od Praw Dziecka"
88	14 października Gdańsk	OREW Przedszkole im. Jana Pawła II Europejskie Centrum Solidarności	spotkanie z dziećmi i młodzieżą z okazji 20-lecia placówki oraz 10-lecia nadania imienia Jana Pawła dla Przedszkola nr 73; wizyta na Wydziale Gier i Zabaw Europejskiego Centrum Solidarności
89	16 października Warszawa	Fundacja Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy	udział w biciu rekordu w jednoczesnym prowadzeniu resuscytacji krążeniowo-oddechowej z udziałem szkół podstawowych uczestniczących w Programie Edukacyjnym WOŚP „Ratujemy i Uczymy Ratować"
90	18 października Częstochowa	Dyrekcja I Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego	debata z uczniami, wychowawcami i dyrekcją o prawach dziecka i zadaniach Rzecznika Praw Dziecka

91	19 października Skorogoszcz	Dyrekcja Szkoły Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu	spotkanie ze społecznością szkoły – pierwszą szkołą na świecie, która przyjęła imię Kawalerów Orderu Uśmiechu i należy do Stowarzyszenia Szkół Innowacyjnych Regionu Opolskiego
92	21 października Świdnica	Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 315 im. Jana Pawła II	udział w uroczystości obchodów jubileuszu 10-lecia Szkoły, spotkanie z uczniami, rodzicami, kadrą oraz przedstawicielami lokalnych placówek oświatowych
93	22 października Kraków	Uniwersytet Dzieci Uniwersytet Jagielloński	spotkanie ze słuchaczami Uniwersytetu oraz wykład „Czy młody człowiek może powiedzieć NIE zgodnie z prawem?”
94	28 października Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów Przedszkola „Kubuś Puchatek i Przyjaciele” ze Starej Miłosnej
95	16 listopada Brzeg Oława	Rzecznik Praw Dziecka; Burmistrz Miasta Brzegu	udział w sesji naukowej dla szkół gimnazjalnych w związku z obchodami Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2016
96	17 listopada Brzeg	Rzecznik Praw Dziecka; Brzeskie Centrum Kultury; Dyrekcja Zespołu Szkół Nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi	spotkania z dziećmi, młodzieżą i rodzicami w ramach obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2016
97	18 listopada Brzeg	Rzecznik Praw Dziecka; Burmistrz Miasta Brzegu	udział w biciu rekordu we wspólnym śpiewaniu piosenki o prawach dziecka, udział w debacie młodzieży
98	20 listopada Brzeg	Rzecznik Praw Dziecka; Burmistrz Miasta Brzegu	udział w głównym dniu obchodów Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka 2016, w inauguracji Gry Miejskiej pn. „Ambasadorowie Praw Dziecka” i w odsłonięciu „Ławeczki Korczakowskiej”
99	21 listopada Jerzmanowa Głogów	Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA	spotkania z przedszkolakami, z małymi pacjentami szpitala powiatowego, z uczestnikami debaty młodzieżowej „Głogów w akcji” oraz z wychowankami ośmiu świetlic środowiskowych prowadzonych przez Miejskie Centrum Wspierania Rodziny
100	22 listopada Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z gimnazjalistami, uczniami I klasy Międzynarodowej Szkoły Europejskiej w Warszawie
101	25 listopada Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	wizyta uczniów klas IV–VI Szkoły Podstawowej Nr 3 im. Stanisław Wyspiańskiego w Płońsku
102	6 grudnia Warszawa	Dyrekcja Zespołu Szkół Nr 53	spotkanie z uczniami i kadrą, debata z przedstawicielami samorządu uczniowskiego poświęcona prawom dziecka
103	9 grudnia Łódź	Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 44 im. prof. Jana Molla Komitet Ochrony Praw Dziecka	udział w uroczystym podsumowaniu XIII Łódzkiego Konkursu „Prawa Dziecka – Prawami Człowieka”
104	9 grudnia Żywiec	Stowarzyszenie na rzecz Osób Niepełnosprawnych Ziemi Żywieckiej.	spotkanie z dziećmi z Przedszkola Nr 11 i Szkoły Podstawowej Nr 5
105	13 grudnia Radzymin	Fundacja Akademii Integracji Dyrekcja Zespołu Szkół im. ks. Eleonory Czartoryskiej	udział w debacie z uczniami w ramach programu Fundacji „Wygraj życie dzięki marzeniom”
106	16 grudnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkania fińskiego i polskiego Rzecznika Praw Dziecka z dziećmi, młodzieżą; wizyta w Korczakianum
107	19 grudnia Świdnica	Centrum Przyjaźni Dziecięcej	udział w tradycyjnym wigilijnym spotkaniu z dziećmi, młodzieżą i kadrą
108	21 grudnia Warszawa	Rzecznik Praw Dziecka	spotkanie z harcerzami i harcerkami ZHP z Wołomina, którzy przekazali po raz dziewiąty Betlejemskie Światło Pokoju
109	22 grudnia Warszawa	Dyrekcja Szkoły Podstawowej Nr 115 im. Wandy Turowskiej	udział w podsumowaniu konkursu na najładniejszą kartkę bożonarodzeniową, w tradycyjnych Jasełkach i wspólnym kolędowaniu z uczniami, nauczycielami oraz zaproszonymi gośćmi
110	27 grudnia Częstochowa	Fundacja „Ludzki Gest” Jakuba Błaszczykowskiego	udział w imprezie charytatywnej dla dzieci „Świąteczne Granie z Kubą”

Załącznik nr 10 Skład osobowy Społecznej Rady Doradczej Rzecznika Praw Dziecka

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja
1.	prof. Jadwiga Bińczycka	Honorowa Przewodnicząca Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka w Warszawie
2.	Renata Durda	Kierownik Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia" Instytutu Psychologii Zdrowia w Warszawie
3.	Anna Dymna	Prezes Fundacji „Mimo Wszystko" w Krakowie
4.	prof. Anna Fidelus	Prorektor, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
5.	Elżbieta Golińska	Dziennikarka, Członek Zarządu Fundacji Towarzystwo Przyjaciół Centrum Zdrowia Dziecka; redaktor naczelny gazety „PaTrz", ogólnopolskiego programu „Profilaktyka a Ty"
6.	Grzegorz Jach	Autor ogólnopolskiego programu profilaktyki uzależnień „Profilaktyka a Ty (PaT)"
7.	prof. Teresa Jackowska	Ordynator i Kierownik Kliniki Pediatrii CMPK Szpitala Bielańskiego w Warszawie
8.	Rafał Janiszewski	Ekspert w zakresie lecznictwa stacjonarnego
9.	dr Paweł Jaros	Sędzia, b. Rzecznik Praw Dziecka, wykładowca Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
10.	prof. Ewa Jarosz	Katedra Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
11.	Mirosława Kątna	Przewodnicząca Komitetu Ochrony Praw Dziecka
12.	dr Laura Koba	Pracownik Naukowy w Instytucie Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
13.	Barbara Maria Kolago	Muzyk, kompozytor
14.	prof. Marek Konopczyński	Polski pedagog resocjalizacyjny, profesor nauk społecznych. Autor koncepcji twórczej resocjalizacji
15.	Anna Lechowska	Prezes Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie
16.	Joanna Luberadzka-Gruca	Prezes Fundacji Przyjaciółka w Warszawie
17.	Edward Lutczyn	Artysta plastyk
18.	prof. Bibiana Mossakowska	Chirurg dziecięcy
19.	prof. Bożena Muchacka	Pracownik Naukowy na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
20.	Ksiądz Arkadiusz Nowak	Krajowe Centrum do spraw AIDS
21.	Teresa Ogrodzińska	Fundacja Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego w Warszawie
22.	Małgorzata Ohme	Psycholog dziecięcy i rodzinny
23.	prof. Dorota Olczak-Kowalczyk	Konsultant Krajowy ds. stomatologii dziecięcej
24.	prof. Jan Oleszczuk	Kierownik Katedry i Kliniki Położnictwa i Perinatologii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie
25.	Piotr Pawłowski	Prezes Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji w Warszawie
26.	dr Aleksandra Piotrowska	Psycholog dziecięcy
27.	Teresa Romer	Sędzia SN w stanie spoczynku
28.	dr Monika Sajkowska	Dyrektor i Prezes Zarządu Fundacji Dzieci Niczyje
29.	Tadeusz Sławecki	Pedagog, były wiceminister edukacji
30.	prof. Barbara Smolińska-Theiss	Kierownik Zakładu Pedagogiki Społecznej w Instytucie Pedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
31.	Anna Sobiesiak	Dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Toruniu

32.	Henryka Sokołowska	Prezes Stowarzyszenia Integracyjnego „Klub Otwartych Serc" w Wieruszowie
33.	ks. prof. Adam Solak	Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
34.	prof. Stanisław L. Stadniczeńko	Kierownik Katedry Teorii, Filozofii Prawa i Praw Człowieka w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie
35.	prof. Wanda Stojanowska	Kierownik Katedry Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
36.	prof. Maciej Tanaś	Dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych, Kierownik Zakładu Edukacji Medialnej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
37.	Anna Maria Wesołowska	Sędzia SO w stanie spoczynku
38.	prof. Maciej Wojtyszko	Literat, reżyser
39.	Dorota Zawadzka	Pedagog i psycholog rozwojowy
40.	ks. dr Adam Żak	Koordynator ds. ochrony dzieci i młodzieży przy Konferencji Episkopatu Polski

Załącznik nr 11 Wyciąg z Raportu[875] z badań dotyczących postaw społecznych wobec stosowania przemocy w wychowaniu dzieci

PRZEMOC W WYCHOWANIU – ODWRÓT OD TRADYCJI? RAPORT RZECZNIKA PRAW DZIECKA 2016

Żadne badania, pomimo obiegowych opinii o skuteczności kar cielesnych w procesie wychowania, nie wykazują ich dobroczynnego wpływu. Badacze konsekwentnie i zgodnie negują jakiekolwiek tezy o użyteczności kar cielesnych i ich wpływie wychowawczym. Wręcz przeciwnie, wymieniają wiele negatywnych konsekwencji bicia dzieci. Prowadzone na świecie badania nad znaczeniem stosowania kar cielesnych w wychowaniu, zwłaszcza w ostatniej dekadzie, dostarczyły licznych dowodów wskazujących na szkodliwość tego rodzaju praktyk, zarówno dla dzieci, a następnie ich jako osób dorosłych, jak i dla jakości relacji pomiędzy rodzicami a dziećmi. Głos badaczy i autorytetów w zakresie wychowania jest jednoznaczny i wyraźny: kary cielesne nie wpływają korzystnie na wychowanie dziecka. Co więcej, nie powodują rozumienia przez dziecko niewłaściwości swego postępowania, czyli nie powodują moralnej internalizacji, a wręcz – jak się podkreśla – blokują jej rozwój. Wnikliwe badania pokazują dowody występowania neurofizjologicznych następstw kar cielesnych w postaci ubytków substancji szarej w mózgu, które powodują zaburzenia poznawcze u dzieci. Analizy badawcze oraz meta-analizy różnych studiów nad skutkami kar cielesnych, w tym w zakresie stosowania tzw. klapsów, pozwalają na wskazanie najczęściej ustalanych w badaniach konsekwencji tych praktyk wychowawczych[876]. Należą do nich:

- zaburzenia rozwoju samoregulacji, jej niski poziom w wieku dorosłym;
- bunt, przekora, „wzajemny przymus”;
- agresja dziecięca, zaburzenia eksternalizacyjne (acting-out);
- zachowania antyspołeczne – dziecięce oraz w dorosłości;
- zaburzenia internalizacyjne i problemy zdrowia psychicznego (lęki, depresja, niska samoocena) w dzieciństwie i w dorosłości;
- używanie substancji psychoaktywnych;
- rozwój negatywnych relacji rodzic – dziecko;

[875] *Przemoc w wychowaniu – odwrót od tradycji? Raport Rzecznika Praw Dziecka 2016, opracowała: dr hab. prof. UŚ Ewa Jarosz.*

[876] (zob. Gershoff 2002, Gershoff i Crogan-Keylor 2016, Fergusson 2013, Paolucci i inni 2004, oraz http://www.endcorporalpunishment.org/assets/pdfs/research-summaries/Summary-research-effects-corporal%20punishment-June-2016.pdf)

- zaburzenia poznawcze (głównie w wymiarze koncentracji uwagi, oraz obniżenia IQ);
- podatność na nadużycia (fizyczne) ze strony innych;
- normalizacja przemocy, jej aprobata, akceptacja karania fizycznego;
- postrzeganie świata jako wrogiego, zagrażającego.

Kary cielesne obejmują szereg zachowań wobec dzieci. Komitet Praw Dziecka ONZ określił ich istotę jako wszelkie rodzaje karania dziecka z użyciem siły fizycznej, które ma na celu spowodowanie pewnego bólu lub dyskomfortu, nawet lekkiego (CRC *General Comment No.8* 2006), zaliczając do nich wszelkie uderzanie dziecka ręką lub jakimkolwiek innym przedmiotem oraz kopanie, potrząsanie dzieckiem, rzucanie w niego przedmiotami, drapanie go, szczypanie, gryzienie, ciągnięcie za włosy lub uszy, nakazywanie utrzymywania niewygodnej pozycji (np. klęczenie, stanie z podniesionymi rękami), oparzanie czy przypalanie, bolesne czynności (mycie ust mydłem, zmuszanie do połykania gorących potraw, karmienie na siłę) i inne podobne akty.

Spostrzegając kary cielesne jako wysoce szkodliwe w perspektywie indywidualnej oraz społecznej, ale także opierając się na przesłance pełnoprawnej ochrony dziecka przed przemocą, od 1979 roku wiele państw wprowadziło całkowity zakaz przemocy wobec dzieci, w tym w wymiarze praktyk wychowawczych – kar cielesnych. Do końca lutego 2017 roku 52 państwa na świecie wprowadziły stosowne regulacje do swojego prawa wewnętrznego (zob. http://www.endcorporalpunishment.org/). Porządek od zakazów wprowadzonych jako ostatnie:

2017 – Litwa

2016 – Mongolia**,** Paragwaj**,** Słowenia

2015 – Benin**,** Irlandia, Peru

2014 – Andora**,** Estonia**,** Nikaragua**,** San Marino**,** Argentyna**,** Boliwia**,** Brazylia**,** Malta

2013 – Republika Zielonego Przylądka**,** Honduras**,** TFYR Macedonia

2011 – Południowy Sudan

2010 – Albania**,** Republika Kongo, Kenia, Tunezja, Polska

2008 – Liechtenstein**,** Luxemburg**,** Mołdawia**,** Kostaryka

2007 – Togo**,** Hiszpania, Wenezuela, Urugwaj, Portugalia, Nowa Zelandia**,** Holandia

2006 – Grecja

2005 – Węgry

2004 – Rumunia, Ukraina

2003 – Islandia

2002 – Turkmenistan

2000 – Niemcy**,** Izrael, Bułgaria

1999 – Chorwacja

1998 – Łotwa

1997 – Dania

1994 – Cypr

1989 – Austria

1987 – Norwegia

1983 – Finlandia

1979 – Szwecja

Polska wprowadziła całkowity zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci w 2010 roku, na mocy ustawy nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Eliminacja przemocy wobec dzieci, w tym przemocowych praktyk wychowawczych, stała się celem rekomendacji międzynarodowej społeczności, wyrażonych w celach zrównoważonego rozwoju i określających kierunki aktywności ludzkości do 2030 roku, wśród których likwidacja wszelkich form przemocy wobec dzieci nominowana została do jednego z priorytetów (cel 16.2; *End abuse, exploitation, trafficking and all forms of Violence against and torture children*)[877].

Wiele światowych agend, w tym Komitet Praw Dziecka ONZ, Specjalny Reprezentant Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy wobec dzieci oraz opracowane tematyczne raporty rekomendują prowadzenie badań dotyczących problemu przemocy w wychowaniu, w tym – uznając jako silnie determinujący występowanie tego problemu czynnik – w zakresie postaw społecznych dotyczących problemu.

Rzecznik Praw Dziecka od 2011 roku systematycznie monitoruje społeczne postawy wobec przemocy w wychowaniu. W 2016 roku odbyła się szósta edycja badań. Badanie oparto o sondaż (realizowany metodą CATI) na 1 000 osobowej, reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków, wśród których znalazło się 730 osób posiadających dzieci, w tym dorosłe, w tym 283 rodziców „aktualnych" tj. posiadających dzieci do 18 roku życia.

Cele badawcze objęły: diagnozę stanu postaw oraz deklaracji rodziców na temat własnych zachowań wobec dzieci, komparatystykę generacyjną postaw oraz diagnozę dynamiki postaw w latach objętych monitoringiem Rzecznika Praw Dziecka, a także porównawczo do okresu sprzed wprowadzenia całkowitego zakazu bicia dzieci w Polsce. Badano w szczególności kwestie takie, jak:

[877] https://www.endviolenceagainstchildren.org/; https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300

- poziom społecznej aprobaty zachowań przemocowych wobec dzieci;
- zakres uznawania bicia za metodę wychowawczą i sytuacje, w jakich dopuszczane są kary cielesne wobec dzieci;
- poziom społecznej wiedzy o istnieniu prawnego zakazu bicia dzieci;
- zakres zachowań przemocowych w wychowaniu, w oparciu o relacje rodziców;
- społeczne przyzwolenie na ingerencję w rodzinę w sytuacjach bicia dzieci oraz preferencji co do podmiotów interwencji w rodzinę oraz preferencji na temat rodzaju interwencji wobec rodziców bijących dzieci;
- społeczne preferencje w zakresie osobistego reagowania na sytuacje przemocy wobec dziecka.

1. OBRAZ POSTAW SPOŁECZNYCH WOBEC ZACHOWAŃ PRZEMOCY I KAR CIELESNYCH W WYCHOWANIU

Podstawowym obszarem zainteresowania Rzecznika Prawa Dziecka jest społeczna akceptacja zachowań przemocowych wobec dzieci, analizowana w perspektywie kilku wskaźników: akceptacji bicia dzieci (tzw. lania), stosunku społecznego do uderzania dziecka (tzw. klapsów) oraz społecznego przyzwolenia na różne zachowania przemocowe w wychowaniu dziecka. Wyniki analiz w poszczególnych parametrach społecznych postaw prezentują obraz, który może z jednej strony być spostrzegany optymistycznie – w zakresie spadku społecznej aprobaty przemocy w wychowaniu, z drugiej jednak strony wysokość parametrów (wskaźników) stale jest wysoka, wymagająca intensywnych działań na rzecz obniżania akceptacji przemocy wobec dzieci.

1.1. Akceptacja bicia dzieci

Polacy nadal aprobują bicie dzieci. Uzyskany w ogólnym rozkładzie obraz danych pokazuje, iż co szósty Polak (17%) akceptuje takie zachowanie.

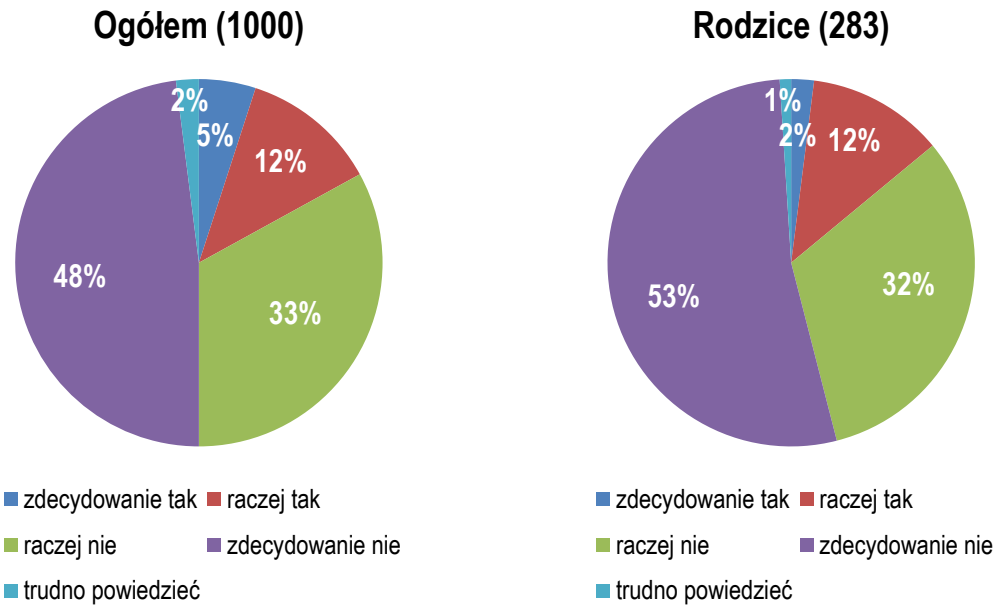

Jakkolwiek można podkreślić, że poziom zdecydowanej aprobaty bicia dzieci jest w Polsce raczej niski (5%), niemniej jednak, w uzyskanym rozkładzie danych warto zwrócić uwagę na to, że zdecydowanie przeciwna biciu dzieci jest prawie połowa dorosłych Polaków (48%). Rodzice dzieci do 18. roku życia nieco częściej niż inni dorośli wyrażają zdecydowaną negatywną opinię na temat bicia dzieci (53%).

1.2. Społeczna aprobata uderzania dziecka

Szczególny niepokój powinny budzić postawy polskiego społeczeństwa w kwestii uderzania dziecka. Niemal co drugi dorosły (46%) akceptuje uderzanie dziecka.

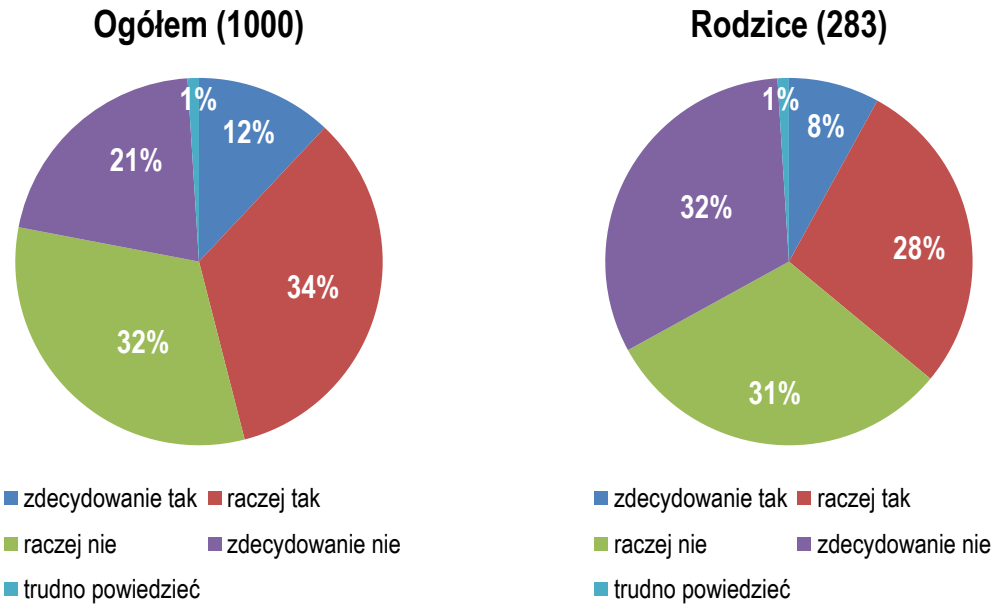

Porównując poziom akceptacji uderzania dziecka (tzw. klapsów) z aprobatą tzw. lania, widać, że jest on zdecydowanie wyższy. Ponadto, można wskazać, że zdecydowanych przeciwników tzw. klapsów jest ponad dwukrotnie mniej niż zdecydowanych przeciwników bicia (tzw. lania). Jak więc się okazuje, ta forma przemocowych praktyk spotyka się z wysoką aprobatą społeczną. Wśród rodziców dzieci do 18. roku życia dezaprobata uderzania dziecka jest wyższa - wyraża ją co trzeci badany (32%).

1.3. Zachowania przemocowe dopuszczane w wychowaniu dziecka

Zamierzeniem badawczym monitoringu było także ustalenie aprobaty społecznej dla innych (pozafizycznych) zachowań przemocowych wobec dziecka. Badani wskazywali na zachowania, które ich zdaniem, mogą być stosowane w wychowaniu. Spośród przedstawionych im propozycji, jedna z kategorii nie miała charakteru przemocowego (zabronienie jakiejś przyjemności).

Które z wymienionych sposobów postępowania z dzieckiem mogą być Pana/Pani zdaniem wykorzystywane w wychowaniu? Ogółem (1000)

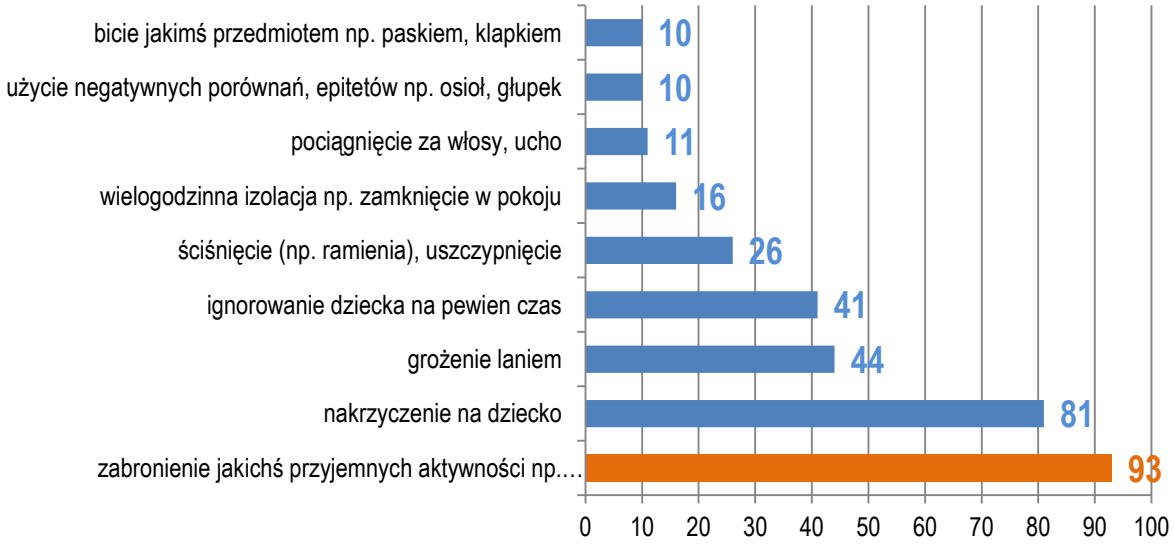

W obrazie danych zwraca uwagę niepokojąco wysoki wskaźnik aprobaty krzyczenia na dziecko (ponad 80%), ale także można zauważyć, że inne przemocowe praktyki charakteryzują się wysokim poziomem społecznej akceptacji. Niemal co drugi Polak nie widzi nic złego w grożeniu dziecku biciem (44%). Ponad 40% aprobuje wrogie ignorowanie dziecka (traktowanie dziecka jak powietrze), które jest zachowaniem dotkliwym psychologicznie. Użycie siły fizycznej w złości, w postaci ściśnięcia czy uszczypnięcia dziecka aprobuje co czwarty badany (26%), a ciągniecie dziecka za włosy czy bicie go

przedmiotem dopuszcza co dziesiąty Polak. Analizy wykazały, że poziom aprobaty przedstawionych zachowań jest minimalnie niższy wśród rodziców dzieci do 18 roku życia.

1.4. Traktowanie (uznawanie) bicia jako metody wychowawczej

Badani wyrażali także swoją opinię na temat traktowania bicia jako metody wychowawczej. W sytuacji zapytania ich wprost o stosunek do twierdzenia „*Bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą”* niewielu z nich wyraziło zdecydowaną akceptację. Jednocześnie warto przyjrzeć się odpowiedziom zdecydowanie negującym uznanie bicia za metodę wychowawczą – bicie dzieci z grona metod wychowawczych w zdecydowany sposób wyklucza 2/3 Polaków.

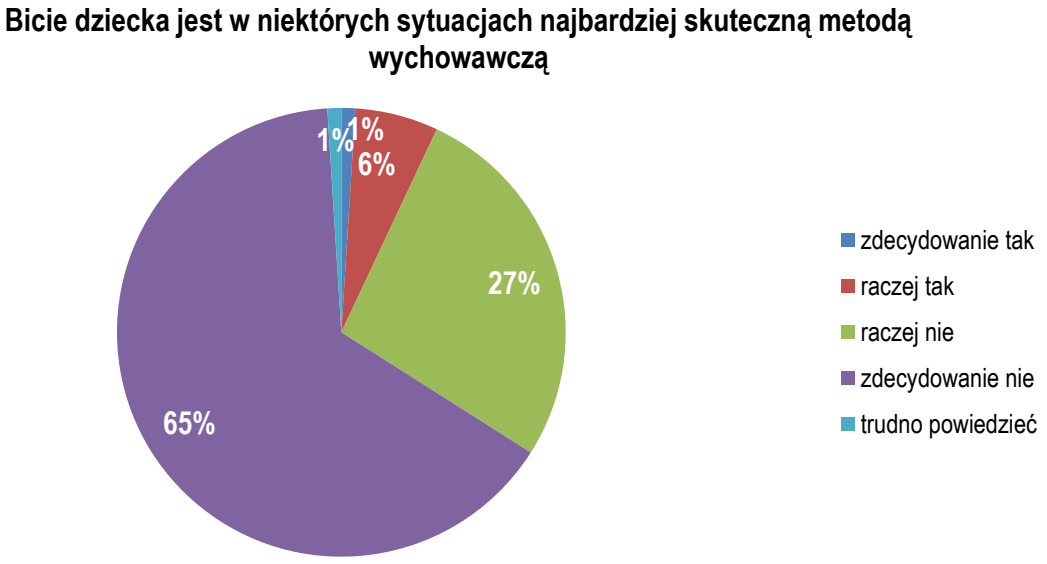

Badani zapytani „*W jakich okolicznościach, Pana/Pani zdaniem, dziecko zasługuje na to, aby „dostać w skórę”?*, zdecydowanie częściej wyrażali pozytywne stanowisko wobec użycia kar cielesnych (dane w %, dla n=1000), niż w sytuacji bezpośredniego zapytania.

W jakich okolicznościach, Pana/Pani zdaniem, dziecko zasługuje na to, aby "dostać w skórę" (n=1000)

Pytając o uznawanie bicia za metodę wychowawczą, poprzez zapytanie o sytuacje, które uprawniają do zastosowania kar cielesnych, zebrane dane pokazują, że postawy te są w rzeczywistości częstsze. Jedynie 52% Polaków zdecydowanie wyklucza kary cielesne bez względu na okoliczności – czyli charakter przewinienia dziecka. Stanowisko, iż dziecko zasługuje na karę cielesną, jeśli zachowanie jest szczególnie wykraczające poza normy, prezentuje niemal jedna trzecia Polaków. Kiedy jest to zachowanie nierespektujące norm społecznych obowiązujących dzieci albo zagrażające dziecku (picie alkoholu, palenie papierosów), niemal aż co trzeci badany uważa, że dziecko zasługuje na karę cielesną (na bicie – 28–27%). Co czwarty badany (26%) akceptuje zastosowanie bicia jako metody wychowawczej w sytuacji, gdy zachowanie dziecka ma charakter przestępczy (np. kradzież). Nieposłuszeństwo oraz oszukiwanie przez dziecko jest także dla części badanych argumentem uzasadniającym kary cielesne (15%). Najrzadziej jako powód użycia kar cielesnych wskazywano na negatywną postawę dziecka wobec szkoły i nauki (10%).

Uzupełniając obraz dynamiki ogólnej aprobaty stosowania kar cielesnych, w oparciu o zastosowany wskaźnik odpowiedzi „Wobec dzieci nie należy stosować kar cielesnych w żadnych okolicznościach", zauważa się, że na tle dotychczasowych wysokości wskaźników (poniżej),

Dezaprobata kar fizycznych w latach 1994-2015 (dane w %)

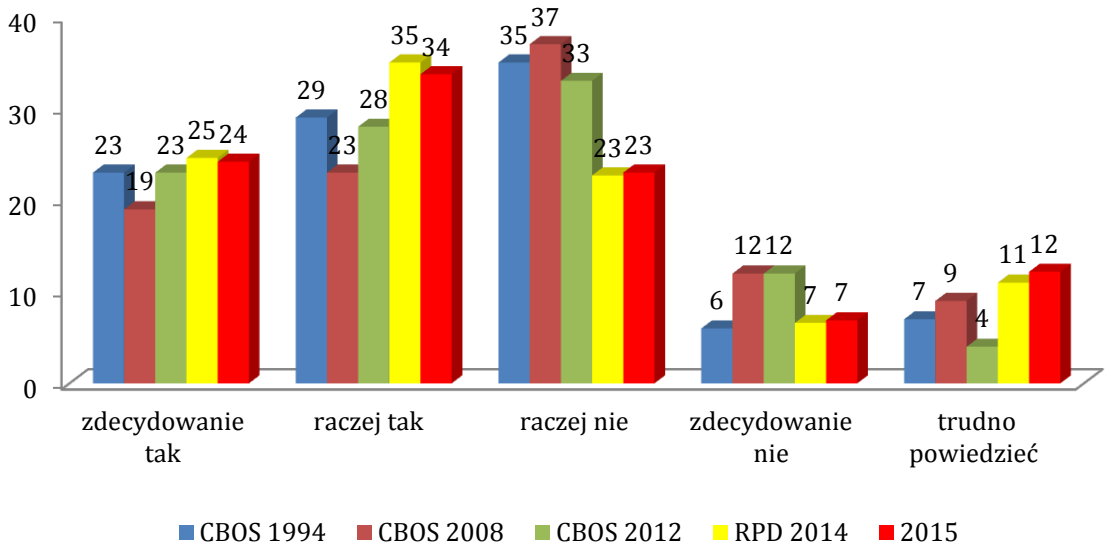

analogiczne dane z zastosowania samodzielnego pytania nie dają podstaw do interpretacji optymistycznej, gdyż nie wzrosła liczba osób wyrażających całkowitą dezaprobatę dla kar cielesnych.

"wobec dzieci nie należy stosowac żadnych kar fizycznych i w żadnych okolicznościach" (dane z 2016 dla N=1000)

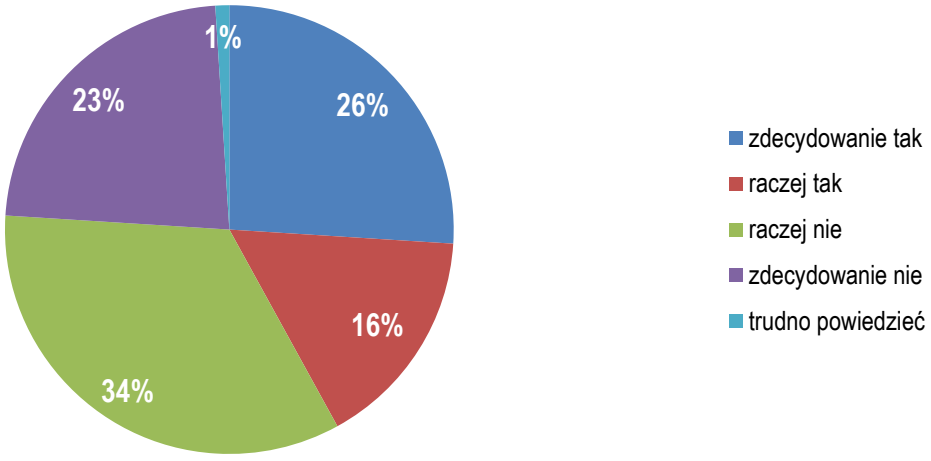

2. DYNAMIKA WSKAŹNIKÓW SPOŁECZNEJ APROBATY KAR CIELESNYCH

Konsekwentne realizowanie przez Rzecznika Praw Dziecka badań od 2011 roku pozwala na śledzenie dynamiki postaw społecznych wobec przemocy w wychowaniu. W perspektywie dwóch głównych wskaźników aprobaty zachowań przemocy, czyli uderzania i bicia, analizy wyraźnie wskazują na tendencję spadkową od czasu wprowadzenia w Polsce

zakazu kar cielesnych oraz znaczącą zmianę postaw w porównaniu okresem sprzed wprowadzenia zakazu.

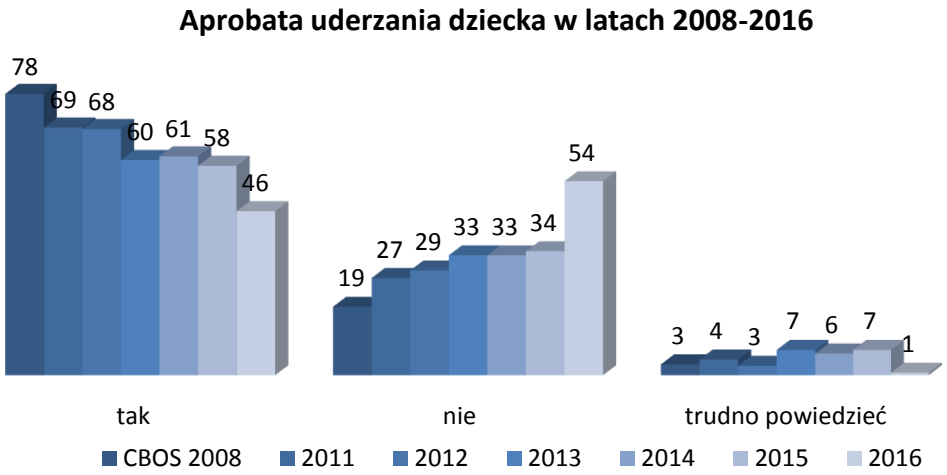

Jak obrazują zestawienia, w okresie realizacji monitoringu (od 2011) nastąpił spadek aprobaty o 23 punkty procentowe, a w porównaniu z podobnym badaniem, zrealizowanym przez CBOS w 2008 roku, spadek ten jest większy i wynosi 32%. Jednocześnie nastąpił wzrost przeciwników tzw. klapsów o 27 punktów procentowych. Widać więc wyraźną zmianę postaw w kierunku zmniejszania się społecznej aprobaty wobec kar cielesnych. Jednocześnie, skupiając uwagę na postawach zdecydowanych, można zauważyć, iż w tych grupach odpowiedzi („zdecydowanie tak" i „zdecydowanie nie") spadki i odpowiednio wzrosty osiągnęły od 2008 roku postać kilkunastoprocentową. Obraz danych pokazuje, że największe zmiany wystąpiły w zakresie postaw umiarkowanych. Pokazuje też, że grupa zdecydowanych zwolenników klapsów od kilku lat (od 2013 roku) w zasadzie pozostaje tak samo liczna (wykres poniżej)

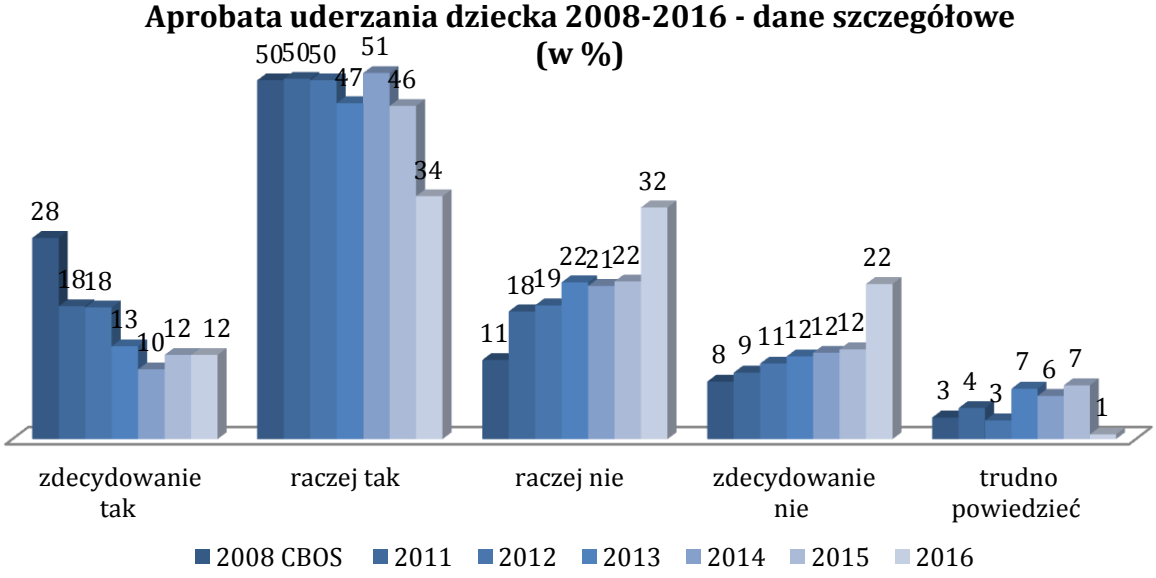

Optymistycznie interpretując obraz dynamiki postaw w zakresie akceptacji bicia dzieci, można zwrócić uwagę na wyraźnie widoczny spadkowy trend w grupie zwolenników bicia i analogicznie wzrost liczebności wśród przeciwników.

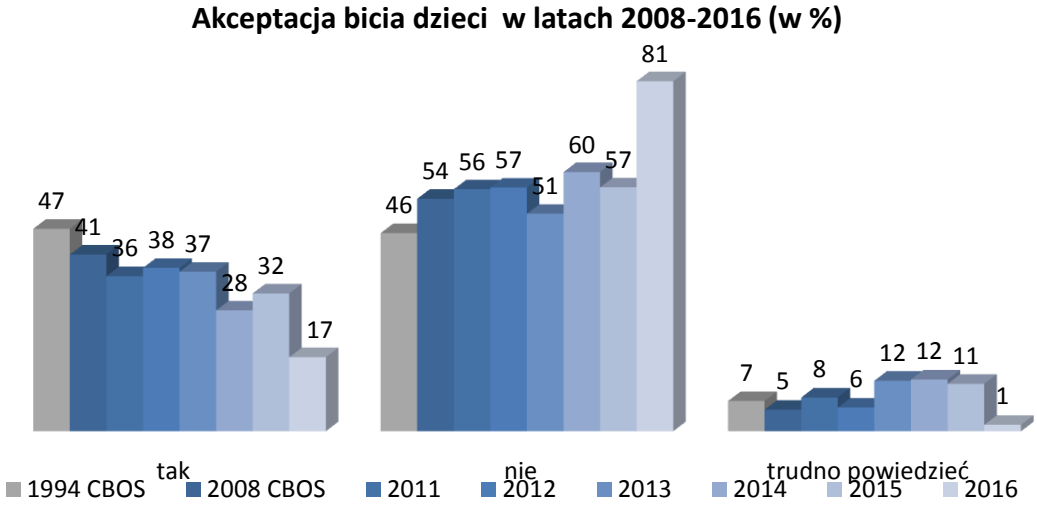

Jak wskazują dane, w czasie prowadzenia monitoringu Rzecznika Praw Dziecka nastąpił spadek aprobaty bicia dzieci o ponad połowę – o 19 punktów procentowych. Jeszcze większą różnicę należy zauważyć w stosunku do 2008 roku (24 punkty %) oraz w stosunku do roku 1994[878] (30 punktów procentowych). Kontradyktoryczne postawy w tym czasie spadały niesystematycznie, ze znaczącym skokiem w roku 2016, który osiągnął 24 punkty procentowe. Co ciekawe, ten wzrost jest szczególnie charakterystyczny w grupie zdecydowanych przeciwników bicia dzieci (wykres poniżej).

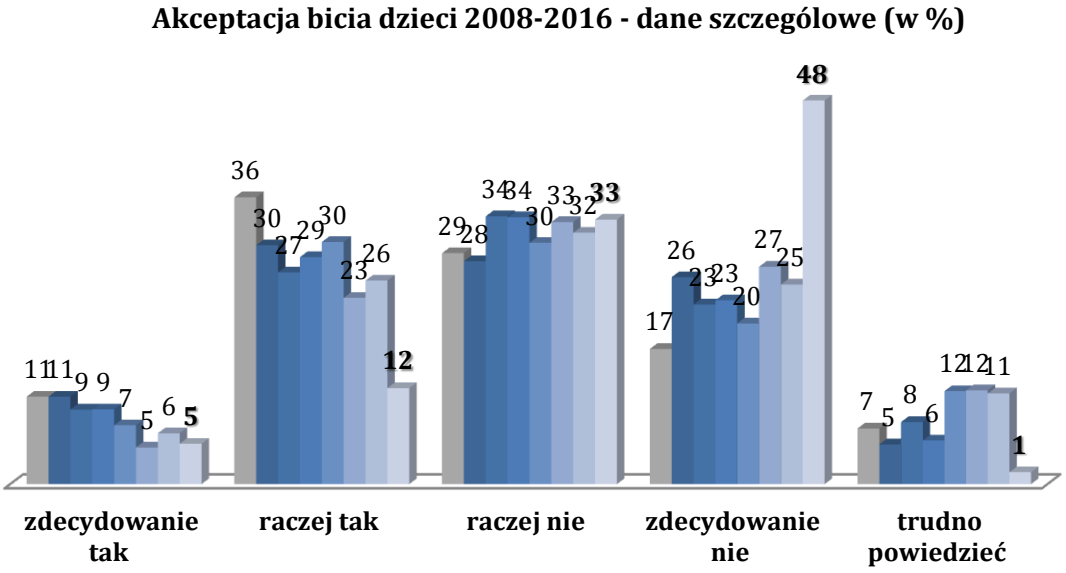

878 Pytanie „czy zgadzasz się z twierdzeniem lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło” zastosowano także w badaniu CBOS w roku 1994 (CBOS 2012).

Duży wzrost w grupie zdecydowanych przeciwników bicia dzieci nie oznacza z całą pewnością, że tak znacząca zmiana postaw w rzeczywistości następuje. Wydaje się, że ten duży wzrost częściowo można tłumaczyć tym, iż przestajemy się przyznawać do aprobowania bicia dzieci, a wyrażanie aprobaty dla bicia jest już obecnie spostrzegane jako niezgodne ze stanowiskiem wyraźnie wybrzmiewających w przestrzeni publicznej, dyskredytującym takie praktyki wychowawcze. Innymi słowy, nawet jeśli nie mamy do czynienia z faktyczną zmianą postaw, to przynajmniej ze świadomością, że pochwała bicia nie jest aprobowana społecznie. Jeśli tak interpretować występujące różnice, to ostateczna konkluzja ma wymiar pozytywny, gdyż nawet tego typu zmiana jest pożądana społecznie i pedagogicznie.

Monitoring dynamiki postaw dotyczył także kwestii uznawania bicia za metodę wychowawczą. W obrazie danych widoczna jest, choć nie w sposób systematyczny, dokonująca się zmiana.

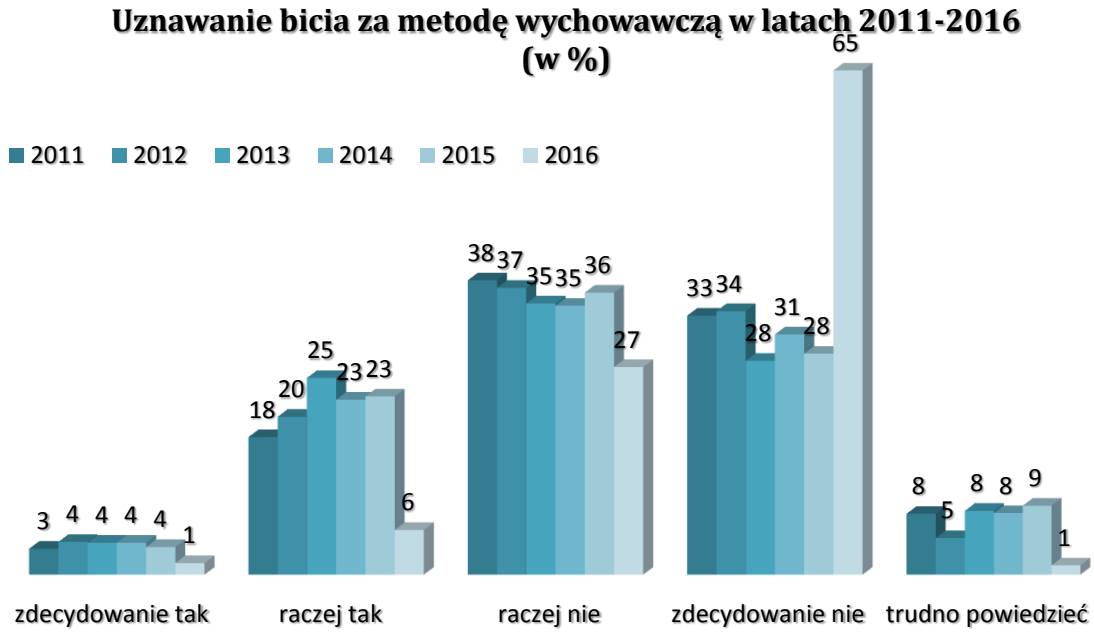

Także w tej kwestii w 2016 roku nastąpił znaczący przyrost przeciwników uznawania bicia za metodę wychowawczą w grupie zdecydowanych przeciwników takiej opinii, który chyba należy częściowo (lecz nie całkowicie) tłumaczyć zmianą sposobu zbierania danych z CAPI na CATI.

3. RELACJE RODZICÓW O ZACHOWANIACH PRZEMOCY WOBEC DZIECKA

Od roku 2014 jednym z celów monitoringu jest analiza zakresu występowania przemocowych praktyk wychowawczych w perspektywie relacji rodziców. Mając świadomość dużego wpływu świadomości rodziców co do kierunku aprobaty społecznej,

i stąd tendencji do nieujawniania takich sytuacji, przyjęto jednak założenie, że nawet zaniżone dane będą wartościowe w kategoriach głownie orientacyjnych oraz monitorowania dynamiki ewentualnych zmian.

Uzyskane w 2016 roku dane wskazują, że niewielu rodziców przyznaje się do sprawiania dziecku lania (8%) oraz że częściej są to rodzice „starszej generacji" (13%).

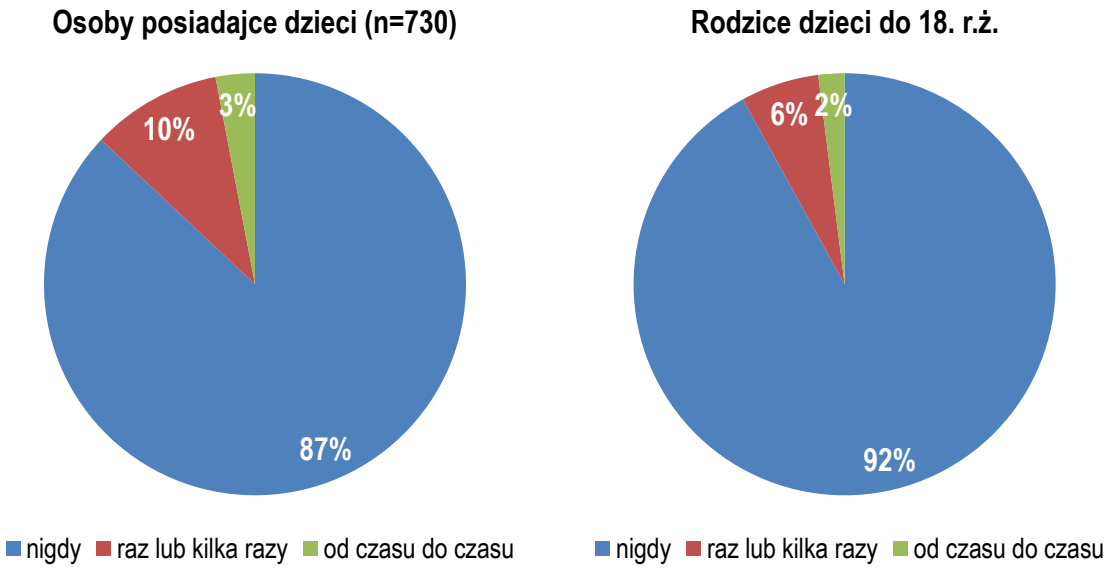

Wydaje się, że bez względu na to jak niedoszacowane są te wskaźniki, sam fakt niskich ujawnień i różnica w poziomie ich ujawnień w porównaniu obu generacji rodziców, mogą być ostrożnie interpretowane jako wystąpienia tendencji „odwrotu od tradycji" wykorzystywania przemocy w wychowaniu.

Zdecydowanie inaczej wygląda obraz wykorzystywania zachowań przemocy przez rodziców w perspektywie uderzania dziecka, czyli stosowania „klapsa".

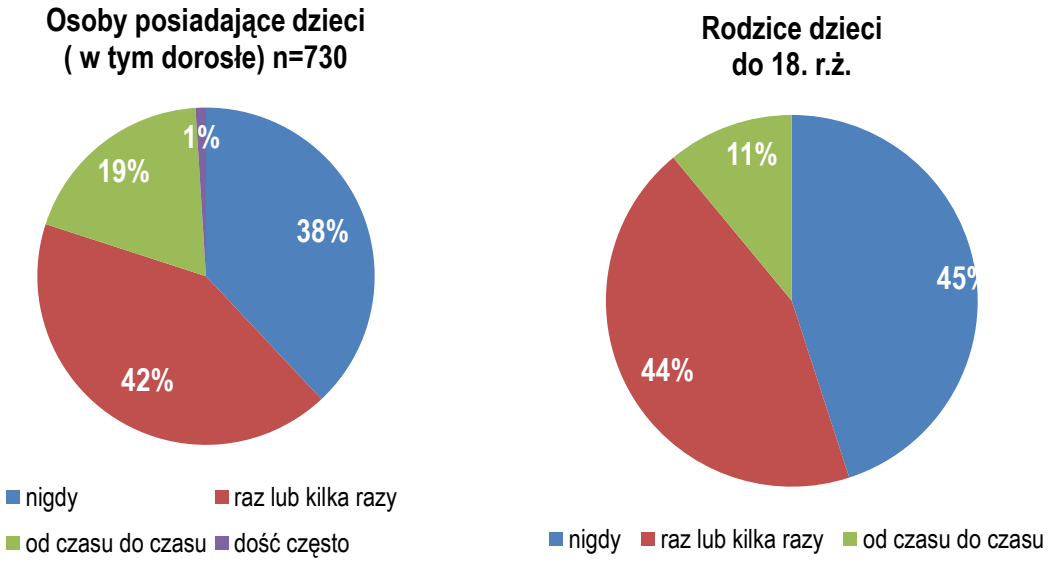

Rodzice zdecydowanie „chętniej” przyznają się do stosowania klapsów niż do sprawiania dziecku lania. Ponad połowa (55%) rodziców dzieci do 18. roku życia przyznała się do zastosowania lub stosowania klapsów. W relacji wcześniejszej generacji rodziców (posiadających już dorosłe dzieci) ten wskaźnik jest zdecydowanie wyższy (62%). Wydaje się, że tę dość spektakularną różnice pomiędzy przyznawaniem się do stosowania klapsów oraz bicia dzieci można tłumaczyć brakiem społecznego uznania klapsów za przemoc wobec dzieci.

Potwierdzać tę interpretację zdaje się obraz danych dynamiki wskaźników w perspektywie ostatnich lat (od 2014), w którym wyraźnie widać stagnację mierników w kwestii klapsów oraz spadek (w obu grupach rodziców) w odsetkach ukazujących relacje na temat bicia (wykres poniżej).

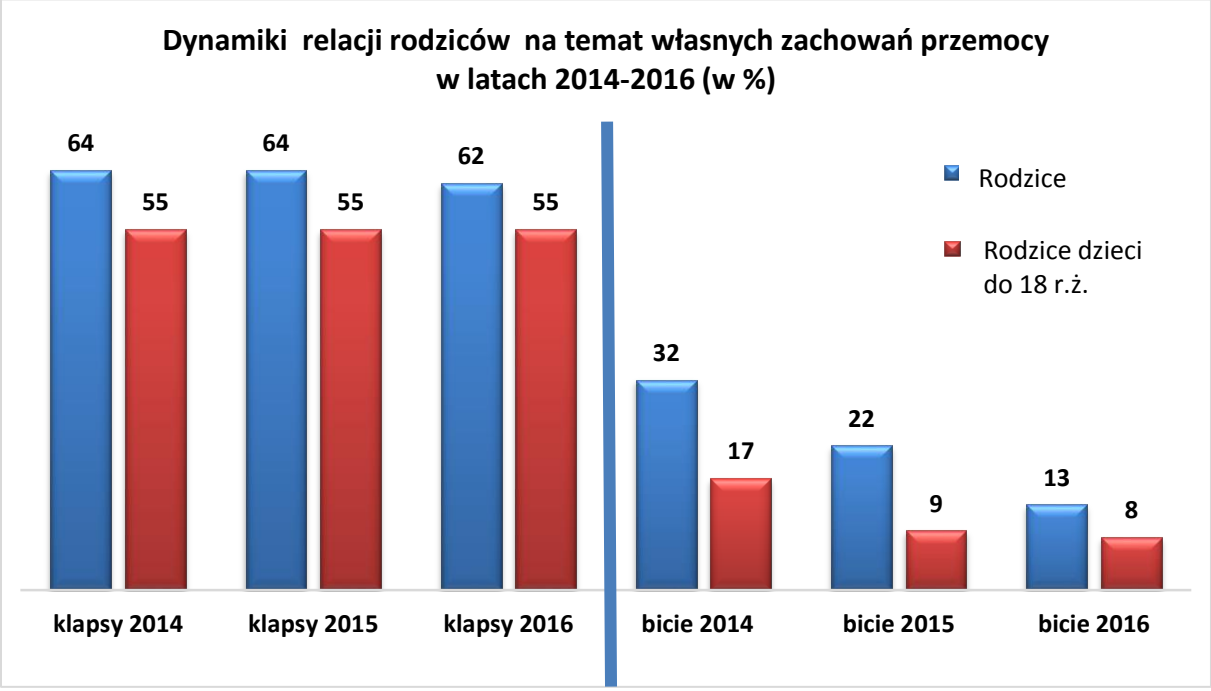

Jednocześnie dla celów rozszerzenia obrazu w badaniu z 2016 roku zastosowano dodatkowe pytanie o inne zachowania w stosunku do własnych dzieci – zachowania obejmujące różne rodzaje w formach przemocy fizycznej i psychicznej.

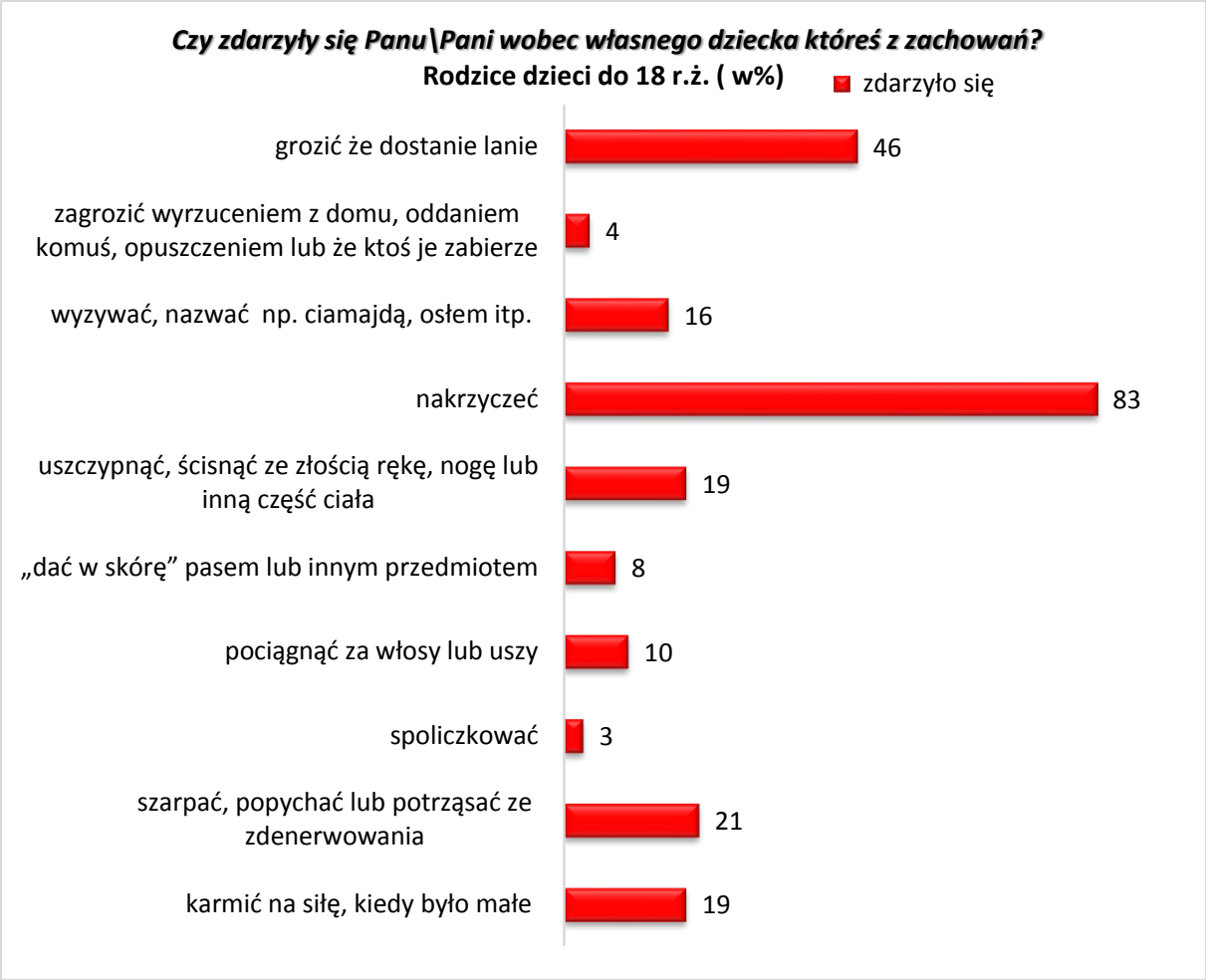

Porównując relacje rodziców na temat różnych zachowań przemocowych, jakie stosują/zastosowali wobec swych dzieci, okazuje się, że najczęściej ich relacje dotyczą krzyczenia na dziecko oraz grożenia dziecku biciem. Do pierwszego zachowania przyznała się przeważająca większość rodziców (83%), a do drugiego – 46%. Do szczypania dziecka w złości i do karmienia na siłę przyznał się co piąty rodzic (19%). Nieco więcej – do szarpania i popychania ze złością dziecka (21%). Najrzadziej rodzice przyznawali się do spoliczkowania dziecka oraz gróźb wyrzucenia z domu.

4. WIEDZA O ZAKAZIE KAR CIELESNYCH OBWIĄZUJĄCYM W POLSCE

W kontekście kwestii społecznej aprobaty kar cielesnych w wychowaniu rozpatrywać należy także wiedzę o formalnym (prawnym) zakazie kar cielesnych, który funkcjonuje w Polsce od 2010 roku.

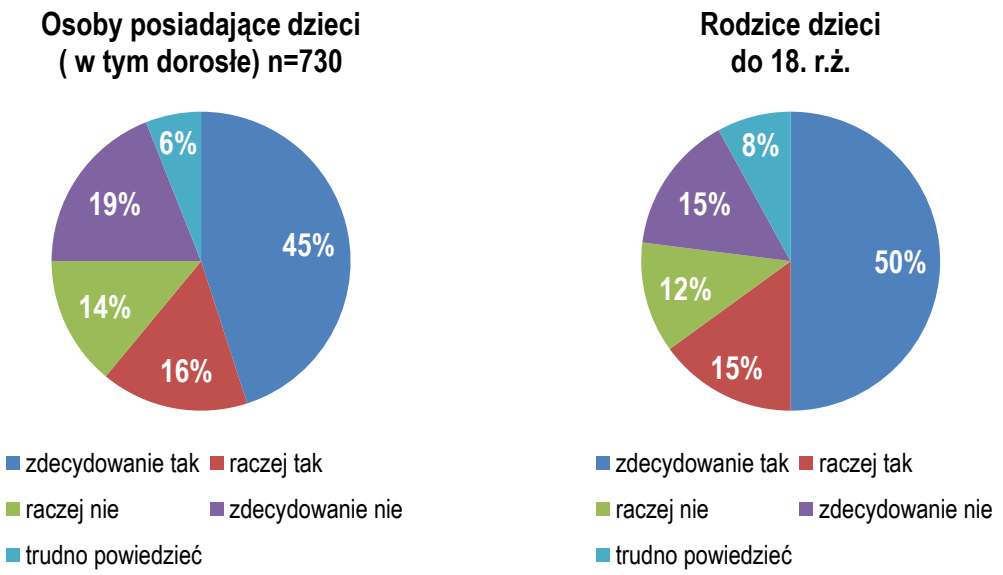

Także w tym względzie zaobserwować można korzystne zmiany, jakie nastąpiły, zwłaszcza w ostatnim czasie. Wiedzę o istnieniu w Polsce zakazu bicia dzieci (kategoria „zdecydowanie tak") deklaruje 45% badanych, nieco wyższy odsetek występuje w grupie rodziców dzieci do 18. roku życia (50%).

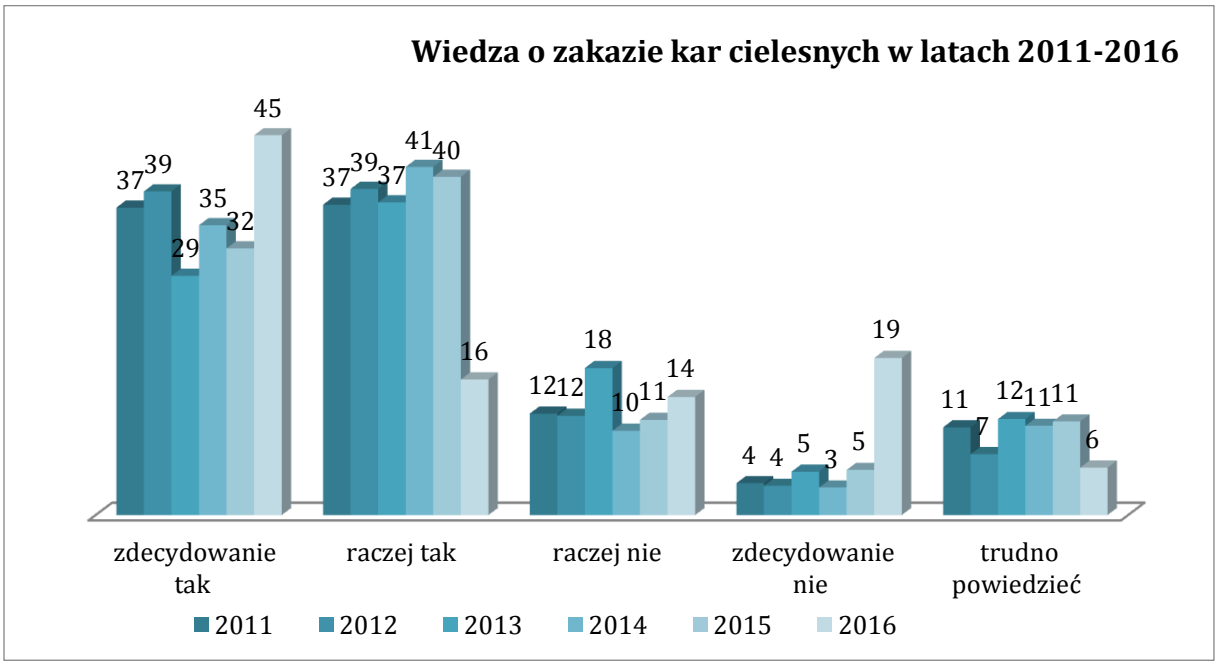

Jak pokazuje porównanie wskaźników, szczególnie widoczny wzrost w 2016 roku wystąpił wobec wcześniejszych lat. Jego powody są z pewnością częściowo związane z zastosowaną zmianą sposobu zbierania danych.

POSTAWY WOBEC INTERWENCJI ORAZ REAGOWANIE NA SYTUACJE PRZEMOCY WOBEC DZIECI

W dotychczasowych edycjach monitoringu postawy społeczne wobec interwencji w rodzinę w sytuacji stosowania przez rodziców przemocy wobec dziecka miały dość stabilny charakter. Uważano w większości, iż sposób postępowania z dzieckiem nie jest prywatną sprawą rodziców.

Czy zgadza się Pan(i) z następującym stwierdzeniem: sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi jest wyłącznie ich prywatną sprawą? (dane 2011-2015 w %)

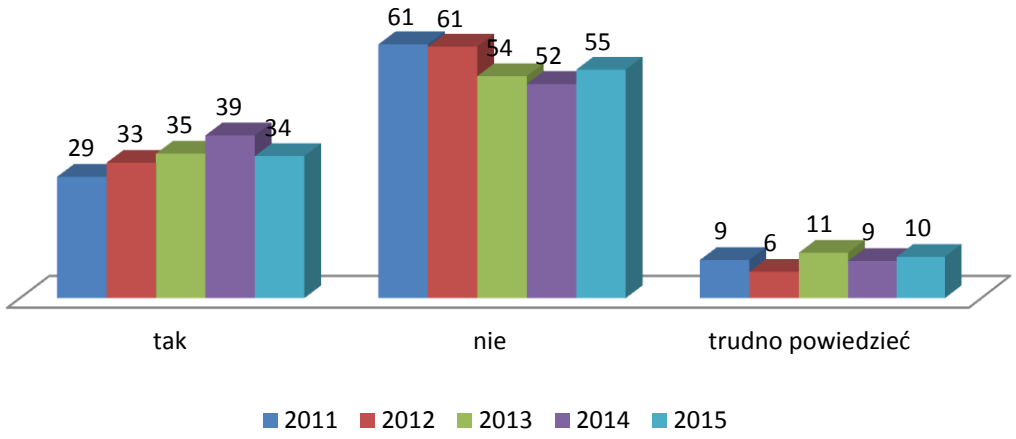

W danych z roku 2016 wskaźnik ten znacząco wzrósł do 72%.

Czy zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem? – sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą (dane z 2016 dla N=1000)

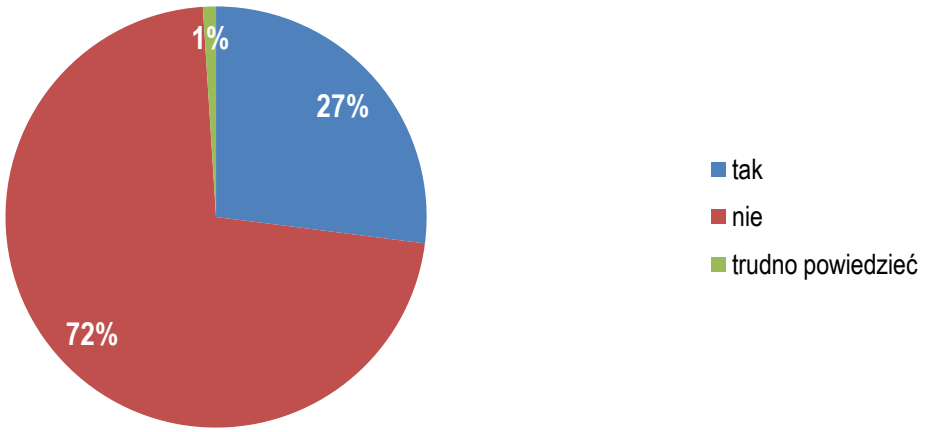

Podobnie można spojrzeć porównawczo na wyniki w zakresie postaw wobec podmiotów interwencji, w sytuacje, kiedy dziecko w rodzinie jest źle traktowane. W dotychczasowych pomiarach proporcje obdarzania przez badanych mandatem interwencji poszczególnych podmiotów były zbliżone.

Kto Pana(i) zdaniem przede wszystkim powinien podejmować działania wobec rodziny, jeśli dziecko jest w niej źle traktowane? dane 2011-2015

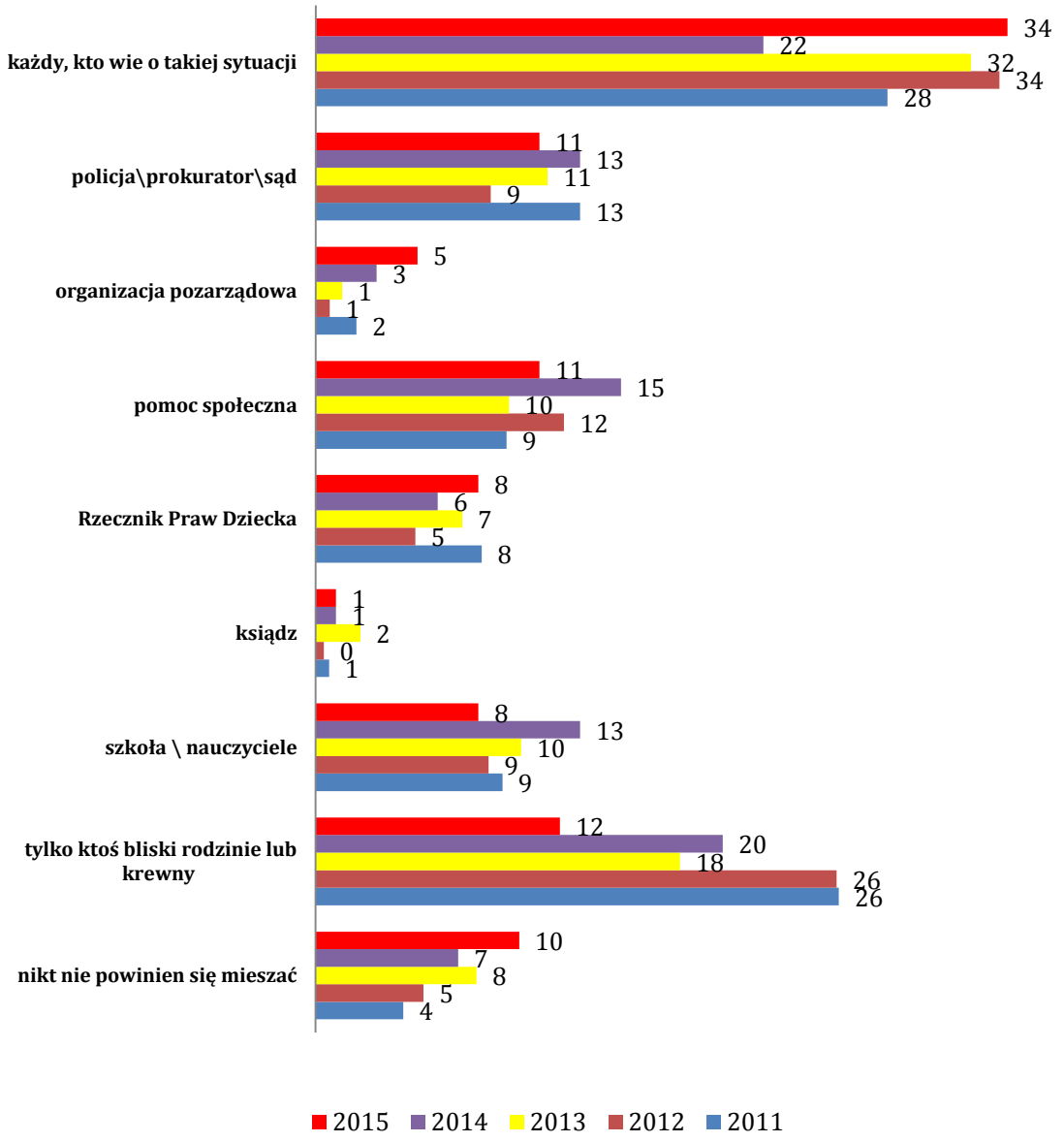

Dane z roku 2016 pokazują, iż nieznaczna modyfikacja sposobu zapytania: „Kto powinien reagować, jeśli dziecko jest bite przez rodziców?" odsłania zupełnie innych obraz preferencji społecznych.

Kto Pana\Pani zdaniem przede wszystkim powinien reagować, jeśli dziecko jest bite przez rodziców? (dane z 2016 dla N=1000)

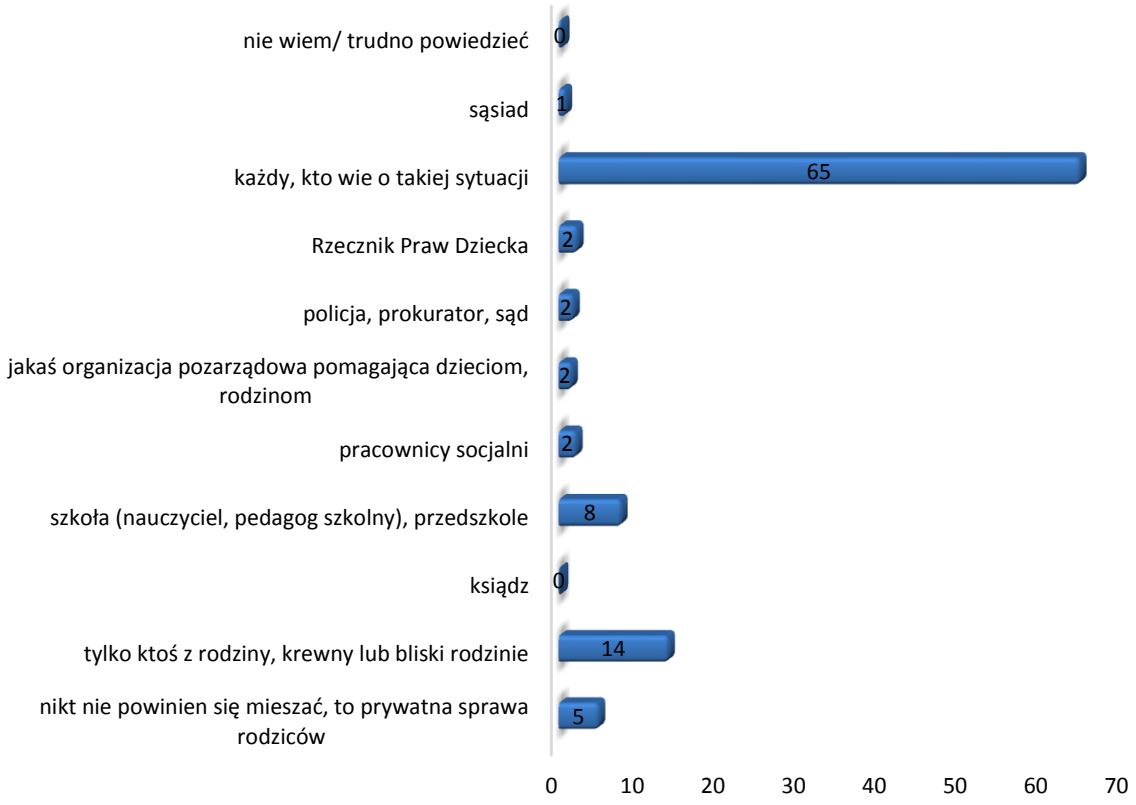

Jak się wydaje, badani zadeklarowali w ten sposób w znaczącej większości (65%) postawę promowaną społecznie (głównie trwającą od 2013 roku kampanią społeczną Rzecznika Praw Dziecka „Reaguj na przemoc wobec dzieci. Masz Prawo".

Jednocześnie dane uzyskane w wyniku zastosowania dwóch innych pytań wydają się potwierdzać ten obraz gotowości społecznej do reagowania na sytuacje występowania zachowań przemocy wobec dziecka.

Sytuacja 1. *W sąsiedztwie*:

„*Proszę sobie wyobrazić, że w mieszkaniu obok słychać krzyki, rozpaczliwy płacz dziecka oraz jego wołanie „nie bij, nie bij". Co Pani\Pan zrobiłaby\zrobiłby w takiej sytuacji*?"

Co Pani\Pan zrobiłaby\zrobiłby w takiej sytuacji przypuszczenia bicia dziecka przez sąsiadów? (dane 2016 dla N=1000)

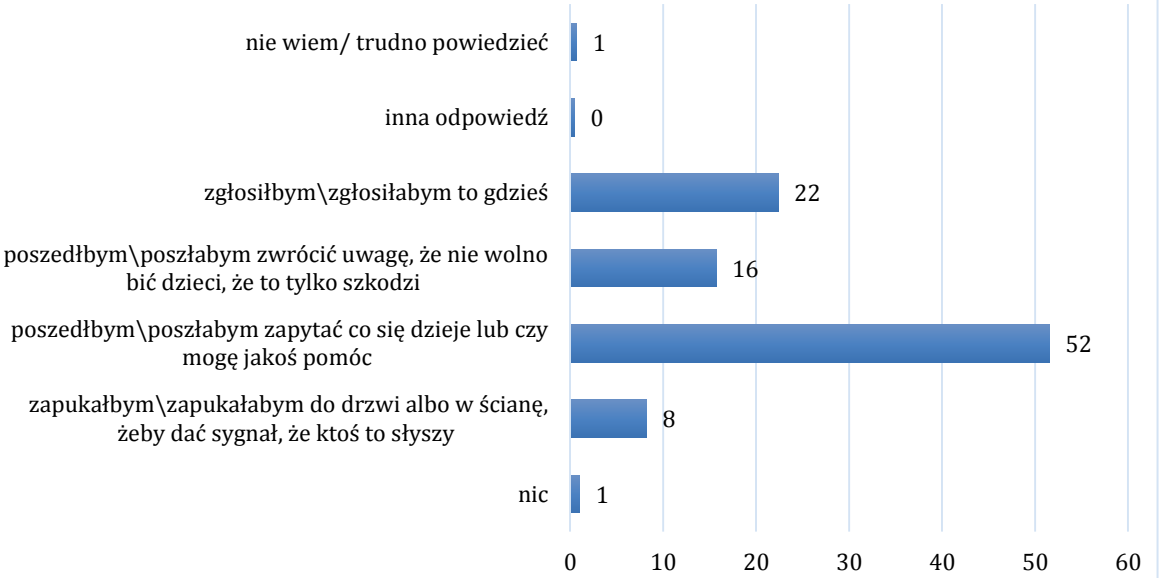

Warto przede wszystkim zaakcentować, iż porównawczo do roku 2015 znacząco spadła liczba osób deklarujących brak reakcji – o 10% (poniżej), a wzrósł odsetek osób, które poszłyby zapytać, co się dzieje (zareagowałyby konfrontacją z rodzicem) z 34 do 52%.

Co Pan/Pani zrobiłby/zrobiłaby w sytuacji, gdy w mieszkaniu obok słychać byłoby krzyki, rozpaczliwy płacz dziecka oraz jego wołanie „nie bij, nie bij"? (dane 2015 dla N=1017)

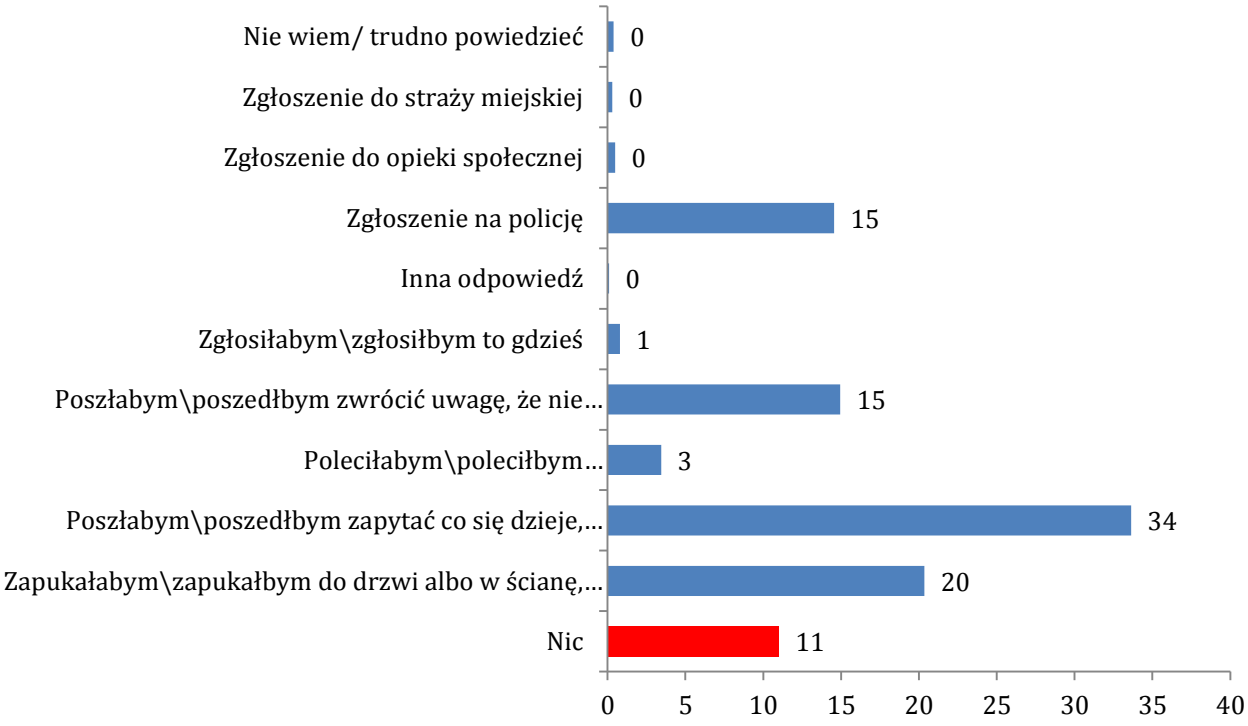

Sytuacja 2. *W miejscu publicznym*

„Proszę sobie wyobrazić sytuację, że jest Pan\Pani w sklepie i widzi rodzica, który zdenerwowany szarpie kilkuletnie dziecko, wymierza mu klapsa i grozi, że jak wrócą do domu, to mu dopiero pokaże. Co by Pan\Pani zrobił\a?”

Dane obrazują, iż w sytuacji publicznej częściej niż w sytuacji sąsiedztwa, badani deklarują brak reakcji.

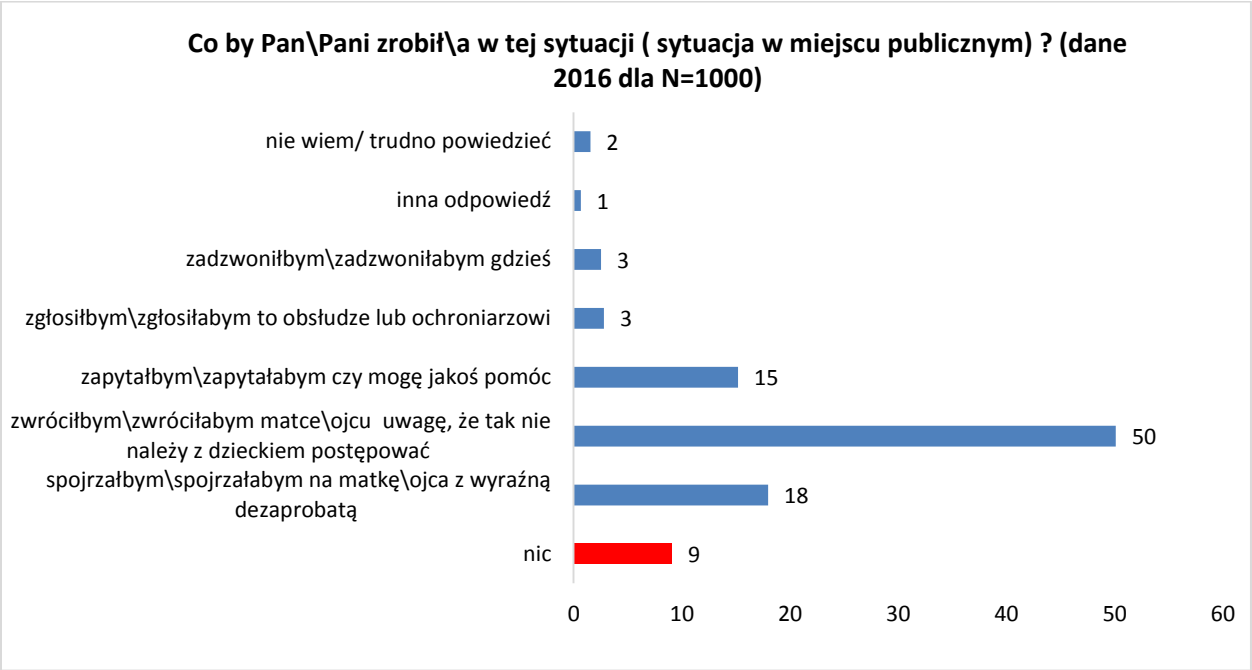

Jednocześnie warto podkreślić, iż w stosunku do wcześniejszego badania z roku 2015, dane

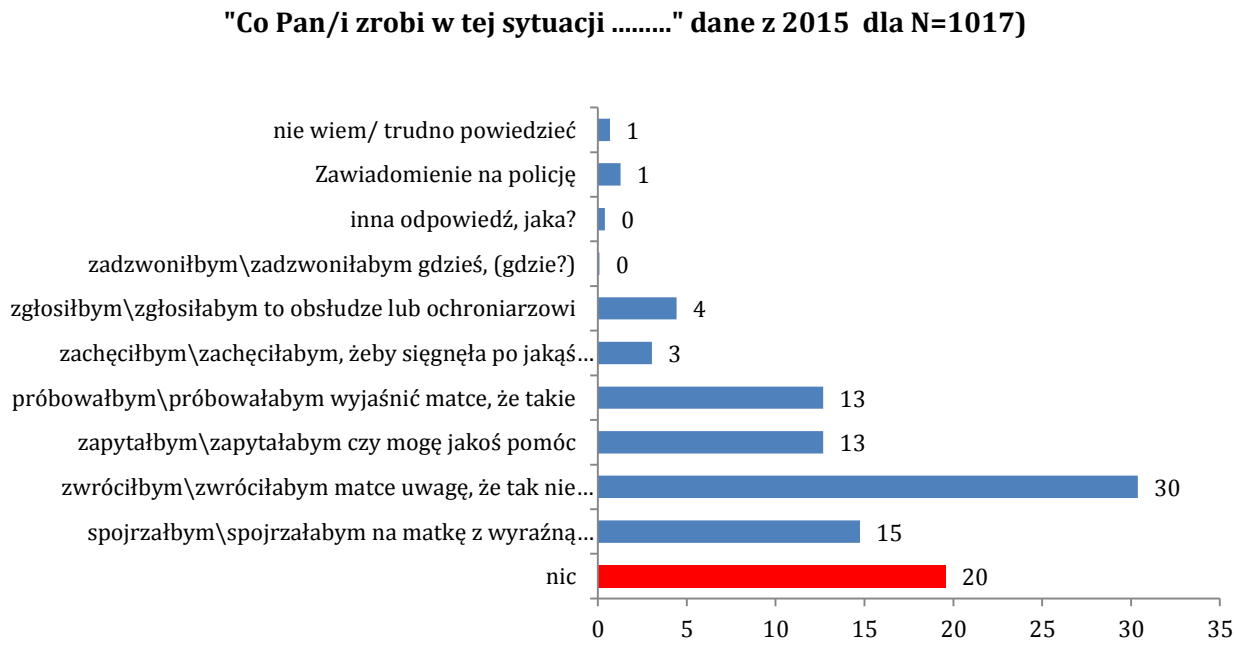

wskazują, że odsetek osób deklarujących brak reakcji zmalał ponad dwukrotnie – z 20 do 9%. Zwraca także uwagę wzrost odsetka osób, które zadeklarowały reakcję w postaci konfrontacji z rodzicem (zwrócenia uwagi, że tak nie powinno się postępować z dziećmi) z 30 do 50% badanych.

Przedstawione dane wydają się wskazywać na istnienie tendencji zmiany społecznej w tym względzie. Badani zapytani o reagowanie w sytuacjach zetknięcia się z przemocą i o prawdopodobny sposób zachowania się deklarowali osobiste reagowanie w różnej postaci, w zależności od kontekstu zetknięcia się z zachowaniami przemocowymi rodzica wobec dziecka.

PODSUMOWANIE – REKOMENDACJE

W oparciu o ukazane wyniki badań nad postawami społecznymi dotyczącymi przemocy w wychowaniu można sformułować kilka podstawowych konkluzji:

- Poziom aprobaty społecznej przemocy w wychowaniu zależy od rodzaju zachowania przemocowego. Uderzanie dziecka (klapsy) oraz grożenie dziecku laniem charakteryzują się aprobatą blisko połowy dorosłej części społeczeństwa, tzw. lanie aprobuje co szósty Polak, bicie przedmiotem - co dziesiąty.
- Niewielu dorosłych Polaków przyznaje się obecnie do uznawania bicia za dobrą metodę wychowawczą, ale jednocześnie w sytuacjach nieposłuszeństwa dziecka lub szczególnie negatywnych społecznie lub zagrażających życiu lub zdrowiu zachowań dziecka niemal 1/3 Polaków uznaje, że dziecko zasługuje na karę cielesną.
- Całkowicie przeciwna karom cielesnym, bez względu na okoliczności, jest jedynie połowa dorosłego społeczeństwa.
- Dokonuje się zmiana społecznych postaw wobec przemocy w wychowaniu w kierunku osłabiania się społecznej aprobaty, widoczna w kilku perspektywach:
  - We wszystkich deklaracjach dotyczących aprobaty zachowań przemocowych oraz w kwestiach uznawania bicia za metodę wychowawczą, rodzice dzieci do 18. roku życia wykazują niższą aprobatę niż ogół badanych.
  - Rozkłady poziomu aprobaty zachowań przemocy i uznawania bicia za metodę wychowawczą ze względu na wiek pokazują coraz rzadszą aprobatę przemocy w wychowaniu prezentowaną przez młodsze osoby.
  - Widoczna jest coraz słabsza aprobata przemocy w wychowaniu w kolejnych pomiarach wskaźników podstawowych na przestrzeni ostatnich lat.

- Mniej niż połowa dorosłej części społeczeństwa wie o istnieniu w Polsce prawnego zakazu kar cielesnych, choć poziom społecznej wiedzy o zakazie bicia dzieci wzrasta. O zakazie wie jedynie połowa rodziców dzieci do 18. roku życia.
- Stosowanie przez rodziców zachowań przemocy wobec dzieci jest nadal dużym problemem w Polsce. Ponad połowa z nich przyznaje się do uderzania dziecka (klapsów), ale już zdecydowana większość nie przyznaje się do bicia dziecka (tzw. lania). Większość rodziców przyznaje się do krzyczenia na dziecko, a niemal połowa do grożenia dziecku biciem. Jednakże wskaźniki stosowania bicia zmalały w perspektywie kilku lat oraz w porównaniu generacyjnym.

Ukazany w oparciu o badania obraz społecznych postaw wobec przemocy w wychowaniu sugeruje uwagi o charakterze rekomendacji w zakresie działania na rzecz eliminowania problemu akceptacji przemocy w wychowaniu i samego problemu zachowań przemocowych rodziców wobec dzieci. Wśród nich najważniejsze to:

- Edukacja społeczna na temat zakazu przemocy wobec dzieci oraz jego znaczenia;
- Edukacja społeczna o szkodliwości przemocy w wychowaniu i o prawach dziecka;
- Programy edukacyjno-treningowe i psychokorekcyjne dla obecnych i przyszłych rodziców;
- Rozwijanie pozytywnego rodzicielstwa;
- Wsparcie i pomoc dla rodziców w opiece i wychowaniu dzieci;
- Dobre przygotowanie profesjonalistów do rozpoznawania i działania wobec problemu przemocy w wychowaniu oraz włączenie tematyki do kształcenia profesjonalistów (w programy studiów);
- Programy edukacyjne dla dzieci promujące prawa dziecka, rozwijające kompetencje życiowe, oraz bezprzemocowe relacje społeczne;
- Rozwój partycypacji społecznej dzieci.

PRZYPISY:

1) CBOS (2012) O dopuszczalności stosowania kar cielesnych i prawie chroniącym dzieci przed przemocą, CBOS 2012, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_074_12.PDF
2) Committee on the Rights of the Child (2006), *General Comment No. 8: The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment (arts. 19; 28, para. 2; and 37, inter alia)* (CRC/C/GC/8), para. 11.

3) Ferguson, C. J. (2013). Spanking, corporal punishment and negative long term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Clinical Psychology Review, 33,* 196–208.
4) Gershoff E. i Grogan-Keylor A. *(2016), Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses*, "Journal of Family Psychology" American Psychological Association, Vol. 30, No. 4, 453–469.
5) Gershoff, E. T. (2002). *Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review*. *Psychological Bulletin, 128,* 539–579.
6) Murray A. Straus & Mallie J. Paschall (2009) *Corporal Punishment by Mothers and Development of Children's Cognitive Ability: A Longitudinal Study of Two Nationally Representative Age Cohorts*, "Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma", 18:5, 459–483.
7) Paolucci, E. O., & Violato, C. (2004). *A meta-analysis of the published research on the affective, cognitive, and behavioral effects of corporal punishment*. "The Journal of Psychology", *138,* 197–221.
8) *Review of research on the effects of corporal punishment: working paper*, http://www.endcorporalpunishment.org/assets/pdfs/research-summaries/Summary-research-effects-corporal%20punishment-June-2016.pdf

Załącznik nr 12 Wyniki badania akt spraw wskazanych przez Ministra Sprawiedliwości, dotyczących umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców

I. UWAGI OGÓLNE

Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (j.t. Dz. U. z 2016 r., poz. 575), w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców sprawowana jest piecza zastępcza. Jak wskazuje art. 2 ust. 2 ww. ustawy, system pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.

Piecza zastępcza jest formą zapewnienia czasowej opieki. Mocą tej instytucji organy państwa podejmują działania zmierzające do zapewnienia dziecku opieki i wychowania wówczas, gdy rodzice nie są w stanie takiej opieki i wychowania w sposób prawidłowy realizować[879]. Podkreślić przy tym należy, że organy państwa odpowiedzialne za nadzorowanie prawidłowego wypełniania obowiązków przez rodziców (sądy rodzinne oraz organy administracji odpowiedzialne za pieczę) nie mogą wkraczać w sferę przypisaną rodzinie, gdy jest ona w stanie zapewnić dziecku opiekę i wychowanie. Rodzinom prawidłowo funkcjonującym pod względem opiekuńczo-wychowawczym, ale przeżywającym trudności w innych sferach jej funkcjonowania, np. w zakresie socjalno-bytowym, materialnym, poszukiwania pracy itp. powinna być udzielona pomoc, określona w odrębnych przepisach[880].

Piecza zastępcza sprawowana jest w każdym przypadku niemożności zapewnienia przez rodziców opieki i wychowania dziecka, a zatem w sytuacjach, gdy rodzicom władza rodzicielska została odebrana, ograniczona bądź zawieszona, jak również w sytuacjach wynikłych ze zdarzeń losowych, takich jak śmierć rodzica czy utrata zdolności do czynności prawnych. Ponadto, zgodnie z art. 100 § 1 k.r.o., sąd opiekuńczy jest obowiązany udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. W szczególności każde z rodziców może zwrócić się do sądu opiekuńczego o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej. Art. 35 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje natomiast, że w przypadku pilnej konieczności,

[879] St. Nitecki, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*, WK2016.
[880] K. Tryniszewska, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*, wyd. II, LEX 2015.

na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, możliwe jest umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej na podstawie umowy zawartej między rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny lub miejsce prowadzenia rodzinnego domu dziecka.

Stosownie do art. 112^3 § 1 k.r.o., umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej może nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 109 § 2 pkt 1–4 k.r.o. oraz formy pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważnego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności zagrożenia jego życia lub zdrowia.

Zgodnie z art. 112^3 § 2 k.r.o., umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa **nie jest dopuszczalne**.

Jak wskazał Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 13 marca 2012 r., 4547/10, wyłączenie dziecka z naturalnego środowiska rodzinnego powinno być ostatecznością. Więzi rodzinne mogą zostać zerwane jedynie w bardzo wyjątkowych okolicznościach i należy zrobić wszystko, by chronić relacje osobiste oraz, gdy to stosowne, „odbudować" rodzinę. Niewystarczające jest wykazanie, że dziecko może zostać umieszczone w środowisku korzystniejszym dla jego wychowania.

II. WYNIKI BADANIA

Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości 22 grudnia 2015 roku ukazała się publikacja pt. „Uniemożliwienie odbierania dzieci z powodu biedy – projekt przyjęty przez Radę Ministrów", zawierająca informację o **61 przypadkach**, w których „złe warunki ekonomiczne i bytowe rodziny były jedyną przyczyną orzeczeń o umieszczeniu małoletniego poza rodziną biologiczną".

Z wykazu przedłożonego Rzecznikowi Praw Dziecka przez Ministra Sprawiedliwości wynikało, że 15 sądów rejonowych wydało w okresie od 1 stycznia 2015 roku do 30 czerwca 2015 roku łącznie 61 orzeczeń o umieszczeniu małoletniego w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu złych warunków ekonomicznych i bytowych rodziny.

Rzecznik Praw Dziecka, zaniepokojony wydaniem przez sądy orzeczeń tej treści oraz ich liczbą, zwrócił się do wskazanych sądów rejonowych o udostępnienie akt przedmiotowych spraw.

Dwanaście sądów rejonowych (Sąd Rejonowy w Białymstoku, Sąd Rejonowy w Kartuzach, Sąd Rejonowy w Wejherowie, Sąd Rejonowy w Gliwicach, Sąd Rejonowy w Bolesławcu, Sąd Rejonowy w Bytomiu, Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich, Sąd Rejonowy Katowice-Zachód w Katowicach, Sąd Rejonowy w Koninie, Sąd Rejonowy w Szczytnie, Sąd Rejonowy w Żaganiu oraz Sąd Rejonowy dla Warszawy-Żoliborza w Warszawie) przekazało do Biura Rzecznika Praw Dziecka łącznie akta 43 spraw, z tym że 11 sądów (tj. za wyjątkiem Sądu Rejonowego w Bolesławcu) wskazało, że w żadnej z przekazanych spraw nie zapadły orzeczenia o umieszczeniu małoletniego w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu złych warunków ekonomicznych i bytowych rodziny. Prezesi tych sądów wyjaśnili, że w sprawozdaniach statystycznych MS – S16 za I półrocze 2015 roku pojawił się błąd wynikający z nieprawidłowego działania systemu elektronicznego, wskutek czego doszło do nieprawidłowego wykazania spraw, w których złe warunki ekonomiczne rodziny były wyłączną przyczyną umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Trzy sądy (Sąd Rejonowy w Świeciu, Sąd Rejonowy w Bytomiu i Sąd Rejonowy w Giżycku) przekazały Rzecznikowi Praw Dziecka wyjaśnienia dotyczące 16 spraw informując, że wskazane Ministrowi Sprawiedliwości dane nie dotyczyły żadnej konkretnej sprawy zakończonej umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu ubóstwa i wynikały z omyłkowego wypełnienia przez pracowników niewłaściwej rubryki.

Dodatkowo Prezes Sądu Rejonowego w Giżycku poinformował, że dokonał analizy wszystkich spraw z 2015 roku (14 spraw), w których umieszczono dzieci w pieczy zastępczej wskazując, że w żadnej z tych spraw złe warunki ekonomiczne i bytowe rodziny nie były wyłączną przyczyną wydanego orzeczenia.

W tym miejscu podkreślić należy, że zachodzi konieczność niezwłocznego usunięcia wady systemu informatycznego, która doprowadziła w 14 sądach rejonowych do błędów w danych statystycznych przekazanych do Ministerstwa Sprawiedliwości. Ważne jest, aby w przyszłości nie dochodziło do tego rodzaju pomyłek, które powodują błędną ocenę faktów oraz wynikających z niej niewłaściwych wniosków.

Na podstawie dokonanej przez Rzecznika Praw Dziecka analizy akt 43 spraw nie stwierdzono, by nastąpił jakikolwiek przypadek, w którym wyłączną przyczyną umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej były problemy finansowe i bytowe rodziny, tzw. bieda.

Do przyczyn wydawania przez sądy opiekuńcze orzeczeń o umieszczeniu małoletniego w pieczy zastępczej w analizowanych sprawach z 2015 roku należały:

- **potrzeba zmiany dotychczasowej pieczy nad dzieckiem** – 15 spraw, w tym:
  - sprawy, w których zmieniano orzeczenie w zakresie tymczasowego powierzenia funkcji rodziny zastępczej (art. 112^5 § 2 k.r.o.),
  - sprawy, w których zmieniono instytucjonalną pieczę zastępczą na rodzinną pieczę zastępczą;
- **zaniedbania opiekuńczo-wychowawcze** – 9 spraw, w tym:
  - zaniedbania opiekuńczo-wychowawcze połączone z uzależnieniem co najmniej 1 rodzica – 6 spraw,
- **porzucenie dziecka przez rodzica** – 6 spraw;
- **pełne sieroctwo dziecka** – 5 spraw;
- **małoletniość matki dziecka** – 2 sprawy;
- **śmierć rodzica pierwszoplanowego i niemożność objęcia pieczy nad dzieckiem przez drugiego rodzica** – 2 sprawy;
- **choroba psychiczna opiekuna pierwszoplanowego –** 2 sprawy;
- **przemoc wobec osoby małoletniej** – 1 sprawa.

Ponadto zaznaczyć należy, że w jednej z analizowanych spraw nie zastosowano środka ingerencji we władzę rodzicielską polegającego na umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej.

Zaledwie w 8 sprawach sygnalizowano problem trudności finansowych rodziny, lecz przesłanka ta występowała obok innych przyczyn umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Należy również podkreślić, że w żadnej z badanych spraw od postanowienia umieszczającego dziecko w pieczy zastępczej (kończącego postępowanie) nie składano środków zaskarżenia. Tylko w jednej sprawie – na wniosek uczestników postępowania – sąd sporządził uzasadnienie orzeczenia.

Osobnego omówienia wymaga sprawa, której akta zostały nadesłane przez Sąd Rejonowy w [redacted], a to z uwagi na podaną przez Przewodniczącego III Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego w [redacted] informację z dnia 5 maja 2016 r., że jedyną przyczyną umieszczenia czwórki dzieci poza rodziną biologiczną były złe warunki ekonomiczne rodziny [redacted].

Z analizy akt sprawy wynika, że czynniki ekonomiczne były jedną z głównych, ale nie jedyną przyczyną umieszczenia małoletnich w rodzinie zastępczej. Jak wynika z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej zwrócił się do sądu rodzinnego z prośbą o objęcie nadzorem kuratorskim rodziców czwórki małoletnich dzieci. Rodzina była objęta wsparciem asystenta rodziny ze względu na problemy socjalne, alkoholizm rodziców oraz brak wystarczających umiejętności w zakresie opieki nad

dziećmi (zaniedbania higieniczne, zdrowotne, edukacyjne, pozostawianie dzieci bez opieki). Jedynym źródłem utrzymania rodziny był zasiłek rodzinny w wysokości 800 zł miesięcznie oraz praca dorywcza ojca małoletnich, która przynosiła dochody w wysokości ok. 400 zł miesięcznie. Asystent rodziny bezskutecznie starał się motywować rodziców do podjęcia konkretnych i terminowych działań zmierzających do poprawy warunków finansowych rodziny, co było podyktowane między innymi problemem niedożywienia dzieci. Rodzice mimo wsparcia asystenta rodziny nie starali się o dodatkowe świadczenia z opieki społecznej. Postanowieniem z 18 kwietnia 2014 roku Sąd Rejonowy w [redacted] wszczął z urzędu postępowanie o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec małoletnich. W 9 maja 2014 roku sąd udzielił zabezpieczenia w ten sposób, że na czas trwania postępowania poddał pod nadzór kuratora sprawowanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi. Z uwagi na rażące zaniedbania dzieci, sąd opiekuńczy postanowieniem z 5 czerwca 2014 roku zmienił postanowienie z 9 maja 2014 roku w ten sposób, że umieścił małoletnich w instytucjonalnej pieczy zastępczej. W dniu 9 czerwca 2014 roku dziadkowie ojczyści małoletnich złożyli wniosek o ustanowienie ich rodziną zastępczą. Sąd Rejonowy postanowieniem z 11 czerwca 2014 roku zmienił dotychczasowe postanowienie w ten sposób, że na czas trwania postępowania, sprawowanie pieczy nad małoletnimi powierzył w ramach rodzinnej pieczy zastępczej dziadkom ojczystym. W toku postępowania sąd dopuścił dowód z opinii Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego. Z opinii sporządzonej w dniu 4 grudnia 2014 roku wynikało, że predyspozycje rodzicielskie rodziców małoletnich są znacznie ograniczone ze względu na cechy intelektu i osobowości. Matka dodatkowo ujawnia skłonność do nadużywania alkoholu. Rodzice są mało samodzielni i niezaradni życiowo, pomimo wsparcia ze strony służb społecznych – asystenta rodziny. Ponadto opinia wskazywała, że rodzice są mało krytyczni i refleksyjni wobec siebie i swojego postępowania, bezradni wobec potrzeb i problemów dzieci. Babka ojczysta małoletnich zmarła w toku postępowania. Opiekę nad dziećmi przejął dziadek ojczysty – w ocenie organizatora pieczy zastępczej – prawidłowo wypełniający funkcję opiekuńczo-wychowawczą i zapewniający odpowiednie warunki socjalno-bytowe, edukacyjne i emocjonalne dzieciom. Postanowieniem z 26 marca 2015 roku Sąd Rejonowy w [redacted] ograniczył rodzicom władzę rodzicielską nad dziećmi poprzez umieszczenie małoletnich w rodzinnej pieczy zastępczej u dziadka ojczystego, poddając jednocześnie sprawowanie pieczy nad małoletnimi nadzorowi kuratora. Powyższe postanowienie nie zostało zaskarżone.

III. WNIOSKI Z BADANIA AKT

Mając na uwadze poczynione ustalenia faktyczne i prawne, **Rzecznik Praw Dziecka nie stwierdził na podstawie badanych akt sądowych aby doszło do naruszania praw lub dobra dziecka na skutek umieszczenia małoletniego w pieczy zastępczej wyłącznie z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziców**.

Załącznik nr 13 Informacja Rzecznika Praw Dziecka z badania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej oraz prawnej dzieci w wieku 0-10 lat przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Rzecznik Praw Dziecka od 2014 r. konsekwentnie monitoruje sytuację dzieci oraz podejmuje działania mające na celu zapobieganie umieszczaniu małych dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych.

W ramach podejmowanych działań Rzecznik zwrócił się m.in. do wszystkich Wojewodów o przekazanie informacji na temat liczby dzieci w wieku 0-10 lat przebywających w pieczy zastępczej (stan na dzień 30 lipca 2016 roku).

Analiza danych przekazanych z poszczególnych województw przedstawia się następująco:

Tabela 1. Liczba dzieci w wieku od 0 do 1. roku życia przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Liczba dzieci w wieku od 0 do 1. roku życia						
Województwo	Ogółem	Umieszczone z małoletnią matką lub ojcem	Umieszczone ze względu na stan zdrowia	Umieszczone z rodzeństwem	Umieszczone w trybie interwencyjnym	Umieszczone niezgodnie z ustawą
dolnośląskie	29	2	15	4	19	1
kujawsko–pomorskie	17	7	4	1	5	0
lubelskie	9	6	0	1	2	0
lubuskie	0	0	0	0	0	0
łódzkie	57	3	2	6	48	3
małopolskie	13	8	2	0	1	2
mazowieckie	16	6	1	5	4	0
opolskie	1	1	0	0	0	0
podkarpackie	7	2	1	2	2	0
podlaskie	15	7	2	0	2	4
pomorskie	1	0	0	0	0	0
śląskie	18	14	0	1	5	0
świętokrzyskie	2	1	0	1	0	0
warmińsko–mazurskie	6	3	0	1	2	0

wielkopolskie	7	3	0	3	4	0
zachodnio–pomorskie	8	3	0	0	0	3
Suma	**206**	**66**	**27**	**25**	**94**	**13**

Tabela 2. Liczba dzieci w wieku od 1. do 3. roku życia przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Liczba dzieci w wieku od 1. do 3. roku życia						
Województwo	**Ogółem**	**Umieszczone z małoletnią matką lub ojcem**	**Umieszczone ze względu na stan zdrowia**	**Umieszczone z rodzeństwem**	**Umieszczone w trybie interwencyjnym**	**Umieszczone niezgodnie z ustawą**
dolnośląskie	88	6	17	32	36	5
kujawsko–pomorskie	44	2	3	19	17	3
lubelskie	16	4	1	7	4	2
lubuskie	1	1	0	0	0	0
łódzkie	68	0	4	12	58	5
małopolskie	19	5	4	0	4	2
mazowieckie	22	3	3	10	2	5
opolskie	7	2	0	4	4	4
podkarpackie	17	3	4	9	1	0
podlaskie	12	3	2	0	4	3
pomorskie	6	1	0	4	1	0
śląskie	72	12	24	25	20	0
świętokrzyskie	11	2	1	5	4	1
warmińsko–mazurskie	16	5	3	6	2	0
wielkopolskie	12	2	0	8	6	0
zachodnio–pomorskie	22	3	0	9	0	10
Suma	**433**	**54**	**66**	**150**	**163**	**40**

Tabela 3. Liczba dzieci w wieku od 3. do 7. roku życia przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Liczba dzieci w wieku od 3. do 7. roku życia						
Województwo	**Ogółem**	**Umieszczone z małoletnią matką lub ojcem**	**Umieszczone ze względu na stan zdrowia**	**Umieszczone z rodzeństwem**	**Umieszczone w trybie interwencyjnym**	**Umieszczone niezgodnie z ustawą**
dolnośląskie	132	1	11	89	22	18
kujawsko–pomorskie	77	4	11	46	15	1
lubelskie	58	0	2	39	11	12
lubuskie	6	0	0	5	1	0
łódzkie	117	3	5	91	53	10
małopolskie	52	0	10	28	17	4
mazowieckie	44	0	2	37	4	3
opolskie	25	0	0	22	9	3
podkarpackie	38	2	3	31	2	0
podlaskie	20	1	1	10	4	4
pomorskie	18	0	0	17	1	0
śląskie	186	2	49	107	67	14
świętokrzyskie	40	2	1	29	10	4
warmińsko–mazurskie	45	0	1	35	5	1
wielkopolskie	37	0	0	23	9	9
zachodnio–pomorskie	46	1	1	35	1	10
Suma	**941**	**16**	**97**	**644**	**231**	**93**

Tabela 4. Liczba dzieci w wieku od 7. do 10. roku życia przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Liczba dzieci w wieku od 7. do 10. roku życia						
Województwo	**Ogółem**	**Umieszczone z małoletnią matką lub ojcem**	**Umieszczone ze względu na stan zdrowia**	**Umieszczone z rodzeństwem**	**Umieszczone w trybie interwencyjnym**	**Umieszczone niezgodnie z ustawą**
dolnośląskie	193	0	10	123	46	33
kujawsko–pomorskie	150	0	7	121	19	3
lubelskie	78	0	1	63	14	3
lubuskie	47	0	0	46	1	0
łódzkie	150	0	4	131	40	3
małopolskie	109	0	12	77	19	14
mazowieckie	115	0	5	93	13	3
opolskie	73	0	0	59	19	18
podkarpackie	48	0	1	44	3	0
podlaskie	34	0	2	21	7	4
pomorskie	64	0	0	58	6	0
śląskie	288	0	38	207	87	16
świętokrzyskie	66	1	3	55	7	3
warmińsko–mazurskie	66	0	2	55	7	0
wielkopolskie	99	0	5	78	21	9
zachodnio–pomorskie	142	1	4	118	8	2
Suma	**1 722**	**2**	**94**	**1 349**	**317**	**111**

Z powyższych danych wynika, że na terenie całej Polski w instytucjonalnej pieczy zastępczej na dzień 30 lipca br. przebywało 3 302 dzieci w wieku od 0 do 10 lat, w tym 206 w wieku 0-1, 433 w wieku 1-3, 941 w wieku 3-7 oraz 1 722 w wieku 7-10 lat.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka ingerencja Państwa w rodzinę i podjęcie decyzji o umieszczeniu dziecka poza rodziną biologiczną jest ostatecznością i może wystąpić wyłączenie w sytuacji, kiedy jego dobro jest zagrożone. Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2016 r. poz. 575) – (dalej jako: „ustawa") zasadą jest, że dzieci odebrane z rodziny biologicznej na czas jej przejściowych trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, powinny być umieszczane w pieczy zastępczej typu rodzinnego. W art. 4 pkt 1 akt ten wskazuje, że

stosując ustawę, należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną – do opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej (...). Kolejno w myśl art. 95 ust 2 oraz art. 231 ustawy z dniem 1 stycznia 2016 r. dzieci poniżej 10. roku życia nie mogą być umieszczane w placówkach typu instytucjonalnego. Ustawa przewiduje kilka wyjątków, tj. *gdy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.* Umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w pieczy instytucjonalnej bez wystąpienia ww. warunków jest niezgodne z ustawą, a także narusza dobro dziecka.

Wskazane w art. 95 ust. 2 ustawy sytuacje, w których możliwe jest umieszczenie małego dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej powinny być traktowane absolutnie wyjątkowo, a nie stanowić przyjmowanego przez sądy oraz organizatorów pieczy zastępczej akceptowanego rozwiązania problemu braku odpowiedniej liczby miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej.

Z informacji przekazanych Rzecznikowi Praw Dziecka przez Wojewodów wynika, że wśród małych dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej jest znaczna grupa małoletnich umieszczonych niezgodnie z art. 95 ust. 2 ustawy. W placówkach na terenie całej Polski niezgodnie z ww. ustawą przebywało 257 dzieci w wieku od 0 do 10 lat, w tym 13 w wieku 0-1, 40 w wieku 1-3, 93 w wieku 3-7 oraz 111 w wieku 7-10 lat.

Diagnozując sytuację małych dzieci Rzecznik Praw Dziecka, zwrócił się również do Wojewodów o przekazanie danych na temat liczby rodzin zastępczych (niezawodowych, zawodowych, zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego oraz zawodowych specjalistycznych), funkcjonujących w poszczególnych województwach. Tabela numer 5 przedstawia informacje dotyczące liczby rodzin zastępczych w poszczególnych województwach.

Tabela 5. Liczba rodzin zastępczych

Województwo	Rodziny niezawodowe	Rodziny zawodowe	Rodziny zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	Rodziny zawodowe specjalistyczne
dolnośląskie	1033	140	37	21
kujawsko–pomorskie	666	73	30	16
lubelskie	508	64	19	5
lubuskie	455	51	40	7
łódzkie	911	78	41	22
małopolskie	618	83	66	27
mazowieckie	1240	99	43	16
opolskie	312	25	8	4
podkarpackie	469	65	10	13
podlaskie	271	50	2	2
pomorskie	726	120	57	32
śląskie	1633	188	59	17
świętokrzyskie	290	19	12	4
warmińsko–mazurskie	544	95	26	7
wielkopolskie	1091	162	51	33
zachodniopomorskie	2410	386	210	59
Suma	**13177**	**1698**	**711**	**285**

Szczególnie niepokojących danych w tym zakresie dostarcza *Raport z oceny realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* opracowany przez *Koalicję na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej*, wydany w 2015 r. (dostępny pod adresem: www.koalicja.org). Wskazano w nim, że *w przypadku 22 powiatów umieszczają one dzieci w instytucjonalnych placówkach, a nie mają w ogóle dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej.* W *Raporcie* wyszczególniono następujące powiaty:

Tabela 2. Powiaty bez dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej umieszczające dzieci w formach instytucjonalnych – 22 powiaty

	Województwo	Rodziny spokrewnione i niezawodowe	Piecza rodzinna zawodowa	Formy instytucjonalne	Liczba dzieci w pieczy
SP powiat złotoryjski	dolnośląskie	47%	0%	53%	163
SP powiat grudziądzki	kujawsko-pomorskie	40%	0%	60%	115
SP powiat łęczyński	lubelskie	76%	0%	24%	118
SP powiat łukowski	lubelskie	54%	0%	46%	153
SP powiat radzyński	lubelskie	71%	0%	29%	102
SP powiat włodawski	lubelskie	80%	0%	20%	71
SP powiat łaski	łódzkie	79%	0%	21%	102
SP powiat rawski	łódzkie	56%	0%	44%	98
SP powiat wieluński	łódzkie	74%	0%	26%	131
SP powiat płoński	mazowieckie	69%	0%	31%	167
SP powiat węgrowski	mazowieckie	71%	0%	29%	102
SP powiat głubczycki	opolskie	64%	0%	36%	125
SP powiat kluczborski	opolskie	63%	0%	37%	144
SP powiat leżajski	podkarpackie	69%	0%	31%	101
SP powiat tarnobrzeski	podkarpackie	52%	0%	48%	91
SP powiat białostocki	podlaskie	62%	0%	38%	227
SP powiat zambrowski	podlaskie	35%	0%	65%	93
SP powiat częstochowski	śląskie	63%	0%	37%	240
SP powiat kłobucki	śląskie	51%	0%	49%	114
SP powiat kazimierski	świętokrzyskie	32%	0%	68%	72
SP powiat opatowski	świętokrzyskie	75%	0%	25%	100
SP powiat wolsztyński	wielkopolskie	63%	0%	38%	80

W myśl art. 76 ust. 1 ustawy *organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest jednostka organizacyjna powiatu lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania*

na podstawie art. 190. W art. 76 ust. 4 pkt 1) ustawy wskazano, że do zadań organizatora rodzinnej pieczy zastępczej należy w szczególności prowadzenie naboru kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka. Czynności podejmowane przez organizatora powinny skupiać się wokół pozyskiwania osób chętnych do pełnienia funkcji rodzinnej pieczy zastępczej oraz pomocy już istniejącym rodzinom. *Zadanie to związane jest z budowaniem infrastruktury społecznej w powiecie umożliwiającej realizację zadań stojących przed powiatem w zakresie pieczy zastępczej. Realizacja tego zadania wymagała będzie od organizatora podejmowania licznych działań o charakterze niewładczym ukierunkowanych na propagowanie instytucji pieczy zastępczej w środowisku lokalnym oraz zachęcaniu osób i rodzin do jej pełnienia. Rodzaje podejmowanych działań nie zostały przez ustawodawcę określone, zatem organizator będzie musiał wykazać się innowacyjnością i poszukiwać własnych dróg naboru kandydatów do pełnienia funkcji w zakresie pieczy zastępczej*[881].

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka konieczne jest wypracowanie mechanizmów prawnych, które w realny sposób umożliwią wyciąganie konsekwencji wobec organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej w przypadku niewywiązywania się przez nich z obowiązków określonych w art. 76 ust. 4 ustawy. Obecnie skutki takiej sytuacji ponoszą wyłącznie dzieci. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka taka sytuacja jest niedopuszczalna.

Rzecznik Praw Dziecka będzie weryfikował dane zebrane od Wojewodów, badając sytuację konkretnych dzieci poniżej 10. roku życia, umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Wojewodów przyczynami umieszczania małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej są w szczególności:

- treść postanowień sądów rodzinnych, które wprost orzekają o umieszczeniu dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej bądź wskazują konkretną placówkę opiekuńczo–wychowawczą;
- zbyt mała liczba rodzin zastępczych;
- brak kandydatów do tworzenia rodzin zastępczych;
- zbyt mała liczba rodzin zastępczych mogących zapewnić właściwą opiekę dzieciom wymagającym specjalnej opieki bądź specjalistycznych oddziaływań z uwagi na stan zdrowia;

881 Nitecki Stanisław, Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz. Opublikowano: Wolters Kluwer 2016.

- pobyt z małoletnią matką lub ojcem;
- pobyt starszego rodzeństwa w placówce opiekuńczo–wychowawczej;
- działania interwencyjne (brak rodzin zastępczych o charakterze pogotowia opiekuńczego);
- brak wystarczającej liczby specjalistów mogących udzielać specjalistycznego poradnictwa i stosownego wsparcia rodzinom zastępczym.

Uwagi i wnioski:

1) W ocenie Rzecznika Praw Dziecka umieszczanie małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wbrew przepisom ustawy narusza dobro dziecka. Wskazane w ustawie sytuacje, w których możliwe jest umieszczenie małego dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej powinny być traktowane wyjątkowo, a nie stanowić przyjmowanego przez sądy oraz organizatorów pieczy zastępczej akceptowanego rozwiązania problemu braku odpowiedniej liczby miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej.

2) Obowiązkiem Starostów, jako organizatorów pieczy zastępczej, jest tworzenie rodzin zastępczych oraz stwarzanie warunków do rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Konieczne jest wypracowanie mechanizmów prawnych, które w realny sposób umożliwią wyciąganie konsekwencji wobec organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej w przypadku niewywiązywania się z obowiązków nałożonych ustawą.

3) Należy podjąć działania na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze, w szczególności zawodowe specjalistyczne rodziny zastępcze oraz pełniące funkcję pogotowia rodzinnego.

4) Konieczne jest wypracowanie systemu wsparcia i motywacji dla kandydatów na rodziców zastępczych, umożliwiającego udzielanie im konkretnej pomocy, np.: pomoc w uzyskaniu mieszkania, w którym będą mogli realizować rodzinną pieczę zastępczą, dofinansowanie zakupu samochodu rodzinnego lub leasing auta na czas sprawowania opieki nad dziećmi.

5) Należy wypracować system wsparcia dla rodzin zastępczych już funkcjonujących poprzez stworzenie przez samorządy spójnego programu z zakresu rodzinnej pieczy zastępczej, określającego przywileje dla rodzin zastępczych (przykładowo: zwolnienie bądź dofinansowanie opłaty za świadczenia udzielane przez niepubliczne przedszkola

oraz żłobki, bezpłatne przejazdy środkami komunikacji miejskiej, itp.). Koniecznie jest wprowadzenie systemowych udogodnień i priorytetu w dostępie do specjalistów (w tym lekarzy) w celu szybkiego zdiagnozowania dziecka i udzielenia mu wsparcia.

6) Należy wprowadzić dla rodzin zastępczych stałe, cykliczne szkolenia, warsztaty, spotkania integracyjne, które pomagałyby im w realizowaniu funkcji rodziny zastępczej oraz zwiększyć dostępność do specjalistów (pedagogów, psychologów, psychoterapeutów) m.in. w celu przeciwdziałania tzw. „wypaleniu zawodowemu".

7) Należy wprowadzić różnorodne formy dofinansowania, ulg podatkowych oraz profitów dla pracodawców za tworzenie miejsc pracy dla osób pełniących funkcję rodziny zastępczej.

8) Konieczne jest zdiagnozowanie przyczyn rozwiązywania rodzin zastępczych, a następnie podjęcie działań mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku.

9) Należy inicjować wielopłaszczyznowe działania, w tym kampanie społeczne zachęcające do podejmowania roli rodzica zastępczego.

10) Należy przeprowadzić cykl szkoleń dla sędziów rodzinnych w zakresie realizacji – zgodnej z dobrem dziecka – ze szczególnych uwzględnieniem art. 4 oraz art. 95 ust. 1 i 2 ustawy, wskazujących na potrzebę umieszczania małych dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej oraz art. 103 ust. 9, zgodnie z którym dziecko poniżej 10. roku życia, przyjęte do placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego, powinno zostać niezwłocznie przeniesione do jednej z rodzinnych form pieczy zastępczej.

11) Konieczne jest stałe edukowanie młodzieży w zakresie rodzinnej pieczy zastępczej, co w perspektywie pozwoli na zbudowanie szerszego, bardziej świadomego myślenia o roli rodzinnej pieczy zastępczej.

Wyżej wymienione uwagi i wnioski Rzecznik Praw Dziecka przedstawi właściwym organom i instytucjom odpowiedzialnym za realizację wskazanych zadań.

Załącznik nr 14 Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych

projekt Rzecznika Praw Dziecka

Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych

Opracowane na podstawie:

1. Konwencji o prawach dziecka (Dz. U. z 1991r. Nr.120, poz. 525, z późn. zm.).
2. Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 2082).
3. Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.).
4. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 332, z późn. zm.).
5. Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka (Dz. U. Nr 272, poz. 1610).
6. Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 sierpnia 2015 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru karty dziecka, w tym metryki prowadzenia sprawy (Dz. U. poz. 1303).
7. Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 lutego 2016 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (Dz. U. poz. 213).
8. Obwieszczenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi (M.P. poz. 850).
9. Obwieszczenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie wyznaczenia ośrodka adopcyjnego właściwego do prowadzenia

centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie (M.P. poz. 851)

w celu:

– pomocy dziecku przebywającemu w pieczy zastępczej, zgłoszonemu do ośrodka adopcyjnego, w znalezieniu dla niego rodziny,

– zapewnienia dziecku warunków życia w prawidłowo funkcjonującej rodzinie adopcyjnej, zaspokajającej jego potrzeby psychiczne, fizyczne, społeczne, moralne i duchowe, kształtującej osobowość dziecka i gwarantującej jego prawidłowy rozwój, poprzez odpowiedni dobór rodziców adopcyjnych,

– pomocy kandydatom na rodziców adopcyjnych w świadomym podjęciu decyzji o adopcji, a także w profesjonalnym wsparciu rodziny w okresie postadopcyjnym,

– podniesienia jakości pracy i wprowadzenia jednolitych zasad funkcjonowania ośrodków adopcyjnych

ustala się Standardy realizacji zadań ośrodków adopcyjnych.

Standardy pracy ośrodków adopcyjnych dotyczą:

1. Dziecka w procedurze adopcyjnej.
2. Zasad procedury adopcyjnej.
3. Nadzoru ośrodka adopcyjnego nad przebiegiem osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych.
4. Warunków sporządzania wywiadu adopcyjnego.
5. Dokumentacji prowadzonej przez ośrodki adopcyjne.
6. Kadry, wyposażenia i warunków lokalowych ośrodka adopcyjnego.

Standardy obowiązują w procedurze adopcyjnej małżonków oraz osobę samotną, chcącą adoptować dziecko.

Część 1

Dziecko w procedurze adopcyjnej

Część ogólna

1. Adoptować można osobę małoletnią, która ma uregulowaną sytuację prawną pozwalającą na adopcję, tylko dla jej dobra.

2. Adopcja następuje na podstawie orzeczenia sądu.

3. Do adopcji wymagana jest zgoda dziecka, które ukończyło trzynaście lat oraz jego wysłuchanie przez sąd.

4. Sąd powinien wysłuchać dziecko, które ma być adoptowane, gdy nie ukończyło ono lat trzynastu, jeżeli dziecko jest zdolne pojąć znaczenie adopcji.

5. Sąd może wyjątkowo orzec adopcję bez zgody dziecka, które ma być adoptowane lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest ono zdolne do wyrażenia zgody lub jeżeli z oceny stosunku między dzieckiem a przyszłym rodzicem adopcyjnym wynika, że uważa się ono za dziecko adoptującego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem dziecka.

6. W wyniku adopcji powstaje między dzieckiem a rodzicami adopcyjnymi taki stosunek i więzi, jak między dziećmi a rodzicami biologicznymi.

7. Dziecko adoptowane nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych rodziców adopcyjnych.

8. Po adopcji ustają więzi między dzieckiem a jego biologicznymi rodzicami i krewnymi, w tym prawa i obowiązki dziecka adoptowanego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych naturalnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem dziecka.

9. Po wydaniu przez sąd postanowienia o osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych, z chwilą zmiany miejsca pobytu dziecka, ma ono prawo do zabrania ze sobą ważnych dla siebie przedmiotów m.in.: pamiątek, zdjęć, zabawek i innych rzeczy, z którymi dziecko jest emocjonalnie związane. Rodzice adopcyjni powinni szanować decyzję dziecka w tym zakresie.

10. Adopcja, która spowoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania dziecka w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, może nastąpić jedynie wtedy, gdy tylko w ten sposób można zapewnić dziecku odpowiednie środowisko rodzinne.

Zgłoszenie dziecka do ośrodka adopcyjnego

11. Po powzięciu przez ośrodek adopcyjny informacji o dziecku, uzasadniającej zakwalifikowanie dziecka do adopcji, ośrodek adopcyjny wpisuje dane dziecka do Rejestru Dzieci Zgłoszonych do Adopcji oraz podejmuje następujące działania:

a) występuje, w zależności od miejsca pobytu zgłoszonego dziecka, do organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, zespołu ds. okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w instytucjonalnej pieczy zastępczej bądź dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego o przekazanie kompletu opinii, informacji oraz dokumentacji dotyczącej dziecka, określonych w art. 139a ustawy o wpieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, chyba że są one już w posiadaniu ośrodka adopcyjnego,

b) podejmuje działania mające na celu ustalenie sytuacji prawnej zgłoszonego dziecka, chyba że sytuacja ta wynika z przekazanych informacji lub dokumentów,

c) zwraca się do właściwej instytucji o przekazanie informacji oraz dokumentów niezbędnych dla prawidłowej i pełnej oceny sytuacji zgłoszonego dziecka, chyba że sytuacja ta wynika z przekazanych informacji lub dokumentów,

d) sporządza Kartę Dziecka, zawierającą szczegółowe informacje o sytuacji prawnej, rodzinnej i zdrowotnej dziecka na podstawie przekazanych do ośrodka adopcyjnego informacji i dokumentów o dziecku, zgodnie z art. 164a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,

e) w oparciu o zgromadzoną dokumentację oraz analizę całości sytuacji dziecka, w tym zgodę dziecka, które ukończyło 13 lat na adopcję lub brak takiej zgody, a także po wysłuchaniu dziecka, jeżeli jego wiek i stopień dojrzałości na to pozwalają, podejmuje decyzję o zakwalifikowaniu lub niezakwalifikowaniu

dziecka do adopcji krajowej, nie później niż w terminie 30 dni od dnia sporządzenia Karty Dziecka,

f) dokonuje kwalifikacji zgłoszonego dziecka do adopcji krajowej, jeśli adopcja jest zgodna z dobrem dziecka i leży w jego najlepiej pojętym interesie,

g) sporządza dokument potwierdzający zakwalifikowanie dziecka do adopcji krajowej i dokonuje doboru rodziny adopcyjnej właściwej ze względu na potrzeby dziecka (wzór dokumentu kwalifikacji dziecka do adopcji – załącznik nr 1).

12. W przypadku, gdy ośrodek adopcyjny nie może sporządzić Karty Dziecka z uwagi na brak informacji o jego sytuacji prawnej, występuje do właściwego dla siebie ośrodka adopcyjnego, prowadzącego Wojewódzki Bank Danych (WBD) o ustalenie sytuacji prawnej dziecka.

13. Do adopcji mogą być zakwalifikowane wyłącznie dzieci z uregulowaną sytuacją prawną. Kwalifikacja dziecka do adopcji krajowej obejmuje w szczególności:

a) ocenę sytuacji prawnej zgłoszonego dziecka,

b) diagnozę psychologiczną oraz diagnozę zdrowotną dziecka,

c) określenie specyfiki potrzeb dziecka w kontekście prawidłowego doboru rodziny,

d) dokonywaną przez psychologa ocenę stopnia możliwości nawiązania przez dziecko więzi emocjonalnej w nowej rodzinie,

e) ustalenie sytuacji prawnej rodzeństwa dziecka,

f) dokonywaną przez psychologa analizę aktualnych więzi dziecka z bliskimi mu osobami,

g) analizę całościowej sytuacji dziecka w celu zbadania, czy adopcja jest zgodna z dobrem dziecka.

Przedstawienie dziecka kandydatom

14. W przypadku zakwalifikowania dziecka do adopcji, procedura adopcyjna stanowi proces prowadzący do bezpiecznego przejścia dziecka z pieczy zastępczej do rodziny adopcyjnej.

15. Wprowadzenie rodziców adopcyjnych w życie dziecka powinno odbywać się w bezpiecznych warunkach, stopniowo, z uwzględnieniem wieku dziecka i jego indywidualnych potrzeb.

16. Pierwszy kontakt dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych odbywa się w obecności pracownika ośrodka adopcyjnego, w miejscu zapewniającym dziecku komfort i poczucie bezpieczeństwa. Kontakt ten powinien odbywać się w obecności osoby bliskiej dziecku.

17. Kolejne kontakty dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych są monitorowane przez pracownika ośrodka.

18. Kontakty dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych powinny odbywać się za zgodą opiekuna prawnego.

19. W razie potrzeby uzasadnionej dobrem dziecka w kolejnych kontaktach dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych może uczestniczyć opiekun prawny/ opiekun faktyczny dziecka lub osoba bliska dziecku.

20. Kontakt dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych powinien być zorganizowany w sposób pozwalający na nawiązanie osobistej relacji dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych.

21. Jeżeli kontakt dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych odbywa się w miejscu zamieszkania dziecka, opiekę innym dzieciom przebywającym w tym czasie w pieczy zastępczej zapewnia opiekun tej pieczy zastępczej.

22. Ilość i częstotliwość kontaktów dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych przed złożeniem w sądzie wniosku o adopcję zależy od stopnia zbudowania wzajemnych relacji, nawiązywania więzi i gotowości dziecka do adopcji.

23. O złożeniu do sądu wniosku o adopcję dziecka ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował dziecko do adopcji informuje opiekuna prawnego/opiekuna

faktycznego, a w przypadku, gdy dziecko zostało zgłoszone do WBD – także WBD.

24. Po wydaniu przez sąd postanowienia o osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych, następuje przejęcie przez nich bezpośredniej opieki nad dzieckiem.

25. Osobista styczność dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych odbywa się z poszanowaniem praw i potrzeb dziecka, w sposób, który nie zaburzy jego poczucia bezpieczeństwa.

26. Podczas postępowania sądowego o adopcję, kandydaci na rodziców adopcyjnych zobowiązani są do utrzymywania stałego kontaktu z ośrodkiem adopcyjnym, który zakwalifikował dziecko do adopcji lub z ośrodkiem, który zakwalifikował rodzinę, a także z opiekunem prawnym/opiekunem faktycznym, jeżeli nie narusza to dobra dziecka.

27. Ośrodek adopcyjny prowadzi osobisty nadzór nad stycznością dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych i sporządza notatki z jego przebiegu.

28. Ośrodek adopcyjny sporządza sprawozdanie z przebiegu styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych i przesyła je do sądu prowadzącego sprawę o adopcję.

29. W przypadku, gdy kandydaci na rodziców adopcyjnych kontaktują się z ośrodkiem adopcyjnym, który zakwalifikował rodzinę, ośrodek ten jest zobowiązany przekazać informację na temat przebiegu osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych ośrodkowi adopcyjnemu, który zakwalifikował dziecko do adopcji.

30. Jeżeli kobieta w ciąży, która planuje oddać dziecko do adopcji, wskaże ośrodek adopcyjny do prowadzenia procedury adopcyjnej jej dziecka, procedura adopcyjna powinna być prowadzona w tym ośrodku. W innym przypadku procedura adopcyjna powinna być prowadzona w ośrodku adopcyjnym, z którym kobieta ta współpracowała w czasie ciąży.

31. Jeżeli kobieta w ciąży, planująca oddać dziecko do adopcji, nie współpracowała z ośrodkiem adopcyjnym i nie wskazała ośrodka adopcyjnego właściwego

do prowadzenia procedury adopcyjnej jej dziecka, procedurę tę realizuje ośrodek adopcyjny na terenie województwa, w którym przebywa dziecko.

Część 2

Procedura adopcyjna i jej zasady

Część ogólna

32. Procedura adopcyjna obejmuje:

    a) diagnozę wstępną kandydatów na rodziców adopcyjnych,

    b) szkolenie kandydatów na rodzinę adopcyjną,

    c) kwalifikację kandydatów na rodzinę adopcyjną,

    d) dobór kandydatów na rodziców adopcyjnych do dziecka.

33. Ośrodek adopcyjny, prowadząc procedurę adopcyjną, kieruje się zasadą, że adopcja prowadzona jest dla dobra dziecka adoptowanego oraz realizacji jego prawa do wychowania i rozwoju w rodzinie, z poszanowaniem praw kandydatów na rodziców adopcyjnych.

34. Ośrodek adopcyjny współpracuje w szczególności z podmiotami sprawującymi rodzinną i instytucjonalną pieczę zastępczą oraz z innymi podmiotami właściwymi w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w tym z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej, a także jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, sądami i ich organami pomocniczymi, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, kościołami, związkami wyznaniowymi oraz organizacjami społecznymi.

35. Ośrodek adopcyjny współpracuje z sądem, w szczególności powiadamia o okolicznościach uzasadniających wszczęcie z urzędu postępowania opiekuńczego.

36. Ośrodek adopcyjny, na polecenie sądu, wydaje stosowne opinie.

37. Ośrodek adopcyjny udziela pomocy i wsparcia kobietom w ciąży i rodzinom naturalnym chcącym oddać dziecko do adopcji.

38. Ośrodek adopcyjny dokonując kwalifikacji dziecka do adopcji, wysłuchuje je, jeżeli wiek i stopień dojrzałości dziecka na to pozwalają oraz stosownie do okoliczności uwzględnia jego zdanie, współpracując w tym zakresie z opiekunem prawnym/opiekunem faktycznym dziecka. W razie braku współpracy ze strony opiekuna dziecka, ośrodek adopcyjny zawiadamia o tym organizatora pieczy zastępczej.

39. Ośrodek adopcyjny niezwłocznie informuje rodziców adopcyjnych, którzy adoptowali rodzeństwo zakwalifikowanego do adopcji dziecka o możliwości adopcji tego dziecka, zgodnie ze złożonym przez nich oświadczeniem o gotowości adopcji rodzeństwa adoptowanego dziecka.

40. Ośrodek adopcyjny, przy dokonywaniu doboru kandydatów na rodziców adopcyjnych, kieruje się zasadą, że różnica wieku pomiędzy kandydatem a dzieckiem adoptowanym nie powinna przekroczyć 40 lat. Nie dotyczy to sytuacji łączenia rodzeństwa lub gdy jeden z małżonków adoptuje dziecko współmałżonka.

41. Ośrodek adopcyjny dokonuje doboru kandydatów na rodziców adopcyjnych właściwych ze względu na potrzeby dziecka adoptowanego. Dokonując doboru kandydatów na rodziców adopcyjnych, ośrodek w pierwszej kolejności powinien brać pod uwagę małżonków, którzy tworzą środowisko rodzinne najlepsze z punktu widzenia potrzeb dziecka, a dopiero w drugiej kolejności osoby samotne.

42. Ośrodek adopcyjny udziela pierwszeństwa w doborze na rodziców adopcyjnych kandydatom przeszkolonym i zakwalifikowanym przez ten ośrodek, a w dalszej kolejności kandydatom zakwalifikowanym i oczekującym w innym ośrodku adopcyjnym na terenie województwa, a następnie kraju.

43. Ośrodek adopcyjny, po zgłoszeniu dziecka do WBD, monitoruje poszukiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w ośrodkach adopcyjnych na terenie województwa, w którym ma siedzibę oraz innych województwach.

44. Ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował dziecko do adopcji krajowej, niezwłocznie zawiadamia ośrodek prowadzący WBD i Centralny Bank Danych (CBD) oraz ośrodek adopcyjny upoważniony do prowadzenia procedury adopcji

zagranicznej, który poszukuje rodziny zagranicznej dla dziecka, o zmianie sytuacji dziecka, mającej istotny wpływ na przebieg procedury adopcyjnej, w szczególności o nawiązaniu kontaktu dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych, wnioskach złożonych do sądu w sprawach dziecka lub o zawieszeniu procedury adopcyjnej dziecka.

45. Ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował dziecko do adopcji krajowej niezwłocznie zawiadamia ośrodek prowadzący WBD i CBD oraz ośrodek adopcyjny upoważniony do prowadzenia procedury adopcji zagranicznej, który poszukuje rodziny zagranicznej dla dziecka, o ustaniu przyczyny zawieszenia procedury adopcyjnej oraz możliwości wznowienia procedury adopcji zagranicznej.

46. Jeżeli ośrodek adopcyjny dokonał doboru rodziny według procedur adopcji krajowej do dziecka zakwalifikowanego do adopcji zagranicznej, ośrodek ten zobowiązany jest niezwłocznie poinformować o doborze rodziny ośrodek prowadzący WBD i CBD oraz ośrodek adopcyjny upoważniony do prowadzenia procedury adopcji zagranicznej, który poszukuje rodziny zagranicznej dla dziecka.

47. Jeżeli kontakty kandydatów na rodziców adopcyjnych i dziecka przebiegają prawidłowo, ośrodek, który zakwalifikował dziecko do adopcji niezwłocznie pisemnie informuje WBD i CBD o konieczności wstrzymania poszukiwań rodziny adopcyjnej.

48. Ośrodek adopcyjny przesyła do ośrodka adopcyjnego upoważnionego do prowadzenia procedury adopcji zagranicznej, informację o występujących nieprawidłowościach w przebiegu współpracy z zagraniczną licencjonowaną organizacją adopcyjną.

49. Ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował dziecko do adopcji i ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował kandydatów na rodziców adopcyjnych wspólnie ustalają, który z ośrodków będzie nadzorował kontakty kandydatów na rodziców

adopcyjnych z dzieckiem do czasu wydania przez sąd postanowienia o osobistej styczności.

50. W terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o adopcji, ośrodek adopcyjny, który zakwalifikował dziecko do adopcji, przesyła do ośrodka prowadzącego WBD i CBD informację o dokonanej adopcji, wskazując sąd, sygnaturę akt oraz datę prawomocności postanowienia.

Wymogi stawiane kandydatom na rodziców adopcyjnych

51. Kandydaci na rodziców adopcyjnych muszą spełniać warunki wymienione w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a także dawać gwarancję pełnienia roli rodziców dziecka adoptowanego co najmniej do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.

52. Kandydatami na rodziców adopcyjnych mogą być osoby mające pełną zdolność do czynności prawnych, korzystające z pełni praw publicznych, posiadający kwalifikacje osobiste, które uzasadniają przekonanie, że będą należycie wywiązywać się z obowiązków rodzicielskich, zabezpieczając tym prawidłowy rozwój dziecka.

53. Kandydaci na rodziców adopcyjnych powinni dawać rękojmię należytego wykonywania obowiązków rodzicielskich wobec dziecka adoptowanego, a stan ich zdrowia umożliwiać im właściwą opiekę nad dzieckiem.

54. Kandydatem na rodzica adopcyjnego nie może być osoba, wobec której prawomocnie orzeczono pozbawienie lub zawieszenie władzy rodzicielskiej albo która została skazana za przestępstwo umyślne lub umyślne przestępstwo skarbowe.

55. Kandydaci na rodziców adopcyjnych mają miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (zasada ta nie dotyczy kandydatów na rodziców adopcyjnych, którzy ubiegają się o adopcję w procedurze adopcji zagranicznej).

56. Kandydaci na rodziców adopcyjnych pozostający w związku małżeńskim, powinni legitymować się co najmniej 3-letnim stażem małżeńskim.

57. Ośrodek adopcyjny informuje kandydatów na rodziców adopcyjnych o procedurze adopcyjnej i wymogach stawianych kandydatom (wzór informacji dla osób zgłaszających gotowość adopcji dziecka – załącznik nr 2).

58. Kandydaci na rodziców adopcyjnych mają obowiązek posiadać opinię kwalifikacyjną i świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów do adopcji dziecka, organizowanego przez ośrodek adopcyjny, chyba że na podstawie przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej obowiązek szkolenia ich nie dotyczy.

59. Kandydaci na rodziców adopcyjnych powinni posiadać odpowiednie warunki materialne, pozwalające na utrzymanie kolejnego członka rodziny oraz zapewnić dziecku adoptowanemu właściwe warunki do jego prawidłowego rozwoju.

60. Kandydaci na rodziców adopcyjnych powinni dawać gwarancję zapewnienia dziecku adoptowanemu odpowiednich warunków mieszkaniowych (np. osobny pokój dla dziecka/dzieci adoptowanych).

61. Kandydaci na rodziców adopcyjnych wyrażają pisemną zgodę na poddanie się procedurze adopcyjnej obejmującej: złożenie wymaganych dokumentów, diagnozę psychologiczno-pedagogiczną, wywiad adopcyjny, kwalifikację wstępną oceną motywacji do adopcji dziecka, szkolenie oraz kwalifikację na rodzica adopcyjnego, a także udzielają ośrodkowi adopcyjnemu informacji potrzebnych do przeprowadzenia adopcji.

Przebieg procedury adopcyjnej

62. Ośrodek adopcyjny wpisuje do Rejestru Kandydatów na Rodziców Adopcyjnych osoby, które zgłoszą się do ośrodka i złożą następujące dokumenty:

    a) pisemny wniosek o rozpoczęcie procedury adopcyjnej,

    b) pisemną zgodę na poddanie się procedurze adopcyjnej oraz zgodę na przetwarzanie danych osobowych (wzór oświadczenia kandydata na rodzica adopcyjnego na poddanie się procedurze adopcyjnej – załącznik nr 3, wzór wyrażenia zgody na przetwarzanie danych osobowych – załącznik nr 4),

c) oświadczenie kandydatów na rodziców adopcyjnych o ubieganiu się lub poddaniu procedurze adopcyjnej w innym ośrodku adopcyjnym, ze wskazaniem tego ośrodka oraz przyczyny zerwania współpracy z tym ośrodkiem (wzór oświadczenia kandydatów na rodziców adopcyjnych – załącznik nr 5),

d) zupełny odpis aktu małżeństwa (odpis z datą nie wcześniejszą niż 3 miesiące przed złożeniem dokumentów do ośrodka adopcyjnego), gdy kandydatami na rodziców adopcyjnych są małżonkowie,

e) zupełny odpis aktu urodzenia – w przypadku adopcji przez osobę samotną,

f) zupełny odpis aktu urodzenia dzieci pozostających pod władzą rodzicielską kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz pozostających z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym,

g) zaświadczenia o stanie zdrowia kandydatów na rodziców adopcyjnych potwierdzające, że kandydaci mogą sprawować właściwą opiekę nad dzieckiem,

h) zaświadczenie o dochodach kandydatów na rodziców adopcyjnych (kserokopia zeznania rocznego PIT, ewentualnie zaświadczenie o dochodach z gospodarstwa rolnego lub innych dochodach),

i) informacje o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego,

j) odpis prawomocnego wyroku rozwodowego lub unieważniającego małżeństwo – w przypadku kandydata na rodzica adopcyjnego, który wcześniej pozostawał w związku małżeńskim i małżeństwo to zostało rozwiązane przez rozwód lub unieważnione,

k) oświadczenie kandydata na rodzica adopcyjnego, że nie został prawomocnie pozbawiony władzy rodzicielskiej, władza ta nie została mu ograniczona lub zawieszona (wzór oświadczenia kandydatów na rodziców adopcyjnych – załącznik nr 6),

l) życiorys kandydata na rodzica adopcyjnego,

m) inne dokumenty, które w ocenie kandydata na rodzica adopcyjnego mogą mieć znaczenie dla przebiegu procedury adopcyjnej (np. referencje, opinie, dodatkowe zaświadczenia),

n) zdjęcia kandydatów na rodziców adopcyjnych (np. wspólne zdjęcie rodziny).

63. W przypadku ubiegania się o kolejną adopcję dziecka, kandydaci na rodziców adopcyjnych ponownie składają dokumenty wymienione w pkt 62.

64. Ośrodek adopcyjny ma obowiązek wpisania kandydatów na rodziców adopcyjnych do Rejestru Kandydatów na Rodziców Adopcyjnych niezwłocznie po złożeniu przez nich wniosku o rozpoczęcie procedury adopcyjnej wraz z dokumentami, o których mowa w pkt 62 i rozpocząć ocenę wstępną.

Etapy procedury adopcyjnej

65. Ośrodek adopcyjny, na każdym etapie procedury adopcyjnej, na pisemny wniosek kandydatów na rodziców adopcyjnych, pisemnie informuje o przyczynach zakończenia procedury adopcyjnej wraz z uzasadnieniem.

66. Ośrodek adopcyjny może w uzasadnionych przypadkach zawiesić procedurę adopcyjną na każdym jej etapie.

67. Procedura adopcyjna składa się z ośmiu etapów.

68. **Etap pierwszy** procedury adopcyjnej obejmuje:

a) rozmowę informacyjną, zapoznanie z procedurą i wymaganiami stawianymi kandydatom na rodziców adopcyjnych,

b) złożenie przez kandydatów na rodziców adopcyjnych w ośrodku adopcyjnym wniosku i dokumentów, o których mowa w pkt 62,

c) diagnozę psychologiczną i pedagogiczną oraz ocenę motywacji kandydatów na rodziców adopcyjnych,

d) wywiad w miejscu zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych,

e) kwalifikację wstępną kandydatów na rodziców adopcyjnych, dopuszczającą ich do szkolenia dla kandydatów do adopcji dziecka.

69. W przypadku uzyskania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych pozytywnej wstępnej oceny Komisji Kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego, kieruje ich ona niezwłocznie na szkolenie, o którym mowa w pkt 58.

70. W przypadku negatywnej wstępnej oceny kandydatów na rodziców adopcyjnych dokonanej przez Komisję Kwalifikacyjną, procedura adopcyjna ulega zakończeniu.

71. W przypadku niespełniania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych wymogów formalnych określonych przepisami prawa, ośrodek adopcyjny odstępuje od dokonania wstępnej oceny kandydatów. W wyjątkowych wypadkach ośrodek adopcyjny może warunkowo dopuścić kandydatów na rodziców adopcyjnych do szkolenia, o którym mowa w pkt 58.

72. Komisja Kwalifikacyjna ośrodka adopcyjnego odstępuje od kwalifikacji na szkolenie, o którym mowa w pkt 58 osób:

    a) spokrewnionych albo spowinowaconych z dzieckiem, które ma być adoptowane,

    b) które wcześniej adoptowały rodzeństwo dziecka, które ma być adoptowane,

    c) sprawujących nad dzieckiem, które ma być adoptowane rodzinną pieczę zastępczą, z wyjątkiem osób lub małżonków, którzy nie spełniają warunków dotyczących rodzin zastępczych w zakresie niezbędnych szkoleń, a którym sąd powierzył tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej na podstawie art. 109 § 2 pkt 5 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,

    d) ubiegających się o adopcję kolejnego dziecka, które ukończyły wcześniej szkolenie dla kandydatów do adopcji dziecka, organizowane przez ośrodek adopcyjny i posiadają świadectwo ukończenia tego szkolenia.

73. W przypadku adopcji dziecka przez osoby spokrewnione lub spowinowacone, które nie mają stałego miejsca zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej, a dziecko w wyniku adopcji miałoby zmienić miejsce zamieszkania na miejsce zamieszkania w innym państwie, ośrodek adopcyjny nie wszczyna postępowania o adopcję, a wszczęte zawiesza. Dokumenty dotyczące adopcji przesyła do ośrodka adopcyjnego prowadzącego CBD.

74. W razie zgłoszenia przez kandydatów na rodziców adopcyjnych gotowości złożenia wniosku i dokumentów, o których mowa w pkt 62, ośrodek adopcyjny powinien wyznaczyć termin spotkania z kandydatami na rodziców adopcyjnych w celu przyjęcia dokumentów, nie później niż w ciągu miesiąca od zgłoszenia tej gotowości.

75. **Etap drugi** procedury adopcyjnej dotyczy kandydatów na rodziców adopcyjnych, którzy uzyskali pozytywną wstępną ocenę Komisji Kwalifikacyjnej i obejmuje:

a) szkolenie dla kandydatów do adopcji dziecka, zgodnie z programem zatwierdzonym przez ministra właściwego do spraw rodziny,

b) uzyskanie świadectwa ukończenia szkolenia przez kandydatów na rodziców adopcyjnych (wzór świadectwa ukończenia szkolenia – załącznik nr 7),

c) wydanie opinii kwalifikacyjnej przez Komisję Kwalifikacyjną (wzór opinii kwalifikacyjnej – załącznik nr 8).

76. W przypadku uzyskania pozytywnej opinii kwalifikacyjnej, kandydaci na rodziców adopcyjnych przechodzą do trzeciego etapu procedury adopcyjnej.

77. W przypadku uzyskania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych negatywnej opinii kwalifikacyjnej, procedura adopcyjna w ośrodku adopcyjnym ulega zakończeniu.

78. **Etap trzeci** procedury adopcyjnej jest oczekiwaniem kandydatów na rodziców adopcyjnych na dziecko. W tym czasie ośrodek adopcyjny analizuje kompetencje osobiste kandydatów w celu dokonania właściwego doboru rodziny do dziecka.

79. **Etap czwarty** procedury adopcyjnej obejmuje wybór kandydatów na rodziców adopcyjnych dla konkretnego dziecka, z uwzględnieniem jego indywidualnych potrzeb oraz możliwości opiekuńczo – wychowawczych rodziny.

80. Dokonując doboru przyszłej rodziny adopcyjnej do dziecka, ośrodek adopcyjny bierze w szczególności pod uwagę:

a) akceptację kandydatów na rodziców adopcyjnych dotyczącą pochodzenia dziecka oraz jego ewentualnych deficytów rozwojowych i zdrowotnych,

b) łączenie rodzeństwa biologicznego, zgodnie z art. 166a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,

c) predyspozycje osobowościowe kandydatów na rodziców adopcyjnych,

d) sytuację zdrowotną, rodzinną, historię życia i związku kandydatów na rodziców adopcyjnych,

e) miejsce zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych i rodziny biologicznej dziecka,

f) możliwości finansowe kandydatów na rodziców adopcyjnych, zabezpieczające potrzeby psychiczne, zdrowotne, edukacyjne dziecka, a także inne jego indywidualne potrzeby,

g) sposób sprawowania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych opieki nad dzieckiem po jej przejęciu i adopcji (np. korzystanie z urlopu macierzyńskiego lub tacierzyńskiego),

h) wiek kandydatów na rodziców adopcyjnych,

i) czas oczekiwania kandydatów na rodziców adopcyjnych w ośrodku adopcyjnym.

81. Po dokonaniu doboru rodziny adopcyjnej do dziecka, następuje przedstawienie kandydatom na rodziców adopcyjnych informacji dotyczącej sytuacji prawnej, zdrowotnej, rodzinnej i rozwojowej dziecka, zawartej w Karcie Dziecka.

82. Kandydaci na rodziców adopcyjnych po zapoznaniu się z informacjami zawartymi w Karcie Dziecka mają czas na ocenę i podjęcie decyzji co do możliwości zaspokojenia indywidualnych potrzeb dziecka.

83. Kandydaci na rodziców adopcyjnych mają prawo do odmowy przyjęcia zaproponowanego im przez ośrodek doboru dziecka.

84. Komisja Kwalifikacyjna analizuje przyczyny odmowy przez kandydatów na rodziców adopcyjnych przyjęcia zaproponowanego im przez ośrodek adopcyjny

doboru dziecka i podejmuje decyzję o kontynuacji procedury adopcyjnej lub o cofnięciu kandydatom kwalifikacji na rodziców adopcyjnych.

85. Decyzję Komisji Kwalifikacyjnej o cofnięciu kandydatom kwalifikacji na rodziców adopcyjnych poprzedza ich wysłuchanie dotyczące przyczyn odmowy przyjęcia zaproponowanego przez ośrodek adopcyjny doboru dziecka.

86. Po podjęciu przez kandydatów na rodziców adopcyjnych decyzji o adopcji dziecka, ośrodek adopcyjny kontaktuje się z opiekunem prawnym/opiekunem faktycznym dziecka i informuje o pozyskaniu rodziny adopcyjnej dla dziecka, ustala termin i miejsce pierwszego kontaktu dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych.

87. Kandydaci na rodziców adopcyjnych mają prawo uzyskania od opiekuna prawnego/opiekuna faktycznego dziecka szczegółowych informacji na temat dziecka.

88. **Etap piąty** obejmuje kontakt przyszłej rodziny adopcyjnej z dzieckiem.

89. Jeżeli kandydaci na rodziców adopcyjnych podtrzymują decyzję o adopcji dziecka, mają prawo do pierwszego kontaktu z dzieckiem. Kontakt ten odbywa się w miejscu przyjaznym dla dziecka, zapewniającym dziecku poczucie bezpieczeństwa.

90. Pierwszy kontakt kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem odbywa się w obecności pracownika ośrodka adopcyjnego oraz osoby bliskiej dziecku. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka przy kolejnych kontaktach kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem może być obecny pracownik ośrodka adopcyjnego.

91. **Etap szósty** obejmuje:

    a) procedurę składania przez kandydatów na rodziców adopcyjnych do sądu wniosku o adopcję i wniosku o osobistą styczność z dzieckiem,

    b) kontakty kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem do czasu wydania przez sąd postanowienia o osobistej styczności z dzieckiem.

92. W przypadku pełnej akceptacji dziecka przez kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz nawiązaniu prawidłowych relacji między dzieckiem

a przyszłymi rodzicami, kandydaci na rodziców adopcyjnych składają wnioski o których mowa w pkt 91 lit. a.

93. Ośrodek adopcyjny udziela pomocy w przygotowaniu wniosków, o których mowa w pkt 91 lit. a, oraz załącza komplet aktualnych dokumentów zgodnych z przepisami prawa obowiązującymi przy adopcji.

94. Po złożeniu do sądu wniosków, o których mowa w pkt 91 lit. a, kandydaci na rodziców adopcyjnych kontaktują się z dzieckiem w miejscu jego pobytu w pieczy zastępczej do czasu wydania przez sąd postanowienia o osobistej styczności kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem.

95. Ośrodek adopcyjny, na żądanie sądu prowadzącego sprawę o adopcję dziecka, przesyła do sądu świadectwo ukończenia szkolenia, o którym mowa w pkt 58, opinię kwalifikacyjną o kandydatach do adopcji dziecka oraz opinię o kandydatach na rodziców adopcyjnych, o której mowa w art. 586 § 4 Kodeksu postępowania cywilnego.

96. **Etap siódmy** obejmuje przejęcie bezpośredniej opieki nad dzieckiem przez przyszłych rodziców adopcyjnych.

97. Przyszli rodzice przejmują bezpośrednią opiekę nad dzieckiem po wydaniu przez sąd postanowienia o osobistej styczności.

98. Osobista styczność przyszłych rodziców adopcyjnych z dzieckiem odbywa się w ich miejscu zamieszkania.

99. Pracownik ośrodka adopcyjnego monitoruje i osobiście nadzoruje przebieg styczności dziecka z przyszłymi rodzicami adopcyjnymi.

100. Przyszli rodzice adopcyjni zobowiązani są do utrzymywania stałego kontaktu z ośrodkiem adopcyjnym, który zakwalifikował dziecko do adopcji

lub z ośrodkiem, który zakwalifikował rodzinę, a także z opiekunem prawnym/opiekunem faktycznym dziecka, jeżeli nie narusza to dobra dziecka.

101. Ośrodek adopcyjny składa do sądu sprawozdanie z przebiegu osobistej styczności przyszłych rodziców adopcyjnych z dzieckiem.

102. Kandydaci na rodziców adopcyjnych mogą złożyć w ośrodku adopcyjnym oświadczenie o gotowości adopcji w przyszłości rodzeństwa adoptowanego przez nich dziecka oraz mogą zadeklarować wolę informowania ich w przyszłości przez ośrodek adopcyjny o możliwości adoptowania tego rodzeństwa (wzór oświadczenia – załącznik nr 9).

103. **Etap ósmy** obejmuje czynności po wydaniu przez sąd postanowienia o adopcji.

104. Po wydaniu przez sąd postanowienia o adopcji, ośrodek adopcyjny pozostaje do dyspozycji rodziców adopcyjnych oraz zachęca ich do korzystania ze wsparcia dowolnego ośrodka adopcyjnego.

105. Pomoc i wsparcie dla rodzin, które adoptowały dziecko polega na wykonywaniu zadań wskazanych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Może obejmować w szczególności:

a) prowadzanie warsztatów podnoszących umiejętności rodzicielskie,

b) prowadzenie grup wsparcia,

c) przygotowanie i udostępnienie informacji o placówkach i ośrodkach specjalistycznych prowadzących terapię, udzielających wsparcia dziecku i rodzinie.

106. Rodzina adopcyjna może utrzymywać kontakt z ważnymi dla dziecka w okresie przed adopcją osobami, jeżeli jest to zgodne z dobrem dziecka.

Kwalifikacja kandydatów na rodziców adopcyjnych

107. Po zakończeniu przez kandydatów na rodziców adopcyjnych szkolenia, o którym mowa w pkt 58, Komisja Kwalifikacyjna w oparciu o zgromadzone

dokumenty i materiał diagnostyczny, wydaje opinię kwalifikacyjną kandydatom lub odmawia udzielenia takiej kwalifikacji.

108. W opinii kwalifikacyjnej Komisja Kwalifikacyjna może określić przedział wiekowy dziecka, które w jej ocenie mogłoby być adoptowane przez kandydatów na rodziców adopcyjnych. W przypadku wyrażenia przez kandydatów na rodziców adopcyjnych woli adoptowania więcej niż jednego dziecka, Komisja powinna to uwzględnić w opinii.

109. Odmowa udzielenia kwalifikacji na rodziców adopcyjnych nie pozbawia kandydatów możliwości ponownego ubiegania się o kwalifikację w ośrodku adopcyjnym, o ile przyczyna negatywnej kwalifikacji ustała.

110. W przypadku powstania wątpliwości co do pozytywnej kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych, w szczególności zaistnienia nowych przesłanek i okoliczności, mogących mieć wpływ na proces adopcji, Komisja Kwalifikacyjna może do czasu prawomocnego zakończenia postępowania sądowego o adopcję, zweryfikować swoją decyzję i cofnąć wcześniej wydaną kandydatom na rodziców adopcyjnych kwalifikację.

111. Komisja Kwalifikacyjna, po upływie 3 lat od uzyskania przez kandydatów kwalifikacji na rodzinę adopcyjną, dokonuje aktualizacji udzielonej kandydatom kwalifikacji na rodzinę adopcyjną. Aktualizacji dokonuje się w szczególności na podstawie ponownego wywiadu w miejscu zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych, przedłożenia przez nich zaświadczeń o stanie zdrowia, dochodach oraz niekaralności.

112. Po upływie 5 lat od chwili wydania kwalifikacji na rodzinę adopcyjną, ponawia się procedurę kwalifikacyjną kandydatów na rodziców adopcyjnych, obejmującą: przedłożenie zaświadczeń o stanie zdrowia, dochodach, i niekaralności, ponowną diagnozę psychologiczną i pedagogiczną oraz wywiad adopcyjny w miejscu zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych.

113. W przypadku ubiegania się przez rodzinę adopcyjną o adopcję kolejnego dziecka, ośrodek adopcyjny przeprowadza ponownie aktualny wywiad adopcyjny. Ośrodek ponownie dokonuje diagnozy psychologiczno-pedagogicznej rodziny adopcyjnej, jeżeli od poprzedniej diagnozy upłynęło co najmniej 5 lat

lub wystąpiły okoliczności uzasadniające jej powtórzenie. Komisja Kwalifikacyjna może skierować kandydatów na rodziców adopcyjnych na szkolenie uzupełniające. Rodzina adopcyjna składa w ośrodku adopcyjnym aktualne dokumenty niezbędne w procedurze adopcyjnej, a Komisja Kwalifikacyjna dokonuje nowej kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych.

114. W przypadku realizacji adopcji wewnątrzrodzinnej, procedura adopcyjna obejmuje kandydata na rodzica adopcyjnego (krewny rodziców dziecka lub małżonek rodzica dziecka), jak również rodzica dziecka i dziecko. Rodzina zobowiązana jest do przygotowania dziecka do adopcji i omówienia z nim sytuacji rodzinnej.

115. Ośrodek adopcyjny, na wniosek kandydatów na rodziców adopcyjnych, wydaje im wyłącznie dokumenty złożone przez nich w trakcie procedury adopcyjnej.

Część 3

Nadzór ośrodka adopcyjnego nad przebiegiem osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych

116. Pierwszy kontakt kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem odbywa się w obecności pracownika ośrodka adopcyjnego. Przy kolejnych kontaktach kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem może być obecny pracownik ośrodka adopcyjnego, jeżeli wymaga tego dobro dziecka.

117. Ośrodek adopcyjny prowadzi osobisty nadzór nad stycznością dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych i sporządza notatki z jego przebiegu.

118. Ośrodek adopcyjny sporządza sprawozdanie z przebiegu styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych i przesyła je do sądu prowadzącego sprawę o adopcję.

Część 4

Warunki sporządzania wywiadu adopcyjnego

119. Pracownik ośrodka adopcyjnego osobiście przeprowadza wywiad adopcyjny w miejscu zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych, korzystając z kwestionariusza wywiadu adopcyjnego, zgodnego z załącznikiem nr 1 do rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 sierpnia 2015 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru karty dziecka, w tym metryki prowadzenia sprawy (Dz. U. poz. 1303).

120. W przypadku wcześniejszego przeprowadzenia wywiadu przez kuratora sądowego na zlecenie sądu w miejscu zamieszkania kandydatów na rodziców adopcyjnych, pracownik ośrodka adopcyjnego sporządzając wywiad adopcyjny może posiłkować się danymi uzyskanymi przez kuratora sądowego (znajdującymi się w aktach sprawy, w szczególności w zakresie warunków mieszkaniowych).

Część 5

Dokumentacja prowadzona przez ośrodki adopcyjne

Rejestry i regulaminy

121. Ośrodek adopcyjny prowadzi w szczególności następujące rejestry:

a) Rejestr Dzieci Zgłoszonych do Adopcji (wzór Rejestru – załącznik nr 10);

b) Rejestr Kandydatów na Rodziców Adopcyjnych, o którym mowa w pkt 62 (wzór Rejestru – załącznik nr 11);

c) Rejestr Świadectw ukończenia szkolenia kandydatów na rodziców adopcyjnych (wzór Rejestru – załącznik nr 12);

d) Rejestr Wsparcia i Pomocy psychologicznej, pedagogicznej i z zakresu prawa rodzinnego udzielonej przez ośrodek adopcyjny (wzór Rejestru – załącznik nr 13).

122. Ośrodek adopcyjny posiada Regulamin Komisji Kwalifikacyjnej Ośrodka Adopcyjnego (wzór Regulaminu – załącznik nr 14).

123. Ośrodek adopcyjny prowadzący WBD posiada Regulamin Wojewódzkiego Banku Danych (wzór Regulaminu – załącznik nr 15).

124. Ośrodek adopcyjny prowadzący CBD posiada Regulamin Centralnego Banku Danych (wzór Regulaminu – załącznik nr 16).

125. Ośrodek adopcyjny może prowadzić także inne wewnętrzne rejestry i regulaminy.

Część 6

Kadra, wyposażenie i warunki lokalowe ośrodka adopcyjnego

126. Ośrodek adopcyjny zabezpiecza realizację zadań i ciągłość pracy ośrodka, a także gwarantuje specjalistyczną pomoc w procedurze adopcyjnej i postadopcyjnej.

127. Ośrodek adopcyjny posiada narzędzia diagnostyczne do badania dzieci i dorosłych, sprzęt komputerowy, biurowy, audio-wizualny i inny niezbędny do realizacji powierzonych mu zadań.

128. Ośrodek adopcyjny umożliwia udział pracowników ośrodka w szkoleniach, konferencjach, seminariach i innych spotkaniach dotyczących tematyki adopcji i pieczy zastępczej, podnoszących kompetencje i kwalifikacje pracowników.

129. Ośrodek adopcyjny zapewnia odpowiednie do realizacji zadań warunki lokalowe, w tym między innymi: gabinet psychologiczny – pedagogiczny, salę szkoleń, pokój do diagnozy dzieci i do kontaktu dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych (w miarę możliwości z lustrem weneckim), pomieszczenie biurowe oraz zaplecze socjalne.

* Pełna treść dokumentu wraz z załącznikami dostępna jest pod adresem: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_realizacji_zadan_osrodkow_adopcyjnych.pdf

Załącznik nr 15 Zalecenia Rzecznika Praw Dziecka w zakresie skutecznego usamodzielniania dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach oraz opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży

Analiza prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw wskazuje, że nie wszystkie placówki właściwie rozumieją dobro umieszczonych tam dzieci. Błędnie rozumiana istota pracy wychowawczej polega na adaptowaniu ich i przystosowywaniu do życia w placówce, gdzie za „wychowawczy" sukces uznaje się poprawne i zgodne z regulaminem funkcjonowanie małoletnich na terenie tej instytucji. Ten podstawowy błąd rozumowania skutkuje następstwami uniemożliwiającymi poprawną realizację zadań, do których te miejsca zostały powołane. Przykładem takich działań wychowawczych może być bezrefleksyjne i – niestety – dość powszechne stosowanie jako podstawowego „pedagogicznego" narzędzia systemu kar i nagród regulaminowych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że rozwiązanie to posiada rodowód dziewiętnastowieczny i zostało zaczerpnięte z systemu więziennego. Owo „siłowe" adaptowanie i przystosowywanie do sztywnych reguł regulaminowych obowiązujących w wielu placówkach, połączone z niedostatecznym rozwijaniem społecznych kontaktów zewnętrznych, niesie ze sobą dwojakie konsekwencje: uczy dzieci konformizmu w ramach tzw. „fałszywej socjalizacji instytucjonalnej" oraz pozbawia ich umiejętności i kompetencji funkcjonowania po opuszczeniu placówki w środowisku otwartym. Czyni więc z nich niejednokrotnie podopiecznych kolejnych instytucji pomocowych, do których trafiają po opuszczeniu placówki.

Dzieci wychowujące się w tak funkcjonujących placówkach nabywają parametry tożsamościowe, które można określić jako „tożsamość wychowanka instytucji". W związku z tym nie potrafią w dorosłym życiu, po opuszczeniu placówki, funkcjonować w powszechnie akceptowanych rolach życiowych i społecznych, gdyż w trakcie instytucjonalnego pobytu nie są przygotowywani do pełnienia tych ról (roli chłopca lub dziewczyny, kolegi lub koleżanki, ucznia lub uczennicy, młodego mężczyzny lub młodej kobiety, a w przyszłości – męża lub żony, ojca lub matki, pracownika, młodego obywatela itp.).

Tymczasem podstawową misją i główną rolą placówek powinno być przygotowanie dzieci do samodzielnego, kreatywnego i odpowiedzialnego życia w środowisku pozainstytucjonalnym (rodzinnym, zawodowym, społecznym). Temu celowi powinna być podporządkowana infrastruktura placówki, jej system organizacyjny oraz stosowane metody pracy.

Sposobem uzyskania takiego efektu jest wprowadzenie instytucjonalnej filozofii ukierunkowanej na proces permanentnego usamodzielniania się wychowanka od momentu przekroczenia progu placówki, poprzez rozwój jego potencjałów (talentów, predyspozycji, uzdolnień, zainteresowań, umiejętności, kompetencji itp.), w miejsce dotychczasowego procesu wielozakresowego opiekowania się nim i regulaminowego „sterowania" jego zachowaniem.

Działania związane z procesem usamodzielniania dzieci wychowujących się w różnych typach placówek powinny być ukierunkowane na wszechstronne diagnozowanie ich „mocnych stron", a więc potencjałów rozwojowych. Dopiero na tej bazie istnieje możliwość uzyskania praktycznego sukcesu wychowawczego. Tak rozumianemu podłożu dalszej pracy wychowawczej powinny być podporządkowane wszelkie działania pedagogiczne i opiekuńcze. Wymaga to z jednej strony daleko idącego otworzenia się placówek na środowisko pozainstytucjonalne, z drugiej zaś zmiany formuły pracy metodycznej, której istotą powinno być dążenie do wspierania rozwoju poznawczego i społecznego wychowanków poprzez wdrażanie ich w pozainstytucjonalne kontakty społeczne dostarczające pozytywnych „sytuacji uczących" w środowisku otwartym.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka potrzeba wprowadzenia w życie nowoczesnej i adekwatnej do potrzeb społecznych, a także zgodnej ze współczesnymi koncepcjami pedagogicznymi *misji* (zasad i standardów) placówek w zakresie usamodzielniania podopiecznych wynika nie tylko z niezadawalającego stanu funkcjonowania wielu z nich, ale przede wszystkim jest wyrazem odpowiedzialności „świata dorosłych" za „świat dzieci i młodzieży" oraz niezbywalnej, ciążącej na dorosłych, powinności wszechstronnej poprawy kondycji społecznej, kulturowej i moralnej młodego pokolenia Polaków.

Ważnym argumentem za wprowadzeniem zmian w tym zakresie powinny być również zauważalne wyraźne dysproporcje i różnice natury infrastrukturalnej, organizacyjnej i metodycznej między poszczególnymi placówkami. Dlatego też istnieje pilna potrzeba określenia zarówno nowoczesnej roli placówek właściwe realizujących swoje zadania, jak i podstawowych standardów w zakresie usamodzielniania wychowanków, tak aby zaistniał wzorzec adekwatny do oczekiwań i potrzeb współczesnego społeczeństwa, zgodny z założeniami nauk pedagogicznych.

I

ZALECENIA DLA POWIATÓW, JAKO JEDNOSTEK REALIZUJĄCYCH ZADANIA W ZAKRESIE USAMODZIELNIANIANIA WYCHOWANKÓW RÓŻNEGO TYPU PLACÓWEK, WYNIKAJĄCE Z USTAWY O POMOCY SPOŁECZNEJ I USTAWY O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE PIECZY ZASTĘPCZEJ

1. Stworzenie lokalnego systemu wsparcia dla usamodzielnianych wychowanków (np. tworzenie powiatowych biur usamodzielniania, koordynujących pomoc dla usamodzielniających się wychowanków);
2. Organizowanie szkoleń o roli opiekuna w procesie usamodzielniania (w tym jego obowiązków i odpowiedzialności);
3. Systematyczne podnoszenie kompetencji opiekunów usamodzielnienia (w tym superwizja).
4. Profesjonalizacja usługi – profesjonalni opiekunowie usamodzielnienia w powiatowym „Systemie usamodzielnień". Weryfikacja kandydatów na opiekunów przez koordynatora programu usamodzielnienia i zespół ds. okresowej sytuacji dziecka (jeśli dotyczy to wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej).
5. Określenie dla opiekuna usamodzielnienia maksymalnej liczby podopiecznych (3 osoby).
6. Objęcie placówek ofertą działań ze strony innych instytucji lokalnych, np. Powiatowego Urzędu Pracy (informującego placówkę o ofertach pracy, stażach, szkoleniach, pracach sezonowych, z których mógłby skorzystać usamodzielniający się wychowanek), Wydziału Spraw Lokalowych (współdziałającego ze spółdzielniami mieszkaniowymi w poszukiwaniu mieszkań dla usamodzielniających się wychowanków).
7. Stworzenie systemu mentoringu (wolontariatu dorosłych) dla usamodzielniającej się młodzieży.

II

ZALECENIA DLA PLACÓWEK REALIZUJĄCYCH PROCES USAMODZIELNIANIA SIĘ WYCHOWANKÓW

1. Badanie potrzeb dziecka (w tym wysłuchanie jego opinii w tym zakresie).
2. Prowadzenie rejestru potencjałów wychowanka, które należy rozwijać, diagnozować i uwzględniać w procesie usamodzielniania:
   a. umiejętności psychologiczne,
   b. sprawność i predyspozycje fizyczne (w tym potrzeba kształtowania u siebie prozdrowotnego stylu życia),
   c. predyspozycje intelektualne,
   d. umiejętności społeczne,

e. umiejętności w sferze kultury,
f. umiejętności w sferze zadaniowo-zawodowej,
g. umiejętności samoobsługowe.

3. Obligatoryjne opracowywanie Programu usamodzielnienia przy udziale podopiecznego, opiekuna usamodzielnienia i wychowawcy w celu dokładnego ukierunkowania go na potrzeby i potencjał wychowanka. Program powinien uwzględniać plan podejmowanych działań, w tym wskazanie dziecku, jakiej pomocy i skąd może jej oczekiwać (od jakich osób, instytucji);

4. Szkolenia z zakresu wspierania młodzieży w procesie usamodzielniania się, umożliwienie rozwoju osobistego, superwizji. Wsparcie metodyczne i psychologiczne dla wychowawców usamodzielniających się dzieci;

5. Obligatoryjne przekazanie Programu usamodzielnienia nowemu opiekunowi usamodzielnienia w przypadku jego zmiany;

6. Zobligowanie opiekuna usamodzielnienia do złożenia wniosku o przydział mieszkania - jeśli zachodzi taka potrzeba - zanim dziecko ukończy 18 lat. Obligatoryjne wskazanie w obowiązującym prawie terminu otrzymania mieszkania;

7. Obligatoryjne przeprowadzenie warsztatów dla młodzieży z zakresu ich praw oraz kształtowania kompetencji społecznych i zawodowych;

8. Uwzględnienie w organizacji czasu pracy wychowawcy zadań związanych z usamodzielnianiem wychowanków;

9. Zintensyfikowanie pracy z podopiecznym najpóźniej na rok przed opuszczeniem przez niego placówki.

10. Wprowadzenie zmian organizacyjnych w lokalnych procedurach usamodzielniania wychowanków, umożliwiających udzielenie właściwego wsparcia usamodzielniającym się młodocianym matkom.

Załącznik nr 16 Zagrożenie prawa do bezpieczeństwa i praw podstawowych dzieci w drodze

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

ZAGROŻENIE PRAWA DO BEZPIECZEŃSTWA I PRAW PODSTAWOWYCH DZIECI W DRODZE

WEZWANIE SKIEROWANE DO UE I PAŃSTW EUROPEJSKICH DO ZASTOSOWANIA PODEJŚCIA OPARTEGO NA PRAWACH DZIECKA W PROCEDURACH PRZYJMOWANIA MIGRUJĄCYCH DZIECI

Badanie zostało przeprowadzone przez Grupę Roboczą ds. Dzieci w Drodze, działającą w imieniu Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (ENOC).

Członkowie Grupy Roboczej: Holandia (przewodnictwo), Szwecja, Flandria, Region Waloński (Walonia), Chorwacja, Anglia, Grecja, Włochy, Malta, Polska, Katalonia.

Raport został sporządzony przez

Marka Dullaerta, Rzecznika Praw Dziecka w Holandii, Przewodniczącego ENOC.
Fredrika Malberga, Rzecznika Praw Dziecka w Szwecji.

Autorzy:
Karin Fagerholm, Szwecja.
Rhea Verheul, Holandia.

Amsterdam/Sztokholm, 2016 r.

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE **1**

WPROWADZENIE **5**

1. JEDNA TRZECIA OSÓB UBIEGAJĄCYCH SIĘ O AZYL W EUROPIE TO DZIECI **8**

1.1 UCHODŹCY NA ŚWIECIE 8
1.2 OFICJALNE DANE Z EUROSTATU DOTYCZĄCE PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UE 8
1.3 INFORMACJE Z POZOSTAŁYCH ŹRÓDEŁ 10

2. SYTUACJA DZIECI W DRODZE **12**

2.1 ZAGROŻENIA DLA DZIECI PODRÓŻUJĄCYCH DO EUROPY I W JEJ GRANICACH 13
2.2 NIEBEZPIECZEŃSTWA, OBAWY I DOSTĘP DO PRAW W KRAJACH PRZEZNACZENIA 18
2.3 EUROPA NIE POTRAFI OCHRONIĆ DZIECI W DRODZE ANI IM POMÓC 28

3. USTAWODAWSTWO I REAKCJA EUROPY **29**

3.1 AZYL W UE I POLITYKI MIGRACYJNE UE 30
3.2. EUROPEJSKA ODPOWIEDŹ NA WZMOŻONY NAPŁYW MIGRANTÓW 32
3.3 DZIAŁANIA RZĄDÓW PAŃSTW EUROPEJSKICH - WYCISKANIE DO OSTATNIEJ KROPLI KRWI 35

4. WNIOSKI I ZALECENIA **39**

4.1 WNIOSKI 39
4.2 WEZWANIE DO DZIAŁANIA 40
4.3 ZALECENIA 41

BIBLIOGRAFIA **44**

ZAŁĄCZNIK 1 FORMULARZ SPRAWOZDANIA Z SYTUACJI DZIECI W DRODZE **49**

ZAŁĄCZNIK 2. RAMY PRAWNE: MIGRACJA, OCHRONA MIĘDZYNARODOWA I PRAWA DZIECI **54**

KLUCZOWE MIĘDZYNARODOWE I EUROPEJSKIE AKTY PRAWNE W DZIEDZINIE PRAW CZŁOWIEKA DOTYCZĄCE DZIECI 54

ZAŁĄCZNIK 3. PODSUMOWANIE DZIAŁAŃ EUROPY DOTYCZĄCYCH UCHODŹCÓW **66**

STRESZCZENIE

Według Trybunału Praw Człowieka (UNCHR) ponad 60 milionów ludzi na całym świecie to uchodźcy. Połowa z nich to dzieci. Dzieci te stanowią grupę szczególnie narażoną na niebezpieczeństwo przemocy, wykorzystywania, niegodziwego traktowania, traumy a nawet na śmierć. Potrzebują specjalnych środków ochrony, czyli tego, co uzgodniły wszystkie Państwa Europejskie ratyfikując Konwencję ONZ o Prawach Dziecka (KOPD).

W 2015 roku liczba dzieci przybywających do Europy w poszukiwaniu ochrony międzynarodowej gwałtownie wzrosła - w 2014 roku 144 550 dzieci ubiegało się o azyl w państwach członkowskich UE, a w roku 2015 - choć wciąż brak kompletnych danych statystycznych od Eurostat - co najmniej 337 000 dzieci zostało zarejestrowanych jako osoby starające się o azyl, co stanowi 29% wszystkich osób ubiegających się o azyl. Najwyższy wzrost rozpoczął się w czerwcu 2015, kiedy uchodźcy zmienili swą przyjętą, nieregularną trasę do Europy biegnącą pomiędzy Afryką Północną a Włochami na trasę prowadzącą z Turcji do Grecji. Według UNCHR, 16% wszystkich migrantów, którzy przepłynęli Morze Śródziemne to dzieci, a w grudniu liczba dzieci przybyłych do Europy wzrosła do 35%.

Podróżujące dzieci napotykają wiele niebezpieczeństw i problemów, a w sytuacji, gdy Europa ewidentnie nie potrafi poradzić sobie z napływem migrantów w sposób koncentrujący się na potrzebach dzieci, zagrożenia te stają się jeszcze poważniejsze. Europejscy Rzecznicy Praw Dziecka (ENOC) postanowili więc opracować niniejszy raport by stworzyć przegląd aktualnych zagrożeń dla dzieci w drodze na terenie Europy oraz zbadać, w jakim zakresie mogą one korzystać ze swych praw, podróżując zarówno do Europy jak i w jej granicach oraz po przybyciu do kraju przeznaczenia.

Ze względu na brak możliwości legalnego przekroczenia granic UE w celu ubiegania się o azyl prawie wszystkie dzieci wykorzystują "dzikie" trasy prowadzące do Europy, w czym pomagają im przemytnicy. Niektóre z nich przybywają drogą lądową z Państw Europy Wschodniej do sąsiadujących Państw UE, lecz większość z nich przepływa przez Morze Śródziemne na małych łodziach, głównie z Turcji do Grecji, lecz także z Północnej Afryki do Włoch.

Podróż drogą morską jest niebezpieczna dla dzieci - ok. 30% migrantów, którzy utonęli, to dzieci. W zimie dzieci przybywają przemoczone i wyziębione, wiele z nich cierpi na hipotermię, co prowadzi do niezliczonych chorób, także zapalenia płuc. Wolontariusze pracujący na wybrzeżach Grecji donoszą o przypadkach zgonów dzieci z powodu hipotermii po przybyciu na ląd. Najbardziej zagrożone są niemowlęta i małe dzieci.

Na trasie przez Europę dzieci napotykają wiele innych niebezpieczeństw - niektóre z nich zostają oddzielone od rodziców, głównie z powodu chaosu podczas kontroli granicznych, niektórym grozi wykorzystywanie seksualne czy przemoc w różnego rodzaju ośrodkach dla uchodźców. Ośrodki transferowe i przyjmujące uchodźców na trasie przez Bałkany Zachodnie mają niski standard, brakuje w nich podstawowych środków santiarnych i nie są dostosowane do warunków zimowych. Dzieci bez opieki są szczególnie narażone i

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

mogą bardzo łatwo stać się ofiarą wykorzystywania seksualnego lub zostać sprzedane. Wiele dzieci bez opieki nie chce ujawnić władzom, że są jeszcze dziećmi, bo boją się, że po umieszczeniu w zamkniętym ośrodku nie będą mogły kontynuować swej podróży do Europy Północnej. Wiele dzieci, zarówno tych bez opieki jak i tych podróżujących z rodzicami jest wyłudzanych przez przemytników, także pod groźbą wymierzoną w członków rodziny przebywających wciąż w kraju pochodzenia lub w obozach dla uchodźców. Ponieważ państwa na Bałkanach Wschodnich zamykają swe granice dla narodowości innych niże Syryjczycy, Afgańczycy czy Irakijczycy, dzieci pozostają bez opieki w Grecji i próbują znaleźć alternatywne drogi do Europy Północnej.

Niestety zagrożenia te nie kończą się wraz z przybyciem do kraju przeznaczenia. Niektóre z państw nie mają systemu opieki prawnej dla dzieci bez opieki, co pozbawia je ochrony ze strony dorosłych. W innych państwach proces przyznania takiej opieki trwa zbyt długo. W różnych państwach zgłaszane są przypadki aktów przemocy ze strony rodzimych mieszkańców wobec dzieci uchodźców, lecz także aktów przemocy wśród dzieci uchodźców. Mała liczba przybywających dziewcząt sprawia, że stają się one szczególnie zagrożoną grupą. Wiele państw donosi także o zaginięciach dzieci z ośrodków przyjmujących uchodźców, lub o handlu dziećmi lub ich wykorzystywaniu. Wiele państw pozwala na umieszczanie dzieci w ośrodkach zamkniętych, w niektórych przypadkach nawet do kilku miesięcy, w placówkach, które raczej nie są dla dzieci przyjazne.

Innym problemem dla dzieci w kraju przeznaczenia jest sytuacja mieszkaniowa, która w wielu krajach pogorszyła się ze względu na napływ uchodźców w 2015 roku. Po przybyciu dzieci umieszczane są w schroniskach o charakterze tymczasowym (pogotowia), w których pobyt ma docelowo trwać nie więcej niż kilka dni. Jednak w wielu państwach dzieci zostają w takich placówkach przez całe tygodnie a nawet miesiące, pozbawione możliwości nauki, jakiejkolwiek formy prywatności czy korzystania z zajęć rekreacyjnych. Prawie wszystkie państwa zabezpieczają podstawowe potrzeby takie jak odpowiednia żywność i ubranie. Jednak podczas gdy opieka nad zdrowiem fizycznym jest zapewniona, dużo rzadziej dzieci otrzymują pomoc psychologiczną, choć jej potrzebują.

Nie są też odpowiednio zabezpieczone prawo do informacji i prawo do bycia wysłuchanym. Prawa te są istotne w kontekście realizowania praktycznie każdego innego prawa, z jakiego dziecko będące w drodze powinno móc korzystać. Dziecko pozostawione samo sobie i poruszające się niczym we mgle, nie wiedzące, co z nim będzie, nie będzie w stanie poradzić sobie z sytuacją ani dokonywać świadomych wyborów. Równie ważne jest, by dorośli z otoczenia dziecka słuchali, co ono ma do powiedzenia, co może uchronić dziecko przed zaginięciem i zniknięciem z systemu. Zabezpieczenie tych praw jest więc kluczowe dla ochrony dzieci w drodze i pomocy im udzielanej.

Analiza odpowiedzi europejskiej na rosnący napływ migrantów pokazuje, że Europa nie potrafi poradzić sobie z tymi problemami. Podczas gdy najwięcej uwagi w polityce UE a także poszczególnych państw poświęca się kontroli granicznej i innym środkom

ograniczającym napływ ludności, nie podejmowane są żadne działania by chronić dzieci. Europejski Program w Zakresie Migracji, wytyczne stosowane przez instytucje UE i Państwa Członkowskie w zarządzaniu napływem ludności, wymienia tylko jedno działanie dotyczące dzieci, umieszczone w tekście jako przypis. Niepokojące są także, patrząc z perspektywy praw dziecka, działania podejmowane przez niektóre państwa, zwłaszcza wprowadzane ograniczenia dla ponownego łączenia się rodzin, ogłoszone przez wiele państw.

Mimo, że główne akty prawne w azylu europejskim i w systemie migracyjnym uwzględniają odniesienia do ETPC i regulacji dotyczących dzieci, prawa dzieci, a w szczególności najlepiej pojęty interes dziecka, nie są realizowane. Niektóre dzieci są prawie niewidoczne w politykach UE, jak np. dzieci przybywające z rodzinami, dzieci nie starające się o azyl i dzieci bezpaństwowe.

Aby zagwarantować dzieciom w drodze, że ich sprawy i niebezpieczeństwa, które napotykają, zostaną włączone do Agendy Europejskiej i że zostaną podjęte konkretne działania w celu zabezpieczenia ich praw, ENOC wzywa Komisję Europejską do opracowania **wszechstronnego planu działania UE dla wszystkich migrujących dzieci.**

UE i Państwa Członkowskie powinny zrealizować co następuje:

1. Dzieci i ich sprawy uznać za najważniejsze w unijnym programie relokacji
We wrześniu 2015 podjęto decyzję, że 160 000 osób będzie przeniesionych do innego państwa członkowskiego. Ponieważ w grupach najbardziej narażonych na niebezpieczeństwo są dzieci, ich sprawy w tym programie relokacji powinny być na pierwszym miejscu.

2. Lepiej wykorzystać możliwości legalnego przekroczenia granic UE
Oznacza to między innymi np. zwiększenie możliwości ponownego połączenia się rodziny, podwyższenie limitów przesiedleńczych oraz liczby wydawanych wiz humanitarnych.

3. Podejście oparte na prawach dziecka w pomocy humanitarnej
Warunki udzielenia pomocy finansowej państwom trzecim powinny być wyznaczone w perspektywie praw dziecka, takich jak zapewnienie prawa do edukacji i wdrożenie systemów ochrony praw dzieci. Dotyczy to w szczególności pomocy udzielonej przez UE Turcji zgodnie z planem działania uzgodnionym 15 października i 29 listopada 2015 roku.

4. Wyznaczyć standardy dla punktów przyjęcia i transferu osób
Ośrodki przyjmujące i tymczasowe dla uchodźców należy niezwłocznie dostosować do warunków zimowych. Następnie UE i Rada Europejska powinna opracować minimum standardów dla schronisk i ośrodków dla uchodźców oraz zagwarantować pomoc państwom członkowskim i państwom spoza UE w spełnieniu tych standardów. Standardy te obejmują zapewnienie ogrzewania, ciepłej wody, ciepłej odzieży, żywności oraz pomocy praktycznej i medycznej świadczonej przez wykwalifikowanych pracowników.

Należy zapewnić dzieciom przebywanie w pomieszczeniach dostosowanych do ich potrzeb jak również wprowadzić protokoły udzielenia dziecku zabezpieczenia. Takimi standardami powinny kierować się punkty Hotspot, które będą utworzone we Włoszech i w Grecji.

5. System zbierania wszechstronnych danych

Aby poprawić sytuację dzieci w drodze, ważne jest kompleksowe zbieranie danych i przekazywanie ich na poziomie europejskim. Dane należy skategoryzować pod względem wieku, płci i państwa pochodzenia, a także uwidocznić kategorię dzieci bez opieki.

Marc Dullaert,
Przewodniczący ENOC, Rzecznik
Praw Dziecka w Holandii

Fredrik Malmberg,
Rzecznik Praw Dziecka w Szwecji.

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

WPROWADZENIE

Ze względu na trwające konflikty zbrojne, wojny domowe i represje w kilu państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Wschodniej, liczba osób poszukujących ochrony międzynarodowej w Europie w ostatnich latach dramatycznie wzrosła. Wśród tych osób jest wiele dzieci. Prawa dzieci - uchodźców, i ogólnie dzieci podróżujących, zawsze były najbardziej zagrożone. Rosnąca liczba uchodźców napływających do Europy pogorszyła jeszcze ich sytuację, ponieważ służby wielu państw są mocno przeciążone.

Nie ma wątpliwości, że napływ do Europy osób starających się o azyl pozostanie na wysokim poziomie także w nadchodzącym roku. Wielu Syryjczyków zdaje sobie sprawę, że wojna w Syrii nie zakończy się szybko. Niestabilność sytuacji w Afganistanie i Iraku pogłębiła się. Syryjczycy, którzy poszukiwali schronienia w państwach sąsiadujących, jadą teraz dalej, ponieważ nie mają możliwości znalezienia pracy, zdobycia wykształcenia i zbudowania własnej przyszłości. Chłopcy narodowości afgańskiej przebywający w Iraku są wysyłani do walki w Syrii przez Irańskie władze.[1] Sytuacja jest niestabilna także w wielu państwach Afryki Wschodniej i Rogu Afryki.[2] Mimo, że większość dzieci - uchodźców poszukuje schronienia na innych obszarach swego własnego kraju lub państw trzecich w regionie, liczba imigrantów w Europie pozostanie wysoka w porównaniu do lat poprzednich.

Celem członków ENOC, jako niezależnych rzeczników praw dzieci, jest ochrona podstawowych praw dzieci w Europie. Dzieci w drodze są przede wszystkim dziećmi. Każde Państwo Europejskie ratyfikowało Konwencję ONZ o Prawach Dziecka (KOPD) i podjęło tym samym zobowiązanie do ochrony praw wszystkich dzieci przebywających na ich terytoriach, bez względu na ich narodowość czy status prawny. Konwencja określa podstawowe prawa dla wszystkich dzieci na terytorium państwa sygnatariusza, i wszystkie te prawa dotyczą także dzieci w drodze. We wszystkich działaniach i decyzjach dotyczących dzieci należy kierować się czterema głównymi zasadami[3] Konwencji. ETPC wydało także specjalne przepisy dotyczące tej grupy dzieci: Artykuł 22 zabezpiecza prawa dzieci ubiegających się o status uchodźcy lub za takich uważanych; Artykuł 10 stwierdza, że Państwa-Strony powinny rozważać wnioski o ponowne połączenie się rodziny z podejściem pozytywnym, humanitarnym i szybko, gdy dziecko jest oddzielone od swych rodziców; Artykuł 37 stwierdza, że pozbawienie dziecka wolności może być zastosowane jako środek ostateczny i na najkrótszy możliwy okres czasu.

W przypadku dzieci bez opieki i oddzielonych, szczególne znaczenie mają także Artykuły 19 i 20, gwarantujące, że dziecko oddzielone od swych rodziców otrzyma specjalną pomoc (Artykuł 20) i, będąc pod taką opieką, jest chronione przed przemocą i niegodziwym traktowaniem (Artykuł 19). Artykuł 35 chroniący dzieci przed nielegalnym handlem, jak również Protokół Fakultatywny nr 2 do KOPD dotyczący handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, mają także szerokie zastosowanie wobec

1 W oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z ETPC.
2 UNHCR Subregional operations profile – East and Horn of Africa
3 Artykuł 2 - brak dyskryminacji; Artykuł 3 - najlepszy interes dziecka; Artykuł 6 - prawo dziecka do przeżycia i rozwoju; oraz Artykuł 12 - prawo dziecka do bycia wysłuchanym

dzieci w drodze. Komitet Praw Dziecka opublikował Komentarz Ogólny dotyczący dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny[4], opisujący w jaki sposób prawa tych dzieci powinny być zabezpieczone przez Państwa Strony, w tym sprawy związane z ponownym połączeniem się rodziny, oceną wieku dziecka i pozbawieniem dziecka wolności. Inne Komentarze Ogólne dotyczące w szczególności dzieci w drodze to: Komentarz Ogólny do prawa do bycia wysłuchanym[5] oraz Komentarz dotyczący oceny najlepszego interesu dziecka[6].

Jak już ENOC przestrzegała w 2013 roku w swym oficjalnie ogłoszonym stanowisku, Państwa Europejskie nie potrafią spełnić tych zobowiązań.[7] Dzieci będące w drodze doświadczają przemocy, są sprzedawane, cierpią traumę, umierają, a znaczna większość z nich nie może w pełni korzystać ze swych praw. Celem wydanych stanowisk było między innymi przedstawienie zaleceń dotyczących przyjmowania dzieci do ośrodków w sposób dla nich przyjazny, przeszkolenia personelu zajmującego się dziećmi, oceny wieku w najkorzystniejszy dla dziecka sposób, niezależnych opiekunów dla dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny oraz konieczności zastosowania środków alternatywnych do aresztu. Co najważniejsze w stanowisku podkreśla się, że najlepszy interes dziecka w drodze powinien być na pierwszym miejscu we wszystkich działaniach i decyzjach dotyczących dzieci. W kolejnym stanowisku członkowie ENOC zaapelowali do wspólnoty europejskiej i międzynarodowej o pomoc dla dzieci syryjskich w obozach dla uchodźców niezbędną by uniknąć humanitarnej katastrofy.[8]

Dwa lata później, mimo licznych starań rządów państw i instytucji europejskich i międzynarodowych, sytuacja tych dzieci jest nadal krytyczna. Z tego powodu ENOC powołała grupę roboczą "Dzieci w Drodze" na swym 19. Zgromadzeniu Ogólnym w Hadze we wrześniu 2015 r.[9] Grupa robocza monitoruje przestrzeganie praw dzieci podróżujących po Europie, działając w imieniu 41 europejskich rzeczników praw dziecka, będących członkami ENOC. Grupa ta składa się z członków ENOC z następujących państw lub regionów: Holandia (przewodnictwo), Szwecja, Flandria, Region Waloński (Walonia), Chorwacja, Anglia, Grecja, Włochy, Malta, Polska, Katalonia. Grupa przeprowadziła badania mające na celu rozpoznanie największych zagrożeń i problemów związanych z dostępem podróżujących dzieci do ich praw. Niniejszy raport stanowi pierwszy owoc tego wspólnego badania. Raport skupia się na sytuacji dwóch grup dzieci poszukujących międzynarodowej ochrony w Europie: tych, które wciąż podróżują do i po Europie oraz tych, które dopiero co dotarły do swego miejsca przeznaczenia. Wiele zagrożeń dotyczy także innych grup dzieci w drodze, takich jak migranci ze względu na ubóstwo czy dzieci, którym przyznano ochronę międzynarodową lub jej odmówiono. Przy okazji wspomniane zostaną kwestie mające szczególnie znaczenie dla tych grup dzieci,

4 Komentarz Ogólny nr 6 - Postępowanie z dziećmi bez opieki lub oddzielonymi od rodziny poza ich krajem pochodzenia (2005 r.)
5 Komentarz Ogólny nr 12 do prawa dziecka do bycia wysłuchanym (1009 r.)
6 Komentarz ogólny nr 14 do prawa dziecka do najlepszego zabezpieczenia jego interesów i traktowania ich w sposób priorytetowy (2013 r.)
7 Stanowisko ENOC w sprawie "dzieci w drodze" 2013.
8 ENOC, Wspólne Stanowisko w sprawie "Pilnej pomocy dla syryjskich dzeci w obozach dla uchodźców niezbędnej by uniknąć humanitarnej katastrofy", 2013.
9 Stanowisko ENOC w sprawie "dzieci w drodze", 2015.

choć dogłębna analiza ich szczególnej sytuacji pozostaje poza przedmiotem zainteresowania niniejszego raportu.

Niniejszy raport został przygotowany przez biura Rzeczników Holandii (Przewodniczącego) i Szwecji. Aby zidentyfikować zagrożenia, które napotykają dzieci podczas podróży do i z Europy w poszukiwaniu ochrony międzynarodowej lub uciekające przed ubóstwem, zbieraliśmy informacje głównie poprzez przeprowadzanie wywiadów z urzędnikami i doradcami instytucji i organizacji, w tym Komisji Europejskiej, innych instytucji UE, Rady Europy, IOM, OHCHR, UNICEF, UNHCR, ICRC, Save the Children, SOS Children's Villages International i Terre des Hommes jak również członkami Parlamentu Europejskiego. Członkowie ENOC odwiedzili także ośrodki transferowe w Byłej Jugosławiańskiej Republice Macedonii.

Członkowie grupy roboczej ENOC ds. dzieci w drodze oraz rzecznicy praw dziecka Łotwy, Litwy i Estonii przeprowadzili badania nad sytuacją dzieci w swych państwach i regionach. Biuro rzecznika holenderskiego przygotowało formularz badania, tak by ujednolicić i usprawnić to zadanie. Formularz ten stanowi Załącznik nr 1 do niniejszego raportu. Formularz zawiera pytania dotyczące kwestii bezpieczeństwa i realizowania wszystkich najważniejszych praw dzieci, takich jak dostęp do opieki zdrowotnej i edukacji, prawo do informacji i prawo do bycia wysłuchanym.

Zarys raportu

Pierwszy rozdział przedstawia przegląd najważniejszych faktów i danych liczbowych dotyczących dzieci w drodze w Europie w latach 2014 i 2015. Rozdział 2 wymienia niebezpieczeństwa, które dzieci napotykają będąc na trasie podróży oraz zakres w jakim dzieci te mogą korzystać ze swych praw w miejscach (krajach) przeznaczenia. Rozdział 3 opisuje odpowiedź Unii Europejskiej i Państw Europejskich na duży napływ migrantów. Wreszcie, rozdział 4 wymienia wnioski i zalecenia dla instytucji europejskich i międzynarodowych jak również państw należących do Rady Europy.

1. JEDNA TRZECIA OSÓB STARAJĄCYCH SIĘ O AZYL W EUROPIE TO DZIECI

Streszczenie rozdziału

- Brak jest miarodajnych danych dotyczących liczby migrantów przekraczających granice Europy. Szczególnie martwi brak wiarygodnych informacji na temat dzieci bez opieki oraz skategoryzowanych danych na temat płci i wieku.
- W 2015 roku do Europy przez Morze Śródziemne przybył ponad 1 milion uchodźców, z których 25% to były dzieci. Według Eurostatu, 29% osób starających się o azyl to dzieci.
- Liczba dzieci przybywających drogą morską rośnie - z jednego na dziesięć w czerwcu 2015 do jednego na trzy osoby pod koniec roku. Organizacje świadczące pomoc uchodźcom podróżującym przez Europę odnotowują coraz większą liczbę dziewcząt oraz dzieci z niepełnosprawnościami.
- Liczba dzieci bez opieki także dramatycznie wzrosła - w 2014 roku o azyl w UE ubiegało się 23 150 dzieci. W 2015 roku w samej Szwecji azylu szukało ponad 35 000 dzieci bez opieki.

1.1 Uchodźcy na świecie

Według UNHCR pod koniec 2014 roku na świecie było około 60 milionów uchodźców, z których 50% to dzieci. Większość uchodźców - 38 milionów to wewnętrznie przesiedleni ludzie, poszukujący ochrony na innym obszarze swego kraju rodzinnego. 20 milionów szuka ochrony międzynarodowej, głównie w państwach sąsiadujących. Państwa rozwijające się przyjęły ponad 86% uchodźców na całym świecie. Największą liczbę uchodźców przyjęła Turcja, około 2 miliony, z których większość to uchodźcy z Syrii.[10]

W Syrii 13,5 miliona ludzi potrzebuje pomocy humanitarnej a 6,5 miliona ludzi zostało przesiedlonych. W listopadzie 2015 roku 4,3 miliony Syryjczyków zostało zarejestrowanych lub czekało na rejestrację w państwach sąsiadujących - Turcji (2,2 miliony), Libanie (1 milion), Jordanii (630 000), Iraku (245 000) i Egipcie i Afryce Północnej (128 000).[11]

1.2 Oficjalne dane z Eurostatu dotyczące Państw Członkowskich UE

W Europie całkowicie brakuje miarodajnych danych na temat liczby migrantów (uchodźców i innego rodzaju migrantów) przybywających do Europy ogólnie jak i do Unii Europejskiej. Problem ten dotyczy w szczególności dzieci, a zwłaszcza dzieci bez opieki[12]. Sygnalizowała już to w 2010 roku Komisja Europejska w swym Planie Działania dotyczącym Małoletnich bez Opieki.[13] Poniżej można znaleźć kompilację oficjalnych dostępnych danych.

Eurostat otrzymuje informacje od Państw Członkowskich, ale nie zawsze są one wyczerpujące i podzielone na kategorie ze względu na wiek, płeć, państwo pochodzenia

10 Informacja z UNHCR.
11 ECHO fact sheet Syria Crisis, listopad 2015 .
12 Acaps and Mapaction analiza sytuacyjna – Kryzys Migracyjny Państw Tranzytowych Grudzień 2015.
13 COM(2010)213 Ostateczny Plan Działania dotyczący Małoletnich bez Opieki (2010 – 2014).

etc. Według UNICEF i UNHCR niektóre państwa nie rejestrują dzieci bez opieki jako takie właśnie.[14]
Liczba dzieci ubiegających się o azyl w UE wzrosła znacznie w 2015 roku, w porównaniu do roku 2014. W 2014 roku 26% ubiegających się o azyl nie przekroczyło wieku 18 lat, w 2015 roku liczba ta wzrosła do 29%[15].

W 2015 roku 363 890 dzieci ubiegało się o azyl w UE, co stanowi 29% wszystkich osób starających się o azyl.

Według Eurostatu, w 2014 roku było łącznie 562 680 osób ubiegających się o azyl po raz pierwszy.[16] Z tego 144 550 to dzieci[17] (ok. 26% wszystkich osób), z czego 23 150 były bez opieki.[18] W swym trzecim kwartalnym raporcie za 2015 rok Eurostat stwierdza, że liczba osób ubiegających się o azyl po raz pierwszy wzrosła o 150% w porównaniu do trzeciego kwartału 2014 roku i prawie się podwoiła w porównaniu do drugiego kwartału 2015 roku.[19]

W 2015 roku, zgodnie z dostępnymi danymi, w styczniu 2016 roku 1 248 365 ludzi złożyło wniosek o azyl w Państwach Członkowskich UE, z których 363 890 to dzieci, tj. 29% wszystkich osób starających się o azyl. [20]

Tabela. 1 Osoby starające się o azyl lipiec 2014 - grudzień 2015[21]

	Lip-Wrz 2014	Paź - Gru 2014	Sty - Mar 2015	Kwi - Cze 2015	Lip-Wrz 2015	Paź - Gru 2015
Razem	181 360	203 235	208 975	233 410	440 125	365 855
Dzieci	47 450	51 570	56 780	60 660	124 895	121 555

W trzecim kwartale 2015 roku osoby ubiegające się o azyl do Państw Członkowskich UE pochodziły ze 149 państw. W większości były to Syria, Afganistan i Irak.[22]

Głównymi państwami docelowymi w trzecim kwartale były Nemcy, Węgry, Szwecja, Włochy i Austria - ogólnie te pięć państw przyjęło 75% osób ubiegających się o azyl po

14 IOM i UNICEF, Przegląd Statystyczny: Migracja dzieci do Europy 30 listopada 2015 r.
15 19 stycznia wciąż brakowało danych od kilku państw z listopada i grudnia, w tym Szwecji (tylko dane z grudnia), która przyjmuje największą liczbę dzieci bez opieki w UE.
16 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć. Zebrane dane roczne (zaokrąglone)" (migr_asyappctza) "Asylum_ applicant".
17 *Ibid.*
18 Tabela "Osoby ubiegające się o azyl uznane za małoletnich bez opieki, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć Dane roczne (zaokrąglone)" (migr_asyunaa).
19 Eurostat Asylum Quarterly Report 2015, odczytany 20 grudnia 2015 r.
20 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć Dane miesięczne (zaokrąglone)" osoby starające się o azyl po raz pierwszy, dane sprawdzone 19 stycznia 2016 - w danych grudniowych nie uwzględniono większości państw przeznaczenia takich jak Austria, Holandia i Szwecja, podobnie jak wiele innych państw. W przypadku niektórych państw brakuje także danych z listopada.
21 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć. Zebrane dane roczne (zaokrąglone)" (migr_asyappctza) "Asylum_ applicant".
22 Eurostat Asylum Quarterly Report 2015, odczytany 20 grudnia 2015 r.

raz pierwszy.[23] Warto zauważyć, że według statystyk Eurostatu na październik i listopad, na Węgrzech zwiększyła się drastycznie liczba osób wnioskujących o azyl po raz pierwszy - z 30 495 we wrześniu do 490 w październiku i 195 w listopadzie.[24] Szwecja wprowadziła 4stycznia 20156 roku obowiązkowe kontrole dowodów tożsamości w transporcie publicznym do Szwecji[25], co doprowadziło do spadku napływu osób ubiegających się o azyl: w tygodniu przed wprowadzeniem kontroli (28 grudnia 2015 r. - 3 stycznia 2016 r.) o azyl ubiegało się 2 081 osób.[26] Pomiędzy 4 a 10 stycznia osób starających się o azyl było 1 094[27], a już między 11 a 17 stycznia - 930.[28]

Oficjalna baza danych Eurostatu online prezentuje kilka problemów:

- Dane obejmują tylko dzieci, które złożyły wniosek o azyl - inne dzieci są w systemie niewidoczne.
- Eurostat przedstawia tylko roczną łączną liczbę dzieci bez opieki (mimo, że niektóre Państwa Członkowskie aktualizują takie dane co miesiąc) - niektóre państwa nie rejestrują dzieci w kategorii dzieci bez opieki (patrz poniżej), co pozwala przypuszczać, że dane te nie są miarodajne.
- Dzieci dzielone są na dwie grupy - poniżej 14 lat i pomiędzy 14 a 17 lat - co utrudnia określenie ile dzieci stara się o azyl w krajach UE i spoza niej (28+).
- Państwa opóźniają się z dostarczaniem danych do Eurostatu i/lub Eurostat opóźnia się z włączaniem tych danych do swych statystyk. 19 stycznia 2016, dane dotyczące liczby osób starających się o azyl w grudniu wprowadzone były tylko dla trzech państw UE i jednego państwa spoza UE, mimo że np. dane ze Szwecji były dostępne w Szwecji juz 1 stycznia 2016. W przypadku kilku państw brakuje także danych z listopada.[29]

1.3 Informacje z pozostałych źródeł

Organizacje takie jak UNHCR, UNICEF i IOM zbierają dane przekazywane zarówno od rządów państw jak i z własnych źródeł obserwacji zlokalizowanych na trasie przez Europę.

Według szacunków UNHCR, 1 014 836 osób przybyło do Europy drogą morską w 2015 roku, z czego 25% to dzieci. Z tego 851 319 przybyło do Grecji, 153 600 do Włoch, 3 592 do Hiszpanii i 105 na Maltę. Liczba dzieci przybywających do Europy różni się w zależności od państwa: w Grecji dzieci stanowiły ok. 28% przybyłych, a we Włoszech - 11%. Kraje rodzinne przybyłych to głównie Syria, Afganistan, Irak i Erytrea.[30]

UNHCR szacuje, że w 2015 roku do Grecji drogą morską przybyło 851 319 osób.

23 *Ibid.*
24 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy -dane w okresach miesięcznych (tps00189)", sprawdzane 20 grudnia 2015 r.
25 Informacja od Rządu Szwedzkiego.
26 Informacja ze Szwedzkiej Agencji Migracyjnej.
27 Informacja ze Szwedzkiej Agencji Migracyjnej.
28 Informacja ze Szwedzkiej Agencji Migracyjnej.
29 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy -dane w okresach miesięcznych (tps00189)", sprawdzane 19 stycznia 2016 r.
30 Dane ze strony UNHCR Dashboard Refugees/Migrants Emergency Response – Mediterranean z dnia 7 stycznia 2016 r.

Według IOM i UNICEF[31] dostępne są następujące dane statystyczne dotyczące dzieci bez opieki na rok 2015:

- Szwecja jest krajem, który przyjmuje najwięcej dzieci bez opieki - według Szwedzkiej Agencji Migracyjnej na koniec roku 2015 było 35 369 dzieci bez opieki ubiegających się o azyl.[32]
- W Norwegii dzieci ubiegających się o azyl odnotowano 3 800 do października włącznie.
- Włochy zarejestrowały 10 820 dzieci bez opieki przybyłych drogą morską.
- Była Jugosławiańska Republika Macedonii zarejestrowała 15 000 dzieci bez opieki, które przekroczyły granicę od strony Grecji od połowy czerwca aż pod koniec listopada.
- Trudno jest zebrać dokładne dane na temat liczby dzieci bez opieki lub dzieci oddzielonych od rodziców ponieważ formalne procedury rejestracji nie przewidują osobnej rejestracji takich dzieci.

Według UNICEF obecnie do Europy przyjeżdża coraz więcej migrujących dzieci. W Serbii 35% osób przekraczających granicę to dzieci, w porównaniu do 27% we wrześniu. W Byłej Jugosławiańskiej Republice Macedonii liczba ta wzrosła z 23% we wrześniu do 37% w grudniu.[33]

Rys. 1 Rosnąca liczba dzieci wśród osób starających się o azyl

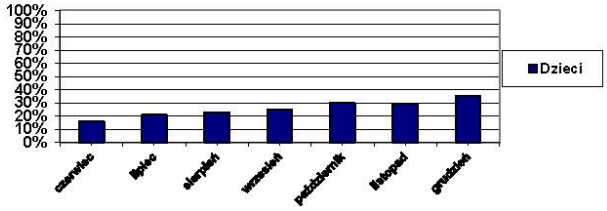

Źródło: UNHCR[34]

UNHCR i UNICEF twierdzą[35], opierając się na swoich obserwacjach tras podróży, że mogą zauważyć pewne tendencje wzrostu liczby przybywających dziewcząt bez opieki. UNICEF odnotowuje także większą liczbę przybywających dzieci niepełnosprawnych. Jedyna pewna tendencja jednak jest taka, że liczba dzieci wzrosła.[36]

31 IOM i UNICEF, Przegląd Statystyczny: Migracja dzieci do Europy 30 listopada 2015 r.
32 Informacja ze Szwedzkiej Agencji Migracyjnej.
33 Regionalny Raport na temat Sytuacji Humanitarnej UNICEF nr 7, 11 stycznia 2016 r.: Kryzys migracyjno-uchodźczy w Europie.
34 Mężczyźni, Kobiety i Dzieci - trendy w przyjazdach do Grecji Czerwiec - 16 styczeń 2016 r., dostępne na stronie UNHCR dashboard
35 Informacje przedstawione na cele niniejszego opracowania przez doradców UNICEF i UNHCR podczas wywiadów z nimi.
36 W oparciu o wywiady przeprowadzone w Genewie w dniach 14-15 grudnia 2015 r. z doradcami z UNICEF, UNHCR; organizacji Save the Children, OHCHR, organizacji Terre des Homme, IOM i ICRC.

2. SYTUACJA DZIECI W DRODZE

Streszczenie rozdziału

- Dzieciom uchodźcom grożą największe niebezpieczeństwa podczas ich wędrówki do i przez Europę.
- Zagrożenia te to m.in. śmierć, handel ludźmi, oddzielenie od rodziców, wymuszenia ze strony przemytników, wykorzystywanie i niegodziwe traktowanie.
- Państwa i Instytucje Europejskie nie potrafią ochronić dzieci będących w drodze.
- Mimo warunki mieszkaniowe są niezłe lub dobre w ogólnodostępnych ośrodkach, zaniepokojenie budzą warunki w ośrodkach przyjęć i tranzytu wzdłuż trasy podróży oraz w pogotowiach opiekuńczych w krajach przeznaczenia.
- W krajach przeznaczenia brak opieki prawnej oraz fakt, że dzieci są nie rejestrowane w systemie stanowią poważne problemy.
- Większość dzieci ma dostęp do opieki zdrowotnej i edukacji, lecz w wielu państwach nowo przybyłe dzieci wciąż są pozbawione swych praw.
- Niektóre państwa umieszczają migrujące dzieci w areszcie na całe miesiące, w ubogich warunkach, ewidentnie łamiąc postanowienia KOPD.

Niniejszy rozdział bada zagrożenia, jakie napotykają dzieci podczas swej podróży po Europie, jak również w kraju przeznaczenia.

Legalne możliwości wjazdu do UE dla migrantów, w tym dzieci, są ograniczone ze względu na wymagania wizowe[37] i sankcje dla przewoźników[38] nałożone w ramach umowy z Schengen.[39]

Główną możliwością legalnego wejścia do UE dla dzieci z krajów trzecich jest poprzez połączenie się rodziny. Dyrektywa UE dotycząca łączenia się rodziny umożliwia obywatelom spoza Unii, w tym uchodźcom, połączyć się z rodziną zamieszkałą w Państwach Członkowskich UE.[40] Aż do teraz ponowne połączenie się z rodziną było najczęstszym legalnym wejściem do krajów UE dla dzieci - 208 515 dzieci otrzymało pozwolenie na zamieszkanie na tej podstawie.[41] W próbie zatamowania napływu uchodźców wiele państw zadeklarowało, że ograniczy możliwości ponownego połączenia się rodziny (patrz rozdział 3 dotyczący odpowiedzi UE), co będzie łamać prawo dziecka do bycia ze swoimi rodzicami i najprawdopodobniej zmusi większą liczbę dzieci do obrania bardziej niebezpiecznych, dzikich tras dostępu do UE za pośrednictwem przemytników.

37 Zalecenie Rady (EC) Nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 roku wymieniające trzy państwa, których obywatele muszą posługiwać się wizą gdy przekraczają zewnętrzne granice oraz takie, których obywatele są z tego obowiązku zwolnieni.
38 Dyrektywa Rady 2001/51/EC z dnia 28 czerwca 2001 roku uzupełniająca zapisy Artykułu 26 Konwencji wykonawczej do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku.
39 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
40 Dyrektywa Rady 2003/86/EC w sprawie prawa do ponownego połączenia się z rodziną.
41 Tabela Pierwsze pozwolenia wydane z przyczyn rodzinnych, podział na przyczynę, termin ważności i obywatelstwo (migr_resfam) stan na dzień 20 grudnia 2015 r.

Innym sposobem przejścia granic UE przez uchodźców legalnie jest przesiedlenie, gdy osoby wyraźnie potrzebujące międzynarodowej ochrony są przenoszone do bezpiecznego kraju na wniosek UNHCR. W 2013 roku w ten sposób 3 030 dzieci otrzymało ochronę w jednym z 15 Państw Członkowskich UE.[42] Rada Unii Europejskiej uzgodniła 20 lipca 2015 plan przesiedleńczy, dając 20 0000 uchodźców możliwość otrzymania ochrony w Państwach Członkowskich UE a także w Islandii, Norwegii i Liechtensteinie. [43]

Wizy humanitarne są innym legalnym kanałem dostępu do Unii, ze sposobu tego korzysta 16 Państw Członkowskich UE, najczęściej tylko w wyjątkowych przypadkach.[44]

2.1 Zagrożenia dla dzieci podróżujących do Europy i w jej granicach

Ze względu na ograniczone możliwości wejścia do UE w sposób legalny dzieci poszukujące ochrony międzynarodowej wykorzystują "dzikie" trasy, co naraża je na liczne niebezpieczeństwa. Większość dzieci przybywa do Europy łodzią do Turcji lub Grecji. Kontynuują swą podróż do Europy Północnej trasą wiodącą przez Bałkany Zachodnie[45], ponownie przekraczając granice Unii w Chorwacji lub na Węgrzech a także przez Austrię do Niemiec[46]. Większość z tych, które idą dalej, wsiada na łódź do Szwecji lub jedzie pociągiem lub autobusem przez Danię do Szwecji.[47]

Głównym przedmiotem zainteresowania niniejszego badania są sprawy bezpieczeństwa na terytorium Europy. Wiele niebezpieczeństw dotyczy także dzieci, które wciąż przebywają w krajach trzecich. Wszystkie dzieci są narażone na niebezpieczeństwo, ale wśród nich można wyróżnić grupy szczególnej troski. UNICEF, poprzez swoje działania na terenach trasy biegnącej przez Europę, wyróżnił pięć grup dzieci podwyższonego ryzyka:[48]

- Niemowlęta i małe dzieci.
- Dzieci z niepełnosprawnościami i specjalnymi potrzebami.
- Dzieci zagubione.
- Dzieci opuszczone.
- Podróżujący nastolatkowie bez opieki.

Choroby i śmierć

Największym zagrożeniem dla dzieci podróżujących po Europie w poszukiwaniu międzynarodowej ochrony jest podróż przez Morze Śródziemne. UNHCR szacuje, że w

42 Osoby przesiedlone, podział ze względu na wiek, płeć i obywatelstwo (w zaokrągleniu) (migr_asyresa) z 20 grudnia 2015 r.
43 Wnioski Rady Unii Europejskiej 11130/15 ze spotkania przedstawicieli rządów Państw Członkowskich w ramach Rady na temat przesiedlenia przy pomocy wielopoziomowych i narodowych programów dla 20 000 osób pilnie potrzebujących międzynarodowej ochrony.
44 Badanie Parlamentu Europejskiego dla Komisji ds. Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych (LIBE) na temat wiz humanitarnych: możliwość czy obowiązek? 2014.
45 Grecja- Była Jugosławiańska Republika Macedonii- Serbia - Chorwacja- (Węgry) - Słowenia - Austria.
46 Dane ze strony UNHCR Dashboard Refugees/Migrants Emergency Response – Mediterranean
47 Informacja zeSzwedzkiej Agencji Migracyjnej.
48 IOM i UNICEF, Przegląd Statystyczny: Migracja dzieci do Europy 30 listopada 2015 r.

2013 roku 3 771 ludzi zginęło lub zaginęło podczas podróży przez morze do Europy.[49] Według IOM, ponad 30% wszystkich zgonów na Morzu Egejskim dotyczyło dzieci.[50]

Odnotowane są przypadki zgonów małych dzieci z powodu hipotermii po

Podróż przez morze na źle wyposażonych łodziach jest fatalna w skutkach dla zdrowia dzieci. Wiele migrantów przybywa przemoczonych, wyziębionych, niektóre dzieci mają hipotermię i grozi im zapalenie płuc, i odnotowuje się przypadki śmiertelne z powodu hipotermii po wejściu na ląd. Wiele organizacji zgłasza brak koordynacji działań i natychmiastowej pomocy na wybrzeżach Grecji.[51] Większość ośrodków przyjmujących uchodźców jest umiejscowionych dalej na lądzie, w znacznej odległości od wybrzeży Grecji, gdzie docierają migranci. Na przykład na wyspie Lesbos wczesnym latem 2015 migranci musieli przejść 70 km do ośrodka, mimo, że kilka organizacji NGO zapewniało transport dla dzieci i rodzin.[52] Jednocześnie UNHCR zapewnia pełen transport do ośrodka.

Na wyspie Lesbos migranci muszą przejść 70 km od plaży do ośrodka dla uchodźców.

Inną kwestią zgłaszaną przez różne organizacje jest fakt, że warunki są jeszcze cięższe teraz ze względu na okres zimowy. Wiele organizacji[53] podkreśla, że okres zimowy jest jednym z większym problemów dla dzieci w drodze. Zimna woda morska zwiększa ryzyko hipotermii. Trudniej jest ogrzać się i wysuszyć po wejściu na ląd. Wielu uchodźców nie posiada odpowiedniego ubrania dostosowanego do warunków, w jakich podróżują, w trakcie podróży przemakają i oblepiają się błotem. Wszystkie te czynniki zwiększają ryzyko poważnych chorób wśród uchodźców, zwłaszcza niemowląt i małych dzieci. Sytuacja dzieci podróżujących przez Europę jest jeszcze trudniejsza, ponieważ ośrodki tranzytowe nie są odpowiednio przygotowane na sezon zimowy. Według UNHCR, w połowie grudnia, w zależności od państwa, dostosowanie do warunków zimowych nastąpiło tylko w od 22% do 45% dostępnych miejsc zakwaterowania.[54]

W połowie grudnia 2015 r., tylko 22%-45% ośrodków tranzytowych w Europie było dostosowanych do warunków zimowych.

Słabe warunki zakwaterowania ośrodkach przyjmujących i tranzytowych dla uchodźców

49 Dane z http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php z dnia 7 stycznia 2016 r.
50 IOM i UNICEF, Przegląd Statystyczny: Migracja dzieci do Europy, 30 listopada 2015 r.
51 Wywiady z pracownikami organizacji Save the Children, UNHCR, ICRC.
52 Wywiady z pracownikami organizacji Save the Children.
53 Unicef Unicef Serbia Save the Children iSave the Children Acaps & MapAction, jak również informacja otrzymane podczas wywiadów z doradcami organizacji Terre des Hommes, SOS Children's Villages International i UNHCR.
54 18 grudnia, 45% dostępnych miejsc zakwaterowania w Serbii było dostosowanych do warunków zimowych, a w Fyrom i Słowenii odpowiednio 30% i 36%. W Chorwacji dostosowanie do warunków zimowych nastąpiło w 22% ośrodków.

Oprócz problemów z warunkami zimowymi wymienionymi powyżej, w ośrodkach tych istnieją jeszcze inne zagrożenia.[55]

- Ośrodki przyjmujące i przejściowe dla uchodźców mają często niski standard, brakuje podstawowych środków czystości i urządzeń sanitarnych, ciepłej wody czy porządnych toalet.
- Dzieci nie są objęte wystarczającą opieką zdrowotną.
- Muszą przebywać w tych ośrodkach przez bardzo długi czas, bez podstawowych zabezpieczeń (takich jak dostęp do pomocy społecznej) i praw (jak prawo do edukacji czy wyznaczenia opiekuna prawnego dla dzieci bez opieki).
- W przypadku dzieci z rodzinami, w ośrodkach brak przestrzeni przyjaznej dzieciom i/lub miejsca do zabawy.
- Niektóre z tych ośrodków mają charakter zamknięty aby zapobiegać ucieczkom dzieci.

Oddzielenie od rodziny

Na trasie do Europy odnotowano liczne przypadki oddzielenia dzieci od rodziców, niektóre już na drodze do Turcji, niektóre już w Europie. Większość takich przypadków nastąpiła z powodu panującego chaosu na granicach lub tuż za nimi:

- Kiedy ludzie wchodzą na łódź, która ma płynąć do Grecji, przemytnicy nie pilnują, by rodzina nie rozdzieliła się, lecz wpychają na łódź jak najwięcej ludzi i jak tylko jest pełna odpływają, czasami zostawiając na brzegu dziecko lub rodzica[56].
- W chwili przekraczania granicy także są takie chaotyczne momenty, kiedy dzieci zostają oddzielone od rodziców. Strach, że granica może zostać wkrótce zamknięta, jak było w przypadku granicy węgierskiej w połowie września, może zmusić rodzinę do podróżowania w tempie, którego dziecko może nie umieć dotrzymać.[57] Były już przypadki, gdy rodzice decydowali, że przejdą przez granicę bez dziecka, mając nadzieję na ponowne połączenie się z nim po jej przekroczeniu[58].
- Przy niektórych granicach władze państwa lub organizacje pozarządowe organizują transport do ośrodka rejestracyjnego lub następnej granicy, i w takich przypadkach prawie w ogóle nie odnotowano przypadków oddzielenia dzieci od rodziny[59]:
  - Były przypadki rozdzielenia się rodziny podczas oczekiwania w kolejce do autokaru.
  - W niektórych przypadkach transport zapewniany był tylko kobietom, dziewczynkom i młodszym chłopcom, a ojcowie i starsi chłopcy musieli iść pieszo do następnej granicy.
  - Czasami dla kobiet i dzieci (dla chłopców do pewnego wieku) oraz dla przewidziane są osobne autokary, które docierają do różnych punktów granicznych.

ICRC pracuje nad odnowieniem więzów rodzinnych w całej Europie, Utworzył specjalną stronę internetową zwaną Trace the Face[60], gdzie rodziny i dzieci mogą, przy pomocy

55 Informacja dostarczona przez Save the Children, UNHCR i OHCHR, Greckiego Rzecznika Praw Dziecka, SOS Children's Villages International.
56 Informacje otrzymane podczas wywiadów z doradcami z UNHCR i ICRC.
57 Informacja od UNHCR, SOS Children's Villages International.
58 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z UNHCR.
59 Informacja dostarczona przez doradców w UNHCR i ICRC.
60 Trace the Face.

wolontariuszy z Czerwonego Krzyża, opublikować powiadomienie o poszukiwanej osobie. Można to zrobić już na granicy przy użyciu tableta. Według ICRC, liczba rozdzieleń wzrosła w drugiej połowie jesieni.

Handel ludźmi

Wiele różnych organizacji naświetla problem handlu ludźmi w ostatnich kilku latach jako wielkie zagrożenie dla dzieci ogólnie, a w szczególności dla dzieci bez opieki podczas podróży po Europie. Przemyt może być wynikiem różnych sytuacji wyzysku, lecz wykorzystywanie seksualne jest najpopularniejszym powodem przemytu w Europie. Dziewczynki są szczególnie narażone na stanie się ofiarą handlarzy, co jest powodem, dla którego przez granicę przechodzi znacznie mniej dziewczynek bez opieki niż chłopców.

Według kilku źródeł, nastąpił wzrost handlu po masowym napływie migrantów do Europy w lecie i na jesieni 2015 r. [61] Niektóre źródła[62] mówią o gwałtownym wzroście, choć trudno jest oszacować całkowitą liczbę przemycanych ofiar. Większość przypadków nie jest odnotowywana, co oznacza, że policyjne statystyki nie odzwierciedlają rzeczywistości. Dzieci przybywające do Europy z rodzicami także padają ofiarą handlarzy ludźmi - czasami dorośli, którzy roszczą sobie prawa do opieki nad dzieckiem, nie są członkami jego rodziny, lecz przemytnikami. Czasami dzieci są przemycane przez dalszego członka rodziny, z którym podróżują. Dzieciom, które na trasie zostają oddzielone od swych rodzin, grozi jeszcze większe niebezpieczeństwo handlu ludźmi.[63]

Wymuszenia ze strony przemytników

Niektórym dzieciom i rodzinom (jak również innym migrantom) przemytnicy pozwalają podróżować do i przez Europę za darmo, po uzgodnieniu, że będą musieli zapłacić za pomoc po przybyciu do kraju przeznaczenia. Aby zagwarantować, że migranci rzeczywiście zapłacą, przemytnicy często grożą, że skrzywdzą członków przemycanej rodziny przebywającej w kraju pochodzenia lub w obozie dla uchodźców, np. poprzez wydanie siostry za mąż za kogoś z organizacji przemytniczej. To sprawia, że dziecko się boi, i jest gotowe zrobić wszystko, byle tylko zapłacić przemytnikowi, włącznie z prostytucją, kradzieżami i żebraniem.[64]

Wykorzystywanie seksualne i niegodziwe traktowanie w celach seksualnych

Oprócz groźby przemytu, dzieci podróżujące po Europie mogą także paść ofiarą wykorzystywania seksualnego i niegodziwego traktowania w celach seksualnych. Niektóre dzieci potrzebują pieniędzy by kontynuować podróż przez Europę, i jednym ze sposobów na ich uzyskanie jest prostytuowanie się. Dzieci mogą także paść ofiarą innych ludzi, którzy chcą je wykorzystać w celach seksualnych. Niektóre dzieci są także wykorzystywane seksualnie podczas podróży przez Europę, np. w obozach i ośrodkach

61 Wywiady z doradcami przy Komisji Europejskiej, Save the Children, IOM, UNHCR i UNICEF.
62 Informacja dostarczona przez urzędnika grupy ds. zwalczania handlu ludźmi w ramach Komisji Europejskiej, utrzymującego informacje od kilku organizacji.
63 Informacja dostarczona przez urzędnika grupy ds. zwalczania handlu ludźmi w ramach Komisji Europejskiej.
64 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z IOM i UNHCR.

transferowych, gdzie dzieci i dorośli przebywają w tych samych pomieszczeniach a nawet śpią w tych samych pokojach.[65]

Dzieci pozostawione w Grecji

Niektóre organizacje podkreślają fakt, że dzieci, jak również inni migranci, zostały opuszczone na terenie Grecji w ostatnich miesiącach 2015 roku i żyją w parkach w Atenach. W przypadku niektórych wynika to z braku funduszy na kontynuację podróży, zostają więc w Atenach próbując znaleźć sposób na zdobycie pieniędzy. Dzieciom tym w wysokim stopniu grozi handel ludźmi, różne formy wyzysku, nie tylko seksualnego, żebractwo, złodziejstwo, handel narkotykami itd.[66]

Inne dzieci zostają opuszczone z powodu swej narodowości - Była Jugosławiańska Republika Macedonii zamknęła swe granice dla osób, które nie są z Syrii, Afganistanu czy Iraku, zostawiając wszystkie inne narodowości, które chcą kontynuować swą podróż, w Grecji.[67] Może to prowadzić do tego, że dzieci będą poszukiwały nowych, ryzykownych sposobów kontynuowania swej podróży.

Odrzucenie lub unikanie możliwości ochrony

Ochrona dzieci stała się wyzwaniem dla różnych organizacji działających w dziedzinie migracji jak również dla władz państw ze względu na niestandardowy charakter napływu migrantów. Migranci przybywający obecnie do Europy nie chcą tego rodzaju pomocy, jaką zwykle oferowały organizacje działające na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi w innych częściach świata. Migranci przybywający do Europy mają konkretny cel jeśli chodzi o kraj, do którego chcą dotrzeć.[68] Bardzo chcą podróżować dalej do kraju przeznaczenia; słyszy się historie o kobietach, które rodzą dziecko, a po godzinie już idą dalej lub o osobach, które są ranne i krwawią, lecz odmawiają przyjęcia pomocy medycznej.[69]

Odnotowuje się przypadki wypalania lub wydrapywania opuszek palców przez dzieci, tak by władze nie mogły zdjąć ich odcisków palców i zarejestrować w EURODAC.

W przypadku dzieci, szczególnie tych bez opieki, wiele z nich nie chce ujawnić, że są dziećmi w momencie przybycia do Europy w Grecji lub we Włoszech. Gdy się przyznają, wiele z nich jest zabieranych przez władze państwowe i umieszczanych w placówkach opiekuńczych (czasami o charakterze zamkniętym) i mogą być zmuszane do uczestniczenia w programach ponownego łączenia się rodzin. Udają więc, że są osobami dorosłymi, by móc kontynuować swą podróż. Dopiero po dotarciu do kraju przeznaczenia, ujawniają swój rzeczywisty wiek.[70] Słyszy się również z

65 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z UNHCR i UNICEF.
66 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z UNHCR i UNICEF.
67 Raport UNICEF Refugee and migrant crisis in Europe Regional Humanitarian Situation Report # 4, 24 listopad 2015 r.
68 Informacja uzyskana podczas wywiadów z doradcami w UNHCR, UNICEF i Save the Children.
69 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z UNHCR.
70 Informacja uzyskana podczas wywiadów z doradcami w UNHCR, UNICEF i Save the Children.

niepotwierdzonych źródeł o przypadkach wypalania lub wydrapywania opuszek palców przez dzieci, tak by władze nie mogły zdjąć ich odcisków palców i zarejestrować w EURODAC.[71]

To bezprecedensowe zachowanie uchodźców stwarza nowe wyzwania dla rządów, władz i organizacji, które chcą świadczyć ochronę i pomoc dzieciom i rodzinom. Fakt, że dzieci nie są rejestrowane i znikają z systemu utrudnia chronienie ich i śledzenie ich losów. Co leży w najlepszym interesie dziecka, które chce kontynuować swą podróż zamiast zostać wpisanym do systemu opieki nad dziećmi, który może również przewidywać zamknięcie w strzeżonym ośrodku? Wciągnięcie dziecka na siłę do systemu, przy ryzyku, że zostanie ono aresztowane i/lub podejmie ryzykowne próby ucieczki, czy też pozwolenie dziecku na kontynuację swej podróży, przy ryzyku, że stanie się ofiarą przemytników, handlarzy ludźmi, wyzysku? I w jaki sposób miejscowi pracownicy opieki mają przekonać rodziców do zrobienia sobie przerwy w podróży na noc lub dwie tak by dzieci mogły odpocząć i otrzymać niezbędną opiekę lekarską?

2.2 Niebezpieczeństwa, obawy i dostęp do praw w krajach przeznaczenia.

W momencie gdy dzieci przybędą do swego kraju przeznaczenia, w zależności od swego pochodzenia, powodów migracji oraz procedur w danym państwie, przed nimi może być jeszcze długa droga. Gdy dzieci zamieszkają w państwie, do którego dążyły, bez względu na to czy przyznana została im międzynarodowa ochrona czy nie, najważniejsze jest, by miały pełen dostęp do swych praw. Dzieci powinny mieć w najgorszym przypadku dach nad głową, być bezpieczne, dobrze odżywione i odpowiednio ubrane. Dla dzieci bez opieki musi zostać wyznaczony opiekun prawny. Ważne jest także, by dzieci nie były umieszczane w aresztach dla migrantów i by unikać przedłużających się dyskusji o wieku dziecka, ponieważ wiadomo, że ma to szkodliwy wpływ na dobro i rozwój dziecka. Co ważne, po zaspokojeniu tych podstawowych potrzeb, Europa nie może spocząć na laurach. Aby dobrze się rozwijać, dzieci potrzebują środowiska im przyjaznego, okazji i możliwości zabawy i rekreacji, nauki, dostępnych usług opieki zdrowotnej na wysokim poziomie oraz możliwości decydowania o swym własnym życiu codziennym. Stabilne i przyjazne środowisko jest więc tym bardziej potrzebne dzieciom, które już tyle wycierpiały. Rzecznicy, którzy uczestniczyli w badaniach dostarczyli dane na temat stopnia, w jakim prawa dzieci poszukujących ochrony międzynarodowej zostały zabezpieczone.

Zagrożenia bezpieczeństwa

Mimo, że większość rzeczników określa ogólny poziom bezpieczeństwa dzieci w ich krajach przeznaczenia jako zadowalający albo nawet dobry, istnieje kilka poważnych zagrożeń. Podobnie jak dzieci bez opieki podróżujące wciąż po Europie, dzieci te są narażone na handel ludźmi i wyzysk. Na przykład na Malcie dzieci, które otrzymują pomoc humanitarną w wieku do 18 lat znikają czasem na krótko przed osiągnięciem tego wieku. W Zjednoczonym Królestwie (UK), system identyfikacji osób szczególnie zagrożonych nie jest dopracowany, tak więc środki, które mogłyby służyć ochronie takich

71 Informacje podane przez Annę Marię Corazzę Bildt, członkinię Parlamentu Europejskiego, jak również przez uczestników spotkania w Agencji Praw Podstawowych w grudniu 2015 r.

dzieci, takie jak opieka zastępcza, nie zawsze są stosowane. W Grecji wiele dzieci bez opieki umieszczonych w specjalnych ośrodkach zostaje tam tylko na kilka dni, po czym znikają, by podróżować dalej przez Europę. Dzieci przebywające w Grecji czekające na rejestrację stoją przed wielkim zagrożeniem przemocy lub stania się ofiarą ludzi mających złe intencje. Grecki rzecznik praw dziecka ocenił więc poziom bezpieczeństwa tej grupy jako niski. W Szwecji problem zaginionych dzieci jest już nagłaśniany od lat.

Niektóre państwa nie wprowadziły systemu opiekuna prawnego dla małoletnich bez opieki.

Poważnym zagrożeniem dla dzieci bez opieki jest brak systemu prawnego opiekuna w niektórych państwach. W Belgii, Włoszech, Szwecji, Holandii, na Litwie i Łotwie istnieje mniej lub bardziej skuteczny system wyznaczania niezależnego opiekuna prawnego, który wspiera, doradza i chroni dzieci będące pod jego opieką. W Grecji brakuje takiego systemu; w Polsce opiekun odpowiedzialny jest tylko za procedury administracyjne. Na Malcie dzieciom bez opieki wyznacza się opiekuna socjalnego, który wykonuje wiele obowiązków opiekuna prawnego. Ponieważ pracownicy opieki społecznej są zatrudnieni przez organizację odpowiedzialną za osoby starające się o azyl na Malcie, nie kwalifikują się jako niezależni opiekunowie prawni. W UK, poza Irlandią Północną nie ma instytucji opiekuna prawnego. W Estonii samorządy lokalne muszą pełnić funkcję opiekuna prawnego dla dzieci bez opieki, ale do tej pory jeszcze żaden samorząd nie złożył wniosku o reprezentowanie dziecka w sądzie. Państwa, w których funkcjonuje instytucji opiekuna prawnego borykają się z opóźnieniami w wyznaczaniu takich opiekunów[72].

Niektóre państwa zgłaszają coraz więcej przypadków napaści na osób starających się o azyl, w tym ataków na ośrodki dla osób starających się o azyl i

Napięcia między młodymi ludźmi różnego pochodzenia tworzą nowe potencjalne zagrożenia, które mogą sprawić, że dzieci będą się czuły zagrożone, a czasem prowadzić do brutalnych i gwałtownych zachowań. Oprócz tego, jest coraz więcej przypadków aktów przemocy wobec osób starających się o azyl w kilku państwach, w tym ataków na ośrodki dla osób starających się o azyl i dzieci bez opieki, także prób podpalenia. Mała liczba dziewcząt w stosunku do chłopców wśród dzieci bez opieki sprawia, że jest to grupa szczególnie wrażliwa na zagrożenia różnego rodzaju.

Rzecznicy wymieniają kilka rodzajów zabezpieczeń chroniących dzieci przed przemocą. Wśród nich można wymienić zapewnienie wystarczającej liczby osób pracujących z dziećmi, obowiązkowe weryfikacje danych osobowych (wywiady środowiskowe) opiekunów oraz zapewnienie im odpowiednich szkoleń, kwaterowanie dzieci bez opieki oraz rodzin z dziećmi oddzielnie od samotnych mężczyzn. Ze względu na duży napływ ludzi, w wielu państwach zabezpieczenia te nie są już stosowane.

72 Takie informacje podały Szwecja, Katalonia, Belgia i Holandia.

Ocena wieku

W nawiązaniu do Komentarza Ogólnego nr 6 Komitetu Praw Dziecka, ENOC jest zdania, że ocena wieku "powinna przede wszystkim opierać się na udokumentowanych dowodach. Jeśli są one niewystarczające, a także w przypadkach poważnych wątpliwości co do wieku dziecka, dalsze badanie powinno być przeprowadzone w ostateczności."[73] ENOC stwierdza dalej, że ocena wieku powinna mieć aspekt fizyczny, społeczny i psychologiczny, że powinna istnieć możliwość odwołania się od niej oraz że każda osoba utrzymująca, że jest dzieckiem„ powinna być uznana i traktowana jako dziecko do chwili wydania prawomocnej decyzji[74].

Ponad dwie trzecie rzeczników informuje, że w przypadku braku wystarczającej dokumentacji dowodowej przeprowadzane jest badanie lekarskie. Może ono polegać tylko na ocenie wieku kostno-szkieletowego, na podstawie prześwietlenia RTG nadgarstka, obojczyka i/lub kości żuchwy i zębów. W niektórych państwach stosuje się połączenie badania klinicznego i badania układu kostno-szkieletowego. Na Malcie, w Grecji i Szwecji wywiady są także często częścią oceny wieku. W Zjednoczonym Królestwie rzadko kiedy wykonuje się badanie lekarskie; zamiast tego wiek stwierdza się na podstawie oceny pracownika społecznego. Stopień, w jakim pracownik opieki społecznej jest przeszkolony do dokonywania takich ocen jest różny.

Problemem jest brak multidyscyplinarnego podejścia w większości państw w procedurze oceny wieku osób utrzymujących, że są dziećmi. Inne zgłaszane problemy to brak możliwości otrzymania wsparcia prawnego, brak informacji na temat procedury oraz obserwacja dokonana przez kilku rzeczników, że osoby, których małoletniość jest kwestionowana, są traktowani podczas procedury oceny wieku jak dorośli ludzie. Włochy twierdzą, że badanie lekarskie w celu oceny wieku jest czasem przeprowadzane w sytuacji gdy prawie nie ma wątpliwości co do twierdzenia młodej osoby, że jest dzieckiem oraz że zdarzały się przypadki wielokrotnej oceny dzieci, które podróżowały z Włoch do innych krajów europejskich.

W Polsce najdłuższy czas aresztu dla małoletniego bez opieki wyniósł 194 dni

Areszt

W znacznej większości państw istnieje prawna możliwość umieszczenia dziecka w zamkniętym ośrodku dla migrantów. W niektórych państwach można tego dokonać z powodu przedłużających się dyskusji na temat wieku dziecka. W innych, rodziny z dziećmi i dzieci bez opieki mogą być także aresztowane przy granicy na dzikim przejściu granicznym, mimo, że normalnie można by tego było uniknąć poprzez złożenie wniosku o azyl, jak w przypadku Łotwy. Często się też zdarza, że dzieci, którym nie przyznano ochrony międzynarodowej, umieszcza się w zamkniętym ośrodku przed deportacją. Dzieci są zwykle aresztowane na kilka godzin do kilku dni.

73 ENOC Stanowisko w sprawie "dzieci w drodze".
74 *Ibid.*

Niektóre sygnały zgłaszane przez rzeczników są szczególnie niepokojące. W Polsce dzieci bez opieki, które nie wnioskują o azyl lub go nie otrzymają mogą być aresztowane do czasu, gdy osiągną wiek 15 lat. Średnio czas aresztu takich dzieci wynosi 60 dni, ale znane są skrajne przypadki np. 194 dni. Estonia także informuje, że dzieci są trzymane w zamkniętych ośrodkach po kilka miesięcy za jednym razem. W Katalonii, jeśli w procesie oceny wieku uzna się, że młoda osoba ma ponad 18 lat, taka osoba może być umieszczona w zamkniętym ośrodku dla uchodźców. Ponieważ procedura oceny wieku nie jest w większości państw dopracowana, istnieje ogólne ryzyko, że dzieci będą traktowane jak dorośli, co oznacza także umieszczenie w ośrodku zamkniętym a co byłoby zabronione, gdyby taka osoba była uznana za małoletniego.

Zaspokojenie podstawowych potrzeb: Gospodarka mieszkaniowa
Zakwaterowanie można nazwać odpowiednim gdy zapewnia bezpieczeństwo, dobre zaopatrzenie w wodę, środki czystości, wywóz odpadów i nieczystości, paliwo oraz zlokalizowane w niedalekiej odległości od szpitali, szkół itd. Prywatność i pomieszczenia do nauki i rozrywki stają ważne gdy dzieci i rodziny pozostają w danej placówce dłużej niż kilka dni.

Rodziny ubiegające się o azyl umieszczane są w różnego rodzaju placówkach. Różnią się one znacznie między sobą, zarówno w zależności od państwa, jak i w granicach jednego kraju. Większość państw, które przyjmują duże liczby uchodźców, otworzyła także tymczasowe schroniska, oprócz działających już zwykłych ośrodków dla uchodźców. Osoby starające się o azyl mogą być także umieszczani w ośrodkach małych rozmiarów, jak w przypadku Belgii i UK. Wreszcie, migranci mogą być umieszczani w ośrodkach zamkniętych z szeregu powodów.

Dzieci bez opieki mogą być umieszczane w zwykłych ośrodkach i schroniskach o charakterze pogotowia opiekuńczego dla uchodźców, ośrodkach zamkniętych, opiece zastępczej, placówkach wychowawczych, domach rodzinnych współpracujących z opieką społeczną lub na wpół niezależnymi ośrodkami zakwaterowania. Mimo, że umieszczenie w opiece zastępczej i innych bardziej kameralnych placówkach byłoby prawdopodobnie najbardziej pożądanym zakwaterowaniem dla dzieci bez opieki, umieszczanie w placówkach opiekuńczych oraz zwykłych schroniskach jest dużo częstsze.

Większość państw ocenia ogólną jakość zakwaterowania jako zadowalającą, zarówno dla dzieci z rodzinami jak i dzieci bez opieki. Istnieją jednak ogromne różnice w zależności od rodzaju zakwaterowania a nawet poszczególnymi placówkami tego samego typu. Zwykłe ośrodki oferują przeważnie wspólne pomieszczenia do przygotowania posiłków, prywatne pokoje dla rodzin i wspólne pomieszczenia rekreacyjne i do nauki. Zwykle typowe ośrodki dla osób starających się o azyl także oferują dzieciom odpowiednie możliwości rekreacji i zabawy. Udogodnienia w tych placówkach mogą być ocenione jako dobre. Punktem uwagi zgłaszanym przez niektórych rzeczników jest to, że ośrodki są często zlokalizowane poza lokalną społecznością, z dala od szkół, szpitali i innych udogodnień. Wyspecjalizowane ośrodki dla dzieci bez opieki oferują zwykle przyzwoite warunki i wsparcie dla tych dzieci, chociaż ich poziom

może być znacznie zróżnicowany. Zgłaszane problemy dotyczą braku małych, rodzinnych form opieki i niedostatecznego nadzoru nad prywatnymi domami opieki.

Jedno ze schronisk o charakterze pogotowia opiekuńczego w Belgii jest zlokalizowane na terenie czynnej bazy wojskowej.

Istnieją też większe problemy dotyczące sytuacji w ośrodkach o charakterze pogotowia. Często całe rodziny śpią na łóżkach polowych w wielkich salach, pozbawionych jakiejkolwiek prywatności. Większość tych ośrodków nie oferuje dzieciom udogodnień do rekreacji i zabawy ani zajęć, w których dzieci mogłyby uczestniczyć. Ten typ zakwaterowania może być wystarczający na bardzo krótki okres czasu, ale w rzeczywistości rodzina zostaje w takim ośrodku na dużo dłużej. W Szwecji, która przyjmuje najwięcej dzieci bez opieki, wiele dzieci umieszczanych jest w pogotowiach opiekuńczych na maksymalny okres 48 godzin. Jednak ponieważ państwo to próbuje zwiększyć swoje możliwości mieszkaniowe proporcjonalnie do wzrostu napływu ludzi, dzieci bez opieki muszą tam zostać na kilka tygodni lub nawet miesięcy. Jedno ze schronisk o charakterze pogotowia opiekuńczego w Belgii jest zlokalizowane na terenie czynnej bazy wojskowej. Biorąc pod uwagę fakt, że dzieci-uchodźcy uciekły z terenów objętych wojną, miejsce, w którym odbywają się ćwiczenia wojskowe, niekoniecznie jest miejscem, w którym mogą dojść do siebie po traumatycznych przeżyciach.

Oprócz "zwykłych" pogotowi opiekuńczych, niektóre państwa organizują też schroniska tymczasowe, które oferują jeszcze mniej udogodnień. W Belgii rodziny czekające na rejestrację mogą dostać miejsce do spania w schronisku tymczasowym, w którym jest łącznie 1000 łóżek. Ponieważ - od kilku tygodni - zapotrzebowanie na łóżka jest dwa razy większe, organizacje pozarządowe i prywatni obywatele zaoferowali pozostałemu 1000 osób miejsce do spania. Zdarzały się przypadki, że dzieci spały na zewnątrz. W Holandii, w drugiej połowie 2015 roku nowo przybyłe rodziny były przyjęte do schronisk tymczasowych zorganizowanych przez gminy, głównie w halach sportowych. Schroniska te udostępniają miejsce na 72 godziny, po czym rodziny są przenoszone do innego schroniska. Wiele dzieci musi się przenosić siedem - osiem razy w ciągu dwóch miesięcy, niektóre nawet jedenaście razy. Czasami w takich schroniskach tymczasowych umieszcza się także dzieci bez opieki. Takie przeprowadzki są fatalne w skutkach dla dzieci, które żyły w bardzo niestabilnych okolicznościach. Rząd wyraził chęć zakończenia takich praktyk; jednakże ponieważ w zwykłych schroniskach o charakterze pogotowia brakuje wciąż miejsc, schroniska tymczasowe nadal funkcjonują w 2016 roku. W Grecji jest kilka tymczasowych obozów zorganizowanych przez organizacje pozarządowe i ochotników, często przepełnionych i oferujące minimum udogodnień.

Polska, Litwa, Katalonia i Łotwa oceniają jakość zakwaterowania jako dobrą. Można to wytłumaczyć stosunkowo niewielkim napływem imigrantów. Estonia jednak, która przyjmuje także niewiele imigrantów, ocenia poziom zakwaterowania w ośrodkach jako słaby. Udogodnień jest zbyt mało, warunki nie są przyjazne dzieciom i brakuje personelu, którego zadaniem byłaby opieka nad dziećmi bez opieki.

Zaspokojenie podstawowych potrzeb: Odżywianie i ubranie

Większość państw nie zgłasza większych problemów związanych z żywieniem i zaopatrzeniem w ubrania. W Szwecji w listopadzie 2015 roku dzieciom w kilku pogotowiach opiekuńczych brakowało ubrań zimowych. Dzieci otrzymują regularne posiłki o wartości odżywczej ocenionej jako zadowalająca lub dobra. W zwykłych ośrodkach dla osób starających się o azyl, ich mieszkańcy zwykle przygotowują posiłki sami we wspólnych kuchniach. Wolą takie rozwiązanie niż otrzymywanie gotowych posiłków. Ważne jest, że muszą oni otrzymywać odpowiedni dzienny zasiłek. Na Łotwie osoby starające się o azyl otrzymują jedynie 2,15 Euro dziennie na jedzenie i produkty higieniczne oraz inne wydatki, oprócz pakietu żywieniowego. Jako że minimalna płaca na Łotwie wynosi około 8 Euro dziennie, takie świadczenie jest oczywiście niewystarczające. Z tego powodu władze łotewskie uważają poziom odżywiania za słaby. Dzieci przebywające w ośrodkach przyjmujących po rejestracji w Grecji są, pod względem odżywiania, zależne od swych rodzin i organizacji NGO, w związku z czym mogą być niedożywione.

Ubrania mogą być dostarczane przez organizacje NGO, wolontariuszy i agencje rządowe. W wielu krajach powstają lokalne inicjatywy polegające na zbieraniu ubrań dla uchodźców przez chętnych do pomocy wolontariuszy. W niektórych przypadkach darczyńcami odzieży są także firmy.

Dostęp do opieki zdrowotnej i opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi

Wszystkie państwa uczestniczące w badaniu zbadały dostęp do usług medycznych w zakresie zdrowia fizycznego i psychicznego oraz czy istnieją specjalne usługi dla dzieci niepełnosprawnych.

Dziewięciu rzeczników oceniło opiekę zdrowotną jako dobrą lub nawet bardzo dobrą. Dzieci mają zgodnie z prawem rzeczywisty dostęp do opieki zdrowotnej, zwykle także opieki specjalistycznej, niezależnie od statusu prawnego swych rodziców. Państwa, które oceniły opiekę zdrowotną jako "dobrą" zgłosiły też kilka problemów. Ponieważ osoby prywatne powyżej 18 lat nie mające statusu prawnego obywatela danego kraju zwykle nie mają dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej, młodzi ludzie tracą możliwość korzystania z tej opieki gdy kończą 18 lat. W Estonii brak jest tłumaczy w ośrodkach zamkniętych dla uchodźców. Często używa się translatora Google lub korzysta z pomocy innych migrantów lub pracowników ośrodka. To budzi oczywiste wątpliwości co do błędów wynikających z nieporozumień językowych oraz dotyczących prywatności pacjenta.

Katalonia i Holandia oceniają dostęp do usług w zakresie zdrowia fizycznego jako zadowalający; Grecja ocenia go jako słaby a Szwecja jako słaby w przypadku dzieci bez opieki w schroniskach o charakterze pogotowia.[75]. W Katalonii brakuje wiedzy na temat specyficznych kwestii zdrowotnych dotyczących uchodźców oraz komunikacji międzykulturowej. W Holandii istnieje państwowy system podstawowej opieki zdrowotnej dla osób starających się o azyl, lecz tymczasowe schroniska zorganizowane przez gminy

75 Dzieci w zwykłych schroniskach w Szwecji mają dostęp do opieki zdrowotnej oceniany jako zadowalający oraz dobry.

są z niego wyłączone. Wątpliwym jest czy mieszkańcy takich schronisk, w tym dzieci, otrzymują właściwą opiekę. W Grecji dzieci, które nie mają zezwolenia na pobyt stały lub nie złożyły wniosku o azyl muszą płacić za leczenie, choć zwykle takiego leczenia im się nie odmawia. Złożoność, biurokracja i opóźnienia charakterystyczne dla procedur imigracyjnych, wraz z nieformalnym charakterem zatrudnienia stanowią główne przeszkody uniemożliwiające imigrantom korzystanie z opieki zdrowotnej, ponieważ znaczna większość z nich pozostaje nieubezpieczona. W Szwecji opieka zdrowotna dla dzieci w schroniskach o charakterze pogotowia opiekuńczego jest problematyczna. Wiele dzieci zgłasza różne problemy zdrowotne, zarówno o charakterze doraźnym jak i przewlekłym, a także potrzebę przyjmowania leków, które im się skończyły. Niewiele z nich otrzymało stosowną pomoc medyczną po przybyciu do Szwecji. Dzieciom - niezgodnie z prawdą - powiedziano, że nie mają prawa do korzystania z opieki zdrowotnej do chwili umieszczenia ich w docelowym ośrodku.

Bardziej powszechne są problemy związane z dostępem do opieki w zakresie zdrowia psychicznego. Ponad połowa rzeczników wspomniała o znaczących problemach w tej kwestii. We Flandrii zapotrzebowanie na badania przesiewowe w kierunku nadwrażliwości psychicznej i pomoc psychologiczną dla dzieci jest znacznie większe niż możliwości systemu opieki psychologicznej. Martwi także fakt, że zamiast przeszkolonych psychologów to dyrekcja ośrodka ostatecznie decyduje, czy zalecić pomoc psychologiczną. W UK usługi w zakresie zdrowia psychicznego są niedofinansowane a czas oczekiwania na nie jest zbyt długi, W Estonii dzieci w ośrodkach zamkniętych nie mają takiej opieki, mimo, że niektóre z nich chciałyby z takiej pomocy skorzystać. W Katalonii wiedza na temat specyficznych potrzeb dzieci w drodze jest poważnie wybrakowana.

Co gorsza, wiele nowo przybyłych dzieci znajduje się w sytuacji, która ma fatalny wpływ na ich zdrowie psychiczne. Niepewność co do przyszłości, umieszczenie w ośrodkach, które nie są dobrze dostosowane do ich potrzeb, brak zajęć w ciągu dnia, brak prywatności i wywiady przeprowadzane w sposób nieprzyjazny dla dzieci; wszystkie te czynniki przyczyniają się do osłabienia kondycji psychicznej tych dzieci. I choć z pewnością nie wszystkie dzieci pochodzące z terenów objętych wojną potrzebują skomplikowanego leczenia psychologicznego, wszystkie z nich czerpią korzyść z przebywania w stabilnym, ustrukturyzowanym środowisku. Trwający stres, którym ciągle poddawane są dzieci w swym miejscu przeznaczenia, jest więc problemem.

Niepokoi fakt, że informacje na temat dzieci niepełnosprawnych są niekompletne.

Większość państw zgłosiła, że ośrodki dla osób starających się o azyl są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Kilka państw stwierdziło także, że dzieci niepełnosprawne są uprawnione do specjalnej opieki. Na tym etapie nie możemy ocenić, czy w praktyce dostępność usług dla dzieci niepełnosprawnych jest wystarczająca na tyle, by mogły one w pełni uczestniczyć w zajęciach życia codziennego.

Zarówno rzecznicy jak i inne organizacje nie mają zbyt wiele informacji na temat sytuacji tych dzieci, co jest z pewnością niepokojące.[76]

Dostęp do edukacji i jej poziom

W ogólnym ujęciu większość państw ocenia dostęp do edukacji dla dzieci w drodze jako dobry. Prawo ustawowe dzieci do otrzymania edukacji jest im nadane z mocy prawa. Większość dzieci uczęszcza do szkoły bez względu na swój status prawny. Jednak sytuacja wygląda inaczej w przypadku dzieci, które niedawno przybyły do swego kraju przeznaczenia. Natychmiastowe przyjęcie do szkoły jest mało realne zwłaszcza w tych państwach, które w ostatnich latach przyjęły dużą liczbę dzieci. W Belgii Rządowa Agencja ds. Przyjmowania Osób starających się o azyl, jak się okazuje, wydała zarządzenie zakazujące przyjmowania dzieci do szkoły jeśli zamieszkują tymczasowo na danym terenie przez krótki okres czasu, co może oznaczać okres do dwóch miesięcy lub dłużej. W międzyczasie, w jednym przypadku Flamandzkie Ministerstwo Edukacji zorganizowało zajęcia szkolne wewnątrz takiego ośrodka przejściowego. W innym przypadku jednak około 50 dzieci nie było zapisanych do szkoły nawet po trzech miesiącach mimo gotowości pobliskiej szkoły do przyjęcia tych dzieci. We francuskojęzycznej części Belgii zapotrzebowanie na edukację dla nowo przybyłych dzieci imigrantów przekracza bieżące możliwości szkoły w zakresie zorganizowana klas dla nowo przybyłych nie mówiących po francusku. W Holandii dzieci nie chodzą do szkoły, gdy przebywają w tymczasowych ośrodkach zorganizowanych przez gminy. Dzieci w ośrodkach o charakterze pogotowia muszą czekać tygodniami lub czasem nawet miesiącami zanim pójdą do szkoły. Szkoły i gminy, które nie mają doświadczenia w pracy z nowo przybyłymi dziećmi, borykają się z wieloma problemami natury praktycznej i biurokratycznej w procesie organizowania zajęć szkolnych dla tych dzieci. Ponieważ osoby starające się o azyl muszą wielokrotnie przenosić się z ośrodka do ośrodka, ciągłość edukacji jest dużym problemem także w Holandii.

Szwecja nie oferuje edukacji dla dzieci w pogotowiach opiekuńczych, poza kilkoma godzinami nauki języka w tygodniu w niektórych schroniskach. W ostatnich uwagach końcowych dla Szwecji Komitetu Praw Dziecka w 2015 roku, Komitet doradził Szwecji "udoskonalić swe ustawodawstwo tak, by zagwarantować, że wszystkie dzieci uznane za będące "w drodze" miały zapewniony pełen dostęp do edukacji".[77] Dzieci w drodze mają prawo dostępu do edukacji w ciągu miesiąca od chwili przybycia do gminy, w której mają mieszkać podczas postępowania w celu uzyskania azylu. Wiele gmin ma trudności w spełnieniu tego wymogu. W UK władze lokalne w gminach, w których przebywa wiele dzieci bez opieki, mają trudności ze znalezieniem wolnych miejsc w szkołach.

W Estonii alarmująca jest sytuacja w ośrodkach zamkniętych. Dzieci mieszkające w takich ośrodkach nie chodzą do szkoły ani nie mają dostępu do jakichkolwiek szkoleń czy zajęć edukacyjnych. Podobnie było kiedyś w Polsce. Rzecznik Praw Dziecka od dawna postulował, by dzieci-migranci w ośrodkach zamkniętych mogły mieć dostęp do

76 Informacje przedstawione przez rzeczników w raportach krajowych oraz doradców z UNICEF.
77 CRC/C/SWE/CO/4 Uwagi końcowe do piątego raportu okresowego Szwecji przyjęte przez Komitet na swej 68. sesji (12 – 30 stycznia 2015 r.), Komitet Praw Dziecka, 4 lutego 2015 r., ustęp 51.

programów edukacyjnych. W 2014 roku zapis o prawie tych dzieci do edukacji znalazł się w nowelizacji Ustawy o obcokrajowcach.

Dzieci przebywające w ośrodkach zamkniętych w Estonii nie chodzą do szkoły.

Zarówno Grecja jak i Włochy podkreślają, że dostęp do edukacji jest problematyczny w przypadku dzieci, które są jeszcze w drodze do swego kraju przeznaczenia. Gdy dzieci przybywają już do miejsca przeznaczenia, braki w ich edukacji wynoszą tyle, ile ich podróż - tygodnie lub nawet miesiące. W przypadku wielu z nich, braki te sięgają nawet kilku lat, ze względu na stan wojenny lub ogólny brak placówek oświatowych w krajach, z których pochodzą i gdzie mieszkały.

Zapewnienie edukacji na wysokim poziomie dzieciom w drodze jest wyzwaniem z kilku powodów. Dzieci nie znają języka, różnią się pod względem pochodzenia, ich poziom zdobytej wiedzy szkolnej jest różny, nawet jeśli porównać dzieci w tym samym wieku. Duży napływ może jeszcze bardziej obniżyć jakość edukacji. Mimo to, praktycznie wszystkie państwa oceniają poziom edukacji dla dzieci w drodze jako zadowalający lub dobry.

Wychodząc z tego założenia, sytuację można jeszcze poprawić. Duży napływ dzieci imigrantów w niektórych państwach mógł obniżyć jakość nauczania, ponieważ trudno jest znaleźć od razu tak dużą liczbę nauczycieli. Innym problemem dotyczącym niektórych państw jest to, że schroniska o charakterze pogotowia wydają się nie mieć pomieszczeń odpowiednich do nauki jak i innych udogodnień jak np. komputery. Co interesujące, podczas gdy niektóre państwa twierdzą, że język jest barierą w realizowaniu edukacji na wysokim poziomie, inne państwa twierdzą co innego. Mówią, że udowodniono, że przy odpowiednich metodach nauczania, nie jest konieczne, by nauczyciel mówił tym samym językiem co uczeń.

.

Informacja o prawach osoby starającej się o azyl jest skierowana do dorosłych, nie towarzyszących im dzieci.

Prawo do informacji i prawo do bycia wysłuchanym

W swym stanowisku z 2013 na temat dzieci w drodze ENOC podkreśliła, że dzieci w drodze powinny "być od momentu przybycia informowane w sposób szczegółowy na temat swych praw w języku dla nich zrozumiałym". W zależności od wieku dzieci w drodze powinny być także pytane o zdanie w sprawach mających wpływ na ich życie i mieć łatwy dostęp do odpowiednich osób jeśli mają jakiekolwiek uwagi lub skargi. Wreszcie, ważne jest, by osoby pracujące z tymi dziećmi przeszły odpowiednie szkolenia w zakresie komunikacji z takimi dziećmi.

Większość państw informuje, że informacje na temat praw osób starających się o azyl są skierowane do dorosłych; informacja przekazana na piśmie nie jest zwykle dostosowana do rozumienia dziecka. Oczekuje się, że rodzice przekażą te informacje dzieciom. Starsze dzieci są być może informowane o swych prawach, ale z pewnością nie

wszystkie. Z tego względu większość państw ocenia dostęp do informacji jako odpowiedni lub niewystarczający. Jest kilka aspektów komplikujących komunikację także z dorosłymi migrantami. Usługi tłumaczeniowe są dostępne w przypadku oficjalnych procedur i można o nie wnioskować także w innych sytuacjach, jednak personel ośrodków korzysta zwykle nieoficjalnie z pomocy innych imigrantów mówiących po angielsku lub pracowników ośrodka, którzy mówią po arabsku, w sytuacjach życia codziennego. Bardzo niepokojący problem zgłoszony został przez władze Estonii. Większość pytanych osób, które mieszkały w ośrodkach zamkniętych, zarówno dorosłych jak i dzieci, twierdziło, że podczas trwania aresztu i potem policja nie informowała ich o ich prawach, w także o prawie do ubiegania się o azyl, w jaki sposób można ubiegać się o pomoc prawną oraz jak złożyć apelację.

Dzieci bez opieki powinny być informowane o ich prawach przez ich opiekuna prawnego lub innych urzędników wyznaczonych do opieki nad nimi. Z raportów krajowych nie wynika jak często te informacje są podawane oraz jeśli tak, to czy są przekazywane w sposób, który dziecko potrafi zrozumieć. Istnieje kilka niepokojących kwestii wartych uwagi. W Katalonii żadne z dzieci będących pod opieką władz administracyjnych w 2014 roku i niewiele w 2015 roku poprosiło o ochronę międzynarodową, a niektóre z nich pochodzą przecież z państw, z których wywodzą się uchodźcy. Rodzi się więc pytanie w jaki sposób dzieci te są informowane i o czym. W Anglii, Belgii, Holandii, Grecji i Szwecji rzecznicy twierdzą, że duży napływ dzieci bez opieki będących w drodze ma negatywny wpływ na jakość przekazywanych informacji. W Szwecji podczas wizyt polowych stało się jasne, że większość dzieci nie miała wiedzy jak długo będzie przebywać w schronisku o charakterze pogotowia, co się stanie potem i kto się nimi będzie opiekował.

W większości państw dzieci mogły udać się do urzędnika i przedstawić swoje uwagi/ skargi. Na Malcie i Litwie dzieci mają przypisanych pracowników opieki społecznej, którzy pomagają im i ich uczą i którym mogą także zgłaszać skargi. Tak jest również w przypadku dzieci w drodze znajdujących się w Belgii. Jeśli jednak skarga dziecka dotyczyłaby pracownika społecznego, nie jest jasne, do kogo miałoby się to dziecko zwrócić. Ponieważ dzieci bez opieki mają w Belgii opiekuna prawnego, mają lepsze szanse by złożyć skargę w porównaniu do innych dzieci. W UK systemy składania skarg działają lepiej w przypadku dzieci bez opieki niż innych dzieci. Istnieje system składana skarg obsługiwany przez urząd UK Visas and Immigration, lecz dzieci prawie w ogóle z niego nie korzystają. W Szwecji istnieje system skargowy lecz dzieci nie mają pojęcia o jego istnieniu. W niektórych krajach dzieci mogą także składać skargi do rzeczników obywatelskich. Jednak zarówno rzecznik Grecji jak i Holandii twierdzą, że dzieci rzadko korzystają z tej możliwości. Rzecznik grecki odwiedza więc często schroniska i ośrodki by rozmawiać z dziećmi tam mieszkającymi.

Czterech rzeczników twierdzi, że urzędnicy pracujący z dziećmi w drodze ukończyli stosowne szkolenia praktycznie w każdym przypadku. Większość rzeczników twierdzi, że szkolenie jest "czasami" odpowiednie. W wielu państwach urzędnicy pracujący z dziećmi w ośrodkach dla osób starających się o azyl mają stopień naukowy w dziedzinie opieki społecznej lub podobnej, mają więc odpowiednie wykształcenie by pracować z dziećmi. Dotyczy to praktycznie każdego pracownika ośrodka dla dzieci bez opieki. Jednakże

niekoniecznie są oni przeszkoleni w zakresie postępowania z dziećmi o różnym pochodzeniu kulturowym, dziećmi z traumą lub dziećmi bez opieki i oddzielonymi od rodziny. Pracownicy policji, urzędów ds. azylu i sądów nie zawsze odbywają odpowiednie szkolenia w zakresie komunikacji przyjaznej dla dzieci. Ostatnim niepokojącym problemem jest to, że duży napływ dzieci do niektórych państw ma negatywny wpływ na jakość szkoleń dla urzędników pracujących z dziećmi.

2.3 Europa nie potrafi ochronić dzieci w drodze ani im pomóc

W tym rozdziale pokazujemy, że dzieciom w drodze zagraża wiele niebezpieczeństw, włącznie ze chorobami, śmiercią, handlem ludźmi, oddzieleniem od rodziców oraz wymuszeniami ze strony przemytników i wykorzystywaniem seksualnym oraz wyzyskiem. Fakt, że dzieci w drodze są szczególnie narażone na zbyt wiele poważnych zagrożeń potwierdza, że Europa nie potrafi ochronić dziecka w drodze na swym terytorium. Jeśli chodzi o bezpieczeństwo dzieci w ich kraju przeznaczenia, sytuacja nie jest aż tak ciężka. Jednak handel ludźmi i wyzysk są wciąż realnymi zagrożeniami dla tych dzieci. Zjawiska te nie są rzadkością dla dzieci potrzebujących opieki i ochrony, które nagle przestają istnieć w systemie. Innymi poważnymi problemami są brak systemu opieki prawnej w wielu krajach, nieodpowiednie metody oceny wieku i fakt, że wiele dzieci wciąż przebywa w ośrodkach zamkniętych dla migrantów, czasami przez kilka miesięcy. W kilku państwach biorących udział w badaniu nowo przybyłe dzieci są wstępnie umieszczanie w pogotowiach opiekuńczych. W większości przypadków, schroniska te nie mają odpowiedniego wyposażenia by zakwaterować ludzi, zwłaszcza dzieci, na dłużej niż kilka dni, ale w rzeczywistości wiele dzieci zostaje w nich na kilka tygodni lub miesięcy. Jednak podczas gdy opieka nad zdrowiem fizycznym jest zapewniona, dużo rzadziej dzieci otrzymują pomoc psychologiczną, jeśli jej potrzebują. Jednakże niezdolność do usunięcia stresogennych czynników z ich środowiska, jak np. złe warunki zamieszkania, jest jeszcze bardziej problematyczna. Podczas gdy dla większości dzieci w ich krajach przeznaczenia dostęp do edukacji i jej poziom są dobrze zabezpieczone, dzieci nowo przybyłe muszą czekać zbyt długo zanim pójdą do szkoły.

Nie są też odpowiednio zabezpieczone prawo do informacji i prawo do bycia wysłuchanym. Podkreślamy, że zabezpieczenie tych praw jest istotne w kontekście realizowania praktycznie każdego innego prawa, z jakiego dziecko będące w drodze powinno móc korzystać. Dziecko pozostawione samo sobie i poruszające się niczym we mgle, nie wiedzące, co z nim będzie, nie będzie w stanie poradzić sobie z sytuacją ani dokonywać świadomych wyborów. Dla nas jako decydentów politycznych równie ważne jest wiedzieć, czego dziecko chce. Wiemy, że dzieci znikają, lecz nie zawsze wiemy dlaczego, gdzie chcą iść, co chcą osiągnąć, przez co trudno jest nam je chronić. Zabezpieczenie tych praw jest więc kluczowe dla ochrony dzieci w drodze i pomocy im udzielanej.

3. USTAWODAWSTWO I REAKCJA EUROPY

Streszczenie rozdziału

- Z perspektywy praw dziecka można powiedzieć, że brakuje realizacji aktów prawnych UE w zakresie udzielania azylu. Instytucje i agencje UE jak również Państwa Członkowskie muszą więc zwiększyć wysiłki (także związane ze szkoleniem całego personelu zaangażowanego w pracę z dziećmi) by zagwarantować pełną realizację praw ochrony umocowanych zarówno w instrumentach UE jak i międzynarodowych aktach prawa dotyczącego praw człowieka. Potrzebna jest nowa Agenda UE dla dzieci w drodze.
- UE i Państwa Członkowskie wiele razy już dyskutowały jak radzić sobie ze zwiększającym się napływem ludzi do Europy w 2015 roku. Brak jest jednak skupienia się na dzieciach i ich prawach oraz spojrzenia na problem z perspektywy praw dziecka.
- Państwa Członkowskie UE przyjęły na siebie wiele zobowiązań, lecz starania, by je realizować, spełzają na niczym.
- Państwa UE nie spełniły oczekiwań zwłaszcza w zakresie zapewnienia pomocy finansowej i praktycznej Państwom Członkowskim i państwom trzecim usiłującym opracować skuteczny program przesiedlenia.
- Wiele państw europejskich rozpoczęło "wyścig do ostatniej kropli krwi" w tym sensie, że zaostrza prawo migracyjne by nie wpuścić migrantów na swe terytorium. W długoterminowej perspektywie może to kolidować z prawem do poszukiwania międzynarodowej ochrony oraz stosowaniem zabezpieczeń w ramach ochrony praw człowieka w przypadku wszystkich dzieci-migrantów.

Ten rozdział przedstawia krótką analizę bazy prawnej UE dotyczącej azylu i migracji z perspektywy praw dziecka. Więcej szczegółowych informacji o aktach prawnych oraz działaniach europejskich i międzynarodowych można znaleźć w Załączniku nr 2.

Rozdział ten przedstawia również przegląd zobowiązań, działań i inicjatyw podjętych przez UE oraz Państwa Członkowskie stanowiących odpowiedź na wzrost liczby uchodźców w 2015 roku. Rozdział ten bada, o ile to możliwe, w jakim stopniu podjęte zobowiązania zostały spełnione i analizuje odpowiedź oraz realizację tej odpowiedzi z perspektywy praw dziecka.

Państwa Członkowskie obiecały jedynie 575 milionów z uzgodnionych 2,8 biliona Euro na zwiększoną pomoc Bliskiemu Wschodowi i Rogowi Afryki.

W kontekście sytuacji uchodźców na Bliskim Wschodzie i w Afryce należy wspomnieć, że Komisja UE i Państwa Członkowskie ustaliły, że zaoferują zwiększoną pomoc państwom na Bliskim Wschodzie i w Rogu Afryki, głównie w formie wsparcia finansowego.[78] Na nieoficjalnym spotkaniu Rady Europejskiej w dniu 23 września 2015 uzgodniono, że Komisja Europejska zwiększy źródła finansowania kryzysu migracyjnego o 1,7 biliona Euro. Państwa Członkowskie przekażą kolejne 2,8 biliona na Program UNHCR World Food Programme i innym właściwym organizacjom (500 milionów Euro), organizacji EU

78 ECHO Arkusz informacji na temat kryzysu w Syrii i Arkusz Informacji Komisji Europejskiej na temat wsparcia UE dla Libanu i Jordanii od zaistnienia kryzysu syryjskiego.

Regional Trust Fund for Syria (500 milionów Euro) oraz organizacji Emergency Trust Fund for Africa (1,8 biliona Euro). W połowie stycznia 2016 roku Państwa Członkowskie zadeklarowały jedynie 575 milionów Euro, zaledwie jedną piątą tego, co mały przekazać.[79] Ponieważ jednak niniejszy raport skupia się na sytuacji w Europie, nie będziemy analizować tej sprawy w bardziej szczegółowy sposób. Z danych tych można wywnioskować jednak, że UE nie spełnia swych zobowiązań mających na celu złagodzenie skutków kryzysu migracyjnego.

3.1 Azyl w UE i polityki migracyjne UE

Unia Europejska opracowała kilka lat temu Wspólny Europejski System Azylowy (CEAS), ustanawiający powszechne minimalne standardy dla osób ubiegających się o ochronę międzynarodową w Państwach Członkowskich UE. System obejmuje przepisy prawa określające kto kwalifikuje się do ochrony, dostęp do jasnych i skutecznych procedur azylowych, warunki przyjmowania i wyznacza, które państwo UE jest odpowiedzialne za sprawdzanie wniosków o azyl i utworzenie bazy odcisków palców osób starających się o azyl (EURODAC).[80] Inne instrumenty prawne UE mają także znaczenie w przypadku dzieci w drodze, zwłaszcza Dyrektywa o łączeniu rodzin.

Instrumenty w ramach CEAS uwzględniają europejskie i międzynarodowe standardy praw człowieka takie jak Konwencja ONZ o Prawach Dziecka, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Konwencja o Statusie Uchodźcy, Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

Wciąż jednak jest tu wiele do zrobienia pod kątem podejścia opartego na prawach dziecka w wielu instrumentach prawnych (np. przepisach dotyczących aresztu i ponownego połączenia się rodziny, zwolnienia dzieci bez opieki z przepisów dublińskich i wzmożonej współpracy transgranicznej) i są jeszcze pewne dziedziny problematyczne, które ustawodawstwo UE powinno uregulować, np. możliwości legalnego wejścia na teren UE dla ludzi potrzebujących ochrony międzynarodowej i rewizja rozporządzenia dublińskiego w celu zwiększenia solidarności między Państwami Członkowskimi.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości przyjął podejście oparte na prawach dziecka w swych wyrokach. Dla dzieci w drodze najważniejszy jest wyrok z 2013 roku, który wyłącza dzieci bez opieki z rozporządzenia dublińskiego, dotyczący przepisów państwa pierwszego azylu, stwierdzający, że państwo, w którym przebywa fizycznie dziecko, jest odpowiedzialne za rozpatrzenie wniosku o azyl, jeśli członka jego rodziny nie można odnaleźć w innym Państwie Członkowskim UE. [81]

Największym zmartwieniem jest jednak to, że przepisy ustanowione dla ochrony dzieci w drodze nie są w praktyce przestrzegane przez Państwa Członkowskie. Wiele z pytanych osób w ramach niniejszego badania podkreślało brak oceny najlepszego interesu dziecka jako priorytetu i podnosiło kwestię, że urzędnicy przeprowadzający takie oceny

79 Zestawienie zobowiązań finansowych Państw Członkowskich, z dnia 22 stycznia 2015 r..
80 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
81 CJEU C-648/11 *Wyrok Królowa, na wniosek MA i Innych przeciwko Sekretarzowi Stanu Departamentu Spraw Wewnętrznych*, 6 czerwca 2013 r.

potrzebują szkoleń.[82] Komisja Europejska i różne agencje UE[83] podejmowały inicjatywy w tym zakresie, ale należałoby je zintensyfikować, a wszyscy urzędnicy pracujący z dziećmi w drodze powinni odbyć szkolenia w zakresie oceny najlepszego- interesu dziecka, rozpoznawania zagrożonych dzieci, zwłaszcza tych, które mogą stać się ofiarą handlu ludźmi oraz zagwarantowania dziecku prawa do otrzymania informacji i bycia wysłuchanym.

Komisja przyjęła Plan Działania w sprawie Małoletnich Bez Opieki (2010 -2014)[84] w 2010 roku, który opiera się na dziesięciu zasadach mających pomóc instytucjom UE i Państwom Członkowskim przyjąć właściwe podejście do spraw dzieci bez opieki w najbliższej przyszłości. Aby wspomóc Komisję w realizacji planu działania powołano grupę ekspercką ds. dzieci bez opieki w procesie migracyjnym w 2011 roku.[85] Plan działania wygasł pod koniec 2014 roku i do tej pory nie został zastąpiony nowym. Ocena ma nastąpić na początku 2016 roku.

Dzieci bez opieki były także obiektem uwagi Parlamentu Europejskiego. Przyjął on w 2013 roku rezolucję wyznaczającą priorytetowe obszary działania.[86] Obecnie Parlament Europejski pracuje nad nowelizacją rozporządzenia dublińskiego, tak by było ono zgodne z wyrokiem Trybunału z 2013 roku dotyczącym wyłączenia dzieci bez opieki z tego rozporządzenia.[87]

"Dzieci niewidzialne" w działaniach Europy

Dzieci w drodze przebywające w Europie którym towarzyszą rodzice/opiekunowie są także chronione europejskimi aktami prawnymi. Jednakże, w debatach na poziomie UE a także w różnych działaniach podejmowanych przez Komisję i agencje UE stwierdza się, że dzieci te zostały zapomniane[88]- jak gdyby, tylko dlatego, że mają opiekuna, nie potrzebowały ochrony, pomocy czy uwagi. Istnieje ryzyko, ze specjalne potrzeby dziecka przybywającego ze swymi rodzicami, nie zostaną przez władze rozpoznane, ponieważ władze rodzicom pozostawiają zapewnienie dziecku potrzebnego wsparcia. To rodzice mają w pierwszej kolejności obowiązek zabezpieczenia prawa dziecka do ochrony i wsparcia. Rodzice mogą jednak nie znać praw dziecka do otrzymania pomocy przysługujących mu w państwie przeznaczenia, lub, poddani działaniu traumy, mogą nie być w stanie rozpoznać, że dziecko ma specjalne potrzeby. Wszyscy decydenci, urzędnicy, na wszystkich poziomach, poczynając od szkoły aż do poziomu UE, powinni bardziej skupić się na dzieciach, i zagwarantowaniu, że ich prawa będą realizowane.

Dzieci towarzyszące swym rodzicom, dzieci nie ubiegające się o azyl i dzieci bezpaństwowe zajmują niewiele miejsca w dyskusjach i politykach UE.

82 Informacje otrzymane od doradców Komisji Europejskiej, Frontex, UNICEF, UNHCR, OHCHR, IOM i Save the Children.
83 Np. EASO i Frontex.
84 COM(2010)213 Ostateczny Plan Działania dotyczący Małoletnich bez Opieki (2010 – 2014).
85 Rejestr grup eksperckich Komisji.
86 P7_TA(2013)0387 Rezolucja PA z dnia 12 września 2013 r. w sprawie sytuacji dzieci bez opieki w EU (2012/2263(INI)).
87 Notatka prasowa opublikowana przez Parlament Europejski.
88 Informacje uzyskane podczas rozmów z Komisją Europejską, Save the Children, UNICEF.

Brak jest również zainteresowania dziećmi, które wchodzą do Europy i nie ubiegają się o azyl Nie ma żadnych dostępnych danych statystycznych na ich temat; nie wiemy więc, ile ich jest. Jednakże wiele państw donosi o dzieciach, głównie z państw północnej Afryki, które przybywają do UE by zwiększyć swe szanse na uzyskanie dobrego wykształcenia czy zdobycia pracy. Niektóre z nich nie ubiegają się o azyl, nawet gdy wiedzą, że mają do tego prawo, lecz próbują znaleźć inny sposób zarobienia pieniędzy na utrzymanie. Wiele z nich może paść ofiarą różnych form wyzysku i handlu ludźmi.[89]

Kolejną grupą wymagającą większego zainteresowania ze strony UE i Państw Członkowskich jest rosnąca grupa dzieci bezpaństwowych przybywających do UE.[90] W niektórych państwach, w tym w Syrii, skąd pochodzi najwięcej uchodźców, obywatelstwo nowo narodzonego dziecka zależy od obywatelstwa ojca. Z powodu wojny wiele dzieci syryjskich matek rodzi dzieci poza Syrią, w obozach dla uchodźców, jak również podczas podróży do/przez Europę. Matkom często trudno jest udowodnić kim jest ojciec - może wyruszył on już po azyl do Europy, mieszka w innym obozie dla uchodźców lub został zabity - dlatego też dziecko pozostaje bez obywatelstwa.[91] Według KOPD, każde dziecko ma prawo do swej narodowości, a państwa powinny dopilnować, by prawo to było realizowane.[92] W grudniu 2015 roku Rada UE przyjęła wnioski dotyczące bezpaństwowości, w których zachęca Komisję do zainicjowania wymiany dobrych praktyk pomiędzy Państwami Członkowskimi, a Państwa Członkowskie do wyznaczenia punktów kontaktowych dla takiej platformy wymiany.[93]

3.2. Europejska odpowiedź na wzmożony napływ migrantów

W roku 2015 Unia Europejska, Państwa Członkowskie UE, inne państwa w regionie i różni interesariusze podnosili różne dyskusje i inicjatywy dotyczące tego jak radzić sobie z napływem migrantów do Europy i ich przepływem przez Europę. Wiele z tych działań wzbudza niepokój pod kątem praw dziecka, o czym będzie mowa poniżej. Więcej informacji o poszczególnych inicjatywach i działaniach zawiera Załącznik nr 3.

Europejska Agenda Migracyjna

Głównym środkiem działania ze strony Unii Europejskiej jest Europejska Agenda Migracyjna[94]. Została opublikowana przez Komisję Europejską w maju 2015 roku i wyznacza krótko i długoterminowe działania mające na celu usprawnienie procesów migracyjnych. Obejmuje działania na rzecz ratowania życia na morzu, utworzenie systemu relokacji i zwiększenie limitu przesiedleń uchodźców poprzez UNHCR.

Jest tylko jedno działanie ukierunkowane na dzieci w Europejskiej Agendzie Migracyjnej. Umieszczone jest w przypisie.

89 *Polityki, praktyki i dane na temat małoletnich bez opieki w Państwach Członkowskich UE i Norwegii, Synthesis Report: Maj 2015* r., Europejska Sieć Migracyjna.
90 Informacja otrzymana podczas rozmów z doradcami przy Terre des Hommes i OHCHR.
91 Informacja z Europejskiej Sieci ds. Bezpaństwowości (European Network on Statelessness).
92 Artykuł 8 KOPD.
93 Notatka Prasowa, Rada Europejska.
94 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna.

Mimo, że co najmniej jedna na cztery osoby starające się o azyl w UE w 2014 roku to dziecko[95], Europejska Agenda Migracyjna wspomina o dzieciach tylko dwa razy[96]. Jedyne działanie ukierunkowane na dzieci jest opisane w przypisie[97] i skupia się na wąskiej grupie dzieci migrantów przybywających do UE - dzieci bez opieki i zaginionych. Agenda nie przyjmuje perspektywy praw człowieka i brak jest w niej działań na rzecz ograniczenia zagrożeń dla dzieci podczas ich podróży do Europy i przez Europę. Brak zainteresowania dziećmi dziwi także zważywszy na fakt, że Frontex, w swej analizie ryzyka na rok 2015, podkreśla, że dzieci są grupą szczególnie narażoną na niebezpieczeństwa i że istnieje potrzeba opracowania specjalnych mechanizmów i procedur zarządzania potrzebami dzieci na wszystkich zewnętrznych granicach UE.[98]

Aby wdrożyć Agendę, uzgodniono przeprowadzenie kilku działań, brakuje tu jednak perspektywy praw dziecka czy nawet słowa "dziecko" w treści dokumentów. Programy relokacji[99] i przesiedlenia[100], na które zgodziły się Państwa Członkowskie, w wielkim stopniu dotyczą dzieci, dlatego więc dzieci powinny stać na pierwszym miejscu podczas realizacji tych działań. Niepokojące jest to, że Państwa Członkowskie nie wywiązują się ze swych zobowiązań w tej dziedzinie - ze 16 000 uchodźców, których Państwa Członkowskie postanowiły przenieść zgodnie z umową z września 2015, głównie z Włoch i Grecji, tylko 331 zostało rzeczywiście przeniesionych do 19 stycznia 2016 r.[101]

Do 19 stycznia 2016 r. ze 160000 uchodźców, którzy mieli być przeniesieni, tylko 331 zostało rzeczywiście przeniesionych.

Plany działania uzgodnione z Turcją[102] i państwami Bałkanów Zachodnich[103] także nie uwzględniają perspektywy praw dziecka ani żadnych specjalnych działań ukierunkowanych na dzieci. Przy wdrażaniu planu działania w Turcji, bardzo istotne jest by poświęcić szczególnie uwagę dzieciom uchodźcom, zwłaszcza w zakresie zagwarantowania im prawa do edukacji podczas pobytu w Turcji oraz realizacji podstawowych potrzeb związanych z ochroną dzieci. Można argumentować, że plan działania łamie Artykuł 2 KOPD, jako że skupia się jedynie na uchodźcach z Syrii, pozostawiając wszystkich innych uchodźców przebywających w Turcji bez wsparcia UE.

Jeśli chodzi o umowy z państwami Bałkanów Zachodnich, martwi fakt, że nie uwzględniają one żadnych szczególnych działań na rzecz ochrony dzieci, jak np. wyznaczenie miejsc tylko dla dzieci w ośrodkach przejściowych, zaspokojenie podstawowych potrzeb dzieci w schroniskach (spanie w ciepłym miejscu, ciepła woda do mycia, suche ubrania), przestrzeni przyjaznych dzieciom, identyfikacja dzieci

95 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć. Zebrane dane roczne (zaokrąglone)" (migr_asyappctza) Wnioskodawca po raz pierwszy.
96 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna, strony 12 i 16.
97 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna, przypis 28.
98 Roczna Analiza Ryzyka Frontex na rok 2015, 2015 r.
99 Decyzja Rady (UE) 2015/1523 i Decyzja Rady (UE) 2015/1601.
100 Wnioski Rady 11130/15.
101 Aktualny stan wsparcia Państw Członkowskich dla programu relokacji z dnia 19 stycznia 2016 r.
102 Notatka Prasowa, Komisja Europejska.
103 Spotkanie Przywódców w sprawie napływu uchodźców wzdłuż trasy przez Bałkany Zachodnie - Oświadczenie Przywódców Państw.

zagrożonych, zmniejszenie zagrożenia rozdzielenia się rodziny itd. Jest to alarmujące zwłaszcza dlatego że, według UNHCR, co najmniej 28% migrantów przemieszczających się po trasie przez Bałkany Zachodnie to dzieci.

Państwa przytłoczone kryzysem mogą uruchomić Mechanizm Ochrony Cywilnej UE by zmobilizować różne rodzaje praktycznej pomocy[104]. Do tej pory Serbia, Chorwacja, Grecja i Słowenia poprosiły o taką pomoc. Jednak, niestety, zbyt mało Państw Członkowskich odpowiedziało na te wezwania, co skutkuje poważnym niedoborem środków zaradczych stosowanych na trasie migrantów w ramach tej pomocy.[105]

UE zaczęła także organizować punkty Hotspot we Włoszech i Grecji w celu poprawy procesu przyjmowania przybywających migrantów oraz usprawnienia programu relokacji. Pięć obszarów punktów Hotspot wyznaczyły władze Grecji a sześć - władze Włoch, jednak na dzień 15 grudnia 2015 r. w obu państwach tylko jeden taki punkt jest otwarty i działa - to kolejna oznaka, że UE ma trudności w wypełnianiu swych zobowiązań.[106] Według urzędników Komisji Europejskiej, punkty Hotspot, jak już będą prawidłowo funkcjonować, będą skupione na potrzebach dzieci i ich prawach.[107] Jednak sposób, w jaki prawa te będą w tych punktach realizowane, jest przez wielu interesariuszy określany jako niepokojący.[108] Punkty Hotspot zostały zorganizowane, ich działalność rozpoczęła się jednak brak w nich przestrzeni przyjaznych dzieciom - nie wiadomo, czy personel jest odpowiednio przeszkolony do pracy z dziećmi i czy system relokacji działa. Wielu interesariuszy podkreślało, jako istotny problem, potencjalne ryzyko, ze wiele ludzi utknie w takich punktach na długi czas, nawet bliżej nieokreślony, podobnie jak w przypadku ośrodków zamkniętych.[109]

> *Punkty Hotspot rozpoczęły działalność jednak brak w nich przestrzeni przyjaznych dzieciom, nie wiadomo, czy personel jest odpowiednio przeszkolony do pracy z dziećmi i czy system relokacji działa.*

Komisja przeznacza także fundusze specjalnie na działalność związaną z ochroną dzieci dla organizacji pracujących z dziećmi w drodze do Europy i po Europie. W grudniu 2015 roku podjęto decyzję o zapewnieniu środków finansowych na pomoc doraźną w ramach funduszu na rzecz azylu, migracji i integracji, która mówi: *"Zasady ochrony dzieci będą podstawą wszelkich działań związanych z dziećmi i UNHCR a działania będą przeprowadzane zgodnie z polityką ochrony dzieci".*[110]

104 Mechanizm Ochrony Cywilnej UE.
105 Przyjęty program wsparcia Mechanizmu Ochrony Cywilnej ze strony Państw Członkowskch dla Serbii, Słowenii, Chorwacji i Grecji , 21 stycznia 2016 r.
106 COM(2015) 678 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot w Grecji; COM(2015) 679 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot we Włoszech.
107 W oparciu o wywiad z urzędnikiem z Komisji Europejskiej odpowiedzialnym za punkty Hotspot.
108 Informacje otrzymane podczas rozmów z doradcami w Save the Children, UNICEF i w szczególności OHCHR.
109 W oparciu o wywiady z doradcami z UNICEF, Save the Children, OHCHR i Terre des Hommes.
110 C(2015) 9534 końcowy Aneks nr 1 do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji dotyczącego programu roboczego na 2016 rok oraz finansowania pomocy doraźnej w ramach działalności Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji, str. 2.

Komisja planuje także wesprzeć największe organizacje międzynarodowe i jedną organizację NGO na rzecz praw dziecka w zakresie ochrony dzieci migrujących na terytoria UE.[111]

Warto także wspomnieć że w trakcie zimy 2016 roku Komisja przeprowadzi wewnętrzną debatę wysokiego szczebla na temat dzieci w drodze. [112]

Parlament Europejski debatuje na temat kryzysu migracyjnego od jesieni 2015 r. (patrz Załącznik nr 3). Czasem przyjmuje ona perspektywę praw człowieka, lecz niekoniecznie praw dziecka. Grupa ds. praw dzieci także odbyła kilka debat na temat dzieci w drodze na przestrzeni roku i, wraz z UNICEFem, zorganizowała spotkanie w sprawie podniesienia poziomu poszanowania praw dzieci w Agendzie Migracyjnej UE, które odbyło się 15 stycznia 2016 r. Przyjęto "Wezwanie do działania z Palermo", uwzględniające priorytety w zakresie ochrony praw uchodźców i dzieci migrantów w punktach Hotspot, punktach identyfikacji i inne środki wprowadzone w ramach Agendy Migracyjnej UE.[113]

Tabela. 2 A Brak działań: Zobowiązania Państw Członkowskich UE i rezultaty

	Zobowiązanie *(data)*	**Rezultat *(data)***
Obietnice finansowe[114]	2,8 biliona Euro na dodatkową pomoc dla Bliskiego Wschodu i Rogu Afryki *(23 września 2015 r.)*	575 miliona Euro *(22 stycznia 2016 r.)*
Relokacja[115]	160 000 uchodźców (*22 września 2015 r.)*	331 uchodźców (*19 stycznia 2016 r.)*
Punkty Hotspot [116]	5 w Grecji, 6 we Włoszech (*29 września 2015 r.)*	1w Grecji, 1 we Włoszech (*15 grudnia 2015 r.*)

3.3 Działania rządów państw europejskich - wyciskanie do ostatniej kropli krwi

Wiele państw w Europie zmienia obecnie swe ustawodawstwo i podejmuje różne działania by poradzić sobie ze wzrostem migracji i nalega, by także inne państwa by przyjęły odpowiedzialność za osoby starające się o azyl.

.

Spośród wszystkich Państw Członkowskich UE, Węgry były pierwszym, które postawiło ogrodzenie na granicy z Serbią[117], a później Chorwacją, uniemożliwiając uchodźcom

111 Informacja przekazana przez Koordynatora ds. Praw Dziecka w Komisji Europejskiej podczas rozmowy w dniu 19 stycznia 2016 r.
112 Informacja dostarczona przez urzędnika z Komisji Europejskiej dnia 7 stycznia 2016 r.
113 Wezwanie do działania z Palermo.
114 Obietnice finansowe.
115 Status Pomocy Państw Członkowskich dla Awaryjnego Mechanizmu Relokacji
116 COM(2015) 678 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot w Grecji; COM(2015) 679 Końcowy komunikat Komisji
117 Artykuł z Wall Street Journal 15 października 2015 r.

wejście do państwa.[118] Węgry wpisały także nielegalne wejście do państwa na listę przestępstw kryminalnych. Słowenia zbudowała ogrodzenie na granicy z Chorwacją, próbując powstrzymać uchodźców[119] a Austria zaczęła stawiać ogrodzenie na swej granicy ze Słowenią, próbując ukierunkować uchodźców - nie powstrzymać ich.[120] Nawet jeśli ogrodzenia nie odmawiają uchodźcom prawa do ubiegania się o azyl, utrudniają wejście na terytorium danego kraju. Państwa leżące na trasie przez Bałkany Zachodnie także zaczęły ograniczać przepływ ludzi pozwalając Syryjczykom, Afgańczykom i Irakijczykom kontynuować podróż, a osoby pozostałych narodowości - zwracając do ostatniego państwa tranzytowego.[121]

Węgry wpisały także nielegalne wejście do państwa na listę przestępstw kryminalnych.

Inne państwa podejmują różne środki by powstrzymać napływ osób starających się o azyl. Szwecja, która przyjmuje największą liczbę uchodźców na mieszkańca UE już od kilku lat, jak również największą liczbę dzieci bez opieki, zgodnie z aktualnymi statystykami, w porównaniu do innych Państw Członkowskich UE, ogłosiła w listopadzie 2015 roku, że potrzebuje wytchnienia w przyjmowaniu uchodźców. Szwedzki rząd wprowadza więc tymczasową Ustawę o Cudzoziemcach, która jest zgodna z minimalnymi wymogami ustanowionymi przez prawo międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej.[122] W tym projekcie szczególnie niepokojące są, z perspektywy praw dziecka, ograniczenia możliwości ponownego połączenia się rodziny, w tym w formie wyższych wymogów dotyczących kosztów utrzymania oraz wprowadzonego obowiązku medycznej oceny wieku. Wprowadzono także kontrole dowodów tożsamości we wszystkich środkach transportu publicznego w Szwecji od 4 stycznia 2016 r., przewidujące sankcje dla tych przewoźników, którzy nie dopilnują, by wszyscy pasażerowie mieli przy sobie dowód tożsamości. Dzieci podróżujące ze swymi rodzinami są zwolnione z obowiązku posiadania dowodu tożsamości. Nie dotyczy to jednak dzieci bez opieki. A przecież większość dzieci bez opieki wchodzących do Szwecji nie posiada żadnych dokumentów tożsamości ze sobą. Większość z nich pochodzi z Afganistanu. Z 25 000 dzieci bez opieki z Afganistanu, które przybyły do Szwecji w 2015 roku, tylko 18 mogło przedstawić dowód swej tożsamości.[123] Tak więc wprowadzenie kontroli dowodów tożsamości będzie skutecznym sposobem na ograniczenie liczby dzieci bez opieki przybywających do Szwecji.

Po ogłoszeniu rządu Szwedzkiego także Dania i Norwegia zadeklarowały wprowadzenie bardziej restrykcyjnych praw dla cudzoziemców. Duński rząd przedstawił projekt ustawy, który umożliwi państwu konfiskatę majątku, jaki będzie posiadał przy sobie uchodźca, w celu opłacenia jego pobytu w tym kraju. Daje on również prawo władzom duńskim do przeszukania ubrania i bagażu osoby starającej się o azyl.[124] Proponuje on także kilka

118 Artykuł z Reuters, 4 września 2015 r.
119 Artykuł z Telegraph about Slovenia 11 listopada 2015 r.
120 Artykuł z Telegraph about Slovenia 8 grudnia 2015 r.
121 Raport UNICEF Refugee and migrant crisis in Europe Regional Humanitarian Situation Report # 4, 24 listopad 2015 r.
122 Informacja od Rządu Szwedzkiego.
123 Informacja z Radia Szwedzkiego, 23 grudnia.
124 Informacja od Rządu Duńskiego.

innych restrykcji względem przepisów o cudzoziemcach, w tym ograniczenie możliwości ponownego połączenia się rodziny.[125] Norwegia także wprowadzi bardziej surowe zasady dla osób starających się o azyl, w tym obniżenie wsparcia finansowego dla osób mieszkających w ośrodkach przyjmujących cudzoziemców oraz ograniczenie możliwości ponownego połączenia się rodziny.[126]

Wygląda to tak, jak gdyby państwa europejskie brały udział w konkursie na "najmniej chętne do przyjmowania osób starających się o azyl".

Inne państwa podejmują inne działania a kilka Państw Członkowskich UE oponuje przeciwko wspólnym uzgodnieniom dotyczącym relokacji i są bardzo niechętne by przyjąć uchodźców do swego kraju. Ostatnio Austria podjęła decyzję o zredukowaniu liczby przyjmowanych uchodźców o 50%.[127] 6 stycznia 2016r. Komisarz UE ds. Migracji, Dimitris Avramopoulos zorganizował spotkanie w trybie pilnym z udziałem Szwecji, Danii i Niemiec, po wprowadzeniu szwedzkich kontroli dokumentów tożsamości na granicach z Danią oraz duńskimi wyrywkowymi kontrolami na granicy z Niemcami.[128]

Tak czy owak, wygląda to tak, jak gdyby państwa europejskie stanęły w konkursie na "najmniej chętne do przyjmowania osób starających się o azyl", wprowadzając kontrole na granicach, kontrole dowodów tożsamości, spychając uchodźców w dół do południowej części Europy.

Niepokojące jest przy tym wszystkim to, że w jednej chwili zapomina się o międzynarodowych zobowiązaniach. Ograniczenia możliwości ponownego połączenia się rodziny są uważane przez wiele państw jako sprzeczne wobec Artykułów 9 i 10 KOPD. Wprowadzenie obowiązkowej medycznej oceny wieku może być także kwestionowane z punktu widzenia praw dziecka, zwłaszcza mając na względzie Ogólny Komentarz nr 6 Komitetu Praw Dziecka ONZ, który mówi, że ocena wieku powinna być "*przeprowadzana w sposób naukowy, bezpieczny, przyjazny dla dziecka i uwzględniający różnice płci, tak by uniknąć jakiejkolwiek ingerencji w fizyczną nietykalność dziecka oraz z poszanowaniem ludzkiej godności*".[129]

Duńska propozycja nowej, bardziej restrykcyjnej ustawy o azylu i imigracji wzbudziła niepokój Komisji ds. Praw Człowieka Rady Europy dotyczący zgodności tej ustawy z zobowiązaniami Danii w zakresie praw człowieka, a zwłaszcza Europejską Konwencją Praw Człowieka. Komisarz jest szczególnie zaniepokojony możliwością szerszego użycia takich środków jak areszt, ograniczeniem możliwości ponownego połączenia się rodziny oraz prawem do przejęcia majątku azylanta w celu pokrycia kosztów jego utrzymania.[130]

125 Informacja od Rządu Duńskiego.
126 Informacja od Rządu Norweskiego.
127 Informacja z DW z dnia 20 stycznia 2016 r.
128 Informacja z EurActive.com.
129 Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz Ogólny nr 6, Traktowanie dzieci bez opieki i oddzielonych poza ich krajem pochodzenia, strona 11.
130 Pismo od Komisarza ds. Praw Człowieka Rady Europy.

Mocna retoryka wielu przywódców Państw Członkowskich[131] także może przyczynić się do wzrostu nietolerancji, rasizmu i ksenofobii w Europie, co jest zagrożeniem dla dzieci, zwłaszcza dzieci obcego pochodzenia.[132]

131 Patrz np. kampania rządu węgierskiego, łącząca uchodźców z terrorystami oraz obwieszczenie prezydenta Czech, że napływ uchodźców jest "zorganizowaną inwazją" jak również oświadczenie przewodniczącego Rady Europejskiej, Donalda Tuska, o ulokowaniu wszystkich uchodźców w ośrodkach zamkniętych przez 18 miesięcy.

132 Patrz np. Uwagi Końcowe Komitetu Praw Dziecka do połączonych trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski, CRC/C/POL/CO/3-4, październik 2015 r. ustęp 16.

4. WNIOSKI I ZALECENIA

4.1 Wnioski

Jako łatwa do wyodrębnienia grupa, dzieci potrzebują wyjątkowej ochrony i wparcia, co wspólnota międzynarodowa przyznała już przyjmując i następnie ratyfikując Konwencję ONZ o Prawach Dziecka.

Dzieci w drodze są grupą szczególnie narażoną na niebezpieczeństwa, zagrożone są także ich podstawowe prawa. Niezwykle ważne więc jest by państwa- sygnatariusze, zajmując się sprawami dzieci w drodze, wykorzystały wszystkie dostępne im narzędzia i zasoby by zagwarantować tym dzieciom ochronę i opiekę. Szczególną troską należy otoczyć dzieci bez opieki, które nie mają podstawowej ochrony w postaci towarzyszącej osoby dorosłej, która mogłaby zadbać o zabezpieczenie podstawowych potrzeb dziecka.

W oparciu o informacje zebrane w niniejszym raporcie, można wnioskować, że bezpieczeństwo dzieci w drodze w Europie jest zagrożone pod wieloma względami, a grozi im np. handel ludźmi, przemoc, choroby, bezpaństwowość, oddzielenie od rodziny a nawet śmierć. Nawet już po dotarciu do państwa docelowego dzieciom mogą grozić różne niebezpieczeństwa, w tym areszt w ośrodku zamkniętym. Kilka państw zgłosiło, że dzieci bez opieki znikają z ośrodków, w których mieszkały, i mogą paść ofiarą wyzysku i handlarzy ludźmi. Niektóre państwa nie mają kompleksowego systemu przyznawania opieki prawnej dzieciom bez opieki.

Podczas gdy większość państw docelowych spełnia podstawowe potrzeby takie jak właściwe odżywianie, zapewnienie ubrania oraz dostępu do opieki zdrowotnej, inne prawa dzieci są w Europie nagminnie łamane. Nie ocenia się, co leży w najlepszym interesie dziecka, nie jest on brany pod uwagę jako priorytet w działaniach i decyzjach dotyczących dzieci w drodze; dzieci nie są wysłuchiwane, nie otrzymują informacji na temat tego, co się z nimi będzie działo, są pozbawione prawa do edukacji przez zbyt długi okres czasu, mają też problem z realizacją swego prawa do opieki zdrowotnej i rehabilitacji, a zwłaszcza wsparcia psychologicznego.

Mimo informacji dostarczanych przez organizacje działające na trasie wiodącej przez Europę, państwa Unii Europejskiej nie zrobiły wiele, by zaradzić zgłaszanym problemom, by wprowadzić skuteczne środki zaradcze i zagwarantować, że wszystkie dzieci w Europie będą chronione przed wszelkimi formami przemocy i wyzysku i że ich prawa, zgodnie z KOPD, będą szanowane. Szczególnie niepokojący jest fakt, że Europejska Agenda Migracyjna, przyjęta przez Komisję w maju 2015 roku, praktycznie nie przyjmuje podejścia opartego na prawach dziecka. Jedyne działanie adresowane do dzieci dotyczy tylko dzieci bez opieki i zaginionych i jest umieszczone w przypisie.

Działania podejmowane przez poszczególne państwa mające na celu ograniczenie napływu migracji są także, z perspektywy praw dziecka, niepokojące. Martwią zwłaszcza ograniczenia możliwości łączenia się rodziny, które ogłosiło ostatnio wiele państw. Jak dotąd migranci, ponieważ wielu z nich wie, że podróż przez Morze Śródziemne jest dla

dzieci niebezpieczna, decydowali się na ten krok bez dzieci. Jedno z rodziców (przeważnie ojciec) wyjeżdża do Europy, by zdobyć tam zezwolenie na pobyt, a później wnioskować o połączenie się z rodziną. Podczas gdy w 2015 w Europie wzrosła liczba dzieci w drodze, ograniczenia możliwości ponownego połączenia się rodziny spowodują najprawdopodobniej, że więcej dzieci przybędzie ze swymi rodzinami. Wielu interesariuszy ostrzega społeczność europejską, że będzie jeszcze więcej tragicznych przypadków utonięć dzieci w Morzu Śródziemnym.

Jak dotąd UE nie wypowiadała się na temat surowych praw wprowadzanych przez Państwa Członkowskie z wyjątkiem Węgier, które otrzymały listę pytań od Komisji dotyczących wprowadzenia bardziej restrykcyjnych przepisów dla uchodźców.[133] Komisja i/lub Europejski Trybunał Sprawiedliwości powinni zbadać nowe propozycje ustawodawcze Państw Członkowskich pod kątem ich zgodności z prawami człowieka, a zwłaszcza prawami dziecka, biorąc pod uwagę nie tylko prawo Unii Europejskiej ale i KOPD.

4.2 Wezwanie do działania

Dzieci w drodze do i na terenie Europy są dziś narażone na wiele niebezpieczeństw. Jest to niedopuszczalne i przywódcy państw europejskich muszą niezwłocznie zająć się tym problemem. Dzieci w drodze są przede wszystkim dziećmi i mają te same prawa do ochrony i bezpieczeństwa jak wszystkie inne dzieci mieszkające w krajach europejskich. Wzywamy wszystkich interesariuszy, w tym państwa, władze lokalne, agencje ONZ i organizacje pozarządowe, by wystąpiły z szeregu i wzięły odpowiedzialność za swe międzynarodowe zobowiązania wobec dzieci, tak by zażegnać niebezpieczeństwa, które im grożą podczas ich podróży. Muszą to zrobić wszyscy interesariusze, w tym:

- Unia Europejska, poprzez ustanowienie standardów prawnych, opracowanie polityk i zapewnienie źródeł finansowania;
- Rada Europy, poprzez postawę opartą na prawach człowieka, przypominającą państwa członkowskie o ich zobowiązaniach;
- Wszystkie państwa w Europie, poprzez zastosowanie podejścia opartego na prawach dziecka we wszystkich swych działaniach, i zagwarantowanie, że powstanie i będzie stosowany kompleksowy system ochrony tych dzieci, zamiast ograniczania legalnego wejścia na swe terytorium w celu ubiegania się o ochronę międzynarodową;
- Państwa Członkowskie UE, demonstrując solidarność humanitarność, współdzieląc odpowiedzialność za przyjęcie osób starających się o azyl i gwarantując, że wszystkie wnioski o azyl zostaną sprawiedliwie rozpatrzone;
- Wszystkie osoby zawodowo zajmujące się dziećmi w drodze, poprzez zagwarantowanie, że dzieci będą dostrzeżone i wysłuchane, i otrzymają informacje w języku i formie dostosowanej do ich wieku i dla nich zrozumiałej oraz że ich wnioski o azyl zostaną rozpatrzone.

Wszystkie państwa i Unia Europejska powinny zagwarantować, że prawa umocowane w KOPD będą przestrzegane w przypadku wszystkich dzieci w drodze, zwłaszcza że:

133 Ref. Ares(2015)4109816 - 06/10/2015 i artykuł w EU observer z 13 października 2015 r.

- Żadne dziecko nie będzie dyskryminowane z powodu swej rasy, koloru skóry, płci, języka, poglądów politycznych i innych, pochodzenia narodowego, etnicznego lub społecznego, stanu posiadania, niepełnosprawności, statusu urodzenia lub innego;
- Najlepiej pojęty interes dziecka będzie uwzględniany jako sprawa nadrzędna w każdej decyzji i każdym działaniu dotyczącym dziecka w drodze;
- Prawo dziecka do przeżycia i rozwoju jest zabezpieczone, zwłaszcza poprzez organizowanie akcji ratowniczych na morzu oraz systemy ochrony dzieci wzdłuż trasy ich podróży;
- Prawo dziecka do bycia wysłuchanym oraz do posiadania własnych opinii i nadania im stosownej wagi, stosownie do wieku i stopnia dojrzałości dziecka, w każdym działaniu i każdej decyzji dotyczącej dziecka.
- Prawo dziecka do własnej rodziny jest zagwarantowane a także, że ponowne połączenie się rodziny jest rozpatrywane w pozytywny, humanitarny i szybki sposób, zgodnie z zapisami artykułu 10 KOPD.

4.3 Zalecenia

Aby zabezpieczyć prawa dzieci umocowane w KOPD, apelujemy do wszystkich interesariuszy o realizację działań zgodnie z poniższymi zaleceniami:

Komisja Europejska, Rada Europejska i Parlament Europejski powinny:

- Przyjąć **wszechstronny plan działania UE** dotyczący dzieci migrujących obejmujący wszystkie dzieci w drodze, w tym dzieci, którym towarzyszą ich opiekunowie lub inni członkowie rodziny, dzieci bez opieki lub oddzielone od rodziny, dzieci nie ubiegające się o azyl, dzieci niepełnosprawne, bezpaństwowe oraz dzieci będące ofiarami handlu ludźmi. Plan Działania powinien uwzględniać środki zaradcze, środki ochrony dla dzieci podróżujących do Europy i po Europie oraz środki ochrony dzieci w kraju przeznaczenia oraz zapewniać klarowny program monitorowania i oceny działań.

Zalecenia dotyczące zapobiegania niebezpieczeństwom, jakie napotykają dzieci podróżujące do Europy.

- Zapewnić **dzieciom wchodzącym do UE w poszukiwaniu międzynarodowej ochrony możliwość korzystania legalnych sposobów wejścia do UE.**[134] Obejmuje to np. zwiększenie limitów przesiedleńczych, wydawanie wiz humanitarnych oraz zwiększenie możliwości ponownego połączenia się rodziny. Niepokojące jest zwłaszcza to, że wiele państw UE podejmuje działania ograniczające ponowne łączenie się rodzin, zamykając w ten sposób jedyny legalny sposób wejścia do Europy dla dzieci uchodźców. W długoterminowej perspektywie należy zbadać nowe możliwości legalnego przekroczenia granic UE przez dzieci - uchodźców.
- Zagwarantować, że będzie wprowadzone podejście oparte na prawach dziecka w przyznawaniu pomocy finansowej państwom trzecim, które świadczą pomoc uchodźcom, zwłaszcza pomocy ze strony UE dla Turcji, zgodnie z planem działania uzgodnionym 15 października i 29 listopada 2015 roku. Dotyczy to prawa wszystkich dzieci do edukacji, przyjaznych dla dzieci pomieszczeń w obozach dla uchodźców oraz

134 Patrz FRA Toolbox na temat legalnych sposobów wejścia do krajów UE dla osób potrzebujących międzynarodowej ochrony, opublikowany w 2015 roku.

stosowanie istniejących systemów ochrony praw dzieci. W swej polityce zagranicznej oraz pomocowej UE i Państwa Członkowskie powinny przyjąć podejście oparte na prawach dziecka przy rozpatrywaniu przyczyn leżących u źródeł migracji dzieci.

Zalecenia dotyczące zapobiegania niebezpieczeństwom grożącym dzieciom w momencie przybycia na wybrzeża Europy:

- Opracować minimalne standardy dla doraźnych ośrodków przyjmujących uchodźców na zewnętrznych granicach i opracować elastyczny system pomocy humanitarnej na granicach Europy.
- Wspomóc Państwa Członkowskie w organizacji systemu przyjmowania uchodźców w portach, już na samych wybrzeżach.
- Zagwarantować, że prawa dziecka, zwłaszcza **prawo do ochrony**, stanowią wiodącą zasadę przy organizacji **punktów Hotspot we Włoszech i w Grecji.** I choć ważne jest, by organizacja punktów Hotspot przebiegła sprawnie, a dostępna w nich ilość miejsc została zwiększona, punkty te nie powinny zacząć działać zanim nie zostanie zorganizowana w nich przestrzeń przyjazna dla dzieci, personel nie odbędzie stosowne szkolenia w zakresie ochrony dzieci, a system relokacji nie będzie funkcjonował.

Zalecenia dotyczące zapobiegania niebezpieczeństwom, jakie napotykają dzieci podróżujące po Europie.

- **Nadać dzieciom priorytet w procesie wdrażania programu relokacji** uzgodnionym 14 i 22 września 2015 roku. 160 000 osób ubiegających się o międzynarodowy azyl musi zostać relokowanych, głównie z Włoch i Grecji do innych Państw Członkowskich. Dzieci w tym programie przygotowanym przez Komisję Europejską powinny stanowić priorytet, tak by mogły uniknąć zagrożeń podczas podróży po Europie. Dotyczy to zarówno dzieci bez opieki jak i dzieci podróżujących z rodzinami. Należy opracować stały program relokacji, w którym dzieci będą stanowiły priorytetową grupę.
- Opracować minimalne standardy dla ośrodków przejściowych oraz poprawić warunki w tych ośrodkach na trasie przez Europę przy wsparciu ze strony Państw Członkowskich jak również państw Bałkanów Zachodnich, które nie należą do UE (poza innymi środkami).

Zalecenia dotyczące przyspieszenia nowelizacji przepisów i polityk dotyczących dzieci w drodze.

- Przyjąć **nową strategię UE dotyczącą praw dziecka**, tak by zagwarantować, że prawa dzieci będą uwzględniane we wszystkich działaniach Unii Europejskiej, zarówno w sprawach wewnętrznych jak i zewnętrznych.
- Zebrać **kompleksowe dane na temat dzieci w drodze** na poziomie europejskim. Dane powinny być podzielone na kategorie wieku, płci, faktu, czy dziecko jest bez opieki czy ją ma oraz czy dziecko ubiega się o międzynarodowy azyl. Dane na temat ofiar handlu oraz dzieci, które znikają z ośrodków w krajach przeznaczenia, dobrowolnie czy nie, także powinny być zbierane i przekazywane między państwami i regionami.

- Skoordynować **działanie różnych systemów ochrony dziecka** w różnych państwach na trasie przez Europę, tak by można było szybko i bezpiecznie przekazywać informacje na temat dzieci zagrożonych.

Rządy państw i władze lokalne powinny:

- Przyjąć **wszechstronny narodowy plan działania dotyczący dzieci migrujących** obejmujący wszystkie dzieci w drodze, w tym dzieci, którym towarzyszą ich opiekunowie lub inni członkowie rodziny, dzieci bez opieki lub oddzielone od rodziny, dzieci nie ubiegające się o azyl, dzieci niepełnosprawne, bezpaństwowe oraz dzieci będące ofiarami handlu ludźmi. Plan Działania powinien obejmować środki regulujące wszystkie etapy pobytu dziecka w kraju - przyjęcie, etap tranzytu przez kraj i, w przypadku dzieci ubiegających się o azyl, etap procedury azylowej oraz etap po wydaniu decyzji dotyczącej azylu, pozytywnej czy negatywnej, włącznie z możliwością odwołania się od tej decyzji.
- Niezwłocznie **wyznaczyć opiekunów prawnych dzieciom bez opieki.** Opiekun powinien mieć stosowną wiedzę w dziedzinie opieki nad dzieckiem, tak by zabezpieczony został najlepszy interes dziecka a jego potrzeby prawne, społeczne, zdrowotne, psychiczne, materialne i edukacyjne zostały odpowiednio zaspokojone, zgodnie z Komentarzem Ogólnym nr 6 Komitetu Praw Dziecka. W przypadku, gdy nie ma systemu opiekuna prawnego dla dziecka bez opieki, opracować prawo przewidujące powołanie takiej instytucji.
- **Przestać aresztować dzieci na podstawie statusu prawnego.** Areszt jest dopuszczalny wyłącznie jako środek ostateczny, powinien trwać najkrócej jak to możliwe i być stosowany wyłącznie ze względu na dobro dziecka, np. gdy istnieje ryzyko, że dziecko padnie ofiarą handlu ludźmi i/lub wyzysku, a wszelkie inne formy ochrony dziecka zostały wyczerpane. Ustanowić przepisy prawa zgodne z Ogólnym Komentarzem nr 6 Komitetu Praw Dziecka. Dopilnować, by ośrodki zamknięte, gdzie przebywają dzieci, były przyjazne dla dzieci, i by ich prawo do edukacji i rekreacji było realizowane. Dzieci nigdy nie powinny być kwaterowane z innymi dorosłymi niż ich członkowie rodziny.
- **Poprawić warunki w punktach przyjęcia, ośrodkach tranzytowych i pogotowiach opiekuńczych.** W przypadku ośrodków przyjęcia i tranzytowych zalecenie to obejmuje również dostosowanie do warunków zimowych, np. zapewnienie ciepłej wody, koców, ciepłych ubrań. Ośrodki powinny dysponować podstawowymi środkami i urządzeniami sanitarnymi, w tym oddzielnymi toaletami dla kobiet i mężczyzn. Dla dzieci należy zorganizować przyjazne pomieszczenia, a dla osób zostających na noc należy wydzielić pomieszczenia osobne dla kobiet i mężczyzn i dzieci. Personel powinien odbyć szkolenie w zakresie rozpoznawania dzieci zagrożonych handlem ludźmi lub wyzyskiem lub narażonych na inne niebezpieczeństwa oraz sposobów, w jakie można zapewnić im ochronę. W ośrodkach, które zamieszkują dzieci przez dłuższy czas, należy także zapewnić prywatność, miejsce do odpoczynku i nauki.
- Zagwarantować, że wszystkie **procedury stosowane przy ocenie wieku są zgodne z wymogami określonymi w Komentarzu Ogólnym nr 6** Komitetu Praw Dziecka: ocena wieku powinna nie tylko brać pod uwagę cechy fizyczne osoby, lecz także stopień jego dojrzałości umysłowej. Ocena powinna być także przeprowadzona w sposób multidyscyplinarny, naukowy, bezpieczny, przyjazny dla dziecka i

uwzględniający różnice płci, nie naruszający psychicznej i fizycznej nietykalności dziecka; z właściwym poszanowaniem ludzkiej godności oraz, w przypadku dalszej wątpliwości, należy ją rozstrzygać na korzyść badanej osoby, tj. jeśli istnieje jakiekolwiek prawdopodobieństwo, że ta osoba jest dzieckiem, należy ja za dziecko uznać.

- Zagwarantować, że **podstawowe prawa każdego dziecka będą realizowane**, włącznie z prawem do informacji, prawem do bycia wysłuchanym w kwestii decyzji życiowych, prawem do edukacji, prawem do opieki zdrowotnej i prawem do życia rodzinnego.

Bibliografia

Międzynarodowe i regionalne konwencje i akty prawne

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, 1948 r.
- Konwencja i protokół dotyczące statusu uchodźcy, 1951 r. i 1967 r.
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka, 1989
- Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, 2000 r.
- Protokół dotyczący Zapobiegania, Wyeliminowania i Karania Handlu Ludźmi, Zwłaszcza Kobiet i Dzieci, uzupełniający Konwencję NZ przeciwko Międzynarodowej Przestępczości Zorganizowanej, 2000 r.
- Komentarz Ogólny nr 6 Traktowanie dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny poza ich krajem pochodzenia, 2005 r. Komitet Praw Dziecka
- Uwagi Końcowe Komitetu Praw Dziecka do połączonych piątego sprawozdania okresowego Szwecji, CRC/C/SWE/CO/4, 4 lutego 2015 r.
- Uwagi Końcowe Komitetu Praw Dziecka do połączonych trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski, CRC/C/POL/CO/3-4, październik 2015 r.
- Komentarz Ogólny nr 12 - Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, 2009 r. Komitet Praw Dziecka NZ
- Komentarz ogólny nr 14 - Prawo dziecka do najlepszego zabezpieczenia jego interesów i traktowania ich w sposób priorytetowy (2013 r.), Komitet Praw Dziecka NZ
- Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, 1950 r.
- Konwencja Rady Europy o Przeciwdziałaniu Handlowi Ludźmi, 2005 r.

Akty prawne i dokumenty Unii Europejskiej

- Ujednolicona wersja Traktatu o Unii Europejskiej, 2009 r.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2000 r.
- Zalecenie Rady (EC) Nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 roku wymieniające trzy państwa, których obywatele muszą posługiwać się wizą gdy przekraczają zewnętrzne granice oraz takie, których obywatele są z tego obowiązku zwolnieni.
- Dyrektywa Rady 2001/51/EC z dnia 28 czerwca 2001 roku uzupełniająca zapisy Artykułu 26 Konwencji wykonawczej do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku.
- Dyrektywa Rady 2001/55/EC z dnia 20 lipca 2001 w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców

oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami

- Dyrektywa Rady 2003/86/EC z dnia 22 września 2003 w sprawie prawa do łączenia rodzin.
- Dyrektywa Rady 2003/86/EC z dnia 22 września 2003 w sprawie prawa do ponownego połączenia się z rodziną, "Return Directive" – „Dyrektywa powrotu"
- Rozporządzenie Rady (EC) Nr 2007/2004 z dnia 26 października 2004 r. ustanawiające Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej.
- Rozporządzenie(UE) 439/2010 z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Urzędu Wsparcia w dziedzinie Azylu
- Dyrektywa 2011/95/EU z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (wersja przekształcona)
- Dyrektywa 2011/36/EU z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW
- Rozporządzenie (UE) nr 603/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia systemu Eurodac do porównywania odcisków palców w celu skutecznego stosowania rozporządzenia (UE) nr 604/2013 w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca oraz w sprawie występowania o porównanie z danymi Eurodac przez organy ścigania państw członkowskich i Europol na potrzeby ochrony porządku publicznego, oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1077/2011 ustanawiające Europejską Agencję ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości (wersja przekształcona)
- Rozporządzenie (UE) Nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013r . w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca (wersja przekształcona)
- Dyrektywa 2013/33/EU z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową (wersja przekształcona)
- Dyrektywa 2013/32/EU z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej (wersja przekształcona)
- C92015)3765 końcowy ZAŁĄCZNIK do Decyzji Wykonawczej Komisji w sprawie Rocznego Programu Prac na rok 2015 w zakresie wsparcia Działań Unii w ramach Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego - współpraca policyjna i prewencja przestępczości, 8 czerwca 2015 r.

- Wnioski ze spotkania przedstawicieli rządów Państw Członkowskich w ramach Rady na temat przesiedlenia przy pomocy wielopoziomowych i narodowych programów dla 20 000 osób pilnie potrzebujących międzynarodowej ochrony, 22 lipca 2015 r.
- C(2015) 5385 końcowy Aneks nr 1 do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji dotyczącego programu roboczego na 2015 rok oraz finansowania działań UE w ramach działalności Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji, 3 sierpnia 2015 r.
- Decyzja Rady 2015/1523 z dnia 14 września 2015 r. ustanawiająca środki tymczasowe w obszarze ochrony międzynarodowej na rzecz Włoch i Grecji
- Decyzja Rady 2015/1601 z dnia 22 września 2015 r. ustanawiająca środki tymczasowe w obszarze ochrony międzynarodowej na rzecz Włoch i Grecji
- Zalecenie Komisji C(2015) 9490 z dnia 15 grudnia 2015 r. dotyczące programu dobrowolnego przyjmowania, ze względów humanitarnych, uchodźców przebywających w Turcji
- C(2015) 9534 końcowy Aneks nr 1 do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji dotyczącego programu roboczego na 2016 rok oraz finansowania pomocy doraźnej w ramach działalności Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji, 15 grudnia 2015 r.
- P7_TA(2013)0387 Rezolucja PA z dnia 12 września 2013 r. w sprawie sytuacji dzieci bez opieki w EU (2012/2263(INI)).
- P8_TA-PROV(2015)0176 Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 29 kwietnia 2015 r. w sprawie ostatnich tragicznych wydarzeń na Morzu Śródziemnym oraz polityki UE w zakresie migracji i azylu (2015/2660/RSP))
- Wizy humanitarne: możliwość czy obowiązek? Badanie dla Komitetu LIBE, Parlament Europejski, 2014 r.
- COM(2010)213 Ostateczny Plan Działania dotyczący Małoletnich bez Opieki (2010 – 2014).
- COM(2011) 60 final An Agenda UE na rzecz Praw Dziecka
- COM(2012) 286 final Strategia UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012-2016
- COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna
- COM(2015) 453 final Plan działania UE w zakresie powrotów
- C(2015) 6250 final Zalecenie Komisji z dnia 1 października 2015 r. ustanawiające wspólny „Podręcznik dotyczący powrotów" przeznaczony do stosowania przez właściwe organy państw członkowskich wykonujące zadania związane z powrotami
- COM(2015) 678 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot w Grecji
- COM(2015) 679 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot we Włoszech
- 30 kwietnia 2015 r. 9. Europejskie Forum Praw Dziecka - Koordynacja i współpraca w zakresie zintegrowanych systemów ochrony dzieci - dokument analityczny, Komisja Europejska 2015 r.
- Polityki, praktyki i dane na temat małoletnich bez opieki w Państwach Członkowskich UE i Norwegii, Synthesis Report: *Maj 2015* r., Europejska Sieć Migracyjna, 2015 r.
- Roczna Analiza Ryzyka Frontex na rok 2015, 2015 r.
- Podręcznik VEGA: Dzieci na lotniskach, Frontex, 2015 r.
- Praktyka oceny wieku w Europie, EASO, 2013 r.
- Azyl, Raport Kwartalny , 2015, Eurostat, 2015 r.

- Legalne możliwości wjazdu do UE dla osób potrzebujących ochrony: instruktaż, Agencja UE ds. Praw Podstawowych, 2015 r.
- Zawiadomienie 16/2014 Handel dziećmi w celu wykorzystywania dzieci w wymuszonych działaniach przestępczych i wymuszonym żebractwie, Europol, 2014 r.

Wyrok Europejskiego Trybunalu Sprawiedliwości

- CJEU C-648/11 Wyrok Królowa, na wniosek MA i Innych przeciwko Sekretarzowi Stanu Departamentu Spraw Wewnętrznych, 6 czerwca 2013 r.

Rada Europy

- Dokument Informacyjny SG/Inf(2015)33 z dnia 14 września 2015 r. Wyzwania migracyjne dla Europy: potrzeba wspólnego działania, Rada Europy, 2015r r.

Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka (ENOC)

- Stanowisko ENOC w sprawie "Dzieci w drodze", 2013 r.
- Wspólne Stanowisko na temat "Pilnej pomocy dla dzieci syryjskich w obozach dla uchodźców niezbędnej by uniknąć katastrofy humanitarnej", ENOC 2013 r.
- Stanowisko w sprawie "Dzieci w drodze", ENOC 2015 r.

Agencje Unii Europejskiej

- Zdrowo i bezpiecznie - co państwa mogą zrobić by zagwarantować poszanowanie najlepszego interesu dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny w Europie, UNICEF i UNHCR, 2014 r.
- Plan dostosowania ośrodków dla uchodźców do warunków zimowych w dobie kryzysu migracyjnego w Europie, listopad 2015 - luty 2016, UNHCR, 2015 r.
- Regionalny raport na temat sytuacji humanitarnej nr 4, 24 listopada 2015 r., Kryzys migracyjno-uchodźczy w Europie, UNICEF, 2015 r.
- Przegląd Statystyczny: Migracja Dzieci do Europy, 30 listopada 2015 r., IOM i UNICEF, 2015 r.
- Regionalny Raport na temat Sytuacji Humanitarnej UNICEF nr 7, 11 stycznia 2016 r.: Kryzys migracyjno-uchodźczy w Europie, UNICEF 2016 r.

Wywiady

Wywiady przeprowadzone zostały z doradcami/ urzędnikami następujących instytucji, agencji i organizacji:

- Komisja Europejska
  - Dział Koordynacji Praw Dziecka
  - Biuro Koordynatora ds. zwalczania handlu ludźmi UE
  - Dział C2 - sektor punktów Hotspot
  - Dział C1 - Polityka powrotów i nieuregulowanej migracji
- Frontex
- Agencja Praw Podstawowych
- Członek Parlamentu Europejskiego
- Rada Europy

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

- IOM (Biuro w Genewie)
- OHCHR (Biuro w Genewie)
- UNHCR (Biuro w Genewie i Brukseli)
- UNICEF (Biuro w Genewie i Brukseli)
- ICRC
- Save the Children (Biuro w Genewie i Brukseli)
- SOS Children's Villages International
- Terre des Hommes (Biuro w Genewie)

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

ZAŁĄCZNIK 1: FORMULARZ SPRAWOZDANIA Z SYTUACJI DZIECI W DRODZE

Poniższy formularz sprawozdania został przygotowany przez Holandię. Podstawowym wymogiem dla rzeczników praw dziecka uczestniczących w projekcie było przeprowadzenie wizyty w ośrodku dla dzieci- osób starających się o azyl i konsultacja z lokalną organizacją pomocową. Większość uczestniczących rzeczników wykonała to zadanie w znacznie szerszym zakresie.

INFORMACJE OGÓLNE

Państwo/region	*Osoba kontaktowa*	*Numer telefonu*	*Adres e-mail*
Kliknij by wprowadzić tekst	Kliknij by wprowadzić tekst	Kliknij by wprowadzić tekst	Kliknij by wprowadzić tekst

PRZEPROWADZONE CZYNNOŚCI

1. Wizyta w schronisku dla uchodźców

Data wizyty	*Krótki opis placówki*
Kliknij by wybrać datę	np. liczba uchodźców, liczba dzieci, rodzaj zakwaterowania (stałe lub tymczasowe), świadczone usługi Kliknij by wprowadzić tekst

2. Konsultacje z organizacją świadczącą usługi doradcze/ pomoc

Data konsultacji	*Organizacja*	*Specjalizacja/ zakres działalności organizacji*
Kliknij by wybrać datę	Kliknij by wprowadzić tekst	Kliknij by wprowadzić tekst

3. Inne źródła informacji

Jeśli dotyczy: dodaj krótki opis innych źródeł informacji, z których skorzystał twój urząd, aby dowiedzieć o sytuacji dzieci w drodze. Np. informacje otrzymane przez infolinię rzecznika.

SYTUACJA DZIECI W DRODZE

1. Odżywianie, ubranie i zakwaterowanie

KOPD Artykuł 6 - Prawo do życia i rozwoju, KOPD Artykuł 22 - Dzieci uchodźców, KOPD Artykuł 27 - Prawo od odpowiednich warunków życiowych

Kiedy rodzicom brak umiejętności lub zasobów by zapewnić swym dzieciom właściwe odżywianie, ubranie i miejsce zamieszkania, czas na reakcję państwa. Odpowiednie zakwaterowanie jest bezpieczne, wyposażone w media (wodę, punkty sanitarne, gospodarkę odpadami i paliwo), bezpieczne, zdrowe i dogodnie zlokalizowane blisko szpitali, szkół itd.

Żywienie: ocena ogólna Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Odzież: ocena ogólna Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Warunki mieszkaniowe: ocena ogólna	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

ENOC
European Network of Ombudspersons for Children

Wybierz...	

2. Ochrona przed przemocą

KOPD Artykuł 19 - Ochrona przed wszelkimi formami przemocy, KOPD Artykuł 32 - Praca wykonywana przez dzieci, KOPD Artykuł 34 - Wykorzystywanie seksualne, KOPD Artykuł 35 - Uprowadzenia, sprzedaż i handel dziećmi, KOPD Artykuł 36 - Inne formy wyzysku, KOPD Artykuł 37 - Aresztowanie i karanie

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Prawo do ochrony przed przemocą fizyczną i psychiczną, wykorzystywaniem i zaniedbaniem jak również wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego i innego musi być z wyczuciem uwzględniane przy zapewnianiu ochrony "dzieciom w drodze"."

Bezpieczeństwo dzieci w drodze: Ocena ogólna:	*Dalsze wyjaśnienia (proszę wymienić najważniejsze problemy związane z bezpieczeństwem)*
Wybierz...	Kliknij by wprowadzić tekst

3. Dostęp do odpowiednich informacji

KOPD Artykuł 17 - Dostęp do właściwych informacji, KOPD Artykuł 42 - Znajomość praw

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Dzieciom, od momentu ich przybycia, należy przekazać konkretne i wyczerpujące informacje (w sposób przyjazny dzieciom i w wielu językach, itd.) na temat ich praw w języku, który rozumieją, zgodnie z postanowieniami międzynarodowych i krajowych regulacji prawnych."

Ocena ogólna:	*Dalsze wyjaśnienia*
Wybierz...	Kliknij by wprowadzić tekst

4. Dostęp do usług zdrowotnych i ubezpieczenia społecznego

KOPD Artykuł 24: Prawo do zdrowia i usług opieki zdrowotnej, KOPD Artykuł 17 - Dostęp do właściwych informacji, KOPD Artykuł 26 - Ubezpieczenie społeczne, KOPD Artykuł 23 - Dzieci niepełnosprawne

Usługi w zakresie zdrowia psychicznego: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Usługi w zakresie zdrowia psychicznego: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Informacja udostępniana na temat usług zdrowotnych: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Dostęp do ubezpieczenia społecznego: Ocena ogólna: ocena Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Specjalne usługi dla dzieci z niepełnosprawnościami: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

5. Dostęp do edukacji

KOPD Artykuł 28: Prawo do edukacji, Artykuł 29 - Cele edukacji

Wszystkie dzieci mają prawo do nauki, także dzieci objęte azylem i ubiegające się o azyl. Usługi edukacyjne dla tych dzieci powinny być dopasowane do ich specjalnych potrzeb.

Dostęp do edukacji: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Poziom edukacji dla dzieci w drodze: Ocena ogólna: Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

6. Areszt

KOPD Artykuł 37: Aresztowanie i karanie

KOPD Artykuł 37(b): "Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka (...) może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas."
Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Co do zasady, ENOC podtrzymuje swój zdecydowany sprzeciw jakimkolwiek formom przymusowego zatrzymywania dzieci, czy pozostają one bez opieki czy nie, i bez względu na procedurę, jakiej są poddawane (azyl, wydanie do kraju pochodzenia czy pierwszy port przybycia - przekroczenia granicy europejskiej)."

Czy rodziny z dziećmi umieszcza się w placówkach zamkniętych (aresztach - przed, w trakcie lub po procedurze azylowej)? ☐ Tak ☐ Nie
Czy małoletni bez opieki są umieszczani w placówkach zamkniętych (aresztach)? ☐ Tak ☐ Nie
Czy możesz w przybliżeniu podać informację jak często dzieci są umieszczane w ośrodkach zamkniętych (aresztach)? Czy to zdarza się regularnie? Kliknij by wprowadzić tekst
Jaki jest średni czas, jaki maksymalny (o którym słyszałeś) pobytu dziecka w ośrodku zamkniętym (areszcie)? Średnio: Kliknij by wprowadzić tekst Maksymalnie: Kliknij by wprowadzić tekst
Dalsze wyjaśnienia: Kliknij by wprowadzić tekst

7. Prawo do rekreacji, zabawy i kultury

KOPD Artykuł 31 Prawo do rekreacji, zabawy i kultury

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Dzieci w drodze" są przede wszystkim dziećmi.
Dzieci w drodze, w tym te mieszkające w schroniskach i pogotowiach opiekuńczych, powinny mieć możliwość rekreacji, zabawy i uczestniczenia w wydarzeniach kultury.

Możliwości dzieci w zwykłych ośrodkach w zakresie rekreacji i zabawy Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Możliwości dzieci w pogotowiach opiekuńczych w zakresie rekreacji i zabawy Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

Możliwości dzieci w zakresie uczestniczenia w wydarzeniach kultury, wewnątrz lub poza schroniskiem Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

8. Prawo do bycia wysłuchanym

KOPD Artykuł 12: Prawo do bycia wysłuchanym/prawo do partycypacji

Czy sprawy mające wpływ na życie codzienne dzieci, jak przeniesienie do innego schroniska, usługi w schronisku, są z nimi konsultowane? Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Czy jest na miejscu urzędnik, któremu dzieci mogą zgłosić uwagi lub skargi, i czy dzieci o tym wiedzą? Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Czy osoby pracujące z tymi dziećmi przeszły odpowiednie szkolenia w zakresie komunikacji z takimi dziećmi. Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

9. Ocena wieku

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Należy dokonać odpowiedniej oceny wieku dziecka w najlepiej pojętym interesie dziecka, mając przede wszystkim na celu zapewnienie dziecku należnych mu praw i ochrony, do której dziecko także ma prawo. (...) Jeśli są one niewystarczające, a także **w przypadkach poważnych wątpliwości** co do wieku dziecka, dalsze badanie powinno być przeprowadzone w ostateczności. (...) Do czasu zakończenia procesu oceny wieku dziecka, każda osoba twierdząca, że jest dzieckiem, powinna być uznana za dziecko i tak traktowana.

Proszę opisać standardową lub najpowszechniejszą procedurę oceny wieku w Twoim Państwie lub Regionie. Kliknij by wprowadzić tekst

10. Dzieci bez opieki

KOPD Artykuł 20 - Dzieci pozbawione środowiska rodzinnego, KOPD Artykuł 22 - Dzieci uchodźcy KOPD Artykuł 10 - Ponowne połączenie się rodziny

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Natychmiast po przybyciu dziecka oddzielonego/będącego bez opieki, do pomocy dziecku powinien zostać wyznaczony wykwalifikowany niezależny opiekun, który będzie udzielał mu rad i zapewni ochronę dopóki nie połączy się ono ze swą rodziną lub nie zostanie umieszczone w odpowiedniej instytucji opiekuńczej."

Stanowisko ENOC z 2013 roku: "Dzieciom rozdzielonym i bez opieki nie należy nigdy odmawiać wstępu do kraju zgodnie z zobowiązaniem niewydalania uchodźców związanym z międzynarodowymi prawami człowieka, prawem humanitarnym i prawem dla uchodźców."

Czy dzieciom bez opieki kiedykolwiek odmawia się wstępu do Twojego Państwa? ☐ Tak	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

☐ Nie	
Jaka jest sytuacja mieszkaniowa dzieci bez opieki, które ubiegają się o azyl? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi) ☐Opieka zastępcza ☐Schroniska przeznaczone dla tej grupy ☐Instytucje opiekuńcze dla młodzieży ☐Schroniska przeznaczone dla rodzin ☐Schroniska ogólnodostępne ☐Schroniska o charakterze pogotowia opiekuńczego ☐Inne	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Jaka jest sytuacja mieszkaniowa dzieci bez opieki, które otrzymały azyl? (można zaznaczyć kilka odpowiedzi) ☐Opieka zastępcza ☐Schroniska przeznaczone dla tej grupy ☐Instytucje opiekuńcze dla młodzieży ☐Schroniska przeznaczone dla rodzin ☐Schroniska ogólnodostępne ☐Schroniska o charakterze pogotowia opiekuńczego ☐Inne	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst
Czy wszystkie dzieci bez opieki mają wykwalifikowanego, niezależnego opiekuna, który wspiera doradza i otacza je ochroną? Wybierz...	
Czy osoby pracujące z tymi dziećmi przeszły odpowiednie szkolenia w zakresie komunikacji z takimi dziećmi i pracy z nimi? Wybierz...	*Dalsze wyjaśnienia* Kliknij by wprowadzić tekst

NAJPILNIEJSZE PROBLEMY I POTRZEBY

Proszę wymienić maksymalnie trzy najbardziej problematyczne kwestie dotyczące sytuacji dzieci w drodze w Twoim Państwie lub Regionie.	
1.	Kliknij by wprowadzić tekst
2.	Kliknij by wprowadzić tekst
3.	Kliknij by wprowadzić tekst

NAJLEPSZE PRAKTYKI

Proszę wymienić maksymalnie trzy najlepsze praktyki mające pozytywny wpływ na sytuację dzieci w drodze w Twoim Państwie lub Regionie.	
1.	Kliknij by wprowadzić tekst
2.	Kliknij by wprowadzić tekst
3.	Kliknij by wprowadzić tekst

ZAŁĄCZNIK 2: RAMY PRAWNE: MIGRACJA, OCHRONA MIĘDZYNARODOWA I PRAWA DZIECI

W tym załączniku przedstawiamy najistotniejsze akty prawne międzynarodowe i europejskie dla dzieci w drodze, jak również szereg inicjatyw Komisji i odpowiednich instytucji UE.

Kluczowe międzynarodowe i europejskie akty prawne w dziedzinie praw człowieka dotyczące dzieci w drodze

Wiodącym prawnym aktem praw człowieka jest Konwencja NZ o Prawach Dziecka (KOPD), przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne NZ dnia 20 listopada 1989 r. i ratyfikowana przez wszystkie państwa na świecie poza USA. Konwencja określa podstawowe prawa dla wszystkich dzieci na terytorium państwa sygnatariusza, i wszystkie te prawa dotyczą także dzieci w drodze. Konwencji przyświecają cztery najważniejsze zasady[135], które mają tu szczególne znaczenie i które obejmują: Artykuł 2, gwarantujący zastosowanie wszystkich praw umocowanych w KOPD wobec wszystkich dzieci znajdujących się w granicach Państwa Członkowskiego, bez jakiejkolwiek dyskryminacji na jakimkolwiek tle, w tym na tle statusu migranta lub jego braku. Jednakże KOPD podaje także zapisy dotyczące szczególnie tej grupy dzieci - artykuł 22 gwarantuje prawa dzieci ubiegających się o status uchodźców lub uznanych za uchodźców; Artykuł 10 stwierdza, że Państwa Członkowskie powinny rozpatrywać wnioski o połączenie się rodziny w pozytywny, humanitarny sposób i niezwłocznie, w sytuacji, gdy dziecko jest oddzielone od swej rodziny. Artykuł 37 stwierdza, że pozbawienie dziecka wolności może nastąpić tylko w ostateczności i na najkrótszy możliwy czas. W przypadku dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny, artykuł 19 i 20 także mają zastosowanie, jako że gwarantują, że dzieci te otrzymają specjalną ochronę o pomoc ze strony Państwa (artykuł 20) i, gdy już znajdą się pod taką opieką, będą chronione przed przemocą i niegodziwym traktowaniem (artykuł 19). Artykuł 35 chroniący dzieci przed nielegalnym handlem, jak również Protokół Fakultatywny nr 2 do KOPD dotyczący handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, mają także szerokie zastosowanie wobec dzieci w drodze. Komitet Praw Dziecka opublikował Komentarz Ogólny dotyczący dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny[136], opisujący w jaki sposób prawa tych dzieci powinny być zagwarantowane przez Państwa Strony, w tym sprawy związane z ponownym połączeniem się rodziny, oceną wieku dziecka i pozbawieniem dziecka wolności. Inne Komentarze Ogólne dotyczące w szczególności dzieci w drodze to: Komentarz Ogólny do prawa do bycia wysłuchanym[137] oraz Komentarz dotyczący oceny najlepszego interesu dziecka[138].

135 Artykuł 2 - brak dyskryminacji; Artykuł 3 - najlepszy interes dziecka; Artykuł 6 - prawo dziecka do przeżycia i rozwoju; oraz Artykuł 12 - prawo dziecka do bycia wysłuchanym
136 Komentarz Ogólny nr 6 - Postępowanie z Dziećmi Bez Opieki lub Oddzielonymi od Rodziny poza ich Krajem Pochodzenia (2005 r.)
137 Komentarz Ogólny nr 12 do prawa dziecka do bycia wysłuchanym (2009 r.)
138 Komentarz ogólny nr 14 do prawa dziecka do najlepszego zabezpieczenia jego interesów i traktowania ich w sposób priorytetowy (2013 r.)

Prawo do ubiegania się o azyl przed prześladowaniem jest ustanowione w artykule 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka jak również w artykule 18 Karty Praw Podstawowych UE.

Wiodącym międzynarodowym instrumentem dotyczącym uchodźców jest Konwencja o Statusie Uchodźcy z 1951 roku i Protokół z 1967 roku (zwana dalej Konwencją o Uchodźcach). W Europie Konwencja ta była ratyfikowana przez wszystkie Państwa Członkowskie UE oraz wszystkie, z wyjątkiem dwóch[139] Państw Członkowskich Rady Europy oraz Białoruś.

Konwencja o Uchodźcach wyznacza definicję uchodźcy jako osoby będącej poza swą ojczyzną lub krajem stałego zamieszkania, która odczuwa uzasadniony strach przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy lub ugrupowania politycznego lub nie jest w stanie lub nie chce, ze względu na tę obawę, skorzystać z ochrony tego kraju.[140]

Aby zagwarantować osobom przybywającym do Europy w poszukiwaniu schronienia, że ich podstawowe prawa będą chronione, Konwencję o Uchodźcach powinno się interpretować łącznie z Europejską Konwencją Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Konwencja Europejska), jak również Konwencją NZ o Prawach Dziecka (KOPD)[141]. W walce z przestępczością zorganizowaną, zwłaszcza handlem ludźmi, należy także brać pod uwagę Konwencję NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i protokół uzupełniający do niej dotyczący zapobiegania, zwalczania i karania handlu ludźmi, z zwłaszcza kobietami i dziećmi (Protokół z Palermo)[142], jak również Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi.[143]

Instytucje i Państwa Członkowskie UE powinny także uwzględnić w swych działaniach inne instrumenty prawne UE ustanawiające poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności. Najważniejszy jest Traktat o Unii Europejskiej, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 roku. W Artykule 3, który ustanawia cele Unii Europejskiej, stwierdza się, że *"(...) zwalcza wykluczenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość społeczną i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn, solidarność między pokoleniami i ochronę praw dziecka."*[144] Mówi także, że Unia, w swych relacjach ze światem, *"(...) umacnia i propaguje swoje wartości i interesy (...) Przyczynia się do ochrony praw człowieka, w szczególności praw dziecka, a także do ścisłego przestrzegania i rozwoju prawa międzynarodowego, w szczególności zasad Karty Narodów Zjednoczonych."*[145]

139 Andora i San Marino.
140 Artykuł 1, Konwencja Genewska
141 Obie Konwencje są dla Państw należących do Rady Europy wiążące, a KOPD jest wiążąca także dla Białorusi.
142 Ratyfikowane przez wszystkie Państwa należące do Rady Europy, UE oraz Białoruś; Protokół z Palermo nie jest ratyfikowany przez Andorę.
143 Ratyfikowane przez wszystkie Państwa Rady Europy z wyjątkiem pięciu (Liechtenstein i Turcja podpisały konwencję, ale jej nie ratyfikowały; Republika Czeska, Monako i Rosja nie podpisały ani nie ratyfikowały konwencji) oraz przez Białoruś.
144 Artykuł 3.3, ustęp 2. Traktatu Lizbońskiego
145 Artykuł 3.5, Traktat Lizboński

Na mocy Traktatu Lizbońskiego Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej stała się także wiążąca dla Państw Członkowskich[146] i instytucji, i powinna być stosowana kiedy Państwa Członkowskie wdrażają prawo Unii Europejskiej.
Szczególne znaczenie ma jej artykuł 24 ustanawiający prawa dziecka do bycia wysłuchanym, do traktowania najlepszego interesu dziecka jako sprawy nadrzędnej we wszystkich działaniach dotyczących dziecka oraz do zachowania kontaktu z obojgiem rodziców.

Warto także zauważyć, że zasada, że najlepszy interes dziecka powinien mieć znaczenie nadrzędne we wszystkich decyzjach i działaniach mających wpływ na dzieci została wcielona do większości aktów prawnych UE i polityk w dziedzinie migracji i azylu, zgodnie z artykułem 3 KOPD.

Europejskie Ramy Prawne w zakresie Azylu i Migracji
Od roku 1999 Unie Europejska pracuje nad stworzeniem Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego (CEAS - Common European Asylum System)[147], stopniowo nowelizując ustawodawstwo w tym zakresie. W roku 2015 w życie weszło ustawodawstwo UE w zakresie azylu w wersji przekształconej, składające się z odpowiednich aktów prawnych dotyczących osób poszukujących międzynarodowej ochrony w Unii Europejskiej. Pakiet ten oparty jest na trzech filarach: ujednolicanie standardów ochrony poprzez dalsze ujednolicanie prawa azylowego Państw UE; skuteczna i dobrze wspierana rzeczywista współpraca; większa solidarność i poczucie odpowiedzialności wśród Państw UE a także między UE i państwami spoza Unii. Wszystkie akty prawne zawierają przepisy nakazujące, by najlepszy interes dziecka stanowił wzgląd nadrzędny w stosowaniu danego aktu prawnego, oraz prezentują wskaźniki, w jaki sposób przeprowadzić ocenę, co jest najlepszym interesem dziecka[148], w tym zagwarantowanie, że poglądy dziecka będą brane pod uwagę, zgodnie z wiekiem i stopniem dojrzałości dziecka.

Ramy prawne CEAS obejmują:

- Dyrektywa 2011/95/EU - ustanawia wspólne dla Państw Członkowskich normy przyznawania ochrony międzynarodowej i zawiera specjalne przepisy dotyczące dzieci;
    - Dyrektywa zawiera kilka regulacji dotyczących tylko dzieci, w tym uwzględnianie szczególnych form prześladowania dzieci, dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej (w tym leczenie zaburzeń psychicznych), z bardzo szczegółowymi zapisami dotyczącymi dzieci bez opieki, w tym prawa do bycia wysłuchanym, prawa do opiekuna/przedstawiciela, warunków życiowych, wymogów szkoleniowych wobec osób pracujących z dziećmi oraz śledzenia losów rodziny. Dyrektywa proceduralna 2013/32/EU - ta dyrektywa ustanawia wspólne standardy zabezpieczeń i gwarancji dostępu do sprawiedliwego i

146 Z wyjątkiem UK i Polski.
147 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych oraz arkusz informacji.
148 Wskaźniki do oceny nie są ujęte w rozporządzeniu Eurodac.

skutecznego postępowania azylowego w Państwach Członkowskich UE, w tym prawa do ubiegania się o azyl na granicy państwa;
    - Dyrektywa ta zawiera kilka przepisów dotyczących tylko dzieci, np. że dziecko powinno być przesłuchiwane przez osobę specjalnie do tego przeszkoloną i w sposób właściwy dla wrażliwości dziecka, kilka gwarancji dla dzieci bez opieki, w tym prawo do przedstawiciela prawnego, prawo do informacji, okoliczności, w jakich badania lekarskie mogą być przeprowadzone by ustalić wiek dziecka oraz że można w pierwszej kolejności rozpatrywać wnioski składane przez dzieci.
- Dyrektywa Warunków Przyjęcia (Dyrektywa 2013/33/EU) - ta dyrektywa ustanawia wspólne normy warunków zakwaterowania dla osób ubiegających się o azyl;
    - Dyrektywa zawiera przepisy dotyczące dzieci w areszcie (jako środek ostateczny, na jak najkrótszy czas, oddzielnie od dorosłych etc.), dostępu do edukacji, specjalne regulacje dotyczące zarówno małoletnich (odpowiedni standard zamieszkania, rekreacji, rehabilitacja etc.) i małoletnich bez opieki (opiekun, umieszczenie w placówce, śledzenie losów rodziny, odpowiedni przeszkolony personel etc.) i prawa do opieki zdrowotnej.
- Rozporządzenie Dublińskie - Rozporządzenie (EU Nr 604/2013) - wyznacza Państwo Członkowskie odpowiedzialne za rozpatrzenie danego wniosku azylowego.
    - Rozporządzenie to zawiera kilka regulacji dotyczących tylko dzieci, zwłaszcza potrzebę wyznaczenia przedstawiciela małoletnim bez opieki oraz szkolenia pracowników.
    - Należy zauważyć, że zgodnie z decyzją Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z 2013 roku, dzieci bez opieki są zwolnione z rozporządzenia dublińskiego, jeśli w żadnym Państwie Członkowskim nie można odnaleźć żadnego członka rodziny tego dziecka. W takich przypadkach za rozpatrzenie wniosku o azyl odpowiedzialne jest to państwo, w którym fizycznie przebywa dziecko.[149] W oparciu o tę decyzję rozporządzenie dublińskie zostało przekazane do poprawki, a obecnie trwają dyskusje pomiędzy Parlamentem Europejskim a Radą na temat tego, jak przepis ten powinien brzmieć w nowej wersji rozporządzenia.[150]
- Rozporządzenie Eurodac (Rozporządzenie (EU) Nr 603/2013) - ustanawia bazę odcisków palców osób starających się o azyl UE.
    - Rozporządzenie to zawiera niewiele zapisów dotyczących tylko dzieci. Stwierdza ono jednak, że zabezpieczenia przewidziane w KOPD powinny być gwarantowane w procedurach, a informacje podawane w sposób dostosowany do wieku osoby informowanej.

Oprócz powyższych dyrektyw, istnieje kilka innych instrumentów prawnych mających znaczenie dla zjawiska migracji i azylu w UE, a mianowicie:

149 CJEU C-648/11 Wyrok *Królowa, na wniosek MA i Innych przeciwko Sekretarzowi Stanu Departamentu Spraw Wewnętrznych*, 6 czerwca 2013 r.
150 W oparciu o informacje otrzymane od Cecilii Wikström, członka Parlamentu Europejskiego i sprawozdawcy dla Rozporządzenia Dublińskiego.

- Dyrektywa Rady 2001/55/EC z dnia 20 lipca 2001 w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami.[151]
  - Dyrektywa ta zawiera kilka przepisów dotyczących tylko dzieci, zwłaszcza dzieci bez opieki (prawo do opiekuna prawnego, umieszczenie w placówce) oraz prawa do edukacji.
- Dyrektywa Powrotu (Dyrektywa 2008/115/EC) - ustanawia jasne, transparentne i sprawiedliwe zasady powrotu i wydalania nielegalnych migrantów, reguluje stosowanie środków przymusu, aresztu oraz ponownego przekroczenia granicy, przy pełnym poszanowaniu praw człowieka i podstawowych wolności osób zainteresowanych.
  - Dyrektywa Powrotu bierze także pod uwagę specjalne potrzeby dzieci w procedurze powrotu - stwierdza, że dziecko uczęszczające do szkoły może uzasadniać przedłużenie czasu do dobrowolnego powrotu, wyznacza wymagania związane z aresztem dzieci i ich rodzin, zapewnia prawo do podstawowej edukacji w okresie przed egzekwowanym powrotem oraz zawiera specjalne przepisy dotyczący dzieci bez opieki.
- Dyrektywa Łączenia Rodziny (Dyrektywa 2003/86/EC) - ustanawia wspólne zasady wykonywania prawa do ponownego połączenia się rodziny.
  - Dyrektywa ta gwarantuje dzieciom prawo do połączenia się z rodzicami, który przyznano ochronę międzynarodową w państwie członkowskim. Określa także możliwości, jakie przysługują dzieciom bez opieki by połączyć się z rodzicami.
- Dyrektywa Handlu Ludźmi (Dyrektywa 2011/36/EU) - obejmuje działania w różnych dziedzinach takich jak prawo karne, ściganie przestępców, pomoc ofiarom i prawa ofiar w postępowaniach karnych.
  - Dyrektywa przyjmuje podejście skoncentrowane na ofierze i ustanawia specjalne zabezpieczenia dla dzieci-ofiar w postępowaniach.

Wszystkie te instrumenty prawne traktują interes dziecka jako sprawę nadrzędną przy podejmowaniu decyzji.

Pełne zestawienie aktów prawnych UE mających zastosowanie wobec dzieci bez opieki, a w większości także wobec wszystkich dzieci w drodze, jest dostępne w dokumencie referencyjnym prawa o polityki UE[152], utworzonym na potrzeby projektu Connect Project, którego celem było zidentyfikowanie i propagowanie dobrych praktyk w zakresie przyjmowania i ochrony uchodźców, ze szczególnym uwzględnieniem roli i zakresu odpowiedzialności interesariuszy zaangażowanych w sprawy tych dzieci, w oparciu o badania narodowe przeprowadzone we Włoszech, Holandii, Szwecji i UK.[153]

Wdrażanie - Działalność Komisji Europejskiej

Komisja Europejska, a zwłaszcza Dyrekcja Generalna ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych, opracowuje politykę migracyjną UE. Celem tej polityki jest ustanowienie powszechnych dla całej Unii zasad legalnej migracji oraz zarządzanie nielegalną

151 Ta dyrektywa powinna zostać zatwierdzona przez Radę do wejścia w życie; do tej pory tak się nie stało.
152 Dokument referencyjny praw i polityk UE
153 Informacja na temat projektu Connect Project

migracją i przeciwdziałanie handlowi ludźmi. Komisja pracuje także nad realizacją Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego.[154]

Przez lata Komisja podejmowała wiele inicjatyw by wzmocnić narzędzia i polityki azylowe i migracyjne w Unii Europejskiej, przyjmując często podejście oparte na prawach dziecka, mając szczególny wzgląd na najlepszy interes dziecka.

Dzieci były szczególnym obiektem zainteresowania Planu Działania dotyczącego Małoletnich Bez Opieki (2010-2014)[155], przyjętego przez Komisję w 2010 roku. Proponuje on podejście oparte na trzech głównych nurtach działania: zapobieganie niebezpiecznym migracjom i handlowi ludźmi; przyjmowanie i gwarancje proceduralne w UE; rozpoznanie trwałych rozwiązań. Opiera się on na dziesięciu zasadach mających pomóc instytucjom UE i Państwom Członkowskim w tworzeniu podejścia wobec dzieci bez opieki w przyszłości. Aby wspomóc Komisję w realizacji planu działania powołano grupę ekspercką ds. dzieci bez opieki w procesie migracyjnym w 2011 roku.[156]

Aby zagwarantować, że prawa dziecka będą uwzględnione w politykach UE i jej działaniach, Komisja powołała wydział koordynacji w Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości.[157] W 2011 roku Komisja przyjęła Agendę na rzecz Praw Dziecka[158], wyznaczając 11 działań, które Komisja wykona do końca roku 2014, by zagwarantować realizację praw dziecka, także wsparcie najlepszych praktyk oraz poprawa jakości szkoleń dla opiekunów, władz publicznych i innych interesariuszy będących w bliskim kontakcie z dziećmi bez opieki.[159] Komisja przewodzi także Europejskiemu Forum na temat Praw Dziecka[160], wielopoziomowym forum organizowanym co roku w celu omówienia różnych kwestii związanych z prawami dzieci. Ostatnie trzy[161] fora skupiły się na systemach ochrony, w tym ochrony dzieci w drodze na terenie Europy. Po 9. Forum, które odbyło się w Brukseli w czerwcu 2015 roku, opublikowano dokument analityczny[162], w którym zdefiniowano dziesięć zasad zintegrowanego systemu ochrony dzieci.

We wrześniu 2015 roku Komisja opublikowała Komunikat o Planie Działania dotyczącym Powrotu[163], w celu wykonania Dyrektywy Powrotu. W październiku Komisja wydała Zalecenie[164] Komisji ustanawiające wspólny „Podręcznik dotyczący powrotów" [165]przeznaczony do stosowania przez właściwe organy państw członkowskich wykonujące zadania związane z powrotami. Podręcznik ten wyraźnie skupia się na

154 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych, 14 stycznia 2016 r.
155 COM(2010)213 Ostateczny Plan Działania dotyczący Małoletnich bez Opieki (2010 – 2014).
156 Rejestr grup eksperckich Komisji.
157 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości
158 COM(2011) 60 final An Agenda UE na rzecz Praw Dziecka
159 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości
160 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości
161 Informacja z Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, 2012, 2013 i 2014 r.
162 30 kwietnia 2015 r. 9. Europejskie Forum Praw Dziecka - Koordynacja i współpraca w zakresie zintegrowanych systemów ochrony dzieci - dokument analityczny
163 COM(2015) 453 final Plan działania UE w zakresie powrotów
164 C(2015) 6250 final Zalecenie Komisji z dnia 1 października 2015 r. ustanawiające wspólny „Podręcznik dotyczący powrotów" przeznaczony do stosowania przez właściwe organy państw członkowskich wykonujące zadania związane z powrotami
165 Return Handbook - Podręcznik dotyczący powrotów.

prawach dziecka. Zawiera on specjalny dział[166] poświęcony powrotom dzieci bez opieki, skupiający się na znalezieniu trwałego rozwiązania w ojczyźnie dziecka oraz nakazujący stosowanie zasady traktowania interesu dziecka jako nadrzędnego. Podręcznik powołuje się na Komentarz Ogólny nr 14 Komitetu Praw Dziecka w sprawie prawa dziecka do tego, by stawiać zawsze na pierwszym miejscu jego dobro, oraz wspólne wytyczne UNHCR i UNICEF dotyczące określania najlepszego interesu dziecka[167]. Podaje on także wytyczne dotyczące okoliczności, w których dzieci z rodzinami oraz dzieci bez opieki mogą być umieszczone w ośrodku zamkniętym oraz jak takie ośrodki, w których przebywają dzieci, powinny być wyposażone.[168] Wdrożenie Dyrektywy Powrotu, z pomocą podręcznika, zależy teraz już od Państw Członkowskich, przy czym Komisja będzie ten proces wdrażania prowadziła dalej, z Państwami Członkowskimi się konsultując. Komisja pracuje także nad opracowaniem umów o readmisji z państwami trzecimi, w celu ułatwienia procedury powrotu; jednak umowy te mają bardzo ogólny charakter i nie obierają perspektywy skoncentrowanej na dziecku.[169]

Jednym z głównych obowiązków Komisji jest zapewnienie źródeł finansowania dla Państw Członkowskich i organizacji poprzez różne fundusze i inicjatywy.[170] Niektóre z nich mają szczególne znaczenie dla dzieci w drodze:

- Fundusz Azylu, Migracji i Integracji (AMIF) jest otwarty zarówno wobec organów państwowych, organizacji pozarządowych, organizacji badawczych i innych odpowiednich interesariuszy w Państwach Członkowskich UE.[171] AMIF jest ukierunkowany na promowanie skutecznego zarządzania napływem migracyjnym, wzmocnienie i rozwój wspólnego unijnego podejścia do spraw azylu i migracji.[172] Program prac na rok 2015, który powinny wspomóc fundusze, obejmuje m.in zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi.[173] W programie prac w zakresie pomocy doraźnej na rok 2016 mowa jest o tym, że zasady dotyczące ochrony dzieci będą nadrzędne we wszystkich działaniach związanych z dziećmi oraz że działania te będą przeprowadzane z poszanowaniem zasad zabezpieczenia dobra dziecka.[174]
- Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ISF) - Celem policji jest walka z przestępczością transgraniczną, ciężką i zorganizowaną, a jej program prac na 2015 rok uwzględniał działania prewencyjne i zwalczające handel ludźmi, jak również ochronę ofiar tego procederu. Szczególną uwagę poświęcono systemom ochrony dzieci -ofiar handlu ludźmi.[175]

166 Podręcznik dotyczący powrotów UE, Rozdział 10.
167 "Zdrowo i bezpiecznie - co państwa mogą zrobić by zagwarantować poszanowanie najlepszego interesu dzieci bez opieki i oddzielonych od rodziny w Europie, UNICEF i UNHCR, październik 2014 r.
168 Podręcznik dotyczący powrotów UE, Rozdział 16.
169 Informacja dostarczona przez przedstawiciela wydziału ds. polityki powrotów i nieuregulowanej migracji w Dyrekcji Generalnej ds. Wewnętrznych, Komisja Europejska
170 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych, 15 stycznia 2016 r.
171 Z wyjątkiem Danii.
172 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych, 15 stycznia 2016 r.
173 C(2015) 5385 końcowy Aneks nr 1 do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji dotyczącego programu roboczego na 2015 rok oraz finansowania działań UE w ramach działalności Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji.
174 C(2015) 9534 końcowy Aneks nr 1 do Rozporządzenia Wykonawczego Komisji dotyczącego programu roboczego na 2016 rok oraz finansowania pomocy doraźnej w ramach działalności Funduszu na rzecz Azylu, Migracji i Integracji.
175 C92015)3765 końcowy ZAŁĄCZNIK do Decyzji Wykonawczej Komisji w sprawie Rocznego Programu Prac na rok 2015 w zakresie wsparcia Działań Unii w ramach Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego - współpraca policyjna i prewencja przestępczości.

- Europejski Fundusz na rzecz Uchodźców wspiera wysiłki Państw Członkowskich UE w przyjmowaniu uchodźców i osób wysiedlonych i zapewnianiu im dostępu do spójnych, sprawiedliwych i skutecznych procedur azylowych.[176]

Komisja pracuje także nad zapobieganiem handlowi ludźmi i ochroną ofiar tego procederu. W 2012 roku przyjęto Strategię UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012-2016[177], która wyznacza pięć priorytetowych obszarów działania:

- Identyfikacja, ochrona i pomoc ofiarom handlu ludźmi
- Intensyfikacja prewencji handlu ludźmi
- Wzmożone ściganie przemytników
- Zwiększona koordynacja i współpraca między kluczowymi interesariuszami i spójność polityk
- Większa wiedza na temat pojawiających się problemów związanych z wszelkimi formami handlu ludźmi oraz skuteczne przeciwdziałanie temu procederowi.

Strategia przyjmuje podejście oparte na prawach dziecka i skoncentrowane na dziecku, definiując kilka działań w kierunku ochrony dzieci-ofiar i uznając dzieci bez opieki za grupę szczególnie narażoną na stanie się ofiarą przemytu ludzi.

Podjęte zostały także różne inicjatywy zwłaszcza przez wyspecjalizowane agencje (patrz poniżej), w zakresie organizowania szkoleń i budowania kapitału dla osób zawodowo zajmujących się uchodźcami, np. straży granicznej, policji, osób zajmujących się procedurami azylowymi, szkoleń w zakresie rozpoznawania małoletnich bez opieki, zapobiegania przemytowi oraz ustalaniu co leży w najlepszym interesie dziecka. To samo dotyczy postępujących badań i wsparcia w zakresie migracji i azylu.

Rola Parlamentu Europejskiego w Ustawodawstwie i Działaniach UE w dziedzinie Azylu i Migracji

Głównym atrybutem Parlamentu Europejskiego jest jego moc współdecydowania wespół z Radą Europejską co do prawa w zakresie azylu i migracji jak również budżetu Unii Europejskiej.[178]

Przez lata Parlament Europejski był bardzo aktywny w dziedzinie azylu i migracji, publikując raporty i organizując debaty. Obierały one często perspektywę praw człowieka i uwzględniały wsparcie w postaci propozycji finansowania z Komisji Europejskiej, omawianie solidarnych działań Państw Członkowskich UE związanych z relokacją uchodźców, zwiększenie limitów przesiedleńczych dla uchodźców i zgłaszanie obaw dotyczących aresztu i okoliczności przyjmowania osób poszukujących azylu.[179]

Jeśli chodzi o dzieci bez opieki, Parlament Europejski przyjął rozporządzenie w 2013 roku w sprawie sytuacji dzieci bez opieki w Europie. Identyfikuje ono priorytetowe obszary działania, w tym współpracę z państwami trzecimi, i wzywa Państwa

176 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
177 COM(2012) 286 final Strategia UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012-2016
178 Informacja z Parlament Europejski.
179 Informacja z Parlament Europejski.

Członkowskie i Komisję Europejską do podjęcia szeregu kroków, w tym określenia strategicznych wytycznych dotyczących najlepszego interesu dziecka i wspólnych minimalnych standardów, jak również podręcznika [180] środków zaradczych UE.[181]

Europejski Parlament jest zaangażowany w nowelizację rozporządzenia dublińskiego w kwestii orzeczenia gdzie wnioski o azyl dzieci bez opieki powinny być rozpatrywane, w związku z wyżej wspomnianym już wyrokiem[182] Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z czerwca 2013 r. Stanowisko Komisji Wolności Obywatelskich Parlamentu Europejskiego jest takie, że państwo członkowskie, które przyjęło małoletniego, jest odpowiedzialne za rozpatrzenie wniosku azylowego, tak by uniknąć niepotrzebnego transferu dzieci i zapewnić szybką decyzję w sprawie wniosku, zgodnie z zasadą nadrzędności najlepszego interesu dziecka. Jedynym dopuszczalnym wyjątkiem od tej zasady może być sytuacja, w której indywidualna ocena wskazuje na to, że wyjazd do innego państwa będzie leżało w najlepiej pojętym interesie dziecka.[183]

W 2014 roku powołana została przez Parlament Europejski intergrupa ds. praw dzieci , a w jej skład weszli członkowie Parlamentu Europejskiego z różnych państw, grup politycznych i komitetów.[184] Grupa ta próbuje wprowadzić perspektywę praw dziecka we wszystkie działania i prace Parlamentu. W pierwszym roku po jej powołaniu grupa omówiła już kilka kwestii związanych z prawami dziecka, w tym sytuację dzieci bez opieki i handel dziećmi, które tu mają szczególne znaczenie.[185]

Agencje EU ds. azylu i migracji

Europejska Agencja Wsparcia Azylowego (EASO)
Aby poprawić jakość zarządzania wspólnym Europejskim Systemem Azylowym, w 2010 roku utworzono Europejską Agencję Wsparcia Azylowego (EASO)[186], która rozwinęła w pełni działalność w 2011 roku. EASO[187]:

- Funkcjonuje jako ośrodek informacji o azylu;
- Wspiera rozwój Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego poprzez usprawnianie, koordynowanie i wzmacnianie praktycznej współpracy pomiędzy Państwami Członkowskimi w wielu sprawach związanych z azylem;
- Pomaga Państwom Członkowskim spełnić ich zobowiązanie europejskie i międzynarodowe w zakresie ochrony ludzi w potrzebie;
- Zapewnia wsparcie praktyczne i techniczne Państwom Członkowskim oraz Komisji Europejskiej;

180 Efektem tego jest powstały Connect project, o którym mowa powyżej.
181 P7_TA(2013)0387 Rezolucja PA z dnia 12 września 2013 r. w sprawie sytuacji dzieci bez opieki w EU (2012/2263(INI)).
182 CJEU C-648/11 Wyrok *Królowa, na wniosek MA i Innych przeciwko Sekretarzowi Stanu Departamentu Spraw Wewnętrznych*, 6 czerwca 2013 r.
183 Informacja z Parlament Europejski.
184 Lista członków
185 Informacje dostarczone przez Marię Corazzę Bildt, członka Parlamentu Europejskiego, Szwecja, współ-przewodniczący grupy wewnętrznej ds. praw dzieci.
186 Rozporządzenie (EU) 439/2010
187 Informacja na temat EASO .

- Zapewnia wsparcie operacyjne Państwom Członkowskim, które mają szczególne potrzeby i tym, w których systemy azylowe i zarządzania migracją są szczególnie obciążone;
- Zapewnia wiedzę opartą na dowodach na podstawie UE opracowuje swe polityki i ustawodawstwo w obszarach mających pośredni lub bezpośredni wpływ na azyl.

Od chwili powstania, EASO skupia się na grupach ludzi szczególnie zagrożonych, zwłaszcza na dzieciach, w ty dzieciach bez opieki. Zapewnia pomoc i wspiera rozwój praktycznej współpracy w sprawach związanych z dziećmi. EASO skupia się na konkretnych problemach takich jak ocena wieku, poszukiwanie rodziny, najlepszy interes dziecka i handel dziećmi. Włącza kwestie związane z dziećmi do wszystkich swych działań.[188]

W 2013 roku EASO opublikowała podręcznik praktyk w zakresie oceny wieku w Europie[189], przedstawiając wytyczne jak przeprowadzić procedurę oceny wieku, ze szczególnym uwzględnieniem oceny wieku w drodze badania lekarskiego. Na corocznych spotkaniach w sprawie dzieci bez opieki omawiane są inne metody, a podręcznik będzie najprawdopodobniej zaktualizowany i uzupełniony o informacje na temat metod psychospołecznych badania wieku.[190]

Frontex

Aby usprawnić i poprawić stosowanie istniejących i przyszłościowych środków UE w zakresie zarządzania zewnętrznymi granicami, do życia w 2004[191] roku powołano Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej - FRONTEX. [192] Frontex promuje, koordynuje i rozwija zarządzanie granicami europejskimi zgodnie z kartą praw podstawowych UE, stosując koncepcję Zintegrowanego Zarządzania Granicami. Działalność Frontex obejmuje:[193]

- Wspólne operacje
- Szkolenie
- Analiza ryzyka
- Badania
- Zapewnienie potencjału szybkiego reagowania
- Wspomaganie Państw Członkowskich we wspólnych operacjach związanych z powrotami
- Systemy informacyjne i system wymiany informacji

Frontex opublikował przewodnik dla straży granicznych jak rozpoznać zagrożone dziecko na lotnisku.[194]

188 EASO na temat grup szczególnie zagrożonych, 16 stycznia 2016 r.
189 Praktyka oceny wieku w Europie, EASO, grudzień 2013 r.
190 Informacja dostarczona przez urzędnika z Komisji Europejskiej.
191 Rozporządzenie Rady (EC) Nr 2007/2004
192 Informacja z Frontex.
193 Informacja z Frontex.
194 Podręcznik VEGA Frontex: Dzieci na lotniskach, 2015 r.

Frontex, w swej analizie ryzyka na rok 2015, podkreśla, że dzieci są grupą szczególnie narażoną na niebezpieczeństwa i że istnieje potrzeba opracowania specjalnych mechanizmów i procedur zarządzania potrzebami dzieci na wszystkich zewnętrznych granicach UE.[195]

Agencja Praw Podstawowych UE (FRA)

Agencja Praw Podstawowych UE (FRA) została utworzona w 2007 roku, a jej głównym celem jest zapewnienie niezależnej, opartej na dowodach pomocy i wiedzy na temat podstawowych praw instytucjom UE i Państwom Członkowskim. Stosuje głównie trzy metody pracy:[196]

- Badania na szeroką skalę
- Analizy porównawcze prawne lub społeczne
- Podręczniki dla prawników

Głównymi zadaniami[197] FRA są:

- zbieranie i analizowanie informacji i danych;
- udzielanie wsparcia i przekazywanie wiedzy;
- promowanie i podnoszenie świadomości na temat praw.

Od początku działalności, migracja i azyl, jak również prawa dziecka, były kwestiami priorytetowymi w wieloletnich planach prac agencji.[198]

Odnośnie dzieci w drodze, szczególnie ważne są następujące publikacji FRA: Wszystkie publikacje FRA związane z migracją i azylem można znaleźć na stronie:[199]

- 2009 – Child Trafficking in the EU – Challenges, perspectives and good practices [Handel dziećmi w UE - wyzwania, perspektywy i dobre praktyki]
- 2010 – Separated, asylum-seeking children in European Union Member States [Dzieci oddzielone od rodziny i poszukujące azylu w Państwach Członkowskich UE]
- 2011 – The fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union [Podstawowe prawa migrantów w sytuacji nieuregulowanej prawnie w UE]
- 2013 – EU solidarity and Frontex: fundamental rights challenges [Solidarność UE i Frontex: wyzwania w zakresie praw podstawowych]
- 2014 – Guardianship for children deprived of parental care [Instytucja opiekuna prawnego dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej]
- 2014 – Fundamental Rights Conference 2014 “Fundamental rights and migration to the EU” : Conference conclusions [Konferencja na temat Praw Podstawowych 2014: "Prawa Podstawowe i Migracja do UE": Podsumowanie Konferencji]
- 2014 – Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration [Podręcznik prawa europejskiego w zakresie azylu, granic i imigracji]
- 2015 – Legal entry channels to the EU for persons in need of international protection: a toolbox [Legalne sposoby przyjazdu do UE dla osób w potrzebie: przewodnik]

195 Roczna Analiza Ryzyka Frontex na rok 2015, 2015 r.
196 Informacja z FRA.
197 Informacja z FRA.
198 Informacja z FRA.
199 Informacja z FRA.

- 2015 – Guardianship systems for children deprived of parental care in the European Union [Systemy opieki prawnej nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej w UE]
- 2015 – Alternatives to detention for asylum seekers and people in return procedures [Alternatywy dla aresztu osób poszukujących azylu oraz osób wobec których prowadzone są procedury powrotowe]

W 2015 roku FRA wydało także mapę systemów ochrony dzieci w UE w związku z zapytaniem otrzymanym od Komisji Europejskiej.[200]

Europol

Głównym zadaniem agencji ścigania przestępczości UE (Europol) jest współtworzenie bezpieczniejszej Europy na korzyść wszystkich obywateli UE.[201] Agencja ta odgrywa kluczową rolę w działaniach UE w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi, prowadząc dochodzenia, zapewniając wsparcie operacyjne na miejscu zdarzenia za pośrednictwem swych mobilnych biur oraz udostępniając swe kryminalistyczne bazy danych i narzędzia analityczne.[202] W 2014 roku Europol opublikowała specjalne Powiadomienie o Handlu Dziećmi w celu wykorzystywania dzieci w wymuszonych działaniach przestępczych i wymuszonym żebractwie.[203]

200 Informacja z FRA.
201 Informacja z Europol.
202 Informacja z Europol.
203 Zawiadomienie Europolu 16/2014 Handel dziećmi w celu wykorzystywania dzieci w wymuszonych działaniach przestępczych i wymuszonym żebractwie, Europol, 2014 r.

ZAŁĄCZNIK 3. PODSUMOWANIE DZIAŁAŃ EUROPY DOTYCZĄCYCH UCHODŹCÓW

Poszukiwanie i ratunek

Już przed wielkim napływem uchodźców do UE w 2015 roku, Unia podejmowała pewne działania dotyczące sytuacji w regionie Morza Śródziemnego, w tym akcje poszukiwawcze i ratownicze. Po tragicznym zatonięciu Lampedusy w październiku 2013 roku, kiedy to zginęło 300 osób, rząd włoski rozpoczął operację Operation Mare Nostrum (OMN), której celem było przeciwdziałanie przemytowi ludzi, ratowanie uchodźców na morzu i organizacja pracy granic morskich.[204]

Mare Nostrum została zakończona w listopadzie 2014 i zastąpiona operacją Operation Triton, którą prowadził Frontex.[205] Triton została rozszerzona w maju 2015 roku po tym jak liczba migrantów przepływających Morze Śródziemne wzrosła, stając się jedną z głównych akcji UE w odpowiedzi na sytuację uchodźców.[206]

Europejska Agenda Migracyjna

Jedną z pierwszych odpowiedzi na sytuacje uchodźców w Regionie Śródziemnomorskim było opublikowanie przez Komisję Europejską Europejskiej Agendy Migracyjnej[207] w dniu 13 maja 2015 r. Zawiera ona propozycje zarówno natychmiastowego działania jak i bardziej długoterminowych operacji mających poprawić zarządzanie migracją.

Konieczne natychmiastowe akcje według Komisji to:

- Ratowanie życia na morzu - rozszerzenie zakresu operacji Tryton
- Targetowanie organizacji przemytniczych
- Odpowiedź na masowy napływ ludności do UE: Relokacja
- Wspólne podejście do udzielania ochrony osobom wysiedlonym potrzebującym ochrony: Przesiedlenie - obejmuje apel do Państw Członkowskich o wszechstronne stosowanie legalnych rozwiązań wobec osób potrzebujących ochrony, w tym prywatnych/poza-rządowych pomocy finansowych i zezwoleń humanitarnych oraz klauzul o łączeniu rodziny.
- Praca partnerska z państwami trzecimi w celu usprawnienia zarządzania napływem migracyjnym
- Wykorzystanie narzędzi UE do pomocy Państwom Członkowskim na granicach UE

Aby lepiej zarządzać migracją w perspektywie długoterminowej, Komisja proponuje wprowadzenie czterech filarów:

1. Redukcja przyczyn nieuregulowanej migracji, w tym:
    a. odniesienie się do przyczyn nieuregulowanego i przymusowego wysiedlenia w państwach trzecich
    b. walka z przemytnikami i handlarzami ludźmi
    c. powrót

204 Informacje od Rzadu Włoskego i Komisji Europejskiej.
205 Informacja z Frontex.
206 Informacja z Frontex.
207 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna.

2. Zarządzanie sytuacją na granicach - ratowanie życia i zabezpieczanie granic zewnętrznych
3. Europejski obowiązek ochrony: silna wspólna polityka azylowa, która obejmuje:
    a. spójne wdrażanie Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego
    b. System Dubliński - większa współ-odpowiedzialność Państw Członkowskich
4. Nowa polityka w zakresie legalnej migracji, która obejmuje:
    a. Dobrze zarządzana polityka regularnej migracji i polityka wizowa
    b. Skuteczna integracja
    c. Maksymalizacja korzyści wynikających z rozwoju dla państw pochodzenia migrantów

Mimo, że co najmniej jeden na czterech osób starających się o azyl w UE w 2014 roku to dzieci[208], Europejska Agenda Migracyjna wspomina o dzieciach tylko dwa razy[209]. Jedyne działanie ukierunkowane na dzieci jest opisane w przypisie[210] i skupia się na wąskiej grupie dzieci migrantów przybywających do UE - dzieci bez opieki i zaginionych.

Decyzje i działania Rady po wydaniu Europejskiej Agendy Migracyjnej

Relokacja
W związku z propozycjami zawartymi w Agendzie, Rada uzgodniła w dniu 14 września przeniesienie 40 000 osób pilnie potrzebujących międzynarodowej ochrony z Grecji Włoch do innych Państw Członkowskich.[211] Na mocy nowej decyzji podjętej 22 września liczba ta wzrosła o kolejne 120 000 osób.[212] Do 19 stycznia 2016 r. przeniesionych zostało jedynie 331 osób z Grecji i Włoch, z uzgodnionych 160 000 osób.[213]

Umowa relokacji mówi, że najlepszy interes dziecka powinien być sprawą nadrzędną przy wykonywaniu decyzji. Nie ma w niej jednak żadnych informacji czy dzieci, mające opiekę lub nie, powinny być traktowane priorytetowo w procesie relokacji, nie ma też żadnych innych uzgodnień dotyczących wyłącznie dzieci. Brak jest również odniesienia do prawa dziecka do otrzymania informacji na temat procesu relokacji, ani prawa dziecka do bycia wysłuchanym i do tego, by jego poglądy były brane pod uwagę w decyzji o przeniesieniu, zgodnie z tym co mówią Artykuł 12 KOPD i Artykuł 24 Karty Praw Podstawowych UE.

Przesiedlenie

208 Tabela "Osoby starające się o azyl i osoby starające się o azyl po raz pierwszy, podział ze względu na obywatelstwo, wiek i płeć. Zebrane dane roczne (zaokrąglone)" (migr_asyappctza) Wnioskodawca po raz pierwszy.
209 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna, strony 12 i 16.
210 COM(2015) 240 final A Europejska Agenda Migracyjna, przypis 28.
211 Decyzja Rady 2015/1523 z dnia 14 września 2015 r. ustanawiająca środki tymczasowe w obszarze ochrony międzynarodowej na rzecz Włoch i Grecji
212 Decyzja Rady 2015/1601 z dnia 22 września 2015 r. ustanawiająca środki tymczasowe w obszarze ochrony międzynarodowej na rzecz Włoch i Grecji
213 Status wsparcia Państw Członkowskich dla programu relokacji z dnia 19 stycznia 2016 r.

W dniu 22 lipca Państwa Członkowskie uzgodniły przesiedlenie 20000 osób pilnie potrzebujących ochrony w ramach wielopoziomowych i narodowych programów.[214] Nie ma żadnych dostępnych informacji na temat realizacji tego programu.

We wnioskach tych nie ma żadnej wzmianki o dzieciach, ani o ocenie najlepszego interesu dziecka ani uwzględnianiu poglądów dziecka w procedurze przesiedleńczej, choć powinno tak być, zgodnie z Artykułami 3 i 12 KOPD oraz Artykułu 24 Karty Praw Podstawowych UE.

Wspólny plan działania UE-Turcja
W dniu 15 października 2015 r. Rada, Komisja Europejska i rząd Turcji uzgodnili plan działania[215], mając na celu rozszerzenie współpracy pomiędzy UE a Turcją w zarządzaniu migracją, ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia dla osób potrzebujących z Syrii. Plan działania składa się z dwóch części:

1. Udzielenie wsparcia Syryjczykom objętym ochroną tymczasową i przyjmującym ich tureckim społecznościom
2. Wzmocnienie współpracy w zapobieganiu nieuregulowanej migracji

W dniu 29 listopada 2015 r. odbyło się kolejne spotkanie[216], na którym ustalono co następuje:[217]

- UE przekaże Turcji kwotę w wysokości 3 bilionów Euro, na wsparcie syryjskich uchodźców mieszkających w Turcji. Finansowanie będzie elementem programu "Pomoc dla uchodźców w Turcji", ustanowionego przez Komisję.
- Turcja wzmoże kontrole na granicach, tak aby zapobiec przypadkom migracji do UE osób, które nie potrzebują międzynarodowej ochrony.

W dniu 15 grudnia 2015 r. Komisja przyjęła zalecenie w sprawie dobrowolnego humanitarnego programu admisyjnego z Turcją[218] w ramach którego Państwa Członkowskie mogą przyjąć - na zasadzie dobrowolnej - syryjskich uchodźców przebywających w Turcji na swe terytoria. Zalecenie to nie ma odniesień do dzieci.

Jak na razie brak jest informacji na temat wdrażania tych decyzji. Jednakże Komisja współpracuje z Turcją by zagwarantować, że umowy będą realizowane płynnie i skutecznie.[219]

Spotkanie z przywódcami państw leżących na trasie przez Bałkany Zachodnie
Głowy państw: Albanii, Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Byłej Jugosławiańskiej Republiki Macedonii, Niemiec, Grecji, Węgier, Rumunii, Serbii i Słowenii spotkały się w dniu 25 października na zaproszenie Przewodniczącego Komisji Europejskiej, z Przewodniczącym Parlamentu Europejskiego, Przewodniczącym Rady Europejskiej,

214 Wnioski Rady 11130/15 na temat przesiedlenia w ramach wielopłaszczyznowych i narodowych programów 20 000 osób pilnie potrzebujących międzynarodowej ochrony.
215 Informacja o planie działania.
216 Patrz Stanowisko przyjęte podczas szczytu.
217 http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/.
218 Zalecenie Komisji C(2015) 9490 z dnia 15 grudnia 2015 r. dotyczące programu dobrowolnego przyjmowania, ze względów humanitarnych, uchodźców przebywających w Turcji
219 Informacja z PubAffairs Bruxelles.

byłymi i obecnymi Przewodniczącym Radu UE jak również Wysokim Komisarzem ds. Uchodźców Narodów Zjednoczonych (UNHCR) w celu omówienia kwestii napływu migracyjnego przez Bałkany Zachodnie.

Przywódcy uzgodnili stanowisko[220], a w tym działania operacyjne w kontekście trzech głównych wyzwań:

- Zapewnienie schronienia
- Wspólne zarządzanie napływem migracyjnym
- Zarządzanie sytuacją na granicach

Niektóre działania zostały już zrealizowane. Jednak wiele jeszcze pozostaje do zrobienia, np. poprawa i zwiększenie możliwości przyjmowania długoterminowego, wymagana liczba punktów przyjęcia w Grecji, redukcja wąskich przejść na granicach, których konstrukcja powodowała, że ludzie byli rozdzielani w tłumie i zostawiani, poprawa dialogu oraz współpraca między państwami.[221]

Szczyt w Valetcie w sprawie migracji, 11-12 listopada 2014 r.

W dniach 11-12 listopada 2015 r. głowy państw Europy i Afryki spotkały się by omówić kwestię migracji pomiędzy tymi dwoma kontynentami. Uzgodniono deklarację polityczną[222] i opublikowano plan działania[223]. Plan działania obejmuje cztery obszary wspólnego zainteresowania:

1. Korzyści rozwojowe migracji oraz odniesienie się do przyczyn nieregularnej migracji i przymusowego wysiedlenia
2. Legalna migracja i zdolność przemieszczania się
3. Ochrona i azyl
4. Zapobieganie i zwalczanie nieuregulowanej migracji, przemytu migrantów i handlu ludźmi

Dokumenty powstałe w wyniku Szczytu w Valetcie są nieco lepsze niż inne akty prawne z tego względu, że zawierają przepisy skupiające się na dzieciach i zapewniające przyjęcie perspektywy praw dziecka. Podkreślają one potrzebę wsparcia zwłaszcza wobec najwrażliwszych grup, kobiet i dzieci, wsparcia lokalnych inicjatyw dotyczących dzieci zagrożonych oraz zwrócenia szczególnej uwagi małoletnich bez opieki z uwzględnieniem najlepszego interesu dziecka.

Działania w celu wdrożenia Europejskiej Agendy Migracyjnej

Po przyjęciu Europejskiej Agendy Migracyjnej, jak również po decyzjach wydanych przez Radę, Komisja i różne agencje UE podjęły kroki w celu ich wdrożenia. Działania mające szczególne znaczenie dla dzieci w drodze są wymienione poniżej. Pełen opis działań podjętych w celu realizacji Agendy znajduje się na stronie Komisji[224] a wszelkie aktualizacje w notatkach prasowych[225].

220 Stanowisko przywódców państw
221 Raport ze stanu rzeczy.
222 Informacje o Szczycie w Valetcie
223 Informacje o Szczycie w Valetcie
224 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
225 Notatka prasowa Komisji Europejskiej.

Punkty Hotspot

Jedną z pierwszych inicjatyw Komisji podjętych w celu wdrożenia Agendy było organizowanie punktów Hotspot w Grecji i we Włoszech. Inicjatywa Hotspot jest efektem współpracy pomiędzy agencjami EASO, Frontex Europol i Eurojust a także poszczególnymi władzami Państw Członkowskich.[226]

Punkt Hotspot jest ośrodkiem przyjmowania migrantów na "pierwszej linii", gdzie są oni rejestrowani, identyfikowani, przesłuchiwani oraz pobierane są ich odciski palców. Dla osób poszukujących azylu natychmiast otwierana jest procedura azylowa, w trakcie której personel wsparcia EASO będzie pomagał w rozpatrywaniu wniosków azylowych tak szybko jak to tylko możliwe. W przypadku osób, które nie potrzebują ochrony, Frontex pomoże Państwom Członkowskim w zorganizowaniu powrotu dla osób migrujących nielegalnie. Europol i Eurojust będą pomagać państwom -gospodarzom przy prowadzeniu śledztw mających na celu rozbicie organizacji przemytniczych. Inicjatywa Hotspot przyczyni się również do wdrożenia programów tymczasowej relokacji.[227]

W Grecji władze wyznaczyły pięć obszarów hotspot, ale do dnia 15 grudnia 2015 r. zaczął działać tylko jeden (Moria Lesvos).[228]

We Włoszech wyznaczono sześć obszarów hotspot, ale tu też na dzień 15 grudnia 2015 r. działa tylko jeden (Lampedusa).[229]

Parlament Europejski

W kwietniu 2015 roku Parlament przyjął rozporządzenie w odpowiedzi na ostatnie tragedie na Morzu Śródziemnym, wzywając do zwiększenia skali poszukiwań i akcji ratowniczych, by zabezpieczyć podstawowe prawa ludzi, oraz zaapelował do Komisji o sporządzenie Europejskiej Agendy Migracyjnej.[230]

W 2015 roku Parlament Europejski omówił kilka działań podjętych przez Radę i Komisję w ramach regulacji sytuacji migracyjnej w Europie.[231] Dyskusje te odbywały się w duchu poszanowania praw człowieka, a w szczególności skupiono się na stosowaniu aresztu.[232]

W roku 2015 Parlament Europejski powołał intergrupę ds. praw dzieci, współtworzoną przez członków Parlamentów z różnych państw, grup politycznych i komitetów.[233] W zeszły roku odbyło się kilka debat integrupy na temat dzieci w drodze, a głównym tematem był przemyt dzieci. Inne podejmowane sprawy to dziewczynki jako szczególnie

226 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
227 Informacja z Generalnej Dyrekcji ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych.
228 COM(2015) 678 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot w Grecji
229 COM(2015) 679 Końcowy komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Sprawozdanie Okresowe Rady z procesu organizacji punktów Hotspot we Włoszech
230 P8_TA-PROV(2015)0176 Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 29 kwietnia 2015 r. w sprawie ostatnich tragicznych wydarzeń na Morzu Śródziemnym oraz polityki UE w zakresie migracji i azylu (2015/2660/RSP))
231 Informacja z Parlament Europejski.
232 Informacja z Parlament Europejski.
233 Lista członków

narażona grupa wśród przybywających dzieci oraz ryzyko stania się ofiarą przemocy i wykorzystywaniu seksualnemu. Intergrupa zaprosiła do dyskusji również sprawozdawcę ds. dzieci i migracji z Parlamentu Europejskiego.[234]

Działania podejmowane przez innych interesariuszy:

Rada Europy

Rada Europy jest wiodącą na kontynencie organizacją praw człowieka, zrzesza 47 Państw Członkowskich, w tym 28 Państw Unii Europejskiej. Głównym instrumentem przewodnim dla Państw Członkowskich jest Europejska Konwencja Praw Człowieka, której celem jest ochrona praw człowieka, demokracji i rządów prawa, które należą do motywów przewodnich działalności Rady Europy. Realizację zapisów Konwencji monitoruje Europejski Trybunał Praw Człowieka.[235]

Rada Europa podejmował szereg kroków w 2015 roku by wprowadzać podejście oparte na prawach człowieka do polityk i działań migracyjnych i wzywała Państwa Członkowskie by nie oddalały się od tych podstawowych wartości. Inicjatywy te obejmują:

- Wytyczne Sekretarza Generalnego Thorbjorna Jaglanda na temat traktowania migrantów i osób ubiegających się o azyl, w tym ich przyjęcia i tymczasowych warunków zamieszkania, nakazujące poszanowanie ich praw człowieka, wydane we wrześniu[236]
- Rada Europy zbada teraz w jaki sposób może wykorzystać swe możliwości kontrolne by sprawdzić, czy i jak respektowane są prawa człowieka w działaniach podejmowanych przez Państwa Członkowskie[237]
- Rada Europy prowadziła już rozmowy z Unią Europejską na temat praw człowieka uchodźców i migrantów[238]
- Rada Europy postanowiła mianować specjalnego przedstawiciela ds. Migracji i Uchodźców, który będzie zbierał i analizował informacje dotyczące stanu przestrzegania praw człowieka uchodźców i migrantów w Europie[239]
- Następna strategia Rady Europy dotycząca praw dziecka, która ma być przyjęta na początku 2016 roku, częściowo skupi się na dzieciach -migrantach.[240] Na spotkaniu Komitetu Ekspertów ds. Strategii Rady Europy dotyczącej Praw Dziecka na lata 2016-2019 (DECS_ENF), nastąpiła wymiana doświadczeń[241] związanych z prawami dziecka w kontekście obecnych wyzwań migracyjnych, w oparciu o dokument informacyjny na temat wyzwań migracyjnych w Europie.[242]

Sekretarz Generalny przedstawił obawy dotyczące np. nowych praw migracyjnych na Węgrzech[243], podkreślają potrzebę przyjęcia perspektywy praw człowieka w dobie

234 Informacje dostarczone przez Marię Corazzę Bildt, członka Parlamentu Europejskiego, Szwecja, współ-przewodniczący grupy wewnętrznej ds. praw dzieci.
235 Informacja z Rada Europy .
236 Informacja z Rada Europy .
237 Informacja z Rada Europy .
238 Informacja z Rada Europy .
239 Informacja z Rada Europy .
240 Informacja z Rada Europy .
241 Informacja z Rada Europy .
242 SG/Inf(2015)33 Dokument Informacyjny: Wyzwania migracyjne dla Europy: potrzeba wspólnego działania.
243 Informacja z Rada Europy .

kryzysu uchodźczego, a zwłaszcza w obliczu zagrożenia dyskryminacją i ksenofobią[244] oraz stwierdził, że migranci mają takie same prawa człowieka jak wszyscy.[245]

Komisarz ds. Praw Człowieka już kilka razy wyrażał swój niepokój z powodu sposobu, w jaki państwa radzą sobie z napływem migrantów, opublikował m. in. artykuły na ten temat w różnych gazetach w Europie i Stanach Zjednoczonych.[246] Ostatnio zbadał nowe duńskie prawo azylowe pod kątem praw człowieka[247], dochodząc do wniosku, że istnieje ryzyko łamania praw człowieka osób poszukujących azylu zwróconych na Węgry[248]oraz że polityki migracyjne i azylowe państw europejskich są katastrofalne.[249]

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wzywało już Państwa Członkowskie do przyjęcia holistycznego podejścia opartego na prawach względem migracji przepływającej przez państwa tranzytowe[250] oraz Unię Europejską do nowelizacji systemu dublińskiego[251]. Europejski kryzys migracyjny i uchodźczy będzie także głównym tematem dyskusji podczas pierwszej sesji Zgromadzenia w roku 2016, w dniach 25-29 stycznia.[252]

UNHCR

W 2015 roku UNHCR odegrał nową rolę w Europie - działając w różnych miejscach w Europie, gdzie migranci przechodzą przez granice, przyjmując na siebie obowiązki państw europejskich, które powinny wypełniać bez pomocy organizacji międzynarodowych. UNHCR pomagał Grecji przy przyjmowaniu uchodźców i organizowaniu obozów tranzytowych wzdłuż trasy przez Bałkany Zachodnie, zapewniając uchodźcom podstawową opiekę np. dach nad głową.[253]

UNHCR został także zaangażowany przez Komisję Europejską w pomoc przy organizowaniu 20 000 z 50 000 nowych miejsc przyjęć uzgodnionych na Spotkaniu Przywódców Bałkanów Zachodnich w dniu 25 października 2015 r.[254]

Jednym z głównych zadań UNHCR jest koordynacja dostosowywania ośrodków zlokalizowanych wzdłuż trasy do warunków zimowych. W apelu z listopada 2015 roku[255] UNHCR zakomunikował, jakie fundusze będą na to potrzebne. Według źródeł z UNHCR, sytuacja w dniu 17 grudnia 2015 wyglądała tak, że w Serbii 45% dostępnych miejsc zakwaterowania było dostosowanych do warunków zimowych, w Byłej Jugosławiańskiej Republice Macedonii działania osiągnęły limit 30%, w Słowenii - 36% a w Chorwacji tylko 22%.[256]

244 Informacja z Rada Europy .
245 Informacja z Rada Europy .
246 Informacja z Rada Europy .
247 Informacja z Rada Europy .
248 Informacja z Rada Europy .
249 Informacja z Rada Europy .
250 Informacja z Rada Europy .
251 Informacja z Rada Europy .
252 Informacja z Rada Europy .
253 Informacje uzyskane w oparciu o rozmowy przeprowadzone z doradcami z UNHCR.
254 Informacja z UNHCR.
255 Plan dostosowania ośrodków dla uchodźców do warunków zimowych w dobie kryzysu migracyjnego w Europie, listopad 2015 - luty 2016, UNHCR.
256 Przekazane pocztą elektroniczną Rzecznikowi Praw Dziecka w Holandii przez przedstawiciela UNHCR.